

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМІТЕТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ВЕТЕРАНІВ
ЦЕНТР АДАПТАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ДО СТАНДАРТІВ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАФТИ І ГАЗУ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
МІЖНАРОДНИЙ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

за підтримки

ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЛЬВІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ЦЕНТРУ ДОСКОНАЛОСТІ ІМЕНІ ЖАНА МОНЕ ЛНУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
«ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ЦЕНТР З ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТУДІЙ»

за участі

DTI UNIVERSITY, DUBNICA NAD VAHOM (SLOVAKIA)
TECHNICAL UNIVERSITY OF KOŠICE (SLOVAKIA)
VARNA FREE UNIVERSITY «CHERNORIZETS HRABAR» (BULGARIA)
IVAN PAUL II CATHOLIC UNIVERSITY OF LUBLIN (POLAND)
BATUMI NAVIGATION TEACHING UNIVERSITY – RESEARCH CENTER (GEORGIA)
SOKHUMI STATE UNIVERSITY (GEORGIA)

**ЗБІРНИК ТЕЗ
IV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
«СУЧАСНА ПАРАДИГМА
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ»**

10-12 листопада 2022р.

м. Львів, м. Івано-Франківськ, Україна Друкується згідно з рішенням оргкомітету за рекомендацією Вченої ради факультету управління фінансами та бізнесу Львівського національного університету імені Івана Франка (Протокол №5 від «30» листопада 2022 року).

Сучасна парадигма публічного управління : Збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції (10-12 листопада 2022р.) / За наук. ред. к.е.н., доцента Стасишина А.В. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, – Львів, 2022. – 988 с.

До збірника увійшли матеріали Четвертої міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна парадигма публічного управління», присвяченої актуальним проблемам теорії та практики публічного управління і адміністрування, питанням підвищення якості наукових досліджень та векторам поєднання зусиль вищих закладів освіти, наукових установ, органів влади та місцевого самоврядування, бізнес-структур та громадськості щодо пошуку спільних ефективних підходів до вирішення актуальних проблем забезпечення національної і міжнародної безпеки; досягнення ефективності інституційної та функціональної взаємодії в системі публічного управління в умовах невизначеності, глобальних викликів, ризиків та криз.

Рекомендовано викладачам, аспірантам, здобувачам першого та другого рівнів освіти.

Редколегія:

Андрій Стасишин, к.е.н, доцент, декан факультету управління фінансами та бізнесу (відповідальний редактор), ЛНУ ім. І.Франка, Україна

Ольга Руденко, д.держупр., професор, НУ «Чернігівська політехніка», Україна

Галина Капленко, д.е.н., доцент, ЛНУ ім. І.Франка, Україна

Бадрі Гечбайя, доктор економіки, доцент, Грузія

Відповідальність за інформацію, викладену в публікаціях, несуть автори.

© Колектив авторів, 2022

© Львівський національний університет імені Івана Франка, 2022

Reprinted in accordance with the decision of the organizing Committee on the recommendation of the Academic Council of the faculty of financial management and business.

The modern paradigm of public administration : Thesis of the IV Intern. scientif.-pract. conf. (November 10-12, 2022) / for the Sciences. edited by Ph.D. in Economics, associate Professor Andrii Stasyshyn – Lviv : IFNUL, 2022. – 988 P.

Recommended to teachers, bachelor-, master- and postgraduate-students

In the book of thesis includes materials of The 4th international scientific-practical conference "The Modern paradigm of Public administration".

Editorial Board:

Andrii Stasyshyn, Ph.D. in Economics, associate Professor, Ivan Franko National University of Lviv, **Ukraine**

Olha Rudenko, Doctor in Public Administration, **Professor**, Chernihiv Polytechnic National University, **Ukraine**

Halyna Kaplenko, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Ivan Franko National University of Lviv, **Ukraine**

Badri Gechbaia, Doctor of Economics, Associate Professor, Batumi Shota Rustaveli state University (National institute of economic research, director), **Georgia**

© The team of authors, 2022
© Ivan Franko National University of Lviv, 2022

**Від Організаційного комітету
IV Міжнародної науково-практичної
конференції
«Сучасна парадигма публічного управління»**

Протягом останніх восьми місяців ми чи не щодня прокидаємось і засинаємо під звуки сирен, щоденні новини про обстріли, руйнації. Постійні спроби ворога випробовувати нас на міцність ще більше мотивують академічну спільноту працювати задля перемоги України, активно планувати відбудову України після війни.

Україна завжди боролася за своє мирне існування. Бореться вона й сьогодні, протистоячи російській агресії, спрямованій на поневолення не лише України, але й багатьох інших держав. Внесок України в боротьбу за мир визнається найвизначнішими представниками світової політичної еліти. Так, один з них, колишній очільник британського уряду Борис Джонсон, заявив: «Україна нічого не просить, окрім миру та суверенітету, можливості обирати свою долю і шукати власні альянси, як і будь-яка незалежна держава».

Боротися за мир, за перетворення миру на норму означає не лише додержування давньоримської максими «Якщо ви хочете миру, готуйтеся до війни». Необхідно провадити активну політичну, наукову, роз'яснювальну діяльність, спрямовану на згуртування всіх миролюбних сил, на викриття наміри агресорів, на забезпечення ефективної відсічі ворогам мирного співжиття націй, швидке подолання наслідків воєн. Можна навести багато фактів, які свідчать про наявність в українців досвіду такої діяльності. Наприклад, у передмові видавництва до другого видання (1954) праці визначного українського політичного мислителя Юрія Липи «Розподіл Росії» читаємо: «Сучасний стан, чи й дальше розширення московської імперії – це скрайня загроза не лиш для України <...>, але загроза для всіх, навіть для наївних „шукачів співжиття й миру з Москвою” <...>».

Колись Президент Шимон Перес сказав: “The value of country is not and will never be measured by square metres of land,

but by the number of scientists per square metre”. Сподіваємося, що збагаченню освітньо-науковому простору сприятимуть матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна парадигма публічного управління», яка відбулася 12–14 листопада 2022 року. Адже більшість з них стосується публічного управління у воєнний та повоєнний час, відбудову України в післявоєнний період.

У роботі конференції взяли участь близько 200 осіб із різних регіонів України: доктори наук, доктори філософії та кандидати наук, публічні службовці. Відрадно, що серед авторів матеріалів є і представники студентства. Це засвідчує інтерес сучасної молоді до питань українського державотворення.

Матеріали конференції сприятимуть глибшому розумінню нагальних проблем публічного управління, успішному виробленню його стратегії та тактики як під час збройної боротьби проти російських загарбників, так і у післявоєнний період, спрямовують на активізацію зусиль з євроатлантичної інтеграції України, підвищення рівня її національної безпеки. Вони, безумовно, становлять інтерес для всіх, хто цікавиться проблематикою, якій присвячено конференцію.

За дорученням Оргкомітету
Андрій Сташин, декан факультету
управління фінансами та бізнесу Львівського
національного університету імені Івана Франка

Загальнотеоретичні та правові аспекти публічного управління

General theoretical and legal aspects of public administration

Дзвінчук Д.І., д.філ.н., професор,
Петренко В.П., д.е.н., професор,
**Івано-Франківський національний технічний університет
нафти і газу,
Україна**

ПАРНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЛІДЕРСТВА В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Людське створіння, будучи нескінченою множиною вічних питань, є одночасно і джерелом відповідей на них, оскільки будь-який процес пізнання реалізується його суб'єктом. Хоча про людину написано, збережено і передано майбутнім поколінням океанінформації, всі культури вчення постійно повертаються до пошуку пояснення, розуміння і використання знань про її походження, призначення, суть і природу життя та поведінки.

При цьому, реалії практики демонструють, що відомі бачення, моделі і вчення про людину мало відповідають дійсному стану речей, оскільки не розкривають зрозуміло і, головне, однозначно причину тієї чи іншої поведінки ані конкретної особистості, ані їх організованих спільнот. До того ж, окремі теорії, моделі і, навіть, догматичні вчення дуже часто спотворюють людську сутність, намагаючись надати їй вигідних чи потрібних для того чи іншого авторарис і якостей. Тому, беручи до уваги вище сказане, можна дійти висновку, що теоретичні знання не дали, не можуть та і не повинні давати однозначні та вичерпні відповіді на ключові питання буття і поведінки людини, але можуть і повинні демонструвати всю палітру її, доступних для аналізу, можливостей.

У цьому контексті використання для аналізу буття і поведінки особистості поняття «категорія» – фундаментального і найбільш узагальненого поняття будь-якої наукової дисципліни (в першу чергу філософії) що, відображає об'єктивний світ у процесах його трансформацій і дозволяє використати його для пізнання дійсності з

метою її усвідомлених перетворень, було, залишається і буде в майбутньому методологічною основою наукового мислення та обґрунтування нових категоріальних ідей у будь-яких сферах знання.

Загальновідомо, що з часів давньогрецьких мислителів (Піфагор із Самоса, Алкмеон із Кротона, Платон із Афін та їх послідовники) вважалося, що істинно сформована категорія обов'язково повинна бути парною і взаємопов'язаною із своєю протилежністю, коли за певних умов одна переходить в протилежну – випадкове стає закономірним, зміна стає наслідком, а наслідок – причиною, розвиток – деградацією, одиничне – загальним і т. п.

Такий взаємозв'язок парних категорій дозволяє узагальнювати та удосконалювати відображення реальності в її розвитку шляхом уточнення змісту уже відомих та формування нових. З цих позицій парні категорії є діалектично взаємно пов'язаними, одночасно взаємно доповнюючими і взаємно заперечуючими, що дозволяє формувати такі методи дослідження, які дозволяють глибше розуміти дійсність та пропонувати адекватні шляхи її удосконалення. При цьому слід зауважити, що будь-які парні категорії формуються у свідомості людства в міру того, як виявляються, усвідомлюються, запам'ятовуються і враховуються просторово-часові і кількісно-якісні взаємозалежності різних сторін явищ з наступним формуванням логічних категорій, що визначають форми думки, буття і поведінки людей.

З цих позицій виглядає цілком доцільним піддати парно-категоріальному аналізу запропоновану в [1] модель 3S-лідерства, побудовану на основі припущення про доцільність і корисність комплексного використання лідерами сучасних соціально-економічних систем у взаємодії із своїми послідовниками трьох відомих феноменів їх інтелектуальної взаємодії: синархії, синтелектики і синергії, де:

- синтелектика – модель інтелектуальної взаємодії індивідів та їх груп, якими внаслідок спільного мислення утворюється інтегральний, синтетичний чи груповий інтелект і відповідний інтелектуальний продукт [2, 3];

- синархія – [від грец. συναρχία (syn) разом, (archie) влада] – модель збалансованого розвитку, яка передбачає гармонійне поєднання зусиль на основі концепту залучення до участі в процесах управління всіх зацікавлених в досягненні спільного результату учасників [4];

- синергія – [від грец. *συνεργία*(syn) разом; (ergos) дія] – ефект, який виникає при взаємодії двох або більше чинників (в нашому випадку інтелекту індивідів та їх груп), а результат їх спільної взаємодії суттєво переважає результати від кожної окремої складової у вигляді простої їх суми [5, 6].

Припустивши, що парними категоріями феноменів синархія, синтелектика і синергія виступають відповідно анархія, дезінтелектика і дисергія, отримаємо просторову модель варіантів поведінкових орієнтирів лідерів людських спільнот.

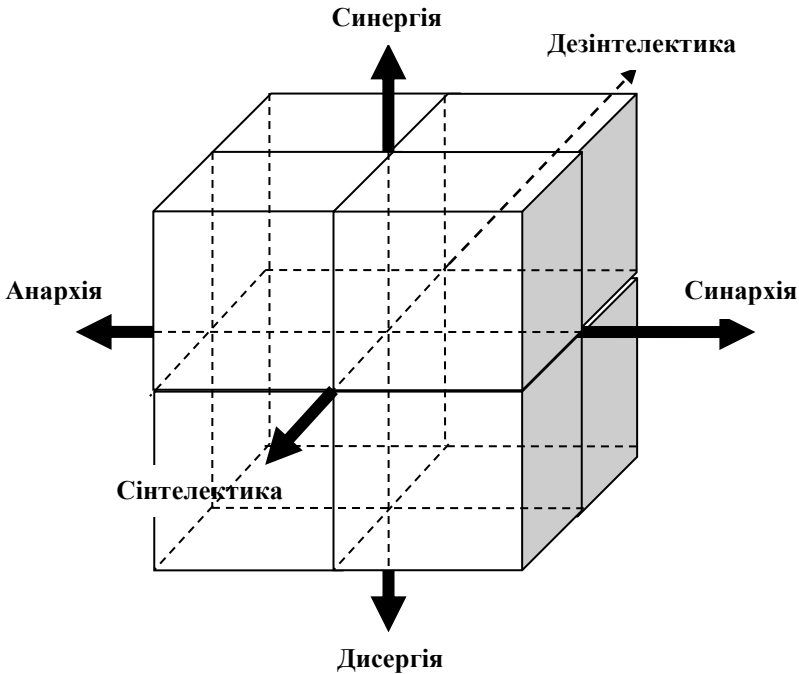

Рис. 1 Феноменологічна модель інтелектуального 3S-лідерства як результат усвідомленої поведінки особистості в просторі комплексу парних феноменів «синархія – анархія», «сінтелектика – дезінтелектика» і «синергія – дисергія»

Ця модель суттєво розширює можливості порівняльних досліджень використаних у моделі 3S-лідерства критеріїв здатності, готовності і технологічних приписів поведінки лідерів людських спільнот з врахуванням існування і впливу парних категорій.

Адже, якщо, для прикладу, категорія «лідер» без наявності «послідовників» втрачає сенс, то категорія «синархія», для створення якої необхідна наявність відповідно орієнтованого лідера, цілком обґрунтовано набуває позитивного сенсу в порівнянні з її запереченням «анархія», де лідер взагалі відсутній.

Аналогічно, категорія «сінтелектика» як наука «про функціонування об'єднаного (колективного) інтелекту, який створює специфічний ефект акумуляції творчих (інтелектуальних) елементів складної системи, наділеної розумом (когнітивним рівнем)» [3, с. 37], будучи, на думку проф. Ю. Канигіна, фундаментальним доповненням категорії «синергетика», демонструє негативізм категорії «дезінтелектика» як головної причини виникнення і розвитку в колективі т. зв. «дисергії».

Таким чином, лідер соціально-економічної системи повинен усвідомлено оволодівати технологічними прийомами та інструментами створення в спільноті своїх послідовників атмосфери синархії, сінтелектики і синергії, альтернативою якій може стати абсолютно неприйнятна ситуація виникнення в людей настроїв і поведінки анархії, дезінтелектики і дисергії.

Ще у 2009 році український філософ С. Дацюк в публікації «Які лідери нам потрібні», критикуючи непридатні до тогочасних українських реалій традиційні приклади лідерства, сформулював наступне визначення: «Справжнє лідерство це демонстрація та поширення складних, але привабливих способів поведінки, нової позитивної етики, нового мислення» [7], в якому ніби передбачив потребу складних змін у поведінці вітчизняних публічних лідерів, де привабливий спосіб поведінки – це їх здатність до залучення в процес управління своїх послідовників (синархія), нова позитивна етика – це їх готовність до співпраці з іншими людьми (синергія), а нове мислення – це використання практик спільного мислення (сінтелектика).

Таким чином, наліз моделі 3S-лідерства з допомогою парних категорій її складових суттєво розширює філософські основи публічного

управління та адміністрування в контексті пошуку можливостей і шляхів його удосконалення.

Список використаних джерел

1. Дзвінчук Д. І., Лютий М. О., Петренко В. П. Економіка знань і необхідні зміни в моделях лідерства. Зб. наук. праць «Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії». 2016. Вип. 64. С. 44-60.
2. Каныгин Ю. М. (Информационная теория социальных систем). - К.: Украинская Академия Информатики, 1993. – 236 с.
3. Україна: Інтелект нації на межі століть : кол. монографія / [кер. автор. кол. В. К. Врублевський]. – К. : Інтелект, 2000. – 516 с.
4. Бебешко Т. Синархія: пошук шляхів гармонійного впорядкування світу. Демократична Київщина.і2 квітня 2014 р. URL: <http://sogdk.blogspot.com/2014/04/blog-post.html>
5. Гошовська О., Ліманський А., Поплавська Ж. Синергізм у стратегічному управлінні: монографія. – Львів: ТЗОВ «Компанія «Манускрипт», 2011. – 284 с.
6. Coulter N. A. Human Synergetics. – New York : Prentice-Hall, Inc., 1976. – 201 p.
7. Дацюк С. Які лідери нам потрібні. Українська правда. 5 серпня 2009 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2009/08/5/4125895/>

Апанасенко К.І., д.ю.н., доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Україна

ЩОДО ПРЕВЕНТИВНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ У СФЕРІ МІСТОБУДУВАННЯ

Незважаючи на військові дії в Україні, забудова населених пунктів на вільних від загарбників територіях продовжується, як і скоєння містобудівних порушень. Спори у сфері містобудування належать до п'ятірки лідерів у числі категорій справ, які розглядалися

адміністративними судами у першій половині 2022 року [1]. Тому актуальним вважаємо дослідити можливість превентивного захисту прав громадян та публічних (суспільних) інтересів, що може стати на перепоні незаконним забудовам і сприяти забезпеченню правового господарського порядку в галузі містобудування. В одному з досліджень авторка уже дійшла попереднього висновку про можливість превентивного захисту в суді публічного інтересу в дотриманні містобудівного законодавства, зокрема, за допомогою позовів органів державного архітектурно-будівельного контролю, заявлених у межах їх організаційно-господарських повноважень [2]. Спробуємо визначити, які саме позови органів ДАБК (за предметом) мають превентивний характер за чинним законодавством, а також те, захист яких саме законних інтересів може бути забезпечений з їхньою допомогою.

Підставою превентивних позовів визнається існування реальної загрози порушення цивільних прав, унаслідок чого здатність суб'єктивного права до реалізації деформована і матеріальне правовідношення не може нормально розвиватися (або закінчитися) [3, с. 94]. Базуючись на такій теоретичній позиції, визначимо характер позовів, які можуть заявляти органи ДАБК за Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» (далі - Законом), що закріплює їхній правовий статус.

За Законом можливим є пред'явлення позовів про: припинення права на початок виконання підготовчих та будівельних робіт; скасування містобудівних умов та обмежень; скасування реєстрації декларації про готовність об'єкта до експлуатації; знесення об'єктів самочинного будівництва (ч. 8 ст. 29, ч. 9 ст. 35, ч. 7 ст. 36, ч. 6 ст. 37, ч. 2 ст. 39-1, ч. 1 ст. 41 Закону). Як бачимо, перелічені позови пов'язані з реалізацією прав і обов'язків учасниками дозвільних правовідносин у сфері господарювання, крім останнього з названих позовів, підставою якого часто виступає фактична відмова замовника будівництва вступати в такі правовідносини. Дозвільні правовідносини опосередковують застосування такого засобу державного регулювання будівельної галузі, як видача у й анулювання (зупинення) дозвільних документів. Метою застосування останнього є забезпечення безпеки споживачів будівельної продукції, громадян загалом, повноцінного життєвого середовища для громадян, сталого розвитку населених пунктів України, у кінцевому

рахунку – підтримання правового господарського порядку в сфері містобудування, забезпечення економічної ефективності [4, с. 351]. Тому логічним видається висновок, що орган ДАБК як учасник різновиду дозвільних правовідносин у сфері господарювання захищатиме в суді насамперед публічні/ суспільні інтереси. Задля обґрунтування такого висновку звернемось до розуміння публічних інтересів як об'єкта процесуального захисту.

Дослідниця зазначеної теоретичної проблеми Берестова І.Е. визначила публічний інтерес учасників цивільних відносин як певну, визнану державою і забезпечену правом, потребу соціальної спільноти (компроміс групових інтересів великих соціальних груп), держави, юридичної особи чи окремого індивідуума, опосередковану винятковою значущістю як юридично рівних учасників відносин, задоволення якої слугує гарантією та загальною умовою реалізації приватного інтересу і може бути реалізована виключно за допомогою інших осіб або разом, а також за допомогою заходів державно-владного характеру [5, с. 4]. Також суспільний (громадський) інтерес окреслюють як суб'єктивні (матеріальні) права, свободи або інтереси, які водночас належать кожній особі як члену суспільства або певної спільноти та суспільству або цій спільноті взагалі [6, с. 288; 7, с. 768]. Цитовані та інші автори [8, с. 22] указують на інтереси держави, нації, суспільства, територіальної громади, іншої соціальної спільноти як на різновиди публічних інтересів. Предметно публічні інтереси охоплюють: організацію системи охорони здоров'я, освіти, різних видів діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, організацію інфраструктури тощо [9, с. 69], захист навколишнього середовища [5, с. 219].

У цілому підтримуючи наведені наукові підходи, вважаємо за можливе стверджувати, що органи ДАБК, звертаючись до суду з перерахованими вище позовами, у публічному інтересі переслідують мету забезпечення сталого розвитку території громади, включаючи розвиток рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих територій та об'єктів, ландшафтів, лісів, парків, скверів, окремих зелених насаджень, а також попередження можливого заподіяння шкоди життю й здоров'ю громадян, майну фізичних і юридичних осіб, навколишньому природному середовищу, культурній/ археологічній спадщині. За термінологією Закону (ч. 1 ст. 32) мова йде про захист життя й здоров'я

громадян, попередження можливих матеріальних збитків чи соціальних втрат. Отже, подібні позови не тільки спрямовані на підтримання правового господарського порядку в галузі містобудування (в аспекті процесуальної боротьби з порушеннями будівельних правил) і на притягнення до відповідальності порушників у сфері містобудування. Проілюструємо це на прикладі кожного з позовів, які можуть заявляти органи ДАБК згідно з законом.

Позов до суду про знесення самочинно збудованого об'єкта та компенсацію витрат, пов'язаних з таким знесенням. Самочинним будівництвом вважається будівництво, яке здійснюється або здійснено на земельній ділянці, що не була відведена для цієї мети, або без відповідного документа, який дає право виконувати будівельні роботи, чи без належно затвердженого проекту або будівельного паспорта, чи з істотним відхиленням від проекту, істотним порушенням будівельних норм (ч. 2 ст. 39-1, ч. 1 ст. 38 Закону). За наявності обставин самочинного будівництва порушення публічних інтересів у дотриманні правового господарського порядку вже відбулося: грубо порушено встановлений законом порядок реалізації права на будівельні роботи, розпочалось протиправне використання земельної ділянки. Крім того, на момент подачі позову може вже відбутися знищення об'єкта археологічної/культурної спадщини, заподіяння шкоди довкіллю або громадянам.

Однак підставою відповідних позовів може бути не тільки вчинене порушення законних прав та інтересів інших осіб, а й істотне відхилення від проекту, істотне порушення будівельних норм (абз. 1 ч. ст. 38 Закону), коли фактична шкода іншим видам публічних інтересів та приватним інтересам ще не відбулася, - тобто мати місце ситуація, пов'язана лише з потенційним заподіянням шкоди. Наприклад, за обставинами справи № 910/27779/14 Господарський суд м. Києва встановив, що оспорюване у справі будівництво ведеться над лінією метрополітену, «...а відтак порушення відповідачем як забудовником будівельних норм та правил несе потенційну загрозу життю і здоров'ю людей, майну фізичних та юридичних осіб» (рішення від 27.11.2019).

Дійсно, можливі ситуації, коли самочинний об'єкт містобудування, що зводиться або експлуатується, через певний період часу в майбутньому стане джерелом смертельної небезпеки, небезпеки здоров'ю громадян чи їх майну внаслідок істотного порушення

будівельних норм чи відхилення від затвердженого проєкту (наприклад, унаслідок порушення вимог щодо поверховості забудови, використання небезпечних/ неякісних будівельних матеріалів). У такому разі позови про знесення самочинного будівництва матимуть превентивне значення для захисту публічних інтересів у збереженні культурної спадщини, довкілля, а також майнових і немайнових інтересів окремих громадян.

Комплексне тлумачення положень Закону (ст. 41, ч. 9 ст. 35, ч. 7 ст. 36) дозволяє окреслити такі підстави позовів про *припинення права на підготовчі/ будівельні роботи*:

1) невиконання припису органу ДАБК про зупинення підготовчих або будівельних робіт із вимогою усунення порушень законодавства у сфері містобудівної діяльності. Мова йде про порушення, пов'язані з тим, що вказані роботи не відповідають вимогам законодавства, будівельним нормам і правилам, містобудівним умовам та обмеженням, затвердженому проєкту або будівельному паспорту забудови земельної ділянки, або виконуються без набуття права на їх виконання;

2) систематичне перешкоджання проведенню перевірки посадових осіб органу ДАБК, а також невиконання вимог приписів посадових осіб органів ДАБК щодо усунення порушень законодавства у сфері містобудівної діяльності, встановлених під час перевірки, а саме: порушень вимог містобудівної документації, містобудівних умов та обмежень, проєктної документації на будівництво об'єкта, будівельних норм і правил.

У випадку подачі позову про припинення права на підготовчі чи будівельні роботи через невиконання припису органу ДАБК про зупинення таких робіт, інших приписів посадових осіб органів ДАБК щодо усунення порушень містобудівного законодавства публічні інтереси в дотриманні правового господарського порядку, як і у випадку із самочинним будівництвом, уже порушені. Проте на цей момент може лише існувати загроза порушення публічного інтересу в захисті довкілля чи культурної спадщини, а також лише потенційна загроза життю й здоров'ю громадян. У цьому зв'язку варто звернутися до практики Верховного Суду, який в одній зі своїх постанов (від 10 серпня 2022 р. у справі № 340/2687/20) наголосив на нерозривному зв'язку загроз життю

та здоров'ю людей і застосування такої адміністративно-господарської санкції, як обмеження або зупинення господарської діяльності¹.

Зокрема, Верховний Суд визначає вказану господарську санкцію як оперативний та превентивний спосіб впливу на порушника, що переслідує мету усунення існування загрози життю та здоров'ю людей. Також наголошується на цілях застосування цієї санкції, що пов'язані з виконанням конституційного обов'язку захищати життя людини, утверджувати і забезпечувати невід'ємне право кожної людини на життя, яке нерозривно пов'язане з правом кожного на безпечне для життя й здоров'я довкілля. Далі наведемо цитату з постанови ВС:

«Такий вид адміністративно-господарських санкцій як обмеження або зупинення діяльності суб'єкта господарювання... є тимчасовим запобіжним заходом реагування на виявлені порушення... можливість застосування заходів *реагування*, які за своїм характером є *превентивними*, покликані попередити настання негативних наслідків, запобігти їм, усунути загрозу життю та здоров'ю людей, не може ставитись у залежність від обставин щодо наявності або відсутності *шкоди/збитків*, оскільки такі *можуть це не настати станом на час виникнення підстав для застосування заходів реагування, можуть не настати взагалі у зв'язку з своєчасним і негайним зупиненням (обмеженням) шкідливої господарської діяльності*, або можуть бути виявлені пізніше».

Як бачимо, Верховний Суд прямо визнає превентивний характер дій по зупиненню господарської діяльності, відмічає можливість ненастання збитків на час застосування відповідної адміністративно-господарської санкції або й пізніше, узагалі.

Враховуючи викладене вище, включно з позицією Верховного Суду, позов органу ДАБК про припинення права на будівельні чи підготовчі роботи у зв'язку з невиконанням припису органу ДАБК про зупинення підготовчих або будівельних робіт або іншого припису в конкретній ситуації може мати превентивний характер.

¹ У цитованому судовому рішенні надана оцінка зупиненню екологічно шкідливої господарської діяльності, не пов'язаної з будівництвом, однак висновки суду мають бути релевантними і стосовно інших видів діяльності, оскільки підставою застосування цієї господарської санкції є порушення правил здійснення господарської діяльності незалежно від виду останньої.

Щодо позовів про припинення права на підготовчі/ будівельні роботи у зв'язку із систематичним перешкоджанням проведенню перевірки посадових осіб органу ДАБК, то авторка уже доводила превентивний характер захисту публічних інтересів з його допомогою [2, с. 15].

Ще однією підставою припинення права на підготовчі/ будівельні роботи може стати виявлення органом ДАБК факту подання недостовірних даних, наведених у надісланому повідомленні про початок виконання підготовчих/ будівельних робіт, які є підставою вважати об'єкт самочинним будівництвом (ч. 2 ст. 39-1 Закону). Очевидно, висновки про характер відповідного позову будуть аналогічними висновкам щодо позовів про знесення самочинного будівництва.

Реєстрація декларації про готовність об'єкта до експлуатації скасовується в разі: 1) виявлення органом ДАБК факту подання недостовірних даних, наведених у зареєстрованій декларації, які є підставою вважати об'єкт самочинним будівництвом; 2) набрання законної сили судовим рішенням про скасування містобудівних умов та обмежень (ч. 2 ст. 39-1 Закону).

Позови про скасування реєстрації декларації з першої підстави можуть мати превентивний характер у тих же випадках, що й позови про знесення об'єктів самочинного будівництва.

Щодо другої підстави позовів у Законі існує прогалина. Зокрема, частина восьма статті 29 Закону передбачає скасування містобудівних умов та обмежень за рішенням суду, однак умов/ підстав задоволення відповідних позовних вимог не закріплює. Подібна законодавча прогалина є неприпустимою з огляду на визнання дії в Україні принципу верховенства права (ч. 1 ст. 8 Конституції України), який вимагає втілення у правовій системі засад належного врядування й неприпустимість свавільних рішень і дій суб'єктів владних повноважень.

У межах нашого дослідження відмітимо, що в обставинах імовірного скасування містобудівних умов та обмежень на стадії після прийняття об'єкта в експлуатацію приватні інтереси можуть бути порушені або перебувати під загрозою порушення. В останньому випадку позов матиме превентивний характер. Про порушення публічних інтересів на цій стадії будівельних правовідносин стверджувати складно з огляду на невизначеність підстав імовірного судового рішення. Логічно

допустити, що це можуть бути підстави, аналогічні підставам відмови в наданні містобудівних умов та обмежень (ч. 4 ст. 29 Закону), – вони пов'язані з наданням недостовірних даних про земельну ділянку й не відповідністю намірів забудови з вимогами містобудівної документації на місцевому рівні. У такому випадку публічний інтерес у сталому розвитку території громади, у правовому господарському порядку уже буде порушений. Тому відповідні позови можуть бути превентивними лише в аспекті захисту іншого роду публічних інтересів.

Отже, низка позовів, які можуть пред'являтися в суд органами ДАБК на виконання їхніх організаційно-господарських повноважень, можуть мати на меті превентивний захист публічних інтересів у сталому розвитку території громади, попередження можливого заподіяння шкоди життю й здоров'ю громадян, майну фізичних і юридичних осіб, навколишньому природному середовищу, культурній/ археологічній спадщині. Подібним є й приватний інтерес багатьох громадян у сфері містобудування, окремі з них можуть бути прямо зацікавлені в попередженні заподіяння шкоди їх життю й здоров'ю та майну незаконним будівництвом (наприклад, власники сусіднього будинку, сусідньої земельної ділянки). Тому можна говорити про достатньо яскравий приклад конвергенції приватних і публічних інтересів (про яку все частіше стверджується в науковій літературі [8; 10, с. 50]) саме у сфері містобудування, у площині превентивного захисту приватних і публічних інтересів.

Список використаних джерел

1. Аналіз здійснення правосуддя Касаційним адміністративним судом у складі Верховного Суду та Великою Палатою Верховного Суду у першому півріччі 2022 року URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Analiz_KAS_VP_I_pivr_2022.pdf (дата звернення - 01.11.2022).
2. Апанасенко К. І. До питання про превентивний судовий захист прав та інтересів. *Перші наукові читання пам'яті професора Пронської Грацієлли Василівни*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (1 жовтня 2021 р., м. Київ) / За заг.ред.: В.В. Поєдинок, С.Я. Вавженчука. / Київ: Талком, 2021. С. 11-16.
3. Короєд С. О., Прут Ю. А. Реалізація превентивного способу захисту права власності в цивільному судочинстві. *Судова апеляція*. 2017. № 1 (46). С. 92-98.

4. Апанасенко К. І. Дозвільні правовідносини у сфері господарювання: проблеми теорії і практики. К. : ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова Національної академії наук України», 2020. 430 с.
5. Берестова І.Е. Захист публічних інтересів учасників цивільних відносин: взаємозв'язок цивільного судочинства і конституційного провадження: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.02; 12.00.03. Київ: НДІ прив. права і підпр-тва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2019. 510 с.
6. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: монографія. Київ: Атіка, 2011. 420 с.
7. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства / [В.В. Комаров та ін.]; за ред. В.В. Комарова. Х.: Харків юридичний, 2008. 925 с.
8. Щербина В. Конвергенція приватного і публічного права в регулюванні відносин у сфері господарювання. *Право України*. 2022. № 2. С. 21 -33.
9. Чугурова Т. В. Процессуальные формы защиты публичных интересов в российском праве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Самара, 2007. 221 с.
10. Полянский В. В. Публичные и частные интересы в конституционном праве: проблемы и гармонизация. *Интерес в публичном и частном праве*: сб. ст. М.: ГУ-ВШЭ, 2002. С. 48–53.

Бобровська О.Ю., д.держ.упр., професор,
Університет митної справи та фінансів,
Україна

РОЗШИРЕННЯ ПЕРЕЛІКУ ОСНОВНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ВІДТВОРЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Стан розвитку суспільства і його динаміка характеризуються рівнем розвитку економічної і соціальної сфер, здатністю збереження довкілля, сучасним запровадженням досягнень науково-технічного прогресу, забезпеченням конкурентоспроможності продукції і послуг та іншими чинниками, які впливають на добробут нації, якість життя і плин інноваційних, соціально-економічних процесів у суспільстві. У загальному розумінні сталий розвиток економіки – це такий її стан, за

якого досягається оптимальне співвідношення економічних, соціальних і екологічних параметрів і факторів, які забезпечать бажані економічні, соціальні, екологічні, духовні й етичні потреби сьогоднішнього і майбутнього поколінь.

У період швидких світових трансформаційних змін економіки і процесів економічного розвитку, форми їх побудови і своєчасного оновлення потребують уваги навіть для економік країн, які функціонують безкризово, а кризові симптоми успішно долаються. На жаль, такий стан в економіці України відсутній. Велика криза економіки, зумовлена агресивним нападом на Україну Росії і розв'язаною нею війною, призвела до величезних втрат і збитків. При цьому якщо матеріальні і фінансові втрати з часом можливо ліквідувати, то компенсувати понесені людські втрати українцям практично неможливо. Ця трагедія залишається в душах і пам'яті українського народу назавжди. Для зменшення збитків інфраструктурних економічних і соціальних об'єктів і налагодження процесів їх відтворення необхідний потужний фінансово-економічний потенціал, якого в Україні поки немає. У липні поточного року на конференції в Лугано (Швейцарія) представники української влади назвали попередню цифру коштів, необхідних для відновлення України – 750 млрд дол. США, а для сьогоднішнього існування і підтримки процесів захисту України щомісячно не вистачає 5 млрд дол. США.

Стан економіки країни зумовлений ще й тим, що досі існують проблеми довоєнного часу – виклики, спричинені через вади економіки мирного періоду, а саме: сировинна модель розвитку, недоінвестування економіки, низька диверсифікація постачання енергоресурсів, надмірне і застаріле регулювання та обмежувальні процедури державних послуг бізнесу і населенню. Нормативно-правові акти України про працю сформовані ще на радянських принципах і перестали бути умотивованим чинником підвищення ефективності праці.

Для обґрунтованої розробки і реалізації шляхів відтворення економіки України після руйнівних наслідків війни був створений консультативно-дорадчий орган при Президентові України – Національна рада з відновлення України від наслідків війни – орган, яким був розроблений цільовий План відновлення України на період до 2032 р. (далі – План відновлення). В його розробці брали участь міжнародні експерти, представники бізнесу та громадянського суспільства України

(понад 2 500 осіб). Результатами такої спільної праці став системний, логічно побудований, конкретизований за змістом, вартістю та іншими характеристиками план відтворення і модернізації економіки, передбачено його негайне здійснення шляхом застосування проектного підходу. Перелік пропонованих процесів і очікуваних результатів впровадження передбачається шляхом створення і реалізації низки проєктів розвитку, що вселяє надію на успішність досягнення цілей запланованого плану.

Водночас опрацювання Плану відновлення показує наявність певних слабких сторін, які стосуються забезпечення його виконання не тільки через брак фінансів, а й через недостатню увагу до людського капіталу, відсутність підтримки працездатного населення України, більша частина якого сьогодні безробітна. У Плані відновлення відсутні конкретні заходи стосовно залучення населення країни до відновлюваних модернізаційних і реформаторських робіт, хоча передбачена доцільність залучення закордонних талановитих фахівців. І це в умовах відсутності роботи за фахом і кваліфікацією випускників українських закладів вищої освіти. Така обставина є вкрай неприйнятною і негативно сприймається населенням України. Адже з боку органів державного управління навіть за скрутних обставин життя населення досі не прийняті дієві заходи щодо захисту прав молоді на гарантоване працевлаштування за отриманими ними спеціальностями. Для появи намірів формування фахівців у країні немає об'єктивних пояснень, відсутні й особливі труднощі. Серед заходів є запровадження державного замовлення на робочі місця для випускників закладів вищої освіти, що гарантуватиме роботодавцям, надання певних податкових пільг, низьковідсоткових інвестиційних кредитів або вирішення інших проблем суб'єктів господарювання за підтримки держави. У складі заходів на працевлаштування Планом відновлення пропонується перенавчання безробітних (не донавчання, не допідвищення кваліфікації, а саме зміна професії, на надбання якої потрачений не один рік). Чим можна пояснити відмову від років навчання професії, неокуплених витрат держави і батьків на навчання і праця самих студентів, які обирали спеціальність за своїми вподобаннями, щоб після отримання диплому займати не інженерну посаду, а, скажімо, посаду працівника третього-четвертого розряду. Водночас ідея дуальної освіти у швидких трансформаційних змінах

світового господарства себе цілком виправдовує. Але тут можна говорити про сумісні чи взаємозалежні галузі знань, опанування якими буде збагачувати потенціал випускників і стратегічно цілеспрямовувати їх не тільки на вибір професії, а й на формування уявлення про декілька сфер її можливого застосування і заздалегідь передбачати її трансформаційні можливості.

У складі заходів зі зміцнення інституційної спроможності функціональних передумов для модернізаційних заходів недостатньо уваги приділено організаційно-правовим формам процесів формування і реалізації відновлення економіки. Потрібен перелік функцій структур органів державного управління, які сьогодні виконують численні планові, наглядові, контрольні, комунікаційні й організаційні функції згідно з розробленими стратегіями і планами, але при цьому вони не несуть жодної відповідальності за їх невиконання. Сьогодні руйнівні обставини в економіці країни потребують цілеспрямованості, професіоналізму і згуртованості. Українському народу нині необхідна поглиблена співпраця суспільства і влади для спільного подолання існуючих проблем. При цьому здійснення запланованих заходів не повинно призводити до збільшення чисельного складу органів влади, який сьогодні надзвичайно розгалужений. Для прикладу можна навести чисельність суб'єктів, які мають право виконувати функції державної власності і контролю за її використанням. Їх сьогодні 80, і це вже після децентралізації влади в Україні.

Створення потужних організаційно-оперативних команд з реалізації заходів Плану відновлення повинно здійснюватись у межах скорочення кількості структур, які були створені для проведення експертизи економічних та інших функцій від імені органів влади. І хоч ці новостворені структури відіграють певну позитивну роль у підвищенні якості ухвалюваних рішень чи розробки стратегій і планів сьогодні, в Україні навряд чи є можливості для утримання такого складу державних службовців. До того ж успішне впровадження цифрових технологій, хмарних технологій, технологій смарт-спеціалізації суттєво підвищує можливості державних службовців до вирішення завдань без посередників.

Потребують уточнення і напрями подальшого розвитку системи вищої освіти в Україні за рахунок відновлення спільної відповідальності

влади і бізнесу в організації працевлаштування випускників, що створить умови для утримання професійно освіченої молоді в рідній країні. Доцільним є створення фінансової підтримки науковцям і закладам вищої освіти в частині отримання гарантованих заказів на розробку актуальних науково-технічних проєктів розвитку галузей економіки. Це передбачає дотримання принципу залучення вчених не тільки шляхом їх самостійної ініціативи в процедурі отримання грантів, а як їх науковий обов'язок у виконанні державних проєктів у дослідницьких роботах і участі в запровадженні їх результатів на умовах фінансової підтримки держави і суб'єктів господарювання під жорстким контролем досягнення очікуваної якості, результативності і своєчасності виконання майбутніми користувачами чи споживачами результатів і їх спільної звітності перед державою. Тому у змісті проєктів відновлення економіки України обов'язковим повинен бути розділ з питань науково-технічного, методико-інструментального й організаційно-інституційного супроводу планованих стратегічних заходів під час їх здійснення. Це стане мобілізуючим, мотиваційним чинником здійснення модернізаційних заходів, логічним і послідовним процесом їх економічного й соціального обґрунтування. Настанови, методики, методи і пропоновані технології слід викласти доступно для широкого кола виконавців мовою і не запозичувати терміни інших країн, які не використовуються в широкому науковому чи практичному середовищі, є не до кінця зрозумілими для виконавців. До того ж усі ці терміни мають синонімічні поняття в державній мові. Види робіт і послуг, передбачені для виконання, доцільно розглядати в широкому діапазоні з конкретними характеристиками і показниками.

У переліку операцій, що розробляються, необхідно враховувати особливості національного законодавства і місцевої нормативно-законодавчої бази, враховувати заходи стратегій місцевого розвитку, планів розвитку секторальної економіки та соціальної інфраструктури, що сформулюють перспективи розвитку середовища, в якому здійснюються проєкти. Результати заходів цього розділу нададуть характеристику інститутів управління здійснення планів відновлення економіки України за відповідними напрямками. Основні змістовні, функціонально-структурні компоненти проєктів повинні бути прозорими не тільки за переліком заходів, а й за функціональними обов'язками органів

державного управління та місцевого самоврядування і організацій, залучених до здійснення національного Плану відновлення. Важливим чинником підйому економіки України є одночасне запровадження в процесах відновлення і самих систем управління, і заходів щодо управління якістю керованих процесів. У період реалізації плану будуть формуватись і змінюватись потреби до продукції і послуг, а також до застосовуваних для їх створення процесів діяльності. Необхідним є попереднє оцінювання майбутніх умов і організації дотримання вимог стандартів замовників продукції, існуючих європейських і світових стандартів. Кожний колектив і працівники органів влади повинні мати програми дій не тільки короткострокового, а й довгострокового характеру, включаючи ці вимоги.

У процесі виконання Плану відновлення України і розбудови її базових структур одночасно повинні розроблятись і впроваджуватись модернізаційні заходи щодо оновлення системи державного управління і місцевого самоврядування. Оновлене управління повинно відрізнитись від сьогоденного професійною багатосуб'єктністю органів влади і застосуванням концептуально нових інструментів управління, побудованих на інтеграції підходів: системного, ситуаційного, функціонального, технологічного, інформаційно-комунікаційного, сталого розвитку, підтримки і відновлення трудового, природного і матеріального капіталів та інших, спрямованих на створення і управління новими секторами економіки, опанування їхніми характерними рисами і процесами, інструментальними методами і технологіями, серед яких сектори цифрової, «зеленої», циркулярної, мережевої та інших технологій. Необхідним є їх диджиталізація і дифузія в усі сфери суспільства, пошук альтернативних джерел ресурсів, формування інтегрованих інституційних структур як цільових систем управління розвитком економіки у внутрішньому і зовнішньому середовищі, що дозволить імплементувати кращий досвід зарубіжних країн у підйомі їхніх економік у післякризовий період. В теорії публічного управління необхідно ширше розкривати нові розділи знань стосовно особливостей реалізації функцій держави з управління новими секторами економіки, розширити поняття планування економічного розвитку в розробці державних і галузевих стратегій і планів із введенням в них нових

секторів економіки і сучасних науково-методологічних способів управління ними.

Бульба В.Г., д.держ.упр., професор,
Світлична Т.В., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Інститут соціального партнерства є одним із головних суспільно важливих інститутів, що покликаний сприяти розв'язанню гострих соціальних проблем сьогодення, реалізації сучасної соціальної політики. Це особливий інститут правової соціально-орієнтованої держави. Проблематика соціального партнерства в умовах децентралізації є досить різноманітною і розглядається, як інструмент регулювання різнопланових інтересів соціальних груп. Зацікавлені сторони пов'язують з ним стабільність у суспільстві, прогресивний розвиток та добробут.

Задля досягнення максимальної ефективності у встановленні партнерських відносин на сучасному етапі, на нашу думку, необхідно звернутися до витоків їх зародження і становлення. Реалії сьогодення – сучасна політична та соціально-економічна ситуація в нашій державі потребують розгляду історичного досвіду і теоретичних аспектів, що дозволить виявити закономірності та тенденції розвитку системи ринкових відносин і знайти оптимальні шляхи узгодження інтересів різних груп договірною процесу.

Аналізуючи наукові джерела, проблематикою соціального партнерства дослідники особливо зацікавилися в середині ХХ століття, опираючись на досвід західноєвропейських країн. Та елементи соціального діалогу, які відображалися в ідеях щодо узгодження інтересів представників праці і капіталу, виникли набагато раніше, адже вже існувала необхідність пошуку шляхів урегулювання цілком

протилежних інтересів та механізмів вирішення конфліктних ситуацій, як результату зіткнення різноспрямованих поглядів цих класів.

Соціальне партнерство досліджували різні економічні школи, що знайшло своє відображення в реальних політичних процесах.

Як вже наголошувалося, теоретичні основи соціального діалогу тісно пов'язувалися з проблематикою конфлікту.

Таким чином, важливий вклад в проблему конфліктів та механізмів впливу на них зробив італійський державний діяч Н. Макіавеллі (1469-1527 рр.). Він зауважував на високій вірогідності конфліктів як на мікро-, так і на макрорівні. Наголошував не тільки на їх руйнівній функції, а й творчій, тобто на необхідності пошуку правильного способу впливу на конфліктну ситуацію. Ця функція, на його погляд, повинна покладатися саме на державу.

Ф. Бекон, англійський філософ, (1561-1626 рр.) уперше проаналізував систему соціально-трудова відносин. Зауважував, що помилки в керуванні та нехтування інтересами різних прошарків населення призводить до загострення суспільних конфліктів.

У працях англійських мислителів Т. Гоббса (1588-1679 рр.) та Дж. Локка (1632-1704 рр.) висунуто ідеї про необхідність формування суспільного договору між соціальними групами і державою.

Французький мислитель Ж-Ж. Руссо (1712-1778 рр.) був автором однієї з перших праць, присвячених необхідності пошуку соціальної злагоди в суспільстві «Про суспільний договір, або Принципи політичного права», 1762 р., де йдеться про рівність у суспільстві, засновану на законах, що забезпечують особисту свободу кожного громадянина.

Взаємини роботодавця та найманого робітника вперше досліджував шотландський економіст А. Сміт (1723-1790 рр.). Протистояння між капіталістами та найманими робітниками, вільну конкуренцію, панування приватної власності, економічні відносини без втручання держави він вважав показниками поступального розвитку суспільства.

Стан миру і згоди між людьми має встановлюватися на основі домовленості та досягнення компромісу в суспільному житті. Так вважали німецькі філософи І. Кант (1724-1804 рр.) та Г. Лейбніц (1646-1716 рр.).

Учені Ш. Фур'є (1772-1837 рр.), А. Сен-Сімона (1760-1825 рр.), Р. Оуен (1771 – 1858 рр.) у своїх дослідженнях розглядали формування та розвиток соціального діалогу в безпосередньому взаємозв'язку з узгодженням інтересів капіталу і праці.

У спільних дослідженнях німецькі філософи К. Маркс (1818-1883 рр.) та Ф. Енгельс (1820-1895 рр.) також переймалися проблемами узгодження інтересів різних соціальних груп, розглядали взаємодію як основну характеристику соціальних відносин.

Відомий англійський економіст А. Маршалл (1842-1924 рр.) у своїй праці «Принципи економічної науки» зауважував на важливості співпраці між капіталом і найманими працівниками, підкреслював на взаємодії економічних та соціальних мотивів.

У своїх дослідженнях американський соціолог Т. Парсонс (1902-1979 рр.) наслідував теоретико-концептуальні засади соціального діалогу, що раніше мали своє втілення в теорії соціальної взаємодії відомого німецького соціолога М. Вебера (1864-1920 рр.). Він стверджував, що проблема консенсусу нерозривно пов'язана з пошуком шляхів взаємодії, заснованої на взаємних очікуваннях партнерів.

Згодом, німецькі економісти В. Репке (1899-1966 рр.), А. Мюллер-Армак (1901-1978 рр.), Л. Ерхард (1897-1977 рр.) створили концепцію соціального ринкового господарства, що засновувалася на поєднанні конкуренції, економічної свободи підприємців і активної ролі держави в перерозподілі доходів і організації соціальної сфери. Дана стратегія була досить ефективною.

У першій половині ХХ ст. широке розповсюдження мали результати досліджень школи «людських ресурсів» американських психологів Е. Мейо (1880-1949 рр.) та А. Маслоу (1908-1970 рр.). Вони зауважували на особливій ролі людського чинника. Таким чином, підвищення ролі соціальних критеріїв у моделях управління сприяло поширенню концепції розвитку соціального діалогу.

Необхідно зазначити, що проблематикою соціального діалогу переймалися й українські мислителі, чії ідеї мають своє відображення у вітчизняній державницькій та політичній думці. В середині ХІ ст. київський митрополит Іларіон (990-1088 рр.) у своїй праці «Слово про закон і благодать» наполягав на ідеї рівності всіх народів, «благодать» порівнював зі злагодою в суспільстві.

Станіслав Оріховський (1513-1566 рр.), українсько-польський гуманіст, зауважував на значущості соціального договору, добробуту громадян, дотримання їх свободи, безпеки і злагоди в суспільстві.

Основні питання державного будівництва України регламентувала, укладена в 1710 році Конституція Пилипа Орлика (1672-1742 рр.). В ній чітко визначалися основні засади взаємодії влади і громадян, особлива увага приділялася соціальному захисту козацьких сімей.

Пізніше питання соціальної домовленості, досягнення злагоди в суспільстві, гідного рівня життя тощо досліджувались у працях М. Драгоманова (1841-1895 рр.), І. Франка (1856-1916 рр.), М. Грушевського (1866-1934 рр.) та інших.

Наприкінці XIX – початку XX століття в індустріальних країнах поступово формується трудове законодавство. Проте, у XX столітті знадобилося ще близько 50 років, щоб у теорію та практику регулювання соціально-трудова відносин увійшло поняття соціального партнерства. Сучасна система соціального партнерства у провідних країнах остаточно сформувалася в 60-70 роках минулого століття.

В умовах сучасності суттєвим кроком у розвитку соціального партнерства в Україні стало створення Національної ради соціального партнерства, відповідно до Указу Президента України «Про Національну раду соціального партнерства» від 08 лютого 1993 року № 34/94. Національна рада соціального партнерства була постійно діючим консультативно-дорадчим органом при Президентові України, який було створено з метою узгодженого та ефективного вирішення проблемних питань, що виникали в соціально-трудова сфері. Дана установа відіграла важливу роль у реформуванні соціально-трудова відносин, адже в Україні було започатковано процедуру узгодження соціально-економічних інтересів працівників, роботодавців та держави.

Черговими важливими кроками стало прийняття Закону України від 23 грудня 2010 року №2862-IV «Про соціальний діалог в Україні», Указом Президента України від 02 квітня 2011 року №347/2011 «Про Національну тристоронню соціально-економічну раду» з метою забезпечення ведення соціального діалогу в Україні було створено новий постійно діючий консультативно-дорадчий орган, попередньо діючий орган було ліквідовано.

Соціальне партнерство виступає як важливий механізм взаємодії громадянського суспільства та влади, основною його місією є досягнення максимальної узгодженості та взаємодії в соціально-трудовій, соціально-економічній, соціокультурній, морально-духовній сферах нашого життя тощо.

Дана система потребує вдосконалення чинної нормативно-правової бази з питань соціального партнерства та соціально-трудових відносин, з метою їх приведення до норм міжнародного права; проведення додаткових заходів з боку держави щодо мотивації роботодавців до участі в соціальному діалозі; підвищення поінформованості суспільства щодо соціального партнерства тощо.

Важливо максимально включити та задіяти механізм соціальної відповідальності, узгодити і поєднати інтереси особистості, організацій, владних структур та суспільства в цілому. Встановлення партнерських відносин між різними суб'єктами на всіх державних рівнях, залучення членів суспільства до процесу планування та реалізації соціальних проєктів і програм дає можливості для збільшення обсягів необхідних ресурсів, активізує вирішення найважливіших життєвих питань.

Список використаних джерел

1. Громадська Н. А. Соціальний діалог: [навчальний посібник] / Н.А. Громадська. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2012. – 188 с.
2. Амелічева Л. П. Історія формування та розвитку інституту соціального діалогу в трудовому праві // Університетські наукові записки, 2016, №59. – С. 170.
3. Чанишева Г. І. Соціальний діалог як інститут трудового права [Текст] / Г.І. Чанишева // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2015. – Вип. 18 (2). – С. 4-6.
4. Негель Л. С., Світовий досвід розвитку соціального партнерства та його формування в Україні // Стратегічна панорама. – 2004. – №2.
5. Трунова Г. А. правове регулювання соціального партнерства в Україні [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / Г. А. Трунова. – Х., 2008. – 20 с.
6. Задорожний Г. В. Соціальне партнерство шлях до відкритого суспільства / Г. В. Задорожний, О. М. Коврига, В. В. Смолвик. – Х. : Вид-во ХІГМ, 2000. – 192 с.

Бурак В.Я., д.юрид.н., доцент,
Бек Ю.Б., к.юрид.н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ДОГОВІР В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ПРАВА

В системі форм права договір займає особливе місце, оскільки є продуктом спільного волевиявлення декількох суб'єктів уповноважених на правотворчість.

Договір можна визначити, як узгоджену поведінку декількох суб'єктів. Основними характеристиками договору є його суб'єктний склад, зміст та форма. Суб'єктний склад договору становлять його сторони, які уповноважені на його укладення. При цьому для договору є важливим збіг волі і волевиявлення його сторін. Важливою особливістю договору є його двосторонній або багатосторонній характер, що відрізняє його від нормативно-правових актів. Зміст договору становлять умов, які є продуктом консенсусу його сторін. Важливою умовою договору є те, що умови повинні бути в межах компетенції сторін.

Одним із різновидів договору є адміністративний договір. Укладення адміністративних договорів відбувається у різних сферах діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, організацій, установ. Вони застосовуються у всіх галузях права. Водночас стає зрозумілим, що значення договірного регулювання у конкретній галузі права визначається сутністю і змістом самої галузі. Договори, незалежно від галузевої приналежності, мають деякі загальні риси, які впливають із загальних ознак договірного регулювання і спеціальних ознак галузевого права.

А сукупність особливих ознак, що акумулюються в понятті галузевого договору, розмежовує один вид договору від іншого. З розвитком соціально-економічних відносин розширюється сфера їх застосування, збагачується зміст, виникають нові форми.

Особливості адміністративного договору обумовлені специфікою регульованих суспільних відносин, саме відносин, що виникають у сфері державного управління.

Легальне визначення адміністративного договору є в п. 16 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України. Адміністративний

договір визначено як спільний правовий акт суб'єктів владних повноважень або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері і укладається на підставі закону:

- а) для розмежування компетенції чи визначення порядку взаємодії між суб'єктами владних повноважень;
- б) для делегування публічно-владних управлінських функцій;
- в) для перерозподілу або об'єднання бюджетних коштів у випадках, визначених законом;
- г) замість видання індивідуального акта;
- г) для врегулювання питань надання адміністративних послуг.

Як впливає із зазначеного визначення адміністративний договір є продуктом консенсусу суб'єктів владних повноважень, або ж укладений за участю суб'єктів владних повноважень.

Юридичну природу адміністративного договору становлять сукупність специфічних ознак, принципів, елементів. Саме аналіз юридичної природи адміністративного договору, дозволяє розкрити особливу роль договору в реалізації повноважень держави, визначити його вплив на діяльність та поведінку суб'єктів державного управління.

Адміністративний договір має дві особливості: правову й управлінську. З одного боку він є невід'ємною частиною управлінської діяльності, а з іншого – відображає риси і правові властивості механізму державного правового регулювання, тому характеристика юридичного значення адміністративного договору в управлінській діяльності держави має комплексний характер. Адміністративний договір забезпечує координацію роботи різних суб'єктів публічного управління у випадках коли суб'єкти є юридично рівноправними і виникає потреба у координації їх діяльності.

Адміністративний договір є важливим інструментом публічного адміністрування. Його використання спрямоване на здійснення основних функцій публічного управління, а саме планування, організування, мотивування, контролю. Справді:

- 1) укладання адміністративного договору, як, зрештою, і будь-якого іншого, передбачає вибір цілей, які мають бути досягнуті в

результаті його виконання, та потрібних для їх реалізації засобів, тобто дії, що становлять квінтесенцію процесу планування;

2) він, зокрема, служить для розмежування компетенції суб'єктів публічно-владних повноважень, визначення порядку взаємодії між ними, координування їх дій, делегування публічно-владних управлінських функцій, а отже, для організування;

3) його використовують для мотивування реалізації цілей публічного управління;

4) контроль може вмонтовуватися в механізм виконання адміністративних договорів, а їх умови належать до стандартів контролю, використовуваних у процесі здійснення контрольної функції публічного управління.

Крім того адміністративний договір може укладатися між суб'єктами владних повноважень і іншими суб'єктами приватного чи публічного права. Так, відповідно до ст. 18 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, будуються на договірній і податковій основі та на засадах підконтрольності у межах повноважень, наданих органам місцевого самоврядування законом.

Під юридичною природою договору розуміється сукупність специфічних ознак, принципів, елементів. У правознавстві юридична природа адміністративного договору недостатньо вивчена. Та саме розглядаючи юридичну природу адміністративного договору, можна розкрити особливу роль договору в реалізації повноважень держави, визначити його вплив на діяльність та поведінку суб'єктів державного управління.

Серед специфічних ознак адміністративного договору можна виділити:

- одним із його учасників є суб'єкт владних повноважень;
- зміст адміністративного договору становлять прав та обов'язки сторін в публічній сфері;
- його метою є встановлення, зміна або скасування правових норм;

- адміністративний договір укладається на підставі закону в межах компетенції його сторін. Право укласти адміністративні договори повинно передбачатися законом;
- адміністративний договір регулює суспільні відносини, які є предметом публічного управління.

Як впливає із визначення адміністративного договору він може укладатися у формі договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо. Форму адміністративного договору може визначати як закон так і сторони самостійно в межах своєї компетенції.

Суб'єктну ознаку адміністративного договору становить його ризика, яка полягає в тому, що він укладається у взаємодії суб'єктів владних повноважень або за участю щонайменше одного такого суб'єкта, а отже, дана ознака означає, що однією зі сторін цього договору має бути публічна адміністрація або інший носій зазначених повноважень, бо інакше договір точно не є адміністративним

Відповідно до ст.19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Як впливає із рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Харківської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 19, статті 144 Конституції України, статті 25, частини чотирнадцятої статті 46, частин першої, десятої статті 59 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування) від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009 органи місцевого самоврядування, здійснюючи владу і самостійно вирішуючи питання місцевого значення, віднесені законом до їх компетенції, та приймаючи рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території, зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Такі ж положення закріплені у статті 4 Європейської хартії місцевого самоврядування, яка встановлює, що головні повноваження і функції органів місцевого самоврядування визначаються конституцією або законом; органи місцевого самоврядування в межах закону мають повне право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене із сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручене жодному іншому

органу; повноваження, якими наділяються органи місцевого самоврядування, як правило, мають бути повними і виключними.

Звідси випливає, що право укладати адміністративні договори повинно передбачатися виключно законом. Суб'єкти владних повноважень можуть укладати адміністративні договори лише у випадку наділення законом їх такою компетенцією, а також не можуть виходити за межі своєї компетенції при формуванні змісту таких договорів.

Підсумовуючи, адміністративний договір можна визначити, як спільне волевиявлення двох або декількох суб'єктів публічного управління у визначеній законом або його сторонами формі, спрямоване на регулювання суспільних відносин в межах компетенції цих суб'єктів. Він укладається на підставі закону і в межах закону.

Капленко Г.В., д.е.н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ДЕРЖАВНА СПОЖИВЧА ПОЛІТИКА

Актуальність питання про державну споживчу політику, себто політику держави в сфері споживання, зумовлена насамперед двома обставинами. По-перше, сьогодні як у світовому масштабі, так і на рівні більшості країн світу на передньому плані перебувають проблеми розподілу й споживання [1, с. 5]. По-друге, у процесі дії закону зростання потреб у сучасному суспільстві спостерігаються такі негативні явища, як: 1) неухильне розширення кола мнимої і ірраціональних потреб; 2) ментальна інфантилізація дедалі ширшого кола споживачів [2, с. 29]; 3) зростання індивідуальної та соціальної фрустрації, викликані тим, що потреби в епоху споживацтва, як правило, залишаються значно вищими за рівень свого задоволення [3, с. 11]; 4) виникнення феномена «відчуження споживача», який полягає в тому, що споживач не здійснює достатнього контролю над товарами й послугами, які пропонують йому реклама, вітрини тощо, і не здатен повністю охопити їх критичною та рефлексивною оцінкою, у результаті чого споживач, свідомо чи

несвідомо, часто підпадає під деструктивний, вплив товарів і послуг, що негативно позначається на його особистості, духовності, емоційності, внутрішній культурі тощо [2, с. 20].

Існують різні трактування суті державної споживчої політики. Так, свого часу на офіційному сайті Держспоживінспекції України – центрального органу виконавчої влади, який у 2011–2014 рр. опікувався реалізацією споживчої політики, було зазначено, що споживча політика – це створення сприятливих умов для насичення споживчого ринку якісними та безпечними товарами (роботами, послугами), підвищення рівня захисту здоров'я та безпеки споживачів, удосконалення законодавства України із захисту прав споживачів, його адаптація до законодавства ЄС [4, с. 142]. За Є. В. Роматом, «споживча політика – це цілеспрямована та системна діяльність органів державного управління, яка має на меті ефективне регулювання суспільно важливих питань у сфері споживання в інтересах кожного зі споживачів та водночас в інтересах усього суспільства, забезпечуючи при цьому дотримання прав споживачів за допомогою правових, адміністративних та економічних інструментів державного впливу з широким залученням громадськості та індивідуальної ініціативи споживачів» (цит. за: [4, с. 143]). А на думку польського науковця Ч. Бивальця, політика споживання, під якою він розуміє державну споживчу політику, являє собою сукупність дій із свідомого впливу держави на розміри, структуру та тенденції розвитку споживання людей, домогосподарств, соціальних груп і всього суспільства [1, с. 7].

Як бачимо, у першій з наведених дефініцій безпосередній вплив держави на сферу споживання невинувато зведено до дій, спрямованих на забезпечення здоров'я, безпеки споживачів, правовий захист їх прав. Цим вона поступається дефініціям, належним Є. В. Ромату й Ч. Бувальцю. Водночас те, що вона містить положення про створення сприятливих умов для насичення споживчого ринку якісними та безпечними товарами (роботами, послугами), є її перевагою перед дефініціями, запропонованими Є. В. Роматом та Ч. Бивальцем. Ураховуючи сказане, пропонуємо під державною споживчою політикою розуміти політику держави, спрямовану на створення сприятливих умов для насичення споживчого ринку якісними та безпечними товарами (роботами, послугами), регулювання розмірів, структури та тенденцій

розвитку споживання індивідів, домогосподарств, соціальних груп і всього суспільства, підвищення рівнів споживчої освіти й захисту прав споживачів, їх здоров'я та безпеки.

Існує думка, що, хоча державна політика захисту прав споживачів не може розглядатися окремо від державної споживчої політики, відносини між цими сферами державної політики не є відносинами частини і цілого [4, с. 141–142]. Проте логічнішою видається позиція Ч. Бивальця, відповідно до якої політика захисту прав споживачів є складовою державної споживчої політики [1, с. 7]. Іншими складовими цієї політики Ч. Бивалець вважає: політику доходів та соціальну політику; продовольчу політику, яка охоплює питання впливу держави на продовольче забезпечення населення, ціни продтоварів, попит на них, якість, структуру, організацію харчування, наслідки харчування тощо; житлову політику, яка включає питання будівництва житла, просторового розміщення житлових фондів, вартості житла, забезпечення квартир необхідною інфраструктурою (водою, газом електроенергією, зв'язком), соціально-культурні аспекти житла тощо; політику з питань організації та функціонування транспорту для населення; політику в царині охорони здоров'я і демографії, до сфери якої належать організація та функціонування системи медичного обслуговування (лікування) і профілактики здоров'я, вплив на демографічні процеси, створення інфраструктури, що відповідає за життя людей похилого віку тощо; культурну політику; освітню політику; політику безпеки та громадського порядку; споживчу освіту [1, с. 8–9]. Визнаючи, що соціальна політика й політика доходів відіграють дуже важливу роль у регулюванні споживання, не можемо, проте, погодитися з їх зарахуванням до кола складових державної споживчої політики. Адже очевидним є зв'язок соціальної політики й політики доходів зі сферою розподілу.

У літературі виокремлюють низку типів державної споживчої політики. За критерієм головної мети розрізняють кількісну та якісну політику. Мету першої з них убачають в абсолютному зростанні споживання певних предметів споживання й послуг. Зокрема, це може бути політика, яка має привести до рівня споживання предметів споживання, наприклад продуктів харчування, задовільного з погляду наукових знань [5, с. 144]. Що ж до якісної політики споживання, то її

головна мета полягає в тому, щоб забезпечити позитивні, з погляду науки, зміни в структурі споживання [5, с. 144].

Згідно із критерієм форми споживання можна виокремити такі типи державної споживчої політики, як політика щодо споживання соціальних груп або споживання всього населення країни. За цим же критерієм можна виділити політику споживання людей похилого віку, дітей, інвалідів, вагітних жінок тощо [5, с. 144].

Відповідно до критерію «активність» можна виділити три типи державної політики споживання. Це нормативна, активна й пасивна політика.

Нормативна державна споживча політика передбачає формування рівня і структури споживання в суспільстві винятково виходячи із загальносуспільних преференцій, які пізнаються і формулюються на основі неринкових методів. За неї прогнози попиту населення на споживчі блага або не здійснюються, або практично не беруться до уваги. Така політика може використовуватися лише тоді, коли є необхідність задовольняти потреби населення на відносно справедливому рівні, зокрема за умов дефіциту товарів та послуг [5, с. 145].

Активна державна споживча політика полягає у впливі центральних органів влади на сферу споживання задля того, щоб відбулися бажані зміни в його структурі. Застосовуючи цей тип політики, беруть до уваги як загальносуспільні преференції, так і виявлені на ринку індивідуальні преференції споживачів, а отже, прогнози споживчого попиту [5, с. 145].

Пасивна державна політика споживання базується на переконанні, що ніхто так добре не знає потреб споживачів, як вони самі, а споживчий попит виражає ці потреби найкраще. Тому вона передбачає формування структури споживання суспільства й виробництва винятково (або майже винятково) на індивідуальних споживчих преференціях, виявлених на ринку [5, с. 145–146].

Можливе виокремлення інших типів державної споживчої політики. Так, можна виокремити загальнодержавну й регіональну політику [5, с. 144–145].

Якими є інструменти державної споживчої політики? Одну з відповідей на це питання містить, як ми бачили, дефініція державної

споживчої політики, сформульована С. В. Роматом. Більш повною є відповідь, яку знаходимо в праці Ч. Бивальця. Він вказує на існування безпосередніх та непрямих інструментів цієї політики. Безпосередніми інструментами державної споживчої політики є певні адміністративні рішення і дії державних інституцій, зокрема, видання відповідних нормативно-правових актів, а непрямыми – економічні й соціально-культурні інструменти. До економічних інструментів, за Ч. Бивальцем, належать пропозиція споживчих благ та способи їх розподілу; доходи споживачів; фіскальна політика держави та місцевого самоврядування; грошова політика центрального банку; рівень та співвідношення цін споживчих благ; доступ до суспільних благ. До соціально-культурних інструментів він зарахував соціальну й демографічну політику, загальну й споживчу освіту; культурну політику, політику в царині охорони здоров'я, формування часу праці та вільного часу [1, с. 12–14]. Проте слід зазначити, що коло інструментів державної споживчої політики є ширшим за те, яке окреслив Ч. Бивалець. Адже не можна забувати про її інформаційні та метрологічні інструменти.

Список використаних джерел

1. Bywalec S. Polityka konsumpcji // Konsumpcja i Rozwój. 2012. Nr 2. S. 3–17. URL: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-f814661d-1a7b-42fd-928d-e3419437f7eb> (дата звернення: 02.09.2022).
2. Szmyd J. Nowoczesny konsumpcjonizm – zmiana kondycji ludzkiej i jakości życia. Wyzwania społeczne i pedagogiczne // Kultura – Przemiany – Edukacja. 2017. T. 5. S. 13–36. URL: <https://repozytorium.ur.edu.pl/bitstream/handle/item/3620/2%20szmyd-nowoczesny%20konsumpcjonizm.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 02.09.2022).
3. Kołodko G. W. Racjonalne potrzeby jako podstawa rozwoju społeczno-gospodarczego // Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie. 2015. № 2. S. 7–18. URL: <https://econjournals.sgh.waw.pl/KNNoP/article/view/2019> (дата звернення: 02.09.2022).
4. Толстоног В. В. Державна політика у сфері захисту прав споживачів та її взаємозв'язок із державною споживчою політикою // Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 3. С. 141–144. URL:

http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2015/32.pdf (дата звернення: 11.10.2022).

5. Piasny J. Miejsce i rola polityki konsumpcji w kształtowaniu spożycia w Polsce // Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny. 1986. Z. 3. S. 143–160. URL:

<https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/17016/1/011%20JANUSZ%20PIASNY.pdf> (дата звернення: 11.10.2022).

Качмар В.М., д.істор.н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

З ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ПОВІТОВИХ КОМІСАРІВ У ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ

У Західноукраїнській Народній Республіці (ЗУНР) вищим представником державної влади в повіті був повітовий комісар.

Спочатку в ЗУНР назва посади очільника повіту була такою: повітовий комісар Української Національної Ради ². Він мав обиратися зборами представників усіх громад у повіті, а затверджуватися – Делегацією Української Національної Ради [1, с. 10]. Цих представників повинні були обирати члени громад обох статей, вік яких становив 20 років і більше [1, с. 10].

Дещо пізніше, а саме починаючи від 16 листопада 1918 року, коли було ухвалено Закон Української Національної Ради про тимчасову адміністрацію, змінилися назва посади, про яку йдеться, та порядок її зайняття. Цей закон передбачав, що в повіті очільником «<...> політичної

² У Статуті повітових органів Української Національної Ради головним чином використовувався термін «український повітовий комісар УНР» [1, с. 10–13]. Проте, наприклад, в оголошенні, у якому населенню повіту Рудки було повідомлено про створення Української Держави на українських землях колишньої Австро-Угорщини, та у звіті Рогатинського повітового комісара М. Дороша Українській Національній Раді від 7 листопада 1918 року фігурувала трохи інакша назва посади очільника повіту, а саме «повітовий комісар Української Національної Ради» [2, с. 287; 3, с. 361].

адміністрації є аж до уладження правно-державних відносин український державний повітовий комісар»³ і що «українського державного повітового комісара іменує і усуває Державний Секретар внутрішніх справ» [4, с. 7]. Водночас у зазначеному законі було застережено, що «вибрані до часу утворення Державного Секретаріату зборами від поручників громад, українські повітові комісарі мають бути предложені до затвердження Державному Секретаріатови внутрішніх справ», а у випадку незатвердження запропонованої кандидатури має діяти встановлений порядок призначення повітового комісара [4, с. 7].

Одним із головних обов'язків повітового державного комісара було забезпечення публічної безпеки, себто збереження ладу, спокою, безпеки життя і майна всіх мешканців повіту, включаючи представників національних меншостей [5, с. 42]⁴. У виконанні цього обов'язку повітові військові команданти й повітові команданти жандармерії підлягали українському державному повітовому комісару [4, с. 7]. Натомість у всіх інших справах, належних до компетенції обох цих командантів, мала відбуватися рівноправна їх співпраця з повітовим комісаром [4, с. 7].

До кола інших обов'язків повітового державного комісара належали:

дбати про функціонування державних органів у повіті відповідно до загальнодержавних інтересів [5, с. 43] та успішну мобілізацію військовозобов'язаних [5, с. 43];

забезпечувати організацію військового вишколу молоді [1, с. 11];
приймати присягу від осіб, що перебували на державній службі [4, с.7];

видавати розпорядження замість тих чиновників, які відмовилися виконувати свої службові обов'язки, у тих випадках, коли з огляду на публічний інтерес не можна відкладати прийняття рішень [4, с. 7];

затверджувати розпорядження представників повітової влади публічного характеру [4, с. 7];

здійснювати нагляд над діловодством всіх публичних інституцій

³ Усі цитати наведено в автентичному вигляді.

⁴ У Статуті повітових органів Української Національної Ради зазначалося, що повітовий комісар повинен видавати розпорядження щодо заборони «<...> самочинних ворожих виступів проти національних меншостей <...>» [1, с. 11]

в повіті та подавати уряду ЗУНР пропозиції в справі їх функціонування [4, с. 7];

співпрацювати з повітовими харчовими управами і наглядати над виконанням розпоряджень українського харчового уряду, що діяв у складі уряду ЗУНР [4, с. 8];

взаємодіяти із сусідніми повітовими комісарами, а також місцевими комісарами [1, с. 12]

у випадку виявлення недоліків у функціонуванні судів, пошти, телеграфу, залізниці й у сфері управління земельною власністю колишньої Австро-Угорщини негайно повідомляти про них уряд ЗУНР, а в нагальних ситуаціях видавати відповідні розпорядження [4, с. 8];

надавати кожного місяця уряду ЗУНР дані про доходи і видатки свого повіту та вживати заходів задля того, щоб забезпечити надлишок коштів для передання його уряду ЗУНР на покриття загальнодержавних видатків [5, с. 44];

дбати про наявність у повіті належної кількості лікарів, надавати уряду ЗУНР щомісячні звіти про стан сфери охорони здоров'я [5, с. 44];

щомісяця подавати уряду ЗУНР звіти про політичне становище в повіті та його адміністрацію [5, с. 44];

призначати на час до проведення виборів громадських сільських і міських комісарів у тих громадах, я яких було необхідно усунути їх керівників, затверджувати громадських комісарів, обраних до ухвалення Закону Української Національної Ради про тимчасову адміністрацію від 16 листопада 1918 року [4, с. 8].

Також, згідно з Обіжником Ради Державних Секретарів державним повітовим комісарам щодо їх обов'язків від 1 грудня 1918 року, державні повітові комісари мали:

негайно здійснити інвентаризацію всього державного майна в повіті, зокрема майна, полишеного австро-угорським військом, з поданням вартості майна; розробити рекомендації з його використання і надіслати їх до 15 грудня 1918 року уряду ЗУНР [5, с. 44];

повідомити уряду ЗУНР дані про місячну потребу в нафті і солі [5, с. 44].

У історичній літературі цілком слушно відзначається вагомість внеску українських державних повітових комісарів у розбудову та оборону ЗУНР. Так, у розвідці О. Панчишина «Організація цивільної

влади ЗУНР у повітах Галичини (листопад – грудень 1918 року) читаємо: «До заслуги повітових комісаріатів і місцевих Військових Команд можна віднести втримання влади та контролю над ситуацією в республіці після втрати українцями Львова» [6]. Проте не скрізь і не завжди їх діяльність здійснювалася з державницьких позицій. Так, у спогадах відомого письменника й громадського діяча А. Чайковського, що був українським державним комісаром Самбірського повіту, із приводу зернової проблеми на загальнодержавному рівні та в багатьох повітах читаємо таке: «Центральний уряд прохарчування питав, певно, повітових комісарів про стан запасів збіжжя на місцях, а ті, дбаючи лише про свій повіт, показували із себе убогеньких, наче та миш церковна. Руководилась такою думкою, що мовляв, ближча сорочка до тіла, як кожух» [7, с. 243–244].

Або інший приклад. Статут повітових органів Української Національної Ради зобов'язав «<...> Українських Комісарів поучити народ, щоби прихильно відносився до жидів і німецьких колоністів та не допускав до погромів <...>» [1, с. 12]. Проте із книжки галицького історика Р. Фана, що був одним з керівників Східногалицької єврейської національної ради, яку уряд ЗУНР визнав найвищою інстанцією єврейської національної автономії, дізнаємося, що комісар Бродівського повіту ЗУНР сам погрожував євреям погромами [8, с. 207]⁵. Із цієї ж книжки відомо, що цей же комісар виявляв неприхильне ставлення до Бродівської єврейської національної ради [8, с. 187]. Утім, сам Р. Фан визнав, що така позиція була одним з винятків [8, с. 187]. Також не зайвим буде згадати про те, що за часів ЗУНР міським комісаром у Бродях був єврей, а в місті, з дозволу української влади, функціонувала численна єврейська самооборона, озброєна вогнепальною зброєю [9, с. 141, 156; 10, с. 126].

⁵ Один із прикладів принципово іншої поведінки українського повітового комісара щодо національних меншин знаходимо в мемуарах А. Чайковського, у яких читаємо: «На брак грошей ми радили собі зразу в той спосіб, як я вже казав, що брали зачет з Дрогобича, та опісля дрогобицький дожа не хотів нам дати. Отож наш окружний командант сотник Мельник попав на думку дуже оригінальну, але небувалу. Він поінтернував найбагатших поляків і жидів і наложив на них по стільки тисяч контрибуції: поки тих грошей не зложать, він їх з інтернації не випустить. Про це мені ніхто нічого не говорив. Одного дня йду попри окружну команду і бачу крізь вікно цілий гурт купців, адвокатів та інших людей, що уходили за багатіїв. Я зацікавився і поступив до команди і тут про все довідався. Пішов я з Мельником в другу кімнату і витолкував йому, що це неможливе у своїй державі обкладати горожан контрибуціями. Інтерновані заявили теж, що ніяким чином платити не будуть. Стало на тім, що їх зараз пустили додому <...>» [7, с. 257].

Говорячи про діяльність українських державних повітових комісарів у ЗУНР, не можна не сказати й про проблеми, що виникали у відносинах між ними й повітовою військовою владою. Нерідко це були дуже прикрі проблеми, викликані явищами, що шкодили загальнодержавним інтересам. У спогадах Л. Цегельського, які визначний історик Я. Дашкевич охарактеризував як «важливий документ доби» [11, с. 508], читаємо:

«Тертя та непорозуміння між військовими командами і цивільними владами були в нас мало що не на порядку дня. Ось, наприклад, з Коломиї приїхав наш повітовий комісар із зажаленнями, що тамошня військова команда веде себе у місті та в повіті самовільно, нехтуючи нашу цивільну владу. Те саме було в Городенці. Д-р Теофіл Окуневський, один із найвизначніших наших парламентаристів та діячів, жалівся, що молодий місцевий командант зовсім ігнорує його як державного комісара, чи як голову повітової Національної Ради. (Я забув уже, чим саме був там д-р Т. Окуневський, у кожному разі він був душею повіту⁶). <...>

Одного дня д-р Лев Бачинський, довголітній посол до парламенту, відомий із 14-годинної промови у військовій комісії австрійського парламенту, та комісар Станиславова, явився в Державнім Секретаріаті та заявив, що він резигнує з комісарства, бо не може згодитися, щоб у місті господарила військова команда, так наче б цивільної влади не було взагалі» [12].

Характерно, що, як згадував Л. Цегельський, із труднощами у відносинах з повітовою військовою владою, викликаними її непродуманими діями, стикався і рідний брат Президента Української Національної Ради Р. Петрушевич – український державний повітовий комісар у Камінці Струмиловій [12].

Список використаних джерел

1. Статут повітових органів Української Національної Ради // Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923 : документи і матеріали. У 5 т. Т. 2. Державотворчі й адміністративно-організаційні процеси / уклад. О. Карпенко, К. Мицан. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2001. С. 10–13.

⁶ Т. Окуневський був державним повітовим комісаром [6].

2. Звернення повітового комісара Рудківського повіту «До населення міста і повіту Рудки» : від 2 лист. 1918 р. // Там само. Т. 1. Листопадава 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення ЗУНР / уклад. О. Карпенко, К. Мицан. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2001. С. 286–287.
3. Звіт Рогатинського повітового комісара Михайла Дороша Українській Національній Раді про стан в повіті : від 7 лист. 1918 р. // Там само. С. 359–361.
4. Закон Української Національної Ради про тимчасову адміністрацію : від 16 лист. 1918 р. // Там само. Т. 2. С. 6–8.
5. Обіжник Ради Державних Секретарів державним повітовим комісарам щодо їх обов'язків : від 1 груд. 1918 р. // Там само. С. 42–44.
6. Павлишин О. Організація цивільної влади ЗУНР у повітах Галичини (листопад – грудень 1918 року) // Україна модерна. 1999. Число 2/3. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Пилипшын_Oleh/Orhanizatsiia_tsyvilnoi_vlady_ZUNR_u_povitakh_Halychyny_lystopad-hruden_1918_roku/ (дата звернення: 21.09.2022).
7. Чайковський А. Спогади. Листи. Дослідження. У 3 т. Т. 1. Львів, 2002. 508, [6] с.
8. Фан Р. Історія єврейської національної автономії в період Західно-Української Республіки : пер. з ідишу. Львів : Манускрипт-Львів, 2019. 270, [2] с.
9. Федусь Ф. Українська військова національна поліція в м. Броди. (Спогад з 1918 року) // Броди і Брідщина : іст.-мемуар. зб. / ред. Я. Чумак. Торонто, 1988. С. 140–180.
10. Стецишин О. Ландскнехти Галицької армії. Львів : Часопис, 2012. 472, [8] с.
11. Дашкевич Я. Постаті. Нариси про діячів історії, політики, культури. 2-ге вид., випр. й допов. Львів : Піраміда, 2007. 807, [1] с.
12. Цегельський Л. Від легенд до правди. URL: <https://zbruc.eu/node/85850> (дата звернення: 21.09.2022).

Комарницька Г.О., д.е.н., доцент,
Станасюк О.А., студент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Використання цифрових технологій у сфері публічного управління та надання публічних адміністративних послуг дозволяє громадянам України отримати доступ до всієї необхідної інформації, а також дає змогу швидко та якісно отримати необхідну послугу. Питання цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації нині є одним з пріоритетів у діяльності Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади та багатьох органів місцевого самоврядування.

Цифрова трансформація (далі – ДТ) – це сукупність змін у суспільстві, пов'язаних із впровадженням і розвитком цифрових технологій [1]. Зараз це явище торкається всіх сфер життя, що цілком природно, адже цифрові технології надають багато можливостей, які раніше можна було використовувати досить обмежено [2]. Наприклад, у сфері публічного управління використання цифрових технологій дозволяє створити сприятливі умови для отримання громадянами доступу до всієї необхідної інформації та дає змогу швидко отримати необхідну послугу. Дійсно, це ефективний інструмент управління, який допомагає підвищити ефективність і якість наданої інформації.

Переваги використання цифрових технологій в аналізованій сфері очевидні: суттєве скорочення часу на оформлення документів, спрощення бюрократичних процедур, полегшення координації дій, досягнення більшої відкритості та прозорості діяльності публічного управління для громадян, що підвищує довіру громадян до державної установи.

Цифровій трансформації публічного управління (далі – ДТРА) теж присвячено ряд наукових праць зарубіжних та вітчизняних учених. Наприклад, іноземні дослідження визначають етапи цифровізації, оцінюють досягнення цифровізації на основі продуктивних платформ, аналізують електронні державні послуги та описують останні інструменти цифровізації [3]. Вітчизняні автори обговорюють

особливості, принципи та напрямки цифровізації в державному секторі [4]. У цій сфері є певні досягнення. Тут активно впроваджуються цифрові технології та платформні рішення. Проте таке серйозне питання, як проблеми, пов'язані з впровадженням цифровізації, потребує більш детального розгляду. Цьому присвячені деякі наукові роботи, але проблеми, пов'язані з ДТРА, розглядаються дуже схематично, а наявні дані є неповні.

На нашу думку, необхідно створити цілісну картину. Необхідно створити чітку класифікацію проблем ДТРА, доповнену рекомендаціями. Дійсно, до цього питання слід поставитися уважно, оскільки лише адекватна оцінка таких проблем дозволить виробити детальні рекомендації щодо подальшого розвитку та вдосконалення цієї сфери. Це дозволяє окреслити основні напрямки досліджень: визначення досягнень та основних проблем процесу ДТРА з метою сприяння розвитку цього перспективного напрямку в найближчому майбутньому.

Проведений аналіз емпіричних даних показує, що цифрові технології активно використовуються в державному управлінні як в Україні, так і за кордоном. Лідерами в області ДТРА на даний момент є Велика Британія, Південна Корея та США. Ці країни розробили цифрові платформи, які надають широкий спектр державних послуг [5]. Зокрема, огляд Світового банку урядових електронних послуг Великої Британії показує, що якщо лише третина наданих державних послуг буде переведено в цифрову форму, річна економія становитиме понад 1 мільярд фунтів [1]. Більш того, взаємодія громадян і держави в такому вигляді в 50 разів дешевша, ніж в очному режимі.

Темпи цифровізації публічного сектору значно пришвидшилися через пандемію, що стало вагомим стимулом. Наприклад, у 2020 році запустили 12 повністю цифрових сервісів, серед яких виплата допомоги, оформлення материнського капіталу та оформлення електронних путівок. Було зроблено понад 50 мільйонів заявок і надано 46 мільйонів послуг. Усі ці послуги можна отримати не виходячи з дому, що економить час та гроші. Усе вищезазначене свідчить про зростаючу роль ДТРА. Щоб точніше визначити переваги, які приносить використання цифровізації, необхідно спочатку визначити особливості публічного сектора.

Цифровий перехід є стратегічним напрямом підвищення стійкості української економіки, який потребує фундаментальних змін в

організації процесів у всіх без винятку секторах економіки. У період дії воєнного стану Міністерство цифрової трансформації України спільно з іншими органами виконавчої влади реалізувало низку важливих заходів, спрямованих на впровадження інструментів взаємосумісності цифрових документів з європейськими, на створення персональних цифрових гаманців ідентифікації (European Digital Identity Wallet), що сприятиме заснуванню єдиної системи цифрової ідентифікації осіб в електронному форматі в Україні.

З метою цифрової інтеграції України до ЄС та приєднання України до програми «Цифрова Європа», до єдиного роумінг-простору, для пришвидшення надання споживачам цифрових контентів і цифрових послуг у воєнний час розглядають прийняття відповідного законопроекту, що сприятиме розвитку технологій під час війни із залученням стратегічного фінансування для цифровізації України [2].

Важливою ланкою в зміцненні конкурентоспроможності вітчизняної економіки на зовнішніх ринках є можливість представити українську стартап-екосистему та унікальні проекти на всесвітній технологічній події лідерів у сфері інновації VivaTech, що відбулася в червні 2022 р. в м. Парижі за участі Міністерства цифрової трансформації України, українського стартап-фонду (USF), UNIT.City, Dii.City та ін. На VivaTech представляють розроблені рішення для управління проектними фінансами, систему моніторингу EdTech, платіжну синхронізувальну платформу, соціальні мережі та ін., спрямовані на максимальне впровадження цифрових технологій, які докорінно змінюють вітчизняну екосистему.

Робота в публічному управлінні потребує побудови багатоканальних зв'язків, а вся сфера складна і масштабна. Крім того, працівники органів публічного управління виконують різні види діяльності, що потребують використання засобів автоматизації [5]. Важливо, безперечно, й те, що публічні службовці у цьому випадку виконують волю держави, вони не може збільшувати свій дохід за рахунок надання комерційних послуг. При цьому кожен державний службовець повинен забезпечити високу ефективність управління всією організацією. Все це вимагає скорочення часу, необхідного для засвоєння цифрових технологій, підвищення надійності програмно-апаратних засобів для їх реалізації, збільшення обсягу та швидкості

обробки інформації, підвищення продуктивності користувачів цифрових технологій. Ефективність впровадження цифрових технологій у цьому випадку забезпечується досягненням високої швидкості виконання операцій по роботі з інформацією, підвищення якості розрахунків за рахунок створення єдиної інформаційної бази та за рахунок її централізованої обробки, вдосконалення інформаційного обслуговування на різних рівнях за рахунок скорочення часу на оформлення та прийом документів. Основні ефекти від ДТРА будуть зведені до підвищення продуктивності співробітників і зменшення часу на прийняття рішень; створення нових можливостей роботи (централізація управління, електронний документообіг, єдине джерело інформації); накопичення досвіду та вдосконалення діяльності шляхом комплексного використання баз даних, інформаційних порталів, корпоративних пошукових систем *tems*; підвищення гнучкості управлінських рішень; зменшення кількості помилок у прийнятті рішень; мінімізація часу надання публічних послуг шляхом консолідації операцій і функцій.

Усе вищезазначене свідчить про можливості, які надає ДТРА щодо підвищення доступності, якості та функціональності, а також здешевлення функціонування публічного управління та мінімізації вартості національних проектів. Необхідно розглянути, що заважає прогресу в цій сфері. Є низка перешкод для динамічного розвитку цієї сфери. Слід відзначити декілька проблем: недостатня нормативна база, обмежене бюджетне фінансування, відсутність кваліфікованих кадрів у цій сфері, невідповідні технологічні стандарти та низький рівень інформаційної безпеки.

Перша проблема, на яку слід звернути увагу, – обмежене фінансування. Розповсюдження цифрових технологій – це дорогий процес, який потребує значних інвестицій, особливо на початковому етапі цифровізації, а окупність інвестицій буде не швидкою. Тому практично всі країни, відчувають фінансові проблеми при впровадженні цифровізації в аналізованій сфері. Виділення необхідних коштів є складним через обмеженість фінансування. Так, у 2019 році на програму «Цифрове державне управління» було виділено лише 5,7% від необхідної суми, а проект «Цифрова економіка» профінансовано лише на 8,3%. В умовах оптимізації витрат повністю профінансувати цю сферу навряд чи вдасться, що може загальмувати темпи цифровізації. Однак слід

пам'ятати, що ця інвестиція швидко окупиться за рахунок значної економії часу, грошей і людських ресурсів, тому необхідно йти в ногу з процесом і стимулювати ДТРА.

Проблеми з кадрами включають відсутність висококваліфікованих кадрів у цій сфері. Деякі співробітники навіть мають низький рівень комп'ютерної грамотності, що не дозволяє активно використовувати цифрові технології в роботі. Не всі працівники хочуть здобувати нові навички. Для вирішення цього кола проблем необхідно заохочувати співробітників до активного використання цифрових технологій, підвищувати рівень комп'ютерної грамотності шляхом участі в семінарах та вебінарах, які необхідно регулярно проводити в організаціях публічного сектору.

Проблема недостатніх регуляторних норм цифровізації публічного сектору виникає через відсутність координації між поточними зусиллями щодо цифрової трансформації та чинними правовими актами та адміністративними постановами. Також варто згадати про недосконалість законодавства та відсутність єдиних стандартів при виборі систем цифровізації. Звідси можна зробити висновок про відставання чинного законодавства за темпами розвитку цифрової економіки, тому як вирішення цієї проблеми слід запропонувати привести нормативні документи у відповідність до швидкості змін у сфері ДТРА. Крім того, необхідно внести більше змін у нормативно-правову базу, щоб це сприяло більшій швидкості цифровізації аналізованої сфери.

Отже, аналіз вітчизняних та закордонних наукових праць дозволяє виявити досягнення у сфері ДТРА та виявити низку проблем, які перешкоджають ефективності цього процесу, такі як брак кваліфікованого персоналу та низький рівень фінансування, невідповідні технологічні стандарти, недостатні нормативні норми та незадовільний рівень інформації, безпеки. Намічено подальші шляхи вдосконалення процесу ДТ. Необхідно вивчати досвід користувачів у всьому світі. Також потрібно проаналізувати існуючі цифрові системи та розробити єдині вимоги до модернізації, які б враховували передовий досвід. Крім того, важливо розробити нові стандарти для цифрових систем. Нарешті, необхідно більш повно та швидко інформувати користувачів про послуги, доступні в цифровому вигляді. Беручи все це до уваги, можна

окреслити подальші перспективи дослідження. Варто розробити ще більш детальні шляхи вдосконалення процесу цифровізації інформації для публічного управління та державних послуг, що підвищить ефективність організацій у цій сфері

Список використаних джерел

1. World Bank Group, 2016 Електронний ресурс: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/896931468189267370/pdf/The-World-Bank-Group-A-to-Z-2016.pdf>
2. Belyakova, O. V., Pertsevaya, E. A., & Cherkasova, E. V. (2020). The features of digital transformation of public administration. European Proceedings of Social and Behavioural Sciences, 79, 395-400
3. Prendville, A. (2018). Amplifying relations through place and locality in the design of local digital services. She Ji: The Journal of Economics and Innovation, 4(1), 47-59.
4. Dobrolyubova, E., Alexandrov, O., & Yefremov, A. (2017). Is ready for digital transformation? In D. Alexandrov, A. Boukhanovsky, A. Chugunov, Y. Kabanov, & O. Koltsova (Eds.), Proceedings of the International Conference on Digital Transformation and Global Society. Communications in Computer and Information Science, 745 (pp 431-444). Springer.
5. Omar, A., Weerakkody, V., & Sivarajah, U. (2017). Digitally enabled service transformation in the UK public sector: A case analysis of universal credit. International Journal of Information Management, 37(4), 350-356.

Михайловська О.В., д.держ.упр.,
Пономаренко О.С., здобувач наукового ступеня доктора
філософії,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Україна

ДОСКОНАЛА ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА ЯК ЗАПОРУКА МІНІМІЗАЦІЇ СУЧАСНИХ РИЗИКІВ

В сучасних умовах значно зростає роль держави в формуванні та реалізації екологічної політики, що ставить за мету стабілізацію і

покращення екологічного стану території нашої держави шляхом реалізації державної екологічної політики. Ефективна екологічна політика сприятиме мінімізації певних ризиків, які, на жаль, мають місце у воєнний та повоєнний час.

Для забезпечення переходу до сталого розвитку та введення екологічно збалансованої системи природокористування велику роль має інтегрований підхід до соціально-економічного розвитку України.

Переваги територіального підходу до реалізації державної екологічної політики дають змогу врахувати деталі кожного регіону. Запорукою ефективного та сталого розвитку регіону має стати функціонування механізмів державної екологічної політики на регіональному рівні.

В останні роки багато уваги приділяється процесу реалізації національної економічної політики на регіональному рівні в Україні, що пояснюється посиленням регіоналізації державного управління регіональним розвитком. Українська система державного сектору гарантує створення та реалізацію цієї політики. Проте наша держава не проводить єдиної послідовної державної екологічної політики, не запроваджує принципи природокористування, негативно впливає на екологічні об'єкти при проведенні антропогенної діяльності на місцевому рівні.

Як наслідок, своєчасне виявлення та моніторинг екологічних проблем та конкретних питань щодо їх запобігання та вирішення є важливими як на національному, так і на регіональному рівнях.

Акцент на національну соціально-економічну реформу сприяв зниженню екологічної політики та інституцій, ефективності управління дотриманням екологічних вимог та внесенню необхідних змін до законодавства. Ці фактори значно знизили ефективність систем управління у сфері реалізації екологічної політики на державному та регіональному рівнях.

Встановлено вектори, пов'язані зі створенням екологічної культури та відповідальності в суспільстві, екологізацією виробництва, орієнтацією еколого-економічних підходів у системах управління. Закон базується на правових стандартах Європейського Союзу та встановлює цілі, завдання та показники ефективності екологічної політики зокрема. Виявлено основні екологічні проблеми, такі як забруднення повітря,

погана якість водних і земельних ресурсів, токсичні речовини, втрата біорізноманіття та проблеми зі здоров'ям людини.

Змістовний аналіз засад екологічної політики держави свідчить про суттєві зміни в контексті формування правової бази та економіко-нормативних механізмів у сфері охорони навколишнього природного середовища. Фактично, реалізація екологічних стратегій зменшує інтеграцію екологічних питань у галузеві та регіональні стратегії та інші політичні документи та заходи, змінює пріоритети у визначенні цілей та ключових завдань, зменшує фінанси. У стратегічному плані було виявлено декілька прогалин.

Значна зміна у розвитку національної політики України останнім часом пов'язана з підписанням коаліційної угоди з Європейським Союзом, яка визначає нові завдання екологічної політики. Це означає інтеграцію екологічних, енергетичних та ресурсоефективних підходів до галузевої та регіональної політики. Важливого значення набув процес зеленої реформи та переходу до низьковуглецевої економіки, що вимагає застосування нових механізмів інституційних змін та інтегрованих міжгалузевих функцій.

У нинішньому середовищі масштабних екологічних загроз існує нагальна потреба у розробці ефективної національної екологічної політики, яка передбачає залучення соціальних зацікавлених сторін у всіх секторах суспільства (державному, приватному та громадському). В умовах становлення України як соціальної держави та реформування адміністративної системи актуальним стає питання сталого розвитку регіону, що неможливо без урахування елементів екологічної безпеки. Тому важливою є розробка ефективних механізмів та інструментів реалізації екологічної політики держави.

Слід зазначити, що екологічна політика держави є елементом державної політики, що відображає екологічні цілі та завдання, сконструйовані політичною системою держави на основі соціальних та реалізованих цілей. Як екологічна політика з кількома механізмами, система складається з таких елементів: принципи, пріоритети, цілі, оператори, засоби, механізми реалізації, інструменти тощо.

Аналіз наукових досліджень показує, що за високого рівня нормативно- правового забезпечення екологічна політика України має певні розбіжності між галузевим та екологічним законодавством.

Головним у цьому плані є український «Закон про охорону навколишнього природного середовища» (1991 р.).

Україна останнім часом почала розвивати економічну діяльність у таких сферах, як енергоефективність. Органічний транспорт та енергетика органічне землеробство, де компанія поступово стає справжнім учасником національної екологічної політики, все частіше замінюють традиційні, здебільшого застарілі методи. Основні цілі та завдання екологічної політики визначають характер комплексності, ієрархії, багатofакторності, а також регіональну політику, яку слід використовувати в національних стратегіях розвитку

Міжнародний досвід показав, що роль держави у вирішенні екологічних проблем розширюється, але держава не може в односторонньому порядку проводити національну політику через регуляторні механізми. Вона має ґрунтуватися на загальному консенсусі щодо важливості якості навколишнього середовища та її впливу на здоров'я населення.

Реалізація національної екологічної політики передбачає довгострокові соціальні, економічні, правові, інституційні, освітні та інші механізми, спрямовані на підтримання сталого розвитку, забезпечення економічної ефективності та соціальної безпеки. Через їх запровадження виникає потреба в соціальній відповідальності та бажанні підтримувати здорове довкілля для громадян.

Попело О. В., д.е.н., доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Україна

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

У сучасних умовах розвитку світового господарства, підвищення загроз економічної безпеки розвитку національних господарств, викликів суб'єктам господарювання внаслідок пандемії COVID-19 та в умовах війни дедалі більше актуальності набуває цифрова трансформація функціонування економічних систем різного рівня. Цифрова

трансформація передбачає зміни в моделях управління систем різних рівнів з метою підвищення ефективності їхньої діяльності. Цифрова трансформація дає можливість не тільки вдосконалити наявні методи управління, а й стимулювати появу нових креативних, еволюційно-прогресивних та інноваційних. У свою чергу, зміни в державному управлінні в умовах цифрової трансформації сприяють розвитку регіональних економічних систем та досягненню цілей соціального, економічного та екологічного напрямів [1-3].

Виокремлення функцій державного управління та їхнього впливу на розвиток регіональних економічних систем ґрунтується на таких методах наукового пізнання, як теоретичне узагальнення, абстракція, індукція та дедукція, порівняння тощо. Ці методи, а також застосування системного підходу дають можливість виокремити функції державного управління регіональним розвитком в умовах цифрової трансформації та з'ясувати їх вплив на регіональні економічні системи.

Функції державного управління відображають особливу форму процесу регіонального розвитку з урахуванням взаємодії всіх суб'єктів господарювання в умовах цифрової трансформації. Функції державного управління як певне здійснення процесу мають детермінуючий вплив на відтворення економічного, соціального та екологічного потенціалу регіонів. З метою виокремлення функцій державного управління регіональним розвитком важливим є використання системного підходу, що дає можливість окреслити цілеспрямовану діяльність суб'єктів регіональних економічних систем та активізувати процеси їх функціонування з урахуванням об'єктивних законів суспільного розвитку.

До функцій державного регулювання регіональним розвитком в умовах цифрової трансформації треба віднести соціальну, відтворювальну та мобілізаційну (рис. 1).

Щодо соціальної функції, то її основна спрямованість полягає у підвищенні якості та рівня життя населення, зменшенні асиметричності соціального забезпечення між регіонами, а також між міським та сільським населенням. Соціальна функція виступає підґрунтям соціально орієнтованої регіональної та державної політики, забезпечує відтворення людського та інтелектуального потенціалу, сприяє нівелюванню диспропорцій у соціальному забезпеченні різних верств населення,

соціогуманітарному розвитку регіонів та країни загалом. Також соціальна функція виступає інструментарієм підвищення загальносуспільних ідеалів і всестороннього розвитку особистості, формування національної гідності та найвищих людських цінностей, сприяє набуттю свободи, справедливості, рівності в суспільному та регіональному розвитку.

Рис. 1. Функції державного управління регіональним розвитком в умовах цифрової трансформації

Джерело: систематизовано авторкою.

Соціальна функція є стимулятором регіонального розвитку у напрямках:

- підвищення показників демографічного розвитку;

- побудови та вдосконалення системи соціального захисту населення регіонів;
- розвитку соціальної інфраструктури та підвищення якості надання соціальних послуг;
- підвищення зайнятості населення за використанням принципу інклюзивності регіонального розвитку;
- забезпечення не інфляційного зростання доходів населення щодо європейських стандартів;
- виконання регіональних та державних соціальних програм та проєктів;
- підвищення контролю за дотриманням соціальних стандартів якості життя населення, враховуючи вимоги безпосередньо кінцевих споживачів соціальних послуг з урахуванням регіональних особливостей і потреб населення;
- раціоналізації використання вільного часу населення регіонів тощо.

Відтворювальна функція впливає на процес розширеного відтворення регіональних економічних систем відповідно до викликів цифрової трансформації регіонального розвитку та унікальних можливостей регіонів. Відтворювальна функція державного управління регіональним розвитком передбачає:

- спрямування виробничого потенціалу регіонального розвитку на задоволення зростаючих потреб суб'єктів регіонів;
- максимально дбайливе використання наявних не відновлювальних ресурсів без шкоди для майбутніх поколінь;
- модернізацію просторових економічних систем в умовах цифрової трансформації;
- нарощення інтелектуального потенціалу регіонів;
- виробництво інноваційної продукції, як для внутрішнього так і зовнішнього ринків;
- підвищення конкурентоспроможності виробничо-економічних систем;
- розвиток інноваційної інфраструктури.

Мобілізаційна функція направлена на максимальну мобілізацію всіх ресурсних можливостей регіональних економічних систем, їх

ефективний розподіл та перерозподіл з метою підвищення ефективності розширеного відтворення та підвищення рівня життя населення. Дія мобілізаційної функції державного управління в умовах цифрової трансформації спрямована на:

- досягнення оптимальних пропорцій між використанням, залученням, розподілом та перерозподілом ресурсів регіональних економічних систем та країни в цілому;
- концентрування зусиль і ресурсів на інноваційних напрямках виробничої діяльності та високоефективних сферах виробництва;
- модернізацію регіональних економічних систем в умовах цифрової трансформації;
- стимулювання суб'єктів регіонів до більш ефективного та дбайливого використання ресурсів;
- взаємодію та інтеграцію суб'єктів регіонів різних форм та сфер діяльності;
- підвищення взаємодії влади, бізнесу та населення регіонів та агрегування інтересів різних соціальних груп;
- забезпечення економічної та екологічної безпеки розвитку регіонів за умов регламентації та забезпечення соціально-економічних та організаційно-правових засад розвитку регіональних систем та держави загалом.

Мобілізаційна функція сприяє подоланню перешкод розвитку регіонів за умов ефективною взаємодії всіх суб'єктів та раціонального використання ресурсів, що загалом дає можливість отримати синергійний ефект для розвитку регіональних економічних систем.

Отже, соціальна, відтворювальна та мобілізаційна функції державного управління регіонального розвитку, що були виокремлені відповідно до системного підходу орієнтовані на виконання конкретного напрямку завдань у межах відповідної функції, а також спрямовані на підвищення рівня життя населення регіонів шляхом модернізації економіки регіональних економічних систем, мають об'єктивний характер та є відносно самостійними.

Список використаних джерел

1. Popelo, O., Garafonova, O., Tulchynska, S., Derhaliuk, M., & Berezovskyi, D. (2021). Functions of public management of the regional development in the conditions of digital transformation of economy. *Amazonia Investiga*, 10(43), 49-58.
2. Samoilovych, A., Garafonova, O., Popelo, O., Marhasova, V., & Lazarenko, Yu. (2021). World experience and ukrainian realities of digital transformation of regions in the context of the information economy development. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 3(38), 316–325.
3. Shkarlet, S., Ivanova, N., Popelo, O., Dubyna, M., Zhuk, O. (2020). Infrastructural and Regional Development: Theoretical Aspects and Practical Issues. *Studies of Applied Economics*, 38-3(1).

Поступна О.В., д.держ.упр., професор,
Степанко О.В., к.держ.упр.,
Національний університет цивільного захисту України,
Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Вища освіта є джерелом соціально-економічного і культурного розвитку суспільства. Вона забезпечує індивідуальний, професійний розвиток особистості та майбутнього фахівця, творить інтелектуальний, виробничий і духовний потенціал суспільства. Право на освіту в Україні гарантується ст. 53 Конституції України, відповідно до якої громадяни мають право здобувати вищу освіту в державних і комунальних закладах вищої освіти (далі – ЗВО) на конкурсній основі. Мережа ЗВО в Україні є досить розгалуженої. На початок 2021-2022 навчального року в країні функціонувало 386 закладів, з них 242 державної форми власності, 41 – комунальної і 103 приватної. В них навчалось 1,1 млн здобувачів вищої освіти за різними формами здобуття освіти (денною, вечірньою, заочною, дистанційною, екстернатною) [1]. Однак, 24 лютого 2022 р. внаслідок російської військової агресії проти України звичний освітній процес у ЗВО був порушений. На тих територіях країни, що межують з країною-

агресором, значна частина населення, серед них здобувачі вищої освіти, науково-педагогічний склад та працівники ЗВО, вимушені були переселятися на іншу територію або взагалі виїжджати за кордон, рятуючись від активних бойових дій. Тож виникла необхідність правового регулювання освітнього процесу з боку держави. Слід зазначити, що правове регулювання є виключно функцією держави та виступає інструментом державного управління.

Відправним документом для правового регулювання освіти під час війни став Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. На всій території країни вводився воєнний стан та зазначалось, що «можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України» [2]. Згідно з Законом України «Про правовий режим воєнного стану», на території країни для «забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян» [3] були утворені військові адміністрації, які також мають здійснювати й управління закладами та установами освіти.

Вже на наступний день Міністерство освіти і науки України (далі – МОН) як головний орган в системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної освітньої політики, рекомендувало тимчасово припинити освітній процес у закладах освіти та оголосити двотижневі канікули. Це було необхідною мірою, оскільки в перші дні війни частина території країни опинилася під окупацією, більше 10 млн людей вимушені були виїхати з місця постійного проживання, серед них найбільшу частку склали жінки з дітьми. Перший місяць війни був шокуючо трагічним для українських людей. Внаслідок бойових дій за перший місяць війни загинули 144 дитини, понад 220 були поранені, постраждали від бомбардувань та обстрілів 659 закладів освіти, 74 були зруйновані повністю [4].

Внаслідок вимушеної міграції керівники закладів освіти не завжди мали інформацію про педагогічних і науково-педагогічних працівників (місце їх знаходження, перебування та емоційно-психологічний і фізичний стан), тож деякі із керівників намагалися

самостійно вирішити фінансові питання, пов'язані з оплатою праці працівників та відправляти їх у вимушені відпустки, іноді без збереження заробітної плати. Реагуючи на звернення педагогічних і науково-педагогічних працівників щодо відправки їх у відпустки без збереження заробітної плати у зв'язку із введенням правового режиму воєнного стану в країні, МОН категорично заборонив керівникам примушувати працівників до написання таких заяв (Лист МОН № 1/3292-22 ввід 28.02.2022 р.). Однак, розуміючи, що частина педагогічних і науково-педагогічних працівників вимушено виїхала зі своїх домівок і по різних причинах не можуть проводити заняття, то було запропоновано надавати відпустки зі збереженням або без збереження заробітної плати за добровільним бажанням працівника відповідно до вимог трудового законодавства. Пізніше, були надані роз'яснення керівникам закладів освіти щодо організації здійснення оплати праці працівників під час призупинення навчання (лист МОН № 1/3370-22 від 7.03.2022 р.). Зазначалось, що оплата праці працівникам закладів освіти, у яких призупинено навчання, здійснюється в розмірі середньої заробітної плати.

10 березня МОН було рекомендовано закладам фахової передвищої та вищої освіти відновити освітній процес та розпочати підготовку до завершення навчального року (лист МОН № 1/3417-22 від 10.03.2022 р.). Пропонувалось для здобувачів вищої освіти невипускних курсів внести необхідні зміни до індивідуальних навчальних планів (перенесення, у разі необхідності, частини освітніх компонентів на наступні періоди навчання), а для здобувачів вищої освіти випускних курсів забезпечити виконання навчального плану, провести атестаційні заходи та видати документи про здобуття відповідного рівня освіти; у виключних випадках, у разі неможливості здобувачем вищої освіти оформити кваліфікаційну (бакалаврську) роботу, провести атестаційний екзамен.

В березні у деяких областях України, у яких дозволяла безпекова ситуація, освітній процес було відновлено. Форму проведення занять визначали військові обласні адміністрації та заклади освіти. Здобувачам вищої освіти та науково-педагогічним працівникам, які в умовах воєнного стану вимушені були змінити місце проживання/перебування, залишити робоче місце, місце навчання, незалежно від того, де вони

знаходяться на даний час, держава гарантувала організацію освітнього процесу в дистанційному форматі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників. Крім того, науково-педагогічним працівникам гарантується збереження робочого місця і середнього заробітку (Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» від 15.03.2022 р. № 2126-IX).

Розуміючи, що під загрозою зриву може опинитися вступна кампанія 2022, на початку березня МОН повідомило про свої наміри скасувати зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО), єдиний вступний іспит (ЄВІ), єдине фахове вступне випробування (ЄФВВ) та запропонувало провести вступну кампанію за допомогою електронної системи без участі абітурієнтів. МОН розробило три сценарії вступу до ЗВО, які не передбачають проведення ЗНО, оскільки під час воєнного стану це зробити не можливо. Однак, ця ініціатива фактично розділила суспільство на тих, хто підтримує МОН, і тих, хто виступає за проведення вступної кампанії за звичною процедурою. Слід зазначити, ініціативу МОН щодо скасування ЗНО і спрощення механізму вступу до магістратури підтримала Спілка ректорів України, а за звичну процедуру вступної кампанії виступали переважним чином освітяни – представники західної частини країни. Крапку в цій дискусії поставив Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері освіти», ухвалений 24 березня 2022 р. та у якому зазначалось, що в 2022 р. прийом на навчання для здобуття вищої освіти здійснюється в особливому порядку, а саме – скасовувалось ЗНО, ЄВІ та ЄФВВ. Однак, було доручено МОН у місячний строк розробити особливий порядок вступу абітурієнтів у 2022 р.

Вже на початку квітня МОН виступило з розробленими пропозиціями для проведення вступної кампанії у 2022 р. в умовах воєнного стану. Так, для вступу на бюджетну форму для здобуття освітнього ступеню бакалавр запроваджується мультипредметний тест, що вміщує в собі по 20 питань закритої форми з трьох предметів – української мови, математики, історії України, а також абітурієнти мають написати мотиваційний лист. На контрактну форму навчання, крім медичних, гуманітарних і соціальних наук, права та журналістики,

необхідно подати лише заяву і мотиваційний лист. Для здобуття освітнього ступеню магістр запроваджується: для бюджетної форми – складання фахового іспиту та подання мотиваційного листа; для контрактної – складання магістерського комплексного тесту (іноземна мова, право) та подання мотиваційного листа. Мотиваційний лист абітурієнта пропонується використовувати для рейтингування при вступі до ЗВО. Таким чином, був розроблений та роз'яснений суспільству алгоритм вступної кампанії 2022 р.

Оскільки частина населення країни перебувала і, на жаль, перебуває у небезпечних зонах (на окупованих ворогом територіях та територіях ведення бойових дій), то слід відмітити низку документів, які були прийняті з метою отримання психологічної допомоги та роз'яснення учасника освітнього процесу правил поведінки в умовах воєнної агресії, зокрема:

- «Щодо запобігання торгівлі людьми в умовах воєнної агресії» (лист МОН № 1/3663-22 від 23.03.2022 р.);
- «Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» (лист МОН № 1/3872-22 від 04.04.2022 р.);
- «Про здійснення превентивних заходів серед дітей та молоді в умовах воєнного стану в Україні» (лист МОН № 1/5119-22 від 13.05.2022 р.);
- «Про запобігання та протидію домашньому насильству в умовах воєнного стану в Україні» (лист МОН № 1/5735-22 від 30.05.2022 р.);
- «Про рекомендації щодо усунення ризиків торгівлі людьми у зв'язку з війною в Україні та гуманітарною кризою» (лист МОН № 1/6355-22 від 14.06.2022 р.);
- «Щодо запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному зі збройною агресією російської федерації на території України» (лист МОН № 1/6885-22 від 22.06.2022 р.);
- «Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти в 2022/2023 навчальному році» (лист МОН № 1/8794-22 від 023.08.2022 р.) та ін.

Ще одним важливим кроком для МОН в умовах воєнного стану стало організація евакуації ЗВО. На жаль, Україна вже має досвід з евакуації ЗВО, коли російська федерація в 2014 р. окупувала частину

української території. Насамперед необхідно було евакуювати ті ЗВО, які з перших днів війни опинились на окупованій території, де здійснювати діяльність було вже неможливо, а також ті, що знаходились в зоні постійних обстрілів з боку ворога. Так, було евакуювало на більш небезпечні території країни Державний біотехнологічний університет, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Луганський медичний університет, ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» та ін. Сьогодні не можна бути впевненим, що процес евакуації завершений, оскільки війна триває, а ворог б'є саме по цим об'єктам. Проте, всі зруйновані або пошкоджені будівлі можна відновити, а повернути тих людей, які загинули у війні, на жаль, вже неможливо. Наразі немає даних щодо кількості постраждалих внаслідок війни серед учасників освітнього процесу ЗВО, однак, розуміємо, що такі випадки є і не поодинокі.

Щодо здобувачів вищої освіти, то МОН намагається розробити різні механізми для їх підтримки. Зокрема, українські здобувачі вищої освіти можуть продовжити навчання в європейських університетах. Також вони мають можливість долучатись до освітніх і наукових програм зарубіжних ЗВО. Для тих здобувачів вищої освіти, які перебувають у лавах Збройних сил України або територіальної оборони встановлюються особливі умови навчання – складаються індивідуальні графіки, оформлюються академічні відпустки. Нещодавно був затверджений «Порядок переведення на навчання за державним замовленням окремих категорій здобувачів фахової передвищої, вищої освіти, які зараховані до закладів фахової передвищої, вищої освіти до 2021 року включно на місця, що фінансуються за кошти фізичних та/або юридичних осіб». У документі визначається механізм переведення на місця державного замовлення у ЗВО державної та приватної форми власності, що здійснюють підготовку здобувачів освіти за державним замовленням окремих категорій здобувачів вищої освіти, які зараховані до таких закладів до 2021 р. включно на місця, що фінансуються за кошти фізичних та/або юридичних осіб [5]. Визначаються чотири категорії, яким надається право переведення на місця державного замовлення, а також роз'яснюється алгоритм цього переведення. Порядок затверджено 28 жовтня, лише вступив в силу, але вже викликає дискусію в українському суспільстві, зокрема не зрозумілі: умови відмови керівників

ЗВО здобувачам вищої освіти при відповідності визначеної категорії; умови переведення здобувачів вищої освіти до інших ЗВО та на інші спеціальності та ін.

Оскільки війна в Україні не закінчена, то правове регулювання сфери вищої освіти в умовах воєнного стану залишається постійним процесом. Державі необхідно вчасно реагувати на виклики й загрози, що виникають сьогодні з різними ЗВО та його учасниками. Однак, слід зазначити, що, незважаючи на постійні ракетні обстріли, бомбардування, людські втрати та руйнування закладів освіти, ЗВО продовжують свою діяльність, випускна і вступна кампанія у вищій освіті відбулась саме завдяки вчасно розробленій відповідній нормативно-правовій базі.

Список використаних джерел

1. Вища та фахова передвища освіта в Україні у 2021 році. Статистична інформація. Освіта : офіційний веб-ресурс Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2022 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
4. Назаренко Ю., Когут І., Жерьобкіна Т. Освіта і війна в Україні (24 лютого – 1 квітня 2022). URL: <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/osvita-i-vijna-v-ukra%D1%97ni.pdf>.
5. Про затвердження Порядку переведення на навчання за державним замовленням окремих категорій здобувачів фахової передвищої, вищої освіти, які зараховані до закладів фахової передвищої, вищої освіти до 2021 року включно на місця, що фінансуються за кошти фізичних та/або юридичних осіб : постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2022 р. № 1224. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-perevedennya-na-navchannya-za-derzhavnim-s1224-281022>.

Шушкова Ю.В., д.е.н., доцент,
Чепіль Ю.Б., студентка,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

УПРАВЛІННЯ КОРПОРАЦІЄЮ: ПРАВА Й ОBOB'ЯЗКИ ПОСАДОВИХ ОСІБ

Корпоративна діяльність здійснюється через систему управління, яка покликана узгоджувати інтереси акціонерів та контролювати досягнення корпоративних цілей. Даний процес потребує цілеспрямованої взаємодії керівних органів управління та спільної реалізації корпоративної політики. Структура корпоративного управління передбачає формування упорядкованої сукупності компетентних органів управління, розподіл повноважень між ними та визначення рівня підпорядкованості в процесі підготовки, прийняття і реалізації управлінських рішень.

Основною метою структуризації корпоративного управління виступає забезпечення злагодженої роботи та ефективної взаємодії керівних ланок між собою, що базується на дотриманні прав акціонерів в процесі прийняття рішень щодо діяльності корпорації. Тож, насамперед варто розглянути структуру корпоративного управління (рис.1).

Видно, що загальні збори акціонерів є найвищим органом управління, який представляє інтереси акціонерів та реалізовує їх право брати участь в управлінні справами корпорації. Важливість правового статусу загальних зборів в українському законодавстві проявляється у тому, що [1]:

- загальні збори як орган управління дозволяють акціонерам безпосередньо реалізувати своє право брати участь в управлінні товариством, за допомогою голосування;

- загальні збори приймають рішення стратегічного характеру, затверджують внутрішні документи, які регламентують діяльність корпорації, формують її бюджет на фінансовий рік та визначають умови функціонування товариства;

- загальними зборами обираються наглядова рада та виконавчі органи, які здійснюють поточне управління діяльністю корпорації відповідно до затверджених акціонерами положень.

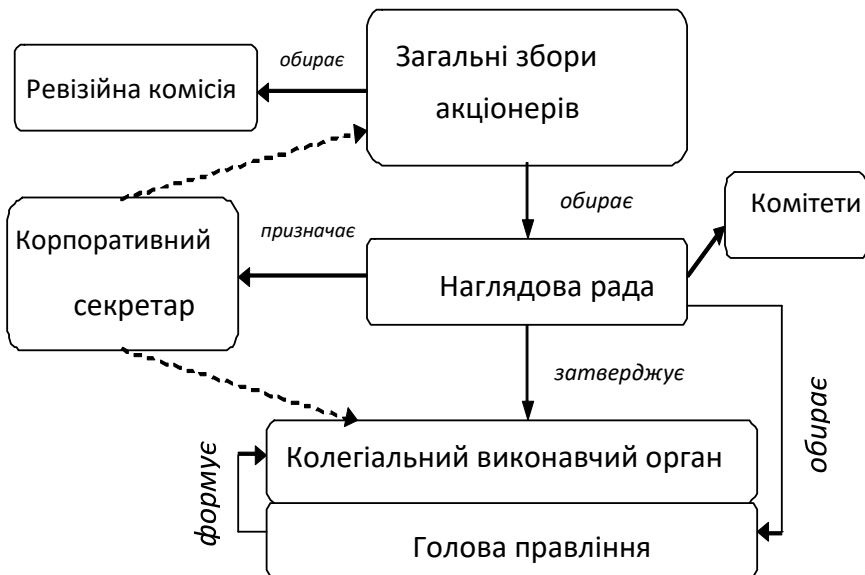

Рис. 1. Типова структура корпоративного управління

Джерело: [1]

Загальні збори можуть вирішувати будь-які питання, пов'язані із діяльністю товариства, а також ті, вирішення яких не може бути делеговане іншим органам товариства.

Згідно Закону України «Про акціонерні товариства» [2] у структурі корпоративного управління може бути утворена наглядова рада, яка представляє інтереси акціонерів у період між проведенням загальних зборів і в межах компетенцій, визначених статутом, контролює діяльність правління. Наглядова рада здійснює загальне управління корпорацією за дорученням загальних зборів акціонерів, формує її стратегічну політику та здійснює контроль за діяльністю виконавчих органів. З метою підвищення ефективності роботи наглядової ради при ній створюються спеціальні комітети за функціональним принципом (постійно діючі або тимчасові), які відповідальні за доручені їм ділянки роботи. Також, наглядова рада визначає основну мету діяльності корпорації та ухвалює стратегію для її досягнення.

До виключної компетенції наглядової ради корпорації належить [1]:

- затвердження в межах своєї компетенції положень, якими керуються у своїй діяльності виконавчі органи управління корпорації;
- прийняття рішення про проведення чергових або позачергових загальних зборів акціонерів;
- обрання та припинення повноважень або відсторонення голови і членів виконавчого органу, затвердження умов договорів, що укладаються з ними;
- прийняття рішень про продаж раніше викуплених товариством акцій, розміщення та викуп інших цінних паперів;
- визначення порядку та строків виплати дивідендів акціонерам у межах граничного строку;
- вирішення питань про участь товариства у промислово-фінансових групах та інших об'єднаннях, про заснування інших юридичних осіб;
- вирішення питань щодо злиття, приєднання, поділу, виділу або перетворення товариства в межах віднесених до компетенції наглядової ради, тощо.

Ефективне управління в корпоративній структурі потребує дієвого та кваліфікованого менеджменту, який оперативно вирішуватиме основні завдання діяльності корпорації та сприятиме посиленню її ділового іміджу. Виконавчий орган корпорації здійснює управління її поточною діяльністю та реалізує стратегічні напрямки розвитку, затверджені загальними зборами акціонерів та членами наглядової ради. До функцій виконавчого органу корпорації входить вирішення поточних завдань, пов'язаних із її діяльністю, та забезпечення організації виконання рішень, прийнятих на загальних зборах акціонерів та наглядовою радою. Тому у своїй роботі виконавчий орган повністю їм підзвітний. Так, виконавчий орган корпорації звітує про результати своєї діяльності не рідше одного разу на рік перед акціонерами на загальних зборах та не рідше одного разу на три місяці – перед наглядовою радою про фінансово-господарський стан корпорації і хід виконання запланованих заходів.

З метою надання професійної допомоги в організації роботи органам управління корпорації, формування інформаційного

забезпечення прийняття ефективних рішень та належного інформування акціонерів і зацікавлених осіб запроваджується посада корпоративного секретаря. Корпоративний секретар виконує координуючі функції в процесі корпоративного управління та сприяє злагодженій роботі усієї системи. Існування інституту корпоративного секретаря в організаційній структурі компанії передбачає формування своєрідного інформаційного центру корпорації, який акумулює значний обсяг інформації та забезпечує її системний обмін між органами управління, акціонерами з метою прийняття ефективних рішень.

Також важливою ланкою в структурі управління корпорацією є ревізійна комісія, яка здійснює контроль за фінансово-господарською діяльністю корпорації шляхом проведення перевірок та надає їх результати відповідним виконавчим органам.

Відомо, що формування ефективної структури корпоративного управління можливе за рахунок оптимального поєднання керівних та контролюючих процесів, заснованих на засадах довіри, прозорості прийняття рішень та відповідальності за досягнуті результати.

А тепер поглянемо на формування менеджменту корпорацій з точки зору керівних посад. Хто переважно займає найкращі управлінські та директорські місця? Згідно із даними Державного комітету статистики України станом на початок 2022 року в Україні було зареєстровано близько 1,4 млн юридичних осіб, з яких лише у 29 % керівні посади займають жінки. Хоча ця цифра далека від гендерного паритету, вона співвідноситься із середньосвітовим показником (29 %) і середнім показником у Європейському Союзі (30 %) [3].

Проаналізувавши дані щодо юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання, можна побачити, що за типами підприємств частка жінок і чоловіків на керівних посадах не є пропорційною. У табл. 1 наведено типи підприємств із найбільшою часткою чоловіків на керівних посадах. Щодо жінок, то найбільше керівниць (78 %) у комунальних організаціях (юридичних особах, які здійснюють неприбуткову діяльність, наприклад, лікарні, дитячі садочки тощо) та у профспілкових організаціях (62 %). Тобто, загальна тенденція в Україні полягає в тому, що жінки не присутні на вищих рівнях прийняття управлінських рішень.

Таблиця 1

Кількість зареєстрованих юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання з розподілом за ознакою статі керівника на 1 січня 2022 року

Назва організаційно-правової форми господарювання згідно з КОПФГ	Загальна кількість юридичних осіб	Юридичні особи, керівниками яких є			
		чоловіки		жінки	
		кількість	частка, у % до загальної кількості	кількість	частка, у % до загальної кількості
Україна	1437009	1016341	70,7	420668	29,3
Акціонерне товариство	7201	5850	81,2	1351	18,8
Державна акціонерна компанія (товариство)	8	7	87,5	1	12,5
Товариство з обмеженою відповідальністю	743682	556095	74,8	187587	25,2
Товариство з додатковою відповідальністю	1511	1192	78,9	319	21,1
Повне товариство	1297	952	73,4	345	26,6
Командитне товариство	370	276	74,6	94	25,4
Корпорація	553	484	87,5	69	12,5
Консорціум	154	125	81,2	29	18,8
Концерн	187	171	91,4	16	8,6

Джерело: складено автором на основі [3]

Отож, розглянувши структуру корпоративного управління та оцінивши всі права та обов'язки керівних ланок, як підсумок слід відзначити, що корпоративні права - це сукупність суб'єктивних майнових та немайнових прав, якими наділяється особа, що володіє на праві власності часткою у статутному капіталі товариства, або акціями акціонерного товариства, або правом на пай у пайовому фонді виробничого кооперативу, та які включають в себе право на участь в управлінні товариством, право на отримання частини прибутку

(дивідендів), а також частини активів у разі ліквідації товариства, та інші права, передбачені законом та статутними документами товариств [1].

До змісту корпоративних правовідносин включаються не лише корпоративні права, але й відповідні корпоративні обов'язки учасника товариства. Корпоративний обов'язок можна визначити як обумовлену вимогами закону та локальних нормативно-правових актів міру належної поведінки особи, частка якої визначена у статутному капіталі юридичної особи корпоративного типу. Невиконання або неналежне виконання корпоративних обов'язків учасником товариства має наслідком застосування до нього за рішенням органів управління відповідних заходів корпоративної відповідальності, які можуть встановлюватися законом або установчими документами товариства.

Список використаних джерел

1. Навчально-методичний комплекс з дисципліни «Корпоративне управління» для студентів освітнього ступеню «Магістр» спеціальності «Адміністративний менеджмент». Тернопіль: 2016, 170 с.
2. Закон України «Про акціонерні товариства» № 514-VI. Редакція від 06.10 2021. *Відомості Верховної Ради України. 2008.* (дата звернення: 26.10.2022)
3. Кількість зареєстрованих юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання з розподілом за ознакою статі керівника на 1 січня 2022 року: офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/edrpoj/ukr/EDRPU_2022/ks_opfg/arh_ks_opfg_22.htm. (дата звернення: 29.10.2022)

Бобко Л.О., к.пед.н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Упровадження електронного урядування стало важливою умовою формування інформаційного суспільства та розвитку електронної

демократії, де кожен громадянин має вільний доступ до інформації та знань, може користуватися та обмінюватися ними, застосовувати інформаційні технології для розширення власних можливостей, сприяти суспільному і особистісному розвитку, підвищувати якість життя та створювати умови для відкритого і прозорого державного управління.

Серед вагомих науковців, роботи яких присвячені дослідженню теоретичних засад та інструментів е-урядування в Україні та за кордоном, слід зазначити: А. Барікова, К. Вознюк, О. Загаєцьку, О. Ємельяненка, В. Лур'є, А. Неділько, Я. Олійник, Н. Павлютенко, О. Поліщук, А. Серенок. Фундаментальні основи та окремі аспекти нормативно-правового регулювання електронного урядування в органах влади розглянуті у наукових дослідженнях С. Алфьорова, Ю. Битяка, В. Гарашука, С. Дзюби, Д. Дубова, П. Клімушина, І. Коліушка, В. Курила, В. Малиновського, В. Марченка, П. Рабіновича, А. Семенченка, А. Серенок, С. Чукут, Ю. Шемшученка та інших науковців.

Термін «електронний уряд» вперше був застосований за ініціативою Національного наукового фонду США у 1997 році для широкого запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у практику органів державного управління. У подальшому для визначення реформ у публічному адмініструванні, які охоплювали всі органи державної влади та органи місцевого самоврядування, цей термін було модернізовано в «електронну державу». Демократизація публічного управління, відтак і введення в електронний уряд електронної демократії, обумовило появу нового терміну — «електронне урядування».

Е-урядування – це цілісна новітня концепція здійснення управління державою, яка є необхідним елементом масштабного інформаційного перетворення суспільства [1].

За визначенням ЮНЕСКО, е-урядування – процес управління, при якому реалізуються модернізовані стилі керівництва, способи прийняття інвестицій та політичних рішень, надання інформації та послуг, нові способи врахування позиції громадян.

Європейська Комісія визначила електронне урядування як «використання інформаційних і телекомунікаційних технологій у державних адміністраціях у сукупності з проведенням організаційних змін і набуттям нових навичок спрямованих на поліпшення суспільних

служб і демократичних процесів, а також посилення підтримки державної політики» [2].

Серед вітчизняних та зарубіжних науковців не існує єдиного підходу до розуміння сутності поняття «електронне урядування». Так, на думку І. Шемчука, це форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-текомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення по треб громадян [3]; Н. Драгомирецька стверджує, що це оптимізація процесу надання адміністративно соціальних послуг, політичної участі громадян у державній розбудові шляхом зміни внутрішніх і зовнішніх відносин за допомогою технічних засобів, Інтернету та сучасних засобів масової інформації [4]; С. Архипова наголошує, що це система взаємодії органів державної влади з населенням, що будується на широкому застосуванні інформаційних технологій з метою підвищення доступності та якості державних послуг, зменшення строків їх надання, а також зниження адміністративного навантаження на громадян та організації щодо їх отримання [5]; А. Барікова слушно зауважує, що електронне урядування є не лише модернізацією всієї системи державного управління, але й налагодженням активної взаємодії органів державної влади з громадянами за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій [6].

На сучасному етапі розвитку суспільно-правових відносин в Україні значущість електронного урядування вимагає забезпечення достатнього рівня його ефективності, що, у свою чергу, прямо залежить від якості, обґрунтованості, адекватності та своєчасності нормативно-правового регулювання. Як зазначають науковці, першим етапом становлення національного електронного урядування можна вважати 2002-2009 роки, коли утверджуються нормативні форми, що забезпечують гарантії доступу громадян до інформації органів публічної влади та утверджується статус електронного документа [7].

Прийнятий у 2002 році Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади» зобов'язував покладення на зберігачів відкритої інформації обов'язку щодо ведення загальнодоступних баз даних про наявну в них

відкриту інформацію, створення умов для вільного доступу до них заінтересованих суб'єктів, забезпечення систематичного опублікування найважливішої інформації з економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших питань за визначеною в установленому порядку та заздалегідь оприлюдненою усталеною структурою. У цьому ж році прийнято два законодавчі акти, які встановили необхідні правові норми для розвитку всього інформаційного права. У Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначено поняття електронного документа, засади документообігу, організацію електронного документообігу. Законом України «Про електронний цифровий підпис» викладено правовий статус електронного цифрового підпису та врегульовано відносини, що виникають при його використанні. Згодом актом Президента було проведено стимулювання розвитку інформаційно-аналітичних систем у всіх органах публічної влади шляхом прийняття Указу від 20.10.2005 року «Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій», де визначалася потреба вжиття заходів зі створення загальнодержавних інформаційних систем, насамперед із питань охорони здоров'я, освіти, науки, культури, довкілля.

Другий етап, 2010-2019 роки, передбачає сукупність нормативних актів, які забезпечують стратегію електронного урядування через посилення доступу до публічної інформації та адміністративних послуг у відповідності з євроінтеграційними вимогами. У 2010 році розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» було ухвалено першу концепцію його розвитку, де вперше було введено поняття електронного уряду, визначено шляхи та засоби вирішення проблем, пов'язаних із його впровадженням, що розподілялись у межах 2011-2015 років.

Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, та інформації, що становить суспільний інтерес. Закон України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI вказує, що державна політика у сфері надання адміністративних послуг базується на принципах: 1) верховенства права, у тому числі законності та юридичної

визначеності; 2) стабільності; 3) рівності перед законом; 4) відкритості та прозорості; 5) оперативності та своєчасності; 6) доступності інформації про надання адміністративних послуг; 7) захищеності персональних даних; 8) раціональної мінімізації кількості документів та процедурних дій, що вимагаються для отримання адміністративних послуг; 9) неупередженості та справедливості; 10) доступності та зручності для суб'єктів звернень. Зазначене стало правовим підґрунтям для надання адміністративних послуг через систему електронного урядування. Згодом з'явилося розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.09.2013 № 718-р «Про затвердження плану заходів щодо створення Єдиного державного порталу адміністративних послуг.

У 2014 році для виконання євроінтеграційних завдань було створено Державне агентство з питань електронного урядування України - центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України, яке реалізувало державну політику у сферах інформатизації, електронного урядування, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, розвитку інформаційного суспільства. У 2015 році Закон України «Про звернення громадян» доповнено статтею 23 та запроваджено новий інститут електронного урядування – електронну петицію. Відтак, громадяни можуть звернутися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування з електронними петиціями через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронної петиції.

У 2017 році розпорядженням Кабінету Міністрів України було затверджено наступну, другу Концепцію розвитку електронного урядування в Україні. Реалізація цієї Концепції була передбачена на період до 2020 року та передбачала підтримати координацію й співпрацю органів державної влади та органів місцевого самоврядування для досягнення необхідного рівня ефективності та результативності розвитку електронного урядування, просування ідеї реформування державного управління та децентралізації на базі широкого використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в усій країні.

Прийнятий у 2017 році Закон України «Про електронні довірчі послуги» скасував Закон «Про електронний цифровий підпис» та

комплексно визначив правові та організаційні засади надання електронних довірчих послуг, у тому числі транскордонних, права та обов'язки суб'єктів правових відносин у сфері електронних довірчих послуг, порядок здійснення державного нагляду (контролю) за дотриманням вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг, а також правові та організаційні засади здійснення електронної ідентифікації. Важливою подією на цьому етапі стало запровадження системи електронного документообігу в центральних органах виконавчої влади та місцевих державних адміністраціях (СЕД). Постановою Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55 «Деякі питання документування управлінської діяльності», яка набула чинності 07.03.2018, затверджено Типову інструкцію з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну, Типову інструкцію з діловодства в міністерствах та інших центральних і місцевих органах виконавчої влади, а також Регламент організації взаємодії органів виконавчої влади в електронній формі.

Третій етап розвитку правового регулювання – з 2019 року - до цього часу, який характеризується значною активізацією впровадження електронного урядування. Ключовим аспектом активізації електронного урядування стало створення Міністерства цифрової трансформації України, яке діє відповідно до Положення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 № 856. Основні напрямки трансформації політики у сфері електронного урядування відображені в указах Президента України від 29.07.2019 № 558 «Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг» та від 04.09.2019 № 647 «Про деякі заходи із забезпечення надання якісних публічних послуг».

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 04.12.2019 № 1137 «Питання Єдиного державного веб-порталу електронних послуг та Єдиного державного порталу адміністративних послуг» портал Дія - це інформаційно-телекомунікаційна система, яка організаційно та функціонально складається з реєстру адміністративних послуг, електронного кабінету, мобільного додатка Порталу Дія, інших підсистем та програмних модулів. У 2020 році запропоновано Закон України «Про адміністративну процедуру» (проект № 3475 від

14.05.2020). Законопроект передбачає поширення сучасних практик подачі заяв на отримання адмінпослуг, серед яких подача заяв та скарг в електронній формі, скорочення їх змісту до мінімально необхідного, застосування усної заяви, яка переводиться в письмову форму посадовими особами, та процедура невідкладного розгляду заяв. Окрім цього, запроваджується надання адмінпослуг в автоматичному режимі без втручання людини. Обов'язки щодо збирання необхідних документів та інформації покладаються на адміністративні органи, а не на заявників, що значно спрощує процедуру отримання послуг для громадян. Також уніфікується та збалансовується процедура адміністративного оскарження рішень, дій та бездіяльності адміністративних органів.

Таким чином, впровадження електронного урядування в Україні регулюється великою кількістю нормативних актів, в яких тісно переплітаються адміністративно-правові та інформаційно-правові норми.

Список використаних джерел

1. Електронне урядування в Україні – ефективна влада для мешканців. – К. : ПРООН/МПВСР, 2011. – 20 с.
2. Digital Public Services. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-public-services>.
3. Семчук І.В., Мазур В.Г. Електронне управління в органах місцевої влади: стан і шляхи вдосконалення / І.В. Семчук, В.Г. Мазур // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. - 2013. - Вип. 2. - С. 106-112.
4. Драгомирецька Н. М. Теоретичний аналіз комунікативної діяльності державного службовця: монографія / Н.М. Драгомирецька. - Одеса: Асторопринт, 2005.- 280 с.
5. Архипова Є.О. Електронне урядування як форма організації державного управління [Електронний ресурс] / Є.О. Архипова // Державне управління: удосконалення та розвиток. - № 5. - 2015. - URL:<http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=855>
6. Барікова А.А. Електронна держава: нова ефективність урядування: [монографія] / А.А. Барікова. - Київ: Юрінком Інтер, 2016. - 224 с.
7. Романчук О.З., Бисага Ю.М., Берч В.В., Нечипорук Г.Ю., Чечерський В.І. Електронне урядування: конституційно-правове дослідження: монографія. - Ужгород РІК-У.- 2021.- 193с.

**Герасименко О.В., к.е.н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна**

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Серед ознак демократичного суспільства і правової держави доцільно акцентувати особливу увагу на якісному наданні органами публічної влади адміністративних послуг. Процеси демократизації і суспільних перетворень в Україні визначають пріоритет публічно сервісної спрямованості діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в ході реалізації повноважень, покладених на них чинним законодавством.

На сучасному етапі в Україні триває реформування місцевого самоврядування, головним завданням якого є усунення недоліків, що стоять на заваді здійснення ефективної управлінської діяльності, а саме: відсутність належної правової бази щодо розподілу повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування; неузгоджена система адміністративно-територіальних одиниць; несформована фінансово-економічна база органів місцевого самоврядування, яка б дала їм змогу надавати повноцінні адміністративні послуги на постійній основі.

Узагальнення міжнародного досвіду регламентації і регулювання процесів і процедур надання владою якісних послуг населенню демонструє, що вони свого часу стали і залишаються сьогодні об'єктом особливої уваги всіх розвинутих держав, а останнім часом інтенсивно впроваджуються і урядами держав, що розвиваються. Так, ряд держав Європейського Союзу, включаючи Бельгію, Великобританію, Португалію, Францію прийняли Хартії про надання державних послуг.

В Австрії існує і діє Загальний закон про адміністративну процедуру, в Естонії – ряд законів про адміністративну процедуру, в Польщі – Кодекс адміністративного провадження, згідно з яким потреби населення в послугах задовольняються або шляхом надання відповідних послуг самими органами влади, або укладанням угод про їх надання приватними підрядниками.

В більшості ж нових країн-членів ЄС (Латвія, Чехія, Угорщина) є прийнятими і діють закони «Про місцеві органи влади», згідно з відповідними положеннями яких органи місцевого самоврядування мають право самостійно вирішувати питання і потреби місцевого значення, а також шляхом організації і фінансування процесів і процедур надання муніципальних послуг.

Для прикладу, Законом Латвії «Про місцеві органи влади» однією з головних функцій передбачено надання якісних муніципальних послуг населенню, а законодавство більшості країн ЄС розмежовує муніципальні послуги за критеріями: обов'язкові – необов'язкові.

При цьому органи самоврядування наділені правом вирішувати питання щодо надання і фінансування послуг, які не передбачені законом. Так, у Польщі муніципалітети задовольняють потреби місцевого населення через надання окремих послуг на місцевому рівні (транспортне обслуговування, вивезення сміття тощо) або укладають угоди щодо надання цих послуг з приватними підприємцями.

Доцільно звернути увагу на те, що спостерігається майже повна відсутність результатів аналітичних оцінок досвіду впливу на процеси і результати взаємодії складових нетипової управлінської пари «суб'єкт – суб'єкт» люського фактора. І це незважаючи на те, що проблеми управління професійною компетентністю і морально-психологічною готовністю людських ресурсів до виконання функцій публічної служби в даний час є однією із пріоритетних тем наукових досліджень і публікацій, а також різноманітних методичних розробок і рекомендацій як у великих, так і в малих розвинутих країнах.

Так, питанням аналізу існуючих проблем у роботі адміністративних органів і публічних служб різних рівнів, ідентифікації нових підходів до вдосконалення їх діяльності на основі пошуку необхідних інноваційних рішень щодо всебічного вдосконалення людських ресурсів та загального реформування служб управління людськими ресурсами в органах державного управління і місцевого самоврядування, які зустрілись з нагальною необхідністю їх «модернізації» в таких країнах, як Австралія, Великобританія, Ірландія, США тощо.

Подібні підходи і кращі практики їх впровадження з допомогою різноманітних міжнародних проектів технічної допомоги сьогодні

використовуються та дають необхідні суспільству результати в країнах, що розвиваються. Аналогічні процеси реформування надання публічних послуг на основі інноваційних технологій відбуваються в багатьох країнах Африки (Гана, Кенія, Мозамбик, Нігерія, ПАР), в Бразилії і в Китаї.

Досвід розвинутих, соціально-відповідальних країн Західної Європи, Північної та Південної Америки, Азії і Африки однозначно демонструє, що вся державна і ділова бюрократія (в позитивному розумінні цього терміну) у своїй управлінській діяльності є й буде ефективною та результативною тільки за тієї умови, коли свою діяльність будуватиме на фундаменті концептуально новітніх знань про людину, суспільство і державу, про принципи і закономірності їх розвитку, про сучасні організаційні інновації, інноваційні управлінські технології, організаційні механізми та інструменти, про можливості і потенціал використання в процесах урядування і обслуговування населення сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій тощо.

Таким чином, в більшості розвинутих країн світу і їх управлінським корпусом, і суспільством все глибше усвідомлюється важливий факт, що будь-які аномальні проблеми у відносинах між державними і самоврядними службами з одного боку та населенням держави і її територіально детермінованих часток з іншого обумовлені незадовільним рівнем професіоналізму державних службовців і працівників органів місцевого самоврядування, а також їх сателітних структур (установ, організацій, центрів, агентств тощо), їх невідповідних сучасним вимогам і нормам морально-духовного та інтелектуально-ментального стану.

Забезпечення високонадійного функціонування системи управління державою вимагає пріоритетної і постійної уваги до корекції та оптимізації саме цих характеристик її людських ресурсів, що ставить завдання з вивчення, оцінки та вдосконалення професіоналізму, моральності і ментальності посадовців у число пріоритетних та найбільш актуальних наукових завдань у відповідній сфері досліджень.

Актуальність і важливість цієї проблеми пояснюється динамічною трансформацією суспільства в результаті становлення, масштабного поширення і розвитку економіки знань, формування постіндустріального світу, інформаційного суспільства з відповідними

змiнами в iнтелекті, ментальності, моральності і духовності людей демократизованого і лібералізованого світу – людей, щодо яких поступово втрачають силу і вплив традиційні методи управління і впливу з боку органів влади.

Питання покращення надання населенню послуг займають дедалі важливіше місце у діяльності органів місцевого самоврядування та виконавчої влади. Увага до цієї проблеми активізувалась останнім часом.

Серед напрямків вдосконалення системи можна відокремити, по-перше, забезпечення безумовної і максимальної «прозорості» в діяльності муніципальної влади, проведення з її боку режиму постійного діалогу з населенням, використання для цих цілей усього арсеналу форм і засобів, які забезпечують гласність місцевого самоврядування. Для залучення пересічних громадян і громад у процес управління вони, насамперед, повинні бути обізнаними в стані справ, у наявності тих чи інших місцевих програм и проблем.

Що стосується підвищення якості надання адміністративних послуг, то для цього необхідно, насамперед, виробити критерії оцінки якості надання адміністративних послуг, встановити стандарти надання послуг та визначити систему контролю якості. Крім того, доцільно залучати споживачів до оцінювання якості надання адміністративних послуг, що дозволить чіткіше визначити пріоритетні проблеми у сфері надання адміністративних послуг та шляхи їх вирішення.

Критеріями оцінки якості надання адміністративних послуг є показники, які визначають рівень задоволення потреб та інтересів споживачів адміністративних послуг, професійність діяльності органів, що надають адміністративні послуги, які повинні здійснюватися на основі наступних вимог: результативності, своєчасності, доступності, зручності, відкритості, поваги до особи, професійності:

1. Результативність передбачає спрямованість діяльності адміністративного органу на позитивне вирішення справи, тобто на надання громадянам адміністративної послуги. Оцінка за критерієм результативності також передбачає орієнтацію на цілісність послуги, тобто отримання громадянами загального очікуваного результату.

2. Своєчасність надання адміністративної послуги передбачає дотримання встановленого законом строку надання адміністративної послуги, з орієнтацією на якнайшвидше вирішення справи. Орган, що

надає адміністративну послугу, повинен враховувати законні інтереси громадянина щодо прискореного надання адміністративної послуги.

3. Доступність передбачає фактичну можливість громадян звернутися за отриманням адміністративної послуги. Критерій доступності включає:

- наявність інформації про орган, який надає відповідні адміністративні послуги, її достатність (повноту) та коректність; різноманітність та доступність джерел такої інформації, в тому числі можливість отримання інформації по телефону або електронною поштою;

- територіальну наближеність органу до споживачів послуг; наявність сполучення громадського транспорту, вказівних знаків, під'їзних шляхів та місць паркування для приватного транспорту;

- можливість вільного (безперешкодного) доступу споживачів послуг у приміщення адміністративного органу;

- наявність та безплатність бланків та інших формулярів, необхідних для звернення за адміністративною послугою, можливість отримання таких бланків з веб-сторінки адміністративного органу;

- справедливий (обґрунтований) розмір плати за адміністративну послугу (якщо послуга є платною).

4. Зручність передбачає врахування інтересів та потреб споживачів послуг в організації надання адміністративних послуг. Критерій зручності включає:

- можливість вибору способу звернення за адміністративною послугою, у тому числі забезпечення можливості звернення поштою, електронною поштою тощо;

- упровадження принципу «єдиного вікна», за якого споживач послуги звертається до відповідального органу, який самостійно організовує подальше надання адміністративної послуги без участі споживача; мінімізацію кількості інстанцій, залучених до надання адміністративної послуги; використання (застосування) анкет та інших стандартизовано-допоміжних форм;

- максимальний обсяг та зручність для споживачів часу особистого прийому громадян, чітку визначеність цього часу та його реальне дотримання; відсутність черг або впорядкованість

(організованість) особистого прийому громадян, використання механізмів попереднього запису, прозорості (нумерованої) черги тощо;

- зручний порядок оплати адміністративної послуги (якщо послуга платна) – плата повинна бути визначеною у фіксованому розмірі і по можливості прийматися безпосередньо у приміщенні органу.

5. Відкритість передбачає наявність та доступність інформації, необхідної для отримання адміністративної послуги: про процедуру надання адміністративної послуги; перелік документів, які потрібно подати для отримання послуги, зразки заповнення документів; про розмір та порядок оплати адміністративної послуги; про посадових осіб, відповідальних за надання адміністративних послуг. Критерій відкритості включає:

- наявність та якість довідкових ресурсів (інформаційних щитів, веб-сторінки органу тощо);

- можливість отримання інформації по телефону та в електронній формі;

- можливість отримання консультативної допомоги.

Повага до особи передбачає ввічливе (шанобливе) ставлення до особи, її честі та гідності. Цей критерій також включає:

- готовність працівників органу допомогти споживачеві послуги в оформленні звернення тощо;

- дотримання принципу рівності громадян;

- наявність побутових зручностей в органі, що надає адміністративні послуги.

7. Професійність передбачає наявність належного рівня кваліфікації працівників адміністративного органу. Професійність визначається продемонстрованим рівнем знань та дотриманням процедури надання адміністративної послуги; конкретністю та обґрунтованістю вимог, що ставляться до споживачів послуг тощо.

Подібна практика існує в багатьох країнах світу, при цьому розвиватись вона почала ще у 60-х роках минулого століття. Така система оцінки та контролю якості дозволяє гарантувати інтерес громадянина при зверненні за послугою та спрямована на мінімізацію затрат часу, фінансів та нервів споживача послуг.

Реалізація загальних стандартів має спиратися, насамперед, на досягнення критеріїв щодо забезпечення свобод і гарантій прав громадян,

тобто критерії оцінки якості мають виходити не тільки зі змісту послуги, а забезпечити стандарти спілкування або контактів. Зокрема, такі стандарти можуть вимагати від органів виконавчої влади:

- публікування інформації про те, яким чином можна вільно отримати зв'язок з відповідальним представником державного органу, щоб отримати консультацію щодо певної послуги;

- забезпечення громадськості публічною інформацією про перелік питань, з якими найчастіше громадяни звертаються до органу («гаряча лінія»);

- передбачення створення довідкових пунктів, зокрема Інтернет – кіосків для розгляду розповсюджених типів звернень у віддаленому режимі;

- створення механізмів для проведення моніторингу щодо дотримання стандартів;

- створення та оприлюднення процедури оскарження для осіб, які незадоволені ставленням до них та наявності (законодавче визначеної) чіткої процедури проведення розслідування та відповіді на скаргу;

- створення механізмів для вимірювання зворотної реакції громадян (моніторинг) щодо якості наданих послуг, наприклад, використання постійних Інтернет – опитувань користувачів послуг з використанням вибіркової відповіді.

Запровадження в Україні доктрини адміністративних послуг, забезпечення належної якості надання адміністративних послуг вимагає системного підходу до правового регулювання даної сфери суспільних відносин.

Реформування та вдосконалення відповідних служб на всіх рівнях ієрархії управління державою повинні бути орієнтованими на викорінення із суспільної практики традиційних технологій «сильної держави», «влади закону» і «авторитету чиновника», які в багатьох випадках продовжують некваліфіковано і сліпо втручатися у соціальну дійсність громадян, діючи від імені органу («суб'єкта»), в якому працюють і виконують покладені (делеговані) цьому органу (а не службовцю) повноваження.

Стає очевидним, що для державно-управлінської системи у процесі її функціонування сьогодні існує реальна потреба в компетентних управлінських працівниках, оскільки її характерною рисою

є залежність людини від людини, що уособлюють собою типову управлінську пару «суб'єкт - об'єкт».

Слід визнати необхідність адекватних, а інколи і випереджаючих змін у характеристиках відповідної множини «суб'єктів надання» адміністративних послуг – кадрового наповнення органів державного управління і місцевого самоврядування нашої країни. При цьому, основні зміни повинні відбутися в напрямку суттєвого підвищення етичного та інтелектуального потенціалу цього кадрового наповнення на основі професійного оволодіння знаннями і досвідом щодо тих сфер життєдіяльності українського суспільства, які потребують регулювання і якими необхідно якісно управляти.

В Україні уже тривалий час ведеться наполеглива і результативна робота щодо вдосконалення процесів і процедур надання адміністративних послуг населенню, учасниками цієї роботи уже накопичено достатньо вагомий матеріал і його узагальнення та оцінка можуть сприяти виявленню і вирішенню реальних проблем, особливо у військовий час та післявоєнний період.

**Зубар І.В., к.е.н.,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
Україна**

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Формування державної політики розвитку земельних відносин в Україні має відбуватись при умові чіткого усвідомлення особливостей землі, як об'єкту управління. Унікальність земельних ресурсів полягає у множині їх значення для суспільства, економіки, культури. Земля позиціонується науковцями як виробничий ресурс, просторовий базис, засіб праці, національне багатство, основа етно-культурного розвитку, основний засіб сільськогосподарського виробництва та ін. Описані особливості детермінують пролонгований науковий та політичний

дискурс зі спрямуванні курсу державної політики у сфері земельного реформування. Зазначимо, що даний процес породжує спектр невирішених дилем у організації земельних відносин. Це викликає потребу у розробці урядом певного конструктивного пакету управлінських рішень, прийняття яких сфокусує спектр стратегічних елементів інституційного забезпечення у відправній точці до зростання рівня ефективності. В Україні за час проведення земельної реформи спостерігається практика прийняття відособлених розрізнених в економічній, соціальній та екологічній площинах рішень без поєднання їх в єдиний вектор сталого розвитку. Наслідком цього варто вбачати те, що управлінські рішення суб'єктів землекористування як на національному, так і місцевому рівні не передбачають інтеграцію економічних інтересів з екологічною та соціальною складовими, що в результаті породжує дисбаланс: при тотальному зростанні економічних показників ефективності отримуємо істотний антропогенний тиск на довкілля та соціальну несправедливість. Щоб упередити такі деструктивні наслідки, ситуація вимагає розробки та імплементації на державному рівні системи змін у земельних відносинах, побудованих на засадах збалансованого землекористування, що відповідатиме світоглядним цінностям, культурним традиціям українського народу, міжнародним зобов'язанням України а також основоположним вимогам концепції сталого розвитку.

Земельні відносини передбачають використання землі, що потребує цілеспрямованого управління цим процесом. Оскільки ці відносини не є постійними і зазнають суттєвих змін відповідно до реальних обставин, то механізмом їх матеріалізації слугує державне управління, яке охоплює весь спектр суспільних відносин – від соціального до економічного, правового, екологічного та ін. Цю позицію підтверджує О.Д. Гнаткович [2], наголошуючи, що земельні відносини становлять сукупність правових, економічних, соціальних, адміністративних і екологічних відносин, які виникають між суспільством та його членами в процесі використання земельних ресурсів і управління ними. Формування і матеріалізація земельних відносин здійснюється за допомогою системи об'єктивно пов'язаних адміністративно-правових та економічних заходів впливу держави на їх суб'єктів, що забезпечують права землевласників і землекористувачів, умови ефективного, раціонального й екологічно безпечного

використання земельних ресурсів та їх охорону [2]. Бойко А. О. [1] державне управління сферою земельних відносин трактує як цільову спрямованість управлінської діяльності на впорядкування, систематизацію, влаштування процесів володіння, користування та розпорядження землею суб'єктами земельних відносин, забезпечення законності, захисту їх прав і інтересів, формування ефективного механізму функціонування земельних відносин. Отже, формування державної політики в сфері земельних відносин носить системний, впорядкований процес, що здійснюють вповноважені органи державної влади, щодо розробки та наукового обґрунтування стратегічної мети, напрямів, завдань та механізмів, націлених на підвищення ефективності та охорону земельних ресурсів. Вважаємо, що дотримання та урахування основоположних постулатів концепції сталого розвитку сприятиме виконанню зазначених умов.

Поняття «сталий розвиток» виникло у відповідь на бурхливий розвиток світової економіки, що супроводжувалося системним втручанням людини у природні процеси, яке призвело до нестачі та часткового вичерпання невідновних природних ресурсів. Це викликало усвідомлення необхідності перегляду напрямків розвитку людства та необхідності переходу до нової моделі економічної, соціальної та екологічної систем [7]. Під поняттям «сталий розвиток» Всесвітньою комісією з навколишнього середовища та розвитку ООН визначено «такий розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, але не ставить під загрозу спроможність майбутніх поколінь задовольнити свої особисті потреби» [5]. Опираючись на дослідження Ш. А. Омарова [6], зміст поняття «сталий розвиток» можна деталізувати на основі процесного та системного підходів, що дозволяє виділити основні його аспекти у проєкції на формування державної політики земельних відносин як раціональне використання земельних ресурсів; збереження та відтворення земель; підвищення ефективності економічної діяльності у сільському господарстві; подолання соціальних проблем; урахування інтересів майбутніх поколінь.

Для того, щоб заявлений процес мав офіційний характер та підстави для практичного впровадження, пропонується викласти його квінтесентні положення у «Концепції формування державної політики земельних відносин на засадах сталого розвитку» (рис.1.). Даний

доробок передбачає унормування ареалу ключових положень соціально-економічного вектору розвитку, а саме: функціонування цивілізованого ринку земель, розбудову сільської виробничої інфраструктури; забезпечення механізму доступу селян та членів фермерських господарств до можливості набуття у власність земель сільськогосподарського призначення; відпрацювання процедури обов'язковості планування, контролю та відповідальності за дотриманням вимог та норм сталості землекористування, підтримання виробництва екологічнобезпечного продовольства.

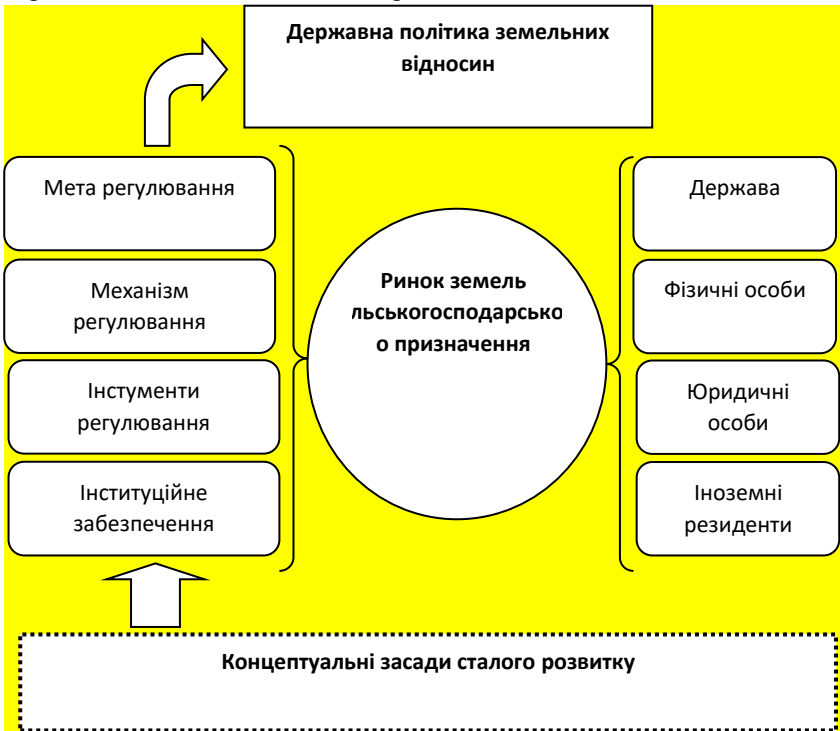

Рис. 1. Концепція формування державної політики земельних відносин на засадах сталого розвитку

Джерело: сформовано автором на основі [8]

Що стосується державного регулюючого апарату, до його складу І. В. Юрченко [8] відносить інституційне забезпечення, інструменти,

механізми та мету регулювання земельних відносин. У процесі управління земельними ресурсами держава на місцях здійснює ведення державного земельного кадастру і моніторингу земель, їх надання та вилучення, землеустрій, державний контроль за використанням й охороною земель, вирішення земельних спорів, судовий захист прав землевласників, правове регулювання земельних відносин та ін.

Окреслені парадигмальні постулати описаного авторського доробку матимуть на меті створення умов розвитку господарств, які є гарантами продовольчої суверенності країни, збереження сільських поселень і облаштування сільських територій, що приведуть у тандем пріоритети агрополітики, котрі сповідують у країнах ЄС [4]. До пріоритетності у кванторі еколого-економічних векторів імплементації у державну політику земельних відносин концепції сталого розвитку у експлуатації земель сільськогосподарського призначення віднесемо збалансування екологічних, економічних і соціальних детермінант розвитку суб'єктів земельних відносин з урахуванням унікальності факту приватності їх земельних ділянок та технологічних особливостей агротехніки; географіко-природну неповторність земель в спектрі створення умов екологічної рівноваги; збалансування комерційних інтересів в іпостасі бізнесових інтересів та еколого-суспільних умов використання угідь у проекції їх соціальної приналежності.

Вато також наголосити, що невід'ємною складовою державної політики земельних відносин є розвиток транзитивної інфраструктури у процесі становлення ринку землі, що має на меті структурувати взаємозв'язки елементів ринку та певним чином узгодити їх за рахунок створення інституційних умов, за яких суб'єкти ринку матимуть доступ до необхідних їх сфер послуг через сукупність організаційно-правових форм різних інститутів, організацій, які забезпечать ескалацію ефективності функціонування земельного ринку.

На фінальній стадії завершення земельної реформи в Україні доцільно сфокусувати увагу на аналізі елементів закордонної практики забезпечення сталості землекористування та прикласти зусилля щодо інституційної трансплантації елементів захисту соціальних інтересів реорганізації системи землеволодіння і землекористування. Ці зміни слід спрямувати на гарантування доступу селянського соціуму до сільгоспземель як місця самореалізації через трудову діяльність, котра

стає при цьому і основним місцем роботи, і джерелом доходу. При цьому важливою дилемою постає правовий протекціонізм прав власності, фінансової суверенності, матеріально-технічної автономності та доступності до ринків збуту [3].

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що пріоритетну роль у процесах формування та реалізації державної політики в сфері земельних відносин України відіграють органи державного управління та місцевого самоврядування, які виступають консолідатором та системно-керівним чинником розвитку земельних відносин в Україні. Ефективність їх діяльності є визначальним мірилом наукової обґрунтованості інституціонального та правового забезпечення. Проблему врегулювання земельних відносин потрібно розглядати не лише з економічного, а і соціально-екологічного поглядів, що дозволяє вирішити інтеграція у конструкцію державної політики складових концепції сталого розвитку. Суттєвим важелем у даному напрямку має стати ринок землі. За умов впровадження у державну політику концептуальних засад сталого розвитку, він сприятиме ефективному використанню земельного фонду і формуванню раціонального землекористування. Дана пропозиція дозволить досягти економічно ефективного, раціонального та соціально орієнтованого використання земельного потенціалу можливо лише через еколого-орієнтоване використання відповідних земельних ділянок, створення прозорого механізму управління землекористування та забезпечення гарантування прав землевласників і землекористувачів.

Список використаних джерел

1. Бойко А. О. Теоретичні основи та принципи державної політики у сфері земельних відносин в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 16. С. 114–122.
2. Гнаткович О. Д. Державна політика у сфері регулювання економічних земельних відносин. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=835>
3. Зубар І. В. , Яременко О. І. , Онищук Ю. В. Перспективи розвитку земельних відносин фермерських господарств в умовах децентралізації публічної влади в Україні. Вінниця: РВВ ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2021. 248 с.

4. Науково-аналітична записка “Про інституалізацію правил обігу земель сільськогосподарського призначення: зарубіжний досвід та можливості його адаптації до умов України” . URL: <http://www.coop-union.org.ua?p=6829>
5. Наше общее будущее: Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию. URL: <http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf>
6. Омаров Ш. А. Теоретичні засади формування стратегії сталого розвитку регіонів України. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2014. № 3 (75). С. 149–157.
7. Хаустова В. Є. Омаров А. О. Концепція сталого розвитку як парадигма розвитку суспільства. *Проблеми економіки*. 2018. № 1. С. 265-273.
8. Юрченко І. В. Регулювання ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення: досвід Польщі. *Економіка АПК*. 2018. № 4. С. 88-94.

Колосовська І.І., к.держ.упр., доцент,
Українська академія друкарства,
Україна

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА РЕАЛІЙ

Фундаментальним завданням науки публічного управління та адміністрування є системний аналіз охоплення управлінською дією соціального організму, що забезпечує керованість соціуму та формування дієвих управлінських механізмів.

Важливий напрям інституціональних змін системи публічного управління стосується комплексного та якісного реформування управлінських механізмів функціонування соціогуманітарної сфери держави, зокрема розвитку та оптимізації суспільних інститутів охорони здоров'я, освіти та соціального захисту. У цьому контексті органами публічної влади здійснено низку заходів, спрямованих на усунення негативних наслідків, зумовлених непослідовністю та безсистемністю

управлінських процесів та дій.

Актуальність дослідження проблематики соціального обумовлена специфікою сучасних процесів, які відбуваються в Україні. В умовах воєнного стану спостерігається суттєве загострення кризових явищ, що здійснює негативний вплив не лише на розвиток галузей економіки, а й на соціальний розвиток; призводить до погіршення умов життя громадян та критичного зниження рівня соціального добробуту. Проблемними напрямками є ситуація на ринку праці; чисельне збільшення соціальної категорії внутрішньо-переміщених осіб, негативна динаміка щодо соціального сирітства, зростання кількості учасників бойових дій, які потребують невідкладної соціальної підтримки і відповідного реагування з боку держави, недостатньо ефективна державна підтримка громадян в період поширення пандемії COVID-19 та ін.

Сучасний підхід до свідомого управління суспільством необхідно формувати, відшуковуючи оптимальне співвідношення між компонентами (цілеспрямованим керуючим впливом, соціальною самоорганізацією та організаційним порядком), виходячи з необхідності їх інтеграції, використання можливостей і врахування меж кожного з них. [1].

У даному контексті актуалізується потреба вироблення цілісної соціальної концепції публічного управління, яка б ґрунтувалася на системному врахуванні характеристик рівня соціально-економічних небезпек та стану процесів, які відбуваються у соціальній площині розвитку суспільства і держави; була зорієнтованою на забезпечення реалізації загальнонаціональних інтересів та пріоритетів у сфері соціального розвитку, підвищення ефективності функціонування соціальної системи в цілому, оптимізацію соціальної функції держави в частині задоволення соціальних прав, свобод та інтересів суспільства та особи.

Слід акцентувати увагу на важливості послідовних дій в рамках реформ освіти, системи охорони здоров'я та децентралізації, їх зорієнтованість на підвищення рівня життя населення та зменшення соціальної нерівності. Першочерговими завданнями є зменшення багатомірної бідності, зростання середньої тривалості життя, забезпечення якісної освіти як основи людського капіталу та запоруки сталого розвитку, перезавантаження управління шляхом формування

прозорості та справедливої системи соціальних ліфтів, дотримання прав людини та прав дитини, забезпечення гендерної рівності, формування суспільної нетерпимості до корупції у різних її проявах [2].

Базовою динамічною складовою механізму формування соціальних засад правової держави є соціально-правові відносини, які являють собою ціннісно-унормовану та функціональну сукупність взаємозв'язків між різними соціальними суб'єктами (окремими індивідами, групами, спільнотами, установами, державами тощо) соціально-статусної структури суспільства щодо ставлення до права й закону, і які є основним способом вияву, трансформації та реалізації соціальності, що формується між ними в процесі правової поведінки й правової діяльності [3].

Соціальна політика безпосередньо пов'язана з типом і рівнем суспільства, панівною ментальністю населення, з тими цілями й завданнями, які ставить суспільство у своєму соціальному розвитку. Вибір пріоритетних складових соціальної політики зумовлює соціальні гарантії з боку суспільства, які воно дає своїм членам щодо забезпечення їхніх потреб у рамках кожної зі складових соціальної політики. Існуючі підходи щодо трактування змісту та мети соціальної політики можна класифікувати за декількома напрямками:

- ототожнення соціального та суспільного, у результаті чого соціальна політика розглядається як суспільні дії з вирішення проблем, що зачіпають усе суспільство, відповідно її мета полягає у сприянні досягненню цілей суспільства;
- орієнтованість на стабілізацію соціально-трудоких відносин, регламентування відносин праці й капіталу;
- націленість, насамперед, на потенційно вразливі соціальні групи, забезпечення мінімально прийняттого рівня задоволення їхніх потреб, добробуту через систему державної допомоги та суспільної добродійності;
- пом'якшення негативних наслідків індивідуальної та соціальної нерівності через систему перерозподільних заходів;
- дотримання принципів соціальної справедливості й соціального партнерства як базових цінностей сучасного громадянського суспільства й соціальної держави.

З огляду на вищезазначене усі підходи мають певне позитивне

значення, і реальна соціальна політика, реалізована більшістю сучасних розвинених держав, містить елементи кожного з цих підходів.

У вузькому сенсі соціальна політика розглядається у контексті соціального адміністрування та належить до комплексу заходів, що надаються соціальною державою населенню в аспектах зайнятості та соціального захисту, охорони здоров'я, освіти. У широкому сенсі соціальна політика може розглядатися як інтеграція механізмів і способів, за допомогою яких виконавча влада, центральні та регіональні уряди, а також органи місцевої влади впливають на життя населення, сприяють соціальній рівновазі і стабільності. Класичними інструментами є соціальне планування, соціальне стимулювання, соціальний контроль, соціальна організація. Сучасна культура управління включає наукове проектування, соціальні стратегії, математичне моделювання, які спрямовані на більш повне застосування соціальних ресурсів [4].

Соціальна концепція публічного управління покликана слугувати підґрунтям для забезпечення упорядкованості соціальної системи, оптимізації організаційного (ресурсного) потенціалу, підвищення ступеня демократизму, прогресивності громадянського суспільства, вироблення ефективних управлінських механізмів творення суспільного консенсусу в реагуванні на соціальні ризики та загрози.

Враховуючи сучасні умови та ризики соціальна складова повинна мати пріоритетне значення у функціонуванні системи публічного управління, що вимагає від держави і суспільства ефективної участі у цьому процесі як відповідних державних інституцій, так і суб'єктів громадянського суспільства.

Отже, соціальна концепція публічного управління повинна бути зорієнтована на новітні соціальні виклики та тенденції загальноцивілізаційного розвитку та водночас відображати національні соціальні пріоритети, систему соціальних відносин і зв'язків, ментально-ціннісні установки, специфіку **соціокультурної взаємодії**, зберігаючи у такий спосіб своєрідність та унікальність як конструктивний компонент суспільного розвитку в умовах актуалізації глобалізаційних процесів.

Список використаних джерел

1. Мамонов І. Л. Публічне управління, державне управління, соціальна політика та місцеве самоврядування як складові соціального управління /

Державне управління: теорія та практика. 2012. № 2.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_4

2. Цілі сталого розвитку. Україна: Перший Добровільний Національний огляд. Київ, 2020. <https://ukraine.un.org/uk/151096-dobrovilnyu-natsionalnuu-ohlyad-shchodo-tsiley-staloho-rozvytku-v-ukrayini>

3. Огаренко Т.О. Концептуальні положення дії механізмів формування соціальних засад правової держави / Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. 2013. Випуск 58. С.18-25.

4. Добрева Н., Борщук Є., Корецька Т. Концептуальні основи формування соціальної політики в сучасних умовах функціонування економічної системи України / Ефективність державного управління. 2015. Вип. 44.
http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_44/fail/ch_2/11.pdf

Котельницький Н. А., к.істор.н., доцент,
**Міжнародний науково-технічний
університет імені академіка Ю.Бугая,
Україна**

**ПРАЦІ Н.ВОЛК-КАРАЧЕВСЬКОГО ЯК ВІЗІЯ ЗЕМСЬКОЇ
ЛІБЕРАЛЬНОЇ ФРОНДИ ПІВНІЧНОЇ УКРАЇНИ НА ПРОБЛЕМИ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ(80 рр.XIX ст.)**

Історія земського ліберального руху на півночі Лівобережної України є дуже актуальною, але вельми слабо вивченою проблематикою історичної науки. Це стосується і ставлення членів земської ліберальної партії Північного Лівобережжя до питань державного управління та місцевого самоврядування у Російській імперії пореформеної доби. У зв'язку з цим, залучення і вивчення цінних історичних джерел особистого походження якісно розширює вибір дослідницького інструментарію для вирішення поставлених наукових завдань. Показовим прикладом у цьому відношенні є публічний епістолярій, зокрема - «Письма из деревни», який належать перу відомого представника опозиційної аристократичної фронди північної України - Никодима Никодимовича Волк-Карачевського(1829-1913).

У авторських «Письмах из деревни» Н.Волк-Карачевський звертав увагу суспільства на великі проблеми у галузі державного управління та місцевого самоврядування, які мали місце у функціонуванні Російської імперії останньої третини XIXст. Так, зокрема, діяч вказував на важливі питання співвідношення і кореляції бюджетів інститутів земського та міського самоврядування. Никодим Никодимович наголошував, що земські інституції, перш за все, повинні опікуватись пекучими проблемами життя свого основного виборця - селянської верстви, адже більшість земських податків сплачує саме цей соціальний стан. На переконання діяча, як міські органи врядування, які обираються та фінансуються податками жителів міст, піклуються про життя міщан, так і земські установи повинні брати приклад з міст та усіяко турбуватись про жителів сільської провінції. Автор вказував на потребу ліквідування кричущої диспропорції у формуванні міжбюджетних відносин краю - не можна допускати, щоб міста, які мають субвенції з губернських земств, отримували більше, ніж безпосередня складова земського самоврядування - повітові земства, які є найближчими установами для населення громад, що делегували їм свій представницький мандат. Практика показала, що 1/3 зведеного консолідованого бюджету губернських земств витрачається не на селищні громади, а на зовсім інші агенти. У зв'язку з цим, вказував політик, потрібне юридичне реформування цього складного сегменту управління регіоном.

Галузь шляхового будівництва викликала у Н.Волк-Карачевського не менше хвилювань. Він прямо вказував, що у сфері процвітає корупція, непрофесіоналізм та безвідповідальність, а це вже компетенція представників російського самодержавства на місцях-адміністрацій губернаторів. Міське самоврядування зі свого боку може ініціювати важливі зміни у фінансовому аспекті забезпечення цих модернізаційних процесів. Наприклад, є великий сенс подати офіційне клопотання про прийняття імперського законодавства, яке б впровадило податки не тільки на будівництво власне самих доріг, а й мощення внутрішньої інфраструктури міст, містечок, селищ. Для цього, перш за все, потрібно навести лад з виконавчою дисципліною відповідальних інститутів, проаналізувати становище бюджетів міського і місцевого самоврядування, чітко розмежувати компетенції посадових осіб, установ

і органів, диференціювати напрямки владних повноважень та ступені міжбюджетних відносин. Транспортні шляхи сполучення - катастрофічна проблема Російської імперії, якою ніхто не бажає займатися у силу величезної кількості непрозорих інтересів дуже сумнівного характеру, як на регіональному, так і особливо на вищому державному рівні, адже зовсім не зрозумілі принципи і пріоритети у цій сфері[1,с.147-154].

Окрему увагу Н.Волк-Карачевський звернув на систему страхування у регіоні. Автор наголосив, що практичні результати страхових процесів показують, що приватні страхові компанії є значно ефективнішими у діяльності, ніж, на жаль, земські. Він констатував, що бюрократія установ місцевого самоврядування, хоч і прогресивніша від інститутів державної влади, але така ж інертна, повільна і безініціативна. Це черговий виклик для земських інституцій - потрібні енергійні зміни, інтенсифікація процедур та, що особливо важливо - ліквідація цілого переліку регуляторних перепон, які б стимулювали виникнення ряду виключень з загальноприйнятих у світі правил. Ліквідація ж інституту страхових агентів, який був впроваджений прогресивною частиною депутатського корпусу земських зібрань у минулому та передача їх функцій земським виконавчим органам - повітовим управам є величезною помилкою, оскільки у цих установах катастрофічно бракує штату професійних службовців та профільних спеціалістів по галузям земського господарства. Наслідком цього є те, що страхові процеси масово передаються до компетенції дрібного чиновництва краю, наприклад - волосних писарів, які вже стали рудиментом врядування минулого та провокують широкомасштабну атмосферу корупції: благами страхування в основній більшості будуть користуватися не селяни, а верстви громад, які мають активи власності та нерухомості; селянський стан за таких умов знову опиняється у програшних умовах, оскільки більшість земських податків сплачує саме він. У зв'язку з цим необхідно як найшвидше виправити помилки консервативної більшості земських інституцій.

Ліберал констатував, що у земських установ немає інструментів безпосередньої суспільної комунікації задля спілкування зі своїми безпосередніми виборцями та інформаційної роботи з населенням громад. На його переконання - це величезна проблема та виклик для майбутнього місцевого самоврядування. Такий стан справ і обумовлює

атмосферу відчуження населення від вказаних органів. Додатковим фактором роздратування і розчарування є земська практика непродуктивного формування штатів найманих працівників: формально, на папері, спеціалісти ніби-то є, але по факту їх коефіцієнт корисної дії суто символічний [2,с.280-288].

Як бачимо, у працях члена земської ліберальної фронди північної України - Н.Волк-Карачевського лаконічно викладені загальні контури візії опозиційної партії регіону на проблеми державного управління та місцевого самоврядування у Російській імперії 80рр.ХІХст. Никодим Никодимович вказував не лише на основні питання у галузі, які потребують вирішення - проблему диспропорцій у міжбюджетних відносинах міського та земського самоврядування, кричущі прояви корупції у сфері побудови інфраструктури, відсутність належної комунікації між органами місцевого самоврядування та абсолютною більшістю населення держави - жителями провінційних громад, а й пропонував конкретні механізми для виправлення ситуації - прийняття нового антикорупційного законодавства, підвищення виконавчої дисципліни в інститутах державної влади та місцевого самоврядування, чітке правове розмежування компетенції та службових повноважень посадових осіб, ліквідацію комплексу регуляторних перепон для належного розвитку усіх сфер життєдіяльності, запровадження показників продуктивності та інтенсивності діяльності для службовців державних інститутів влади і органів місцевого самоврядування.

Сміливо можемо констатувати, що вказані Н.Волк-Карачевським пріоритети у діяльності земської ліберальної партії Північного Лівобережжя 80рр.ХІХст. аж ніяк не втратили своєї актуальності для сьогодення і цілком можуть бути запозичені та творчо адаптовані для широкомасштабного реформування системи державного управління і місцевого самоврядування при побудові нової української держави.

Список використаних джерел

1. Волк-Карачевский Н.Н. Письма из деревни. Земский сборник Черниговской губернии.Чернигов,1887. № 9-10.С.147-154.
2. Волк-Карачевский Н.Н. Письма из деревни. Земский сборник Черниговской губернии. Чернигов,1888. № 6-8.С. 280-288.

**Онищук Ю.В., к.е.н.,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
Україна**

ДОСВІД КРАЇН ЄС У РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Сучасна активізація євроінтеграційних процесів в Україні вимагає переформатування державної моделі управління, адаптованої до європейських стандартів соціально-економічного зростання та розвитку регіонів. Це свідчить про те, що започаткована модель децентралізації в Україні, може мати свої національні особливості однак має бути основана на поглибленому науковому пізнанні результативних практик успішних країн ЄС. Це дозволить забезпечити ефективну, науково обґрунтовану модернізацію вітчизняної моделі публічного управління.

Аналізуючи практику територіальної організації влади країн ЄС, варто відзначити, що основоположним документом виступає «Європейська хартія місцевого самоврядування». Саме він регламентує базові принципи організації і функціонування місцевого самоврядування як субсидіарність, повсюдність місцевого самоврядування, фінансова самодостатність, демократичність [1]. Даний документ також є ключовим орієнтиром на шляху децентралізації та реформування місцевого самоврядування в Україні.

Європейські країни напередодні запровадження реформи з децентралізації мали неоднакові стартові можливості, національні традиції, темпи й наслідки процесів створення децентралізованих публічних органів влади. Зазначимо, що кожна із країн ЄС реалізувала власну модель децентралізованої організації місцевого самоврядування, однак, цілком погодимось із позицією І. В. Хребтій [14], у тому, що серед них не існує жодної універсальної моделі, яку можна без змін використати в Україні. Журавель Я. В. [2], вивчаючи досвід країн ЄС, які пройшли шлях реформування адміністративних моделей управління до децентралізованої організації публічної влади, дійшов висновку, що ключовим вектором у даних процесах стало делегування повноважень у вирішенні проблем місцевого значення на локальний рівень. На

переконання вченого, цього вдалося досягти за рахунок спрощення відносин між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Цьому сприяло також формування дієвої системи фінансово-економічних та адміністративних важелів впливу інститутів місцевого самоврядування. На сьогодні, учені Пігуль Н. Г. та Люта О. В. виокремлюють у європейських країнах три основні моделі місцевого самоврядування, сформовані у результаті муніципальних реформ, а саме: англосаксонська, континентальна, змішана [15].

Зокрема, у конституціях держав-членів ЄС упродовж другої половини ХХ ст. закріплено децентралізацію влади як основу конституційного ладу держави. Наприклад у Конституції Франції 1958 року зазначено, що «устрій Франції є децентралізованим» [5]; основним Законом Італійської Республіки 1948 року регламентовано, що її уряд «приспосовує принципи й методи свого законодавства до завдань автономії та децентралізації» [6]. У нашій країні процес децентралізації стартував набагато пізніше від країн ЄС, що можемо пояснити другорядністю цих процесів на Конституційному рівні. Це впливає зі змісту ст. 132 Конституції України, де зазначено, що «територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади ...» [7]. Тобто, для закріплення у пріоритеті політики децентралізації має бути завершено конституційну реформу, яка передбачає внесення відповідних змін. Відповідний Закон був представлений до голосування у Верховну Раду 16 липня 2015 р. та прийнятий у першому читанні, але так і не був винесений на друге читання. Даний Закон має на меті внесення наступних змін до ст. 132:

- запровадження принципу «унітарності»;
 - заміна принципу «поєднання централізації та децентралізації у здійсненні державної влади» принципом «децентралізації влади»;
 - запровадження двох дуже важливих та потужних принципів: «субсидіарності» та «повсюдності» місцевого самоврядування»;
- Також передбачається внесення змін до ст.133 де визначається, що «грумада є первинною одиницею у системі адміністративно-територіального устрою України» [11].

Звернемо увагу на французьку модель державної влади.

Децентралізація у цій країні відзначається тим, що організація місцевого самоврядування трансформована у двох напрямках: деконцентрація – більш широке делегування державою своїх адміністративних функцій на місцях, а також деконцентрація – передача державою частини своїх владних повноважень місцевим органам самоврядування. Спільним з Україною є тривалий (майже 25 років) трансформаційний період. Однак, залишився невирішеним конфлікт між центральною владою та місцевими громадами зокрема при використанні цільових трансфертів і організації контролю над місцевими бюджетами [2], що варто врахувати у вітчизняній практиці децентралізації.

Продовжуючи аналіз можливостей інтерпретації зарубіжної практики в Україні, схилиємось до думки професора Захарченка В. І. [4], який наголошує, що в плані практики розширення повноважень адміністративних одиниць, нашій країні найближчою є польська практика. Порівнюючи адміністративно-територіальний устрій Україна – Польща, відзначимо певну ідентичність, основу на тривірневій системі: область – воєводство, район – повіт, громада – гміна. Зауважимо, що Україна, як і Польща у 1990 році прийняла свій Закон «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» [3], який був не гірший, однак у практичній його реалізації виявився не настільки дієвим. Це можемо пояснити тим, що, на відміну від Польщі, в Україні на момент прийняття закону не було необхідної територіальної основи на базовому рівні, що призвело до обмеження повноважень місцевого самоврядування на локальному рівні. Головну відмінність Польської практики місцевого самоврядування, яку варто відзначити – наявність інституту префекта, як представництва державної адміністрації [2].

Реформа децентралізації Польщі проводилась на фундаменті громадянського суспільства, що дозволило підвищити політичний статус органів місцевого самоврядування. Особливо важливим став 1999 рік, коли пройшла нова адміністративно-територіальна реформа та відбувся поділ на статистичні регіони NUTS (Nomenclature of Units Administrative Statistic) за номенклатурою ЄС [6]. Ураховуючи даний досвід, відзначимо необхідність регулювання величини місцевої територіальної одиниці за самодостатністю та спроможністю задовольняти потреби населення. Авторитетним для України можна розглядати польський досвід формування раціональних за розміром територіальних рівнів LAU

(локальних адміністративних одиниць до 150 тис. жителів), причому як більших за розмірами (рівня LAU-1), так і менших (рівня LAU-2 – гмін). Здебільшого гміна налічує більше 5 тис. жителів. В українських умовах локації такого рівня мають бути меншими, оскільки в Україні менша ніж у Польщі щільність населення на середній радіус території [4].

У підсумку узагальнення вітчизняного стану та польського практики децентралізації видається до цільним визначити такі найбільш перспективні на прями використання та імплементації в Україні практики Польщі: ширше використання можливостей українсько-польських та інших міжнародних програм співпраці і поширення практики у сфері децентралізації; визначення єдиного центру та закріплення за ним функцій координації формування й реалізації політики децентралізації; вдосконалення системи фінансового забезпечення розвитку територіальних громад, підвищення рівня їх фінансової самодостатності та незалежності; розширення реформи децентралізації до майнової, земельної та ресурсної сфер [6]. Використання польського практики дасть змогу істотно підвищити ефективність децентралізації в Україні та наростити темпи її реалізації.

З метою забезпечення Європейських стандартів функціонування системи місцевого самоврядування в Український уряд під егідою Ради Європи та у рамках Плану дій Ради Європи для України імплементує Програму «Децентралізація і реформа публічної адміністрації в Україні». Ключові напрями даної Програми передбачають удосконалення законодавчої бази у сфері місцевого самоврядування відповідно до європейських стандартів, посилення спроможності органів місцевої та регіональної влади у забезпеченні ефективної та сервісоорієнтованої публічної адміністрації, підвищення обізнаності населення щодо результатів та наслідків децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування.

Варто також відзначити, що реформа децентралізації та територіальної організації влади в умовах України стикаються з рядом бар'єрів, зокрема дефіцитом політичного компромісу, бюрократизація та корупція адміністративного апарату на всіх рівнях, що залишається значною перешкодою на шляху успішності розпочатих реформ [12].

Узагальнивши результати проведених досліджень, відзначимо, що спільним у децентралізації влади більшості європейських країн є

політика укрупнення адміністративно-територіальних одиниць, перерозподіл функцій і повноважень між рівнями управління, професіоналізація служб місцевого управління. У більшості країн ЄС потреба в децентралізації виникла у зв'язку із прогресуючими процесами лібералізації, приватизації і реалізації ринкових реформ. Варіація векторів адміністративної модернізації залежить від економічних, географічних, історичних, етнічних особливостей і традиції кожної держави, однак комплексний аналіз зарубіжних практик є корисним для України в контексті оптимізації її адміністративно-територіального устрою шляхом та удосконалення територіальної організації системи публічного управління. Однак мова йде не про пряме копіювання, а глибоке наукове дослідження та інтерпретацію у відповідності до реалій сьогодення. Варто також врахувати той факт, що в Україні одночасно реалізується цілий пакет реформ: місцевого самоврядування, адміністративно-територіального устрою, та державної регіональної політики. Українська реформа не використовує чужі кліше, а реалізовує власний автентичний курс.

Реформу децентралізації в Україні варто відзначити як одну із найбільш важливих та дієвих реформ, про що сигналізує наявність схвальних відгуків на різних ешелонах влади ЄС. З іншого боку, залишається певна невизначеність стосовно правового статусу місцевого самоврядування та його правосуб'єктності, що відрізняє Україну від переважної більшості європейських країн.

Список використаних джерел

1. Європейська хартія місцевого самоврядування: Рада Європи; Хартія, міжнародний документ від 15.10.1985 р. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=122>
2. Журавель Я. В. Європейський досвід децентралізації влади та перспективи його імплементації в Україні. Юридичний вісник. Одеса гельветика. 2020. № 1. С. 267-273.
3. Закон «Про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-12#tex>
4. Захарченко В. І. Європейський досвід вирішення проблем децентралізації: український контекст. Економічний форум. 2019. №1. С. 9-18
5. Консигитуція Франції. URL: <https://www.conseil->

constitutionnel.fr/en/constitution-of-4-october-1958

6. Конституція Італійської Республіки (з передмовою володимира шаповала) / В.М. Шаповал. Київ. Москаленко О.М., 2018. 62 с.

7. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

8. Офіційний веб-сайт порталу «Децентралізація». URL: <https://decentralization.gov.ua/>

9. Офіційний веб-сайт Ради Європи. URL: <http://www.slg-coe.org.ua/>

10. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Розпорядження КМУ від 01.04 2014 р. № 333-р. URL: // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014>

11. Проект закону «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)». № 2598 від 13.12.2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67644

12. Рада Європи. План дій для України на 2018-2021 рр. Комітет Міністрів Ради Європи. 2018 р. URL : <https://rm.coe.int/ap-ukraine-2018-2021-ukr-local-lang-official-non-web/16809e4563#page=24&zoom=100,53,857>

13. Рекомендації стосовно формування політики з питань правосуб'єктності на місцевому рівні. м. Страсбург, 20.12.2021 р. CEGG/PAD (2021). URL <http://www.slg-coe.org.ua/>

14. Хребтій І. В. Зарубіжний досвід децентралізації на місцевому і регіональному рівнях. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 6. С. 138-142

15. Пігуль Н. Г., Люта О. В. Зарубіжний досвід проведення децентралізаційних реформ. URL: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/140.pdf>.

**Пак Н.Т., к.е.н., доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна**

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Проблема зниження рівня довіри до публічної влади постала уже досить давно, але в ХХІ столітті це явище набуває ще більш глобальних масштабів, особливо в українському суспільстві. Це пов'язано, зокрема, з

тим, що нині між владою та суспільством існує ціла низка різного роду бар'єрів, які унеможливають їхнє гармонійне співіснування. Більш того, ефективність публічного управління, його здатність до модернізації значною мірою залежить від рівня взаємодії між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства. Важлива роль при цьому належить громадському контролю, який у сучасному суспільстві є невід'ємним атрибутом комплексу державно-владних, громадських та інших відносин. В свою чергу, усі питання, що пов'язані з діяльністю публічних інституцій, в першу чергу тих, чия діяльність здатна впливати на права та інтереси громадян, повинні бути підконтрольні громадянському суспільству.

Існує логічна та викликана часом нагальна потреба в сучасних підходах до модернізації функціонування інституту громадського контролю діяльності органів публічної влади, від якого залежить рівень демократизації та стабільність існування усього суспільства, перспективи його соціально-правового розвитку відповідно до основних світових та європейських ідеалів. Все це і визначає значущість та актуальність вирішення даної проблематики.

Проблематика застосування громадського контролю діяльності органів публічної влади неодноразово порушувалася в численних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, серед зарубіжних достатньо відзначити роботи П. Бермана, Г. Лауба, М. Робертса, Е. Росса, Г. Тарда, У. Томаса та інших. Серед вітчизняних доцільно виділити, зокрема, такі прізвища: О. Ф. Андрійко, Н. Л. Бойко, І. П. Голосніченко, М. С. Кельман, Т. О. Коломієць, М. В. Косюта, А.С. Крупник, В. І. Малюга, Т. В. Наливайко, О.Г. Пухкал, В. Ю. Стрельцов, В. С. Шестак. Їх напрацювання містять значний за обсягом теоретичний матеріал з даної тематики.

Громадський контроль виникає тоді, коли формується громадянське суспільство і забезпечується узгодженість приватного та суспільного інтересів. Для цієї узгодженості є необхідною певна системи підтримки, де внутрішнім механізмом становлення інститутів демократії є формування їх у рамках практик щодо захисту усіх верств населення. Оскільки доволі часто суб'єкти механізму публічної влади зловживають наданими їм повноваженнями і реалізують їх на шкоду суспільним, то це підтверджує її неготовність і нездатність до належного та ефективного

соціального діалогу. Ця тенденція, в свою чергу, зумовлює негативні зміни істинної сутності держави, тому для її подолання потрібно створити ефективні механізми обмеження влади, тобто контроль.

Термін «контроль» має іншомовне походження. Він походить від французького слова «controle» (протилежний, зворотний, перевіряючий). Контроль є багатоаспектним явищем, а тому вивчається юриспруденцією, філософією, психологією, політологією, соціологією та іншими науками. Практично усі галузеві юридичні науки приділяють увагу дослідженню його проблематики.

Серед науковців він розглядається у широкому та вузькому значенні. У широкому значенні він розуміється як сукупність механізмів у соціальній системі (суспільстві, соціальній групі, організації тощо), за допомогою яких забезпечуються його самоорганізація й самозбереження шляхом установлення й підтримки певного нормативного порядку та використання відповідних зразків поведінки, якими можуть бути окремі цінності, правові й моральні норми, адміністративні розпорядження, звичаї, традиції та ін. У вузькому значенні – сукупність засобів і методів впливу суспільства на небажані форми девіантної поведінки з метою їх елімінавання (усунення) або скорочення, мінімізації [1, с. 221].

Для належного розуміння сутності громадського контролю, перш за все, потрібно з'ясувати зміст цієї правової дефініції. Поряд з цим, варто констатувати, що нині відсутній певний компроміс у розумінні цього феномену. Часом трапляються такі визначення авторів, які можуть навіть суперечити одне одному. Однак, це не означає, що обов'язково якась з точок зору має бути хибною. Скоріше, це є показником багатогранності поняття «громадський контроль».

Та перш ніж вдатися до аналізу визначень, з метою кращого розуміння останніх, важливо зазначити, що громадянське суспільство є складовим елементом держави, має певну автономію, можливості впливу на процес державного управління, унаслідок чого реалізація легітимізаційного потенціалу цього суспільства певною мірою зумовлена здійсненням контролю над державними інститутами [2, с. 69].

Т. В. Наливайко наголошує на особливому значенні громадського контролю як ефективного інструменту механізму впливу в усіх сферах життєдіяльності суспільства з урахуванням прискороного розгортання глобалізаційних процесів та акцентує особливу увагу на

пріоритети функціонування та розвитку українського суспільства, які зумовлюють зміст і спрямованість інституту громадського контролю. Паралельно дослідниця підкреслює, що сучасна вітчизняна правова реальність свідчить про численні об'єктивні й суб'єктивні перешкоди функціонуванню громадського контролю, що, безумовно, негативно позначається на життєдіяльності суспільства, призводить до поглиблення тінізації в економічній сфері, а відтак провокує виникнення дестабілізаційних процесів у суспільних відносинах [3, с. 11].

Дослідник Н. Л. Бойко аналізує специфіку модифікації громадського контролю в українському суспільстві за сучасних умов. Він також обґрунтовано подає визначення громадського контролю як чинника не тільки зовнішньої директивності, а й як зовнішньо-внутрішнього процесу ціннісно-нормативної соціалізації, результатом якої є не лише інтеріоризація, тобто внутрішнє формування норм і цінностей, але й засвоєння певної стратегії соціальної поведінки на рівні особистісних диспозицій [4, с. 6].

Громадський контроль ґрунтується на принципах, які є основою побудови та функціонування контролю в цілому та до основних належать:

- 1) визнання пріоритету прав та свобод людини і громадянина;
- 2) соціальна справедливість та гуманізм;
- 3) законність;
- 4) гласність діяльності громадського контролю;
- 5) безпосередність;
- 6) оперативність.

Досліджуючи ознаки громадського контролю, які відрізняють його від інших видів соціального контролю, варто вказати на наступні:

- він є механізмом участі громадян в управлінні державними справами;
- суб'єкти громадського контролю виступають від імені громадськості, а не держави;
- він є основним засобом забезпечення балансу інтересів різних соціальних груп і попередження конфліктів їх інтересів;
- виступає як форма соціальної активності громадян, не обумовлена діями влади;
- є об'єктивним і невід'ємним повноваженням будь-якого

суспільства і одним з основних його інститутів;

➤ є набагато менш структурованим порівняно з державним чи міжнародним контролем, характерною є низька формалізація та нормативна регламентація;

➤ рішення суб'єктів громадського контролю мають, як правило, рекомендаційний характер [5, с. 54].

Дослідивши та детально проаналізувавши різноманітні дефініції, сформуємо власне визначення явища «громадський контроль». Так, під останнім варто розуміти важливий та дієвий інструмент, за допомогою якого громадянське суспільство здатне виявляти, запобігати та усувати порушення своїх прав, свобод та інтересів, а також забезпечувати легітимність, прозорість, відкритість і, як наслідок, підвищувати ефективність діяльності органів публічної влади.

Важливим є те, що в Україні сьогодні відсутній спеціальний закон про громадський контроль. Його нормативну базу складають окремі норми Конституції та інших законів. Ефективність громадського контролю в значній мірі визначається ступенем усвідомлення його функцій та якістю їх виконання, саме тому, окрім охарактеризованої вище сутності, ознак та принципів, його важливою складовою виступають функції.

Науковець С. Денисюк серед форм громадського контролю виділяє наступні: звернення громадян, створення та діяльність громадських рад, громадську експертизу, моніторинг дотримання прав людини у правоохоронній діяльності, створення та діяльність громадських організацій, взаємодію із ЗМІ [6 с. 98]. Важливо акцентувати увагу, що автор робить акцент на виховному значенні громадського контролю по відношенню до пересічних громадян.

Також можна виокремити дві головні форми громадського контролю, які фактично закріплені в Конституції України:

1) здатність здійснювати громадський контроль через публічні заходи. Реалізація права збиратися мирно, без зброї, проводити збори, мітинги, демонстрації, пікетування, сприяє вираженню настроїв людей щодо суспільства та держави;

2) у процесі реалізації права громадян на створення громадських об'єднань, у тому числі можна включати ці форми як способи впливу на органи державної влади і місцевого самоврядування або вираження

негативної реакції до здійснюваної політики [7].

Підсумовуючи слід констатувати, що проблема відсутності єдності підходів до наукового розуміння сутності та видів форм громадського контролю діяльності органів публічної влади за сучасних умов потребує принципово нового підходу.

Сутність громадського контролю полягає у здійсненні спостереження та перевірки за діяльністю органів публічної влади. Формами громадського контролю є зовнішні вираження сутності його змісту, способи його реалізації різними інститутами громадянського суспільства чи окремими особами з метою забезпечення ефективності та прозорості у діяльності органів публічної влади, а також заради задоволення потреб та інтересів усього громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Данильян О.Г. Місце і значення соціального контролю у сфері правового виховання. *Проблеми законності*. 2009. № 103 с. 220-225.
2. Арийоши А. Контроль за движением капитала: опыт стран по его введению и отмене. Науч. ред. И. М. Осадчая, пер. с англ. В. А. Архангельская. *Весь Мир*, 2001. 134 с.
3. Наливайко Т. В. Громадський контроль в Україні як інститут громадянського суспільства: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень»; Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2010. 17 с.
4. Бойко Н. Л. Информатизация и перспективы демократизации общества (к вопросу о новых возможностях социального контроля). *Соціологія в контексті сучасних соціальних змін*. 2003. Вип. 2. с. 98–103.
5. Косінов. С. Контроль над публічною владою: теоретико-правова характеристика. *Вісник Національної академії правових наук України: зб. наук. пр.* Редкол.: В. Я. Тацій та ін. Харків: Право, 2013 № 4 (75) с. 49-57.
6. Денисюк С. Ф. Громадська експертиза як форма громадського контролю у сфері безпеки дорожнього руху. *Державне управління та місцеве самоврядування: тези X Міжнар. наук. конгресу*, 26-27 березня 2010 р., м. Харків: Магістр, 2010. с. 208-209.
7. Ніронка Ю. Сутність громадського контролю за діяльністю органів публічної влади. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/35225/1/Ніронка.pdf>

**Подвірна Н.С., к.політ.наук,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна**

ІНСТИТУТ СТАРОСТИ: ДОСВІД КРАЇН ЄС

Реформа місцевого самоврядування та децентралізації влади є однією з ключових змін в державі, необхідних для європейського розвитку України. Її метою є формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, узгодження інтересів держави та територіальних громад. Хід реформи – це складний процес, і одним із найважливіших його напрямків є формування функціональної спроможності громад виконувати усі повноваження, передбачені законодавством. З метою створення умов для належного представлення інтересів жителів у вирішенні питань місцевого значення в громадах законодавцем внесено зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та включено до системи місцевого самоврядування нову посадову особу місцевого самоврядування – старосту.

Перші результати роботи об'єднаних територіальних громад чітко свідчать про переваги децентралізованої системи місцевого розвитку. Завдання старости – стати лідером децентралізації. При здійсненні наданих повноважень староста є відповідальним і підзвітним сільській, селищній, міській раді та підконтрольним сільському, селищному, міському голові.

Староста - це лідер, якому громадяни виразили підтримку. Саме старости мають бути головною комунікаційною ланкою між мешканцями громади та її керівництвом. Тому дуже важливо, що згідно нововведень у законодавстві, громада має змогу впливати на вибір кандидатури старости. [5]

Варто детально розглянути повноваження, якими наділений староста згідно чинного законодавства:

1) уповноважений сільською, селищною, міською радою, яка його затвердила, діяти в інтересах жителів відповідного старостинського округу у виконавчих органах сільської, селищної, міської ради;

2) бере участь у пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради та засіданнях її постійних комісій з правом дорадчого голосу. Бере участь у засіданнях виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради;

3) має право на гарантований виступ на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради, засіданнях її постійних комісій та виконавчого комітету з питань, що стосуються інтересів жителів відповідного старостинського округу;

4) сприяє жителям відповідного старостинського округу у підготовці документів, що подаються до органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади, а також у поданні відповідних документів до зазначених органів. За рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради надає адміністративні послуги та/або виконує окремі завдання адміністратора центру надання адміністративних послуг (у разі утворення такого центру);

5) бере участь в організації виконання рішень сільської, селищної, міської ради, її виконавчого комітету, розпоряджень сільського, селищного, міського голови на території відповідного старостинського округу та у здійсненні контролю за їх виконанням;

6) бере участь у підготовці пропозицій до проекту місцевого бюджету в частині фінансування програм, що реалізуються на території відповідного старостинського округу;

7) вносить пропозиції до виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради з питань діяльності на території відповідного старостинського округу виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, підприємств, установ, організацій комунальної власності та їх посадових осіб;

8) бере участь у підготовці проектів рішень сільської, селищної, міської ради, що стосуються майна територіальної громади, розташованого на території відповідного старостинського округу;

9) бере участь у здійсненні контролю за використанням об'єктів комунальної власності, розташованих на території відповідного старостинського округу;

10) бере участь у здійсненні контролю за станом благоустрою відповідного старостинського округу та інформує сільського, селищного,

міського голову, виконавчі органи сільської, селищної, міської ради про результати такого контролю;

11) отримує від виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, підприємств, установ, організацій комунальної власності та їх посадових осіб інформацію, документи і матеріали, необхідні для здійснення наданих йому повноважень;

12) сприяє утворенню та діяльності органів самоорганізації населення, організації та проведенню загальних зборів, громадських слухань та інших форм безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення у відповідному старостинському окрузі;

13) здійснює інші повноваження, визначені цим Законом та іншими законами України.[1]

Староста не рідше одного разу на рік, протягом першого кварталу року, наступного за звітним, а на вимогу не менш як третини депутатів - у визначений сільською, селищною, міською радою термін, звітує про свою роботу перед такою радою, жителями старостинського округу. Заслуховування звіту старости перед жителями старостинського округу відбувається на відкритій зустрічі, у спосіб, що дає можливість жителям старостинського округу поставити запитання, висловити зауваження та внести пропозиції. Інформація про відповідну зустріч, а також письмовий звіт старости оприлюднюються на офіційному веб-сайті сільської, селищної, міської ради та розміщуються у приміщенні ради не пізніше ніж за сім календарних днів до дня проведення відповідної зустрічі. Порядок звітування старости визначається Положенням про старосту.

З вище наведеного можна зробити висновки, що нововведена посада старости в Україні сприяє кращій роботі органу місцевого самоврядування на старостинських округах.

Оскільки основою моделі децентралізації в Україні стала польська модель, то доречно розглянути інститут старости у Польщі.

Відповідно до польської конституції основною одиницею системи місцевого самоврядування Польщі є громада (гміна). Закони Республіки Польща про місцеве самоврядування встановлюють трирівневу систему місцевого самоврядування: гміни, повяти, воєводства. У польській системі місцевого самоврядування старостою названо іншу посадову особу — голову повята.

Аналогія українського староства можлива, імовірно, із цілою сукупністю польських інститутів, які являє собою солецтво.

Сolecтво — допоміжна адміністративна одиниця в системі польського самоврядування, яка складається із ради солецтва, сільських зборів та очолюється солтисом.

Польське законодавство передбачає, що кожна рада гміни приймає статут гміни, в якому визначає статус солецтв. У солецтві, як у допоміжній одиниці, діє два органи: нормотворчий — сільські збори і виконавчий — солтис. Додатково може створюватися дорадчий орган із числа місцевих мешканців — рада солецтва. Компетенції і функції як зборів, так і солтиса визначаються власне у статуті. Зазвичай солтис виступає посередником між радою гміни та населенням солецтва, бере участь у засіданнях ради гміни, утім, не має права голосу.[4]

Додатковим документом, що може регулювати діяльність солецтва, виступає статут солецтва. Якщо порівняти декілька статутів польських солецтв і можна зазначити, що як у питаннях функціонування та повноважень, так і у питаннях виборів статуту солецтв відрізняються один від одного. Здебільшого як сільські збори, так і солтиси обираються на виборах. Утім, строк їх повноважень та періодичність проведення виборів відрізняються.

Залежно від статусу та обсягу повноважень солтиса відрізняється його винагорода. У деяких статутах передбачено, що солтис діє на громадських засадах, у деяких гмінах солтисам компенсують вартість проїзду на засідання ради. Ну і є такі, де солтисам устанавлюється щомісячна винагорода.

Варто звернути увагу на нововведення, яке полягає в тому, що польське законодавство дозволяє створювати фонди солецтв — і тоді солецтва отримують гроші з бюджету гміни на виконання власних повноважень та реалізацію власних проєктів.

Аналізуючи польський досвід на старті української реформи децентралізації, дослідники часто, імовірно, порівнювали солецтва із національними органами самоорганізації населення. Це підтверджує той факт, що солтиси діють не одні — їх підсилюють сільські збори. Саме польське законодавство називає ради солецтва та солтисів допоміжними органами.

Один із українських проєктів Закону «Про органи самоорганізації населення» навіть передбачав визначення старости як одноосібного представника місцевої спільноти, який здійснює повноваження органу самоорганізації населення.[3]

Аналізуючи польський досвід, видається, що основний принцип роботи солецтва, на відміну від українського староства, полягає у колегіальності роботи низки структур на рівні солецтва.

У той час як в Україні староста є одним представником від влади на місцях.

І трохи інший досвід — литовський, адже литовська система місцевого самоврядування на відміну від польської є дворівневою.

Адміністративно-територіальний устрій Литви складають округи, в яких управління здійснюється адміністраціями вищого рівня, які підпорядковуються державній (урядовій) гілці влади.

У свою чергу, для здійснення місцевого самоврядування також функціонують сільські та місцеві ради самоврядування.

Адміністрація самоврядування може на своїй частині створити філіал (і це формулювання з литовського закону) — сянюнію.

Кількість сянюній, найменування кожної сянюнії, кордони територій, які входять до цієї сянюнії, а також функції юридичної особи, що такій сянюнії передаються, визначаються радою самоврядування.

Рада самоврядування може засновувати установи та підприємства самоврядування на території сянюнії, а також призначає старосту.

Староста — це голова сянюнії. Він є литовською аналогією посадової особи органу місцевого самоврядування («державним службовцем кар'єри»).[4]

Староста призначається на посаду і звільняється з посади директором місцевої адміністрації (аналог українських виконавчих комітетів) на конкурсних засадах.

Для призначення старости створюється комісія. До комісії входить 7 членів — не менше 3, але й не більше 4 членів цієї комісії мають бути представниками території, яка входить до сянюнії.

Варто звернути увагу на повноваження цих призначених старост. Окрім звичних для нас представницьких та дорадчих функцій, литовським старостам підвладне таке:

Сянюнії мають рахунки в банку, куди з бюджету органу місцевого самоврядування надходять кошти на функціонування та діяльність сянюнії відповідно до плану видатків на рік. Власне цими рахунками розпоряджається староста.

1. На ці рахунки старости можуть залучати інші кошти
2. Звісно, що коли староста розпоряджається рахунком, він має право укладати угоди від імені сянюнії
3. Здійснює нагляд за торгівлею в публічних місцях
4. Може входити до складу органів управління муніципальних установ та організацій (якщо такі створюються на території відповідної сянюнії), має дорадчий голос щодо призначення керівників цих юридичних осіб

Окрім означених функцій, за старостою закріплена низка функцій щодо надання послуг населенню, зокрема:

1. видача документів про місце проживання, склад сім'ї
2. проведення реєстрації смерті, видача дозволів на поховання
3. складання протоколів про адміністративні правопорушення

У сфері надання повноважень Литва пішла далі аніж Польща та Україна.

Цікавою є модель, яка представлена у Франції. Так історично склалося, що Франція — централізована. З одного боку, у Франції (як, насправді, у більшості країн Європи) є осередки сепаратизму, з іншого — центральна влада має достатньо інструментів впливу на місцях.

Це не заперечує того факту, що базава одиниця місцевого самоврядування Франції — комуна — має свої виборні місцеві ради і місцевих голів.

Утім, на децентралізацію владних повноважень та ресурсів більше претендують великі міста. У Парижі, Марселі та Ліоні є органи місцевого самоврядування не тільки на міському, але й на районному рівні. Ради районів у містах виборні (в особливий спосіб, утім, усе ж таки виборні).

Натомість на рівні сільської місцевості багато маленьких комун. Вирішення проблем із їх фінансовим забезпеченням здійснюється у два способи.

Спосіб перший: маленьким комунам пропонується добровільно об'єднуватися у одну більшу комуну.

Спосіб другий: існує такий інструмент співробітництва комун, як синдикат. При утворенні синдикатів комуни залишаються окремими юридичними особами, утім, об'єднують свої ресурси для вирішення проблемних питань спільно. Синдикати стають юридичними особами, обирають голову, приймають на себе частину повноважень органів місцевого самоврядування, що входять до їх складу. І, на відміну від добровільного об'єднання, механізм синдикатів працює. Тобто загалом Франція зупинилася на співробітництві громад і до такого інституту, як староста, навіть не дійшла. [4]

Отже, вивчаючи моделі децентралізації в різних країнах світу, модель України унікальна.

Проаналізувавши французьку модель можна дійти висновку, що, Франція усвідомила, що добровільність не спрацьовує, і тому поставила процеси об'єднання громад «на паузу», натомість підсилюючи інститут співробітництва громад.

В Україні, навпаки, почали додавати до реформи місцевого самоврядування елементи досвіду з Польщі — однієї з найбільш децентралізованих країн Європи.

Головна проблема — у повноваженнях, які маленькі населені пункти можуть отримати й реалізувати через своїх представників.

Наприклад, польський досвід передбачає проведення виборів, утім, характер взаємовідносин керівництва гміни і солтиса здебільшого базується на партнерстві, а не на підпорядкуванні. Звісно, що солтис як такий собі партнер має бути легітимізований в очах органів управління гміни за допомогою виборів. І солтис тут є, імовірно, таким собі лідером думки, без претензії на значні повноваження та на оплату власної праці. Та й діє він у гміні не сам, а співпрацює із сільськими зборами та радою солецтва.

На протигагу польській моделі, литовська модель стверджує такий принцип: якщо орган місцевого самоврядування вже призначає старост у сянюніях — він буде ділитися з ними повноваженнями, поділяти відповідальність.

Таким чином, якщо посада є виборною, то отримувач цієї посади відчуває свою самостійність, свою відповідальність, відповідно оцінює свій статус, свою здатність говорити від імені своїх виборців. Тепер він відповідальний тільки перед виборцями — і більше ні перед ким.

І в таких обставинах мотивація органу місцевого самоврядування передати більше повноважень старості може бути невисокою, адже, віддаючи свої повноваження, він, утім, не може бути впевненим, що контролює їх виконання.

Підсумовуючи усе вище сказане, можна говорити про те, що Україна за рівнем децентралізації пішла далі аніж Франція. Але ще доволі багато питань громади не можуть вирішувати самостійно. Саме надання старості більших повноважень на рівні населеного пункту, який він представляє, і стане тим інструментом, який підсилить децентралізацію на цьому етапі реформи. І прийнявши на себе більше повноважень, охопивши собою більше напрямів роботи у своєму селі чи селищі, за декілька років старости зможуть повернутися до обговорення питання про доцільність проведення виборів на цю посаду.

Список використаних джерел

1. https://protocol.ua/ua/pro_mistseve_samovryaduvannya_v_ukraini_stattya_54_1/
2. <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>
3. <https://www.kmu.gov.ua/news/minregion-institut-starost-gromad-potrebuye-vdoskonalennya>
4. <https://i.factor.ua/ukr/journals/rs/2020/september/issue-3/article-110498.html>
5. «План дій старости: 8 кроків успішного старту» Дніпропетровський ВПУ "Центр розвитку місцевого самоврядування" Support to the Decentralisation Reform in Ukraine U-LEAD with Europe: Ukraine – Local Empowerment, Accountability and Development Programme Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH 2017 рік

Пономаренко С.І., к.е.н., доцент,
Михайловський І.М., здобувач наукового ступеня доктора
філософії,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Україна

КОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Система публічного управління в умовах сьогодення вкрай гостро відчуває потребу в оновленні комунікативних зв'язків, удосконаленні процесу інформаційного обміну, що здатні забезпечити результативність управлінського процесу. Всі науковці одностайні в думці, що комунікація є невіддільною складовою управлінської діяльності. Підвищена увага до комунікації в публічному управлінні пояснюється необхідністю досягнення суспільно значущих цілей. В. Дрешпак [1, С.3] зазначає: «комунікація являє собою процес суспільної взаємодії за допомогою повідомлень, змістом яких є публічне управління, реалізація публічної влади та публічної політики». Науковець також робить висновок, що комунікаційна сфера охоплює весь соціальний простір та зачіпає, не лише найвищих суб'єктів прийняття рішень, а й кожного особисто, кого ці справи стосуються хоча б опосередковано (суб'єкти, що безпосередньо належать до системи публічного управління, громадський та приватний сектори).

Відкритість та прозорість сучасного публічного управління актуалізує пошук новітніх підходів до підвищення ефективності комунікацій як у внутрішньому середовищі публічно-управлінської системи, так і у зовнішньому (із суспільством) [2]. Варто наголосити, що існують певні особливості побудови комунікаційного процесу з громадськістю в публічному управлінні, оскільки у сучасних умовах, що характеризуються стрімким розвитком інформаційного суспільства, з одного боку, та становлення багатьох форм самоорганізації населення – з іншого, особливого значення набувають питання дієвості системи комунікаційного зв'язку між владою і суспільством, що значно впливає на результативність публічного управління і забезпечення сталого розвитку. Паблік рілейшнз (PR) або зв'язки з громадськістю є складовою комунікативних технологій що стрімко розвивається. Спеціалісти з PR

виділяють певні критерії ефективної комунікації, серед яких: корисність, повнота і точність, достовірність, своєчасність, чіткість і зрозумілість викладу, переконування. Лашкіна М. вказує на важливість параметрів успіху комунікаційного процесу: увага; ідентифікація; позитивний інтерес; довіра; доступність; асоціативність; динамізм [3, с.17] та доречно зазначає, що: «виникає феномен нових соціальних відносин, так званого постмодерного суспільства, й нових комунікативних форм, зокрема, „конвергентна інтерактивна комунікація” – різновид необмеженого в часі і просторі, багатостороннього інформаційного взаємообміну, в якому відбувається зближення або злиття функцій, каналів, засобів, форм та типів відносин між учасниками комунікації» [3, С.18]. Так, офіційні засоби комунікації в публічних організаціях, несуть більше конкретики та перевірених даних, ніж неофіційні [4, С.98].

Нові виклики та загрози 2022 року спонукають до переосмислення комунікаційного процесу в системі публічного управління та виявлення додаткових можливостей удосконалення процесу обміну інформацією, що охоплює всі сфери публічного управління (рис.1).

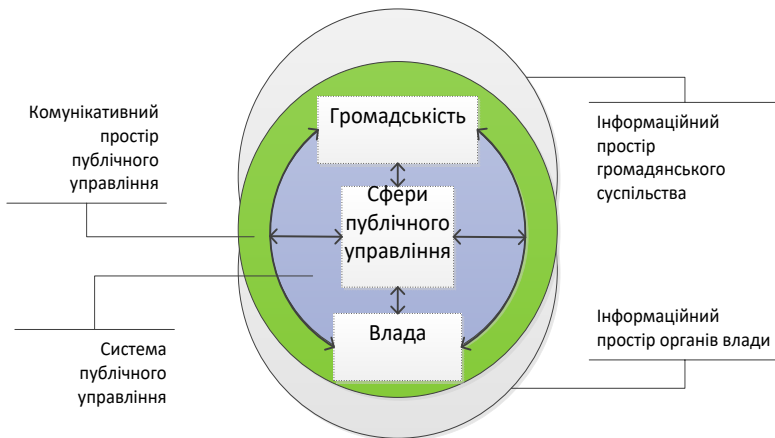

Рис.

1. Взаємозв'язок інформаційного та комунікаційного просторів в системі взаємодії «громадськість-влада»

Джерело: побудовано автором

Отже, можна зробити висновок, що комунікаційний процес у системі публічного управління є важливою складовою, який впливає на життєдіяльність суспільства й держави. Варто наголосити на важливості як параметрів успіху комунікаційного процесу, так і вибору каналу передачі інформації, що може як усунути негативні впливи ризику, так і породити нові.

Однозначно зрозуміло те, що комунікація не лише не здатна існувати у відриві від системи «громадськість-влада», а й впливає на розвиток суспільства та держави. У зв'язку із цим необхідно активізувати пошук додаткових можливостей удосконалення комунікаційного процесу в системі публічного управління.

Список використаних джерел

1. Дрешпак В. М. Комунікації в публічному управлінні : навч. посіб. Д.: ДРІДУ НАДУ, 2015. С.3
2. Шевченко О. М. Особливості комунікацій з громадськістю у публічному управлінні. *Публічне адміністрування: наукові дослідження та розвиток*. №2, 2016. С.61-68
3. Лашкіна М. Нові підходи до комунікації в публічному просторі державного управління. *Публічне управління*. URL : https://www.dut.edu.ua/uploads/l_214_89864144.pdf
4. Майстренко К.М. Комунікації у діяльності органів публічної влади. *Публічне урядування*. С.93-98. URL : <http://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/article/view/1368/1848>

Цигилик Н.В., к.т.н., доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»,
Україна

ВИКЛИКИ ДЛЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ УКРАЇНИ У VANI-СВІТІ ТА СПОСОБИ ПРОТИДІЇ

З приходом пандемії Covid-19 світ змінився: з VUCA-світу, який існував з початку 90-х років минулого століття він перетворився у VANI-світ [1]. VUCA-світ був нестабільним, невизначеним, складним та неоднозначним. Тепер же він став крихким, тривожним, нелінійним та незбагненим. Якщо у VUCA-світі для ефективної діяльності була розроблена своя концепція, то у VANI-світі вона вже не є настільки ефективною. Зокрема, концепція стратегічного Форсайту потребує значного удосконалення. У VUCA-світі вона забезпечувала ефективну ідентифікацію та всебічний експертний аналіз чинників, які зумовлювали значну зміну зовнішнього і внутрішнього середовища організації, а також планування узгоджених дій керівництва організації для підготовки до передбачуваних змін [2]. «Ромб Форсайту», який визначав ключові чинники, які впливають на успіх проведення Форсайту у VANI-світі також вже діє не так ефективно. Адже будь яка взаємодія та доказовість, які включені у цей ромб поряд із креативністю та експертним знанням, стикаючись з крихкістю, тривожністю, нелінійністю та незбагненністю можуть бути легко порушені. Навики, які були необхідними у світі VUCA для успішності лідерів, які задають стратегічний напрям розвитку організацій відповідно до Концепція VUCA Prime Боба Йохансена також вже не достатні. Зокрема, бачення, розуміння, ясність і швидкість. Саме ці навики дозволяли вчасно реагувати і певною мірою передбачати:

- вірогідність прояву турбулентних процесів у діяльності організацій;
- розмір та амплітуду хаотичних змін у визначеному часовому інтервалі;
- агресивність прояву турбулентних процесів;
- ступінь впливу турбулентних процесів на інваріантність напрямів діяльності організацій [3].

Таким чином забезпечувалося відносно стійке функціонування управління персоналом в галузі публічного управління, яка є визначальною для реалізації поточних та стратегічних планів діяльності для забезпечення сталого розвитку України та її інтеграції у ЄС. Зокрема, за висновком Л.Ремньової основними детермінантами у конструктивній моделі управління персоналом у VUCA-світі були:

Для протидії мінливості – високий рівень стресостійкості, вчасне осмислення та усвідомлення змін, а також швидкість у адаптації, прийняття рішень, проактивному управлінні змінами.

Для протидії непередбачуваності – високий рівень прогнозування напряму розвитку ситуації та навички розробки запасних сценаріїв, прогнозування поведінки персоналу в складних умовах, вміння приймати правильні рішення при недостатній проінформованості та реагувати на слабкі сигнали розвитку подій.

Для протидії складності – вміння надавати пріоритет проектним рішенням на процесних, працювати в команді, критично мислити, оцінювати ризики, генерувати абсолютно нестандартні рішення складних проблем та знаходити прості рішення складних проблем.

Для протидії неоднозначності – розвинуті експертні навички та інтуїція; вміння знаходити додаткову інформацію та проводити постійний моніторинг, розробляти та впроваджувати інновації [4].

Виходячи з цих тверджень, набір поведінкових рис ефективного управліня у VUCA-світі виглядав так: чіткий фокус дій та об'єднання персоналу, віру в успіх та потенціал команди, вміле поєднання короткострокового та довгострокового планувань; емпатія, здатність до співпраці, генерування нових ідей, відсікання зайвого, критичне мислення та аналіз, рішучість, сміливість, гнучкість, толерантність інноваційність, постійний розвиток, удосконалення комунікацій, вміння делегувати повноваження та створювати креативну атмосферу для розвитку [3].

Крихкість BANI-світу, його тривожність, нелінійність та незбагненість, спричиняє перебування не у ситуативному, а у постійному стресі топ-менеджерів і працівників публічного управління. Щосекундна загроза виникнення криз, які накладаються одна на одну та відсутність відпрацьованого алгоритму реакції на ці кризи суттєво підвищують рівень стресу. Усталені плани, які прописані для адекватної реакції та

протидії різним видам криз не забезпечують достатньо ефективність при їх застосуванні. Внаслідок цього рівень стресу управлінців досягає своєї критичної межі. В ситуації, коли кризи накладаються одна на одну спрацьовує накопичувальний ефект стресу і навіть високий рівень стресостійкості вже не в змозі забезпечити ефективне та результативне управління.

Простої емпатії управлінців вже також не достатньо, щоб згуртувати команду для досягнення поставленої мети. Адже при руйнації усталених систем і постійному страху втрати можливостей або ж невірного вибору шляху відповіді на непередбачувану ситуацію на тлі високого стресу здатність відчувати може суттєво понизитися. Тому для протидії викликам BANI-світі в управлінці публічного управління та адміністрування повинен бути достатній показник рівня емоційного інтелекту. Якщо рівень емоційного інтелекту високий – управлінець зможе розуміти і управляти не тільки своїми емоціями, але і емоціями своїх колег. В такому разі навіть при найнепередбачуванішій ситуації це допоможе зберегти спокій і ясний розум, а це вже половина успіху.

Публічні управлінці вищого рівня у BANI-світі повинні вирізнятися високим рівнем інтуїції, трансцендуальним мисленням і вмінням спрогнозувати з достатньою точністю подальший розвиток подій і при цьому врахувати всі чинники, які на це будуть впливати. Проте, застосовувати інтуїцію може тільки управлінець, в якого цей процес не займає надто багато часу, а кількість і якість досвіду та знань є достатніми для прийняття вірних рішень. В інакшому разі витрачання часу на довге обмірковування тільки зашкодить.

Більше того, успішному управлінцю у BANI-світі в своїй діяльності необхідно використовувати принцип «non-dogmatic» - сміливо відкидати сліпу віру в авторитети, сприймати будь-яку інформацію, використовуючи критичне мислення.

Проте, жодні вміння та навички, які були описані вище не дадуть позитивного результату, якщо не змінити підходи до управління персоналом у сфері публічного управління та адміністрування. Адже ефективність виконання поставлених завдань залежить не тільки від вмілих дій управлінців, але і від злагодженої та результативної роботи всієї команди. Тому на зміну класичним підходам до управління

персоналом у VANI-світі необхідно застосовувати системний підхід, причому на основі синергетики. В такому разі буде забезпечене:

- швидке адаптування та реагування на ситуації будь-якої складності;
- самостійне переформатування команди залежно від вмінь і навиків кожного її члена для забезпечення максимальної ефективності;
- результативна протидія кризам будь-якого типу.

Таким чином можна зробити висновок, що сучасний VANI-світ формує багато викликів перед публічним управлінням та адмініструванням. Проте при вмілому підборі кадрового складу та постійному проведенні роботи для підвищення рівня їх навиків та вмінь, необхідних для ефективності у VANI-світі, а також застосування управління на основі синергетичних підходів можна успішно протидіяти цим викликам.

Список використаних джерел

1. Трансформація менеджменту бізнес-організацій: сучасні тренди та виклики [Електронний ресурс] : монографія / за заг. ред. Сагайдака М.П., Соболевої Т.О. Київ: КНЕУ, 2021. 378 с.
2. Підлісна Т. В. Сучасні підходи до розвитку лідерства в органах публічної влади. Право та державне управління. 2021. № 2. С. 158–164. URL: <https://bit.ly/3oAMjcy>.
3. Гросул В. А., Жилиякова О. В. Сутність та особливості формування антикризової стратегії підприємства в умовах VUCA-світу. Бізнес-Інформ. 2015. № 11. С. 393-399. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_11_64.
4. Л.Ремньова. Основні виклики та детермінанти нової моделі управління персоналом у VUCA-світі. Проблеми і перспективи економіки та управління. №39(19). 2019. С. 99-105.

Цісінська О.Б., головний спеціаліст відділу персоналу та нагород,
Львівська обласна військова адміністрація,
Україна

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СУЧАСНОМУ СТАНІ ДЕРЖАВИ

В сучасних реаліях повномасштабного вторгнення росії в Україну, зростання рівня демократії та вже проведеної децентралізації публічне управління повністю трансформувалося. Функція управління замінила функцію контролю, а процес передавання і виконання вказівок «згори – вниз» перейшов в етап виконання завдань через хаотичне, короткострокове та термінове об'єднання всіх суб'єктів господарювання, незалежно від статусу чи рівня, з оцінкою та самовираженням людського ресурсу. Тому, основною складовою як регіону, так держави в цілому, став людський ресурс, який управляє та яким управляють. Який не чекає на вказівки, а виконує роботу «на вже». Саме публічне управління з класичного його визначення видозмінилось та охопило в собі економічну, соціальну, організаційну, структурну, фінансову, інноваційну, суспільну, військову та політичну сфери життєдіяльності державного та регіонального розвитку. (рис.1).

Публічне управління (класичне)

*Публічне управління
в сучасних умовах*

Рис. 1. Порівняльна схема видів публічного управління (авторська розробка)

В сучасних умовах публічне управління відштовхується не від можливостей, а від потреб та передбачає вираження і застосування людських вмінь і ризиків на локальних місцях, в кожній окремо територіальній одиниці в залежності від їх сфери розвитку.

Тому, визначення «публічного управління» в сучасних умовах, запропоноване нами, представляє собою сукупність принципів, методів, форм і засобів впливу на діяльність як регіону, так і держави в цілому, тобто — це управління соціально-економічними, екологічними, науково-технічними, освітніми, культурними, військовими процесами усіма можливими формальними та неформальними суб'єктами регіону та країни, іншими словами – це управління життєдіяльністю, як на окремих локальних одиницях, так і в державі.

В свою чергу це означає, що вертикальна передача влади «згори - вниз» по трохи замінюється горизонтальними зв'язками.

Як правило, поділ відповідальності між державою в цілому і регіонами проходить у формі, коли в Конституції країни обмовляється, що за центральним урядом залишається обмежене коло сфер ведення (оборона, грошова емісія, пошта, залізні дороги, прикордонна служба тощо). Решта сфери ведення залишаються за регіонами. Але, в час війни, коли багато благодійних чи волонтерських об'єднань, приватних підприємств, окремих осіб перебрали на себе функцію матеріального чи фінансового забезпечення та поповнення військових фондів, співпраця приватних та державних акторів вийшла на інший рівень. Їх діяльність сьогодні забезпечує ефективність управління, узгодження та координацію, що націлена на результат.

Ми бачимо, що публічне управління в класичному вигляді передбачає вплив державної влади на місця, керуючись шаблонністю та перебуваючи у монополії над роботою в регіоні. Проте, сучасні реалії показують те, що можлива активна співпраця державних структур та суб'єктів приватного чи громадського сектору, об'єднання їх в мережі, кооперації тощо. Кінцевим результатом є спільна мета, ціль, вирішення

завдань. А в своїй діяльності державні та приватні актори керуються узгодженістю, координацією та ефективністю.

Так, Майкл Петерс у своїх працях вказує на те, що координація, як одна з функцій в публічному управлінні, продовжує іменуватися часто, як величезна необхідність забезпечення належного управління.

Часто функції аналізу планування та координації виступають як необхідність забезпечити ефективну діяльність державних та приватних акторів на певній території.

Координація, як функція комплексного підходу до розвитку держави чи регіону, може існувати у 4 площинах:

- вертикальна координація між різними управлінськими рівнями прийняття рішень;
- горизонтальна координація між різними галузями розвитку;
- територіальна координація між різними областями і типами територій, включаючи адміністративно-територіальні одиниці;
- координація між зацікавленими сторонами з державного, приватного та громадського секторів.

У своїх працях в теорії координації Мелоун і Кровстон ще в 1990 році саме поняття «координація» визначали як «акт управління взаємозалежності між діяльністю для досягнення мети».

Координація у прийнятті рішень виступає як розподіл ресурсів, завдань та обов'язків, а також як ключ до розуміння соціальної координації в прийнятті рішень. Отже, тут відсутній централізований контроль над процесом або результатом прийняття рішень.

А це в свою чергу означає, що договір між державним, приватним та громадським сектором не може бути змодельований заздалегідь, а проходить безперервний процес взаємодії, адаптації та навчання, що є ключовими механізмами координації.

Незважаючи на те, що багато науковців досі вважають, що «публічне управління - це пошук у найкращий спосіб використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей державної політики» [1, 4] у час війни, в часи форс-мажорних обставин бачимо, що класичні правила не працюють.

Так із принципами публічного управління. Ще в 1916 році в своїй роботі «Загальне та практичне управління» Генрі Файоль виділив 8 принципів управління, які на нашу думку можна покласти в основу

структурних принципів публічного управління. А принципи процесу та кінцевого результату варто більш деталізувати, враховуючи людські ресурси, емоційну складову та видозміни в публічному управлінні. Тому, було прийнято рішення додати принципи справедливості, дисципліни, винагороди, єдності, підпорядкування, порядку, стабільності, ініціативи, результату, мети та цілі (табл. 1).

Таблиця 1

Принципи публічного управління (авторська розробка)

СТРУКТУРНІ ПРИНЦИПИ	ПРИНЦИПИ ПРОЦЕСУ	ПРИНЦИПИ КІНЦЕВОГО РЕЗУЛЬТАТУ
Розподіл праці	Справедливість	Порядок
Єдність мети та керівництво	Дисципліна	Стабільність
Співвідношення централізації та децентралізації	Винагорода	Ініціатива
Влади і відповідальності	Єдність	Ціль
Ланцюг	Підпорядкування головному інтересу	Результат

Структурні принципи лежать в основі створення системи взаємопов'язаних завдань, прав і відповідальності. А це означає дроблення завдань на більш дрібні підзадачі, перегрупування цих завдань у взаємозалежних підрозділах, призначення керівника кожного підрозділу і передачу йому прав і відповідальності і, нарешті, з'єднання підрозділів ланцюгом цільових команд. Розглянемо докладніше кожен із основних принципів:

1. Принцип поділу праці. Згідно Файолю, поділ і спеціалізація праці - природний спосіб виробити більше продукції з кращими якісними характеристиками, докладаючи ті ж зусилля. За допомогою спеціалізації скорочується число об'єктів, на які повинна бути спрямована увага і зусилля. Як відзначав Файоль, спеціалізація розглядається як кращий засіб використання індивідуумів і груп людей. У той же час відбувається поділ праці, що має свої межі, які не можуть бути перевищені. Такі методи спрощення праці, як стандарти робіт і дослідження в дії і в часі,

акцентували увагу на технічні сторони роботи, а не на поведінкові. Пізніше, на початку 1930-х років, з'явився підхід, що описував людські відносини і дозволяв більш поглиблено розглядати розподіл праці з урахуванням впливу людського фактора.

2. Принцип єдності мети і керівництва. Види робіт, які з'являються в результаті поділу праці, повинні бути скоординовані і спрямовані до єдиної мети. Процес угруповання завдань за певними ознаками називається департаменталізація. Файоль не надав базису для департаменталізації, але він дійсно виробив основний напрямок, відповідно до якого діяльність, що має спільну мету, повинна проводитися за єдиним планом і управлятися одним керівником, що чітко нами спостерігається при державному управлінні. Принцип пояснює необхідність призначення керівника для координації взаємозалежної діяльності.

3. Принцип співвідношення централізації і децентралізації. Цей принцип пов'язаний зі збільшенням або зниженням обсягу влади керівника, що дозволяє говорити про ту чи іншу міру централізації і децентралізації. Принцип стверджує, що для кожної ситуації існує оптимальний баланс між централізацією і децентралізацією і що цей баланс не можна визначити без урахування здібностей керівника, який координує діяльність.

4. Принцип влади і відповідальності. Цей принцип вказує на те, що повинен існувати зв'язок між відповідальністю керівника і тією владою, якою він наділений. Бажаний зв'язок полягає в рівності цих двох факторів. Оцінити цей зв'язок, особливо при дослідженні завдань керівників вищого рівня, дуже складно. Основний акцент в тому, що оскільки відповідальність передана керівнику, то йому повинні бути видані права видавати накази і влада для вимагання їх виконання.

5. Принцип ланцюга. Природний результат застосування попередніх чотирьох принципів - створення ланцюга з керівників від вищих ланок управління до нижчих рівнів. Ланцюг - це шлях для вертикальних зв'язків в державі. Відповідно всі зв'язки від нижчого рівня повинні пройти через кожного керівника в ланцюзі команд. А зв'язки, що йдуть зверху, повинні пройти через кожну підпорядковану одиницю, перш ніж вони досягнуть необхідного рівня. Так ланцюг буде результативним до тієї межі, коли: 1) завдання однозначно визначені; 2)

діяльність ґрунтується на чітко встановленому базисі і певних умовах; 3) повноваження спеціально передаються на нижчі рівні управління. У той же час необхідно враховувати можливість існування горизонтальних зв'язків, так як для керівника державного управління часто необхідно контактувати з іншими представниками різноманітних недержавних чи приватних організацій.

Розглянуті вище п'ять принципів визначають головні питання, які потребують вирішення при створенні структури завдань і влади. Вони не є детально фіксованими правилами, а лише намічають провідні напрямки в діяльності.

6. Принципи процесу зосереджені на діях керівників, що є основними рушіями в діяльності організації. Справедливість керівників розглядається як основний фактор спонукання підлеглих до сумлінного виконання своїх завдань. Принцип справедливості відображений і в справедливій винагороді. Цей принцип говорить, що оплата праці повинна відповідати обсягу і якості виконаної роботи.

7. Принцип дисципліни відноситься до практики укладання стабільних угод між організацією і її працівниками. При цьому слід передбачати застосування санкцій в разі невиконання угод. Застосування санкцій повинно здійснюватися відповідно до принципу справедливості і підпорядкування особистих інтересів загальним. Це означає, що в конфліктних ситуаціях загальні інтереси повинні превалювати над інтересами індивідуума.

Відповідно до принципу єдності команд керівник ніколи не повинен демонструвати свою перевагу в спілкуванні з підлеглими або порушувати ланцюг команд. Вважається, що будь-який виконавець повинен підкорятися тільки одному начальнику. Такий зв'язок і взаємодія враховуються при формуванні організаційних структур.

8. Принципи кінцевого результату визначають бажані характеристики організації. Добре спланована і спрямована діяльність організації повинна мати ціль, рухаючись до результату, при тому характеризуватися порядком і стабільністю, а робітники - ініціативним виконанням своїх завдань. Ці атрибути діяльності можуть виникати з відчутного використання принципів структури і процесу.

Список використаних джерел

1. Шатило О.А. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» (для студентів спеціальностей «Менеджмент організацій і адміністрування» та «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності») / О.А. Шатило; Житомирський державний технологічний університет. – Житомир : Кафедра менеджменту організацій і адміністрування ЖДТУ, 2014. – 51 с.

Бондаренко Л.І., здобувачка наукового ступеня доктора філософії,
Університет митної справи та фінансів,
Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ ІМПЕРАТИВИ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

У Плані відновлення України (далі – План), в післявоєнний період (представлений 4–5 липня 2022 р. в Лугано, Швейцарія, в його контексті і цілях досить широко розкриті проблеми організаційного ладу діяльності країни, які необхідно подолати українському народу для виходу з глибокої економічної кризи і відновлення повноцінного функціонування її галузей. Найявний стан поглиблює безпосередню відповідальність органів влади не тільки за якість і обґрунтованість стратегій, що плануються, і поточних планів, а й за їх реалізацію і досягнення поставлених цілей. На черзі постали й питання переосмислення й оцінювання існуючих і побудова нових форм організації суспільної діяльності, які будуть мати високий ступінь мобільності, тяжіти до подальшого розвитку шляхом усупільнення та об'єднання адаптивних ресурсних можливостей застосування спеціалізації, кооперації, концентрації, корпоратизації, кластеризації та інших форм організації активної і плідної діяльності, які можуть стати потужними чинниками відтворення й оновлення економіки, підвищення її стійкості. Це акцентує увагу на суттєвому підвищенні ролі і впливу органів публічного управління на процеси відновлення на всіх рівнях і в різних галузях економіки, на підвищення відповідальності за результати

суспільної діяльності. Це потребує трансформації їх функціональних обов'язків відповідно до визначених потреб і напрямів суспільного розвитку, перегляду й удосконалення організаційних процесів їх плин.

Організаційні зміни в системі органів державного управління передбачені в складі пріоритетних ініціатив Плану, у тому числі: спрощення організаційної структури державних служб, цифровізація ключових державних послуг із супровідними інфраструктурними заходами, розбудова організаційної архітектури кліматичного управління, підвищення кваліфікації державних службовців (зокрема, забезпечення ринкового рівня компенсацій) тощо [1, сл. 9].

Сумніву в доцільності наголошених напрямів змін не виникає. Але розкриття їх змісту показує, що багато існуючих проблем управління в заходах Плану не охоплені, а технології здійснення пропонованих заходів не вмщують у собі організаційні можливості підвищення результативності управлінської діяльності. Незрозумілою є і теза про спрощення структури державних служб (не скорочення, не інновація діяльності, не підвищення результативності, а спрощення структури, яка є досить великою через розпорошення виконуваних функцій публічного управління між різними структурними органами). Аналіз кроків здійснення Плану показує, що, очевидно, заходи заплановано здійснювати шляхом застосування методу краудсорсингу – передачі виконання певних функцій невизначеному колу осіб, навіть інколи без трудового договору. Є сумніви, що передані функції будуть виконуватись високо професійними фахівцями «на стороні». Але чому їх не можуть виконувати державні службовці? Цей метод зарекомендував себе позитивно, але його застосування є більш доцільним для малого та середнього бізнесу, які не мають змогу утримувати великий апарат управління. Крім того, передача виконання функцій державної влади за межі системи державних органів потребує особливих доказів і ретельного обґрунтування, у тому числі можливостей забезпечення функції безпеки інформації і змісту вирішуваних завдань.

Кількість працівників в органах державного управління в Україні сьогодні вже є достатньо великою, і, очевидно, проблема полягає в тому, що вони досі недостатньо застосовують інформаційні новітні технології та інші методи, які знижують трудомісткість виконуваних робіт за рахунок скорочення часу на пошук інформації, при здійсненні

розрахункових операцій, інформаційно-комунікативних та інших, які поки достатньо не імplementовані в технології виконання завдань державного управління. В органах влади з'явилися посади експертів, які, по суті, не мають великої практики і професійної обізнаності стосовно сукупності всіх аспектів і завдань, покладених на виконання різним підрозділам. Зрозуміло, що відповідальність цих нових посад майже неможливо встановити, оскільки на причини невиконання надаваних ними зауважень вони не впливають.

Тяжкі умови відновлення економіки України потребують від влади особливих впливів на процеси життєзабезпечення, їх відтворення із застосуванням інноваційних ідей і методів подальшого розвитку. Розроблений План відновлення може потребувати від самого початку його реалізації уточнення, доповнення і навіть перегляду через появу нових обставин, тому проблема реформування державної служби і державних послуг потребує багатоаспектних досліджень, які б дозволяли своєчасно визначати «точкові» зміни в організації управління процесами за рахунок оперативного впливу гнучкої, високопрофесійної і відповідальної влади, яка здатна очолити відновлення і розвиток країни на європейському шляху розвитку економіки. Тому у склад невідкладних заходів повинні бути внесені зміни в змістовно-функціональну діяльність державних службовців у воєнний період, а саме в програми підвищення кваліфікації, з передбаченням організаційно-управлінських інновацій.

Окреслені зміни формуються і реалізуються організаційно-управлінською функцією діяльності, яка втілює в собі цілу низку організаційних трансформацій: внесення змін у функціональну діяльність, у методи, схеми, принципи і технології організації із застосуванням організаційних інновацій, організаційного інжинірингу, інформаційно-комунікативних зв'язків, процесів організації діяльності, зміни способів і умов організування та інших прогресивних перетворень, створюючи умови розвитку – вищого типу руху й зміни в природі та суспільстві, пов'язаний з переходом від однієї якості, стану до іншого, від старого до нового [2, с. 28]. Фактори організаційного розвитку в умовах глобалізації розкриваються в широкому колі виробничих, маркетингових, регіональних, логістичних та всіх інших підсистем, охоплюючи соціальну, екологічну, технологічну, економічну, правову та політичну діяльність. Широта і різноманіття змісту

інструментарію організаційно-управлінської діяльності ілюструють її місце і роль у суспільній діяльності, без яких неможливо забезпечити успішне здійснення і належне функціонування функції влади і господарюючих суб'єктів в усіх напрямках діяльності.

Як будь-який вид діяльності організація потребує планування. Організаційний план являє собою сукупність заходів щодо здійснення організаційно-управлінської функції із чітко визначеними об'єктами, завданнями, умовами здійснення, правилами та іншими складовими діяльності, здійснення якої необхідно організувати за певними правилами для досягнення очікуваних результатів.

За своєю сутністю організаційна діяльність спрямовується на упорядкування дій усіх учасників за принципами, правилами і вимогами до її якісного здійснення. Зміст функцій цієї діяльності та їх завдання формуються завчасно (до здійснення виробничих та інших планів), а функція організації формує організаційні способи їх досягнення. Зміст організаційної діяльності може включати: проектування організаційних систем, вибір і запровадження організаційних способів їх функціонування, норми і параметри організаційних змін за видами, можливими витратами часу, розробки інституціалізації спільної праці.

Для активного плину процесів відновлення України потрібно розглянути існуючі й апробовані на практиці моделі змін за всіма ланцюгами запланованих напрямів Плану, які дозволять уявити зміст і характер процесів змін, зрозуміти їх глибину, необхідність викорінення старих уявлень і появи в організації діяльності нових дій, нових технологій і нових правил, структурних змін та організаційної культури.

При цьому слід урахувати, що кожний елемент процесів діяльності має свою організаційну складову, що є джерелом його організаційного ресурсу в будь-якій сфері. Визначення і раціональне поєднання складових і форм організаційної діяльності необхідно представляти як елементи «Стратегії організаційно-управлінського розвитку процесів відновлення України». Передумовою її розробки та обґрунтування є аналіз організаційної досконалості існуючої системи організації управління певними сферами діяльності з метою визначення їх «вузьких» місць і потреб в удосконаленні з огляду на запроваджені, відновлювальні й модернізаційні заходи. З цією метою доцільно використати метод блокчейну. Блокчейн у загальному розумінні можна

увияти як ланцюг із блоків, побудований за визначеними правилами і послідовною низкою дій з вичерпною інформацією. В управлінні він може застосовуватись для раціонального розподілу діяльності за функціями, завданнями, стосунками із споживачами тощо. Блокчейн призначений для координації і аналізу багаторівневої інформації, надійної оцінки різних активів. Він використовується як передумова прийняття рішень для побудови організаційних процесів у різних сферах діяльності суспільства. Його появу і використання в будь-якому виді діяльності вважають як нову організаційну парадигму управління і визначальним чинником процесів організаційного розвитку. Водночас в Україні поки немає достатнього досвіду для використання цієї технології у вирішенні проблем організаційного вдосконалення діяльності органів влади.

Для виконання таких складних завдань державні службовці, задіяні в усіх структурах влади, повинні підвищити свою кваліфікацію на напрямках:

- опанування новітніми методами раціонального виконання виконуваних функцій – володіння цифровими технологіями, аналітико-розрахунковими і балансовими методами, методами моделювання структурних зрушень в організації діяльності відповідно до поточних і стратегічних завдань;
- набуття практичних навичок і підвищення здатності до адаптації – самостійного виявлення важливих змін і перспектив розвитку, визначення оптимальних альтернатив і можливостей вирішення проблемних питань, оцінки альтернатив і вузьких місць при появі проблемних завдань;
- розвиток вмінь щодо визначення випереджальних точок реалізації проблем;
- підвищення здатності до розробки переходу від планування стратегічних завдань до організації їх виконання за передбачуваними параметрами;
- виконання впровадженої в посадові обов'язки функції «комплаєнс», виконання якої дозволяє своєчасно передбачати професійні зловживання і запобігати їх появі;

- підвищення розуміння і готовності до персоніфікації відповідальності за виконання доручень і посадових обов'язків в умовах непередбачуваності.

Список використаних джерел:

1. План відновлення України: представлено на Міжнародній конференції з питань відновлення України (URC 2022) у м. Лугано (Швейцарія), 4–5 липня 2022 р. URL: <https://ua.unc2022.com/plan-vidnovlennya-ukrayini>
2. Дорошук Г. А. Управління організаційним розвитком: теоретичні та концептуальні основи: монографія / під ред. С.К. Харічкова. – Одеса: Бондаренко М.О., 2016. – 196 с.

Волошин В.О., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Україна

ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Створення сприятливого інвестиційного клімату є одним з найголовніших напрямків державно-управлінської практики в процесі формування та реалізації державної інвестиційної політики України. Розвиток економіки України завжди, в значній мірі, залежав від рівня інвестицій, а в післявоєнний час інвестиції в економіку України відіграватимуть ще більш нагальну і значну роль, так як, в країні постала потреба не лише в плановій модернізації промисловості, а і в значній її відбудові, відбудові житлового фонду, соціальних, транспортних та інфраструктурних об'єктів. Сприятливий інвестиційний клімат залежить від чіткості, прозорості та стабільності законодавства як в сфері інвестицій та податків, так і в сфері судового захисту.

Система нормативно-правових актів, що регулюють відносини в сфері інвестування достатньо велика. Основну роль в цій системі відіграють закони України. Спробуємо коротко проаналізувати чинні закони України, що регулюють питання інвестиційної діяльності в Україні.

В вересні 1991 року Верховною Радою України були прийняті перші законодавчі акти, що регулюють інвестиційну сферу. Так, 10 вересня 1991 року було прийнято Закон України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» № 1540а-ХІІ [1], який спрямований на захист інвестицій, прибутків, законних прав і інтересів іноземних інвесторів. Цим Законом визначено правовий режим діяльності іноземних інвесторів та гарантії держави щодо здійснення інвестиційної діяльності. 18 вересня 1991 року було прийнято Закон України «Про інвестиційну діяльність» № 1560-ХІІ [2], який визначив основні правові, економічні і соціальні умови інвестиційної діяльності на території України. Закон спрямований на забезпечення рівного захисту прав, інтересів та майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності, на ефективне інвестування економіки України.

Законом України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 року № 93/96-ВР [3] визначено особливості режиму іноземного інвестування на території України, виходячи з цілей, принципів і положень законодавства України. Законом визначено терміни «іноземні інвестори», «іноземні інвестиції», «підприємство з іноземними інвестиціями», закріплено державні гарантії захисту іноземних інвестицій та визначено порядок розгляду спорів між іноземними інвесторами і державною.

Одним з механізмів залучення інвестицій є угоди про розподіл продукції, умови укладання яких визначені Законом України «Про угоди про розподіл продукції» від 14 вересня 1999 року № 1039-ХІV [4]. Цей Закон спрямований на створення сприятливих умов для інвестування пошуку і видобування корисних копалин в межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони на засадах, визначених угодами про розподіл продукції. Законом визначено умови розподілу виробленої продукції та державний нагляд за виконанням угод про розподіл продукції. Статтею 27 цього Закону встановлено гарантії від змін у законодавстві. Так, держава гарантує, що до прав і обов'язків інвестора, визначених угодою про розподіл продукції, протягом строку її дії буде застосовуватись законодавство, чинне на момент укладання угоди, крім законодавства, що зменшує розмір податків, зборів чи скасовує їх, спрощує регулювання господарської діяльності, послаблює процедури державного нагляду у сфері

господарської діяльності, зокрема процедури валютного, митного, податкового чи іншого державного контролю, або пом'якшує відповідальність інвестора, яка має застосовуватись з дати набрання чинності таким законодавством.

З метою забезпечення економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності територій, активізації інвестиційної діяльності, створення робочих місць, розвитку сучасної виробничої та ринкової інфраструктури було прийнято Закон України «Про індустріальні парки» від 21 червня 2012 року № 5018-VI [5]. Цей Закон визначає правові та організаційні засади створення і функціонування індустріальних парків на території України. Функціонування індустріальних парків здійснюється на засадах державного стимулювання залучення інвестицій в індустріальні парки та спрямоване на залучення інвестицій та розвиток економіки України.

Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 05 липня 2012 року № 5080-VI [6] спрямований на ефективне забезпечення залучення та ефективне розміщення фінансових ресурсів інвесторів і визначає правові, організаційні основи створення, діяльності, припинення суб'єктів спільного інвестування, особливості управління активами зазначених суб'єктів, встановлює вимоги до складу, структури та зберігання таких активів, особливості емісії, обігу, обліку та викупу цінних паперів інститутів спільного інвестування, та порядок розкриття інформації про діяльність інститутів спільного інвестування.

З метою поліпшення інвестиційного клімату в Україні за окремими напрямами, 20 вересня 2019 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» № 132-IX [7], яким було внесено зміни в низку законодавчих актів України, зокрема в сфері будівництва та в сфері земельних відносин.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» від 19 червня 2020 року № 738-IX [8] було внесено зміни до низки кодексів і законів України. Зокрема, викладено в новій редакції Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 лютого 2006 року № 3480-IV, який тепер називається «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [9]. Саме цим законом

регулюються особливості інвестування в фінансові інструменти, запроваджено нові види фінансових інструментів, визначено низку нових термінів, а саме: «деривативні фінансові інструменти», «інвестори у фінансові інструменти», «інституційні інвестори», «кваліфіковані інвестори у фінансові інструменти».

Ще одним з ефективних механізмів залучення інвестицій є державно-приватне партнерство. Організаційно-правові засади взаємодії державних партнерів з приватними партнерами та основні принципи державно-приватного партнерства на договірній основі визначені Законом України «Про державно-приватне партнерство» від 01 липня 2010 року № 2404-VI [10]. Однією з форм здійснення державно-приватного партнерства є концесійний договір. Організаційні, правові, фінансові засади реалізації проектів, що здійснюються на умовах концесії визначені Законом України «Про концесію» від 03 жовтня 2019 року № 155-IX [11].

Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» від 17 грудня 2020 року № 1116-IX (далі також - Закон України № 1116-IX) [12] визначає правові, фінансові засади державної підтримки інвестиційних проектів, з метою створення сприятливих умов для залучення значних інвестицій (внутрішніх, зовнішніх), створення робочих місць, економічного розвитку регіонів, зростання конкурентоспроможності економіки України. Законом закріплено низку нових термінів, зокрема: «інвестиційний проект із значними інвестиціями», «значні інвестиції» та «інвестор із значними інвестиціями». Також, запроваджено інститут спеціального інвестиційного договору в рамках здійснення інвестиційного проекту із значними інвестиціями, визначено гарантії прав інвесторів та закріплено статус державної установи, до складу якої входять інвестиційні менеджери та яка уповноважується Кабінетом Міністрів України на супровід інвесторів у процесі підготовки та здійснення інвестиційних проектів із значними інвестиціями.

На даний час, в Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України № 3138 [13] про внесення змін до Закону України № 1116-IX. Даний проект закону було подано Кабінетом Міністрів України задля вдосконалення законодавства України щодо надання державної підтримки інвестиційних проектів із значними інвестиціями та

розширення кола потенційних інвесторів. Проектом закону пропонується: уточнення термінів, що вживаються в Законі України № 1116-IX; запровадити нову форму державної підтримки, а саме часткову компенсацію вартості будівництва об'єктів суміжної інфраструктури; розширити сфери, в яких може реалізовуватись інвестиційний проект із значними інвестиціями; зменшити розмір інвестицій до інвестиційного проекту, для реалізації якого може надаватись державна підтримка.

Окремі питання в інвестиційній сфері регулюються також Земельним, Митним та Податковим кодексами України.

Таким чином, можна зробити висновок, що система чинних нормативно-правових актів, зокрема законів України, що регулюють відносини в сфері інвестування, є достатньо великою, розвинутою і розгалуженою. Проте, для вироблення більш узгодженої системи необхідне подальше її вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Про захист іноземних інвестицій на Україні: Закон України від 10 вересня 1990 року № 1540а-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540%D0%B0-12#Text>
2. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1990 року № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
3. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19 березня 1996 року № 93/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14 вересня 1999 року № 1039-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-14#Text>
5. Про індустриальні парки: Закон України від 21 червня 2012 року № 5018-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text>
6. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05 липня 2012 року № 5080-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17#Text>
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні: Закон України від 20 вересня 2019 року № 132-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів: Закон України від 19 червня 2020 року № 738-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20>
9. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>
10. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01 липня 2010 року № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>
11. Про концесію: Закон України від 03 жовтня 2019 року № 155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#Text>
12. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні: Закон України від 17 грудня 2020 року №1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text>
13. Офіційний сайт Верховної ради України. Режим доступу: URL: <https://rada.gov.ua>

Сременко В.В., студент,
Науковий керівник: к.е.н., доцент **Пак Н.Т.**,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Сьогодні в умовах структурних інституційних перетворень, формування тенденцій до спрощення і зменшення структурного і функціонального складу органів виконавчої влади в умовах децентралізації влади, необхідності побудови ресурсноспроможних територіальних громад і підвищення якості життя населення актуалізується питання професіоналізації публічних службовців.

Можна сказати, що професіоналізація прямо пов'язана із професійною діяльністю публічного службовця і ґрунтується на наявному ресурсі сучасних спеціальних знань, професійному навчанні,

здатності до інновацій, комунікативній компетентності, аналітичних здібностях тощо.

В. Лапшина «визначає «професіоналізація», як процес, в результаті якого у працівника формується об'єктивна (наявність знань, умінь, навичок та професійно важливих якостей) і суб'єктивна (усталена адекватна мотивація) готовність до професійної діяльності. Професіоналізм є результатом цього процесу, показником успішності його здійснення, якісною характеристикою фахівця-професіонала. Виходить, що професіоналізм виступає якісною характеристикою результату здобуття знань та досвіду, а тому потенційно його може набути кожен. Інакше кажучи, професіоналізація – це процес становлення і розвитку професіоналізму [4].

Енциклопедія державного управління надає визначення професіоналізація, згідно з яким професіоналізація – це процес планування необхідних знань, умінь і навичок; адаптація до професійного середовища [1]. Професіоналізація державного службовця розглядається у широкому значенні, що має декілька аспектів, а саме: становлення професійної самосвідомості посадовця (особистісно психологічний аспект, окреслений у понятті «професійний розвиток»); формування професійних знань, умінь, становлення державного службовця як професіонала (соціальний аспект – «професійна соціалізація») [2]. Професіоналізація державного службовця у вузькому значенні – це професійна соціалізація службовця (засвоєння ним професійних норм, цінностей, знань; набуття вмінь і навичок, необхідних для успішної професійної діяльності; становлення його професійної моралі, світогляду). Сьогодні в Україні професіоналізація державних службовців відбувається за допомогою поєднання системи безперервної професійної освіти (підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації, самоосвіта, стажування) й практичної діяльності на посаді.

Науковці Н. Колісніченко і Г. Стойкова розглядають професіоналізацію як відкриту систему, що активно взаємодіє з викликами сьогодення. Досліджуючи теоретичні засади професіоналізації державної служби, науковці виокремили чотири функції професіоналізації: адаптація до вимог зовнішнього середовища; досягнення мети в процесі професійної діяльності; упорядкування й підтримка внутрішньої єдності системи владних відносин; підтримка

цінностей системи державного управління, формування і підтримка професійної культури [3].

До суб'єктів професіоналізації публічної служби можна віднести інституції, які ретранслюють необхідні знання та сприяють формуванню професійних навичок управлінців. Ключовим агентом професіоналізації є Національне агентство України з питань державної служби (далі – НАДС), заклади вищої освіти, які здійснюють підготовку кадрів та підвищення кваліфікації. А об'єктами професіоналізації публічної служби – знання, вміння та навички, здобуття яких є необхідною умовою для становлення високого рівня фаховості управлінців через формування професійних компетенцій. Такі знання можуть бути загальними (знання нормативно-правових актів, засад державного управління та місцевого самоврядування) та спеціальними (знання з конкретного напрямку публічного управління).

Якщо розглядати професіоналізацію як процес, розтягнутий у часі, можна умовно виділити кілька її стадій[3]:

- 1) академічний етап (здобуття професійної освіти);
- 2) входження в професію (на цьому етапі працівник починає застосовувати набуті в процесі навчання знання, вміння та навички, поступово випрацьовуючи власний фаховий стиль);
- 3) продуктивна стадія (фахівець реалізовує набутий досвід, рефлексує власні здобутки, здійснює функцію наставника);
- 4) експертність (працівник досягає такого рівня фаховості, що може оцінювати не лише роботу своєї організації, а й галузі загалом, робити власні висновки та рекомендації щодо вдосконалення виробничих процесів).

На практиці в українських реаліях у сфері публічного управління, не завжди всі стадії професіоналізації йдуть послідовно, одна за одною. Чимало публічних службовців, зокрема високопосадовців, які обіймають так звані політичні посади, та посадових осіб місцевого самоврядування, поєднують першу та другу стадії. Іноді перша стає елементом підвищення кваліфікації, якщо внаслідок отримання виборної посади особа різко змінила професійне поле.

Науковець А. Флекснер виокремив ключові елементи професіоналізації, а саме: наявність спеціальних базових знань, здобутих у процесі формальної освіти і підтверджених відповідним документом

про освіту; володіння спеціальними техніками та технологіями роботи; дотримання професійної етики. Б. Барбер висловив схожу думку, він окреслив загальні якісні ознаки професіоналізму, зокрема високий рівень знань, орієнтацію на суспільний інтерес, високу саморегуляцію через інтерналізацію етичного коду, професійну творчість, професійний досвід та досягнення. Саме ці характеристики, на думку вченого, дають змогу адаптуватися до висококонкурентного професійного середовища та максимально реалізувати креативний потенціал особистості.

Сьогодні в умовах європейської інтеграції України професіоналізація персоналу публічної служби має передбачати такі напрями: приведення вимог до професійних якостей публічних службовців у відповідність до європейських стандартів публічної служби; підвищення якості кадрового забезпечення публічної служби (збільшення кількості публічних службовців, що мають професійну освіту; стимулювання їх до здобуття професійної освіти у галузі публічного управління та адміністрування; оновлення кадрового складу на принципах меритократії); розроблення і запровадження системи фахової підготовки публічних службовців на основі сучасних вимог до професіоналізму на публічній службі; створення належних умов для професійного зростання та індивідуального професійно-кваліфікаційного розвитку публічних службовців.

Важливим чинником підвищення якості професіоналізації у сучасних умовах є реалізація політики цифрового розвитку у сфері професійного навчання публічних службовців і подальше запровадження стандарту вищої освіти за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»

Професіоналізація публічної служби є необхідною умовою розвитку конкурентоспроможності держави на світовій арені та формування довіри до інститутів влади з боку громадянського суспільства в умовах постіндустріальної епохи.

Професіоналізація є динамічним процесом, внаслідок якого в публічного службовця формується об'єктивна та суб'єктивна готовність до професійної діяльності, що передбачає володіння необхідними знаннями, формування відповідних умінь та навичок.

Список використаних джерел

1. Енциклопедичний словник з державного управління / за ред. Ю. Ковбасюка, В. Трощинського, Ю. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010.
2. Енциклопедія державного управління: у 8 т. Київ : НАДУ, 2011. Т. 6: Державна служба, 2011
3. Колісніченко Н., Стойкова Г. Особливості професіоналізації державних службовців: етапи, стадії, підходи. URL: <https://goo.gl/fdtQ9J>
4. Лапшина В. Професіоналізація: сутність та структура поняття. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2005/04/54-58__no-2-3__vol-7__2005__UKR.pdf

Капітоненко О., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Навчально-науковий інститут державного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Україна

ВАЖЛИВІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

В Україні питання розвитку територіальних громад загострилися через виникнення непередбачуваних криз та посилення ризиків різного спрямування. Зазначене потребує оновлення публічно-управлінських підходів та пошуку додаткових можливостей налагодження партнерських відносин між ключовими інституціями. Протягом останніх років дослідження напрямів розвитку територіальних громад та стратегічного планування такого розвитку приділялася значна увага науковців, таких як: В.Андріяш, О.Євтушенко, І.Грищенко, М.Кулаєць М.Латинін, О.Лукашов В.Мамонова та інших. На основі аналізу сучасних праць вчених, зазначимо – суспільство вже починає розуміти, що стан розвитку всієї країни прямо залежить від можливості та зацікавленості громад займатися місцевим розвитком власної території. Сьогодні територіальні громади перетворюються з об'єкта управління на суб'єкт (самостійно формують власну спроможність).

Водночас розвиток територіальних громад в умовах змін тісно

зв'язаний з підвищенням громадської активності у публічно-управлінських процесах. Отже, одним із найважливіших стратегічних завдань подальшого піднесення всієї держави є безперервність процесу формування можливостей для розвитку територіальних громад. Вкрай актуального значення при цьому набувають питання пошуку наявних можливостей протистояння негативним впливам, які породжені військовими діями на території України та не лише завдають великої матеріальної шкоди, а й призводять до людських жертв. Для ефективного й стрімкого реагування на небезпеки, територіальні громади мають спрямувати свою діяльність на розширення та виконання цілої низки важливих завдань (від техногенно-екологічних питань до евакуації населення у безпечні райони та їх подальше розміщення). При цьому, органи місцевого самоврядування повинні створити умови для максимального задоволення інтересів всіх членів територіальної громади й оптимального використання ресурсів (враховуючи специфічні особливості різних територій).

Сьогодні в Україні продовжує поширюватися комплексний територіальний підхід, в основі якого лежить необхідність здійснення реалізації державної регіональної політики, та який передбачає, що територія має характеризуватися певними особливостями (просторовими, соціально-економічними та екологічними), що також відображено у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [1]. На вебсайті Міністерства розвитку громад та територій представлені регіональні стратегії розвитку на період до 2027 року [2], однак варто зауважити, що певні з них майже втратили актуальність та потребують внесення змін відповідно до сучасних реалій. Тобто, органи місцевого самоврядування мають розпочати пошук додаткових інструментів підтримки розвитку територіальних громад.

Зауважимо, вже зараз можна спостерігати дисбаланс можливостей розвитку на різних територіях України. Отже, вагомості набуває співробітництво територіальних громад [3], яке має приносити результати у майбутньому. Варто не забувати про створення умов, що необхідні для організації співпраці територіальних громад та постійного розширення форм і безперервного стимулювання такого співробітництва. Тож, публічно-управлінські чинники змін здатні усунути проблему герметизації сучасного українського суспільства, якій сприяли різні

фактори (військові дії, глобальні епідемії, економічне становище тощо), а отже важливо приділити особливу увагу кризам, що зачіпають всі рівні публічного управління.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 5 серп. 2020 р. №695. Офіц. вісн. України. 2020.
2. Міністерство розвитку громад та територій України. Офіційний вебсайт. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/>
3. Організація співробітництва територіальних громад в Україні. Практичний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. 2017. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/10/Organizatsiya-spivrobitnistva-teritorialnih-gromad-v-Ukrayini.pdf>

Корпан А.В., студентка,
Науковий керівник: к.політ.н. **Подвірна Н.С.**,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНОГО ТА ТРАДИЦІЙНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах трансформаційного розвитку економіки та суспільства все більшої актуальності набувають різноманітні організаційні форми бізнесу, які б забезпечували ефективну реалізацію державної політики. Одним з складових даного процесу зараз виступає підприємництво та підприємницька діяльність. Все більшого інтересу набуває саме соціальний бізнес як інструмент вирішення багатьох соціальних проблем.

На даний час соціальне підприємництво в Україні знаходиться на початковому етапі свого розвитку, а його поширення має фрагментарний

характер. Однією з головних рис, що відрізняє соціальне підприємництво від традиційного, є спрямування прибутку та доходів на подолання суспільних проблем. Очевидно, що держава являється інституцією в соціально-орієнтованій ринковій економіці, яка має на меті вирішення соціальних завдань, а також виявляє інтерес до формування та розвитку соціального бізнесу. Даний вид підприємницької діяльності покликаний вирішувати низку завдань як соціального, так і економічного характеру, а саме: створення нових робочих місць, сплата податків в бюджети, виробництво продукції та надання послуг, забезпечення доходу працівникам, створення доданої вартості на макроекономічному рівні.

Поряд з цим, соціальне підприємництво має такі ж критерії, як і традиційне підприємництво: фінансова автономія, ініціативність, впровадження новітніх технологій, масштабність, ризикованість. Специфічними характеристиками соціального бізнесу є орієнтація на соціальну мету, відкритість та прозорість роботи, публічна звітність, повторне інвестування отриманого прибутку в розвиток соціального підприємства.

Необхідним елементом кожного соціального підприємства є його місія, в якій чітко окреслено на яку соціальну цінність спрямоване підприємство, а також її вимір.[1; 302]

Якщо розглядати основні відмінності між соціальним та традиційним бізнесом то слід виділити наступні критерії: мета діяльності, джерела фінансування, розподіл і використання прибутку. Відповідно до першого критерію, метою соціального бізнесу є вирішення соціальних проблем, а традиційного – отримання прибутку. Джерелами фінансових надходжень в соціальному бізнесі є кошти учасників, прибуток від діяльності, гранти та мікрофінансування, тоді як класичний не залежить від зовнішніх джерел фінансування. За третім критерієм соціальне підприємство отриманий прибуток реінвестує в різноманітні соціальні проекти, а традиційне – розподіляє між своїми вкладниками. [2;188]

Результативність та ефективність діяльності традиційного підприємства оцінюється на основі величини прибутку в кінці звітного періоду. Тоді як для соціального підприємства цінність вимірюється в кількості людей, яким була надана допомога, в коштах, які було спрямовано на подолання соціальних завдань, в кількості продуктів, які мають визначені параметри корисності та ін.[3;155]

Також слід розглянути інструменти підтримки з боку держави, яка надається опосередковано завдяки вибору інших організаційно-правових форм бізнесу у зв'язку з недосконалістю законодавчої бази щодо в питанні діяльності соціального бізнесу. До них відносять:

- надання пільг в оподаткуванні;
- надання безвідсоткових або низько відсоткових кредитів;
- створення сприятливих умов для функціонування

соціального бізнесу та рекламування їхньої діяльності, товарів та послуг у ЗМІ та соціальних мережах в Інтернеті;

- сприяння залучення грантів від міжнародних організацій.

Соціальне підприємництво з'явилося у відповідь на постійні соціальні проблеми, такі як роз'єднаність громади, низький рівень доходів громадян, безробіття та ін. Нішею для діяльності соціального бізнесу є задоволення потреб населення, які не в змозі вирішити держава, а приватний сектор – ігнорує. Отож, саме місцеві громади отримують найбільшу користь від розвитку соціального підприємництва.

Аналізуючи соціальне підприємництво, слід розглянути прилади. Серед них: компанія D.lightdesign, Inc, яка була створена ще в 2007 році для того, щоб надати збіднілому населенню Індії, що не має доступу до електроенергії, доступні освітлювальні прилади, які працюють на сонячній енергії. В результаті діяльності даної організації 2,2 млн школярів почало використовувати цю продукцію, що дало можливість значно скоротити викиди двоокису вуглецю та заощадити велику суму коштів на електроенергію.

Ще одним прикладом соціального підприємництва можна назвати LONXANET. Це іспанська Інтернет-компанія, яка займається побудовою ефективного ринку продажу риби. Її діяльність вирішує три соціальні проблеми:

1. покращення соціально-економічного стану риболовецьких громад;
2. рекреація морської екосистеми у місцях риболовлі;
3. удосконалення системи ціноутворення та ринку морепродуктів в інтересах виробників та споживачів.

Тобто, даний проект свідчить, що об'єднання в асоціації та застосування новітніх інформаційних технологій сприяє розвитку соціальної сфери, допомагаючи подолати різноманітні проблеми в

економіці.

Серед основних проблем, які покликане вирішувати соціальне підприємництво є:

- допомога в подолання соціальної ізольованості малих груп населення;
- надання робочих місць людям, що мають обмежені фізичні чи психічні можливості, безробітним, представникам груп ризику.
- виявлення механізмів та шляхів реформування системи надання соціальних послуг населенню (створення нових видів сервісу, які, зазвичай, залишаються поза увагою традиційного бізнесу через малоприбутковість чи недостатність професійної підготовки);
- послаблення навантаження та місцеві бюджети щодо подолання суспільних проблем.[4]

Варто виділити головні напрямки розвитку соціального підприємництва в Україні на даний час, серед яких є наступні: здебільшого вони виникають в немалих містах, широковідомою організаційною формою є фізична особа-підприємець, більшість з наявних підприємств функціонують від одного до трьох років і соціальні підприємства здебільшого охоплюють локальний, територіальний рівень, а в певних випадках і всю територію держави. Якщо говорити про кількість працевлаштованих, то на майже 50% соціальних підприємств працює до десяти громадян. А колективи, які складають п'ятдесят та більше людей – це соціальні підприємства, основною ціллю яких є надання робочих місць громадянам з соціально вразливих категорій населення (особи з інвалідністю, переселенці, учасники бойових дій та ін.) Головною траєкторією діяльності даної бізнес-структури є надання працевлаштування та допомога діяльності установ. Значно менша частка направляє свою діяльність на отримання прибутку для особливих груп населення чи надавати певні типи послуг.

В нашій країні для поживлення вдосконалення соціального підприємництва слід:

- затвердити закон щодо соціального підприємства, який би вказував на легкі для сприймання і розуміння визначення і класифікації в даній сфері;
- розповсюдити інформування про соціальне підприємництво через засоби масової інформації;

- включити фінансові ресурси на первинній стадії піднесення соціального підприємництва шляхом утворення позикових і кредитних програм;

- для втілення практики у галузі соціального підприємництва, розробити програми підприємницької діяльності засвоєння знань, умінь та навичок усіх бажаючих;

- примножити соціальний капітал для збільшення ступеня довіри та спільної дії.

Отже, на сьогодні соціальне підприємництво відіграє вагомую роль в соціумі та державному управлінні, адже сприяє розвитку соціальної сфери, реалізації суспільних проектів, наданню робочих місць тощо. Таким чином, роль соціального підприємництва в економіці полягає у підвищенні загальної економічної ефективності за рахунок введення в економічний обіг тих ресурсів та механізмів, які раніше не використовувалися (наприклад, більш розвинений рівень культури управління власністю).

Однак, подальший розвиток та удосконалення даного напрямку потребує комплексного підходу як з боку держави, так і з боку громадськості та інших бізнес структур щодо підтримки та фінансування різноманітних соціальних стартапів.

Список використаних джерел

1. Каталог соціальних підприємств України 2016-2017 рр. /авт. тексту М. Гончарова, Н. Гусак. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2017. 302 с
2. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник / Свинчук А.А., Корнецький А.О., Гончарова М.А., Назарук В.Я., Гусак Н.Є., Туманова А.А. Київ: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 188 с.
3. Мокій А. І., Дацко О. І. Розвиток соціального підприємництва у контексті зміцнення економічної безпеки депресивних. Економічна безпека і підприємництво. 2014. № 1 (53). С. 155–166.
4. Соціальне Підприємництво як Неоціненна Необхідність для України. VoxUkraine | «Вокс Україна» – більше ніж найкраща аналітика про Україну. URL: <https://voxukraine.org/sotsialne-pidpryemnytstvo-yak-neotsinenna-neobhidnist-dlya-ukrainy-ua/>.

Максак В.І., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Україна

ПРОЦЕСИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасний період розвитку переважної більшості країн світу характеризується вченими, політиками та лідерами громадської думки як період складних трансформаційних процесів. Дані процеси обумовлені нагальними завданнями пошуку оптимальних шляхів гуманізації та демократизації соціальних відносин в різних регіонах планети [1].

Сьогодні українські реалії державної політики демократизації суспільства свідчать про те, що даний процес потребує внесення додаткових змін, оскільки він в цілому залишається недостатньо збалансованим, незавершеним, внутрішньо суперечливим, внаслідок чого гальмується розвиток всієї системи публічного управління. Сучасна демократія в Україні досі переживає наслідки еволюції попередньої авторитарної системи державного управління, які впливають на тенденції її розвитку. Важливою проблемою сучасної науки державного управління цілком справедливо можна вважати пошук альтернативних моделей формування та реалізації політики демократичних змін в Україні, що спрямовані на результат, включають показники ефективності та ґрунтуються на новітніх підходах. Слід наголосити, що державна політика включає низку факторів, які здатні змінити траєкторію демократичних трансформацій в державі. Процес реалізації такої політики в системі публічного управління є складним завданням, що містить подолання законодавчих перепон, передбачає детальне проектування, вимагає виваженої комунікаційної стратегії, включає необхідність схвалення громадськістю тощо. Моделі реалізації державної політики демократизації суспільства у наукових колах обговорюються досить активно, однак певні питання залишаються недостатньо розкритими, серед яких важливе місце посідає й пошук шляхів сприяння ефективній траєкторії розвитку українського суспільства в умовах демократичних змін.

І. Застава [2] цілком справедливо вказує на те, що сліпе копіювання західних стандартів не приносить бажаного ефекту, оскільки успішність демократичних процесів, що передбачають впровадження

нових демократичних інститутів неможливе без врахування специфіки культурно-історичних традицій конкретної спільноти. Дослідниця аргументує те, що: «процес демократизації має починатися з демократизації суспільства, а вже потім плавно переходити до політичних інститутів» посилаючись на політологічний словник в якому зазначено, що демократизація – це сукупність процесів, пов'язаних зі становленням політичних прав і громадських свобод членів суспільства, запровадження електорального механізму функціонування урядової влади та подальшим вдосконаленням його інституційних та правових засад.

А. Гошовська та І. Сурай [3] звертають увагу на важливість формування чітких норми справедливості, такі як: творення самими громадянами громадянського суспільства, виключення держави з приватної сфери інтересів, забезпечення влади закону, громадянської ініціативи та прав людини. Водночас науковці привертають увагу до дотримання принципу консенсусу (загальної згоди) в суспільстві та наголошують, що це основні критерії, за якими розвивається західна цивілізація і вони цілком можуть бути адаптованими до українських реалій.

Для утвердження демократії в суспільстві на правах діючою системи влади, необхідно також, щоб люди не лише усвідомлювали сутність її ключових принципів, а й жили згідно з цими принципами, приймаючи важливі рішення самостійно, з повнотою відповідальності, без постійної опіки центральної влади. Однак такий спосіб життя, що включає необхідність прийняття важливих рішень, не завжди створює емоційний комфорт як для суспільства в цілому, так і для кожного громадянина окремо. Враховуючи умови нестабільності та невизначеності, в яких зараз перебуває наша держава, коли на очах руйнується звичний спосіб життя, важко сподіватися на громадську активність у процесі подальшого просування до демократичних змін. Однак варто зазначити й про те, що переконлива більшість громадянськості сьогодні вже починає розуміти важливість демократизації українського суспільства як засадничої складової подальшого входження України до Європейського простору.

Як відомо, утвердження демократичного ладу в державі включає здійснення комплексу заходів у різних сферах суспільного життя, а також

переорієнтацію наявних соціально-політичних структур та формування демократичного типу політичної культури і в колі політиків і управлінців, і серед громадян. Зазначене потребує тривалого часу й постійної корекції поставлених завдань. Серед факторів, що гальмують утвердження демократичних засад в суспільстві сьогодні варто виділити низьку політичну, правову, управлінську культуру громадян і представників органів влади, а також наявність конфліктності в суспільстві та серед політичної еліти. Тож, перспективним напрямом демократичних перетворень має стати обов'язкове впровадження в публічно-управлінську практику сучасних концепцій менеджменту, а також максимальне залучення громадськості до прийняття публічно-управлінських рішень.

Підвищення результативності демократизації суспільства в сучасних умовах також не можливе без використання сучасних підходів, що виступають як засоби перетворення традиційних моделей управління на моделі міжсекторальної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Судаков В. Проблема демократизації трансформаційних змін українського суспільства. URL : <http://sg-sofia.com.ua/problema-demokratizazii-transformazijnih-zmin-ukr-susp>
2. Застава І. Демократизація суспільства: сутність та особливості реалізації в умовах глобалізаційних процесів. URL : <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2018/2018-5-4/20.pdf>
3. Гошовська В.А., Сурай І.Г. На шляху демократизації українського суспільства: концептуальні основи та проблеми їх реалізації. URL : file:///C:/Users/User/Downloads/_vnaduppu_2016_2_3.pdf

Матвєєва Л. В., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Київський національний
університет імені Тараса Шевченка,
Навчально-науковий інститут публічного управління
та державної служби,
керівник патронатної служби
Міністра з питань стратегічних галузей промисловості
України

ВАЖЛИВІСТЬ ПАСІОНАРНОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Становлення публічного управління є шляхом до утвердження незалежної України, а посилення ролі управління як соціального феномена є з одного боку відповіддю на глобальні виклики інформаційного суспільства, а з іншого – дозволяє громадськості використати всі потенційні можливості для покращення власного життя. Теорія і практика публічного управління сьогодні наповнюється різними здобутками які покликані підвищити ефективність функціонування управлінської системи. Відомі публічно-управлінські підходи доповнюються, трансформуються та набувають нового значення, що є актуальним саме у даний період часу.

Сьогодні в Україні суспільство має орієнтуватись на цінності, а не лише на практичні цілі. Відтак проблема формування нової національної ідеї, здатної консолідувати суспільство, а відповідно – і ефективної інтегративної ідеології, яка б відображала інтереси всіх прошарків суспільства є вкрай актуальною [1].

Хоча реформаційні процеси в державі й покликані змінити життя на краще, на жаль, сьогодні такі перетворення майже повністю зупинились через військові дії в Україні. Однак, зазначене зовсім не означає, що вони зупинились назавжди. У повоєнний період важливості набуде миттєвий пошук найкращих практик, які здатні будуть забезпечити рух вперед нашої держави. Одним з перспективних напрямів у даному аспекті є використання потенціалу пасіонарності.

І. Стороженко [2], висвітлюючи сутність пасіонарності, а також роль її енергетики в утворенні етносу зазначає, що люди поділяються за темпераментом, який різняється енергетичною поведінкою (холерики,

сангвініки, меланхоліки та флегматики) та особливого значення надає енергетиці пасіонарних людей. Визначення пасіонарності було вперше запропоновано Л. Гумільовим (70-ті роки ХХ століття): «Пасіонарність (від лат. слова *passio* – пристрасть) – це характерологічна домінанта, нездоланне внутрішнє прагнення (свідоме або, частіше, неусвідомлене) до діяльності, спрямованої на здійснення якої-небудь мети (часто ілюзорної). Зазначимо, що ця мета уявляється пасіонарній особі інколи ціннішою навіть за власне життя, а тим більше за життя і щастя сучасників і одноплемінників» [3, С. 33.]. Також Л. Гумільов звертає увагу на те, що «природну ознаку пасіонарності генетично успадковують нащадки» [4, С. 96]. Вчений вважав, що пасіонарність формується завдяки «викидам» біохімічної енергії космосу, яка концентрується в невеликих регіонах Землі [5]. Теорію пасіонарності Л.Гумільова науковці безпосередньо пов'язують з такою категорією як «етнос».

У широкому сенсі пасіонарність означає рівень «біохімічної енергії живої речовини», що міститься в окремому індивіді або в групі людей, об'єднаних внутрішньосистемними зв'язками. Як одна з центральних категорій теорії етногенезу, пасіонарність означає енергетичну напругу суспільних систем. Люди, що володіють саме такими характеристиками, виступають рушійним ядром суспільних систем і надають їм відповідного вектору розвитку [6]. Історія наводить багато прикладів енергійних та харизматичних особистостей в минулому і сучасному суспільному житті України.

Крутії К. [7] вказує на те, що з часом значення поняття «пасіонарність» трансформувалося і вже не означає зовсім не те, що мав на увазі Л. Гумільов. Також дослідниця описує різницю між розумінням слова «пасіонарний» у різних мовах: 1) англійці розуміють пасіонарність наступним чином: *passion* – це спалах гніву, вибух почуттів; 2) у поляків це – лють, сказ; 3) румунською *passionant* – це людина, здатна захопити; 4) для голландців, данців, німців, шведів *passion* – лише захоплення; 4) щодо української мови, то латинському *passio* найкращий відповідник – пристрасть, тобто будь-яке сильне бажання і навіть слабкий потяг.

Х. Процак вказує, що різний ступінь вияву пасіонарності частково може спадкуватися, частково залежить від виховання, від впливу оточення та обставин та зазначає, що «Загалом українська пасіонарність не є реалізованою, вона не досягла акматичної фази».

Дослідники виділяють певні фази пасіонарності (піднесення, певної інерційності й занепаду). Розрізняють також кілька видів пасіонарності: 1) психологічна – розвинений комплекс рис вдачі, що мають енергетичну основу (активність, допитливість, пристрасність, конфліктність, доброякісна агресивність, що виражається в цілеспрямованості, наполегливості, завзятості); 2) біологічна може виявлятися як біологічний інстинкт діяльності, влади, здатність абсорбувати і використовувати енергію навколишнього середовища. Важливим є те, що виразником (чи краще носієм) пасіонарності може бути кожен громадянин, але найефективніший результат матимуть лише спільні зусилля – зусилля певної соціальної групи [5, 9]. Тож, вважаємо, що питання пошуку шляхів використання потенціалу пасіонарності на сучасному етапі розвитку нашої держави мають особливе значення для системи публічного управління, оскільки саме зараз Україна потребує консолідації зусиль всіх соціальних груп для отримання синергетичного ефекту.

Список використаних джерел

1. Надолішній П.І. Народовладдя і концепція демократичного врядування: ціннісний, інституційний і політико-управлінський виміри. Публічне управління: традиції, інновації, глобальні тренди : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. за міжнар. участю. (до 25-річчя заснування інституту). 9 жов. 2020 р. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2020. 372 с.
2. Стороженко І. Пасіонарність – джерело виникнення українського козацтва в аспекті етногенезу. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Storozhenko_Ivan/Pasionarnist_dzherelo_vnyknennia_ukrainskoho_kozatstva_v_aspekti_etrohenezu.pdf?PHPSESSID=nkeqoltous0thliepvnion6p30
3. Гумилев Л.Н. География этноса в исторический период. Л.: Наука, 1990. 279 с.
4. Гумилев Л.Н. География этноса в исторический период. Л.: Наука, 1990. 279 с.
5. Процак Х. Пасіонарність як суспільна ознака: минуле і сучасне. <https://protsak.livejournal.com/5452.html>

6. Пасіонарність. Українська Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%81%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%B9>
7. Крутій К. Як не вбити пасіонарія? Портал громадських експертів. URL: «Освітня політика» <http://education-ua.org/ru/articles/1259-yak-ne-vbiti-pasionariya>
8. Публічне управління в умовах інституційних змін : колективна монографія / За наук. редакції д. держ. упр. Р. В. Войтович та П.В. Ворони Київ, 2018. 475 с. URL: <https://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/monohrafiia-PUAM1.pdf>
9. Зими́на И. С. Пассионарность личности в научно-педагогическом исследовании. URL: http://www.rusnauka.com/PNR_2006/Pedagogica/4_+zi_mina.doc.htm

Намазова Ю.І., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
Україна

УРАХУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ҐЕНДЕРНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ СЕГРЕГАЦІЇ ПРИ ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ ҐЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

Формування державної ґендерної політики є пріоритетним напрямком у міжнародній практиці формування стратегії державного управління, націленої на ліквідацію ґендерної дискримінації. Зазначимо, що результати проведених досліджень дозволили ідентифікувати одним із проявів ґендерної дискримінації – ґендерну професійну сегрегацію. Проаналізуємо розуміння теоретико-категоріального змісту дефініції «сегрегація». Сегрегація, у перекладі з латинської «segregatio» – відділення, поділ, розшарування. Казюка Н. П. визначає сегрегацію як політику примусового поділу (диференціації) певної групи населення за расовою, етнічною чи іншою ознаками [4]. Відповідно, можемо зробити висновок, що сегрегація за статевою ознакою є проявом ґендерної дискримінації. Учені Мельник Т і Кобелянська Л. розуміють ґендерну

сегрегацію як дискримінаційний поділ суспільства за ознакою статі, внаслідок якого чоловіки та жінки знаходяться в нерівному становищі один щодо одного [5]. Варто також виокремити поняття гендерної професійної сегрегації, яка локалізує прояви гендерних дискримінант в межах процесу трудової активності людини. Визначення професійної сегрегації презентують у авторському «Словнику з трудового права та соціально-трудова відносин» іноземні вчені D. Arrigo та D. Kassale, у якості нерівномірного диференціювання чоловіків і жінок за соціально-демографічними маркерами: рівнем освіти, видами економічної діяльності, посадами, професійними групами та статусами [9]. Варто звернути увагу на теоретизування дефініції гендерної сегрегації, презентоване у «Словнику гендерних термінів», як «нерівномірне розподілення чоловіків і жінок у економіці, через що в окремих професіях чи окремих економічних галузях переважають чоловіки або жінки» [7]. Дану позицію підтримують також учені І. В. Ангелко, Г. А. Лех, Л. В. Рібун, трактуючи гендерну сегрегацію у якості стереотипної проблеми монополізації певної ніші трудової зайнятості жінками та чоловіками у професійній чи галузевій піраміді [1]. Отже, гендерну професійну сегрегацію варто розуміти у якості есенціальної стереотипної тенденції гендерного диференціювання процесів реалізації трудової діяльності індивідів на різних видах робіт, що детермінує дисбаланс паритетності жіночої і чоловічої статей у структурі робочої сили різних галузей та професій на сучасному ринку праці. Тобто гендерна професійна сегрегація проявляється у стійкому розподілі чоловіків і жінок між різними галузями та сферами професійної трудової активності, коли представники кожної зі статей з різних причин створюють нерівномірну зайнятість між чоловіками та жінками. Це сприяє формуванню стереотипів про існування «чоловічих» та «жіночих» професій.

Учені розрізняють два види гендерної професійної сегрегації: горизонтальну й вертикальну. Під горизонтальною професійною сегрегацією розуміють нерівномірний розподіл чоловіків і жінок за галузями економіки й професіями. Так, найбільша концентрація жінок спостерігається в галузях, що за характером праці відносять до сфери обслуговування: у торгівлі, у системі освіти, у сфері охорони здоров'я, у громадському харчуванні. Вертикальна професійна сегрегація означає

непропорційний розподіл жінок за рівнями посадової ієрархії. Приналежність до однакової професії і співмірна кваліфікація для жінок часто зовсім не означає рівний доступ до кар'єрного просування порівняно з колегами чоловіками [6]. Сьогодні в Україні гендерну сегрегацію можна пов'язати також із диференціацією оплати праці. Доцільно також зауважити, що істотна різниця в оплаті праці жінок і чоловіків пов'язана передусім з наявністю у суспільстві гендерних стереотипів та гендерних дискримінант, які ми аналізували у попередніх дослідженнях [8].

Варто відзначити запропоновані ученими І. В. Єфановою, Т. О. Марценюк прояви гендерної професійної сегрегації у розподілі гендерних ролей на продуктивну працю та репродуктивну працю. Так продуктивну працю учені трактують як роботу в публічній сфері життя суспільства, за яку передбачено матеріальну винагороду, і яка стосується виробництва на користь суспільства. Репродуктивну ж працю пропонують розуміти як роботу (здебільшого безоплатну) у сфері домашнього господарства, закріплену за жінками, і передбачає народження і виховання дітей, догляд за іншими членами родини, виконання побутових обов'язків [2]. Варто зазначити, що хронічні прояви гендерної професійної сегрегації в Україні спричиняють ряд негативних наслідків. Серед них можна відзначити нерівність у розмірах заробітної плати, усунення представниць жіночої статі від реалізації владних повноважень, неокупність фінансових витрат на освіту жінок, які у майбутньому не реалізуються у професійній діяльності, неповноцінне використання здібностей жінок у професійній кар'єрі.

Відзначимо, що суттєву роль у регулюванні проблеми гендерної професійної сегрегації відіграє державна політика. Держава на макрорівні формує нормативні рамки розподілу гендерних ролей, що значною мірою впливає на мікрорівень. Держава політика має бути націлена на врегулювання гендерних відносин на ринку праці, беручи до уваги зазначені вище ознаки гендерної сегрегації: розриви в оплаті праці, вертикальну і горизонтальну професійну сегрегацію, закріплення за жінками репродуктивної праці.

Погоджуємось із переконанням вчених Кагановської Т. Є. та Семененко Т. О., що обмежений підхід до вирішення проблеми гендерної дискримінації, у формі лише антидискримінаційних законодавчих норм

не забезпечить вирішення проблеми гендерної професійної сегрегації, оскільки наявність гендерно-нейтрального законодавства не гарантує захисту від гендерної дискримінації. Учені пропонують посилити державну політику у даному напрямку шляхом синергії дуального комплексу компонентів: антидискримінаційного законодавства та політики гендерної рівності. Обидва цих елементи є важливими та мають доповнювати один одного [3].

Основна дилема, яку необхідно вирішити у даному напрямку полягає у тому, щоб знайти компроміс у мотивації роботодавців і найманих працівників. Для цього необхідно побудувати відносини між ними таким чином, щоб уникнути орієнтації на «ефект статі». У цьому випадку не варто орієнтуватися виключно на заходи законодавчого регулювання гендерної дискримінації, оскільки ці заходи не вирішують першопричини явища гендерної професійної сегрегації – стереотипу гендерних переваг. Тут варто також задіювати заходи соціальної політики у сфері зайнятості: політику регулювання оплати праці, політику найму та кар'єрного росту, освітню політику, політику субсидування роботодавців за дотримання гендерної рівності.

Отже, формування державної гендерної політики є пріоритетним напрямком у міжнародній практиці формування стратегії державного управління, націленої на ліквідацію гендерної дискримінації. Одним із суттєвих проявів останньої слід вважати гендерну професійну сегрегацію. Серед основних її проявів можна виокремити диспаритет чоловіків і жінок ринку праці, різницю в оплаті праці, розподіл на продуктивну та репродуктивну працю та ін. Суттєву роль у регулюванні проблеми гендерної професійної сегрегації відіграє державна політика, яка має вибудовуватись опираючись на міжнародні та національні нормативно-правові акти та включати в себе антидискримінаційне законодавство, політику гендерної рівності та заходи соціальної політики у сфері зайнятості.

Список використаних джерел

1. Ангелко І. В., Лех Г. А., Рібун Л. В. Гендерна сегрегація – стереотип та проблема сучасного розвитку вітчизняного ринку праці. Науковий вісник НЛТУ України. 2018. Т. 28, № 9. С. 31-34

2. Єфанова І. В., Марценюк Т. О. Гендерна сегрегація на ринку праці України у сфері інформаційних технологій. Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. 2014. Випуск 8. С. 69-81.
3. Кагановська Т.Є., Семененко Т.О. Сутність принципу гендерної рівності в системі органів публічної влади України. Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «ПРАВО». Випуск 32, 2021. С.33-38.
4. Казюка Н. П. Аналіз гендерних аспектів професійної сегрегації жінок на ринку праці Івано-Франківської області. Бізнесінформ № 5. 2014. С.100-105
5. Мельник Т. Сучасне гендерне мислення : словник / Т. Мельник, Л. Кобелянська. – К. : К.І.С., 2005. – 280 с.
6. Никифоренко В. Г., Табанова А. І. Оптимальний розподіл трудових ресурсів: гендерний аспект. Економіка і Фінанси. 2017. № 6. С. 56-66
7. Шевченко З. В. (Уклад.). (2016). Словник гендерних термінів. Черкаси: вид. Чабаненко Ю. URL: <http://a-z-gender.net/ua/genderna-segregaciya-praci.html>.
8. Яременко О. І., Намазова Ю. І. Аналіз сучасних наукових підходів до проблем гендерної політики у системі публічного управління України. Інвестиції: практика та досвід. № 5—6. 2022. С. 76-81.
9. Arrigo D. Glossary from labour law and social and labour relations (with reference to European Union experience) / D. Arrigo, D. Kassale. Kyiv, International Labour Office, 2006. – 411 p.

Пилипенко М.М., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Україна

ГЕНЕЗА ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ АПК

Публічне управління – це галузь практики та теорії, яка є ключовою для публічного адміністрування та зосереджена на внутрішній діяльності державних установ, зокрема на вирішенні таких управлінських питань, як контроль, керівництво, планування, організаційне

забезпечення, забезпечення інформаційними технологіями, управління персоналом, та оцінка ефективності. Основним завданням органів публічного управління є визначення мети інноваційної політики, її основних принципів, а також відповідних механізмів та інструментів. Зазначена політика має ґрунтуватися на пріоритетах загальної економічної політики і формуватися на засадах динамічності.

В умовах, що склалися, розвиток АПК має здійснюватися під впливом держави та публічного управління, оскільки саме державна інноваційна політика як елемент економічної політики є важливим чинником впливу на інноваційні процеси та розвиток. Вплив на інноваційний процес реалізується на основі нормативно-правових, організаційних та економічних механізмів та інструментів.

Таблиця 1

Етапи формування механізмів публічного управління

Етап	Представник и етапу	Зміст етапу
I етап (1880-1920 р.р.)	В. Вільсон, М. Вебер, А. Файоль	Механізми публічного управління тісно пов'язані із механізмами адміністрування. В основі дослідження механізмів закладено протиріччя «політика-управління»
II етап (1920-1950 рр.)	М. Фоллет, Р. Саймон, Е. Мейо, А. Маслоу	Робиться наголос на зростанні впливу уряду на формування державної політики та державних механізмів, а також законотворчі процеси.
III етап (1950-1990 рр.)	П. Окойн, Ф. Томпсон, Д. Трумен, К. Худ	В основі механізмів знаходиться поведінковий підхід. Формування механізмів відбувається на основі концепції «нового державного менеджменту», що являє собою комбінацію механізмів ринку, а також ідей та технологій управління приватним сектором
IV етап (1990-2000 рр.)	Г. Геблер, Д. Осборн, П. Пластрік	Механізми формуються на засадах концепції «оновленого управління», що передбачає пріоритетність конкурентної боротьби та використання ринкової моделі в управлінні.

V етап (2000 р.- теперішній час)	Р. Бребант, М. Кастельс, Л. Якобсон	Підґрунтям формування механізмів публічного управління виступає концепція «ефективності публічного управління». Увага фокусується на зростанні ефективності функціонування органів публічного управління та якості публічних послуг. Активізація комунікацій між державними, приватними та громадськими структурами.
--	---	--

До найбільш відомих концепцій публічного управління належать: веберівська модель раціональної бюрократії, системна модель управління, що базується на чітких організаційно-структурних побудовах і функціонуванні держави: концепція децентралізації і соціальної саморегуляції, у тому числі й на основі мереж; трисекторного партнерства; лібералізації держави і розпорошення влади; концепція «Good Governance» (демократичного врядування), «Public Management», (публічного управління), що базується на цінностях, максимальній відкритості, процедурах комунікації і балансі інтересів; «New Public Management» (нового публічного управління), що ґрунтується на впровадженні в публічне управління методів менеджменту, управлінців-менеджерів та націлене на досягнення ефективності й результативності прийняття управлінських рішень; електронного урядування.

Підґрунтя принципів публічного управління становлять основні принципи управління, На початку минулого сторіччя відомі фахівці М. Вебер, Ф. Тейлор, Г. Емерсон, А. Файоль, Г. Саймон визначили такі основні принципи управління: принцип самоорганізації, зворотного зв'язку, ресурсозбереження, оптимальності управління, соціальної відповідальності, цілепокладання тощо. У подальшому було сформульовано принципи публічного управління.

Сучасні підходи до публічного управління дозволяють виділити наступні риси: відбувається процес децентралізації державної влади та делегування влади громадським організаціям та органам місцевого самоврядування. Зазначений процес супроводжується зміною обов'язків влади та моделюванням нових форм відносин між владою та об'єктами її впливу.

Відповідно публічне управління інноваційним розвитком АПК являє собою якісно новий тип управління, який спрямований на впровадження сучасних управлінських підходів, технологій та інструментів, а також партнерський стиль взаємовідносин органів публічної влади, бізнесу і громадян.

О. Оболенський визначає, що механізмом публічного управління є система, яка забезпечує практичну реалізацію функцій публічного управління з метою досягнення визначених цілей, яка характеризується власною структурою, методами, важелями, інструментами впливу на об'єкт управління за допомогою відповідного правового та інформаційного забезпечення. Науковці відзначають, що специфічною рисою публічного управління є механізм контролю суспільства над усіма органами державної влади і органами місцевого самоврядування, якого відповідно не має державне управління [1]. Системність як основа механізмів публічного управління знаходиться в основі напрацювань інших дослідників. Так, О. Амосов: «сукупність форм і методів впливу територіальних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування на реформування та функціонування економічних суб'єктів у всіх сегментах і ланках господарства» [2]. Також Н. Нижник та В. Олуйко визначають механізми публічного управління як систему економічних, мотиваційних, організаційних, політичних та правових механізмів [3].

Становлення поняття «публічне управління» пов'язують із процесами передачі частини функцій держави органам місцевого самоврядування, приватного сектора та неурядовим організаціям. Тобто відбувається так званий процес «роздержавлення» управління. Це призвело до того, що виконання управлінських функцій у публічній сфері (сфері суспільних інтересів) може здійснюватися не лише органами державної влади, а й органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями і навіть фізичними і юридичними особами, якщо їх діяльність пов'язана з суспільними справами. Управління від державного до публічного пройшло шлях від жорсткого централізованого державного адміністрування до формування такого способу управління, який обмежує монополію держави та розширює різноманітність методів управління. До характерних рис сучасного публічного управління належать ефективність, прозорість, етика та справедливість вчинків.

Дослідження генези формування механізмів публічного управління та підходів до визначення цього поняття дає змогу встановити, що стосовно інноваційного розвитку АПК на даний час потрібно сформулювати комплексне визначення, яке б відображало сучасну концепцію публічного управління та вітчизняні реалії. Отже, під механізмом публічного управління інноваційним розвитком АПК пропонується розуміти сукупність взаємопов'язаних методів, принципів, інструментів, а також суб'єкта та об'єкта управління, які сприятимуть інноваційному розвитку галузі та раціональному використанню інноваційного потенціалу.

Список використаних джерел

1. Опорний конспект лекцій з навчальної дисципліни «Публічне управління»: навчальний посібник. О.Ю. Оболенський, С.О. Борисевич, С.М. Коник. Київ : НАДУ, 2018. 76 с.
2. Амосов О. Ю. Перетворення механізмів державного регулювання економічного розвитку. *Державне управління та місцеве самоврядування: Збірник наукових праць: У 2 ч.* За заг. ред. Г. І. Мостового, Г. С. Одінцової. Х.: ХарРІДУ УАДУ, 2001. Вип. 2. С. 10 – 16.
3. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: Навч. посібник / За заг. ред. Нижник Н. Р., Олуйка В. М. – Л.: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2002. – 352 с.

Сабат В.І., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
**Івано-Франківський Національний технічний
університет нафти і газу,
Україна**

ПЕРЕДУМОВИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Реформа децентралізації влади в Україні, що супроводжувалися укрупненням територіальних громад, в силу воєнної агресії росії не отримали свого логічного продовження і в силу незавершеності подекуди

в громадській оцінці мають негативний характер. Проте слід визнати, що наша держава не тільки розпочала здійснення децентралізаційної реформи в руслі європейських тенденцій, але й підійшла до цього з великим запізненням. Тому варто зупинитися на історичних передумовах реформування систем місцевого самоврядування в Європі, насамперед в скандинавських країнах розвиненої соціал-демократії в силу того, що ці країни в своїй соціальній політиці та взаємовідносинах держави з органами місцевого самоврядування найбільш наближені до українських умов розвитку незалежності.

Будь-які реформи в будь-якій країні зумовлюються об'єктивними обставинами, викликаними актуальними проблемами, з якими не вдається впоратися в рамках існуючої інституційної структури органів публічного врядування. Це стосується й реформ місцевого самоврядування, які дотичні структури органів, їх функцій, взаємовідносин із центральними органами влади і між різними рівнями управління на місцях. Характер реформ систем місцевого самоврядування вирішальним чином залежить від історичних і соціально-політичних особливостей конкретних країн. У ході реформ держава повинна враховувати існуючі політико-економічні, соціально-демографічні, історико-культурні та інші чинники. Досвід проведення реформ місцевого самоврядування в Європі свідчить, що здебільшого головним об'єктом цих реформ ставали: кількість адміністративно-територіальних одиниць (в напрямку їх зменшення через укрупнення територіальних громад), організаційні та фінансові аспекти функціонування органів місцевого самоврядування.

Однією з головних передумов здійснення реформ систем місцевого самоврядування в країнах ЄС після другої світової війни стала невідповідність між зростанням кількості суспільних завдань, що повставали перед органами місцевого самоврядування та можливостями їх виконання. Це викликало об'єктивну необхідність в укрупненні й укріпленні муніципальних органів публічної влади. Історично муніципальні органи Європи та їх комунальні служби були доволі дрібними, однак вони забезпечували на примітивному хоча й відповідному до загальної слабкої економіки рівні. На додачу через відсутність розвинутої транспортної інфраструктури та належних транспортних засобів були відсутні можливості належного забезпечення малих територіальних громад. З відновленням та ростом економіки у

повоєнний час ці обставини змінилися доволі кардинально. Таким чином з'явилися сприятливі обставини посилення самоврядних структур, покликаних на новому якісному рівні виконувати актуальні муніципальні завдання, і, перш за все, школи для дітей, соціальні послуги та лі карні. Оскільки існуючі муніципальні структури вже були неспроможні забезпечити назріле розширення цієї сфери, це зумовлювало необхідність організаційного та фінансового зростання через збільшення адміністративно-територіальних кордонів та чисельності мешканців базових одиниць адміністративно-територіального поділу країни. Для України в цьому плані є досвід проведення реформ, проведених у другій половині 50-х років ХХ ст. у скандинавських країнах.

Зокрема, в Швеції муніципальну реформу розпочали 1952 року. В той час в країні нараховувалось 2498 муніципалітетів, найменші з яких подекуди налічували не більше 100-150 мешканців. У процесі укрупнення територіальних общин в Швеції було створено 1037 низових одиниць [5]. В ході другого етапу реформування (1962 р.) було реалізовано принцип доцільності поєднання адміністративного реформування комунальних структур з економіко-географічними, соціально-культурними потребами та можливостями. Було вирішено встановити мінімальну чисельність на території однієї територіальної общини у кількості 8000 мешканців. У Швеції було проведено роз'яснювальну роботу серед населення та проведені чисельні консультації з представниками регіональних органів місцевого самоврядування, які надали значну кількість пропозицій щодо об'єднання і злиття низових адміністративно-територіальних одиниць. В ході реформи були створені спеціальні спільні перехідні органи, на функціонування яких з державного бюджету було виділено необхідне фінансування. Варто зазначити, що частина бюджетних коштів йшла цільовим призначенням на зменшення податкового тягаря місцевих органів публічного врядування на перехідний період. Наслідком другого етапу шведської реформи стало подальше швидке зменшення кількості низових одиниць, що вилилося на кінець реформи амальгамації (злиття) у 1974 р. в наявність у країні 279 муніципалітетів [6, с. 11].

Однак, як зазначає Дж. Хандлер, при об'єднанні муніципалітетів в Швеції не завжди використовувався принцип добровільності. Нерідко об'єднання здійснювалось під натиском центральної влади, всупереч

протестам відповідних муніципальних одиниць. Це призвело до того, що деякі об'єднані муніципалітети через гострі внутрішні конфлікти між муніципальними об'єднаннями, які ввійшли до їх складу, розпалися, хоча загальна кількість таких випадків не була значною [3, с. 79].

З точки зору укрупнення базових муніципальних утворень реформування системи місцевого самоврядування в Данії 1970 року було доволі радикальною. На той момент Данія мала 88 міських та 1300 сільських адміністративно-територіальних одиниць. Міські муніципалітети, здебільшого, були фінансово та адміністративно спроможні вирішувати всі власні та делеговані функції самостійно. Сільські ж, насамперед, малі і середні були дотаційними, мали або кооперуватися з сусідами задля вирішення актуальних місцевих проблем, або просити фінансову підтримку від округів, або оплачувати потрібні їм послуги більш міцним містам. Тому датську реформу було спрямовано головним чином на сільські муніципалітети з метою створення на їх рівні життєздатних самодостатніх адміністративно-територіальних одиниць з такими територією, населенням та податковою базою, які б дозволяли їм ефективно вирішувати нагальні місцеві проблеми та основні функції. Насамперед, йшлося про спроможність самостійно утримувати й забезпечувати повноцінне функціонування дитячих садочків, шкіл, будинків з догляду за літніми людьми, закладів культури й відпочинку місцевого характеру. Було поставлено завдання, щоб в результаті реформи повстали сільські муніципальні утворення, здатні з організаційної та фінансової точки зору забезпечувати якісний рівень утримання й функціонування таких комунальних установ. Так, замість 1388 дрібних сільських муніципалітетів в Данії по реформі залишилось 275 укрупнених. Варто зауважити, що у 1990 році в датському політикумі знову почалися жваві обговорення проблематики укрупнення сільських муніципальних утворень. Причому й на цей раз знову переважала точка зору, що велика кількість базових сільських адміністративно-територіальних одиниць занадто малі, щоб ефективно вирішувати свої функції та завдання, що доволі часто вони це роблять виключно через того чи іншого роду механізми муніципального співробітництва [4, с.28-30].

У деяких країнах, зокрема Фінляндії та Данії в ході реформування систем місцевого самоврядування, спрямованих на

укрупнення базових муніципальних одиниць, паралельно відбувалися й процеси утворення проміжних рівнів публічного урядування. Таке піднесення проміжних органів управління, на думку Б. Андресюка, можна пояснити низкою факторів. По-перше, вони створювалися для розвитку такого типу автономій, який потрібен для умиротворення етнічного націоналізму, що з 1960-х років йшов поряд з вимогами самоврядування. Крім цього, як відзначає політолог, проміжний рівень урядування було зміцнено для вирішення проблем, пов'язаних із зростаючою урбанізацією та необхідністю надання нових типів послуг. Він дає змогу приймати рішення і здійснювати діяльність у масштабах, що перевищують розміри муніципалітету. Третім фактором є запровадження поділу на рівні й округи, що могло б задовольнити громадські потреби у районах, які недостатньо обслуговуються центральними містами, тобто у віддалених приміських і сільських місцевостях. Четвертою причиною було заохочення до регіонального широкомасштабного планування, зокрема, у проблемних зонах і ділянках, що виходять за межі юрисдикційних кордонів, таких як транспорт і захист довкілля [1, с.219].

Отже, у деяких європейських країнах посилення регіонів пов'язувалося з процесами децентралізації (Норвегія, Данія і, деякою мірою, Фінляндія). І нарешті, проміжний рівень урядування був також засобом задоволення групових політичних та економічних інтересів. Внаслідок цих тенденцій органи влади, що стоять між центральним та місцевим рівнями, стали новими захисниками або виразниками місцевих інтересів, а також одиницями визначення й проведення місцевої політики, що значним чином вплинуло на прискорення регіонального розвитку зазначених країн [2, с. 58.].

Узагальнюючи досвід проведення реформ, пов'язаних з коригуванням кількості одиниць у західноєвропейських країнах, можна виділити сім загальних принципів, які використовуються більшою чи меншою мірою:

1) принцип суміжності одиниць адміністративно-територіального поділу (передбачає, що всі населені пункти територіальної громади межують в її кордонах і не є відокремленими від основної території АТО;

2) принцип пропорційності (передбачає, що всі територіальні громади за чисельністю, площею, фінансово-господарчою потужністю

мають відрізнитися не занадто сильно, а вписуватися в певні оптимальні межі);

3) принцип наступності (реформування не повинно порушувати історично сформовані кордони населених пунктів, які входили до укрупнених одиниць, що зберігало наступність меж адміністративно-територіального поділу);

4) принцип наявності потужного адміністративного центру (обумовлює наявність центру адміністративного тягіння, що відрізняється кращою розвинутою інфраструктурою, кращими можливостями надання адміністративних послуг, більшим людським і фаховим потенціалом);

5) принцип політико-інституційної адекватності та оптимальної стратегії керівництва (передбачає, що процеси й результати реформування мають відповідати державній стратегії та завданням державної регіональної політики, існуючому державному ладу та політичній системі);

6) принцип залучення й громадської участі (передбачає на всіх стадіях реформування широке залучення громадян та територіальних організацій громадянського суспільства до обговорення, розробки проєктів реформування, роз'яснення завдань та очікуваних результатів реформ, включення до реформаційних процесів і подальшої діяльності в новостворених структурах місцевої влади);

7) принцип урахування традицій і переконань мешканців (вимагає переважного орієнтування при реформуванні на усталені місцеві традиції й взаємовідносини, топоніміку, врахування можливості існування певних конфліктів між мешканцями окремих сіл тощо).

Практично всі розвинені демократичні країни, які здійснювали чи здійснюють адміністративно-територіальне реформування, орієнтуються на дотримання зазначених принципів. Це сприяло збереженню налагодженої транспортної, господарчої та соціальної інфраструктури, за безпечило сумісність адміністративно-управлінської інформації, обмежило кількість соціальних та господарчих конфліктів, потенційна небезпека яких могла виникнути внаслідок перегляду адміністративних кордонів.

Принциповим елементом реформ місцевого самоврядування усіх без винятку скандинавських країн стало досягнення фінансової

самодостатності територіальних громад. Базові одиниці адміністративно-територіального поділу повинні були отримати міцні адміністративні центри, спроможні самостійно забезпечувати значну частину фінансової бази органів самоврядування, а також належний набір послуг, зокрема, комунікації, зв'язку, транспорту. Характерною особливістю практичного втілення цих принципів у розвинених країнах є те, що роль подібних центрів часто відіграють невеликі міста, господарчо-промислові центри, а не великі міські агломерації. Однак, таке зміщення стає можливим лише при досить високому рівні індустріально-інформаційного розвитку країни, при створенні рівноцінної інфраструктури та ліквідації різниці в рівні життя на всій території.

Таким чином бачимо, що в часи пришвидшеної урбанізації з розвитком складнощів публічно-управлінських процесів та підвищенням життєвих і соціальних стандартів на фоні об'єктивного зменшення числа мешканців сільських регіонів та громад перед більшістю країн постає необхідність проведення реформування системи територіальної організації місцевої влади. Україні, що вступила на цей шлях пізніше інших варто детально вивчити переваги та окремі отримані негативні результати цих реформ, щоб не повторити помилок інших.

Список використаних джерел

1. АндресюкБ. П. Місцеве самоврядування в сучасній Україні: проблеми і перспективи / НАН України, Інститут національних відносин і політології. Інформаційно-видавничий центр, 1997. 223 с.
2. Двігун А. О. Вплив реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади на регіональний розвиток. Вісник економічної науки України. 2021. № 2. С. 58-61.
3. Chandler J. A. LocalGovernment in LiberalDemocracies: AnIntroductorySurvey. Routledge, 2013. 224 p.
4. Decentralization and Local Government: A Danish-Polish Comparative Study in Political Systems / Ed. Regulsky J., Jensen H., Georg S. New Brunswick: Transaction publ., 1988. VIII, 217 p.
5. LocalgovernmentinSweden: organisation, activitiesandfinance. Regeringskansliet, 2004. 210 p.
6. The SwedishLocalGovernmentAct. NorstedtsJuridik AB, 2004. 93 p.

Саєвич Р.В., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Держава в умовах децентралізації набуває нових умов щодо розширення своїх нормативно-інституційних повноважень. В результаті цього змінюється спектр функцій держави, що приводить до утвердження нових організаційних моделей її функціонування. Державна влада все частіше потрапляє у тотальну залежність від інтересів бізнес середовища, а відтак «суверенітет споживача» стає важливіше «суверенітету держави».

За таких умов стає більш зрозумілою позиція сучасних футурологів, які прогнозують утворення нового «державного світу», здатного «забезпечити новітню автономію держав в умовах прийдешніх мультицентричних викликів, обумовлених транснаціональними інтересами держав, які нівелюють національний фактор власного розвитку та вектору життєдіяльності» [1, с. 47].

Таким чином, втрачає свою функціональну результативність національна політика держав, які все частіше виявляються інституційно неспроможними відстояти вирішення питань національної безпеки та забезпечення якості життя громадян, навіть відстоюючи ідеологію постмодерної децентралізації. Виходячи із цього більшість організаційних моделей сучасних держав проходять через функціональну диффузію побудови сильної держави шляхом «відцентрування» частини її інституційного потенціалу у формі делегування повноважень іншим структурним об'єднанням.

Сучасні принципи організаційного та інституційного будівництва змінюючи архітектоніку управління на рівні національних держав та транснаціональних об'єднань слугують передумовою багаторівневого управління в умовах децентралізації, яке включає субнаціональне (місцеве) та наднаціональне управління.

Це свідчить про те, що в умовах глобалізації, держави втрачаючи можливість автономного функціонування вимушені перелаштовувати свій функціональний простір в сторону врахування загальносвітових

тенденцій відцентрування частки своїх повноважень, які блокують можливість відкритості, прозорості та дебіюкратизації їх національних інституцій. Такий контекст вимагає нової патетики публічного управління, яка б слугувала з одного боку простором для демократизації інститутів національної держави, а з іншого сприяла нарощенню її функціонального потенціалу у контексті захисту та реалізації власних інтересів.

Відповідна методика стає можливою лише за умови запровадження новітніх сценаріїв розвитку сучасного світу побудованого за формулою «економіки знань» та відповідного посилення ресурсного потенціалу держави через створення та забезпечення функціонування новітніх її організаційних моделей.

Глобалізація тотально уніфікуючи розвиток сучасного світу зужує державну автономність і натомість відкриває нові можливості та висуває новий вимоги для розвитку та ефективності функціонування сучасних держав.

З огляду на це, головним питанням для розвитку держави та децентралізації її функцій в сучасному світі стає «питання про співвідношення національного та глобального управління, яке потребує багаторівневого підходу в рамках багаторівневих та багатоаспектних стратегій розвитку суспільства та держави» [2, с. 217].

Це безпосередньо ставить питання про запровадження новітніх стратегічних підходів до вдосконалення публічного управління, побудованого на принципах сервісності та адміністративної функціональності. В даному відношенні публічне управління забезпечуючи реалізацію новітніх організаційних моделей держави в умовах децентралізації слугує утвердженню нових показників соціального добробуту громадян шляхом отримання якісних адміністративних послуг через відповідні інститути держави.

У такий спосіб новітні організаційні моделі держави базуються на реалізації відповідних національних проектів у сфері соціальної та економічної політики забезпечення добробуту громадян, артикулювання їх інтересів у бік синергійного розширення функціонального потенціалу держави на користь інтересів суспільства. Такий підхід традиційно слугуватиме поверненню «соціального образу» держави, здатної альтернативно реагувати на виклики глобального світу у різних сферах

суспільної життєдіяльності. Це безпосередньо обумовлює запровадження нових організаційних форм участі держави «у сфері освіти і науки (якість знань), у сфері охорони здоров'я (якість життя населення), в соціальній сфері (якість громадянського суспільства)» [2, с. 66].

Перспективи розвитку соціально-економічної системи багато в чому визначаються її потенціалом, ефективністю його використання та існуючими умовами господарювання як у країні, так і в межах окремої об'єднаної територіальної громади. Необхідно враховувати, що потенціал розвитку, будучи основою функціонування системи господарювання, повинен мати здатність до інноваційного та якісного розвитку для досягнення ефективного рівня формування території, на яку впливають різноманітні фактори зовнішнього середовища.

Прагнення сучасної влади якнайшвидше стабілізувати ситуацію в країні, спрямування на євроінтеграційні орієнтири інноваційного розвитку усе більше актуалізує потребу в підвищенні ефективності діяльності органів управління, зокрема на шляхах управління інноваційним розвитком територій. Особливого значення це набуває на місцевому рівні на тлі децентралізації влади, реформування місцевого самоврядування, об'єднання територіальних громад, коли роль науки в забезпеченні спроможності об'єднаних громад значно зростає.

Для формування інтегрованої процесно-функціональної моделі системи управління інноваційним розвитком територіальних громад пропонується підхід, який ураховує особливості управління на рівні муніципальних утворень, специфіку умов, що створюються на тлі процесів децентралізації влади та об'єднання громад, розвиток програмно-цільового підходу, співробітництва громад, становлення громадянських компетентностей їх членів [3].

В якості головного критерію результативності управління виступає рівень ефективності керованого об'єкта. У зв'язку з цим на регіональному рівні в сучасних умовах висувається завдання створення управлінського потенціалу. Його сутність ми визначаємо, як сукупність всіх видів ресурсів, якими володіє і які використовує регіональна система управління з метою збільшення економічного потенціалу території.

Управлінський потенціал виступає в матеріальній та інтелектуальній формах. До матеріальної форми можна віднести витрати на управління, які визначаються змістом, організацією, технологією та

обсягом робіт з реалізації відповідних функцій, види і кількість ресурсів, що використовуються: трудових, інформаційних, матеріально-технічну базу. Інтелектуальна форма включає в себе характер і професіоналізм управлінської праці, кадровий потенціал, методи і технологію управління, якість інформації, організаційні структури, корпоративну культуру, творчий підхід до вирішення управлінських завдань [4, с. 240].

Здатність аналізувати, систематизувати, нагромаджувати й передавати інформацію сьогодні є найважливішим управлінським навиком. Найбільш ефективно така підтримка прийняття управлінських рішень забезпечується використанням нових комп'ютерних технологій. Процес управління потенціалом розвитку об'єднаної територіальної громади містить послідовне виконання функцій. До основних функцій та типових завдань регіонального органу управління належать такі [5, с. 330]:

1. В складі функції планування – стратегічне та поточне планування діяльності; розробка та затвердження програм економічного і соціального розвитку об'єднаної територіальної громади; здійснення прогнозу розвитку; планування діяльності підприємств, які належать до комунальної власності; планування діяльності закладів освіти, охорони здоров'я, культури і спорту, які належать територіальним громадам; складання та затвердження обласних та місцевих бюджетів;

2. В складі функції організації – забезпечення збалансованого комплексного соціально-економічного розвитку населення; організація виконання програм соціально-економічного розвитку; забезпечення ефективного використання природних, трудових, фінансових ресурсів; організація зовнішньоекономічної діяльності; організація управління соціальною сферою; організація роботи житлово-комунального господарства;

3. В складі функції мотивації – створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективах об'єднаної територіальної громади;

4. В складі координаційної функції – здійснення впливу на процеси соціально-економічного розвитку; збереження впливу на процеси ефективного використання усіх видів ресурсів; сприяння впровадженню програм економічного і соціального розвитку, програм працевлаштування, та соціального захисту населення;

5. В складі контролюючої функції – здійснення контролю за використанням ресурсів, діяльністю підприємств комунальної власності, за фінансовою діяльністю та розрахунковими операціями; забезпечення дотримання норм природоохоронного законодавства та охорони праці; складання звітів про хід та результати виконання програм економічного і соціального розвитку тощо [5].

Отже, управління потенціалом розвитку територіальних громад, як й інших складних систем, відбувається через процеси самоорганізації, що містять періодичні зміни фаз руйнування старих і виникнення нових структур (об'єднаних територіальних громад), а також їх закріплення та підтримання у порівняно стійкому стані.

Список використаних джерел

1. Кайль Я. Я., Єпінін В. С. Зарубіжний досвід орієнтації публічного управління. Національні інтереси, пріоритети та безпеку, 2016 р. С. 43-59.
2. Хелд Д. Макгрю Е., Гольдблатт Д., Перратон Дж. Глобальні трансформації: Політика, економіка, культура / Пер. з англ. М.: Праксис, 2014. 417 с.
3. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05 лютого 2015 № 157-VIII (Редакція станом на 01.01.2018). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T150157.html
4. Васильченко Г.Г. Планування розвитку територіальних громад: навч. посібник для посадових осіб місцевого самоврядування/ URL: <https://auc.org.ua/sites/default/files/library/1plangrweb.pdf>
5. Чикаренко І.А. Формування системи управління інноваційним розвитком територіальних громад : монографія / ДРІДУ НАДУ, 2014. 338 с.

Сташин Р.О., студентка

Науковий керівник: д.е.н., доцент **Капленко Г.В.**

**Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна**

Соціальне партнерство в Україні: використання зарубіжного досвіду і можливості вирішення

Впровадження, розвиток та популяризація механізмів соціального партнерства на сучасному етапі є одним з пріоритетних напрямів реформування ринку праці в Україні та соціальної сфери загалом. Першочерговість надання такого значення соціальному партнерству зумовлена багатьма чинниками, зокрема, як зміна соціальних цінностей в суспільстві, великий сектор тінізації вітчизняного ринку праці, низький рівень доходів населення, невідповідність рівня та якості життя європейським стандартам.

Сьогодні в нашій країні розвиток форм соціального партнерства гальмується через політичні та соціально-економічні чинники. Законодавча база про соціальне партнерство в Україні є недорозвинутою. Її недосконалість, а також допущення порушень прав працюючих громадян роботодавцями є причинами виникнення серйозних соціально-трудових сутичок, для запобігання яким слід налагодити адекватні правові механізми. Подолання такої ситуації складно уявити без наявності державно-правового регулювання й формування нормативної бази, яка б забезпечила уникнення соціальних сутичок між сторонами соціально-партнерських відносин та сприяла б їх поліпшенню. У зв'язку із цим особливо важливим є розроблення та надання рекомендацій щодо розвитку соціального партнерства в Україні [19].

Дослідження соціального партнерства в Україні показали, що для нашої держави притаманні такі проблеми: домінування у свідомості громадян України патерналістських настроїв; слабкість профспілок як представника та захисника інтересів працівників та сторони соціального діалогу; домінування в процесі соціального діалогу сторони роботодавців; подолання негативного впливу фактичної нерівності сторін соціального діалогу; подолання формального характеру колективно-договірного процесу; посилення відповідальності соціальних партнерів за

недотримання прийнятих ними колективних угод та договорів; забезпечення можливості оперативного розв'язання конфлікту [1].

Серед рекомендацій щодо вирішення цих проблем можуть бути такі:

- понад 50% населення України вважають, що саме держава повинна забезпечувати матеріальний благоустрій громадян, підтримувати соціальну справедливість у суспільстві [3]. Такий тип відносин, базуючись на лояльності працівників стосовно керівництва в обмін на врахування останніми їхніх інтересів, виключає як рівноправне співробітництво сторін, так і їхню відкриту конфронтацію. Він є безпосередньо причиною, яка суттєво обмежує можливості ефективного соціального діалогу [2].

- слабкість профспілок негативно позначається на результативності процесу ведення колективних переговорів, сприяє закріпленню на національному рівні низьких національних стандартів. Держава має бути зацікавлена в посиленні профспілок як сторони соціального діалогу, адже саме вона в кінцевому підсумку несе відповідальність за рівень життя громадян та стан соціальної сфери, змушена приймати на себе виклики, які трансформуються у соціально-політичну нестабільність у країні.

- у сучасних соціально-трудових відносинах у практиці українського соціального діалогу саме роботодавці є найбільш сильною та впливовою стороною. У процесі соціального діалогу організації роботодавців зосереджені, передусім, на відстоюванні власних корпоративних економічних інтересів. Така позиція сторони роботодавців є можливою, зокрема, внаслідок низького рівня соціальної відповідальності українського бізнесу, яка розглядається ним не як невід'ємний елемент системи соціального партнерства, обов'язок перед працівниками та суспільством, а як суто вияв власної доброї волі, благодійність. Така ситуація створює небезпеку підміни чітко структурованої системи соціального партнерства розмитотою та необов'язковою соціальною відповідальністю бізнесу. Наявна ситуація ускладнюється відсутністю в Україні базового закону, який би врегулював питання соціальної відповідальності бізнесу.

- для вдосконалення соціального партнерства в Україні, зокрема подолання негативного впливу фактичної нерівності сторін цього діалогу

на функціонування системи соціального партнерства, у Закон України «Про соціальний діалог в Україні» слід внести зміни в напрямі забезпечення обов'язковості прийняття органами соціального діалогу спільних рішень на основі згоди сторін. Для досягнення цієї мети доцільно було б: закріпити у ст. 9 норму, згідно з якою під час формування порядку денного органів соціального діалогу Національної тристоронньої соціально-економічної ради (НТСЕР) та територіальних тристоронніх соціально-економічних рад пропозиції сторін щодо порядку денного вносяться в обов'язковому порядку; внести зміни до п. 5 ст. 13, які б виключили можливість прийняття НТСЕР спільних рішень, які не мають підтримки більшості голосів кожної сторони соціального діалогу; для посилення ролі держави як захисника загальнонаціональних інтересів у процесі соціального діалогу внести в Закон України «Про соціальний діалог» норми, які б надали державі право вето, а також переважне право у разі прийняття органами соціального діалогу стратегічних соціально-економічних рішень; ввести норму щодо обов'язковості виконання відповідними органами державної влади спільних рішень, прийнятих органами соціального діалогу.

- для вирішення проблеми подолання формального характеру колективно-договірного процесу слід ввести до Закону України «Про колективні договори і угоди» норму про обов'язковість поширення норм Тарифної угоди на всі підприємства відповідної галузі, якщо тарифна угода підписана сторонами соціального діалогу.

- стосовно посилення відповідальності соціальних партнерів за невиконання прийнятих ними колективних угод та договорів потрібно внести зміну до ст. 18 Закону України «Про колективні договори і угоди», якою передбачити суттєве збільшення суми штрафу (сьогодні сума штрафу не може становити більше 100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян).

- для забезпечення можливості оперативного вирішення колективного конфлікту по суті внести зміни до розділу II Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», які спрощували б механізм вирішення колективних трудових спорів (конфліктів). Зокрема, слід передбачити право сторін колективного спору звертатися за сприянням у вирішенні їхнього конфлікту до Національної служби посередництва і примирення не після

додержання передбаченої Законом примирної процедури, як це передбачено ст. 16, а за взаємозгодою на будь-якому етапі розв'язання колективного конфлікту [2].

Доцільно відзначити, що механізми розв'язання проблем розвитку соціального партнерства в організації у більшості випадків зводиться до: проведення спільних консультацій; укладення колективних договорів; спільного розв'язання колективних трудових спорів; організації примирних та арбітражних процедур; участі найманих працівників в управлінні виробництвом; участі представників сторін у роботі органів соціального партнерства; розгляду претензій та розбіжностей, що виникають між сторонами; обміну потрібною інформацією; контролю за виконанням спільних домовленостей та інше [4].

Для ефективного та дієвого розвитку системи соціального партнерства в організації в Україні необхідно використовувати та імплементувати кращі світові практики у вітчизняну систему соціального партнерства. Моделі соціального партнерства у різних країнах відрізняються організаційним механізмом, нормами і правилами регулювання соціально- трудових відносин, ступенем централізації процедури та участі держави в соціальному діалозі.

Вагоме значення для розвитку цивілізованих соціально-трудова відносин в Україні, які б відповідали потребам громадянського суспільства і соціально орієнтованої ринкової економіки, має досвід регулювання цих відносин у високорозвинених державах Європи. Високого рівня соціально-економічного розвитку у цих державах досягнуто значною мірою завдяки плідній співпраці між соціальними партнерами. Відповідно до соціально-економічних та національних особливостей країн у них сформувалися різні моделі соціального партнерства, які відрізняються одна від одної такими ознаками:

- механізмом правового регулювання договірного процесу;
- особливостями взаємозв'язків між соціальними партнерами;
- рівнем демократизації виробничого життя;
- політичними орієнтаціями соціально-трудова відносин тощо.

За механізмом правового регулювання договірному процесу у світі склалися три основні моделі соціального партнерства. Перша характеризується високим рівнем централізації договірному процесу, вона більш характерна для країн Північної Європи: Бельгії, Данії, Швеції, Норвегії, Нідерландів та Фінляндії. У цих країнах утілено принципи трипартитизму, відповідно до якого всі рішення, що стосуються соціально-трудових відносин, приймаються за активної участі владних структур та всіх соціальних партнерів. Діяльність сторін соціально-трудових відносин детально регламентована законодавством, чітко визначено повноваження та розроблено процедури вирішення трудових спорів. Організаційний рівень соціально-трудових відносин у зазначених країнах слід оцінити як дуже високий. Угоди, що укладаються між соціальними партнерами, стають основою для всіх підприємств і галузей. Частка працівників, згрупованих у профспілки, у скандинавських країнах становить близько 90%. Завдяки взаємодії та соціальному діалогу на загальнонаціональному рівні майже завжди досягаються компроміси та згода, що стало основою побудови держав загального добробуту [3].

Друга модель властива країнам Західної Європи (Австрії, Італії, Німеччині, Франції, Швейцарії) та Ірландії й Великобританії. У цих країнах зазвичай на національному рівні не створюються постійно діючі органи соціального партнерства. Уряди країн регулярно проводять консультації з національними об'єднаннями профспілок і роботодавців. Спільні рішення на макроекономічному рівні майже не приймаються, але іноді укладаються загальнонаціональні угоди з найважливіших питань соціально-трудових відносин. Основний рівень соціального партнерства у цій моделі – мікроекономічний, тобто основні угоди приймаються на рівні регіонів та галузей. Частка працівників, згрупованих у профспілки, у цих країнах знаходиться у діапазоні від 30% до 60% [1].

Третя модель характеризується тим, що переговорний процес здійснюється на мікроекономічному рівні. Вона характерна для таких країн, як Іспанія, Португалія, Греція, а також США і Японія. Роль профспілкового руху у цих країнах незначна, оскільки в постіндустріальному суспільстві захисна функція профспілок сходить нанівець. У практику соціально-трудових відносин широко втілюється система індивідуальних трудових контрактів, у разі порушення яких

працівник власноруч може відстояти свої права в суді. Частка працівників, згрупованих у профспілки, становить 30% [1].

Досвід розвинених країн свідчить, що високі соціально-економічні результати досягаються лише в разі соціального партнерства між учасниками соціально-трудових відносин, які беруть на себе відповідальність за розроблення та дотримання взаємоприйнятних рішень і налагодження соціальної згоди.

Необхідно зазначити, що побудова системи соціального партнерства в Україні повинна ґрунтуватися на загальноновизнаних принципах, які знайшли свою реалізацію в законодавстві розвинутих країн. Це насамперед:

- переважно-узгоджувальний характер вирішення розбіжностей, які виникають між соціальними партнерами;
- визначення й узгодження критеріїв соціальної справедливості та встановлення заходів щодо захисту інтересів суб'єктів соціального партнерства;
- участь найманих працівників у сфері управління.

Перелічені принципи соціального партнерства дають змогу забезпечити: реалізацію заінтересованості суб'єктів соціального партнерства в ефективному економічному зростанні, соціальному мирі та зміцненні демократичних начал; поліпшення умов життя та праці; зниження рівня і попередження соціальних конфліктів [4].

Список використаних джерел

1. Моцна І. В. Проблеми розвитку соціального партнерства в Україні та шляхи їх вирішення. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. В. 25, Ч. 1. Ужгород, 2019. URL: http://www.visnyk-ekonom.uzhnu.uz.ua/archive/25_1_2019ua/37.pdf (дата звернення: 23.10.2022).
2. Лаухіна, Л. М., Кобзар, Н. І., РабічО. В., & Скачедуб, С. А. (2020). СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ. Економічний простір, (162), 7-12. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/162-1>
3. Савчук О. О. Актуальні проблеми розвитку соціального партнерства в Україні. Формування ринкових відносин в Україні. № 1(128). 2012. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

bin/irbis_nbuvcgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/frvu_2012_1_44.pdf (дата звернення: 24.10.2022).

4. Стадник М. П. Міжнародно-правові засади соціального партнерства в Україні. Проблеми цивільного та підприємницького права в Україні. 2014. URL: http://www.irbis-nbuvcgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Chkup_2014_1_41.pdf (дата звернення: 13.12.2020).

Публічне управління та адміністрування у воєнний час

Public management and administration in wartime

Prof. dr hab. Iwona Niżnik-Dobosz
Katedra Prawa Administracyjnego
Wydział Prawa i Administracji UJ

ORCID 000-0003-1108-4548

Prof. dr hab. Piotr Dobosz
Katedra Samorządu Terytorialnego
Wydział Prawa i Administracji UJ

ORCID 0000-0001-5220-9269

Poland

**METODA REGULACJI UPRAWNIEN
PUBLICZNOPRAWNYCH NA PRZYKŁADZIE
USTAWY Z DNIA 12 MARCA 2022 R.
O POMOCY OBYWATEŁOM UKRAINY W ZWIĄZKU
Z KONFLIKTEM ZBROJNYM NA TERYTORIUM TEGO
PAŃSTWA**

I. Współczesny paradygmat metody regulacji w prawie administracyjnym

Prawo administracyjne wykształcając się jako samodzielna gałąź prawa wyodrębniło się dzięki swoistej dla siebie metodzie regulacji opartej na władczych niesymetrycznych stosunkach administracyjnych pomiędzy organem administracyjnym a człowiekiem, obywatelem i innym podmiotem zewnętrznym wobec ustroju administracji publicznej⁷. Metoda ta jest określana jako publicznoprawna metoda regulacji.

Prawu cywilnemu przypisuje się prywatnoprawną metodę regulacji opartą o równorzędność stron i dobrowolność nawiązywania stosunku prawnego⁸. Rozwój cywilizacyjny wskazuje, że metoda regulacji prawnej właściwej merytorycznie i aksjologicznie prawu administracyjnemu może być w dużym stopniu zróżnicowana i może dla celów publicznoprawnych korzystać z form metody prywatnoprawnej.

⁷ Na temat podstawowego stosunku administracyjnoprawnego zob.: J. Filipek, Prawo administracyjne. Instytucje ogólne. Część I, Kraków 1995, s. 20-21; J. Jagielski, M. Wierzbowski red., Prawo administracyjne, Warszawa 2020, s.51-57.

⁸ Na temat różnic pomiędzy prawem administracyjnym a innymi gałęziami prawa zob.: Ibidem 33-37.

Wynika to z przekształcania się modelu administracji publicznej od modelu administracji policyjnej, świadczącej (państwa dobrobytu), przez model nowego zarządzania publicznego, administracji deliberacyjnej a także model *governance* (współrządzenia, partycypacji) do kolejnych nowych modeli tej administracji takich jak *good governance* (dobre zarządzanie), *smart administration* (inteligentna administracja)⁹.

Prawo administracyjne powinno w związku z tym nadążać za wyzwaniami związanymi z tymi modelami opartymi na przewidzianej prawem polityce administracyjnej danego państwa, która wyraża się m.in. w ustawach¹⁰. To prawo materialne determinuje oblicze administracji publicznej w jej relacjach merytorycznych z ludźmi. Oczywiście modele współczesnej administracji publicznej jako wyłaniające się z prawa formy zarządzania publicznego powinny mieścić się w aksjologii i zasadach demokratycznego państwa prawnego. Regulacje prawa administracyjnego dotyczące sfery jego stosowania nie opierają się wyłącznie na pojęciu aktu administracyjnego (decyzji, postanowienia). Wspierają się pojęciem umów i porozumień administracyjnych, partnerstwa publiczno-prawnego, umów hybrydowych. Władztwo aktu administracyjnego jest łagodzone instytucją mediacji i ugody zarówno w postępowaniu administracyjnym jak i sadowoadministracyjnym¹¹. W wyniku rozwoju cywilizacyjnego procedura wydawania aktu podległa automatyzacji¹². Pojawiło się pojęcie sztucznej inteligencji. Obiektywne kary administracyjne pieniężne oderwane w tradycyjnej nauce prawa od pojęcia winy są obecnie subiektywizowane w prawie administracyjnym przez nakaz badania podczas ich nakładania czynnika subiektywnego (podmiotowego), co zbliża ich instytucje do rozwiązań z prawa karnego opartych na winie i karze¹³. Jest obecnie

⁹ Zob. J. Blicharz, P. Lisowski red., *Prawo administracyjne. Zagadnienia ogólne i ustrojowe*, Warszawa 2022, s. 40-46.

¹⁰ M. Kulesza, D. Sześciło, *Polityka administracyjna i zarządzanie publiczne*, Warszawa 2013, s. 25-28

¹¹ Zob. J. Blicharz, P. Lisowski red., *Prawo administracyjne*, s. 171-177.

¹² F. Geburczyk, *Aspekty prawne w pełni zautomatyzowanego wydawania decyzji administracyjnych. Doświadczenia Francji i Niemiec*, (w:) *Kierunki rozwoju jurysdykcji administracyjnej*, red. M. Szewczyk, L. Staniszevska, M. Kruś, Warszawa 2022, s. 277-289; A. Kozień, *Wolność jednostki w postępowaniu administracyjnym jurysdykcyjnym w dobie cyfryzacji i digitalizacji*, (w:) *Kierunki rozwoju jurysdykcji administracyjnej*, s. 319 -335.

¹³ M. Kotulski, *Przesłanki nałożenia i wymiaru pieniężnej kary administracyjnej*, (w:) *Kierunki rozwoju jurysdykcji administracyjnej*, s. 885-901. J. G. Firlus, A. cebera, „Renesans”

oczywiste, że regulacje prawne dotyczące zaspokojenia potrzeb człowieka i obywatela z faktu jego życia w społeczeństwie mogą być zaspokojone także dzięki jego partycypacji w wykonywaniu władzy publicznej, wykorzystaniu form inicjatywy lokalnej zabezpieczonych prawem, udziale w wykonywaniu władzy w formie demokracji bezpośredniej, dobrowolnym współdziałaniu z administracją publiczną przy wykonywaniu władzy i zadań publicznych. Jest to zgodne z zasadą demokracji, pomocniczości, decentralizacji władzy publicznej, solidarności społecznej, społeczeństwa obywatelskiego¹⁴. Adresatami uprawnień publicznoprawnych rozumianych jako możliwość lub wolność działania oparta na tym prawie - są podmioty prawa administracyjnego. Specyfika tego prawa polega na tym, że każdy podmiot posiada właściwą sobie podmiotowość administracyjnoprawną. Wynika to stąd, że podmioty prawa administracyjnego posiadają zróżnicowany status prawny. Jedne z nich posiadają władztwo administracyjne, przy pomocy którego administrują (uosabiając tym samym administrację publiczną), pozostałe stanowią tzw. podmioty administrowane. Trzeba jednak podkreślić, że współczesne prawo administracyjne wyposaża podmioty administrowane w uprawnienia do partycypowania w wykonywaniu administracji publicznej, współdziałania z administracją publiczną przy wykonywaniu zadań publicznych, inicjowania jej działań. W tym celu ustawodawca wprowadza swoiste uprawnienia publicznoprawne¹⁵ dla mieszkańców, wspólnot samorządowych, stowarzyszeń, komitetów, klubów, komisji które umożliwiają im udział w administrowaniu sprawami i zadaniami lokalnymi, ponadlokalnymi i regionalnymi. Byt prawny i charakter, treść uprawnień publicznoprawnych związane są oczywiście z przyjętą przez prawodawcę metodą regulacji, które swe zróżnicowanie opierają się na rodzaju stosunków prawnych wynikających z brzmienia tworzonych w trybie tej metody przepisów. Nawiązując do pojęcia paradygmatu uprawnień publicznoprawnych trzeba

sanekcji typu administracyjnego w okresie stanu zagrożenia epidemiologicznego i stanu epidemii, (w:) Kierunki rozwoju jurysdykcji administracyjnejs. 865-885.

¹⁴Na temat zasad w prawie administracyjnym zob. E. Ura, Prawo administracyjne, Warszawa 2021. s. 123-142.

¹⁵M. in.: instytucja budżetu obywatelskiego, prawo inicjatywy uchwałodawczej mieszkańców w zakresie aktów prawa miejscowego, prawo mieszkańców do udziału w debacie publicznej podczas sesji organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiatu, samorządu województwa) nad przyjęciem raportu o stanie tej jednostki składanego przez jej organ wykonawczy.

stwierdzić, że nauka prawa administracyjnego jest na etapie rozwoju, w którym obecnie powszechnie akceptowany jest pogląd zarówno o hybrydowej publiczno-prawnej jak i prywatno-prawnej metodzie regulacji stosunków społecznych, o administracyjnym prawie prywatnym, prywatnym prawie administracyjnym¹⁶, prawnych stosunkach hybrydowych a także umowach i porozumieniach hybrydowych. Coraz większym zainteresowaniem cieszy się problematyka pogranicza gałęzi prawa. Powyższe ustalenia pozwalają na aktualizację triady Bernatzika określającej rodzaje relacji pomiędzy człowiekiem a państwem i jego administracją publiczną.

Te relacje opierają się odpowiednio na relacji posiadania przez człowieka wobec państwa interesu faktycznego, prawnego i publicznych praw podmiotowych, wzbogaconych pojęciem uzasadnionych oczekiwań umiejscowionych w tej triadzie pomiędzy interesem faktycznym i prawnym¹⁷. Wskazana aktualizacja posiada charakter materialnoprawny, merytoryczny i podkreśla, że zarówno interesy prawne jak i publiczne prawa podmiotowe dotyczące prawnych możliwości człowieka w zakresie nawiązywania z administracją publiczną stosunków ustrojowo-organizacyjnych a także materialnych (związanych z wykonywaniem zadań publicznych) - mogą się dotyczyć także relacji opartych na względnej równorzędności i dobrowolności ze strony człowieka. W zależności od rodzaju uprawnienia publicznoprawnego człowiek albo inny podmiot administrowany będzie mógł żądać ściśle określonego zachowania się ze strony administracji publicznej lub podjęcia przez nią aktywności o treści, którą na podstawie prawa określi administracja. Np. zawarcia przez niego z administracją publiczną umowy hybrydowej (mieszanej) w postaci kontraktu socjalnego, umowy o partnerstwo publiczno-prywatne, umowy o finansowanie projektu, udostępnienia informacji publicznych. Podsumowując, triada Bernatzika nie porządkuje obecnie jedynie władczych relacji pomiędzy człowiekiem a państwem. Interesy faktyczne, prawne i publiczne prawa podmiotowe w jakich pozostaje człowiek wobec

¹⁶ Zob. E. Schmidt-ABmann, Ogólne prawo administracyjne jako idea porządku. Założenia i zadania tworzenia systemu prawnoadministracyjnego, tłum. A. Wasilewski, Warszawa 2011, s. 368 i n., s. 459; I. Niżnik-Dobosz, Istota i znaczenie stosunków niewładczych w polskim prawie administracyjnym (w) red. A. Barczewska-Dziobek, K. Kłosowska-Lasek, Administracja niewładcza, Rzeszów 2014.

¹⁷ Zob.: red. J. Blicharz, red. P. Lisowski, Prawo administracyjne, s. 133-138

administracji publicznej mogą dotyczyć także zachowań opartych na równorzędności pomiędzy człowiekiem a administracją publiczną.

II. Metody regulacji zastosowane w ustawie z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (dalej w skrócie u.p.o.U.)

Omawiana ustawa stanowi szczególną regulację publicznoprawną, która z uwagi na podmioty i przedmiot regulacji oraz stan faktyczny, którego dotyczy powinna wykazać się sprawnością i efektywnością w swym działaniu.

II.1. Uprawnienia wynikające bezpośrednio z mocy ustawy

W odniesieniu do jej regulacji wiodące okazało się precyzyjne i trafne określenie jej beneficjentów/adresatów co ma miejsce w treści art. 1 ust. 1 – 2 u.p.o.U.¹⁸. Wskazanie adresatów regulacji jest o tyle istotne ponieważ wobec nich polski ustawodawca posłużył się m.in. instytucją stosunków wynikających z mocy ustawy.

Dzięki temu wskazani w art. 1 ust.1-2 u.p.o.U. obywatele Ukrainy uzyskali z mocy ustawy, co istotne przy spełnieniu przesłanek określonych w art. 2 ust.1-2 u.p.o.U. - prawo legalnego pobytu na terytorium RP¹⁹, którego nie należy mylić z pojęciem legalnego przybycia na terytorium RP. Tymi przesłankami są: 1) przybycie legalnie na terytorium RP²⁰; 2) w okresie od

¹⁸Zgodnie z art. 1 ust. 1 u.p.o.U. jej przepisy odnoszą się do obywateli Ukrainy, w tym obywateli Ukrainy posiadających Kartę Polaka i ich najbliższej rodziną, którzy przybyli na terytorium RP z terytorium Ukrainy w związku z działaniami wojennymi prowadzonymi na terytorium tego państwa. Pod pojęciem obywatela Ukrainy, rozumie się także w ustawie nieposiadającego obywatelstwa ukraińskiego małżonka obywatela Ukrainy, o ile przybył on na terytorium RP z terytorium Ukrainy w związku z działaniami wojennymi prowadzonymi na terytorium tego państwa i nie jest obywatelem polskim ani obywatelem innego niż RP państwa członkowskiego Unii Europejskiej (art. 1 ust.2 u.p.o.U.).

¹⁹ Ustawodawca posługuje się zwrotem, że „ich pobyt na tym terytorium uznaje się za legalny”.

²⁰ Ma miejsce przy zachowaniu warunków wjazdu określonych w art. 23 u.c. (obowiązek posiadania ważnego dokumentu podróży, ważnej wizy lub innego ważnego dokumentu uprawniającego do wjazdu i pobytu na terytorium RP, jeżeli są wymagane, bądź – w przypadku przejazdu tranzytem – zezwolenia na wjazd do innego państwa lub zezwolenia na pobyt w innym państwie) oraz art. 25 u.c. (obowiązek uzasadnienia celu i warunków planowanego pobytu, posiadania środków finansowych oraz ubezpieczenia zdrowotnego), jak i bez zachowania warunków wjazdu – na podstawie zgody na wjazd wydanej przez komendanta placówki Straży Granicznej w oparciu o art. 6 ust. 5 lit. c rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/399 z 9.03.2016 r. w sprawie unijnego kodeksu zasad regulujących przepływ osób przez granice (Dz.Urz. UE L 77, s. 1, ze zm.; dalej: kodeks graniczny Schengen) (możliwość uzyskania zgody na wjazd ze względów humanitarnych, ze

dnia 24 lutego 2022 r. do dnia określonego w rozporządzeniu wydanym na podstawie art. 2 ust. 4²¹; 3) zadeklarowanie zamiaru pozostania na terytorium RP²². W sytuacji spełnienia ww. przesłanek pobyt obywatela Ukrainy (i innych podmiotów o jakich jest mowa w art. u.p.o.U. 1) na terytorium RP uznaje się za legalny w okresie 18 miesięcy licząc od dnia 24 lutego 2022 r. Za legalny uznaje się także pobyt dziecka urodzonego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez matkę, która jest osobą określoną w zdaniu pierwszym, w okresie dotyczącym matki. Zgodnie z treścią art. 11 u.p.o.U: „1. Uprawnienie, o którym mowa w art. 2 ust. 1, jest niezależne od innych uprawnień do wjazdu i pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wynikających z przepisów prawa. 2. Wyjazd obywatela Ukrainy z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na okres powyżej 1 miesiąca pozbawia go uprawnienia, o którym mowa w art. 2 ust. 1.3. Przepisu ust. 2 nie stosuje się do osób skierowanych do wykonywania pracy lub usług poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej przez podmioty prowadzące działalność na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej”.

Z punktu widzenia nauki prawa administracyjnego ze stosunkami wynikającymi z mocy ustawy może być powiązana konieczność potwierdzenia ich treści w tzw. decyzji deklaratoryjnej lub w drodze

względem na interes państwa lub zobowiązania międzynarodowe, mimo niespełniania warunków wjazdu). Nielegalne jest przybycie na terytorium RP z naruszeniem zasad przekraczania granic zewnętrznych strefy Schengen (art. 5 kodeksu granicznego Schengen), jak również przekroczenie granicy wbrew przepisom przy użyciu przemocy, groźby, podstępów lub we współdziałaniu z innymi osobami (art. 264 § 2 Kodeksu karnego.). Osoby, które nie spełniają przesłanki legalnego przybycia mogą ubiegać się o udzielenie ochrony międzynarodowej w oparciu o przepisy ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP. Zob.: M. Jaźwińska, P. Mickiewicz, K. Słubik [w:] Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, red. W. A. Klaus, Warszawa 2022, art. 2.

²¹ Nie zostało jeszcze wydane.

²² Ustawa nie wskazuje formy i organu, przed którym deklaruje się zamiar pozostania w Polsce. Może on zostać uzewnętrzniony zatem w jakikolwiek sposób, np. przez rozpoczęcie pracy lub edukacji w RP. Bezspornym przejawem zamiaru pozostania w Polsce jest złożenie wniosku o nadanie numeru PESEL, a w konsekwencji wpis danych do rejestru obywateli Ukrainy, którzy przybyli na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej z terytorium Ukrainy w związku z działaniami wojennymi prowadzonymi na terytorium Ukrainy (art. 3 ust. 2 w zw. z art. 4 ust. 1 specustawy). Nie jest to jedyny sposób uzewnętrznienia zamiaru a umieszczenie danych w rejestrze nie jest warunkiem kształtującym prawo do legalnego pobytu. Zob.: Jaźwińska, P. Mickiewicz, K. Słubik [w:] Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, red. W. A. Klaus, Warszawa 2022, art. 2.

zaświadczenia²³. Należy jednak podkreślić, że z systemowej wykładni u.p.o.U jasno wynika, że w odniesieniu do tego wynikającego wprost z mocy ustawy omawianego uprawnienia obywateli Ukrainy nie jest wymagane wydawanie jakichkolwiek decyzji deklaratoryjnych czy też zaświadczeń przez polskie organy administracyjne co prowadzi do nieobciążania organów administracji działaniami w zakresie stosowania prawa i uproszczonym mechanizmem nabywania ex lege prawa legalnego pobytu na terenie RP.

Nabycia z mocy ustawy prawa legalnego pobytu o jakim jest mowa w art. 2 ust. 1 i 2 u.p.o.U. nie stosuje się do obywateli Ukrainy: 1) którzy posiadają: a) zezwolenie na pobyt stały, b) zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej, c) zezwolenie na pobyt czasowy, d) status uchodźcy, e) ochronę uzupełniającą, f) zgodę na pobyt tolerowany, g) zgodę na pobyt ze względów humanitarnych; 2) którzy: a) złożyli w RP wnioski o udzielenie ochrony międzynarodowej lub w imieniu których takie wnioski zostały złożone²⁴, b) zadeklarowali zamiar złożenia wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej w Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie art. 28 ust. 1 lub art. 61 ust. 1 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2021 r. poz. 1108 i 1918 oraz z 2022 r. poz. 583) lub których takie deklaracje zamiaru dotyczą (art. 2 ust. 3 u.p.o.U.)²⁵. W tym miejscu trzeba podkreślić praktyczne i prawne skutki wskazanego wyłączenia podmiotowego. Osoby, do których nie stosuje się przepisów art. 2 ust. 1 i 2 u.p.o.U (a zatem, które nie posiadają legalizacji pobytu na terenie RP z mocy ustawy na podstawie właśnie tego przepisu) - nie mogą korzystać z uprawnień przewidzianych przepisami u.p.o.U., które odsyłają do art. 2 ust. 1 i 2 u.p.o.U.

Kontynuując prawną charakterystykę legalizacji pobytu z mocy omawianej ustawy trzeba podkreślić, że obywatel Ukrainy, który uzyskał prawo legalnego pobytu na podstawie art. 2 ust. 1 u.p.o.U. - zarazem i to także z mocy ustawy (art. 2 ust. 6 u.p.o.U.) uznawany jest za osobę korzystającą w RP z ochrony czasowej w rozumieniu art. 106 ust. 1 ustawy z dnia 13

²³ Na ten temat zob. E. Ura, Prawo administracyjne, s. 154-156.

²⁴ Z chwilą wycofania przez obywatela Ukrainy ww. wniosku lub deklaracji, przepis art. 2 ust. 1 u.p.o.U. znajduje do niego zastosowanie.

²⁵ Zob. przypis(odsyłacz) 4.

czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP²⁶. Trzeba jednak w tym miejscu wyjaśnić, że obywatelowi Ukrainy, o którym mowa w art. 2 ust. 1 u.p.o.U. jako osobie korzystającej w RP z ochrony czasowej, przysługują uprawnienia określone w ustawie z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa stanowi bowiem ustawę szczególną wobec regulacji zawartych w ustawie z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

W konsekwencji do ochrony czasowej, z której korzysta obywatel Ukrainy, o którym mowa w art. 2 ust. 1 u.p.o.U. nie stosuje się przepisów m.in. rozdziału 3 działu III zat. „Ochrona czasowa cudzoziemców” ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz art. 87 ust. 1 pkt 6 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2022 r. poz. 690)²⁷. Danych obywatela Ukrainy, o którym mowa w art. 2 ust. 1 u.p.o.U., nie umieszcza się w rejestrze spraw o udzielenie ochrony czasowej, o którym mowa w art. 119 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

II.2. Rejestry

²⁶ Art. 106 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej: „1. Cudzoziemcom masowo przybywającym do Rzeczypospolitej Polskiej, którzy opuścili swój kraj pochodzenia lub określony obszar geograficzny, z powodu obcej inwazji, wojny, wojny domowej, konfliktów etnicznych lub rażących naruszeń praw człowieka, można udzielić ochrony czasowej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bez względu na to, czy ich przybycie miało charakter spontaniczny, czy też było wynikiem pomocy udzielonej im przez Rzeczpospolitą Polską lub społeczność międzynarodową. 2. Ochrony czasowej udziela się do chwili, gdy możliwy stanie się powrót cudzoziemców do uprzedniego miejsca ich zamieszkania, jednakże nie dłużej niż na okres roku. 3. Jeżeli po upływie roku nie ustaną przeszkody do bezpiecznego powrotu cudzoziemców do uprzedniego miejsca ich zamieszkania, okres ochrony czasowej przedłuża się o dalsze 6 miesięcy, jednak nie więcej niż dwa razy. 4. Przepisy niniejszego rozdziału mają zastosowanie w zakresie nieuregulowanym odrębnymi przepisami, które określają kategorie osób korzystających w Rzeczypospolitej Polskiej z ochrony czasowej”.

²⁷ Art. 87 ust. 1. Cudzoziemiec jest uprawniony do wykonywania pracy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli: pkt 6) korzysta z ochrony czasowej w Rzeczypospolitej Polskiej. W tym przepisie chodzi o korzystanie z ochrony czasowej jako instytucji ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. U.p.o.U sama reguluje uprawnienia do wykonywania pracy na terytorium RP.

Jest oczywiste, że regulacje publicznoprawne posługują się w celach porządkowych i reglamentacyjnych rejestrami. Instytucje te znajdują także zastosowanie w omawianej ustawie.

Zgodnie z art. 3 ust. 3 u.p.o.U Komendant Główny Straży Granicznej prowadzi w systemie teleinformatycznym Straży Granicznej rejestr obywateli Ukrainy, którzy przybyli na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej z terytorium Ukrainy w związku z działaniami wojennymi prowadzonymi na terytorium Ukrainy oraz którzy złożyli wniosek o nadanie numeru PESEL²⁸. Rejestr prowadzony jest w systemie teleinformatycznym Straży Granicznej i zawiera określone enumeratywnie dane i informacje.

Złożenie przez obywatela Ukrainy wniosku o nadanie numeru PESEL na podstawie art. 4 ust.1 u.p.o.U. powoduje przekazanie Komendantowi Głównemu Straży Granicznej przez organ gminy informacji o złożeniu takiego wniosku co zobowiązuje organ straży granicznej do umieszczenia danych w rejestrze w terminie 30 dni od dnia pozyskania informacji o złożeniu wniosku o nadanie numeru PESEL. Uzyskanie przez wnioskodawcę numeru PESEL nie jest warunkiem umieszczenia danych w rejestrze prowadzonym przez Komendanta Głównego Straży Granicznej. W rejestrze tym, poza innymi danymi, zamieszcza się informację o dacie złożenia wniosku o nadanie numeru PESEL (art. 3 ust. 4 pkt 2 lit. b u.p.o.U.), a numer PESEL tylko wówczas, gdy został nadany (art. 3 ust. 4 pkt 1 lit. h u.p.o.U.). Trzeba podkreślić, że data dokonania przez Komendanta Głównego Straży Granicznej wpisu danych do rejestru wpływa na moment, od którego obywatelom Ukrainy przysługują świadczenia wskazane w art. 26 u.p.o.U., którymi są prawo do świadczeń rodzinnych, świadczenia 500+, rodzinnego kapitału opiekuńczego, świadczenia dobry start oraz dofinansowania obniżenia opłaty rodzica za pobyt dziecka w żłobku.

Komendant Główny Straży Granicznej pełni jednocześnie funkcję krajowego punktu kontaktowego, o którym mowa w art. 27 dyrektywy Rady 2001/55/WE z dnia 20 lipca 2001 r. w sprawie minimalnych standardów przyznawania tymczasowej ochrony na wypadek masowego napływu wysiedleńców oraz środków wspierających równowagę wysiłków między Państwami Członkowskimi związanych z przyjęciem takich osób wraz z jego następstwami (Dz. Urz. UE L 212 z 07.08.2001, str. 12),

²⁸ Zob. art. 15 ustawy z dnia 24 września 2010 r. o ewidencji ludności (Dz. U. z 2021 r. poz. 510, 1000, 1641 i 1978 oraz z 2022 r. poz. 350).

ustanowionego do celów wymiany z właściwymi organami innych niż Rzeczpospolita Polska państw członkowskich Unii Europejskiej informacji dotyczących osób korzystających z ochrony czasowej w rozumieniu art. 106 ust. 1 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. W związku z tym:

1) jest właściwy do przekazywania organom innych niż Rzeczpospolita Polska państw członkowskich Unii Europejskiej informacji dotyczących obywateli Ukrainy, o których mowa w art. 2 ust. 1, korzystających z ochrony czasowej w Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie przepisów u.p.o.; 2) współdziałała z Szefem Urzędu do Spraw Cudzoziemców przy uzyskiwaniu od organów innych niż Rzeczpospolita Polska państw członkowskich Unii Europejskiej informacji o osobach korzystających z ochrony czasowej w tych państwach (art. 3a u.p.o.U.).

II.3. Pomoc udzielana w formie wykonywania zadań publicznych

Z punktu widzenia różnorodności metody regulacji interesująco wyglądają rozwiązania w zakresie pomocy socjalnej i bytowej na rzecz adresatów ustawy wskazanych art. 1 ust.1-2 u.p.o.U. Rozwiązanie typowe, tradycyjne dla metody administracyjnoprawnej zawarte jest w treści art.12 u.p.o.U. Zgodnie z jego treścią pomoc o charakterze socjalnym udzielana jest obywatelom Ukrainy przez wojewodę, który jest przedstawicielem Rady Ministrów w województwie i terenowym organem administracji rządowej zespolonej. Z redakcji art. 12 u.p.o.U wynika, że wojewoda może zapewnić pomoc obywatelom Ukrainy, o których mowa w art. 1 ust. 1, polegającą na: podjęciu działań niezbędnych do realizacji takich jak m.in. 1) zakwaterowanie; 2) zapewnieniu całodziennego wyżywienia zbiorowego; 3) zapewnieniu transportu do miejsc zakwaterowania, o których mowa w pkt 1, między nimi lub do ośrodków prowadzonych przez Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców na podstawie przepisów ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub miejsc, w których obywatelom Ukrainy udzielana jest opieka medyczna, albo miejsc pośrednich, z których będzie realizowany dalszy transport do punktu docelowego, w którym obywatelom Ukrainy udzielana będzie opieka medyczna; 4) finansowaniu przejazdów środkami transportu publicznego oraz specjalistycznego transportu umożliwiającego transport osób leżących lub przeznaczonego dla osób z niepełnosprawnością w szczególności do miejsc lub pomiędzy miejscami, o

których mowa w pkt 1-3;5)zapewnieniu środków czystości i higieny osobistej oraz innych produktów;6) organizacji miejsc udzielania doraźnej pomocy medycznej;7) zapewnieniu personelu medycznego realizującego w razie potrzeby wizyty kontrolne w odniesieniu do osób z dodatnim wynikiem testu diagnostycznego w kierunku SARS-CoV-2 - w przypadku organizacji miejsc zakwaterowania, o których mowa w pkt 1, przeznaczonych dla osób z dodatnim wynikiem testu diagnostycznego w kierunku SARS-CoV-2.

Ustawodawca chcąc potencjalnie wykorzystać całość administracji publicznej wprowadził do omawianej ustawy podstawy prawne, w ramach których pomoc o jakiej jest mowa powyżej mogą zapewniać oprócz wojewody także inne organy administracji publicznej, jednostki podległe lub nadzorowane przez organy administracji publicznej, jednostki sektora finansów publicznych oraz inne organy władzy publicznej. W tych celach te organy lub jednostki mogą wykorzystywać nabyte lub powierzone tym organom lub jednostkom mienie Skarbu Państwa.

Posłużenie się w przepisie pojęciem administracji publicznej oznacza, że wskazaną pomoc mogą udzielać organy administracji państwowej, rządowej i samorządowej.

Ustawodawca upoważnił także jednostki samorządu terytorialnego, ich związki a także związki metropolitalne do zapewniania pomocy obywatelom Ukrainy, o których mowa w art. 1 ust. 1. z własnej inicjatywy i w zakresie posiadanych środków.

Wskazane podstawy prawne do udzielania pomocy socjalnej obywatelom Ukrainy są istotne z uwagi na wymóg zasady praworządności w związku z którą organ powinien działać na podstawie i w ramach prawa.

Jednocześnie trzeba zauważyć, że w zakresie prezentowanej pomocy socjalnej ustawodawca nie sformułował uprawnień dla obywateli Ukrainy. Zastosował metodę polegającą na przypisaniu zadań publicznych w zakresie tej pomocy socjalnej wyżej wskazanym organom administracji publicznej. Pomoc jest koordynowana przez wojewodę, który ma prawo do wydawania w związku z tym poleceń służbowych.

Do zamówień publicznych niezbędnych do zapewnienia omawianej pomocy nie stosuje się przepisów ustawy z dnia 11 września 2019 r. - Prawo zamówień publicznych (Dz. U. z 2021 r. poz. 1129, 1598, 2054 i 2269 oraz z 2022 r. poz. 25), co ma ją uelastyczyć i przyspieszyć.

II.4. **Гибридова форма udzielania pomocy**

Z kolei hybrydowa metoda regulacji publicznoprawnej, o której była mowa na początku artykułu została wykorzystana w treści art. 13u.p.o.U., który dotyczy świadczenia pieniężnego należnego podmiotowi spoza administracji publicznej z tytułu zapewnienia zakwaterowania i wyżywienia obywatelom Ukrainy. W tym wypadku chodzi o to, że każdemu podmiotowi, w szczególności osobie fizycznej prowadzącej gospodarstwo domowe, który zapewni, na własny koszt, zakwaterowanie i wyżywienie obywatelom Ukrainy, o których mowa w art. 1 ust. 1, może być przyznane na jego wniosek świadczenie pieniężne z tego tytułu nie dłużej niż za okres 120 dni od dnia przybycia obywatela Ukrainy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Okres wypłaty świadczenia może być przedłużony w szczególnie uzasadnionych przypadkach. W sprawach tego świadczenia pieniężnego nie wydaje się decyzji administracyjnych oraz nie stosuje się przepisów ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. - Kodeks postępowania administracyjnego. W razie sporu dotyczącego świadczenia pieniężnego podmiot, który złożył wniosek o jego przyznanie, może wystąpić z powództwem o świadczenie przeciwko gminie właściwej do rozpoznania wniosku. W sprawie o przedmiotowe świadczenie nie można dochodzić innych roszczeń. Omawiane świadczenie pieniężne nie podlega egzekucji na podstawie przepisów ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego oraz przepisów ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz. U. z 2022 r. poz. 479). Wniosek o świadczenie pieniężne składa się w terminie miesiąca od ostatniego dnia okresu objętego wnioskiem. Wniosek o świadczenie pieniężne złożony z uchybieniem terminu, o którym mowa powyżej pozostawia się bez rozpoznania.

Omawiana forma pomocy polega na sprywatyzowaniu wykonywania zadania publicznego polegającego na udzielaniu przez podmioty spoza administracji publicznej zakwaterowania i wyżywienia obywatelom Ukrainy, z którym u.p.o.U. wiąże możliwość uzyskania przez te podmioty w zamian, jednak na ich wniosek, świadczenia pieniężnego od gminy wykonującej w ten sposób zadania publiczne z zakresu administracji rządowej zlecone z mocy ustawy. Trzeba przyznać, że ta metoda regulacji oparta na wartościach prywatyzacji zadań publicznych, stosunków

prywatnoprawnych, zasady pomocniczości i społeczeństwa obywatelskiego jest innowacyjna.

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że zarówno formy pomocy socjalnej udzielanej przez wojewodę i organy administracji publicznej a także pomoc udzielona przez podmioty inne niż administracja publiczna polegająca na zapewnieniu na własny koszt, zakwaterowania i wyżywienia (art. 13 u.p.o.U) - jest zaadresowana bardzo szeroko albowiem do obywateli Ukrainy, o których mowa w art. 1 ust. 1u.p.o.U. Zaadresowanie tej pomocy tylko do tych obywateli Ukrainy, którzy mają z mocy ustawy prawo legalnego pobytu byłoby za wąskie i pozostawiałoby poza swoim zakresem inne osoby nie spełniające tych przesłanek a przecież także potrzebujące ze względów humanitarnych tej pomocy.

II.5. Pozostałe uprawnienia

Z kolei pozostałe uprawnienia przysługujące obywatelom Ukrainy są związane z pobytem legalnym z mocy ustawy w rozumieniu art. 2 ust. 1u.p.o.U. Przykładowo prawo do wykonywania pracy i rejestracji jako osoba bezrobotna lub poszukująca pracy przysługują tym obywatelom Ukrainy z mocy ustawy bez uzyskiwania pozwolenia w przypadku kiedy: 1) ich pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej uznaje się za legalny na podstawie art. 2 ust. 1 lub 2) są obywatelami Ukrainy przebywającymi legalnie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej - jeżeli podmiot powierzający wykonywanie pracy powiadomi w terminie 14 dni od dnia podjęcia pracy przez obywatela Ukrainy powiatowy urząd pracy właściwy ze względu na siedzibę lub miejsce zamieszkania podmiotu o powierzeniu wykonywania pracy temu obywatelowi, a praca jest powierzana w wymiarze czasu pracy nie niższym niż wskazany w powiadomieniu lub liczbie godzin nie mniejszej niż wskazana w powiadomieniu oraz za wynagrodzeniem nie niższym niż ustalone według stawki określonej w powiadomieniu, proporcjonalnie zwiększonym w przypadku podwyższenia wymiaru czasu pracy lub liczby godzin pracy (art.22 u.p.o.U.). Obywatele Ukrainy, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej uznaje się za legalny na podstawie niniejszej ustawy lub ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. z 2021 r. poz. 2354 oraz z 2022 r. poz. 91 i 583), mogą podejmować i wykonywać działalność gospodarczą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na takich samych zasadach jak

obywatele polscy pod warunkiem uzyskania przez obywatela Ukrainy numeru PESEL (art. 23 u.p.o.U).

Obywatelowi Ukrainy przebywającemu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, którego pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest uznawany za legalny na podstawie art. 2 ust. 1 u.p.o.U., przysługuje prawo do: świadczeń rodzinnych, świadczenia 500+, rodzinnego kapitału opiekuńczego, świadczenia dobry start oraz dofinansowania obniżenia opłaty rodzica za pobyt dziecka w żłobku (art. 26 u.p.o.U.); a także uprawnienie do opieki medycznej udzielanej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (art. 37u.p.o.U) .

Obywatelowi Ukrainy przebywającemu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, którego pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest uznawany za legalny na podstawie art. 2 ust. 1 i który został wpisany do rejestru PESEL, mogą być przyznawane świadczenia pieniężne i niepieniężne, na zasadach i w trybie ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej

(art. 29 u.p.o.U.); a także przysługuje mu pomoc w postaci jednorazowego świadczenia pieniężnego w wysokości 300 zł na osobę, przeznaczonego na utrzymanie, w szczególności na pokrycie wydatków na żywność, odzież, obuwie, środki higieny osobistej oraz opłaty mieszkaniowe (art. 31 u.p.o.U.).

III. Podsumowanie

Nie jest celem tego artykułu systemowa prezentacja treści ustawy, gdyż regulowana nią pomoc posiada jeszcze wiele instytucji m.in. dotyczących statusu prawnego dzieci, małoletnich, opieki w żłobkach i przedszkolnej; zapewnienia pieczy zastępczej będącym obywatelami pozbawionym opieki i wychowania rodziców dzieciom będącym obywatelami Ukrainy; edukacji, szkolnictwa wyższego; uzasadnionych aksjologią ustawy odstępstw od pewnych standardów Prawa budowlanego i farmaceutycznego; wykonywania na terytorium RP przez Obywateli Ukrainy zawodu lekarza i pielęgniarki/pielęgniарzа; a także utworzenia Banku Gospodarstwa Krajowego Funduszu Pomocy; wskazania pochodzenia i przeznaczenia środków Funduszu Pomocy - i jej prezentacja przekroczyłaby zaplanowane ramy publikacji. Zamierzeniem autorów było wykazanie, że nawet w tak typowo publicznoprawnej regulacji niezwykle istotny, wręcz masowy i oparty na zasadzie pomocniczości (subsidiarności) segment pomocy obywatelom Ukrainy oparto na regulacji posiadającej znamiona publiczno i prywatnoprawne.

**Marek Solski,
Catholic University of Lubelsky Ivan Pavel II, Lublin,
Poland**

MANAGEMENT OF THE POTENTIAL OF ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF CHANGES

The competitive position of the enterprise can be considered as financial stability in this market segment, which is confirmed by the volume of sales. The competitive position of the enterprise depends on the key factors of success: knowledge, skills, mobility, innovative technologies, marketing organization, diversification of production, expansion of the assortment, etc. In the foreign scientists studies regarding the analysis of the activities of enterprise, five characteristic features were released, in particular: organizational, top management, personnel, market, technical [5, p. 37-58]. But, in the modern conditions of the enterprises` functioning, There are much more such features and the most generalized are:

- organizational, characterizing the organizational form and structure enterprises;
- administrative, which characterize the management system and the planning system;
- personnel, characterizing knowledge, experience, skills of employees;
- market, in particular, demand, supply, price, product competitiveness, product quality, sales volume, knowledge of consumer needs, market reputation, image of the enterprise as a whole;
- technical, characterizing production facilities, production technologies;
- innovative, characterizing the level of production technologies and products in particular;
- economic, which characterize the available and involved economic resources, rates of profit growth and profitability;
- ecological, ensuring compliance of manufactured products with international standards.

We believe that market and environmental features are the most valuable of all the features listed above for the company, from a strategic point of view.

The competitive economic potential of an enterprise is the real ability to carry out purposeful production and economic activity that corresponds to the enterprise's development strategy. That is why we believe that the competitive economic potential of the enterprise should be considered as the opportunity and ability of the enterprise to develop at a certain point in time in accordance with the set goals to build up competitive advantages in a certain direction. The functioning of the competitive economic potential of the enterprise in modern conditions of changing requires the creation of social and economic conditions at the state level. The structure of the competitive economic potential of the enterprise is a set of the following structural components: production potential (own capital and borrowed capital, solvency, liquidity, management of receivables, management of profit distribution, management of current assets); development strategy (economic strategy, forecasting, marketing, benchmarking, internal consulting, controlling, economic risk assessment, competitive advantages, product diversification, human resources, ecological products, sustainable development); investment and innovation potential (formation of assets, investment attractiveness, investment efficiency, formation of an investment portfolio, management of current assets); information potential, which is a set of mechanisms of organizational interaction depriving, based on a systematic analysis of the external and internal environment, to keep the necessary amount of information about the current state, expected changes [4] and personnel potential.

Minimization of economic risks, preservation of guaranteed liquidity and solvency of the enterprise are the main goals of the enterprise functioning in the conditions of changes. Summarizing the results of the conducted research makes it possible to come to the conclusion that the economic condition of enterprises in Ukraine does not allow them to function successfully in the conditions of a market economy due to special features of finance and insufficient financial support from the state [3, p. 142]. This causes the development of scientifically based measures, directions for the activation of entrepreneurship [1, p. 8-9], that are aimed at strengthening of the enterprise economic potential.

The functioning of the enterprise in the conditions of changes is closely interdependent on the development of the competences of the

enterprise itself. Also, it is advisable to consider the capabilities of the enterprise as the implementation of consistent production and economic activity, and the ability is manifested in the properties of the economic potential. The realization of opportunities is carried out through the creation of an enterprise with values that are universal characteristics of the main tasks performance and the values, that are created, are specified in the results, namely in the conditions acquired by the enterprise [2, p. 141-145].

The realization of opportunities is carried out through the creation of an enterprise with values that are a universal characteristic of the performance of the main tasks, and the values that are created are specified in the results, namely in the benefits acquired by the enterprise.

The ability to integrate technical, technological, managerial and organizational knowledge for each enterprise is closely related to the following key competencies:

- external and internal relations of the enterprise, which determines relations with employees, suppliers, customers, competitors, who creates opportunities for the enterprise to acquire organizational knowledge and acquire a flexible response to changes in the environment;

- the image of the enterprise - the strategic position of the enterprise in the eyes of customers. Customers receive information about the enterprise, its products and form their own opinion;

- innovations – production of new, higher-quality products, search for cost-effective solutions in the field of engineering, technology, organization and management. Market changes force companies to respond faster to customer needs. These needs can be met owing to innovations, especially product innovations, which as new products expand the production portfolio and enrich market offers;

- own sources of competitive advantage, namely, natural monopoly, exclusivity (for example, licenses, concessions), which contribute to the economic success of enterprises and long-term development.

The formation of a competitive environment is important for increasing the economic potential of an enterprise. The construction and protection of a competitive environment at the state level should be based on the compliance with modern principles of management and organization of the economy, effective actions to overcome the socio-economic crisis. At

the current stage, there is an aggravation of the problems of the competitive environment, the solution of which is connected with the renewal of economic growth, the stimulation of competition and the implementation of innovations in the economy sphere.

The competitive policy of the state includes two main processes: the formation of competitive policy and its implementation. The competitive policy of the state is designed to promote the development of competition in the markets of goods and services, to stimulate the creation and development of a civilized competitive environment and competitive mechanisms, to ensure equal competitive conditions. The priorities in this area should be the creation of conditions for the development of competition, in particular, due to the reduction of barriers to entry, the development of market infrastructure and the support of innovations. For the effective implementation of competition policy in Ukraine it is necessary to form a balanced system of goals and tools of competition policy, as well as the introduction of constant monitoring and forecasting of the level of competition in socially important markets.

References

1. Vaskivska K.V., Naumenko V.V., Dovbenko A. Ya., Shuyeva D.D. Activation of entrepreneurial activity of united territorial communities in conditions of diversity. Bulletin of LNAU: Economics of AIC. 2019. № 26. pp. 5–10. URL: <https://doi.org/10.31734/economics2019.26.005> (Accessed: 15.03.2020).
2. Kovalev V.V., Volkova O.N. Analysis of economic activity of the enterprise. М.: ROSPEKT, 2002. - 424 p.
3. Prokopishak V.B. Formation of financial potential of agricultural enterprises: Monograph. - Lviv: Publisher: Liga-Press, 2013. 259 p.
4. Sabadireva A.L. Organizational foundations of the information system for assessing the potential of industrial enterprises. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/444/1/%D0%A1%D0%.pdf> (application date 20.03.2020).
5. Jezak J., Strategic company management, Ludz 1990, 141 p.

**Vaskivska Kateryna,
Catholic University of Lyubelsky Ivan Pavel II, Lublin,
Poland**

MODERNIZATION OF TECHNOLOGIES FOR MANAGEMENT OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF TERRITORIES

The modernization of the public administration system of Ukraine is connected with certain socio-economic changes in the historical context. With the nascence of new branches of the national economy, technologies for processing material, informational, spiritual and other objects of work, the nature of communication, the formation of qualitatively new property relations, the need for fundamental transformations in the state administration system based on the comprehensive scientific analysis arises. The topic of determining the foundations of state administration at the territorial level has been analyzed in the many scientists' works . The researchers also analyzed the problems with state regulation of regional development. Many researchers considered the system modernization of social development state management [3]. In the Ukrainian reality such modernization has been meaning the implementation of a large-scale administrative reform for many years,. In domestic scientific and specialized literature, administrative reform is understood as a form of structural arrangement, improvement and system development of state authorities, as a consolidated state mechanism, which was formed on the basis of the union of material, financial and human resources, enterprises, institutions, organizations and their corresponding interaction , based on the principles of the distribution of power within the current legislation, which ensures the implementation of state tasks and functions [1, p. 150]. Such a reform cannot be limited to improving the structure and powers of executive authorities at the central and local levels. It covers a whole complex of transformations in the system of state administration and local self-government and the administrative-territorial structure of the country.

However, it should be noted that neither in the theory nor in the practice of public administration has a single unified concept of decentralization of authority been developed. This indicates that decentralization itself is a relative concept and is determined depending on the focus of attention of scientists and practitioners on concepts, forms, and

approaches to its content. They consider it as a basis of management, a management system, an element of the organizational structure of public management, a method of managerial influence, the process of distribution and implementation of powers, a organization form of public authority and public management [2, p.44]. At the same time, the generalization of the theoretical works of foreign and domestic scientists-specialists in this field of knowledge gives strong basis for asserting that decentralization is a management system that anticipates the state to transfer the right to make decisions on certain important issues to territorial or regional level structures. Different types and forms of decentralization of authority are distinguished in the scientific literature. According to subjects and zones of influence, three main types of it are distinguished: territorial; functional; subject [2, p. 45]. Within the boundaries of territorial decentralization, the following structurally significant components are distinguished: olitical; administrative; financial; in some cases, the market [2, p.45]. Decentralization can take the form of devolution, delegation, deconcentration and divestment, which in turn is divided into legislative and administrative [2, p. 45].

The level of social development of the Lviv region depends on the level of development of the labor market and the level of unemployment. To date, there is a trend towards an increase in the number of citizens who are not employed, which leads to a burden on the workable part of the population. The reason for such a negative situation is the ineffectiveness of the regional policy regarding the creation of new jobs. The lack of incentives for diversification of production, expansion of specialization of the economy of the Lviv region, leads to an increase in unemployment. It is very important to correctly build the regional economy functioning scheme. When transitioning to a market economy, each region as a subject becomes an economic subsystem with a powerful interconnection of its main elements. The influence of incomes and solvency needs on regional production, development of the social sphere, as well as the influence of production on employment and incomes is actively growing. Interregional exchange is now carried out on a market basis, and therefore this region feels the influence of external competing markets for goods, labor and capital.

Rural areas, which are part of a united territorial organization of society, need to take into account their interconnection with the urban territorial subsystem. In the conditions of a market economy, the main direction should be the course to improve the rural economy and ensure the proper standard of living of the population of villages. The main goal of the policy of socio-economic development of rural areas should be the formation of a stable labor market with social orientations, ensuring the employment of the population and promoting the development of entrepreneurship in rural areas. As a rule, rural territories have always been considered by the state as the field of food supply, which has caused the decline of the social sphere and a decrease in the subsistence level of the rural population. Therefore, a qualitatively new approach to the management of rural territories is needed to achieve stable development of the spiritual, cultural, social, industrial, economic, and political activities of the rural population. In order to overcome inter-industry and inter-regional disparities, it is necessary to integrate the rural and urban subsystems of society. There is a big discrepancy between these subsystems in terms of the level of socio-economic development: the depletion of rural resource potential, the washing out of human resources due to the migration of the economically active population to the cities, the technical and economic backwardness of the agrarian industry is frozen. In the agricultural sector, due to the encouragement of alternative types of economic activity, which stimulates its competitiveness, it is advisable for the state to adjust the economic policy in the countryside i.e. to form a new concept of rural development, by reproducing agriculture, production, natural and socio-economic potentials of rural territorial units. It is also advisable to invest in the industry or sphere of activity that provides employment for the population and contributes to the preservation of the natural environment. This approach involves the diversification of employment of the population, the search for alternative activities to agriculture. Socio-economic development of rural areas should harmoniously combine civilized working conditions and cultural conditions of the villagers with respectful use of the improvement of rural areas [4]. To increase the attractiveness of work and life in the countryside, the proper level of socio-economic development and the formation of the village's social infrastructure, the development of entrepreneurship and competition must be ensured.

Mountain settlements, where significant recreational, health and historical and cultural potential is concentrated, are far from realized, and the state of socio-economic development of these territories is significantly inferior to both the regional average and the other districts level. This worsens the quality of life of the population and leads to increasing disparities in the system of economic complexes and deterioration of investment policy. The current state of development of the Ukrainian mountainous territories requires qualitative transformations capable of ensuring increased competitiveness and sustainable development of these territories using existing and the introduction of new forms of implementation of the state regional policy of Ukraine. The main reasons for the deterioration of the socio-economic and ecological development of mountain areas are: the absence of a consistent and integrated state policy aimed at the comprehensive development of mountain areas; underdevelopment of transport networks, energy and telecommunications infrastructure; the low suitability of mountainous areas for agricultural purposes, which significantly reduces the level of income of the population and affects the level of poverty; low labor productivity in agriculture, hidden unemployment, destruction of social and engineering infrastructure; low level of quality and availability of primary medical care; low level of financial support for educational, health care, and cultural institutions; natural resources, recreational, tourist and human potential, historical and cultural heritage are not used sufficiently for the tourist and economic development of the region; massive deforestation and failure to take appropriate measures for reforestation in the necessary volume; the risk of floods, landslides, which creates a risk for agricultural production and tourism;

The main task of our state is to determine the priority directions for the development of mountain areas: to create the necessary organizational, legal and financial prerequisites for the sustainable development of the mountain areas of the Ukrainian Carpathians, to increase their competitiveness and to improve the quality of life and economic well-being of the population living there. In order to improve the quality of life and economic well-being of the mountain population, the state must determine the priority directions for the development of mountain areas, create the necessary organizational, legal and financial prerequisites for the

sustainable development of these areas, and increase their competitiveness. Mountain territories are characterized by high natural resource potential, and have the prospect of becoming a condition for the socio-economic development of the regions where they are located.

Therefore, in modern globalization conditions in Ukraine, the need to redistribute tasks, through and resources at all levels of state administration - central, regional and local, in the direction of transferring powers from the state to local self-government bodies in accordance with the principles established by the European Charter of Local Self-Government - becomes urgent. In order to ensure the effective functioning of state regulation of socio-economic development of regions, it is necessary to find the optimal correlation between united territorial communities for the local level and control by the state, in order to achieve a coherent, closely integrated state, united by common strategic priorities, which is based on economically developed and powerful regions.

We believe that the modernization of state administration in Ukraine requires an administrative reform that creates favorable conditions for the development of local self-government. The overall productivity of systemic reforms in Ukraine depends on solving the theoretical and methodological problems of public administration modernization, a transparent, open and truly public system of authority and management. Decentralization of authority and management is the main vector of modernization transformations of the system of state management and social development of regions. It consists delimitation of powers and responsibilities between central, regional, and local administration and wider participation of citizens in solving political, economic, and social problems. The socio-economic development of rural areas should harmoniously combine civilized working conditions, the development of entrepreneurship and competition, the cultural and household conditions of the villagers with a reasonable and respectful use of the improvement of rural areas in order to ensure a high level of socio-economic development and the formation of the social infrastructure of the village.

References

1. State management of regional development of Ukraine: monograph on general ed. V.E. Gate K.: NISD 2010. 288 p.

2. Methodology of regional development planning in Ukraine. A tool for developing regional development strategies and plans for their implementation. The project of the European Union "Supporting the policy of regional development of Ukraine". 159 p. URL: https://cg.gov.ua/web_docs/1/2014/11/docs/Methodology_of_RD_planning.pdf.
3. I. Mykhnenko A. M. Innovations in the management of social development: academic. manual K.: NADU, 2009. 116 p.
4. Vaskivska Kateryna (2020). The development of the regional innovation system in Ukraine under decentralization. Journal of Management and Financial Sciences (JMFS). SGH Warsaw School of Economics Collegium of Management and Finance. Volume XIII. Issue 40 (March 2020). pp. 57–72. URL : <https://econjournals.sgh.waw.pl/JMFS/article/view/2424>

Бурик З.М., д.держ.упр., доцент,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі,
Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

Питання інформаційної безпеки для України мають особливе значення, адже інформаційний тиск та проросійська пропаганда в інформаційному просторі відбувалися ще до ескалації конфлікту. У монографії В.П. Горбуліна «Світова гібридна війна: український фронт», автор акцентує увагу на інформаційних впливах, конфліктності в українському суспільстві та виділяє період, що передував підготовці Росії до збройної агресії 2014 року з фокусом «на східних індустріальних районах України і Криму» і проведенню інформаційної роботи, в тому числі у кіберпросторі, що «досягала окремих цільових груп в інших частинах України» (за матеріалами [1]).

Таким чином, окрім військового втручання в АР Крим, Донбасі, широкомасштабних воєнних дій на всій території України з 24 лютого 2022 року, ворог намагався вести активну інформаційно-психологічну війну на інформаційному полі з метою дестабілізувати і

дискредитувати українську сторону через медіатизацію – «посилення інформаційного супроводу всіх інших мілітарних та немілітарних способів ведення війни» [2, с. 43].

У цьому контексті розглядаємо інформаційну безпеку як невід’ємну складову національної безпеки та вважаємо, що дослідження даної проблематики у військовий час має відбуватися через призму національних інтересів у площині публічного управління та адміністрування. Це дозволить комплексно дослідити зміст та основні особливості інформаційної безпеки в умовах російсько-української війни.

У Стратегії інформаційної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021, [3] дане поняття трактується як: «стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірної та об’єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом».

Зазначимо, що одним з напрямів реалізації національних інтересів України та забезпечення національної безпеки є посилення спроможностей національної системи кібербезпеки для ефективної протидії кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі [4].

Отже, інформаційна безпека стосується громадян, суспільства і держави в цілому.

Під забезпеченням інформаційної безпеки, у свою чергу, розуміємо процес щодо створення на регіональному й місцевому рівнях відповідних умов і стимулів для захисту прав, свобод та інтересів громадян, іміджу України в інформаційному просторі, для протидії інформаційним загрозам, а також захисту даних та електронних публічних реєстрів, якими володіє держава.

У Стратегії інформаційної безпеки України визначено вісім національних викликів та загроз інформаційній безпеці (рис. 1).

Рис. 1. Національні виклики та загрози інформаційній безпеці в Україні (складено автором за матеріалами [3]).

На наш погляд, до основних викликів, що постали перед країною в час війни, можна віднести:

1. Інформаційний вплив Російської Федерації як держави-агресора на населення.

З одного боку, глобальні суспільні процеси цифровізації, інформатизації та динамічний розвиток громадянського суспільства в Україні дають підстави вважати, що українці стали більш свідомими у споживанні інформації з відкритих джерел. З іншого боку, у військовий час у засобах масової інформації та мережі Інтернет

зустрічається ще більше маніпуляцій, неправдивих відомостей, іншої завідомо перекрученої чи необ'єктивної інформації щодо перших осіб держави, розвитку воєнних/політичних подій в Україні.

Аналізуючи новинний контент соціальної мережі Фейсбук з 24 лютого 2022 року, приходимо до висновку, що сформувалося три групи т.зв. «агентів впливу»:

безпосередньо російські «агенти впливу»;

особи (не залежно від їх національності), завербовані російською стороною, які свідомо співпрацюють з ворогом;

особи (не залежно від їх національності), якими маніпулюють розвідувальні служби, тобто співпраця відбувається несвідомо.

Відомо, що через різні пошукові системи (типу, Webmii, WHOIS, ін.) можливо частково ідентифікувати «агентів впливу» та фейкові профілі осіб, створені спеціально для проведення деструктивних інформаційних атак всередині країни та нанесення шкоди іміджу з боку країни-агресора. Проте, досить складно працювати одночасно з великою кількістю фейків (з англ. підробка, неправдива інформація) й спланованих дезінформаційних кампаній.

Зазвичай, перші дві вищезгаданих групи «агентів впливу» досить чітко розуміють, на яких речах спекулювати, запускаючи своїми меседжами в інформаційному просторі механізми ідеологічної чи іншої конфронтації між прихильниками конкретної позиції. Щодо останньої групи доцільно зауважити, що вони можуть бути «особами, якими саме маніпулюють, тобто свідомо співпраця з розвідувальними організаціями не є обов'язковою, передбачається можливість використання таких агентів наосліп (без їхнього відома про реальні цілі їхньої публічної діяльності)» [5]. Робота визначених у дослідженні «агентів впливу» відбувається з метою створити несприятливе інформаційне середовище, навіюючи серед українців певні думки, стереотипи, уявлення чи спонукальні мотиви, заклики до дій. Можуть застосовуватися різноманітні методи дезінформації (наприклад, чат-боти, інші форми та методи роботи з аудиторіями у соціальних мережах).

2. Спроби маніпуляції свідомістю громадян щодо європейської та євроатлантичної інтеграції України.

На підтвердження актуальності даного виклику автором дослідження у період з березня по вересень 2022 року проведено контент-аналіз у соціальній мережі Фейсбук, що дозволив ідентифікувати та сформулювати коло проблемних питань, яким варто приділити особливу увагу органам публічної влади, які є відповідальними за забезпечення інформаційної безпеки, серед них: російська мова, релігія, політичні уподобання, геополітичні настрої, зокрема певний негатив довкола ідеї вступу України до Європейського Союзу.

Очевидно, що євроінтеграційний курс, обраний Україною, сприяв проведенню змін у різних сферах життя суспільства. Суттєвий вплив євроінтеграційних процесів можна відзначити і на розвитку цифрових технологій в Україні, на зміну принципів, підходів і цінностей у сфері інформаційної політики держави. Втім, негативне сприйняття проєвропейських владних настроїв в Україні, на нашу думку, тісно пов'язано з кризовими явищами в економіці, політиці та суспільних відносинах, що передували війні.

Безумовно, процес трансформування досить складний і потребує організаційних заходів, спрямованих на зміну ставлення суспільства до озвучених вище проблем. Так чи інакше, різновекторність думок українців щодо вступу України до євроспільноти є досить тривожним сигналом для всіх суб'єктів, що безпосередньо беруть участь у забезпеченні інформаційної безпеки.

3. Обмежені можливості реагувати на дезінформаційні кампанії, у тому числі через обмеженість ресурсів (людських, фінансових, часових).

Досить серйозними проблемами на шляху забезпечення інформаційної безпеки, на нашу думку, для українських спецслужб також стали складнощі у вирішенні одночасно ряду проблем в інформаційній сфері, пов'язаних з війною (приміром, кібератаки на офіційні сайти державних органів влади чи існуючі в Україні цифрові платформи для надання публічних послуг громадянам).

4. Недостатній рівень інформаційної культури та медіаграмотності в суспільстві.

Про низьку медіаграмотність та медіакультуру в українському суспільстві свідчить відсутність навичок верифікації даних та

непередбачуваність щодо поширення даних з боку споживачів інформації. До таких споживачів інформації відносимо як окремих громадян, так і представників громадського сектору, які, на наш погляд, часто ігнорують перевірку даних в офіційних джерелах (веб-сайтах, офіційних сторінках в соціальних мережах органів публічної влади), публікуючи й тиражуючи неперевірені дані (у тому числі у графічному вигляді), без уточнення наскільки зображене/описане відповідає реальності.

Тому першочерговим завданням для подолання цього виклику інформаційній безпеці країни у військовий час має бути проведення по всій території країни широкомасштабних інформаційно-роз'яснювальних кампаній для визначених цільових груп (учнівська та студентська молодь, літні люди, ін.), навчань, спрямованих на різні категорії населення, що дозволять учасникам таких програм більш точно оцінювати ситуацію і розуміти соціально-економічні та політичні наслідки війни в країні; оволодіти методикою верифікації даних, навичками критичного мислення, які будуть корисні не лише для окремих журналістів та засобів масової інформації, які мають апріорі подавати об'єктивну інформацію та перевірені дані своїй аудиторії (читачам), але й для інших зацікавлених осіб.

Розглянемо коло суб'єктів, які впливають на забезпечення інформаційної безпеки. Безперечно, держава виступає основним суб'єктом, що відповідає за інформаційну безпеку в Україні. Правове підґрунтя тези, що «забезпечення інформаційної безпеки є однією з найважливіших функцій держави», міститься у Стратегії інформаційної безпеки [3] та у ст. 17 Конституції України із доповненням «є справою всього Українського народу» [6]. Дане доповнення сигналізує про важливість залучення всіх зацікавлених осіб, в тому числі науковців, до обговорення нагальних проблем у цій сфері (наприклад, прогнозування інформаційних загроз в інформаційному та кіберпросторі).

У межах цього дослідження мова йде про органи публічної влади, які від імені держави та в інтересах громадян, вирішують важливі питання, у тому числі у сфері інформаційної безпеки України. Система органів публічної влади, задіяних прямо чи/та опосередковано до забезпечення інформаційної безпеки в країні,

представлена на сьогодні: органами державної влади, системою державних органів виконавчої влади (Міністерство інформаційної політики України, інші міністерства та профільні державні комітети, центральні органи зі спеціальним статусом, місцеві державні адміністрації), системою державних органів судової влади, залучених зокрема до викриття «агентів впливу» у суді); представницькими та виконавчими органами місцевого самоврядування та органами самоорганізації населення.

Також до суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки в Україні відносимо інститути громадянського суспільства (громадські організації та осередки, що працюють в інформаційній та інших сферах, дотичних до питань інформаційної безпеки, благодійні і релігійні організації, недержавні засоби масової інформації, волонтерські рухи, та інші невідприємницькі установи, зареєстровані відповідно до чинного законодавства), спеціалістів з кризових комунікацій, журналістів, державні засоби масової інформації та представників наукового середовища. Важливо провести аналіз повноважень, які може взяти на себе кожен з суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки. З огляду на це, можливим є делегування державою окремих функцій і відповідальності щодо забезпечення інформаційної безпеки інститутам громадянського суспільства, а також залучення інших суб'єктів до вироблення спільного бачення, розробки цілей та задач, конкретних практичних заходів щодо захисту інформаційного простору України у військовий час. Також вважаємо за доцільне реанімувати роботу консультативно-дорадчих органів при міністерствах та переглянути їх формат роботи з метою підвищення ефективності органів виконавчої влади.

Спираючись на викладене вище відзначимо, що існуюча на сьогодні система забезпечення інформаційної безпеки є складною, багаторівневою та попри очевидні досягнення за останні роки потребує суттєвого удосконалення. В цілому політика держави в питаннях інформаційної безпеки має ґрунтуватися на кращих зарубіжних практиках, методиках та практичних кейсах у сфері забезпечення інформаційної безпеки.

На сьогодні виникає нагальна потреба на державному рівні:

забезпечити надійність захисту інформаційних ресурсів та електронних публічних реєстрів, якими володіє держава, від зовнішніх інформаційних атак та кіберзлонності;

збільшити міжнародне співробітництво у боротьбі з інформаційними загрозами та захистом інформаційного простору країни від фейків та активних дій т.зв. «агентів впливу»;

здійснити т.зв. скринінг (англ. screening), тобто перегляд вітчизняних нормативно-правових актів на відповідність нормам європейського права в сфері інформаційної політики та безпеки;

розробити державні програми, які стосуються інформаційної безпеки в Україні, а також питань щодо медіаграмотності, інформаційної гігієни.

Список використаних джерел

1. Світова гібридна війна: український фронт. Монографія / За заг. ред. В.П. Горбуліна. К. : НІСД, 2017. 496 с.
2. Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. Досвід ЄС і Східного партнерства / За заг. ред. В. Мартинюка. Київ : Центр глобалістики «Стратегія XXI», 2018. 105 с.
3. Стратегія інформаційної безпеки : Указ Президента України № 685/2021 від 28 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n14> (дата звернення: 31.10.2022).
4. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України № 392/2020 від 14 вересн. 2021 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 01.11.2022).
5. Дубов Д. В. «В інтересах іншої держави...»: проблеми виявлення та протидії агентам впливу: аналіт. доп. / Д. В. Дубов, І. О. Корецька. К. : НІСД, 2018. 48 с.
6. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 30.10.2022).

Васьківська К.В., д.е.н., професор,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

АДМІНІСТРУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВІЙНИ

Зміна пріоритетів місцевого розвитку в умовах війни та передачі на рівень місцевого самоврядування відповідальності, ресурсів та повноважень для забезпечення розвитку території висуває на передові позиції питання соціально-економічного розвитку територіальних громад. Його стимулювання забезпечується органами самоврядування через раціональне управління та використання ресурсів, застосування спеціалізованих правових, адміністративних, інформаційних і фінансових інструментів.

Активізація економічного розвитку територіальної громади передбачає:

- заходи щодо модернізації та формування технічної і соціальної інфраструктури на території;
- забезпечення раціонального управління об'єктами комунальної власності;
- стимулювання підприємницької діяльності на території громади (відповідно до рівня освіти та кваліфікації населення) та формування її позитивного іміджу.

Сьогодні саме розвиток підприємництва розглядається як основний стимулятор розвитку самої територіальної громади та забезпечення робочими місцями активну частину населення. Перш за все, підприємництво розглядається як інструмент зростання зайнятості на території громади та джерело підвищення доходності місцевого бюджету і платоспроможності населення.

Проте залучення підприємництва (релокація підприємств) на територію громади вимагає створення відповідного позитивного середовища для його розвитку. А формування такого середовища, в свою чергу, залежить від політики та дій органів місцевого самоврядування в цьому напрямку, які направлені на підвищення рівня соціально-економічного розвитку територіальної громади.

Акцентуючи на необхідності економічного розвитку громад, слід зауважити, що кожна територіальна одиниця виступає частиною більшої соціально-економічної системи, що обумовлює існування чинників, які впливають на формування підприємницького середовища громади і, або залежать від впливу та дій органів місцевого самоврядування, або відповідний вплив на які відсутній. Серед таких – географічне розташування територіальної громади, її місцезнаходження по відношенню до інших громад, проходження її територією або поблизу її кордонів важливих шляхів сполучення, наявність природних ресурсів тощо. Такі чинники виступають причиною диференціації територіальних громад та «привілейованого становища» одних порівняно з іншими.

Разом з тим, можливості для підприємців суттєво розширилися в результаті формування об'єднаних територіальних громад, передовсім завдяки усуненню бар'єрів і посередництва районного рівня управління. Особливо позитивним є цей аспект для підприємців, які є вихідцями з громади. Адже вирішення питання на рівні громади, мешканцем якої ти є, при безпосередньому спілкуванні з головою громади та можливістю заручитися підтримкою депутатів та населення сприяє швидшому вирішенню багатьох проблем. Зокрема, якщо до реформування адміністративно-територіального устрою на місцевому рівні районною адміністрацією забезпечувалося формування, а районною радою – затвердження стратегії розвитку району, що означало акумулювання низки функцій стосовно економічного розвитку території на вищому рівні, то з утворенням об'єднаних територіальних громад усі повноваження закріплено на рівні органу самоврядування громади, зокрема і формування і затвердження плану економічного розвитку території. Перевагою є також передача на рівень об'єднаних територіальних громад ширших повноважень у сфері надання соціальних послуг, адже безпосередньо в громаді є можливість отримання послуг, які до реформування надавалися лише в районному центрі.

Відтак основні повноваження щодо забезпечення економічного розвитку та надання соціальних послуг на території передані на місцевий рівень, що є позитивним аспектом, проте вимагає

зміцнення кадрового потенціалу органів місцевого самоврядування для ефективного використання наданих можливостей.

Незалежно від вихідних умов та зважаючи на існування чинників, які залежать від впливу та дій органів місцевого самоврядування, їх завданням виступає ведення політики, спрямованої на найефективніше використання наявного економічного потенціалу громади.

Враховуючи реальні умови змін, слід відмітити, що основними проблемами, які негативно впливають на розвиток підприємництва територіальних громад є:

відсутність налагодженої і ефективної системної координації дій зацікавлених сторін, до яких відносяться центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання підприємців, міжнародні організації;

неузгодженість державної політики у сфері розвитку підприємництва;

відсутність взаємодії між центральними і місцевими органами влади з питань вирішення поточних проблем у сфері розвитку підприємництва;

обмежене інвестування підприємств, які орієнтовані на експорт продукції;

обмежена державна підтримка окремих сфер економіки, зокрема розвитку малого і середнього підприємництва;

обмежений доступ суб'єктів малого і середнього підприємництва до ресурсів (фінансових, майнових, природних тощо);

невідповідність існуючої інфраструктури підтримки підприємництва потребам малого і середнього підприємництва, низька якість та кількість надаваних послуг [1].

На основі врахування практики країн, які характеризуються суттєвими успіхами в питанні розвитку підприємництва на території держави, визначимо основні напрями розв'язання вищезазначених проблем та суб'єкти виконання поставлених завдань. Можна виокремити основні напрями активізації підприємницької діяльності:

створення на рівні держави сприятливого середовища для розвитку підприємств;

спрощення податкового адміністрування для малих і середніх підприємств;

розширення доступу малих і середніх підприємств до природних ресурсів;

популяризація підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок;

підвищення інноваційності підприємств.

Сьогодні на рівні органів місцевого самоврядування керівництво об'єднаних територіальних громад обізнане та володіє проблемами розвитку соціальної сфери на території (житлового фонду та надання житлово-комунальних послуг, медичних та освітніх закладів), наявності інфраструктурної бази; проте стикається з новим для себе завданням – потребою формування взаємовідносин нового рівня з представниками малого та середнього бізнесу та забезпечення системності роботи в напрямі розвитку ділової активності в громаді.

У контексті стимулювання розвитку підприємництва на території громади актуальним є напрями ефективного адміністрування підприємницької діяльності територіальних громад: активізація людського потенціалу та забезпечення соціально-економічного розвитку території громади; стимулювання відтворення капіталу в економіці громади; формування позитивного іміджу громади; забезпечення високої якості надання соціальних послуг, інфраструктурної бази та покращення еколого-енергетичної ситуації в громаді. Сьогодні в більшості громад поширені однакові проблеми, які сповільнюють розвиток підприємництва, серед них основними є перешкоди ведення підприємницької діяльності, проблеми розвитку місцевої інфраструктури та працевлаштування населення. Основними перешкодами ведення підприємницької діяльності в більшості об'єднаних територіальних громад є:

відсутність доступу до фінансових ресурсів. Оскільки основним джерелом

фінансового забезпечення діяльності малого та середнього підприємництва є власні кошти, та існує реальне обмеження доступу до кредитних ресурсів внаслідок їх високої вартості, виникненні ризиків неплатоспроможності.

високий рівень тіньового характеру таких суб'єктів, що характеризується

приховуванням реальної інформації щодо акумуляції та розподілу прибутків. Розв'язання даної проблеми потребує розвитку інфраструктури фінансової підтримки підприємницької діяльності.

проблема працевлаштування населення. Основними причинами появи даної

проблеми є: відсутність на місцевому рівні інформації про кваліфікацію та професійні навички місцевого населення, невідповідність рівня кваліфікації населення та спеціалізації підприємств, загострення соціальних проблем, які перешкоджають працевлаштуванню населення, особливо жінок.

Акумуляція необхідної інформації та її постачання суб'єктам підприємницької діяльності - оскільки потреба у людських, природних, фінансових ресурсах для розвитку підприємництва є актуальною у будь-який час, у штаті органів місцевого самоврядування повинен бути фахівець з питань комунікації та акумуляції інформації, донесення її до суб'єктів підприємницької діяльності та консультування місцевих жителів з питань працевлаштування.

Для вирішення зазначеної проблеми на рівні органів місцевого самоврядування дієвими є: ініціатива органів самоврядування щодо *маркетингу продукції* місцевих підприємств – передовсім така діяльність може здійснюватися саме службою підтримки підприємництва в громаді, оскільки одним з її завдань виступає формування взаємозв'язків підприємців і між собою, і з населенням. *Промоція продукції* не є основним завданням органів самоврядування, проте виступає формою підтримки їх розвитку. *Реклама продукції* місцевих підприємств може бути організована через їх залучення до організації місцевих ярмарок, святкувань, тощо. Можна зауважити наявність значної кількості напрямів забезпечення ефективного управління підприємницькою діяльністю з боку органів місцевого самоврядування з метою досягнення її соціально-економічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Vaskivska K., Chopuk O. (2019). Economic development of the business entities of suburban area. Monograph. Edited by Professor K. Vaskivska. Lublin: KUL. 164 p.

Олійченко І.М., д.держ.упр., професор,
Дітковська М.Ю., к.держ.упр., доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Україна

КОНЦЕПЦІЯ РОЗУМНОГО МІСТА І ПРІОРИТЕТИ СУЧАСНИХ ПРОЦЕСІВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

Цифровізація є тенденцією розвитку сучасної цивілізації поряд із глобалізацією, демографічними змінами та змінами клімату, Цифрові інновації знаходяться в центрі дискусії про «розумні міста» призначені для створення більш ефективного міського середовища.

Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) визначає цифровізацію як інструмент підвищення якості життя людей, який позитивно впливає на людей, бізнес та уряди за рахунок створення якісних робочих місць та підвищення якості обслуговування.

Особливу роль у процесах цифровізації відіграють [6]:

високошвидкісний Інтернет, 3D-друк, штучний інтелект, віртуальна реальність як фактори, що відкривають можливості для «розумних міст» та «розумних територій»;

використання цифрових інструментів, які можуть допомогти органам влади досягти більш ефективних систем оподаткування, державних закупівель, спрощення правил та процедур, відкритого уряду та підвищити доступність послуг;

інвестування в цифрову інфраструктуру для забезпечення більш збалансованого зростання, забезпечуючи при цьому якісне планування, доступність та своєчасне, розумне регулювання;

використання спеціальних інструментів для вирішення регіональних наслідків впливу цифровізації та інших технологічних змін у регіонах та містах.

Останні роки концепція «розумного міста» ґрунтувалася на пропозиції про провідну роль приватного сектора, нових економічних можливостей, покращення державних послуг та залучення громадян у життя міст [3]. Технологічний аспект ставився в основу досліджень розвитку розумних міст. Здебільшого це стосувалося розробки хмарних платформ та проєктів. Однак не менш важливими є соціальні інновації, які залежать від здатності органів державної влади та місцевого самоврядування залучати підприємців, науковців, неурядові організації та громадян до процесів планування та реалізації, а також узгоджувати найкращі рішення для розвитку.

Серед нових технологій пріоритетними є адитивне виробництво (3D-друк), Інтернет речей (IoT), аналітика великих даних, штучний інтелект (AI), технології накопичення енергії, цивільні технології, безпілотні літальні апарати, транспортні засоби (дрони) та блокчейн.

Передбачаються і політичні наслідки розумних міст [7]:

для приватного сектора стоїть завдання розгляду нових форм співпраці з органами публічного управління як інвестора і новатора у використанні технологій для визначення та вирішення проблем, що виникають в окремих секторах;

дані та технології при проектуванні розумних міст матимуть великий вплив на розробку політики та планування;

для керівників міст важливо продемонструвати позитивний вплив на результати та наслідки прийняття управлінських рішень та розвиток місцевого самоврядування;

необхідно більш ефективно використовувати потенціал підприємців, які тісно співпрацюють з місцевими органами влади для створення інтелектуальних рішень для покращення життя в містах.

Однак цифровізація несе і низку проблем [5].

вона може поліпшити реакцію державної політики на такі тенденції, як глобалізація, демографічні зрушення та зміна клімату, або, навпаки, посилити їхню дестабілізуючу дію;

цифрові інновації можуть змінити правову та нормативну базу, пов'язану із захистом споживачів, оподаткуванням, трудовими договорами, поставити під загрозу дані громадян, конфіденційність та безпеку, можуть посилити нерівність серед маргіналізованих у цифровому відношенні груп;

необхідно забезпечити цифрову грамотність широких верств населення та доступність цифрових технологій у всіх містах та регіонах.

Відповіді як на можливості, так і на проблеми цифровізації мають бути надані переважно на регіональному та місцевому рівнях. Також необхідно, щоб малі та середні підприємства могли повною мірою скористатися цифровими технологіями.

Найбільшими проблемами розумних міст України є недостатнє фінансування, брак системних ідей та рішень на місцевому рівні, політизація концепції розумного міста, недостатня популяризація переваг концепції, її недостатній зв'язок з цілями сталого розвитку, недостатня увага при проведенні просторового планування [4].

Враховуючи пріоритети сучасних процесів цифровізації в Україні розвиток розумних міст потребує вирішення питань нормативно правового забезпечення, розбудови необхідної інфраструктури, безпеки міста, функціонування Центрів надання адміністративних послуг, використання систем електронного документообігу, функціонування офіційного порталу міста, підтримки громадських ініціатив, участі громадян у виробленні та прийнятті рішень, забезпечення доступу до відкритих даних та розвиток соціальних мереж [2]. Також до завдань, які потребують вирішення відносять подолання розриву між міськими програмами та стратегічними пріоритетами міст, зміцнення регіонального співробітництва, розширення партнерських екосистем [1].

У військовий час особливо збільшується роль інформаційних технологій у житті суспільства та функціонуванні органів державної влади і місцевого самоврядування. Обмеження у можливостях пересування під час військових дій викликає необхідність у дистанційній взаємодії між державою і громадянами. Велика кількість мешканців міст опинилася в ситуації, коли вони змінили місце

проживання, і саме сучасні інформаційні технології стали новою формою взаємодії між державою і суспільством, які забезпечують права громадян і можливість вирішувати нагальні проблем, які стали перед ними у військовий час. Але без сумніву, такі суттєві зміни у комунікаціях між громадянами та державними установами будуть мати наслідки у майбутньому. Застосування нових форм комунікацій, які виникли ще з часів пандемії коронавірусу мали своє продовження з початком повномасштабної агресії РФ проти України. Унікальний досвід застосування новітніх інформаційних технологій вимагає нових рішень щодо функціонування державних установ і їх взаємодії з громадянами, яке може бути досягнуто шляхом застосування концепції розумного міста.

Список використаних джерел

1. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету: Серія: Економічні науки, Vol 0, Iss 47, Pp 76-82 (2017)
2. Чукут С. А. Смарт-сіті чи електронне місто: сучасні підходи до розуміння впровадження е-урядування на місцевому рівні / С. А. Чукут, В. І. Дмитренко // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 13. – С. 89-93
3. Kleinman, M. (2016), *Cities, Data and Digital Innovation*, IMFG Papers on Municipal Finance and Governance, https://munkschool.utoronto.ca/imfg/uploads/338/imfgpaper_no24_citiesdatadigitalinnovation_markklein_man_feb_10_2016.pdf.
4. Lozynskyy, R. Pantyley, V. and Sawicka, A. (2021). The smart city concept in Poland and Ukraine: in search of cooperation opportunities. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 52(52): 95-109. DOI: <http://doi.org/10.2478/bog-2021-0016>
5. OECD (2018), *The policy implications of digital innovation and megatrends in (smart) cities of the future: A project proposal*, OECD, Paris, [https://login.oecd.org/?appId=18080&referer=https://one.oecd.org/document/CFE/RDPC/URB\(2018\)2/en/pdf](https://login.oecd.org/?appId=18080&referer=https://one.oecd.org/document/CFE/RDPC/URB(2018)2/en/pdf)
6. OECD (2019) 4th Ministerial meeting on regional development (Athens, 19-20 March 2019): <https://www.oecd.org/cfe/regionaldevelopment/rdpc-ministerial-meeting.htm>
7. OECD (2019) Enhancing the contribution of digitalisation to the smart cities of the future, <https://www.oecd.org/cfe/regionaldevelopment/Smart-Cities-FINAL.pdf>

Васьківський Ю.П., к.філол.н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

СВОБОДА ЗМІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Розвиток демократії залежить від унікального співвідношення чинників, що складається на певний момент в конкретній країні або у регіоні. А разом із тим, проявитися і стати вирішальними для забезпечення успіху можуть історичний досвід, культура, передовсім політична. Щоб демократія вкоренилася у суспільство, як нова діюча система влади, важливо не тільки зрозуміти сутність її основних принципів, а й дотримуватись їх самостійно, без всесильної влади і з повнотою відповідальності за неї. Україна належить до держав, що не надто відзначаються демократичною традицією. Протягом періоду радянського тоталітаризму в нашій країні не розвивали елементи особистих свобод, фактично громадяни не мали правової держави, не брали участі в її управлінні. Тільки після того, як українці здобули незалежність, пріоритетними принципами побудови демократичної держави стала воля народу.

Але разом із цим дослідники наголошують, що підґрунтям формування демократичного суспільства в Україні є: розширення економічної свободи; радикальна зміна інститутів суспільства, усієї системи цінностей і психології людей, що успадкували наслідки тоталітарної системи; підвищення рівня політичної відповідальності та політичної культури громадян; встановлення ефективного контролю суспільства над політикою еліти; подолання економічних проблем. До цього переліку неодмінно варто додати свободу преси, що була відсутньою у будь-яких її проявах у тоталітарному радянському суспільстві [1, С. 481 - 486].

Сьогодні медіа стали незамінною частиною життя українців, при чому не тільки їх друкований еквівалент, а й електронні медіа, адже з допомогою телефону або ноутбука кожен, незважаючи на час доби або географічне розташування, може переглянути свіжі новини у зручний спосіб. Специфікою розвитку сучасного суспільства є стрімкий розвиток засобів масової комунікації. Цей процес надає можливість швидкого розповсюдження інформації у суспільстві.

Інтернет у наш час став своєрідним медійним середовищем, завдяки якому відбувається глобальний обмін інформацією. Окрім того всесвітня павутина не обмежує у просторі для публікацій так, як скажімо періодика, адже кожна газета має чітко визначену кількість сторінок, а Інтернет-ЗМІ мають змогу публікувати довільну кількість матеріалів. Значною перевагою мережі порівняно з традиційними медіа є її оперативність. Завдяки цьому та ряду інших причин Інтернет-журналістика розвивається з усе більш швидкими темпами й приваблює дедалі численнішу аудиторію. Отже, із часом змінюється не тільки система ЗМІ, як підсистема суспільства, а і її аудиторія, котра, незважаючи на свою незібраність, розпорошеність, розсіяність, також може розглядатися, як відносно цілісна соціальна система.

Однією з демократичних свобод, визначених Конституцією України, є також свобода слова, яка розглядається не тільки як сама по собі, а й як свобода преси. Стаття 34 Основного Закону України гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань [3]. Це, у свою чергу, може реалізуватися і як право громадян та їх організацій поширювати ідеї, думки, погляди через засоби масової інформації без обмежень з боку влади, що включає в себе: свободу доступу до інформації, свободу поширення інформації, свободу дотримання своєї думки, не зазнаючи зовнішнього втручання.

За перший квартал 2020 року зафіксовано і шість випадків побиття та п'ять погроз, крім того, по чотири випадки в категоріях «доступ до публічної інформації» та «кіберзлочини». Крім того, зафіксовано два випадки непрямого тиску (стеження за журналістами) та один випадок пошкодження майна журналістів. Загалом варто відзначити, що в Україні стабільні негаразди із посягання на права журналістів, що свідчить про корумпованість владної системи та небажанням низки впливових осіб розголошувати джерела свого збагачення, причини протиправних діянь у різних сферах політичного і суспільного життя тощо. Політична збалансованість – наступний показник, що впливає на рейтинг свободи преси в Україні. У наш час медіа часто лобіюють інтереси одного із політичних кандидатів/партій та, більше того, поширюють «чорний піар» на адресу його першочергових конкурентів. Цю ситуація добре можна було

простежити в Україні на прикладі виборів президента 2019-го року. Отже, свобода преси повинна захищатися зі сторони держави. Хоча з одного боку розроблено цілому непогано систему захисту свободи преси та діяльності журналістів у вітчизняному законодавстві, проте на практиці норми та принципи не завжди витримані.

Важливу роль у становленні свободи преси в Україні відіграв В'ячеслав Чорновіл, поклавши на вагу свій талант, працелюбність, журналістських хист та життя. Важливе значення для осмислення В. Чорновіла як особистості, громадського й державного діяча має десяти томне видання його праць, що було започатковане 2003 року Міжнародним благодійним фондом В'ячеслава Чорновіла та видавництвом «Смолоскип». Свобода преси відображає стан розвитку у суспільстві, у тому випадку, якщо медіа контролюються цензурою, говорити про розвиток національного, громадянського, думаючого суспільства неможливо. Важливу роль на шляху боротьби за вільне висловлення журналістами незаангажованої інформації відіграв В. Чорновіл, видаючи газету «Час» попри низку утисків та негараздів.

Україна 2019-го року посіла 102-ге місце у рейтингу свободи ЗМІ у світі. Проте в Індексі свободи преси-2020 Україна піднялася одразу на шість сходинок та опинилася на 96 позиції. Проте стан свободи преси в країні не покращився (оцінка впала на 0,06 бали й тепер її індекс – 32,52). Її рейтинг зріс за рахунок того, що показники погіршилися у низки інших країн, які минулого року займали вищі позиції, ніж Україна. Щодо ситуації у світі, то трійка лідерів 2020 року дещо змінилася. Так, три перші позиції займають Норвегія, Фінляндія й Данія відповідно.

Разом із цим, на думку членів організації «Репортери без кордонів», на розвиток журналістики у світі впливає низка негативних факторів, з якими тісно доведеться зіштовхнутися у наступному десятилітті, це зокрема: геополітична криза (через агресивність авторитарних режимів); технологічна криза (через відсутність демократичних гарантій); демократична криза (через поляризацію та репресивну політику); криза довіри (через ненависть до ЗМІ); економічна криза (збіднення якісної журналістики). Але, на думку, низки українських дослідників, рівень свободи слова в Україні викривлюється як і його істинне значення. На сучасному етапі захист

свободи преси та журналістів, що виконують свій громадянський та професійний обов'язок, набуває надзвичайної актуальності. Нинішні публіцисти та медіа критики переконані, що сьогодні ще рано говорити про свободу слова як таку та про правильність розуміння цієї категорії у колах самих журналістів.

Українські дослідники неодноразово звертали увагу на проблеми свободи слова в Україні, її важливість щодо повноцінного розвитку журналістики [2, С. 91-98]. Проте станом на сьогодні складно зауважити навіть загальноприйняте визначення цього поняття. Проте в наш час доволі часто доводиться спостерігати за ситуацією, коли журналісти засобів масової інформації, що фінансуються політиками або можновладцями, «поливають брудом» їхніх першочергових опонентів. Такі явища не мають нічого спільного із істинною свободою слова. Тобто вважаємо, що перша складова свободи слова – фінансова незалежність медіа в Україні. Свобода ЗМІ є необхідним елементом функціонування демократичного політичного режиму. Також стан свободи преси безпосередньо впливає на рівень розвиненості демократії у державі.

Список використаних джерел

1. Васьківський Ю.П. Свобода слова як головна цінність демократичного суспільства. Стратегія якості в промисловості і освіті. Матеріали XV Междунар. конф., 3-6 червня 2019 г., Варна, Болгарія. С. 481 - 486.
2. Васьківський Ю.П., Васьківська К.В. Ведення інформаційної війни як конструювання нової реальності. Монографія. Management, finance, economics: modern problems and ways of their solutions: collective monograph. International Science Group. Boston : Primedia eLaunch, 2021. 91-98 р.
3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 22.09.2022).

Вітер О.М., к.пед.н., доцент,
Килин О.В., студент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогоднішня російсько-українська війна вносить корективи до традиційного функціонування сфери публічного управління. Повномасштабна війна, яку розпочала росія, нещадно знищує економіку країни та завдає величезних збитків інфраструктурі. В такій ситуації економіка переорієнтовується на військові рейки та змінюються механізми державного управління. Механізм управління країною працює у форс-мажорних обставинах, в умовах невизначеності та нестабільності. Рішення приймаються на основі неповної, та не завжди достовірної інформації, що в результаті приводить до зниження їх ефективності.

Тому, в умовах військового стану необхідно запроваджувати шаблони воєнної економіки, а це вимагає пошуку та запровадження нових підходів до формування механізму публічного управління, щоб забезпечити його стабільне та ефективне функціонування.

Основними викликами, з якими стикається Україна під час воєнних дій на своїй території, є:

- руйнування усталених механізмів управління державою;
- зміна структури економіки та втрата значної частини бюджетних надходжень;
- загострення соціальних проблем.

Запровадження військового стану на всій території України заставило тимчасово змінити механізми управління державою і запровадити військово-цивільні адміністрації. В мирних умовах, інституційний механізм публічного управління реалізується через сукупність органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та інших органів. Військово-цивільні адміністрації, як суб'єкти публічного управління, є тимчасовими державними органами у воєнних умовах, на яких покладено повноваження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого

самоврядування для здійснення управління, адміністрування, забезпечення стабільної життєдіяльності населення.

Війна внесла суттєві зміни в структуру економіки. Військові дії завдають величезних збитків бізнесу, всім категоріям громадян, та державі в цілому. Українська економіка від початку війни втратила від 30 до 50%. виробничих потужностей [1].

Насамперед постраждала промисловість через зупинку підприємств у зонах бойових дій. Найбільше це стосується ключових експортних галузей економіки чорної металургії та сільськогосподарського виробництва. Потужні металургійні заводи зупинили своє виробництво, аграрні компанії призупинили свою діяльність. Багато логістичних ланцюгів повністю розірвані, багато підприємств знищено фізично. На території, де розгортаються воєнні дії, розташовані підприємства, які виготовляли біля половини ВВП.

Внаслідок блокади росією морських портів України скоротились ключові позиції експорту, зокрема пшениці, олії, залізної руди. Через логістику під загрозою опинились дві треті частини річного товарного експорту України.

Військові дії призвели до значних втрат доходної частини бюджетних надходжень та збільшення бюджетного дефіциту. Податкові надходження до державного та місцевих бюджетів обмежені через зниження економічної активності суб'єктів економіки. Видатки бюджету продовжують зростати переважно через видатки пов'язані з проведенням військових дій. В результаті дефіцит бюджету без урахування зовнішніх грантів, за оцінками МВФ, сягнув 13,9% ВВП 2022 року. Також МВФ прогнозує, зниження ВВП України приблизно на 35% за рік [2].

Саме тому, важливим завданням органів державного управління є напрацювання механізмів щодо формування умов для розвитку та відновлення бізнесу, який є фундаментальною основою економіки та головним джерелом надходження коштів до державного та місцевих бюджетів.

Також, одним із нагальних завдань сучасного державного управління є створення умов для тимчасового перенесення підприємницької діяльності у більш безпечні області. Представники Мінекономіки, військові адміністрації, компанії, які допомагають із

логістикою, опрацьовують заявки на релокацію. За даними Мінекономіки подано 1400 заявок на релокацію підприємств з місць воєнних дій у більш безпечні місця [3].

Для ефективного функціонування бюджетної сфери та забезпечення життєво необхідних потреб жителів територіальних громад у період дії воєнного стану внесено зміни до бюджетного та податкового законодавства. Так, для суб'єктів малого підприємництва, платникам податку 1 та 2 групи, на усій території країни з 1 квітня 2022 року до припинення воєнного стану, надано право добровільно сплачувати єдиний податок. Розширено коло платників 3 групи, які можуть знаходитись на спрощеній системі оподаткування. Відсоткова ставка єдиного податку для платників податку третьої групи встановлюється у розмірі 2 відсотків від доходу [4].

Ще одним кроком Українського уряду у відновленні бізнесу стало розширення кредитування за програмою «5–7–9». Відповідно до цієї програми, впродовж військового стану в Україні будь-який бізнес має можливість отримати кредит під 0% [4].

Соціальні служби та Уряд також намагається здійснити кроки щодо підтримання рівня доходів населення: підтримуються виплати працівникам бюджетної сфери, пенсій, запроваджуються виплати особам, які вимушено втратили роботу, та внутрішньо переселеним особам, суттєво збільшено виплати військовим тощо.

Соціальною підтримкою безробітних громадян та організацією їх працевлаштування займається Державна служба зайнятості. Внаслідок війни 41% громадян України припинили працювати. Серед тих, хто продовжує працювати – 24% працюють частково або віддалено. 21 квітня Верховна Рада прийняла законопроект, який спрощує отримання статусу безробітного та виплату соціальних виплат для внутрішньо переміщених осіб та осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, або територіях де ведуться бойові дії [5].

Зменшується і внутрішній попит в країні, який необхідний для нормального функціонування економіки. Регіональний директор Світового банку у Східній Європі Аруп Банерджі оцінює зростання рівня бідності в Україні в десятикратному розмірі. За його словами,

двадцять п'ять відсотків населення житимуть у бідності до кінця року, порівняно з трохи більше ніж 2% до початку повномасштабної війни, а до кінця наступного року ця цифра може зрости до 55% [6].

В таких умовах необхідне посилення державного впливу на економіку та застосування заходів воєнної економіки. Заходи передбачають одночасне координування зусиль в таких напрямках:

- макроекономічна стабілізація;
- підтримка купівельної спроможності та внутрішнього попиту в країні;
- застосування заходів зі береження виробництва.

Отже, можна констатувати, що в умовах війни змінюються механізми функціонування органів публічного управління, які спрямовані на забезпечення стійкості економіки, підтримку бізнесу, зменшення розбалансованості попиту і пропозиції з метою підтримання економічної та воєнної спроможності держави.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 12.04.2022).
2. Скорочення ВВП та безпрецедентний дефіцит бюджету: у МВФ оцінили наслідки війни для економіки України URL:<https://www.slovoidilo.ua/2022/10/20/novyna/ekonomika/skorochennya-vvp-ta-bezprecedentnyj-deficyt-byudzhetu-mvf-oczinyly-naslidky-vijny-ekonomiky-ukrayiny> (20 жовтня 2022 р)
3. Програми підтримки бізнесу під час війни URL: <https://buduysvoe.com/publications/programy-pidtrymky-biznesu-pid-chas-viyny> (дата звернення 25.10.2022 р.).
4. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Постанова КМУ №252 від 11.03.22 р. / Електронний ресурс: режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 25.10.2022 р.).
5. Безробіття під час війни: нові правила для бізнесу та незайнятих URL: <https://eba.com.ua/bezrobittya-pid-chas-vijny-novi-pravyly-dlya-biznesu-ta-nezajnyatyh/>(дата звернення 22.10.2022 р.).
6. Через війну рівень бідності в Україні зріс вдвічі – Світовий банк: URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/10/16/692679/>(дата звернення 25.10.2022 р.).

Дзяна Г.О., к.держ.упр., доцент,
Дзяний Р.Б., к.хім.н., доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»,
Україна

ГУМАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ТРАНСФОРМАЦІЇ СТИЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Спостереження за становленням української держави дають підстави стверджувати, що Україна досі перебуває в процесі суспільних та державних трансформацій, до того ж цей процес досить сильно загострився останнім часом. Пряме повномасштабне вторгнення Росії на територію України – це акт відкритої невинуватої агресії Російської Федерації проти України, що ведеться на всіх напрямках та на усіх фронтах. Військові дії, які ведуться на території України з 2014 року, демонструють відхід гуманізму чи міжнародних договорів на другий план, якщо є конкретна військова потреба, якої хоче досягнути воююча сторона.

Варто зазначити, що переміни в масовій свідомості, трансформація суспільного світогляду, утвердження гуманітарних цінностей громадянського суспільства та інші (досить радикально спрямовані) події, що відбуваються в сучасній Україні, проходять швидше, ніж зміни в публічному управлінні, зокрема у гуманізації стилю діяльності органів публічної влади. Адже частково реформований з радянських часів стиль державного управління не зовсім відповідає потребам формування сучасного українського громадянського суспільства.

Саме тому, зміни в публічному управлінні, що характеризують перехід системи з одного стану в інший, включають трансформацію державно-управлінських парадигм, кількісні та якісні перетворення форм, методів, складових процесу управління тощо. Зміни в публічному управлінні стосуються всіх його категорій. Цей процес відбувається постійно, змінюються не лише якісні й кількісні характеристики системи публічного управління, а й основні закони її функціонування, пов'язані з виникненням нових явищ у суспільстві, тобто з його історичним розвитком. Отже, трансформація системи

публічного управління тісно пов'язана із її розвитком, тобто процесом переходу від одного якісного стану до іншого, гуманізаційно вищого.

На думку Купрійчука В.М., «Ідея гуманізму протягом останніх десятиліть набуває особливого поширення у світі загалом, і в Україні зокрема. Принцип гуманізму у формуванні механізму діяльності держави й державного управління ґрунтується на конституційно визначеній ознаці України як соціальної держави. Її політика спрямована на задоволення духовних і матеріальних потреб особистості, забезпечення добробуту людини й суспільства, реальне перетворення людини в найвищу суспільну цінність. Тому гуманізація є ключовим регулюючим компонентом усіх трансформаційних процесів українського суспільства» [1].

Гуманізації публічного управління, як новому, сучасному феномену суспільних відносин, приділяється значна увага, що викликано потребою в активному залученні громадськості до вирішення складних завдань, які виникають на кожному рівні управління і пов'язані з впровадженням сучасних управлінських реформ. Гуманізація публічного управління є динамічним процесом, що спричинений постійними кількісними та якісними змінами означеної системи, внаслідок чого ця система стає дедалі гуманістичнішою, спрямованою на вдосконалення основних прав, свобод, інтересів та гідності людини.

Разом з тим, ознаками сучасного стану існування українського соціуму є постійне зменшення матеріальних і фінансових ресурсів, що використовуються для задоволення нагальних потреб людей, яке спричинене світовою пандемією і війною та може призвести до загострення протиріч між особистістю та суспільством, владою та народом, правом і обов'язком. Отже, саме гуманізація публічного управління повинна забезпечити структурні зміни українського суспільства, направлені на вирішення зазначених протиріч.

Трансформація системи – це процес якісних та кількісних перетворень у системі, зміни у її формі та змістові, адекватні історичним етапам розвитку суспільства. «Такий підхід до трактування поняття «трансформація» є більш узагальнюючим і охоплює всі напрями можливих перетворень системи, акцентує увагу на кожному з них. Якісні та кількісні зміни у структурі, функціях, технологіях

здійснення у системі загалом й окремо в кожному з елементів складають трансформаційний процес, тобто процес системних трансформацій, який охоплює всі сфери суспільного життя і водночас розпадається на низку трансформаційних складових, кожна з яких характеризує зміни, що відбулися у конкретний проміжок часу» [2].

На основі комплексного розуміння змісту понять «трансформація» і «стиль діяльності органів публічної влади» пропонуємо наступне визначення поняття «трансформація стилю діяльності органів публічної влади», яке означає процес значних внутрішніх перетворень, що відбуваються у системі публічного управління під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовищ та супроводжуються змінами її змісту, форм і принципів організації з метою забезпечення потреб суспільства. Такий підхід до тлумачення поняття «трансформація стилю діяльності органів публічної влади» конкретизує уявлення про цю наукову категорію, розкриває її складність і багатогранність.

Зрозуміло, що форми управлінської взаємодії з керованими об'єктами залежать від обраного стилю та методів управління. Не існує єдиного, найкращого стилю поведінки суб'єкта управління (органу чи посадової особи). Під час формування стилю діяльності в системі публічного управління має бути враховано його зв'язок із компетентністю та професіоналізмом осіб, які будуть нею володіти, та обсяг прав, обов'язків, повноважень та компетенцій, які ОПВ та посадові особи використовують для виконання своїх функціональних завдань. Не варто забувати про впливи зовнішнього та внутрішнього середовищ, адже в умовах невизначеності сучасні органи публічного управління для ефективного функціонування повинні володіти інформацією щодо середовища свого існування. Необхідно змінити ідеологію функціонування публічної влади, яка буде спрямована на суспільне служіння за активної співучасті та взаємосприяння інституцій громадянського суспільства щодо становлення України як демократичної, правової і соціальної держави на засадах гуманізму [3].

В роботі Олійник С.Р. визначено основні цілі реформування роботи органів влади в контексті гуманізаційного розвитку стилю діяльності на середньострокову перспективу, а саме:

- досягнення соціальної-політичної стабільності у суспільстві шляхом покращення взаємодії між органами влади та громадянами – споживачами управлінських послуг;
- покращення іміджу органів влади в середині країни та держави в цілому у зовнішніх відносинах;
- удосконалення необхідної законодавчої бази;
- зниження рівня бюрократизації та корумпованості владних установ;
- оновлення управлінської еліти через притік професійно підготовлених кадрів [4].

Процес трансформації стилю діяльності доцільно реалізовувати шляхом поетапного здійснення таких кроків:

- усвідомлення необхідності розвитку стилю державно-управлінської діяльності;
- опрацювання місії (мети) державно-управлінської структури;
- підготовка до діагностики стилю державно-управлінської діяльності;
- оцінка існуючого стилю державно-управлінської діяльності;
- вибір методів впливу на існуючий стиль державно-управлінської діяльності;
- забезпечення позитивної дії впливу на стиль державно-управлінської діяльності;
- відслідковування динаміки змін стилю державно-управлінської діяльності та внесення необхідних коректив.

Слід зазначити, що зовнішні впливи, а саме зміна нормативно-правового забезпечення діяльності органів публічної влади здійснюється досить швидко в порівнянні з внутрішніми впливами, особливо неформальної складової, яка формується за досить тривалі періоди, адже змінити стиль керівництва є завданням не одного покоління. Саме останні зміни несуть у собі додатковий потенціал розвитку та гуманізації системи публічного управління в Україні. За умов обрання чітких зовнішніх орієнтирів для трансформаційних змін стає необхідною кореляція між стилями керівництва та стилями діяльності органів публічної влади.

Отже, на сьогодні гуманізація є ключовим регулюючим компонентом усіх трансформаційних процесів українського

суспільства. Гуманізаційний концепт публічного управління, що визначає сутність сучасних суспільних реформ, набуває особливого значення в контексті інституціональних трансформацій системи публічного управління, зокрема трансформації стилю діяльності органів публічної влади.

Таким чином, обумовленість змін на засадах взаємного впливу стилю керівництва та стилю діяльності органів публічної влади підкреслює важливість трансформаційних процесів в контексті гуманізації публічного управління.

Список використаних джерел

1. Купрійчук В.М. Гуманізація державного управління в Україні: сутність та основні напрями: автореф. дис. канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.01 / В.М. Купрійчук; Нац. акад. держ. упр.при Президентові України. – К., 2008. – С.5.
2. Громико О. І. Зміст поняття «трансформація» як базової наукової категорії/ Ефективність державного управління. 2016. Вип. 1-2(1). С. 125–131. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2016_1-2\(1\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2016_1-2(1)_16)
3. Олійник С.Р., Дзяна Г.О., Дзяний Р.Б. Трансформація стилю діяльності органів публічної влади в контексті гуманізації публічного управління. Humanization concept of public administration: theoretical and methodological fundamentals : Scientific monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. 242 p. С.195-212. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-202-9-9>, p. 204.
4. Oliinyk Sofiia. Modern styles of the activity of public authorities / SocialStudies: Theory and Practice. Slupsk: 2020. Vol. 8, No. 1. Pp. 203–217. Available at: <https://doi.org/10.34858/sstp.1.2020.011>.

Західна О.Р., к.е.н., доцент,
Верзун І.А., студентка,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ВІЙСЬКОВІ ОБЛІГАЦІЇ І ЇХ ЗНАЧЕННЯ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Кожна країна потребує значних фінансових ресурсів у період воєнного стану для підтримки економіки. Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну уряд займається пошуком нових шляхів фінансування оборонних потреб держави. Одним із способів наповнення державного бюджету України та забезпечення військових та соціальних (виплати зарплат, пенсій тощо) потреб держави є військові облигації.

Військові облигації – це цінні папери, які випускає уряд для підтримання економіки країни під час війни. Міністерство фінансів України випускає їх лише у період дії воєнного стану. Фактично, військові облигації є різновидом облигацій внутрішньої державної позики (ОВДП), тобто держава в особі Міністерства фінансів України розміщує їх від свого імені та бере на себе зобов'язання перед власниками цих цінних паперів [1]. Цей інвестиційний інструмент доступний як для фізичних осіб (громадяни) так і для юридичних (бізнес), а також для іноземних інвесторів.

Військові облигації можна придбати у гривнях, доларах США та євро. Кожного вівторка проводяться аукціони з продажу військових ОВДП, а результати аукціонів публікуються на сайті Міністерства фінансів України [2]. На сьогодні Мінфін розміщує військові облигації терміном від 3-х місяців до 2-х років, ставка коливається від 9,5% до 16% у гривнях, від 3,5% до 4,5% у доларах США та 2,5% у євро (табл. 1).

Таблиця 1

Умови купівлі військових облігацій

ISIN код військових облігацій	Термін до погашення	Остання дата розміщення	Орієнтована дохідність
UA4000226187 (у гривнях)	3 місяці	26.07.2022	9,5%
UA4000226427 (у гривнях)	6 місяців	11.10.2022	12%
UA4000226260 (у гривнях)	1 рік	11.10.2022	14%
UA4000226450 (у гривнях)	1,5 роки	11.10.2022	16%
UA4000225775 (у доларах США)	6 місяців	11.10.2022	4,25%
UA4000226039 (у євро)	1 рік	13.09.2022	2,5%

Джерело: сформовано на основі [2].

Інвестиції у військові облігації мають певні особливості. Фізичні особи не сплачують податки із доходів від військових облігацій, також немає необхідності підтверджувати дохід, відсутність брокерських комісій, спрощена верифікація інвесторів, можна укладати угоди під заставу військових облігацій, а мінімальний поріг входу – 1000 гривень за 1 облігацію. Військові облігації бувають купонними та дисконтними. Купонні облігації мають термін до погашення більше року. Ціна купонної облігації може бути як меншою так і більшою 1000 гривень, а гарантований дохід – 1000 гривень + відсотки від доходу, тобто купони, які виплачуються кожні пів року з дати випуску облігації. Дисконтні облігації мають термін до погашення менше року, ціна такої облігації є нижчою 1000 гривень, а доходом є різниця між ціною облігації та 1000 гривень [3].

Купівля військових облігацій – це інвестиція у поразку ворога. Вони мають велике значення для забезпечення Збройних сил України всім необхідним – їжею, ліками, технікою і зброєю. Гроші від купівлі військових облігацій також спрямовують на підтримку економіки України у період воєнного часу – виплачуються пенсії, заробітні плати, соціальні виплати, а також підтримується робота підприємств.

На сьогодні до державного бюджету залучено 134,7 млрд. гривень від продажу військових облігацій [4].

Зараз механізм купівлі військових облігацій дуже простий. Щовівторка проводяться аукціони з продажу військових ОВДП, зазвичай на цих аукціонах військові облігації скуповуються первинними дилерами у великих обсягах, після чого всі бажаючі можуть придбати їх на вторинному ринку у будь-який час [1]. У різних брокерів умови купівлі військових облігацій є різними. Наприклад, у «Приватбанку» та «Кредобанку» є обмеження щодо мінімальної суми облігацій, яку можна придбати. Можна купити мінімум 101 облігацію на суму не менше 100 тис. гривень. Мінімальною сумою інвестицій у ОВДП у «Ощадбанку» є 50 тис. гривень. До банків, які є ліцензованими брокерами і у яких немає обмежень щодо мінімальної суми облігацій, тобто можна придбати лише одну, належать «Укргазбанк», «Укресімбанк», «Альфа-банк», «ПУМБ», «Південний», «ICU», «Універ Капітал», «Dragon Capital» та «БТС Брокер» [5].

Також військові облігації можна придбати у застосунку «Дія». Варто зазначити, що «Дія» не продає військові ОВДП самостійно, а допомагає купити їх у партнерів – ліцензованих брокерів та банків. Для того щоб придбати військову облігацію у «Дії», необхідно авторизуватись у застосунку, у меню послуг вибрати Військові облігації, після цього потрібно вибрати військову облігацію та банк чи ліцензованого брокера. Можна купити як одну, так і декілька облігацій, тому необхідно вказати бажану кількість облігацій. Після відправки заявки банку чи брокеру, він повинен її підтвердити, це займає не більше 5 хвилин, після чого підписуються документи Дія.Підписом та сплачується покупка. Зарахування облігацій на інвестиційний рахунок відбувається протягом трьох робочих днів. Прибуток від купівлі військових облігацій у «Дії» зараховується на карту «eПідтримка». При купівлі облігацій у «Дії» під час воєнного стану не потрібна довідка про легальність походження грошей. Також, кошти можна отримати достроково, не чекаючи дати погашення, продавши облігації у будь-який момент. Відповідно до Податкового кодексу, відсотковий дохід від інвестування у державні облігації, в тому числі і у військові, не оподатковується, тобто податки з прибутку

сплачувати не потрібно. При купівлі облігацій у додатку «Дія» ніяких додаткових комісій немає. Особливістю купівлі військових облігацій у «Дії» є те, що через цей застосунок їх можуть придбати лише повнолітні громадяни України, тобто ця функція у додатку «Дія» недоступна для іноземців. Як і у банків та ліцензійних брокерів, у «Дії» є обмеження щодо суми купівлі облігацій. Можна купити військові облігації на суму не більше 400 тис. гривень за одну транзакцію. Також, є можливість купити облігації у одному банку, а отримати виплати у будь-якому іншому банку на карту «eПідтримка». Обмежень на карті «eПідтримка» немає, гроші які повернуться можна використовувати на будь-які товари і послуги, переказувати на інші рахунки та знімати готівкою [6].

Запит на купівлю військових облігацій може бути відхилено у випадку, якщо у банку чи ліцензованого брокера немає змоги продати ту кількість облігацій, яку бажають купити, а також тоді, коли дані, надіслані у заяві недостатні для банку чи брокера для того щоб продати облігації [6].

Головною перевагою придбання військових облігацій є те, що інвестори мають змогу фінансово допомогти державі під час війни і одночасно зберегти свої заощадження. Військові облігації повністю гарантовані державою Україною, тому вони мають досить низький рівень ризику. Основним ризиком для інвесторів є інфляція, тому що під час воєнного стану інфляція може призвести до емісії грошей для того щоб держава могла оплатити свої потреби та зобов'язання [7, с. 37].

Отже, військові облігації – це цінні папери, які випускає Міністерство фінансів України у період воєнного стану для забезпечення оборонних та соціальних потреб держави. Вони створені для забезпечення потреб Збройних сил України, для підтримки роботи підприємств, виплат зарплат і пенсій. Військові облігації є реальною фінансовою допомогою державі і можливість для всіх бажаючих допомогти нашим захисникам, при цьому отримати прибуток від користування вкладеними коштами державою. «Військові облігації – це безцінна інвестиція, яка повернеться миром, добром та відсотками. Це – інвестиція у перемогу. І країні ця підтримка теж наразі необхідна.

Придбати військові облигації можна навіть онлайн. Тож, разом до перемоги», – Олексій Резніков, Міністр оборони України [4].

Список використаних джерел

1. Що таке військові облигації та як їх придбати | ЮРЛІГА. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210357_shcho-take-vyskov-oblgats-ta-yak-kh-pridbati
2. Військові ОВДП. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/local_bonds_issued_during_the_war_time-572
3. ТОВ «ФРІДОМ ФІНАНС УКРАЇНА». Freedom Finance. URL: https://ffin.ua/service/viiskovi_oblihotsii
4. Військові облигації - це твій внесок у поразку росії. Міністерство фінансів України. URL: <https://bonds.gov.ua/>
5. Ще один спосіб підтримати Україну. Як купити військові облигації. The Village Україна. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/business/finance/324653-sche-odin-sposib-pidtrimati-ukrayinu-yak-kupiti-viyskovyi-obligatsiyi>
6. Військові облигації. Дія. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://militarybonds.dia.gov.ua/>
7. Звірко А. О. Роль військових облигацій у фінансуванні державного бюджету. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15-28 квітня 2022 р.; ред. колегія : І.О. Дегтярьова, В.С. Куйбіда, П.М. Петровський та ін., уклад. Т.О. Мельник. Т. 2. К. : ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. 246 с.

Костишин Е.І., к.істор.н., доцент,
Нагірняк М.Я., к.істор.н., доцент,
**Львівський державний університет безпеки
життєдіяльності,
Україна**

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні в Україні відбувається інтенсивний процес розбудови системи соціального захисту військовослужбовців і ветеранів війни: оновлюється законодавча база, інституційне забезпечення та запроваджуються стандарти НАТО задля досягнення високого рівня обороноздатності держави. Але не вирішеними залишається ще низка питань: удосконалення окремих складових державної політики: механізмів, методів, інструментів, форм її реалізації.

З початком бойових дій на території України сфера оборони та соціального захисту УБД є однією з найбільш видаткових статей зведеного бюджету України (Рис. 1).

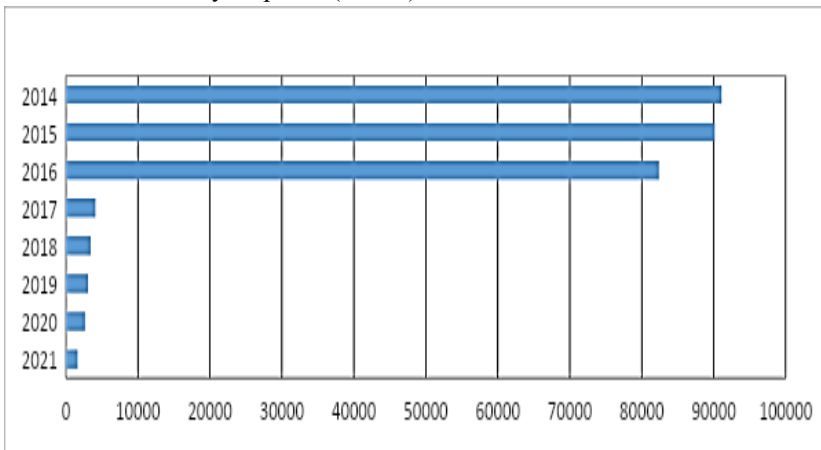

Рис. 1. Видатки бюджету України на соціальний захист ветеранів війни (2014-2021 рр.)

Організаційно-правовий механізм державного управління соціального захисту УБД є складним утворенням, яке включає систему правил і норм, діяльність організацій та кадрову політику, що забезпечують реалізацію цих правил і норм на практиці. Відповідно до цього на підставі законів, постанов та інших нормативно-правових актів формуються основні напрями та суб'єкти реалізації державної політики соціального захисту УБД, державні фонди, регламентуються взаємовідносини з інститутами громадянського суспільства.

Правовий механізм реалізації політики соціального захисту УБД. Основою нормативно-правового забезпечення соціального захисту УБД в Україні є: Конституція України, відповідні закони та постанови, укази Президента України й урядові рішення та інші нормативно-правові акти. Серед законів України, які регулюють питання надання статусу, прав, гарантій та інші напрями соціального захисту військовослужбовців і ветеранів (у тому числі, які отримали категорію УБД), є: «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про Національну гвардію України», «Про Службу безпеки України», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання статусу та соціальних гарантій окремим особам із числа учасників антитерористичної операції», «Про боротьбу з тероризмом», «Про основи національного спротиву» та ін.

Діють також закони, які опосередковано стосуються сфери соціального захисту УБД: «Про захист конституційних прав громадян на землю», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про лікарські засоби» та інші. Деякі проблемні питання в різних сферах суспільного життя УБД регулюються Кодексом законів про працю України, Бюджетним, Земельним, Цивільним, Податковим, Житловим і Сімейним кодексами, які також регулюють відносини в різних сферах суспільного життя УБД. Також функціонують постанови, укази, розпорядження, рішення та накази, положення, інструкції, правила суб'єктів державної політики, які деталізують або доповнюють закони щодо соціального захисту УБД.

Президент України – глава держави і Головний командувач ЗСУ, видає укази й розпорядження (ст. 106 Конституції України), які посилюють окремі питання соціального захисту УБД: «Про заходи щодо підвищення обороноздатності держави», «Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників антитерористичної операції», «Про невідкладні заходи щодо забезпечення додаткових соціальних гарантій окремим категоріям громадян», «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 лютого 2015 року «Про заходи щодо створення належної матеріально-технічної бази для лікування, реабілітації та оздоровлення військовослужбовців та інших осіб, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, а також учасників бойових дій та інвалідів війни» тощо.

Кабінет міністрів України, як вищий орган виконавчої влади, згідно статті 117 Конституції України, видає постанови й розпорядження, які стосуються загальних і поточних питань щодо утворення або ліквідації робочих органів, затвердження або зміни їх складу, ухвалює низку підзаконних що визначають напрями та механізми реалізації заходів соціального захисту УБД: постанови «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення», «Про Єдиний державний реєстр ветеранів війни», «Деякі питання Міністерства у справах ветеранів», якою затверджено Положення про Міністерство у справах ветеранів України ; постанова «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членів їх сімей».

Аналіз законодавчої бази дозволив виокремити низку проблем: дублювання правових норм, що призводить до непоодиноких випадків колізій норм права; страхування життя УБД; не врегульованість державних цільових програм щодо забезпечення реалізації права на житло та реінтеграції у громадянське суспільство;

відсутність державних стандартів соціальної та психологічної реабілітації.

Організаційний компонент реалізації політики соціального захисту УБД. Президент України є гарантом прав і свобод громадян, забезпечує державну незалежність та національну безпеку, призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних сил України (ЗСУ), інших військових формувань, здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави, ухвалює рішення про використання ЗСУ та інших утворених відповідно до законів України військових формувань; ініціює розробку законодавчих актів та ветовання ухвалених законів (у тому числі щодо соціального захисту УБД) [24].

При Президентові України функціонує Рада національної безпеки і оборони України (РНБО) – координаційний орган з питань національної безпеки та оборони, до компетенції якого відноситься ухвалення рішень щодо заходів соціального характеру, у тому числі і захисту УБД.

Верховна рада України – інститут законодавчої влади, який ухвалює закони, затверджує Державний бюджет України, визначає основи соціального захисту, форми й види пенсійного забезпечення, затверджує загальнодержавні програми соціального розвитку й соціального захисту (оздоровлення, реабілітації, адаптації, навчання та перекваліфікації) зазначеної категорії осіб. У структурі ВРУ входить Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, завданням якого є здійснення аналізу законодавчих ініціатив щодо правового статусу й соціального захисту ветеранів, постраждалих учасників Революції Гідності та членів їх сімей, забезпечення увічнення пам'яті загиблих, реабілітації ветеранів війни з числа учасників антитерористичної операції, законодавче регулювання надання соціальних послуг ветеранам, які перебувають у складних життєвих обставинах [35].

Кабінет міністрів України є вищим органом в системі органів виконавчої влади, який разом з профільними міністерствами та відомствами реалізує державну політику, розробляє комплекс заходів щодо соціального захисту УБД, здійснює моніторинг нормативно-правових актів. У підпорядкуванні Кабінету міністрів знаходиться

Мінветеранів, що забезпечує формування та реалізацію державної політики соціального захисту УБД, створене на підставі постанови КМУ 28 листопада 2018 року шляхом реорганізації Державної служби України у справах ветеранів. Основні завдання Мінветеранів: формування й реалізація державної політики соціального захисту ветеранів і членів їх сімей, зокрема: забезпечення психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, зайнятості, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці, а також забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, санаторно-курортним лікуванням, житлом; надання освітніх послуг, довічних державних стипендій, щорічної виплати до 5 травня разової грошової допомоги (крім організації виплати такої допомоги); надання, позбавлення статусу та видача посвідчень ветеранам; збереження психічного здоров'я ветеранів та членів їх сімей; вшанування пам'яті ветеранів; забезпечення прав і свобод ветеранів і членів їх сімей; Забезпечення формування і ведення Єдиного державного реєстру ветеранів війни [39].

У свою чергу, структурі Мінветеранів функціонують: Директорат соціального захисту; Директорат реабілітації, медичного забезпечення та соціальної реадaptaції ветеранів; Директорат вшанування пам'яті та формування позитивного образу ветерана; Директорат стратегічного планування, європейської інтеграції та забезпечення взаємодії з органами державної влади. Для налагодження системного діалогу між Міністерством та інститутами громадянського суспільства функціонують Громадська рада, Рада ветеранів України та Рада родин загиблих.

До реалізації політики соціального захисту УБД залучені також інші міністерства, які регулюють окремі аспекти соціального захисту: Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство оборони України, Міністерство фінансів України, Міністерство інформаційної політики України.

Інститутами реалізації державної політики соціального захисту УБД на загальнодержавному рівні є державні фонди та державні служби України: Пенсійний фонд України та його територіальні управління; державні фонди соціального страхування; державний Фонд соціального захисту інвалідів; Державна служба

зайнятості, Державна служба України з питань праці; Національна соціальна сервісна служба України.

Отже, державна політика соціального захисту ветеранів, а саме учасників бойових дій в Україні знаходиться на стадії формування. Показовим прикладом для України у цій сфері є країни НАТО та ЄС. США, Велика Британія – це держави, які досягли високого рівня соціального захисту ветеранів та здатні забезпечувати конкурентоспроможність військової служби. Позитивна практика розбудови систем соціального захисту ветеранів надасть можливість удосконалити національну систему соціального захисту, урахувавши економічні, політичні та військово-воєнні реалії України.

Список використаних джерел

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
2. Офіційний сайт Комітету Верховної ради з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів. URL: http://komspip.rada.gov.ua/news/Pro_komitet/73202.html

Маліновська О.Я., к.е.н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Війна росії проти України негативно впливає як на стан економіки нашої держави в цілому, так і на діяльність і розвиток українського бізнесу зокрема. За місяць війни український бізнес втратив більше, ніж за два роки пандемії. Обсяг завданої шкоди та довгострокові наслідки оцінити важко, адже бойові дії на території країни тривають. За оцінками Національного банку, під час війни економіка України втрачає 50% «невиробленого» ВВП. Тобто кожен тиждень коштує національній економіці понад 50 млрд грн. МВФ оцінює втрати України через військове вторгнення російських окупантів 35 % ВВП. Чимало підприємств опинилися в районах

активних бойових дій і змушені були евакуюватися в більш безпечні регіони або припинити роботу. Однак навіть ті бізнеси, які відносно далеко від обстрілів, потерпають через проблеми з логістикою та нестачу сировини. Як свідчить опитування ЄБА, лише 17% компаній працюють у повному обсязі, а кожна третя не працює. Третина підприємців планує відновити діяльність. Приблизно такі ж результати показали й опитування інших організацій [1].

Ситуація, що склалась, свідчать про те, що подальший розвиток бізнесу є неможливим без:

- активного стимулювання з боку держави (зниження податкового навантаження, сприяння розвитку кредитних відносин між суб'єктами бізнесу та комерційними банками, реалізація державних програм підтримки та фінансування бізнесу, створення дієвого механізму консультативно-інформаційної підтримки, удосконалення нормативно-правової бази у сфері підприємництва тощо);

- пошуку шляхів виходу економіки із кризи.

Активне втручання представників державної влади в український бізнес з метою підтримки підприємців є вагомим критерієм як його подальшого розвитку, так і зростання макроекономічних показників в цілому. З огляду на таке положення сьогодні перед Урядом постає одне з першочергових завдань, яке стосується розробки та реалізації ефективної політики держави в сфері стимулювання розвитку бізнесу, зокрема створення сприятливого середовища для його підтримки та функціонування [2, с. 4].

Розвиток підприємницької діяльності відіграє вагомий роль в економічному розвитку будь-якої країни. Адже саме завдяки функціонуванню суб'єктів бізнесу відбувається надходження значної суми податкових платежів до бюджету, створення робочих місць та формування вагової частки у структурі ВВП. На сьогоднішній день, в умовах воєнного стану, вітчизняні суб'єкти господарювання на економічному фронті захищають економічну безпеку нашої держави.

Розглянемо більш детально стан суб'єктів господарювання на прикладі аграрної, ІТ-галузі та енергетики.

У найгірших умовах опинилися аграрні підприємства. Їх бізнес прив'язаний до конкретної території, а роботи в полі чи на

фермі не можна відкласти на невизначений термін або перенести. За словами голови Всеукраїнської аграрної ради Андрія Дикуну, ринок страждає від дефіциту робочої сили, пального, добрив та оборотних коштів. Багато працівників фермерських господарств мобілізовані або пішли в тероборону. Значну частину пального країна імпортувала з росії та Білорусі. Ці поставки зупинилися після перших ракетних обстрілів українських міст з цих країн. Крім того, окупанти заблокували морський шлях, який міг легко компенсувати нестачу пального. Через обстріли росіянами портів аграрії не можуть продати зерно. Їм бракує обігових коштів для закупівлі насіння, добрив, засобів захисту рослин. У південних регіонах України вже почалася сівба. Аграрії Одеської області до 21 березня засіяли понад 22 тис га площ із 750 тис га запланованих [1]. Потужні металургійні заводи та аграрні компанії змушені були повністю призупинити свою діяльність. Аграрний бізнес та металургія є ключовими галузями нашої держави, які приносять кошти в бюджет та забезпечують роботою тисячі людей [3].

ІТ-галузь виявилася найбільш стійкою. Карантин добре підготував компанії до найгіршого випробування – війни. Як повідомив виконавчий директор асоціації ІТ Україна Костянтин Васюк, майже всі її учасники (92 %) мали чіткі плани дій на випадок форс-мажорних обставин. Більша частина ІТ-фахівців залишається в Україні і працює в безпечних регіонах. На їх ефективність можуть негативно вплинути три ключові проблеми: поступове сповільнення економіки, зокрема, обмеження роботи банківської системи; загроза деградації цифрової інфраструктури, тобто потенційні обмеження доступу до інтернету через можливі пошкодження телекомунікаційної мережі або електроживлення; мобілізація фахівців, більшість з яких – чоловіки [1].

Через три тижні після військового вторгнення росії енергосистема України приєдналася до енергосистеми континентальної Європи ENTSO-E. До того в критичних випадках уся країна, крім трьох західних областей, залежала від поставок електроенергії з країни-агресора та її васала Білорусі. Проблем з генерацією електроенергії в Україні немає. Найбільший оператор маневрових потужностей ДТЕК повідомив, що майже всі ТЕС

компанії працюють у штатному режимі. Винятки – Луганська ТЕС, зупинена раніше через військові дії в області, та частково Запорізька ТЕС, яка перейшла на газ і працює мінімальним складом обладнання через пошкодження мосту та зупинку залізничного сполучення в регіоні [1].

Налагодження роботи вітчизняного бізнесу є гарантією наповнення державного бюджету шляхом сплати податків, збереження робочих місць, платоспроможності населення та руху економіки. Для цього уряд запровадив низку ініціатив, які б допомогли підприємництву в цей непростий час: послаблення вимог щодо ведення підприємницької діяльності, ухвалення програми релокації, доступне кредитування та інші покращення, що будуть сприяти успіхам на економічному фронті. Підприємці поступово адаптуються до нових реалій і відновлюють свою діяльність. Для них скасували практично всі ліцензії та дозволи, відтермінувати планові та позапланові перевірки, дозволили не сплачувати окремі податки, зокрема пов'язані із втраченими товарами на територіях, де ведуться бойові дії.

Зараз Уряд нашої держави вже запустив декілька програм підтримки бізнесу під час війни. Так одним із найважливіших кроків держави є зміни в податковій сфері, що покликані підтримати економіку суб'єктів бізнесу в умовах воєнного стану. Зокрема, 15 березня 2022 р. був прийнятий Закон України № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», який передбачає кардинальну податкову реформу на період воєнного стану. Основними змінами, які було запроваджено зазначеним вище законом щодо сплати єдиного податку, є [5; 6]:

Отже, проблема необхідності стимулювання та забезпечення подальшого розвитку підприємництва актуальна сьогодні в Україні на усіх рівнях: державному, регіональному та безпосередньо у сфері самого бізнесу. Вирішення цієї проблеми відкриває можливості для прискорення процесу відновлення та модернізації економіки й переведення її на інноваційний шлях розвитку, базується на знаходженні найбільш ефективних моделей підтримки підприємств будь-яких розмірів у сучасних реаліях. Проведені дослідження

свідчать, що на сьогоднішній день з боку українського Уряду були розроблені та запроваджені програми, які передбачають тимчасові послаблення та підтримку для бізнесу під час воєнного стану. Такі дії є цілком раціональними і враховують особливості кожного з видів бізнесу і створюють умови, для його успішного відновлення та функціонування. Таким чином, за підтримки держави, український бізнес буде відновлювати економіку України і нарощувати спроможність держави перемогти країну-окупанта.

Список використаних джерел

1. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/> (дата звернення: 10.09.2022).
2. Мельник Т.Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. Економіка, управління та адміністрування. 2022. №2(100). С. 3-11. URL: [https://doi.org/10.26642/jen-2022-2\(100\)-3-11](https://doi.org/10.26642/jen-2022-2(100)-3-11)
3. Рівень безробіття в Україні з 2000 по 2021 рр. URL: Офіційний сайт Міністерства фінансів України. 2022. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/> (дата звернення: 10.09.2022).
4. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування. 2022. URL: <https://cid.center/the-state-and-needs-of-business-in-wartime-survey-results/> (дата звернення: 20.09.2022)
5. Податковий кодекс України: Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 р. Відомості Верховної Ради України. 2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#top> (дата звернення: 21.09.2022).
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України № 2120-IX від 15.03.2022 р. Відомості Верховної Ради України. 2012. URL: <https://cutt.ly/xKXF0tC> (дата звернення: 21.09.2022).

7. Програми підтримки бізнесу під час війни. 2022. URL: <https://buduysvoe.com/publications/programy-pidtrymky-biznesu-pid-chas-viyny> (дата звернення: 23.09.2022).

Мишишин О.Я., к.фіз.-мат.н., доцент,
Львівський національний університет ім. І. Франка,
Україна

СИСТЕМА ОСВІТИ ЛЬВІВЩИНИ. СУЧАСНІ МЕТОДИ АНАЛІЗУ І ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Львівська область є однією з найгустонаселеніших областей України, що пояснює велику кількість навчальних закладів. Мережа шкіл Львівщини на кінець 2021 року налічує понад 1300 шкіл, в яких навчаються понад 285 000 учнів. Освітня система Львівщини, як кожна багатоелементна система потребує постійної розбудови та оптимізації. Раціональне поєднання цих двох принципів неможливе без використання сучасних інструментів цифрової економіки і бізнес-аналітики.

Класичний принцип Парето стверджує, що для багатьох явищ 80 відсотків наслідків спричинені 20 відсотками причин.

Перейдемо до аналізу ефективності шкільництва, використовуючи принцип Парето. Відкинемо школи, де навчається менше 200 дітей, тоді отримаємо майже класичний принцип Парето 32/77. Тобто 422 школи з усіх 1314, що становить (32%) забезпечують навчання і виховання 219 364 учнів (77%). Причому при такому підході економія коштів складала б 0,8 млрд. гривень або 11% щорічно. Зрозуміло, що школи, де навчається 200 і більше учнів, надають знання значно кращої якості, ніж малочисельні школи. Частина зекономлених коштів можна потратити на придбання автобусів для перевезення дітей.

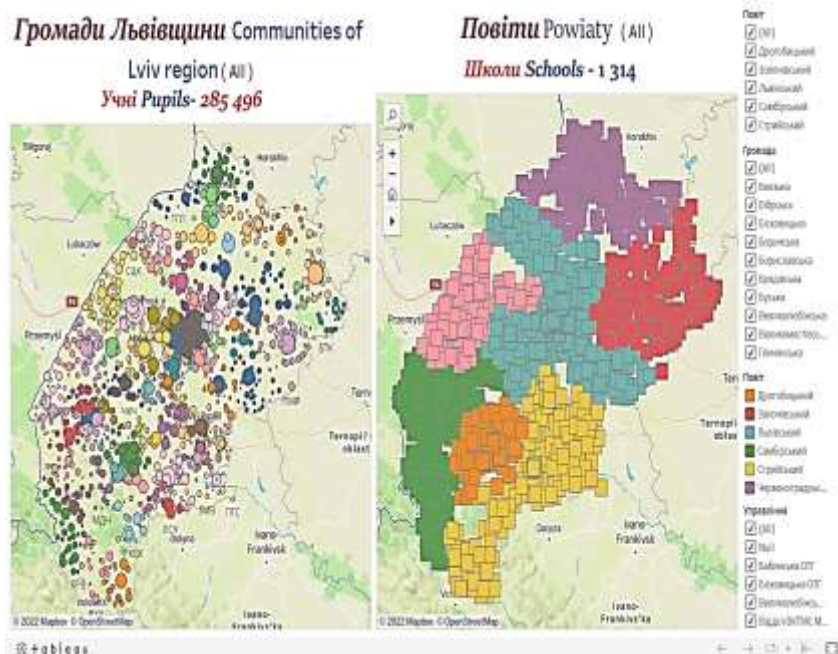

Рис.1. Карта шкіл Львівщини. [1]

Показниками ефективності освітньої системи в першу чергу є рівень успішності учнів. В свою чергу ефективність вкладання коштів в окремі навчальні заклади потрібно оцінювати на основі порівняння економічних показників, пов'язаних з характеристиками навчальних закладів: кількість учнів, вчителів, навантаження на вчителя, витрати на одного учня, площа приміщень, які припадають на одного учня. Оскільки ці показники мають масовий характер, їхню оцінку необхідно здійснювати на основі статистичних даних.

Важливим показником ефективної діяльності школи є витрати на одного учня. (Рис.3). Густина розподілу даного показника має форму наближену до нормального розподілу.

Середнє значення становить 32 500 грн./учня та амплітуда розсіювання 22 100 грн./учня.

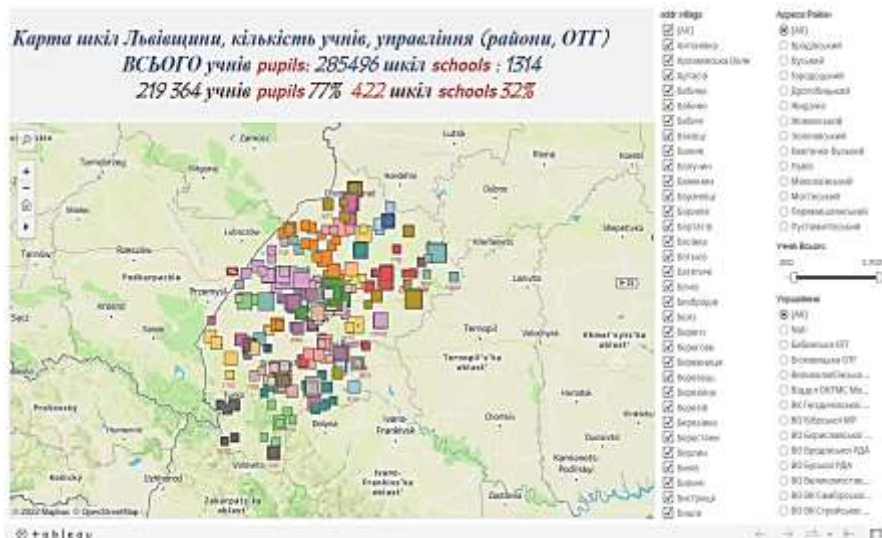

Рис.2. Ілюстративна карта великих шкіл Львівщини, яка підтверджує принцип Парето. [2]

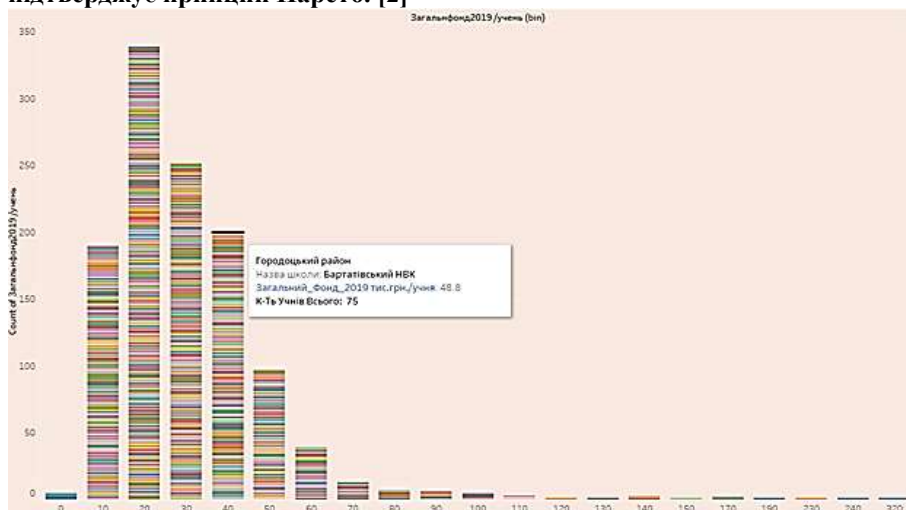

Рис.3. Фінансове забезпечення учня (тис. грн. на учня протягом року) [3]

Правий хвіст густини розподілу витрат на учня відповідають завищеним значенням розходів на учня. Критичне значення якого рівне 325 000 грн./учня окреслює проблему використання більше мільйона гривень асигнувань на 4 учнів. Усі значення, які перевищують рівень 70 000 грн./учня потребують перевірки цільового використання коштів. Зміщення вліво від середнього значення максимуму на графіку густини витрат на учня пояснюється значною кількістю шкіл з великою кількістю учнів.

Для достовірнішого аналізу доречно розділити шкільні установи на дві групи: великі школи та малі школи, параметр поділу визначається шляхом перебору і дорівнює 70 учнів. Дане значення параметру дозволяє максимально наблизити вигляд функції густини розподілу витрат на учня до нормального розподілу.

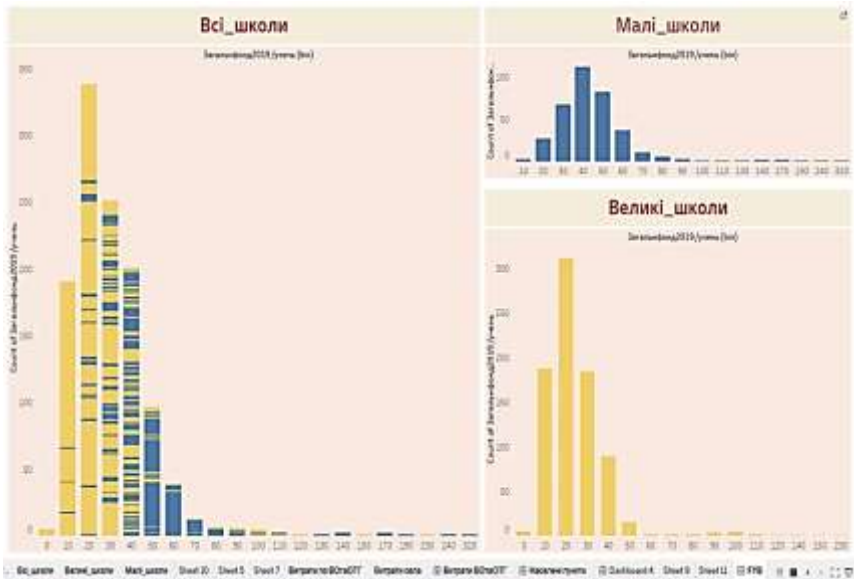

Рис.4. Густина розподілу фінансового забезпечення учня в школах Львівщини.

Аналіз двох окремих груп (великі та малі школи) Рис.4 дозволяє точніше сформулювати параметри густини розподілу витрат на учня в річному вимірі а також об'єктивніше визначити навчальні заклади в

яких витрати на учня значно відхиляються від нормального розподілу. Для малих шкіл медіальне значення становить 47,3 тис. грн., великих 26,3 тис. грн. Для нормалізації фактору витрат на учня доцільно відсікти значення, які перевищують для малих шкіл 70 тис. грн., а для великих 40 тис. грн., відкидаючи школи-інтернати. Значення, які розміщені поза нормальним розподілом, потрібно аналізувати з точки зору ефективного використання коштів.

Підсумовуючи наведені вище розрахунки, можна сформулювати наступний ланцюжок тверджень. Ефективність системи, зокрема закладів освіти визначається зокрема оптимальністю використання ресурсів (фінансів, трудових ресурсів, виробничих потужностей). Управління складними системами це прийняття рішень (іноді непопулярних). Якщо управління здійснюється демократичними методами, тоді такі рішення потребують аргументованих пояснень на базі відкритих даних. Аргументованість пояснень забезпечуються аналізом параметрів системи, визначення показників системи в цілому і окремих складових.

Список використаних джерел

1. https://public.tableau.com/app/profile/orestmyshchyshyn/viz/LODA_MA_P_5/sheet7
2. https://public.tableau.com/app/profile/orestmyshchyshyn/viz/LODA_MA_P_3/Dashboard3
3. https://public.tableau.com/app/profile/orestmyshchyshyn/viz/LODA_MA_P_4/Dashboard1

Подвірна Н. С., к.політ.н.,
Мучичко К.Ю., студентка,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна росії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, вплинула практично на усі сфери життя українців. Не виняток і система вищої освіти. Военний стан спричинив появу нових викликів, які потребують швидкого реагування, щоб зберегти вищу освіту в Україні та підвищити її вклад у соціально-економічний розвиток країни та її регіонів. Міністерство освіти та науки України, місцеві органи влади та керівники закладів освіти повинні об'єднати свої зусилля у вирішенні наявних проблем, які спричинила війна.

В сучасних умовах значна частина закладів вищої освіти постраждала від воєнних дій. Велика кількість університетів зіштовхнулася з територіальною «розпорошеністю» студентів і викладацького складу та змушені були перейти на дистанційну або змішану форму навчання. У найскладнішій ситуації опинилися заклади вищої освіти, які знаходились у районах активних бойових дій. Студенти та викладачі змушені були покинути територію таких районів і переїхати у більш безпечні місця. Через постійні обстріли та бомбардування інфраструктура освітніх закладів була пошкоджена або повністю зруйнована. Так, від початку повномасштабного вторгнення в десяти регіонах України було пошкоджено 49 вищих навчальних закладів і зруйновано – 8. Найбільша кількість постраждалих ЗВО в Харківській, Донецькій, Запорізькій та Миколаївській областях [1].

Окрім цього, понад 30 закладів вищої освіти були змушені переміститися до більш безпечних регіонів. Здебільшого це стосується закладів, які були розміщені у Луганській, Донецькій, Херсонській та Сумській областях. Умови, в яких здійснювалось переміщення, різні для цих закладів. Але проблеми, з якими вони зіштовхнулися після переїзду, однакові. Зокрема це стосується забезпечення комп'ютерною, офісною та мережевою технікою, лабораторним

обладнанням для відновлення та здійснення освітнього та наукового процесів [2]. Саме тому необхідно сформувані цільові фонди для відновлення, надавати необхідну допомогу для забезпечення якості освіти під час та після війни, створювати стратегічні альянси між університетами України та університетами держав-партнерів. Без зазначених заходів відновлення та розвиток системи вищої освіти нашої країни буде надзвичайно важким та довготривалим процесом.

Ще одним викликом для української вищої освіти, спричиненим повномасштабною війною, є відтік українських абітурієнтів та студентів за кордон. Це створює проблеми для післявоєнної відбудови в Україні, адже держава потребуватиме великої кількості висококваліфікованих фахівців в різних сферах. Значна кількість студентів, які після 24 лютого виїхали за кордон, вже не планують повертатися. Тому державна політика повинна бути спрямована на розробку механізмів заохочення абітурієнтів та студентів здобувати вищу освіту в Україні. Для цього потрібно: сформувані комплексну систему стимулів для навчання дітей, які закінчили школу в Україні (якість навчання, стипендії на навчання та стажування талановитих студентів, студентська мобільність в рамках програм обміну тощо); виділяти кошти на забезпечення можливості для найбільш здібних українських студентів брати участь у міжнародних обмінах та стажуваннях; мотивувати студентів-емігрантів до повернення, що буде особливо важливим для післявоєнного відновлення країни.

Без сумнівів, війна спричинить істотні зміни у системі вищої освіти в Україні загалом. В першу чергу це стосується скорочення державного фінансування вищої освіти та зменшення кількості бюджетних місць в університетах, зменшення доходів громадян, значного посилення «освітньої міграції». Усі ці проблеми можуть призвести до суттєвого зменшення попиту на українську вищу освіту з відповідними наслідками для викладачів, адміністрацій та мережі закладів вищої освіти. Водночас війна також відкрила нові можливості для розвитку української вищої освіти, які дозволяють оптимізувати та відкоригувати її структуру, обсяги та зміст.

Внаслідок того, що здобуття вищої освіти стало масовим, отримувати кваліфікації почали знецінюватися. Все більша кількість

українців отримують дипломи про вищу освіту, однак кількість робочих місць для них не збільшується, це призводить до зростання конкуренції та поширення безробіття серед випускників українських вишів. По суті відбувається інфляція вищої освіти.

Ситуація ускладнилася через неналежний зв'язок між структурою підготовки фахівців у закладах вищої освіти та потребами економіки. Ця проблема не є новою в українській системі вищої освіти. Нагальною потребою є приведення державного замовлення на підготовку фахівців у відповідність до реальних потреб національної економіки, а особливо у воєнних умовах, коли потрібно перевести економіку на воєнні рейки.

Реструктуризація та оптимізація державного замовлення на підготовку фахівців за умови реальної децентралізації системи вищої освіти, автономізації закладів вищої освіти, зменшення корупції та впровадження незалежної системи контролю якості освіти матиме позитивний вплив не лише на державний бюджет, а й буде схвалене громадськістю [3, ст.43].

Воєнні дії посилили та розширили виклики, з якими зіштовхнулася освіта через пандемію COVID-19. Для вітчизняної системи освіти цей виклик став ще й певною можливістю, запустивши давно назрілі модернізаційні зміни в освіті. В першу чергу мається на увазі розвиток цифрової та дистанційної освіти. Однак можливості змін в освіті не обмежуються тільки окресленими напрямками. На увагу заслуговує також розвиток неформальної та інформальної освіти, створення механізмів визнання її результатів у системі формальної освіти. Актуальним є активне застосування сучасних методів навчання, використовуючи інформаційні технології.

Важливим напрямом вдосконалення української системи вищої освіти, особливо в контексті проблем, які спричинила війна, є розвиток неформальної освіти. У Законі України «Про освіту» вже закладено фундамент розвитку неформальної освіти та визнання її результатів, але не вирішеним питанням є законодавче визначення конкретних механізмів даного процесу. Стаття 9 цього ж Закону визначає серед інших форм освіти дистанційну, мережеву та екстернатну. Максимально ефективно їх можна реалізувати лише маючи високий рівень цифровізації освітнього процесу, для чого

важливим є розвиток трьох напрямів: організаційно-законодавчого, методичного та інфраструктурного. Лише за їх поєднання можна отримати бажаний результат [4].

Щоб запровадити механізм поєднання навчання, наукових досліджень та впровадження інновацій, заклади вищої освіти повинні взаємодіяти з високотехнологічним виробництвом. Зараз, коли в Україні тривають бойові дії, особливо актуальною є співпраця вітчизняних науковців із підприємствами оборонного комплексу. Російська збройна агресія спричинила потребу держави у високоякісних науково-аналітичних, прогностичних напрацюваннях. Такі розробки повинні стати окремим напрямом наукового та технологічного розвитку. Щоб виконати це завдання, необхідно об'єднати зусилля вчених і представників сектора безпеки та оборони. Відповідно, потрібна і єдина точка докладання зусиль і знань, єдиний науковий центр, здатний об'єднати науковців з різних установ та забезпечити постійну координацію з органами державної влади, які формують безпекову політику держави [5].

Головним питанням, яке хвилювало батьків, здобувачів освіти, працівників закладів освіти, а також управлінців освітньою сферою та органи місцевого самоврядування була безпека учасників освітнього процесу під час нового навчального року. Міністерство освіти і науки України дало рекомендації, відповідно до яких, організація освітнього процесу повинна залежати від безпекової ситуації в кожному регіоні. Одним із основних критеріїв, які дозволяють здійснювати безпечне очне навчання, є наявність обладнаного сховища для усіх учасників освітнього процесу [6].

Перед початком навчального року в усіх областях України було проведено перевірку освітніх закладів усіх рівнів на наявність безпечних умов навчання. Паралельно відбувалася активна підготовка укриттів і сховищ, створення в них необхідних умов. До офлайн-навчання були допущені тільки ті заклади освіти, які відповідали всім безпековим вимогам. Перевірка кожного закладу проводилася спеціальною комісією, до якої входили представники ДСНС, органів МВС, місцевої влади.

Отже, система вищої освіти України внаслідок російської агресії зіштовхнулася із серйозними викликами, які вимагають від

держави нових підходів до управління цією сферою. Воєнні дії спричинили пошкодження і руйнування значної кількості закладів вищої освіти в різних регіонах України, частина з них змушена була переміститися. Однак, поруч із проблемами, війна відкрила також і нові можливості для розвитку української освіти і в післявоєнний період. Серед них ширше застосування сучасних інформаційних технологій в освітньому процесі, зростання ролі неформальної освіти, підготовка фахівців, здатних до впровадження інновацій в економіці та до виробництва високотехнологічної продукції. Якщо держава зможе раціонально підійти до реалізації цих можливостей, то ми зможемо отримати справді сучасну, конкурентоспроможну у світі систему вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Інтерактивна мапа зруйнованих та пошкоджених закладів освіти. URL: <https://saveschools.in.ua/>.
2. Шевчук І. Б., Шевчук А. В. Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. *Економіка та суспільство*. 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1420>.
3. Куліковська А. О. Становлення освітньої системи України: від знань до компетентностей: кваліфікаційна робота магістра / Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2021. 76 с.
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
5. Українська система вищої освіти в умовах воєнної агресії РФ: проблеми й перспективи розвитку, URL: <https://niss.gov.ua/news/statii/ukrayinska-systema-vyshchoyi-osvityi-v-umovakh-voyennoyi-ahresiyi-rf-problemy-y>.
6. Особливості організації 2022/23 навчального року. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/osoblivosti-organizaciyi-202223-navchalnogo-roku>.

Приймак С.В., к.е.н., доцент,
Байдалка С.О., студентка,
Львівський національний університет імені Івана Франка
Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Людина, її національна свідомість, духовні потреби, національно-громадянська належність, переконання, матеріальний добробут – є основою змісту процесів творення національної суспільної системи. Сучасні виклики вимагають розглянути взаємозв'язок публічної влади і місцевого самоврядування. І все це проаналізувати з точки зору процесів децентралізації, які відбуваються в Україні. Одним із першочергових завдань, які стоять перед Україною – зміцнення засад правової, демократичної, соціальної держави. Для виконання цього завдання необхідно укріпляти взаємовідносини «держава – регіони – територіальні громади». Виходячи з принципу розподілу влади, для кожної демократичної держави необхідним є розмежування компетенції органів публічної адміністрації. Разом з тим, надзвичайно важливим є визначення оптимального рівня концентрації владних повноважень для кожної інституційної ланки в системі публічної адміністрації – з подальшою передачею «надлишкових» повноважень максимально наближеним до населення суб'єктам, тобто їх децентралізацією [1].

Публічне управління – це пошук найкращого способу використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей суспільного розвитку, спільно організований урядом представницькою владою та громадянським суспільством. Зміст поняття «публічне управління» полягає в тому, що воно охоплює такі галузі знань як філологія, філософія, соціологія, право, економіка і політологія [2]. Різниця між «управлінням» і «менеджментом» полягає в тому, що управління, в широкому розумінні цього слова, означає процес впливу системи, що управляє, на систему, якою управляють. А менеджмент-це не просто процес впливу, а процес досягнення бажаних результатів через управління підлеглими із використанням їх розумового та фізичного потенціалу, мотивації та очікувань. Це більш трудомісткий

процес, що вимагає від менеджера володіння так званим «мистецтвом управління».

Введення воєнного стану завжди впливало на всі сфери життя країни та суспільства. Це пов'язано з подальшими інституційними та правовими змінами в даному випадку, а також з головною причиною запровадження такого стану – військовою агресією ззовні, а отже, з різкою трансформацією низки неформальних інституцій, що слідує за нею. Зарубіжний досвід показав, що основними викликами, з якими стикаються країни під час військових дій на своїй території, є:

зрив сформованих механізмів державного управління,
різкі зміни в структурі економіки,
втрата значної частини бюджетних надходжень,
загострення соціальних і демографічних проблем,
зростання бідності,
інфляція та зниження ділової інвестиційної активності [3].

Грузія зіткнулася з військовим вторгненням росії у 2008 році, як зараз Україна. Постає необхідність компенсувати збитки місцевій інфраструктурі, завдані війною, забезпечуючи їжею та житлом велику кількість постраждалих людей, які вимушено покинули дім під час військових дій та посиленням зовнішнього тиску на владу опозиції та більшості населення [3].

На тлі війни в Україні різко зросло безробіття. Значна частина українців втратила роботу через різке падіння економічної активності та міграцію. Рівень безробіття в Україні підскочив приблизно до 35%, незважаючи на зусилля компаній утримати працівників. Причиною такого різкого зростання є безпекова ситуація, тому багато підприємств закрито, а люди просто виїжджають. Водночас менший запас фінансової безпеки змушує бізнес на відносно безпечній території України шукати працівників. "Втім, якби мігранти залишалися в Україні та активно шукали роботу, рівень безробіття виріс би ще більше", - вказали в Національному банку України [4]. Крім того, мобілізація до Збройних сил України тимчасово призупинила зростання безробіття. Очікується, що рівень безробіття скоротиться, цьому сприятиме відновлення економіки та збільшення попиту на працівників. На рис.1 зображено динаміку чисельності безробітних в Україні за останні 4 роки. У березні 2022 році 286,9

тисяч осіб (всього населення на той період 41167,3 тис.ос.) залишилися безробітними (рис.1).

З точки зору вдосконалення системи державного управління в умовах воєнного стану та на повоєнному етапі розвитку також цікавим є досвід країн світу щодо створення мобілізаційних механізмів для забезпечення важливих видів діяльності країни в умовах війни. Слід зазначити, що зарубіжний досвід не можна повністю використати. Перед усім, це тому, що країна вже перебуває в активній фазі бойових дій. Крім того, деякі інституційні проблеми, які варто виділити, в деяких випадках унеможливили перехід до нових державних стандартів. Останнім часом спостерігаються зловживання щодо ухилення від сплати податків, розподілу гуманітарної допомоги, розподілу земельних ресурсів, виїзду чоловіків призовного віку за кордон тощо. Враховуючи вищезазначене, сьогодні вкрай актуальним є підвищення ефективності державного управління на основі впровадження стандартів системи регулювання у цій сфері. А саме прагнення уніфікувати всі аспекти системи публічного управління: органи державної влади, органи місцевого самоврядування та інститути громадянського суспільства. Основними механізмами інституційних змін, спрямованих на сприяння цьому процесу, мають бути:

фінансовий (за наявності надійної системи фінансових заходів, передбачених відповідними стратегічними документами та планами розвитку регіонів і громад);

соціальний (включаючи заходи щодо змінити соціальні інститути, головним чином неформальні інститути, для подолання існуючих інституційних дисфункцій та обмежень, які перешкоджають розвитку країни та її регіонів)

ринковий (спрямовані на покращення існуючої людської, природної відкритої конкуренції, ринкової монополії, приватизація державного майна) [5].

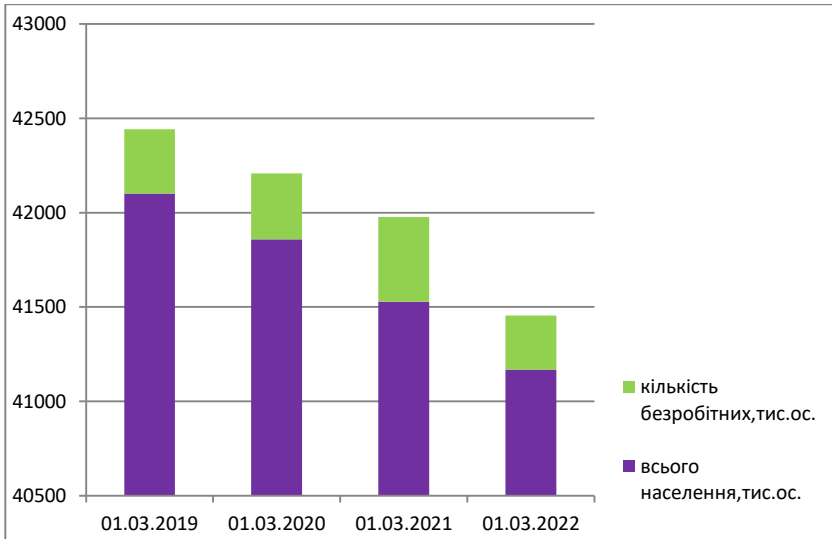

Рис. 1. Динаміка чисельності безробітних України за березень 2019-2022

Враховуючи вищезазначене, сьогодні вкрай актуальним є підвищення ефективності державного управління на основі впровадження стандартів системи регулювання у цій сфері. А саме прагнення уніфікувати всі аспекти системи публічного управління: органи державної влади, органи місцевого самоврядування та інститути громадянського суспільства. Основними механізмами інституційних змін, спрямованих на сприяння цьому процесу, мають бути:

фінансовий (за наявності надійної системи фінансових заходів, передбачених відповідними стратегічними документами та планами розвитку регіонів і громад);

соціальний (включаючи заходи щодо змінити соціальні інститути, головним чином неформальні інститути, для подолання існуючих інституційних дисфункцій та обмежень, які перешкоджають розвитку країни та її регіонів)

ринковий (спрямовані на покращення існуючої людської, природної відкритої конкуренції, ринкової монополії, приватизація державного майна) [5].

В умовах воєнного стану зростає важливість оптимізації процесу управління країною та регіоном. Це ставить перед українською системою державного управління нові виклики. По-перше, необхідно налагодити ефективну взаємодію між державними органами, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства для подолання існуючих інституційних механізмів [6].

У нинішніх умовах важливе значення має також формування нової системи стратегічного управління розвитком Української держави, її регіонів. З огляду на відбудову України в повоєнний період, потрібно в майбутньому вжити таких заходів:

залучити кошти міжнародних інвесторів, які б прибули до України на взаємній довірі (наміри відкрити торгівлю з Україною, щоб допомогти їй економічно та залучити кошти з країни для відновлення постраждалих внаслідок військових дій територій у Києві та Київській області);

залучити кошти на продовольчу програму, вирощування та збирання зернових та інших сільськогосподарських продукцій (якщо раніше Україна була одним із провідних світових експортерів зерна, то зараз близько 30% сільськогосподарських угідь не можуть бути використані для сіяння і збирання врожаю. До війни Україна була великим експортером зерна на суму близько 12 мільярдів доларів);

нагальна потреба у співпраці між громадою об'єднаних територій, регіональними, місцевими, державними адміністраціями для отримання необхідних фінансових ресурсів для задоволення соціальних та промислових потреб [6].

До повномасштабного вторгнення росії українська нація жила за законами та правилами в суспільстві, дотримувалась застарілих принципів управління, взаємодії держави та суспільства. Тому українці повинні вибудувати нову парадигму, нове покоління сповнених українською сучасністю та хоробрістю.

Список використаних джерел

1. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е., та

ін.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO.

2. Публічне управління = Public Administration : навч. посібник / А.В. Стасишин, Г.В. Капленко, Г.О. Комарницька та ін. ; [за заг. ред. А.В. Стасишина]. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019.

3. Філіпенко А. Концептуальний устрій цифрової економіки. Діджиталізація сучасної системи міжнародних економічних відносин : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 2019. № 20. Т. 1. Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3751

4. Нечипоренко М. Відродження після війни. Світовий досвід економічного успіху для України. Режим доступу: <https://thepage.ua/ua/news/yaki-varianti-vidnovlennya-ukrayini-ye-upovoyennij-chas>.

5. Гришко В. Квадрат ефективності публічного управління. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 17–18. С. 81–84.

6. Дяченко С. Як нам відбудувати Україну. Успішні світові кейси повоєнного відновлення. Укрінформ. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubriceconomy/3493522-ak-nam-vidbuduvati-ukrainuuspisni-svitovi-kejsi-povoennogo-vidnovlenna.htm>

7. Мінфін. Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2022/>

Решота О.А., к.держ.упр., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ ТА НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Євроінтеграційні орієнтири та стрімкий розвиток інформаційного суспільства зобов'язує вітчизняну систему публічного управління та адміністрування адаптуватись до нових глобалізаційних викликів та переформатовувати свою діяльність на надання якісних електронних публічних послуг. Необхідність змін в

усіх сферах суспільного життя передбачає поглиблення процесів трансформації державного управління із зміщенням акцентів із процесу реалізації державно-управлінської діяльності на ефективність та результативність, підвищення надання адміністративних послуг, розвиток мережі центрів надання адміністративних послуг та масштабування якісних та доступних електронних послуг.

Саме з метою розбудови демократичного суспільства та сприяння підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування оптимальною практикою у вітчизняних реаліях є посилення акцентів на реалізацію електронного урядування як моделі публічного управління, пріоритетністю якої виступає орієнтація на задоволення потреб громадян держави в отриманні якісних, професійних, прозорих та оперативних державно-управлінських послуг.

Впровадження електронного урядування ґрунтується на дотриманні низки критеріїв у відповідності до сучасним вимогам державного управління: законність; прозорість, відповідальність і чесність; ефективність; узгодженість; адаптація; легітимність; партнерство і консультації.

Основні принципи впровадження електронного урядування в демократичному суспільстві передбачають:

- постійність надання послуг;
- максимальна простота і прозорість;
- єдині технічні стандарти і взаємна сумісність;
- забезпечення конфіденційності і виконання правил інформаційної безпеки;
- беззастережна орієнтація на думку громадян при реалізації нововведень [1, с. 19-20].

Проте проблемними аспектами цифровізації публічного управління виступають в першу чергу «цифровий розрив», а саме, нерівний доступ громадян держави до електронних ресурсів та публічної інформації, цифрова доступність послуг, наявність технічних засобів передачі інформаційно-комунікативних технологій та якість обслуговування, що відрізняється у різних територіальних громадах, недостатній рівень фінансування процесів цифровізації.

Надмірну централізацію повноважень у інтеграції окремих популярних послуг до центрів надання адміністративних послуг також вважаємо перешкодою до швидкої діджиталізації держави.

Питаннями стратегічного значення для публічного управління та забезпечення відкритості і прозорості в діяльності органів публічної влади щодо розбудови взаємодії із громадянським суспільством на основі застосування інформаційно-комунікаційних технологій виступають сповільнені темпи переходу паперового документообігу у електронний формат, недостатня кількість ІТ-фахівців, залучених до процесів трансформації системи публічного управління у електронний вектор, посилення кібератак на офіційні сайти органів публічної влади, загрози інформаційній безпеці держави та суспільства в умовах здійснення інформаційного тероризму та введення інформаційної війни проти України російською державою.

Законодавчим підґрунтям запровадження інформаційно-комунікативних технологій в державно-управлінські процеси є прийняття низки нормативно-правових законодавчих актів, зокрема: Закони України: «Про інформацію» від 02.10.1992, «Про Національну програму інформатизації» від 04.02.1998, «Про телекомунікації» від 18.11.2003, «Про захист персональних даних» від 01.06.2010, «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05.07.1994, «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003, «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017, «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012, «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» від 01.12.2021 р. тощо.

Концептуальними основами реалізації електронного урядування та електронної демократії виступили: розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні», «Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні» та відповідні плани заходів щодо реалізації даних концепцій.

Так, згідно із «Стратегією реформування державного управління України на 2022–2025 роки», схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р, основною метою якої виступає побудова в Україні спроможної сервісної та

цифрової держави, що забезпечить захист інтересів громадян на основі європейських стандартів та досвіду, передбачено надання послуг високої якості та формування зручної адміністративної процедури для громадян і бізнесу; формування системи професійної та політично нейтральної публічної служби, орієнтованої на захист інтересів громадян; розбудова ефективних і підзвітних громадянам державних інституцій, які формують державну політику та успішно її реалізують для сталого розвитку держави [2].

Пріоритетними завданнями у рамках реалізації стратегії державного управління виступає подальша цифровізація адміністративних послуг, що передбачає необхідність забезпечення розвитку дієвої електронної інфраструктури, що слугуватиме фундаментом для збільшення кількості електронних адміністративних послуг. Завдяки широкому використанню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій уможлиблюється створення та удосконалення електронних інформаційних ресурсів (реєстрів), пришвидшується здійснення обміну даними та забезпечується функціональна сумісності систем задля реалізації обміну даними між реєстрами та органами державної влади й органами місцевого самоврядування.

На сьогодні для вітчизняних громадян вже доступна значна кількість адміністративних послуг у електронному форматі. У рамках цифровізації держави створено Єдиний державний веб-портал електронних послуг, а також систему електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів “Трембіта”.

Єдиний державний веб-портал електронних послуг (Портал «Дія») створений з метою ведення інформаційних систем, задля забезпечення користувача можливістю доступу до інформації через використання особистого кабінету. Електронна ідентифікація та автентифікація користувачів; забезпечення віддаленої ідентифікації фізичних осіб; застосування інтерфейсів, адаптованих для осіб з інвалідністю, зокрема для осіб з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату; користування через комп'ютер, а також за допомогою мобільного додатку «Дія» через смартфон чи планшет та інші послуги, пов'язані з автоматизацією та комфортом [3] – усе це передбачене функціональними можливостями Порталу з метою

реалізації принципів прозорості та клієнтоорієнтованості адміністративних послуг.

З метою підвищення якості та доступності надаваних державою публічних послуг доцільне подальше:

- сприяння розвитку мережі центрів надання адміністративних послуг з урахуванням інклюзивності, доступності та зручності для суб'єктів звернень;
- забезпечення подальшої інтеграції послуг до центрів надання адміністративних послуг та подальшої децентралізації повноважень щодо надання адміністративних послуг шляхом їх делегування органам місцевого самоврядування (включаючи реєстрацію актів цивільного стану, адміністративні послуги соціального характеру, державну реєстрацію земельних ділянок, транспортних засобів);
- запровадження системи моніторингу та оцінки якості надання адміністративних послуг відповідно до єдиних стандартів з метою їх подальшого удосконалення;
- проведення реінжинірингу адміністративних послуг за принципами клієнтоорієнтованості та запровадження їх надання в електронній формі тощо [4].

Отже, доходимо висновку, що протягом останніх декількох років Україна доводить світовій спільноті, що демократичні та європейські цінності є і надалі пріоритетним вектором розвитку нашої держави. Здійснення низки заходів з метою впровадження ефективного електронного урядування, переведення більшості державних послуг в онлайн-режим, розвиток електронних порталів органів виконавчої влади на різних рівнях електронного урядування, створення та ефективне функціонування Єдиного державного веб-порталу електронних послуг та системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів “Трембіта”, поступове впровадження електронного документообігу – результати цифрових трансформацій, що мають на меті залучення громадян до процесів прийняття державно-управлінських рішень, запобігання розвитку корупції, підвищення оперативності ухвалення державних рішень та прозорості діяльності державних органів, формування позитивного іміджу державних установ та підвищення рівня довіри до державних управлінь.

Список використаних джерел

1. Чукут С. А., Загвойська О.В., Цимбаленко Я. Ю. Основи електронного урядування. Електронне мережне навчальне видання. Київ. КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2022. 268 с.
2. «Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 23.10.2022).
3. Ковтун М. С., Моїсеєва Є.О., Маркосін В. Г. Проблеми надання електронних послуг в Україні С. 163-167. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/07/33.pdf> (дата звернення 23.10.2022).
4. «Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 23.10.2022).

Серняк О.І., к.держ.упр., доцент,
Калинчук Н.Л., здобувачка наукового ступеня доктора
філософії,
**Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу,
Україна**

ПОБУДОВА КРИЗОВИХ КОМУНІКАЦІЙ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

Потреба у комунікації між владою та громадянами існувала завжди. Окрім того, що вона дозволяє вирішувати поточні проблеми суспільства та задовольняти його інтереси, комунікація також є інструментом підзвітності осіб при владі перед тими, хто їм цю владу делегував.

В умовах глобальних чи локальних криз важливість такої комунікації зростає в рази, особливо на рівні органів місцевого самоврядування, які перебувають найближче до громадян і відповідно першими відчувають наслідки цих криз і запит людей до швидких дій задля їх подолання. Яскравим прикладом цього може бути пандемія COVID-19 та повномасштабна війна з росією, коли від сільського голови громадськість очікувала не менше інформації та зворотного зв'язку, ніж від уряду в столиці країни.

На жаль, до глобальної пандемії органи місцевого самоврядування в Україні не надавали значної уваги кризовим комунікаціям і майже не використовували її інструменти. Тому навіть незначні локальні потрясіння, як наприклад, ДТП за участі посадовця чи місцевої депутатки, запізнитий старт опалювального сезону чи несмачне харчування в шкільних їдальнях, проявляли нездатність влади правильно комунікувати з громадянами та викликали значний суспільний резонанс. Проте реалії крайніх трьох років змусили органи місцевого самоврядування актуалізувати питання кризових комунікацій і змусили місцеву владу впроваджувати якщо не комплексну систему таких комунікацій, то хоча би її окремі елементи.

Загалом кризові комунікації тлумачать як зв'язок між владою та громадянами: членами громади, громадськими активістами й іншими групами — до, під час і після кризової ситуації. Вони здатні не лише полегшити або усунути наслідки кризи, але й іноді можуть сформувати для владної інституції більш позитивну репутацію, ніж була до кризи [1, с. 8].

В умовах військового часу поняття кризових комунікацій суттєво змінилося, адже такі завдання цих комунікацій, як істотне посилення довіри членів громади до органів місцевого самоврядування, покращення їх репутації та повернення довіри до влади, демонстрування компетентності як керівництва, так і працівників даних інституцій, відійшли на другорядну роль. Натомість завдання кризових комунікацій у допомозі збереження життя, захисті людей і їх майна стало ключовим і найбільш затребуваним до виконання, насамперед від органів місцевого самоврядування.

Умови воєнного стану в Україні відобразилися не лише на сутності кризових комунікацій, але й на алгоритмі їх побудови. Так,

традиційна організація цих комунікацій містить чотири послідовні етапи, а саме:

1. Передбачення можливих кризових ситуацій
2. Підготовка до кризи
3. Реагування на кризу
4. Комунікація після кризи

Натомість в умовах військового часу, коли темп поширення інформації шалений, її «старіння» відбувається дуже швидко, а неправдивої інформації в рази більше за достовірну, органи місцевого самоврядування фактично не здійснюють передбачення можливих кризових ситуацій, бо сама війна є масштабною тривалою кризою. А етап підготовки комунікації до кризи зводиться до формування антикризової команди, яка паралельно і набуває досвіду, і навчається, як організовувати комунікацію в кризових умовах, і формулює основну інформацію, виходячи з принципу не стільки створити цінну інформацію, скільки не нашкодити цією інформацією людям, громаді та державі загалом.

Майже незмінним в умовах війни залишається етап реагування на кризу. Окрім звичних для кризових комунікацій дій, зокрема реагувати швидко й ефективно, бути надійним і оперативним джерелом інформації, дотримуватися політики одного голосу та стримувати поширення чуток і фейкових новин, органи місцевого самоврядування мають виконувати дії, яких за інших умов вони би ймовірніше за все намагалися уникнути, а саме [2]:

- бути центрами інформації. Орган місцевого самоврядування одним із перших отримує достовірну інформацію, і саме від нього вона має йти до медіа та громадян. Ця інформація має бути перевіреною та підтвердженою, бо лише за таких умов громада їй довірятиме. Також посадовим особам мають уважно й обережно коментувати інформацію на власних інформаційних сторінках, адже в умовах військового часу така персональна думка може бути прирівняна до позиції місцевої влади загалом;

- бути чесними та прозорими, кілька разів перевіряти інформацію та в жодному разі не намагатися її спотворювати. Якщо це неможливо, краще притримати таку інформацію до того часу, поки не буде її підтвердження з перевірених джерел. Також органам місцевого

самоврядування в військовий час варто регулярно звітувати про свою роботу, зокрема у формі щотижневих дайджестів чи інфографіки;

- розповідати не про владу, а про громаду, людей, сім'ї та героїв, зокрема про військових, медиків, рятувальників, волонтерів. Також варто інформувати громадськість про комунальні та приватні заклади, які працюють або відновили роботу, щоб додати впевненості людям, що базові послуги їм продовжують надаватися, незважаючи на війну;

- давати зворотний зв'язок, зокрема у соціальних мережах і на форумах. Дуже важливо не ігнорувати запити, звернення чи навіть скарги громадян, адже в умовах війни відповідь на них для окремої людини важить істотно більше, ніж у цивільний час. Позитивною практикою є функціонування при органах місцевого самоврядування гарячих ліній підтримки та допомоги, оскільки кожен член громади хоче бути почутим своєю владою і відчувати підтримку з її боку в такий непростий час. Також доброю практикою для місцевих публічних інституцій є мати підготовлені шаблони типових відповідей, щоб простіше та швидше відповідати на поширені запитання;

- комунікувати швидко, зрозуміло, достовірно, що означає відсутність двозначних текстів і подвійних сенсів у них. Громадяни мають одразу зрозуміти, яку інформацію до них хочуть донести і, якщо це потрібно, як саме вони повинні діяти в тій чи іншій ситуації;

- диференціювати контент для різних каналів кризових комунікацій. Наприклад, для телеграму краще підходять короткі повідомлення на 1-2 речення з картинкою, а для фейсбуку – розгорнуті дописи. При цьому варто пам'ятати, що для оперативного інформування краще підійдуть месенджери, ніж соціальні мережі.

Щодо крайнього етапу кризових комунікацій – комунікації після кризи, то він фактично зводиться до рефлексії з виокремленням позитивного досвіду та роботи над помилками. Звичні для цього етапу дії у вигляді оцінки програми кризової комунікації та внесення за потреби відповідних змін до організаційної структури й операційних процедур органів місцевого самоврядування не проводять, бо це вимагає належним чином ухвалених управлінських рішень, а

відповідно потребує досить багато часу. До того ж мета даного етапу – запобігти повторенню криз у майбутньому, чого неможливо досягнути через високий рівень невизначеності, який присутній в період війни. Тому в умовах військового часу етап після кризи автоматично трансформується в підготовку до чергового прояву тривалої кризи, що перетворює кризові комунікації органів місцевого самоврядування в безперервний процес.

Отже, в умовах військового часу зазнають змін не лише традиційні комунікації органів місцевого самоврядування, але й навіть кризові комунікації. Очевидно, що побудова останніх, навіть ґрунтуючись на певному алгоритмі та конкретних діях, має бути адаптована під реалії війни та спроможність місцевої влади вести такі комунікації на якісному рівні. Незмінним має залишатися лише мета кризових комунікацій – захистити, підбадьорити та мотивувати людей для розвитку як місцевої громади, так і держави загалом.

Список використаних джерел

1. Довіра громади: кризові комунікації органів місцевого самоврядування : практичний посібник / авт. Д. Коник, Л. Хагт. Федерація канадських муніципалітетів / Проект міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст», 2020. 70 с.
2. Чупілка І. Як головам громад та місцевим радам комунікувати під час війни: 7 порад від експерта з комунікацій. Децентралізація, 2022. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15385>.

**Табачук А.Я., к.е.н.,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна**

СТАЛИЙ РОЗВИТОК: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Сталий соціо-економіко-екологічний розвиток є однією з ключових проблем, з якими стикнулося людство на теперішньому етапі свого розвитку. Такого роду розвиток полягає у вирішенні

проблем соціальної та економічної сфер із одночасним вирішенням проблем навколишнього природного середовища. Іншими словами, це концепція збалансованого розвитку суспільства з одночасним задоволенням безмежних потреб суспільства та урахуванням обмеженості природних ресурсів і необхідності збереження та покращення довкілля для прийдешніх поколінь.

Саме поняття «сталий розвиток» досі знаходиться у процесі свого формування. Це викликано багатоаспектністю та суттєвою суперечністю самої суті даного поняття. Концепція сталого розвитку є комплексною системою засобів досягнення паритету відносин у тріаді людина-господарство-природа. Економічна складова у даній системі розглядається як оптимальне використання природних ресурсів і екологічних технологій, включаючи видобуток і переробку сировини, створення екологічно прийнятної продукції, мінімізацію, переробку або знищення відходів. Соціальна складова сталого розвитку орієнтована на людину, її завданням є збереження стабільності соціальних і культурних систем. Екологічна складова повинна забезпечувати консервацію, захист та розвиток фізичної та біологічної ресурсної бази та екосистем. Механізм взаємодії економічного та екологічного елементів утвердив ідею вартісної оцінки та інтерналізації зовнішніх впливів на навколишнє природне середовище. Дослідження поєднання соціального та екологічного елементів передбачає вирішення таких питань як внутрішньопоколінна і міжпоколінна рівність, включаючи дотримання прав майбутніх поколінь та участі населення в процесі прийняття рішень [1].

Поділяємо думку, що концепцію сталого розвитку можна трактувати як «чесний» підхід до часу та питань справедливості, адже ресурси – економічні, екологічні чи соціальні – повинні використовуватися та розподілятися справедливо між поколіннями. Жодне покоління не повинно нести зайвий тягар. При цьому не слід забувати, що проблема полягає не лише в тому, щоб залишити здорову й чисту планету для майбутніх поколінь, вона також торкається вирішення нагальних питань: задоволення медичними, фінансовими та соціальними потребами населення [2].

Сталий розвиток є запорукою процвітання будь якої країни, в тому числі і України. Говорячи про Україну у мирний час ключовими

напрямами стратегічного програмування сталого розвитку доцільно вважати наступні [3]:

- постійна реалізація заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності національного товаровиробника як на внутрішньому, так і на зовнішньому;
- уповільнення зростання попиту на енергоносії у національному господарстві через одночасне підвищення диверсифікації джерел та каналів постачання імпортованих енергоносіїв (включаючи відновлювані джерела);
- розробка та формування стимулів з метою залучення нових інвестицій та утримання вже наявних фінансових резервів у національній економіці;
- пом'якшення впливу зростання світових цін на енергоносії на національну економіку та добробут громадян;
- наявність ефективної програми швидкого реагування у разі виникнення кризових явищ у всіх сферах суспільства;
- розробка організаційно-правових засад сталого соціально-економічного розвитку для відстеження ефективності дій уряду та виявлення можливих слабких місць у національній економіці.

Говорячи про Україну сьогодні, попри однакову важливість у стратегічній перспективі всіх трьох складових сталого розвитку, сьогодні особливо гострою є проблема забезпечення національної безпеки.

Війна в Україні є ключовою перешкодою подальшого реформування економічного та суспільно-політичного устрою з метою досягнення цілей сталого розвитку, які знайшли місце в «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року». Дана стратегія констатує, що метою її створення є забезпечення високого рівня та якості життя населення України, створення сприятливих умов для діяльності нинішнього та майбутніх поколінь та припинення деградації природних екосистем шляхом впровадження нової моделі економічного зростання, що базується на засадах сталого розвитку. Досягнення цієї мети відповідає світоглядним цінностям і культурним традиціям українського народу та міжнародним зобов'язанням України. Відповідно, визначення національних цілей сталого розвитку

українського суспільства до 2030 року конкретизується поетапними змінами та орієнтирами [4].

Війна спричинила не лише втрату економікою України значної частини доданої вартості, а й зумовила суттєві структурні зміни.

Збройна агресія з боку Росії крім руйнування інфраструктури та загибелі військових спричинила багато проблем для мирного населення: вимушена міграція, втрата бізнесу або місця роботи, руйнування осель, розрив соціальних зв'язків, загибель рідних і близьких тощо.

Розглядаючи з позиції людського фактора в економіці, констатуємо, що від початку збройної агресії станом на вересень 2022 року з 7,7 мільйона внутрішньо переміщених осіб 5 мільйонів втратили робочі місця, за межі України виїхали майже 3 мільйона громадян працездатного віку, які б і мали бути залученими до створення доданої вартості в економіці нашої країни [5].

З позиції логістики війна викликала наступні проблеми: відбувається морська блокада, зупинено авіаційних рух, зупинено залізничний рух на території ведення бойових дій.

Якщо дивитись крізь призму ведення бізнесу, то ключовими моментами впливу війни є:

- зменшення можливості створення продукції та послуг через брак людських та матеріальних (фізичних) ресурсів;
- зменшення попиту в регіонах ведення бойових дій та прилеглих до них територій через відтік населення;
- фізична неможливість ведення бізнесу через бойові дії.
- неможливість збути продукцію на експорт через логістичні проблеми

Не оминула війна і екологічну складову сталого розвитку в Україні. Бойові дії зумовили руйнування екосистем, забруднення ґрунтів, зменшення біорізноманіття, зростання кількості шкідників у лісах. Крім того, відбудова країни потребуватиме значної кількості природних ресурсів. Також є ризик невиконання Україною вже поставлених кліматичних цілей, адже війна — це внесок у зміну клімату, а відновлення країни неминуче буде супроводжуватись значними викидами парникових газів [6].

Виходячи з наведеного, можемо констатувати перспективу досить трудомісткого післявоєнного відновлення нашої країни. Україні знадобиться багато часу для покращення соціальної сфери, відбудови будинків, доріг, інфраструктури, бізнесу, подолання екологічних проблем. Задля прискорення цього процесу, 21 квітня 2022 року Президент України підписав наказ про утворення Національної ради з відновлення України від наслідків війни, котрий побудований на наступних принципах [7]:

- повний доступ до ринків ЄС та Великої сімки;
- отримання статусу кандидата, а потім повноправне членство в ЄС;
- побудова економіки на принципах дерегуляції та лібералізації;
- налагодження логістичних маршрутів в західному напрямку;
- перехід від експорту сировини до переробки в тих галузях, які дають найбільшу експортну виручку;
- розвиток вітчизняного військово-промислового комплексу;
- самодостатність в енергетиці досягатиметься збільшенням видобування власного газу та розвитком атомної енергетики;
- кліматична модернізація;
- локалізація не менше 60%.

Разом з тим, з метою фінансувати відновлення українською владою створено низку фондів [7]:

- Фонд підтримки малого та середнього бізнесу
- Фонд підтримки армії
- Фонд відновлення та трансформації економіки
- Гуманітарний фонд
- Фонд обслуговування та погашення державного боргу
- Фонд відновлення майна та зруйнованої інфраструктури

Новостворені фонди планується наповнювати за допомогою країн-партнерів і міжнародних інституцій (Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Європейського інвестиційного банку, Європейського банку реконструкції та розвитку), великих міжнародних компаній та благодійних фондів, коштами арештованих

російських активів. Також теоретичним джерелом фінансування можуть бути репарації з росії [7].

Список використаних джерел

1. Білорус, О. Г., Мацейко, Ю. М. Глобальна перспектива і сталий розвиток: (Системні маркетингові дослідження). К.: МАУП, 492 с.
2. Куспяк Г.І., Куспяк І.С. Сталий розвиток: етапи становлення, сутність поняття, основні вектори та інтерфейси. Державне будівництво. 2020. №1/2020. URL: <http://www.academy.lviv.ua/index.php/db/article/view/80/75>. (дата звернення 20.10.2022).
3. Буряк Є.В., Редько К.Ю., Чорновол А.О., Орленко О.В. Соціально-економічні аспекти сталого розвитку України в умовах війни (євроінтеграційні аспекти). *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2022. Вип. 34/2022. С. 135-143.
4. Радченко Л.П., Соляр В.В., Решетняк Н.Б. Загрози сталого розвитку в умовах воєнного стану в Україні та важливі шляхи їх подолання. *Сталий розвиток: виклики та загрози в умовах воєнного стану* : матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 09 червня 2022 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2022. С. 41-43.
5. Жарикова А. За кордоном перебувають до 3 мільйонів українців працездатного віку – Мінекономіки. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/10/5/692265>. (дата звернення 20.10.2022).
6. Омельчук О., Садогурська С. Природа та війна: як військове вторгнення Росії впливає на довкілля України. URL: <https://ecoaction.org.ua/pryroda-ta-vijna.html>. (дата звернення 20.10.2022).
7. Кравченко Д. О., Кушнір С. О. Програма відновлення України. Editorial board, 2022, 154. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/42413/1/Multidisciplinary-academic-notes.-Science-research-and-practice.pdf#page=155>. (дата звернення 20.10.2022).

Юрків Р.Р., доктор філософії (PhD in Economics),
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Воєнний стан та водночас необхідність формування стратегії післявоєнного відновлення потребують формування нових підходів в управлінні інноваційними та інвестиційними процесами, враховуючи усі нові виклики та об'єктивні складнощі такого управління у нинішніх умовах. У цьому контексті особливо актуалізується проблема фінансового регулювання, об'єктом якого власне й повинні стати інноваційно-інвестиційні процеси в Україні. Акцент на цьому пов'язаний із розумінням на рівні держави, органів управління різного рівня, а також територіальних громад того, що відновлення країни буде неможливе без ефективної організації інноваційної діяльності. У свою чергу це потребує концептуалізації фінансового регулювання, тобто чіткого й однозначного його науково-прикладного розуміння та усвідомлення ролі у нових реаліях, що і є метою цього дослідження.

Потрібно відзначити, що назагал у вітчизняній науці концепт “фінансового регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності” в комплексі розглядається порівняно незначною кількістю учених. Заслугове на увагу, зокрема, запропоноване вітчизняними фахівцями тлумачення його сутності як способу впливу держави на функціонування економічних суб'єктів з метою активізації інноваційної діяльності, підвищення їх зацікавленості до участі у фінансовому забезпеченні інноваційних проектів та використанні інновацій як фактора конкурентної переваги або засобу попередження чи мінімізації наслідків деструктивних явищ, що мають місце в економічній системі країни [1, с. 63]. Тому початково доцільно з'ясувати, які підходи до визначення економічного змісту власне “фінансового регулювання” найчастіше використовуються в українській науці і практиці. В економічній літературі існують такі дві основні наукові парадигми щодо цього, у межах яких, з однієї позиції, фінансове регулювання вивчається

як складова фінансового механізму, а з іншої, - як елемент державного регулювання. Безумовно на ці підходи вплинуть події в Україні, перегляд засад економічної політики, а також візії власне фінансової політики.

Своєю чергою у роботах науковців В. Опаріна [2], В. Суторміної [3] розглянуто фінансовий механізм впливу з виокремленням фінансового забезпечення та фінансового регулювання як основних його складових, що характеризують вплив фінансів на соціально-економічні процеси. Так, І. Благун та Р. Сорока визначають фінансове регулювання як процес “маневрування фінансовими ресурсами”, звертаючи водночас увагу на те, що воно є функціональним елементом управління фінансами загалом (поряд із фінансовою інформацією, плануванням, оперативним управлінням) [4]. Натомість В. Федосов зауважив, що фінансове регулювання є методом фінансового впливу, пов’язаний із регулюванням економічних процесів, що відбувається через систему норм і нормативів, лімітів та фінансових резервів [5]. Тобто, очевидно, що у підходах перелічених фахівців є певні відмінності, втім концептуально не надто суттєві.

Водночас окремі вчені, на протипагу попередньому підходу, досліджують фінансове регулювання як функціональний елемент державного регулювання у наступному контексті: “пряме державне втручання в ринкові події; розробляючи методи і заходи фінансового регулювання, важливо виходити з критерію необхідності й доцільності такого втручання в кожен окрему галузь економіки” [6]. Фінансове регулювання як метод впливу держави на соціальні та економічні процеси за допомогою застосування фінансових важелів та інструментів визначають Г. Кірейцев та С. Маслова [7]. У свою чергу інші вчені фінансове регулювання досліджують як законодавчо визначену систему впливу держави на фінансові процеси у суспільстві [8]. Зрозуміло, що у випадку, якщо йтиметься про регулювання власне інноваційно-інвестиційних процесів, формування певних програм і стратегій на рівні органів державної влади і управління, то ці концептуальні візії необхідно буде враховувати конкретним законодавцям уже на практиці під час реалізації законотворчого процесу.

Враховуючи це, ми пропонуємо тлумачити сутність поняття “фінансове регулювання інноваційної діяльності” як комплексне застосування інструментів впливу державними інститутами та органами місцевого самоврядування на інноваційно-інвестиційний процес, зорієнтоване на підвищення його ефективності та інтенсифікацію соціально-економічного розвитку країни. Водночас, у дещо ширшому контексті об’єктом регулюючого впливу можна вважати національну інноваційну систему, що пов’язано із теорією управління (виокремлює керуючу та керовану системи), а також вивченням фінансового регулювання з позицій державного регулювання (у цьому разі мета - забезпечення суспільного прогресу країни, враховуючи необхідність відновлення економіки після війни). При цьому національну інноваційну систему зазвичай розглядають як сукупність відносин з приводу створення, розповсюдження та використання інновацій в межах певної країни, зумовлених національною соціокультурною специфікою, географічними особливостями та стратегією економічного розвитку [9]. Тобто на думку Демчишака Н. система фінансового регулювання є керуючою стосовно національної інноваційної системи, з чим назагал погоджуємось у контексті нашого дослідження.

Відтак, формування ефективної системи фінансового регулювання інноваційно-інвестиційних процесів в Україні, враховуючи сформульоване тлумачення, повинно базуватись на сучасних підходах до забезпечення безперервності та завершеності інноваційно-інвестиційного процесу. Йдеться про те, що ключовим фактором результативності повинна бути комерціалізація досліджень і розробок, тобто вихід на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. Саме це повинно дати змогу розвивати інвестування в українську стартап-індустрію, креативні галузі, сприяти переорієнтації економічного зростання із сировинного характеру на високотехнологічний. Ці та інші фактори в умовах воєнного стану повинні дати змогу як мінімум стабілізувати національну економіку, розвивати інноваційну складову її розвитку та відновлення. При цьому важливо, щоб на рівні держави у конкретних стратегічних документах і базових програм розвитку, зокрема окремих галузей та регіонів, робився

акцент на необхідності стимулювання із застосуванням конкретних інструментів та важелів інноваційно-інвестиційного процесу. В умовах подальшої інтеграції у ЄС альтернативи підвищенню ефективності системи управління в частині удосконалення механізмів регулювання інноваційною діяльністю немає, саме у цьому і є запорука успіху країни та післявоєнного відновлення. Водночас значний креативний потенціал української нації, високий рівень освіченості, прогрес ІТ-галузі в останні роки дають усі підстави для формування збалансованої стратегії розвитку і відновлення економіки на інноваційно-інвестиційних засадах.

Список використаних джерел

1. Пшик Б. І. Теоретичні засади фінансового регулювання інноваційної діяльності в Україні // Науковий вісник НЛТУ України. 2020. Вип. 26.6. – С. 61–68.
2. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія) / В. М. Опарін. [2-ге вид.]. К. : КНЕУ, 2012.
3. Державні фінанси / За ред. В. М. Федосова, С. Я. Огородника, В. Н. Суторминой. К. : Либідь, 2016. 276 с.
4. Благун І. Г. Фінанси : навч. посібник / І. Г. Благун, Р. С. Сорока, І. В. Єлейко. Львів : Магнолія, 2017. 314 с.
5. Фінанси : підручник / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. К. : Знання, 2013. 611 с.
6. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки / Д. М. Стеченко. – К. : МАУП, 2016. 176 с.
7. Гроші. Фінанси. Кредит / Г. Г. Кірейцев та ін.; за ред. проф. Г. Г. Кірейцева. Житомир: ЖІТІ, 2011. 312 с.
8. Базилевич В. Д. Державні фінанси / В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик ; за заг. ред. В. Д. Базилевича. К. : Атіка, 2014. 368 с.
9. Демчишак Н. Фінансове регулювання інноваційної діяльності в Україні : монографія. Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2016. 494 с.

Ярошович В.І., доктор філософії,
**Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій імені С.З. Ґжицького,
Україна**

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ПЕРІОД ВОЄННОГО ЧАСУ

Єдина система цивільного захисту може функціонувати у режимі повсякденного функціонування, підвищеної готовності та в режимах надзвичайної ситуації, надзвичайного чи військового стану. Режим функціонування єдиної системи цивільного захисту у межах конкретної території встановлюється залежно від існуючої чи прогнозованої обстановки, масштабу надзвичайної ситуації за рішенням відповідно Кабінету Міністрів країни, обласної та міської адміністрації. Організація, завдання, склад сил та засобів, затверджується відповідними центральними органами виконавчої влади за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань цивільного захисту.

У режимі підвищеної готовності органи управління єдиної системи цивільного захисту формують комісії для виявлення причин погіршення обстановки безпосередньо в районі можливого виникнення надзвичайної ситуації, готують пропозиції щодо її нормалізації та посилюють спостереження та контроль за ситуацією на потенційно небезпечних об'єктах і прилеглих до них територіях, здійснюють прогнозування можливості виникнення надзвичайних ситуацій та їх масштабів [4]. Функціональні підсистеми цивільного захисту створюються центральними органами виконавчої влади для організації роботи, пов'язаної із запобіганням надзвичайним ситуаціям та захистом населення і територій у разі їх виникнення.

Високий рівень жертв серед населення та велика матеріальна шкода, що завдається надзвичайними ситуаціями, пояснюється несвоечасністю вжиття заходів щодо надання допомоги нужденним, слабкою підготовкою сил, які проводять рятувальні роботи, фахівців на місцях, а також неінформованістю населення діям у надзвичайних ситуаціях. Щоб уміло та грамотно протистояти наслідкам прояву будь-

яких небезпек у надзвичайних ситуаціях, необхідно постійно удосконалювати рівень підготовки фахівців різних профілів, здатних вирішувати комплекс взаємопов'язаних завдань у забезпеченні безпечної життєдіяльності людини [2]. Проблеми запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій є важливим державним завданням, без вирішення яких неможливо реалізувати політику сталого соціально-економічного розвитку країни, охорону здоров'я та компенсацію його шкоди внаслідок техногенних аварій та катастроф.

Реалізацію стратегії захищеності особистості покликани забезпечити фахівці, здатні до активних дій щодо перетворення навколишнього світу на основі продуктивного діалогу з природою та соціумом, які готові до прийняття відповідальних управлінських рішень. Територіальні підсистеми цивільного захисту створюються для запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного та військового характеру в межах відповідних територій та включають територіальні органи управління. Також розробляють заходи стосовно захисту населення і територій в умовах надзвичайної ситуації та приводять у стан підвищеної готовності наявні сили та засоби реагування, залучають додаткові сили і засоби, уточнюють плани дій та спрямовують їх, у разі потреби, до району загрози виникнення надзвичайної ситуації.

Специфіка рятувальних робіт полягає в тому, що вони повинні виконуватись у стислий термін, для конкретних умов визначаються різними обставинами. В одному випадку це порятунок людей, які опинилися під уламками конструкцій будівель, серед пошкодженого технологічного обладнання у завалених підвалах. В іншому – необхідність обмежити розвиток аварії, щоб запобігти можливому наступу катастрофічних наслідків, виникнення нових вогнищ пожеж, вибухів, руйнувань. Не враховувати велике значення фактору часу при проведенні невідкладних робіт також не можна, у тому числі навіть якщо немає постраждалих, які потребують екстреної допомоги. З метою забезпечення охорони громадського порядку та збереження майна виставляються комендантські пости, пости регулювання, охорони та оточення.

Впровадження у практику високопродуктивних технологій ранньої діагностики надзвичайних ситуацій, як у природній, так і в

техногенній сфері, передбачає вирішення фізикохімічних та інженерних завдань, спрямованих на забезпечення високої технічної та економічної ефективності інструментальних методів оцінки негативного впливу [1]. При цьому до вимірювальної апаратури висуваються вимоги високої оперативності та необхідної періодичності контролю безпеки об'єктів, забезпечення необхідних просторових масштабів моніторингу, підвищення надійності та зручності експлуатації. Успіх у вирішенні перелічених завдань значною мірою визначається результатами досліджень щодо пошуку, розробки та технічної реалізації нових методів побудови систем дистанційного експрес-аналізу та діагностики небезпечних факторів надзвичайних ситуацій природного, техногенного та соціально-політичного характеру.

Підготовка населення до дій у період воєнного стану здійснюється в організаціях незалежно від форм власності, у тому числі у навчальних закладах, а також за місцем проживання, вона проводиться диференційовано, з урахуванням посадових категорій та віку. Для підготовки кожної категорії учнів розроблено відповідні програми, відповідальність за організацію навчання населення покладено на органи влади та керівників об'єктів. Підготовка учнівської молоді проводиться безпосередньо в навчальних закладах залежно від рівня здобутої освіти. З метою закріплення навичок та перевірки готовності об'єкта до виконання заходів щодо захисту населення проводяться навчання.

Тема навчань та навчальні питання зазвичай пов'язуються з темою майбутнього комплексного навчання чи об'єктового тренування. Кількість їх та час проведення визначає начальник цивільної оборони об'єкта, виходячи з цілей майбутнього навчання та рівня підготовки керівного складу та органів управління [5]. На навчання можуть залучатися розвідувальні формування, формування зв'язку, охорони громадського порядку, санітарні пости, але в окремих етапах навчання беруть участь і інші формування, зокрема і рятувальні. На цих навчаннях удосконалюються практичні навички в управлінні формуваннями при ліквідації наслідків застосування противником зброї та інших засобів нападу, а також при організації та проведенні заходів щодо захисту населення та виробництва.

Суть навчання полягає в тому, що всі учасники навчання діють одночасно в єдиній тактичній обстановці та вирішують весь комплекс завдань, передбачених планом цивільної оборони об'єкта, на його матеріально-виробничій базі без зупинки виробничої діяльності. Населення рекомендує подбати про підготовку електричних ліхтарів, газових ламп, свічок, похідних плиток, про створення запасів продуктів харчування, питної води та медикаментів. При оголошенні евакуації необхідно підготувати документи та гроші, цінні речі, мінімум білизни та одягу, предмети першої необхідності, скласти ліки, що приймаються, зібрати запаси консервів з розрахунком на кілька днів. Надзвичайна ситуація складається на певній території внаслідок промислової аварії, іншої небезпечної ситуації техногенного характеру, катастрофи, небезпечного природного явища, стихійного чи іншого лиха, які спричинили або можуть спричинити за собою людські жертви, заподіяння шкоди здоров'ю людей або навколишньому середовищу матеріальні збитки та порушення умов життєдіяльності людей.

Надзвичайні ситуації мають випадковий характер, вони можуть виникати як у мирний, так і у воєнний час, надзвичайні ситуації є сукупністю надзвичайних подій та умов, що склалися на даній території. Надзвичайна подія - це подія природного або антропогенного походження, що полягає у відхиленні протікання процесів або явищ від норми і викликання негативного впливу на життєдіяльність людей, функціонування економіки, соціальну сферу та природне середовище [3]. У режимі повсякденного функціонування органи управління, сили та засоби єдиної системи цивільного захисту забезпечують спостереження та контроль за обстановкою на потенційно небезпечних об'єктах та прилеглих до них територіях, а також чергування оперативного персоналу, а також розробляють та виконують науково-технічні програми щодо запобігання надзвичайним ситуаціям і зменшення можливих втрат.

Органи державної влади забезпечують підготовку до дій у надзвичайних, несприятливих чи нестандартних ситуаціях, організовують навчання населення у поведженні із засобами захисту у таких ситуаціях. Створюють та відновлюють матеріальні резерви для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та проводять постійне

прогнозування обстановки стосовно її погіршення, що може призвести до виникнення надзвичайних ситуацій.

Список використаних джерел

1. Бондаренко О.Г., Белай С.В. Методологічні основи дослідження державного управління логістичним забезпеченням спільних дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 6. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1449> (дата звернення: 12.10.2022).
2. Інформація про стан та проблеми функціонування єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру. Кабінет Міністрів України. URL: http://www.mns.gov.ua/content/program_KMU_inform.html.
3. Кропивницький В. С. Проблеми та суперечності публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні. Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. Серія «Державне управління». Х.: Вид-во НУЦЗУ, 2018. Вип. 2 (9). С. 574–579.
4. Кропивницький В. С., Майстро С. В. Механізми публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в зарубіжних країнах. Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць. Х.: Видво ХарPI НАДУ “Магістр”, 2021. Вип. 2 (73). С. 164–170.
5. Лещенко О. Я. Міжнародний досвід трансформації систем цивільного захисту в умовах сучасних воєнно-політичних конфліктів. Молодий вчений («Young Scientist»): науковий журнал. Херсон, 2017. Вип. № 8 (48), серпень 2017 р. С. 339–344.

Галімук Ю.О., головний експерт,
Антимонопольний комітет України,
Україна

ІМПЕРАТИВИ ПУБЛІЧНОГО ХАРАКТЕРУ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКУ ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ

В останні роки інклюзивний розвиток економіки територій набув активного розвитку і зберігає свою актуальність. Підтвердженням цього є чисельні наукові публікації. Професор Гарвадського університету Рікардо Хаусманн, який очолює лабораторію зростання Центру міжнародного розвитку практики економічного розвитку запропонував методологію «діагностику зростання» для визначення основних причин, чому деякі країни не розвиваються так швидко, як можна було б очікувати. Основне його припущення полягає в тому, що у різних країнах спостерігаються різні темпи «повільного зростання» з різних причин. У своїх дослідженнях вчений підкреслює, що «незбалансованість економічного зростання стала досить серйозною проблемою, оскільки значна частина населення не приймає участі у зростанні глобального ВВП, що робить його нестійким» [4]. Президент Всесвітнього економічного форуму Б. Бренде вказує, що «Світ переживає переломний момент: розподіл сил змінюється, сигналізуючи про народження нової, багатопольярної епохи», де «розширюються можливості для конкуренції або співпраці», підкреслює, що всьому світу потрібно міняти курс [5]. Всесвітній економічний форум звертає увагу на активну частину працездатного населення, яка залучена до економічної діяльності з низьким рівнем продуктивності, то саме інклюзивний розвиток здатний забезпечити справедливі можливості для всіх учасників економічної діяльності різних верств населення [6].

Вітчизняні вчені-економісти у своїх наукових дослідженнях звертають увагу на ряд недоліків існуючої моделі економічного зростання та підкреслюють необхідність розробки нової моделі, що відповідатиме вимогам ринку і часу. Розвиток прикордонних територій слід розглядати як розвиток потенціалу конкретної території. Під потенціалом прикордонної території слід розглядати сукупність потенціалів: природно-ресурсного, демографічного, економічного,

екологічного. Це означає, що розвиток прикордонної території відображає системно-комплексні позитивні зміни, що підкреслює інклюзивність розвитку. Інклюзивний розвиток передбачає не лише економічне зростання, а й упровадження засад прямої демократії (реалізації громадянських, суспільних, політичних прав) та розподілу суспільних благ (послуг закладів охорони здоров'я, освіти, інфраструктури тощо) із залученням до цього процесу всіх членів суспільства [7].

Інклюзивний розвиток прикордонних територій - це сталий розвиток усіх сфер економіки, що залучає активну частину демографічного потенціалу і характеризується рівністю можливостей у доступі як до ринку праці, так і до природно-ресурсного потенціалу. Важливим при цьому є зайнятість жінок працездатного віку, оскільки даний показник має вплив на валовий регіональний продукт в розрахунку на одну особу, від якого рівень життя населення прикордонних територій, а це одна з головних особливостей інклюзивного розвитку. Повинні бути створені рівні можливості для усього населення в реалізації власного людського потенціалу незалежно від місця проживання і соціально-економічних умов, статі і віку. В умовах глобальної економічної і політичної нестабільності, посилення проблем соціальної нерівності актуальною науковою задачею є розробка та обґрунтування нової концепції, яка б органічно поєднувалася з концепціями розумного та збалансованого розвитку. Саме з цих причин у політичних і наукових колах все більшого поширення набуває концепція інклюзивного розвитку.

Основою інклюзивного зростання виступає стабільний розвиток прикордонних

територій. Організація економічного співробітництва та розвитку трактує інклюзивний розвиток – «як стабільний, всеосяжний з точки зору можливостей працевлаштування, розвиток, який потребує підтримки з боку громадських інститутів для вирішення проблем на ринку праці» [1]. Відповідно Міжнародний центр політики інклюзивного розвитку трактує категорію «інклюзивний розвиток» як результат забезпечення повсюдної можливості участі в процесі зростання як з точки зору прийняття рішень, так і в створенні самого зростання [2].

Пріоритетність у дослідження економічної суті категорії «інклюзивний розвиток» належить міжнародним організаціям. Зокрема, Європейська Комісія Інклюзивного Розвитку трактує дану категорію, як «інтегроване широкомасштабне зростання, яке поширюється на широкий діапазон людей та місць для того, щоб сприяти та отримувати переваги від економічного успіху» [3].

У сучасній економічній літературі зустрічаються категорії: «інклюзивне зростання», «інклюзивні інновації», «інклюзивний розвиток», «інклюзивна економіка» та ін. Зокрема, щодо категорії «інклюзивний розвиток», то існує широкий спектр її тлумачень. Зокрема, Світовий банк інклюзивний розвиток трактує, як «сталий швидкий розвиток усіх галузей економіки, що залучає значну частину трудових ресурсів країни і характеризується рівністю можливостей у доступі до ринку праці та ресурсів» [8]. Міжнародні організації, а саме, Комісія Інклюзивного Розвитку подає тлумачення категорії «інклюзивне зростання», як інтегроване широкомасштабне зростання, яке поширюється на широкий діапазон людей та місць для того, щоб сприяти та отримувати переваги від економічного успіху [9]. Мета такого виду розвитку – досягнути вищого рівня процвітання поряд зі зростанням рівності і справедливості в можливостях і доходах.

У доповіді на Світовому економічному форумі в Давосі піднімалися питання про необхідність відмови від показника економічного росту – вартості валової продукції (ВВП) і перехід до показника індексу інклюзивного розвитку, який оцінює країни за критеріями росту, справедливості та стійкості [10]. Для України цей показник є надзвичайно актуальним, оскільки питома вага тіньової економіки є високою, а інфляція є основою зростання внутрішнього валового продукту і нівелює взаємозв'язок між ним та рівнем життя населення. Головною метою є забезпечення сталого розвитку територій, відповідно у сферах економіки повинен прослідковуватись економічний прогрес, метою якого є підвищення рівня життя населення і забезпечення соціальної справедливості.

Для розрахунку індексу інклюзивного розвитку виділено три основні критерії: зростання та розвиток; інклюзивність; наступність поколінь і стійкість розвитку. При дослідження інклюзивного розвитку прикордонних територій до трьох груп основних критеріїв можна

запропонувати наступні показники, а саме: *«Зростання та розвиток»*: валовий регіональний продукт на одну особу; продуктивність праці пріоритетних сфер економіки; середньорічний розмір заробітної плати працівників; середньорічний дохід домогосподарств; рівень зайнятості населення працездатного віку; тривалість життя населення. *«Інклюзивність»* - це група показників, які характеризують нерівність в суспільстві: медіанний рівень доходів у розрахунку на одну особу; коефіцієнт розшарування суспільства за доходами. *«Наступність поколінь і стійкість розвитку»* : коефіцієнт демографічного навантаження; коефіцієнт приросту населення; вкладення в людський капітал; виснаження власних ресурсів; відсоток збитків від забруднення атмосфери. У основі розрахунку індексу інклюзивного розвитку прикордонних територій лежить обчислення показника за груповою категорією, після чого за трьома групами обчислюється середнє арифметичне значення. Для прикордонних територій доцільно приділити вагомість малому та середньому бізнесу на основі новітніх технологій. Прикладом може бути сусідня країна – Польща, яка створила національну промисловість, підвищила платоспроможність внутрішнього ринку і стимулювала його. За результатами проведеного дослідження можемо констатувати, що впровадження індексу інклюзивного розвитку регіонів дає можливість одержати більш реальну оцінку сучасного розвитку територій, рівня соціально-економічних показників, екологічної безпеки. А, це в свою чергу дозволить об'єктивно проводити ранжування територій, на основі якого можна буде приймати конструктивні управлінські рішення на всіх рівнях публічної влади, запроваджувати стимулювання соціально-економічного розвитку територій для забезпечення сталого розвитку в інтересах людини.

Список використаних джерел

1. OECD. Inclusive Growth. URL: <http://www.oecd.org/inclusive-growth/about.htm> (дата звернення: 23.04.2022).
2. Exploring and Strengthening the Intersections between Social Protection, Employment and Inclusive Growth. URL: <http://www.ipc-undp.org/publication/26527> (дата звернення: 17.10.2021).

3. Inclusive Growth Commission (2017). "Inclusive growth for people and places: challenges and opportunities", RSA, London [Online], available at: https://www.thersa.org/globalassets/pdfs/reports/rsa_inclusivegrowth-commission-final-report-march-2017.pdf (дата звернення: 11.07.2022).
4. Хаусманн Р. Экономика нуждается в инклюзивном росте. [Веб-сайт]. 2019. URL: <http://www.vestifinance.ru/articles/49179> (дата звернення: 05.04.2022).
5. Всьому світу пора міняти курс. Що вирішується в Давосі // НВ:: [Вебсайт]. 2020. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/davos-2020-roku-proshchogovoryat-svitovi-politiki-ostanni-novini-50065621.html> (дата звернення: 01.02.2021).
6. Ranieri R., Ramos R. A. Inclusive Growth: Building up a Concept. Working Paper. 104. Brazil: International Policy Centre for Inclusive Growth.
7. Sachs I. Inclusive Development Strategy in an Era of Globalization. Policy Integration Department, World Commission on the Social Dimension of Globalization Working Paper. 2004. No. 35. Geneva: International Labour Office. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.464.6665&rep=rep1&type=pdf>. (дата звернення: 12.06.2022).
8. Ending Poverty and Sharing Prosperity. Global Monitoring Report 2014/15. – Washington DC: International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank, 2015. 240 p. URL: <http://www.worldbank.org/en/publication/globalmonitoring-report>. (дата звернення: 02.04.2022).
9. Ranieri, Rafael; Ramos, Raquel Almeida (March 2013). "Inclusive Growth: Building up a Concept" (PDF). Working Paper. 104. Brazil: International Policy Centre for Inclusive Growth. ISSN 1812-108X.
10. Индекс инклюзивного развития 2018: Всемирный экономический форум в Давосе. URL: <http://www.econominews.ru/mirovaja-jekonomika/524-indeks-inkluzivnogo-razvitija-2018-vsemirnyjj.html> (дата звернення: 23.06.2022).

**Федченко Ольга,
Громадська організація
«Інститут соціальної політики регіону»,
Україна**

ГРОМАДСЬКІ ІНІЦІАТИВИ ЯК МЕХАНІЗМ ОРГАНІЗАЦІЇ БЛАГОДІЙНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Важливим критерієм розвитку сучасних демократичних держави є суспільна активність їх громадян. Вона характеризується участю людей в організації власної життєдіяльності, реакцією на регуляторні дії влади щодо визначення як внутрішніх, так і зовнішніх проблем суспільного розвитку. Оглядаючись на недавній період історії української держави можна було б зробити припущення, що критерій суспільної активності не притаманний її розвитку. Патерналістський настрій більшості населення та монополія влади в управлінні майже усіма сферами соціально-економічних відносин створювала вигляд стабільності та суспільного консенсусу. Ідеологія низки соціальних програм налаштовувала громадян на очікування рецептів вирішення власних проблем саме від держави, гальмувала як економічну, так і політичну активність людей. Цікавим виглядає те, що переважна більшість управлінської еліти сприймала таку дивну диспозицію як безстроковий кредит довіри і права на всюдозволеність.

Але життя внесло певні корективи у розумінні тенденцій розвитку української держави. Про настрої будувати у своїй країні суспільство, яке орієнтується на європейські цінності та стандарти життя, заявила не влада, а самі громадяни. І коли державні інституції зробили спробу приборкати несподіваний для них розвиток політичної ситуації, вони отримали масштабний народний супротив. Громадяни свідомо взяли на себе відповідальність за розвиток країни, власною ініціативою створили демократичні інструменти регулювання суспільного життя. Яскравим проявом такого явища стало формування міцного та впливового волонтерського руху. Він охопив найбільш критичні сфери соціально-економічного життя, а спільноти та окремі громадяни, які його представляли, долучились до організації допомоги по широкому спектру потреб. Характерною ознакою цього явища стало те, що волонтерський рух, окрім збільшення та активізації по

кількісним показникам, став соціальним середовищем для виникнення оригінальних і цікавих ініціатив. Особливо це показово сьогодні, коли усе суспільство об'єдналось у героїчній боротьбі проти збройної агресії з боку Російської Федерації. На характеристики деяких корисних і показових у цьому плані громадських ініціатив ми зупинимося у представленому матеріалі.

Природно, що проблема формування та розвитку волонтерського руху в Україні стала предметом уваги широкого кола науковців. Сформувалось усталене розуміння цього терміну, яке у більшості трактується як громадський рух, який базується на добровільному об'єднанні волонтерів з метою проведення будь-якої соціальної, добровільної, неприбуткової та вмотивованої діяльності, що має суспільно корисний характер [1]. Поняття, ж «громадські ініціативи» перебуває у стані публічного обговорення і тому не має остаточного трактування. Часто його порівнюють з дефініцією «місцеві ініціативи», що є не достатньо обґрунтованим і зводить можливість застосування у широкому розумінні. Це ми пояснюємо тим, що місцеві ініціативи – це одна з форм безпосередньої участі громадян у місцевому самоврядуванні. Згідно зі статтею 9 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», члени територіальної громади мають право ініціювати розгляд у раді (в порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесенного до відання місцевого самоврядування [2, 3].

Зазначимо, що сьогодні набуває широкого використання у політичній практиці як громадських організацій, так і окремих ініціативних груп свідомих громадян термін «громадянська ініціатива» (citizens' initiative). Її можуть розглядати як спосіб спільного управління (collaborative governance), що пов'язаний із виробленням консенсусно орієнтованих рішень усіма зацікавленими сторонами за ініціативної підтримки з боку органів влади [4, с. 544– 545], або ж як колективні заходи громадян, спрямовані на надання місцевих суспільних благ або послуг (наприклад, щодо впорядкованості та безпеки) в рамках своєї вулиці, району або міста, де громадяни самі вирішують питання стосовно цілей та засобів реалізації їхнього проекту за підтримки або сприяння місцевої влади [5, с. 397].

З наведених визначень зрозуміло, що під громадянськими ініціативами слід розглядати ініціативи, що продукують громадяни певних населених пунктів з метою консенсусного вирішення проблем удосконалення суспільних благ або послуг на конкретній території і з умовою сприяння органів влади. Здається, що в контексті розгляду розробки шляхів вирішення конкретної суспільно важливої задачі в рамках волонтерського руху, таке розуміння громадської ініціативи виглядає обмеженим. На фоні загострення суспільно-політичної ситуації та виникнення загроз, що очікують негайного вирішення, активна позиція громадськості не повинна бути обмежена рамками місцевих масштабів та необхідністю у кожному випадку погоджувати свої дії з владними інституціями. Єдиними критеріями в оцінці ініціатив повинні бути їх законність та суспільна корисність. Проілюструємо використання саме такого підходу в реалізації благодійної допомоги в умовах воєнного стану деякими прикладами

На початку збройної агресії Росії проти нашої держави руйнівних нападів зазнав Харків. Частина населення міста змушена була виїхати в інші регіони і навіть за кордон. Постійні обстріли та бомбардування вплинули на функціонування соціальної інфраструктури, торгівельної і аптечної мереж. Багато людей, особливо літніх, втратили можливість забезпечити себе необхідним. У цій ситуації майже стихійно сформувалась певна група осіб, що взяла на себе роботу по виявленню першочергових потреб у малозабезпечених громадян та почала шукати шляхи допомоги ним. Перш за все, це торкалось ліків та предметів особистої гігієни. Завдяки можливостям комунікації такі люди згуртувались у волонтерську групу, знайшли джерела фінансування благодійної діяльності. Враховуючи те, що декілька членів групи були випускниками програми «Відкритий світ» та мали контакти з активістами побратимського комітету «Харків – Цинциннаті», таким джерелом стали кошти, зібрані американськими друзями. Таким чином сформувалась волонтерська платформа «Харків – школа мужності», яка на той час, коли спостерігались труднощі в забезпеченні харків'ян ліками, налагодила процес виявлення потреб та механізм їх задоволення. Протягом березня – травня 2022 р. більш як десять тисяч харків'ян було забезпечено ліками, предметами особистої гігієни,

дитячим харчуванням. Пізніше, коли аптечна мережа міста відновила роботу, волонтерська платформа виступила комунікатором у забезпеченні приміських громад Харківської області інструментом та приладами для роботи комунальних установ, електрогенераторами, медичним обладнанням[6].

Зупинимось, також, на наступному прикладі громадської ініціативи. Це - проведення благодійної акції «Боксери Європи на підтримку України». Мета акції – привернути увагу міжнародної спільноти до героїчної боротьби українського народу проти російської агресії і зібрати кошти на лікування та реабілітацію поранених українських військових. Форма проведення акції – організація на базі клубів та спортивних установ майстер-класів та тренувань з боксу. Проєкт вдало стартував і має добрі перспективи в реалізації своєї шляхетної місії [7].

Як підсумок, зазначимо, що драматичні події, що стали реальністю з кінця лютого цього року і продовжуються до теперішнього часу, стали важливим випробуванням для громадян України. Окремі люди, родини і такі суспільні групи, як мешканці міст, регіонів та громад відчули спільну відповідальність за майбутнє своєї держави, за виборену можливість жити і працювати у вільній, сильній і демократичній європейській країні. Їх участь у реалізації громадських ініціатив є доказом цього твердження.

Список використаних джерел

1. Створене посилання: Громадський рух // Вікіпедія: вільна енциклопедія [Website]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D1%83%D1%85 (viewed on: 10.11.2022).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР.
4. Ansell C. Collaborative governance in theory and practice / C. Ansell and A. Gash // Journal of Public Administration Research and Theory. – 2008. – №18. – С. 543–571.)

5. Bakker J. Citizens' Initiatives: How Local Governments Fill their Facilitative Role / J. Bakker, B. Denters, M. Oude Vrielink, P.-J. Klok // Local Government Studies. – 2012. – Vol. 38. – №. 4. – P. 395–414.)
6. Створене посилання: Волонтерська платформа- Харків-школа мужності // Соціальна мережа facebook: [Веб сайт]. Харків, 2022. URL:<https://www.facebook.com/Харків-школа-мужності-Волонтерська-платформа-101279049214586> (дата звернення: 10.11.2022).
7. Створене посилання: Halifax Courier // News. People: електрон. версія газ.від 18.10.2022. 2022. URL: <https://www.halifaxcourier.co.uk/news/people/world-championship-ukrainian-boxer-coming-to-calderdale-to-teach-people-how-to-box-after-his-wife-sought-refuge-here-3884225> (viewed on: 20.10.2022).
8. Держава і суспільство в Україні: історія та сучасність. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2013; Громадянське суспільство України: сучасний стан і перспективи впровадження європейських стандартів взаємодії з державою: зб. матеріалів між нар. наук.-практ. конф. – К.: НІСД, 2014; Влада, суспільство, громадянин: проблеми взаємодії в сучасній Україні. Аналітична доповідь. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2013.

Гаврецька І.І., студентка,

Науковий керівник: к.е.н., доцент **Західна О.Р.**,

Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Для забезпечення належної ефективності органів місцевого самоврядування важливу роль відіграють ресурси, які перебувають у їхньому розпорядженні. Дані ресурси становлять в своїй сукупності фінансово-економічні основи місцевого самоврядування.

Процес управління ресурсним забезпеченням являє собою сукупність управлінських впливів, спрямованих на зміну кількості, складу, якості, співвідношення ресурсів в економіці регіону, як

внутрішніх, так і зовнішніх, а також якості залучення мобільних і немобільних ресурсів у відтворювальні процеси в регіоні [1].

Місцевими бюджетами в Україні, відповідно до ст. 5 Бюджетного кодексу, є бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування. До бюджетів місцевого самоврядування віднесено бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст та бюджети об'єднаних територіальних громад. Саме законодавче визнання нового головного розпорядника бюджетних коштів – об'єднаних територіальних громад, закріплення за ними відповідних прав та повноважень і є особливістю сучасного етапу бюджетного процесу в Україні, який формується та проходить в умовах фінансової децентралізації та адміністративно-територіальної реформи, а також процесу планування, запуску чи відповідних етапів секторальних реформ [2].

Наказом Міністерства фінансів України від 06 січня 2022 року № 1 встановлено кількість місцевих бюджетів України станом на 01.01.2022 за типом місцевих бюджетів (табл.1).

Таблиця 1.

Кількість місцевих бюджетів України станом на 01.01.2022

Типи місцевих бюджетів	Всього місцевих бюджетів	з них мають взаємовідносини з державним бюджетом
обласні бюджети, бюджет АРК	25	24
Бюджети міст республіканського\обласного значення	13	1
районні бюджети	136	119
бюджети об'єднаних територіальних громад	1469	1438
бюджети районів у містах обласного значення	35	0
бюджети міст районного значення	5	0
бюджети селищ міського типу	38	0
бюджети сільрад (сіл)	229	0
Разом	1950	1582

Джерело: [3]

Станом на початок 2022 року загальна кількість місцевих бюджетів становить 1950 бюджетів, найбільш чисельним за кількістю є бюджет об'єднаних територіальних громад, до якого входить 1469 бюджетів.

На рисунку 1 відображено структуру дохідної бази місцевих бюджетів.

Рис. 1. Структура і розподіл дохідної бази місцевих бюджетів в умовах децентралізації

Джерело: [2]

Важливу роль в забезпеченості ефективності ресурсного забезпечення місцевих бюджетів відіграє аналіз їхніх доходів. На рис. 2 відображено динаміку доходів за видами місцевих бюджетів. 3

аналізу очевидно, що за 8 місяців 2018-2022 років обсяги бюджетів територіальних громад зросли в абсолютному і відносному вимірі внаслідок ефективно проведеної децентралізації (рис.2).

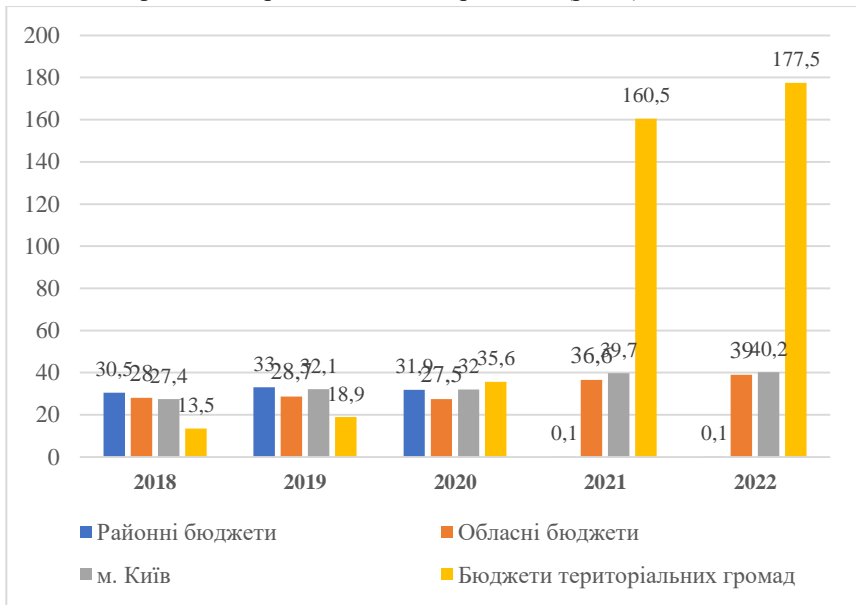

Рис. 2. Динаміка доходів за видами бюджетів (без трансфертів) до загального та спеціального фондів за січень-серпень 2018-2022 років, млрд. грн.

Джерело: складено автором на основі даних [4]

Порівняння січня-серпня 2022 року з відповідними періодами минулих років (2018-2022 роки), демонструє стійкість бюджетів територіальних громад. Обласні бюджети зазнали більших втрат від пандемії в 2020 році, ніж від повномасштабного вторгнення рф. Найбільший приріст доходів спостерігається у січні-серпні 2021 року до бюджетів територіальних громад у розмірі 350,8% порівняно з аналогічним періодом попереднього року і становили 160,5 млрд. грн. Паралельно у 2021 році значно скорочуються доходи районних бюджетів, а саме на 99,8%. У 2022 році за січень-серпень доходи до бюджетів територіальних громад зросли до 177,5 млрд.грн., тобто на 10,6%.

Отже, надзвичайно важливим в умовах воєнного стану є забезпечення оперативного, належного та безперервного виконання місцевих бюджетів. Аналіз динаміки доходів місцевих бюджетів показав, що органи місцевого самоврядування в умовах війни є спроможними до виконання основних завдань, що покладені на них. Повномасштабна війна проти росії показала, наскільки стійким є місцеве самоврядування, яке здатне гідно протистояти будь-яким викликам, зокрема і у фінансовій частині. Адже організація та забезпечення діяльності тероборони, матеріально-технічна допомога ЗСУ, залучення допомоги іноземних партнерів – це ті речі, які органи місцевого самоврядування взялися підтримувати з самого початку ганебного вторгнення росії, забезпечуючи при цьому, постійну підтримку всіх сфер життєдіяльності громадян на місцевому рівні (допомога внутрішньо переміщеним особам, підтримка релокованого бізнесу, організація укриттів, продовження надання послуг на високому рівні). Ефективно проведена децентралізація дала змогу органам місцевого самоврядування отримати автономні, самостійні, належні фінансові ресурси, які відіграли ключову роль в протистоянні викликам.

Список використаних джерел:

1. Раделицький Ю. О. Місцеві бюджети в умовах фінансової децентралізації в Україні. Дисертація. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2019. 436 с. URL: [dis_radelytskyu.pdf](#)
2. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 29.10.2022).
3. Open budget. Державний веб-портал бюджету для громадян. Міністерство фінансів України. URL: <https://openbudget.gov.ua>
4. Реформа децентралізації влади - офіційний сайт реформи. URL: <https://decentralization.gov.ua/>

Гончар В.Д., студент,
Науковий керівник: к.е.н., доцент **Пак Н. Т.**,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

РОБОТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні вся Україна опинилась в ситуації, коли обставини можуть змінитись щохвилини і потрібно бути готовим до найбільш кризових умов роботи. Війна змінила всі правила та норми, поставила перед нами нові виклики та спровокувала цілий ряд криз, які серйозно ускладнюють функціонування держави. І не в останню чергу це стосується органів місцевого самоврядування на які покладена відповідальність з забезпечення потреб населення громад. Саме від ефективності роботи органів місцевого самоврядування залежить те, наскільки життєспроможним буде населений пункт в умовах військової агресії.

Функціонування органів місцевого самоврядування стало предметом вивчення багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, таких як: О. Батанова, М. Баймуратова, Л. Бориславського, П. Біленчука, І. Грицяка, М. Драгоманова, О. Євтушенка, Н. Камінської, В. Кампо, І. Козюри, В. Куйбіди, В. Наконечного, Н. Наталенко, А. Некряча, М. Оніщука, Ю. Панейко, Р. Плюща, Б. Руснака, Р. Гнейста, Ж. Зіллера, Дж. Міля, О. Оффердала, Дж. Сарторі, А. Токвіля, Б. Чичеріна, В. Шеффнера, Л. Штейна, А. Васильчикова, В. Лешкова та інших.

Перш за все, ми маємо розуміти вихідні умови функціонування місцевого самоврядування нашої країни до війни. Система місцевого самоврядування України є поняттям складним і комплексним, воно включає в себе цілий ряд елементів. Під терміном «система місцевого самоврядування» ми розуміємо сукупність форм здійснення і власне суб'єктів місцевого самоврядування через які реалізуються повноваження і функції територіальних громад. Таке визначення закріплене в ратифікованій Україною Європейській Хартії місцевого самоврядування. Ця система є обширною та включає в себе цілий ряд елементів: територіальні громади, ради (сільську, селищну,

міську), голови цих рад (сільського, селищного, міського), виконавчі органи цих рад (сільської, селищної, міської), районні та обласні ради (створені для представлення спільних інтересів декількох територіальних громад сіл, селищ, міст), районні ради міст з районним поділом та органи самоорганізації населення. З 2014 і по нинішній день місцеве самоврядування трансформується в рамках реформи децентралізації влади в Україні. Децентралізація – «процес передачі владних повноважень і бюджетних надходжень від центральних органів державної влади до органів місцевого самоврядування» [9, с. 26]. Ця реформа покликана налагодити безперервну та ефективну комунікацію між владою та громадою, наблизити їх одне до одного та залучити жителів громади до безпосереднього управління державними справами, створивши нову децентралізовану національну модель місцевого самоврядування. Це можливо за рахунок передачі на місця більшої кількості владних повноважень та достатніх ресурсів для їх реалізації. З визначеної вище мети децентралізації, випливає, що основою для її впровадження має стати сильна та ефективна система місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування визначається Статтею 140 Конституції України як «право територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [3]. Децентралізація допомогла об'єднати сільські, селищні і міські ради, створивши сильні територіальні громади з більшими ресурсами та, відповідно, здатністю до автономії. І, в умовах війни ця реформа дійсно проявила свої позитивні моменти, дозволивши населенню пунктам спільно справлятися з проблемами, які сьогодні постають як ніколи гостро: міграція населення, продовольче забезпечення, відновлення інфраструктури, тощо. Децентралізована система дозволяє в повному обсязі реалізувати інтереси населення через функції та повноваження місцевої влади. Крім того, місцеві жителі цілий ряд проблем наразі здатні вирішити самостійно, не очікуючи розпоряджень від центральної влади, яка наразі повністю сконцентрована на протистоянні агресору. Що виправдовує загальну мету впровадження реформи: сприяння у підвищенні якості демократії шляхом посилення місцевого самоврядування [8, с. 63-67.]. Це дає нам

можливість говорити про успішне функціонування новоствореної системи, адже «тільки створення адміністративних одиниць, що наділені чітко визначеними законом повноваженнями і відповідальністю, дадуть можливість побудувати дієвий децентралізований державний сектор», як стверджує в своїй роботі Д. Кіріка [4, с. 26]. І ці результати є лише проміжними успіхами децентралізації, адже, як вказано в «Аналітичному звіті за результатами оцінювання ефективності застосування окремих законодавчих актів щодо децентралізації влади в Україні», реформа ще не є повністю завершеною і потребує прийняття нових законодавчих актів та внесення змін до діючих [2]. Проте, коли в перші години широкомасштабної війни в Україні ввели воєнний стан і життя усіх українців одночасно змінилось, децентралізація влади та досвід подолання криз під час пандемії COVID-19 дозволили зберегти на високому рівні діяльність державних і самоврядних інституцій. Після вторгнення ворога було видано Указ Президента України, щодо створення рад оборони при обласних та Київській міській державній адміністрації, а також органах місцевого самоврядування. Першочерговим завданням стало забезпечення максимальної підтримки та сприяння військовому командуванню у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану. Окремо було регламентовано створення військово-цивільних адміністрацій на територіях де велися активні бої. Це дозволило місцевому самоврядуванню «перейти на воєнні рейки» та продовжити свою роботу.

Згідно з ч. 2 ст. 98 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», органи місцевого самоврядування і далі здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України, цим та іншими законами України. Військове командування разом із Міністерством внутрішніх справ України, іншими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування має забезпечити передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» заходи й повноваження, необхідні для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави. «Військові адміністрації населених пунктів утворюються в одному чи декількох населених пунктах (селах, селищах, містах), в яких сільські, селищні, міські ради

та/або їхні виконавчі органи не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження, у тому числі внаслідок фактичного саморозпуску або самоусунення від виконання своїх повноважень, або їх фактичного невиконання, або припинення їх повноважень згідно із законом» [7].

В свою чергу, військове командування разом із військовими адміністраціями можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування запроваджувати наступні заходи правового режиму воєнного стану:

- 1) встановлювати (посилувати) охорону об'єктів державного значення;
- 2) запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб;
- 3) використовувати потужності та трудові ресурси підприємств;
- 4) примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності;
- 5) запроваджувати комендантську годину;
- 6) встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду;
- 7) перевіряти документи у осіб;
- 8) забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів;
- 9) регулювати роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та засобів масової інформації...;
- 10) та інше [7].

В умовах війни органи місцевого самоврядування отримали декілька додаткових задач, які вони мали виконувати. По-перше, органи місцевого самоврядування мали налагодити близьку співпрацю з військовими адміністраціями та військовим командуванням, узгодити порядок роботи та, за потреби, погодити перерозподіл окремих повноважень. Така система дозволила в короткий термін організувати оборону населених пунктів та забезпечити всі необхідні для цього ресурси, активно доносити актуальну інформацію до населення, щоб зберегти життя та здоров'я громадян. По-друге,

великим фронтом робіт для органів місцевого самоврядування стала робота з внутрішньо переміщеними особами. Особливо це стосується відносно спокійних регіонів країни біля кордону з Польщею, Молдовою, Угорщиною, Словаччиною, Румунією. Необхідно було забезпечити: реєстрацію відповідного статусу ВПО, видачу довідок, розміщення та роздачу гуманітарної допомоги, оформлення виплат, тощо. По-третє, окремої уваги заслуговує питання роботи органів місцевого самоврядування на тимчасово окупованих територіях.

рекомендації щодо можливих дій і рішень в залежності від обставин в яких опинилася громада. Перш за все, органам місцевого самоврядування рекомендували проаналізувати інформацію, яка розміщена на їх ресурсах у відкритому доступі та закрити ту інформацію, яку може використати ворог (дані земельних ділянок, містобудівна документація, тощо) [5].

Доволі активно адаптується до нових умов і нормативно-правова база, яка регулює діяльність органів місцевого самоврядування. Так, парламент прийняв законопроект No 7153 (спрощує функціонування місцевого самоврядування та Уряду у період воєнного стану), також прийнято за основу законопроект No 7269 про внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» що регламентує функціонування місцевого самоврядування у період дії воєнного стану.

Останній передбачає спрощення процедури прийняття кадрових рішень щодо посад в ОМС, посад керівників суб'єктів комунального сектору економіки. Враховуючи активну міграцію населення, кадрові питання актуалізуються особливо, адже без достатньої кількості працівників неможливо забезпечити нормальне функціонування населеного пункту. Також, варто зазначити, що в умовах впровадження воєнного стану в країні суттєво розширюються стандартні повноваження місцевого самоврядування:

1. Збільшення повноважень сільського, селищного, міського голови територіальної громади, який зможе приймати ряд рішень з питань бюджету, кадрових питань тощо.

2. Сільський, селищний, міський голова або керівник виконавчого органу може призначати осіб на посади: в органах місцевого самоврядування, керівників комунальних підприємств,

установ, організацій сфери управління їх органу місцевого самоврядування.

3. За умови утворення військової адміністрації населеного пункту, повноваження селищної сільської міської рад, її виконавчих органів переймає військова адміністрація, а повноваження голови – начальник військової адміністрації.

4. Кандидат на посади в органах місцевого самоврядування, посади керівника

комунального підприємства, установи, організації, не подає:

- е-декларацію особи;
- документ рівня володіння державною мовою;
- не проводяться перевірки за ЗУ «Про запобігання корупції», «Про очищення влади».

5. В умовах воєнного стану у виключних випадках звільнення осіб з посад, що належить до повноважень сільського, селищного, міського голови, начальника військової адміністрації, може здійснюватися у разі:

- невиконання працівником законних вимог свого безпосереднього керівника;
- зміни організаційної структури юридичної особи, з якою працівник перебуває у трудових відносинах;
- іншої зміни істотних умов праці.

Таке звільнення здійснюється без дотримання вимог законодавства про працю щодо:

- попередження про наступне вивільнення;
- переважного права на залишення на роботі;
- отримання згоди виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника);
- неприпустимості звільнення окремих категорій осіб.

7. Повноваження обласних (у разі окупації або оточення адміністративного центру області) та районних рад переймає обласна/районна військова адміністрація.

8. Обласні військові адміністрації за погодженням з Генеральним штабом Збройних сил України визначають територіальну громаду, на території яких ведуться бойові дії, а також населені пункти, які є оточеними [7].

При цьому, все ще продовжується активна робота над покращення нормативно-правової бази, яка регулює роботу місцевого самоврядування, зареєстровано законопроект № 7283 «Про народовладдя на рівні місцевого самоврядування», який дозволить розширити правові можливості залучення мешканців і громадських організацій до вироблення рішень на рівні місцевого самоврядування.

Позитивною практикою є підтримка органами місцевого самоврядування громадських ініціатив, проектів, співпраця з волонтерами, міжнародними та громадськими організаціями, які покликані вирішити проблеми громади. Серед провідних – ініціатива «Сади Перемоги». Проект створення муніципальних городів, які дозволяють мінімізувати наслідки продовольчої кризи. А також програма «Будуємо Україну Разом», за якою волонтери долучаються до відновлення зруйнованих міст. Наразі органи місцевого самоврядування вже своїми силами обстежують пошкоджене житло, оцінюють збитки й вже отримують від держави ресурси на відшкодування завданої шкоди.

Підтримують українських колег також і представники місцевого самоврядування країн-побратимів. Крім локальних проектів та гуманітарної допомоги варто відмітити ще Міжнародний марафон «Єднання місцевого самоврядування світу задля добробуту людей і миру» в рамках якого відбувався обмін досвідом та вироблення конкретних рішень щодо актуальних наразі для України проблем. До проекту долучились представники місцевого самоврядування Польщі, Угорщини, Молдови, Румунії та Словаччини. Для ефективної підтримки українських міст Радою Європи було ініційовано створення онлайн-платформи Cities4Cities, яка збирає потреби та пропозиції від органів місцевого самоврядування та допомагає налагодити співпрацю щодо їх задоволення.

Місцеве самоврядування в Україні продемонструвало значний рівень ефективності при функціонуванні в умовах воєнного стану. За необхідності розв'язання одночасно цілого ряду складних проблем ефективність взаємодії між органами державної влади, керівництвом територіальних громад та представниками громадських і волонтерських організацій залишається високою, що дозволяє уникати різних криз в процесі забезпечення життєдіяльності громад.

Це вкотре демонструє, що місцеве самоврядування є вагомим елементом, який підтримує функціонування держави загалом. Набутий Україною за час війни досвід чітко проілюстрував цілий ряд переваг стимулювання самоорганізації населення перед централізацією управлінням. [1].

Список використаних джерел

1. Миколок А. В. Робота органів місцевого самоврядування під час воєнного стану. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/article/view/205/192>.
2. Аналітичний звіт за результатами оцінювання ефективності застосування окремих законодавчих актів щодо децентралізації влади в Україні, 2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/42258.pdf>.
3. Калашнікова О., Крупник А. Проблеми проведення реформування місцевого самоврядування та розвитку місцевої демократії в умовах нової системи державного управління, 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://samoorg.com.ua/wpcontent/uploads/2012/08/Analiz-problem-reformuvannya-namistsevomu-rivni-ta-zabezpechennya-demokratiyi-uchasti-.pdf>.
4. Кіріка Д. Проблеми демократичної трансформації державної влади в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. No 2. С. 26–28. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lsej.org.ua/2_2021/5.pdf.
5. Органам місцевого самоврядування радять закрити інформацію на час війни . [Електронний ресурс] : Офіційний сайт реформи децентралізації влади – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/14615>.
6. Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон України від 20.12.19 №157-VIII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/157-19>.
7. Про правовий режим воєнного стану [Електронний ресурс] : Закону України № 2259-IX від 12.05.2022 Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

8. Пухтинський М. О. Трансформація системи місцевого самоврядування в контексті реалізації міжнародно-правових стандартів місцевої демократії. Вісник АПСВТ. 2016. № 3–46. С. 63–67.
9. Чернописький П. Децентралізація влади в Україні: конституційно-правовий аспект : Харків, 2018. 235 с.

Гончаров А.В., студент,
Науковий керівник: к.е.н., доцент **Герасименко О.В.,**
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

20 вересня 2017 р. згідно розпорядження КМУ № 649-р було ухвалено Концепцію розвитку електронного урядування в Україні до 2020 року [1], в якій зазначено, що електронне урядування це форма організації державного управління, основна мета якого сприяти підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для створення нового типу держави, з орієнтацією на задоволення потреб громадян [1].

Як засвідчує досвід інших країн, запуск електронного уряду це доволі складний процес. Тому для України дуже важливо серйозно проаналізувати досвід кількох європейських держав, для зменшення кількості помилок та недоліків. Тому що, як і будь який суспільний процес, процес інформатизації має як переваги так і недоліки. Перш за все, використання інформаційно-довідкових та аналітичних систем має позитивний вплив на сферу державного управління та породжує можливості для покращення і збагачення практики державного управління. [2].

Наша держава вже використовує інформаційні технології в публічному адмініструванні, але для того щоб отримати статус

відкритої публічної влади, нашій владі потрібно більш жвавіше впроваджувати інформаційні технології. Як засвідчує практика електронне урядування є найефективнішим способом боротьби з корупцією [3].

Найважливішою роллю цифрових технологій у наданні адміністративних послуг населенню України є збільшення ефективності управління за такими основними показниками як: рівень довіри громадян до органів публічної влади, ступінь відкритості та прозорості діяльності уряду, рівень залучення громадян до прийняття публічно-владних рішень та рівень корумпованості наших органів публічної влади.

Процес впровадження інформаційних технологій у наданні адміністративних послуг населенню в нашій державі характеризується низкою проблем, які перш за все пов'язанні з низьким рівнем фінансування проектів електронного урядування з боку держави, недостатнім рівнем знань у сфері використання цифрових технологій та їх можливостей громадянами старшого віку, звичка до паперових документів, незацікавленість держслужбовців у прозорості своєї діяльності та своїх корупційних схем. Для усунення цієї низки проблем потрібно не тільки стимулювати застосування нових інформаційно-комунікаційних технологій в публічному управлінні, а й міняти саму систему [5].

24 лютого 2022 року Російська Федерація за сприяння Республіки Білорусь розпочала новий нічим не спровокований широкомасштабний наступ на територію України.

В умовах війни перед органами публічної влади України постали нові виклики та завдання, пов'язані з наданням адміністративних послуг, забезпеченням діяльності суб'єктів господарювання, організацією територіальної оборони громад, евакуацією населення, соціальним захистом внутрішньо переміщених осіб тощо. Долати ці виклики допомагає небувала згуртованість українського суспільства, яка стала надійною основою соціальної стійкості держави та національного спротиву російському вторгненню. Таке швидке об'єднання українського суспільства та публічних інституцій сталося насамперед тому, що в Україні впродовж всіх років

її незалежності відбувалися процеси демократизації суспільних відносин на основі національних цінностей.

Інститути громадянського суспільства швидко модифікували свою діяльність відповідно до умов воєнного стану, переорієнтувавши її на допомогу силам оборони та безпеки, реалізацію гуманітарних, інформаційних, просвітницьких, наукових проєктів, розвиток горизонтальних зв'язків з іншими інститутами громадянського суспільства, органами публічної влади, бізнесом та міжнародними організаціями. [7]

Разом з тим, чисельність соціально-економічних та інших проблем не зменшується, що зумовлює необхідність пошуку нових, більш ефективних та науково обґрунтованих підходів до їх розв'язання як на сучасному етапі, так і в майбутньому.

Внаслідок збройної агресії російської федерації проти України розпорядникам довелося обмежити доступ до певних документів та даних. Це зроблено з метою захисту національних інтересів та територіальної цілісності нашої держави.

Право на доступ до інформації в умовах воєнного стану може підлягати обмеженням, насамперед для захисту інтересів національної безпеки та територіальної цілісності держави. Наприклад, є пряма заборона щодо поширення інформації про спрямування, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України або інших утворених відповідно до законів України військових формувань, оскільки за такі дії Законом України від 24 березня 2022 року № 2160 – IX встановлено кримінальну відповідальність.[8]

Розпорядник може відмовити у наданні інформації лише на підставах, визначених чинним законодавством. Так, статтею 22 Закону України "Про доступ до публічної інформації" визначено перелік підстав для відмови у задоволенні запиту на інформацію, а також передбачено, що у відмові у задоволенні запиту на інформацію має бути зазначено, зокрема, і мотивовану підставу відмови.[8]

Строки розгляду запитів залишилися без змін. Однак неможливість своєчасного опрацювання запитів та надання відповідей на них в умовах військового стану обумовлюється тим, що державні органи, органи місцевого самоврядування відповідно до положень

статті 8 Закону України "Про правовий режим військового стану" здійснюють насамперед заходи, необхідні для відволікання загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки. При цьому у разі технічної можливості належного забезпечення роботи/дистанційної роботи розпорядник інформації повинен повідомити прохача про зміну термінів розгляду.

Список використаних джерел

1. European Commission, "e Government Factsheets", (2018) URL: www.epractice.eu/files/eGovernmentNorway.pdf (дата звернення: 24.10.2022).
2. Асанова А. А. Електронний уряд як дійовий механізм взаємодії і форма співпраці держави та громадян в інформаційному суспільстві / А. А. Асанова // Державне управління. – 2016. – № 1 (2016), URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/TEKNOLOGIYA/03-ASANOVA.pdf> (дата звернення: 24.10.2022).
3. Дубов Д. В. Основи електронного урядування : навч. посіб. / Д. В. Дубов, С. В. Дубова. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 176 с.
4. Куценко С. І. Перспективи розвитку нормативно-правового забезпечення в контексті надання адміністративних послуг через електронні он-лайн сервіси / С. І. Куценко // Юридичний науковий електронний журнал. – 2017. – № 3. – С. 89-92.
5. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні https://lib.iitta.gov.ua/730934/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7_%D0%A2%D0%BE%D0%BC%20%D0%86%D0%86.pdf (дата звернення: 24.10.2022).
6. Публічна інформація в період воєнного стану: які обмеження в доступі https://biz.ligazakon.net/news/211359_publchna-nformatsya-v-perod-vonnogo-stanu-yak-obmezheniya-v-dostup (дата звернення: 24.10.2022).

Дерев'янка В.А., студентка,
Наковий керівник: к.держ.упр., доцент **Решота О.А.**
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

24 лютого 2022 року життя багатьох українців змінилося: повномасштабне військове вторгнення на територію нашої держави безпосередньо вплинуло на всі сфери життя нашого народу. Зміни торкнулися і органів публічної влади та адміністрування, зокрема порядку надання адміністративних послуг громадянам нашої держави.

Згідно Конституції України адміністративна послуга – результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи відповідно до закону [1].

Публічна послуга – юридично або соціально значуща дія суб'єкта надання публічної (електронної публічної) послуги, у тому числі адміністративна послуга, за заявою (зверненням, запитом) суб'єкта звернення або без такого звернення, у результаті якої набуваються, переходять, припиняються права та/або здійснюються обов'язки суб'єктом звернення, надаються відповідні матеріальні та/або нематеріальні блага суб'єкту звернення [2].

Електронна послуга (або е-послуга) – це адміністративна або інша публічна послуга, що надається громадянину або юридичній особі в електронній формі. Завдяки цьому громадянин має змогу отримати послугу від держави (оформлення ліцензії, соціальної допомоги, особистого документу тощо) без особистого відвідування органів влади.

Е-послуги надаються через Інтернет, тож доступні з дому чи офісу 24 години на добу та сім днів на тиждень. Таким чином, вони є зручнішими та швидшими за особисті візити та мінімізують ризики корупції [3].

До початку військових дій в Україні основними органами надання адміністративних послуг громадянам були Центри надання

адміністративних послуг (ЦНАПи), які в перші місяці війни працювали в скороченому режимі або ж зовсім закривали свої відділи. Однак таке явище було короткочасним: на сьогодні ЦНАПи не тільки відновили свою роботу, але й відкрили нові філії. Важливо згадати відновлення центру підтримки підприємців “Дія.Бізнес” у Бучі, місті, що одним з перших зазнало окупації та жахів війни.

Щодо тих ЦНАП територіальних громадах, на територіях яких ведуться бойові дії, Верховна Рада України 24 березня 2022 року внесла відповідні зміни до законодавства та прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану».

Закон передбачає, що центральна влада у цих громадах може визначати особливості надання адміністративних та інших публічних послуг. При цьому перебіг строків звернення за отриманням таких послуг і строків їх надання зупиняється (якщо інше не визначено Кабінетом Міністрів України).

В свою чергу, адміністратори ЦНАП, посадові особи органів місцевого самоврядування, які перемістилися з території на якій проводяться бойові дії мають переважне право на призначення на вакантні посади в органах місцевого самоврядування.

З лютого і по сьогодні російська агресія змушує українців залишати свої домівки і шукати безпечного притулку в західних областях та закордоном. Внутрішні переселенці отримують статус внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та відповідні пільги та виплати. Один зі способів отримання статусу та допомоги ВПО для українців — звернутися до ЦНАПу, де можна також отримати консультацію з приводу будь-яких питань, що можуть хвилювати вимушено переселених українців. Цей сервіс запрацював у березні 2022 року та лише станом на 1 липня Центри надали понад 1,1 млн таких послуг (див. рис. 1).

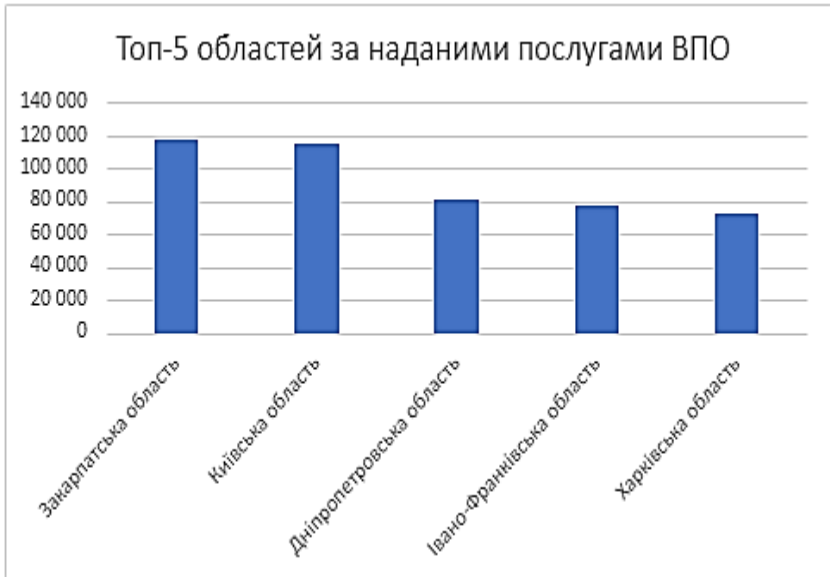

Рис. 1. Топ-5 областей за наданими послугами ВПО

Незважаючи на потужні кібератаки з боку ворога, Міністерство цифрової трансформації України продовжує роботу над таким ресурсом, як “Дія”. На сьогодні це вагомий інструмент забезпечення українців щодо доступу до адміністративних послуг, що за час вторгнення значно розширив спектр послуг:

- Без житла в Україні залишилися 220 тисяч українців, а кількість зруйнованих будинків налічує понад 37 тисяч. Тому держава запустила програму допомоги, щоб допомогти українцям відбудувати їхні домівки - кожен, чие майно постраждало, може подати заявку на відшкодування в “Дії” [4].
- Також українці, що постраждали від війни можуть скористатися програмою доступного кредитування «Оселя». У застосунку “Дія” можна буде подати заяву про участь у програмі «Оселя» та отримати попереднє рішення про погодження суми кредиту без походу в банк.
- В усіх управліннях соціального захисту населення (УСЗН) доступна функція шерингу документів у застосунку “Дії”. Нею

можна скористатися при оформленні допомоги для ВПО та довідки для перетину кордону людям з інвалідністю. Це спрощує процедуру отримання певних документів і зменшує вірогідність виникнення помилок, оскільки інформація автоматично імпортується з Єдиної інформаційної системи соціальної сфери.

- Від 9 вересня 2022 року на порталі “Дії” запрацювала нова послуга - усиновлення: реєстрація кандидатом. Тепер українці, які хочуть усиновити дитину, можуть подати заяву онлайн. Під час війни багато дітей опинилися без родини, а складнощі в усиновленні залишилися. Цифровізація прибирає більшість цих проблем та значно спрощує шлях до батьківства.

- Окремо слід відзначити роботу віртуального центру “Дія. Бізнес”, за своїм форматом вона нагадує багатофункціональну гарячу лінію, що надає послуги консультування тимчасово переміщених українців, що перебувають закордоном. Основними сферами консультування є: тимчасовий захист, соціальна допомога та створення бізнесу в країнах ЄС.

- 3 жовтня 2022 року в застосунку з’явилася додаткова можливість фінансової підтримки держави - купівля військових облігацій, символічно названих на честь тимчасово окупованих міст та територій - Херсон, Мелітополь, Маріуполь, Крим тощо. Найбільш популярними стали облігації Донецьк і Маріуполь. За перші три доби, що працює послуга, українці купили понад 25 тисяч цінних паперів у держави.

- Міністерство цифрової трансформації спільно з Міністерством культури та інформаційної політики України і Суспільним Мовленням оприлюднило опитування «Журі Національного відбору на Євробачення-2023». Вперше в історії конкурсу кожен українець зможе долучитися до вибору членів журі Національного відбору, який проводить Суспільне [5].

Отже, незважаючи на певні технічні труднощі на початку повномасштабного вторгнення, на сьогодні надання адміністративних послуг українському населенню повністю відновлене (виключення становлять лише населенні пункти, де проводяться бойові дії). На сьогоднішній день список послуг, що надаються продовжує збільшуватися - з’являються послуги, необхідність яких викликана

актуальними проблемами сьогодення: допомога ВПО, онлайн реєстрація пошкодженого майна та наслідків злочинів окупантів, фінансова допомога державі та ін. Така політика дає змогу оцінити не тільки рівень цифровізації, але й рівень соціальної орієнтованості нашої держави, побачити максимальну взаємодію та взаємопідтримку інститутів публічної влади та громадян.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про адміністративні послуги”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>
2. Закону України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1871-20#Text>
3. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/usi-pitannya-po-e-poslugam/sho-take-elektronna-posluga>
4. Веб-сайт Центру політико-правових реформ. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/zminy-u-systemi-nadannya-administratyvnyh-poslug-ta-novyny-zi-sfery-publichnogo-adminstruvannya-4-17-kvitnya/>
5. Офіційний веб-сайт Міністерства та Комітету цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/>

Дідич О.Р., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Національний університет «Львівська Політехніка»,
Україна

ДЕРЖАВНО – ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Державно – приватне партнерство зазнало значного розвитку у найскладніший час для нашої держави. В мирний час державно – приватне партнерство результативно застосовувалось у декількох сферах, таких як: сфера надання адміністративних послуг, економічній (інфраструктурні, фінансові проекти, концесії), медичній, комунальній сферах тощо., разом з тим широкого застосування .

В умовах сьогодення у воєнний час при повномасштабному вторгненні російської федерації на територію України стає зрозуміло, що у вирішенні завдань державою значну допомогу надають приватні партнери, як із за кордону так і в межах держави. Яскравими прикладами такої допомоги є волонтерські, благодійні та громадські організації, які у надзвичайно складний період взяли на себе вирішення найбільш нагальних і болючих проблем держави. Хоча своє справжнє визнання та необхідність ці організації здобули на початку 2014 року, до цього часу механізмів його взаємодії з владними структурами не було.

Згодом, значна роль та високий авторитет волонтерських, благодійних та громадських організацій підштовхнули владу до співпраці і восени 2014 року почалось їх тісне співробітництво насамперед із Міноборони, що відобразилось у багатьох змінах до законів України та інших нормативно правових актах, а саме таких як: закон України «Про волонтерську діяльність», закон України «Про громадські об'єднання», закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Цими нормативно правовими актами держава сприяє діяльності цих організацій та делегує їм свої певні права та обов'язки, це свого роду партнерство, насправді ці організації могли би працювати у тісній співпраці із державою і до війни, ще до 2014 року, але для того, щоб це зрозуміти в силу тих чи інших обставин такої співпраці не було.

Наступним прикладом такого співробітництва є приватні підприємства, організації та фабрики, які з початку вторгнення без вагань перекваліфікувались та почали працювати на оборону країни. При введенні в дію воєнного стану у нашій державі з'явився чіткий механізм співпраці держави та приватного бізнесу, що регламентує закон України «Про правовий режим воєнного стану». Як не абсурдно це звучить, але у розвитку співпраці держави та приватного бізнесу сприяла війна, хоча реального механізму, що регулює ці відносини у мирний час не має. Закон України «Про державно – приватне партнерство», лише визначає організаційно-правові засади взаємодії державних партнерів з приватними партнерами та основні принципи державно-приватного партнерства на договірній основі і стосується лише правовідносин партнерства у сфері об'єктів нерухомості,

інфраструктури (концесій) тощо. Але він не розкриває порядку практичного застосування співпраці держави та приватного бізнесу у статусі повноправних партнерів.

З початку повномасштабної війни українські компанії активно допомагають — як значними фінансовими внесками, так і іншими ресурсами. ІТ-компанії зберігають оплату для працівників, які пішли на фронт. Бізнеси перерахували мільйони гривень на потреби армії. Банки виплатили податки на місяці наперед. Креативні хаби, коворкінги й театри приймають переселенців, ресторани готують їжу для територіальної оборони, бренди одягу перекваліфікувалися на пошиття одягу, бронжилетів і взуття для захисників. Звичайно, при наявності державних замовлень та відповідних умов співпраці, більшість приватних підприємців могли би працювати на внутрішній ринок та на державу виконуючи державні замовлення і в мирний час. Нажаль таких умов співпраці до війни не було створено, тому більшість виробників орієнтувались на експорт, також важливу роль відігравала корупційна складова, не прозорі тендери, конкурси, що в свою чергу дестабілізувало економіку держави та не давало певних гарантій зі сторони держави для приватного бізнесу.

До війни існувала думка, яким чином державно – приватне партнерство може вплинути на забезпечення національної безпеки, але зараз це очевидно, що державно – приватне партнерство займає важливу роль у забезпеченні національної безпеки країни. Зокрема про це свідчать не тільки яскраві приклади боротьби нашого народу проти російських окупантів на військовому, інформаційному, технологічному, патріотичному, волонтерському фронтах, але і внесенням у Стратегію національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» 2020 року одним із пріоритетних національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі та основні напрями державної політики у сфері національної безпеки є розвиток державно – приватного партнерства. І хоча у Стратегії національної безпеки України йде мова виключно про організації, установи державної форми власності, але визначає забезпечення потреб Збройних Сил України, інших складових сектору безпеки і оборони України в озброєнні та військовій техніці шляхом реалізації потенціалу державно – приватного партнерства.

У багатьох країнах світу застосування ДПП у забезпеченні національної безпеки є поширеною практикою. Держава делегує свої повноваження приватним організаціям у багатьох сферах своєї діяльності, таким чином забезпечуючи виконання своїх зобов'язань у сфері національної безпеки та оборони. Зрозуміло, що держава в багатьох сферах своєї діяльності є незалежною та здатна забезпечити виконання покладених на неї завдань та в наш час розвитку технологій багато приватних організацій, підприємств та установ не те що, можуть конкурувати з державою, але випереджають її. Питання полягає в тому, чи варто державі конкурувати з ними, чи можливо із застосуванням державно – приватного партнерства зробити їх своїми партнерами та зосередитись на більш стратегічних напрямках державної діяльності. Зокрема, в галузях ІТ технологій, кібербезпеки, озброєнні приватні структури на крок в попереду від держави. Одною із переваг, яку отримує держава від такої співпраці – це виграє час. Зможе вчасно відреагувати на ті чи інші загрози. Крім того, досвід вказує, що приватні партнери швидше виконують завдання ніж держава з усією своєю бюрократичною тяганиною. Законодавства, що регулює державно – приватне партнерство не дає можливості залучити приватний капітал. Це суттєво стримує виробничі потужності та обмежує потенціал нових технічних розробок. Після початку військового конфлікту виникла необхідність забезпечення армії новими зразками озброєння та військової техніки. Особливо гострою проблема була через нестачу сучасних інтелектуальних комп'ютерних систем. Перебудувати роботу на великому державному підприємстві, щоб замінити потребу, стало не просто. Чого не скажеш про приватні компанії, які швидко адаптуються до потреб ринку. Під тиском зовнішньої військової агресії український ринок озброєння та військової техніки трансформується. Приватні компанії активно збільшують свою частку на ринку. Беззаперечним лідером за виручкою у 2020 році серед приватних компаній ОПК є АТ "Мотор Січ" – 11,4 млрд грн. Слідом за ним – ПАТ "Завод Кузня на Рибальському" з майже мільярдною виручкою. На третьому місці ПАТ "Фед", 873 млн грн. П'ятірку лідерів замикають ПАТ "Науково-виробниче об'єднання "Практика", з виручкою у 534 млн грн та ТОВ "Укруп" – 355 млн грн. Експортером №1 у 2020-му році стало ПАТ

"Мотор Січ" – 3,1-3,7 млрд грн. Беззаперечне лідерство обумовлюється спеціалізацією компанії – виробництво повітряних і космічних апаратів. Таким чином поруч з виготовленням двигунів для військової авіації, підприємство задіяне також у ключових світових космічних програмах. Основними ринками збуту є Китай, – до 65% експорту та Об'єднані Арабські Емірати – до 10%. До 95% проданих товарів належать до категорії двигуни турбореактивні, турбогвинтові та інші газові турбіни. На другому місці приватна компанія ПАТ "Фед" з річним експортом у 106-158 млн грн. Географія експорту на більш ніж 90% зосереджена на Китаї. Інші 10% ділять між собою Франція, ОАЕ, Корея та Чехія. Більше 90% експорту компанії припадає на двигуни та силові установки. Трійку лідерів замикає ТОВ "Суднобудівний завод "Океан" – 100-150 млн грн експортної виручки. Вона походить від всього лише двох країн – Нідерландів (60%) та Панами (40%). Всі міжнародні контракти компанії передбачають продаж суден, поромів, барж та інших плавучих засобів. На четвертому та п'ятому місці ДП "ЗМКБ "Прогрес" імені Академіка Івченка – 87-92 млн грн та ДП "ХКБМ імені Морозова" – 72-83 млн грн. Перший до 95% експортної виручки отримує від контрактів з Туреччиною на поставку двигунів турбореактивних, турбогвинтових та інших газових турбін. Другий – від Кореї (60%), Італії (25%), Німеччини (10%) та США (5%). Основними експортними позиціями ДП "ХКБМ імені Морозова" є вироби з титану (60%), двигунів та силових установок (25%) та прилади та апаратура для автоматичного регулювання або керування (10%). Безпілотний авіаційний комплекс розвідки та коригування вогню артилерії (БпАК) А1-СМ «Фурія», який був розроблений та серійно випускається приватною компанією НВП «Атлон Авіа», у квітні 2020 р. було взято на озброєння Збройних Сил України. У вище наведеній статистиці ми не побачили Україну, державні замовлення чи озброєння Української армії, тому що багато продукції цих підприємств приймалось на озброєння тільки з однією метою, щоб була можливість працювати на експорт.

Прикладом успішного застосування державно – приватного партнерства є Великобританія, яка тільки в сфері охорони здоров'я реалізовує понад 130 проектів державно – приватного партнерства, включаючи проект будівництва лікарні St. Bartholomew вартістю 1,1

млрд фунтів стерлінгів. На другій стадії знаходиться більшість розвинутих країн, в тому числі США, Японія, Франція, Канада і Німеччина. Застосування державно – приватного партнерства в зазначених країнах знаходиться на високому рівні, та охоплює багато галузей, проте спостерігається деяке відставання. У компаніях цих країн, що реалізують інфраструктурні проекти, утворені спеціальні підрозділи, використовується широкий спектр інструментів для їх фінансування. До країн третьої групи, де державно – приватне партнерство знаходяться на початковій стадії розвитку, відноситься Україна, хоча в багатьох нормативно правових актах вже зазначено про державно – приватне партнерство, проте кількість реалізованих проектів невелика і форми застосовуваних моделей не відрізняються різноманітністю. Метою цього етапу є всебічне вивчення досвіду інших країн і власних напрацювань, а також формування громадської думки і штату фахівців зі структурування проектів за моделями державно – приватного партнерства. До цієї групи також відносяться такі країни як: Китай, Індія, Словаччина, Латвія, Чехія, Польща, Угорщина, Бельгія, Фінляндія, Мексика, Бразилія.

Аналізуючи вище викладене, зрозуміло, що державно – приватне партнерство є невід’ємною складовою Національної безпеки та оборони України. Для того, щоб державно – приватне партнерство було доступним, необхідно внести зміни в ряд нормативно правових актів та підлаштувати їх до можливості застосування державно – приватного партнерства. В загальному у багатьох нормативно правових актах визначена можливість застосування державно – приватного партнерства, але не визначено хто відноситься до приватних партнерів, на яких умовах це партнерство повинно відбуватись. Список нормативно правових актів до яких необхідно внести зміни не є вичерпним, але основні з них які стосуються Національної безпеки це такі як: Закон України «Про оборону України», Закону України «Про національну безпеку України», Закон України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності», Закон України «Про державно – приватне партнерство», та інші.

**Католик М.А.,
Національний університет «Чернігівська
політехніка»,
Україна**

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС – НОВІ МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ Е-ПОСЛУГ

Публічне адміністрування через розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) стало рушійною силою задоволення інформаційних потреб користувачів е-послуг. Розвиток таких послуг передбачає створення умов у яких ІКТ використовуються для збільшення прозорості, демократичного прийняття рішень, включення та участі громадян в електронне врядування, який поєднує в собі організаційні інновації для виконання основних функцій публічного адміністрування в умовах постійно мінливого середовища.

Військова агресія зі сторони РФ стала підставою до обмеження та припинення доступу до деяких послуг представникам влади і звичайним громадянам. Ще й досі надавачам послуг, що надаються через мережу центрів надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП) треба враховувати небезпеку повітряних тривог, обмеження в доступі до деяких державних реєстрів, суттєве збільшення офлайн-звернень від вимушених переселенців, наявність безпечного приміщення для працівників та відвідувачів.

Держава таким чином вимушено, тимчасово зменшила можливості надання послуг звичним для багатьох способом, та підштовхнула до розвитку е-послуг. Хоч до повномасштабного вторгнення наша країна поступово йшла до імплементації досвіду держав-членів Європейського Союзу.

Ще до війни, одним з перших кроків на цьому шляху став прийнятий в 2018 році Верховною Радою України Закон України № 2155-VIII “Про електронні довірчі послуги”. Зазначений закон запровадив в Україні моделі та принципи надання електронних довірчих послуг, які застосовуються у Європейському Союзі.

Прийнятий новий Закон припинив дію раніш діючого Закону України “Про електронний цифровий підпис”, який майже десятиліття регулював використання електронного цифрового підпису в певних

сферах суспільних відносин. Закон України “Про електронні довірчі послуги” створив передумови використання електронних довірчих послуг, удосконалених електронних підписів і печаток, які базуються на кваліфікованих сертифікатах відкритих ключів, та засобів електронної ідентифікації з аналогічним рівнем довіри. Електронний підпис дає можливість користуватися електронними послугами, реєструватися на державних порталах, тощо. Документи з таким підписом мають таку саму юридичну силу, як і документи, підписані власноруч. Переваги, що дають е-послуги користувачам на рис.1.

Розширення спектру державних послуг, які можна отримати онлайн

Достовірна ідентифікація користувача

Конфіденційність

Фіксація реального часу підписання електронних документів

Економія часу

Зменшення прямої комунікації із представниками органів державної влади

Отримання публічних послуг на території всього ЄС

Рис.1 Переваги користування е-послугами.

Кабінет Міністрів України постановою “Про реалізацію експериментального проекту щодо забезпечення можливості використання удосконалених електронних підписів і печаток, які базуються на кваліфікованих сертифікатах відкритих ключів” від 3 березня 2020 року № 193 задіяв проект щодо забезпечення можливості використання удосконалених електронних підписів і печаток, які базуються на кваліфікованих сертифікатах відкритих ключів.

Використання удосконалених електронних підписів та печаток у випадках, передбачених законодавством, значно скорочує витрати користувачів електронних довірчих послуг.

На сучасному етапі завданням яке стоїть перед Міністерством цифрової трансформації України є створення узгодженої системи високого рівня безпеки та правового визначення електронних довірчих послуг. В рамках цього завдання підготовлено декілька змін в законодавчі акти, а саме: проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення укладення угоди між Україною та Європейським Союзом про взаємне визнання кваліфікованих електронних довірчих послуг та імплементації законодавства Європейського Союзу у сфері електронної ідентифікації», що прискорить початок активного використання та подальший розвиток технологій електронної ідентифікації за паспортом громадянина України у формі картки, в яку імплантовано безконтактний електронний носій (CardID), мобільного електронного підпису (MobileID), банківської електронної ідентифікації (BankID), електронної ідентифікації за допомогою мобільного застосунку у смартфоні або планшеті (SmartID); проекти змін до Законів України щодо електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг: Податкового кодексу України, Митного кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального процесуального кодексу України, щодо спрощення порядку отримання електронних довірчих послуг.

Публічне адміністрування як процесно - орієнтована управлінська діяльність потребує значного коригування та змін під час військового стану в країні. Органи влади в рамках наданих повноважень та функцій повинні перш за все забезпечити безпеку ресурсів, а провідний виконавчий орган при цьому не повинен зупинятися в досягненні проміжних тактичних цілей та результатів. Нові умови диктують нові можливості в удосконаленні е-послуг для досягнення завдань:

- запропонувати механізми розвитку е-послуг;
- обґрунтувати методологію розвитку та визначити інноваційні технології та механізми розвитку е-послуг;
- визначити стратегії та механізми е-послуг за складовими;

- запропонувати основні механізми безпеки;
- обґрунтувати компоненти організації надання е-послуг;
- визначити найкращі світові моделі, практики та тенденції;
- визначити інструменти та механізми забезпечення трансакційної взаємодії;
- розширити спектр е-послуг;
- підвищити якість е-послуг;
- вдосконалити систему підготовки кадрів для забезпечення розвитку е-послуг.

Нагальними є кроки по зменшенню участі ЦНАП в наданні послуг під час дії військового стану є не тільки виходом з безпековою складовою, а ймовірним напрямком цифрової трансформації. Відповідно при цьому, розвиток е-послуг дасть в майбутньому свої результати в становленні зовсім нового сучасного суспільства у якому інформація і знання продукуються в єдиному інформаційному просторі, збільшується роль інформації та знань у житті, забезпечується ефективна інформаційна взаємодія користувачів, доступ їх до світових інформаційних ресурсів і задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг.

Відповідно до документу ЮНЕСКО «Від інформаційного суспільства до суспільства знань» основою якого є пріоритетним є не стільки розповсюдження інформаційних потоків, скільки можливість їхнього якісного засвоєння, як підґрунтя нових знань, фундаменту суспільства, що динамічно розвивається. ЮНЕСКО тут виділяє такі принципи, як дотримання культурного розмаїття; рівний доступ до освіти; загальний доступ до інформації, що є суспільним надбанням; свобода самовираження.

Публічне адміністрування в постіндустріальному суспільстві неминуче наближає перехід до сучасного інформаційного суспільства. Розвиток публічного адміністрування в інформаційному суспільстві є одним із національних пріоритетів і розглядається як загальнонаціональне завдання. Інформаційно-комунікаційним технологіям відводиться роль необхідного інструменту соціально-економічного прогресу, основним чинником інноваційного розвитку економіки. Цифрові технології е-послуг стали рушійною силою

соціально-економічного розвитку, відновлення економік багатьох країн світу та заклали засади для сталого розвитку на майбутнє.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про електронні довірчі послуги» [Електронний ресурс]. – Чинний від 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII, редакція від 01.08.2022 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>
2. Постанова Кабінету міністрів України «Про реалізацію експериментального проекту щодо забезпечення можливості використання удосконалених електронних підписів і печаток, які базуються на кваліфікованих сертифікатах відкритих ключів» [Електронний ресурс]. – Чинний від 3 березня 2020 р. № 193 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-2020-%D0%BF#Text>
3. Стратегії та механізми електронного урядування в інформаційному суспільстві : [монографія] / П. С. Клімушин. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ “Магістр”, 2016.
4. Створення в Україні узгодженої системи високого рівня безпеки та правової визначеності електронних довірчих послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://thedigital.gov.ua/projects/evrointegraciya/roadmap/5-stvorenniya-v-ukraini-uzgodzhenoj-sistemi-visokogo-rivnya-bezpeki-ta-pravovoi-viznachenosti-elektronnikh-dovirchikh-poslug>
5. Які е-послуги вже доступні? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://diia.gov.ua/faq/3>
6. Електронні довірчі послуги: крок в цифровий простір ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://legalaid.ua/ua/elektronni-dovirchi-poslugy-krok-v-tsyfrovyj-prostir-yes/>

Коваленко С.В., здобувачка наукового ступеня доктора філософії,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Україна

МЕСЕНДЖЕР ЯК АЛЬТЕРНАТИВНА ФОРМА ОФІЦІЙНОГО ІНФОРМУВАННЯ ТА ОПОВІЩЕННЯ В ГРОМАДІ

З початку широкомасштабного вторгнення рф в Україну загострилися битви на усіх фронтах, інформаційному полі у тому числі.

Беручи до уваги те, що володіти інформацією про події, що відбуваються, а тим більше під час дії воєнного стану, одна із базових потреб людей, і в Україні доступ до публічної інформації гарантується законодавством [1], то для того, щоб українці могли отримувати достовірну інформацію були задіяні альтернативні засоби оприлюднення оперативної та достовірної інформації. В кожній області було створено офіційний телеграм-канал голови облдержадміністрації. Кабінет Міністрів України оприлюднив список із посиланнями [2].

Месенджери Telegram, Viber, WhatsApp, Signal, які прийшли на зміну популярним Skype, ICQ, українці активно використовували у попередні роки у приватних цілях [3]. Месенджер — це програма передачі контенту, яка об'єднала деякі функції електронної пошти, смс, онлайн чатів та інших подібних програм, технологій і служб. Цей мобільний додаток використовується для обміну миттєвими повідомленнями, обміну фотографіями, відео, аудіозаписами та для групових чатів.

Навесні 2022року на Чернігівщині, коли тривали активні бойові дії, були періоди відсутності електроенергії як у територіальних громадах, так обласному центрі. За таких умов люди не мали можливості отримувати достовірні новини із телебачення чи радіо. Переважна більшість друкованих видань зробили паузу в роботі або працювали онлайн.

Саме тоді офіційний канал Чернігівської обласної державної адміністрації (ОВА) став чи не найпопулярнішим інформаційним ресурсом та основним засобом комунікації влади із жителями громади.

Кількість підписників зростала щодня і зібрала десятки тисяч зацікавлених [4]. Люди прагнули бути в курсі всього, що відбувається і чекали ранкових звернень очільника Чернігівської ОВА. Саме за допомогою мобільного додатку жителі громади дізнавалися головні новини, статистику, важливу інформацію щодо подачі води, підключення електроенергії та газу, іншої корисної тематики. У чаті з'являлася оповіщення про повітряну тривогу та необхідність слідувати в укриття.

Нова модель комунікацій з жителями громади відкрила для її керівництва широкі можливості взаємодії та зробила повідомлення офіційного сайту ще більш затребуваними та одночасно розширила його аудиторію.

Оскільки месенджери мають простий та зручний інтерфейс із захистом повідомлень та переданих даних. Програми вищезазначених месенджерів кожен бажаючий може встановити на свій гаджет безкоштовно. Вразливістю такого формату є те, що месенджери можуть працювати лише при підключенні до мережі Інтернет.

Отже, для того, щоб уникнути поширення фейків і люди мали можливість користуватися повідомленнями з офіційних джерел, громадам було б корисно створити подібні канали та дублювати повідомлення офіційних сайтів. Крім того, для вивчення потреб жителів громади та підвищення якості надання послуг у нагоді стануть сіті-боти, які на відміну від месенджер-каналу дають можливість інтегрувати у нього різні абонентські бази: водопостачання, подачі електроенергії, газу тощо. Також через сіті-бот можна замовляти різноманітні довідки тощо.

Список використаних джерел

1. Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI // Верховна Рада України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
2. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/shchob-uniknuti-fejkiv-koristuyemos-oficijnimi-dzherelami>
3. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/12/15/632183/>
4. Офіційний канал Чернігівської обласної державної адміністрації. URL: <https://t.me/chernigivskaODA>

Конопля Я.Ю., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Україна

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОСНОВНІ ЗМІНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА

Наразі на території всієї нашої Держави, починаючи ще з 24 лютого, було введено воєнний стан. З початку дії воєнного стану вже минуло 8 місяців. У регіонах, де не ведуться активні бойові дії, робота державних органів у сфері регулювання охорони земель була відновлена, проте її основні аспекти викликають багато питань.

Окрім фізичного захисту земель нашої Держави Збройними силами України, земля потребує постійної охорони на рівні законодавчого врегулювання, внесенням в нього постійних змін та доповнень та, відповідно, подальшого державного управління та регулювання, особливо на даний час, в умовах воєнного стану.

За час останнього півріччя, щодо вищезазначеного питання було озвучено багато думок, проте варто зосередитись на основних з них.

Верховною Радою України 24.03.2022 було прийнято Закон № 2145 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану». Вищевказаним Законом врегульовано особливості земельних відносин на час дії воєнного стану.

У пояснювальній записці до законопроекту визначено основні положення та загальну характеристику, а саме:

1) забезпечено сталість існуючих відносин землекористування у 2022 році шляхом визнання поновленими на один рік без волевиявлення сторін відповідних договорів і без внесення відомостей про поновлення договору у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно договорів оренди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту, строк користування земельними ділянками щодо яких закінчився після введення воєнного стану щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення;

2) обмежено до одного року строк, на який в умовах воєнного стану можуть передаватися в оренду земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної, комунальної власності, а також земельні ділянки, що залишилися у колективній власності колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства, нерозподілені та невитребувані земельні ділянки, встановити, що розмір орендної плати за користування такими земельними ділянками не може перевищувати 8% нормативної грошової оцінки земельних ділянок, а для визначення розміру орендної плати застосовуватиметься середня нормативна грошова оцінка одиниці площі ріллі по області;

3) встановлено жорсткі обмеження щодо цільового використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення орендарями, в тому числі із встановленням заборони щодо зміни складу угідь, передачі ділянок в суборенду, будівництва, зміни цільового призначення земельної ділянки тощо;

4) забезпечено максимально швидко передачу у користування земельних ділянок завдяки укладенню договорів оренди землі лише в електронній формі та здійснення передачі в оренду земельних ділянок без проведення земельних торгів на визначених законом умовах. Такий однорічний договір оренди землі не можна буде поновлювати, укладати на новий строк і він припинятиметься зі спливом строку, на який він був укладений;

5) встановлено, що в умовах обмеженого функціонування та/або недоступності Державного земельного кадастру та Державного реєстру речових прав на нерухоме майно створюються правові передумови для формування земельних ділянок з метою передачі їх в оренду без внесення відомостей про них до Державного земельного кадастру та без присвоєння їй кадастрового номеру на підставі технічної документації із землеустрою щодо інвентаризації земель, що буде додатком до договору оренди землі. Право оренди земельної ділянки, переданої в оренду, не підлягатиме державній реєстрації. Договори оренди землі реєструватимуться військовою адміністрацією у Книзі реєстрації землеволодінь і землекористувань в умовах воєнного стану, що ведеться у паперовій та електронній формі, а

примірник договору оренди землі передаватиметься електронною поштою центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин;

6) встановлено, що на час воєнного періоду забороняється: безоплатна передача земель державної, комунальної власності у приватну власність; формування земельних ділянок сільськогосподарського призначення (крім тих, що передаються в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва); земельні торги щодо прав оренди, емфітевзису, суперфіцію щодо земельних ділянок державної, комунальної власності сільськогосподарського призначення. При цьому земельні ділянки державної, комунальної власності сільськогосподарського призначення, права оренди, емфітевзису щодо яких були виставлені на земельні торги, але переможець у яких не визначений, підлягають передачі в оренду без проведення таких торгів;

7) визначено, що земельні торги щодо набуття права оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної, комунальної власності, які не є завершеними, вважатимуться скасованими. Оголошення нових земельних торгів щодо набуття права оренди, емфітевзису щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної, комунальної власності забороняється;

8) передбачено надання можливості користувачам земель сільськогосподарського призначення тимчасово строком до одного року передавати свої права землекористування іншим аграрним виробникам, які забезпечені необхідними матеріально-технічними, фінансовими та трудовими ресурсами для попередження негативних наслідків змін у забезпеченні аграрного сектору економіки трудовими ресурсами, зокрема, внаслідок мобілізації, внутрішнього переміщення громадян України та їх виїзду за кордон тощо;

9) визначено, що в умовах недоступності Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, передача прав землекористування не потребує реєстрації у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. Районним військовим адміністраціям надано повноваження щодо здійснення державної реєстрації договорів про передачу прав землекористування шляхом ведення відповідних реєстраційних книг.

Пізніше, Президент України підписав ще один Закон № 2211 від 21.04.2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану». Даний Закон мав за меті забезпечення оперативного розміщення виробничих потужностей переміщених (евакуйованих) із зони бойових дій підприємств, а також Закон повинен спростити процедуру зміни цільового призначення земель, удосконалити ряд інших правил, що були частково встановлені вищевказаним Законом України № 2145 від 24.03.2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану».

Окрім вищезазначеного Закону, Верховна Рада прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану». Ним було внесено зміни до ст. 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Даніми змінами військовим адміністраціям населених пунктів на відповідній території було надано повноваження щодо надання дозволів на користування надрами (крім нафти і газу) відповідно до переліку та порядку, затвердженого Кабінетом Міністрів України, для забезпечення обороноздатності держави, строком не більше одного року. Також Верховна Рада внесла зміни до ст. 3 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» де передбачили, що оцінці не підлягають відновлювальні роботи з ліквідації наслідків збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану та у відбудовний період після закінчення воєнних дій. Окрім цього, на період до припинення чи скасування воєнного стану на території України зупинено дію ст. ст. 9–10 Кодексу України про надра та ч. 5 ст. 39 Закону України «Про тваринний світ».

Також, було внесено зміни щодо оподаткування землі. Так, 17 березня 2022 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» № 2120. Цим Законом внесено деякі зміни щодо оподаткування землі, а саме на період з 1 березня 2022 року по 31 грудня року, наступного за роком, у якому припинено або скасовано воєнний стан, не нараховується та не

сплачується плата за землю (земельний податок та орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності) за земельні ділянки, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, земельні ділянки, що розташовані на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями російської федерації та земельні ділянки, визначені обласними військовими адміністраціями як засмічені вибухонебезпечними предметами та/або на яких наявні фортифікаційні споруди. Для того, щоб скористатись такими пільгами під час воєнного стану, необхідно подати уточнюючу податкову декларацію із земельного податку та орендної плати за 2022 рік. Такі зміни значно спрощують процедуру землекористування під час воєнного стану, а також носять позитивний характер та є необхідними в умовах сьогодення.

Для того, щоб доповнити прогалини та врегулювати проблемні питання, які виникли за перші місяці після змін у законодавстві під час воєнного стану, законотворці та уряд продовжили роботу в цьому напрямку. У травні 2022 року було прийнято Закон № 2247 від 12.05.2022 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану». Окрім цього Закону, також проголосували за Закон № 2254 від 12.05.2022 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності» та Закон № 2259 від 12.05.2022 «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану». Даними змінами було розширено повноваження місцевих голів у сфері земельних відносин, містобудування, а також архітектури. Окрім цього, задля вдосконалення механізмів протидії рейдерству було прийнято відповідний Закон № 2255 від 12.05.2022 Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству, що повинно покращити механізм реєстрації речових прав, в т. ч. права користування земельною ділянкою.

Окрім всіх вищевказаних законів, які прийняла Верховна Рада України, Уряд нашої Держави також прийняв важливі постанови, які додатково врегульовують сферу державного управління в частині

земельних відносин, в тому числі, у воєнний час. Варто виділити декілька:

- Постанова КМУ від 19.04.2022 № 480 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану», якою було частково почато роботу Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

- Постанова КМУ від 07.05.2022 № 564 «Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану», яка відновила роботу Державного земельного кадастру на особливих умовах

- Постанова КМУ від 10.05.2022 № 563 «Деякі питання регулювання земельних відносин», якою було внесено зміни до типового договору оренди землі у зв'язку з тим, що було прийнято Закон № 2145.

Всі ці законодавчі акти дійсно на часі і врегулювали дуже багато питань, які б виникли під час воєнного стану у сфері як державного управління та регулювання земельних відносин, так і у правовідносинах щодо землі в цілому, проте, все одно на практиці стає зрозумілим, що виникають певні проблеми. Саме тому можемо виділити основні проблеми, які виникли за останні 8 місяців:

По-перше, зобов'язання, визначені у прийнятих Законах, покладені на державні органи, тому числі на уряд нашої Держави, виконані не до кінця. У випадках, якщо виникають спірні питання, необхідні положення державних органів із врахуванням останніх змін у законодавстві, які детально врегулюють ту чи іншу проблему. Також, залишається бюрократична складова, що значно ускладнює вирішення питань, які виникають між органами державного управління та звичайними громадянами України у сфері земельних ресурсів.

По-друге, так і не запрацювала публічна кадастрова карта, яка, на нашу думку, значно обмежує права громадянина на використання землі. Логіка таких дій не дуже зрозуміла, оскільки знайти всю інформацію все одно можна на відкритих джерелах та сайтах. Також, не дуже зрозуміло, яким чином така інформація може допомогти агресору у війні.

По третє, було заборонено доступ сертифікованим інженерам-землевпорядникам до ДЗК до припинення правового режиму воєнного стану, що також є не зовсім зрозумілим для нас. Це тільки основні, на нашу думку, проблеми, які виникли, проте, насправді таких проблемних питань набагато більше.

Підсумовуючи все вищевказане, вбачаємо, що навіть всі прийняті законодавчі зміни та прийняті постанови уряду не врегульовують достатнім чином державне управління та земельні відносини під час воєнного стану. Саме тому, задля вирішення таких проблем, на нашу думку, Державним органам та законотворцям варто доопрацювати нормативно-правові акти, розробити та прийняти необхідні положення для стабільного та безпроблемного функціонування земельних правовідносин. Окрім цього, вважаємо, що варто до застосунку «Дія» додати функцію для внесення пропозицій щодо тих чи інших змін до нормативно-правових актів. Це могло б значно полегшити роботу законотворчому органу та уряду в подальшій роботі. В свою чергу, варто періодично ретельно відслідковувати актуальні проблеми, які виникають у сфері державного управління у сфері земельних відносин та вносити відповідні зміни до законодавчих актів, що могло б з часом прибрати бюрократичну складову та спростити такі правовідносини в цілому. На нашу думку, також правильним кроком було б відновити роботу публічної кадастрової карти з виключенням земель певних категорій та обмеженнями дій на тимчасово окупованих територіях. Все вищеперераховане, на нашу думку, може вдосконалити державне регулювання охорони земель в Україні в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 № 2145 : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата звернення 25.10.2022).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 12.05.2022 № 2247 : URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text> (дата звернення 25.10.2022).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2132 : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text> (дата звернення 25.10.2022).

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 29.09.2022 № 389 : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 25.10.2022).

5. Про оцінку впливу на довілля : Закон України від 13.05.2022 № 2059 : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення 25.10.2022).

6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2120 : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення 25.10.2022).

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 12.05.2022 № 2247 : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text> (дата звернення 25.10.2022).

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності : Закон України від 12.05.2022 № 2254 : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2254-20#Text> (дата звернення 25.10.2022).

9. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану : Закон України від 12.05.2022 № 2259 : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text> (дата звернення 25.10.2022).

10. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству : Закон України від 12.05.2022 № 2255 :

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2255-20#Text> (дата звернення 25.10.2022).

11. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 № 480 : URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 25.10.2022).

12. Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 № 564 : URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 25.10.2022).

13. Деякі питання регулювання земельних відносин : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2022 № 563 : URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 25.10.2022).

Корнієнко М.О., студентка,
Науковий керівник: к.політ.н., Подвірна Н.С.,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

АНАЛІЗ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ

Широкомасштабне вторгнення країни-терористки росії на територію незалежної України дещо сповільнила та призупинила здійснення багатьох поточних реформ публічного управління, які ще у 2016 році наша держава опрацювала та запровадила задля досягнення відповідності стандартам Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), а також стандартам Європейського Союзу (ЄС) – Принципам державного управління [1], що в загальному виступає елементом глобального процесу європейської інтеграції. Варто зазначити, що Стратегія реформування публічного управління у період

до 2021 року [2] та розроблений План заходів до неї досить добре реалізовано, досягнувши 57% відповідних цільових показників, а заплановані заходи виконано на 87%[3].

Нова Стратегія реформування публічного управління на 2022-2025 рр. та відповідний План заходів до неї[4] базувалась на трьох ключових пріоритетах: надання високоякісних публічних послуг як громадянам так і бізнес-структурам; розбудова професійної державної служби, яка б носила політично нейтральний характер; побудова результативних й підзвітних публічних інституцій.

Враховуючи вище наведені цілі в Україні створено опорну правову базу для забезпечення ефективного стратегічного планування, розробки політики та координації. Зусилля нашої держави не були поміченими, Європейська комісія визнала наші старання й прагнення, тому у висновку щодо заяви України на членство в ЄС% [5] зазначено наступне: «правова база для сучасного публічного управління існує, але ще не повністю імplementована». Також зазначено, що «Україна досягла стабільності інститутів, які гарантують демократію, верховенство права, права людини та повагу та захист меншин» [5, с. 19-20].

Не варто забували, що війна бере початок ще у 2014 році. Саме у цей рік розпочався багаторічний процес територіальної реформи - децентралізації, внаслідок чого створено 1 469 муніципалітетів (для порівняння: зменшення з понад 10 000 місцевих рад). Такого результату було досягнуто завдяки добровільному процесу об'єднання в сукупності з сильною реформою децентралізації, що призвело до помітного зростання адміністративних обов'язків муніципалітетів, збільшенню надаваних послуг, і враховуючи це – розширенню їх джерел доходу.

У 2021 році ОЕСО провела опитування муніципалітетів, результати яких акцентували, що до війни наша держава досягла значного прогресу у розв'язанні певних задач пов'язаних з територіальною диспропорцією – 79% із 741 опитаних суб'єктів заявили про покращення якості процесу надання адміністративних послуг, а 71% - соціальних послуг. Варто зазначити, що у період з 2015 по 2019 рік верства громадян, що живе нижче прожиткового мінімуму зменшилась з 52% до 23% [6]. Нажаль зараз у час війни ситуація

значно змінилась, економічна ситуація в країні складна і як результат все більше сімей знаходяться у діапазоні ризику жити на менші кошти ніж прожитковий мінімум.

З початку війни 24 лютого 2022 року публічне і державне управління продовжувало працювати як на місцевому так і на національному рівнях в умовах величезних викликів та ризиків. За словами Урсули фон де Ляєн - президента Європейської комісії - «існує стійка адміністрація, яка цілком здатна функціонувати для країни за неймовірних обставин»[7]. За даними Національного агентства України з питань державної служби, проаналізувавши Статистичні дані про статус державних службовців під час воєнного стану за станом на 01.05.2022. з понад 205 тис. держслужбовців 16% перебували у відпустці, 5% працювали дистанційно з-за кордону, а також 1,5% зараховані до лав ЗСУ[8].

Попри надзвичайну ситуацію в країні з 15 березня у значній кількості для громадян стали доступні адміністративні послуги, які і надалі поступово відновлюються. Для наглядної оцінки, з-поміж 2300 надаваних послуг лише 28 вважаються тимчасово абсолютно недоступними. Проте, на протидію цьому, уряд розробив 11 нових послуг, які задовольняють теперішні потреби громадян у часи війни: фінансова допомога, прозора інформація про війну, допомога переселенцям, організація волонтерів, пункти допомоги у містах тощо.

Глобальна розробка Плану відновлення України разом з більш ніж 3500 учасників, на затвердження й обговорення якого вже відбулось більше 200 зустрічей робочих груп даного питання[9] є показником того, що публічна й державна влада продовжують активно виконувати свою роботу, пов'язану з розробкою спеціальних політик, відповідною координацією, на що воєнний час безпосередньо не впливає. Проте, не варто забувати, що під час війни пріоритети дещо змінюються, тому деякі важливі реформи все ж були призупинені.

Ні для кого не секрет, що наша країна характеризується досить високим рівнем корупції майже у всіх сферах. Задля викорінення цієї «хвороби» у 2022 році парламентом було прийнято Національну антикорупційну стратегію, що є показником того, що навіть у воєнні часи антикорупційна діяльність триває, особливо коли з'явилось багато недобросовісних громадян, які наживаються н війні. Загалом всі

антикорупційні органи в більшій мірі продовжують свою роботу як і у мирні часи, однак є декілька винятків, які пов'язані з національною безпекою.

Загалом, враховуючи реалії сучасного життя, для підвищення ефективності публічного управління варто звернути вагу на інституційні стандарти регулювання, що використовуються розвиненими країнами світу та впроваджувати їх у нашу систему управління. Насамперед, це має стосуватися розвитку держави, її окремих регіонів, за допомогою новітніх підходів до стратегії їх розросту.

В нашій державі зараз існує нагальна необхідність у спільних зусиллях державної й місцевих влад задля підтримки багаторівневої системи управління, що для останніх може виступати проблемою. Адже, деякі місцеві органи влади зараз перебувають на передовій, стикаються такими проблемами як руйнування житлових споруд, критичної інфраструктури, загибелі цивільних. Решта місцевих влад мають інший характер карань: потік внутрішньо переміщених осіб, нестача основних засобів, що спостерігалась у перших місяцях війни, навантаження на інфраструктуру міст тощо.

Однак, не беручи до уваги вище зазначені виклики, варто зазначити що достатня кількість регіонів стараються надавати базові послуги населенню, такі як освіта, охорона здоров'я. Деякі місцеві підприємства за власним бажанням перелаштували своє функціонування на підтримку військових. Повертаючись до багаторівневого управління варто згадати, що така система в сукупності з розбудовою потенціалу на місцевому рівні стане першочерговою необхідністю для муніципалітетів, адже зможе допомогти їм оптимально реалізовувати й направляти державні інвестиційні кошти на реконструкцію регіонів. Фактично, до початку війни місцеві органи влади нести відповідальність за менш ніж 70% усіх держінвестицій[10,11] і найбільш вірогідно, що саме вони отримують провідну роль у інвестуваннях для відновлення.

Зараз діяльність муніципалітетів відбувається на здобутих навичках після 2014 року, на основі який надає свої послуги громадянам. До прикладу, велика кількість Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП), що утворилися внаслідок реформи

децентралізації на даний момент займаються лише реєстрацією внутрішньо переміщених осіб, а також надають їм доступ до соціальних виплат. Ще деяка кількість ЦНАП перелаштували свою роботу на функціонування у вигляді координаційних центрів гуманітарної допомоги[12].

Отже, підсумовуючи все вище сказане, місцеві органи влади виступають чимось більшим ніж просто центром надання адміністративних послуг на сьогоднішні часи. Наразі органи публічної влади виступають каналом між державними органами та громадянами, що найбільш чітко розуміють проблеми останніх, особливо найбільш вразливих верст населення.

Державним органам влади варто покладатися на досвід публічних органів влади що дозволить підштовхнути місцеві органи влади брати активну участь у розробці й реалізації схем термінової підтримки відновлення країни та окремих регіонів, а також довгострокової стратегії територіальної стійкості.

Список використаних джерел

1. OECD (2017), The Principles of Public Administration, OECD, Paris <https://sigmaweb.org/publications/Principles-of-Public-Administration-2017-edition-ENG.pdf>
2. Стратегія реформування державного управління в Україні на період до 2021 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474-р із змінами, внесеними розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1102-р [.https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/reform%20office/01_strategy_eng.pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/reform%20office/01_strategy_eng.pdf)
3. Секретаріат Кабінету Міністрів України (2022), Звіт про реалізацію Стратегії реформування державного управління в Україні 2021. PAR_Annual_Report_2021_eng.pdf
4. Стратегія реформування державного управління в Україні на 2022-2025 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 року № 831-р. <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/reforms/pars-2022-2025-eng.pdf>

5. European Commission (2022), Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council: Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union, Brussels, 17.6.2022, COM(2022) 407 final. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/opinion-ukrainesapplication-membership-european-union_en
6. Кабінет Міністрів України (2021), Кількісні дані, надані у відповідь на опитувальник макrorівня ОЕСР в рамках проекту ОЕСР: «Підтримка децентралізації в Україні 2021-2022». https://ukrstat.org/en/menu/publikac_e.htm
7. Заява Президента Європейської Комісії фон дер Ляєн із Президентом України Зеленським з нагоди візиту Президента до Києва 11 червня 2022 року. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_22_3622
8. Національне агентство України з питань державної служби (2022), Статистичні дані про статус державних службовців під час воєнного стану за станом на 01.05.2022.
9. Згідно з інформацією, наведеною в презентації Виконавчої директорки Офісу реформ Кабінету Міністрів України пані Тетяни Ковтун під час її візиту до ОЕСР 16.06.2022 р.
10. МВФ (2022), Статистика державних фінансів, <https://data.imf.org/?sk=89418059-d5c0-4330-8c41-dbc2d8f90f46&slId=1435762628665>
11. ОЕСР/UCLG («Об'єднані міста та місцеві уряди») (2022, очікується), Всесвітня обсерваторія субнаціональних фінансів та інвестицій, видавництво ОЕСР, Париж, <https://www.sng-wofi.org/>.
12. ПРОСТО (2022), «Аналіз ситуації з ЦНАП України у воєнний час».

Маркушин О.Г., здобувач наукового ступеня доктора філософії
**Національний університет біоресурсів
і природокористування,
Україна**

ВІДБУДОВА ІНФРАСТРУКТУРИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД – ОДНЕ З ВАЖЛИВІШИХ ЗАВДАНЬ В УКРАЇНІ

У 2019 році президент України В. Зеленський ухвалив указ про 17 цілей сталого розвитку (ЦСР), інтегрувавши їх у державну політику як основу для досягнення сталого економічного та соціального розвитку для всіх українців за принципом «нікого не залишити осторонь». У 2021 році Україна стабільно просувалась у досягненні 15 із 17 Цілей сталого розвитку, причому найбільшого успіху було досягнуто у скороченні бідності. Національний огляд України за 2021 рік показав зниження рівня бідності з 58,3 % у 2015 році до 43,2 % у 2018 році [7].

Однак, ці позитивні тенденції швидко змінилися у лютому 2022 р. з початком війни з російською федерацією. Перші невтішні прогнози ПРООН свідчать про те, що до 90 % населення України можуть стикнутися з бідністю та вразливістю, якщо ця війна триватиме більше ніж рік.

Зараз, коли починаються дискусії щодо відновлення країни, ЦСР використовуються як керівна основа для забезпечення кращого просування України вперед. У вересні 2022 р. було зроблено важливий крок у цьому напрямку, коли представники ПРООН, Секретаріату Кабінету Міністрів України, Офісу ЦСР зустрілися, щоб узгодити План відновлення України з порядком денним сталого розвитку [7].

Російсько-українська війна виявила гостру проблему безпекового існування територіальних громад в Україні, що потребує окремого дослідження через призму державно-управлінських рішень [1]. Серед проблем виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень на особливу увагу заслуговують питання ефективного функціонування інфраструктурних об'єктів у територіальних громадах. Під інфраструктурою ми розуміємо сукупність споруд, будівель, систем і служб, необхідних для

функціонування галузей матеріального виробництва та забезпечення умов життєдіяльності суспільства.

Для повноцінного життєзабезпечення територій важливим є наявність об'єктів критичної інфраструктури, порушення функціонування яких шкодить національним інтересам, до яких належать, зокрема: врядування та надання публічних послуг; енергозабезпечення, у т.ч. постачання теплової енергії; водопостачання та водовідведення; продовольче забезпечення; охорона здоров'я; інформаційні послуги; електронні комунікації; фінансові послуги; транспортне забезпечення; оборона, державна безпека; правопорядок, цивільний захист населення та територій, служби порятунку та інше [6].

У довоєнні роки, Київська область за показником «розвиток інфраструктури» входила до десятки кращих регіонів [3]. Ірпінську міську територіальну громаду утворено у 2020 р. шляхом об'єднання Ірпінської міської ради та двох сільських рад: Козинцівська (Бородянського району) та Михайлівсько-Рубежівська (Києво-Святошинського району) (рис. 1) [5,4]. У результаті об'єднання Ірпінська міська рада набула нових повноважень щодо формування мережі спроможних інфраструктурних об'єктів, здатних надавати якісні соціальні, освітні, медичні, спортивні, культурні, адміністративні й інші послуги на всій території новоутвореної територіальної громади.

Через повномасштабне вторгнення Росії – нещадне бомбардування та обстріл з усіх напрямів – міська інфраструктура Ірпінської міської територіальної громади зазнала значних втрат. Так, було зруйновано близько 70% соціальної інфраструктури та 48% житлового фонду (рис. 1) [4].

З метою з'ясування масштабів руйнування інфраструктури України проектом RebuildUA було проведено зйомку дронами, збір фото і відеоматеріалів, створено ортофотоплани з розпізнаванням руйнувань та обробкою даних, за результатами чого підготовлено й опубліковано аналітичні звіти по окремих територіальних громадах. Встановлено, що з 22149 споруд у місті було 10596 зруйновано, з них із сильним ступенем руйнування – 665 од. (6,3%), повним – 1836 од.

(17,3%), слабким – 2525 од. (23,8%), імовіриим – 5570 од. (52,6%). На рис. 2 представлено типізацію зруйнованих об'єктів [8].

Рис. 1. Зруйнований житловий мікрорайон у м. Ірпені

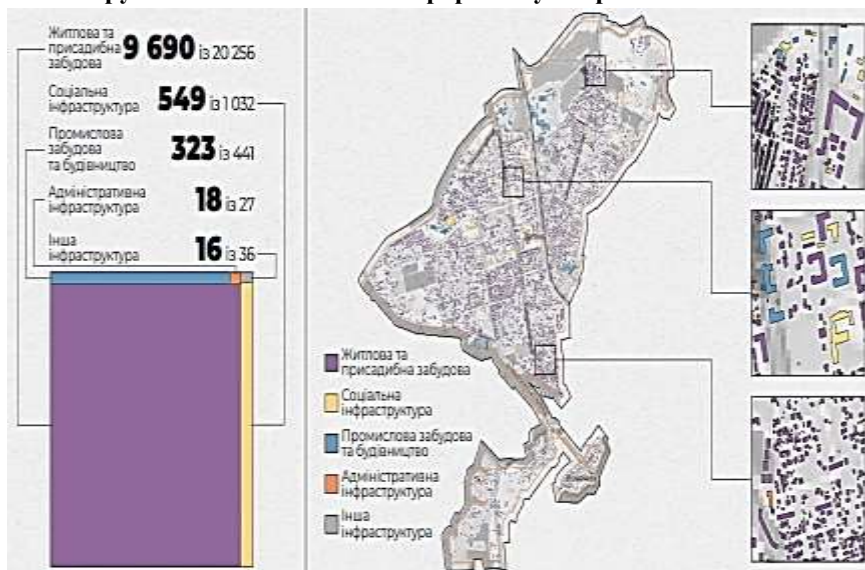

Рис. 2. Типізація зруйнованих об'єктів

За даними Київської школи економіки збитки інфраструктури міста Ірпеня складають 25,3 млрд грн або 921,7 млн дол. США. Загальна сума прямих збитків інфраструктури через агресію Росії перевищує 105,5 млрд дол. США, а загальні втрати економіки складають 564-600 млрд дол. США (рис. 3) [2].

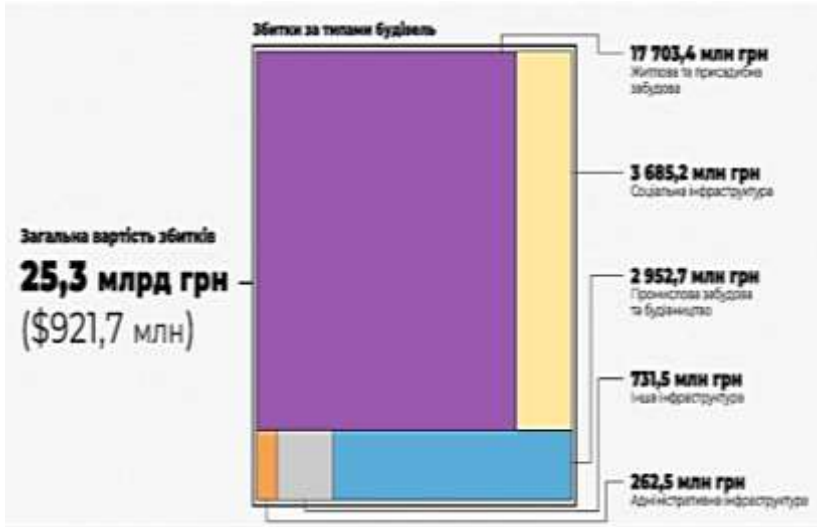

Рис. 3. Оцінка завданих збитків у місті Ірпені

Повномасштабна агресія з боку Росії призвела до величезних втрат людей і засобів до існування, зруйнувала міста, селища, села, інфраструктуру й економіку, змусила мільйони людей залишити свої домівки. Війна також загрожує повернути розвиток України майже на 20 років назад.

Війна в Україні спричинила значні руйнування інфраструктурних об'єктів. Розширення й оновлення цих об'єктів, а в сьогоднішніх умовах воєнної агресії з боку Росії, й їх відбудова має стратегічний характер, оскільки охоплює будівництво доріг, сфери освіти, охорони здоров'я й культури, житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування населення, роздрібну торгівлю та громадське харчування, пасажирський транспорт, надання населенню публічних послуг тощо.

Список використаних джерел

1. Васильєва Н. В., Васильєва О. І. Безпекове існування територіальних громад в Україні: державно-управлінський аспект. Право та державне управління. 2022. № 1. С. 209-215. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2022/31.pdf
2. Збитки інфраструктури в Ірпені становлять майже \$922 млн – KSE Institute. Mind. 14 липня 2022. URL : <https://mind.ua/news/20244376-zbitki-infrastrukturi-v-irpeni-stanovlyat-majzhe-922-mln-kse-institute>
3. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за період 2015-2021 роки. URL : <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyanosti/derzhavna-rehional-na-polityka/monitorynh/monitorynh-monitorynh/rejtingova-otsinka-regioniv/>
4. Оперативні матеріали Ірпінської міської ради
5. Про затвердження перспективного плану формування територій громад Київської області : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 трав. 2020 р. № 600-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600-2020-%D1%80#Text>
6. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16 лист. 2021 р. № 1882-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>
7. Цілі сталого розвитку є невід’ємною частиною Плану відновлення України. URL : <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/sustainable-development-goals-integral-part-ukraines-recovery-plan>
8. RebuildUA. URL : <https://rebuildua.net/#reports>

Михайлюк М.В., студент,
Науковий керівник: к.е.н, доцент **Смолінська С.Д.**,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Банківський сектор України відіграє дуже важливу роль, зумовлює розвиток і стабільне функціонування економіки. Українське суспільство та економіка зараз переживає складний період через війну з російськими загарбниками. З початку бойових дій на території України, тобто з 24 лютого 2022 року, вітчизняна банківська система працює в стані стресу та невизначеності. Незважаючи на усі виклики та загрози, українські банки продовжують працювати, стараються виконувати всі свої зобов'язання та дотримуватись нормативів.

Для підтримання стабільності банківської системи, Національний банк України впровадив низку нормативно-правових актів, зокрема Постанови НБУ «Про особливості підтримання ліквідності банків в період дії воєнного стану», «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану». Протягом цього періоду НБУ запровадив низку важливих рішень.

Регулятор обмежив діяльність банків на валютному ринку, припинив відтік іноземної валюти та встановив ліміти на готівкові операції. Антикризові рішення НБУ базуються на трьох основних завданнях: захист інтересів клієнтів банку, особливо вкладників; підтримка діяльності банків та їх ліквідності; прозорість звітності, що відображає реальний фінансовий стан банків.

До важливих змін, які були запровадження Постановою НБУ «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» можна віднести:

заборонити видачу в Україні готівкових коштів у гривнях з рахунку клієнта в національній валюті в обсязі, що перевищує 100000 гривень у день (без урахування комісії банку), крім зняття готівкових коштів у гривнях;

здійснювати безготівкові розрахунки без обмежень;

заборонити видачу готівкових коштів з рахунків клієнтів в іноземній валюті, крім підприємств та установ, що забезпечують виконання мобілізаційних планів (завдань), Уряду та окремих дозволів Національного банку;

заборонити видачу банками ощадних сертифікатів, що номіновані в іноземній валюті;

банкам забезпечити роботу відділень в безперервному режимі в умовах відсутності загрози життю та здоров'ю населення;

підкріплювати банкомати готівкою без обмежень. [3]

Для того, щоб проаналізувати, як функціонує банківська система України в умовах воєнного стану, дослідимо структуру банківського сектору та основні зміни.

Протягом дії воєнного стану в структурі банківського сектору України відбулись незначні зміни (рис.1). В період з 1 лютого 2022 року по 1 серпня 2022 року кількість діючих банків скоротилася з 71 до 68 банків, кількість банків з вітчизняним капіталом не змінилась (38 банків), кількість банків з іноземним капіталом зменшилась з 33 до 30 банків.

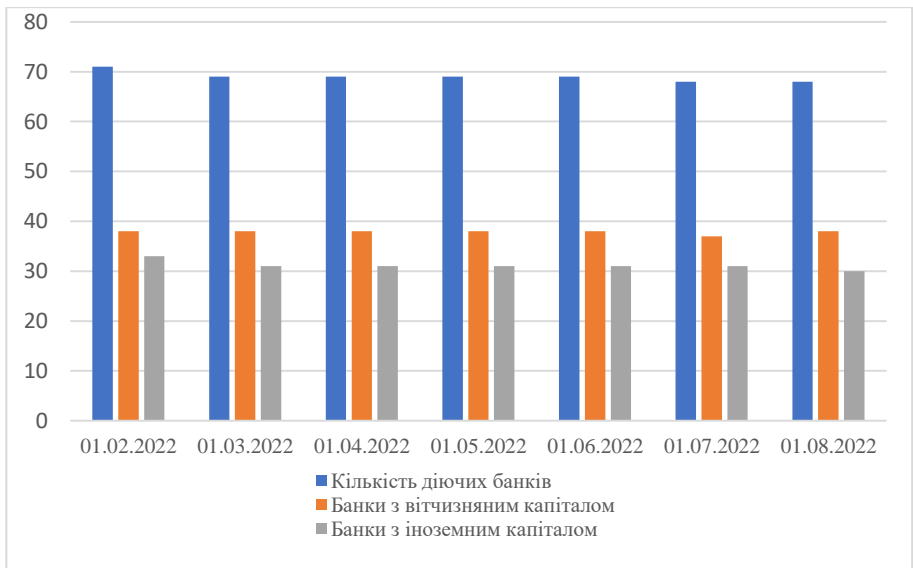

Рис.1. Кількість діючих банків в Україні

Джерело: складено автором на основі [2]

У відповідь на агресію Росії в лютому 2022 року було ліквідовано два дочірні банки російських фінансових корпорацій з державним капіталом – АТ «Міжнародний резервний банк» і ПАТ «Промінвестбанк», які на початок 2022 року мали 2% чистих активів вітчизняний банківський сектор. [1]

У серпні 2022 року Правління Національного банку України ухвалило рішення віднести АТ "БАНК СІЧ" до категорії неплатоспроможних у зв'язку з невиконанням банком у встановлений договором строк своїх зобов'язань перед Національним банком за кредитами рефінансування через недостатність коштів.[4]

Протягом 8 місяців 2022 року спостерігається тенденція до скорочення кількості банків, яка набула поширення під час пандемії Covid-19 (рис.1). Таку тенденцію можна трактувати, як неможливість роботи відділень і відділень банків на окупованих територіях і територіях, де ведуться бойові дії. Під час воєнного стану багато банків перенесли свої головні офіси з територій, де ведуться бойові дії. Велика кількість відділень державних та іноземних банків було закрито.

Проте незважаючи на важкі реалії сьогодення, банківська система України продовжує працювати та створює комфортні умови для своїх клієнтів. Система електронних платежів (СЕП) НБУ працює 23 години на добу 7 днів на тиждень, що дозволяє здійснювати платежі у звичному режимі, враховуючи всі потреби клієнтів банку. Не враховуючи те, що багато відділень банків було закрито, банки продовжують забезпечувати безперебійність безготівкових розрахунків юридичних і фізичних осіб, а також роботу платіжної інфраструктури. Завдяки стабільній роботі банків, клієнтам забезпечено: цілодобове проведення операцій з платіжними картками, включаючи зняття з карток та безготівкові операції за картковими рахунками. [1]

Варто зазначити, що в умовах воєнного стану, цифровізація банків є дуже важливою, оскільки під час бойових дій має забезпечити звичну «довоєнну» функцію постійного доступу до банківських послуг для всіх груп клієнтів незалежно від їх місцезнаходження, включаючи частково закриті відділення та непрацюючі відділення банків.

Основними інструментами дистанційного обслуговування клієнтів залишаються системи мобільного та інтернет-банкінгу. Для забезпечення клієнтам постійного віддаленого доступу до управління власними рахунками та коштами, банки підтримують та покращують свою роботу. Важливим етапом у розвитку інтернет-банкінгу було створення застосунку «Дія», який забезпечує процес ідентифікації клієнтів банку, а також простий та ефективний доступ до рахунків. Також варто зазначити, що під час війни банки намагаються спростити певні операційні процеси для зручності своїх клієнтів. Однією з основних проблем останніх місяців, з якою клієнти звертаються до банків, є закінчення терміну дії платіжної картки. Як наслідок, велика кількість вітчизняних банків автоматично продовжили термін дії платіжних карток. Також в умовах воєнного стану, банками було запроваджено можливість оформити віртуальну картку через системи онлайн-банкінгу та мобільні додатки банків. Перевагою віртуальної картки є те, що її клієнт може додати в Google Pay або Apple Pay і розплачуватися нею за допомогою смартфона в торгових мережах будь-якої точки світу.

Можливість для українців знімати готівку з карткових рахунків безпосередньо на касах великих торгових мереж і АЗС є ще одним важливим нововведенням під час воєнного стану. До 6000 грн ви можете зняти готівкою під час покупки. Також варто зазначити, що більшість банків надали користувачам унікальну можливість робити благодійні внески на потреби української армії у своїх мобільних додатках та допомагати волонтерським організаціям у фінансування потреб Збройних Сил та територіальних Сили оборони України.[1]

Отже, можна сказати, що в умовах воєнного стану банківська система України працює доволі стабільно та ефективно. Завдяки скоординованим діям НБУ та банків забезпечується безперервна робота фінансових установ. Протягом дії воєнного стану було запроваджено низку нововведень для підтримання ефективної роботи банківського сектору: пролонгація платіжної картки, можливість відкрити віртуальну карту, зняття готівки на касах великих торговельних мереж та АЗС, можливість робити благодійні внески на потреби української армії у своїх мобільних додатках. Незважаючи на

військові ризики, банки мають досить високий рівень довіри, українці продовжують активно користуватися банківськими послугами.

Список використаних джерел

1. Erkes O., Kalyta O., Sunduk T. Banking system of Ukraine in war. Науковий журнал "Scientia Fructuosa". 2022. №4(144). С. 122 – 133. URL: <http://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/issue/view/164/192>
2. Огляд банківського сектору НБУ (2022, August). Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1>
3. Постанова Правління НБУ №18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану»: [зі змін. та допов., внесеними Постановою НБУ від 21 жовт. 2022 р. № v0222500-22]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>
4. Національний банк ухвалив рішення відкликати банківську ліцензію та ліквідувати АТ "БАНК СІЧ". Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-uhvaliv-rishennya-vidklikati-bankivsku-litsenziyu-ta-likviduvati-at-bank-sich>

Наумко М.М., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Національний Університет «Львівська політехніка»,
Україна

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

Агресія проти України з боку східного сусіда триває з 2014 року. Росія здійснила напад на Україну, порушивши усі можливі угоди, які були між державами, але завдяки бойовому духу наших захисників і захисниць, а також завдячуючи за безпрецедентну допомогу від партнерів, Україна встояла і продовжує боротись за незалежність та свободу.

Навіть в умовах повномасштабного вторгнення наша держава думає не тільки про тактичні кроки, але і про розвиток та створення найкращих умов, за яких агресор понесе неприйнятні втрати і не досягне поставленої мети. Наразі російській військовій машині

протистоїть не тільки армія та інші структури сектору безпеки і оборони України, але вся українська нація - підготовлена, озброєна та об'єднана.

Раніше, завдання щодо оборони території покладалися на певні військові частини оперативних командувань, в їхніх зонах відповідальності, зараз це питання вирішується особовим складом територіальної оборони. Така ж ситуація і з державним кордоном, де посилення і охорона державного кордону здійснювалась завдяки підрозділами Державної прикордонної служби України. Крім цих питань, завданням територіальної оборони визначена участь у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, ліквідації наслідків ведення воєнних (бойових) дій; участь у підготовці громадян України до національного спротиву; участь у здійсненні заходів щодо тимчасової заборони або обмеження руху транспортних засобів і пішоходів поблизу та в межах зон/районів надзвичайних ситуацій та/або ведення воєнних (бойових) дій; участь у забезпеченні заходів громадської безпеки і порядку в населених пунктах; участь в інформаційних заходах, спрямованих на підвищення рівня обороноздатності держави та на протидію інформаційним операціям агресора (противника). Підрозділи територіальної оборони створювалися для виконання меншої кількості завдань, тому був проведений перегляд штатів військових частин та підрозділів територіальної оборони, збільшення кількості особового складу, здійснювалось доопрацювання табелів до штатів, а також визначили нові місця розміщення військових частин (підрозділів).

Окремий рід Сил Збройних Сил України - Сили територіальної оборони Збройних Сил України, дозволяє якісно виконувати поставлені завдання перед територіальною обороною та звільняє Збройні Сили України від виконання невластивих завдань.

Система національного спротиву – це той інструмент, який допоміг організовано залучити для відсічі агресору волю, енергію, відвагу усього українського суспільства. У Законі України «Про основи національного спротиву» визначено, що складовими національного спротиву є територіальна оборона, рух опору та підготовка громадян України до національного спротиву, іншими словами можна сказати, що національний спротив - це комплекс

заходів, які сприяють обороні держави шляхом більшого залучення громадян України до дій, спрямованих на забезпечення воєнної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави, задля відсічі збройної агресії.

До початку повномасштабного вторгнення було організовано відбір та навчання громадян до дій у складі добровольчих підрозділів територіальних громад. Відповідно до цього закону завдання, що до територіальної оборони покладаються військову, цивільну та військово – цивільну складову. До військової складової відносяться Сили територіальної оборони Збройних Сил України, а саме це: командування, органи військового управління, бригади, батальйони Сил територіальної оборони. Що стосується військової складової, то це найменш проблемна ланка, тому що учасниками є військові і питань по їхньому всебічному забезпеченні не виникає.

Разом з тим, не виникає питань і по цивільній складовій до складу якої входять державні органи та органи самоврядування, які також залучаються до територіальної оборони та діють в інтересах своєї громади перебуваючи на займаних посадах.

На нашу думку, проблемною ланкою у цій системі є військово – цивільна складова, до якої відносяться штаби зон територіальної оборони та добровольчі формування територіальних громад. Саме діяльність добровольчих формувань територіальних громад не до кінця передбачена. Конкретно, що стосується діяльності добровольчих формувань визначено у Законі України «Про основи національного спротиву» [1] та у Постанові Кабінету Міністрів №1449 «Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад» [2], відповідно до яких забезпечення добровольчих формувань територіальних громад індивідуальною штатною зброєю та боєприпасами до неї здійснюється в загальній системі забезпечення Збройних Сил України, також п.2 ст.24 Закону передбачено, що члени добровольчих формувань територіальних громад під час їх участі у заходах підготовки добровольчих формувань територіальних громад, а також виконання ними завдань територіальної оборони поширюються гарантії соціального і правового захисту, передбачені законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», згідно із статтею 9 цього Закону, держава гарантує

військовослужбовцям достатнє матеріальне, грошове та інші види забезпечення, але не відпрацьований механізм виплати грошового забезпечення та з якого бюджету це грошове забезпечення отримувати, з бюджету органів самоврядування чи з державного бюджету.

Отже, члени добровольчих формувань територіальних громад під час виконання завдань територіальної оборони також повинні мати грошове забезпечення та в статті 5 Положення визначено, що забезпечення матеріально технічними засобами та фінансування діяльності добровольчих формувань здійснюється за рахунок і в межах коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів, а також інших джерел, не заборонених законодавством. В свою чергу, матеріально – технічне забезпечення включає в себе технічне забезпечення та тилове забезпечення, тому необхідно внести зміни до Закону України «Про основи національного спротиву», де конкретно визначити обов'язки, щодо матеріально – технічного забезпечення. В разі зберігання зброї в спеціально обладнаних приміщеннях територіальної громади, необхідно мати добровільне формування територіальної громади, яке буде діяти на постійній основі з метою організації збереження зброї, в такому разі необхідно виплачувати грошове забезпечення.

Також потребує врегулювання на законодавчому рівні питання збереження за членом добровольчого формування територіальної громади його місця роботи (посади) і середнього заробітку та зарахування часу перебування у добровольчому формуванні територіальної громади до загального стажу роботи. Потребує врахування також виконання обов'язків членами добровольчих формувань територіальних громад в зоні бойових дій. Оскільки, з 12 червня 2022 року набрала чинності норма, згідно з якою на лінію зіткнення з ворогом можна посилати не тільки територіальну оборону Збройних Сил України, а й добровольчі формування територіальних громад. Хто повинен здійснювати матеріально – технічне забезпечення таких підрозділів в зоні бойових дій, адже завдання та навантаження рівноцінне з військовослужбовцями Збройних Сил України, а більшості населених пунктах органів самоврядування може не бути.

У більшості добровольчих формуваннях територіальних громад, яких налічується понад 800, недостатнє забезпечення

формою, аптечками, бронезилетами та іншими засобами захисту. Абсолютна більшість членів добровольчих формувань територіальних громад це патріотично налаштовані люди, які не мають досвіду бойових дій, не знають та не вміють користуватись зброєю, це люди різних професій з якими згідно нормативно правових актів не передбачена підготовка. Коли такі люди потрапляють у зону бойових дій, під обстріли або авіаційні удари, то в них може початись паніка, неадекватна реакція в результаті поранення або смерть. На даний момент така підготовка також не передбачена та не проводиться. В таких умовах відправляти людей на передову вкрай не правильно та не раціонально. Таким чином, значних втрат особового складу зазнала 130 бригада територіальної оборони у перші місяці повномасштабного вторгнення під населеним пунктом Серебрянка, Донецької області. Звичайно, як наслідок таких дій може спричинити акції матерів та дружин, дезертирства, масові військові правопорушення, зниження морального духу та публічні звинувачення на адресу українського військового командування. Також слід передбачити оборону територіальних громад, які нездатні самостійно себе забезпечити та в яких відсутні надходження.

Такі не доопрацювання та прогалини в законодавстві призводять до масового роззброєння та розформування добровольчих формувань територіальних громад, які могли б значно посилити Збройні Сили України та в рази підвищити їх бойову готовність.

Підсумовуючи вище викладене, потрібно на законодавчому рівні внести зміни до низки Законів України та інших нормативно правових актів, а саме:

- Законі України «Про основи національного спротиву»;
- Порядок організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву затверджений Кабінетом Міністрів України від 29 грудня 2021 року №1443;
- Постанова Кабінету Міністрів №1449 «Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад»;

- Порядок організації, забезпечення та проведення підготовки добровольчих формувань територіальних громад до виконання завдань територіальної оборони, затверджений Кабінетом Міністрів України від 29 грудня 2021 року №1447.

Деякі норми визначені розмити, що дає можливість органам самоврядування та державним органам спекулювати цим. Сфера цієї діяльності потребує реформи. Для того, щоб не було зловживань, у добровольчі формування територіальних громад необхідно набирати тих осіб, які не підпадають під мобілізацію, але хочуть захищати свою громаду за територіальним принципом. Також необхідно розробити механізм отримання грошового забезпечення добровольців та підтримати їх всіма можливими способами.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про основи національного спротиву» від 12.06.2022 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>
2. Постанова Кабінету Міністрів №1449 «Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад» - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-%D0%BF#Text>

Патеруха Н.Г., здобувачка наукового ступеня доктора філософії,

**Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна**

ІННОВАЦІЙНІЙ УПРАВЛІННЯ ПОСТВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну стало важким ударом по бізнесу, зупинивши виробництво багатьох підприємств, зруйнувавши логістику та ланцюги постачання, які підприємці працювали роками.

Як свідчить дослідження про стан українського бізнесу в період воєнного стану, проведене серед учасників тендерів у Prozoгго, у якому взяли участь 372 підприємця з усієї країни, 48% опитаних бізнесів зараз працюють, в тому числі в Західній Україні продовжують

працювати 62% підприємств, у Центральній - 55%. Водночас серед усіх підприємств, які продовжують роботу, 85% відзначило скорочення кількості замовлень. Це зумовило необхідність змінити профіль бізнесу, що відобразилося у тому, що 6% опитаних підприємств уже змінили, а 19% планують змінити фокус свого бізнесу, щоб більше відповідати потребам воєнного часу.

Таким чином, перезапуск економіки у воєнний час є одним з найбільш пріоритетних завдань уряду України. Держава має допомогти компаніям відновити діяльність, щоб у них була можливість і далі сплачувати податки й надавати робочі місця.

Для допомоги з релокації бізнесу ДП «Прозорро.Продажі» за ініціативи Мінекономіки, за підтримки Мінцифри та Національного проекту «Дія.Бізнес» запустили платформу цифрової взаємодії relocate.prozorro.sale. IT-система доступна для підприємств, які потребують переміщення, та компаній, які готові надати для цього приміщення чи інші активи. Бізнес, який подав заявки на релокацію, бачитиме актуальний статус свого запиту в особистому кабінеті на 57 майданчиках, які допомагатимуть з організаційними питаннями. Компанії, які хочуть допомогти підприємствам із релокацією, матимуть змогу опублікувати свої пропозиції у формі відкритого реєстру (наприклад, нерухомості або іншого майна). Представники Мінекономіки, військові адміністрації, компанії, які допомагають із логістикою, та інші учасники процесу зможуть опрацювати заявки на релокацію у системі, що спростить та оптимізує процес управління процесом переїзду.

Для реалізації проекту з релокації світовий вендор Microsoft Corporation надав у користування хмарні сервіси в межах загальної програми підтримки державних органів та бізнесу. [1]

Для стимулювання економіки України запроваджено пільгове кредитування для підприємств під 0% на час дії воєнного стану.

Для того, щоб вся актуальна інформація була доступна підприємцям, в тому числі про державні та донорські програми, приватні ініціативи підтримки підприємств в умовах війни Мінцифра збирала інформацію для підприємств на порталі Дія.Бізнес на одній сторінці <https://business.diiia.gov.ua/wartime>. Сторінку розроблено командами Офісу з розвитку підприємництва та експорту й

національного проєкту Дія.Бізнес спільно з Мінцифрою та Міністерством економіки України. [2]

Крім того, Національний проєкт із розвитку підприємництва Дія.Бізнес, Офіс з розвитку підприємництва та експорту, практична школа комунікацій Vazilik запускають навчальну програму «Говорить бізнес. Де і як комунікувати під час війни». Навчальна програма допоможе власникам бізнесів розумітися на каналах комунікацій та інструментах для просування бізнесів в Україні.

В рамках міжнародної співпраці слід виділити такі важливі заходи як:

- розвиток платформи з пошуку міжнародних проєктів для українських підприємців. Наприклад, Інститут маркетингу (Естонія) у співпраці з Офісом з розвитку підприємництва та експорту запустили проєкт з підтримки бізнесу Biz For Ukraine для українських компаній, які мають можливість дистанційно надавати сервісні послуги для іноземних компаній. Українські компанії отримають можливість знайти міжнародні проєкти на ринках країн ЄС, а іноземні компанії - послуги від кваліфікованих спеціалістів України; [3]
- реалізація програми EU4Business, яка продовжує діяльність в Україні, щоб підтримати малих і середніх підприємців під час воєнного стану в країні. Серед ініціатив програма планує надавати підтримку малим і середнім підприємствам через бізнес-об'єднання - кластери, торгово-промислові палати, громадські організації у територіальних громадах. Серед головних завдань екстреної підтримки Програми: зберегти робочі місця й підтримати економіку України; інтегрувати внутрішньо переміщених осіб та жінок у місцеві ланцюги створення доданої вартості та бізнес-мережі; допомогти диверсифікувати свої бізнесмоделі та розглянути можливість цифрової доставки продуктів і послуг; [4]
- залучити українську діаспору в допомогу українському бізнесу. Програма вже підтримала понад 10 000 підприємців та їхніх співробітників;

- Google запускає фонд підтримки для українських стартапів на \$5 млн. дол., згідно з якою українські підприємці зможуть розвивати свій бізнес, зміцнювати свою громаду під час війни та продовжити стабільну роботу після перемоги. Обрані стартапи отримують до \$100 000 на бездольовій основі. Також візьмуть участь у програмі менторської підтримки від Google, матимуть продуктову підтримку та кредити в Google Cloud.

Серед вітчизняних ініціатив важливою є реалізація програми прямої допомоги українцям - фінансування товаровиробників на місцях. Наприклад, українська компанія ТОВ «Економіка довіри» запускає програму фінансування українських товаровиробників на місцях. Компанія, підприємство чи ФОП, які працюють на території України та мають можливість допомогти українцям і надати матеріальну допомогу безплатно та без цілі на прибуток, можуть долучитися до проєкту. [5]

Міністерство економіки України у Telegram створило чат-бот @TrudEconBot, за допомогою якого можна знайти інформацію про організацію трудових відносин під час війни. У сервісі за розділами систематизовано відповіді на поширені запитання щодо особливостей трудових відносин під час воєнного стану, зокрема надання відпусток, оплати праці, ведення документації тощо.

Ще одним ефективним інструментом розвитку для економіки воюючої країни є стартапи. Стартапи, здебільшого, є тимчасовими утвореннями. Їх основною місією є пошук зручної, здатної до масштабування бізнес-ідеї, орієнтація розширення ринків. Малий бізнес орієнтований на здатність підтримуватися самостійно, працюючи на існуючих місцевих чи регіональних ринках, з першого дня генеруючи прибутки. Спільним для таких підприємств є проблема інвестиційних ресурсів на етапі становлення, що пов'язано із високим ступенем ризику.

Стартапи є ефективним засобом збереження економіки та її майбутнього розвитку шляхом, з одного боку, реалізації новітніх ідей, а з іншого - розвитку і життєдіяльності малого та середнього бізнесу. Інноваційні проєкти, що генерують щодня сотні нових та

революційних ідей, приносять значні прибутки (за умови їх успішної реалізації) та задають тенденції розвитку бізнесу [6]

Враховуючи останні події, варто акцентуватися на стратегії вирішення проблем на прикладі *civil tech*. Виокремлюють 4 напрямки спрямування проєктів стартапів у галузі цивільних технологій.

- Серед них 31% надають послуги з діджиталізації урядів, розробляють ефективні інструменти урядування.
- Наступні 22% - збирають, аналізують і візуалізують дані, допомагаючи населенню зробити виважений вибір.
- 27% - фокусуються на автономії громадян і розробці ефективних та безпечних систем голосувань, і ухвалення рішень.
- 20% підтримують і поширюють ініціативи, що спрямовані на підтримку найбільш вразливих груп людей. [7]

Зважаючи на те, що значна частка з них дійсно пов'язана із технологіями, проте можливості та ідеї для запуску в «нетрадиційних» галузях. Сьогодні, коли Україна опинилася в умовах повномасштабної війни з російською федерацією, пріоритетами стають знання і технології як ресурси стратегічного значення.

Яскравими прикладами українських стартапів, які допомагають вести війну з окупантами на усіх фронтах та зберігати економічну стійкість є:

- Play for Ukraine. Граєш в онлайн-гру - блокуєш сайти ворога: простий спосіб боротьби на цифровому фронті. Цей стартап допомагає українській армії боротися з агресором, тим самим залучає пересічних українців до безпечної допомоги.

- Zerno.bio, Biotechhub, створені у Tech Startup school у Національному університеті «Львівська політехніка». Подряпини, тріщини, легкі опіки – це наслідки з якими зараз ми стикаємося чи не щодня в умовах війни. Науковці займаються розробкою захисного крему для шкіри з відновлюючими властивостями (Швидка регенерація та загоєння пошкодженої шкіри).

- Tech Startup school виготовляють самохідні мобільні установки для військових потреб з метою розвідки. Установки керуються дистанційно з пультів, що дозволяє своєчасно виявляти противника, спостерігати за його діями, розвідувати місцевість,

здійснювати пошук із застосуванням засобів радіолокаційної, оптикоелектронної, звукової, геофізичної, магнітоелектричної розвідки.

Для України 2022 рік видався важким. Військові дії, які розгортаються на території держави, впливають як на життя звичайних людей, так і на економіку країни загалом. Для відновлення нормального функціонування держави як суб'єкту світової цивілізації, потрібно швидко приймати виважені рішення та структуровано відроджувати елементи життєздатності країни.

Список використаних джерел

1. «В Україні запустили безкоштовну платформу для допомоги в релокації бізнесу: як працює та кому підійде.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dou.ua/lenta/news/relocate-prozorro-sale-launched-in-ukraine/>.
2. «Як Дія.Бізнес допомагає відновитися та розвиватися підприємцям під час війни.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/diya-biznes-dopomagaye-malomu-ta-serednomu-biznesu-pid-chas-viyini-podrobici-50263798.html>.
3. Biz For Ukraine – платформа з пошуку міжнародних проєктів для українських підприємців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://business.diiia.gov.ua/cases/iniciativi/biz-for-ukraine-platforma-z-posuku-miznarodnih-proektiv-dla-ukrainskih-pidприємців>.
4. «Програма «EU4Business: конкурентоспроможність та інтернаціоналізація МСП» підтримуватиме підприємців під час воєнного стану.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eu4business.org.ua/news/the-eu4business-sme-competitiveness-and-internationalisation-programme-will-support-ukrainian-smes/>.
5. «Мінсоцполітики запускає програму щодо надання прямої допомоги жителям України шляхом фінансування українських товаровиробників на місцях.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrlegprom.org.ua/news/minsoczpolityky-apuskaye-programu-shhodo-nadannya-pryamoyi-dopomogy-zhytelyam-ukrayiny-shlyahom-finansuvannya-ukrayinskyh-tovarovyrobnykiv-na-misczyah/>.
6. Розробка стартап-проєктів: Конспект лекцій [Електронний ресурс] :навч. посіб. для студ. спеціальностей 151 – «Автоматизація та

комп'ютерно-інтегровані технології» та 152 – «Метрологія та інформаційно-вимірювальна техніка» / О. А. Гавриш, К. О. Бояринова, К. О. Копішинська; КПІ ім. Ігоря Сікорського. – Електронні текстові данні (1 файл: X,XX Мбайт). – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. – 188 с.

7. CIVIL SOCIETY: Futures of Citizenship and Democracy through Digital Perspective. URL: <https://juliencarbonnell.medium.com/civil-society-futures-of-citizenship-and-democracy-through-digital-era-24e28c27276> (дата звернення 27.09.2022р.)

Радзівєвська Г.Р., студентка,
Науковий керівник: доктор філософії, Дзюрах Ю.М.,
Національний університет «Львівська політехніка»,
Україна

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ НА ЛЬВІВЩИНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Публічне управління у сфері освіти в Україні здійснюється через систему відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування, до яких відносять Міністерство освіти і науки України, управління освіти обласної державної адміністрації та відділи освіти районних (міських) державних адміністрацій. Закон України «Про освіту» встановлює, що державну політику у сфері освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, інші центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування [1].

Публічне управління освітою зіткнулось з новими викликами від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну. Актуальність досліджуваної теми полягає в тому, що зараз необхідно шукати нові механізми управління закладами освіти та організувати їхнє навчально-методичне забезпечення.

Львівщина було однією з областей, яка прийняла найбільшу кількість внутрішньо переміщених осіб, значну частку з яких

становлять діти шкільного віку. 2022 – 2023 навчальний рік у 1118 закладах загальної середньої освіти Львівщини почали 281000 дітей, з яких 7000 – це діти з числа ВПО [2].

Органам місцевого самоврядування та керівникам закладів освіти довелось врахувати багато факторів, які вплинули на організацію освітнього процесу. Зокрема, неможливість проведення занять в офлайн форматі через безпекову ситуацію, проблеми з доступом до Інтернету, перебування учнів та педагогів за кордоном (на початку 2022 - 2023 навчального року у школи Львівщини з-за кордону повернулись близько 80% педагогів, 14 900 школярів досі перебувають за кордоном).

Рішення про формат, який буде на початку нового навчального року, приймали з урахуванням безпекової ситуації в регіоні та відповідно до позиції батьківського комітету та закладу освіти. Школи, які планували розпочати офлайн-навчання, повинні бути забезпечені належними укриттями, відповідність яких до вимог законодавства перевіряли спеціальні комісії, до яких увійшли представники ДСНС та поліції [3].

615 закладів освіти Львівської області розпочали заняття очно, 201 заклад - онлайн та ще 302 заклади освіти навчатимуться у змішаному форматі [2].

Стаття 4 Закону України «Про освіту» передбачає, що держава гарантує усім громадянам України та іншим особам, які перебувають в Україні на законних підставах, а також кожній дитині незалежно від підстав її перебування в Україні право на безоплатне здобуття повної загальної середньої освіти відповідно до стандартів освіти [1]. Для того, аби всі школярі, не лише області, а й України та за кордоном мали доступ до української освіти департамент освіти і науки Львівської обласної військової адміністрації разом з Національним університетом «Львівська політехніка» створили Українську дистанційну школу. Платформа почала працювати з середини березня 2022 року. Вчителі Львівщини, Київщини, Харківщини, Запоріжжя, Кіровоградщини, Тернопільщини, Волині долучились до викладання на волонтерських засадах. Це стало можливим завдяки тому, що органи місцевого управління організували у 2021 році для більш як 5000 вчителів курси, які підвищили їхню цифрову грамотність та

допомогли опанувати платформу MOODLE, на якій базувалась робота УДШ.

В межах Української дистанційної школи 795 школярів завершили 2021 – 2022 навчальний рік, 75 вчителів проводили онлайн-заняття. Цьогоріч відбувається набір учнів у 1 – 11 класи, платформу MOODLE [4].

Варто також зазначити, що рішення про цифровізацію освіти приймаються органами публічної влади на Всеукраїнському рівні. 27 липня 2022 року було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування інтегрованих інформаційних систем у сфері освіти» (реєстр. №7396). Цей закон засвідчив взаємодію органів влади на всіх рівнях з метою діджиталізації освітньої системи. Цифрову взаємодію між владою, школами, батьками та учнями будуть здійснювати на базі програмно-апаратного комплексу «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» (АІКОМ).

АІКОМ матиме доступ до взаємодії з інформаційно-комунікаційними системами та публічними електронними реєстрами у сфері освіти, враховуючи Єдину державну електронну базу з питань освіти, Єдиний державний демографічний реєстр, Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців і громадських формувань, Державний реєстрактів цивільного стану громадян, Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Це новий рівень здійснення публічного управління у сфері освіти. В кризові періоди такі нововведення є надзвичайно важливими, тому що педагоги та інші освітяни зможуть формувати та реалізовувати освітню політику відповідно до державних пріоритетів, а також брати участь у питаннях розподілу та перерозподілу міжбюджетних трансфертів із державного місцевим бюджетам [5].

Від початку запровадження системи зовнішнього незалежного оцінювання в Україні неодноразово звертались до питання його модернізації. Щороку ЗНО проходило з використанням технологій педагогічного тестування. Вступна кампанія 2022 року проходила в особливому форматі для того, аби забезпечити дітей від загроз, які можуть виникнути у зв'язку з війною. Відповідно до Наказу

Міністерства освіти і науки України від 12.05.2022 №433 альтернативою проведення ЗНО цього року був Національний мультипредметний тест, який був зорієнтований на предметний зміст результатів навчання з української мови, математики та історії України.

Відповідно до порядку проведення у 2022 році національного мультипредметного тесту органи управління освітою координують дії з регіональними центрами та організують здійснення заходів місцевими органами управління освітою, закладами освіти щодо організації та проведення НМТ; спільно з регіональними центрами формують мережу ТЕЦ та утворюють ТЕЦ; здійснюють контроль за діяльністю місцевих органів управління освітою щодо повноти та своєчасності забезпечення ТЕЦ залученими працівниками, їх підготовки та створення належних умов для роботи в цих пунктах [6].

Одним із важливих напрямків роботи органів публічного управління є створення безпечних умов для навчання. Закон України «Про освіту» визначає, що безпечне освітнє середовище – це сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечності та якості харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин [1].

На Львівщині 88 випускників отримали по 600 балів за три предмети НМТ, 303 - по 400 та 1035 - по 200 балів. Цей результат демонструє, що попри складну ситуацію, школи змогли забезпечити якісну підготовку школярів до тестування [7].

За підсумками Українського центру оцінювання якості освіти Львівщина вже декілька років поспіль займає лідируючі позиції за результатами ЗНО. Кількість вступників у заклади вищої освіти Львівщини у 2022 – 2023 навчальному році збільшилась за рахунок студентів з окупованих територій чи зон активних бойових дій. Це значне навантаження не лише на мережу університетів, а й на гуртожитки (від початку повномасштабного вторгнення в них розміщували внутрішньо переміщених осіб).

Освіта України переживає часи трансформацій. Ті виклики, які сьогодні постали перед освітянами та представниками органів публічного управління освітою, змінять ставлення до механізмів викладання, комунікації між учнями, батьками, вчителями та владою. Більше того, вже зараз змінюються навчальні програми з предметів, як гуманітарних, так і технічних. Її основою має стати принцип україноцентризму, який виховає молоде покоління з почуттям національної приналежності та гордості за свою країну.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» // Відомості Верховної Ради. – 24.09.2022. – № 38-39. Ст. 380
2. 55% школярів на Львівщині навчатимуться очно [Електронний ресурс] // Освіта Львівщини. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://osvita.loda.gov.ua/?page=blog&id=1058>.
3. Питання початку нового навчального року обговорили на Раді ректорів закладів вищої освіти Львівщини [Електронний ресурс] // Освіта Львівщини. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://osvita.loda.gov.ua/?page=blog&id=1020>.
4. В Українській дистанційній школі урочисто завершили навчальний рік [Електронний ресурс] // Освіта Львівщини. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://osvita.loda.gov.ua/?page=blog&id=977>.
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування інтегрованих інформаційних систем у сфері освіти» // Відомості Верховної Ради. – 27.07.2022. – № 2457-IX.
6. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку проведення у 2022 році національного мультимпредметного тесту» // Міністерство освіти і науки України. – 12.05.2022. – № 433.

7. Відомі перші результати Національного мультитесту на Львівщині [Електронний ресурс] // Освіта Львівщини. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://osvita.loda.gov.ua/?page=blog&id=1041>.

Сташин С.А., студентка,
Іванус Ю., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Науковий керівник: д.е.н., доцент Капленко Г.В.,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

РЕФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ДОВОЄННОГО ТА ВЕКТОРИ ПІСЛЯВОЄННОГО ПЕРІОДУ

З огляду на глобалізаційні виклики сьогодення організаційні перетворення в Україні повинні поглибити та прискорити процеси трансформації публічного управління, базуючись на принципах демократичності, транспарентності, підзвітності та підконтрольності системи публічного управління громадянському суспільству. У реформаційних процесах вітчизняного публічного управління можна прослідкувати певні тенденції та напрямки змін в аспекті європейської інтеграції публічного управління, децентралізації влади, запровадження принципів демократичного врядування та нового публічного управління.

Відповідно до сучасних ідей українського державотворення головною його метою є створення ефективної системи публічного управління, яка б сприяла становленню України як правової європейської держави з високим рівнем життя населення, демократії, політичної та соціальної стабільності, розроблення оптимального механізму функціонування органів публічної влади, що ґрунтується на відповідності сучасним умовам розвитку ринкової економіки, демократичним перетворенням в суспільстві та взаємодії з громадськістю. Прагнення України успішно подолати кризові ситуації, орієнтація публічного управління на європейські цінності нероздільно пов'язані з вирішенням проблем підвищення ефективності системи

органів публічної влади на інноваційних засадах. Багато проблем публічного управління (до 24.02.2022) були як результат потреби уряду розвиватися та впроваджувати інновації.

Як слушно зазначає А. Береза, модернізувавши на основі досвіду зарубіжних країн публічне управління, ми зможемо вирішити такі ключові питання: 1) підвищити ефективність діяльності органів виконавчої влади та зменшити затрати на їх утримання; 2) зміцнити довіру до держави з боку населення та приватного сектора, сприяти формуванню активного громадянського суспільства шляхом збільшення можливостей участі в процесі прийняття рішень; 3) збільшити прозорість системи державної влади, підзвітної суспільству, де кожен знає, хто за що відповідає і кому підконтрольний; 4) сприяти економічному розвитку держави, підвищенню її конкурентноздатності на світовому ринку; 5) протидіяти таким негативним явищем, як корупція, зловживання службовим становищем, надмірне регулювання соціально-економічних процесів; 6) полегшити інтеграцію у наднаціональні об'єднання, зокрема у Євросоюз, оскільки процеси глобалізації та універсалізації мають місце і у сфері публічного управління [1, с. 144–145].

Нова концептуальна модель публічного управління повинна впроваджуватися за кількома ключовими напрямками:

1. Забезпечення постійного урахування в управлінській діяльності змін об'єкту управління (внутрішнього середовища) моніторингу проблем і протиріч, виробленні своєчасних заходів щодо їх вирішення на основі подальшої демократизації політичної системи та активізації участі українських громадян в управлінській діяльності. При чому модернізація управлінської діяльності має бути спрямована націльна на консолідацію українського соціуму, на його поступальний розвиток.

2. Сприяння розвитку соціального капіталу. Система публічного управління в новій парадигмі свого розвитку повинна описуватися не тільки в рамках таких категорій як «ефективність» і «результативність», на чому акцентується увага, а й у контексті понять «соціальна справедливість», «соціальне благополуччя», «соціальна відповідальність». Від ефективності реформування системи охорони здоров'я, пенсійної системи, житлово-комунального господарства

(проте сьогодні доречніше говорити про його відновлення на багатьох територіях України), системи соціальної підтримки населення буде залежати стабільність у суспільстві, довіра до органів публічного управління. Новий підхід до управління соціальною сферою полягає в тому, що ключове місце відводиться підвищенню взаємної відповідальності різних рівнів влади в реалізації соціальної політики.

3. Гнучкість економічної політики. Варто відзначити, що для досягнення соціальних ефектів поступального розвитку, активізації соціальних механізмів громадської саморегуляції та забезпечення ресурсів подальшого зростання необхідно гнучко поєднувати різні управлінські стратегії економічного розвитку. Нова модель управління передбачає активне залучення до регулювання економічних процесів некомерційних асоціацій виробників, громадських організацій, що захищають права споживачів, інших інститутів громадянського суспільства, які можуть взяти на себе частину управлінських функцій, які зараз здійснює держава.

4. Підтримка науки та інновацій. Майбутнє України, успіх усіх перетворень, які будуть відбуватися у країні, буде значною мірою визначатися забезпеченням «прориву» на пріоритетних напрямках розвитку науки, техніки і технологій, конкурентоспроможності нашої науки і освіти, підвищенням їх ролі в економічному і соціокультурному розвитку країни. Ключове значення у формуванні нової моделі управління наукою та освітою має усунення існуючих сьогодні зайвих адміністративних і правових бар'єрів. Не менш важливо забезпечити державне сприяння інституційному розвитку науково-освітніх структур із використанням інструментів державно-приватного партнерства, таких як венчурні фонди, банки розвитку, інноваційні майданчики та інкубатори. За своєю сутністю нова модель орієнтована на розвиток кадрового потенціалу науки, на ефективне заповнення та підвищення якісного рівня науково-дослідних і адміністративно-управлінських кадрів.

5. Упровадження нової управлінської культури. Для створення сучасної моделі публічного управління необхідно подолати застарілий стереотип державної бюрократії, в основі якого лежить недовіра до людини, неприйняття ініціативи, самостійності, нестандартного підходу до вирішення завдань. Більш широке залучення громадян до

реальної участі в управлінській діяльності дозволить сформувати нову модель державно-громадянського управління. Саме в розвитку державно-громадянського управління в роботі полягають головні ресурси модернізації всієї управлінської діяльності в сучасній Україні, основні умови вдосконалення соціальної організації і соціальних відносин у суспільстві.

6. Розвиток громадянського суспільства. Стосовно розвитку самого українського суспільства важливе місце належить досягненню високого рівня самоорганізації і саморегуляції соціуму на основі зрілої громадянської позиції, що виражається в розвиненому почутті громадянської відповідальності, у формуванні вимог до влади щодо ефективної діяльності на благо суспільства. Без досягнення даних якостей українське суспільство не зможе вирішувати соціальні завдання, пов'язані з організацією багатьох важливих аспектів економічного, соціального, культурного життя, звільняючи від цього державні структури, націлюючи діяльність останніх на вирішення стратегічних завдань національного розвитку, де потрібна участь держави. Побудова розгалуженої системи самоврядних організацій дозволить зміцнити демократичні засади управління, повніше розкрити творчий потенціал особистості, сприятиме розвитку самого громадянського суспільства, модернізації всієї системи публічного управління.

7. Децентралізація влади. Модернізація публічного управління передбачає не тільки перерозподіл управлінських функцій між державою і суспільством, а й між владою і бізнесом, центром і регіонами. Децентралізація державного управління та передача частини економічних, соціальних та інших функцій, які зараз перебувають у віданні держави, некомерційним асоціаціям і партнерам дозволить значно оптимізувати всю систему управління, підвищити її ефективність і якість на новий рівень.

8. Розвиток публічно-приватного партнерства. Це дозволить скоротити загальну кількість чиновників за рахунок передачі багатьох допоміжних управлінських функцій, які раніше виконували державні органи, бізнес-структурам. Велику роль у його розвитку відіграють такі його форми, як аутсорсинг, лізинг, оренда, державні контракти, договори про концесію та розподіл продукції. Створення великих

державно-приватних корпорацій дозволить акумулювати національні ресурси економічного розвитку на найбільш проривних напрямках, підвищувати конкурентоспроможність українських компаній на глобальному ринку. Розвиток взаємовигідних відносин між бізнесом та органами публічного управління не лише корисний двом сторонам взаємодії, але й має соціально значимий характер, сприяючи вирішенню важливих соціальних, економічних, соціально-культурних завдань [2, с. 66–68].

У світовій практиці широко використовується такий алгоритм модернізації публічного управління: спочатку основна увага приділяється створенню нормативних засад діяльності та законодавству, далі формуються нові організаційні інститути управління, і тільки потім переходять до роботи над технологіями підвищення ефективності управлінської діяльності, базуючись на розробленій «ідеальній» моделі публічного управління [2, с. 69].

Проте, зважаючи на сьогоденні умови, а саме з повномасштабним вторгненням російської федерації, проблеми та перспективи розвитку публічного управління дещо змінили свій напрямок в Україні.

Запровадження воєнного стану завжди викликає шоківий вплив на різні сфери життєдіяльності держави і суспільства. Це пов'язано як з інституційно-правовими змінами, що настають у цьому випадку, так і з головною причиною запровадження такого стану – військовою агресією ззовні, що викликає різку трансформацію цілої низки неформальних інститутів [3, с. 32].

Воєнний час висуває нові вимоги до публічного управління. Надзвичайна обстановка воєнного часу є своєрідним тестом на перевірку ефективності державного механізму управління. Публічне управління в період війни відрізняється від управління в мирний час. Це зумовлено дією багатьох факторів. Якщо в мирний час публічне управління характеризується демократичними процедурами, то в період війни воно тяжіє до авторитарного стилю керівництва [4, с. 50].

Таким чином, нарівні з таким поняттям як «демократичний транзит» – перехід від тоталітарно-авторитарних форм правління до демократичних» доцільно внести нове поняття – зворотний транзит, який система управління здійснює в кризовий період військових дій.

Зворотний транзитний перехід – це перехід від демократичних форм публічного управління до авторитарних форм публічного управління під контролем демократичних інститутів [4, с. 51].

Правовою основою для зворотного транзиту системи публічного управління є Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» та Указ президента України «Про введення воєнного стану в Україні». Своїм указом Президент В. Зеленський 24 лютого 2022 року у відповідь на російське військово-вторгнення в Україну оголосив воєнний стан. Відповідно до закону «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності [5].

Цей режим передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройній агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [5].

Потрібно розуміти, що подібний зворотний транзит в Україні від демократичної до авторитарної системи управління в умовах війни має зовсім іншу природу, ніж більшість авторитарних режимів управління. У випадку нашої держави акцентуація авторитарних методів управління є вимушеним заходом і є наслідком війни. Це тимчасовий захід має за мету підвищити ефективність державного і місцевого управління без нівелювання демократичних методів управління і з майбутнім поверненням до демократичного режиму управління. Зворотний транзит підконтрольний з боку демократичних законодавчих норм, затверджених за час існування демократичного режиму управління. Під дією цих законодавчих норм після закінчення воєнного стану автоматично відбудеться класичний транзитарний перехід до демократичної системи управління [4, с. 51–52].

Складні випробування, що випали на долю українського народу внаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну, з особливою гостротою актуалізують необхідність формування спроможності публічного управління адаптивно реагувати на виклики воєнного часу та потреби післявоєнної відбудови. Масштабність та складність проблем у всіх сферах і на всіх рівнях суспільної життєдіяльності, що проявляється в координатах нестабільного, нетипового, агресивного середовища, пов'язана із великими людськими й матеріальними втратами, сигналізує про невідкладну потребу запровадження нових підходів до вироблення дієвих механізмів публічного управління, які б дозволили вистояти у воєнному, економічному, гуманітарному плані, здобути перемогу та закласти підґрунтя післявоєнного оновлення [6, с. 21–22].

Зокрема, найгостріше постає питання щодо відновлення та модернізації публічного управління саме на територіях, які на даний момент окуповані. Тож у період відбудови доведеться використовувати комплекс сучасних інноваційних інструментів управління відродженням територій задля їх подальшого ефективного розвитку.

Вимоги суспільства до системи публічного управління відновленням територій у період повоєнної відбудови вимагають нового осмислення проблем, що постають перед нею. Тому актуальними є такі завдання: формування нових інститутів, організаційних структур та інструментів здійснення державного управління та місцевого самоврядування в процесі відродження територій; створення нової правової бази, яка регламентуватиме функціонування та розвиток відроджених територій в умовах потенційних, латентних військових загроз; забезпечення людськими ресурсами нової системи публічного управління відновленими територіями; зміцнення та формування нових фінансово-економічних основ функціонування та розвитку відновлених територій; наукового, інформаційного-технічного забезпечення системи публічного управління, формування системи наукового та інформаційного моніторингу її функціонування та розвитку в процесі відновлення територій [7, с. 6].

Попри всі загрози, наша країна зберігає демократичний вектор розвитку. Більшість українців вірять у перемогу України над росією. Але ця перемога стосується не тільки звільнення захоплених агресором територій, але й збереження демократичних прав і свобод. Питання демократії вкрай важливе для українців, особливо коли вони бачать її рівень у рф. Це можна назвати також одним із факторів того, чому українці без вагань виступили на захист України і щодня показують свою мужність, відважність та непохитність.

Майбутня перемога України в російсько-українській війні створюватиме необхідність докорінної модернізації системи публічного управління, адже теперішня модель містить тенденції старих прорадянських технологій управління, не вирішує проблему розмежування повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування, не містить запобіжників антикризового розвитку, не враховує чинників зовнішньої загрози [14, с. 64].

Список використаних джерел

1. Береза А. В. Сучасні підходи до модернізації публічного управління. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України*. 2011. № 6 (56). С. 144–153. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/bereza_suchasni-1.pdf (дата звернення: 20.10.2022).
2. Левченко С. О. Напрями модернізації системи публічного управління в Україні. *Публічне управління: теорія та практика : зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з державного управління*. 2014. Вип. 4(20). С. 65–70. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/Pubupr_2014_4_12.pdf (дата звернення: 20.10.2022).
3. Борщевський В., Василиця О., Матвєєв Є. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. *Держава та регіони. Сер.: Публічне управління і адміністрування*. 2022. № 2 (76). С. 30–35. URL: <https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/3218/5.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 24.10.2022).
4. Нескородєв С. М. Особливості публічного управління у воєнний стан. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*, Stockholm, 2022. P. 50–

52. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/53>
(дата звернення: 24.10.2022).

5. Про правовий режим воєнного стану (Закон України). № 389-VIII.
(2015)

URL:<https://ips.ligazakon.net/document/view/T150389?an=62&q=%E2%84%96%20389-VIII> (дата звернення: 24.10.2022).

6. Васіна А. Аспекти формування спроможності публічного управління реагувати на виклики воєнного часу. *Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах війни та післявоєнної відбудови України* : матеріали доп. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Тернопіль, 31 трав. 2022 р.). URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/44954/1/ZBIRNIK_31_05_2022.pdf (дата звернення: 25.10.2022).

7. Іжа М., Пахомова Т. Концептуальні підходи до інноваційних механізмів публічного управління відновленням територій. *Аспекти публічного управління*. 2022. Т. 10, № 3. С. 5–10. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/926/892> (дата звернення: 25.10.2022).

8. Монастирський Г. Актуальні виклики модернізації публічного управління розвитком громад в умовах післявоєнної відбудови. *Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах війни та післявоєнної відбудови України* : матеріали доп. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Тернопіль, 31 трав. 2022 р.). С. 64–67. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/44954/1/ZBIRNIK_31_05_2022.pdf (дата звернення: 25.10.2022).

Страхніцький Я.О., здобувач наукового ступеня доктора
філософії,
**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
Україна**

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Україна сьогодні зіткнулася із необхідністю адаптації своєї державної політики до умов протидії численним інструментам ведення гібридної війни з боку країни агресора, спрямованих на руйнацію суверенітету та цілісності нашої країни. Розпочата російською федерацією повномасштабна війна, несе суттєву загрозу та руйнування як для військових та промислових об'єктів, так і для життєво-важливих об'єктів критичної інфраструктури. Очевидно, що наявні випадки знищення критичних об'єктів, мають на меті завдати значної шкоди нормальним умовам життєдіяльності цивільного населення.

У зв'язку з військовою агресією російської федерації, Президент України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до п. 20 ч.1 ст.106 Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» 24 лютого 2022 року підписав Указ, яким запровадив воєнний стан. Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в країні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [3].

Варто зазначити, що прояви російського військового вторгнення систематично порушують міжнародні нормативно-правові акти, у тому числі й у сфері захисту критичної інфраструктури. Так, частина об'єктів критичної інфраструктури в умовах війни знаходиться під захистом Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року. У документі відсутнє саме формулювання терміну «критична інфраструктура», однак зазначається, що «будь які цивільні об'єкти не повинні бути об'єктом нападу або репресалій». Відповідно, можемо зробити висновок, що оскільки об'єкти критичної інфраструктури не відносяться до військових, тому підпадають під дію даного документу. Окрім цього, документ забороняє піддавати нападу, знищувати чи виводити з ладу об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення. Також у Додатковому протоколі є чіткий перелік установок і споруд, що містять небезпечні сили, які заборонено піддавати нападам, а саме: греблі, дамби й атомні електростанції [2]. Однак Збройні Сили України підтверджують, що за одну із стратегічних цілей ворог обрав саме об'єкти критичної інфраструктури міст України, що розташовані у глибокому тилу. Це підтверджено фактами періодичних групових ракетних ударів з акваторії Чорного моря, рубежів пуску над Каспійським морем, а також стратегічної авіації із використанням різних типів ракет (Х-101, Х-555, Калібр, Іскандер, С-300, Торнадо), а також безпілотних літальних апаратів, в тому числі іранських дронів-камікадзе «Shahed 136» та Mohajer 6. Внаслідок збройної агресії на території України було пошкоджено уже близько 30% об'єктів критичної інфраструктури [4]. Можемо дійти висновку, що руйнуючи об'єкти критичної інфраструктури, всупереч міжнародним правилам війни, ворог намагається маніпулювати психологічним та моральним станом цивільного населення. Формуючи внутрішній страх потенційних проблем (відсутність взимку тепла, електроенергії, питної води, транспортного сполучення, медичного обслуговування та ін.), намагається доповнити процес активних бойових дій та змусити прийняти свої умови.

Аналізуючи напрямки державної політики у сфері захисту критичної інфраструктури в умовах воєнного стану, зазначимо, що ключовим напрямком залишається нормативно-правове регулювання

інституційної складової. Ключовими законами в умовах воєнного стану у сфері захисту об'єктів критичної інфраструктури залишаються Конституція України, закони України «Про оборону України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про критичну інфраструктуру», «Про правовий режим воєнного стану» та ін. Відповідно до Закону «Про правовий режим воєнного стану» [3], на територіях, де введено воєнний стан, з метою захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації. Спрямування, координацію та контроль за діяльністю обласних військових адміністрацій з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, здійснення заходів правового режиму воєнного стану здійснює Генеральний штаб Збройних Сил України, а з інших питань – Кабінет Міністрів України та обласні державні адміністрації у межах своїх повноважень.

З метою захисту об'єктів критичної інфраструктури, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) може: встановлювати (посилувати) охорону об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і вводити особливий режим їх роботи (порядок встановлення (посилення) охорони таких об'єктів та їх перелік, що із введенням воєнного стану підлягають охороні, а також порядок особливого режиму їх роботи затверджуються Кабінетом Міністрів України); запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та захисту критичної інфраструктури з метою виконання робіт, що мають оборонний характер забезпечення функціонування національної економіки та захисту критичної інфраструктури; порушувати у порядку, визначеному Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на посягання на стійкість критичної інфраструктури. У межах своїх повноважень військові адміністрації населених пунктів здійснюють делеговані повноваження органів виконавчої влади, можуть встановлювати посилену охорону об'єктів

критичної інфраструктури та об'єктів, які забезпечують життєдіяльність населення [3].

Актуальним заходом державної політики у сфері захисту критичної інфраструктури в умовах воєнного стану сьогодні вважаємо затверджений Постановою Кабінету Міністрів України 22 липня 2022 р. № 821 Порядок проведення моніторингу рівня безпеки об'єктів критичної інфраструктури [5], який визначає механізм проведення моніторингу із встановлення відповідності стану захищеності об'єкта критичної інфраструктури вимогам законодавства, достовірності наданої інформації визначеним суб'єктам національної системи захисту критичної інфраструктури, надання методичної допомоги операторам об'єктів критичної інфраструктури в удосконаленні системи захисту критичної інфраструктури.

Порядок напрацьований на вимогу закону «Про критичну інфраструктуру» і містить чіткий алгоритм дій: моніторинг буде здійснюватися раз на три роки секторальними та функціональними органами у сфері захисту критичної інфраструктури; оцінка стану захищеності буде враховувати специфіку функціонування об'єкта; за результатом моніторингу складатимуть акт, де вкажуть одну з трьох оцінок забезпечення захищеності: «забезпечує», «обмежено забезпечує», «не забезпечує»; обов'язково надаватимуться пропозиції про вдосконалення системи захисту об'єкта; оператор критичної інфраструктури отримуватиме акт перевірки і зобов'язаний вжити заходів щодо усунення виявлених порушень. Таким чином, це дасть можливість відповідним державним органам постійно моніторити стан критичної інфраструктури та мати у розпорядженні необхідні механізми впливу задля забезпечення безперервної роботи [5].

У даному напрямку слушною вважаємо пропозицію учених [1], [6] по формуванню паспорта загроз для об'єктів критичної інфраструктури. Паспорт загроз учені Дзюба Т. М. та Опанасенко М. І. визначають як документ, який передбачає оцінку подій, що створюють небезпеку [1]. Погоджуємось із думкою Резнікової О. О., що дана ініціатива забезпечить раннє попередження осіб, що приймають управлінські рішення, про нові потенційні загрози та ризики, з метою їх об'єктивної та всебічної оцінки, підготовки та здійснення відповідного рішення та реагування. Паспорт загроз учена рекомендує

сформувати із трьох основних блоків: характеристики загроз; спроможності і ефективності держави з реагування на загрозу; оцінки масштабу загрози, тенденції її розвитку та наслідків реалізованих заходів [6]. Тобто розроблення паспорта загроз для об'єктів критичної інфраструктури дасть можливість переорієнтувати існуючі можливості цільового моніторингу у необхідне русло в межах функціонування системи раннього виявлення та попередження загроз критичним об'єктам.

Отже, державна політики у сфері захисту критичної інфраструктури в умовах військового стану в Україні має ґрунтуватися на підвищенні ефективності та дієвості захисту критичної інфраструктури від ворожих впливів та зловмисних дій. Варто також зосередити увагу на заходах із запобігання аваріям на об'єктах критичної інфраструктури та їх оперативному відновленні в екстремальних умовах особливо у холодні пори року.

Список використаних джерел

1. Дзюба Т. М., Опанасенко М. І. Розроблення паспорта загрози для системи раннього виявлення загроз національній безпеці України. *Кибербезпека: освіта, наука, техніка*. 2021. № 4 (12). С. 61-68
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». № 389-VIII від 12.05.2015 (ред. від 29.09.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n29>
4. Офіційний веб-сайт Збройних Сил України. URL: <https://www.zsu.gov.ua/>
5. Порядок проведення моніторингу рівня безпеки об'єктів критичної інфраструктури. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2022-п#Text>
6. Резнікова О. О. Паспорт сепаратистської загрози в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2018. № 2. С. 12-24

Таранюк О.Д., студентка,
Науковий керівник: к.е.н., доцент **Пак Н.Т.**,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Публічне управління та адміністрування має свої особливості розвитку в умовах воєнного часу. Запровадження воєнного стану призводить до неабиякого впливу на управління різних сфер життєдіяльності держави і суспільства.

У період дії правового режиму воєнного стану, розуміємо, з якими труднощами доводиться зіштовхуватись на території своєї держави, це є: руйнування усталеної системи управління державою, гостра зміна структури економіки, інфляція, значна втрата бюджетних надходжень, зростання бідності, забезпечення діяльності суб'єктів господарювання, труднощі надання адміністративних послуг, а також нарід соціальних та демографічних проблем. [1]

Процес розподілу управлінських функцій між органами державної влади налагоджується та врегульовується. В умовах війни громадські організації почали реалізовувати ряд важливих заходів і проєктів.

Через обмеженість доступу до інформаційних ресурсів зростає важливість мережі центрів надання адміністративних послуг націлених на державну підтримку. Важливе значення для громадян має вирішення низки важливих питань соціального захисту та соціального забезпечення.

Зміни, які держава адаптувала до умов воєнного стану:

терміни виплати державних соціальних допомог, призначені раніше, продовжено на період введення воєнного стану та одного місяця після його припинення чи скасування і виплачується за повний місяць без звернення до органів соцзахисту;

можливість подання інформації про пошкоджене або знищене майно внаслідок бойових дій через портал Дія або ЦНАП;

втілюється спільний з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців проєкт щодо додаткових заходів із соціальної підтримки ВПО;

визначено порядок подання електронних заяв щодо отримання допомоги від міжнародних організацій;

передбачено разову грошову допомогу цивільному населенню, які проживають в деокупованих населених пунктах;

затверджено порядок компенсації витрат за тимчасове розміщення ВПО. [2]

Органи публічної влади створили сервіс «Мобільна валіза ЦНАП», який забезпечує доступ та надає адміністративні послуги тим, хто не може самостійно відвідувати Центри надання адміністративних послуг. Основні переваги «мобільної валізи ЦНАП» як для громадян, так і для органів влади є: досконалість організації при наданні послуг; покращення якості надання послуг; зручність отримання послуг; та забезпечення доступності для всього населення. Також можна, зазначити нові послуги, що з'явилися у застосунку «Дія» це – «ЄДокумент» та «ЄДопомога», що дозволяють громадянам отримати грошову допомогу.

В умовах воєнного стану можуть бути утворені нові органи публічної влади. Законом України «Про правовий режим воєнного стану» на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, Президентів України надано право утворюватися тимчасові державні органи - військові адміністрації двох видів:

військові адміністрації у областях та районах;

військові адміністрації населених пунктів. [3]

Важливість оптимізації процесів управління державою та її регіонами в умовах воєнного часу значно зростає. Постають нові виклики перед системою публічного управління в Україні. Насамперед необхідно налагодити взаємодію між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського

суспільства задля подолання наявних проблем, які пригальмовують адаптацію країни до умов воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Дяченко С. Як нам відбудувати Україну. Успішні світові кейси повоєнного відновлення. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubriceconomy/3493522-ak-nam-vidbuduvati-ukrainuuspisni-svitovi-kejsi-povoennogo-vidnovlenna.html>
2. Надання адміністративних послуг під час воєнного стану. Координаційний центр з надання правової допомоги. 12.04.2022. URL: <https://pravokator.club/news/nadannyaadministrativnyh-poslug-pid-chas-voyennogo-stanu/>
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування питань, пов'язаних із військовополоненими в особливий період : Закон України від 24 березня 2022 року URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2158-20#n41>
4. Тимошук В. Вплив війни на сферу адміністративних послуг та рекомендації на майбутнє. UPLAN. 20.04.2022. URL: <https://uplan.org.ua/>
5. Філіпенко А. Концептуальний устрій цифрової економіки. Діджиталізація сучасної системи міжнародних економічних відносин : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 2019. № 20. Т. 1. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3751

Хорошенко М.В., лікар-інтерн стоматологічної поліклініки,
Львівський національний медичний
університет імені Данила Галицького,
Україна

СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В КОНТЕКСТІ БЛАГОПОЛУЧЧЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Протягом останніх десятиліть здоров'я та соціальний добробут населення набуло сутнісного політичного значення. Уряди, державні чи приватні організації, за допомогою політичних та соціальних заходів всіляко намагаються знайти ефективні важелі впливу на

індивідуальне та суспільне здоров'я, соціальне забезпечення з метою покращення його стану. Пандемії, інфекційні захворювання становлять загрозу для країн і дедалі частіше вимагають негайної реакції національних систем охорони здоров'я. До вирішення проблем охорони здоров'я дедалі активніше залучаються міжнародні соціальні громадські організації, які відіграють роль глобальних учасників політики громадського здоров'я.

Соціальна робота покликана залучити населення до здорового способу життя, допомагаючи сформуванню правильного уявлення про соціальні ролі та відносини в суспільстві. Проте запровадження міжнародних зобов'язань, стандартів, програм та модельного законодавства охорони здоров'я та соціальних проблем у конкретних країнах значною мірою залежить не від доцільності соціально-медичних втручань, а від локального контексту, соціокультурних традицій, ідеологічних уподобань. Активізація участі урядів та зацікавлених груп у виробленні політичних та соціальних рішень щодо охорони здоров'я, посилення уваги вчених різних сфер знань цієї сфери не є випадковими. Адже питання здоров'я, соціального забезпечення вартості та доступності лікування, умов життя стосуються інтересів широких груп населення, формують електоральні настрої, стають предметом політичних дискусій.

Розглядаючи базові засади соціальної політики та принципи охорони здоров'я необхідно зупинитися на основних напрямках. Як свідчить огляд наукової літератури, вчені використовують різні підходи до виділення принципів. Зокрема, найпоширеніші підходи: управлінський, правовий, медичний, соціальний та економічний. Державні кошти на охорону здоров'я та соціальну політику мають бути спрямовані виключно на благо громадян. Держава має прагнути до того, щоб усі витрачені платниками податків гроші приносили якнайбільше результату для здоров'я та благополуччя людей. Таким чином, можна говорити про те, що соціальна політика та охорона здоров'я стали предметом соціальних досліджень. Нові вимоги до соціальної політики та охорони здоров'я пов'язані також із об'єктивним процесом формування проблем здоров'я, які при цьому активно політизовані.

Такі сучасні інновації спонукають до глибшого осмислення процесів взаємовідносин між національними та наднаціональними інститутами у сфері охорони здоров'я, соціальної політики, соціології, сучасних тенденцій управління. Останніми роками виникло кілька нових захворювань. Тому в сучасному світі значно актуалізуються проблеми взаємодії між національними та локальними ініціативами щодо збереження здоров'я, соціальними проблемами, глобальними ідеями та локальним середовищем їх втілення. Спільнота змінюється настільки швидко, що реформаторські зусилля за цими змінами просто не встигають. Необхідно змінювати спосіб мислення у підході до вирішення різних проблем, тому що він має виходити із потреб сучасного суспільства.

Здоров'я населення – це стан, що характеризується комплексом демографічних показників: народжуваність, смертність, смертність немовлят, рівень фізичного розвитку, захворюваності, очікувана середня тривалість життя [3]. На стан здоров'я населення, зазначають сучасні дослідники, суттєво впливають: демографічна та медична ситуації, духовний та культурний рівні, матеріальне становище, соціальні відносини, конфлікти, засоби масової інформації, урбанізація, темпи індустріалізації. Тому охорона здоров'я та соціальні складові повинні мати комплексний характер, що слід враховувати у відповідній ситуації. Ефективна державна політика є щодо самостійної сфери суспільних відносин, пов'язаної з реалізацією національних та глобальних цілей, соціально-економічним реформуванням суспільства. Її результати є мірилом для оцінки рівня суспільного добробуту, розвитку суспільства та його безпеки.

Сучасна політика охорони здоров'я соціальних аспектів ґрунтується на тому, що уряди країн несуть відповідальність за стан здоров'я та благополуччя населення, а не лише за стан та фінансування системи надання медичної допомоги, яка працює в країні. Державна політика служить одним із способів легітимації влади та оперує нормативними уявленнями про здоров'я та благополуччя як бажаний рівень соціально-демографічних показників. Система охорони здоров'я та соціального забезпечення не може функціонувати як єдине ціле, вона діє лише завдяки зусиллям відповідних працівників, а у складових частинах відбуваються неузгоджені процеси, внаслідок чого

саме існування галузей перебуває під загрозою. Стан протидії корупції у певних сферах потребує вжиття комплексних заходів з боку органів державної влади, які мають забезпечити успішну реалізацію державної антикорупційної політики.

Пріоритетна увага в цих умовах має бути надана усуненню причин та умов, що сприяють скоєнню корупційних правопорушень [1]. Серед основних корупційних складових у галузі охорони здоров'я та соціальної політики виділяють існування корупційних схем у державних закупівлях, неналежне кадрове забезпечення галузей та існування великої кількості дозвільних документів та ліцензій. Причиною, що сприяє поширенню явища корупції, є відхилення від стандартів етики та культури, які перебувають у прямій залежності від політичної волі. Формування кадрової політики у сфері охорони здоров'я населення соціального спрямування досить складний і багатогранний процес, у якому взаємодіють об'єктивні та суб'єктивні чинники. Він включає послідовне здійснення законодавчих, організаційно-управлінських, науково-дослідних та інших заходів.

Важливу роль у правовому вихованні відіграють такі засоби масової інформації як інтернетні видання, газетні, журнальні статті, кіно та телебачення, які допомагають особистості зрозуміти та засвоїти процес різноманітної соціальної практики. Ці кошти створюють спеціальний інструментарій для донесення до розуму та почуттів кожної людини правових цінностей, таких як життя та здоров'я людини. Суспільне здоров'я та соціальний добробут будується на взаєминах із соціумом і визначається тими моральними принципами, які є основою соціального життя людини у суспільстві. Програма та заходи такого характеру мають передбачати механізми впровадження екосистемного підходу до управлінської діяльності, впровадження сталого споживання та виробництва, підвищення рівня обізнаності суспільства про значення та переваги його застосування з метою збереження здоров'я та соціального благополуччя громадян країн з перехідними спільнотами.

Значним недоліком є те, що національні плани соціальної політики та в галузі охорони здоров'я перебувають у проектних стадіях та їхнє ухвалення постійно відкладається. Серед проблем соціальної державної політики та охорони здоров'я залишається відсутність

цільової компоненти, яка орієнтується на створення сприятливих умов для виховання, розвитку особистості у повсякденному та суспільному житті. Важливою є необхідність відстоювання прав людини на здоров'я та соціальну справедливість на основі різнорівневого партнерства, лобювання сприятливої державної політики та її підтримки, розвиток відповідної рекреаційної інфраструктури, активізація громад у площині підготовки лідерів та волонтерів у сфері формування здорового та благополучного способу життя. Істотним недоліком у політиці громадського здоров'я та соціального благополуччя є відсутність розуміння у людини всіх рівнів цінності власного здоров'я та соціального благополуччя, відсутності умов для формування позитивного мислення на збереження таких цінностей.

Підгрунття цієї проблематики лежить у педагогічних засадах і складається з елементів виховання, поведінки, культури власного здоров'я та соціального благополуччя. Тому вирішити проблеми культурно-ціннісної групи можливо запровадивши програми, спрямовані на усвідомлення цінності власного та громадського здоров'я та благополуччя, заохочення з боку держави та залучення всіх активних громадян, громадських організацій та бізнес-структур до вирішення таких проблем. Система охорони здоров'я та соціального забезпечення, що склалася, потребує перетворення для забезпечення її належного функціонування. Зволікання з прийняттям стратегічно важливих рішень для охорони здоров'я та соціального забезпечення призвели до того, що в даний час вони перебувають у критичному стані і не можуть належним чином виконувати покладені на них функції.

Як вихід, вбачається прийняття та запровадження національних програм, в основі яких буде покладено принцип збереження здоров'я та благополуччя у здорової та соціально успішної людини, а також принцип профілактики та попередження захворювань та соціальних потрясінь. Запропоновані зміни щодо вирішення проблем державної соціальної політики та охорони здоров'я значною мірою можуть вплинути на свідомість громадян цих країн та на їх спосіб життя, а потім покращити стан здоров'я та підняти рівень життя населення. Політика охорони здоров'я та соціального благополуччя складний феномен, детермінований різними та водночас складними

факторами. У сучасних умовах вона ґрунтується на комплексному, позавідомчому підході, оскільки скрізь у світі здоров'я та добробут перетворилося на соціальне питання та на об'єкт уваги чиновників, відповідальних за забезпечення стану здоров'я та соціального благополуччя населення, більш того, це є показником гуманізації суспільних відносин, соціального здоров'я цілого суспільства.

Функцію формування та реалізації соціальної політики та охорони здоров'я перебирає держава, причому його роль у цьому процесі все зростає. Система відповідальності та підзвітності за прийняття рішень має бути прозорою та зрозумілою для громадськості [2]. З цією метою уряд повинен гарантувати постійну можливість доступу до інформації та основних показників здоров'я та соціального стану, а органи центральної та місцевої влади систематично звітувати перед суспільством чи його представниками за результати діяльності у цих сферах. Водночас важливими складовими таких цілей у сучасних умовах можуть розглядатись також підвищення особистої відповідальності громадян за власне здоров'я та добробут, створення бізнес-дружньої обстановки на ринку охорони здоров'я та соціального забезпечення. Така система повинна забезпечувати відповідну допомогу людині відчутти свою цінність та значущість її особистої проблеми та покращення якості життя.

Для досягнення цих кінцевих цілей сформульовано проміжні завдання, на які мають бути спрямовані створення умов для солідарної відповідальності за здоров'я та добробут громадян; забезпечення вільного вибору постачальників послуг, створення прозорих умов роботи та більшої підзвітності у галузі охорони здоров'я та соціального забезпечення. Система повинна базуватися на розумінні відповідальності за всі сторони життя, у тому числі здоров'я та загальне благополуччя населення, відповідальність повинні бути результатом спільних зусиль кожної людини та суспільства в цілому. Хоча доступ до медичної допомоги завжди набирає найбільшої ваги при обговоренні соціальної відповідальності за здоров'я населення, не можна забувати про важливість захисту довкілля, підтримки здорового способу життя та профілактичної роботи.

Втілення такої стратегії має значну економічну ефективність і може сприяти підвищенню особистої відповідальності за умови

створення соціального та фізичного середовища, що дозволить людям підтримувати особисте здоров'я та суспільне благополуччя. Важливим є формування цілей політики охорони здоров'я та соціальної відповідальності, які полягають у виробленні та впровадженні найбільш ефективної системи заходів, спрямованих на забезпечення безпеки та розвитку людського генофонду. Наразі гуманістична спрямованість діяльності органів виконавчої влади та суб'єктів формування політики охорони здоров'я та соціального забезпечення, в сучасних умовах, знаходить своє відображення у модернізованих функціях управління.

Суспільство і держава, як основа формування такого роду відносин є реальністю, заснованою на системі колективних уявлень і цінностей. Згодом ці цінності змінюються під впливом економічних, культурних та інших чинників. Серед цих проектів та перетворень певна частка випала на соціальні інститути та інститути охорони здоров'я. Водночас, коли над змінами у цих інститутах працюють активісти на рівні громадських організацій, досить цікаво спостерігати як розвиватиметься цей новий досвід самоорганізації за кілька років. За таких умов саме науково-експертне співтовариство має постійно формувати громадську думку щодо необхідності модернізації, тоді як громадянське суспільство має давити на владу, щоб не дозволити девальвувати саму ідею модернізації.

Список використаних джерел

1. Вовк С.М. Системні трансформації охорони здоров'я: монографія. Кривий Ріг: ДДУУ: Вид. Р.А. Козлов, 2017. 315 с.
2. Гойда Н.Г., Курділь Н.В., Вороненко В.В. Нормативно-правове забезпечення державно-приватного партнерства в охороні здоров'я України. *Запорізький медичний журнал*. 2013. № 5 (80). С. 104-108.
3. Мартякова О.В., Трикоз І.В. Перспективи модернізації охорони здоров'я. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2015. № 4 (32). С. 23-30.

Шебуренков О.О., здобувач наукового ступеня доктора
філософії,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Україна

КРОСКОРДОННИЙ ВПЛИВ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Виникнення масової комунікації спростило й водночас ускладнило діалог держави з її громадянами. Попри те, що інтернет і соціальні мережі перемістили всіх на відстань витягнутої руки, чим, на думку Маршалла Маклуена, перетворили світ на глобальне село [1], збільшення швидкості комунікації загострило проблеми культурної стратифікації та контролю мас. Просторово-орієнтовані засоби масової інформації, до яких, без сумніву, належать соціальні мережі, як стверджував у своїх дослідженнях Гарольд Інніс, дають змогу швидко поширювати великі масиви інформації на масову аудиторію і можуть бути використані для створення імперій [2]. Невизначеність українського законодавства щодо правового статусу і відповідальності електронних ЗМІ та пабліків за безконтрольне поширення неперевіреної інформації разом із Законом України «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації» [3], що більш відомий у медіагалузі як Закон про роздержавлення ЗМІ, значно звузили можливості держави щодо інформування громадськості, впливу на формування порядку денного і протидії сучасним викликам у царині масової комунікації. Разом з тим цифрові бульбашки соціальних мереж, що розділили користувачів за платонівськими печерами, вихід за межі яких майже унеможливився завдяки внутрішнім алгоритмам [4], передали деградуючі маси [5] під контроль анонімних центрів впливу [6].

Низка країн, скориставшись державними ресурсами чи економічними й технологічними перевагами, спрямували свою геополітику на досягнення домінації в інформаційному просторі. Завдяки цифровим засобам масової комунікації вони розширили свій вплив за межі власних держав і за рахунок анклавів зміцнили зони власного впливу. Ці острівці нестабільності стали інструментом впливу на прийняття рішень сусідніми державами.

Одним із найцитованіших на сьогодні авторів концепцій такої інформаційної домінації, чий підхід з теоретичного викладу матеріалу перейшов у практичне застосування на полі бою, став начальник генштабу РФ Герасімов [7], однак варто зазначити, що розширення імперій за рахунок комунікації та контролю ЗМІ сусідніх держав використовували задовго до нього. Серед науковців одним із перших, хто звернув увагу на те, що питання контролю над медіа виходить далеко за імперські центри, був канадієць Гарольд Інніс [2]. Сьогодні вже зрозуміло, що жодна країна, яка претендує на статус імперії чи регіонального лідера, не гребує проведенням інформаційних операцій на території умовного супротивника, але коли Британія на практиці вдалася до такого у своїх колоніях [8], а США – на Філіппінах [9], цей підхід вважали інноваційним.

Дослідження того, як сторонні держави використовують ЗМІ в ролі інструменту політичного й економічного контролю, надзвичайно актуальні для сучасної України, медіамодель якої впродовж десятиліть перебувала під контролем прибічників Російської Федерації [10] й у світлі подій російсько-української війни 2022 року врешті-решт потрапила в поле зору Української держави. Державну політику з наведення ладу в галузі ЗМІ втілено в Законі України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» [11]. Також для того, щоб стати власником ЗМІ, потенційному претенденту відтепер доведеться пройти спеціальну перевірку Міністерства юстиції України [12]. Такі нововведення вже вплинули на поведінку ключових гравців медіаринку [13] і призвели до його формального перерозподілу [14]

З початком війни 2022 року питання контролю над інформаційним полем актуалізувало участь у цьому процесі органів місцевого самоврядування та виконавчої влади й наочно продемонструвало необхідність створення управлінської вертикалі, що буде спроможна як вчасно виявляти загрози, які формуються в медіаполі, так і ефективно протидіяти їм.

Позаяк останніми роками природна потреба в комунікації перемістила мільйони людей в інтернет і соціальні мережі, питання контролю за створенням і поширенням інформації стало критичним не

лише для України, а й для всього світу [15] Особливої гостроти це питання набуло тоді, коли у взаємодію між комунікантами «держава – громадянин» стали втручатися гравці, що змогли наситити її такими нарративами і змістом, що він почав змінювати політичний дискурс країн, які до цього було прийнято вважати світовими гегемонами [16]. З урахуванням того факту, що в Україні інститут саморегуляції ЗМІ наочно продемонстрував нежиттєздатність такої моделі [17], це актуалізувало необхідність перегляду запровадженої реформи й лібералізації ринку українських ЗМІ і поставило питання про створення структури апарату державного управління, що виконуватиме функцію контролю і протидій медіазагрозам у воєнний час і перехідний період.

Для України питання стороннього впливу на інформаційне поле з боку третіх сторін поглиблюється тим фактом, що держава має понад п'ять тисяч кілометрів кордону і межує з сімома різними країнами [18], половина з яких не приховує політики іредентизму [19]. В умовах тотальної цифровізації життя це перетворює майже кожну зі спільних прикордонних ділянок України на осередок, де автохтонне українське населення зазнало чи зазнає цілеспрямованого впливу і вже є асимільованою або акультурованою спільнотою, модель і мотиви поведінки якої можуть не відповідати державним інтересам України. Тож контроль і нейтралізація впливів, що через медіа чинять спрямований тиск культурного або будь-якого іншого характеру, стає пріоритетним завданням держави на прикордонних територіях.

Щоб протидіяти будь-яким стороннім загрозам, потрібно насамперед розуміти їхню природу, тож важливо визнати, що, крім медійного, є і фізичний вплив. Такий вплив можна поділити на відкритий, узгоджений між державами – транскордонна співпраця, і закритий, соціально-побутовий. Якщо перший тип впливу для держави прогнозований і зрозумілий, то другий відбувається у сірій зоні повсякденного життя, яка прихована від центральних органів державної влади. Це виводить на вістря боротьби з регіональними загрозами обласні та районні державні адміністрації.

Для проведення такої масштабної роботи влада на місцях повинна бути забезпечена відповідним ресурсом, проте законодавство, хоча й виокремлює інформаційний напрям діяльності як пріоритетний

на сьогодні, обмежує якісне виконання цієї роботи. Постанова Кабінету Міністрів України № 606 від 18 квітня 2012 р., що регулює перелік структурних підрозділів центральних органів виконавчої влади на місцях, містить рекомендацію про створення у складі обласних і районних адміністрацій підрозділу інформаційної діяльності та комунікацій із громадськістю. Постанова не деталізує функції такого підрозділу, а його кількісне наповнення залишає зоною відповідальності керівництва апарату відповідних органів влади. Щоб вирішити питання кількісного і якісного кадрового забезпечення працівників підрозділів, що відповідають за інформаційну політику на місцях, необхідно доповнити вже наявні постанови або розробити окрему постанову Кабінету Міністрів України, яка регулюватиме штатну кількість працівників інформаційних підрозділів і унеможливить зменшення їхньої кількості нижче затвердженого державою відсотка від загальної чисельності апарату. Також потрібно розробити типову інструкцію про інформаційний підрозділ, яка не лише визначатиме штатну кількість працівників, а й чітко описуватиме його структуру, посадові інструкції та компетенції кожного фахівця. З огляду на значний обсяг роботи зі збирання й опрацювання інформації інформаційні підрозділи на рівні облдержадміністрацій повинні мати у своїй структурі відділ / сектор моніторингу (регіональних) ЗМІ, що відповідатиме за щоденний збір інформації та виявлення наративів і ключових повідомлень; аналітичний відділ, серед завдань якого буде, зокрема, узагальнення інформації, що надходить від підрозділів з моніторингу на рівні РДА; відділ, який розроблятиме стратегії та конкретні заходи протидії і впроваджуватиме їх. Незалежно від загальної структури і складу інформаційних підрозділів вони повинні мати компетенцію зібрати і проаналізувати відповідну інформацію, вчасно виявити загрози, що просуються в інформаційному полі району або області, і запропонувати заходи щодо їхньої нейтралізації.

Аналізуючи фактори, що формують операційне поле завдань регіональних органів влади, не варто забувати і про згаданий вище чинник побутової взаємодії – щоденні поїздки, змішані шлюби, ведення спільного бізнесу. На ділянках кордону, де діють угоди про малий прикордонний рух, глибина такого впливу може сягати 30–50 кілометрів [20]. Важливим є те, що автохтонне українське населення

завичай не чинить опору політиці культурної та соціальної асиміляції сусідніх країн, оскільки бачить переваги від інтеграції до більш розвинутого економічного простору. Що більш економічно розвинутою є сусідня держава і що довшу спільну історію вона мала з Україною, то глибше відчуються її впливи. Таким чином, виявлення впливів соціально-побутового характеру, особливо тих його елементів, що просуваються через соціальні інституції та місцевих авторитетів, є спільним завданням інших структурних підрозділів ОДА і органів з контролю за правопорядком.

Не можна не звернути окремої уваги на необхідність посилити механізми контролю за таким напрямом державної політики, як освіта. Мовна регіоналізація є одним із чинників зовнішнього впливу, що вносить розлом у суспільну думку і закладає фундамент для небезпечних прецедентів. Так, усебічна підтримка і просування Угорщиною мови регіональної меншини на Закарпатті спричинила трансформацію міноритарної мови, яка є мовою сусідньої держави, у домінуючу в регіоні [21]. Така ситуація вже призвела до необхідності екстреного втручання з боку МЗС, а Міносвіти для її подолання довелося розробити низку спеціальних заходів [22]. Це один з небагатьох прикладів того, як алієнічний культурний вплив руйнує традиційну модель взаємодії «держава – громадянин» через формування мовленнєвого і культурного бар'єрів, що призводить до утворення регіонального осередку, який опиняється за межами національного й соціокультурного поля і починає відносити себе до іншої культурної та етнічної групи.

Така політика сусідніх держав вириває українців з національного культурного контексту, заважає формуванню гомогенного середовища, спільної свідомості [23] й ускладнює виконання державою своїх обов'язків [24]. Все це підкреслює актуальність питання вчасного виявлення та нейтралізації сторонніх впливів.

Для розв'язання проблеми на центральному рівні потрібно створити орган, який на кшталт британського Міністерства інформації часів Другої світової війни [25] об'єднає у своїй роботі певні напрямки діяльності Міністерства культури та інформаційної політики, Міністерства цифрової трансформації та інших ЦОВ і матиме чітке

уявлення про концентрацію в межах держави осередків, що з певних причин підпадають під сторонні впливи, і повноваження для реалізації заходів з їх нейтралізації.

Складність реалізації такого завдання полягає в тому, що в різні історичні періоди Україна перебувала у складі багатьох сусідніх країн (Австро-Угорщина, Угорське королівство, Річ Посполита, Велике князівство Литовське, Османська імперія, Московське князівство, Радянський Союз), унаслідок чого вздовж сучасних кордонів нашої держави утворилися численні внутрішні ареали їхніх культур. Кожна з цих держав залишила свій культурний відбиток на архетипі української нації, заклала соціокультурні наративи і підвалини для подальшої взаємодії з населенням, яке сьогодні є українськими громадянами. Укорінення сторонніх міфів, традицій і комеморації призвели до того, що сьогодні певні групи українських громадян не ідентифікують себе як українці й легко підпадають під вплив культурних і політичних наративів сусідніх країн.

Дієвий механізм протидії впливам з боку сусідніх держав, окрім того, що спирається на виявлені під час дослідження дані, має враховувати досвід країн, що, як і Україна, були штучно розділені, проте змогли провести процес об'єднання, а також колишніх імперій, що на сьогодні межують зі своїми ексколоніями. Досвід, що допоміг об'єднати громадян, які тривалий час перебували в підданстві інших держав, у нації, та досвід країн, що побудували неконфліктні відносини з сусідами, яких вони тривалий час пригнічували, допомагає скоротити час для пошуку ефективної моделі завдяки апробованим на практиці рішенням.

Одним із прикладів вдалого об'єднання громадян у націю у ХХ столітті слугує сучасна Німеччина, яка після тривалого поділу на Федеративну Республіку Німеччина (ФРН) та Німецьку Демократичну Республіку (НДР), фактично перебуваючи під зовнішнім управлінням режимів, що сповідували протилежні цінності, вдало пройшла цей шлях і побудувала успішну економічну й культурну модель суспільства та держави [26].

Досвід взаємодії Ірландії та Великої Британії корисний своєю схожістю на модель відносин між Україною та СРСР, політика якого, як і політика колоніальної Британії, ґрунтувалася на засадах держави-

нації та мала на меті утворення нового етносу й культури, зокрема за рахунок функціонування взаємно зрозумілих мов. Однак, без сумніву, передові практики економічної і культурної взаємодії, інтеграції та реінтеграції належать Європейському Союзу, який усього через п'ять років після закінчення Другої світової війни зміг запустити глобальний інтеграційний процес за участю 27 незалежних країн і культур і дав поштовх до утворення нового регіонального економічного лідера.

Результати цього дослідження можуть стати основою для моделі вертикалі влади, спрямованої на виявлення, контроль і протидію сторонніх впливів на рівні центральних та регіональних органів влади, відновлення лояльності численних культурних груп і об'єднання всіх громадян держави у спільний культурний простір.

Окрім протидії описаним вище загрозам, боротьба з якими надзвичайно нагальна під час війни, результати дослідження також можуть бути застосовані для полегшення і прискорення культурної адаптації внутрішньо переміщених осіб та розробки заходів, спрямованих на подолання культурного та мовленнєвого поділу країни, який може загостритися внаслідок внутрішніх міграційних процесів [27].

Список використаних джерел

1. McLuhan M. The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man. – Routledge et Kegan Paul, 1967. – 293 p.
2. Innis H. Empire and Communication. – Oxford: Clarendon Press, 1950. – 573 p. веб-сайт. URL: <https://gutenberg.ca/ebooks/innis-empire/innis-empire-00-h.html>
3. Закон України Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/917-19#Text>
4. Techopedia. Filter Bubble. URL: <https://www.techopedia.com/definition/28556/filter-bubble>
5. Лебон Г. Психолгія масс. – СПб.: Питер, 2018. – 256 с.
6. Інститут масової Інформації. Аналіз найпопулярніших українських телеграм-каналів URL: <https://imi.org.ua/monitorings/vid-korony-do-shariya-analiz-najpopulyarnishyh-ukrayinskyh-telegram-kanaliv-i41267>
7. Gerasimov V. The Value of Science Is in the Foresight// Military Review :. – 2016. – January-February. – P. 23 – 29 URL:

- https://www.armyupress.army.mil/portals/7/military-review/archives/english/militaryreview_20160228_art008.pdf
8. C. A. Bayly. Gathering and Social Communication in India, 1780–1870. – Cambridge University Press, 1997. – 428 p.
9. McCoy, A Policin America’s Empire: The United States, the Philippines, and the Rise of the Surveillance State – Madison: University of Wisconsin Press, 2003. – 672 p.
10. Рада національної безпеки і оборони України. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/4963.html>
11. Закон України Про запобігання загрозам національній безпеці, пов’язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text>
12. Міністерство Юстиції України. Мін’юст перевірятиме ділову репутацію набувачів ЗМІ URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/denis-malyuska-minyust-pereviryatime-dilovu-reputatsiyu-nabuvachiv-zmi?fbclid=IwAR38rNvEGTU84nGU1afRgegntvq5mEoXO3vQcn652NYNFXWPkVkdO4jILMc>
13. Національна рада з питань телебачення і радіомовлення. URL: <https://www.nrada.gov.ua/pro-rezultaty-zasidannya-natsionalnoyi-rady-21-lypnya/>
14. Національна рада з питань телебачення і радіомовлення URL: <https://www.nrada.gov.ua/pro-rezultaty-zasidannya-natsionalnoyi-rady-28-lypnya/>
15. Meta. Removing Coordinated Inauthentic Behavior From China and Russia. URL: <https://about.fb.com/news/2022/09/removing-coordinated-inauthentic-behavior-from-china-and-russia/>
16. Time. Abigail Abrams. Here’s What We Know So Far About Russia’s 2016 Meddling. 2019. URL: <https://time.com/5565991/russia-influence-2016-election/>
17. Інститут масової Інформації. Щорічне дослідження прозорості онлайн-медіа URL: https://imi.org.ua/monitorings/38-onlajn-media-demonstruyut-prozorstiv-2022-rotsi-doslidzhennya-imi-i47997?fbclid=IwAR3zLLLgIS1NZQMgv4T_NKb_zto16BseNBdaBndIstriAZ79NPm_d21HL-Og
18. Державна прикордонна служба України. Інтерактивна мапа пунктів пропуску. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/map>
19. TVP INFO. Duma do polskiego MSZ: podzielmy Ukrainę URL: <https://www.tvp.info/14506221/duma-do-polskiego-msz-podzielmy-ukraine>

20. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Угорської Республіки про правила місцевого прикордонного руху URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348_072#Text
21. Державний комітет статистики. URL: http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/nationality_population/nationality_pop_u15/
22. Міністерство освіти України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mi-zakrivayemo-politichni-diskusiyi-shodo-movnogo-pitannya-dlya-shkil-iz-movoyu-navchannya-nacmenshin-i-zoseredzhuyemosya-na-roboti-z-vchitelyami-ta-metodistami-ganna-novosad-za-rezultatami-zustrichi-z-peterom-sijyarto>
23. Касьянов Г. Past continuous: Історична політика 1980-х – 2000-х. Україна та сусіди.: Laurus, Антропос-Логос-Фільм. – 420 с.
24. Nisbert R Prejudices. A Philosophical Dictionary. Cambridge et al.: Harvard University Press, 1982. – 318 p
25. The National Archives, Kew, Richmond, Surrey. The Ministry of Information, INF series and INF 3 URL: <https://web.archive.org/web/20110622220024/http://www.nationalarchives.gov.uk/theartofwar/inf3.htm>
26. Лангевіше Д. Нація, націоналізм, національна держава в Німеччині і в Європі. – Київ.: «К.І.С» 2008. – 240 с.
27. Міжнародна організація з міграції. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. URL: <https://displacement.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-8-17-23?close=true>

Юсковець І.М., студентка,

Науковий керівник: к.держ.упр., доцент **Решота О.А.**,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

РОЗВИТОК БІЗНЕС-КОМУНІКАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЗМІН

В умовах змін в українській економіці перехідного періоду важливим і актуальним є питання підвищення ефективності управлінської діяльності, важливою складовою якої є ділове спілкування. Розвиток бізнес-комунікацій допомагає створити

сприятливе соціально-економічне середовище та середовище для досягнення конкурентних результатів для працівників і підприємства в цілому.

Комунікація – це комплекс заходів, спрямованих на встановлення двосторонньої комунікації між підприємствами-споживачами-партнерами та іншими суб'єктами ринку за допомогою відповідних інструментів для підвищення ефективності та впливу ринку [1].

Система управління підприємством включає три способи комунікації:

- комунікації «згори вниз» – встановлення основної лінії сталого розвитку підприємства вищою організацією управління, ініціювання та концептуалізація стратегічних змін, перегляд та вдосконалення нових стратегій та загальна турбота про сталий розвиток підприємства;

- комунікації «знизу вгору» – ініціативи персоналу компанії спрямовані на постійне вдосконалення продукції, процесів, умов праці, пошук нових шляхів вирішення проблем, що виникають у межах їх компетенції, з метою забезпечення сталого розвитку компанії (таким чином, ці ініціативи стають внеском у формування нових стратегій впровадження стратегічних змін, умови, доповнення та коригування таких змін, визначення ризиків і загроз, які можуть вплинути на впровадження змін тощо);

- «горизонтальна» (міжфункціональна) комунікація - встановлення нових комунікацій і відносин у всіх сферах діяльності компанії (фактично між відділами та внутрішніми відділами, окремими посадами) для покращення стратегічних бізнес-процесів у таких сферах, як скорочення витрат (усіх типів ресурсів, включаючи час), технічне обслуговування та покращення сервісу (покращення якості) [2].

Ми пропонуємо виділити наступні цілі внутрішньої комунікації на підприємствах в умовах змін:

- створення командного духу та ефективне управління командами;

- ефективність управлінських рішень та впровадження змін;

- формування ефективної стратегії розвитку підприємства;

- формування корпоративної культури та іміджу підприємства;
- сприяння професійному розвитку працівників;
- формування мотиваційного механізму ефективної діяльності.

Наступним важливим елементом комунікаційного простору є бізнес-комунікації. У глобальному масштабі компанію можна представити як ланцюжок логічних зв'язків між її численними рушійними силами: ідеями, інформацією, знаннями, капіталом і фізичними продуктами. Ці зв'язки визначають характер компанії та мережу, яка включає всіх, з ким компанія взаємодіє: постачальників, клієнтів, партнерів тощо. Здатність компанії формувати свої відносини є фундаментальною для її здатності швидко реагувати на зміни. З цих позицій завдання бізнес-процесів полягає, по-перше, у мінімізації витрат підприємства за рахунок ефективного розподілу та координації ресурсів, а по-друге, у забезпеченні максимальної визначеності відносин, щоб менеджери могли їх використовувати.

На нашу думку, бізнес-комунікації в умовах змін – це комплекс заходів, який передбачає формування та реалізацію управлінських рішень щодо створення, розвитку діяльності підприємства, підтримки його репутації задля задоволення потреб споживачів, організації гідної праці працівників та її оплати, підвищення конкурентоспроможності. Головною метою бізнес-комунікацій є отримання домовленостей про співпрацю, яка призведе до збільшення прибутків партнерів.

Сучасні бізнес-комунікації відносяться до будь-якого виду спілкування, що спрямовані на встановлення ділових контактів, зміцнення партнерських відносин, просування ідей, товарів і послуг, формування іміджу організації та ін., з метою створення нової цінності для бізнесу.

Існування різноманітних зв'язків в основі ділового спілкування вимагає врахування існуючого поділу цього спілкування, а саме внутрішнього (всередині ієрархії організації) і зовнішнього (безпосередньо назовні - реципієнтів, що належать організації). Що стосується обміну інформацією з цільовою аудиторією, то засобами забезпечення такого спілкування є канали комунікації, серед яких: газети, журнали, радіо, телебачення, пошта, телефон, рекламні плакати (плакати), рекламні листівки, брошури, буклети, каталоги, Інтернет

тощо). Вся складність і багаторівневність сучасних комунікаційних процесів, особливо сучасних бізнес-комунікацій, відображається в поділі мереж за ступенем інтегрованості на: корпоративні мережі (інтранет), мережі ділових партнерів (екстранет) і глобальні мережі (Інтернет) [3].

Завдяки існуванню інформаційно-комунікаційного середовища Інтернет створюється можливість інтерактивної взаємодії, яка забезпечує швидку та відповідну реакцію на інформацію, що міститься в контексті попередніх повідомлень. При цьому актуальними та перспективними в ділових комунікаціях є електронні канали зв'язку з використанням мережі Інтернет. Як і всі технології та інструменти, які полегшують передачу інформації про документи за допомогою Інтернету, вони постійно розвиваються.

Ділове інтернет-спілкування дозволяє скоротити психологічну дистанцію між партнерами. Інтернет збільшив кількість каналів зв'язку. Результатом є можливість обміну інформацією між партнерами не тільки через корпоративну електронну пошту, але й особисту електронну пошту, а також Skype, що дозволяє проводити переговори та відеоконференції. Перевагою цього каналу бізнескомунікації є можливість швидко, зручно та ефективно провести онлайн-переговори навіть із зарубіжними колегами. Сучасні версії такого каналу, зокрема Skype Meeting Broadcast, дозволяє проводити засідання (вебінари), де кількість учасників може доходити до 10000 осіб.

Для спілкування співробітників і обговорення ними різних оперативних питань також використовують корпоративний форум. Цікавим є те, що співробітники компанії можуть обговорювати на форумі будь-які теми, при цьому можливе створення як довільних тем для корпоративного спілкування так і прив'язка теми до конкретного бізнес-процесу, корпоративного документу або завдання [4]. У корпораціях, які використовують велику кількість корпоративного контенту, що зберігається в різних локаціях, створюються корпоративні портали. Корпоративний портал дозволяє оптимізувати всі бізнес-процеси, надає можливість отримати доступ до потрібної інформації, проаналізувати і передати необхідні дані, що призведе до підвищення якості прийнятих рішень.

Основними завданнями бізнес-комунікацій мають бути, на нашу думку, такі:

- вивчення зовнішнього впливу на діяльність суб'єкта;
- створення та утримання іміджу;
- налагоджування відносин між суб'єктом та цільовими аудиторіями;
- отримання точної та своєчасної інформації;
- формування сприятливого соціально-психологічного клімату;
- пошук, вивчення та виявлення нових можливостей;
- формування ефективних управлінських рішень.

Для побудови ефективних комунікацій на підприємствах в умовах змін необхідно дотримуватися таких їх принципів: принцип гуманізму в побудові комунікацій; - принцип розвитку або онтогенезу суб'єктів спілкування і динаміки психічних процесів і станів. Суб'єкт, поведінка якого вам здавалася досить зрозумілим, в силу онтогенезу може несподівано повести себе інакше – просто у нього змінилися життєві обставини, мотиви, стан здоров'я, настрій; він став старшим, досвідченішим, вивчив вас і навчився протидіяти вашому впливу; - принцип системності суб'єктів комунікацій (система володіє безліччю якостей, серед яких наступні: система цілісна, унікальна, автономна, адаптивна, пов'язана із середовищем, тобто відкрита, що не піддається повному моделюванню процесів і станів тощо); - принцип імовірності наявності недиагностованих, прихованих чинників поведінки типу намірів, імітації; - принцип неповної адекватності будь-якої складності моделей поведінки суб'єктів, на основі яких будують прогнози та очікування, самим суб'єктам, системам; - принцип нескінченності процесу пізнання; - принцип опори на закон; - принцип необхідності та можливості управління комунікаціями [5].

Отже, розвиток бізнес-комунікацій сприятиме ефективній взаємодії підприємства з його внутрішнім та зовнішнім бізнес-середовищем у контексті забезпечення конкурентоспроможності в умовах змін. До актуальних форм бізнескомунікацій відносять корпоративні мережі (інтранет); мережі ділового партнерства (екстранет) і глобальні мережі (Інтернет).

Список використаних джерел

1. Яловега Н. І. Принципи застосування основних комунікаційних інструментів у діяльності підприємств споживчої кооперації. URL: http://www.rusnauka.com/19_NNM_2007/Economics/23199.doc.htm (дата звернення 29.10.2022).
2. Романенко О. О. Формування комунікаційного простору підприємства. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/19_3_2018ua/3.pdf (дата звернення 29.10.2022).
3. Чекштуріна В., Зима О. Актуальні формати бізнес – комунікацій початку XXI ст. URL: <https://cutt.ly/oNRvoeL> (дата звернення 30.10.2022).
4. Беляков О. Успішна комунікація в бізнесі та освіті: навч. посіб. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. 207 с.
5. Співак В. А. Ділові комунікації. Теорія і практика: підручник для академічного бакалаврату. 2017. С. 89-94.
6. Принципи застосування основних комунікаційних інструментів у діяльності підприємств споживчої кооперації. URL: http://www.rusnauka.com/19_NNM_2007/Economics/23199.doc.htm (дата звернення 30.10.2022).

Національна, міжнародна, воєнна, кібербезпека України та Європи

National, international, military, and cyber security of Ukraine and Europe

Остап'як В.І., д.політ.н., доцент,
**Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу,
Україна**

СТРАТЕГІЯ ПРОТИБОРСТВА У ВІЙНІ МІЖ УКРАЇНОЮ І РОСІЄЮ

Сучасна система безпеки та її конструктивна основа, котра була закладена після другої світової війни, зазнала невдачі. Причин цьому є декілька: по – перше, це розпад біполярного світу; по – друге, стрімкий розвиток нових економічних регіонів; по - третє, політичні амбіції кремля і еліт, котрі привели до влади путіна.

Остаточного процесу руйнування світової системи безпеки набула, коли після початку 2014 року було анексовано Крим росією. Основою військової тактики і стратегії послуговувалися праці російського генерала Герасимова. З іншої сторони, тактика нападу і створення «гарячих точок» довкола кордонів РФ застосовувалася, ще в 1992 році і ознаменувалася створенням незвіданої Придністровської Молдавської Республіки, котра під протекторатом росії існує до тепер, несучи загрозу для Молдови та України. Цей самий сценарій було реалізовано і в 2008 році по відношенню до Грузії, ознаменувався цей конфлікт анексією Абхазії і Осетії. Тож бачимо, що агресивна політика, котру застосовувала росія, не була випадковою і мала своє логічне підґрунтя.

Зарадити такому кризогенному процесу могли б стратегічні відносини, котрі наразі є одним з найбільш часто використовуваних елементів, що з'явився ще під час Холодної війни, коли держави, які не входили до блоків, очолюваних однією з двох наддержав, почали розвивати та формувати нові двосторонні альянси з більш потужними акторами, ніж вони самі. У цілому держави можуть визначати свої відносини з іншими країнами як партнерство або союз, проте, коли дві країни описують свої відносини як стратегічні, то це свідчить про якісно новий рівень взаємодії. З огляду на це, під стратегічним партнерством будемо розуміти формування принципів міжнародної взаємодії акторів, на основі пов'язаних довгострокових

зовнішньополітичних інтересів і цілей, а також розробка та реалізація механізмів їх досягнення.

Дослідники зауважують, що відносини стратегічного партнерства зазвичай пов'язані з оборонно–безпековою сферою, хоча можна відзначити наявність двосторонніх стратегічних економічних, інвестиційних, освітніх або культурних відносин. При цьому можна виокремити декілька підходів до розуміння сутності терміну «стратегічне партнерство», зокрема скептики відзначають, що укладені міждержавні угоди ґрунтуються на конкретному міжнародно–політичному контексті, сформованому за певних часових умов, а тому такі угоди мають власний контекст, який не можна проектувати з минулого на сьогодні; вчені, що дотримуються нейтральної позиції щодо формування стратегічного партнерства, розглядають його як форму поєднання статусних міждержавних зв'язків; прихильники наголошують, що розвиток стратегічного партнерства залежить від того, як успішно одна або обидві сторони здатні балансувати між суперечливими інтересами своїх партнерів, а також мінімізувати політичні, економічні, військові або соціальні ризики взаємодії. На думку автора, розвиток стратегічного партнерства дозволяє мирним шляхом, з одного боку, узгодити спільні зовнішньополітичні інтереси міжнародних акторів, а, з другого, – сформувати міжнародні альянси для протистояння сучасним викликам і загрозам. Додамо також, що взаємодія між міжнародними акторами може бути незафіксована в окремій угоді або декларації, проте мати стратегічний особливий характер, як, наприклад, відносини між США та Великою Британією, що не мають офіційної угоди про стратегічне партнерство. Проте, такі відносини нам не вдалося вибудувати після 2014 року, що призвело до нападу росії на Україну.

Як зазначив путін, найбільшою глобальною катастрофою був розпад Радянського Союзу, але це за його думкою. Хоча катастрофа таки сталася уже з вини путіна, котрий за велінням російських еліт розпочав спочатку війну наративів, використовуючи елементи м'якої сили, транслюючи ідеї ідеологічної концепції «Російського світу», а пізніше використав силу у 2008 році стосовно Грузії, у 2014 році стосовно України. Найцікавішим є те, чому і що було і що є логікою ведення таких воєн? «Російський світ» - це та складова російської

ідеології, яка руйнує все навколо, подібно до ідей нацистів Німеччини у період до завершення II світової війни.

Важливою складовою в сучасному світі кожної держави є те, як ми себе ідентифікуємо, яка для нас є основна ідея в житті суспільства, країни, громадянина. Для українців – це має бути єдина мова, культура і цінності. Цінності для нас – це повага до ближнього, повага до всіх країн Європи і світу, це демократія, яку відвойовували у всій Європі і багатьох інших країнах світу.

Для росіян, об'єднаних в Радянському Союзі такою ідеологією, була концепція комунізму, яку запропонували Ленін та Сталін. Жорстока ідеологія та бездумна тиранія, котру реалізовували нелюдські плани комуністичного кремля, згинула, передусім коли постала оновлена Європа. Залишилася росія, російські еліти, не бажаючи змін розвитку демократії разом з путіним усвідомлювали, що російському суспільству треба дати нову ідеологію як стратегію для розвитку держави. І це було зроблено на основі концепцій російського шовініста Івана Ільїна, а пізніше в середині 2000 років було «неофіційно» схвалено концепцію «Руського світу», котра закликала воювати, об'єднувати землі і знищувати західний демократичний світ. Основним ідеологом та натхненником, в тому числі путіна, в цій справі є Олександр Дугін. Він не тільки говорить про те, що українського народу не існує. Дугін також зазначає, що всі землі слов'янського світу мають бути підкорені росією. Такий заклик не є прямим, але з праць цього «псевдодослідника» виходить, що наступним кроком після завоювання України є потребою завоювати країни Балтії і Республіку Польща. Тому військові, в тому числі і країн НАТО і Республіки Польща, мають уважно вивчати та аналізувати ті загрози, котрі озвучує кремль.

Принагідно варто звернути увагу на те, що кремль, в разі програшу, не зупиниться. Навіть якщо територія України повністю буде відвойована, це не означає завершення війни. Якщо ж Україна буде втягнута в довготривалий конфлікт, в тому числі і з застосуванням ядерної зброї, то загрози вторгнення в Республіку Польща зростуть в десятки разів. І це не прості слова чи припущення, як свідчить практика утворення «гарячих точок», такий конфлікт росія з легкістю може загострити по відношенню до Калінінградської

області, з якою межує Республіка Польща. Кордон із сторони Республіки Білорусь також несе певні загрози, котрі не можливо прорахувати. В Україні після 2022 року збільшилося число мігрантів, котрі зараз перебувають в основному на території ЄС, зокрема в Польщі. Українські служби контррозвідки стикнулися з великою кількістю диверсантів, сплячих агентів, котрі в умовах війни активізувалися і здійснювали та зараз здійснюють підривну діяльність на території України в інтересах росії. Те ж саме ми можемо припустити і по відношенні до того населення, стосовно тих мігрантів, котрі перебувають на території ЄС. Багато з них мігрували в Європу саме із східних областей України, а ці області славилися і славляться тим, що ідентифікують себе не як носії української, а як носії російської культури. Це чітко видно по тому, якою мовою українці сходу користуються в побуті, а саме російською мовою, мова, як відомо, визначає ідентичність. Можна припустити, що і серед українських мігрантів, є багато прихильників «російського світу» і росії. Це потенційні сплячі агенти, котрі можуть збирати, опрацьовувати і передавати в москву різну інформацію про настрої і життя ЄС чи Польщі. Можуть потенційно виконувати різні функції, спрямовані на підрив безпеки і оборони країн ЄС, а таку кількість людей (мігрантів) проконтролювати і відстежити майже неможливо.

Тому варто зазначити, що зараза «російського світу» поширюється з Сходу на Захід, вона несе руйнування, і це тільки початок можливого великого протистояння, яке може розпочатися в Об'єднаній Європі та пізніше у цілому світі, адже ніхто не може гарантувати безпеки, особливо, коли доступ до ядерної зброї знаходиться в руках божевільних російських еліт та маргіналів.

Саме існування росії в новому світі викликає багато запитань, в першу чергу, через ту війну, яка розпочалася. Війна в Україні не носить оборонний характер і не спрямована тільки на Україну, війна спрямована на знищення цінностей західного світу, на знищення демократії і першим, хто попаде під масивний удар, буде Республіка Польща, якщо поляки не повстануть проти московського режиму.

У цій складній геополітичній грі переможе Україна, але перемога також буде залежати від Республіки Польща, котра може налагодити нову архітектуру світової безпеки, шляхом творення

Балто-Чорноморського союзу, котрий може стати центром безпекового світу всього глобального простору. Наскільки ми можемо спостерігати, поляки ще не усвідомили своєї ролі і того важливого місця, яке Польща відіграє в процесі формування нового світового порядку. Насправді зараз Україна і Польща є основним центром геополітичної сили, яка може впливати на конфлікт з росією і на політичний розвиток ЄС. Від стратегічного партнерства українців і поляків буде залежати, наскільки новий світ після війни буде стабільним, безпечним, мирним.

Шведун В.О., д.держ.упр., професор,

Рубан А.В., к.держ.упр., доцент,

**Національний університет цивільного захисту України,
Україна**

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У КОНТЕКСТІ ВІЙСЬКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВИ

Важливою віхою нового часу стала активізація розвитку електронної техніки, переважно обчислювальної, та все більш масштабне охоплення нею усіх сфер життя, включаючи управління у державній та військовій сферах, що зумовило появу останнім часом радикально нового виду протистояння держав – інформаційної війни.

Аналіз глобальних тенденцій і ситуації, що складаються під їх впливом всередині України, дозволяє зробити висновок про зростання загроз в інформаційній сфері. Особливо гостро стоїть питання забезпечення інформаційної безпеки у контексті військової організації держави. На сьогоднішній день найважливішим показником військової могутності держави стає її здатність ефективно використовувати накопичений інформаційний ресурс і створену інфраструктуру в інтересах оборони держави.

Взагалі під дефініцією «інформаційна війна» слід розуміти комплекс заходів, орієнтованих на недопущення несанкціонованого застосування і пошкодження або знищення компонентів власної інформаційної системи, а також незаконне застосування, порушення

цілісності або знищення складових інформаційної інфраструктури противника з метою забезпечення переваги з інформаційної точки зору як протягом мирного часу, так і у період виникнення й розгортання конфліктів [1; 3].

У цілому, Україна виявляється на стику економік розвинених країнами Заходу і країн так званого «Третього світу». Дана обставина є однією з найсерйозніших проблем сучасності, а саме викликають непокої диспропорції соціально-економічного розвитку, в розрізі яких все більше виділяється розрив в соціально-економічному розвитку і добробуті.

Особливу небезпеку для сучасного світу представляє з'єднання практики локальних воєн і тероризму в так звані асиметричні війни (війни 4-го покоління), – війни, в яких потенціал противників різко відрізняється.

Подібні війни стають абсолютно особливим типом насильства. Серед їх характеристик, по-перше, різні, але безпосередньо взаємопов'язані підстави і дії військового характеру у протиборчих сторін:

- підтримка політики гегемонії через застосування військових засобів з боку суб'єктів глобалізації;
- опір глобальної гегемонії з боку об'єктів глобалізації.

По-друге, асиметричні війни припускають якісну відмінність засобів і методів боротьби у протиборчих сторін при їх подібності як відносно прагнення до локального характеру ударів, так і за абсолютно протилежними декларованими результатами: в обох випадках знищенню підлягає здебільшого мирне населення замість винуватців насильства.

По-третє, для цих воєн характерною є якісна відмінність сил у протиборчих сторін при здатності кожної з них чинити порівняний вплив на протилежну сторону [2; 5].

Для того, щоб застосовувати методику оцінювання рівня захищеності життєво важливих інтересів нації від різнохарактерних загроз, а також для оцінки рівня будь-якого виду безпеки необхідно виробити параметри аналізу життєво важливих інтересів об'єктів безпеки, налагодити збір інформації за цими параметрами в кожному

регіоні України та впровадити технології розрахунку рівня ризиків національній безпеці.

При цьому критерії та параметри життєво важливих інтересів об'єктів безпеки або їх станів повинні бути:

- об'єктивними, щоб виключити вплив суб'єктивних особливостей людини;
- загальними, щоб забезпечити їх універсальний характер незалежно від виду систем;
- однозначними, щоб виключити різноманіття тлумачень;
- вимірюваними, щоб критерій ґрунтувався на чіткій числовій величині або індексі.

При розробці системи показників та зборі відповідної інформації необхідно враховувати, що характерною особливістю об'єктів національної безпеки є їх швидка зміна і розвиток.

Розробка і збір показників стану національної безпеки ускладнюється і тим, що показники будуть за своїм характером якісно новими. На жаль, офіційна статистика в цьому відношенні мало чим може допомогти, оскільки навряд чи можна знайти в існуючих формах звітності якийсь єдиний задум та загальну цільову функцію. Крім того, дуже складно визначити ознаки (якісні характеристики), що впливають на об'єкти національної безпеки.

Чекають свого рішення і проблеми створення методичних основ ефективного забезпечення безпеки регіону на основі здійснення моніторингу критеріїв і показників життєво важливих інтересів об'єктів безпеки, а також загроз національній безпеці.

Таким чином, недостатність інформації про показники життєво важливих інтересів об'єктів безпеки, складність і якісна новизна проблем їх оцінки накладають обмеження на можливість застосування цієї методики вже сьогодні, але не виключають, однак, застосування методів логічного аналізу, які в прикладному відношенні заслуговують набагато більшої уваги при дослідженні зв'язків всередині системи.

Список використаних джерел

1. Ліпкан В. А. Національна безпека України : навч. посіб. / В. А. Ліпкан. – Київ : КНТ, 2009. – 574 с.

2. Рубан А. В. Розвиток державної політики щодо забезпечення національної безпеки / А. В. Рубан // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. – 2019. – Вип. 1 (10). – С. 60–64.
3. Столбовський А. Нові інформаційні технології та економічна безпека України / А. Столбовський // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 8. – С. 99–105.
4. Сунгуровський М. В. Методологічний підхід до формування системи національної безпеки України / М. В. Сунгуровський // Стратегічна панорама. – 2001. – № 3-4. – С. 43–53.
5. Ruban A., Shvedun V. Research of indicators of state regulation of national security condition of Ukraine. Authority and Society (History, Theory, Practice). – 2019 – 1(49). – P.135–143.

**Ганущин С.Н., к.держ.упр.,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
Україна**

ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІД ВПЛИВОМ СУСПІЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

Розуміння специфіки політичної культури України, внутрішньо культурних процесів, а також впливу політичної культури на реформаторський процес, іншими словами – політико-аксіологічного сенсу адміністративного процесу, дає можливість більш адекватно представити особливості сучасної ситуації, справжню роль традицій політичної культури і громадських цінностей в проведенні адміністративних реформ. У широкому сенсі свою виховну функцію громадянське суспільство виконує за допомогою продукування у суспільстві етичних норм і правил. Громадянське суспільство формує основні моральні чесноти людей, сприяє виробленню цивілізованої поведінки і соціальної відповідальності. Слабкість або формальний характер інститутів громадянського суспільства перешкоджають виробленню суспільно значущих норм і цінностей. А це небезпечно тим, що необхідні моральні і етичні установки не будуть сприйняті і

засвоєні, що, в свою чергу, загрожує неприємними наслідками – неповагою до закону, відмовою від дотримання прав інших громадян, відсутністю бажання навчатися і в підсумку – моральним розкладанням суспільства.

У цьому відношенні важливими є механізми і методи підвищення політичної відповідальності. Суспільні цінності не можуть сформуватися без певних конституційних механізмів та інститутів, забезпечення яких і має бути зоною відповідальності сучасної української держави, однак вона не повинна нав'язувати суспільству свої пріоритети, а має залучати громадян до співпраці. Відтак, орієнтація на посилення виконавчої влади, підвищення її ефективності – загальносвітова тенденція реформування державного управління. Але якщо для адміністративних реформ в західних країнах характерним є посилення виконавчої влади поряд з підвищенням її відповідальності перед громадянським суспільством, то в Україні над цим ще треба працювати. Звідси і певна складність у здійсненні українською державою політики розвитку, адже якісні зміни неможливі без коригування самих державних інститутів в напрямі політики співпраці й узгодження інтересів держави та громадянського суспільства, а, в цих умовах, важливі суспільні обговорення і прийняття обґрунтованих рішень на основі громадянських чеснот. Окрім активності з боку держави, набувають особливого значення і діяльні характеристики громадян в публічній взаємодії, що передбачають, наприклад, здатність до відкритої дискусії з питання суспільних цінностей, здатність громадян формувати позитивний політичний порядок, співпрацювати і на горизонтальному рівні, і з органами державного управління.

Поступове розширення участі громадян в обговоренні, підготовці і реалізації проектів, розвиток мережеских комунікацій і практика вираження публічного протесту, дозволяють зробити висновки про вплив політичних і культурних контекстів на будівництво нових елементів і механізмів управління. У такому випадку, вкрай важливим є підхід до публічного управління в межах «суспільних цінностей», адже це саме той підхід, який здатний спонукати, стимулювати, заохочувати різні способи мислення, що повністю відповідає ідеї гуманітарного мислення у політиці як

противаги мисленню тоталітарному. Безперечно, цей підхід не є свобідним від недоліків, і справедливі побоювання сучасних критиків концепції суспільних цінностей пов'язані передусім із використанням категорії «суспільна цінність» із метою політичної вигоди, в швидкоплинних обіцянках. Це набуває особливої актуальності у зв'язку з існуванням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що містять величезний управлінський потенціал і є спроможними не лише виступати фактором оптимізації системи державного управління, а й породжувати масштабні конфлікти інтересів і кризи або ж імітувати взаємодію влади і суспільства. Звичайно, ціннісний підхід до політики і публічного управління не призведе до створення єдиної вірної методології або «одного кращого способу», але він допоможе досягти кращого управління шляхом постійного координування конкуруючих – і однаково важливих – суспільних цінностей, таких як безпека і знання, розвиток і збереження природи, справедливість і рівність та ін.

Єдиним середовищем функціонування публічних цінностей є демократичний політичний процес, і, незважаючи на всі недоліки і проблеми (маніпулятивні технології, корупція тощо), він є найкращим способом виявлення бажань громадян. До того ж баланс конкуруючих цінностей не є кінцевим результатом, а, швидше за все, – необхідною умовою.

Сучасні соціально-політичні процеси вимагають кардинальних змін ролі держави в системі управління, її перебудови у зв'язку з еволюцією форм і методів взаємодії з бізнесом, суспільством, ЗМІ тощо [1, р. 303–332]. Йдеться про утверджену систему «залучення у публічність», в центрі якої покладена координація і суспільні цінності. Тобто, філософія суспільних цінностей більш відповідає природі публічного управління, ніж філософія менеджеризму. Врешті решт, доцільно акцентувати на тому, що життя щоразу то більше переконує, що жодні зовнішні обставини чи статутне положення не здатні так стійко впливати на державно-управлінські рішення, що приймаються владою, як її смисло-значеннєві уявлення про межі припустимого в політиці, її (влади) переконання і цінності, напрацьовані роками стандарти і прийоми управління, звична манера виконання службових обов'язків, домінуючих у політико-адміністративному середовищі

норм міжособистісних відносин. Як стверджують окремі дослідники: «Усе перераховане якраз і належить до елементів культури влади і управління» [2, с. 16–17].

Сьогодні вкрай важливим є розуміння місця і ролі суспільних цінностей і діяльності політико-адміністративної еліти. В цьому випадку слід виокремити два важливі аспекти. Перший із них артикулює роль суспільних цінностей у забезпеченні інституційної та організаційної ефективності політико-адміністративних еліт; другий – пов’язаний із їх комунікативним і легітимізуючим значенням для досягнення згоди у взаєминах з іншими учасниками публічної політики. Часто домінуюче значення у публічній політиці сучасної України займають корпоративні ідеї і принципи, цілі та завдання елітарних угруповань. Такий стан речей зумовлений, передусім, «корпоративні розбіжності» між інституційними структурами. Відтак – корупція, державне рейдерство тощо.

Головна умова максимально успішного здійснення державою її основних функцій та інноваційного розвитку полягає у її динамічних здібностях, що детерміновані низкою факторів: політичними, управлінськими, когнітивними. Одним із основних факторів створення і підтримки здатності держави в управлінській сфері є адміністративні реформи. Іншим актуальним завданням стає формування установки на систематичне поповнення професійних знань. Здатність громадян адекватно оцінювати діяльність державних службовців, а, також, пропонувати суб’єктам управління цінності демократії і розвитку є запорукою формування динамічних здібностей держави.

Безумовно важливим є той факт, що «сама політична культура є чинником підвищення ефективності державного управління» [3, с. 13], тому й однією із найбільш болючих проблем є етика державної цивільної служби. Численні проблеми вимагають законодавчого закріплення етичних правил державних службовців, створення свого роду етичної інфраструктури як найважливішого чинника розвитку ефективної демократичної системи правління. Досвід країн Заходу показує, яку серйозна увага повинна приділятися кодифікації етичних норм і стандартів у державному управлінні. Державна служба суспільної довіри вимагає від співробітників ставити вірність конституції, законам і етичним принципам вище особистої вигоди.

Урешті решт, Українське суспільство ставить високі вимоги до сучасної організації державного управління. Для цього потрібна сучасна науково-адаптована концепція ефективного державного управління з орієнтацією на національний управлінський архетип. Всі системні елементи, що впливають на ефективність державного управління, важливі, але пріоритет людського фактору, безумовно, має першочергове значення. Слід згадати афоризм, що приписується «залізного канцлера» Отто фон Бісмарку: «З поганими законами і хорошими чиновниками цілком можна правити країною. Але якщо чиновники погані, не допоможуть і найкращі закони».

Список використаних джерел

1. Behringer J, van Treeck T. Income Distribution and Growth Models: A Sectoral Balances Approach. *Politics & Society*. 2019. Vol. 47. Iss. 3. P. 303–332. <https://doi.org/10.1177/0032329219861237>
2. Ребкало В. А., Козаков В. М., Шахов В. А. Ціннісні пріоритети державного управління в Україні: *конспект лекцій*. Київ: Вид-во НАДУ, 2007. 48 с.
3. Артим І. І. Політична культура як чинник підвищення ефективності державного управління. *Ефективність державного управління*: збірн. наук. праць Львівського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентіві України; за заг. ред. А. О. Чемериса. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2004/2005. Вип. 6/7. С. 13–23.

Кульчій І.О., к.держ.упр., доцент,
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»,
Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

На сучасному етапі суспільного розвитку кіберпростір працює без кордонів, і одна серйозна загроза може вплинути на національні інтереси багатьох держав. Міжнародне співробітництво в цій сфері є пріоритетним та невід’ємним засобом в створенні національної

системи кіберзахисту. Держава Україна сьогодні використовує міжнародний досвід в захисті інтересів в кіберпросторі своїх громадян, а також приймає участь в обміні досвідом щодо протидії кібератак, в пошуку та покаранні зловмисників.

Стратегія ЄС визначає певні короткострокові та довгострокові дії, яких слід дотримуватись та реалізовувати з метою подолання загроз вищезазначеним цінностям Союзу. Більше того, стратегія має ключові 5 пріоритетів, які передбачають участь різних установ ЄС, держав-членів та підприємств (Європейська комісія, 2013а):

1. Досягти ефективної кіберстійкості.
2. Досягти успіху у зменшенні кіберзлочинів, скоєних у Союзі.
3. Встановлення політики та компетенції в галузі кіберзахисту, що передбачається частиною Спільної політики безпеки та оборони.
4. Підтримувати прогрес необхідних технологічних та промислових засобів для стратегії кібербезпеки.
5. Встановлення послідовної політики щодо кіберпростору для Європейського Союзу та розвиток основних цінностей Союзу [1].

При аналізі кіберзагроз та систем кіберзахисту в Україні було виявлено, що наша держава з початку повномасштабного вторгнення р.ф. спрямовує зусилля на підготовку та підвищення кваліфікації спеціалістів з кіберзахисту, створює як свої операційні системи, так і програмні продукти. Зараз Мінцифра долучає до цього процесу приватний бізнес, міжнародних інвесторів і звичайних громадян. Держава наразі усвідомила, що удосконалюючи кіберзахист вона тим самим бере на себе відповідальність і створює належні умови для захисту особистих інтересів як громадянина, так і самої держави. Є необхідність створити єдину систему з кібероборони, визначити відповідальність, та повноваження кожного, хто буде відповідати за кіберзахист. А також створити модель заходів з кіберзахисту, яку впроваджувати в державну сферу, а потім і в приватну для захисту кіберпростору.

Дослідивши рівень кібербезпеки України та порівнявши зі світовими практиками, варто зауважити, що Україна для того, щоб не стати полігоном для випробувань у сучасній кібервійни повинна впроваджувати світовий досвід тих країн, які мають досвід протидії кіберзагрозам. Дуже очевидно з ким потрібно працювати в цій сфері.

Кібератаки, які проводять несанкційний доступ, використовуючи маніпуляційні складові знищують електронну інформацію, або фізичну інфраструктуру, яка використовується для обробки баз даних. Рівень кібербезпеки можна визначити рівнем тієї шкоди, яку нанесли під час кібератак. Тому проводячи міжнародні, національні форуми, конференції, семінари на різних рівнях, з цієї теми, державі буде надано великий шанс створити надміцну протидію кібератакам.

Сучасний тероризм - це надпотужний, високооснащений, дуже структурований та організаційний процес. Обладнання є потужним, має високе технічне оснащення, та першокласними спеціалістами в сфері кібератак. А також кібертероризм немає державних кордонів вони здатні нанести загрозу у будь-якій точці земної кулі. Тому виявити та нейтралізувати терориста є непростим завданням, є можливість відслідкувати тільки по залишеним слідам під час кібератаки. А це призводить до певних проблем, потрібно мати стратегію боротьби з цим явищем, методологію протидії кіберзагрозам. Переглянувши статистику, яку надають судді, генеральна прокуратура, національна кіберполіція зауважимо, що правопорушення мають динамічний характер вони то зростають, то зменшуються. Україна працює в напрямку кібербезпеки, вкладаються кошти в цю сферу, впроваджуються новітні технології та оперуючи досвідом держав, які мають вищий рівень кібербезпеки, підвищують рівень кібербезпеки до світових стандартів і в Україні.

Питання кібербезпеки держави гостре та важливе для української спільноти. Визнання пріоритетним зовнішньої політики європейської інтеграції вимагає удосконалення нормативно-правової бази з теми забезпечення кібербезпеки України. Нормативна база повинна відповідати не лише міжнародним стандартам, а в першу чергу українським національним інтересам в сфері кіберзахисту. Тому потрібно впровадити в законодавстві в першу чергу правила для посилення кібербезпеки об'єктів критичної інфраструктури, та державних установ. Окреслити суб'єкт який буде відповідати за правила, буде коригувати, аналізувати, та модернізувати їх. Створити умови для сучасного виробництва процесорів та комп'ютерів, а також з виготовлення українських програм антивірусів тощо.

Формуючи основні напрями державної політики для забезпечення та удосконалення кібербезпеки є рекомендація створити систему, яка б могла аналізувати та оцінювати загрози, а також оперативно реагувати, проводити моніторинг кіберпростору з метою своєчасного реагування та запобігання кіберзагрозам, а також з нейтралізації її наслідків під час кібератак, ці питання повинні розглядатись в Стратегіях кібербезпеки України, привести законодавство України у відповідність до вимог НАТО та ЄС. Розробити методологію для боротьби з кіберзлочинністю.

Розвиток ІТ сфери за останні десятиріччя, обумовлює виникнення якісно нових загроз національній та міжнародній безпеці. Протидія цим загрозам є пріоритетним питанням національної безпеки і оборони держави. В часи війни в інформаційній сфері формують нові виклики та загрози інформаційній безпеці держави, це все має надзвичайно велике значення для України. Підготовка фахівців з цієї сфери, які здатні будуть розробити механізми та правила дотримання кібербезпеки, зможе вивести кібербезпеку України на новий та якісний рівень.

Список використаних джерел

1. Міжнародна стратегія для кіберпростору «Процвітання, безпека, відкритість у мережевому світі». URL: https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/international_strategy_for_cyberspace_US.pdf

Дубик В.Я., к.е.н., доцент,

Якімець І.А., студент,

**Львівський національний університет ім. Івана Франка,
Україна**

ПРОБЛЕМИ БОРТЬБИ З КОНТРАБАНДОЮ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасних умовах боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил є першочерговим завданням для нашої держави.

Обумовлено це тим, що контрабанда та порушення митних правил набувають дедалі більш витончених та організованих форм, що у свою чергу ставить під загрозу національну безпеку та належний економічний розвиток країни.

Крім того, географічне положення України дозволяє використовувати автомобільний, залізничний, авіаційний та морський транспорт для вчинення контрабанди та порушень митних правил. На теперішній час досить розвинута транспортна логістика (система з переміщення будь-яких матеріальних предметів або речовин з однією точки до іншої оптимальним маршрутом) стала одним з детермінантів збільшення контрабандних переміщень та порушень митних правил на транспорті.

Контрабанда є одним із найнегативніших явищ у сфері суспільного життя, яке не обходить жодну з країн світу, а у зв'язку з воєнним станом та завдяки процесам світової інтеграції, стала проблемою без кордонів. Незаконне переміщення через митний кордон наркотичних засобів, зброї, боєприпасів, культурних та історичних цінностей традиційно перебуває в центрі уваги кримінальних угруповань як один із способів швидкого збагачення.

Контрабандою є переміщення через митний кордон України або поза митним контролем із приховуванням від митного контролю товарів або інших предметів (стаття 201 КК України)[1].

Контрабанда поділяється на такі види:

- залежно від притаманних спеціальних ознак:
- культурні й історичні цінності;
- отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини та радіоактивні матеріали;
- зброя або боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї);
- стратегічно важливі сировинні товари, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України;
- наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори (відповідальність передбачена ст. 305 КК України);

- підроблена національна валюта України, іноземна валюта, державні цінні папери або білети державної лотереї з метою їх подальшого збуту (відповідальність передбачена ст. 199 КК України)
- усі наведені вище предмети у великих розмірах[2].

За даними Державної прикордонної служби України, останніми роками першість в контрабандних потоках для ввезення в країну займають автомобілі, тютюн і алкоголь — 17% від виявленого контрабандного імпорту, а для вивезення — тютюнові вироби та автомобілі — сумарно близько 50% незаконного експорту.

Для прикладу, лише в минулому році було затримано 11,9 млн пачок сигарет і 49,1 тис літрів алкоголю. Причому тіньова частина у цих групах зростає разом з ростом акцизів.

Наприклад, за даними дослідницької групи Kantar — тіньова частина тютюнової продукції становила у 2016 році — 1,1%, у 2017 — 2,3%, у 2018 — 4,4%, у 2019 — 6,6%, у 2020 — 6,9%, а у 2021 році досягла рекордних 12,8%[3].

Із початком повномасштабної війни деякі "схеми" не припинилися – навіть розквітли на повну силу.

Від нелегального ринку тютюну, як підрахувала агенція Kantar Україна, держава недоотримує 15,5 млрд грн. І вторгнення, аж ніяк не покращило цю ситуацію.

Наслідками такої протиправної діяльності є:

- втрата державою прибутку
- нечесна конкуренція;
- завдання збитків промисловості;
- завдання шкоди економічній безпеці;
- поширення корупції;
- заподіяння шкоди здоров'я та безпеці життя громадян, а також навколишньому середовищу[2].

Головними чинниками, які створюють сприятливі умови для контрабанди, є: недостатня координація правоохоронних та контролюючих органів України з відповідними органами суміжних з нашою країною держав щодо обміну інформацією з протидії переміщенню товарів поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю. Як правило, причиною цього є відсутність єдиної бази митних органів України з митними органами зарубіжних держав;

сприяння посадових осіб органів державної влади, зокрема правоохоронних та контролюючих, юридичним чи фізичним особам у переміщенні через митний кордон України зазначеного виду продукції (корупційна складова); недосконале й суперечливе законодавче регулювання діяльності щодо боротьби з контрабандою та порушенням митних правил; наявність значної різниці між цінами на окремі групи товарів на світовому та внутрішньому ринках; безробіття серед мешканців прикордонних районів.

Визначальними чинниками, які впливають на формування та розвиток обстановки, пов'язаної з контрабандною діяльністю, можна назвати:

- незавершеність демаркаційного процесу з РФ, Республікою Білорусь та Молдовою, розташування населених пунктів, приватних будинків, земельних ділянок приватної власності та пайового фонду впритул до лінії державного кордону;

- недостатність інженернотехнічного облаштування лінії державного кордону, наявність неконтрольованих доріг і водних переправ, значні відстані між окремими українськими та суміжними пунктами пропуску;

- втрата контролю над окремими ділянками державного кордону на тимчасово окупованих територіях України, які можуть використовуватись для неправомірного переміщення предметів правопорушень;

- проблеми кадрового та матеріальнотехнічного забезпечення ДПС України, митниць ДФС України та інших державних органів, які виконують контрольні функції на державному кордоні;

- корумпованість митних та прикордонних службовців, посадових осіб правоохоронних органів, які забезпечують досудове розслідування кримінальних проваджень щодо контрабанди, а також корумпованість суддів при винесенні вироків контрабандистам;

- недостатній рівень митного контролю міжнародних поштових відправлень через їх значну кількість;

- можливість анонімної реалізації предметів контрабанди через інтернетмагазини та інтернетаукціони;

- поступове обмеження повноважень правоохоронних органів у сфері протидії контрабанді та правопорушенням суб'єктів

зовнішньоекономічної діяльності й іноземних суб'єктів господарської діяльності;

- відсутність у законодавстві чіткого визначення поняття та повного переліку сильнодіючих та отруйних речовин, неможливість проведення лабораторних досліджень щодо встановлення факту отруйності чи сильної дії речовини, що ускладнює документування їх контрабанди.

Одним із дієвих шляхів посилення боротьби з незаконним ввезенням товарів на митну територію України може стати відновлення кримінальної відповідальності за товарну контрабанду. З моменту набрання чинності Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» в частині скасування кримінальної відповідальності за контрабандне переміщення товарів, значно зросла кількість таких правопорушень. У затвердженій КМУ Стратегії у сфері протидії незаконному виробництву та обігу тютюнових виробів на період до 2021 р. незаконна торгівля тютюновими виробами визначена як загроза національній безпеці, що гальмує економічний розвиток держави та має негативний вплив на імідж України на міжнародній арені. Одним з основних напрямків цієї Стратегії є запровадження кримінальної відповідальності за незаконне переміщення тютюнових виробів через митний кордон України. Пропозицію щодо встановлення кримінальної відповідальності за «товарну контрабанду» підтримано в червні 2019 р. міжвідомчою робочою групою з питань координації інтегрованого управління кордонами (створена постановою уряду України від 30.01.2019 р. № 83) під час розгляду проекту Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 р.

Країна повинна розробити і мати відповідну загальну стратегію, що охоплює весь спектр дотримання законодавства, яку потрібно періодично контролювати, регулярно моніторити і переглядати.

Життєво необхідно, щоб уряди запровадили більш ефективні системи оподаткування і економічні політики, які не сприятимуть розвитку контрабанди. Необхідно також посилити прикордонний контроль і вдосконалити законодавство з протидії контрабанди.

КМУ необхідно провести роботу над помилками (не на словах, а на ділі визнати контрабанду і тіньову торгівлю — фіскальної проблемою №1), розробити і затвердити комплексну Стратегію в сфері протидії контрабанді, незаконному виробництву та обігу підакцизних товарів на період 2022-2023 рр, а після цього — ретельно реалізувати її.

Список використаних джерел

1. «Стаття 201. Контрабанда». [Електронний ресурс].- Режим доступу : https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_201/
2. «Боротьба з контрабандою в Україні». [Електронний ресурс].- Режим доступу : <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/borotba-z-kontrabandoyu-v-ukrayini/>
3. «Економічна правда». [Електронний ресурс].- Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/06/24/675318/>

Задорожна А.В., к.ф.-м. н., доцент,
Гнатів Н.М., студент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Національна безпека – широке поняття, яке означає комплекс заходів щодо убезпечення та збереження нації, її самовдосконалення. Кожна нація, яка хоче зберегти свою ідентичність, свою культуру та територію проживання, на якій утворила державу, повинна приділяти значну увагу забезпеченню національної безпеки. Національна безпека є одним із обов'язкових чинників існування держави. Вона забезпечує стабільність в існуванні держави та соціуму, який в ній проживає, сприяє їх поступовому розвитку шляхом запобігання, виявлення та нейтралізації загроз державі. Загрози можуть бути зовнішніми та внутрішніми та мати різний характер – економічний, соціальний, політичний, техногенний та ін. Відповідно до цього, говорячи про

національну безпеку, прийнято виділяти такі складові національної безпеки, як-от:

- техногенна (або екологічна) безпека;
- військова безпека;
- інформаційна безпека;
- соціально-політична та інші види безпеки.

Слід зауважити, що ці складові національної безпеки тією чи іншою мірою залежні одна від одної, наприклад, військова безпека в усі історичні періоди була пов'язана з інформаційною безпекою. Проте саме в сучасну епоху інформаційна безпека набуває особливого значення і може суттєво впливати на військову безпеку держави та її існування загалом. Це пов'язано з розробкою та активним використанням інноваційних технологій і сучасних інформаційних систем у людській діяльності, набуттям інформаційним ресурсом ролі стратегічного ресурсу країни.

У широкому розумінні інформаційна безпека – це комплекс заходів, спрямованих на забезпечення захищеності інформації від несанкціонованого доступу, використання, оприлюднення, руйнування, внесення змін, ознайомлення, перевірки, запису чи знищення. Завдання інформаційної безпеки – це, насамперед, слугувати запобіганню загрозам, а вже у випадку невдачі – ліквідації наслідків загроз.

Поняття інформаційної безпеки означає не тільки захист інформації від несанкціонованого доступу. Це може бути, наприклад, вихід з ладу інформаційної системи, дії персоналу і т. д., унаслідок чого власник інформації зазнає фінансових або моральних збитків. Таким чином, інформаційна безпека залежить не тільки від безпеки комп'ютерів, але і від інфраструктури, що їх оточує – засобів комунікації, персоналу та ін.

Для оцінки інформаційної безпеки розроблено багато моделей інформаційної безпеки, кожна з яких базується на своєму наборі принципів. Класичною є модель (або тріада) CIA (confidentiality, integrity, availability), що була запропонована Зальцером та Шредером у 1974 р. у статті «The Protection of Information in Computer Systems». У тріаду CIA входять неавторизоване розкриття інформації,

неавторизована зміна інформації та неавторизована відмова у доступі. Пізніше ці критерії інформаційної безпеки отримали назву:

- конфіденційність (confidentiality) – означає заборону доступу до ознайомлення з інформацією неавторизованим користувачем;
- цілісність (integrity) – полягає в забороні на зміну інформації зі сторони неавторизованих осіб;
- доступність (availability) – означає, що інформація може бути використана авторизованими користувачами відповідно до правил, установлених політикою безпеки.

Наведені вище принципи можна застосувати й до паперової та усної інформації, захист якої теж можна вважати інформаційною безпекою.

Новим витком розвитку інформаційної безпеки можна назвати кібербезпеку, яку в спрощеному формулюванні можна означити як безпеку виключно цифрового середовища. Завданням кібербезпеки є розробка й використання методів та практик з метою захисту цифрових даних, мереж, комп'ютерних систем, серверів, програмного та апаратного забезпечення, мобільних пристроїв від зловмисників.

Питанню вивчення особливостей розвитку та тенденцій кібербезпеки присвячено багато уваги. Зокрема, для оцінки рівня кібербезпеки країн було запроваджено узагальнений показник Global Cybersecurity Index (GCI), який включає юридичні, технічні та організаційні заходи для забезпечення кібербезпеки, а також урахує такі показники, як нарощування потенціалу держави та її міжнародної співпраці. Відповідно до останнього звіту [1], максимальний рівень кібербезпеки у світі у 2020 р. мають США (GCI=100), друге та третє місце посідають Великобританія та Саудівська Аравія, відповідно, та четверте місце – Естонія. Слід зазначити, що в списку серед 10 країн із найвищим рейтингом за показником GCI також значаться країни Сходу та Азії. Щодо України, то у 2020 р. вона не входить у десятку країн світу з найвищим показником GCI. Разом із тим, невирішеним буде стверджувати, що Україна не вживає достатньо заходів для гарантування своєї кібербезпеки. Так, рівень захисту системи управління енергосистемами України на момент атак 2015–2016 рр.

був такого рівня, що потребував від кіберзлочинців тривалої підготовки та реалізації багатоступового плану дій.

Ситуація з кібербезпекою в Україні набула особливо важливого значення із часу оголошення АТО та стала критично вагомим з моменту повномасштабної агресії Росії.

Про ефективність кібератак свідчить виведення з ладу енергосистеми України у 2015 р. та 2016 рр., коли протягом шести годин за допомогою цілої системи заходів було знеструмлено багато абонентів. Цьому передувала комплексна та довготривала підготовка до масованої атаки, що включала [2]:

- зараження комп'ютерних мереж енергетичних компаній;
- втручання в роботу автоматизованих систем дистанційного управління;
- розробка шкідливих програм та замінами ними промислових програм;
- знищення інформації на серверах, що використовували енергетичні компанії;
- виведення з ладу call-центрів з обслуговування абонентів.

Як зазначає керівництво Агенції з кібербезпеки та захисту інфраструктури (Cybersecurity and Infrastructure Security Agency CISA), атаки на цифровий простір України здійснювалися в декількох напрямках одночасно – поширення шкідливого ПЗ, DDoS-атак та атак на веб-сайти [3].

Про те, що кіберпростір може стати одним із театрів військових дій, про злочинність намірів РФ було зазначено ще в Указі Президента України № 447/2021 від 14 травня 2021 року: «Російська Федерація залишається одним з основних джерел загроз національній та міжнародній кібербезпеці, активно реалізує концепцію інформаційного протиборства, базовану на поєднанні деструктивних дій у кіберпросторі та інформаційно-психологічних операцій, механізми якої активно застосовуються у гібридній війні проти України. Така деструктивна активність створює реальну загрозу вчинення актів кібертероризму та кібердиверсій стосовно національної інформаційної інфраструктури» [4]. У тому ж Указі було наведено

перелік викликів та загроз кібербезпеці України, окреслено коло завдань для подальшої розбудови національної системи кібербезпеки, наголошено на пріоритетах її забезпечення та стратегічних цілях країни.

Як показали події початку 2022 р., таке передбачення агресивних дій Росії, у тому числі у кібернапрямку, виявилися правильними. Тільки протягом 6 місяців з початку широкомасштабного вторгнення Україна зазнала 1123 хакерських атак і продовжує зазнавати їх і надалі. Зокрема, у ніч з 23 на 24 лютого 2022 р. Росією було здійснено атаки та виведено з ладу сектори енергетики, транспорту, освіти, медицини, уряду, державного управління, фінансів. Агресивних хакерських дій зазнали також сайти Мініоборони України.

25 лютого з боку Росії відбулися DDoS-атаки на сайти новин (ЗМІ) та державного управління, були зламані сайти українських університетів, тривали кібератаки на пункти прикордонного контролю. Об'єктами агресивних дій стали й цивільні користувачі, наприклад, поширювалося «SunSeed» та інше шкідливе ПЗ, відбувалася дезінформація в соціальній мережі Facebook. Усі ці дії покликані були вивести з ладу основні політичні, військові та соціальні інститути держави, викликати паніку та дезорієнтацію органів влади, організацій та громадян.

Розслідування, що були зроблені на основі даних розвідки Великобританії, ЄС та Канади, дозволили ЄС зібрати докази та звинуватити Росію в зумисній кібератаці на супутникову мережу України за годину до повномасштабного вторгнення [5], що зачепило інфраструктуру та користувачів не лише України, але й інших країн. Таким чином, можемо констатувати, що в сучасному світі військове вторгнення в іншу країну обов'язково супроводжується спробою вторгнення в її кіберпростір, нанесенням інформаційних ударів та виведенням з ладу основних інфраструктур країни.

Той факт, що кібербезпека є важливою для безпеки країни, також підтверджує намагання РФ атакувати у жовтні 2022 р. енергосистему України не лише ракетними обстрілами, але й масованими кібератаками на об'єкти критичної інфраструктури, маючи на меті ускладнити контрнаступ ЗСУ.

Оцінюючи небезпеку кібератак з боку РФ, Європейський Союз прийняв рішення виділити 29 млн. євро для посилення протидії загрозам у кіберпросторі та цифровому просторі України, а також провів консультації з протидії ворожим атакам [6]. Разом із тим, масштаб агресії РФ може досягти такого рівня, що буде зроблено спроби DDoS-атак на критичну інфраструктуру тих країн Євросоюзу, які підтримують Україну у визвольній війні та є її союзниками [6]. Періодично з'являються заяви від різних союзників України щодо спроб Росії атакувати та завдати шкоди тим чи іншим їх галузям. Уряд України, у свою чергу, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері активної протидії агресії у кіберпросторі» (№ 2470-IX від 28.07.2022 р.) надав додаткові повноваження Держспецзв'язку [7]. Останній підписав міжнародний меморандум про співробітництво у сфері кібербезпеки з Агентством з кібербезпеки та безпеки інфраструктури Департаменту національної безпеки США (CISA). Загрози цифровій безпеці, які країни ЄС спостерігали на прикладі агресії Росії по відношенню до України, примушують їх більш уважно ставитися до кібербезпеки. Прикладом слугує Словенія, яка нещодавно підписала з Україною меморандум про взаєморозуміння у сфері кібербезпеки та захисту інформації [8].

Україні сьогодні, як ніколи, потрібно вживати всіх заходів для протидії кібератакам задля свого суверенного майбуття. Така протидія буде ефективною лише за умов комплексного підходу і потребує всебічного сприяння з боку держави.

Список використаних джерел

1. Countries with the highest commitment to cyber security based on the Global Cybersecurity Index (GCI) in 2020. URL: <https://www.statista.com/statistics/733657/global-cybersecurity-index-gci-countries/> (дата звернення: 20.10.2022)
2. Хакерська атака Росії на українську енергосистему: як це було. URL: <https://web.archive.org/web/20220225152407/https://texty.org.ua/articles/66125/Накeрcкa aтaкa Рoсijи нa укpaїнcкy eнepгocиcтeмy як-66125/> (дата звернення: 20.10.2022)
3. Хакери фєб атакували Україну за пів року до повномасштабної війни – Федоров.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3568970-hakeri-fsb-atakuvali-ukrainu-za-piv-roku-do-povnomasstabnoi-vijni-fedorov.html>

(дата звернення: 22.10.2022)

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text> (дата звернення: 22.10.2022)

5. ЄС звинуватив Росію у масштабній кібератаці на супутникові мережі 24 лютого за годину до вторгнення в Україну. (дата звернення: 23.10.2022) URL: <https://espreso.tv/es-zvinuvativ-rosiyu-u-masshtabniy-kiberatatsi-na-suputnikovi-merezhi-24-lyutogo-za-godinu-do-vtorgnennya-v-ukrainu> (дата звернення: 23.10.2022)

6. ЄС виділив Україні €29 мільйонів для протидії кіберзагрозам. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3585841-es-vidiliv-ukraini-29-miljoniv-dla-protidii-kiberzagrozam.html> (дата звернення: 22.10.2022)

7. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2470-20#n6>

8. Україна підписала зі Словенією меморандум у сфері кібербезпеки. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3538034-ukraina-pidpisala-zi-slovenieu-memorandum-u-sferi-kiberbezpeki.html> (дата звернення: 22.10.2022)

**Мартин О.М., к.е.н., доцент,
Львівський державний університет безпеки
життєдіяльності,
Україна**

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ЗАГРОЗИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Національна економічна безпека є базовою і визначальною складовою національної безпеки, вона пов'язує економічний розвиток країни з внутрішнім і міжнародним становищем, сприяє створенню надійної та забезпеченої всіма необхідними засобами держави захищеності національно-державних інтересів у сфері економіки. При цьому основним критерієм економічної безпеки є здатність економіки країни зберігати та підвищувати стійкість до внутрішніх та зовнішніх

загроз. «Економічна безпека – це свого роду забезпечення в довгостроковій перспективі таких систем показників як: економічна незалежність (фінансова, сировинно-ресурсна, інноваційна тощо); економічна стабільність (рівень розвитку, що гарантує відчуття безпеки сьогодні та в майбутньому); економічний розвиток (інноваційно-інвестиційна активність, реструктуризація, фінансове оздоровлення)» [1, с. 337].

Поняття «економічна безпека», що здатна системно оцінити стан економіки з позиції захисту національних інтересів країни, має системотворчий характер; це обумовлює ціла низка умов і чинників:

по-перше, це відмінності в соціально-економічних потребах та інтересах суб'єктів господарювання, намагання найповніше їх задовільнити;

по-друге, обмеженість економічних ресурсів та різний ступінь забезпеченості ними економічних суб'єктів посилюють конкурентну боротьбу. При цьому зростання конкурентоспроможності одних економічних суб'єктів може розглядатись іншими як реальна або потенційна небезпека, загроза їхнім власним інтересам;

по-третє, економічна безпека відображає здатність економіки підтримувати суверенітет країни і її геополітичне положення в світі, адаптуватися до нових умов розвитку;

по-четверте, економічна безпека означає готовність владних інститутів протидіяти загрозам і викликам постіндустріального розвитку шляхом підвищення ефективності та результативності управління, створення економічних і правових умов, що виключають криміналізацію [2, с. 36].

Економічна безпека – це такий стан економічного механізму, якому відповідає певний стан економічної системи та держави, що забезпечує і гарантує розвиток і зростання економіки та соціальної сфери при достатньому захисті економічних інтересів країни. В результаті формується висока конкурентоздатність національної економіки у світовому економічному просторі, високий економічний і оборонний потенціал, що зумовлює підвищення рівня та якості життя населення країни.

Національна економічна безпека є багатограним та багатовекторним поняттям, має складну структуру. На наш погляд,

структурними складовими економічної безпеки є виробнича, науково-технічна, фінансова, інвестиційна, енергетична, соціальна, демографічна, продовольча, еколого-економічна, зовнішньоекономічна безпека.

Економічна безпека в цілому та її складові потребують постійного моніторингу з метою вчасного виявлення та нейтралізації загроз її стабільному та успішному розвитку. Загрозами економічній безпеці слід вважати явні чи потенційні дії, що ускладнюють або унеможливають реалізацію національних економічних інтересів і створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільству, державі, ускладнюють або унеможливають реалізацію національних економічних інтересів, створюють небезпеку для соціально-економічної та політичної систем, національних цінностей, життєзабезпечення нації та окремої особи.

До головних загроз економічній безпеці України слід віднести загрози, які виникають у сфері економіки, у соціальній сфері, у сфері правового забезпечення, а також політичні та організаційно-управлінські загрози [3, с. 157-159]. В комплексі загроз національній економічній безпеці країни виділяють внутрішні та зовнішні загрози. Основними внутрішніми загрозами варто вважати загрози у науково-технічній, економічній соціальній сферах, а зовнішніми загрозами є економічна залежність від імпорту, нераціональна структура експорту, зростання зовнішньої заборгованості, нераціональне використання іноземних кредитів; неконтрольований вплив валютних ресурсів за кордон.

На рис. 1 зображені головні загрози національній економічній безпеці в розрізі сфер життєдіяльності (складових національної економічної безпеки).

Загрози кожної із складових національної економічної безпеки впливають на її стан, є тими умовами і чинниками, які створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільству, державі, ускладнюють або унеможливають реалізацію національних

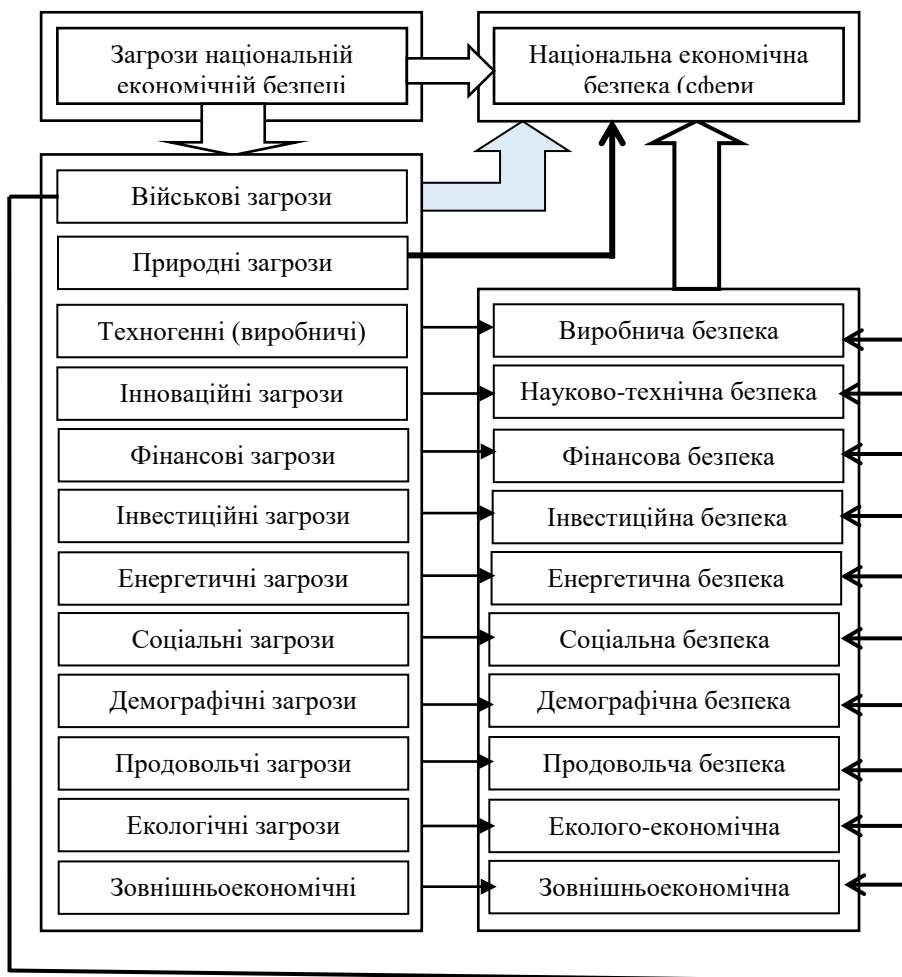

Рис. 1. Вплив загроз на національну економічну безпеку

економічних інтересів, створюють небезпеку для соціально-економічної та політичної систем, національних цінностей, життєзабезпечення нації та окремої особи. Сьогодні основні реальні та потенційні загрози національній економічній безпеці України загострилися під впливом військових загроз, які сформувалися у

умовах жорстокої реальної війни, що негативно вплинуло як на стан національної економічної безпеки, так і її складових.

Військова безпека передбачає можливість національної економіки протистояти ризикам і загрозам зовнішніх та внутрішніх збройних конфліктів, а також наявність економічних умов для задоволення запитів в організації збройних сил, їх розвитку як в мирний час, так і в умовах збройного конфлікту [4, с. 15]. Проте сьогодні в умовах реальної війни в Україні військові загрози суттєво погіршили економічну ситуацію, знизили рівень національної економічної безпеки, загострили наявні різноманітні загрози економічній безпеці, при цьому «ритми впливу різних загроз можуть співпадати, що призводить до формування глобальної мультиплікативної загрози, здатної зруйнувати всю систему безпеки держави» [5, с. 115].

Оцінюючи сьогодні реальні загрози національній економічній безпеці України необхідно також врахувати, що «динаміка загроз підпорядковується особливій ритміці, яка характеризується циклічністю (фазовістю), здатністю проходити різні етапи в розвитку від початкових до кінцевих і навпаки; загрозам властива певна стійкість (здатність відхилитися від напрямку свого оптимального руху під впливом протидіючих сил, але з послабленням їх впливу повертатися до свого початкового стану); загрози впливають на об'єкти, підпорядковуючись хвилеподібній ритміці: активізуються, коли об'єкт перебуває у становищі внутрішньої нестабільності, і загасають, коли останній набуває стабільності і здатності протидіяти їм» [5, с. 115].

Складна сьогоднішня ситуація в Україні, реальні умови війни чітко визначили перспективні пріоритети розвитку національної економіки, потребу формування міцної національної економічної безпеки, зорієнтованої на нівелювання негативного впливу численних загроз, зміцнення відносин з країнами Євросоюзу, потребу зміцнення військової безпеки і співпраці із НАТО.

Список використаних джерел

1. Сак Т.В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції. Інноваційна економіка. 2013. № 6. С. 336-340.

2. Мартин О.М. Пожежна безпека як складова національної безпеки: економічні аспекти : монографія. Львів, СПОЛОМ, 2017. 292 с.
3. Сазонов В.В. Визначення основних загроз економічній безпеці України як основа для вироблення заходів протидії економічній злочинності. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Право*. 2019. Вип. 57. Том 2. С. 156-159.
4. Грінченко А.Ю. Економічна безпека України в умовах військової та політичної загроз. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 24. С. 12-17.
5. Шостак І.В. Державне регулювання загроз економічній безпеці України в умовах кризи. *Економіка і держава. Серія : Державне управління*. 2020. № 3. С. 114-118.

Бірюков В.В., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
**ННІ «Інститут державного управління» Харківського
національного університету імені В.Н. Каразіна,
Україна**

СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ І РИЗИКИ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ ТА АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ЩОДО ВИРІШЕННЯ

Україна, як і всі розвинуті країни світу, прагне зайняття гідного місця у міжнародному середовищі, впроваджуючи нові стандарти безпеки та принципи управління відповідно до сучасних вимог. У сучасному розумінні колективна безпека являє собою комплекс взаємопов'язаних безпекових структур, що забезпечують розв'язання проблем двох і більше держав, з метою досягнення загальних цілей у міжнародному масштабі.

В умовах активних суспільно-політичних трансформацій, які супроводжуються постійним пошуком оптимального шляху розвитку нашої держави, особливу увагу варто приділяти забезпеченню національної безпеки з усіма її складовими – екологічною, економічною, продовольчою, енергетичною та кібербезпеки. Тож наразі перед усіма суб'єктами публічного управління постає завдання сприяти зміцненню системи національної безпеки в кращих

цивілізаційних традиціях сучасності, з урахуванням усіх складових системи національної безпеки, а також забезпечення колективної безпеки.

Енциклопедія державного управління визначає поняття «безпека», як стан системи, за якого вона зберігає свою цілісність, стійкість (стабільність), здатність до ефективного функціонування і стійкого розвитку, а на їх основі – можливість надійного захисту усіх її елементів (підсистем, сфер, об'єктів) від будь-яких деструктивних внутрішніх і зовнішніх дій [3].

Отже, відчуття безпеки – це комплекс заходів взаємопов'язаних функціонально важливих для життя людини та суспільства позитивних вимог колективної безпеки, які підкріплюються вмінням держави піклуватись про людину, захищати національні інтереси та формувати майбутні довгострокові перспективи.

Головними елементами колективної безпеки є наявність групи держав, об'єднаних загальною метою (захист себе), та система військово-політичних заходів, спрямованих проти потенціального ворога або агресора. Теоретики та практики виділяють види колективної безпеки, які відрізняються за типами міждержавної коаліції та метою, яку ставлять перед собою учасники колективної безпеки. Це може бути організація держав, які мають подібний суспільно-політичний устрій, загальні цінності та історію (наприклад, НАТО, Варшавський договір, Європейський Союз).

Коаліція може виникнути у зв'язку із зовнішньою небезпекою, яка загрожує групі держав, зацікавлених у колективному захисті від спільного ворога.

Міжнародний досвід співпраці країн із проблем в сфері природоохоронної діяльності має тривалий характер. Україна має проявляти більше ініціювання щодо співпраці та залучення до вирішення проблем в екологічній сфері міжнародні об'єднання та інститути безпеки. До таких інститутів з безпеки можемо віднести (ООН, ОБСЄ). Перспективи подальших досліджень полягають у детальному вивченні інституційного механізму реалізації державної екологічної політики з метою недопущення екологічної кризи або екологічної катастрофи у зоні збройного конфлікту. Стан екологічної

обстановки відповідної території є критичним і потребує значних змін у системі національної безпеки та екологічної політики, а також в інституційному забезпеченні мінімізації та попередження екологічних небезпек та наслідків їх прояву.

Основним нормативно-правовим документом в національному законодавстві, спрямованим на забезпечення екологічної безпеки щодо співпраці на міжнародному рівні є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», де в Розділі XVI статтею 71 зазначено, що Україна здійснює заходи щодо розвитку та зміцнення міжнародного співробітництва у галузі охорони навколишнього природного середовища з іншими державами, а також в рамках природоохоронної діяльності ООН та організацій, що входять в її систему, інших урядових і неурядових міжнародних організацій.[4]

Ми вважаємо, що формування умов інтеграції України в кращі світові безпекові системи багато в чому залежить від глобалізаційних процесів, які несуть як керований характер та і не керований, це пов'язано з тим, що прогрес цивілізації сприяє встановленню світовому порядку, країни які зуміють адаптуватись до змін і використати переваги, а в нашому випадку це прямо залежно і з наявністю тих природних ресурсів, якими володіє наша держава.

Таким чином, можемо припустити, що у питанні забезпечення екологічної безпеки а даному аспекті слабо задіяним та запровадженим важелем залишається участь міжнародних інституцій у сфері природоохоронної діяльності для попередження та мінімізації зовнішніх та внутрішніх загроз та ризиків, що по суті гальмує формування умов для інтеграції України в міжнародні безпекові системи.

Серед сфер національної безпеки і оборони найменш розроблено та слабо розвинутою є саме екологічна та ресурсно-екологічна безпека. В чинному безпековому законодавстві вона представлена вкрай обмеженою. Але події, які відбуваються сьогодні на території України, вимагають чітких та зважених рішень забезпечення екологічної безпеки людини, суспільства і держави, а також удосконалення системи державного управління природоохоронною сферою, попередження та мінімізації загроз і

ризиків в екологічній сфері, як і для України так і для всього цивілізованого світу.

Таким чином, в системі публічного управління для реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони необхідно створити умови для інституційного забезпечення та практичного застосування інструментів міжнародного співтовариства в галузі захисту довкілля та природокористування.

Отже, реалізація пріоритетних напрямків державного регулювання природоохоронної системи потребує послідовності та системності запровадження дієвих механізмів в сфері публічного управління та адміністрування. Аргументуючи власну позицію тим, що забезпечення екологічної безпеки є фундаментом для побудови всієї безпекової моделі з попередження та мінімізації зовнішніх та внутрішніх загроз та ризиків в системі колективної безпеки на національному рівні.

Сучасний етап науково-технічного розвитку держави обумовлює підставу щодо забезпечення національних інтересів, зокрема екологічних, як інструменту гармонізації складових національної безпеки для всебічного державного регулювання шляхом попередження, мінімізації загроз та ризиків на підґрунті запобігання та виявлення потенційних екологічних небезпек.

Одним з найефективніших інструментів досягнення екологічної безпеки особового складу та застосування ОВТ є екологічна розвідка [1, ст.143].

Відповідно до цього цікаву думку висловлює В.П. Горбулін: «сучасні локальні конфлікти належать до війн четвертого покоління, ключем до досягнення успіху в яких є розвідка. Для них характерна або боротьба за інформацію, або боротьба на основі отриманої інформації».[2, ст. 48].

Отже, екологічна інформація є дуже важливим елементом захисту національних інтересів у сфері охорони навколишнього природного середовища та природокористування, реалізація державної політики національної безпеки та оборони в частині забезпечення екологічної безпеки багато в чому залежить від ефективності функціонування системи державного нагляду (контролю) природоохоронної діяльності. Закріплення на законодавчому рівні

екологічних заходів та екологічних важелів в системі екологічної та природно-техногенної безпеки створить умови для зміцнення соціальної стабільності в суспільстві, бережного ставлення до довкілля та раціонального використання природних ресурсів, що в перспективі зробить Україну енергонезалежною, конкурентоспроможною державою в розвинутому міжнародному середовищі.

Реалізація пріоритетних напрямів державного регулювання природоохоронної діяльності потребує послідовності, системності та комплексності їх запровадження, екологічна розвідка є фундаментом для побудови всієї конструкції, вона передбачає попередження та мінімізацію виникнення загроз та ризиків в сферах національної безпеки і оборони.

Виходячи з вищенаведеного, наголосимо на ключових завданнях в системі національної, міжнародної, воєнної та кібербезпеки України та Європи. Для вирішення сучасних загроз та ризиків в екологічній сфері щодо забезпечення екологічної безпеки та збереження природно-ресурсного потенціалу України:

1. Здійснення структурних зрушень в системі природоохоронної діяльності шляхом утворення в Центральному органі виконавчої влади управління екологічної безпеки або відділів на регіональному рівні для організаційних засад діяльності та взаємодії з суб'єктами забезпечення державної безпеки.

2. Для попередження та мінімізації загроз та ризиків зовнішнього характеру, доцільно профільним комітетом Верховної Ради ініціювати створення нормативно-правових та структурно-організаційних передумов щодо розвитку екологічної розвідки для захисту національних інтересів в сфері національної безпеки і оборони.

3. Удосконалення чинної системи нормативно-правового забезпечення системи екологічної безпеки шляхом впорядкування та узгодження вже існуючої нормативно - правових актів з метою виключення дублювання, протиріч та невизначеності щодо питань пов'язаних з порушенням природоохоронного законодавства в сфері національної безпеки і оборони.

Список використаних джерел

1. Бутенко С.Г. Екологічна розвідка як складова екологічної безпеки Збройних Сил України на сучасному етапі державного розвитку. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2012. № 1. С. 141-146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nitps_2012_1_33 (дата звернення: 05.11.2022).
2. Горбулін В.П., Трофимчук О.М., Греков Л.Д. Сучасні тенденції на вістрі викликів часу у військовій сфері. *Вісник Національної академії наук України*. 2018. № 7. С. 48-54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2018_7_9 (дата звернення: 05.11.2022).
3. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 5. 408 с. URL: https://kbuara.kh.ua/?page_id=561 (дата звернення: 05.11.2022).
4. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 01.01.2022 р. № 1264-ХІІ. Дата оновлення : 10.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 05.11.2022).

Васильків Б.Л., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Львівський національний університет імені І. Франка,
Україна

ЗНАЧЕННЯ ІТ-АРМІЇ У БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Становлення та розвиток інформаційно-комунікаційного сектору в економіці впливає на реалізацію нових технологічних рішень, що дозволяє створювати процеси цифровізації та цифрових перетворень у інших секторах економіки. Останні роки характеризуються досить швидким насиченням систем обробки інформації в усіх сферах діяльності сучасного суспільства, в рамках розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) інформація перетворюється на стратегічний ресурс як окремої держави, так і, суспільства загалом.

Для бізнесу розвиток і становлення ІКТ відображується у поширенні ринкової конкуренції та мати можливість швидко та економічно адаптуватися до нових послуг та технологій, ринкових умов та постійно мінливих зовнішніх факторів. У державному секторі інформаційно-комунікаційні технології дозволяють збільшувати безпеку та впливати на рівень конкурентоспроможності країни за різними факторами.

Державна політика у сфері інформатизації визначається як комплекс політичних, правових, економічних, соціально-культурних і організаційних заходів, спрямованих на встановлення загальнодержавних пріоритетів розвитку інформаційного середовища суспільства та створення умов для переходу країни до інформаційного суспільства. Інформатизація, що ґрунтується на розвитку інформаційних технологій національної і глобальної телекомунікаційних мереж, відкриває принципово нові можливості організації економічного життя і трудової діяльності людей, розвитку охорони здоров'я й освіти, збереження та захисту довкілля, попередження природних, соціально-економічних і політичних надзвичайних ситуацій та криз, створення системи ефективного державного управління і збалансованого розвитку міжнародних відносин [1].

У стані безпеки держава має основні критерії як цілісність, стійкість, ефективне функціонування та стійкий розвиток. У випадку, якщо виникнуть внутрішні чи зовнішні загрози відповідні органи мають швидко реагувати на наявність конфліктів та строювати всі умови, щоб останні не переросли у нанесення шкоди або збитку окремому сектору чи економіці в цілому.

В сучасних умовах російського вторгнення в Україну ІТ-сектор демонструє стрімке зростання та відновлення показників довоєнного часу та збільшення експортних надходжень, окремим напрямком забезпечення безпеки стала поява ІТ-армії України. У сфері надання допомоги під час війни ІТ фахівці приєднуються до Збройних Сил України (3%) та кіберфронту і урядових проєктів (9 %), серед фінансової допомоги виокремлено благодійні фонди, гуманітарні цілі, допомога медичним закладами та потреби розвідки [2] (рис.1.).

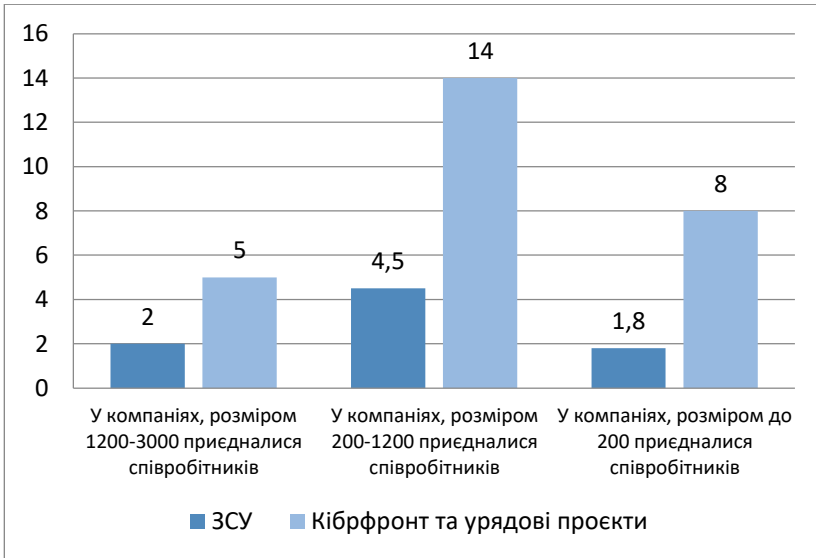

Рис.1. Допомога ІТ-фахівців під час війни (у %) [2]

Згідно визначень, ІТ-армія України являє собою волонтерський рух, що об'єднує понад 310 тис. українських та міжнародних ІТ-спеціалістів, кіберспеціалістів, працівників креативної індустрії тощо, які борються проти окупанта онлайн [3, с. 897].

Згідно проведеного закордонного дослідження ІТ-армія складається з двох частин: (1) безперервний глобальний заклик до дії, який мобілізує всіх, хто готовий брати участь у скоординованих DDoS-атаках проти певних – переважно цивільних – цілей російської інфраструктури; і (2) внутрішня команда, ймовірно, що складається зі співробітників української оборони та розвідки, які експериментують та проводять все більш складні кібероперації проти конкретних російських цілей. Обидві частини ІТ-армії носять суто наступальний характер і служать для об'єднання бажаючих любителів (цивільних) і відданих своїй справі професіоналів (цивільних, військових, розвідників) в одну, швидше за все, ієрархічну організаційну структуру. Крім того, ІТ-армія також породила екосистему, що включає українські ІТ-компанії та приватних осіб, які перебувають за межами України, а також українців, які живуть в Україні та працюють

на західні компанії. Ця екосистема постійно створювала нові інструменти, генерувала ноу-хау, виявляла нові цілі та виконувала інші функції розвідувальної підтримки для підтримки наступальних зусиль України у кіберпросторі [4].

Серед діяльності ІТ-армії виділено блокування онлайн-ресурсів державної пошти, пенсійний фонд, онлайн-банкінг, платформи для відеоконференцій, виведення з ладу російські засоби масової інформації, сайти пошуку роботи, телекомунікаційні послуги (рис.2.).

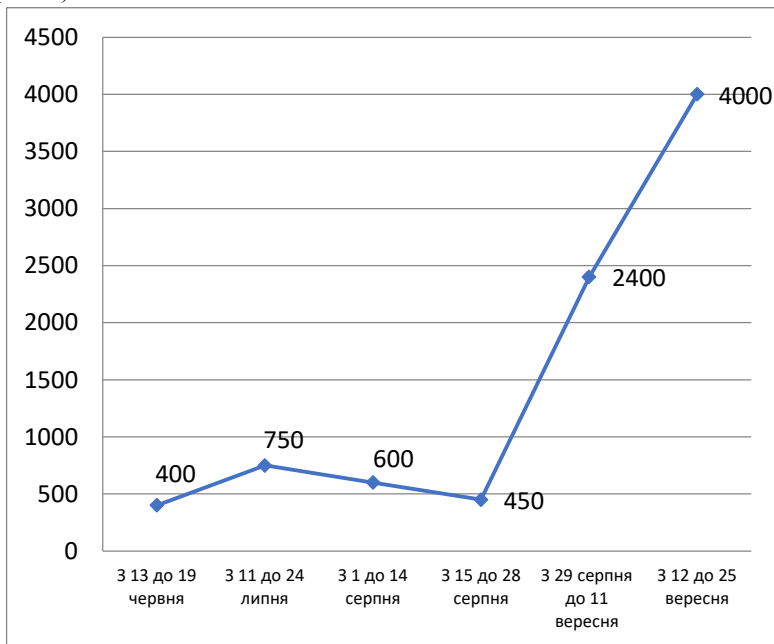

Рис.2. Кількість атак на онлайн-ресурси ІТ-армією України

**складено на основі даних [5]*

З вищенаведеного рисунку спостерігається збільшення атак на онлайн ресурси ІТ-армією України, що сприяє зменшенню роботи російської інформаційної системи щодо атак на українські сервери.

Важливість співпраці ІТ-армії із державним сектором виокремлюється у тому, що давний напрямок в перспективі може

перейти на один із важливих ресурсів у сфері кібер-захисту в умовах післявоєнного періоду та при формуванні і реалізації стратегій забезпечення безпеки країни.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=26135 (дата звернення 17 жовтня 2022 р.)
2. Українська ІТ-Індустрія: перезавантаження в умовах війни. URL: <https://itukraine.org.ua/ukrainian-it-industry-reboot-in-wartime.html> (дата звернення: 18 жовтня 2022 р.)
3. Дульська І.В. Роль сектору ІКТ у відбитті повномасштабної збройної агресії проти України. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*. 2022. С.893-901
4. The IT Army of Ukraine. URL: <https://css.ethz.ch/en/center/CSS-news/2022/06/the-it-army-of-ukraine.html> (дата звернення 17 жовтня 2022 р.)
5. Офіційний телеграм-канал Міністерства цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua> (дата звернення 18 жовтня 2022 р.)

Гриненко І.І., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
**Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу,
Департамент комунальних ресурсів та сільського
господарства
Івано-Франківської міської ради**, перший заступник
директора,
Україна

"ВІДКРИТІСТЬ – ЗАЩИЩЕНІСТЬ" ЯК ГОЛОВНА ДИЛЕМА ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ

Однією з головних особливостей переходу людства до епохи інформаційного суспільства на зламі ХХ та ХХІ ст. є кардинальне посилення значення та ролі інформації та інформаційно-комунікаційних технологій в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Інформація стала провідною рушійною силою прогресу, ключовим засобом виробництва й відтворення, державної могутності та конкурентоздатності в глобальному геополітичному просторі. Це стимулювало сучасні держави до проведення пришвидшеної цифровізації (діджиталізації) органів державної влади та місцевого самоврядування, що "є основою для кращого прийняття рішень, оптимального функціонування державних структур та більш ефективного розподілу ресурсів при реалізації процесів державного управління, дозволяє урядам надавати послуги кращої якості з більшою ефективністю та з меншими витратами, підвищує підзвітність та прозорість громадськості, а також зменшує корупцію (D.Bearfield, and A.Bowman) [9, с. 848].

Водночас створення глобального інформаційного простору характеризується тим, що інформація, зокрема й публічна та конфіденційна, значною мірою, вийшла з-під контролю державних структур, як це домінувало раніше, вона набула значно більшого інтелектуального та технологічного значення й стала як так і головною зброєю у геополітичних, міждержавних, внутрішньополітичних та бізнес-конфліктах. Свобода засобів масової інформації та

необмеженість Інтернету надають зацікавленим суб'єктам широкі можливості застосування технологій інформаційно-психологічного впливу на людину, формування, трансформації та деформації масової суспільної свідомості, нав'язування соціальним групам та окремим індивідам певних міфів, стереотипів, деструктивних моделей поведінки тощо.

Фактично маємо дві протилежні тенденції, які формують головну дилему цифровізації органів публічного врядування, яку можна описати формулою "відкритість – захищеність", оскільки принцип відкритості й прозорості влади постулюється як один з ключових інститутів сучасної демократії та стандарт публічного врядування [6, с. 70], так само як і принцип захищеності публічної інформації від різноманітних загроз глобального інформаційного середовища є засадничим для стійкості та стабільності державних інституцій та державного устрою в цілому.

Розглядаючи в рамках дилеми "відкритість – захищеність" процеси цифровізації інституцій публічного врядування в Україні Н. А. Литвин, Л. В. Крупнова зазначають, що "позитивними сторонами впровадження діджиталізації в діяльність органів влади є: широке використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для досягнення необхідного рівня ефективності та результативності; можливість прийняття ефективних управлінських рішень (збирати та зберігати статистику за багато років, аналізувати дані, за якими можна відразу спланувати дії й оперативно відреагувати на виклики); можливість обміну уніфікованими документами між органами влади та ЦНАПами; процес контролю і прозорості державних установ та урядовців (сприяє участі громадян в управлінні й аналізі прийнятих рішень) тощо. Водночас недоліками впровадження діджиталізації в діяльність органів влади, на думку науковців, є: можливість втручання у приватність (перевищення повноважень влади); можливість витоку персональних даних (як правило, винними виявляються самі користувачі, оскільки більшість просто не читає умови, а одразу погоджується); уразливість до хакерських атак; низький рівень цифрової компетентності громадян щодо сучасних інформаційно-комунікаційних технологій тощо [3, с. 73].

Таким чином для демократичних країн єдиним прийнятним шляхом вирішення дилеми "відкритість – захищеність" є створення системи інформаційної безпеки, яка "виступає не тільки невід'ємною складовою кожної зі сфер національної безпеки (воєнної, внутрішньополітичної, економічної, соціальної, гуманітарної, науково-технологічної, екологічної), але й, водночас, є важливою самостійною сферою забезпечення національної безпеки. Система інформаційної безпеки держави має захистити людину й суспільство від деструктивного інформаційно-психологічного впливу в умовах гібридних (інформаційних) війн" [4, с. 78]. В інформаційно-психологічному та інформаційно-технологічному плані, ключовими складовими інформаційної безпеки держави є такі її підвиди як "інформаційно-психологічна безпека" – система захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу на особистості і суспільство в цілому [4, с. 42] та "кібербезпека" (вона ж комп'ютерна безпека і безпека інформаційних технологій – система захисту комп'ютерних систем і комп'ютерних мереж від розкриття даних, пошкодження та крадіжки їх обладнання, програмного забезпечення або електронної інформації, а також від порушення або неправильного спрямування наданих ними послуг)" [10, с. 56-57].

Адже якщо держава починає жертвувати відкритістю влади заради захищеності державно важливої інформації, вона неминуче перетворюється на тоталітарного монстра на кшталт сучасного Китаю. Якщо ж держава не захищає свій інформаційний простір та інформаційний суверенітет, вона обов'язково стане об'єктом зловмисних атак. Наприклад, напередодні повномасштабної агресії РФ проти України у ніч із 13-го на 14 лютого ворожі хакери зламали понад 70 урядових сайтів нашої держави. А за даними Microsoft, тільки за останні місяці було проведено 237 кібератак з території Росії [2, с. 69]. Основними їхніми цілями були: контроль над об'єктами критичної інфраструктури (електростанції, системи тепло- та водопостачання); викрадення та збирання розвідданих, включно із секретною інформацією (сектор безпеки та оборони, держустанови); проведення акцій інформаційно-психологічного впливу та пропаганди; блокування інформаційних систем [5, с. 149].

Відтак, в умовах розв'язаної російською федерацією агресивної інформаційної війни проти України нашій державі необхідно створити національну систему інформаційної безпеки, яка була б здатною протистояти пропагандистській та інформаційно-підривній діяльності російських спецслужб та захистити національний інформаційний суверенітет України. Ми маємо розробляти й використовувати більш ефективні технології протистояння сучасним методам інформаційно-технічного та інформаційно-психологічного впливу, експансії "руського міру", його агресивного тиску на національну ідентичність українців. Ми маємо сформуванати нову медіакультуру українського суспільства, спроможну розпізнавати фейки, ворожі наративи та маніпуляції й протистояти їм, знаходити альтернативні джерела інформації, критично оцінювати зміст інформаційних повідомлень, усвідомлювати національні цінності та вміти їх відстоювати у процесах інформаційно-комунікаційної взаємодії. На останньому наголошують Ю.Білявська та Я. Шестак: "сьогодні, коли країна перебуває в умовах воєнного стану, не лише для IT-фахівців, але й для будь-якого громадянина важливими є цифрова грамотність, дотримання цифрового етикету та правил кібергігієни, що передбачає прищеплення і застосування навичок особистої інформаційної безпеки користувачами інформаційно-комунікаційної мережі Інтернет. З початком війни IT-фахівці з усієї країни долучилися до кіберполіції та зуміли дати відсіч агресору. В результаті злагоджених дій були виведені з ладу критично важливі інформаційні системи окупанта. Проте і пересічним українцям необхідно дотримуватися вимог кібергігієни, оскільки інформаційний простір активно використовується ворогом для поширення фейків, дипфейків, підробки сайтів, фішингових атак, заволодіння акаунтами тощо [1, с. 49].

І ми бачимо, що така діяльність органами публічного врядування України ведеться доволі інтенсивно та ефективно. Так, відповідно до Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 22 жовтня 2021 року “Про Концепцію реформування Державної служби спеціального зв’язку та захисту інформації України”, вже здійснюється:

- розширення функціональних можливостей інтеграції наявних систем спеціального зв'язку та уніфікацію захищених електронних комунікацій різних державних органів у загальному безпековому контурі з використанням сучасних цифрових технологій;
- розгортання системи кіберзахисту державних інформаційних ресурсів та об'єктів критичної інфраструктури;
- захист національних інтересів у сфері безпеки та оборони, спрямований на зниження ймовірності негативного впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на телекомунікаційну складову системи управління державою, забезпечення кіберзахисту державних інформаційних ресурсів та об'єктів критичної інфраструктури, зменшення втрат особового складу, озброєння та військової техніки тощо [8].

Інформаційна війна проти нашої держави з боку агресивного північного сусіда не може бути причиною стримування подальшої цифровізації національної системи органів публічного врядування, навпаки, ці процеси мають бути поглиблені, особливо в частині захисту й охорони публічної інформації та інформаційно-комунікаційних систем органів публічної влади. В цілому наша держава та суспільство мають проводити консолідовану державну інформаційну політику захисту й зміцнення національного суверенітету України та забезпечення інформаційної безпеки.

Список використаних джерел

1. Білявська Ю., Шестак Я. Кібербезпека та кібергігієна: нова ера цифрових технологій. *Товари і ринки*. 2022. № 3. С. 47-59.
2. Живилю Є. О., Шевченко Д. Г. Оцінка ризиків кібербезпеки та контролю конфіденційності в інформаційних системах державного управління. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. № 75. С. 66-77.
3. Литвин Н. А., Крупнова Л. В. Діджиталізація як засіб підвищення відкритості, прозорості та ефективності діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо надання електронних послуг. *Ірпінський юридичний часопис*. 2020. Вип. 3. С. 69-76.

4. Невельська-Гордєєва О. П., Нечитайло В. О. Маніпуляції як засіб інформаційно-психологічного впливу в інформаційній війні. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія.* 2021. № 3. С. 71-83.
5. Петров С. Г. Розбудова національної системи кібербезпеки України як необхідний елемент розвитку інформаційного суспільства. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2021. № 4. С. 146-156.
6. Радченко О. В., Крюков О. І. Демократія в сучасному світі як фактор публічного управління: особливості прояву в умовах глобалізації. *Вісник Національного університету цивільного захисту України.* 2020. Вип. 2 (13). С. 69–78.
7. Сопілко І. М. Інформаційна безпека та кібербезпека: порівняльно-правовий аспект. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право.* 2021. № 2. С. 110-115.
8. Указ Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 22 жовтня 2021 року "Про Концепцію реформування Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України" від 22.10.2021 № 544/2021 // *Президент України : офіційний сайт.* URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5442021-40437>
9. Bearfield D.A. and Bowman A.O. 2017. "Can You Find It on the Web? An Assessment of Municipal E-Government Transparency." *American Review of Public Administration* 33 (6): 847–853.
10. Schatz D., Bashroush R., Wall J. Towards a More Representative Definition of Cyber Security. *Journal of Digital Forensics, Security and Law.* 2017. № 2. С. 54-74. DOI: <https://doi.org/10.15394/jdfsl.2017.1476>

Новомлинець А.О., студентка,
Науковий керівник: к.юрид.н., доцент **Іваньков І.В.**,
Національний університет "Чернігівська політехніка",
Україна

ОСОБЛИВОСТІ КІБЕРБЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Загалом у світі майже кожної хвилини відбувається нова кібератака. Загроза подібних атак полягає у пошкодженні комп'ютерної техніки, викраданні грошей з онлайн-гаманців, отриманні шахраями доступу до закритих даних, які вони можуть використовувати у злочинних цілях тощо. Але під час збройної агресії росії проти України значення кібербезпеки суттєво зросло, адже потерпати від кібератак українці, наші Збройні сили та всі державні інституції стали набагато частіше, а їх наслідки стають дедалі більш небезпечними. Наразі, в умовах війни, дуже важко забезпечити належний рівень кібербезпеки, але це вкрай важливе завдання задля для подальшого захисту інформаційного суспільства в Україні.

Метою доповіді є з'ясування особливостей кібербезпеки під час збройної агресії та визначення шляхів її удосконалення.

Для більш повного розуміння предмету дослідження перш за все потрібно визначити поняття кібербезпеки. Вчений О.А. Баранов пропонує найбільш повне визначення, відповідно до якого «кібербезпека – це такий стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави в умовах використання комп'ютерних систем та/або телекомунікаційних мереж, за якого мінімізується завдання їм шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки функціонування інформаційних технологій; несанкціоноване поширення, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [1, с.61].

Щодо встановлення суб'єктів кібербезпеки, О.О. Бакалінська та О.О.Бакалінський вважають провідним суб'єктом національної системи кібербезпеки Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, що забезпечує формування та реалізацію державної політики щодо захисту в кіберпросторі державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту яких встановлена Законом України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» [2] безпосередньо здійснює кіберзахист об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, державний контроль у цих сферах; координує діяльність інших суб'єктів забезпечення кібербезпеки щодо кіберзахисту; забезпечує створення та функціонування Національної телекомунікаційної мережі, впровадження організаційно- технічної моделі кіберзахисту. Таким чином, саме на цю службу припадає близько 80 % навантаження [3, с.103].

Вагома увага до кібербезпеки в Україні почала приділятися з початком гібридної війни росії проти нашої держави з 2014 р. Була створена й наразі зберігається велика загроза національній безпеці України у кіберпросторі. У 2017 р. був прийнятий Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», що визначив правові та організаційні основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України у кіберпросторі, основні цілі, напрями та принципи державної політики у сфері кібербезпеки [4].

Після початку повномасштабного вторгнення російських військ на територію України обсяг цієї проблеми став суттєво зростати, а небезпека її наслідків стали ще більш відчутними. Як свідчить Голова Держспецзв'язку України Юрій Щиголь, за цей час кількість кібератак зросла у три рази, найбільше від них потерпають органи державної влади, а також сфери енергетики та логістики [5]. Більшість українців й особисто на собі відчули наслідки кібератак, зокрема, ворог застосовує спам-розсилку, здійснює спроби «зламати» особисті сторінки у різних додатках для спілкування, серед яких

провідне місце займають месенджери Facebook, Viber, Instagram, Telegram, WhatsApp, задля розповсюдження неправдивої інформації або власної пропаганди. Нажаль, подібні кібератаки спричиняють суттєві проблеми нашим Збройним Силам та інфраструктурі та мають тяжкі наслідки.

Під прицілами кіберзлочинців постійно перебувають об'єкти критичної інфраструктури. Як свідчать І.Р. Мальцева та її колеги Ю.О. Черниш і Р.М. Штонда, потужний український провайдер Укртелеком потрапив під потужну атаку 28 березня 2022 р., під час якої зловмисники намагалися зламати ІТ-інфраструктури та проаналізувати її налаштування з метою виведення з ладу обладнання та різні сервіси. Також вони намагалися отримати контроль над мережею та обладнанням даної компанії. Авторка також згадує незграбну спробу атаки хакерського угруповання Strontium, члени якого намагалися зосередити всі свої зусилля на отриманні доступу до всіх комп'ютерних мереж в Україні, США та Європейському Союзі. Цими діями вони планували забезпечити підтримку фізичного вторгнення росії в Україну на тактичному рівні, викрасти та знешкодити конфіденційну інформацію. Загалом за період повномасштабного вторгнення було здійснено безліч кібератак зі боку російських хакерів, за якими стоять спецслужби агресора, але варто зазначити, що більшість з них все ж таки вдалося відвернути [6, с.40].

Щодо можливого вирішення проблеми кібератак, то певні дослідники, зокрема О.Г. Трофименко, Ю.В. Прокоп, Н.І. Логінова, О.В. Задерейко, пропонують впроваджувати проривні технології автоматизованого захисту, які підтримуватимуть автоматизовані можливості управління та розширену поведінкову аналітику. Прикладами цього можуть бути технології штучного інтелекту для аналізу біометричних ідентифікаційних даних, складні алгоритми машинного навчання, здатні створювати профіль типової поведінки користувача, визначати незвичні закономірності діяльності та виявляти потенційні загрози в режимі реального часу, перш ніж зловмисники матимуть можливість реалізувати їх [7, с.156].

У свою чергу, О.О. Бакалинський та О.О. Бакалинська продовжують перелік найбільш перспективних та актуальних наразі напрямів розвитку національної системи кіберзахисту, а саме:

- 1) вдосконалення правової основи кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури;
- 2) впровадження системи незалежного аудиту інформаційної безпеки на об'єктах критичної інфраструктури;
- 3) розвиток міжнародного співробітництва у сфері забезпечення кібербезпеки;
- 4) розвиток системи підготовки кадрів у сфері кібербезпеки;
- 5) підвищення цифрової грамотності (правил кібергігієни) громадян та культури безпекового поведіння у кіберпросторі [3, с.106].

Вчені Ю.Л. Яковенко, Ю.В. Деркаченко, С.В. Кухтик, Д.О. Березовський наголошують на тому, що Україна також повинна орієнтуватись на кращі зарубіжні практики зі створення ефективної системи кіберзахисту, розширювати міжнародну співпрацю в цьому напрямку. У 2005 р. Верховною Радою України була ратифікована Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність 2001 р., у якій чітко визначено, що побудова інформаційного суспільства потребує зміцнення довіри в сфері інформаційно-комунікаційних технологій, захисту персональних даних і таємниці приватного життя та формування глобальної культури комп'ютерної безпеки в зв'язку з тим, що суспільство в усьому світі виявляє дедалі більшу залежність від інформаційно-комунікаційних технологій і, таким чином, уразливість для кіберзлочинності. Автори Конвенції підкреслюють, що у рамках інформаційного забезпечення національної безпеки, захисту особистої інформації важливою є боротьба з кіберзлочинністю, оскільки це особливо актуальна проблема для країн Європи, що обумовлено високим рівнем комп'ютерної оснащеності різних сфер життєдіяльності суспільства [8, с.89]. Це ще раз акцентує нашу увагу до важливості міжнародного співробітництва у вирішенні проблеми масових кібератак з боку росії.

Підсумовуючи все вищевикладене, ми можемо дійти наступних висновків.

Війна дійсно завдає кожного дня неймовірно складні випробування для України, народ якої, його Збройні Сили гідно тримають оборону і на полі бою, і у кіберпросторі.

Важливо розуміти, що питання кібербезпеки є дуже важливим, від його вирішення певною мірою залежить безпека України загалом.

Хоча більшість кібератак та їх негативних наслідків були знешкодовані нашими фахівцями, для того, щоб кіберпростір України був і далі захищеним, потрібні спільні зусилля світової прогресивної спільноти, зокрема США, країн Європейського Союзу, інших країн.

Україні слід розвивати міжнародне співробітництво в цих питаннях, використовувати досвід інших країн та запроваджувати власні технології для боротьби з кіберзлочинністю.

Список використаних джерел

1. Баранов О.А. Про тлумачення та визначення поняття «кібербезпека». *Правова інформатика*. №2 (42). 2014. С.54-62.
2. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 23.02.2006 р. № 3475-IV. Дата оновлення: 30.10.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15#Text> (дата звернення 28.10.2022).
3. Бакалінська О., Бакалинський О. Правове забезпечення кібербезпеки в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. №9.2019.С.100-108.
4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 р. № 2163-VIII. Дата оновлення: 17.08.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення 28.10.2022).
5. Голова Держспецзв'язку Юрій Щиголь. Кількість кібератак під час війни зросла втричі. URL: <https://news.dtkt.ua/society/community/75913-kilkist-kiberatak-pid-cas-viini-zroslo-vtrici-derzspecvvyazku> (дата звернення 28.10.2022).
6. Мальцева І.Р., Черниш Ю.О., Штонда Р.М. Аналіз деяких кіберзагроз в умовах війни. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. №4 (16). 2022. С.37-44.
7. Трофименко О., Прокоп Ю., Логінова Н., Задерейко О. Кібербезпека України: аналіз сучасного стану. *Захист інформації*. Т.21. №3. 2019. С.150-158.

8. Яковенко Ю.Л., Деркаченко Ю.В., Кухтик С.В., Березовський Д.О. Шляхи удосконалення системи кібербезпеки в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. №1. 2021. С.87-93.

Пронюк Ю.Н., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
**Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій імені С. З. Ґжицького,
Україна**

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КРАЇН ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО ТИПУ В СУЧАСНОМУ КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Внаслідок найжорсткішої конкуренції на світових ринках, негативного впливу світової фінансово-економічної кризи, змін у геополітичній ситуації виникають нові реальні чи потенційні економічні загрози. Економічна стабільність є, безумовно, базовою ознакою національної безпеки, проте не єдиною. У широкому контексті економічна безпека органічно поєднана з динамікою розвитку, інноваційними процесами, елементами допустимого ризику. Для ринкової системи господарювання в основу забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання закладено ідеї функціональної варіативності та рівня забезпечення конкурентоспроможності у просторі фінансового, трудового та іншого ринкового хаосу.

Сучасна наука розглядає кілька концептуальних моделей забезпечення економічної безпеки національних систем господарювання. Зокрема, досить відома концепція національної безпеки, що ґрунтується на положеннях структурної жорсткості економічної системи, її керованості, високого рівня захищеності від зовнішніх викликів та загроз. У науково-технологічній сфері основними зовнішніми джерелами загроз національній безпеці можуть бути обмеження доступу дослідників та суб'єктів господарювання до

новітніх технологій та цілеспрямована політика іноземних держав та компаній. В умовах конкурентної економіки вони стають ключовими важелями та сприяють економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності усередині країни.

Стан економіки, недосконалість системи організації державної влади та громадянського суспільства, соціально-політична поляризація суспільства та криміналізація суспільних відносин, зростання організованої злочинності та збільшення масштабів сепаратизму, тероризму, загострення міжнаціональних та ускладнення міжнародних відносин створюють широкий спектр внутрішніх та зовнішніх загроз національній безпеці. Розвиток наукомісткого сектора економіки за одночасного зниження ролі матеріаломістких та енергоємних виробництв дозволить суттєво підвищити конкурентоспроможність економіки та рівень національної безпеки держави.

Серед цих викликів є посилення впливу глобалізації, кардинальна зміна диспозиції геополітичних сил та пов'язана з цим загальна нестабільність. Національна безпека розглядається у цьому контексті як раціонально обґрунтована діалектична єдність інноваційних економічних дій в одних сегментах ринкових відносин та методів стабільного, технологічного, прибуткового господарювання. Подібні концепції забезпечення економічної безпеки реалізуються у системах національного господарства, мають надлишкові чи недостатні ресурси для комплексної самореалізації своїх потреб, інтересів, життєвих установок.

Конкретна інституційна модель, обрана для розробки та реалізації системи державного управління, залежить від багатьох факторів. Захист від реальних та потенційних зовнішніх загроз має здійснюватися шляхом обґрунтованої інтеграції економіки до глобального економічного простору, здійснення багатовекторної економічної політики, диверсифікації імпорту сировинних та енергетичних ресурсів, розширення географії експорту. Для країн з ринковою, донедавна з перехідною економікою, що знаходяться в зоні системної кризи, найбільш оптимальна модель забезпечення національної безпеки базується на творчому об'єднанні ресурсів стабільності, керованості та дозованого економічного ризику в тих сферах господарювання, де можна отримати максимальну соціально-

економічну поточну ефективність і створити сприятливі умови для перспективних інноваційних проектів.

Варіативність взаємодії з партнерами при зміні ринкової кон'юнктури та виклики економічних, соціальних, політичних суб'єктів дозволяють прихильникам подібних концептуальних положень, використовуючи ефект накладення індивідуалізованих, інноваційних, ризикованих дій та їх результуючої складової, перебувати постійно в просторі сумарної сприятливості. капіталу, ресурсів праці, надприбутку та досить високий потенціал економічної безпеки. У плані нейтралізації внутрішніх джерел загроз у науково-технологічній сфері необхідно завершити формування ефективної національної інноваційної системи та реалізовувати нову технологічну стратегію розвитку економіки.

Виробнича сфера має орієнтуватися створення спільних підприємств із випуску високотехнологічної і складно-технічної продукції, розвиток сектора наукомістких послуг. Реалізація такої моделі національної безпеки передбачає раціональне використання технологій, орієнтованих на максимальну результативність у мінімально стислий термін. Для керівників органів державної влади з національної безпеки має бути найголовнішим обов'язком стежити не лише за економіко-господарськими процесами, що відбуваються в суспільстві, а й не меншу увагу необхідно приділяти аналізу самої системи фінансово-господарської діяльності.

Межу максимальної величини втручання держави в економічні процеси можна визначити як функцію від забезпечення державою мінімального прожиткового рівня, визначеного багатими економічно країною, або в залежності від рівня доходів громадян промислово розвинених країн. Цю функцію будь-яка держава має забезпечувати своїм громадянам, оскільки вона збирає з них податки. Прагнення підприємництва досягнення своїх інтересів є головною рушійною силою економічного розвитку, збільшуючи зрештою добробут суспільства в цілому. Для всіх суб'єктів господарської діяльності мають бути гарантовані основні економічні свободи, а саме: свобода вибору сфери діяльності, свобода конкуренції та свобода торгівлі.

Держава має впливати на ринок з метою збільшення попиту, оскільки причина криз відкритої економіки. Сучасне державне управління розуміє організацію влади, що характеризується поділом населення за територіальною ознакою та за діяльністю апарату управління. За будь-якої системи політичних відносин, за будь-якого сучасного типу економіки, держава так чи інакше втручається і бере участь у соціально-економічному житті суспільства, тому що вона саме є продуктом даного суспільства. У будь-якій державі є відповідні економічні та соціальні функції; тому, можна погодитись, що в економічну функцію держави будь-якого типу входить закріплення та охорона різних форм власності, підтримка конкуренції.

Це насамперед забезпечення соціально-економічного клімату, що сприяє оптимальному функціонуванню ринкової економіки, а також впливу на її суб'єкти з метою ефективного розвитку за допомогою відповідних механізмів [4]. Сюди відноситься і антимонопольна політика, підтримка конкуренції, а також заходи, спрямовані на підтримку та збереження прийнятних умов для відтворення природної та соціальної інфраструктури. В економіках періоду трансформації існує більш менш значний за своїми масштабами державний сектор. Його розміри можуть бути критерієм тієї чи іншої соціально-економічної політики, що проводиться державою в період спаду або підйому.

Якщо говорити про те, в яких державах рівень і якість життя є кращими, слід звернутися до прикладу країн, які потрапляють до категорії соціально-орієнтованих економік [2]. Поки не вдалося вигадати досконалу модель державного та владних відносин, яка була б ефективною, життєздатною, справедливою, все одно подобалася б усім і однаково відображала інтереси всіх без винятку соціальних груп. Ринкова політика уособлює господарську свободу, яка полягає у свободі споживача купувати товари, та у свободі підприємця виробляти та продавати товари на свій розсуд.

Завдяки цьому ринкова система стимулює економічне зростання, технічний прогрес, підвищує продуктивність праці, знижує витрати на виробництво та ціни. Про ефективність державного управління можна стверджувати за рівнем національної конкурентоспроможності. Якщо говорити про ефективність

державного управління з точки зору конкурентоспроможності національної економіки, то існує взаємозв'язок без ефективного інституту державного управління про конкурентоспроможність національної економіки на міжнародних ринках говорити взагалі не доводиться, а саме державне управління є фактором національної конкурентоспроможності.

За умови забезпечення сприятливого поєднання всіх складових дані фактори індикаторів досягаються стійкістю підприємств державної власності. Слід наголосити, що саме фактор державного управління показує той ступінь, в якому державна політика сприяє конкурентоспроможності [1]. Саме інфраструктура стає ключовим ресурсом у забезпеченні конкурентоспроможності держави у майбутньому, це спонукає розвивати сучасну технологічну інфраструктуру. Велике значення має ефективне державне управління, яке здатне використовувати нові технологічні досягнення всього світу з вигодою для своєї національної економіки.

В умовах науково-технічної революції державне управління набуває нової ролі, основні функції держави ускладнюються. Оскільки держава одна із основних суб'єктів соціально-економічних перетворень, зовнішньоекономічні виклики адресовані насамперед державі. У світовій економіці розуміється економіка, що залежить від чинників довкілля, взаємопов'язані і взаємозалежні з інших суб'єктів світового ринку. У новому економічному просторі відбувається низка об'єктивних процесів, що позначаються на ефективності державного управління. Державне управління об'єктивно змінюється під впливом інформаційних технологій, активно йде пошук нової моделі державного устрою, питання державного суверенітету потрапляють до переліку найзлободенніших проблем.

У сфері державного управління аналогічна тенденція проглядається в актуалізації владної вертикалі та передачі низки функцій органам місцевого самоврядування [3]. Держава може і не бути далі домінуючою силою на світовій арені, ринкові сили в особі багатонаціональних корпорацій та банків випромінюють сильний та незалежний вплив, вони діють на міжнародній арені з мінімальними обмеженнями. Посилюється вплив глобальних і транснаціональних ініціатив окремих груп, інтеграція проявляється в регіональних

масштабах, у виникненні просторів, що трансформуються, де кількість держав не тільки не скорочується, а, навпаки, збільшується. Головними суб'єктами світогосподарських зв'язків стали транснаціональні корпорації, які ставлять часом власні інтереси вище за національні.

Реалізація національної безпеки можлива лише на основі сталого розвитку економіки, тому національні інтереси в економічній сфері є ключовими. Основними напрямками забезпечення національної безпеки є стратегічні національні пріоритети, якими визначаються завдання найважливіших соціальних, політичних та економічних перетворень для створення безпечних умов реалізації конституційних прав та свобод громадян України, здійснення сталого розвитку країни, збереження територіальної цілісності та суверенітету держави. Зусилля та засоби забезпечення національної безпеки мають зосереджувати свої ресурси на забезпеченні національної безпеки у внутрішньополітичній, економічній, соціальній сферах, у сфері науки та освіти, у міжнародній, духовній, інформаційній, військовій, оборонно-промисловій та екологічній сферах, а також у сфері суспільної безпеки. Основний зміст забезпечення національної безпеки полягає у підтримці правових та інституційних механізмів, а також ресурсних можливостей держави та суспільства на рівні, що відповідає національним інтересам.

Для суспільства першорядне значення має збереження властивого йому і лише способу життя; для держави визначальним є повнота її публічної влади та функції, що виконуються шляхом її застосування. У той же час, суспільство має власні механізми забезпечення безпеки для підтримки нормальних суспільних відносин, встановлених нормативно-правовими актами, які забезпечують достатній рівень особистої безпеки своїх членів і самого суспільства. Основним суб'єктом забезпечення національної безпеки виступає держава, яка здійснює функції у цій галузі через органи влади. Економічна дезінтеграція, соціальна диференціація суспільства, девальвація духовних цінностей сприяють посиленню напруженості у взаєминах регіонів та центру, уособлюючи загрозу соціально-економічного устрою.

Список використаних джерел

1. Бакуменко В. Д., Кравченко С. О. Методологія системних досліджень в державному управлінні: навч. посіб. Київ: ВПЦ АМУ, 2011. 116 с.
2. Бутник О.О., Немирівська О.Я. Особливості публічного управління в умовах світової пандемії. *Право та державне управління*. 2020. № 2. С. 142.
3. Васильєв О. С. Концептуалізація поняття «державна політика»: сучасне розуміння. *Державне будівництво*. 2014. № 1. [URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_7) (дата звернення: 11.10.2022).
4. Дегтяр О.А. Державне регулювання розвитку соціальної сфери: концептуальні засади та практика: монографія. Харків: С.А.М., 2014. 508 с.

Солдатенко А.О., студентка,

Науковий керівник: д.держ.упр., доцент **Антонова О.Р.**,
Льотна академія Національного авіаційного університету,
Україна

КІБЕРБЕЗПЕКА У СФЕРІ ПОВІТРЯНОГО ТРАНСПОРТУ: ПРОБЛЕМИ І НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Незважаючи на те, що правова основа у сфері національної безпеки України урегульована на міжнародному і конституційному рівнях та гарантована спеціальним Законом України «Про національну безпеку України» (стаття 2) [1], непоодинокими є випадки порушення основоположних принципів цих нормативно-правових актів.

Вперше Україна зазнала кібератаки на комп'ютерні системи та центральний сервер аеропортів «Бориспіль» і «Харків» у червні 2017 року, що призвело до відмови в обслуговуванні літаків і затримок рейсів. Через кілька місяців, у жовтні 2017 року, вильоти рейсів з аеропорту Одеса були затримані через злом комп'ютерної мережі аеропорту, що призвело до втрати конфіденційності інформації [2; с. 26].

Інциденти кібератак в аеропортах світу також мають місце, зокрема:

2006 рік – Інтернет-атака на центри контролю повітряного руху США;

2008 рік – зараження бортового комп'ютера рейса Spanair 5022 шкідливим програмним забезпеченням, що призвело до катастрофи;

2009 рік – втручання в систему GPSCIA, що використовується для заходу на посадку повітряного судна (далі – ПС);

2013 рік – втручання в інформаційну систему аеропортів Туреччини, що призвело до призупинення паспортного контролю;

2013 рік – втручання в комп'ютерні мережі 75 аеропортів США;

2014 рік – втрата керування ПС при дистанційному підключенні до автопілоту та зникнення ПС рейсу MH370 Малайзійських авіаліній з радарів(одна з ключових версій катастрофи);

2014 рік – масштабні атаки на комп'ютерні авіаційні системи Пакистану, Саудовської Аравії, Південної Кореї та США;

2015 рік. – поширення шкідливого програмного забезпечення в комп'ютерні системи аеропорту США, що призвело до призупинення польотів;

2015 рік. – несанкціоноване втручання в комп'ютерну систему аеропорту Польської авіакомпанії LOT, що призвело до збоїв при обслуговуванні ПС та втраті конфіденційної інформації;

2016 рік – проникнення до комп'ютерної системи та зараження комп'ютерів аеропорту Талліну шкідливим програмним забезпеченням, що призвело до втрати конфіденційної інформації;

2017 рік – втручання в комп'ютерну систему внутрішніх авіаліній США, що призвело до вимушеної посадки ПС та збоїв в роботі Авіаційної бортової системи адресації і передачі повідомлень (ACARS);

2018 рік. – збої в комп'ютерній системі організації Eurocontrol, що призвело до порушення цілісності системи обміні даних та затримки більш 15000 рейсів в Європі. [3, с.28]

До тепер складають загрозу робота автоматизованих функціональних систем і комплексів електроніки, точки доступу через

Інтернет (за допомогою постачальника програмного забезпечення до свого оператора або постачальника) і точки, де програмована інформація передається від оператора (диспетчерський центр аеропорту вздовж маршруту спостереження).

Також, під час розповсюдження програмного забезпечення для авіоніки FS літака небезпека полягає у підробці та пошкодженні критичного програмного забезпечення, призначеного для оновлення програмного забезпечення літака. Під терміном «маніпулювання та пошкодження критичного програмного забезпечення» слід розуміти навмисне несанкціоноване використання оригінального програмного забезпечення або впровадження підробленого програмного забезпечення [4, с. 272].

Проблема полягає у складності вчасного виявлення втручання в програмне забезпечення, фальсифікації адміністративних повідомлень операційної системи (далі – ОС) (тобто команд завантаження, запитів і відповідних відповідей). Цей тип програмної атаки може призвести, для прикладу, до загальної відмови в обслуговуванні та спричинити необґрунтовані затримки рейсів літаків і поставити під загрозу авіаційну безпеку в цілому [5, с.39-41].

Важливе значення для регламентації міжнародного співробітництва держав-членів ІКАО у вирішенні проблем кібербезпеки цивільної авіації має резолюція А39-19, прийнята у 2016 році в ході 39-ї сесії Асамблеї ІКАО. У цьому документі закріплено основні напрями протидії кіберзагрозам, серед яких такі: визначення кола обов'язків національних органів з боротьби з кіберзагрозами; заохочення координації дій між державами-членами; визначення юридичних наслідків дій, які ставлять під загрозу безпеку польотів повітряних суден, шляхом використання кібервразливих місць; сприяння розробці та втіленню міжнародних стандартів, стратегій та передової практики у сфері захисту застосовуваних для цілей цивільної авіації критично важливих систем інформації та зв'язку від актів втручання, які можуть загрожувати безпеці польотів цивільної авіації [6, с. 99].

У резолюції А40-11 Асамблеї ІКАО передбачено додаткові кроки із забезпечення кібербезпеки цивільної авіації, зокрема:

- враховувати потенційне використання не за призначенням дистанційно пілотованих авіаційних систем і застосовувати відповідні заходи безпеки з метою запобігання їх використання в актах незаконного втручання;

- розширити використання механізмів обміну інформацією, зокрема застосування системи попередньої інформації про пасажирів (API) і даних записів реєстрації пасажирів (PNR), які надаються авіакомпаніями для підвищення рівня авіаційної безпеки й скорочення ризику для пасажирів, за одночасного забезпечення недоторканності приватного життя і громадянських свобод [7, с. 61].

Враховуючи актуальність зазначених вище напрямів, відповідним державним і приватним структурам необхідно застосовувати і удосконалювати загальні (універсальні) рекомендації щодо захисту інформації та інформаційних систем під час впровадження міжсистемного обміну інформацією в усіх сегментах авіаційної сфери [8]. При цьому варто синергувати зусилля ООН, держав-членів ІКАО, у тому числі Україна, та інших міжнародних авіаційних організацій для розробки універсальних стандартів, які б забезпечили ефективну боротьбу з кіберзагрозами у сфері повітряного транспорту.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України: Закон України від 15.06.2022 р. № 2469-VIII. Ст. 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення : 19.10.2022).
2. Ільєнко С., Ільєнко А., Кваша С. Сучасний стан забезпечення кібернетичної безпеки цивільної авіації України та світу. Електронне фахове наукове видання «Кібербезпека: освіта, наука, техніка», 2020. – С. 24-36. URL: <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2020.9.2436> (дата звернення : 19.10.2022).
3. Лісовська Ю.П. Кібербезпека: ризики та заходи: навч. посібник. — К.: Видавничий дім «Кондор», 2019. — 272 с. URL: <http://dcmaup.com.ua/assets/files/kiberbezpeka.pdf> (дата звернення : 19.10.2022).

4. Антонова О. Р. Органи прокуратури та судової влади у реалізації механізму конституційно-правового регулювання шлюбу і сім'ї. Журнал східноєвропейського права. Київ. 2018. № 51. С. 59–66.
5. Григоров О. М. Міжнародно-правові стандарти кібербезпеки цивільної авіації / О. М. Григоров // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Вип. 91 / редкол.: Г. І. Чанишева (голов. ред.) та ін. – Одеса : Гельветика, 2021. – С. 38-43.
[URL:http://dspace.onua.edu.ua/handle/](http://dspace.onua.edu.ua/handle/) (дата звернення : 19.10.2022).
6. Решение проблем кибербезопасности в гражданской авиации. Резолюции Ассамблеи. АССАМБЛЕЯ – 39-я СЕССИЯ, г. Монреаль, 27 сентября – 6 октября 2016 г. А 39/19. С. 99–101. ICAO .URL: <https://www.icao.int/Meetings/a39/Documents/Resolutions/> (дата звернення : 19.10.2022).
7. Сводное заявление о постоянной политике ИКАО в области авиационной безопасности. Резолюции Ассамблеи. Ассамблея – 40я сессия, г. Монреаль, 24 сентября – 4 октября 2019 г. А40-11.С.53–69. ICAO. URL: <https://www.icao.int/Meetings/a40/Documents/> (дата звернення : 19.10.2022).
8. Антонова О. Р. Роль держави у забезпеченні безпеки та захисту прав людини і громадянина в умовах воєнного стану. Державна Служба України: сучасні виклики та перспективи повоєнної трансформації: зб. тез щоріч. міжнар. круглого столу (Київ, 17 черв. 2022 р.), Київ. 2022, с. 109-111.

Співак С.Є., студент,

Науковий керівник: д.держ.упр., доцент **Антонова О.Р.**,
Льотна академія Національного авіаційного університету,
Україна

КІБЕРБЕЗПЕКА УКРАЇНИ: БЕЗПЕЧНИЙ КІБЕРПРОСТІР АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

У 2016-2017 році Україна вперше пережила потужні кібератаки, коли на деякий час була заблокована робота об'єктів критичної транспортної інфраструктури та багатьох інших

підприємств. Ці події створили передумови для формування нової безпекової системи, особливо в авіаційній галузі (пасажиропотік аеропортів України до подій 2022 року становив біля 20 мільйонів).

Враховуючи ці загрози кібербезпеки та з метою створення умов для безпечного функціонування кіберпростору, його використання в інтересах особи, суспільства і держави, Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021 було затверджено Стратегію кібербезпеки України (далі – Стратегія) [1].

Ця Стратегія ґрунтується на положеннях Конституції України, законів України "Про національну безпеку України" [2] та "Про основні засади забезпечення кібербезпеки України" [3], Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4], Конвенції про кіберзлочинність [5], Концепції боротьби з тероризмом в Україні, затвердженої Указом Президента України від 5 березня 2019 року № 53 [6] та інших нормативно-правових актах.

Акцентуємо увагу на пріоритетних напрямках Стратегії:

- врегулювання на законодавчому рівні питання державно-приватного партнерства у сфері кібербезпеки, визначивши форми і методи здійснення такого партнерства;
- впровадження проведення на регулярній основі консультацій заінтересованих сторін та надання методичної допомоги з питань утворення підрозділів кіберзахисту;
- залучення на регулярній основі представників наукових установ, громадських організацій та незалежних експертів у сфері кібербезпеки до розроблення проєктів нормативно-правових актів, нормативних документів та стандартів у цій сфері;
- підвищення ефективності залучення громадськості до прийняття рішень у сфері кібербезпеки шляхом проведення відповідних опитувань (анкетувань);
- стимулювання розроблення вітчизняних програмних продуктів, зокрема програмного забезпечення з відкритим кодом, що пріоритетно використовуватимуться для обробки та захисту державних інформаційних ресурсів;
- уведення програми розвитку ринку товарів і послуг у сфері кібербезпеки, що включатиме стимулювання його розвитку та міжнародного визнання;

- продовження практики щорічного проведення місяця кібербезпеки в Україні із залученням широкого кола профільних фахівців та експертів;
- запровадження системи страхування від кіберризиків;
- розроблення фінансових та нефінансових механізмів для сприяння впровадженню сучасних технологій кібербезпеки у державному і приватному секторі.

В умовах війни, при зростаючих ризиках в Україні, ця Стратегія стала більш динамічно.

У березні 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» [7]. Цим документом вносяться зміни до статей 361, 361-1 Кримінального кодексу України щодо розмежування відповідальності за несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж залежно від спричинених наслідків. Також більш суворими стали санкції. Зокрема у 2017 році Указом Президента України від 15 травня 2017 року № 133/2017 було введено в дію рішення РНБО України від 28 квітня 2017 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» [8].

Як приклад, станом на 1 травня 2022 року було застосовано санкції:

- до 1228 фізичних осіб. Відповідно до видів обмежувальних заходів (відповідно до Закону України «Про санкції») дл фізичних осіб були такі:

1) відмова у наданні та скасування віз резидентам іноземних держав, застосування інших заборон в'їзду на територію України строком на одинирикі;

2) блокування активів – тимчасове обмеження права особи користуватися та розпоряджатися належним їй майном: заборона участі у приватизації, оренді державного майна резидентами іноземної держави та особами, які прямо чи опосередковано контролюються резидентами іноземної держави або діють в їх

інтересах; відмова в наданні та скасування віз резидентам іноземних держав, застосування інших заборон в'їзду на територію України; анулювання офіційних візитів, засідань, переговорів з питань укладення договорів чи угод; позбавлення державних нагород України, інших форм відзначення; інші санкції, що відповідають принципам їх застосування, встановленим Законом (заборона на встановлення ділових контактів; заборона діяльності на території України).

- до 468 юридичних осіб. Відповідно до видів обмежувальних заходів (відповідно до Закону України «Про санкції») до юридичних осіб були такі:

- 1) блокування активів – тимчасове обмеження права особи користуватися та розпоряджатися належним їй майном;
- 2) обмеження торговельних операцій;
- 3) запобігання виведенню капіталів за межі України;
- 4) зупинення виконання економічних та фінансових зобов'язань;
- 5) обмеження або припинення надання телекомунікаційних послуг і використання телекомунікаційних мереж загального користування;
- 6) припинення видачі дозволів, ліцензій на ввезення в Україну з іноземної держави чи вивезення з України валютних цінностей та обмеження видачі готівки за платіжними картками, емітованими резидентами іноземної держави;
- 7) заборона передавання технологій, прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

Такі заходи приймаються через порушення світового порядку у зв'язку з варварським вторгненням росії в Україну. Цей напад на народ України та територіальну цілісність України є зазіханням на демократичні цінності світу. Тому не лише Україна, а й інші країни світу передбачають відповіді на ці злочини. Зокрема, «Канада запланувала інвестування в оборонний потенціал та в альянси, які забезпечать сильну та скоординовану глобальну відповідь на постійні виклики, з якими стикається сьогодні світ. Так було виділено 875,2 млн канадських доларів (близько 730 млн дол. США) на посилення кіберзахисту державних систем» [9].

Список використаних джерел

1. Рішення Ради національної безпеки і оборони «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 14 травня 2021 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text> (дата звернення : 23.10.2022).
2. Про національну безпеку України: Закон України від 15.06.2022 р. № 2469-VIII. Ст. 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення : 23.10.2022).
3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>(дата звернення : 23.10.2022).
4. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text(дата звернення : 23.10.2022).
5. Конвенції про кіберзлочинність: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (дата звернення : 23.10.2022).
6. Концепція боротьби з тероризмом в Україні: Указ Президента України від 5 березня 2019 року № 53: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53/2019#Text> (дата звернення : 23.10.2022).
7. «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» Закон. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-20#Text> (дата звернення : 23.10.2022).
8. Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій). Рішення РНБО. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-17#n2> (дата звернення : 23.10.2022).
9. Офіційний сайт уряду Канади. URL: <https://budget.gc.ca/2022/report-rapport/chap5-en.html#wb-cont> (дата звернення : 23.10.2022).
10. Антонова О. Р. Роль держави у забезпеченні безпеки та захисту прав людини і громадянина в умовах воєнного стану. *Державна Служба України: сучасні виклики та перспективи повоєнної*

трансформації: зб. тез щоріч. міжнар. круглого столу (Київ, 17 черв. 2022 р.), Київ. 2022, с. 109-111.

11. Антонова О. Р. Органи прокуратури та судової влади у реалізації механізму конституційно-правового регулювання шлюбу і сім'ї. *Журнал східноєвропейського права*. Київ. 2018. № 51. С. 59–66.

Політика ЄС щодо України: сучасні виклики та реалії

EU policy towards Ukraine: modern challenges and realities

Власюк Н.І., к.е.н., доцент,
Львівський торговельно-економічний університет,
Україна

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПОЛІТИКИ ЄС ЩОДО УКРАЇНИ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

Від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого ЄС виявив солідарність із Україною та почав надавати їй політичну, економічну, фінансову, гуманітарну та військову допомогу.

Наразі за рахунок позабюджетного міжурядового інструменту ЄС – Європейського фонду миру - країни Євросоюзу виділили 2,5 мільярда євро для закупівлі зброї та супутнього обладнання для України [1]. Це перший випадок в історії, коли ЄС надає настільки масштабну військову допомогу країні, що перебуває у стані активних бойових дій. ЄС наголошує, що надає Україні цю допомогу відповідно до Хартії ООН, яка передбачає невід’ємне право країн на самозахист від зовнішньої агресії.

Успіх контрнаступу України демонструє, що стратегія ЄС та його партнерів з підтримки України правильна, тож Європа має продовжувати її дотримуватися та поставляти Україні зброю, щоб ця війна якомога швидше завершилася.

Про це у Страсбурзі під час пленарного засідання Європейського парламенту сказав високий представник ЄС Жозеп Боррель.

«Коли Україна розпочала контрнаступ, то досягла набагато більших успіхів, ніж навіть ми передбачали. Стратегія, яку ми обрали від початку, правильна, ми маємо її дотримуватися. Зараз не час для послаблення. Ми маємо домінувати з цього моменту. За очікуваннями путіна, слабкі демократії, вразливі демократії мали б здатися взимку, коли холодно, а ціни на газ високі, та переkritи допомогу Україні. Але нам необхідно продовжувати цю допомогу, тому що вона ефективна», - сказав Боррель [2].

Він нагадав, що у Європейській службі зовнішніх дій була створена спеціальна клірингова палата для опрацювання запитів на зброю від України та координація пропозицій від країн-членів щодо відповіді на такі запити, щоб не допустити дублювання. Представник

цієї інституції брав участь у конференції з підтримки України в Рамштайні, тож ЄС ефективно координує таку допомогу із США, Великою Британією, іншими союзниками й партнерами.

Наразі для країн ЄС важливо зберегти темпи поставок зброї для України, не посиляючись на ризики спустошення власних оборонних запасів, оскільки саме в Україні і вже зараз така зброя ефективно знищує військові арсенали росії, і, таким чином, знижує потенційні загрози для тих країн-членів, що постачають Україні власну зброю.

Набуття Україною статусу кандидата на членство ЄС може стати, без перебільшень, безпрецедентним рішенням для Європейського Союзу. У разі його схвалення ЄС підтвердить, що найбільше значення для європейської спільноти мають демократичні цінності та політичні прагнення держави та її народу, а не просте виконання формальних вимог, які до цього часу мали вирішальне значення. Прийняттям такого рішення ЄС проходить перевірку на свою життєздатність та резистентність геополітичним викликам, які можуть або розколоти, або зміцнити європейські держави.

Вже через чотири дні після повномасштабного вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року, Україна підписала заявку про вступ до Європейського Союзу. І традиційний, за звичайних умов досить неквапливий, процес вступу до європейського співтовариства набув незвичної швидкості.

Європарламент підтримав заявку України, затвердивши резолюцію, якою рекомендував державам-членам ЄС працювати над наданням Україні статусу кандидата на вступ. За результатами саміту у Версалі Рада ЄС запросила Єврокомісію надати свій висновок щодо заявки України на вступ до Європейського Союзу. Надалі, Україна отримала від Європейської комісії дві частини опитувальника для потенційного кандидата та заповнила його в дуже стислі терміни.

Наразі шлях України до цієї спільноти є унікальним та багатообіцяючим, але у той же час саме зараз для України постануть найскладніші питання для виконання, щоб не залишитися лише кандидатом в члени на довгі роки.

Отримання Україною в цей історичний проміжок часу статусу кандидата в члени ЄС полягає у найважливішому меседжі для всього світу, що не тільки Україна прагне стати частиною європейської

спільноти та саме з Європою пов'язує своє майбутнє, але й ЄС визнає досягнення України у розбудові та захисті демократичних цінностей та готовий підтримати подальшу розбудову української економіки та суспільства.

Набуття статусу кандидата в члени країн ЄС відкриє для України нові можливості доступу до фінансових ресурсів, значення чого не можна переоцінити в умовах руйнування росією українських міст та сіл, житла населення, об'єктів інфраструктури нашої країни.

Раніше, коли в ЄС інтегрувалися країни Центральної та Східної Європи, фінансування підготовки цих країн до членства відбувалося через цілу низку програм та інструментів: PHARE, PHARE CBC, ISPA, SAPARD, CARDS. Вони були покликані, серед іншого, покращувати спроможності державного управління та створювати відповідну правову базу членства в ЄС.

Однак, з 2007 року Європейський Союз перейшов на єдиний передвступний інструмент фінансової допомоги - IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance), що спрямований на підтримку реформ шляхом надання фінансової та технічної допомоги. Вказаним інструментом можуть користуватись як кандидати на вступ до ЄС, так і потенційні кандидати.

За час існування даного фінансового інструменту, країни-кандидати та претенденти на кандидатство вже отримали значні суми грошових коштів (деякі - сотні тисяч, а деякі й мільярди євро) для наближення свого вступу до Європейського Союзу.

Зараз, країни-бенефіціари користуються третьою версією IPA, що була затверджена 15 вересня 2021 року та розрахована на період з 2021 по 2027 роки. Серед бенефіціарів даного фінансового інструменту є кандидати на вступ до Європейського Союзу, потенційні кандидати, а також Ісландія. Загальна сума видатків IPA III складає близько 14,2 мільярдів євро.

Його основна мета поділена на п'ять тематичних пріоритетів:

- зміцнення верховенства права, демократії, захисту прав людини та основних свобод;
- ефективне державне управління, включаючи сфери публічних закупівель та державної допомоги;
- «зелена» повістка дня;

- конкуренція та всеохоплююче економічне зростання, що включає зосередження уваги на малому середньому підприємстві та розвитку сільського господарства та сільських місцевостей;
- територіальна і транскордонна співпраця [3].

Ключовою відмінністю третьої версії IPA від двох попередніх є розподіл фінансування не між конкретними країнами, а між описаними вище ключовими сферами. Так, в рамках реалізації IPA III найбільше видатків планується спрямувати на ініціативи, пов'язані із «зеленою» повісткою дня (захист довкілля, «зелена» економіка).

Вказані вище напрямки були і залишаються актуальними і для України, тож отримання додаткового безповоротного фінансування для їх реформування абсолютно не завадить нашій державі.

Додатково, в рамках IPA, для країн-кандидатів діє передвступна фінансова програма для розвитку сільського господарства та сільських місцевостей, що має абревіатуру IPARD. Тривалість вказаної програми є ідентичною тривалості IPA III. Участь у такій програмі може бути корисною і для України з огляду на занедбаний стан значної кількості сіл та селищ. За умови ефективного використання грошових надходжень в рамках IPARD розвиток громад в сільській місцевості міг би вийти на більш якісний рівень.

Варто зазначити, що жодна країна не отримувала статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу в той час як на її території велись активні бойові дії. Не виключено, що з огляду на умови, в яких Україна набуде статусу кандидата, для нашої держави будуть розроблені окремі механізми фінансової підтримки з акцентом на відновлення пошкодженої та знищеної інфраструктури.

Одним з таких інструментів може стати презентований Європейською комісією проект Rebuild Ukraine, що спрямований на відбудову України після завершення війни, а також на підтримку економіки, ефективного державного управління та інтеграції з Європейським Союзом. Очевидно, що після повномасштабного військового вторгнення росії, внаслідок якого руйнується або знищується значна кількість об'єктів інфраструктури, потреби України зрости в десятки разів.

Окрім грошових коштів від інструменту IPA III, Україна може отримати доступ до індивідуальних програм та проектів фінансової

підтримки Європейського Союзу. Наприклад, в 2014 році канцлер Німеччини Ангела Меркель ініціювала проєкт (так званий «Берлінський процес»), що мав на меті об'єднати ринки шести країн Західних Балкан та, надалі, уніфікувати їх з ринком Європейського Союзу. Також, ці ж держави можуть користуватись фінансовими інструментами в рамках Економічного та інвестиційного плану Єврокомісії, що був схвалений 2020 року та передбачає обсяг інвестицій в сумі до 9 мільярдів євро. Схожі ініціативи можуть бути використані й для стимулювання розвитку економіки України, а уніфікація з ринком ЄС надасть українському бізнесу, який, очевидно, вже не зможе продавати товари і послуги до росії та білорусі, можливість переорієнтуватися на нових споживачів.

За даними Європейської комісії, з початку 2014 року Європейський Союз вже надав Україні 1,7 мільярдів євро у вигляді грантів та 5,6 мільярдів євро у вигляді позик за п'ятьма програмами макрофінансової допомоги. Для країни-кандидата обсяги зазначених грошових надходжень можуть бути збільшені.

Після закінчення війни, статус кандидата в члени ЄС може стати поштовхом для залучення іноземних інвестицій в економіку України на її відбудову. Так, отримання статусу кандидата означає початок кардинальних змін і невідворотність реформування законодавства для приведення його у відповідність із законодавством Європейського Союзу. В такому випадку умови ведення бізнесу будуть більш звичними та зрозумілими для іноземних інвесторів, в першу чергу з тих держав, що вже входять до Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3575292-misia-es-z-vijskovo-i-dopomogi-ukraini-moze-buti-stvorena-u-zovtni-borrel.html>
2. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3570735-ne-cas-dla-poslablenna-borrel-zaklikae-es-posiliti-vijskovu-dopomogu-ukraini.html>
3. https://biz.ligazakon.net/analytics/212037_yak-nov-mozhливost-otrима-ukrana-v-yakost-kandidata-na-vstup-do-s

Гончарук С.М., к.е.н., доцент

Приймак С.В., к.е.н., доцент

**Львівський національний університет імені Івана Франка
Україна**

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ГАРМОНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ І АУДИТУ В КОНТЕКСТІ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄВРОСОЮЗУ

Гармонізація бухгалтерського обліку та аудиту фінансової звітності суб'єктів господарювання тісно пов'язана з глобалізацією економічних процесів у світовому масштабі. Гармонізація є результатом глобалізації економіки під впливом міжнародної торгівлі, створення спільних підприємств, транснаціональних корпорацій, об'єднання фондових та інших ринків, вирішення спільних економічних та інших проблем, фінансування і кредитування економічних проєктів Міжнародного валютного фонду тощо. За цих умов головним постає питання як правового, так і інформаційного забезпечення відповідних глобалізаційних процесів.

Україна отримала статус кандидата у Європейському союзі. Статус кандидата офіційно запускає процес набуття Україною членства у Європейському союзі. Підготовка до цього створюватиме умови для того, щоб Україна жила за принципами та законами ЄС, спрямованими на захист громадян та бізнесу.

Єврокомісія висунула Україні сім вимог, що стосуються проведення реформ, аби в майбутньому Україна з країни-кандидата могла стати членом Євросоюзу:

- реформа Конституційного суду, що передбачає впровадження процедури добору суддів на основі оцінки їхньої доброчесності та професійних навичок, відповідно до рекомендацій Венеційської комісії;
- судова реформа, що передбачає перевірку доброчесності кандидатів у члени Вищої ради юстиції та відбір кандидатів для створення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;
- посилення боротьби з корупцією – обрати на конкурсі керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, обрати нового директора Національного антикорупційного бюро України;

- боротьба з відмиванням грошей, що передбачає відповідність стандартам Групи з фінансових заходів (FATF) та прийняття плану реформування всього правоохоронного сектору;
- запровадження антиолігархічного закону, яким передбачає обмеження їх впливу на економічне, політичне та суспільне життя;
- реформа законодавство про ЗМІ, яке має відповідати відповідній Директиві ЄС;
- реформа законодавства про нацменшини, що передбачає ухвалення рамкового закону про національні меншин [8]

Ключовим питанням подальшого розвитку як економіки України в цілому, так і вітчизняних суб'єктів господарювання, їх взаємовідносин зі світовим економічним співтовариством є також необхідність реформування та трансформації національної системи обліку та аудиту у відповідності з міжнародними стандартами та вимогами законодавства Європейського Союзу. Від цього значним чином залежить місце нашої країни серед європейських країн та іміджу представників вітчизняного бізнесу у світі.

Бухгалтерський облік та аудит ще не стали ефективними інструментами впливу на економіку. Держава має використовувати їх як елемент регулювання.

Облік та аудит мають всі передумови, щоб держава використовувала їх як організаційно-економічну систему регулювання економікою. Для цього потрібно забезпечити виконання основного призначення бухгалтерського обліку та аудиту – надання достовірної інформації користувачам, що в свою чергу забезпечить порівнянність інформації, яка міститься у фінансовій звітності. Цього можна досягти шляхом чіткої та недвозначної правової регламентації методів і окремих процедур бухгалтерського обліку і гармонізації їх з європейськими.

Для України питання гармонізації бухгалтерського і аудиту обліку є особливо актуальними з огляду на отримання статусу кандидата у ЄС. Така гармонізація дасть змогу підвищити порівнянність бухгалтерської звітності різних країн; активізувати обіг капіталу, підвищити загальний методологічний рівень бухгалтерського обліку та аудиту, більш оптимально розподіляти світові ресурси.

Гармонізація бухгалтерського обліку та аудиту становить собою процес уніфікації методів і принципів бухгалтерського обліку і аудиту у формі стандартів, а стандартизація у свою чергу дає змогу глобалізувати облікову політику, принципи і систему бухгалтерського обліку та звітності. Гармонізації бухгалтерського обліку та аудиту на національному рівні можна досягти шляхом узгодження національного законодавства у сфері бухгалтерського обліку і аудиту, яке уніфікує його методологію.

Процес гармонізації обліку і аудиту здійснюється на регіональних та міжнародному рівнях. На міжнародному рівні це створення міжнародної системи бухгалтерського обліку, яка базується на загальних облікових принципах і виробляє єдині стандарти фінансового обліку та звітності для порівнянності діяльності підприємств усіх країн світу, а також здійснення аудиту відповідно до міжнародних стандартів.

Гармонізація бухгалтерського обліку і аудиту у відповідність до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та аудиту здійснюється за такими напрямками: законодавче закріплення принципів ведення бухгалтерського обліку та аудиту за міжнародними стандартами; формування нормативної бази за допомогою розробки нових положень (стандартів); методичне забезпечення діяльності бухгалтерських служб та аудиторських фірм необхідними інструкціями, методичними вказівками, коментарями; кадрове забезпечення шляхом підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів бухгалтерського обліку та аудиту; міжнародне співробітництво через вступ і активну роботу в міжнародних спеціалізованих професійних організаціях.

На сьогодні у світі склались такі організаційні моделі обліку, які різняться за ступенем державного регулювання, суворістю нормативних вимог щодо виконання облікових процедур, порядку відображення господарських операцій на облікових рахунках і регістрах. Держава в перспективі має всі необхідні передумови, аби використовувати бухгалтерський облік як засіб регулювання економікою. Для цього необхідно забезпечити виконання основного призначення бухгалтерського обліку – надання достовірної інформації

користувачам, що забезпечить порівнянність інформації, яка міститься у фінансовій звітності.

Поштовхом гармонізації бухгалтерського обліку і аудиту є інформаційні потреби користувачів їхньої інформації, необхідність в отриманні максимально достовірної і точної інформації, що веде до постійного вдосконалення методології обліку, способів подання інформації, більш представницькому опису окремих областей економічної діяльності.

Гармонізація бухгалтерського обліку і аудиту передбачає поєднання та взаємну відповідність законодавства країн щодо їх регулювання на основі міжнародних стандартів. Гармонізація обліку і контролю є процесом, який спрямований на порівнянні інформації різних країн та зближення національних та міжнародних стандартів. Способами гармонізації є прийоми трансформації фінансової звітності окремої країни в умови функціонування принципів і стандартів обліку іншої країни.

Незалежний аудит є стабілізуючим елементом у системі соціально-економічних відносин, що виконує інформаційну та стимулюючу функції. Він дозволяє зменшити інформаційний ризик та сприяє попередженню виникнення конфлікту інтересів або його мінімізації. Аудит зменшує невизначеність, яка притаманна процесам управління та прийняття рішень. Вирішення проблем проведення аудиту фінансової звітності сприятиме підвищенню ефективності проведення аудиторської перевірки фінансової звітності підприємств та зменшенню аудиторського ризику і базуватися на вивченні міжнародного досвіду щодо вибору методології забезпечення якості аудиту.

Одним з інструментів, який допомагає розвивати економічні відносини, у тому числі міжнародні, є аудит, оскільки він забезпечує довіру до перевіреної фінансової інформації для її користувачів різних рівнів.

Суттєвий вплив на процеси глобалізації мають новітні інформаційні та телекомунікаційні технології, які перетворилися з елементів інфраструктури минулих років на універсальний засіб економічного, культурного, наукового розвитку. Україна має зробити власний вибір і взяти активну участь у сучасних процесах глобалізації,

розробити систему відповідних законодавчих актів, здійснити необхідну структурну перебудову, низку організаційних заходів, враховуючи сучасні тенденції міжнародного економічного розвитку. Політику суверенної держави визначає безліч детермінант, включаючи рівень соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку, географічне положення країни, її національно-історичні традиції, культурну спадщину, співвідношення державних засад і демократії тощо. Всі вони, акумулюючись у зовнішній політиці держави, є складовими концепції національного інтересу і мають слугувати для самозбереження нації та держави. Це слід обов'язково брати до уваги, вирішуючи проблеми інтеграції та гармонізації аудиту.

Під гармонізацією аудиту розуміють приведення до відповідності, узгодженості національних вимог щодо аудиту (як професії, його методології, організації, законодавчих актів) із вимогами та законодавчими (нормативними) актами вищого рівня (міжнародними, європейськими, регіональними тощо). Міжнародний рівень гармонізації характеризується діяльністю міжнародних, інтернаціональних професійних бухгалтерських та аудиторських організацій, спрямованою на вироблення єдиних рекомендацій у сфері аудиторської діяльності та шляхів приведення у відповідність національних і міжнародних вимог щодо аудиту. До таких організацій належать: Міжнародна федерація бухгалтерів та Рада з міжнародної практики аудиту, яка входить до неї; Організація Об'єднаних Націй та у її складі Міжурядова робоча група експертів по міжнародних стандартах обліку та звітності (узагальнює вимоги щодо ступеня аналітичності й складу фінансової звітності мультинаціональних корпорацій та її аудиторської перевірки, ведення обліку на спільних підприємствах, відображення у звітах впливу соціально-економічних чинників). Локальний рівень характеризується гармонізацією різноманітних аспектів аудиту на рівні певного географічного регіону

Термін «гармонізація» науковці тлумачать по-різному (табл.1).

Таблиця 1

Наукові підходи до визначення терміну «гармонізація обліку і аудиту»

Автор	Визначення
Ф. Чой і Г. Мюллер	Гармонізація – процес об'єднання різних облікових практик, що логічно не суперечать одна одній, які дозволено використовувати. Як приклад наводяться директиви ЄС, що дозволяють використовувати різні варіанти оцінювання національним підприємствам країн-членів ЄС.
К. Ноубс та Р. Паркер	«Гармонізація» визначається як процес збільшення порівнянності облікових практик за рахунок встановлення меж кількості можливих варіантів. «Гармонізація» зазвичай асоціюється з міжнаціональними законодавчими актами ЄС
К. Робертс, П. Вітман, П. Гордон	«Гармонізація – це процес, за допомогою якого облік рухається від цілковитої розмаїтості практики. Кінцевим результатом є стан гармонії, коли всі учасники процесу групуються навколо одного можливого методу обліку або навколо обмеженої кількості тісно взаємопов'язаних методів. Кінцевим результатом є стан однаковості»
О. Петрук	«Гармонізація бухгалтерського обліку – це процес уніфікації методів і принципів бухгалтерського обліку у формі стандартів»
С. Голов	«Гармонізація – певна координата між різноманіттям та уніфікацією методів бухгалтерського обліку»
О. Гадзевич, А. Сафарова	«Гармонізація...встановлення єдиних показників, за якими можна було б зіставити дані бухгалтерського обліку різних країн»
В. Швець	Гармонізація передбачає поєднання та взаємну відповідність законодавства країн щодо регулювання бухгалтерського обліку і статистики, існування в кожній країні своєї моделі організації обліку і системи стандартів. Головне завдання гармонізації полягає в тому, щоб вони суттєво не відрізнялись від аналогічних стандартів в інших країнах-членах співтовариства, тобто знаходились у гармонії один з одним

Складено авторами за даними [1-7]

Ми пропонуємо інтегроване поняття «гармонізація обліку і аудиту», що визначається як теоретико-методологічна база, яка дає змогу гармонізувати принципи і методологію обліку і аудиту, а також їх практичний інструментарій стосовно гармонізації практики ведення обліку, складання фінансової звітності та проведення аудиту.

Гармонізація аудиту у державному секторі нерозривно пов'язана із контролем за використанням державних ресурсів.

Сучасною актуальною є проблема підвищення якості управління та використання державних ресурсів. Від того, як законно, ефективно та прозоро здійснюється управління і використання наявних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів органами державної влади і суб'єктами господарювання державного сектору економіки та якості організації й здійснення контролю за цим процесом відповідними державними інституціями, значною мірою залежить фінансова стабільність та безпека країни, ефективність державної політики, рівень якості життя населення і досягнення стратегічних цілей держави.

Список використаних джерел

1. Choi F.D.S., Mueller G.G. International accounting. 2-d ed., Preutice-Hall Int. 1992
2. Nobes C., Parker K. Comparative International Accounting. – 7 – the ed., Pearson Education Limited, 2002.
3. Робертс С., Вейтман Р., Гордон Р. International Financial Accounting: A Comparative Approach. – 2-d ed., Pearson Education, 2002.
3. Петрук О.М. Гармонізація національних систем бухгалтерського обліку: моногр. – Житомир: ЖДТУ, 2005. – 420 с.
4. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: моногр. – К. Центр учбової літератури, 2007. – 522 с. 6. Електронний:режим доступу: <http://www.cesr-eu.org>.
4. Гадзевич О.І., Сафарова А.Т. Впровадження міжнародних стандартів обліку і звітності в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2007. № 577. С. 67–70.
5. Швець В. Г. Теорія бухгалтерського обліку. Київ : Знання, 2006.С. 52
https://zaxid.net/statti_tag50974/

Сновидович І.Г., керівниця відділу кар'єрного розвитку та співпраці з бізнесом
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ТА ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ ДЛЯ МОЛОДИХ ФАХІВЦІВ

Сучасна історія України та й усього Європейського суспільства на сьогоднішній день активно змінюється. Причина цього одна — це військова агресія російської федерації та захоплення українських територій. Більшість Європейських країн підтримали цілісність та суверенітет нашої держави і після тривалого очікування та аналізу ситуації поступово почали допомагати нам у боротьбі із ворогом. Однозначно, що першочерговою допомогою на сьогоднішній день є допомога із озброєнням, щоб зупинити армію агресора та цільове знищення підприємств критичної інфраструктури. Десятки країн Європейського союзу приймають біженців з України, які через втрату житла та боячись за своє життя змушені покинути терени нашої держави. Політика ЄС щодо України на сьогоднішній день досить активна. За словами віце-президента Європейської Комісії Маргарітис Схінас “Наразі в країнах ЄС перебувають близько пів мільйона українських школярів і студентів. Водночас мільйони представників учнівства й студентства сьогодні розпочинають новий навчальний рік в Україні. Ми докладемо всіх можливих зусиль для того, щоб надати підтримку та допомогу цій категорії населення як в ЄС, так і в Україні. Ми визначили суму в розмірі 10 млн євро саме для допомоги системі освіти в Україні” [1]. Цінно та важливо, що підтримується українська молодь, яка зараз на теренах ЄС здобуває освіту, переймає кращі практики та отримує досвід, а після завершення війни повернеться на батьківщину, щоб реалізовувати себе, як компетентний фахівець та професіонал.

Варто зазначити, що питання професійного розвитку та основ соціальних прав для ЄС є одними із основних принципів діяльності. “Кожен має право на якісну та інклюзивну освіту, базове навчання та навчання протягом усього життя, щоб набувати і підтримувати навички, які дають змогу брати повноцінну участь у житті суспільства

та успішно адаптуватися до змін на ринку праці. Кожна людина має право на своєчасну та індивідуальну допомогу для підвищення рівня зайнятості та перспективи самозайнятості. Це передбачає право на отримання підтримки з пошуку роботи, навчання та перекваліфікації”[2]. Європейська Комісія здійснює комунікацію та кооперацію із державами-членами ЄС, щоб підтримати і зміцнити розвиток ключових компетенцій та базових навичок для усіх вікових категорій, починаючи з раннього віку та протягом усього життя. Ключові компетенції поєднують знання, навички та ставлення, які є необхідні всім для успішної самореалізації і розвитку. Також ці ключові компетенції є важливі у процесі працевлаштування, соціальної інтеграції та активної громадянської позиції.

Серед ключових компетентностей для навчання протягом життя, що були додані до Рамкової програми і затверджені Європейським парламентом і Радою Європейського Союзу у 2018 є такі компетенції, як:

- грамотність (literacy competence);
- мовна компетентність (languages competence);
- математична компетентність та компетентність у науках, технологіях та інженерії (mathematical competence and competence in science, technology and engineering);
- цифрова компетентність (digital competence);
- особиста, соціальна та навчальна компетентність (personal, social and learning competence); - громадянська компетентність (civic competence);
- підприємницька компетентність (entrepreneurship competence);
- компетентність культурної обізнаності та самовираження (cultural awareness and expression competence).

Сучасні заклади вищої освіти реагуючи на потреби ринку праці та запити роботодавців, як одних із основних стейкхолдерів освіти активно підтримують та впроваджують компетентісно орієнтоване навчання, а також організують та долучаються до проведення подій, які дають можливості студентам отримати та практикувати навички і компетенції, що будуть для них корисними у майбутньому професійному житті. Так, у ЛНУ ім. І. Франка для студентів щороку

організовується подія “День кар’єри ЄС” — це проект Європейського Союзу, місією якого є інформування про шляхи професійного зростання і кар’єрні можливості для молоді в європейському вимірі. Метою проведення Днів кар’єри ЄС є поширення знань і розвиток навичок, необхідних студентам і молоді для того, щоб стати успішними в контексті європейської інтеграції України. Згадана подія проводиться за ініціативи та підтримки Представництва ЄС в Україні. Співорганізаторами події є Інформаційний центр ЄС та відділ кар’єрного розвитку та співпраці з бізнесом Центру маркетингу та розвитку ЛНУ ім. І. Франка. Серед основних зазначених завдань та напрямків для проведення події є такі, як:

- обговорення тенденцій на ринку праці; знань і навичок, яких очікують роботодавці від майбутніх працівників; знань і навичок, необхідних молодим підприємцям;

- поширення принципів та підходів Європейського Союзу у сферах молодіжної зайнятості, навчання протягом життя, а також пріоритетів соціального та економічного розвитку ЄС для формування світогляду учасників Днів кар’єри ЄС та широкої цільової аудиторії⁴

- розвиток навичок комунікації, співробітництва, самопрезентації та пошуку роботи, емоційного інтелекту та інших soft skills;

- представлення кращих практик взаємодії закладів вищої освіти із роботодавцями для прогнозування потреб у знань і навичках⁴

- презентація можливостей навчання і стажування, підтримки бізнесу, досліджень, стартапів, які надаються Європейським Союзом в Україні;

- посилення співпраці між представниками Мереж ЄС.

В сучасних умовах інтелектуального поступу компетентнісний підхід постає затребуваним інструментом у навчальному процесі, оскільки дає можливість сформувати та виробляти на практиці навички та вміння. Саме підвищення рівня компетентності молодого фахівця є надзвичайно вагомим індикатором поступу суспільства. Застосування компетентнісного підходу в національному середовищі відносно вищої школи зумовлює оновлення суті, сприяє зростанню рівня та якості освіти. У процесі навчання та розвитку молода людина повинна отримувати ті компетенції, що будуть допомагати їй у

майбутньому стати успішним та ефективним працівником, який зможе постійно розвиватися та успішно адаптуватися до змін на ринку праці [3].

Ми вже згадували про Європейську Рамку компетентностей для навчання протягом життя. Для цілей проведення Днів кар'єри ЄС, особливо – панельної дискусії, яка має назву “Професійний розвиток та європейська інтеграція”, використовується вичерпний перелік (check-list) актуальних взаємопов'язаних тем. В контексті проведення Днів кар'єри ЄС Рамка слугує насамперед прикладом того, як європейські цінності (які у Рамці сформульовані у вигляді ставлень або поведінкових моделей) мають бути 2 невід'ємно відображені у знаннях та навичках. Таким чином, розвиток цих знань і навичок формує у світогляді студентів та молоді зв'язок між добробутом, можливостями професійного розвитку, економічною, фінансовою, науково-технологічною потужністю Європейського Союзу з одного боку, та дотриманням європейських принципів та цінностей – з іншого боку. Наприклад:

1. Компетентність “Грамотність” включає здатність адаптувати комунікацію до конкретної ситуації, здатність переконувати і використовувати критичне мислення, а також інтерес до спілкування з іншими, використання мови у позитивній манері, що по суті відображає принцип поваги до людської гідності.

2. Мовна компетентність передбачає визнання культурного різноманіття, шанування офіційної мови країни та мов національних меншин. Це по-перше, відображення девізу ЄС “єдність у різноманітті або unity in diversity”, по-друге, це відображення одного з фундаментальних принципів ЄС - протидії дискримінації.

3. Компетентність у математиці включає бажання шукати істину, причини та оцінювати їх достовірність, а компетентність у науці, технологіях та інженерії – підтримку сталого розвитку довкілля, особливо в тому, що стосується впливу технологічного прогресу на людину, сім'ю, громаду та глобальні проблеми.

4. Цифрова компетентність передбачає здатність працювати не тільки з програмами і пристроями, але також зі штучним інтелектом або роботами та етичне, відповідальне та безпечне використання цих інструментів.

5. Особиста, соціальна та навчальна компетентність передбачає здатність співпрацювати, проявляти наполегливість, вести конструктивну комунікацію. Тут важливо нагадати, що власне Європейський Союз побудований на ідеї пошуку та досягненні спільного інтересу. Поняття спільного інтересу або точніше спільного європейського проєкту – це також один із головних критеріїв у розробці та реалізації публічної політики в ЄС.

6. Громадянська компетентність, по-перше, передбачає здатність взаємодіяти з іншими для пошуку спільного або публічного громадського інтересу. По-друге, прямо посилається на перелік цінностей у статті 2 Лісабонського договору та Хартії основоположних прав. По-третє, передбачає здатність оцінювати та критично розуміти традиційні та нові медіа, тобто протидіяти інформаційним загрозам та дезінформації.

7. Компетентність “Підприємництво” включає бажання мотивувати інших та цінувати їх ідеї, а також наявність емпатії та бажання проявляти турботу про людей. Це відображення принципів соціальної ринкової економіки.

8. Культурна обізнаність та вираження передбачає відкрите ставлення та повагу до різноманіття, разом із етичним та відповідальним ставленням до інтелектуальної і культурної власності. Позитивне ставлення також включає цікавість про світ, відкритість для уявлення нових можливостей та готовність брати участь у культурному досвіді. Культурні продукти, сервіси та послуги формують поведінку на основі європейських принципів [4].

Отож, політика ЄС щодо підтримки України та вітчизняної освіти на сьогоднішній день досить важлива. Сучасні ЗВО мають багато можливостей долучитися до проєктів, які реалізуються за підтримки ЄС. У ЛНУ ім. І. Франка серед багатьох таких заходів та подій для студентів актуальна є подія День кар’єри ЄС — це можливість долучитися до панельної дискусії, практичних тренінгів та поспілкуватися із представниками компаній-роботодавців, а також переглянути вакансії і подати своє резюме. Варто наголосити, що проєкти, які реалізуються за підтримки Представництва ЄС сприяють забезпеченню високоякісної освіти, підтримки педагогічних працівників у впровадженні компетентнісних підходів до викладання

та навчання, заохочення різноманітних підходів до навчання та контекстів для продовження навчання, а також до вивчення підходів до оцінювання та підтвердження ключових компетенцій.

Список використаних джерел

1. УКРІНФОРМ. *Європейський Союз* виділив 10 млн євро на підтримку *українських* школярів і студентів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3562678-es-vidiliv-10-miljoniv-na-ukrainsku-osvitu-ta-ohoronu-zdorova.html> (дата звернення 28.10.2022 р)
2. ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. URL: <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/annex-recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf> (дата звернення 28.10.2022 р)
3. Юринець З. В., Сновидович І. Г. Компетентісний підхід у сфері вищої освіти. Стратегія економічного розвитку України. 2020 № 46. С. 201 – 212.
4. Рекомендація Ради від 22 травня 2018 року щодо ключових компетенцій для навчання впродовж життя. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C .2018.189.01.0001.01.ENG&toc=OJ:C :2018:189:TOC> (дата звернення 28.10.2022 р)

Пак Н.Т., к.е.н., доцент

Данько В.О., студентка,

**Львівський національний університет імені Івана Франка
Україна**

ВСТУП УКРАЇНИ ДО ЄС: ПЕРЕВАГИ ДЛЯ ГРОМАДЯН ТА БІЗНЕСУ

Європейський Союз є найбільш успішним інтеграційним об'єднанням у світі, до складу якого входять 27 країн, з населенням близько 450 мільйонів людей.

Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну Верховна Рада вирішила прийняти рішення про вступ до ЄС у прискореному режимі. ЄС та його члени рішуче засуджують неспровоковану та невинуватену військову агресію Росії. Європейський Союз запровадив ряд санкцій у відповідь на безпрецедентний і неспровокований військовий напад Росії на Україну та незаконну анексію Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України. Ці заходи покликані послабити економічну базу росії, позбавивши її критичних технологій і ринків і суттєво обмеживши її здатність вести війну.

ЄС твердо підтримує Україну та її народ і продовжуватиме рішуче підтримувати українську економіку, суспільство, збройні сили та її майбутнє відновлення. Заходи ЄС на підтримку України включають:

- прийом біженців,
- гуманітарну допомогу,
- підтримку цивільного захисту,
- макрофінансову допомогу,
- заходи з лібералізації торгівлі,
- підтримку української армії,
- підтримку в розслідуванні та судовому переслідуванні військових злочинів

Прагнення України до повної участі в політичному та економічному житті Європи пов'язане з геополітичним розташуванням та історією нашої держави. Крім того, визначення Європейською Комісією України держави, яка є пріоритетним партнером Європейського Союзу в рамках Європейської політики сусідства та Східного партнерства, свідчить про європейську інтеграцію та членство в Європейському Союзі (ЄС) - найкращий засіб реалізації національних інтересів, зміцнення позицій України у світовій системі міжнародних відносин, для переходу від співпраці до економічної інтеграції та зміцнення політичної співпраці, побудови економічно розвинутої демократичної держави.

Враховуючи викладене, особливого значення набувають розвиток зовнішньоекономічних зв'язків України та оцінка можливостей економіки держави щодо її адаптації до процесів глобалізації та євроінтеграції.

Основним завданням держави має бути активне проведення реформ та модернізація всіх сфер економіки шляхом створення сприятливих умов для успішного ведення бізнесу та підприємництва відповідно до європейських стандартів, значного вдосконалення інституційних структур державного регулювання, наближення ближче до принципів права ЄС. [1] Важливо вибрати ефективну інтеграційну стратегію з урахуванням досвіду країн, які вступили до ЄС та стали успішними. У зв'язку з цим основою вигідної торгівлі та сприятливого інвестиційного клімату в Україні, її євроінтеграційного розвитку є насамперед пошук принципово нових напрямків розвитку зовнішньоекономічної складової.

Відносини між Україною та ЄС були започатковані ще в грудні 1991 року, коли ЄС офіційно визнав незалежність України. Політика України щодо розбудови відносин з ЄС впроваджується на основі Закону України від 1 липня 2010 року «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», в якому закріплено однією з основних засад зовнішньої політики є інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в ЄС.

28 лютого 2022 року президент України Володимир Зеленський підписав заявку на членство України в ЄС. Наразі українські урядовці та дипломати працюють з високопосадовцями Євросоюзу, аби максимально спростити та пришвидшити бюрократичні процеси. Україна вже направила до ЄС заповнений запитальник. Проте це лише початок в процедурі вступу України до ЄС, Україна ще має пройти цілу низку кроків: отримати статус кандидата, провести переговори, узгодити договір про вступ, який потім має ще бути схвалений Європейським Парламентом та затверджений Європейською Радою, та після офіційного підписання Договору про вступ ще має бути ратифікований всіма державами-членами ЄС та Україною згідно з їх конституційними нормами.

Очікується, що Україна, за рекомендацією Європейської Ради, отримає статус кандидата на саміті ЄС 23-24 червня 2022 року. При цьому такий статус дає можливість скористатись інструментом передвступної допомоги - фінансової програми, яка допомагає країнам-кандидатам проводити політичні, інституційні, соціальні та економічні реформи, необхідні для вирішення складних переговорів

(для прикладу бюджет програми на період 2021-2027 роки становить 14,2 мільярда євро і розподіляється між Албанією, Боснією і Герцеговиною, Косово, Чорногорією, Північною Македонією, Сербією та Туреччиною).

Після отримання статусу кандидата Європейська Комісія визначить основні складові та пропозиції для переговорів, які також мають бути одногосно схвалені Європейською Радою. Основою для переговорів є 35 розділів, згрупованих у шість основних кластерів: основоположні принципи; внутрішній ринок; конкурентоспроможність; зелений порядок денний; ресурси, сільське господарство, єдність; зовнішні зв'язки. Процес переговорів, зазвичай, суворо лінійний: кожна глава відкривається лише після остаточного закриття попередньої. Основоположні принципи, які охоплюють такі питання, як правосуддя, права людини та громадські інститути, є першим розділом, який відкривається та останнім, що закривається, підкреслюючи значення, яке ЄС надає основним демократичним цінностям. Скоріш за все Україні буде запропоновано розпочати реформи ще до того, як розпочнуться переговори.

Головна мета доволі виснажливих переговорів - максимально наблизити країну-кандидата до всіх правил, законодавства та політичних структур ЄС. Після завершення обговорення всіх 35 розділів складається проект договору про приєднання. Текст має бути одногосно ратифікований Радою та всіма національними парламентами кожної країни-члена ЄС, а також більшістю голосів у Європейському парламенті.

Перспектива членства в ЄС була та залишається одним із найбільш дієвих інструментів зовнішньої політики ЄС. Перспектива приєднання спонукала Болгарію та Румунію до боротьби з корупцією та прискорила арешти військових злочинців у Хорватії, Сербії та Чорногорії.[3]

Вступ України до ЄС буде вагомим стимулом для зростання торгівлі, продовження реформування держави та виходу на якісно інший рівень розвитку нашої держави, оскільки головна перевага вступу до ЄС полягає у можливості виходу України на один рівень з провідними країнами Європи та прийняття її до об'єднання вільних, економічно розвинутих держав. При цьому як свідчить досвід інших

країн вступ країни до ЄС несе цілу низку переваг як для громадян так і для бізнесу:

Загальні переваги:

- стабільність, демократія;
- реформування недієздатного національного судочинства;
- участь в Європейській колективній безпеці;
- антикорупційна політика;
- стимулювання зростання ВВП, збільшення робочих місць, підвищення рівня зарплат та пенсій;
- зниження цін на товари та підвищення якості цих товарів;
- зростання внутрішнього ринку та внутрішнього попиту;
- вільний рух робочої сили, товарів, послуг та капіталу;
- розширення можливостей для освіти;
- підвищення соціального захисту;
- ефективний захист прав людини в інституціях ЄС;
- доступ до ринку в 450 мільйонів споживачів.

Макроекономічні наслідки:

- зростання надходжень прямих іноземних інвестицій через підвищення довіри бізнесу;
- зниження ризиків, більш мобільна робоча сила;
- доступ до ринків третіх країн;
- підвищення ефективності транспортної логістики;
- енергетична безпека;
- зростання доступу до технологій, підвищення рівня іноваційності у зв'язку з посилення рівня конкуренції;
- державна допомога ЄС, доступ до фінансових установ та фондів у межах ЄС;
- зростання експортних продажів, зростання промислового виробництва, диверсифікація.

Переваги для компаній:

- розширення доступу до фондів ЄС та програм підтримки малого та середнього бізнесу;
- розширення доступу до програм кредитування;
- допомога фермерським господарствам;
- прозорість правил оподаткування та бухгалтерського обліку;

- відсутність митних або кількісних обмежень в межах ЄС;
- спрощені адміністративні процедури при торгівлі з іншими країнами-членами ЄС;
- доступ до ринку з 450 мільйонами споживачів.

Зменшення нетарифних торговельних бар'єрів:

- взаємна сертифікація товарів;
- єдиний стандартний процес сертифікації;
- суворе дотримання конкурентної політики та прав інтелектуальної власності.

Економічна діяльність держави належить до найважливіших питань державотворення на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Значення поточної економічної діяльності визначається насамперед глобалізацією, формуванням ринкової економіки, потребою в них.

В даний час економічна функція охоплює такі сфери діяльності держави:

- реструктуризація економіки, в якій життєво важливі для людини лише продукція держава, світовий ринок реалізуються;
- переважна підтримка стратегічна, висококонкурентна на світовому ринку та соціально значима для галузей промисловості України;
- демонополізація виробництва;
- реальна підтримка виробників, особливо малого бізнесу;
- цільова інвестиційна політика; відстоювання інтересів вітчизняних компаній на внутрішніх та міжнародних ринках;
- сільськогосподарський сектор і насамперед надання приватної власності на землю;
- скорочення темпів інфляції та перешкоджання зростанню цін;
- призупинення виробництва;
- формування сучасної платіжної системи тощо.

Втручання держави в економіку певною мірою зменшується та обмежується головним чином до таких заходів:

- 1) опрацювання економічної політики в масштабах суспільства;
 - 2) управління підприємствами та державними організаціями.
- Асортимент на об'єкти мають бути обмежені галузями

загальнодержавного значеннями, такими як ядерна енергетика, діяльність у космосі, національному транспорті, зв'язку тощо;

- 3) створення законодавчої бази ринку та цінової політики, включаючи стимулювання підприємницької діяльності та свободи робочої сили державними коштами, рівність усіх форм власності, правовий захист власника, вжиття заходів для припинення недобросовісної конкуренції (монополії) та захисту прав споживачів проти несправедливого виробника;
- 4) регулювання зовнішніх відносин для захисту держави від її економічного суверенітету, безпеки, сприяння національному економічному розвитку в здійсненні зовнішньої торгівлі та інша діяльність.

Слід мати на увазі, що в часи економічної кризи, в перехідний період втручання держави в економіку значно зростає.

Процес глобалізації обумовлює розвиток інноваційного підприємництва, яке сприяє інтеграції країни в систему європейського і світового господарства. Важливими невідкладними стратегічними завданнями розвитку національної економіки повинні бути підйому конкурентоспроможності продукції підприємств в кожному регіоні, забезпечення впровадження інновацій, модернізація виробництва. Особливу значущість це набуває в умовах економічної кризи. Нагальною потребою є чітке визначення глобальних і регіональних аспектів рівноправного входження України до сучасної системи міжнародних економічних відносин, на які вона повинна включатися не в правах сировинного придатка, а як технологічно розвинена держава з гідним рівнем життя її громадян. Необхідно створювати привабливий інвестиційний клімат, тобто вживати рішучих заходів щодо всебічної реструктуризації підприємств кожного регіону, призведе істотне зростання ринкової ціни їх активів і зробить їх привабливими для потенційних інвесторів.

Список використаних джерел

1. Зянько В. Глобалізація та інноваційний процес: їхній взаємовплив // Економіка України № 2, 2006, С. 65-68. Стукало Н.В. Глобалізація і

розвиток фінансової системи України / Фінанси України. № 5,2005, С. 29-35.

2. Стукало Н.В. Глобалізація і розвиток фінансової системи України / Фінанси України. № 5,2005, С. 29-35.

3. Атаманова Юлія, членкиня Ради Комітету Асоціації правників України з міжнародного права, партнер LCF Law Group, Каба Дмитро, член Асоціації правників України, юрист LCF Law Group / [Електронний ресурс] Режим доступу: https://biz.ligazakon.net/analytys/212037_yak-nov-mozhlivost-otrimita-ukrana-v-yakost-kandidata-na-vstup-do-s

4. European Union relations with Ukraine. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/ukraine/>

Карпин С.І., студентка,
Науковий керівник: к.е.н., доцент Зеленко В.А.,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ: ПРОБЛЕМА ДОСЯГНЕННЯ СТАНДАРТІВ ЄВРОСОЮЗУ

У Європейському Союзі соціальний діалог став великою частиною загальної стратегії, яка забезпечила конкурентоспроможність Європейського Союзу у стосунках з провідними партнерами у світі. Однією з основних властивостей розвитку політичних і соціальних процесів у країнах, що взяли орієнтацію на членство в ЄС, стало широке впровадження соціальної демократії разом із громадянами в ухваленні політичних і економічних рішень, контролю за їх виконанням у головних напрямках політичної діяльності владних інститутів. Ця тенденція дедалі більше стає виразником критичного мислення щодо перспективи розвитку парламентської демократії та її можливості задовольняти різні соціальні групи. Проблеми форм регулювання відносин у суспільстві найбільше зосереджуються у сфері економіки, так як в основі

добробуту мають бути такі механізми регуляції, які сприяли б ефективному вирішенню економічних питань в інтересах усього суспільства. У сфері соціально-трудова відносин такою формою демократичного регулювання, прийнятною для всіх її суб'єктів, став соціальний діалог.

Країни Європи обрали надзвичайно широкі рамки національного соціального діалогу, що виходять за межі обговорення більш традиційних питань. У центрі політичних інтересів держав-членів ЄС перебуває питання зайнятості. Високий рівень зайнятості визнано основним елементом винайдення шляхів розв'язання найбільш нагальних національних проблем, скажімо, старіння населення, стабільність пенсійного забезпечення, конкурентоспроможність чи соціальна єдність.

У практику ведення соціального діалогу входять такі ключові елементи: політика зайнятості; політика оплати праці; соціальний захист; трудове законодавство; безпека та гігієна праці.

Нагальною проблемою перед національними інститутами громадянського суспільства та державою є приведення соціального партнерства до відповідних стандартів Євросоюзу. Успішна євроінтеграція України потребує радикального реформування соціального діалогу (трипартизму) між стороною роботодавців та стороною найманих працівників в особі профспілок, а також третьою складовою – органами виконавчої влади. На сьогодні важливо щоб Цивілізований соціальний діалог між соціальними партнерами став основою та передумовою прийняття будь-яких владних рішень на рівні держави стосовно будь-яких економічних та соціальних змін в Україні.

Із підписанням Угоди про асоціацію з ЄС Україна висловила намір щодо побудови європейської соціальної моделі й подальшого розвитку соціального діалогу. Його сторонами традиційно є уряд, роботодавці і профспілки. Проте до цього часу процес соціального діалогу проходить в Україні повільними темпами. Про це йшлося на Міжнародній конференції «Подальший розвиток соціального діалогу як ключовий елемент європейської інтеграції України».

В Україні, згідно з законом "Про соціальний діалог в Україні" передбачено формування порядку утворення, склад та організацію

роботи Національної тристоронньої соціально-економічної ради та територіальних соціально-економічних рад у регіонах [1].

Соціальний діалог вирізняється неоднорідною структурою, здійснюється у різних формах, на різних рівнях. За результатами останніх досліджень особливо важливе значення та найбільший соціально-економічний ефект має галузевий соціальний діалог. Поясненням цього є той факт, що в рамках галузевого соціального діалогу максимально враховуються особливості кожної конкретної сфери соціально-трудових і соціально-економічних відносин.

Соціальний діалог у органах публічного управління в різних країнах зазвичай охоплює осіб, які працюють в органах державної влади центрального, регіонального та місцевого рівнів, і включають до його складу як державних службовців, так і найманих працівників поза державною службою.

Актуальність теми соціального діалогу в галузі державного управління в Україні обумовлена тим, що держава є одним із найбільших роботодавців країни. Станом на початок 2012 р. в Україні в галузі державного управління були зайняті 367,3 тис. державних службовців (у тому числі 268,1 тис. – в органах державної влади та 99,2 тис. – в органах місцевого самоврядування), що становить 1,8% від загальної чисельності зайнятого населення України (20 324,2 тис. осіб) [3]. Зараз Нацагентство дає цифру у 237 тисяч. Тобто, суттєво вона не змінилась", - заявляє експерт з правових питань CASE Україна Андрій Саварець. За його словами, є кілька факторів, які по-різному вплинули на це: окупація РФ частини території України, "економічне провисання" та те, що після впровадження нової редакції закону про держслужбу з-під дії цього закону було виведено цілу низку категорій службовців.

"Наприклад, працівники прокуратури є держслужбовцями, а прокурори - це прокурори, для них є окремий закон.

Тобто, у нас є 237 тис держслужбовців, не враховуючи службових осіб органів місцевого самоврядування плюс 134 тисячі поліцейських, 30 тисяч працівників СБУ, 60 тисяч працівників Державної прикордонної служби - до речі, із зрозумілих причин їх чисельність була нещодавно збільшена на 7 тисяч. Тут принаймні воно зрозуміло: з цих 60 тис майже 50 тис - це саме військовослужбовці [2].

Період впровадження Закону України «Про соціальний діалог в Україні» [1], засвідчив, що діалог між соціальними партнерами в Україні не сприяє соціальній інтеграції суспільства, формуванню соціальної солідарності, запровадженню принципів відкритості і прозорості процесів формування ціни та умов праці в Україні. Ні держава, ні роботодавці, ні профспілки, які сьогодні долучені до соціального діалогу, не беруть на себе реальної відповідальності за занижену ціну праці і злиденні соціальні стандарти в Україні. Соціальний діалог не став дієвою і невід’ємною складовою політичної системи суспільства. Діяльність соціальних партнерів у межах діалогу носить формальний характер.

Наявна нині в Україні модель тристороннього (профспілки-роботодавці-уряд) та чотирирівневого (національний, галузевий, територіальний та локальний рівні) соціального діалогу не забезпечує бажаного ефекту щодо зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами. Євроінтеграційні завдання, що стоять перед Україною для забезпечення високих, відповідних європейським стандартам, рівнів організаційного розвитку та підвищення інституційної спроможності соціальних партнерів демонструють необхідність реформування соціального діалогу.

Кризовий стан соціально-трудової сфери в Україні надає підстави для висновку про неефективність чинної моделі соціального діалогу, яка не володіє необхідними організаційними, інституційними, нормативно-правовими ресурсами для того, щоб бути дієвим інструментом виходу країни з соціально-економічної кризи та забезпечення її стійкого розвитку.

Головними інституціями соціального діалогу на національному рівні в Україні, участь в яких визначається на основі статусу «репрезентативності» та діяльність яких визначає його основні засади і принципи реалізації, виступають:

Спільний представницький орган репрезентативних всеукраїнських об’єднань профспілок на національному рівні (СПО об’єднань профспілок);

Спільним представницьким органом сторони роботодавців на національному рівні (СПО роботодавців);

Національна тристороння соціально-економічна рада (НТСЕР).

Національна служба посередництва і примирення (НСПП).

Серед основних перешкод для ефективної взаємодії цих інституцій та досягнення дієвого соціального діалогу в Україні варто назвати:

- неврегульованість, суперечливість та вільне трактування соціальними партнерами положень законодавства України в сфері соціального діалогу;

- недотримання сторонами та органами соціального діалогу законодавства, що зумовлене відсутність механізмів контролю за його дотриманням та відповідальністю за прийняті рішення учасників соціального діалогу як всередині кожної із сторін, так і в рамках здійснення соціального діалогу на тристоронній основі;

- одностороннє державне регулювання соціального діалогу на національному рівні, що зумовлене зведенням дій сторони профспілок та сторони роботодавців до «погоджувальної» політики по відношенню до пропозицій органів влади;

- монополізація права на представництво інтересів працівників та роботодавців окремими суб'єктами всередині сторін соціального діалогу (профспілковій стороні та стороні роботодавців).

Системні проблеми у сфері соціального діалогу суттєво впливають на їх підтримку з боку населення. Віддзеркалення того як представляють та захищають інтереси українських громадян сторони соціального діалогу, ілюструють соціологічні дані щодо рівня довіри до них. В 2001 році 7,6% громадян України повністю довіряли профспілкам [4].

В 2016 році частка громадян, які повністю довіряють профспілкам становила лише 2,2% [6].

Аналогічну тенденцію можна прослідкувати і в кількості членів профспілок. Триває їх стрімке зменшення. Найбільше профспілкове об'єднання України – Федерація профспілок України, яка на початку 90-х років представляла за різними даними від 85% до 95 % усіх організованих у профспілки працівників України за період з 1992 по 2017 рік втратила 77% своїх членів. Кількість скоротилась з 26 млн. (початок 90-х рр.) до 14,4 млн. (початок 2000-х рр.) [5], згодом до

8,5 млн. осіб (2011р.). У 2017 році Федерація профспілок України декларує лише 6,02 млн. членів. Станом на 1 січня 2019 року - 52975 організацій, а загальна кількість членів – 4828 тисяч осіб.

Соціальні партнери зазначають, що на різних рівнях в Україні набули поширення визначені законом форми соціального діалогу як:

- 1) обмін інформацією;
- 2) участь повноважних представників всеукраїнських профспілок і всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців у засіданнях Кабінету Міністрів України (КМУ) та урядових комітетів під час розгляду питань, що стосується соціально-трудової сфери;
- 3) попередні консультації органів влади всіх рівнів з соціальними партнерами перед ухваленням рішень; погодження та врахування їх пропозицій при підготовці нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади;
- 4) участь соціальних партнерів у розроблені та експертизі проектів законодавчих актів, державних і місцевих програм соціально-економічного розвитку;
- 5) колективні переговори з укладання Генеральної, галузевих, територіальних угод;
- 6) участь в роботі тристоронніх органів на місцевому, галузевому, державному рівнях.

Зазначений спектр форм соціального діалогу радше віддзеркалює уявний, ніж реальний стан. З перелічених форм здійснюються лише ті напрями соціального діалогу, що мають організаційний характер, зокрема, участь у засіданнях, колективних переговорах тощо.

Невиконання значної кількості досягнутих домовленостей між соціальними партнерами та неможливості впровадження контролю за виконанням рішень, прийнятих соціальними партнерами виникає через відсутність механізмів контролю та відповідальності за рішення, прийняті в рамках соціального діалогу. ст. 19 Закону «Контроль та відповідальність», не виконує свого функціонального призначення, оскільки чітко не регламентує процедуру притягнення суб'єктів соціального діалогу до відповідальності. До того ж в Законі не визначено зміст поняття «порушення законодавства про соціальний діалог». Крім того, офіційні суб'єкти соціального діалогу: СПО

об'єднань профспілок та СПО організацій роботодавців не мають статусу юридичної особи, що унеможливує притягнення їх до відповідальності в судовому порядку [11].

Фактично одностороннє державне регулювання соціального діалогу на національному рівні виступає одночасно як причиною так і наслідком недієвості законодавства та механізмів соціального діалогу.

Протистояння та відсутність консолідованої позиції всередині сторін соціального діалогу є звичною практикою українського суспільства та призводить до зниження ефективності соціального діалогу. Адже для налагодження результативного переговорного процесу між соціальними партнерами, варто виробити виважену та консолідовану позицію всередині кожної із сторін.

Процес європейської інтеграції України і розбудова відносин з новими державами через свідомий підхід до національних інтересів, тобто досягнення стандартів добробуту рівня країн ЄС, висувають перед дослідниками проблему прискіпливого аналізу чинників та можливих наслідків розширення складу активних учасників соціального діалогу. Отже, на часі – політологічний аналіз взаємовпливу і взаємообумовлення рівня економічного розвитку суспільства, його соціальних стандартів і загального рівня добробуту громадян, консолідації неурядових акторів – учасників соціального діалогу, а також внутрішньодержавних процесів, демократична перспектива яких прямо залежить від ступеня інтегрованості суб'єктів, що впливають на досягнення соціальної злагоди.

Соціальність держави виявляється не в «гіперсоціальному» бюджеті, а в соціальному діалозі, здатному вплинути на формування соціально-орієнтованої економіки (високої ціни людської праці та умов зайнятості). Саме від цього, а не від розмірів тимчасових соціальних виплат і допомоги залежить, чи будуть громадяни бідними, чи забезпеченими. Це говорить про важливість соціального діалогу для забезпечення загального добробуту [10].

В цілому, прийняття Закону України «Про соціальний діалог в Україні» наближає національне законодавство в цій сфері до загальноприйнятого рівня міжнародних норм і стандартів. З точки зору нормативного забезпечення, інституційної сформованості, в Україні лише закладено основи моделі соціального діалогу, яка подібна до

моделей інших країн. Наявний Закон послуговуватиме інституційному забезпеченню становлення соціального партнерства в Україні, його багаторівневої структури. Грунтовно аналізувати досвід застосування Закону ще зарано, так як пройшло небагато часу з моменту його прийняття, а деякі його норми, що містилися у перехідних положеннях набрали чинність зовсім нещодавно. Разом з тим, це не повинно стати перешкодою для внесення змін та доповнень задля корекції тих норм, які навіть на рівні теоретичного аналізу демонструють свою неспроможність. Тож актуальним бачиться завдання внесення нових доповнень і змін До Закону з огляду на прийняття найближчим часом Трудового кодексу, адже норми Закону повинні бути узгоджені з ним.

Список використаних джерел

1. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23 грудня 2010 року. Відомості Верховної Ради України. 2011. №28. Ст.255.
2. Попри багаторічні обіцянки скоротити кількість держслужбовців, суттєво вона не змінилась – експерти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/06/23/688497/index.asp>
3. Петроє О. М. Соціальний діалог у державному управлінні : європейський досвід та українські реалії : монографія / О. М. Петроє. – К. : НАДУ, 2012. – Розділ 6.
4. Биченко А. профспілки України очима населення // Національна безпека і оборона, №8. - 2001 // [Електронний ресурс]. old.razumkov.org.ua
5. Дані Центру Разумкова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: old.razumkov.org.ua
6. Дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [2016-й: політичні підсумки - загальнонаціональне опитування - Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва \(dif.org.ua\)](http://2016-й.політичні підсумки - загальнонаціональне опитування - Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва (dif.org.ua))
7. Формування соціального діалогу в сучасних умовах: світовий досвід та українська практика : Аналітична доповідь / Автори: Горелов Д.М., Корнієвський О.А., Опалько Ю.В., та ін. ; за редакцією Розумного М.М., 2011 – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/616/>
8. Роль і місце держави в розбудові трипартизму і соціального діалогу: світовий досвід та Україна: навч. Посібник : Нац. акад. держ. упр. при

Президентів України; Ін-т. підвищ. кваліфікації керів. кадрів., В.А.Гошовська, Л.І.Ільчук; за заг. ред.В.А.Гошовської. – К.: НАДУ, 2010. – 112 с.

9. Соціальний діалог у державному управлінні : навч. посіб. / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України ; Федерація роботодавців України ; [К. О. Ващенко, Р. А. Колишко, О. В. Мірошніченко, О. М. Петрос, В. П. Трошинський ; за ред. О. В. Мірошніченка]. – К. : НАДУ, 2012. – Розділ 2, 6.

10. [Форми соціального діалогу та їх роль в системі забезпечення соціально відповідальної поведінки - Соціальна відповідальність - Навчальні матеріали онлайн \(pidru4niki.com\)](#)

11. Як налагодити ефективний соціальний діалог в Україні? : Аналітичний документ / Автори: Світлана Внучко, Богдан Ільченко, Вячеслав Рой, 2017 – Режим доступу: [policy_paper .pdf \(scc.org.ua\)](#)

Клімовська А.О., студентка,
Науковий керівник: д.держ. упр., доцент **Антонова О.Р.**,
Льотна академія Національного авіаційного університету,
Україна

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДОСВІД МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЛЬОТНОЇ АКАДЕМІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ М. КРОПИВНИЦЬКОГО

Україна перебуває на важливому етапі зовнішньої політики – пошуку свого місця в новій системі міжнародної спільноти, побудові нових відносин з європейськими структурами.

У визначені зовнішньополітичних пріоритетів України особливе місце посідає співробітництво з Європейським Союзом (далі – ЄС). У цьому зв'язку важливого значення набуває інформування громадськості щодо проблем, напрямів та перспектив європейської інтеграції української держави.

ЄС є політичним, економічним і культурним об'єднанням з ознаками конфедерації, до якого входять 27 європейських держав із

населенням 447 706 209 осіб (станом на 1 липня 2020 року). З 23 червня 2022 року Україна є кандидатом на членство у ЄС [1].

Угода про асоціацію була ініційована у 2012 році, але під час президентства проросійського президента України Віктора Януковича, український уряд припинив підготовку до її підписання. Тодішній глава держави на саміті ЄС (м. Вільнюс, 28-29 листопада 2013 року) оголосив незгоду про підписання Україною Угоди про асоціацію.

Рішення відмовитися від підписання угоди стало приводом для початку Євромайдану і в підсумку призвело до усунення Януковича та уряду Миколи Азарова після Революції Гідності у лютому 2014 року. 21 лютого 2019 року Конституцію України було змінено. Відповідно норми щодо стратегічного курсу України на набуття членства в Європейському Союзі та в НАТО закріплено у преамбулі Основного Закону, трьох статтях та перехідних положеннях.

Відтоді Україна прагне повної інтеграції та вступу до Європейського Союзу, що прописано в Конституції України 2019 року.

У перші дні широкомасштабної російсько-української війни відбувся ріст бажаючих вступити до з ЄС (з 68 % до 91 %). Зокрема, за дослідженнями Державної бібліотеки України для юнацтва «Україна в Європейському Союзі: переваги та недоліки» у Літинському, Шаргородському, Жмеринському, Чернівецькому, Могилів-Подільському, Бершадському, Іллінецькому, Оратівському, Липовецькому, Гайсинському, Крижопільському, Тульчинському, Козятинському районах встановлено, що 79,8% молодих людей вважають, що ЄС повинен допомагати українцям вирішувати їх проблеми.

При цьому, 80% опитуваних переконані, що при вступі України до ЄС в країні зміниться життя на краще; 20% - вважають, що життя населення погіршиться через розміщення на території держави звалищ радіоактивних відходів; зниження конкурентоспроможності товарів, які виробляються в Україні; зростання безробіття, цін на товари першої необхідності [5].

У контексті досліджуваної теми варто зупинитися на досвіді Льотної академії Національного авіаційного університету м.

Кропивницького (далі – Льотна академія НАУ) у світлі наближення України до ЄС [2].

Одним із основних напрямів міжнародної співробітництва Льотної академії НАУ є розвиток партнерських відносин з закладами вищої освіти закордонних держав щодо забезпечення інтеграції закладу до міжнародної університетської спільноти, створення оптимальних умов для академічної мобільності курсантів та науково-педагогічних працівників, реалізацію спільних освітніх програм, підготовку наукових кадрів, пошук, вивчення і застосування кращого закордонного досвіду науково-дослідної та навчально-методичної роботи, адаптацію до європейських та світових стандартів із збереженням кращих напрацювань національної освіти, підвищення її іміджу в Україні та за її межами.

Льотна академія НАУ активно співпрацює із закордонними закладами вищої освіти з різних країн світу – Польща, Грузія, Чехія, Вірменія, Таджикистан, Болгарія, Туреччина тощо відповідно до укладених угод та меморандумів про навчальне та науково-освітнє міжнародне співробітництво [3].

Також Льотна академія НАУ з 2016 року тісно співпрацює з Корпусом миру США у «Проекті віртуальної служби Корпусу миру США в Україні» на базі Одеського Національного Політехнічного Університету. Цей проект об'єднав студентів п'яти університетів: Льотної академії Національного авіаційного університету, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Київського національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова [4].

Координаторами спільної онлайн-програми від Льотної академії НАУ є Олена Москаленко, професорка кафедри права та соціально-гуманітарних дисциплін, Людмила Герасименко та Світлана Муравська, доцентки кафедри професійної та авіаційної мовної підготовки. Учасники програми від студентської спільноти – Семен Співак, Дарина Довженко, Дар'я Колісник, Олександр Попок, Бреус Даніїл, Владислав Чернявський, Сергій Белий, Олексій Середа.

Підсумовуючи зазначене вище, можна стверджувати, що Україна перебуває на важливому етапі пошуку свого місця в новій системі міжнародної спільноти, побудові нових відносин з європейськими структурами. Наближення її до співробітництва з ЄС можливе завдяки розвитку міжнародного співробітництва закладів вищої освіти України, зокрема в авіаційній сфері.

Список використаних джерел

1. Україна в Європейському Союзі: переваги та недоліки. Вінницька обласна бібліотека для юнацтва. 30.12.2015. URL:https://vinobu.vn.ua/?page_id=3083 (дата звернення : 24.10.2022).
2. Антонова О. Р. Імплементція міжнародних стандартів сімейної політики: проблеми та перспективи розвитку. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування: елект. наук.-фах. видання*. Херсон. 2018. № 2. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2018_2/10.pdf (дата звернення : 20.10.2022).
3. Антонова О. Р. Особливості застосування міжнародних санкцій для зміцнення міжнародної безпеки у сфері освіти і науки засобами державного управління і права. *Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15-28 квітня 2022 р.; р Т. 2. К. : ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. С. 90–94.*
4. Wikipedia: TheFreeEncyclopedia. Україна і Європейський Союз. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення : 24.10.2022).
5. Закордонні ЗВО-партнери. ЛА НАУ. URL:<https://www.glau.kr.ua/index.php/ua/foreign-students/> (дата звернення : 24.10.2022).
4. Співпраця Льотної академії з Корпусом миру США в Україні продовжується у віртуальному форматі. ЛА НАУ. URL:<https://www.glau.kr.ua/index.php/ua/home-ua/> (дата звернення : 20.10.2022).
6. Антонова О. Р. Конституційно-правове регулювання шлюбу та сім'ї в американських та азіатських державах. *Інвестиції: практика та досвід: зб. наук. пр.* Миколаїв. 2019. № 8. С. 111–115. Кат .Б <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6640&i=17>

7. Терещук. А. Вступ України до ЄС: переваги для громадян та бізнесу. 04.05.2022. URL:https://jurliga.ligazakon.net/analytics/211004_vstup-ukrani-do-s-perevagi-dlya-gromadyan-ta-bznesu (дата звернення : 20.10.2022).

Капленко Г.В., д.е.н., доцент,
Прокоп'як С.Р., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

РОЛЬ СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Східне партнерство є одним із двох основних вимірів європейської інтеграції України. Його актуальність стає дедалі очевиднішою за необхідності посилення безпеки нашої держави, де військові дії тривають з 2014 р., а від 24 лютого 2022 року Україна бореться за право на існування, відбиваючи повномасштабне вторгнення російської армії. У цьому контексті на платформі Східного партнерства постають нові безпекові напрямки, а саме: кібербезпека, реінтеграційна політика, протидія сучасним гібридним та терористичним загрозам.

Цілком очевидно, що Україна захищає не лише власні кордони, але й загалом спокій, мир і демократичні цінності всього Європейського союзу. Саме тому Європейський союз та країни-партнери повинні допомагати Україні на усіх фронтах і більш цілісно розглянути шляхи підтримки в цій довгій війні.

Загалом, можна виокремити 4 ключові напрямки підтримки ЄС Україні [1]

1. Військова безпека – ЄС та його держави-члени нададуть довгострокову військову допомогу Україні через новий договір про безпеку, погоджений ЄС та Україною. Це включатиме відправку зброї та обладнання українським збройним силам і службам безпеки, а також пропонуватиме навчання та технічну допомогу в таких сферах, як кібербезпека.

2. Гарантії безпеки – Держави-члени ЄС доповнять військову допомогу, надану через угоду про безпеку, комплексним набором гарантій безпеки. У них буде визначено тип посиленої підтримки, яку вони нададуть Україні у випадку різних можливих ескалацій з боку Росії.

3. Економічна безпека – ЄС продовжить надавати фінансову допомогу для стабілізації української економіки та початку тривалого процесу відновлення. Але, щоб забезпечити довгострокове бачення інтеграції з Європою, ЄС також запропонує Україні «партнерство для розширення». Це відкриє доступ до європейського ринку, потенційно дозволить Україні отримати когезійні кошти та допоможе їй підготуватися до членства в ЄС у довгостроковій перспективі.

4. Енергетична безпека. Нарешті, ЄС та його країни-члени спиратимуться на членство України в енергетичному союзі ЄС, щоб допомогти країні тісніше інтегрувати свою енергетичну інфраструктуру з інфраструктурою ЄС та виконувати свої міжнародні кліматичні зобов'язання. Щоб полегшити суспільний вплив енергетичного переходу, ЄС також надасть Україні «Фонд справедливого переходу» за зразком внутрішнього Фонду справедливого переходу політики ЄС.

Ще однією, на менш важливою, складовою допомоги Європейського Союзу є санкційна політика. Загалом, можна виокремити чотири великі групи санкцій, які застосовують у практиці міжнародних відносин: 1) дипломатичні санкції – відкликання (висилання) посла або припинення переговорів; 2) фінансові санкції – припинення надання фінансової допомоги, заборона або ускладнення надання міжнародних кредитів, замороження фінансових активів; 3) торговельні санкції – обмеження експорту та імпорту, торговельне ембарго та 4) «розумні» (індивідуальні) санкції – замороження активів або заборона на пересування (в'їзд) щодо окремих компаній або осіб

Як відомо, Європейський Союз схвалює не кожену санкцію окрему, а певну їх кількість разом, їх сукупність отримала назву «пакет санкцій». Станом на жовтень 2022 року ЄС затвердив вісім пакетів санкцій проти Російської Федерації загалом, та проти окремих фізичних та юридичних осіб зокрема.

Оскільки повномасштабному військовому вторгненню Російської Федерації на територію України передувало визнання незалежності т.зв. «ЛНР» та «ДНР», що за міжнародним правом є протиправними діями, то, відповідно, перший пакет санкцій був накладений саме за ці рішення керівництва Російської Федерації. Євросоюз ввів санкції проти 351 депутата Держдуми, що проголосували 15 лютого 2022 року за підтримку звернення до президента Путіна з проханням визнати ДНР і ЛНР, проти 27 фізичних і юридичних осіб, які «зіграли роль у підриві або загрози територіальної цілісності, суверенітету та незалежності України», а також заборонив фінансування російського уряду та ЦБ, а на ДНР і ЛНР були накладені торгові та інвестиційні санкції [2].

Усі наступні пакети санкцій були затверджені за повномасштабне військове вторгнення держави-агресора (Російської Федерації) на територію України.

Вони включають в себе, зокрема:

- санкції проти деяких російських банків та відключення їх від системи SWIFT,
- обмеження на експорт окремої продукції (товарів і технологій, призначених для використання в авіації чи космічній індустрії, технологій для нафтоперероблення),
- заборона на імпорт вугілля, заборона російським суднам і операторам заходити до портів країн ЄС,
- поступова заборона на купівлю сирової нафти та деяких нафтопродуктів із Росії тощо.

Звісно, це далеко не повний перелік санкцій, які були запроваджені проти Російської Федерації, крім вищенаведених було затверджено ще низку як секторальних, так і персональних санкцій.

Роль ЄС в забезпеченні миру та безпеки не обмежується лише накладенням санкцій для того, щоб зменшити економічні можливості Російської Федерації для ведення збройного конфлікту. Європейський Союз також підтримує Україну шляхом надання макрофінансової допомоги. Так, ЄС уже виділив для України 1 млрд євро, як зазначає Д.А. Шмигаль, це частина великого пакету підтримки України в подоланні фінансових наслідків війни на загальну суму 9 млрд євро [3].

Окремо варто зазначити про гуманітарну допомогу, яку надає Європейський Союз Україні. З цього приводу Андреас Папаконстантину зазначає, що починаючи з лютого ЄС надав Україні понад 230 мільйонів євро гуманітарної допомоги та понад 30 тис. тонн негрошової допомоги [4].

Крім всього вищенаведеного, необхідно зазначити й про те, що значна кількість українців (у переважній більшості жінки, діти та особи похилого віку) були вимушені залишити свої домівки та виїхати закордон, в тому числі до країн ЄС, де вони отримали необхідну допомогу. На перший погляд може здатися, що це не пов'язане із міжнародною безпекою, однак, на наше переконання, останню потрібно розуміти в більш широкому сенсі, адже вона включає й економічну безпеку. Крім того, не варто забувати, що ці особи могли загинути, якби залишилися проживати у своїх помешканнях.

Поряд з військовими, безпековими та економічними аспектами всеосяжного плану тривалої війни Європи, успіх України в тривалій війні залежатиме від збереження її енергетичної системи. Дійсно, безпечна енергетична система посилить діяльність на підтримку інших аспектів, забезпечуючи ефективні військові дії, мінімізуючи загрози безпеці для України та сприяючи економічному розвитку.

Україна підключила свою електричну мережу до мережі ЄС у перші дні війни, але в цій сфері ще багато чого належить зробити. Країні знадобиться додаткова допомога, щоб налаштувати свою енергетичну систему після вторгнення Росії та продовжити її модернізацію. Їй потрібно буде перебудувати та вдосконалити свою енергетичну інфраструктуру, тісніше пов'язавши її з європейськими енергетичними системами.

Цей план підтримки України спрямований насамперед на забезпечення довгострокового суверенітету та територіальної цілісності країни перед обличчям триваючої російської агресії. Крім цього, ЄС та його країни-члени, у тісному партнерстві з Україною, також повинні залишатися відкритими до ідеї вирішення війни.

Отже, Європейський Союз, незважаючи на те, що початково створений переважно для економічного розвитку та благополуччя народів держав-членів, відіграє важливу роль в підтримці миру та міжнародної безпеки. Це можна прослідкувати й на прикладі тієї

підтримки, що він надає Україні під час збройного конфлікту із Російською Федерацією, яка здійснила неспровоковану повномасштабну збройну агресію. Так, ЄС, будучи вірним своїм цінностям, підтримує державу, яка також в них вірить та захищає, натомість накладає санкції на державу, яка намагається позбавити український народ свободи та демократії.

Безумовно, Європейський Союз надає Україні безпрецедентну підтримку, однак його діяльність обмежена не лише фінансовими можливостями, а й Статутом ООН, в якому визначений порядок застосування заходів для підтримання миру та безпеки (із застосуванням збройних сил в тому числі). Зважаючи на те, що збройний конфлікт між Україною та Російською Федерацією все ще триває, подальші розвідки в цьому напрямку є необхідними та перспективними, адже в ході цього протистояння розкривається роль Європейського Союзу в підтримці миру та міжнародної безпеки.

Список використаних джерел

1. Survive and thrive: A European plan to support Ukraine in the long war against Russia. URL: <https://ecfr.eu/publication/survive-and-thrive-a-european-plan-to-support-ukraine-in-the-long-war-against-russia/#energy-security>.
2. EU adopts package of sanctions in response to Russian recognition of the non-government controlled areas of the Donetsk and Luhansk oblasts of Ukraine and sending of troops into the region. Council of the EU. Press release. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/23/russian-recognitionof-the-non-government-controlled-areas-of-the-donetsk-and-luhansk-oblasts-of-ukraine-as-independent-entitiessu-adopts-package-of-sanctions/>.
3. ЄС направив Україні мільярд євро макрофінансової допомоги. Слово і діло – аналітичний портал. 01.08.2022 р. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/08/01/novyna/finansy/yes-napravyv-ukrayini-milyardyevro-makrofinansovoyi-dopomohy>
4. Папаконстантину А. Підтримка тим, хто надихає світ: як ЄС допомагає українцям. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2022/05/20/7139777/>

Туркоцьо Н.І., здобувач наукового наукового ступеня доктора
філософії
**Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу,
Україна**

2022 – ПЕРЕЛОМНИЙ РІК ЗМІНИ ПОЛІТИКИ ЄВРОСОЮЗУ ДО УКРАЇНИ

Європейський Союз як міждержавне об'єднання, засноване на спільних цінностях, нормах та принципах надзвичайно бережливо ставиться до їх дотримання та зміцнення, що проявляється у значній забюрократизованості різного роду офіційних процедур і правил, особливо по відношенню до країн, що не є членами ЄС, але проявляють бажання тісніше співпрацювати з Євросоюзом, або навіть стати його членом. Наприклад, така країна як Північна Македонія подала заявку до ступу до ЄС ще у 2004 році, через рік отримала статус країни-кандидата, але реально підписала угоду про вступ до Європейського Союзу лише у 2022 році, оскільки увесь цей період намагалася довести відповідність свого внутрішнього політико-правового устрою європейським стандартам!

Відповідність "стандартам" є ключовою умовою вступу до ЄС. Водночас попри надзвичайно широке використання термінів "стандарти Європейського Союзу", "стандарти Ради Європи", фактично в жодному документі Євросоюзу не визначається офіційне тлумачення даних дефініцій. Де-факто ці терміни сприймаються в Об'єднаній Європі як само собою зрозумілі. Оскільки семантично слово "стандарт" означає певний зразок або еталон, є очевидним, що й поняття "європейські стандарти" має означати насамперед опосередковане вираження узгоджених волевиявлень держав-членів Ради Європи, які служать зразками, еталонами політики, процедур тавзаємодій співробітництва між державами-членами ЄС в різних сферах.

Зокрема, стандарти Ради Європи виступають як нормативна сукупність обов'язкових вимог, що стосуються безпосередньо реалізації принципів і цілей Європейської Співдружності, хоча й

носять характер "звичаєвого права", оскільки в нормативно-правових актах Ради Європи відсутнє їх юридичне визначення.

І тут ми маємо певну політико-правову колізію, яка безпосередньо стосується України, їх конституційно закріпленого права стратегічного поступу до членства в ЄС. Адже, як зазначає М. Г. Хаустова "на шляху до інтеграції в Європейський Союз нашої державі доведеться імплементувати значний масив міжнародних та регіональних норм, що містять європейські цінності, обов'язкова імплементация яких має стати стрижнем, на якому надалі будуть будуватися відносини між Україною та Євросоюзом" [8, с. 50].

Зазначена політико-правова колізія полягає в тому, що з одного боку, стандарти Європейського Союзу – це надзвичайно чисельний масив різного роду формалізованих міжнародно-правових норм, що містяться у двох сотнях конвенцій, хартіях та протоколах (тобто мають офіційний прописаний обов'язковий характер), а з іншого боку – це не менш чисельний масив усіяких резолюцій та рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи та Парламентської асамблеї РЄ, що носять більше політичний характер та можуть доволі вільно тлумачитися офіційними особами ЄС в тій чи іншій міжнародно-політичній ситуації. Саме це становило найбільшу перепону євроінтеграційним устремлінням України, коли європейська дипломатія у своїй геополітичній грі намагалася загравати з кремлівськими керманічами в їх імперських посяганнях на суверенітет пострадянських країн, насамперед України, від якої московити вимагали виключно нейтрального статусу й невходження до ЄС, повністю ігноруючи волевиявлення й суверенітет українського народу. Через небажання "псувати відносини" з росією, на адресу нашої країни з уст європейських лідерів доволі довго лунали фрази про необхідність імплементации тих самих "європейських стандартів", увесь час висувалися все нові і нові додаткові вимоги та рекомендації. Хоча за більшістю показників наша держава була набагато більше відповідною до вимог ЄС, аніж та ж Румунія, прийнята до Євросоюзу у 2007 році.

Між тим, офіційний шлях України до Європейського Союзу розпочався ще у 1998 році, коли було видано Указ Президента України "Про затвердження Стратегії інтеграції України до ЄС" № 615 та на

виконання якого було вже тоді створено державні структури, що займалися приведенням чинного законодавства України у відповідність із стандартами ЄС.

Другою ключовою датою є 18 березня 2004 р., коли Верховна Рада України прийняла Закон України № 1629-IV, яким затвердила «Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» та яка проголосила пріоритетним напрямом української зовнішньої політики з метою спрямування адаптації на приведення у відповідність правової системи України до критеріїв відповідності третьому Копенгагенському й Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі[2].

Третьою ключовою датою є 16 вересня 2014 р., коли Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, (ратифікована та набула чинності у повному обсязі 1 вересня 2017 р.). У преамбулі цієї Угоди зазначено, що Україна взяла на себе зобов'язання забезпечувати поступову адаптацію законодавства України до *acquis* ЄС відповідно до напрямів, визначених у цій Угоді, та забезпечувати ефективне її виконання [9, с. 36]. Зазначимо, що саме в цей період на Сході України вже почалася перша фаза російського вторгнення і вже було незаконно окуповано Крим.

Водночас за процедурами та стандартами РЄ саме з цього моменту Україна отримала юридичне право подавати заявку на вступ до ЄС. Далі держава може подавати заявку на вступ до Європейського Союзу. В статті 49 Договору про ЄС написано, що це може зробити будь-яка європейська країна, яка поважає демократичні цінності та зобов'язується їх виконувати. Цей етап Україна також вже пройшла 28 лютого 2022 року. Після подачі заявки йде оцінювальний етап, коли Європейська комісія, яка є вищим виконавчим органом ЄС, проводить з країною-кандидаткою перемовини, щоб оцінити її відповідність певним критеріям. За результатами перемовин складають звіт для Ради ЄС, яка повинна проконсультуватися з Європарламентом (ще один законодавчий орган) і, якщо більшість проголосувала "за", виноситься рішення про початок розгляду заявки. Далі визначаються умови, на підставі яких країна може приєднатися до Євросоюзу. Відбуваються перемовини у вигляді двосторонньої конференції між державою-

кандидаткою та членами. Результати цих перемовин долучають до проєкту угоди про вступ до ЄС. Після перемовин країна повинна отримати одностороннє схвалення Ради ЄС та схвалення від Європарламенту (більшість "за"). Далі скликається конференція представників всіх держав, що входять до Євросоюзу, під час якої підписується договір про приєднання[5].

Зрозуміло, що пришвидшення входження України до ЄС вже на той момент значною мірою вплинуло б на закінчення війни, але європейський політикум все ще сподівався на якесь примирення з Москвою, як наприклад, у форматі "Мінських домовленостей", що абсолютно протирічили інтересам України.

Розв'язана 24 лютого 2022 року повномасштабна військова агресія московитів хоча й поволі, але "розкрила очі" брюсельським чиновникам. 23 червня 2022 р. Європейська рада нарешті надала Україні статус кандидата на членство у Європейському Союзі. Але й тут не обійшлося без певних вимог і "рекомендацій" (які, втім носять цілком обов'язковий характер) та виконання або невиконання яких може привести до збереження статусу кандидата (поки що навіть не говориться про прийняття) або скасування такого статусу. Задля вступу до Європейського Союзу наша держава має виконати сім рекомендацій. Вони стосуються, зокрема, пришвидшення відбору суддів Конституційного суду, продовження втілення реформи системи правосуддя, боротьби з корупцією і відмиванням коштів, демонстрації відчутних результатів закону про деолігархізацію, узгодження аудіовізуального законодавства з європейським, схвалення і втілення закону про національні меншини тощо.

Це вже не перше висування до України обов'язкових рекомендацій. За останнє десятиліття їх було кілька, і кожен раз наша держава всі їх виконувала, після чого отримувала новий пакет рекомендацій. Ось і на цей раз Президент України Володимир Зеленський запевнив, що Україна виконає всі сім рекомендацій для вступу до Європейського Союзу уже до кінця 2022 року[6].

Та попри всю бюрократичну тяганину з дотриманням "європейських стандартів" і процедур входження до ЄС, 2022 роки виявився переломним у відношенні Європейського Союзу до України та росії. Війна в Україні показала європейцям, що час на вагання

минув і треба обирати свою позицію, обирати сторону зла або правди. І Європа, що одноставно допомагає нашій державі вистояти у кривавій битві за свою свободу, за свободу й цінності Європейського Союзу, свою сторону вже обрала.

Принаймні, так під час виступу на пленарному засіданні Європейського парламенту у Страсбурзі 5 жовтня 2022 р. Високий представник ЄС Жозеп Боррель заявив: "Тривалий час наша зовнішня політика стосовно України була певним чином пов'язана з росією. Але зараз ми маємо дуже чітку політику щодо України, яка основана на нашому бажанні забезпечити намір України приєднатися до Європейського Союзу. Це дуже чітка мета такої політики". Заголовок цієї інформації в Укрінформі звучить так: "Боррель: Європейський Союз виробив окрему політику стосовно України, головною метою якої є входження нашої країни до ЄС", проте у самому виступі європейського високопосадовця таке чітке формулювання відсутнє, там превалюють красиві, або обтічні вислови на кшталт: "Це питання свободи для українців, але це питання також нашої свободи. Зусилля, які ми здійснюємо зараз, будуть записані у підручниках як пункт історії, в якому об'єднана Європа довела свою здатність чинити спротив агресії від іншої політичної структури, яка є радикально відмінною від нашої".

Список використаних джерел

1. Метою європейської політики щодо України є її входження до ЄС – Боррель. *Укрінформ*. 1 листопада 2022 р. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3586229-metou-evropejskoi-politiki-sodo-ukraini-e-ii-vhodzenna-do-es-borrel.html>
2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 29. Ст. 367.
3. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11 черв. 1998 р. № 615/98. *Урядовий кур'єр*. 1998. 18 червня.
4. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з

атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. URL :<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1678-18>.

5. Процедура вступу до ЄС: що потрібно про це знати. Телевізійна служба новин від 19.04.2022 р. URL :<https://tsn.ua/ato/procedura-vstupu-do-yes-scho-potribno-pro-ce-znati-2040985.html>

6. Саєнко В. Україна виконає рекомендації для вступу до Євросоюзу до кінця року – Зеленський. *Інформаційна агенція Уніан*. 25.10.2022. URL : <https://www.unian.ua/society/vstup-ukrajini-v-yes-koli-ukrajina-vikonaye-rekomendaciji-yes-shchodo-chlenstva-12023721.html>

7. Сидоренко С. Кандидат авансом: 7 вимог, які має виконати Україна, щоб ЄС не скасував її новий статус. *Європейська правда*. 18.06.2022. URL : <https://www.euointegration.com.ua/articles/2022/06/18/7141516/>

8. Хаустова М. Г. Міжнародні стандарти в контексті євроінтеграційних процесів в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2. С. 43-53.

9. Ямковий В. І. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу як один з етапів його адаптації до європейських правових стандартів. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 2. С. 33-39.

Федченко С.В., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
**Харківський національний університет імені В.Н.
Карзіна,
Україна**

РОЛЬ І МІСЦЕ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ ФІЗКУЛЬТУРИ І СПОРТУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Розвиток фізкультури і спорту в Україні має добрі традиції та важливі результати. До них можна віднести місце українських спортсменів в рейтингах по більшості видів спорту та існування всесвітньо відомих спортивних шкіл і рухів. Але розглядаючи перспективні напрямки розвитку суспільно-економічних та громадських відносин у означеній сфері нашої держави , доцільно

звернути увагу на позитивний досвід європейських країн, оглянути сформовані в їх соціально-гуманітарному просторі кращі практики організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності. Такий огляд та можливі висновки з проведеного аналізу дозволять більш цілеспрямовано та предметно планувати та реалізовувати зусилля по розвитку такої важливої сфери суспільного життя в Україні [1].

Не малу роль у визначенні саме такого підходу до розгляду проблеми відіграє і те, що українська система організації та управління фізкультурно-спортивним рухом перейшла до принципів децентралізації владних функцій та повноважень. А європейський досвід в цій області має давню історію і класичні зразки. Вони мають універсальний характер і охоплюють усі ланки оздоровчої і спортивної діяльності, починаючи з уроків з фізичного виховання в школах і закінчуючи організацією підготовки спортсменів до знакових міжнародних турнірів та змагань.

Досвід європейських країн свідчить, що провідну роль в управлінні розвитком фізкультури і спорту відіграють органи місцевого самоврядування. І незважаючи на те, що організація та діяльність управління фізичною культурою та спортом побудована на принципах вертикального та горизонтального підпорядкування, основні регулюючі механізми та база матеріально-технічного забезпечення процесу зосереджена в руках муніципалітетів: штатів, земель, регіонів та комун.

У Німеччині, на приклад, функціонування інституцій, що створюють умови для розвитку фізичної культури та спорту є у компетенції усіх 16 Земель. Треба зауважити, що місцева влада практикує тісну співпрацю з федеральним урядом і національними спортивними організаціями, а також містами, громадами і комунами. При цьому, не порушуючи своєї автономії, організаційні питання в Землях вирішуються по-різному, але відповідно до власних особливостей та пріоритетів. Це може бути: фізкультура і спорт в школах та підготовка викладачів фізичного виховання; студентський спорт; використання методик активного способу життя для всіх, і насамперед серед молоді, жінок, літніх і інвалідів; допомога спортивним клубам і командам; розвиток спортивної інфраструктури.

Зауважимо, що основу спортивного руху в Німеччині

становлять спортивні клуби. Вони пропонують близько 240 видів занять з фізичної і спортивної активності. Такий високий статус клубів пов'язаний не тільки з долученням населення до спорту, а й зі сформованою системою оподаткування. Найважливішою правовою основою для оподаткування спортивних клубів в Німеччині є право вважатися суспільно корисною організацією, що регулюється податковим законодавством і дає певні податкові пільги. [2].

Цікавим, на наш погляд, представляє собою досвід Франції. Відповідно до структури свого адміністративно-територіального устрою ця держава має 22 регіону, 90 департаментів і 36 тисяч комун. Показовим у плані нашого дослідження є те, що бюджет Міністерства спорту Франції складає всього 0,18% від загальної цифри державного бюджету, а переважна більшість муніципалітетів витрачає на потреби спорту 5% комунального бюджету[3, 4]. Тут практично кожний громадянин має доступ до спортивних занять. Кожна комуна має власний спортивний зал, у якому клуби і асоціації організують заняття з різних видів спорту.

Комуни займаються розвитком спорту в школах, спортивно-оздоровчих клубах, центрах, а також на упорядкованих майданчиках для занять «неорганізованим» спортом серед населення. Вони опікуються будівництвом та утриманням спортивних споруд, організацією спортивних заходів. Департаменти координують спортивний рух. У їх структурі є різні комітети і федерації, які займаються організацією як спорту для всіх, так і спорту вищих досягнень, включаючи професійний спорт і розвиток спортивної інфраструктури.

Останніми роками у колі українських експертів з питань освіти триває жвава дискусія про проблеми в організацію фізичного виховання у загальноосвітніх школах та університетах. Багато науковців та практиків схиляються до думки про необхідність посилити увагу саме цій складовій у навчанні школярів і студентів. Цікавим, здається, досвід французьких колег по використанню інноваційних програм фізичного і спортивного виховання в школах Франції, мета яких - оволодіння різними видами діяльності в сфері фізичної культури та спорту, що сприяють зміцненню здоров'я школярів, гармонійному розвитку особистості. Такі програми

передбачають розвиток швидкості, сили, рівноваги, гнучкості, витривалості, координації рухів.

Організаційним осередком структури шкільного спорту Франції є спортивна асоціація, яка є в кожній школі. Паралельно з плановими уроками з фізичного виховання, асоціація займається організацією чемпіонатів по шкільному спорту. Така система дозволяє краще проводити роботу в рамках обов'язкового навчання. Участь школярів в спортивних змаганнях відповідно до їх рівня фізичного розвитку і інтересів дозволяє їм удосконалювати придбані рухові вміння і навички. Спортивна асоціація привчає школярів до відповідальності і співпраці з дорослими, встановлюючи активні зв'язки з різними спортивними і культурними організаціями.

Тенденцію на децентралізацію організації управління розвитком фізичної культури і спорту демонструє Іспанія. Тут функціонування означеної сфери відображає ознаки появи спортивної комунальної політики як самостійного явища. В муніципалітетах створюються профільні ради, на які в межах їх компетенції покладається управління спортивними спорудами на відповідній території. Це сприяє більш повному відображенню інтересів населення в сфері фізичної культури і спорту.

Організації управління спортивним рухом на місцевому рівні в Іспанії також реалізується за допомогою передачі управління спортивними об'єктами приватним клубам. Тим самим скорочується витрачання коштів на утримання відповідних об'єктів з місцевих бюджетів і забезпечується залучення фінансових ресурсів представників бізнесу на справу, що працює на формування здорового способу життя у населення. Слід підкреслити, що така практика не є виключенням, характерним тільки іспанському досвіду. У розвинених країнах Європи більша частка фінансування спорту припадає на позабюджетні джерела. Так, частка коштів державного спортивного бюджету в Німеччині, Великобританії, Фінляндії, Швеції, Данії складає менше 20% суми місцевих спортивних бюджетів, у Франції, Італії різниця складає 30%, в Іспанії, Португалії - 40%. Частка вкладень регіональних, муніципальних і місцевих органів управління в сукупний спортивний бюджет становить у Великобританії - 95%, в Німеччині - 98%, Іспанії - 76%, Фінляндії - 85%, Франції - 77%, Швеції

- 90% та Італії - 57% [5].

Представлений матеріал, що демонструє роль і місце органів місцевого самоврядування в управлінні розвитком фізкультури і спорту у розвинутих країнах Європи, дозволяє зробити певні узагальнення.

Безумовно, досвід розвинутих країн є повчальним для України. Його використання в практиці публічного управління сферою фізкультури і спорту нашої держави вплине не тільки на розвиток спортивно-оздоровчої діяльності, а і залучить до такої важливої справи муніципальну владу та місцеві ініціативи.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 04 листопада 2020 року №1089 «Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року» від 04.11.2022 № 1089/zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089 – 2020
2. Базенко В.А. «Європейський досвід управління розвитком фізичної культури та спорту на місцевому рівні // Ефективність державного управління: зб. наук. праць.-Л.: Вид-во ЛПІДУ НАДУ, 2017. - № 1 (50). – С. 156-168.
3. Andreff W. Public and private sport financing in Europe: the impact of financial crisis//84th Western Economic Association International Conference. Vancouver. - 2009. - June 29th – July 3rd.
4. Кузьменко О.О. Сучасний стан державного управління фізичною культурою й спортом в Україні та Європі/ О.О. Кузьменко // Держава та регіони. Серія: Державне управління. — 2011. — № 3. — С. 36—41.
5. Вапнярська О. І. Зарубіжний досвід управління масовим спортом. Менеджмент в Росії та за кордоном [Текст] / О. І. Вапнярська, М. І. Золотов. — [Б. м. : б. в.], 2003. — С. 30—35.

Цвілій Ю.О., здобувачка наукового ступеня доктора філософії,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Статус кандидата на членство в Європейському Союзі, який надано Україні Європейською Радою на саміті в Брюсселі 23 червня 2022 року, відкриває перспективи для розвитку бізнесу в Україні. Україна потребує інвестицій, і хоча статус кандидата є лише першим кроком до повноправного членства в ЄС, він створює нові інвестиційні можливості для країни.

Інвестори відмічають те, що в найближчі кілька років ринок країни-кандидата стане частиною значного ринку з чіткими і відомими правилами гри, і будуть поспішати скористатися цими можливостями. Оскільки заробіток на серйозних інвестиціях – це не рік-два, а стратегічне майбутнє, тобто 5-10 років, чітка перспектива членства в ЄС дає змогу вітчизняним та іноземним інвесторам зацікавитись у здійсненні інвестицій.

Приплив інвестицій може відбутись не до закінчення бойових дій та за рахунок переорієнтації принципів створення економіки на більш прогнозовану та стабільну систему. Потрібно розуміти, щоб інвестор міг вкладати власний капітал в бізнес-середовище в Україні, держава має мати сприятливий інвестиційний клімат, активи повинні бути захищені.

У 2017 році Україна підписала Угоду про асоціацію з ЄС [2], в якій, з одного боку, не визначено чітко майбутнє членство в ЄС, а з іншого – не вплинула на передбачуваність та зрозумілу закономірність економічних відносин. Водночас, запроваджені механізми, які реалізовані в рамках угоди, певною мірою підготували країну до економічної інтеграції. Після підписання угоди про асоціацію, ситуація повинна відкриватись у новому контексті. Однак, проблеми з верховенством права в Україні не зникли, а це означає, що захист прав власників залишається все ще недостатнім.

Результати асоціації України та ЄС свідчать про певну несиметричність. Якщо порівнювати статус кандидата в членство ЄС із Угодою про асоціацію, то механізм стимулювання до змін є набагато серйозніший. Уряд України повинен приділити ретельну увагу проведенню необхідних реформ, долаючи опір певного кола зацікавлених сторін, внаслідок чого рух до ЄС істотно буде змінено, минувши рівень ускладненості.

Серед умов, котрі має виконати наша держава, ключовими є верховенство права та боротьба з корупцією, формування фонду страхування ризиків безпеки для бізнесу, який функціонує в Україні. Хоча й велика кількість українських законів уже відповідають європейським стандартам, потрібно й надалі працювати над цим питанням, щоб повністю відповідати усім вимогам.

За останні роки було ухвалено декілька рішень, які дають змогу формувати більш сприятливе інвестиційне бізнес-середовище: трансформація та впорядкування системи фінансових установ, масштабне оцифрування окремих державних послуг, зокрема, банківських та медичних послуг, реформування пенсійної та соціальної системи тощо.

Нові виклики дають змогу Україні створити систему фінансування та допомоги для країн, які перебувають на стадії підготовки до вступу у ЄС. Впродовж декількох років підготовки відбувається виділення фінансової допомоги, що має цільове призначення із чітким розподілом через інвестиції та гранти чи у вигляді технічної допомоги. Зокрема, аграрний бізнес є одним із особливих видів економічної діяльності для ЄС у межах зазначеної програми, який розвивається завдяки інвестуванню та стимулюванню.

Інвестиційно орієнтована допомога, відповідно до програм, які ініціює ЄС, є вкрай необхідна для нашої держави. Це пов'язано з тією ситуацією, в якій опинилась Україна в її нинішньому стані. Без модернізації інфраструктури, для якої допомога ЄС є вирішальною, наше підприємництво не зможе отримати переваги майбутнього доступу до внутрішніх ринків ЄС, інтеграції та лібералізації, які залучали б вільний рух людей, товарів, послуг і капіталу, запропоновані Європейською Комісією. Окрім інвестиційної підтримки, потрібна також і технічна допомога для ще незавершеної

реконструкції інституцій, завершення якої все ще є серйозним викликом для України. Стратегічний розвиток бізнесу в Україні має вагомe значення для реалізації її європейського вибору. Підтримка його розвитку повинна надходити як від усього Союзу, так і від окремих держав-членів. Також було б доцільно максимально залучати до реалізації проєктів в Україні неурядові організації з країн ЄС.

Україна має розробити послідовно реалізовану стратегію залучення інвестицій. Ця стратегія має ґрунтуватися на чіткій оцінці стану української економіки та міжнародних інвестиційних тенденцій. Це включало б розробку узгодженої стратегії сприяння інвестиціям, яку підтримували б усі органи влади України, а також сприяння контактам між іноземними інвесторами та цими органами влади, наприклад, шляхом створення «єдиного вікна», де іноземні інвестори могли б отримати всі необхідні ліцензії, погодження та дозволи відповідних органів. Це також включатиме допомогу іноземним інвесторам у разі виникнення перешкод із владою, зокрема, поживавить регулярний діалог між іноземними інвесторами та особами, які ухвалюють рішення у сфері інвестиційної політики.

З метою стратегічного розвитку бізнесу країни-кандидати на вступ до ЄС і потенційні кандидати користуються спеціальними програмами підтримки ЄС і мають різні вектори руху. Фахівці Єврокомісії вказують на те, що передвступні фонди Європейського Союзу фінансують інвестиції в майбутнє як регіону розширення ЄС, так і старих членів ЄС. Основним фондом фінансування таких програм є Інструмент допомоги перед вступом - Instrument for Pre-Accession (IPA). З 2007 року ІАР замінює цілу низку програм Європейського Союзу та фінансових інструментів для країн-кандидатів або потенційних кандидатів на вступ до ЄС. Структура програми ІРА-III на 2021-2027 відображає специфічні цілі її регуляторної системи і фокусується на пріоритетах процесу розширення ЄС за 5-ма тематичними напрямками і співпадають з напрямками ведення переговорів щодо вступу: верховенство права, фундаментальні права людини і демократія; якісне управління, адаптація спільного законодавства ЄС, стратегічні комунікації; зелений перехід і стійкі взаємозв'язки; конкурентоспроможність та інклюзивне економічне зростання; територіальне і транскордонне співробітництво [1].

Національний бізнес може отримати вигоди від інвестування у післявоєнну модернізацію України.

Якщо Україна укладе необхідні угоди та змінить своє законодавство, ЄС може надати такі переваги для українських компаній [3, 4]:

- розширення доступу до фондів ЄС та програм підтримки малого та середнього бізнесу;
- розширення доступу до програм кредитування;
- допомога фермерським господарствам;
- прозорість правил оподаткування та бухгалтерського обліку;
- відсутність митних або кількісних обмежень в межах ЄС;
- спрощені адміністративні процедури при торгівлі з іншими країнами-членами ЄС;
- фінансування підвищення якості медичних послуг;
- сприяння зменшенню нерівності між регіонами;
- покращення доступу до нових ринків товарів, послуг та інвестицій;
- доступ до ринку з 450 мільйонами споживачів;
- надання можливостей для закупівлі інфраструктури, інформаційних технологій, досліджень і розробок;
- зменшення нетарифних торговельних бар'єрів (взаємна сертифікація товарів; єдиний стандартний процес сертифікації; суворе дотримання конкурентної політики та прав інтелектуальної власності).

Також, компанії можуть вибирати постачальників, які найкраще відповідають їхнім потребам, не беручи до уваги свою національність і потенційні обмеження [.....]. Під час закупівель компанії мають змогу обирати постачальників європейського рівня, які пропонують гарні умови праці та якісну продукцію. Це пояснюється тим, що на цих постачальників поширюються ті самі закони та правила, що й на інші компанії. В результаті бізнес є впевнений в походженні та методах роботи своїх постачальників. Крім того, компанії можуть бути впевнені в якості та термінах доставки, а

закупівля продукції з ЄС дає змогу раціоналізувати непрямі закупівлі (офісне приладдя, упаковка, гігієна, обладнання, безпека тощо), які відповідають стандартам ЄС. Зробивши такий вибір, бізнес матиме можливість суттєво заощадити. На додаток до валової прибутковості, яку компанії можуть досягти в такій сфері, як непрямі закупівлі, вони також можуть отримати інші переваги, такі як: більша прозорість; кращий контроль за прибутковістю замовлень; надійність постачання тощо. Сюди варто віднести активи, які допомагають бізнесу працювати більш стабільно, контролювати терміни доставки своєї продукції та мати більшу довіру до постачальників і якості компонентів, які використовуються у виробничому процесі.

Список використаних джерел

1. Богдан Т. Статус кандидата на вступ до ЄС: економічні та фінансові переваги. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/28/688638/>
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, № 72/14-612/1-2980 від 30.11.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#top
3. Україна – кандидат в ЄС. Що це означає для бізнесу? 2022. URL: <https://hub.kyivstar.ua/news/ukrayina-kandydat-v-yes-shho-cze-oznachaye-dlya-biznesu/>
4. Юринець З. В. Інноваційний потенціал і державна інноваційна політика в системі підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2016. Вип 4. С. 35-37

Цюник С.І., студентка,
Науковий керівник: к.е.н., доцент **Смолінська С.Д.**,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ПІДТРИМЦІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Згідно економічних підручників, термін «фінансова безпека» визначають як стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни [1]. Таке визначення можна вважати правильним і досить вичерпним. Проте, з початку повномасштабного вторгнення російської армії на території України цей термін набув більш чіткого і вагомого значення. Фінансова безпека стала однією зі складових процесу захисту вільних територій та відвойовування тимчасового окупованих населених пунктів. Вагому роль у підтримці фінансової безпеки України сьогодні відіграє політика Європейського Союзу, адже щодня у різноманітних ЗМІ бачимо новини про виділення фінансової (і не тільки!) допомоги з боку ЄС та анонсування нових проєктів і грантів, які невимовно допомагають підтримувати економіку та армію країни в такий складний час.

Варто визнати, що зараз економіка України не здатна самостійно витримувати тиск та падіння, яке було спричинене нападом росії, тому потребує підтримки іноземних партнерів. Починаючи з 24 лютого 2022 року, станом на кінець вересня Україна отримала 17,4 млрд доларів США грантів та кредитів, отриманих від іноземних партнерів. Підсумувавши всі надходження, бачимо, що іноземна допомога покрила близько 55% потреб бюджетного дефіциту та погашення боргів – саме цього обсягу бракувало після збору податкових та митних надходжень. Центр економічної стратегії проводить дослідження іноземних надходжень. Їх співвідношення з державним боргом та дефіцитом бюджету відображене на рис. 1

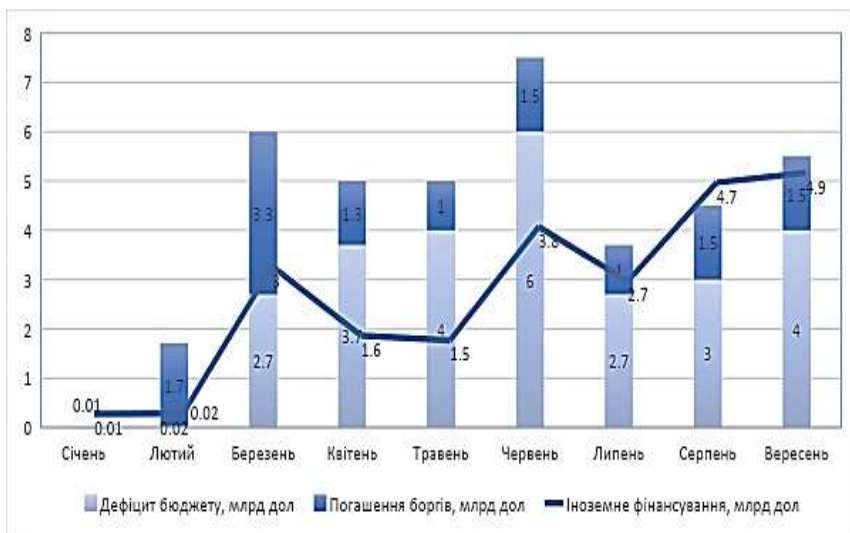

Рис 1. Співвідношення дефіциту бюджету, державних запозичень та іноземних надходжень в Україну з січня 2022 року по жовтень 2022 року

**Джерело: складено автором на основі [3]*

У серпні від країн-партнерів надійшло 4,7 млрд дол коштів. Таким чином вперше від початку війни міжнародне фінансування цілком покрило бюджетні потреби у межах 1 місяця, що сягнули 4,2 млрд доларів.

Європейський Союз займає одне з ключових місць серед фінансових донорів. Свій перший транш ЄС спрямував у сумі 1 млрд євро «виняткової фінансової допомоги». Цей термін має досить важливий контекст, адже надані кошти не є кредитними. Наступні 500 млн євро перерахували на рахунок НБУ у вигляді допомоги вже 1 серпня.

А вже 13 вересня голова дипломатії ЄС Жозеп Боррель повідомив, що "вже незабаром" Україна зможе отримати вже 8 мільярдів євро з запропонованого пакету допомоги від ЄС.

«Сьогодні ця додаткова допомога була офіційно прийнята після виконання необхідних формальних кроків протягом лише 11 днів. Цю допомогу Україна отримає у формі довгострокових позик на

пільгових умовах. Виділення 5 млрд євро є другим етапом реалізації макрофінансової допомоги ЄС Україні на суму до 9 млрд євро», - йшлося у повідомленні [2].

У серпні ЄС передав Україні 1 млрд євро у вигляді кредитних коштів, що являє собою Перший трансфер коштів з 9-тимільярдного пакету макрофінансової допомоги.

До того ж, 9 вересня 2022 року міністри фінансів та керівники центробанків країн ЄС погодили виділення фінансової допомоги у вигляді другого платежу термінової фінансової допомоги у розмірі 5 млрд євро на неформальному засіданні ради Ecofin у Празі. Про це йдеться на офіційному сайті ЄС.

Наприкінці вересня стало відомо, що США вимагають від ЄС прискорити фінансову допомогу Україні. Вашингтон часто контактував з Європейською комісією та державами-членами ЄС щодо необхідності «оперативно надати обіцяну економічну допомогу Україні», сказала одна із офіційних осіб США, додавши: «Ми повторюємо наш заклик до всіх партнерів України якнайшвидше надати обіцяну допомогу Україні, збільшити свої зобов'язання та віддавати перевагу допомогі у вигляді грантів, а не кредитів» [2].

Вже 17 жовтня ЄС офіційно затвердив виділення Україні ще одного траншу, шостого за рахунком, у розмірі €500 млн для підвищення стійкості Збройних сил.

Важливим кроком також є те, що Рада ЄС вирішила створити Місію військової допомоги на підтримку України (EUMAM Ukraine).

Наступного дня, 18 жовтня ЄС перерахував Україні €2 млрд. Цей транш є частиною макрофінансової допомоги на загальну суму €9 млрд, згаданої вище. Таке фінансове надходження допоможе у покритті нагальних бюджетних видатків. Денис Шмигаль заявив, що ці кошти підуть у соціальну та гуманітарну сфери.

Так, що будь-які розширення дефіциту бюджету негативно впливають на міцність економіки. Очевидно, що збільшення видатків на оборону країни є необхідним і неминучим. Надходження фінансової допомоги від країн-партнерів є дуже нерегулярним: у вересні іноземні вливання впали більш ніж 2 рази, порівняно з \$4,7 млрд у серпні. На жаль, з початку війни Україна отримала майже \$22 млрд фінансової

допомоги від донорів, але це на \$13 млрд менше, ніж обіцяли іноземні партнери.

Станом на кінець жовтня НБУ викупив 327,5 млрд грн, і ще 75 млрд грн заплановано викупити до кінця року. Тож здійснити емісію майже аналогічного обсягу до кінця року – це непересічне завдання, на яке керівництво Нацбанку, вочевидь, не пристане. Саме тому фінансова допомога сьогодні є як ніколи важливою. Пошкодження великої кількості електростанцій та дефіцит газопостачання вже почали впливати на економіку. Щоб пережити цю зиму і втримати економіку, необхідна якомога більша кількість грантів на кредитних коштів.

Одним із переломних моментів, які вплинули на фінансову безпеку країни також стало надання Україні статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу. Процедура відбувалась у пришвидшеному форматі. Ці дії лише підтвердили наміри Європейського Союзу щодо тотальної підтримки України в воєнний і післявоєнний періоди.

Європейський Союз є другим за обсягами траншів фінансовим донором для України у воєнний час. На сьогодні ЄС поступається лише США. Обсяги планованої та офіційно наданої фінансової допомоги зображені на рис 2.

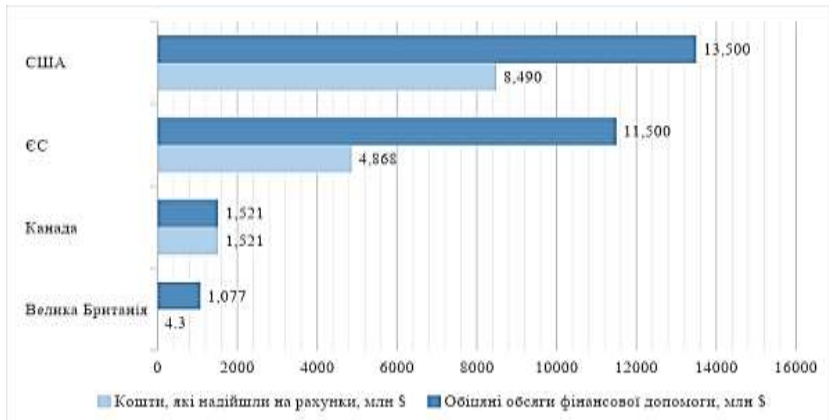

Рис 2. Порівняння обіцяних обсягів фінансової допомоги основних іноземних партнерів з фактично отриманими Україною коштами у воєнний період

Джерело: складено автором на основі [3]

З рисунка бачимо, що Україна розраховує на майже 7 додаткових мільярдів євро від Європейського Союзу. Виділення цих коштів вже затверджене Радою ЄС та зараз у процесі втілення у дійсність.

Отже, Європейський Союз став один з ключових партнерів це в час Революції Гідності в момент, коли Україна вибрала європейський напрям розвитку. Угода про Асоціацію стала важливим кроком в налаштуванні економічних партнерських відносин. З початком повномасштабного вторгнення ЄС виступив у підтримку України як на політичній арені, так і у фінансовому ключі.

Варто відзначити що визнання України кандидатом на членство в Європейському Союзі суттєво зміцнило позиції країни на міжнародній арені.

Всі ці аспекти лише підтверджують одну з ключових позицій Європейського союзу в забезпеченні фінансової безпеки країни.

Список використаних джерел

1. Ладюк. О.Д. Ефективна Економіка/Фінансова безпека: характеристика складників. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5280>
2. Прасад А. Україна отримала 2 млрд євро макрофіну від ЄС//ForbesUA. – 2022- URL: <https://forbes.ua/news/ukraina-otrimala-2-mlrd-vid-es-shmigal-18102022-9096>
3. Статистичні дані/Міністерство Фінансів України. Офіційний вебсайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>

Міжнародна співпраця України у воєнний та повоєнний час

International cooperation of Ukraine in war and post-war times

Іваницька О.М., д.держ.упр., професор
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського»,
Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНІЙ СПІВПРАЦІ ЩОДО АВТОМАТИЧНОГО ОБМІНУ ПОДАТКОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ

Міжнародною спільнотою визнано, що розмиття податкової бази та виведення доходів з-під оподаткування (BEPS) є глобальною проблемою, що потребує вироблення та реалізації системи рішень на державному та міждержавному рівнях. Вже сформовано низку міжнародних правил підвищення прозорості оподаткування та сприяння обміну податковою інформацією між країнами. Уряд України у повоєнний період має активізувати роботу для досягнення інституціональної достатності національного регулювання обміну інформацією з питань оподаткування та гармонізації національного законодавства з міжнародним.

Одним із перших документів, що були розроблені міжнародними установами на шляху до підвищення прозорості оподаткування та запобігання шахрайства у податковій сфері, була Конвенція про взаємну адміністративну допомогу з питань оподаткування («Конвенція (2011)»). Над документом спільно працювали співробітники Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та Ради Європи ще в 1988 р., а в 2010 р. вона зі змінами та доповненнями була оприлюднена та внесена в Протокол. З 1 червня 2011 р. Конвенція (2011) відкрита для підписання.

У 2014 року Радою ОЕСР було розроблено та затверджено Загальний стандарт звітності (Common Reporting Standard - CRS). У документі визначено правила щорічного отримання юрисдикцією інформації від своїх фінансових установ і автоматичного обміну цією інформацією з іншими юрисдикціями. Зокрема визначено фінансові рахунки, якими потрібно обмінюватися; фінансові установи, які мають звітувати; різні типи рахунків і платників податків, які охоплюються; загальні процедури належної перевірки, яких повинні дотримуватися

фінансові установи. Публікація містить чотири частини: Типову угоду з компетентним органом (CAA) для автоматичного обміну інформацією; Загальний стандарт звітності (CRS); коментарі до CAA та CRS; посібник користувача CRS XML Schema.

Україна врахувала необхідність обміну податковою інформацією відповідно до міжнародних рішень і документів. Уже в 2007 році у листі Міністерства закордонних справ України зазначалось, що «з метою отримання доказів та іншої необхідної інформації у справах щодо ухилення від оподаткування міжнародні договори з питань обміну податковою інформацією є найбільш ефективним механізмом співробітництва» [3].

У лютому 2017 року Україна і США підписали міждержавну Угоду для поліпшення податкових правил й застосування положень Закону США «Про податкові вимоги до іноземних рахунків» (Foreign Accounts Tax Compliance Act - FATCA). Цим законом встановлено зобов'язання фінансових установ іноземних країн звітувати безпосередньо Податковій службі США або через інший державний орган про фінансові рахунки, що були відкриті платниками податків США. У грудні 2019 року для імплементації цієї Угоди прийнято Закон України від 03.12.2019 №322-IX та Закон України від 03.12.2019 № 323-IX.

Отже, ще в довоєнний період в Україні почала формуватися правова основа для збору банками та окремими небанківськими фінансовими установами інформації про іноземних клієнтів – власників т.зв. підзвітних рахунків. Вимоги зі збору інформації та подання звітів поширюються не лише на рахунки, контрольовані резидентами США (FATCA), а й на рахунки резидентів інших країн, з якими в Україні є угоди про обмін інформацією. Інформація про рахунки нерезидентів щорічно подаватиметься до Державної податкової служби України (ДПС) для подальшого обміну з податковими органами інших країн [3].

Для приєднання до мережі багатостороннього автоматичного обміну інформацією за стандартом CRS Україна повинна здійснити чотири кроки:

- провести адаптацію національного законодавства до вимог стандарту CRS, зокрема прийняти підзаконні акти (форма та порядок

подання звітності, перелік підзвітних фінансових установ, правила ідентифікації підзвітних рахунків тощо);

- здійснити вибір країн-партнерів та підписання міжвідомчої угоди про автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки, депонування повідомлень та застережень у Секретаріат ОЕСР;

- забезпечити дотримання вимог конфіденційності й захисту персональних даних;

- здійснити проходження необхідних перевірок Глобального форуму ОЕСР;

- здійснити автоматизацію та технічне забезпечення процесів збору та обміну інформацією: узгодження формату збору та передачі даних, встановлення необхідного програмного забезпечення [1].

Урядом України вже внесено зміни до Податкового кодексу та галузевого законодавства. Стосовно перших двох пунктів, то вони на різних стадіях виконання. Відповідно до 3-го пункту зазначимо, що, починаючи з осені 2019 р. Глобальним форумом було розпочато партнерську перевірку України з питань дотримання стандарту EOIR. Перевірка передбачає два етапи: на першому аналізується відповідність законодавства стандарту; на другому етапі представники держав-партнерів здійснюють візит до країни, що перевіряється, та аналізують, чи дотримуються податкові органи вимог стандарту на практиці [2].

24 червня 2021 р. Глобальний форум ОЕСР з прозорості та обміну інформацією для податкових цілей (далі – Глобальний форум) опублікував [звіт за результатами завершення першого етапу перевірки України](#). У ньому викладено зауваження та рекомендації, які потрібно врахувати для отримання задовільної оцінки (рейтингу) з питань дотримання стандарту обміну інформацією за запитом (exchange of information on request (EOIR) standard) [2].

У Звіті щодо здобутків України в питаннях забезпечення прозорості та обміну інформацією у податкових цілях (2-й раунд, 1-й етап)[4] визначено три основні критерії оцінки з підкритеріями:

- доступність інформації (офіційні власники та бенефіціари, ідентичність інформації; бухгалтерські рахунки; банківська інформація);

доступ до інформації (здатність повноважних органів отримувати та надавати інформацію; вимоги сповіщення, права та гарантії);

обмін інформацією (механізми обміну; механізми обміну з відповідними партнерами; конфіденційність; права та гарантії платників податків і третіх сторін; запровадження запитів на інформацію та її надання в ефективному вигляді).

По кожному пункту критеріїв і підкритеріїв в Україні були помічені певні недоліки, які були відображені у відповідних рекомендаціях. Зупинимося коротко на винесених на розгляд уряду рекомендаціях.

Відповідно до рекомендацій, Україні потрібно внести зміни до законодавства та забезпечити [2]:

- збір інформації про структуру власності та кінцевих бенефіціарних власників (КБВ) іноземних компаній, які мають в Україні постійні представництва, або місце ефективного управління, або штаб-квартиру;
- збір інформації про партнерів та КБВ іноземних партнерств, які здійснюють діяльність або отримують дохід, що підлягає оподаткуванню в Україні;
- уточнення правил визначення КБВ юридичних осіб та правових утворень, враховуючи їх особливості (зокрема, потрібно уточнити особливості визначення КБВ для іноземних партнерств);
- наявність інформації про трасти, які управляються або адмініструються резидентами України;
- зберігання первинних документів бухгалтерського обліку та фінансової звітності юридичними особами строком щонайменше 5 років після завершення періоду або ліквідації компанії.

На Міністерство фінансів України покладено обов'язок розроблення змін та доповнень до законодавства України, що необхідні для його приведення у відповідність до стандарту Глобального форуму, та оприлюднювати зацікавлених осіб про ці зміни.

Отже, попереду у повоєнний час очікується значна робота уряду щодо приведення у відповідність національної правової,

інституційної та технічної бази для забезпечення автоматичного обміну податковою інформацією.

Список використаних джерел

1. Верховна Рада прийняла два законопроекти для імплементації Угоди FATCA. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100015490-verkhovna-rada-priynuala-dva-zakonoproekti-dlya-implementatsiyi-ugodi-fatca>
2. Глобальний форум ОЕСР завершив перший етап перевірки дотримання Україною стандарту обміну інформацією за запитом. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/globalnij-forum-oesr-zavershiv-pershij-etap-perevirki-dotrimannya-ukrayinoyu-standartu-obminu-informaciye-yu-za-zapitom>
3. Щодо можливості укладення двосторонніх угод з питань обміну податковою інформацією з компетентними органами інших країн. Лист Міністерства закордонних справ України від 08.10.2007 № 620/13-612/1-3591..URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v3591321-07#Text>
4. OECD(2021). Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes: Ukraine 2021. (Second Round, Phase 1): Peer Review Report on the Exchange of Information on Request.,Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes, OECD Publishing. 106 p. URL: <https://doi.org/10.1787/27e7f69f-en9789264578722> (PDF)

Петрик О.Л., к.держ.упр., доцент
Степаненко А. С., здобувач наукового ступеня доктора
філософії
**Національний університет “Чернігівська Політехніка”,
Україна**

МІЖНАРОДНА ФІНАНСОВА ДОПОМОГА УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

З початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року російської федерації в Україну міжнародні партнери активно допомагають нашій державі. Масштабність підтримки надає можливість впевнено протистояти агресору. У квітні 2022 року країни Європейського союзу та Великої сімки анонсували фінансову, військову та гуманітарну допомогу на суму близько 25 млрд євро, а США, в свою чергу, у травні 2022 року оголосили про виділення коштів майже на 40 млрд дол. Загалом держава отримає допомогу приблизно на 2 трлн грн. Значний обсяг і швидкість отримання допомоги від міжнародних партнерів дає можливість країні підтримувати макрофінансову стабільність в умовах війни [1].

Міжнародну допомогу можна розділити на три умовні категорії: фінансову, гуманітарну та військову.

За підрахунками Міністерства фінансів України, державний бюджет щомісячно потребує 5 млрд дол. для покриття потреб у фінансуванні. У випадку недофінансування, держава не зможе здійснювати виплату державних пенсій, соціальних виплат, утримувати інституції, що перебувають у державній власності та реалізовувати інші видатки [1].

Скорочення видатків державного бюджету, у зв'язку зі зменшенням надходжень від податків та митних платежів призводить до того що Україна спроможна забезпечити лише близько половини поточних потреб. Це спонукає український державний апарат приймати досить ризикові рішення для забезпечення функціонування економіки країни, а саме: викуп Національним банком України (далі по тексту –“НБУ”) військових облигацій у Міністерства фінансів, що фактично означає додаткову емісію [2].

Від початку повномасштабної війни і по сьогодні, Україна отримала 23,1 млрд дол. позик та грантів від міжнародних партнерів. Серед лідерів: США, ЄС та МВФ.

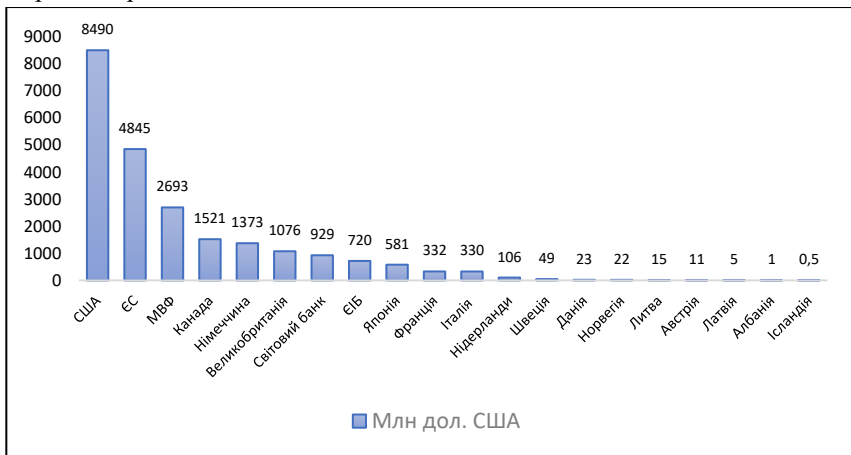

Рис. 1.1. Фінансування державного бюджету України з 24 лютого 2022 року до 1 листопада [1;5].

Отримана фінансова допомога розподілена за трьома основними напрямками:

гуманітарна підтримка - матеріальна допомога населенню, що постраждало в результаті бойових дій;

збереження макророзробничої стабільності - фінансування бюджетного дефіциту, підтримка платіжного балансу та валютного курсу, погашення боргових та соціальних зобов'язань;

фінансування військової галузі - забезпечення роботи військового сектору без фізичного постачання зброї.

Для збереження макростабільності Україна використовує три інструменти фінансової допомоги: кредит, грант та пільгова позика.

Грантова допомога є найбільш привабливим варіантом для країни в умовах війни, оскільки кошти надаються на безповоротній основі і вони не збільшують державний борг України. Приблизно 43,5% або 10,49 млрд дол. виділеної міжнародними партнерами допомоги, є грантовою.

Фінансування на безповоротній основі Україна отримує від МВФ, Світового банку, Європейського інвестиційного банку, Великобританії, США та Італії, а підписання Меморандуму про співпрацю між центробанками України та Польщі, відкрило споплінію на 1 млрд дол, що в результаті зміцнило стійкість НБУ [3].

Інші держави надають Україні фінансову допомогу у вигляді кредитів та пільгових позик. Наразі, кредитування допомагає стабілізувати економіку країни, однак, в майбутньому це призведе до поступового збільшення державного боргу та використання кредитних коштів з метою погашення попередніх позик та відсотків. Структура державного боргу на 70% складається з запозичень в іноземній валюті, що суттєво впливає на залежність фінансової системи країни від валютних ризиків, а також збільшує витрати на обслуговування боргу.

Отже, якщо використовувати кредитування - то пільгове, з великим терміном погашення, наднизькою процентною ставкою та за можливості кредитні транші повинні бути в національній валюті.

Збільшення надходжень міжнародної допомоги в жовтні на 1,7 млрд дол., порівняно з 2,0 млрд дол. у вересні, значно допомагає полегшити тягар бюджетного дефіциту.

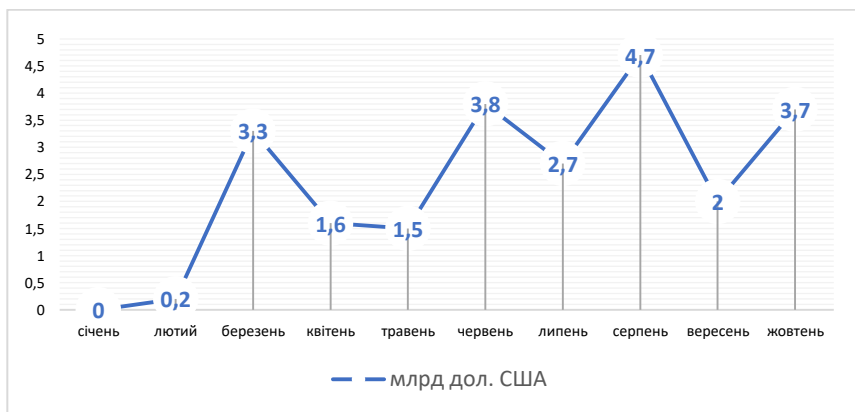

Рис. 1.2. Щомісячні обсяги міжнародної фінансової допомоги у 2022 році [1;2;3]

Хоча міжнародна фінансова допомога є нестабільною, а також не відповідає фінансуванню заявлених урядом необхідних 5 млрд дол. на місяць, однак вона є вкрай важливою для фінансування бюджетних витрат. Проте, недостатність фінансування створює проблему з ліквідністю та ризики подальшого монетарного фінансування дефіциту державного бюджету НБУ з усіма негативними наслідками для інфляції, курсової та макростабільності.

Від початку повномасштабної війни іноземна допомога покрила більше 50% потреби у додатковому фінансуванні бюджету - обсягу, що не покривають доходи у вигляді податків та мит.

В цілому, отримані кошти від міжнародних партнерів покрили майже 37% витрат бюджету з початку війни, а мита та податки трохи більше - 39%, решту профінансували емісією грошових коштів (18%) та прямим викупом військових облігацій НБУ (8%) [3].

Зважаючи на це, державі важливо розробляти альтернативні шляхи наповнення державного бюджету, що будуть адаптовані до потреб воєнного часу та майбутнього відновлення економіки. окрім збільшення обсягів міжнародної фінансової допомоги.

У наступному році керівництво країни планує зменшити дефіцит державного бюджету з 5 до 3-4 млрд дол. на місяць (сумарно 38 млрд дол. за рік), розраховуючи на фінансування ключових іноземних партнерів, а також залучити 17 млрд дол. на екстрене відновлення [4].

Фінансова підтримка міжнародних партнерів є критично важливою для України. Вона забезпечує стійкість бюджетної системи та спроможність керівництва країни швидко реагувати на проблеми, що виникають під час війни.

З одного боку, великі обсяги фінансової допомоги у вигляді кредитування та пільгових позик є позитивним знаком, оскільки вказують на віру кредиторів у перспективне майбутнє України.

З іншого боку, систематичне використання кредитних ресурсів з ціллю вирішення поточних проблем, не забезпечить розвиток економіки, а посилять залежність від траншів і в майбутньому ці кошти державі доведеться все одно повертати з відсотками.

Вкрай необхідно саме зараз не тільки нарощувати іноземну фінансову допомогу, а й коригувати видатки та шукати нові способи

трансформації країни, що відповідатимуть новим воєнним та післявоєнним умовам її функціонування.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://data.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
3. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/>
URL: <https://finclub.net/ua/>
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Колісник Д.Р., студентка,
Науковий керівник: д.держ.упр., доцент **Антонова О. Р.**,
Льотна академія Національного авіаційного університету,
Україна

УКРАЇНА – НАТО: РЕГУЛЮВАННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ

З 2014 року в контексті незаконної анексії Криму Росією та з моменту повномасштабного вторгнення Росії на територію України у 2022 році, члени НАТО та альянсу почали надавати Україні безпрецедентну допомогу.

Такі зовнішні відносини України здійснюються в межах реалізації норм міжнародного права, законів України та на виконання державної політики, що базується на таких принципах:

- забезпечення безпеки та національних інтересів України, шляхом підтримання взаємовигідного та мирного співробітництва з членами міжнародного співтовариства відповідно до загально визнаних норм і принципів міжнародного права;
- забезпечення захисту територіальної цілісності, недоторканності державного кордону та суверенітету України, її

інтересів у сфері воєнної безпеки, дипломатичними засобами та іншими засобами і методами, передбаченими міжнародним правом;

- сприяння міжнародному миру та безпеці у світі, брати участь у всебічному політичному діалозі, для зміцнення взаємної довіри між країнами та подолання загроз безпеці;

- забезпечення реалізації національного стратегічного підходу до набуття повноправного членства України в ЄС та в НАТО;

- посилення ролі міжнародного права в міжнародних відносинах, забезпечення і належне виконання, формулювання нових норм і принципів міжнародного права;

- запобігання та вирішення міжнародних конфліктів [1].

Дослідимо окремі нормативно-правові акти та договори, які регулюють співробітництво між Україною та НАТО у військовій сфері.

Першочерговим документом у визначеній сфері є Річна національна програма співробітництва Україна-НАТО та план роботи Військового комітету Україна-НАТО на поточний рік.

Ця програма складається із чотирьох основних напрямів:

1. Підвищення рівня боєздатності та оперативної сумісності Збройних Сил України з НАТО.

2. Співпраця з питань оборонних реформ, трансформації, та професіоналізації Збройних Сил України.

3. Забезпечення участі особового складу та підрозділів Збройних Сил України в операціях з підтримання безпеки, миру та сил реагування НАТО.

4. Застосування механізмів військової взаємодії, консультацій та співробітництва, й організація заходів з інформування громадськості [2].

Серед основних практичних механізмів співробітництва варто виокремити: 1) виконання Індивідуальної програми партнерства між Україною та НАТО (ІПП); 2) співпраця в рамках реалізації Робочого плану Військового комітету Україна-НАТО; 3) участь Збройних Сил України у багатонаціональних навчаннях; 4) співпраця в рамках Програми НАТО «Удосконалення військової освіти» (DEEP) та Програми НАТО з обміну даними про повітряну обстановку (ОДПО); 5) співробітництво з Об'єднаним центром НАТО з питань вивчення та

узагальнення передового досвіду (JALLC); 6) реалізація проєктів в рамках трасових фондів НАТО на підтримку України (ТФ); 7) залучення сил і засобів ЗС України до Сил реагування НАТО (СРН) [3].

Збройні Сили України з 2004 року беруть участь у реалізації Концепції оперативних можливостей (Operational Capability Concept). Дана концепція створена для підвищення рівня оперативної сумісності між підрозділами держав-партнерів, які беруть участь у програмі НАТО «Партнерство заради миру» та держав-членів НАТО, покращуючи їх оперативні можливості шляхом використання в навчально-бойовій роботі стандартів збройних сил провідних держав [4].

Кілька підрозділів Збройних Сил України зголосилися взяти участь у зазначеному проєкті та проходити підготовку за стандартами Альянсу з подальшим оцінюванням їх участі. Це дозволяє даним підрозділам отримати практичний досвід у проведенні операцій під керівництвом НАТО та за участі багатонаціональних боєздатних військових формувань (на чолі з НАТО, ЄС, ООН).

Зокрема, з 2008 року Збройні Сили України беруть участь у програмі НАТО у боротьбі з повітряним тероризмом шляхом обміну даними про повітряну обстановку (Air Situation Data Exchange Program).

Участь у програмі дозволяє обмінюватися даними про повітряну ситуацію в південному та західному районах на території: Румунії, Словаччини, Польщі, Угорщини, Туреччини та України, а також над акваторією Чорного моря. У містах Львів та Одеса (Україна), а також Ерзурум (Туреччина) та Веспрем (Угорщина) обмін даними здійснюється в автоматизованому режимі через контактні точки прийому та передачі інформації.

У 2012 році Збройні Сили України приєдналися до Ініціативи об'єднаних сил (Connected Forces Initiative). Основною метою зазначеної ініціативи є покращення оперативної сумісності та здатності збройних сил Альянсу та партнерів діяти разом у місіях багатонаціональних операцій.

Для цього зусилля сторін спрямовано на: 1) посилення підготовки військ (підрозділів) та індивідуальна підготовка особового

складу, а також максимально ефективно використання центрів передового досвіду та тренувальних інституцій НАТО; 2) збільшення кількості військових навчань; 2) більш ефективно використання сучасних технологій для інтеграції необхідних можливостей та покращення співробітництва [5].

Збройні Сили України в 2014 році приєдналися до Ініціативи співробітництва партнерів (Partner ship Interoperability Initiative). Ініціатива була започаткована для подальшого розвитку та збереження операційної взаємосумісності партнерів та держав-членів НАТО після завершення операцій Альянсу в Афганістані [6].

12 червня 2020 року Україна отримала статус учасника Програми розширених можливостей НАТО (NATO's Enhanced Opportunities Program – EOP). У січні 2020 року, за розпорядженням президента України Володимира Зеленського, Україна офіційно подала заявку на участь у Програмі зміцнення можливостей НАТО [7].

Набуття Україною статусу партнера НАТО має певні переваги: 1) надання «ядерних гарантій» з боку ядерних держав-членів НАТО (США, Велика Британія, Франція); 2) Україна стає стратегічно важливою, на відміну від нейтральних Фінляндії та Швеції; 3) остаточний вихід України з під впливу Росії та ліквідацію можливості його відновлення в майбутньому; 4) стрімке збільшення іноземних інвестицій, оскільки безпека зв'язана з економікою; 5) вирішення проблем звільнених у запас військовослужбовців; 6) зміцнення середнього класу українського суспільства, який найбільше зацікавлений у євроатлантичній інтеграції; 7) участь у проєкті НАТО щодо створення Трастового фонду для ліквідації надлишків застарілих боєприпасів в Україні; 8) покращення перспектив вступу України до ЄС; 9) вхід України у широкий суспільно-політичний простір, побудований на спільних цінностях [8].

Список використаних джерел

1. Про здійснення міжнародного співробітництва Міністерством оборони України та Збройними Силами України. Наказ Міністерства Оборони України від 23.07.2021 № 218. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/> (дата звернення : 20.10.2022).
2. Співробітництво у військовій сфері. Україна-НАТО. Стаття Міністерства закордонних справ України. Опубліковано 27 грудня

- 2019 року. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/> (дата звернення : 20.10.2022).
3. Міжнародне співробітництво. Стаття Міністерства Оборони України. Опубліковано 17 вересня 2013 року URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/> (дата звернення : 20.10.2022).
4. Відносини Україна-НАТО. Стаття є частиною серії статей про державний лад та устрій України. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення : 20.10.2022).
5. Антонова О. Р. Роль держави у забезпеченні безпеки та захисту прав людини і громадянина в умовах воєнного стану. *Державна Служба України: сучасні виклики та перспективи повосенної трансформації*: зб. тез щоріч. міжнар. круглого столу (Київ, 17 черв. 2022 р.), Київ. 2022, с. 109-111.
6. Місія України при НАТО. Стаття Міністерства закордонних справ України URL: <https://nato.mfa.gov.ua/> (дата звернення : 20.10.2022).
7. Україна отримала статус члена Програми розширених можливостей НАТО. Стаття Міністерства закордонних справ України. Опубліковано 12 червня 2020 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-chlena-programi-rozshirenih-mozhливостей-nato> (дата звернення : 20.10.2022).
8. Антонова О. Р. Органи прокуратури та судової влади у реалізації механізму конституційно-правового регулювання шлюбу і сім'ї. *Журнал східноєвропейського права*. Київ. 2018. № 51. С. 59–66.

Стратегічні пріоритети розвитку дипломатії та публічного управління

Strategic priorities for the development of diplomacy and public administration

**Tkalenko Nataliia,
Chernihiv Polytechnic National University,
Ukraine**

HYBRID CONFLICTS AS A MAJOR THREAT TO NATIONAL SECURITY

The processes of globalization is taking place in almost all wild world spheres. The revolution of information and telecommunications have led to qualitative changes in the understanding and interpretation of conflicts and wars, their systemic and structural components, their new types, conditions and principles of implementation, etc. It has become obvious that in modern conditions the most important characteristics and priorities of international politics are not necessarily determined and transformed with the help of forceful intervention. Hybrid conflicts are a new reality. Under its condition humanity is doomed to exist. Society became the main zone of manifestation of hybrid conflicts in the context of multidimensional digitalization. A person becomes the main object of influence, an endless information flow.

The definition of hybrid conflict is very important for understanding how countries will perceive and respond to hybrid threats, and what government agencies will be involved in countering them. There are many definitions of hybrid warfare, hybrid conflict, and definitions continue to evolve. In 2007 Frank Hoffman identified hybrid warfare as "various tools of warfare, including conventional capabilities, irregular tactics and formations, acts of terrorism, including indiscriminate violence and coercion, and criminal mayhem, used by both sides and various non-state actors" [1].

In 2015 "The Military Balance" provided the most comprehensive definition of the hybrid warfare manifestation: "the use of military and non-military tools in an integrated campaign to achieve the effect of surprise, seize the initiative and achieve psychological and physical advantages using diplomatic means; sophisticated and fast information, electronic and cyber operations; covert, and sometimes overt, military and reconnaissance activities; and economic pressure" [3]. This definition of hybrid warfare differs from those discussed earlier. It emphasizes non-military methods of conflict. In particular, in modern conflicts the key factor belongs to

information warfare that targets public perceptions. Global hybrid conflicts are unfolding under the conditions of the purposeful use of not only military and force methods of struggle, but also economic and information ones.

The scale of the inter-civilizational conflict, covering large areas of the globe, requires the development of new approaches to the strategy of countering hybrid conflicts. This is primarily due to the fact that the confrontation between individual states and their coalitions is transforming into a global hybrid conflict.

Many researchers made conclusion about the growing role of non-military, non-power component of hybrid wars in the future. On the contrary, the military one will decrease. Already at now days, the confrontation between countries is directed precisely into the sphere of non-power warfare - informational. The weaponization of information is the most distinctive feature of the foreign policies of such countries as the United States, Russia, and China. Modern approaches to information warfare combine psychological and cyber operations as key components.

Hybrid conflict does not change the nature of warfare. Pressure remains at the centre of hybrid conflict, as other any forms of conflicts. The goal remains the same, namely to obtain psychological or physical advantages over an opponent. Undoubtedly, for the services responsible for national security, the fight against a wide range of threats that are called "hybrid conflict" is a big problem. If we spread the nets too wide, the term "hybrid conflict" will become so broad that it will lose all practical meaning for political leaders. If we define it too narrowly, then government officials may not realize the full importance of unconventional methods of war used by the enemy as a prelude to the direct use of military force [2].

The combination of true information and misinformation, their active dissemination through the media, social networks, blackmail, cyber-attacks on the Internet platforms of private structures, government agencies are the highly effective method for conducting hybrid conflicts in order to influence the decision-making centers, involved in the hybrid conflict.

In particular, there are three non-military areas that now pose a much greater threat than just a few decades ago: cybernetic, information and economic. These changes have greatly increased the potential for information warfare to pose a threat to national security [4]. Cyber means

can be used in military, economic and information operations, they can also be used to monitor computer systems, to damage or destroy them.

Economic methods have been used for centuries, but the increased interconnectedness of countries caused by the process of globalization, combined with economic digital vulnerabilities, make these tools a much more serious threat than before.

In a military conflict, as a rule, there is a well-defined beginning of hostilities, usually characterized by the open use of weapons. Non-military means have completely different time frames for conducting operations and their consequences. Before certain results are achieved, information operations can last for months or even years. Cyberattacks, on the other hand, can be catastrophic in minutes and are carried out without warning. Hybrid conflicts can potentially become the main destabilizing factor both for a single country and for the system of international relations as a whole.

Therefore, one of the main focuses of national policies should be paid to the identification of hybrid threats, the development of a system to counter them. This became especially evident in the conditions of the Russian-Ukrainian war. In addition to the direct participants, almost all European countries, the USA, China, Iran, Israel, were involved in the global hybrid conflict.

"Cold War" countermeasures are showing low effectiveness in hybrid conflicts. Rectilinear the military escalation approach is not relevant in a situation where aggressors choose non-military funds as methods to achieve their strategic goals. Activity below the level of military conflict currently poses a significant threat to national security and can be regarded on a par with military threat.

References

1. Hoffman, F. G. (2007). Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Arlington, VA: Potomac Institute for Policy Studies. Retrieved from https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf
2. Hybrid CoE Research Report 6. (2022) Hybrid threats from non-state actors: A taxonomy. June 2022 Retrieved from <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2022/05/20220609-Hybrid-CoE-Research-Report-6-Non-state-actors-WEB.pdf>

3. The Military Balance Volume 115, Issue 1 (2015) Retrieved from <https://www.tandfonline.com/toc/tmib20/115/1?nav=toCList>
4. Thiele, R., Schmid, J. (2020). ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security Hybrid Warfare – Orchestrating the Technology Revolution. Retrieved from https://www.ispsw.com/wp-content/uploads/2020/01/663_Thiele_Schmid.pdf

**Карпінський Б.А., д.е.н., професор,
Львівський національний університет імені Івана Франка**

**УПРАВЛІНСЬКА СТРАТЕГІОЛОГІЯ ПУБЛІЧНОГО
ПАРТНЕРСТВА
У SMART-УРБАНІСТИЦІ НА ЗАСАДАХ
ДЕРЖАВОТВОРЧОГО ПАТРІОТИЗМУ НАЦІЇ**

У теперішній час міста виступають вираженням стратегіологічним комунікаційним вузлом, діяльність якого активно формується та забезпечується розвитком інформаційних технологій. У цьому контексті, на думку провідних експертів, тренд урбанізаційних процесів набиратиме подальшого нарощування, оскільки протягом наступних декількох десятиліть сумарна чисельність міського населення зросте ще на 50% (до 6 мільярдів осіб, тобто до 2/3 населення планети житиме в містах), насамперед в міських агломераціях. Зазначимо, що нині міські агломерації (тобто крупні міста, що поступово втягують в свій оборот інфраструктуру менших міст, які орієнтовані на місто (чи кілька великих міст) і така узагальнена інфраструктурна мережа великого та менших міст стає найбільшим виробником валового внутрішнього продукту (ВВП), характеризується переважними ринками збуту та стрімко розростається в них) активно формуються на різних континентах. Стратегіологічна архітектоніка системи означених демографічних зрушень потребує прийняття зважених управлінських смарт-рішень у розвитку інфраструктури міських агломерацій, адже адекватно зі нарощуванням кількості людей в них будуть зростати й негативні проблемні наслідки, зокрема через зростаючий рівень забруднення

Стратегічні пріоритети розвитку дипломатії

довкілля до якого додається підйом рівня світового океану через прояв росту середньорічної температури. Проте, втілюючи смарт-рішення та цілеспрямовано керуючись інноваційними методами управління містами з позиції цивілізованої урбанізації можливо дотриматись необхідних критеріїв концепції сталого розвитку, забезпечуючи тим й відповідний до сучасних вимог рівень життя населення в міських агломераціях

Об'єктивно, що урбанізація у процесному вигляді, тобто специфіка сучасного формування й розвитку міст, залежить як від наявності централізованої інфраструктури, бізнес-виробничого й трудового потенціалів, так і налагоджених публічно-партнерських взаємовідносин на різних управлінських рівнях. Особливо це відчутно за функціонування та впровадження концепційно-управлінської ідеології розумних (smart) міст, яка набирає все більше прихильників й партнерів на різних континентах планети Земля [1–7].

В якості прикладу в системі формування публічних партнерських елементів smart-урбаністики розглянемо дії трьох міст – Вікторія-Гастейс, Тарту, Сендерборг, які було вибрано у різних державах (Іспанія, Естонія, Данія) та котрі зазначені в Грантовій угоді проєкту SmartEnCity (SEC) щодо реалізації концепції Smart Zero CO₂ [7, с. 30–35]. Дана низьковуглецева концепція полягає в трансформації міст у стійке, розумне та ресурсоефективне міське європейське середовище за допомогою заходів спрямованих на підвищення енергоефективності споживання у базових секторах, нарощування постачання їм відновлювальної енергії та розумного й свідомого управління цими ресурсами через громадян, державних і приватних зацікавлених партнерів.

За період реалізації проєкту (2016–2021 роки) та активного залучення підходів публічного партнерства й використання інтелектуальних технологій у цих містах було підвищено енергоефективність будівель через проведення комплексної реконструкції, яка знизила попит на енергетичні ресурси за рахунок їх раціонального витрачання. Зокрема, економія ресурсів електричних і теплових мереж проходить шляхом встановлення (Вікторія-Гастейс), або оновлення (Тарту та Сендерборг) мережі централізованого опалення та охолодження. Окрім того, через модернізацію будівель

забезпечено створення низько енергетичних районів із спільною стратегією, яка спрямована на зниження енергоємності будівельного фонду, скорочення викидів та врахування як технологічних проблем (контроль, відновлення й використання залишкової енергії), так і фінансових й соціальних перешкод.

Серед ефективних управлінських та інноваційних підходів виділяються: збільшення частки використання відновлювальної енергії для опалення; методи розумного освітлення (світлодіоди та розумні контролери); сучасні рішення для сталої мобільності (електромобілі, біогазові автобуси, зарядні станції, спільне використання велосипедів та автомобілів).

Особливе місце у цьому проєкті, в контексті стратегіології публічного партнерства, цілеспрямовано відведено створенню основи для впровадження соціальних інновацій та активізації залучення зацікавлених сторін через цілеспрямовану інформацію громадськості й мешканців. Так, на першому етапі розглядається властиво сама модель Smart Zero CO₂ із наданням аудиторії відповідних даних щодо наявних знань та практичного досвіду із десятків ініціатив формування розумного міста в Європейському Союзі. Розглядаються та оцінюються можливі ризики, критичні фактори із пропонуванням прийняття управлінських рішень, які виникали в інших проєктах, що дозволятиме їх уникати у ході реалізації вже означеного низьковуглецевого проєкту. Серед загальних ризиків, які необхідно враховувати, можливо виділити [7, с. 23]:

- технологічні – недостатній технологічний розвиток, висока вразливість системи через недостатність безпеки захисту особистої інформації, потреба в суцільній комп'ютеризації;

- економічні – здійсненність розробки нової чи модернізація наявної технології за ринкових бар'єрів (потреба у попередньому залученні інвестицій, заключення довгострокових контрактів тощо);

- екологічні – неконтрольовані викиди вуглецю, цифрове засмічування, відчуження віртуального стилю життя від реального простору функціонування екологічної свідомості;

- соціальні – втрата робочих місць при заміні їх технологічними рішеннями чи частковими ноу-хау, нові непередбачувані очікування потреби зміни навичок та їх потенційного

використання, енергетичної залежності від дії зовнішнього середовища, приватизація та обмеження можливостей отримання громадських послуг;

– соціально-технічні – обмеженість у сприйнятті громадкістю самої моделі низьковуглецевого розвитку, не реалістичність очікувань, недостатня доступність та й якість отримуваних послуг.

Разом з тим, визначаються як стратегіологічні, так і конкретні напрями місцевої співпраці з партнерами, а саме: місцевою владою, розробниками, експертами, фахівцями, бізнесом, різними соціальними групами, громадкістю. Зокрема, публічне партнерство з фахівцями через консультування дозволяє розкрити проблемні питання ринку будівництва та реконструкції, тобто, що є можливим, здійсненним або ні, або занадто дорогим у впровадженні. Визначаються й прогалини в знаннях і навичках, які мають можливість змінитися через проведення спеціалізованих тренінгів та обмін знань. Паралельно формується навчальна програма для кінцевих користувачів. Лише після проведення зустрічей й обговорення перспективних дій, консультацій із партнерами та формування стійких відносин переходять до реалізації безпосередньо проекту.

Доцільно наголосити, що поряд з запропонованими рішеннями визначаються й очевидні прорахунки в наявній сфері проектування з ідентифікацією потенційних загроз. Дані матеріали також доступні для широкого загалу, включно з міжнародною спільнотою, знижуючи тим характерні ризики в аналогічного плану низьковуглецевих проектах та напрямках задіяння публічно-партнерських відносин для їх реалізації у системі формування smart-урбаністики.

Публічне партнерство у розглядуваному проекті [7] проявляється ще й через те, що з метою максимізації потенціалу реплікації залучаються два міста-послідовники: Асеновград у Болгарії та Лечче в Італії. Ці міста отримують реальну вигоду від розвитку й впровадження отриманих результатів та формування партнерських відносин, обумовлюючи їх адаптивність і гнучкість для максимальної віддачі в системі розвитку smart-урбаністики.

Дещо концепційно відмінний підхід пропонується автором цього дослідження, який враховує мотиви та переваги формування й

розвитку партнерських відносин у системі smart-урбаністики вже на засадах державотворчого патріотизму нації (ДТПН).

Загалом, *державотворчий патріотизм нації* – це все, що народ загалом та кожен громадянин зокрема роблять в інтересах творення незалежної, суверенної, цивілізованої держави [1, с. 30–35, 450].

За своєю природою ДТПН і в контексті smart-урбаністики можливо оцінювати на основі використання двох підходів: *якісного та кількісного*. Якісний підхід знайшов широке поширення через простоту свого відображення та й того, що лише поговорити (без матеріальних наслідків) про державу й патріотизм всі готові. Водночас, кількісний підхід раніше в проблематиці smart-урбаністики не розглядався, оскільки не було запропоновано зрозумілих й переконливих кількісних критеріїв такого оцінювання державотворчості, та й науковці (практики) зупинялись більше на якісних параметрах.

Властиво, із наукових досліджень випливає висновок, що *податки є кількісним вимірником фактичного державотворчого патріотизму нації щодо конкретизації реальної участі (нинішніх та майбутніх) платників податків у забезпеченні фінансової складової життєзабезпечення й розвитку держави* [1, с. 33].

Можна стверджувати, що: якщо в міських жителів за активізації партнерських відносин у системі формування smart-урбаністики зростає інтегральний рівень ДТПН то це адекватно відбивається у його податковій домінанті. Фактично податкова домінанта ДТПН обумовлює фінансові можливості держави забезпечувати управлінські функції, насамперед, її соціальну спрямованість на теперішньому етапі розвитку. Через дієву стимуляцію уваги до партнерства у smart-урбаністиці отримується додатковий ефект у нарощуванні податкових надходжень в казну держави та забезпечуються й програмні цілі сталого розвитку (зокрема, в частині збереження чистого повітря, питної води, кліматичних умов, лісових насаджень тощо) [1–2].

Узагальнюючи наведене зазначимо: під smart-урбаністикою на засадничих положеннях державотворчого патріотизму нації розуміється специфічне відгалуження традиційної урбаністики як науки про формування й розвиток «розумних міст», тобто міст де на

всіх рівнях їхнього соціально-економічного розвитку цілеспрямовано проводяться заходи із визначення напрямів інформаційного життєзабезпечення з конкретизованим ухилом на активізацію домінант державотворчого патріотизму нації та активно впроваджуються з цією метою інформаційні технології, створюючи збалансований простір smart-інфраструктури через врахування потреб й мотивів жителів та виховання законослухняних громадян.

Управлінська політика міського управління через формування засад ДТПН та систему smart-урбаністики базується на дієвому поєднанні пошуку вирішення під час стратегічного та просторового планування ключових челенджів, які безпосередньо в конкретний часовий проміжок впливають на: містян; інфраструктуру; безпеку; економіку та стан навколишнього середовища; концепції партнерських відносин «громадяни – влада», орієнтованих на розвиток публічних інституцій та ефективної їхньої взаємодії з місцевими жителями.

Системно механізм для ефективного та комплексного управління міською структурою в сучасних умовах органічно складається з окремих узагальнених складових спрямованих як на формування smart-урбаністики, так і засадничі положення ДТПН (табл. 1).

Таблиця 1
Базові складові механізму управління містом за smart-урбаністики та формування засад державотворчого патріотизму нації у мешканців

Назва складової	Визначення
Стратегія соціально-економічного розвитку міста	метод досягнення цілей, визначених муніципалітетом, спрямованих на комплексний розвиток smart-урбаністики, тобто місцевої економічної політики з врахуванням соціальних інтересів жителів та засадничих положень ДТПН
Програма розвитку міста	програмний документ, що відображає повну характеристику міської структури з її елементами, який лежить в основі прийняття ключових управлінських рішень як для її функціонування, так і формування стратегіології розвитку та положень ДТПН

Бюджет міста	це спеціальний рахунок, через який відбувається наповнення, формування, перерозподіл та використання міського бюджету (тобто на якому акумулюються фінансові ресурси для забезпечення основних потреб мешканців міста)
Генеральний план міста	містобудівна документація, яка визначає ідейно-принципові питання щодо розвитку smart-інфраструктури, планування, забудови та іншого використання території конкретної агломераційної структури, виходячи з потреб й мотивів управління

Джерело: сформовано автором.

Отже, в системі реалізації стратегіологічних засад міського управління з означених позицій smart-урбаністики та ДТПН пріоритетними цілями повинні бути: задоволення зростаючих потреб мешканців; передбачливе й раціональне використання різного роду ресурсів громади; виховання законослухняних громадян із свідомими мотивами; ефективне функціонування муніципалітету з його апаратом в інтересах адміністративно-територіального розвитку, виходячи з узгоджених програмних засад й положень сталого розвитку.

Окрім партнерських відносин за ієрархічною вертикаллю, у системі smart-урбаністики окремим видимим варіантом стають такі взаємозв'язки на горизонтальному рівні, коли партнерами стають власне smart-міста, які можуть узгоджувати свої організаційно-економічні та творчі зусилля за темою, отримуючи від цього додаткові можливості чи дивіденди (рис. 1).

Відомо, що кожне smart-місто, окрім спільних рис пов'язаних з ДТПН, має й характерні відмінності (територіальні, демографічні, виробничі, фінансові, екологічні тощо). Тому цілеспрямований обмін практичним досвідом та інформацією про можливості успішних проєктів, які в них реалізуються, становить цінність для партнерів. Обмін делегаціями, творчими групами за окремою тематикою призводить до прискорення виконання робіт та й забезпечує їх якісні показники. Окрім того, наявна можливість на партнерських засадах оптимально використовувати нереалізований потенціал міста, зокрема, вільні виробничі потужності партнера для налагодження

Стратегічні пріоритети розвитку дипломатії

експериментально-дослідних випробувань та випуску високотехнологічної продукції, готувати кадри з специфічних напрямків, що дозволяє економно підходити до їх витратної частини. Окремий аспект посилення партнерських відносин відбувається за рахунок взаємо доповнення один одного при виконанні значимих проєктів вже на грантових принципах. В Україні багаторівневі партнерські відносини між такими містами стали ще більш необхідними, насиченими й вагомими під час нинішнього повномасштабного військового вторгнення держави-анексора, даючи їм можливість на партнерських принципах вчасно отримувати різнобічну підтримку й допомогу.

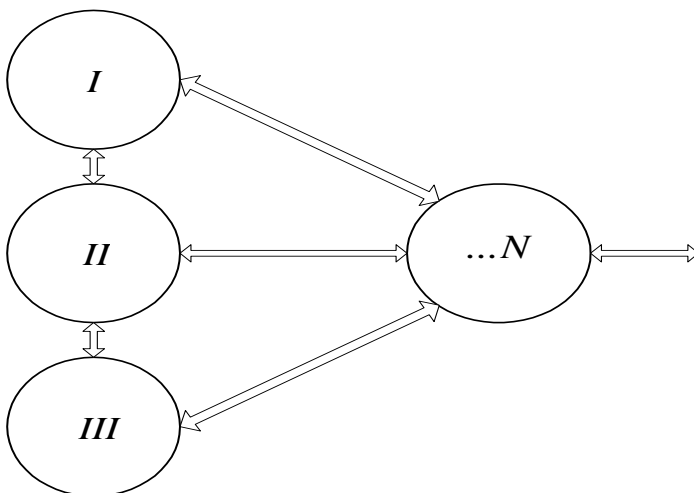

Рис. 1. Партнерські взаємозв'язки «розумних міст» у системі формування smart-урбаністики на засадах державотворчого патріотизму нації (I, II, III...N – конкретні smart-міста)

Джерело: власна розробка.

Загалом, розвиток науково-технічного прогресу неминуче впливає на економічне становлення сучасних міст, а вже їх активне формування через задіявання парадигми державотворчого патріотизму нації означає динамічний розвиток й держави. Для успішного впровадження концепції smart-урбаністики управлінська діяльність органів місцевого самоврядування повинна бути спрямована

на активізацію публічного партнерства через застосування інформаційних (інтелектуальних) технологій в контексті налагодження й забезпечення якісного та комфортного життя у міському середовищі.

Список використаних джерел

1. Карпінський Б. А. Державотворчий патріотизм нації: податкова домінанта інвестиційного зростання. Монографія. Львів : Колір ПРО, 2018. 480 с. (Серія „Держава і стратегіологія”).
2. Карпінський Б. А., Божко С. М. Продуктивність і сталий розвиток економіки. Монографія. Львів : Логос, 2004. 274 с. (Серія «Економіка території»).
3. Carol L. Stimmel. Building Smart Cities: Analytics, ICT and Design Thinking. CRC Press, 2015. 323 p.
4. Greenfield A. Against the Smart City. 2013. URL: http://www.academia.edu/6732875/Emerging_Markets_and_8Digital_Economy_Building_Trust_in_the_Virtual_World_032.
5. Smart cities and infrastructure. Economic and Social Council. United Nations. 2016. URL: http://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/ecn162016d2_en.pdf.
6. Smart Cities USA. URL: <https://smartamerica.org/teams/smart-cities-usa>
7. SmartEnCity. GA No. 691883. 56 p. URL: https://smartencity.eu/media/smartencityd8.2_replication_toolkit_.pdf.

Кушинська Л.А., к.іст.н., доцент,
**Київський національний університет театру, кіно і
телебачення імені Івана Карпенка-Карого,
Україна**

ПРОГАЛИНИ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ЗЛОВЖИВАННЯ ПОВНОВАЖЕННЯМИ НА ПРИКЛАДІ ДОВЖЕНКО-ЦЕНТРУ

Культурна дипломатія, значення якої для міжнародного іміджу держави важко переоцінити, передбачає наявність функціонуючого законодавства, котре ретельно прописує функції

Стратегічні пріоритети розвитку дипломатії

суб'єктів управління та адміністрування. А також мінімізує прогалини, сама наявність яких дає широке поле для зловживань.

У сфері кіновиробництва зійшлися норми кількох галузей, як-от господарського, адміністративного й авторського права. При цьому наявними є обтяжуючі чинники. По-перше, вітчизняна галузь господарського права передбачає здійснення діяльності без мети отримання прибутку, що вже ускладнює правове регулювання і управління у цій сфері, а також, відчутними є владні повноваження без зворотного зв'язку. По-друге, якщо досі досконало не прописане розмежування публічного управління та адміністрування, ні на доктринальному, ні на законодавчому рівнях (1), то у сфері кіновиробництва це робить можливим зловживання без правових наслідків.

Реорганізація Довженко-Центру, котра може відбуватись суто в межах чинного законодавства, наразі є свідченням численних його прогалин, відсутності чіткого розподілу повноважень між органом, що формує політику (Міністерство культури і інформаційної політики) та органами, які її реалізують – інспекціями, агенціями, службами.

Сфера кінематографії унормована з точки прав і обов'язків її суб'єктів, проте окремі прогалини відкривають можливості для владних структур. ЗУ «Про кінематографію» визначає кінематографію як галузь культури, що об'єднує комплекс видів професійної діяльності, пов'язаної з виробництвом, розповсюдженням, зберіганням та демонструванням фільмів, навчально-науковою роботою у цій галузі (2). Однак, цією ж статтею визначаючи підприємницьку діяльність у кінематографії як такої, що пов'язана з виробництвом, розповсюдженням та демонструванням (публічним показом) фільмів, з метою одержання прибутку, законодавець виключив таку важливу сферу, як зберігання фільму, що обмежує у правах тих суб'єктів, котрі витрачають на це час і ресурс.

Ця ж сфера відсутня у ЗУ «Про державну підтримку кінематографії в Україні», дія якого поширюється на суб'єктів кінематографії, юридичних осіб незалежно від форми власності, фізичних осіб – підприємців та фізичних осіб, які провадять діяльність, пов'язану з кінематографією, та/або здійснюють виробництво, зберігання, розповсюдження, демонстрування, інше використання

фільмів, інших аудіовізуальних творів на території України. Однак, другий розділ того ж документу, третьою статтею «Мета державної підтримки» визначає розвиток матеріально-технічної бази кінематографії, виробництва, демонстрування, розповсюдження та популяризації фільмів. Розвиток матеріально-технічної бази щодо зберігання фільмів також не унормовано. При цьому, згідно документу, в залежності від спрямування діяльності фонди фільмів, архіви кіно-, фото, фонодокументів, перераховані, як суб'єкти кінематографії (3).

Державне агентство України з питань кіно (далі - Держкіно), як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра культури України, забезпечує реалізацію державної політики у сфері кінематографії. З формально-юридичної точки зору то є суб'єкт організаційно-господарських повноважень, що здійснює такі на юридичній підставі – згідно законів України.

Розподіл повноважень лишається відчутною вразливою стороною правового регулювання адміністративно владних відносин, про що підіймалось неодноразово питання у науковій літературі, однак, що не знайшло відповідної реалізації на рівні законодавчої ініціативи. При цьому, було створено Державну інспекцію культурної спадщини України і Державну службу охорони культурної спадщини України з метою забезпечення чіткого розподілу повноважень між органом, що формує політику, тобто, профільним міністерством, і органами, які її реалізують – інспекцією і службою. Однак, вони були ліквідовані, не розпочавши роботу.

Довженко-центр, створений відповідно до Указу Президента України «Про заходи щодо відзначення 100-річчя від дня народження Олександра Довженка» від 10.11.1998 року, є закладом культури, суб'єктом кінематографії та видавничої справи. Як заклад культури, установа є державним фільмофондом України і аудіовізуальним архівом, що об'єднує сучасне фільмосховище з системою клімат-контролю, єдину в Україні кінокопіювальну лабораторію, Музей кіно, паперовий кіноархів, медіатеку та власне видавництво, а також здійснює збереження, популяризацію, дослідження та поширення національної кіноспадщини в Україні та за кордоном. Це установа,

структурна єдність якої є важливою умовою для її функціонування. Реорганізація Довженко-Центру означає позбавлення членства у Міжнародній федерації кіноархівів (FIAF), з відповідними наслідками на міжнародному іміджі нашої держави.

Після передачі Довженко-Центру на початку 2022 року до сфери управління Державного агентства з питань кіно, що своєю чергою, координується безпосередньо Кабінетом Міністрів, було поставлене питання віднесення фондів Центру до Національного архівного фонду та Музейного фонду, оскільки, на думку агентства, Центр не є ні архівом, ні музеєм. Далі, посилаючись на Закони України «Про музеї та музейну справу», «Про Національний архівний фонд та архівні установи», колекції мають бути належним чином оформлені та включені до Національного архівного фонду та Музейного фонду України.

Однак, згідно з Законом України «Про кінематографію», вихідні матеріали всіх українських стрічок, створених (у тому числі частково) державним коштом, надходять на довічне зберігання до Державного фонду фільмів. Таким, згідно другої статті того ж закону, є державний заклад культури, що здійснює архівну та науково-дослідну діяльність з метою розвитку фільмофонду, відновлення, реставрування і збереження творів національної та світової кінематографічної спадщини, розповсюдження відповідної інформації (2). Це ж визначення без змін міститься у ЗУ «Про державну підтримку кінематографії в Україні» (3). Варто уваги, що Центральний державний кінофотоархів України імені Г.С.Пшеничного, що є центральною архівною установою, забезпечує лише зберігання аудіовізуальних документів Національного архівного фонду України, і у вищезазначеному законі йдеться не про «кінофотоархів», а про «Державний фонд фільмів».

Така колізія вітчизняних законів викликає наступні питання: 1) який механізм може забезпечити оформлення та включення до Національного архівного фонду та Музейного фонду України матеріалів, котрі згідно іншого ЗУ мають надходити на довічне зберігання до Центру? 2) Яким чином установа, що не є архівом, зуміла стати членом Міжнародної федерації кіноархівів (FIAF), єдиним в Україні? Якщо існує колізія міжнародного законодавства і

зарубіжного, то в Україні існує пріоритет міжнародного права над внутрішнім.

За колізій внутрішніх законів законодавством передбачено отримання висновку чи рекомендації від профільного комітету Верховної ради України чи відповідного підкомітету. Однак, рекомендації та висновки Комітету Верховної Ради з питань гуманітарної та інформаційної політики щодо невідкладного скасування наказу про реорганізацію Довженко-Центру, а також не ухвалювати жодного рішення щодо реорганізації в галузі кіно без попереднього обговорення з індустрією та профільним парламентським комітетом, не є зобов'язуючими документами, тож, не були взяті до уваги.

Висновки.

- Законодавство України має прогалини щодо чіткого розмежування повноважень між владними інституціями, що дає можливість з одного боку окремі з них ліквідувати (реорганізувати), інші ж утворювати. Не існує також нормативної вимоги щодо чіткого обґрунтування практичної необхідності таких дій.

- Забезпечення участі суб'єктів кінематографії, громадських об'єднань, що представляють їхні інтереси, творчих спілок у формуванні та реалізації державної політики у сфері кінематографії, а також відкритість і прозорість процедур надання державної підтримки зазначене у законодавстві на рівні принципів державної підтримки у сфері кінематографії. Професійні ж судді, насамперед, керуються процесуальним кодексом.

- Попри те, що один з головних принципів права щодо суб'єктів адміністративно-владних повноважень «дозволено лише те, що прописано у законі», не існує чіткого унормування повноважень посадових осіб, що робить проблематичним доведення фактичного зловживання.

- Не існує нормативної вимоги щодо фахової галузевої підготовки посадових осіб. На практиці це надає їм повноваження у тих сферах, специфіки яких вони не розуміють.

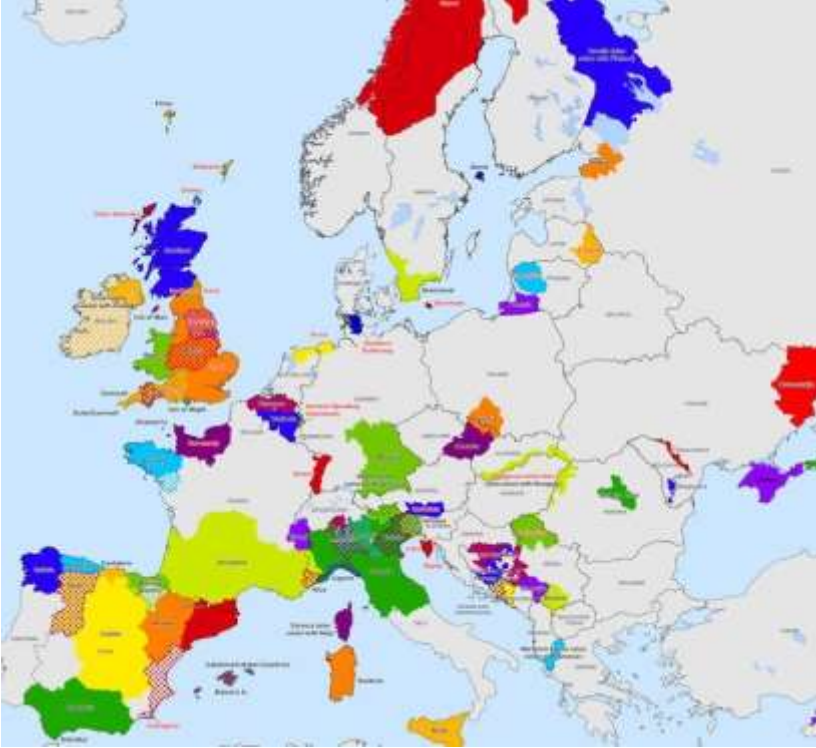
- Вищезазначені проблеми, на які неодноразово було вказано у науковій літературі, шкодять міжнародному іміджу України.

Список використаних джерел

1. Білько Ігор. Публічне управління і публічне адміністрування: співвідношення понять – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до тексту: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3-4_2020-41-47.pdf
2. Закон України «Про кінематографію» від 13.01.1998 р.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу до тексту: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Закон України «Про державну підтримку кінематографії в Україні» від 23.03.2017 р.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу до тексту: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-19#Text>

Сучасні стратегії регіоналізації в умовах російсько-української війни

Modern strategies of regionalization in the conditions of the Russian- Ukrainian war

Бутко М.П., д.е.н., професор,
Рассказов О.І., здобувач ступеня доктора філософії,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Україна

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Українська держава і суспільство у ХХІ столітті зазнали справжнього випробування на зрілість. Спочатку Помаранчева революція 2004-2005, Революція Гідності 2013-2014 років, а потім агресія Росії та тимчасова окупація нею Криму і частини Донецької та Луганської областей в 2014 році, а також велика відкрита війна росії на знищення України в 2022 році - кожне потрясіння приносило виклики та втрати, але водночас відкривало, нові можливості для України

До традиційно притаманних викликів, які поставали перед Україною перед війною, додався новий, безпековий. Нові завдання, які з різних причин навіть не розглядалися під час планування, відтепер стали домінуючими і ще довго матимуть негативний вплив на Україну та регіон.

Розвиток країни залежить від ряду факторів, але стрижнем є суверенітет території, чисельність і структура населення, наявність і потужність національної економіки, інфраструктура, що з'єднує країни.

На основі аналізу об'єктивної ситуації, визначення внутрішніх переваг та обмежень, врахування можливих ризиків/загроз зовнішнього характеру, компетентні на те органи влади держави формують та реалізують свої політики.

Тому розробка нової парадигми регіонального розвитку вимагає комплексного аналізу та оцінки поточної ситуації, пов'язаної з війною, та ситуації в Україні в цілому, регіонах і територіальних громадах.

Це зокрема:

Окупація українських територій.

Інфраструктурні руйнування

Примусова міграція

Позбавлення транзитного потенціалу

Деіндустріалізація промислових міст та руйнація аграрного потенціалу регіонів

Окупація українських територій. Станом на кінець жовтня 2022 року частина української території є окупованою, в окремих регіонах проходять активні бойові дії, звільнені території зруйновані і заміновані.

Ворог намагається знищити всі можливості для українського експорту морським шляхом, який є основним напрямком збуту української продукції, особливо продовольства. Альтернативні варіанти доставки не задовольняють потреби в короткостроковій перспективі.

Примусова міграція. Значна частина українців залишили свої домівки як у районах, де бойові дії тривали, так і тих територій, де бойових дій не було, або ж взагалі виїхали за кордон. Станом на травень 2022 року понад 11 мільйонів українців були змушені покинути місця свого постійного проживання [1].

Про внутрішньо переміщених осіб: деякі з них, які на початку війни жили в інших куточках України, вже повернулися додому. Повернулися з-за кордону більше 1 мільйона людей і внутрішньо переміщених осіб теж небагато.

За даними ООН з 24 лютого до 30 вересня з України виїхало 13,4 млн осіб, а повернулося – 6,3 млн осіб. Значною залишається і кількість внутрішньо переміщених осіб, оскільки за даними Міжнародної організації міграції, майже 7 млн осіб наприкінці серпня, з них зареєстровано як ВПО 3,2 млн осіб.

Як свідчить міжнародний досвід, чим довше відсутні умови для повернення, тим менше людей повернеться на своє попереднє місце проживання, якщо такі умови настануть. Тому з високою ймовірністю можна припустити, що значна частина з тих, хто зареєструвався як ВПО за новим місцем проживання можуть не повернутись у місця звідки вони виїхали і це суттєво вплине на систему розселення в Україні та розміщення продуктивних сил в українських регіонах.

Найбільше людей виїхало з Харкова та Харківської області, Києва та Київської області (понад 200 тисяч осіб на місто і область) а також Донецької (понад 500 тисяч), понад 100 тисяч осіб виїхало з Запорізької, Херсонської, Миколаївської, Дніпропетровської,

Луганської областей. Якщо щодо Києва та Київської області є досить високі очікування повернення, то щодо інших областей такі очікування не є надто оптимістичними.

Інфраструктурні руйнування. В ході війни Росія масштабно знищувала об'єкти інфраструктури, в тому числі критично важливі для відновлення та розвитку регіону. Руйнуванню підлягали об'єкти електропостачання, водогони, газові та теплові мережі, а також об'єкти соціального характеру зокрема мости, транспортні розв'язки, шляхопроводи тощо.

Оцінка руйнувань ще не завершена, оскільки деякі райони наразі недоступні. Росія також продовжує завдавати ракетних ударів по містах, віддалених від лінії фронту, і кількість знищених об'єктів продовжує зростати через артилерійські та бомбові удари по лінії фронту України та містам і селищам уздовж її північно-східного кордону.

Прикордонні території Чернігівської, Київської, Сумської, Харківської, Запорізької області чи не щодня піддаються ворожим обстрілам до 40% об'єктів електропостачання, що стримує повернення людей у місця свого традиційного проживання та відновлення пошкодженого житла чи інфраструктури.

Позбавлення транзитного потенціалу. До війни Україна утвердилася як потужна транзитна країна, що служила мостом між Європою та Азією. Через Україну пройшла низка міжнародних транспортних шляхів, планувалось будівництво ще кількох. У нинішній ситуації цей потенціал уже давно явно втрачено, що, у свою чергу, призведе до суттєвого зниження економічних можливостей розвитку більшості територій України, прилеглих до російського та білоруського кордонів.

Втрата усього потенціалу, закриті кордони на сході та півночі змінюють пріоритети планування та відновлення територій/будівництва доріг, відкриття нових транспортних коридорів.

Деіндустріалізація промислових міст та руйнація аграрного потенціалу регіонів. Найбільших руйнувань зазнали і кожного дня продовжують зазнавати промислові міста і регіони України. Серед них зруйновані меткомбінати ім. Ілліча та Азовсталь групи Метінвест, сильно пошкоджено Лисичанський та Кременчуцький НПЗ, багато

підприємств чи цехів підприємств Харкова, Києва, Чернігова, Миколаєва, Сум, Охтирки і багатьох інших. Через війну та можливість захоплення понад 150 компаній намагаються вивезти свою техніку та особовий склад з передової до центрально-західного регіону України.

Відбувається вимушена деіндустріалізація міст і регіонів, що визначає промисловий потенціал України. Особливої руйнації зазнав аграрний потенціал більшості регіонів України. Окуповані сільськогосподарські угіддя, заміновані території, зруйновані об'єкти виробничого призначення, викрадена техніка та збіжжя призвели до втрат близько 20% урожаю поточного року. Проте повоєнне життя переконливо засвідчило, що аграрні формування та територіальні громади допомагають вижити їм у найважливіший період життєвих випробувань.

Вказаний факт має колосальний вплив на цей час і вплине на розміщення продуктивних сил на українських територіях у майбутньому та акцентує вірогідність повернення людей у повоєнний період саме у ці промислові міста та регіони [2]. Однак, незважаючи на триваючу війну, є нагальна потреба у плануванні та створенні оптимальних умов для відновлення постраждалих територій, якнайшвидшого повернення українських біженців в Україну та повернення значної частини вимушених переселенців на постійне місце проживання, для відродження регіональної, регіональної та національної економік.

Все це вимагає по-новому оцінити нині чинні планувальні документи, зокрема ДСРР-2027, оцінити наші нові обмеження. Водночас, не можна забувати про створення звичайного тилового регіонального господарства, що є важливим чинником нашої стійкості у війні. Таким чином, сьогоднішня війна в Україні – це негативні довгострокові наслідки та обмеження майбутнього розвитку на багато років.

Список використаних джерел

1. Відбудова України буде найбільшим внеском у підтримку глобального миру – промова Президента на Міжнародній конференції з питань відновлення України в Лугано [Електронний ресурс]. – 2022.
– Режим доступу до ресурсу:

<https://www.president.gov.ua/news/vidbudova-ukrayini-bude-najbilshim-yneskom-u-pidtrimku-globa-76261>

2. <https://www.csi.org.ua/news/pro-vidnovlennya-ta-regionalnyj-rozvytok-pislya-vijny/>

Бутко М.П., д.е.н., професор,
Трейтяк О.В., к.е.н, доцент,
Харченко Ю.П., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Агафошина М.П., здобувач наукового ступеня доктора
філософії,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Україна

МЕТОДОЛОГІЧНА КОНСТРУКЦІЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ У ПРАКТИКУ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ РЕГІОНАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Сучасна стратегія розвитку регіонів України спрямована на забезпечення сталості їх функціонування завдяки ефективному використанню наявного ендогенного потенціалу, докорінного перегляду міжбюджетних відносин, посилення уваги до соціальних та місцевих проблем охорони довкілля в умовах переформатування владних повноважень.

Взаємозв'язок між процесами фінансової децентралізації та сталості функціонування розвитку регіональних господарських систем базується на взаємозалежності цих складових суспільної трансформації. Адже вмотивований детермінізм регіональних фінансів активує процеси створення нових робочих місць завдяки формуванню інвестиційної привабливості окремих територій, інноваційного поступу широких верств населення та гармонізації інтересів бізнесу, соціуму і субнаціональних органів публічної влади.

У найскладніші часи для всякої держави головною метою є підвищення її економічної безпеки, сутність якої полягає у здатності

економіки протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам і при цьому підтримувати її конкурентоздатність і розвиток. В Україні із початком військової агресії з боку Росії ці завдання наштовхуються на глибоку економічну кризу, наростаючою асиметрією регіонального ландшафту, надмірну стратифікацію життєвого рівня населення, посилення негативного впливу фінансїалїзації на стабільність валюти з одночасною потребою децентралїзації владних функцій та повноважень на користь органів місцевого самоврядування. Децентралїзація є ефективним методом у підвищенні якості управління фінансовими потоками і єдиним рішенням для запобігання розколу країни у даній ситуації. Наприклад, в Польщі, Угорщині, Чехії, Словаччині децентралїзація зміцнила центральну владу та дала змогу сконцентрувати увагу на макроекономічних питаннях. В інституціональному вимірі децентралїзація повноважень обов'язково повинна супроводжуватися розширенням фінансової бази органів місцевого самоуправління, адже при нестачі коштів вони будуть займатися лише пасивною реалїзацією політики центральної влади і провідну роль у розвитку регіону відіграватимуть центральні органи влади. Фінансова система регіону складається з фінансів підприємства, ресурсів кредитно-фінансових установ, бюджетних доходів місцевих органів, доходів домогосподарств та благодійних внесків. Левову частку доходів місцевих бюджетів повинні складати податки, але за Бюджетним кодексом територіальні громади отримують доходи тільки від акцизного податку у сфері роздрїбної торгівлі, податку на нерухомість та екологічного податку, сума яких не зможе покрити всі фінансові потреби регіону, що призведе до подальшого занепаду, а не розвитку території. Особливістю фінансів регіону вважається конвергентність, адже саме фінансова база територіальних громад збільшує приток прямих іноземних інвестицій, зростання товарообігу із випереджаючими обсягами експорту і мінімізацією імпорту, нївелює розвиток національної економіки відповідно до зміни кон'юнктури світового ринку. Адже структурна функціональність системи обумовлює оптимальні механізми інтеграції держав у світовий фінансовий простір, від якого залежить вирішення стратегїчних завдань економічного розвитку, пов'язаних з диверсифїкацією джерел інвестування, реформуванням соціальної інфраструктури,

раціональним природокористуванням та охороною довкілля, покриттям бюджетних дефіцитів. Для забезпечення ефективної децентралізації влади потрібно провести реструктуризацію фінансової системи на засадах і принципах, що нині діють в Євросоні. В Угоді про асоціацію з ЄС чітко розроблено напрями для євроінтегрування фінансового сектору. По-перше, зближення українського законодавства з європейським у сфері фінансових послуг, по-друге, слід домогтися прозорого регулювання ринку фінансових послуг, по-третє, недопущення дискримінації іноземних підприємств, по-четверте, спрощення доступу міжнародних фінансових організацій на свій фінансовий ринок, по-п'яте, забезпечення рівного доступу учасників до клірингових та платіжних систем [3]. В регіональних господарських системах розвиток фінансового сектору дає можливість збільшити виробництво, послуг та товарів, сприяти наростанню прибутку завдяки тому, що фінансові інститути мають можливість знижувати ризики ліквідності шляхом трансформації активів у довгострокові капітальні вкладення. Проте фінансіалізація в кризових умовах зумовлює зниження економічної активності суб'єктів регіональної економіки та втрату доходів місцевих бюджетів. Крім того, регіональна господарська система залучає у сферу виробництва та обігу товарів і послуг меншу кількість людського потенціалу у формі найманих працівників. Натомість наявність значної кількості фінансових інструментів, що пропонуються на регіональному ринку фінансових послуг, спонукає населення до переходу у категорію співвласників та отримання домогосподарствами доходів у вигляді дивідендів, процентів, роялті тощо. Інша категорія переходить в розряд безробітних, що в кінцевому рахунку знижує результати – обсяги валового регіонального продукту.

Гене́за наукового доробку у сфері формування і використання фінансових ресурсів регіону дозволяє запропонувати авторські підходи до аналізу рівня фінансіалізації та формалізації її регіонального стану (рис.1).

Перед усім у владних інституціях, органах місцевого самоврядування і навіть в широких наукових колах фінансова децентралізація нерідко ототожнюється з бюджетною.

В загальній структурі доходів місцевих бюджетів головне місце займають податкові надходження, обсяг яких щорічно зростає тоді як неподаткові надходження займають в середньому 6% у складі доходів, а основу їх складають надходження за платні послуги бюджетних установ згідно з їх основною діяльністю, а також плати за оренду майна бюджетних установ; від реалізації в установленому порядку майна та додаткової господарської діяльності (рис 1).

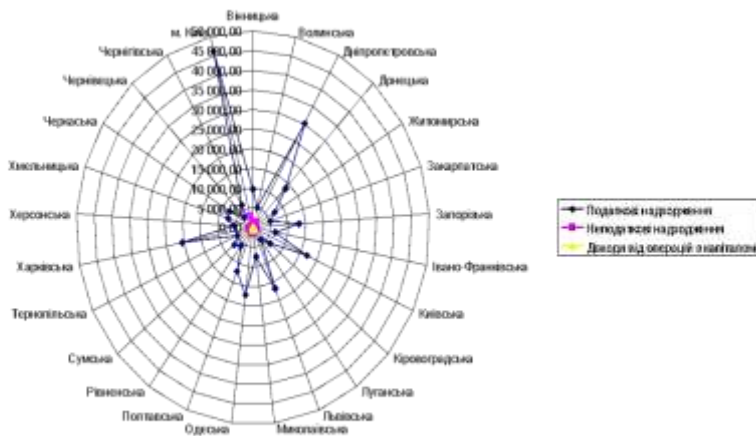

Рис. 1. Структура місцевих бюджетів за 2020 рік, (млн. грн..)

Вдумлива стратегія розвитку об'єднаних територіальних громад через формування індустріальних парків і кластеризацію регіональних господарських систем дозволить відійти від практики бюджетного матеріалізму і перейти до парадигмальної стратегії фінансіалізації просторового розвитку та акумуляції фінансових ресурсів для відродження на інноваційній основі квітникарства, овочівництва, садівництва, ягідництва, призупинення прогресування амброзії та вирощування на цих територіях лікарських рослин, задіяння відновувальних джерел енергії та переробки твердих побутових відходів (рис 2).

Механізми та інструменти державних преференцій

- податкові канікули, щодо сплати податків на прибуток, землю та нерухоме майно;
- податковий кредит та спрямування коштів в інвестиції;
- зменшення бази оподаткування через включення інвестицій до валових витрат;
- прискоренні методів податкової амортизації;
- звільнення від оподаткування вартості обладнання, яке не

Інституціональне середовище

Результативність від локалізації економічного простору через індустріальні парки та кластери

<ul style="list-style-type: none">- Регіон підвищення рівня інвестиційної привабливості;- конкурентні переваги господарської системи;- стимулювання розвитку внутрішнього ринку;- модернізація виробничої інфраструктури;- активізація інтеграційних процесів на субнаціональному рівні;- перспективи транскордонного співробітництва;- залучення до економічної діяльності домогосподарств, підприємств малого та середнього бізнесу.	<ul style="list-style-type: none">- Територіальна громада створення нових робочих місць;- зростання доходної бази місцевого бюджету;- гармонізація соціо-гуманітарних відносин;- створення умов до самореалізації людського потенціалу;- раціональне використання наявних ресурсів;- охорона довкілля;- концентрація ресурсів на реалізацію та розвиток стартапів.	<ul style="list-style-type: none">- Учасники формування збереження господарської самостійності;- скорочення операційних витрат;- підвищення рівня рентабельності товарів і послуг;- швидка адаптація до змін ринкової кон'юнктури;- акумуляція фінансових ресурсів для прискорення інноваційного розвитку;- вихід на зовнішні ринки;- прискорення модернізації виробництва.
--	--	---

Рис. 2. Результат локалізації економічного простору регіону

Зазначене дослідження переконливо засвідчує, що територіальна громада є ключовою ланкою державотворчого процесу. Проте на інституціональному рівні слід гармонізувати загальнодержавні, регіональні та місцеві інтереси у напрямі модернізації продуктивних сил на засадах інклюзивності сталого розвитку.

При цьому парадигмальним базисом цього процесу має стати не удосконалення бюджетної децентралізації, а за діяння мотивів і стимулів до активізації економічного розвитку через новітні форми організації господарства.

Для адаптації цієї парадигми до практики, передусім діяльність органів місцевого самоврядування слід внести зміни до діючого нормативно-правового поля, охарактеризувавши права і обов'язки територіальних громад у напрямі створення належних можливостей для реалізації українцями свого права на працю та подолання бідності через механізми інклюзивності.

Список використаних джерел

1. Амоша О.І., Саломатіна Л.М. Інноваційний розвиток промислових підприємств у регіонах: проблеми та перспективи// Економіка України – 2017. - №3. с.20-34.
2. Бородіна О.М. САП ЄС як динамічне сполучення галузевих потреб у суспільних інтересів// Економіка України. – 2016. - №11. – с. 70.
3. Бутко, М. П., Попело О.В., Колоша В.П. Особливості локалізації економічного простору регіонів в умовах децентралізації владних повноважень//Економіка України. - 2019. - № 1. - С. 60-74.
4. [Гесць, О. М. Бородіна, І. В. Прокопа](#) Інклюзивність як напрям і візія сільського розвитку в Україні: концептуальні засади // Економіка України. – 2020. – № 11. – С. 3–20 .
5. Закони України «Про Державний бюджет України» за вказані роки (додаток № 6). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2246-19/page2>.
6. Закони України «Про Державний бюджет України» за вказані роки. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/a6d88e3b4e411ca655003eba01eff826.pdf>.
7. Закон України «Про індустриальні парки» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text>.

8. Кравців В. С., Сторонянська І. З., Жук П. В. Реформування територіальної основи місцевого самоврядування в контексті його фінансової спроможності // Економіка України. - 2017. - №1. - С. 41-51.
9. [Кіндзерський Ю.В.](#) Інклюзивна індустріалізація для сталого розвитку: до засад теорії та політики формування // Економіка України. - 2021. - №5. - с.3-40
10. [Оскольський В. В.](#) Кластеризація - вагомий фактор підвищення конкурентоспроможності економіки України / В. В. Оскольський // [Економіка України](#). - 2014. - № 11. - С. 4-16.
11. Стале ендегенне зростання регіонів України в умовах децентралізації: монографія / ред. д.е.н., проф. І. З Сторонянська. Львів, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України. 2019. 501 с.
12. Хвесик М. А., Бистряков І. К., Клиновий Д. В. Фінансово-економічний механізм реконструктивного розвитку України на засадах децентралізованого управління природними ресурсами // [Економіка України](#). - 2018. - № 3. - С. 3-20.

Лашук О.С., к.держ.упр.,
Мостіпан Н.В., студентка,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Україна

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ НА РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Сьогодні українська економіка переживає безпрецедентний в історії шок. Масове військове вторгнення північних сусідів завдало сильного удару по всіх ланках економічної системи нашої країни. Скоротилося виробництво основних видів продукції, зокрема тих, що становлять експортний потенціал України. Крім того, порти заблоковані, що робить їх найбільшою часткою зовнішньої торгівлі. Руйнується транспортно-логістична, соціальна, маркетингова та інженерна інфраструктура всього регіону. Відтік робочої сили та

часткове переміщення тимчасово витісняють сотні тисяч або навіть мільйони людей з активного економічного життя.

Усе це ставить під загрозу можливість стабільного та тривалого закріплення успіху українського війська на передовій нинішньої війни. Зрештою, добре відомий факт, що військова перемога є дуже важкою, а стійке зростання після війни практично неможливе без стабільної економіки. Таким чином, сьогодні вітчизняна економіка все більше стає одним із пріоритетних фронтів, які визначають подальший хід військових дій та їх здатність до успішної відбудови після припинення.

Розвиток України залежить від різноманітних факторів, але ключовими є суверенітет території, чисельність і структура населення, наявність і потужність національної економіки, інфраструктура, що сполучає країни.

На основі об'єктивного аналізу ситуації, визначення внутрішніх сильних сторін та обмежень, враховуючи можливі зовнішні ризики/загрози, компетентні органи країни формують та впроваджують політику.

Тому розробка нової політики регіонального розвитку вимагає комплексного аналізу та оцінки поточної ситуації, пов'язаної з війною, та ситуації в Україні в цілому, регіонах і територіальних громадах.

Найбільше постраждали промислові міста та регіони України. Тому названо найбільшу кількість металообробних заводів Маріуполя: За оцінками Групи Метінвест Ілліча та Азовсталі, загальний податковий збиток від зриву компанії може скласти близько 50 мільярдів гривень. Було зруйновано або сильно пошкоджено багато підприємств чи цехів Лисичанського та Кременчуцького НПЗ, Харківської, Київської, Чернігівської, Миколаївської, Сумської, Охтирської та багатьох інших областей. Через війну та можливість захоплення понад 1,5 мільйона компаній намагаються вивезти свою техніку та особовий склад з передової до центрально-західного регіону України. Таким чином, триває деіндустріалізація міст і регіонів, що визначає промисловий потенціал України. Це матиме значний вплив зараз і вплине на розміщення продуктивних сил на українських територіях у майбутньому та визначить вірогідність повернення людей у ці промислові міста та регіони.

Вже після першого етапу війни на Донбасі (2014 р.) публічно обговорювалося питання зміни фокусів економічної політики на більш ефективну боротьбу з агресором. Було наголошено на пріоритеті приватної ініціативи України та розвитку підприємництва в умовах протистояння централізованій економіці росії. Зрештою, індивідуалізм є головною силою, яка може подолати тоталітаризм як основу вільного суспільства та конкурентоспроможних підприємств. І для того, щоб максимізувати економічний потенціал підприємництва, наша влада повинна відмовитися від шкідливих доктрин, якими керувала українська економіка протягом усього періоду незалежності, несвідомо перенесена з радянського минулого.

На жаль, за ці вісім років належних висновків не було зроблено. Наша економіка продовжує бути надмірно «бюджетною», стає надмірно бюрократичною та негнучкою. Як і раніше, експортний потенціал значною мірою визначався монополіями, зосередженими у вузьких сировинних галузях, таких як металургія та сільське господарство. Уся загроза такої ситуації стала очевидною після повномасштабного військового вторгнення російських окупаційних військ в Україну.

Так, протягом першого місяця війни тільки 17% великих компаній продовжували працювати без обмежень (інші 30% змогли перейти на роботу онлайн, а решта взагалі не працювали або припинили роботу - принаймні до миру). , не до миру)...[1].

Понад 10% орних земель країни були недоступні для проведення посівних кампаній, що суттєво вплинуло як на експортний потенціал країни, так і на державний бюджет. І якщо аграрії можуть відносно швидко адаптуватися до складних умов і знайти варіанти посіву, забезпечивши зберігання, транспортування необхідних ресурсів та інші важливі речі, то негнучким агроволодінням адаптуватися до нових реалій важче [2].

Станом на початок квітня більше 50% українців втратили роботу. В першу чергу це стосується працівників старих конгломератів, розташованих у південно-східному регіоні України [3].

Перш за все, необхідно підтримувати та розвивати започаткований процес мінімізації регулюючого впливу силових структур на оперативне функціонування економіки. Перш за все, це

пов'язано зі скороченням кількості та повноважень контролюючих органів та лібералізацією процесу ліцензування. Необхідно також подальше зниження податкового навантаження на економіку, особливо через диференціацію ПДВ (насамперед запровадження нульових ставок оподаткування для соціально значущих груп товарів). Податки на працю: ЄСВ та ПДФО (принаймні для малого бізнесу), зняття митних бар'єрів або повна ліквідація (за винятком захисту внутрішнього ринку від субсидованого імпорту чи імпорту з недружніх країн).

Протилежними аспектами запропонованих змін є суттєві обмеження соціальних видатків та мінімізація бюджетного сектора економіки. Це має бути другим пріоритетом модернізації української економіки. Війна показала, що соціальні програми безглузді, якщо нація не може захистити себе від зовнішньої агресії. І якщо сотні мільярдів гривень, які щорічно витрачаються з державного бюджету України на житлові субсидії та різні види соціальних виплат, спрямовуються на розвиток війська та розробку нових видів озброєнь (принаймні на 2015-2021 роки), то сьогодні будуть бездомними та безробітними. Соціальний захист мільйонів українців, що залишилися, безумовно, був би вищим, ніж сьогодні. Тому видатки на оборону є основним засобом забезпечення соціального захисту громадян.

І, нарешті, завершальною ланкою запропонованої концепції реформування вітчизняної економіки з урахуванням воєнних умов і пріоритетів повоєнного розвитку є зміна цілей структурної економічної політики країни. Тобто замість існуючої практики бюджетоутворення та державної підтримки експортоорієнтованих галузей (тобто вони визначають сировинні характеристики української економіки, а також значною мірою картелізовані ринки, на яких працюють підприємства цих галузей в Україні), уряд Він має сприяти розвитку, а також заохочувати самозайнятих осіб і підприємців інвестувати в стартапи та здійснювати інноваційні проекти. Зокрема, відповідні експерти зазначили: «Після закінчення війни буде багато можливостей для будь-якого бізнесу. Для нашої країни дуже важливо стати орієнтиром національного розвитку через підтримку малого бізнесу. Якщо, як завжди, в центрі уваги великі корпорації та монополії, то вони вже перетнули кордони».

Тому слід констатувати, що післявоєнний економічний бум України можливий лише за умови реалізації заходів економічної політики країни відповідно до чіткої та послідовної стратегії, спрямованої на дерегуляцію економіки та створення сприятливого інвестиційного середовища. Основним пріоритетом такої стратегії має стати зміна напряму формування державного бюджету. Іншими словами, необхідно зосередитися на розвитку військово-промислового комплексу, включно з фінансуванням оборонних проєктів та створенням сучасної системи територіальної оборони, а не надмірним навантаженням на державний бюджет різними соціальними проєктами. Крім того, бюджетні кошти мають спрямовуватися на забезпечення базових медичних (соціальна медицина) та освітніх (шкільна освіта) послуг населення та підтримку закладів культури (музеїв, бібліотек, театрів тощо).

Натомість вирішення більшості соціальних проблем мешканців нашої держави має бути пов'язане насамперед із стимулюванням самозайнятості, зокрема зниженням податкового навантаження на працю та запровадженням ефективних механізмів громадських робіт. Це створює передумови для зростання доходів громадян, скорочення безробіття та зайнятості в легальному секторі економіки, що дозволяє їм досягти значно вищого рівня соціальної захищеності, ніж у тіншовому секторі.

Список використаних джерел

1. Самаєва Ю. Як працює тил. Дзеркало тижня. 2022. 31 березня. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/jak-pratsjuje-til.html>.
2. Через бойові дії неможливо провести посівну на 3,5 млн гектарів сільгоспземель. Agravery. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/cerez-bojovi-dii-nemozljivo-provesti-posivnu-na-35-mln-gektariv-silgospzemel>.
3. Болтян О. Як працювати підприємцю, якщо навколо війна? *Дзеркало тижня*. 2022. 22 березня. URL : <https://zn.ua/ukr/business/jak-pratsjuvati-pidprijemtsju-jakshcho-navkolo-vijna.html>.

**Нагорнюк О.П., к.е.н.,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна**

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЄЮ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО - УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Енергетика України з 2014 року перебуває в стані війни, а з 24-го лютого 2022 року, після повномасштабного вторгнення, вона продовжує зазнавати нищівних збитків. Регулярними атаками за допомогою ракет та дронів в Україні пошкоджено близько 40% усієї енергетичної інфраструктури, майже 650 тисяч споживачів не мають доступу до електроенергії, а понад 180 тисяч домогосподарств без газопостачання. Зруйновано майже 5% стаціонарних генераторних станцій, а 35% знаходиться на окупованих територіях. Російська агресія вивела з ладу понад 50% теплових потужностей, 30% сонячної та понад 90% вітрової генерації. Зменшився власний видобуток газу приблизно на 12-15%, а експорт енергоресурсів обмежений [1].

Українська енергетика також зустрілася [2] з багатьма, новими загрозами, як то ядерний тероризм із захопленням АЕС, а також з численними пошкодженнями критичної інфраструктури - електричних і газових мереж, критичним зниженням попиту на енергетичні продукти у зв'язку з виїздом населення і припиненням бізнесу [3]. Для виходу з енергетичної кризи, не дивлячись на бойові дії, по всій території країни продовжується синхронізація енергетичної системи України з енергосистемою Європи [4].

Зрозуміло, що навіть після закінчення війни повністю не зникне загроза від агресивного сусіда, в той же час викопні енергетичні ресурси такі вичерпні. Виходячи з цієї ситуації, що склалася в енергетиці, ми пропонуємо наступне.

Використовуючи важелі державного та публічного управління необхідно суттєво змінити стратегію будівництва об'єктів енергетики. Вимоги часу і загальної безпеки такі, що будівництво об'єктів енергетики має бути не централізоване, а розосереджене з можливістю з'єднання окремих енергетичних станцій в єдину систему. Воно повинно мати кластерну архітектуру, щоб у разі пошкодження однієї ланки система залишалася дієздатною.

Технічні можливості такого будівництва в Україні є [5]. Для прикладу, можна використати можливості відомої української фірми «А Грін Енерджі», що будує сучасні автоматизовані енергетичні станції, з водяною фільтрацією димових газів, що здатні працювати на будь-якому виді біопалива. Економічний ефект таких станцій середньої потужності становить 12 млн. грн. а окупність - до одного року. Такі енергетичні станції, що працюють на біопаливі, незалежні від газу, вугілля і мазуту, виробляють пару, і відповідно, електричну енергію, вони можуть мати різну потужність, а тому задовольняють умовам стратегії кластерного принципу будівництва. Такі станції можуть окремо виробляти тепло чи електроенергію, або комбіновано. Велика кількість дешевого тепла може бути використана всередині кластера для комплексного будівництва довільної інфраструктури, житлових приміщень, теплиць, басейнів, міні ферм та промислових об'єктів.

Біопаливом таких станцій можуть бути відходи рослинництва, тваринництва, а також побутові та промислові відходи. Для прикладу, на Львівщині, що характерний для інших регіонів, за 24 роки накопичено 222 млрд. тон сміття [6]. Це, приблизно 9,5 млрд. в рік, з них третина підлягає спалюванню, тобто більше 3 млрд. тон. Цей величезний потенціал може бути використаний для потреб з енергетики з одночасним очищенням територій та покращенням екологічної ситуації.

Таким чином, зрозуміло, що в результаті скоординованих дій державного і публічного управління будівництво таких локалізованих станцій може покращити безпеку і надійність енергетичної системи країни.

Список використаних джерел

1. Про стан енергосистеми, наслідки та цілі російських ударів.
<https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/19/692825/>
2. Зеленський озвучив обсяги знищеної енергетичної інфраструктури
<https://www.slovovidilo.ua/2022/11/01/novyna/suspilstvo/zelenskyj-nazvav-obsyahy-znyshhenoyi-enerhosystemy-ukrayiny>
3. Ми в стані енергетичної війни з Росією.
<https://ukrainian.voanews.com/a/6737830.html>

4. Міненерго: під час війни виведено з ладу 30% сонячної та понад 90% вітрової генерації. <https://finbalance.com.ua/news/minenerho-pid-chas-viyni-znishcheni-30-sonyachno-ta-ponad-90-vitrovo-heneratsi>
5. Товариство з обмеженою відповідальністю "А Грін Єнерджи". <https://bit.ly/3M2AJIs>
6. У Львівській області на звалищах накопичилося тони відходів. <https://varianty.lviv.ua/75495-za-24-roky-lvivshchyna-nakopychyla-222-miliardy-tonn-vidkhodiv>

Пікулик О.І., к.е.н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ПЕРЕВАГИ КЛАСТЕРНОГО РОЗВИТКУ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ ТА КРАЇНИ

В епоху глобалізації та розвитку Економіки Знань (Knowledge Economy) однією з найефективніших форм ринкових структур визнані кластери. Перехід до сталого розвитку передбачає втілення нових індустріальних трансформацій, що відбуваються в економічних системах країн. Особливої актуальності такі перетворення набувають для ресурсозалежних країн та регіонів. Важливого значення в цьому контексті набуває роль центральної та місцевої державної влади у формуванні кластерів, втіленні та розвитку кластерних ініціатив. Кластерна політика держави, яка повинна бути націлена на створення кластерів, має включати різноманітні ініціативи та фактори впливу на діяльність суб'єктів ринку — потенційних учасників кластера. Ідеальною моделлю є поєднання двох ініціатив – знизу вгору і зверху вниз, що вплине на довгострокову ефективність зв'язків між різними підрозділами такого формування. Доцільність активної ролі регіональної влади у втіленні кластерної політики може сприяти зменшенню різниці між регіонами за рівнем економічного розвитку, культурними, релігійними, соціальними та іншими особливостями. Для цього регіональна влада, поряд із традиційним і перспективним

плануванням, повинна послідовно здійснювати заходи щодо розвитку регіональних інноваційних кластерів як складних адаптивних систем

Слово «кластер» походить від англ. cluster – гроно, купа, рій, скупчення. Теоретичні основи кластерів були закладені наприкінці XIX ст. А. Маршаллом, а термін «кластер» вперше було застосовано професором Гарвардської школи (США) М. Портером у 1980-ті роки. За його словами кластер є організаційною формою консолідації зусиль зацікавлених сторін, спрямованих на досягнення конкурентних переваг, за умов становлення постіндустріальної економіки [1].

Основоположник кластерного підходу М. Портер розкриває сутність кластера як «зосередження в географічному регіоні взаємопов'язаних підприємств і установ у межах окремої галузі». Він вважав, що у сучасній економіці традиційний галузевий поділ втрачає свою актуальність і на перше місце виходять кластери як системи соціально-економічних взаємозв'язків. За твердженням Портера, кластери складаються історично, уряд не може створювати їх. Виходячи з цього твердження постає основне завдання держави - розпізнавати кластери і проводити політику, здатну підтримувати високий рівень конкуренції, що, в свою чергу, буде підвищувати якість послуг, що надаються та рівень прибутковості й конкурентоспроможності регіону в цілому [2].

Кластер — це добровільне об'єднання підприємців, які тісно співпрацюють з науковими установами та місцевою владою з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції та сприянню економічного розвитку регіону. Вони виникають на національному, регіональному, та муніципальному рівнях. Нерідко центром формування кластерів виступають університети або групи науково-дослідних структур та наукових установ. Економічні кластери – це, по своїй сутності, локальні концентрації подібних або взаємодоповнюючих галузей. Вони агрегують виробництво й обмін товарами, послугами, досвідом, талантами й технологіями, водночас слугуючи маяками для вигідного залучення подальших вхідних інвестицій, розробок та інновацій, а також потенційного персоналу. Ініціаторами та координаторами створення кластерів можуть бути як державні та регіональні органи влади та інституції, так і приватні компанії й недержавні об'єднання.

У XXI столітті регіональний кластер став відповіддю дрібних і середніх фірм на виклик мультинаціональних гігантів, здійснюючи функції стратегічного планування та координації учасників, й пропонуючи послуги маркетингу, закупівель, логістики, розвитку людського капіталу. Кластери можуть охоплювати як невелику (10-15 компаній), так і значну кількість підприємств і структур (6-7 тисяч компаній, як, скажімо, в Індії або в Китаї), а також можуть формуватися як з великих, так і з малих фірм в різноманітних видах об'єднань і співвідношень. Вони виникають як у традиційних галузях, так і в high-tech напрямках, як у виробничо-комерційному напрямку, секторі послуг, так і в соціальних сферах [3].

Кластери сприяють підвищенню інноваційності асоційованих підрозділів, створенню нових продуктів, нових компаній і нових робочих місць. Кластерні групи, поєднуючи діяльність підприємців, місцевих державних установ і організацій, наукових та дослідницьких підрозділів, сприяють динамічному зростанню місцевої економіки. Вони створюють широкі можливості для багатьох малих і середніх фірм, які працюють на локальному рівні і не мають шансів самостійно вийти за межі свого регіону, тому є хорошим рішенням як для місцевих компаній, так і для регіональних господарств, для яких кластери можуть стати рушійною силою економічного розвитку. Кластерний підхід є ефективним засобом реалізації економічного потенціалу регіону в контексті його інноваційного розвитку. Інноваційний потенціал кластерів формується та збільшується під впливом мережевої синергії, яка є результатом активної регіональної політики. Механізм створення та розвитку регіональних кластерів забезпечить підтримання життєздатності локальних інноваційних систем, що підсилюють ефект від створення агломерацій і дозволяють виробничим кластерам трансформуватися у інноваційні. Останні є вищою формою розвитку підприємницької діяльності, оскільки втрачається зв'язок з територіальними перевагами. Створення нових кластерів у різних сферах діяльності та просування їх брендів сприяє диверсифікації регіональної економіки.

Кластеризація дозволяє регіональним економікам бути більш стійкими до криз, привертати увагу до екологічних питань, забезпечити подальше збільшення доходної частини місцевих

бюджетів, а також стимулювати економічне зростання на регіональному рівні.

Дослідження економічного розвитку в передових країнах ринкової економіки показали, що фірми, об'єднані в кластери, є інноваційними та креативними, платять вищу заробітну плату своїм працівникам та досягають більшої продуктивності, ніж фірми, які географічно ізольовані, з незначною кількістю місцевих зв'язків. В умовах кластеру фірми та організації розташовані фізично близько одна до одної, вони тісніше співпрацюють та взаємодіють між собою, ніж територіально розділені суб'єкти господарювання. Це призводить до підвищення ефективності їх діяльності та якості продукції (товарів чи послуг), які вони випускають. Місцеве суперництво та конкурентна боротьба може підштовхнути компанії до пошуку шляхів підвищення продуктивності. Коли подібні компанії розташовані поруч одна з одною, відмінності між ними стають більш помітними і порівняння набувають більшої доцільності, бо фірми працюють у схожих умовах. За таких умов легше визначити, яка фірма є успішнішою на ринку, у кого варто запозичити та втілити найкращі практики господарської діяльності.

Системні ефекти кластерного розвитку на економіку регіону та країни полягають у наступному:

Кластери концентрують економічну діяльність у межах «промислових блоків», що є «зв'язаними» ланцюгами співпраці. Така форма дає змогу виявляти пробіли в ланцюгах та заповнювати їх, генеруючи при цьому побічні потоки знань.

Кластер розширює ринок. Співпраця між фірмами, яка зумовлює зростання віддачі від масштабу, сприяє проникненню фірм у нові сегменти.

Розвиток відносин між учасниками кластерів сприяє зростанню конкурентних переваг за рахунок здійснення спільних досліджень і розробок, що генерують колективну ефективність.

Кластер генерує нові ланцюги доданої вартості за рахунок перехресних зв'язків між фірмами, що створює стійкість усієї мережевої системи.

Кластер створює системні синергетичні ефекти, сприяє промисловій «ланцюговій реакції», коли один кластер успішно функціонує та примножує результати діяльності інших кластерів [4].

Однією з важливих економічних функцій держави в умовах змішаної економіки є забезпечення населення необхідними суспільними або колективними благами (*public good*): дорогами, залізницями, маяками, портами, національною безпекою, вуличним освітленням, чистим довкіллям, державною мовою, знаннями, бібліотеками, офіційною статистикою, пам'ятками культурної спадщини тощо. Люди отримують користь від споживання таких товарів чи послуг безкоштовно і використання суспільного блага однією особою не зменшує його доступності для інших осіб. Є чимало суспільних благ, які приносять користь багатьом учасникам господарської діяльності, але окремій фірмі не вигідно оплачувати такі послуги самостійно. Як приклад можна навести маркетингові дослідження, спеціалізовану інфраструктуру та роботу центрів тестування чи сертифікації. Часто в ці суспільні блага вкладається недостатньо інвестицій, однак переваги отримують не лише ті, хто за них платить, а набагато ширша група користувачів. Хоча всі компанії виграють, жодна окрема фірма не зацікавлена у фінансуванні ініціатив щодо підвищення вартості суспільних благ, коли вона не може охопити всі вигоди або обмежити здатність конкурентів отримувати вигоду без оплати. За умови існування кластера, коли є критична маса підприємств, наукових установ, асоціацій, урядових та неурядових організацій, проблема надання суспільних і квазісуспільних благ вирішується легше завдяки колективним зусиллям. Крім того, надати суспільні блага зазвичай є дешевше за таких умов, коли бенефіціари зосереджені в певному регіоні, а не широко розпоршені.

Існує певна закономірність, що як тільки наростає критична маса учасників кластера, привабливість приєднання нових учасників до кластера швидко зростає, що прискорює ріст кластера. Фізичне розташування поблизу великої кількості фірм зменшує транзакційні витрати та збільшує можливості для продажу, тим самим створюючи більші стимули для додаткових фірм долучитися до кластера. Постачальники можуть знизити ціни через ефект масштабу, вигідне розташування виробництва додатково додає переваг. Зростає

чисельність зайнятих, бо найталановитіших працівників приваблює регіон через велику кількість можливостей щодо працевлаштування.

Підприємцям буде вигідно відкривати нові фірми в кластері, оскільки існуючі активи, ресурси, персонал і спеціалізовані ресурси знижують бар'єри для входу. Урядові та наукові установи матимуть підстави для спонсування спеціалізованих програми та інфраструктури для підтримки кластера. Резиденти кластера є часто найбільш досвідченими та вимогливими споживачами продукції кластера, надаючи попередні сигнали для кластерних фірм про майбутні тенденції та потреби споживачів. У міру зростання кластера збільшуються переваги

місяця розташування в його межах для потенційних учасників.

Будучи частиною кластера, фірма підвищує свою конкурентоспроможність на ринку, тобто здатність продавати продукти або надавати послуги ефективніше, ніж це здійснюють її суперники. Фірма є конкурентоспроможною, тому що вона здатна використовувати залучені

ресурси таким чином, щоб краще задовольнити потреби споживачів.

В Україні діють близько 50 кластерних ініціатив та кластерів, 22 з них є на платформі European Cluster Collaboration Platform (ЕССР). Також в останні роки відбувається значна активізація на регіональному рівні. Зареєстровані в Україні 30 кластерних організацій представляють такі види економічної діяльності: ІТ – 31%; АПК – 16%; деревообробна та меблева промисловість – 13%; енергетика – 10%; аерокосмічна галузь – 6% та ін. Найбільш розвинутими та масовими є ІТ-кластери, серед яких за рівнем організації та масштабами діяльності виділяються Львівський та Харківський ІТ-кластери. Серед промислових кластерів відомими є кластери автомобільної галузі «Закарпаття», Херсонський бізнес-кластер (інжиніринг) та меблевий кластер Рівненщини [4].

Україна, не зважаючи на досить високу активність створених кластерів як на місцевому, національному так і на міжнародному рівні, значно відстає в напрямку імплементації державної політики та стратегії. Тож серед основних рекомендацій для підтримки кластерного руху в Україні – це створення відповідної кластерної

політики, яка б координувалась урядом з врахуванням пріоритетних вимог розвитку економіки регіонів, інновацій та вибраної спеціалізації [5].

Україна має розвивати кластерну економіку, яка прискорить інноваційний розвиток країни. Після війни кластерний рух в Україні можливо перезапустити, розвиваючи передусім ті сфери, які будуть здійснювати інвестиції в інновації. Відновлення вітчизняної економіки базуватиметься на зростанні галузей інфраструктури, енергетики та будівництва. В нашій країні часто кластерні ініціативи, які намагаються мобілізувати місцевих виробників і збільшити колективну ефективність шляхом спільних дій учасників кластера, зіштовхуються з проблемами взаємодії із владними структурами. Тому зміцнення механізмів управління кластером потребує більшої уваги з боку ключових міністерств в економічній сфері, регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування у напрямі створення, розвитку та фінансової підтримки кластерів.

Список використаних джерел

1. Ринейська Л. С. Кластери у сучасній глобальній економіці. Ефективна економіка. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4971>
2. Porter M.E. On Competition / M.E. Porter. – Boston: Harvard Business School, 1998. 608 p.
3. Становлення світових кластерів. <https://ucluster.org/universitet/klastery-svit/>
4. Юрчак О. Що необхідно для розвитку кластерів в Україні. <https://gmk.center/ua/opinion/shho-neobhidno-dlya-rozvitku-klasteriv-v-ukraini/>
5. Шийко Л. Кластерні політики в Європі і не тільки. INDUSTRY4UKRAINE. <https://www.industry4ukraine.net/publications/klasterni-polityky-v-yevropi-i-ne-tilky/>

Смолінська С.Д., к.е.н., доцент,
Ясіновська І.Ф., к.е.н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Основними завданнями регіональної політики в умовах воєнного стану є забезпечення економічної незалежності і розвитку регіону. Становлення та розвиток в Україні інституту місцевого самоврядування із самодостатніми місцевими бюджетами та передача місцевим органам влади визначених повноважень обумовлюють формування бюджетного процесу згідно із європейськими стандартами, що водночас передбачає пошук нових напрямів фінансового забезпечення регіонів.

Отже, зважаючи на складові системи управління регіональним розвитком, які необхідні для здійснення ключових трансформаційних перетворень на регіональному рівні, а також мету, завдання та проблеми, які потрібно вирішити, управління регіональним розвитком в умовах воєнного стану, на наш погляд, варто розглядати як сукупність правового, інституційного, організаційного та технологічного напрямів. Відповідно до цих напрямів необхідно здійснювати безперервний, гнучкий та цілеспрямований вплив на соціально-економічний розвиток регіонів як з боку державних органів влади, та і з боку місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування з метою отримання очікуваного позитивного соціально-економічного та політичного результату, узгодженого із цільовими напрямами та завданнями національної державної регіональної політики. Тому управління регіональним розвитком в умовах воєнного стану у загальному вигляді має охоплювати такі основні складові, які характеризують його як невинний та об'єктивний процес, здійснюваний в Україні:

1) Регулювання регіонального розвитку. Сюди належить безпосереднє виконання державними органами влади та органами влади місцевого рівня своїх функцій і повноважень, які спрямовані на ефективний розвиток регіонів.

2) Встановлення порядку здійснення управлінських дій, які повинні бути регламентовані у законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах держави та окремих територіальних одиниць. Сюди також належить гармонізація правової бази української держави у досліджуваній сфері із відповідними нормами та положеннями законодавства розвинутих європейських країн.

3) Регулювання повноважень інституційних органів. Маємо на увазі законодавчу регламентацію прав, обов'язків та повноважень тих інституцій, які покликані забезпечувати процес здійснення управління на рівні регіонів у напрямі їхнього ефективного розвитку.

Всі ці складові управління повинні бути спрямовані на реалізацію мети – забезпечення ефективного, невинного та прогресивного регіонального розвитку для того, щоб сприяти результативним соціально-економічним трансформаціям на рівні окремих територіальних одиниць та покращувати добробут населення в умовах воєнного стану.

Уся система управління регіональним розвитком повинна ґрунтуватися на стратегічному плануванні, дотримуючись якого держава має можливість регулювати, координувати та планувати розвиток регіонів на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу. Основним інструментом цього повинна бути оновлена Державна стратегія регіонального розвитку.

Поряд із цим, у період виходу з кризи та посткризовий період, зумовлений воєнними діями в Україні, для системи управління регіональним розвитком пріоритетного значення набувають стимулювання інноваційних напрямків розвитку регіону з урахуванням наявного на місцевому рівні ресурсного потенціалу. Адже саме інноваційний аспект здатен стати тим рушієм, який забезпечуватиме невинний та прогресивний розвиток територій української держави.

Здобутки в інноваційній сфері треба орієнтувати на комплексний розвиток внутрішнього (локального регіонального та загальнонаціонального) ринку, тобто за допомогою новітніх технологій та наукових розробок необхідно підвищувати рівень виробництва на національному ринку, який повинен зважати на потенційні можливості окремих регіонів. Також необхідно

підвищувати рівень професіоналізму жителів регіонів з метою покращення забезпечення населення робочими місцями, кількість яких повинна неухильно зростати поряд із активізацією регіонального виробництва та розвитком внутрішніх ринків.

Розвиваючи внутрішній ринок необхідно стимулювати міжрегіональну кооперацію та інтеграцію, а також спеціалізацію окремих регіонів. Це дасть можливість покращити функціонування територій через ту діяльність, яка найкраще розвивається в тій чи іншій місцевості, а також об'єднати зусилля та потенціал регіонів у напрямі вирішення спільних проблем.

Загалом, для досягнення стабільного збалансованого регіонального розвитку в умовах воєнного стану серед пріоритетів управління регіональним розвитком та державної регіональної політики на найближчу перспективу в Україні стратегічного значення набувають:

1) Стимулювання розвитку співпраці між регіонами, для чого необхідно скеровувати управління регіональним розвитком на те, щоб оптимально та ефективно використовувати потенціал територій та наявні там ресурси, стимулювати збільшення робочих місць та розширювати ємність ринкового середовища. Активізувати міжрегіональне співробітництво у економічній сфері можливо, переглянувши механізм застосування угод щодо регіонального розвитку між урядом та регіонами шляхом їхнього спрямування на фінансування переважно міжрегіональних проектів і спільних заходів у рамках національних проектів. Потрібно відмовитися від усталеної в Україні в рамках чинних угод практики фінансування локальних об'єктів сфери житлово-комунального господарства, інженерних мереж та соціальної інфраструктури.

Міжрегіональне співробітництво поступово заявляє про себе як про найефективніший інструмент вирішення спільних проблем регіонів та є чинником формування консолідованого господарського простору в межах країни. Проте на сьогодні міжрегіональне співробітництво розвинене недостатньо і реалізується, переважно, на рівні угод між обласними радами. Така ситуація вимагає розробки відповідного інституційного забезпечення його розвитку, зокрема

через створення Стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва.

2) Вживання з боку управління регіональним розвитком заходів для того, щоб зміцнювати позиції міст та населених пунктів, які розміщені в межах визначених адміністративно-територіальних одиниць. До цього процесу необхідно долучати депресивні території та райони периферії, щоб стимулювати загальний соціально-економічний розвиток регіонів держави. Реальною основою цього можуть стати удосконалення соціальної інфраструктури та житла, модернізація міського транспорту, розбудова регіональних інфраструктурних проєктів тощо.

3) Забезпечення кращої комунікації між розвиненими регіонами в країні та відсталими для того, щоб поліпшити локальну та регіональну доступність. З цією метою потрібно скеровувати управління регіональним розвитком на те, щоб покращувати будівництво доріг, удосконалювати транспортні зв'язки, уніфікувати інфраструктурне забезпечення регіонів та активізувати взаємозв'язки між суб'єктами в енергетичній сфері.

4) Посилення уваги з боку управління регіональним розвитком до місцевих громад у напрямі поліпшення інвестиційного клімату на цих територіях та підвищення рівня залучення інвестиційних ресурсів. Це потрібно перш за все для того, щоб підвищити життєвий рівень населення в цих регіонах.

Першочерговий акцент необхідно ставити на капіталовкладеннях в сферу охорони здоров'я населення, в освіту та промисловість.

5) Удосконалення системи планування і виконання місцевих бюджетів. Цільове використання коштів, а також їхню достатність можна забезпечити через подальше поступове поширення програмно-цільового методу бюджетування та поширення середньострокового планування і виконання місцевих бюджетів. Поки що цими інструментами охоплено незначну частину місцевих бюджетів і лише у вигляді експерименту. Програмно-цільовий метод бюджетування дозволить поступово сформувати економічно забезпечені територіальні громади, здатні більшою мірою самостійно вирішувати нагальні питання.

6) Підвищення дієздатності агентств регіонального розвитку, що на сьогодні як інститути самоорганізації громадянського суспільства, здатні на місцях узгодити і синтезувати інтереси бізнесу, влади та громади; зважати на економічні, екологічні, соціальні та інші складові комплексного, збалансованого соціально-економічного розвитку регіону; сприяти формуванню позитивного іміджу регіону як у межах України так і за кордоном.

7) Здійснення моніторингу розвитку регіонів у стратегічній перспективі, за допомогою якого стане можливим оперативне реагування на ситуацію та достовірне прогнозування соціально-економічного розвитку окремих територій, підвищення ефективності діяльності місцевих органів влади, виявлення потенціалу регіонів у напрямі покращення їхнього функціонування та підвищення рівня добробуту населення.

Отже, формування ефективно діючої системи управління регіональним розвитком в Україні в умовах воєнного стану є необхідним та об'єктивно невідкладним процесом, адже впровадження в життя оновлених підходів, покликаних забезпечувати трансформаційні зміни на регіональному рівні, є нагальною потребою розвитку української держави. Ця необхідність зумовлена як потребою виходу з кризи, пов'язаної з воєнними діями, так і умовами реалізації євроінтеграційних прагнень України. При цьому необхідно зважати на новітні тенденції регіонального розвитку в розвинутих країнах ЄС та відповідним чином удосконалювати систему управління регіональним розвитком, тому що від цього залежить конкурентоспроможність регіонів зокрема та України загалом у нинішньому ХХІ столітті.

Сташишин А.В., к.е.н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

Європейський досвід регіонального управління: уроки для України

Початок ХХІ століття став справжнім випробуванням на «зрілість» для української держави та громадянського суспільства. Помаранчева революція (2004-2005 рр.), Революція Гідності (2013-2014 рр.), агресія росії та тимчасова окупація нею Криму і частини Донецької та Луганської областей (2014 р.), а також велика відкрита війна росії на знищення України (з 24 лютого 2022 р.).

Кожне потрясіння відкривало для України нові можливості, проте також породжувало виклики та завдавало втрат та збитків.

Розвиток держави залежить від різних чинників, але ключовими є суверенітет на своїй території, чисельність та структура населення, наявність та спроможність національної економіки, інфраструктура, що об'єднує державу.

Аналізуючи фактичну ситуацію, визначивши внутрішні та зовнішні переваги та обмеження, можливі ризики та загрози, органи державної влади формують та реалізують свої політики. Формування та реалізація нової політики регіонального розвитку потребує саме такого всебічного аналізу та оцінки поточної ситуації, яка пов'язана з війною та її впливом на ситуацію в Україні як в цілому, так і в регіонах/територіальних громадах.

Негативні результати реалізації державних програм уряду України, цільових програм регіонального розвитку були пов'язані з організаційними, методичними, економічними проблемами, відсутністю відповідного законодавства і нормативного забезпечення. Програмно-цільове планування в нашій країні здійснюється виходячи з необхідності раціонального розподілу бюджетних коштів, що спрямовуються на регіональний розвиток. На відміну від зарубіжних країн, де в основі розробки цільових програм лежать безпосередньо специфічні проблеми того чи іншого регіону, у нас було створено велику кількість програм, що розрізняються за цілями, обсягами

фінансування, охопленням населення і територій. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2027 року, яка була затверджена у 2020 році, стала головним планувальним документом державної регіональної політики України на 7 років з синхронізацією українського планувального циклу із європейським. Стратегія є цілісним планувальним документом, який має чіткі територіальні виміри, орієнтує державну регіональну політику на досягнення трьох стратегічних цілей, які є визначальними для держави та її регіонів. Стратегія визначила окремі типи функціональних територій, щодо яких мають застосовуватись нові інноваційні інструменти розвитку. В розвиток положень Стратегії було підготовлено відповідне законодавче забезпечення, яке, на жаль, не було ухваленим до початку нової великої війни з росією.

Політика регіонального розвитку ЄС на період до 2020 р. акцентувала увагу на таких напрямках: сприяння і стимулювання розвитку сільських територій; активізація діяльності, пов'язаної зі зменшенням безробіття, забезпеченням зайнятості (насамперед – серед молоді); запровадження соціальних інновацій (у тому числі забезпечення соціального залучення осіб з особливими потребами до активної трудової діяльності); забезпечення конкурентоспроможності підприємств, насамперед малих і середніх; фінансова підтримка розвитку територіальної кооперації тощо. Політика регіонального розвитку ЄС не є консервативним, застиглим, процесом – це гнучка, органічна політика, що модифікується, видозмінюється та вдосконалюється під впливом ризиків як внутрішнього, так і зовнішнього походження, нових геополітичних умов і викликів глобалізації, суб'єктом та об'єктом яких у XXI ст. стає Європейський Союз.

ЄС інвестує на місцевому рівні через свою регіональну політику. Адресований усім регіонам і містам ЄС, він містить заходи для стимулювання економічного зростання та створення робочих місць і покращення якості життя шляхом стратегічних інвестицій. Завдяки цій активній формі солідарності ЄС люди в менш розвинутих регіонах можуть скористатися можливостями, які відкриває найбільший ринок у світі.

Регіональна політика ЄС працює над змінами в 5 ключових сферах: інвестування в людей шляхом підтримки доступу до можливостей працевлаштування, освіти та соціальної інтеграції; підтримка розвитку малого та середнього бізнесу; посилення досліджень та інновацій через інвестиції та робочі місця, пов'язані з дослідженнями; поліпшення стану навколишнього середовища через масштабні інвестиційні проекти; модернізація транспорту та виробництва енергії для боротьби зі зміною клімату, з акцентом на відновлювані джерела енергії та інноваційну транспортну інфраструктуру.

Регіональна політика ЄС спрямована на те, щоб допомогти кожному регіону досягти свого повного потенціалу через підвищення конкурентоспроможності та рівня соціально-економічного розвитку найбідніших регіонів за рахунок: стимулювання інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання у них; підвищення доступності, надання якісних товарів та послуг; збереження навколишнього середовища; заохочення інновацій та підприємництва; створення нових робочих місць; подолання регіональної нерівності. Такі напрями стимулювання регіонального розвитку можуть бути доцільними в умовах фінансової децентралізації в Україні.

Зарубіжний досвід є корисним для України з позицій стимулювання соціально-економічного розвитку її регіонів в умовах децентралізації за такими напрямами: збільшення питомої ваги доходів та видатків місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України до рівня економічно розвинених країн; збільшення питомої ваги податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів України; зниження залежності місцевих бюджетів від трансфертів за цільовим призначенням (субвенцій), кошти яких органи місцевого самоврядування не мають повноважень розподіляти самостійно. Аналіз зарубіжного досвіду стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів показав, що в умовах фінансової децентралізації цьому сприяє реалізація таких заходів: перерозподіл функцій управління та відповідальності на користь органів місцевого самоврядування; надання місцевим органам влади та управління права щодо формування коштів бюджетів через регулювання ставок податків місцевого рівня, а також права щодо розподілу таких коштів;

підвищення рівня диверсифікації бази оподаткування регіонів, зокрема за рахунок розширення доходної бази місцевих бюджетів. На відміну від розвинених країн світу, у вітчизняній практиці процес забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів за допомогою бюджетних інструментів знаходиться на стадії формування. Це дозволяє обрати ефективні інструменти стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів в умовах становлення децентралізаційних процесів в Україні.

Певні періоди часу в європейських країнах стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів супроводжується трансформацією основних цілей регіональної політики. Зростання місцевих видатків у розвинених країнах світу сприяє забезпеченню соціально-економічного розвитку регіонів завдяки тому, що значна частина коштів спрямовується на зростання суспільного добробуту (наприклад, через громадські видатки на соціальний захист), підвищення рівня освіти (а саме, видатки на початкову освіту, соціальне виховання тощо), цивільне будівництво (наприклад, видатки на будівництво та утримання громадських об'єктів, таких як дороги, річки, житло і парки) тощо. Зарубіжний досвід щодо стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів за допомогою фінансових інструментів свідчить про те, що в багатьох розвинених країнах світу реформи в частині перерозподілу повноважень і функцій між державними і місцевими органами влади та управління на користь останніх і відповідно надання їм належного фінансового забезпечення є корисними для прискорення соціально-економічного розвитку їх регіонів. Слід звернути увагу на те, що регіональна політика розвинених країн, вирішує в першу чергу соціальні, а не економічні проблеми. Однак діє вона через економіку. До основних видів допомоги в рамках регіональної політики належать дотації, пільгові позики, створення інфраструктури, податкові пільги. Європейський досвід поєднання зазначених заходів буде вельми корисним як з точки зору теорії, так і з точки зору практики формування та реалізації регіональної політики України. Таким чином, використання європейського досвіду формування та реалізації регіональної політики дасть змогу значно підвищити ефективність такої політики в Україні.

Проте запозичення має відбуватись з урахуванням особливостей державної політики України та відмінностей регіонів нашої держави.

Попри продовження війни уже сьогодні ми маємо планувати, як відновлення уражених територій, так і створення умов для якомога швидшого повернення додому українських біженців, повернення у місця постійного проживання значної частини вимушених переселенців, відновлення місцевої, регіональної та національної економіки.

Розвиток регіонів впливає на стан економіки через економічні відносини між державою та її регіонами. Соціально-економічний розвиток регіонів у період відновлення України буде поступовим процесом, який має відповідати національним пріоритетам, забезпечувати зростання регіональних доходів та супроводжуватися поліпшенням умов людського існування через забезпечення громадян матеріальними та суспільними благами. Як показує міжнародна практика, в країнах ЄС спостерігається підвищення ролі регіонів, тому дедалі більше заохочується розвиток місцевих програм, що відповідає курсу на децентралізацію управління. Все це вимагає по-новому оцінити чинні планувальні документи, зокрема Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2027 року, оцінити нові обмеження в країні, обумовлені війною та нові можливості від набуття кандидата на членство у ЄС та підготувати реалістичні, але водночас амбітні, плани відновлення та розвитку країни, розуміючи при цьому, що такі плани є частиною державної регіональної політики. Водночас ми не можемо забувати про якомога швидше налагодження регіональної економіки умовного тилу, яка є важливим фактором нашої стійкості у війні.

Харченко Ю.П., к.держ.упр.,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6181-548X>

БЕЗПЕКОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Українська держава і суспільство у XXI столітті зазнали справжнього випробування на зрілість. Спочатку Помаранчева революція 2004-2005, Революція Гідності 2013-2014 років, а потім агресія Росії та тимчасова окупація нею Криму і частини Донецької та Луганської областей в 2014 році, а також велика відкрита війна росії на знищення України в 2022 році - кожне потрясіння приносило виклики та втрати, але водночас відкривало, нові можливості для України

До традиційно притаманних викликів, які поставали перед Україною перед війною, додався новий, безпековий. Нові завдання, які з різних причин навіть не розглядалися під час планування, відтепер стали домінуючими і ще довго матимуть негативний вплив на Україну та регіон.

Розвиток країни залежить від ряду факторів, але стрижнем є суверенітет території, чисельність і структура населення, наявність і потужність національної економіки, інфраструктура, що з'єднує країни.

На основі аналізу об'єктивної ситуації, визначення внутрішніх переваг та обмежень, врахування можливих ризиків/загроз зовнішнього характеру, компетентні на те органи влади держави формують та реалізують свої політики.

Тому розробка нової парадигми регіонального розвитку вимагає комплексного аналізу та оцінки поточної ситуації, пов'язаної з війною, та ситуації в Україні в цілому, регіонах і територіальних громадах.

Це зокрема:

Окупація українських територій.

Інфраструктурні руйнування

Примусова міграція

Позбавлення транзитного потенціалу

Деіндустріалізація промислових міст та регіонів

Окупація українських територій. Станом на кінець жовтня 2022 року частина української території є окупованою, на значній частині проходять активні бойові дії, звільнені території частково заміновані.

Ворог намагається знищити всі можливості для українського експорту морським шляхом, який є основним експортним шляхом української продукції, особливо продовольства. Альтернативні варіанти доставки не задовільняють потреби в короткостроковій перспективі.

Примусова міграція. Мільйони українців залишили свої домівки як у районах, де бойові дії тривали, так і в районах, де бойових дій не було. Значна частина виїхали за кордон. Станом на травень 2022 року понад 11 мільйонів українців були змушені покинути місця свого постійного проживання [1].

Про внутрішньо переміщених осіб: деякі з них, які на початку війни жили в інших куточках України, вже повернулися додому. Повернулися з-за кордону більше 1 мільйона людей і внутрішньо переміщених осіб теж небагато.

За даними ООН з 24 лютого до 30 вересня з України виїхало 13,4 млн осіб, а повернулося – 6,3 млн осіб. Значною залишається і кількість внутрішньо переміщених осіб – за даними Міжнародної організації міграції, майже 7 млн осіб наприкінці серпня, з них зареєстровано як ВПО 3,2 млн осіб.

Як свідчить міжнародний досвід, чим довше відсутні умови для повернення, тим менше людей повернеться на своє попереднє місце проживання, якщо такі умови настануть. Тому з високою ймовірністю можна припустити, що значна частина з тих, хто зареєструвався як ВПО за новим місцем проживання можуть не повернутись у місця звідки вони виїхали і це суттєво вплине на систему розселення в Україні та розміщення продуктивних сил в українських регіонах.

Найбільше людей виїхало з Харкова та Харківської області, Києва та Київської області (понад 200 тисяч осіб на місто і область) а також Донецької (понад 500 тисяч), понад 100 тисяч осіб виїхало з Запорізької, Херсонської, Миколаївської, Дніпропетровської, Луганської областей. Якщо щодо Києва та Київської області є досить

високі очікування повернення, то щодо інших областей такі очікування не є надто оптимістичними.

Інфраструктурні руйнування. Під час війни Росія знищила тисячі об'єктів інфраструктури, в тому числі критично важливі для відновлення та розвитку регіону (руйнування триває досі, тож точну кількість знищених наразі оцінити неможливо). Об'єкти соціального характеру для переходу через мости, будинки та повернення людей.

Оцінка руйнувань ще не завершена, оскільки деякі райони наразі недоступні. Росія також продовжує завдавати ракетних ударів по містах, віддалених від лінії фронту, і кількість знищених об'єктів продовжує зростати через артилерійські та бомбові удари по лінії фронту України та містам і селищам уздовж її північно-східного кордону.

Прикордонні території Чернігівської, Сумської, Харківської, Запорізької області чи не щодня піддаються ворожим обстрілам, що стримує повернення людей у місця свого традиційного проживання та відновлення пошкодженого житла чи інфраструктури.

Позбавлення транзитного потенціалу. До війни Україна утвердилася як потужна транзитна країна, що служила мостом між Європою та Азією. Через Україну пройшла низка міжнародних транспортних шляхів, планується будівництво ще кількох. У нинішній ситуації цей потенціал уже давно явно втрачено, що, у свою чергу, призведе до суттєвого зниження економічних можливостей розвитку більшості територій України, прилеглих до російського та білоруського кордонів.

Втрата транспортного потенціалу, закриті кордони на сході та півночі змінюють пріоритети планування та відновлення/будівництва доріг, відкриття нових транспортних коридорів.

Деіндустріалізація промислових міст та регіонів. Найбільших руйнувань зазнали і кожного дня продовжують зазнавати промислові міста і регіони України. Серед них зруйновані найбільші меткомбінати ім. Ілліча та Азовсталь групи Метінвест, сильно пошкоджено Лисичанський та Кременчуцький НПЗ, багато підприємств чи цехів підприємств Харкова, Києва, Чернігова, Миколаєва, Сум, Охтирки і багатьох інших. Через війну та можливість

захоплення понад 150 компаній намагаються вивезти свою техніку та особовий склад з передової до центрально-західного регіону України.

Відбувається вимушена деіндустріалізація міст і регіонів, що визначає промисловий потенціал України. Вказаний факт має колосальний вплив на цей час і вплине на розміщення продуктивних сил на українських територіях у майбутньому та акцентує вірогідність повернення людей у повоєнний період саме у ці промислові міста та регіони. [2] Однак, незважаючи на триваючу війну, є нагальна потреба у плануванні та створенні оптимальних умов для відновлення постраждалих територій, якнайшвидшого повернення українських біженців в Україну та повернення значної частини вимушених переселенців на постійне місце проживання, для відродження регіональної, регіональної та національної економік.

Все це вимагає по-новому оцінити нині чинні планувальні документи, зокрема ДСРП-2027, оцінити наші нові обмеження. Водночас, не можна забувати про створення звичайного тилового регіонального господарства, що є важливим чинником нашої стійкості у війні. Таким чином, сьогоднішня війна в Україні – це негативні довгострокові наслідки та обмеження майбутнього розвитку на багато років.

Список використаних джерел

1. Відбудова України буде найбільшим внеском у підтримку глобального миру – промова Президента на Міжнародній конференції з питань відновлення України в Лугано [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.president.gov.ua/news/vidbudova-ukrayini-bude-najbilshim-vneskom-u-pidtrimku-globa-76261>
2. <https://www.csi.org.ua/news/pro-vidnovlennya-ta-regionalnyj-rozvytok-pislya-vijny/>

Бондаренко Д.М., здобувач наукового ступеня доктора
філософії
**Національний технічний університет «Дніпровська
політехніка», Україна**

ОБГРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ПРІОРИТЕТНИХ ГАЛУЗЕЙ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

При розробці Плану відновлення України в післявоєнний період Національна Рада, експерти і робочі групи детально вивчили досвід зарубіжних країн і становлення їх економік безкризовими і конкурентоспроможними з метою використання певних підходів для виходу України з економічної кризи. І хоч не можна абсолютизувати механізми господарювання, властиві високорозвиненим країнам у період криз, доцільно брати до уваги їх тенденції і підходи до вирішення проблем з метою застосування їх досвіду в Україні за наявності подібних умов. Так, якщо порівняти прийнятий План відновлення України [1], розроблений для ліквідації наслідків ганебної російської агресії і війни з Планом виходу з економічної кризи Германії (програма Людвіга Ерхарда) «Добробут для всіх», яка увійшла в історію під назвою «Німецьке економічне диво», з планом відновлення японської економіки «Стратегія швидкого економічного розвитку в період післявоєнної кризи», Політикою реформ і відкритості в Китайській Народній Республіці, досвідом виведення Польщі з «індустріально розвинутого соціалізму» і перехід до стійкої ринкової економіки, програмами розвитку інших країн [2], можна побачити, що кожна країна в період ліквідації економічного занепаду боролась за максимальне зниження безробіття, зростання продуктивності праці і на цій основі досягнення добробуту народу, стійкості економіки та її ринкового спрямування. Але План відновлення України в напрямках виходу з кризи, у тому числі і з напрямку підвищення якості життя народу, не містить заходів щодо масового створення робочих місць. В умовах величезної інфляції і максимального рівня безробіття не передбачені заходи і щодо надання можливостей фахівцям з вищою і середньою спеціальною освітою реалізовувати отримані знання. Тому першим вагомим кроком підйому

України повинно стати працевлаштування працездатного населення, відновлення в суспільстві віри у можливість реалізації професійних якостей в країні, яка є батьківщиною, де влада надійно захищає права громадянина, передбачені Конституцією України, і створює умови зростання життєвих сил.

У Плані відновлення України пріоритетні реформи, галузі та програми їх відновлення обирались за критерієм можливості створення доданої вартості. Це обґрунтовано результатами аналізу структури галузей економіки України. Сьогодні вона показує, що більшість галузей уособлюють в собі характерні риси забезпечення продукції споживання, а частка продукції галузей, діяльність яких спрямовується на підтримку сталого розвитку, зменшується. Тому цю тенденцію не можна вважати прогресивною, оскільки економічна міцність держави і її стійкий розвиток залежать не тільки від галузей, що нарощують продукцію споживання, а й від галузей промисловості, які, крім підвищення доданої вартості, також створюють умови для підвищення потенціалу інноваційно-інвестиційного розвитку народного господарства країни. Тому метою Плану відновлення визначено не просто відновлення знищених та зруйнованих об'єктів, а й кардинальна трансформація економіки держави до економічного простору Європейських країн на принципах «зеленої економіки». До пріоритетних галузей при відновленні України були віднесені: машинобудування, сільське господарство, металургійна і деревообробна промисловості, будівельний сектор, інформаційні технології й оборонна промисловість.

Український інститут майбутнього (від 01.10.2021 р.) надав своє бачення галузевого складу економіки України стосовно її стратегічних пріоритетних напрямів розвитку. До нього були включені: авіабудування, військово-промисловий комплекс, космічна діяльність, електронна і радіоелектронна галузі, машинобудівні галузі (верстатобудування), хімічна галузь, виробництво на основі титану та магнію, легка промисловість, переробні галузі в агропромисловому комплексі.

Порівняння переліку пропонованих галузей Українським інститутом майбутнього і прийнятих у Плані відновлення, пропонованих урядом України, показує відповідність пріоритетних

галузей, хоча аналітичне обґрунтування, яке так необхідне в умовах невизначеності, непередбачуваності і непрогнозованості подій, в яких функціонує економіка України, не здійснено. Очевидно при виборі пріоритетних галузей необхідно виходити з аналізу потреб країни і її населення та з огляду на відновлення насамперед тих галузей, які створюють економічний фундамент для життя людей і підтримки інших галузей і процесів розвитку життєдіяльності суспільства. Орієнтуючись на європейський та інші види ринків, Україні слід виробництві на опануванні конкурентоспроможної продукції із застосуванням світових стандартів. Сьогодні в Україні продовжує існувати сировинна модель економіки, однак в Плані відновлення на цей аспект увага не була зосереджена. Зараз Україна пишається тим, що імпортує українську пшеницю, і надає допомогу населенням країн, де існують проблеми з продовольством. І це з гуманної точки зору надзвичайно важливо. Але таку позицію не можна вважати нормою, оскільки вироби з пшеничного борошна (що є найважливішим ресурсом) – крупи, кондитерські й макаронні вироби можуть виготовлятися у самій країні, щоб не імпортувати їх з інших країн, адже ціна на них постійно збільшується в умовах стрімкої інфляції. Імпорт цих виробів може стати недосяжним для суттєвої частки українського населення. Тому вибір перспективних галузей для розвитку країни повинен здійснюватися і з позиції прямої вигоди для народу України з урахуванням зростання його зайнятості і продуктивності праці, які необхідно включити у склад критеріїв вибору.

Ключовим терміном під час розроблення Плану відновлення України в післявоєнний період стало поняття «відновлення», хоча більш міським в умовах руйнувань промисловості країни є вживаний раніше термін «відтворення». За час війни зазнали руйнування багато провідних підприємств промисловості: МК «Азовсталь», ПрАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча», Авдіївський коксохімічний завод, завод «Антонов», Кременчуцький нафтопереробний завод «Укртатнафта», Одеський нафтопереробний завод, ЗАТ «ЛНІК» та багато ін. Їх важливість для створення доданої вартості в країні складно переоцінити. Для їх відновлення потрібно багато коштів і людських ресурсів, чітких організаційних механізмів їх

використання. Окремо слід зазначити, що безробітними залишилися і фахівці, які мають досвід і необхідну кваліфікацію для участі у відновлювальних процесах за фахом. Для цього потрібно тільки створення умов праці, своєчасної і достойної оплати, а також підтримки в країні цінової стабільності. Таку діяльність може здійснити спеціальний орган влади, в який повинні ввійти найкращі фахівці, обізнані з виробничою та організаційною специфікою і технологіями зруйнованих підприємств, які зуміють їх відновлювати, формуючи, зберігаючи і нарощуючи ресурси, вболіваючи за майбутнє своїх надбань і їх використання.

Слід підкреслити надзвичайну важливість формування подібних центрів відтворення підприємств, пам'ятаючи, що недостатня компетентність владного ресурсу України, починаючи з набуття незалежності, вже мала хибні результати. З 1991 р. ВВП України впало на 28 %, тоді як ВВП Польщі зросло на 213 %, а Туреччини – на 240 % [3].

Практично не розглянутими в Плані відновлення України залишилися аспекти впровадження прийнятих заходів у просторі господарювання, хоча зрозуміло, що вони будуть реалізовуватись в конкретних областях, містах, районах і громадах та їх спільній інфраструктурі. Це обумовлює необхідність структуризації національного Плану відновлення України за територіальною ознакою. Для визначення планів (реанімації) господарських регіонів повинні бути залучені органи місцевої влади і місцевого самоврядування, представники суб'єктів господарювання, суспільних організацій і активного населення. Першочерговим кроком повинно стати проведення аналітичних досліджень стану і можливостей областей задовольняти потреби жителів і виробничих процесів життєдіяльності суспільства нині і в майбутньому. Дані такого аналізу нададуть уявлення про структуру галузей областей, допоможуть визначити з них ключові, які формують економічний стан регіону, і виявити галузі, які треба суттєво оновлювати або виводити зі складу економічних систем.

Конкретно відокремленим повинен стати і перелік проблем ресурсного забезпечення області, проаналізований стан виснаженості їх основного (техніко-технологічного) капіталу необхідність стійкого

відновлення інфраструктурного простору галузей, які обслуговують географічно наближені території. Для розроблення і реалізації стратегічного Плану стає необхідним створення підрозділу міжгалузевого або загальногалузевого реформування області. В його склад повинні бути включені особистості, які здатні акумулювати зусилля щодо інформаційного, ресурсного, фінансового, трудового, технологічного, технічного та іншого забезпечення не тільки розробки Плану відновлення, а і його безпосереднього виконання. Необхідним є також залучення працівників зруйнованих об'єктів, які найбільше потерпілих під час воєнних дій. Заплановані кроки з відтворення галузей в областях повинні бути чітко сформульовані, здійснюватись під жорстким контролем їх виконання. Це підвищить довіру людей до органів виконавчої влади, владних дій, активізує їх участі у спільних справах та об'єднає зусилля нації в тяжкий післявоєнний час.

Список використаних джерел

1. План відновлення України: представлено на Міжнародній конференції з питань відновлення України (URC 2022) у м. Лугано (Швейцарія), 4–5 липня 2022 р. URL: <https://ua.urb2022.com/plan-vidnovlennya-ukrayini>
- 2 .Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. 2019. № 1(686). С. 75–89. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6678/1/Економічне%20відновлення%20і%20розвиток%20країн%20після%20збройних%20конфліктів%20та%20воєн%20невтрачені%20можливості%20для%20України.pdf>
3. Длігач А. Успішна країна – результат впровадження чіткої стратегії економічного зростання. *Економічна правда*. 2020. 16 листоп. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/10/16/666329/>.

Юрченко І.М., студентка,
Науковий керівник: к.е.н., доцент **Смолінська С.Д.**,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНИ

Конфлікт між Росією та Україною сколихнув всю світову економіку. Ціни на сировину, включно з енергоносіями, різко зросли через зростання невизначеності щодо перебоїв у постачанні. Крім того, санкції та торговельні обмеження були накладені на російські банки, підприємства та фізичних осіб. Нарешті, конфлікт спричинив масштабну кризу біженців, коли понад чотири мільйони українців покинули свою країну. Все це, ймовірно, сприятиме посиленню невизначеності в економіці, серед підприємств, домашніх господарств і фінансових ринків.

Війна завдала Україні великих збитків, жертви серед цивільного населення та військових сягають десятків тисяч. Крім загиблх людей і поранень, економічні збитки є величезними і мають різні форми:

- Приватне споживання в Україні впало на 25-30%.
- Щоб фінансувати війну, український уряд запровадив інфляційний податок разом із позиками, грантами та фінансуванням центрального банку.
- Аналіз минулих конфліктів показує, що освіта та втрати людського капіталу, ймовірно, матимуть стійкі наслідки, які необхідно негайно вирішити.
- Вторгнення Росії зруйнувало українську економіку, яка, за прогнозами Світового банку, цього року скоротиться на 35 відсотків . Бойові дії вигнали мільйони людей з їхніх домівок, перекрили доступ до портів країни, порушили сільське господарство та збільшили витрати на оборону.
- Україна, ймовірно, зіткнеться з дефіцитом бюджету в 38 мільярдів доларів у 2023 році. З кожним днем війни витрати на

післявоєнну реконструкцію, які наразі оцінюються в 349 мільярдів доларів, зростають усе більше.

У день початку вторгнення фінансові ринки в усьому світі різко впали, а ціни на нафту, природний газ, метали та продовольчі товари різко зросли. Хоча високі ціни на сировинні товари були одним із ризиків, які вже визначені як потенційно руйнівні для відновлення економіки, ескалація конфлікту збільшує ймовірність того, що ціни на сировинні товари залишатимуться вищими набагато довше.

Очевидно, що криза сильно вплинула на і без того напружений автомобільний сектор через різні дефіцити та високі ціни на товари та сировину: метали, напівпровідники, кобальт, літій, магній.

Авіакомпанії та компанії, що займаються морськими вантажними перевезеннями, також постраждають від підвищення цін на паливо, причому авіакомпанії знаходяться в зоні найбільшого ризику. По-перше, на пальне, за оцінками, припадає близько третини їхніх загальних витрат. Зрештою, у авіакомпаній залишається мало можливостей для зростання витрат, оскільки вони продовжують стикатися зі зниженням доходів через вплив пандемії.

За підсумками перших трьох кварталів 2022 року падіння ВВП в Україні оцінюється на рівні 30%, що на 10% більше ніж у 2021 році. Загалом протягом останніх років ВВП України постійно падало, спочатку через поширення пандемії, а пізніше через агресію Росії. [1] Динаміку зміни ВВП України та рівня інфляції у 2020-2022 роках наведено на рис. 1.

За даними НБУ інфляція цього року перевищить 30%, отже в середньому продукція подорожчала на третину порівняно минулим роком. При цьому НБУ стверджує, що наступні роки вона буде зменшуватись. Так, наприклад, у 2023 році інфляція прогнозується на рівні 20,7%, а у 2024 вже 9,4%. [2]

Рівень безробіття у другому кварталі 2022 року перейшов позначку у 35%. Для порівняння у 2021 році він становив 10,3%, у 2020 - 9,9%. Ми спостерігаємо зростання більше як у 3 рази. Проте цей показник міг бути і вищим, оскільки вагома частина населення мігрувала чи є мобілізованою. [3]

Поруч із рівнем безробіття варто розглянути і рівень реальної заробітної плати. У державному секторі спостерігається невелике

зменшення зарплати, тоді як у приватному він становить від 25-50%. Показник є таким великим передусім через те, що ціни на ринку зростають, а зарплати не змінюються або ж навпаки скорочуються і від цього страждає купівельна спроможність. Показники рівня безробіття та реальної заробітної плати у 2020-2022 роках наведено на рис. 2.

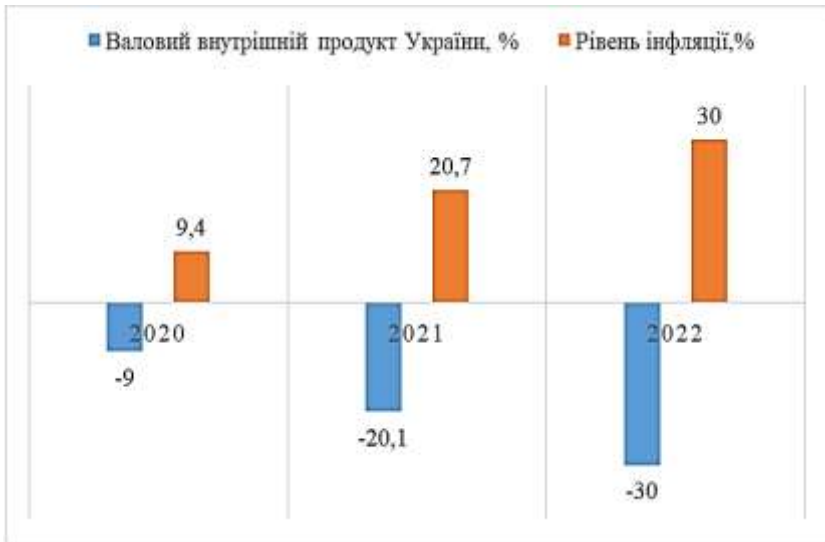

Рис. 1 Динаміка зміни ВВП України та рівня інфляції у 2020-2022 роках

Джерело [1,2]

Середній індекс реальної заробітної плати у 2022 році становить лише 82,5%, що на 30% менше від ідентичного показника у 2021 році. Підприємства щоб вижити на ринку змушені або скорочувати персонал або зменшувати виплати, передусім малі та середні. [4]

Отже, війна є трагедією для українського народу та окрім цього вона спричинила багато негативних наслідків в:

- товарних ринках (особливо продуктів харчування та енергії);
- логістичних мережах;
- ланцюгах постачання;
- прямих іноземних інвестиціях;

- окремих секторах.

В Україні за час повномасштабного вторгнення рівень ВВП скоротився на, рівень інфляцій зріс на третину, рівень безробіття становить на 35%, а реальна заробітна плата 82,5%.

Економічні наслідки війни не були стримані для України, оскільки спіральне зростання цін на продовольство та енергоносії завдало болісних втрат.

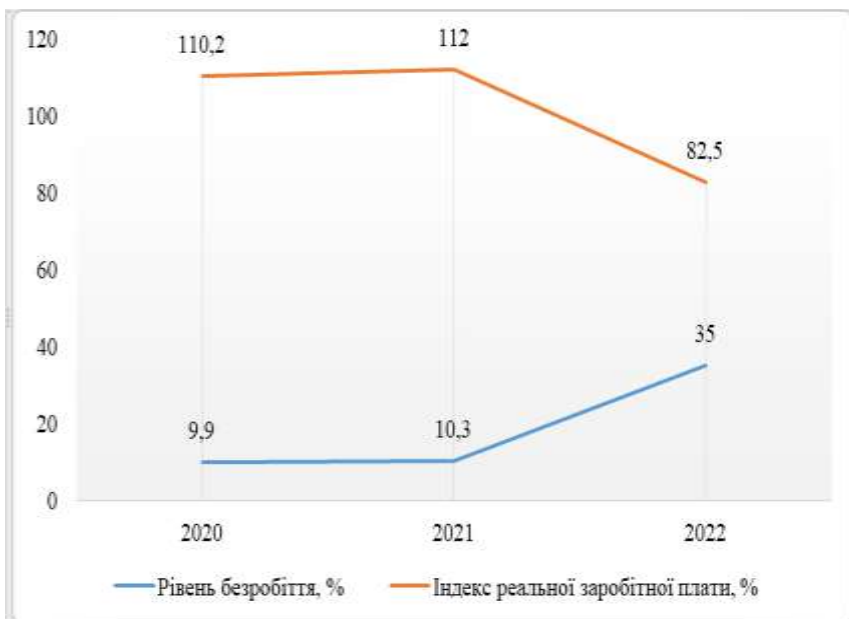

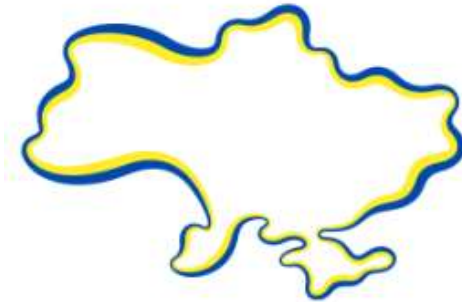
Рис. 2 Показники рівня безробіття та реальної заробітної плати у 2020-2022 роках

Джерело [3,4]

Варто розуміти, що доки триває війна, до того часу українська економіка буде скорочуватись, а по її завершенню розпочнеться відновлення. Тому тут можливий як оптимістичний, так і песимістичний прогноз. Песимістичний прогноз обов'язково в певний момент зміниться оптимістичним через допомогу Європи та старанням України.

Список використаних джерел

1. Падіння ВВП України за 9 місяців 2022 року оцінюється на рівні 30% [Електронний ресурс] / gov.ua // Урядовий портал. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/news/padinnia-vvp-ukrainy-za-9-misiatsiv-2022-roku-otsiniuietsia-na-rivni-30>.
2. Просто про економіку (за матеріалами Інфляційного звіту за липень 2022 року) [Електронний ресурс] // НБУ. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/prosto-pro-ekonomiku-za-materialami-inflyatsiynogo-zvitu-za-lipen-2022-roku>.
3. Рівень безробіття в Україні [Електронний ресурс] // МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/>.
4. Індекс реальної заробітної плати [Електронний ресурс] // МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/index/>.

Відбудова фінансово-економічної системи України у післявоєнний період

Reconstruction of the financial and economic system of Ukraine in the post-war period

**Pavlov O.I., Pavlova I.O.,
Odesa National Technological University,
Pavlov Oleksandr- junior,
Odesa I. I. Mechnykov National University,
Ukraine**

THE PROCESS OF FORMATION OF THE RURAL-URBAN INCLUSIVE ENVIRONMENT AS AN OBJECT OF PUBLIC ADMINISTRATION

The reform of the territorial organization of authorities, which began in 2015, contributed to the formation of the UTC and the creation of new districts. Such administrative changes provided an opportunity for mutual use of the advantages of urban and rural settlements within a single continuum for the transformation of newly created socio-spatial formations into centers of economic growth and their gradual transformation into a convergent inclusive environment.

It should be noted that the analysis of inclusive development is based on the paired dichotomies «alienation (removal) – inclusion», «exclusivity (exclusion) - inclusiveness (inclusion)», «segregation – integration».

In this sense, inclusive development has a certain objective expression and occurs in stages, starting with involvement (denial of alienation) through inclusion (inclusion) and ending with integration (inclusiveness).

We detail the systemic idea of the essence and social purpose of inclusive development.

The first stage is involvement, which is characterized by the presence of a common living environment of residents of territorial communities and districts within these administrative-territorial units, which existed before the reform of the administrative-territorial reform.

The second stage is inclusion, which means the participation of all layers of the population of the agglomeration in the process of social reproduction, in the system of power relations, in the everyday life of communities and districts.

The third stage is integration, that is, the real implementation of social transformations with the active participation of all population groups

without their age, gender, social, political, religious, ethnic, and physical limitations.

The result of inclusive development is the achievement of a certain state and level of the community, which is an environment of social harmony and inclusion of well-being, in which there is no social discrimination on any grounds, poverty and social injustice.

UTC and districts that successfully overcome alienation, having gone through all stages of inclusive development, can be classified as rural-urban agglomerations of the continuous-convergent type.

In such UTC and districts, joint activities of rural and urban society are carried out. Under such conditions, not only local self-government bodies and entrepreneurs are involved in solving urgent local problems, but also ordinary citizens who are aware of the need to transition to inclusive development and public welfare, guided by the principle of «do it yourself».

Given the practical significance of the formation of an inclusive environment within the boundaries of the UTC and districts, as rural-urban agglomerations, this process requires attention from public authorities and management.

Towards the formation of an inclusive environment each of the subjects of public administration must make certain efforts. State authorities should accompany the transfer of power to other participants in public administration with the liberalization of business conditions, strict control over the distribution and redistribution of the expenditure part of the budget, in compliance with the institutional principles of social development. Business structures are designed not only to protect corporate interests by meeting the needs of consumers in high-quality and socially significant goods and services, but also to form an environment of civil society, based on the middle class, on the basis of public-private partnership. Local self-government bodies, the boundaries of whose powers are established by communities, are designed to protect the rights of territorial communities. Communities are called not only to perform self-governing functions on their own territory, but also to promote integration and reconciliation of their own interests within the borders of the entire country. Public organizations, as the most democratic institution of public power, are called to exercise appropriate control over the social process in accordance with the sphere of their own interests and statutory rights [1, p. 92–94].

Under such conditions, ordinary citizens who are aware of the need to transition to inclusive development and social welfare, guided by the «do it yourself» principle, should be involved in this social process.

In order to implement the specified tasks, which appeared before the subjects of public administration on the way to the formation of an inclusive rural-urban environment, it is necessary to overcome imperfection of the institutional system of Ukraine, that has such manifestations [2, p. 59–60]: the inadequacy of the legislative system, in which the benefits of legality are questioned ; high taxes and strict administrative regulation; bribery of officials and corruption of the state apparatus; the pressure of criminal groups.

As a result, there has been a significant polarization of the social structure of society, the vast majority of its strata are poor due to their alienation from work and public benefits. The largest share of marginal population strata is in rural areas: the relative poverty level here is 34%, and 23% of rural households receive an income below the subsistence level [3].

Therefore, the above-mentioned manifestations of socio-economic inequality, which are caused by the imperfection of the institutional environment and, above all, the inefficient functioning of political, economic and social institutions, are actualized as a practica tasks of inclusiv development of UTC and districts.

This problem becomes especially important in the context of the Russian war against Ukraine. We are primarily talking about the territories of nine oblasts, on which hostilities take place. The devastating consequences of military actions on the territory of these socio-spatial formations require greater involvement of public authorities in activities aimed at returning war-affected communities and districts to full functionality.

A significant part of UTC and districts is in a state of destruction, therefore it needs external assistance. Understanding this, the Cabinet of Ministers of Ukraine at its meeting on October 14, 2022 approved the Procedure for the development of programs for the comprehensive restoration of territories [4] and allocated more than UAH 357 million to the Kyiv and Sumy regions for the restoration of damaged objects. At the same time, it was emphasized that, according to independent reports of the World

Bank, the European Commission and the Government, Ukraine needs 349 billion dollars for reconstruction and restoration [5].

At the same time, not all communities and districts demonstrate readiness to restore a full-fledged life in their territories. In particular, according to monitoring data conducted by Odesa Regional Military Administration employees, four UTCs of Bolhrad, two of Bilhorod-Dnistrovsky, and one each of Rozdilnian and Odesa districts were recognized as ineffective under martial law conditions [6]. It is about the fact that these communities, not being in the military zone, turned out to be financially insolvent, that is, unable to provide their own sustainable material basis, which includes personal income tax, land and uniform taxes, and of wages.

The state of the 75 settlements of the Kherson region freed from Russian occupation shows the destruction of many houses, schools, hospitals, kindergartens, power lines, transformer substations, gas pipelines, water pipelines, and boiler houses. Compared to the beginning of the war, their population decreased from 19,000 to 7,000 people [7].

Therefore, the share of currently vacated settlements of the Kherson region is 10.7% of the total number of settlements in the region, and their population is 0.7% of its human potential. And this means that in such a situation it should not be about restoring communities and districts, but about their reconstruction. To solve this task, the general resources of local self-government will not be enough. Exogenous factors of inclusivity must also be used here: resources of other regions, the state, business, representatives of the world community, and most importantly, the funds of the aggressor country reimbursed in court.

References

1. Pavlov O. I., Pavlova I. O. Public dimension of public management in conditions of decentralization of power and management. Economics of the food industry. 2020. Volume 12, issue 2. P. 91–98.
2. Pyschulina O. Yurochko T. Institutional environment of informal labor relations in Ukraine: scope, dynamics, consequences. Analytical report. K.: Razumkov Center, 2019. 248 p. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Zaynat.pdf (access date: 09.10.2022).

3. Agreement between the Government of Ukraine and the European Commission on the financing of the "Technical Cooperation Program 2019" event. Website. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-19#Text (date of application: 12.10.2022).
4. The Government approved the Procedure for the development of programs for comprehensive restoration of territories. URL: <https://www.minregion.gov.ua/press/news/uryad-zatverdyv-poryadok-rozroblennya-program-kompleksnogo-vidnovlennya-terytorij/> (date of application: 16.10. 2022).
5. The government allocated more than UAH 357 million to the Kyiv and Sumy regions for the restoration of damaged objects. URL: <https://www.minregion.gov.ua/press/news/uryad-vydilyv-kyivskij-ta-sumskij-oblastyam-ponad-357-mln-grn-dlya-vidnovlennya-poskodzhenyh-obyektiv/> (date of application: 10.10.2022).
6. Eight communities in Odesa region were recognized as ineffective in war conditions, among them - Yaskiv OTG. September 7, 2022. URL: <https://bilyayivka.city/articles/235364/visim-gromad-na-odeshini-viznali-neefektivnimi-v-umovah-vijni-sered-nih-yaskivska-otg> (access date: 08.10. 2022).
7. 75 settlements have already been released in Kherson region. 12.10.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3591925-na-hersonsini-vze-zvilneni-75-naselenih-punktiv.html> (date of application: 15.10. 2022).

**Sloboda Larysa,
Ivan Franko National University of Lviv,
Ukraine**

HOW INFLATION AFFECTS FINTECH BUSINESS IN 2022 ECONOMIC RECESSION

Introduction

The current conditions of martial law in Ukraine have a negative impact on the activities of business and financial companies not only in our country, but also affect the activities of the international financial market due to globalization and financial integration. The increase in the cost of

financial resources is changing the paradigm of regulation not only of banks, but also of fintech companies in the world, specializing mainly in international settlements. The high level of inflation causes the central banks of many countries to raise the discount rate and makes access to financial resources more limited and expensive.

The inflation rate is one of the key indicators for determining the health of the economy, the effectiveness of the regulation, the development of business entities, the profitability of financial companies, and the quality of life for citizens. The rapid increase in the level of inflation in the world over the past couple of years shows high turbulence in financial markets and price instability, which negatively affects international trade, the business environment, the financial sector and the standard of living.

Analysis of the growth rate of inflation in the world

A Pew Research Center analysis of data from 44 advanced economies shows that in almost all of them, consumer prices have risen significantly since before the pandemic. In 37 of these countries, the annual average inflation rate in the first quarter of 2022 was at least twice as high as in the first quarter of 2020. In 16 countries, inflation in the first quarter was more than four times higher than two years ago [1].

In geopolitical terms, Turkey had an impressive 54.8% as the highest inflation rate in the first quarter of 2022; In Israel, inflation grew the fastest in the past two years, averaging 3.36% in the first quarter, more than 25 times higher than the inflation rate for the same period in 2020; annual inflation in the US in the first quarter of this year was just under 8.0% - the 13th highest among the 44 countries surveyed.

Regardless of the absolute level of inflation, most countries show variations according to the same pattern: relatively low levels before the start of the pandemic in the first quarter of 2020; flat or falling rates until 2021 as many governments sharply curtail much of economic activity; and rate hikes starting in mid-2021 as governments try to stabilize the situation [1; 2]. However, since March 2022, the turbulence in the global economy has significantly increased due to Russia's aggressive invasion of the Ukraine, which has led to a global increase in the prices of energy, metals, and raw materials, and created additional challenges for financial companies that serve international trade.

The nature of inflation and its impact on the financial sector

Inflation means the tendency of the purchasing power of money to decrease over time. As the prices of goods and services rise, the same amount of money cannot buy as much as it once did. For businesses and citizens, this primarily serves as a factor in increasing consumption costs, reducing investment volumes, and depreciating the value of savings [2].

For the financial sector, inflation shows the level of money depreciation, which, as a rule, causes an increase in the discount rate by the country's central bank and negatively affects the attractiveness of the regulatory environment for business [3]. A significant increase in the discount rate by the Federal Reserve System in the USA and the European Central Bank in Europe in July of this year somewhat restrains the inflation flywheel due to the policy of “expensive money” but has a negative impact on the growth of innovative financial services and the crypto industry [4].

Consequences of rising inflation for fintech

The consequences of inflation for the fintech industry can be ambiguous due to the technological specificity of the activities of such companies. On the one hand, the use of high-tech platforms for money storage, payment services and online banking allowed these companies to be leaders in the field of profitability during the pandemic. And on the other hand, inflation is a macroeconomic factor that affects the activities of not only fintechs themselves, but also their clients. Moderate inflation in the short term can act as a stimulating factor for revising financial budgets, stimulating a new round of growth. High inflation in the long term is clearly a threat to business, as it depletes the internal resources of companies and makes it impossible to create added value.

An increase in the central bank's interest rate, as a response to high inflation, automatically causes an increase in interest rates on loans, an increase in pay outs on deposits, an increase fees in payments, a decrease in the number of financial transactions and payments, and a reduction in investments in general.

Given the current situation in the world, we can highlight the main consequences and risks of the high level of inflation on the fintech industry:

- a decrease in the profitability of firms due to the increase in operating costs of running a business, the cost of covering risks and an increase the interest rate by Central banks;

- an increase in equipment costs due to rising prices for the updating of technological platforms, a decrease in the export of computer equipment, an increase in energy prices;
- a decrease in the customer base in certain jurisdictions, in particular due to Russia's war with Ukraine and European and US sanctions against Russia, such digital services as VISA and PayPal stopped serving customers from Russia, losing about USD 40 billion in cross-border transactions;
- a decrease in investor confidence and a reduction in investments in the technological level of projects will occur due to the risk of inflation and the inability to provide investors with the appropriate level of return on the capital, and investors, suffering from the devaluation of funds, will reduce their risk appetite;
- the growth in the volume of mergers and acquisitions is due to the need to consolidate resources in the industry, continue to finance fintechs on more optimal terms regarding budgeting, as well as taking into account the attractiveness of the regulatory space in one or another jurisdiction;
- high costs for covering business risks are caused by the peculiarities of operational activities, , the need to service payment platforms and undergo an expensive security audit;
- high fees for financial services are associated with the global economic situation, an increase in the interest rate in the country of doing business, risks of attracting investors' funds;
- the increase in debt service costs and the need for investment loss insurance, in particular for fintech companies operating in the virtual assets market due to the high volatility of cryptocurrencies and the decrease in their value due to the increase rates for fiat money;
- enhanced compliance requirements for fintechs as a result of stricter regulation of the financial sector, complication of KYC procedures, stricter limitation of financial transactions, in particular on the foreign exchange market, changes in the attractiveness rating of jurisdictions open to the stimulation of fintech, and countries under sanctions.

Conclusion

As we can see, the effectiveness of fintech firms in times of turbulence largely depends on their flexibility, speed of response to changes in the business environment, knowledge of regulations in the field of regulation and appropriate compliance. And no matter how macroeconomic conditions and geopolitical frameworks change, modern world economies are highly dependent on financial technologies, which will motivate the industry for further growth.

The low level of profitability of Ukrainian banks during the wartime period, currency speculation, rising inflation and unemployment rate make it inevitable to change the paradigm of the financial market in the direction of strengthening e-commerce and attracting foreign investments, particularly in the field of fintech.

The modern strategy of the government of Ukraine aimed at digitizing all spheres of life will in one way or another contribute to the growth of digital financial services, which may become an objective necessity of opening the country's financial market to attract foreign fintech companies in the context of following the European paradigm of open banking.

References

1. Pew Research Center (2022). In the U.S. and around the world, inflation is high and getting higher. by Drew Desilver. 15 June 2022. - URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2022/06/15/in-the-u-s-and-around-the-world-inflation-is-high-and-getting-higher/>
2. How Inflation Will Affect Fintech Firms in 2022. URL: <https://www.fintechnews.org/how-inflation-will-affect-fintech-firms-in-2022/>
3. Oliver Wyman (2022). The Impact Of Inflation On European Banking. By Matt Austen, Elie Farah, and Emiliano Carchen. URL: <https://www.oliverwyman.com/our-expertise/insights/2022/jun/impact-of-inflation-european-banking.html>
4. How Does Inflation Affect Interest Rates? By Sharren Stringler Last Updated September 01, 2021. - URL: <https://www.askmoney.com/loans-mortgages/how-inflation-affects-interest-rates>

**Herasymenko Alina,
Ivan Franko National University of Lviv,
Ukraine**

PERSPECTIVE DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF BANK LENDING TO INDUSTRIAL ENTERPRISES

The development of the national economy of any country is closely linked to the global economic challenges of our time. Undoubtedly, this can be reflected in structural changes in the macroeconomic environment of the country, as well as affect certain aspects of macroeconomic policy. Taking into account the role and importance of bank lending to industrial enterprises in ensuring a favorable macroeconomic environment, certain aspects of its development are becoming relevant. Of particular scientific interest is the identification of promising areas of bank lending to industrial enterprises, taking into account key trends in global economic development. This issue is becoming relevant for Ukraine in view of the objective need to rebuild the industrial sector, which suffers significant damage as a result of numerous military attacks by Russia.

A brief analysis of the macroeconomic situation in Ukraine on the eve of the war indicates the following: the negative macroeconomic consequences of the COVID-19 pandemic in Ukraine occurred somewhat later than in the United States and the European Union (a sharp decline in GDP in 2020 compared to 2019: by 1.5% in the United States and by 4.04% in Europe ; a record decrease in the industrial production index in April 2020: to 84.20% in the United States and to 76.80% in Europe [1]) – Ukraine's GDP did not decrease in 2019-2021, the industrial production index decreased by 6.41% only in 2021 [2].

The negative nature of the delayed response of the Ukrainian economy and government to the challenges of COVID-19 is exacerbated by the fact that the Ukrainian economy did not have time to recover to a certain level as it happened in the United States and the European Union, and immediately suffered a new macroeconomic shock as a result of the full-scale invasion of the Russia into the territory of Ukraine on February 24, 2022. In particular, only in the second quarter of 2022, compared to the same period last year, GDP decreased by 37% [2]; the inflation index for

January-September 2022 was 121.8% (110.0% in 2021) [3]; the share of loans to industrial sector in the total amount of loans granted by banks to non-financial corporations since the beginning of 2022 and as of July 2022 decreased by 2.75 percentage points, and in general, the total amount of loans to industrial enterprises decreased by UAH 11.14 billion over the same period [4].

A large number of industrial enterprises, industrial facilities (including critical infrastructure facilities) in Ukraine have suffered and are still suffering almost daily as a result of multiple hostile attacks: as of 27.09.2022, 422 industrial enterprises were completely or partially destroyed. According to the World Bank's PDNA methodology, as of 01.07.2022, the total cost of losses caused to the industrial sector is estimated at USD 8.1 billion, which is almost 4.1% of the country's GDP in 2021, 6.3% of total capital assets and 24.9% of total equity capital in industrial sector of Ukraine as of Q3 2021 [4].

According to the development of bank lending to industrial enterprises it should be note the following: under COVID-19 pandemic consequences the share of loans to industrial enterprises in total bank loans to non-financial corporations decreased by 11.87% in 2021 (compared to 2020) and under consequences of current war – it is decreased by 8.26% or by UAH 11.14 billion as of July 2022 (from the beginning of 2022) [5].

It is understandable that in wartime bank lending to industrial enterprises cannot develop as in peacetime. Thus, in addition to the pressure from the multiple risks of bank lending to industrial enterprises, banks (especially with state capital), first of all, have to support the state budget deficit. Such a practice has quite clear historical origins. During the wartime period, the development of bank lending to industrial enterprises is suspended: banks concentrate their efforts on financing the state deficit (purchase of specially issued government securities: military bonds or treasury bills, etc.) [6]. In particular, in Germany, by the end of the First World War, the share of military loans in the total assets of Sparkassen (specialized savings institutions, which in the early XX century began to transform into universal banks in terms of functions and range of banking services, and officially acquired the status of universal banks in 1921) was 35% [7]. During the Second World War, in the United States, which entered the war on December 8, 1941, in just nine months of 1942, banks bought

back about 60% of the Treasury's net borrowings [8]. This practice of financial support of the state budget deficit is also used in Ukraine due to the formation of an armed geopolitical conflict with the Russian Federation in 2014, which escalated into a full-scale war on February 24, 2022. Thus, after 24.02.2022 and as of 25.10.2022, the sale of military bonds attracted UAH 167,759.22 billion (at the NBU exchange rate) to the state budget of Ukraine [9]. Thus, as of 07.10.2022, debt securities issued by the public administration sector in the portfolio of debt securities of Ukrainian banks amounted to UAH 574.66 billion or 99.27% of the total portfolio of debt securities of banks (it should be noted that this situation has been typical since 2016) [5].

At the same time, the issue of future reconstruction of the Ukrainian economy is being actively considered. Bank lending to industrial enterprises can play an important role in the process of national economic reconstruction: for example, in case of creation of a special bank for reconstruction and recovery in Ukraine (similar to the "*Kreditanstalt für Wiederaufbau*", Germany) and developing a strong industrial policy. Given that banks are the dominant institutions in the financial system of Ukraine, it is the bank lending to industrial enterprises that can significantly contribute to overcoming the macroeconomic consequences of the current war.

In our point of view, when rebuilding the industrial sector of Ukraine (in other words – restoring macroeconomic stability) with the use of the mechanism of bank lending to industrial enterprises, special attention should be paid to new global trends in the banking business. Thus, the war, which brought numerous destructions and losses to the economy of Ukraine in general and the industrial sector in particular, will leave a huge construction site after its end. Therefore, there will be the need to make a key decision of what should be on this "site": industrial capacities of industry 4.0 or production based on the ideas of the last or even the century before last.

Undoubtedly, most of the modern trends in the banking business are formed under the influence of globalization of the world economy. To date, we can observe the following of them:

- The spread of the digital trends in the banking industry: innovation labs (where all smart technologies and

mobile tools come from); digital queue management system; interactive tools; teller kiosks; multiple services; smart technology and etc.

- The fourth industrial revolution: a revolution of a new age, which will be driven largely by the convergence of digital, biological, and physical innovations during XXI century.

- The emergence of the "color" economy, in particular "green" and "blue" economies.

The role of bank credit in the financial support of industrial innovations has been known since the First and especially the Second Industrial Revolution. However, even today, bank lending plays a significant role in financing innovative activities of industrial enterprises. It is clear that macroeconomic and industrial policy plays a significant role in these processes. In particular, the USA, Germany, China, Israel are the countries where bank lending to innovations, including in the industrial sector, is well developed.

Industry 4.0 is extremely closely related to the industrial sector. It is built on nine technology pillars. These innovations bridge the physical and digital worlds and make smart and autonomous systems possible. Businesses and supply chains already use some of these advanced technologies, but the full potential of Industry 4.0 comes to life when they're used together. Thus, there are the following Industry 4.0 technologies that are to be integrated into industrial production [10]:

- Big Data and artificial intelligence analytics. In Industry 4.0, Big Data is collected from a wide range of sources, from factory equipment and Internet of Things devices, to weather and traffic apps. Analytics powered by artificial intelligence and machine learning are applied to the data in real time – and insights are leveraged to improve decision-making and automation in every area of supply chain management.

- Horizontal and vertical integration. Production is tightly integrated with business processes like R&D, quality assurance, sales and marketing, and other departments – and data and knowledge silos are a thing of the past.

- Cloud computing. The data that fuels Industry 4.0 technologies resides in the cloud, and the cyber-physical

systems at the core of Industry 4.0 use the cloud to communicate and coordinate.

- Augmented reality. With an AR system, employees use smart glasses or mobile devices to visualize real-time Internet of things data, digitized parts, repair or assembly instructions, training content, and more when looking at a physical thing – like a piece of equipment or a product.

- Industrial Internet of Things. This technology lets companies run smoother supply chains, rapidly design and modify products, prevent equipment downtime, stay on top of consumer preferences, track products and inventory, and much more.

- Additive manufacturing/3D printing. With 3D printing, for example, parts and products can be stored as design files in virtual inventories and printed on demand at the point of need – reducing both transportation distances and costs.

- Autonomous robots. Equipped with cutting-edge software, artificial intelligence, sensors, and machine vision, these robots are capable of performing difficult and delicate tasks – and can recognize, analyze, and act on information they receive from their surroundings.

- Simulation/digital twins. This core component of Industry 4.0 allows businesses to better understand, analyze, and improve the performance and maintenance of industrial systems and products.

- Cybersecurity. With the increased connectivity and use of Big Data in Industry 4.0, effective cybersecurity is paramount.

A completely new trend in the development of banking business is its participation in the development of the "green" and "blue" economies.

A green economy is defined as low carbon, resource efficient and socially inclusive. In a green economy, growth in employment and income are driven by public and private investment into such economic activities, infrastructure and assets that allow reduced carbon emissions and pollution, enhanced energy and resource efficiency, and prevention of the loss of biodiversity and ecosystem services. The "blue" economy refers to activities

related to water resources, like marine biotechnology, fisheries, and aquaculture. An important challenge of the blue economy is to understand and better manage the many aspects of oceanic sustainability, ranging from sustainable fisheries to ecosystem health to preventing pollution [11].

Thus, over the last decade, the banking industry has increasingly recognized the importance of green finance. Both commercial and investment banks are beginning to take action, including mainstreaming environmental factors across bank strategy and governance, as well as mobilizing capital for specific green assets through loan origination, the provision of credit and savings products, and capital markets activities, including "green" bonds.

The need for action has been highlighted by central banks, especially the Bank of England, whose Governor has warned that climate change is a systemic risk to the banking sector. This has led to the establishment of the Taskforce for Climate-related Financial Disclosures (TCFD), which has issued recommendations for the finance sector and for public companies to integrate climate change into their business strategies [12].

Multilateral development banks (MDBs) also play a critical role in mobilizing international climate finance and scaling up financial leverage for low-carbon and climate-resilient investments by improving the planning, preparation, structuring, financing and de-risking of public and private investments [12].

Therefore, a significant number of the destroyed industrial enterprises of Ukraine has a unique chance to be rebuilt taking into account new trends in global industrial development and become a part of the latest transformations in the world. A significant role in these processes should be played by banking finance and the mechanism of bank lending with the support of the government and international organizations, as it is now happening in many developed countries.

References

1. Official website of OECD. *Available at:* <https://stats.oecd.org/> (accessed September 15, 2022).
2. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. *Available at:* <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed October 21, 2022).

3. *Inflation index in Ukraine. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>* (accessed October 21, 2022).
4. Moroz, M., Bondarenko Ye. (2022). Zbytky promyslovosti cherez viinu [Industrial losses due to the war]. Voks Ukraina – VoxUkraine. Available at: <https://voxukraine.org/zbytky-promyslovosti-cherez-vijnu/> [in Ukrainian] (accessed October 20, 2022).
5. Official website of National Bank of Ukraine. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/> (accessed October 21, 2022).
6. Herasymenko, A. (2022). Rol bankivskoho kredytuvannia u podolanni makroekonomichnykh naslidkiv viiny: zarubizhnyi dosvid [The role of bank lending in overcoming macroeconomic consequences of war: foreign experience]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience. No.19-20, pp. 120-125.* DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.19-20.120>
7. Guinnane, Timothy W. (2001). Delegated Monitors, Large and Small: The Development of Germany's Banking System, 1800-1914. *Yale University's Economic Growth Center Discussion Paper.* 835. 1-89. Available at: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/98270/1/cdp835.pdf> (accessed October 26, 2022).
8. Charles, R. Whittlesey (1943). The Banking System and War Finance. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/6908398.pdf> (accessed October 26, 2022).
9. Official website of the Ministry of Finance of Ukraine. Available at: <https://mof.gov.ua/uk/> (accessed October 26, 2022).
10. What is industry 4.0? Available at: <https://www.sap.com/insights/what-is-industry-4-0.html> (accessed October 26, 2022).
11. Official website of the *United Nations Environment Programme (UNEP)*. Available at: <https://www.unep.org/> (accessed October 26, 2022).
12. Official website of The Green Finance Platform. Available at: <https://www.greenfinanceplatform.org/finance/banking> (accessed October 20, 2022).

Вовчак О.Д., д.е.н., професор,
Меда Н.С., к.е.н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ОПТИМІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ОСОБИСТИМИ ФІНАНСАМИ ТА ЙОГО ЦИФРОВІЗАЦІЯ

Поширення інформаційно-комунікаційних технологій стало визначальним трендом розвитку світової економіки у 21 ст. І це дозволило стверджувати про формування «цифрової економіки». Застосування цифрових технологій найбільш масштабно відобразилося на фінансовому ринку, зокрема, внесло суттєві зміни у сферу створення та доставки фінансових послуг і продуктів, в організацію електронно-комунікаційного обміну та інтегральної взаємодії суб'єктів фінансового ринку та фінансових інституцій.

Незважаючи на окремі потенційні загрози та ризики, цифровізація фінансового ринку несе у собі великі переваги, що забезпечуються технологічним прогресом та інноваційними фінансовими технологіями. Комплексне вивчення впливу цифровізації на функціонування як фінансового ринку загалом, так і на оптимізацію процесів управління особистими фінансами дасть змогу вплинути на зміцнення фінансового потенціалу окремих громадян і на рівні держави сформувати потужну ресурсну базу та фундамент для забезпечення стабільності національної економіки.

Тому цифровізація процесів управління особистими фінансами громадян є важливим завданням держави в умовах післявоєнного відновлення економіки. Все більш важливими стають питання формування концептуально нових механізмів надання фінансових послуг внаслідок цифровізації фінансових ринків, а також впровадження інноваційних фінансових технологій у сферу створення та доставки фінансових послуг і продуктів, що насамперед забезпечить підвищення якості життя суспільства.

Отже, цифрова трансформація – це якісна перебудова процесів управління чи зміна бізнес-моделі з метою отримання суттєвої оптимізації ресурсів або конкурентної переваги завдяки впровадженню нових технологій, у тому числі алгоритмів з використанням штучного

інтелекту і машинного навчання [1]. Це передбачає не тільки установку сучасного обладнання або програмного забезпечення, а й фундаментальні зміни в підходах до управління, у корпоративній культурі та зовнішніх комунікаціях. Цифрова економіка, створюючи нові бізнес-моделі, задає напрями трансформації традиційних секторів економіки, що відбувається за двома напрямками: оптимізація та цифровізація існуючих бізнес-процесів і створення нових бізнес-моделей.

Основними чинниками і ключовими ознаками цифровізації економіки, які суттєво впливають на умови і способи ведення бізнесу та управління процесами, є такі [2]: мобільність та підключення до Інтернету, датифікація (переведення будь-яких відомостей у формат даних), повсюдна комп'ютеризація, розвиток цифрових технологій і штучного інтелекту, істотне прискорення економічних процесів, екосистемність, мережевість.

З врахуванням останніх змін, що відбуваються у фінансовій системі в Україні є підстави стверджувати, що держава надає підтримку прискореній цифровізації [3].

На процес прискореної цифровізації фінансового ринку вплинули ще таких два чинники, як:

- повна адаптація сучасного покоління до цифрового середовища. Споживачі постійно готові ділитися своїми особистими переживаннями, враженнями та досвідом в соціальних мережах;
- поява нових економічних переваг. Діджиталізація перенесла капітал в соціальні мережі, на сайти та в месенджери. Нині все більше фінансових компаній інвестують в цифрові технології, щоб підвищити ефективність проведених операцій, а також отримати додатковий прибуток.

Прикладом появи нових продуктів із залученням соціальних мереж є використання краудфандингових і страхових платформ, які розроблялися як додаткові або альтернативні можливості для фінансових посередників залучити особисті фінанси населення для фінансування цільових заходів чи проєктів.

Основними сферами і напрямками використання цифрових фінансових технологій для оптимізації управління особистими фінансами є такі (рис. 1):

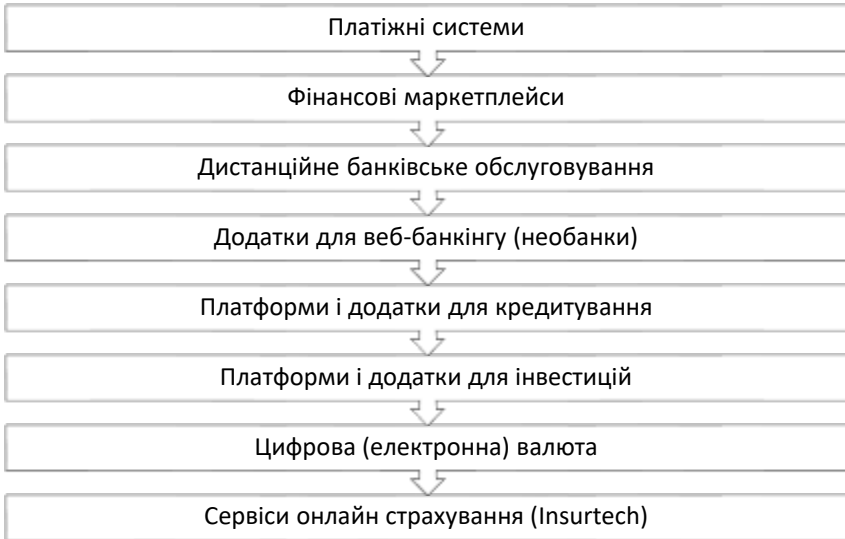

Рис. 1. Напрями оптимізації управління особистими фінансами через використання цифрових фінансових технологій

На думку окремих авторів, наразі потреби споживачів таргетовані цифровим полем соціальних мереж та інтернет-банкінгу, а попит підтримується інтернет-маркетплейсом. Маркетингові та політ-технології прямого й опосередкованого управління особистими фінансами розширено на цифрові. Нові технології управління особистими фінансами, відцифрування їх фінансової поведінки в різних проявах економічної активності та, відповідно, споживчих запитів, у будь-якому разі перетворить кожен фізичну особу на інформаційного суб'єкта кібер-фізичного простору [4].

Отже, в умовах прискореної цифровізації економіки оптимізація процесів управління особистими фінансами та розробка дієвих інструментів потребує впровадження нових та досконаліших сучасних цифрових технологій. Найбільші можливості їх використання мають елементи інституційної структури фінансового ринку на основі формування єдиного цифрового простору. В його межах удосконалення комунікаційного доступу та підвищення довіри

населення до фінансового ринку дозволить оптимізувати взаємовідносини та взаємозв'язки і, таким чином, створить фундамент для успішного післявоєнного відновлення та стабільного функціонування національної економіки.

Список використаних джерел

1. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoi ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018–2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo yii realizatsii: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.01.2018 r. № 67-r stanom na 17.09.2020 r. [On approval of the Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018–2020 and approval of the Action plan for its implementation: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of January 17, 2018 № 67-r. as of September 09, 2020]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
2. Digital Economy and Society Index 2020. Thematic chapters. (2020). eufordigital.eu. Retrieved from <https://eufordigital.eu/wp-content/uploads/2020/06/DESI2020Thematicchapters-FullEuropeanAnalysis.pdf>
3. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України – режим доступу: www.kmu.gov.ua/news
4. Ясинська Н. А. Сучасні технології управління особистими фінансами в Україні. Ефективна економіка. 2021. №12. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2021/10.pdf

Ватаманюк-Зелінська У.З., д.е.н., професор,
Шеремета Л.М., студентка,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

**СТИМУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В ПЕРІОД ВОЄННОГО ТА ПОВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

Війна росії проти України негативно впливає як на стан економіки нашої держави в цілому, так і на діяльність і розвиток українського підприємництва зокрема. Завдяки функціонуванню суб'єктів підприємницької діяльності відбувається надходження значної суми податкових платежів до бюджету. Стимулювання розвитку підприємництва з боку держави має забезпечити швидку адаптацію до нових реалій.

З початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну зареєстровано майже 150 тис. нових бізнесів, з яких 132 тис. – це фізособи-підприємці, та понад 14 тис. – юридичні особи [0]. Найвна щомісячна динаміка зростання кількості реєстрацій нових бізнесів, найбільше їх зафіксовано в перший тиждень серпня – 5 306 нових ФОПів, що перевищує показники останнього тижня перед початком війни (5 231 ФОП) (рис.1).

З моменту поновлення роботи Єдиного державного реєстру та можливості реєстрації нових бізнесів на початку квітня 2022 р., - від цього часу загалом було зареєстровано 132 тис. ФОПів, станом на 24 серпня 2022 р. в Україні працює 1,9 млн ФОПів.

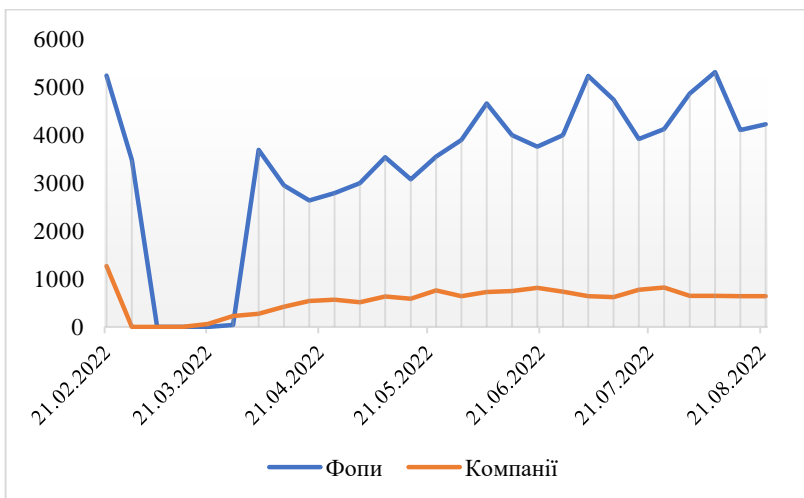

Рис. 1. Реєстрація нових компаній та ФОПів в Україні за час війни
Джерело: [0]

Водночас, згідно із дослідженням Advanter Group (11-13.03.2022), повністю припинили діяльність в Україні 54% підприємств, 25% — майже зупинили свою діяльність, 21% СПД провели релокацію (2% — повністю, 12% — частково, 7% — в процесі), 31% підприємств не встигли її провести [0]. Ситуація, що сталася, змушує вдосконалювати існуючі та шукати інші шляхи виходу економіки країни з кризи, що може посприяти розвитку вітчизняного бізнесу.

Зауважимо, що одними з дієвих є податкові інструменти, що сприятимуть розвитку економіки країни і стимулюватимуть бізнес. Їхня основна мета полягає у підтриманні ліквідності платників податків. Тому Верховна Рада України ухвалила податкові стимули для бізнесу. Основні з них [0]:

- фізичним особам і підприємства, оборот яких складає до 10 млрд. грн. сплачувати єдиний податок з обороту в розмірі 2% за правилами, які встановлені для 3-ї групи платників податків;

- для ФОП 1-ї і 2-ї групи сплата єдиного податку є добровільною;

- зниження ПДВ до 7% і звільнення від акцизу з пального (зокрема, і на його імпорт), а також відміна акцизів на нафтові продукти;

- звільнення споживачів від відповідальності перед кредитором за прострочення виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит; – обмеження місячної винагороди держслужбовців 10-ма розмірами мінімальної заробітної плати;

- збільшення рентної плати за видобуток копалин;

- звільнення від оподаткування ПДФО допомоги постраждалим від військової агресії;

- надання прав на податкову знижку в обсязі 16% (замість наявних 4%) на пожертвування неприбутковим організаціям;

- підприємства та ФОПи третьої групи звільняються від сплати ЄСВ за найманих працівників, які були призвані до лав Збройних Сил України та тероборони.

Водночас уряд запускає програму підтримки машинобудівної промисловості шляхом гарантування участі виробників вітчизняної продукції в електронних торгах [0]. Програму реалізовуватимуть за

допомогою інструмента локалізації, що передбачає вимоги до походження продукції, яку продають через систему «Prozotto». Це має стимулювати попит на продукцію машинобудівної промисловості (у т.ч. для потреб оборони держави), сформувані нові робочі місця, збільшити податкові надходження до бюджету, вплинути на зростання ВВП і сприяти швидшому відновленню української економіки.

Також в країні створена державна підтримка бізнесу в умовах воєнного стану. Саме одним з її напрямків є кредитування підприємств за програмою «5-7-9%» [0]. Вона полягає в тому, що будь-який бізнес на період війни та після її закінчення може отримати кредит під 0%. Після цього ставка кредиту зростає до 5%, а максимальна сума кредиту складає в розмірі до 60 млн. грн. Строк кредитування за програмою «5-7-9%» залежатиме від цільового призначення коштів. На реалізацію інвестиційного проекту ці ресурси надаються щонайбільше на 5 років, а для фінансування оборотного капіталу – на 3 роки.

Крім того, Кабінет міністрів України 16 серпня 2022 р. виділив Міністерству економіки 103,4 млн грн із резервного фонду держбюджету за бюджетною програмою «Надання грантів для створення або розвитку бізнесу» [0]. Зокрема, 74,3 млн грн виділено на мікрогранти для створення або розвитку власного бізнесу, а 29 млн грн – на гранти для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства.

Важливим кроком українського Уряду, який був зроблений з метою підтримки та стимулювання розвитку підприємницької діяльності, є запровадження програми щодо тимчасового переміщення підприємств з постраждалих під час війни регіонів [0]. Відповідно до цієї програми, українські суб'єкти бізнесу, які знаходяться у зоні активних бойових дій, можуть отримати державну допомогу в переміщенні своїх потужностей до західних областей України. Найчастіше (29 %) підприємці обирають переїзд із регіонів активних бойових дій до Львівської області. Також бізнес переміщується до Закарпатської (18 %), Чернівецької (13 %), Тернопільської (8 %) та Хмельницької (7,6 %) областей. Найбільшою серед релокованих підприємств, які вже відновили свою діяльність, є частка компаній оптової та роздрібної торгівлі – понад 40 % від загальної кількості, 30 % – переробної промисловості, 7 % – підприємства інформації й

телекомунікацій, 6 % – СПД професійної, наукової й технічної діяльності, 4 % – будівельні компанії.

Сьогодні, як бачимо, основні напрями стимулювання підприємницької діяльності полягають у наступному:

- формування плану дій з виходу економіки України з кризи;
- підтримання ліквідності всіх платників податків;
- забезпечення підтримки малого бізнесу;
- збалансування податкового навантаження, що визначено податковим законодавством України та матеріальними можливостями суб'єктів підприємництва;

- вдосконалення комунікації, координації та співробітництва між суб'єктами господарювання на державному та місцевому рівнях.

У воєнний час кожен має працювати на власному фронті та робити свій внесок в економічну роботу країни. Проведені дослідження свідчать, що сьогодні з боку українського Уряду були розроблені та запроваджені програми, які передбачають тимчасові послаблення та підтримку для підприємництва під час воєнного стану. Основною метою таких заходів є максимально можливе скорочення часу на адміністрування діяльності та фінансових зобов'язань бізнесу перед державою та стимулювання його розвитку в сучасних складних умовах. Очевидно, що ці стимули доцільно зберегти і доповнювати для відновлення та розвитку нових підприємницьких ініціатив у післявоєнний період.

Ситуація, що склалася із підприємництвом на території України, є складною та потребує термінових рішень і заходів щодо стимулювання його створення і подальшого розвитку. На жаль, частини бізнесу, що знаходяться в районах активних бойових дій, назавжди втрачені, заблоковані та викрадені. Решта, однак, можуть переміщатися, зберігати (і частково забезпечувати) робочі місця, зберігаючи тим самим власну платоспроможність, платоспроможність населення та забезпечуючи такі потрібні надходження до Державного бюджету України.

Список використаних джерел

1. Майже 150 тисяч сміливих бізнесів відкрилося з моменту виторгнення РФ / Опендатабот. URL: <https://opendatobot.ua/analytics/brave-business-in-war>
2. Дослідження стану МСБ В Україні 05.2022 : URL: <https://advanter.ua/>
3. Для бізнесу в Україні на період війни зменшать податки: проєкт погоджено податковим Комітетом. URL: https://biz.ligazakon.net/news/209950_dlya-bznesu-v-ukran-naperod-vyni-zmenshat-podatki-prokt-pogodzheno-podatkovim-komtetom
4. Уряд запускає програму підтримки машинобудівної промисловості URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zapuskaie-prohramu-pidtrymky-mashynobudiivnoi-promyslovosti#>
5. Уряд пролонгував пільгові кредити для аграріїв України / Незалежна асоціація банків. URL: <https://www.facebook.com/NABU.UKRAINE/posts/pfbid02y5iRqw4Nf2xGdWsan6Hn...>
6. Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету для надання грантів бізнесу : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.08.2022. № 723-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/provydillennia-koshtiv-z-rezervnoho-f-a723r>
7. Релокація: 725 підприємств переїхали в безпечні регіони / Міністерство економіки. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=ed4229cc-8de2-43b2-a5aa...>

Комарницька Г.О., д.е.н., доцент,
Устименко М.В., здобувачка наукового ступеня доктора
філософії,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

В довоєнних умовах отримання високих та сталих результатів за умови впровадження стратегічної мети соціально-економічного зростання нашої країни було максимально можливим, за умов коли регіони дотримуватимуться стратегії абсолютного застосування можливостей своєї території, до складу якої входять ресурсні, інвестиційні та інноваційні можливості. Відповідно до аналіз розвитку підприємництва в Україні Центру розвитку інновацій спільно з Офісом з розвитку підприємництва та експорту й національним проектом із розвитку підприємництва та експорту Дія-бізнес під впливом повномасштабного вторгнення російської федерації 80% регіонів змінили свої позиції в умовному рейтингу. Очевидно, що погіршуються позиції північно-східних та південних регіонів, де відбувалися/відбуваються бойові дії, водночас західні регіони мають протилежну тенденцію. Для прикладу Львівська область з 5-го місця рейтингу підприємницької активності перемістилась на 2-ге місце, а Херсонська з 11-го на 24-те.

Загалом регіон являє собою збалансовану систему, яка має певні ознаки: відкритість, формування регіональної спільності людей, здатність до динамізму, складна структура елементів, прагнення до збалансованості взаємодії й функціонування всіх підсистем, наявність границь, територіальна цілісність розвитку. Сучасний стан вітчизняної економіки вимагає реалізації структурних перетворень, спрямованих на формування конкурентоспроможного виробництва, що базується на інноваційній основі. Особливо актуальними стають розробка й реалізація механізмів активної політики в інвестиційній сфері регіону, а також гнучкої та модифікованої взаємодії ринкових структур і державного регулювання.[1]

Успішна реалізація завдань соціально-економічного розвитку регіонів значною мірою залежить від створення й функціонування ефективної системи активізації залучень інвестицій у регіони. При цьому інвестиції як джерело цілеспрямованих фінансових потоків для реалізації окремих інвестиційних проєктів є лише механізмом інвестування. Реалізація інвестування і складових його механізмів здатна забезпечити ефективне відтворення економічного потенціалу регіону на якісно новій технічній і технологічній основі. [2]

Сьогодні дуже важко говорити про інвестиції, це пов'язано з військовими діями в Україні. За різними оцінками експертів ризику інвестицій сягають 40%. Тому говорити про інвестиції та їхнє пряме залучення за відсутності страхування військових ризиків та відсутності певних гарантій неможливо. Так, інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України у першій половині 2022 року впав на пів пункту та склав 2,17 бала з 5-ти можливих. Це значення – найнижче з 2013 року.

На початку жовтня 2022 року Європейська Бізнес Асоціація провела експертне дослідження. У поточній хвилі опитування взяли участь 102 директори найбільших міжнародних та українських компаній. Загалом оцінка інвестиційного середовища в Україні очікувано погіршилась. Відсоток CEO, які вважають його вкрай несприятливим, зріс у десять разів – з 5% до 53% за останні пів року. Ще 34% вважають його скоріше несприятливим. Нейтрально оцінюють поточний інвестиційний клімат 9% директорів, і ще 4% вважають його сприятливим. Найбільше позитивних оцінок ділового середовища цієї хвилі було отримано від представників юридичного та консультативного бізнесу, а також підприємств FMCG-сфери. Деякі кращими є прогнози на наступні шість місяців. Тільки 38% очікують подальшого погіршення ситуації, тоді як 36% вважають, що інвестиційний клімат не зазнає суттєвих змін, а 26% прогнозують його покращення до кінця року. Серед позитивних змін бізнес-лідери найвище оцінили надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС, скасування мит і квот на український експорт та «транспортний безвіз» із країн ЄС. Попри війну 91% компаній Асоціації планують продовжувати працювати на ринку України, а 55% збираються інвестувати в Україну навіть у воєнний час. Зокрема, CEO описують про плани інвестицій в аграрну сферу, енергетику, ІТ та телеком, будівництво, фармацевтику, FMCG, нерухомість та інше. [3]

Щорічно Європейською Бізнес Асоціацією (ЄБА) проводиться оцінка інвестиційного клімату. Методологія дослідження включає в себе опитування, яке включає 5 ключових напрямків на які відповідають більше ніж ста керівників найбільших компаній. Для оцінки результатів ЄБА використовує шкалу Лайкерта, яка має 5 градацій, де: 1 – негативно, 3 – нейтрально, 5 – позитивно [4].

Досвід успішних регіонів та країн світу свідчить, що діяльність державного сектору із залучення прямих іноземних інвестицій зводиться до 5 ключових напрямків:

1. Створення умов для залучення інвестицій;
2. Підготовка продукту для залучення інвестицій;
3. Поширення інформації про інвестиційні можливості;
4. Обслуговування інвесторів та супроводження інвестиційних проєктів;
5. Усунення перешкод для інвестування.

У зв'язку з цим, головним завданням державного сектору на національному рівні є створити сприятливі умови для інвестування та «продати» територію інвесторам, іншими словами - переконати їх розмістити свій бізнес у певній країні та регіоні. Таким чином, головна увага у діяльності із залучення інвестицій приділяється здійсненню маркетингу регіону та його «продажу» потенційним «клієнтам» - інвесторам [5].

Перший ключовий напрям створення умов для залучення інвестицій. Як вже було згадано вище, наявність якісного законодавства позитивно впливає на якість інвестиційного процесу та сприяє залученню іноземних інвестицій. Важливим аспектом при прийнятті нормативно-правових актів є наявність в них пільг, пропозицій та преференцій для потенційних інвесторів.

Основною проблемою для інвестора при виборі регіону для інвестування є те, що інвестору необхідно розуміти всі проблеми і переваги регіону, та оцінити перспективи реалізації свого інвестиційного проєкту.

У разі визначення «проблемних місць» буде доцільно спрямовувати обмежені фінансові ресурси на модернізацію таких об'єктів, які дадуть найбільший ефект для розвитку регіону у майбутньому та для підвищення його інвестиційної привабливості. Саме тому, відділ інвестиційної політики Львівської обласної державної адміністрації в 2020 році розпочав створення інвестиційних паспортів не тільки Львівської області загалом, але й кожної ОТГ, що дасть більше можливостей для громад.

Щодо другого ключового напрямку, підготовки продукту для залучення інвестицій, тут продуктом для інвестицій, особливо на рівні

міст та районів, вважається наявність конкретних земельних ділянок або об'єктів нерухомості, які можуть зацікавити потенційних інвесторів з точки зору розміщення на них свого бізнесу.

Найбільш доцільним буде розвивати такі типи промислової нерухомості як індустріальні парки та промислові зони, які дозволяють інвесторам зберегти час та фінансові ресурси для початку проведення господарської діяльності.

Для третього ключового напрямку, поширення інформації про інвестиційні можливості, властива результативна робота із залучення прямих іноземних інвестицій. Вона неможлива без ефективних заходів із розповсюдження серед цільової аудиторії інформації про інвестиційні можливості регіону. До цього можна головним чином віднести застосування широкого спектру маркетингових інструментів та роботу над формуванням сприятливого інвестиційного клімату.

При цьому маркетинг має спрямовуватись на встановлення ефективного спілкування між регіоном, який має активи та продукти (що разом формують «пропозицію») та майбутнім закордонним інвестором, який виступає в якості сторони «попиту». Маркетинг також необхідний для того, щоб кожен потенційний актив регіону був розвинутий, як окремий продукт, конкурентоспроможний у порівнянні із альтернативними продуктами інших місцевостей і такий, який може бути «проданий» на ринку.

Четвертий ключовий напрям має відношення до обслуговування інвесторів та супроводження інвестиційних проєктів. Для обслуговування інвесторів та супроводження інвестиційних проєктів необхідно створити ефективну систему для швидкого реагування на запити від потенційних інвесторів та сприяння у вирішенні усіх завдань, які виникають на стадії входження інвестора у регіон та реалізації його інвестиційного проєкту.

У Львівській області створений такий орган, як штатна одиниця Львівської обласної державної адміністрації - Відділ інвестиційної політики департаменту економічної політики, який є місцевим органом державної виконавчої влади, що входить до системи органів виконавчої влади України та здійснює виконавчу владу на території Львівської області. В межах своїх повноважень спрямовує діяльність районних державних адміністрацій і здійснює контроль за їх

діяльністю. Взаємодіє з сільськими, селищними і міськими радами, їх виконавчими органами, головами, сприяє у здійсненні ними власних повноважень місцевого самоврядування у вирішенні питань економічного, соціального та культурного розвитку територій. Основну діяльність щодо допомоги потенційним інвесторам у Львівській області виконує Департамент економічної політики Львівської обласної військової адміністрації. У їх повноваження входить вирішення таких основних питань:

1. Консультації для вирішення питань по бізнесу виходячи з їхніх потреб;
2. Інформація та пропозиції про бізнес середовище, ринок праці, податки та нормативні акти;
3. Пошук локацій, експертна оцінка, виїзди на ділянки;
4. Візити на вже діючі підприємства;
5. Зворотній зв'язок та посередництво між урядом та бізнесом на основі запитів;
6. Підтримка у подальших планах на розширення.

На регіональному рівні з метою успішного залучення та функціонування на території Львівщини інвестиційних проєктів створено Службу інвестора – консультативно-дорадчий орган при обласній військовій адміністрації, який діє для розв'язання поточних проблемних питань наявних і потенційних інвесторів у процесі здійснення ними господарської діяльності, а також для налагодження співпраці органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у забезпеченні належних умов діяльності суб'єктів господарювання.

Відділ залучення інвестицій Львівської облдержадміністрації гарантує повний супровід проєктів та забезпечує сприяння їх реалізації – від пошуку локації для розміщення виробництва до введення об'єкта в експлуатацію. Для допомоги інвесторам укладають внутрішні Меморандуми про співпрацю з іншими органами влади та приватними структурами, які є частиною процесу залучення інвестицій в Львівській області. Це значно пришвидшує і полегшує дозвільну процедуру[6].

П'ятий ключовий напрям пов'язаний з усунення перешкод для інвестування. Для виявлення перешкод на шляху інвесторів, які

розпочинають роботу або ж вже проводять її, необхідно постійно підтримувати «зворотний зв'язок» з інвесторами. До можливих типів такої комунікації можуть належати:

- робота ради іноземних інвесторів при райдержадміністрації або міській раді;
- розгляд проблемних питань у регіональному комітеті з економічних реформ;
- періодичне опитування інвесторів, які діють у регіоні.

Узагальнені результати такої діяльності доцільно застосовувати для розробки рекомендацій щодо вдосконалення законодавства у сфері залучення інвестицій, процедур та регламентів роботи органів влади та інших нормативно-правових документів [7].

Отже, на період воєнного стану Львівська обласна військова адміністрація розробила Програму підтримки бізнесу. Нею можуть скористатися, як релоковані з інших областей України підприємства, так і підприємці, які працювали в області до війни. І якщо реалізувати описаних 5 ключових напрямків, регіон має великі перспективи щодо відновлення соціально-економічного розвитку з найкращими показниками в Україні.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт «Дія.Бізнес»<https://business.diiia.gov.ua/cases/novini/vijna-ta-regioni-ukraini-ak-zminuetsa-privablivist-dla-pidpriemciv>
2. Борщ Л.М. Інвестування: теорія і практика / Л.М. Борщ, С.В. Герасимова. Київ.: Знання, 2007. 685 с.
3. Чи можливі інвестиції під час війни?[Електронний ресурс] - Режим доступу<https://yur-gazeta.com/golovna/chi-mozhlyvi-investiciyi-pid-chas-viyuni.html>
4. Дослідження ЕВА [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analalyka/>
5. Федоров Р/Осовець О.Як залучати прямі іноземні інвестиції. 2013 [Електронний ресурс] - Режим доступу:https://regionet.org.ua/files/02_How_to_attract_FDI_-_UA.pdf
6. Офіційний сайт відділу інвестиційної політики ЛОДА [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://levmedcentr.com.ua/inv_test/

7. Звіт організації економічної співпраці та розвитку-2005 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.oecd.org/cfe/leed/37068837.pdf>

**Назаркевич І.Б., д.е.н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна**

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЯК ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ЧИННИК ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

В умовах динамічних змін політичного, економічного, соціального і екологічного характерів, спричинених, насамперед повномасштабною російською військовою агресією проти України, питання структурного реформування і посилення конкурентних переваг національної економіки набувають все більш важливого значення. Одним із напрямів підвищення конкурентоспроможності економіки України нині є інтенсивне впровадження цифрових технологій на усіх рівнях суспільних та господарських відносин, зокрема у фінансовій сфері.

Серед головних проблем трансформаційних процесів фінансово-економічної системи України є окремі аспекти діджиталізації, зокрема: повільний розвиток цифрової інфраструктури, відсутність цілісної системи безпеки персональних даних, недостатній рівень цифрових компетенцій та труднощі адаптації в умовах кардинальних змін структури ринку праці.

Діджиталізація сектору державного управління фінансовими відносинами сьогодні є необхідною умовою забезпечення якісних структурних та інституційних перетворень. Адже оцифрування держаних реєстрів даних, формування онлайн-платформ публічних послуг і звітності, формування вертикально-інтегрованої цифрової системи державного управління сприятиме не лише підвищенню довіри до державних інституцій з боку суспільства, але й підвищить прозорість та ефективність публічних рішень і руху державних фінансів.

Загалом інституційне забезпечення трансформаційних процесів здійснюється на основі механізму забезпечення правил та реалізується через такі інститути:

- 1) формальні інститути (примус до дотримання правил);
- 2) неформальні інститути (поведінка референтної групи, яка є поведінковим стандартом в суспільстві);
- 3) регулююча система (технологія на основі штучного інтелекту).

Остання може мати вигляд цифрової екосистеми, як комплексу технологічних рішень, спрямованих на оптимізацію даних і робочих процесів, що надходять від різних організаційних структур, інструментів, систем, а також від контрагентів керуючої організації.

Один з головних принципів формування і функціонування цифрової екосистеми є систематизація (з'єднання чи об'єднання різнорідних елементів в одну цілісну систему). Ще одним важливим принципом є чітка орієнтація на створення вартості.

З урахуванням цих принципів сучасні цифрові екосистеми в сучасних умовах обов'язково мають бути динамічними, а отже змінюватися та пристосовуватися до умов кон'юнктури, оскільки це є визначальним для прийняття ефективних рішень.

Формування цифрових екосистем у фінансово-економічній системі має низку переваг, зокрема:

- збільшення користувацької бази;
- підвищення конкурентоспроможності фінансових установ через представлення в цифровій екосистемі, зниження витрат на залучення учасників;
- доступ до учасників до уніфікованих сервісів (вакансії, продукти, проекти, ресурси тощо) через єдиний обліковий запис (технологія єдиного входу, Single Sign-On);
- здатність переходити до зовнішніх платформ;
- єдиний центр координації, що забезпечує рівні умови участі для усіх користувачів;
- здатність розширювати та удосконалювати платформу відповідно до запитів користувачів.

Особливістю цифрової екосистеми є те, що абсолютна більшість інформації на її платформах є безкоштовною. Однак можуть

надаватися і платні послуги, наприклад, реклама, вибіркова аналітична інформація, яку спеціалісти Дата-центру можуть надати у повному обсязі і короткі терміни. Адже, сьогодні більшість цифрових платформ збирають та обробляють клієнтську інформацію для оптимізації стратегії чи здійсненні маркетингових досліджень, щоб зробити кращі пропозиції для її учасників.

Ще однією особливістю інтенсифікації цифрових процесів є те, що люди все більше довіряють технологіям, аніж іншим людям. Прикладом є такі цифрові сервіси, як Amazon Web Services, Uber, Airbnb, мобільний банкінг тощо. Сьогодні сервісні моделі спрямовані на використання ресурсів, а не володіння ними.

В цілому можна виділити такі головні складові цифрової екосистеми, як: 1) організації; 2) цифрові сервіси; 3) дані; 4) учасники; 5) мережі; 6) процеси; 7) капітал.

Цифрова екосистема часто має вигляд партнерської мережі до якої входять і конкуренти. Це дає змогу пропонувати в середині мережі більшу кількість продуктів вищої якості за доступних умов. Водночас сама мережа наповнюється більшою кількістю об'єктивної інформації, аналіз якої дає змогу приймати більш ефективні рішення.

Збір даних компаніями та автоматизована їх обробка на основі відповідних алгоритмів дають змогу сформувати довгострокові відносини з клієнтами. Практично більшість операційних рішень на рівні великих компаній, наприклад ритейлу, вже оцифровані, подібні тренди спостерігаються й в інших сферах господарської діяльності, зокрема все більше максимізується автоматизація обміну даними.

Варто відзначити, що передавання даних в режимі реального часу включає в себе:

- повний збір даних отриманих в процесі взаємодії з користувачем, наприклад контекстна реклама, що дає змогу налаштованим алгоритмом програм визначати, які саме дані та у яких випадках можуть бути використані;
- максимальна автоматизація усіх бізнес-процесів;
- безперешкодний потік даних в усі підрозділи організації для забезпечення ефективної координації;
- застосування моделей та алгоритмів, спрямованих на підбір оптимального варіанту з множини можливих.

Учасниками цифрової екосистеми у фінансовій сфері можуть бути: державні та місцеві органи управління фінансами, банки, страхові, інвестиційні й консалтингові компанії, які пропонують фінансові продукти, фрилансери, споживачі тощо. Водночас в межах цифрової екосистеми учасники мають більше можливості для кооперації, формування та реалізації спільних проєктів.

Разом з тим, цифрова екосистема має містити опорну (фізичну) та сервісну (програмну) інфраструктуру. Однією з головних складових сервісної інфраструктури є інтернет-платформи, які у свою чергу поділяються на: комунікаційні, пошукові, продуктові, сервісні, трансакційні тощо.

У фінансово-економічній системі держави серед цифрових технологій, на нашу думку, є дві головні, які матимуть найбільший вплив на структурну трансформацію сучасного укладу життя і системи господарювання – це штучний інтелект та блокчейн. При цьому все більшого значення набувають кібербезпека і квантовий комп'ютинг.

Важливими напрямками цифровізації виступають сервісізація і кастомізація. Ці напрями визначають бізнес-модель відповідно до якої першочергове значення займає не сам продукт, а максимально ефективне використання усього його життєвого циклу. Іншими словами, виробники надають споживачам не просто продукт, а комплексний набір рішень, спрямованих на максимальне задоволення потреб споживача. Відповідно компанії продають не стільки продукти, скільки їх корисність.

Таким чином, діджиталізація все більше впливає в цілому на якість структурної трансформації та рівень конкурентоспроможності не лише окремих компаній, але й усієї національної економіки, що спричиняє необхідність розвитку якісної цифрової інфраструктури в країні. При цьому використання кластерно-мережевої моделі організації бізнесу щодо формування цифрових екосистем сприятиме формуванню полюсів росту на галузевому рівні.

Пшик Б.І., д.е.н., професор,
Адамик М.С., здобувачка наукового ступеня доктора філософії,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ФОНДИ РОЗВИТКУ ГРОМАД ЯК ПОТЕНЦІЙНЕ ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ ПРОЦЕСІВ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Сучасна ситуація в Україні, зумовлена військовою агресією з боку російської федерації, спричинила порушення стійкості соціально-економічної системи країни, припинення чи істотного погіршення ефективності виробничо-господарської діяльності, зниження конкурентоспроможності підприємств та економічного комплексу країни загалом. Все це негативно позначається на функціонуванні чималої кількості територіальних громад та процесах їх фінансового забезпечення, адже війна призвела до страшних руйнувань українських міст та сіл, знищення критичної інфраструктури у багатьох громадах, мільйонів вимушених переселенців, суттєвих зсувів у демографічній ситуації в різних регіонах. Відтак до традиційних викликів, які стояли перед багатьма територіальними громадами до війни, додалися нові, які з різних причин навіть не враховувались при плануванні як малоімовірні, однак тепер стали домінуючими і такими, що впливатимуть впродовж тривалого часу [1, с. 66]. Сьогодні більшість територіальних громад в Україні працюють в екстремальних умовах, що потребує належного забезпечення надійності та стабільності їх функціонування в умовах воєнного часу, передусім фінансового. Це спонукає органи місцевого самоврядування до пошуку додаткових джерел фінансових ресурсів, зокрема – альтернативних, що розширить їхні можливості у напрямку вирішення соціальних проблем, розвитку інфраструктури території та зміцненню на перспективу її позицій в національній економіці.

Зарубіжний досвід управління публічними фінансами на субнаціональному рівні переконливо засвідчив, що однією з найефективніших моделей суспільної організації та залучення додаткових фінансових ресурсів є фонди розвитку громад. Зважаючи на хронічний дефіцит коштів у бюджетах окремих територіальних

громад, особливо у нинішніх умовах, використання цього інструменту фінансування на місцевому рівні є абсолютно необхідним для України.

Фонди розвитку громад справедливо вважають сьогодні найбільш успішною формою філантропії у світі та прикладним інструментом фінансового менеджменту, який використовується органами місцевого самоврядування в цілях соціально-економічного розвитку територіальних громад. Ними є неурядові благодійні організації, що діють на певній території та оперують сформованим з часом цільовим капіталом (ендаумент-фондом), доходи від розміщення якого використовуються на вирішення важливих соціально-економічних проблем конкретної адміністративно-територіальної одиниці (територіальної громади) та підвищення якості життя її мешканців.

Впродовж двох останніх десятиліть спостерігається поширення фондів розвитку громад як в Україні, так і у всьому світі призвело до необхідності виділення чітких ознак такої форми доброчинності. Основні причини популярності цієї моделі викликані не стільки її відмежуванням від усталених практик благодійності, скільки поширенням серед суспільства принципів так званої «нової» філантропії з одного боку, і перехід від сприйняття місцевої спільноти як абстрактного «муніципального утворення» до більш системного розуміння місцевої громади, яка має приховані ресурси та поєднує мешканців, що мають мету покращити середовище свого проживання – з іншого. При цьому доцільно виокремити низку ознак, притаманних фондам розвитку громад.

По-перше, функціонування фонду та спрямованість його фінансових ініціатив на благодійні цілі та проекти у межах конкретної територіальної громади, яка розглядається в сенсі конкретної спільноти людей суто лише за географічною, а не за релігійною, культурною, освітньою, політичною чи будь-якою іншою ознакою.

По-друге, наявність у розпорядженні фонду розвитку громади ендаументу, який формується за рахунок внесених грошових пожертвувань та передається у довірче управління фінансовим установам з метою отримання доходу від інвестування коштів у ринкові активи, який буде використаний для подальшого фінансування статутної діяльності фонду розвитку громади. Такий підхід дозволяє

постійно нарощувати активи ендавменту, що, з одного боку, розширює фінансові можливості фонду, а, з іншого боку, ефективно захищає їх від можливого «проїдання» коштів в ситуації непередбачених пауз у зборі пожертвувань. Ресурси ендавменту зазвичай є внесками локальних підприємств, приватних осіб, владних інститутів та усіх інших зацікавлених суб'єктів.

По-третє, фонди розвитку громад здійснюють перерозподіл фінансових ресурсів за грантовою процедурою, докладаючи чимало зусиль для заохочення інших контрагентів до активних дій, зокрема шляхом надання грантів громадським організаціям, ініціативним групам або окремим особам на втілення проєктів, що реалізуються в межах територіальної громади та спрямовані на вирішення місцевих проблем. Будь-які напрями основної діяльності фонду (співпраця з представниками влади, бізнесу та громади, моніторинг проблем спільноти, підготовка персоналу, формування цільового капіталу і надання грантів) спрямовані на розвиток громади й задоволення потреб її представників.

У практиці фондів розвитку громад можуть використовуватися різноманітні інструменти, спрямовані на формування і використання фінансових ресурсів [2, с. 98 – 99]:

1. Загальний грантовий фонд, що формується з великої кількості внесків від приватних осіб, підприємницьких структур, державного та місцевого бюджету, зарубіжних інвесторів з подальшим використанням ресурсів для втілення широкої гами суспільно значущих заходів, інноваційних та пріоритетних проєктів місцевих громадських організацій. Загальний фонд формує внески різного розміру в єдиний пул, що дозволяє потім розподіляти кошти за обраними напрямками.

2. Тематичні грантові фонди, що формуються фондом розвитку громади для вирішення конкретних проблем, наприклад, культурні локальні заходи або нагальні для місцевої спільноти проблеми екології чи благоустрою. Особливістю таких проєктів є обізнаність про них громадян та їх повторюваність.

3. Іменні фонди приватних благодійників або корпорацій. Ці фонди можуть створюватися за рахунок підприємств, окремих

громадян та членів їхніх сімей для формування іміджу компанії, благодійника чи родини.

4. Стипендіальні програми або програми оплати навчання для студентів навчальних закладів. Донорами таких програм є підприємства і приватні підприємці, які відчують потребу у кваліфікованих кадрах за окремими спеціальностями та освітніми програмами.

5. Програми благодійних внесків та пожертв, що збираються за допомоги підприємств. По-перше, пожертви можуть збирати серед споживачів продукції місцевих підприємств, які поінформовані про те, що прибуток від продажів продукції (або його частина) буде спрямований на благодійність. По-друге, внески можуть збирати серед співробітників підприємств, які перераховують частину зарплати на реалізацію програм, обраних самими працівниками. Кошти в таких випадках розподіляються серед задалегідь визначених громадських некомерційних установ, що надають соціальні послуги або допомагають певним соціальним категоріям громади. Фонд розвитку громади в обох випадках виконує обмежені посередницькі функції, які включають адміністрування коштів, моніторинг ефективності їх використання, збирання даних та підготовку звіту.

Особливу увагу фондам розвитку громад слід приділяти збору благодійних пожертв не лише від підприємств та організацій, а також фізичних осіб, зокрема тих представників територіальних громад, які внаслідок воєнних дій виїхали за кордон і мають стабільне місце праці. Популяризацію діяльності фондів розвитку громад доцільно здійснювати й серед представників української діаспори за кордоном, історичні корені яких виходять з тих територій, що найбільше постраждали від військової агресії. Джерелом формування ресурсної бази фондів розвитку громад можуть бути також кошти, які надходять від урядів та органів місцевої влади територіальних громад іноземних країн, які анонсували свою фінансову участь у відбудові окремих міст і громад України.

Також фандрайзингову роботу фондів розвитку громад слід спрямовувати на залучення коштів від волонтерських організацій, проведення освітньо-наукових, культурних, спортивних та інших «донорських» заходів (благодійних аукціонів, конференцій, концертів,

форумів, фестивалів, ярмарок тощо), а також налагоджувати співпрацю із зарубіжними неурядовими організаціями, діяльність яких спрямована на фінансову допомогу територіальним громадам в Україні.

Яскравим прикладом щодо останнього цього є діяльність Фонду розвитку громад та адвокації (м. Торонто, Канада), який працює під егідою Світового Конгресу Українців. Його метою підтримка розбудови громад та їх інституційної спроможності, а також ініціатив, які інформують міжнародну спільноту про Україну та український народ, провадять адвокацію щодо питань підтримки України. Фонд співфінансує проекти до 3000 канадських доларів виключно за умови наявної 30% участі з інших джерел та за умови їх відповідності таким цілям: розбудова громад та/або розвиток громадських провідників; формування правдивого іміджу України та українського народу; інформування про українську історію, культуру та сьогодення та ін [3]. Співпраця з подібними організаціями дасть змогу фондам розвитку громад в Україні залучити додаткові ресурси на основі встановлення горизонтальних зв'язків між локальними спільнотами різних країн та культур.

Саме тому одним з найважливіших напрямів діяльності фондів розвитку громад, який особливо актуалізується в умовах воєнного стану, є посилення співпраці з донорськими організаціями європейських держав і міжнародних об'єднань задля отримання додаткового фінансування на цілі розбудови та модернізації інфраструктури відповідних громад, а також підготовки до реалізації проектів їх повоєнного соціально-економічного розвитку. Очевидними перевагами такого джерела коштів є, перш за все, безповоротність, відсутність виникнення боргових зобов'язань та, відповідно, відсутність сплати відсотків за такими ресурсами. Однак для цього джерела фінансування притаманний високий рівень конкуренції та складна конкурсна основа вибору переможців. Як свідчить попередній досвід участі територіальних громад у грантових проектах та програмах, більшість із них досі стикається з труднощами заповнення заявки на участь, фахового використання іноземних мов та відповідного інформаційного забезпечення. Тому часто серед переможців різних програм виступали одні і ті ж фонди та громади,

оскільки вони володіють досвідом оформлення документів для участі в таких програмах, а також мають спеціалістів з відповідними знаннями та компетенціями. В нинішніх умовах, саме фонди розвитку громад спільно з органами їх місцевого самоврядування повинні виступити у цьому питанні одними з першочергових ініціаторів, особливо якщо мова йде про громади та регіони, які постраждали внаслідок воєнного стану, а також ті, які віддалені від зони бойових дій, але розташовані поруч із кордоном з ЄС.

З огляду на зазначені вище особливості, фонди розвитку громад можуть і повинні стати активними учасниками процесу післявоєнного відновлення вітчизняної економіки в межах своєї територіальної громади, спрямовуючи акумульовані ресурси на цілі будівництва та реконструкції закладів освіти, охорони здоров'я, центрів надання адміністративних послуг тощо, ліквідацію завданої воєнними діями шкоди навколишньому середовищу та екології, відновлення об'єктів критичної інфраструктури (перш за все водо-, тепло-, електропостачання), реконструкцію пам'яток культури, а також забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб та осіб, які втратили його внаслідок військових дій, спричинених збройною агресією РФ. При цьому повинні бути враховані громадські інтереси ключових заінтересованих сторін в місцевій громаді (вразливі групи населення; громадські організації; медичні, освітні, соціальні служби).

Україна суттєво відстає від означеного процесу у зарубіжних країнах, оскільки створення таких фондів, радше їх прообразів, тільки розпочинається. При цьому більш детально зупинимося на ключових аспектах цієї проблематики

Основна проблема полягає в складності залучення пожертвувань до фондів, що також посилюється й слабким бажанням участі фізичних та юридичних осіб у благодійній діяльності. Така ситуація пояснюється як недовірою населення до діяльності благодійних організацій, так і, загалом, складним матеріальним становищем населення країни та втратою значної частини сімей місця роботи і майна під час війни з РФ, подоланням країною наслідків воєнних дій, зниженням ділової активності в країні. Зовсім протилежною є ситуація у зарубіжних країнах, де історично національні традиції заохочують приватну благодійність. Варто

відзначити, що у США, яка є світовим лідером у цій сфері, благодійністю займається 50% дорослого населення країни - близько 100 мільйонів чоловік, і щорічно американська сім'я у попередні роки (до появи коронавірусної пандемії) витратила на благодійність в середньому понад 1600 дол. США, сукупні пожертви на благодійність склали понад 2% ВВП [4].

Насамперед вважаємо, що в Україні у повоєнний період слід формувати культуру благодійництва, яка є ще досить новою для нашої держави. Відтак з метою популяризації фондів розвитку громад та формування культури благодійництва в Україні, на нашу думку, необхідно здійснити такі заходи: визначити цільову аудиторію з метою пропагування серед населення умов та порядку участі громадян у здійсненні благодійної діяльності; провести соціологічне дослідження та відповідний аналіз отриманих даних з метою виявлення причин відсутності довіри широких верств населення до фондів розвитку громад; запровадити порядок широкого інформування громадян про їх можливості на ринку цільового капіталу; систематично організовувати та проводити комплексні роз'яснювальні та навчальні заходи щодо діяльності з управління цільовим капіталом для різних цільових аудиторій; започаткувати низку інформаційних заходів для громадян з метою популяризації діяльності фондів розвитку громад та ліквідації можливої недовіри до неї, передбачити на телеканалах України (національних і каналах територіальних громад) ефірний час для програм по висвітленню актуальних питань з цієї проблеми в Україні.

Однією з найважливіших є проблема пасивної фандрайзингової діяльності та недосконалість комунікаційної політики. Для ефективного функціонування фондів розвитку громад необхідно розробляти комунікаційну політику взаємодії з донорами. Більше того, впровадження нових технологій в фандрайзинг не лише спрощує процес збору пожертвувань, а й сприяє прискоренню їх залучення за умови одночасного підвищення рівня відкритості та прозорості в їхній діяльності, що створює наступну є проблему - забезпечення транспарентності та контролю. Фонди розвитку громад повинні не тільки чітко декларувати ті напрямки, на які будуть використані кошти благодійників, але й дотримуватись у своїй фінансовій політиці принципів прозорості, що дасть можливість інвесторам бути

впевненими у їх цільовому використанні. При цьому слід розробити відповідні механізми висвітлення інформації про результати інвестиційної діяльності фондів та забезпечення їх доступності для широкого кола зацікавлених осіб у засобах масової інформації та статистичних виданнях.

Існує також низка проблем фінансового характеру, а саме – проблеми законодавчого регулювання інвестиційної діяльності фондів розвитку громад, отримання та використання ними інвестиційного доходу на цільовий капітал, проблеми довірчого управління енавментами, проблеми податкового регулювання і обліку в діяльності як благодійних організацій, так і благодійників та ін. Усі шляхи вирішення наведених вище та інших фінансових проблем будуть реальними лише за рахунок прийняття Закону України «Про порядок формування та використання цільового капіталу некомерційних організацій», який повинен регламентувати цілі, напрями, відносини у сфері цільового капіталу, порядок його формування та використання, особливості довірчого управління та інвестування коштів у ринкові активи, а також механізми контролю за цими процесами. Саме цей документ створить стартові умови для розвитку ринку цільового капіталу у нашій державі, активними учасниками якого будуть фонди розвитку громад, оскільки в діючому на сьогодні Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» ці питання не набули належного висвітлення.

Такий підхід до активізації фондів розвитку громад як важливого джерела для фінансування розвитку територіальної громади, з одного боку, сприятиме формуванню інвестиційної бази для диверсифікації економічної діяльності на місцевому рівні, з іншого, – спонукатиме членів територіальної громади до активізації громадського контролю за ефективністю використання таких коштів. Слід зазначити, що вітчизняні фонди громад, незважаючи на їх невелику кількість та популярність, докладають чимало зусиль у своїй повсякденній діяльності до розвитку локальної філантропії, активізації місцевого населення, налагодження соціального партнерства та мобілізації ресурсів громади. Саме ці фонди повинні стати основною з'єднувальною ланкою між місцевою владою, ініціативними групами та бізнесовими структурами, зокрема в частині формування

благодійних коштів як на ліквідацію наслідків воєнних дій, так і на цілі майбутнього повоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Bogdan Pshyk, Roman Oleynyuk. Sytuacja finansowa na Ukrainie i środki zapewniające jej stabilność w czasie wojny. Bezpieczny Bank. 2022. № 1 (86). S. 65 – 79. URL: <https://ojs.bfg.pl/index.php/bb/issue/view/10>.
2. Петрушенко Ю. М., Венцель В. Т., Височина А. В. Фінансова політика місцевого розвитку : монографія / Суми, Сумський державний університет, 2020. 380 с.
3. Фонд розвитку громад та адвокації: розбудовуємо громади разом! URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/fond-rozvitku>.
4. Пшик Б. І. , Адамик М.С., Медуна Н.В., Михалевич Р.М. Механізми активізації інвестиційного потенціалу домогосподарств в Україні: макроекономічний аспект. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2021. Том 4. № 39. С. 349 – 361. Режим доступу: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3464>.

Рудевська В.І., д.е.н., доцент,

Стахович І.О., студентка,

**Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна**

РОЛЬ БАНКІВ З ДЕРЖАВНОЮ УЧАСТЮ В ПРОЦЕСІ ВІДНОВЛЕННЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ ТА ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

Повномасштабна війна росії проти України призвела до глибокої кризи, що матиме далекосяжні наслідки для фінансового сектору. Внаслідок війни ВВП України впаде більш як на третину, а інфляція в рази перевищуватиме цільовий рівень.

Проте банківська система успішно протистоїть викликам війни: банки працюють безперебійно, зберігають ліквідність та продовжують кредитувати. Це стало можливим завдяки злагодженим зусиллям банків, своєчасній реакції Національного банку та рокам спільної роботи над реформою сектору з 2015 року. У результаті банки підійшли до кризи зі значним запасом капіталу та ліквідності, операційно стійкими та ефективними, мали плани дій на випадок несприятливих подій [2].

Українська енергетична система та інші об'єкти критичної інфраструктури зазнали значних руйнувань з боку держави-агресора. В таких умовах надважливим питанням для державного банківського сектору постало відновлення реального сектору економіки та об'єктів критичної інфраструктури України. Державні банки мають відігравати провідну роль в цьому процесі, як банки які несуть підвищену соціальну відповідальність перед суспільством та державою. Для відновлення реального сектору економіки та об'єктів критичної інфраструктури банки з державним капіталом мають розширити свою діяльність в процесі кредитування корпоративного сектору та малого і середнього бізнесу, як основних агентів економіки що створюють ВВП.

З метою характеристики ролі державних банків в процесі відновлення реального сектору економіки розглянемо кредитування реального сектору економіки країни на прикладі АБ «Укргазбанк». З початку війни АБ «Укргазбанк» продовжував свою діяльність – майже безперебійно в тих регіонах, де це було безпечно для працівників та клієнтів. Було забезпечено роботу відділень, поставки готівки, зберігали персонал та безперебійно надавали послуги онлайн. Проте збитки банку від подій операційного ризику будуть значними.

Так нами було зібрано та проаналізовано стан та динаміка зміни структури кредитного портфеля суб'єктам господарювання АБ «Укргазбанк». Кредитний портфель розглядався в розрізі валют наданих кредитів та провідних галузей економіки, що мають вагому частку в кредитному портфелі банку наданому в реальний сектор економіки. Часовий горизонт аналізованих даних нами був обраний з огляду на зміни, які спричинила військова агресія росії проти України: з початку 2021 року до вересня 2022 (щоквартально) (табл.1).

Таблиця 1

Динаміка зміни обсягу кредитного портфеля суб'єктам господарювання АБ «Укргазбанк» в період з 01.01.2021 р. до 01.09.2022р., (тис.грн.).

Сума кредитного ризику під експозицією реального сектору економіки	01.09.2022	01.06.2022	01.02.2022	01.10.2021	01.01.2021
В нац. валюті (тис. грн)	4507201	2793553	2318041	2812111	2479718
В ін.валюті (тис. грн)	5944665	4191131	2700754	2290715	2195963
Всього (тис. грн)	10451880	6984666	5018807	5102810	4675674

Джерело: складено авторами за даними офіційного сайту АБ «Укргазбанк» [1]

З метою виявлення тенденцій та причин зміни структури кредитного портфеля банку проаналізуємо динаміку портфеля в розрізі валют.

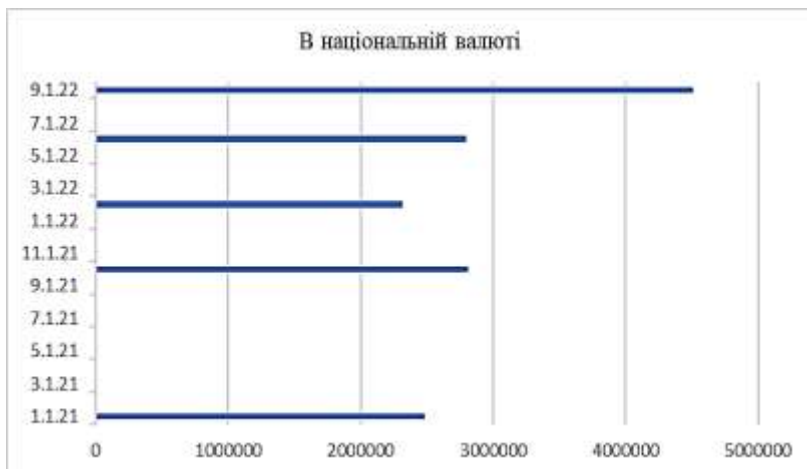

Рис. 1 Зміна об'єму кредитування реальному сектору економіки з 01.01. 2021 р. до 01.09. 2022 р., (тис. грн.).

Джерело: складено авторами за даними офіційного сайту АБ «Укргазбанк»[1]

Як видно із рисунка 1 сума кредитів, що знаходились під експозицією в національній валюті з початку війни зросли на 2 189,6 млн. грн, що у відносному вимірі майже в два рази до початку року. Таку тенденцію можемо пояснити зростанням кредитування реального сектору економіки з боку державних банків, а саме АБ «Укргазбанк».

Що стосується сум кредитів що обраховуються під експозицією в іноземній валюті (рис.2), то спостерігаємо також тенденцію до зростання в перерахунку в національну грошову одиницю.

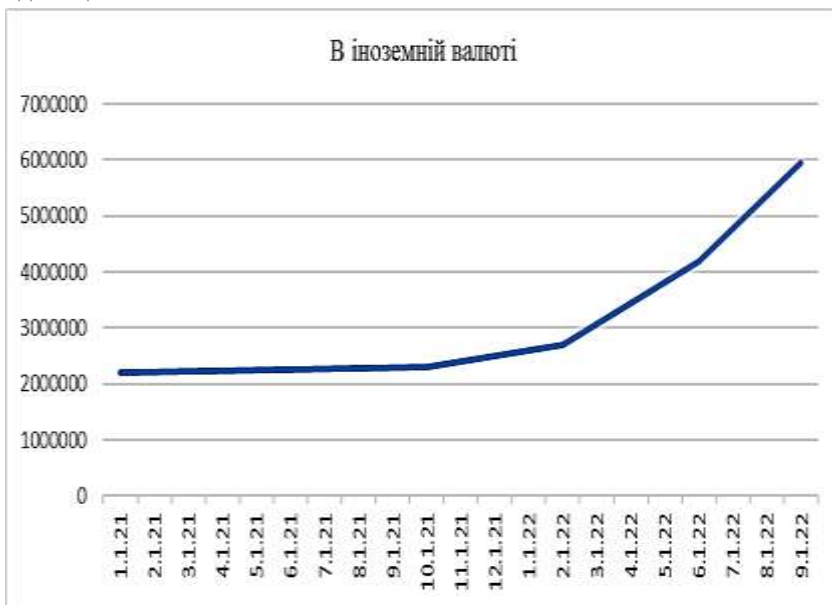

Рис. 2. Сума кредитного ризику під експозицією наданих реальному сектору економіки в іноземній валюті з 01.01. 2021 р. до 01.09. 2022 р., (тис. грн.).

Джерело: складено автором за даними офіційного сайту АБ «Укргазбанк»[1]

Такий тренд пояснюємо перш за все зміною валютного курсу з початку лютого 2022 року як наслідок військової агресії з боку росії і тиск макроекономічних як внутрішніх так зовнішніх факторів на національну грошову одиницю.

Загальний портфель діючих кредитів подано на рисунку 3.

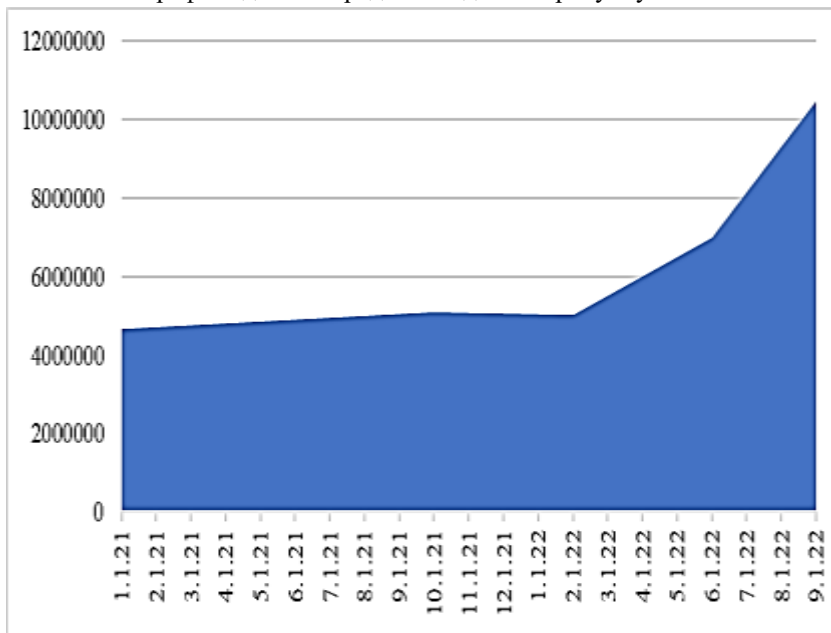

Рис. 3. Загальна сума кредитів реальному сектору економіки з 01.01. 2021 р. до 01.09. 2022 р., (тис. грн.).

Джерело: складено авторами за даними офіційного сайту АБ «Укргазбанк»[1]

Для глибшого розуміння причин зростання кредитування в АБ «Укргазбанк» проаналізуємо структуру кредитного портфеля банку в розрізі галузей економіки.

З рисунка 4 видно що найбільше зростання кредитування продемонструвало сільське господарство. Ця тенденція пояснюється зростанням кредитування починаючи з початку посівного сезону і демонструє стрімке зростання до вересня 2022. Такий тренд характеризує загальну ситуацію в Україні і підкреслює роль

державних банків в підтримці та відновленні реального сектору економіки країни.

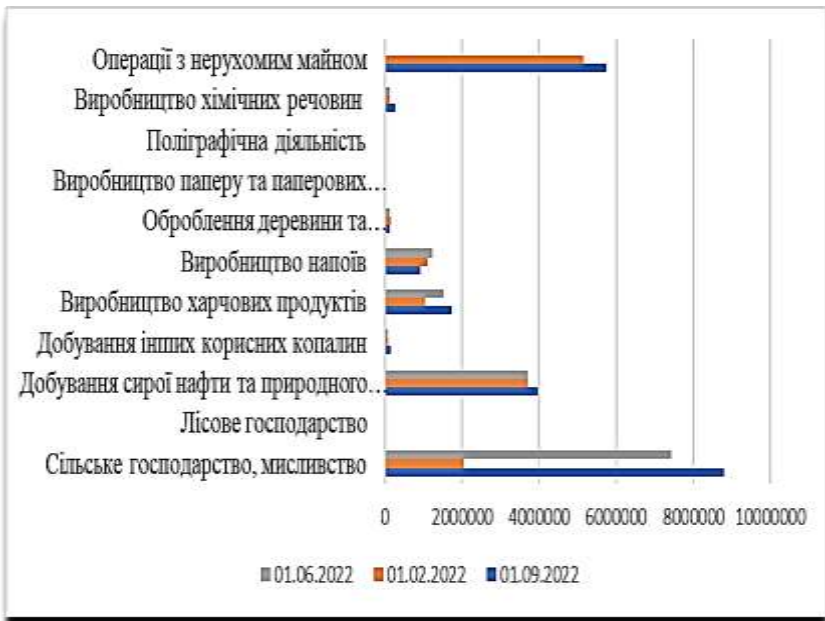

Рис. 4 Динаміка кредитів реальному сектору економіки в розрізі основних галузей з 01.02. 2022 р. до 01.09. 2022 р., (тис. грн.).

Джерело: складено авторами за даними офіційного сайту АБ «Укргазбанк»[1]

АБ «Укргазбанк», відповідно до укладеного з Міністерством аграрної політики та продовольства України меморандуму, є банком-учасником державних компенсаційних програм для підприємств агропромислового комплексу [3].

Другими за розміром та темпами зростання кредитування є операції з нерухомим майном. На третьому місці фінансування видобування сирової нафти та природного газу. Зазначені галузі зазнали самих руйнівних втрат з початку війни і вимагають підтримки з боку держави через канал фінансування державними банками. Саме така логіка пояснення зафіксованих змін є на сьогодні самою ймовірною.

В процесі відновлення реального сектору економіки в умовах воєнного стану в Україні велику роль грає інвестиційне кредитування. Інвестиційні кредити дозволяють залучати ресурси на розробку або придбання нових технологій, оновлення обладнання, ремонт, реконструкцію та придбання нової нерухомості, розширення бізнесу за рахунок виходу на нові ринки, злиття, поглинання та реалізацію інших інвестиційних проектів. Зруйнована інфраструктура України вимагає капітальних вкладень у відновлення і банки з державної участю мають збільшити кредитування саме зазначених секторів через економічне і соціальне значення останніх.

Висновки Зниження бізнес-активності з початку повномасштабної війни призвело до падіння попиту бізнесу на кредити, про що банки зазначили в опитуванні про умови кредитування. Водночас погіршення макроекономічних очікувань значно знизило ризик-апетит банків. Гривневий чистий корпоративний кредитний портфель із початку повномасштабної війни зріс на 8%[2]. Потребу в нових залученнях банків мали переважно підприємства критичної інфраструктури, оборонної промисловості та аграрії для проведення посівної кампанії. Для задоволення попиту останніх банки широко використовували державні програми підтримки, які було спеціально поширено на агропідприємства. Цілеспрямована руйнація росією енергетичної системи та атаки на об'єкти інфраструктури України неминуче призведе до масштабної кризи та проблем з електропостачанням, що, в свою чергу вплине на обсяги виробництва майже всіх галузей економіки. В таких умовах банки з державною участю мають спрямувати доступні кредитні ресурси на відновлення критичної інфраструктури та реального сектору економіки в межах державних програм і поза ними.

Список використаних джерел

1. Показники діяльності банку АБ «Укргазбанк» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrgasbank.com/about/performance/>
2. Офіційний сайт Національного Банку України: – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article
3. Офіційний сайт АБ «Укргазбанк»: – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrgasbank.com/about/>

Ситник Н.С., д.е.н., професор,
Беднарчук В.В., студентка,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ЗМІЦНЕННЯ

Процес забезпечення оптимального рівня бюджетної безпеки – це складне та багатогранне явище, сповнене причинно-наслідкових зв'язків, що відображає суперечності інтересів окремих соціальних груп. Тому зрозумілим є виникнення ризиків та загроз при забезпеченні належного рівня бюджетної сфери.

Оскільки, загрози бюджетній безпеці держави виникають за різних обставин, а також ідентифікуються та вирізняються за принципами нами визначено основні види загроз на сучасному етапі розвитку країни.

Опрацювавши наукові дослідження та доробки вчених, економістів та фінансистів було систематизовано класифікацію загроз бюджетній безпеці за такими ознаками [1-4]:

- за джерелом виникнення (загрози зовнішнього середовища держави – екзогенні; загрози внутрішньої середовища держави – ендегенні);
- за сферою спричинення (економічні, політичні, правові, екологічні, соціальні, конкурентні, природні, техногенні тощо);
- за тривалістю дії (тимчасові, постійні);
- за сферою виникнення (середовища, ринкові, бюджетної системи, бюджетного процесу, професійної діяльності);
- за масштабом (локальні, регіональні, держані, міжнародні);
- за формою прояву (явні, латентні/приховані);
- за рівнем бюджетної системи (державного бюджету, місцевого бюджету);
- за можливістю здійснення (реальні, потенційні);
- за величиною втрат щодо бюджету (незначні, припустимі, граничні, неприпустимі, катастрофічні);

- за об'єктами в структурі бюджетів (доходи бюджету, видатки бюджету, кредитування бюджету, борг бюджету, фінансування бюджету (в розрізі загального та спеціального фондів));
- за об'єктами посягань (доходи бюджету, податковий потенціал, державна і приватна власність, економічні ресурси, тощо);
- за ступенем небезпеки (небезпечні та особливо небезпечні);
- за характером бюджетних втрат (що призводить до втраченої вигоди; що призводить до втрат бюджету; що призводить або до втрат, або до доходів);
- за періодичністю (випадкові, постійні, разові);
- за можливістю оцінювання (ті, що підлягають кількісному оцінюванню; такі, що не можуть бути оцінені);
- за кореляцією до індикативних показників бюджетної безпеки (за їх видами);
- за можливістю передбачення та прогнозування (прогнозовані, непрогнозовані);
- за структурою (інваріантні, варіативні);
- за відкритістю інформації (публічні, таємні);
- за характером причинно-наслідкових зв'язків між загрозами (первинні, вторинні).

На сьогодні стан бюджетної безпеки України формується під впливом екзогенних та ендогенних загроз та ризиків, які обумовлюють проблеми забезпечення оптимального рівня бюджетної безпеки.

Методологія структурування та ідентифікації загроз бюджетній безпеці спрощує процес групування наявних проблем з двох точок зору:

1. з аналітичної сторони були виявлені проблема дохідної частини бюджету, проблема раціональності витрат, проблема дефіциту бюджету та державного боргу;
2. з практичної сторони – проблеми, які формуються через некоректну систему управління доходами та видатками бюджету; проблеми, що проявляються на

окремих стадіях бюджетного процесу та проблеми зумовлені недосконалим нормативно-правовим полем.

Бюджетна безпека України в умовах воєнного стану характеризується нестабільним обсягом надходжень фінансових ресурсів, які потрібні для масштабного фінансування збройних сил, оборонно-промислового комплексу і регіонів. Наявні комерційні структури та суб'єкти господарювання різних форм власності не можуть забезпечити систематичне відтворення виробництва та безперерійно спрямовувати довоєнні обсяги податкових платежів до бюджету держави, що зумовлює недоотримання фінансових ресурсів.

Для України проблема дефіцитності бюджету є однією з найактуальніших. Згідно з даними Державної служби статистики України, починаючи з 1990-х років в Україні постійно спостерігався брак грошових коштів у бюджеті (за винятком 2000р. та 2002р.), а за останні роки це питання дуже гостро постало перед урядом країни [5].

Дефіцит бюджету не можна однозначно оцінити, оскільки все залежить від природи походження дефіциту та способу його фінансування. Існує позитивний вплив перевищення видатків над доходами, але тільки тимчасовий. Деякі країни навмисно приймають бюджет з дефіцитом, щоб стимулювати розвиток економіки для пошуку більш обґрунтованого розподілу видатків бюджету, перегляду і вдосконалення законодавчої бази. Однак негативних наслідків прийняття дефіцитного бюджету значно більше. Одним із основних є інфляція, що гальмує виробничі процеси. Як наслідок – розмір ВВП та ВНП країни знижується, знецінюється національна валюта та зменшується кругообіг грошових коштів. Це призводить до економічних криз в країні.

Щоб подолати дефіцит бюджету, Україна залучає кошти з-за кордону, здійснюючи зовнішні запозичення, оскільки внутрішніх коштів не вистачає. Ці операції проводяться на умовах повернення, платності та строковості. До основних кредиторів України належать міжнародні фінансові організації: Міжнародний валютний фонд, Європейський Союз, група Світового банку. Унаслідок використання кредитного методу подолання дефіциту бюджету в країні формується державний борг. Борг негативно впливає на економіку, оскільки

зменшує інвестиційну привабливість країни та стимулює зростання дефіциту бюджету [5].

Проблема формування дохідної частини бюджету держави та місцевого самоврядування проявляється в трьох аспектах:

- перевищення офіційних трансфертів над податковими надходженнями в місцевому бюджеті, що показує значну залежність від центру;
- ухилення від сплати податків та обов'язкових зборів;
- нестача власних стабільних дохідних джерел.

В довоєнний період проблема видаткової частини бюджету була досить хронічною і полягала у нераціональному здійсненні витрат бюджетами всіх рівнів.

В умовах воєнного стану та обмеженості ресурсів влада старається обачно витрачати фінансові ресурси, оскільки більшість вільних грошових коштів йдуть в оборонну сферу. Згідно офіційних даних, наша держава відмовилася від капітальних витрат, які мали йти на капітальне будівництво чи розвиток у 2022 році. Зараз український бюджет фінансує не всі захищені видатки.

Потрясіння політичного та фінансово-економічного середовища в Україні через військовий конфлікт та пандемію COVID-19 – погіршило рівень бюджетної безпеки нашої країни. На сьогодні перед Україною стоїть завдання, що полягає у її зміцненні.

Тому потрібно доповнювати підходи до зміцнення бюджетної безпеки нашої держави. Враховуючи вище зазначене, важливими кроками для забезпечення бюджетної безпеки країни і покращення ситуації в країні на наш погляд є:

- стабілізація економічного і політичного середовища держави;
- удосконалення вітчизняної нормативно-правової бази у сфері бюджетної безпеки;
- сприяння інтеграції економіки в європейські і світові господарські об'єднання та організації;
- забезпечення максимальної обґрунтованості залучення зовнішнього фінансування;
- розробка довгострокової стратегії управління боргом;

- удосконалення бюджетної статистики та механізмів діагностики системного аналізу показників валютної, боргової та бюджетної безпеки;
- розробка стратегії скорочення дефіциту бюджетів усіх рівнів за рахунок збільшення власного доходного потенціалу;
- аналіз досвіду та напрацювань розвинених країн у сфері бюджетного контролю, аудиту та регулювання.

Список використаних джерел

1. Захожай К. В. Бюджетна безпека як поняття сучасної фінансової науки. *Фінанси, облік і аудит*. 2018. Вип. 1 (31). URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/27611/foa_18_1_5.pdf?sequence=1 (дата звернення: 29.09.2022).
2. Свірко С.В. Механізми державного управління бюджетною безпекою. Житомир: ТОВ «Видавничий дім Бук-Друк». 2021. 436 с. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7905/%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%BE.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 29.09.2022).
3. Макачук І.М., Виноградня В.М., Малишко В.В. Оцінка та шляхи забезпечення бюджетної безпеки України. *Гроші, фінанси і кредит*. Вип. 12. 2017. С. 560-565. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/93.pdf (дата звернення: 29.09.2022).
4. Бондарук О.С., Момотюк Л.Є. Аналіз бюджетних загроз та їх впливу на фінансову безпеку України. *International relations*. №10. 2017. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3275 (дата звернення: 29.09.2022).
5. Ситник Н.С., Беднарчук В.В. Бюджетний дефіцит та його особливості. *Молодий вчений*. №5 (110). 2019. С. 212-216. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2019/5_2019/41.pdf (дата звернення: 29.09.2022).

Ситник Н.С., д.е.н., професор,
Біда М.С., студентка,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

МІЖНАРОДНА ФІНАНСОВА ДОПОМОГА УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну призвело до низки загроз, в тому числі для макрокономічної та фінансової стабільності. Фінансову стабільність можна розглядати як стан фінансової системи за якого вона здатна належно виконувати свої основні функції, такі як фінансове посередництво та здійснення платежів, а також протистояти кризовим явищам [1]. Вона є основою функціонування кожної країни і саме від неї залежить її добробут та економічне зростання.

Задля забезпечення фінансової стабільності України та її європейського вибору, об'єктивно зростає роль фінансового менеджменту, що представляє собою комплекс взаємопов'язаних управлінських рішень на різних рівнях управління фінансовими ресурсами.

Опинившись у реаліях війни Україна потребує додаткових джерел залучення фінансових ресурсів, іншими словами міжнародної фінансової підтримки, адже українська економіка сама не здатна справитися із падінням, яке спричинене нападом Росії [2, с.12].

Міжнародна фінансова підтримка – форма взаємин між суб'єктами міжнародних фінансово-економічних відносин, яка забезпечується механізмами регулювання, фінансування, нагляду та консультування щодо руху позикового капіталу.

Безпосередня фінансова підтримка передбачає гранти, кредити (наприклад, кредит Франції в розмірі 300 млн євро з відсотковою ставкою 1,04 % і терміном погашення 15 років; кредит Японії – 100 млн дол. США) й кредитні гарантії, а також відкриті в НБУ валютні своп-лінії, які дають змогу оплачувати імпорт та невідкладні військові потреби в іноземній валюті (наприклад, 24 лютого Польща надала своп-лінію розміром 1 млрд дол. США) [3].

Інститут світової економіки Кільського університету (Німеччина) опублікував нові оцінки масштабів фінансової допомоги, яку країни світу надають Україні (рис.1).

Варто зазначити, що дані Кільського університету не враховують допомогу, яку країни світу вже пообіцяли виділити Україні, але поки цього не зробили. Тому вони можуть не давати повної картини підтримки, яку насправді отримують Збройні сили України.

Отож, як можна побачити з рисунка, найбільшим фінансовим донором для України є США, які надали фінансову допомогу на суму 15,18 млрд євро, що на 12,54 млрд євро більше, ніж Велика Британія (яка надала допомогу на суму 2,54 млрд євро) та на 13,87 млрд євро більше, ніж Канада (фінансова допомога склала 1,81 млрд євро).

Окрім зазначених, значну фінансову допомогу Україні також надали такі країни як: Португалія (0,25 млрд євро), Іспанія (0,20 млрд євро), Швеція (0,14 млрд євро), Фінляндія (0,08 млрд євро) Данія (0,05 млрд євро), Латвія (0,02 млрд євро), Австрія та Литва (по 0,01 млрд євро) та інші країни.

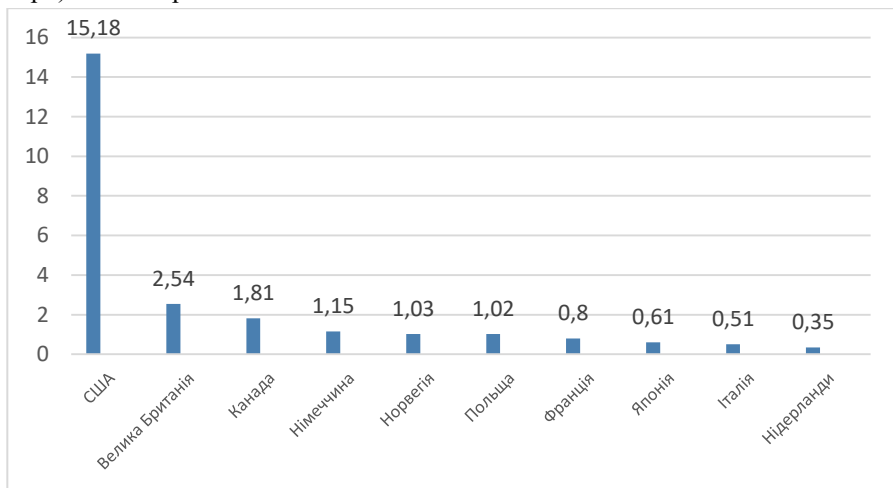

Рис. 1. Топ-10 країн-донорів фінансової допомоги Україні (станом на 03.10.2022), млрд євро*

*Джерело: складено на основі: [4].

Проте, якщо ми поглянемо на статистику державної підтримки України за ВВП країни-донора (рис.2), то перше місце (станом на 3 жовтня 2022 року) займає Латвія – вона надала допомоги на суму, яка становить 0,9% ВВП країни. На другому місці – Естонія (0,8% ВВП), а на третьому – Польща (0,5% ВВП).

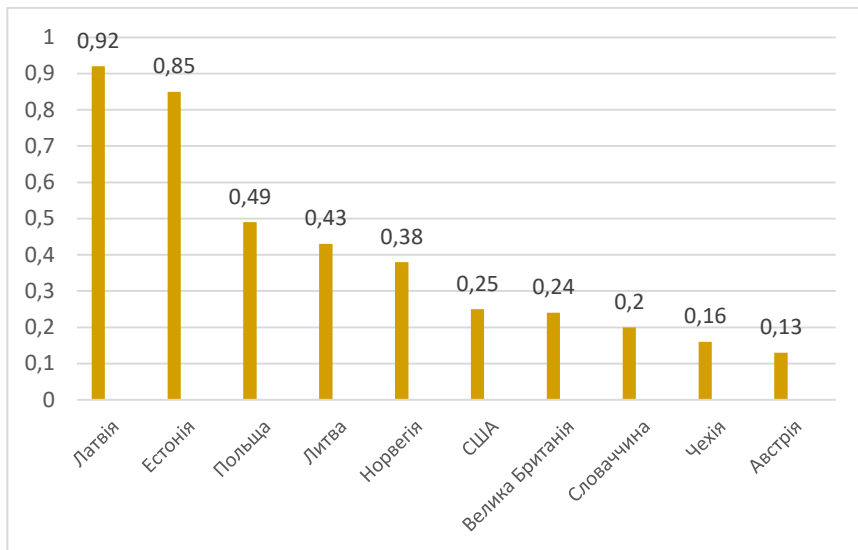

Рис.2. Державна підтримка України: За ВВП країни-донора (станом на 03.10.2022), %*

**Джерело: складено на основі: [4].*

Загалом майже за вісім місяців повномасштабної війни Україна отримала 25,13 млрд євро іноземної фінансової допомоги.

Протягом перших двох тижнів жовтня Україна отримала вже 3,3 млрд дол. іноземних кредитів — 2 млрд євро від ЄС та 1,3 млрд доларів від МВФ. Україна також отримала другий пакет кредиту від ЄІВ у розмірі 550 млн євро, який, як і попередній вересневий пакет, пішов не до бюджету, а напряму до різних підприємств критичної інфраструктури. Ще близько 1,5 млрд дол. бюджетної допомоги можуть надійти грантом від США — загалом, обсяг надходжень у

жовтні може сягнути 4,8 млрд доларів, що стане абсолютним рекордом за весь 2022 рік.

Наприкінці вересня США збільшили обсяг обіцяної України допомоги на 4,5 млрд дол., що за планом мають надійти трьома рівними траншами (по 1,5 млрд дол.) у жовтні, листопаді та грудні 2022. Загалом, обсяг обіцяної Україні обіцяної допомоги сягнув 37,8 млрд дол. 3 , 22,6 млрд з яких уже перерахували. Гранти складають 41% обіцяного фінансування, кредити та кредитні гарантії — 59% [5, с.14-15].

Центр економічної стратегії спільно із German Economic Team вивів два сценарії розвитку ситуації з потребою у фінансуванні бюджету до кінця року. За першим сценарієм (сценарієм «А») бюджетні видатки до кінця року будуть такими, якими були заплановані до війни, проте зі збільшеним фінансуванням потреб оборони. За другим сценарієм (сценарієм «Б») уряд буде намагатися скоротити усі неперіоритетні видатки, щоб коштів на оборону було більше.

За даними дослідження, надходжень іноземної допомоги, якщо відштовхуватися від реалістичних прогнозів у отримання близько 17 млрд дол. впродовж жовтня-грудня, вистачить для покриття потреб у фінансуванні тільки за сценарію «Б», тобто при умові економії бюджетних коштів та скорочення неперіоритетних видатків [6]. Отже, саме такий сценарій є оптимальним

Підсумовуючи можна сказати, що опинившись в умовах воєнного стану Україні як ніколи важлива міжнародна допомога. Наша країна щодня її отримує від багатьох країн світу: моральну, гуманітарну, військову і, звичайно, фінансову. Незважаючи на це, ситуація в Україні доволі напружена, адже не дивлячись на всю іноземну підтримку, фінансування недостатньо і наша країна платить дуже велику ціну, щоб вибороти свою перемогу.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>. (дата звернення: 04.11.2022)
2. Фінансовий менеджмент: навчальний посібник / [Ситник Н.С., Сташишин А.В., Гукалюк А.Ф., Західна О.Р., Сич О.А., Шушкова Ю.В.]

; за заг. ред. Н. С. Ситник.-Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. – 845 с.

3. Олійник Д. І. Багатостороння підтримка міжнародних організацій щодо зміцнення економіки України в кінетичній протидії російській агресії. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/bahatostoronnya-pidtrymka-mizhnarodnykh-orhanizatsiy-shchodo-zmitsnennya-ekonomiky> (дата звернення: 05.11.2022)

4. Kiel Institute for the World Economy. Ukraine Support Tracker. URL: <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/> (дата звернення: 05.11.2022)

5. Центр економічної стратегії. Економіка України під час війни. Що відбувається з активністю бізнесу. Жовтень, 2022. URL: <https://ces.org.ua/ukraine-economy-in-war-times-october/> (дата звернення: 05.11.2022)

6. German Economic Team. Short-term estimation of Ukraine's public finance stance. URL: <https://www.german-economic-team.com/en/publication/short-term-estimation-of-ukraines-public-finance-stance/> (дата звернення: 05.11.2022)

Ситник Н. С. д.е.н., професор,

Іванків В. О., студентка,

**Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна**

БІЗНЕС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року росія розпочала повномасштабну війну проти України, вплив та наслідки якої на економіку нашої країни важко оцінити. Чимало викликів постало перед бізнесом пов'язаних з нестачею палива, постачанням сировини, зниженням попиту, а також з пошкодженням чи руйнуванням майна. Все це значно вплинуло на діяльність підприємств.

На початку війни 46,8 % підприємств на території України повністю або частково припинили свою діяльність, 12,4 % не змінили або збільшили обсяг робіт у порівнянні з довоєнним часом, а 19 %

підприємств здійснили релокацію у інші регіони України, зокрема у Львівську (30 % релокованих підприємств), Закарпатську (17 %), Чернівецьку (11 %) та Івано-Франківську (8 %) області [1].

Незважаючи на важку соціальну, економічну та політичну ситуацію у країні, на невизначеність та невпевненість у майбутньому близько третини підприємств України пристосувалися до нових умов та продовжили свою діяльність, близько 50 % розробляють нові стратегії діяльності. Такі дії українських підприємців, як розвиток бізнесу, сплата податків та створення нових робочих місць є важливими внесками у підтримання економіки нашої країни.

З лютого по вересень 2022 року на території України було зареєстровано 121 270 нових суб'єктів підприємницької діяльності (закрилося 78 059 суб'єктів підприємницької діяльності), з них 104 073 суб'єкти – це фізичні особи підприємці та 17 197 – юридичні особи. Динаміка створення нових суб'єктів підприємницької діяльності наведено на рисунку 1.

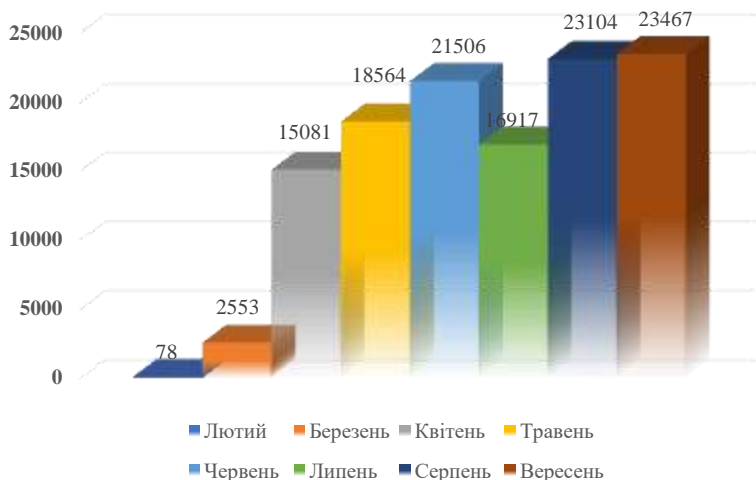

Рис. 1. Динаміка зростання кількості нових суб'єктів підприємницької діяльності протягом лютого- вересня 2022 р.

Джерело: створено автором за даними [2]

З наведених на рисунку 1 даних можна сказати, що квітень 2022 року став початком відновлення та створення бізнесу, але з урахуванням особливостей воєнного стану. Ситуація у країні змусила підприємців по-новому оцінити власні можливості та потенціал окремих регіонів України.

Перше місце за кількістю започаткувань нових бізнесів займає місто Київ (20 866 суб'єктів підприємницької діяльності), друге місце належить Львівській області (8 823 суб'єкти підприємницької діяльності), третє – Дніпропетровській області (7 448 суб'єктів підприємницької діяльності), четверте та п'яте – Київській (6 665 суб'єктів підприємницької діяльності) та Одеській (5 693 суб'єкти підприємницької діяльності) областям відповідно [2]. Такий вибір підприємців, на нашу думку, пов'язаний з географічним розташуванням регіонів, їхнім економічним станом та можливостями для розвитку бізнесу. У розрізі галузей лідерами виступають оптова та роздрібна торгівля і інформації та телекомунікації (рис. 2).

Варто зазначити, що з початку війни на території України уряд прийняв чимало законодавчих змін, які покликані стимулювати започаткування нових бізнесів, розвиток та підтримку діючих суб'єктів підприємницької діяльності. Одними з перших були зміни до податкового законодавства України, які здебільшого стосувалися фізичних осіб-підприємців. У березні 2022 року було прийнято постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні», яка передбачає компенсацію роботодавцю у розмірі 6 500 грн. щомісячно за кожен працевлаштовану внутрішньо переміщену особу. Дана Постанова покликана допомогти постраждалим внаслідок бойових дій особам працевлаштуватися у новому місці проживання.

Міністерство економіки України у березні започаткувало Програму з релокації українських виробництв, які знаходяться у зоні бойових дій. Станом на вересень 2022 року у більш безпечні регіони переміщено 761 підприємство, 80 % з них вже відновили роботу на новому місці [3]. Серед релокованих підприємств, які вже відновили свою діяльність на новому місці, найбільшу частку складають:

Рис. 2. Основні галузі діяльності нових суб'єктів підприємницької діяльності

Джерело: створено автором за даними [2]

- підприємства у сфері оптової та роздрібно торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (40,24 % від загальної кількості релокованих підприємств);
- переробної промисловості (31,71 %);
- інформації та телекомунікацій (6,34 %);

- професійної, наукової та технічної діяльності (5,85%);
- будівництва (4,15%) [3].

Для підтримки бізнесу в Україні урядом було затверджено програми фінансової підтримки для бізнесу, серед них:

- eРобота;
- кредитування під 0 % у рамках програми «5-7-9»;
- фінансова підтримка ветеранського бізнесу.

Український бізнес має можливість отримувати і грантову допомогу у рамках міжнародних програм:

- програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України»,
- програма «EU4Business: конкурентоспроможність та інтернаціоналізація МСП»,
- програма розширення можливостей жіночого підприємництва.

Незважаючи на зазначені програми фінансової підтримки, дії з боку держави власники бізнесу все ж мають певні побоювання, які пов'язані з неможливістю прогнозування політичної, економічної та військової ситуації в Україні, відсутністю достатнього розміру капіталу та неефективною і дорогою логістикою.

Отже, на основі вищезазначеного можна стверджувати про надзвичайну стійкість українського бізнес-середовища, яке здатне в умовах невпевненості у майбутньому та високого ризику загрози з боку агресора підтримувати економіку нашої країни. Не варто забувати і про міжнародну підтримку України, яка допомагає нам у ці важкі часи.

Список використаних джерел

1. Аналіз актуального стану та пропозиції щодо покращення умов для підприємництва в Україні. Career Hub. 2022. URL: <https://careerhub.in.ua/doslidzhennya-analiz-aktualnogo-stan/>
2. Аналітика реєстрації нового бізнесу в Україні, 2020-2022. Центр розвитку інновацій. 2022. URL: <https://cid.center/e-map/>
3. Програма релокації: 761 підприємство переміщено в більш безпечні регіони. Міністерство економіки України. 2022. URL:

<https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=d152dcfe-7bde-49df-a69a-8d7f9586fc13&title=ProgramaRelokatsii>

4. Фінанси бізнесу / [Ситник Н. С., Сташишин А. В., Попович Д.В., Сич О.А. та ін.]; за заг. ред. Н. С. Ситник. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. – 432 с. https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/finansu_Biz_all.pdf

Тяжкороб І.В., д.е.н., доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

КОНСАЛТИНГ В ІНВЕСТИЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Прискорення темпів глобалізації потребують переходу національної економіки до проведення такої промислової та соціальної політики, що забезпечуватиме сталий розвиток виробничо-орієнтованих суб'єктів господарювання і суспільства у цілому. Важливу роль у здійсненні структурних змін відіграє інвестиційна політика регіонів. Збалансована інвестиційна діяльність в регіоні є тим фундаментом, який визначає рівень економічного потенціалу держави. Проте існуючий механізм управління інвестиційною діяльністю характеризується низьким рівнем соціальної спрямованості та екологічної ефективності; державні програми регіонального інвестиційного розвитку є неузгодженими, декларативними; архітектура підприємницької екосистеми не сформована; участь регіональних та місцевих органів виконавчої влади у промислових кластерах та індустріальних парках є формальною. Ці та інші чинники гальмують соціально-економічний розвиток регіонів та країни, обумовлюють необхідність активізації інвестиційних процесів на основі сучасних інструментів регіонального управління.

Одним з альтернативних інструментів стимулювання інвестиційного розвитку регіонів, що уможливує усунення неузгодженості між теперішнім та бажаним рівнем розвитку інвестиційної складової економіки регіону, сприяє забезпеченню її збалансованості, є застосування технології консультування. Зокрема,

ранжування країн за рівнем інвестиційної активності показало, що в країнах з високотехнологічною структурою національного виробництва зосереджено й значні фінансово-інвестиційні ресурси світової економіки, серед них: США, Нідерланди, Великобританія [1]. І саме в цих країнах знаходяться штаб-квартири лідерів світового ринку консалтингових послуг – компанії Deloitte, PwC, EY, KPMG.

Слід зазначити, що в науковій літературі не існує однозначного трактування функціонального призначення консалтингу для органів публічної влади та управління. Так, у країнах західної демократії розрізняють три управлінських рівня консалтингу: консалтинг для органів публічної влади центрального рівня; консалтинг для органів публічної влади регіонального (регіональний / територіальний консалтинг) та місцевого рівнів (муніципальний консалтинг), а також консалтинг для громадських організацій, асоціацій, діяльність яких перетинається з діяльністю органів публічного управління [2, с. 51].

На пострадянському просторі застосування консалтингової форми діяльності у практиці територіального управління є недостатньо поширеним, тому іноді поняття територіального консалтингу звужують до політичного консалтингу, розглядаючи його як інструментарій політичного менеджменту, що включає виборчі технології, PR – кампанії, політичний лобізм тощо [3]. В цьому зв'язку слід зазначити, що процеси розвитку регіону пов'язані не тільки із ухваленням політичних рішень, а й реалізацією проектів інвестиційного, соціального, інформаційного, екологічного та інших напрямків.

Одним із широко вживаних є визначення територіального консалтингу, в якому відводиться ключова роль консультанта як прискорювача не тільки організаційних, а й суспільних змін [4, с. 8; 5; 6]. Так, територіальний консалтинг – це вид інтелектуальної діяльності, основним завданням якої є аналіз та обґрунтування перспектив соціально-економічного розвитку території та формування ефективних пропозицій їх реалізації з урахуванням специфіки предметної галузі та сформульованих клієнтом завдань [7; 8].

Крім того, територіальний консалтинг часто ототожнюється з управлінським консалтингом, що обумовлено характером дорадчих послуг, які надаються у галузі стратегічного планування, управління та

організації. Зокрема, механізм управлінського консалтингу розкривається при ухваленні еколого-економічних рішень на рівні регіону. Так, дослідження економічної та екологічної складових розвитку та наявного ресурсного потенціалу дозволяють консультантам висувати ідеї стосовно оптимізації діяльності на основі використання власних ресурсів з максимальним збереженням довкілля [9, с. 109].

Особливості врахування відмінностей в рівнях розвитку виробництва, характеристиках природно-ресурсної бази, трудового потенціалу обумовлюють виокремлення не тільки функціонального, а й організаційного аспекту територіального консалтингу як сукупності усіх діючих в регіоні консалтингових компаній та регіональних консалтингових центрів.

Отже, територіальний консалтинг є багатоаспектним поняттям, його можна розглядати як процес; як вид професійної, інтелектуальної діяльності; як взаємодію (співробітництво, співпрацю); як технологію (інструмент, сукупність методів) ухвалення управлінських рішень; як організацію тощо. У сукупності зазначені аспекти дозволяють скласти системне уявлення про визначальну роль консалтингу у створенні інтелектуальної компоненти новітніх практик соціально-економічного управління територією (регіоном).

Сутність та вагомість консалтингу для регіональної економіки відображається й у виконуваних ним взаємопов'язаних та взаємообумовлених функціях [2-11]. Зокрема, функція санації визначає можливість оздоровлення економіки регіону завдяки використанню передових управлінських технологій, орієнтованих на майбутні перспективи подальшого інвестиційно-інноваційного розвитку.

Стимулююча функція полягає у прискоренні розвитку регіональних економік через активне впровадження новітніх інструментів управління і на цій основі формування сприятливого нормативно-правового забезпечення підприємницької діяльності та культури партнерських відносин між владою, бізнесом та інститутами громадянського суспільства.

Інноваційна функція здійснюється на основі сприяння залучення об'єктів інтелектуальної власності в оборот підприємств; науково-обґрунтованій оцінці цих об'єктів; контролю за дотриманням прав

власників інтелектуальної власності, що примножуватиме соціальний капітал регіону.

Акумуляція та поширення нових знань та методів ухвалення управлінських рішень, інформаційних технологій в управлінську діяльність публічних органів влади обумовлює, з одного боку, реалізацію інформаційної функції консалтингу, а з іншого – якісне перетворення кадрового управлінського потенціалу.

Консалтинг, виконуючи роль посередника у налагодженні співробітництва між науковими центрами і навчально-освітніми закладами України та найбільш інноваційно-потужних держав світу, сприяє наближенню параметрів вітчизняного інституційного середовища інноваційної діяльності до вимог і стандартів ринкового устрою ЄС і в такий спосіб виконує інтегруючу функцію.

Організаційно консультативний процес здійснюється на основі побудови моделі взаємовигідного ділового співробітництва між суб'єктами територіального консалтингу: замовником (найчастіше – уповноваженим органом влади) та консультантами (сторонніми експертами) для вирішення відповідних чітко сформульованих завдань. Суб'єктами територіального консалтингу є: консалтингові фірми та інші установи відповідного профілю; фахівці, які індивідуально надають консалтингові послуги, в т.ч. державні та муніципальні службовці; державні і недержавні суб'єкти діяльності у сфері підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації посадових осіб органів місцевого самоврядування та керівників комунальних підприємств; недержавні дослідницькі інституції, що спеціалізуються на проблемах сфери діяльності місцевого самоврядування; наукові установи – академічні інститути, університети, галузеві науково-дослідні інститути, урядові дослідницькі організації, які працюють над виконанням замовлень бюджетних та приватних організацій; службовці органів місцевого самоврядування; аналітичні, інформаційно-аналітичні підрозділи, відділи міського розвитку, які функціонують в структурі виконавчих органів місцевого самоврядування; Асоціація міст України, Асоціація агенцій регіонального розвитку; Українська асоціація управління проектами, Асоціація консультативних фірм України «Укрконсалтинг», Українська асоціація менеджмент-консультантів,

Фінансово-інвестиційний альянс, Асоціація фінансових аналітиків, Українське товариство оцінювачів, Українська асоціація інвестиційного бізнесу, Українська асоціація бізнес-інкубаторів та інноваційних центрів; інформаційно-аналітичні видання, що висвітлюють проблеми місцевого самоврядування; організації будь-якої форми власності, які є елементами інформаційно-комунікативної структури муніципальних та правових відносин, що здатні проаналізувати та розробити модель розв'язання певної управлінської проблеми.

Як відзначають експерти, сьогодні сформувався пул консалтингових компаній, які вже набули досвіду розробки стратегій та програмних документів розвитку регіонів та муніципальних утворень, продовжують удосконалювати підходи до розробки цих документів, приймають участь у їх реалізації. Зокрема, третина навчальних організацій має власні консультаційні підрозділи, що залучаються до подібних досліджень [17; 18]. У цілому це забезпечило підтримку достатньо високих вимог до якості робіт та професійний характер їх виконання з постійним розширенням набору послуг.

Крім розробки стратегічних та програмних документів, в теперішній час консалтингові компанії пропонують адміністраціям регіонів та муніципальних утворень цілий спектр інструментів управління розвитком території, що забезпечуватимуть реалізацію розроблених стратегій та програм в умовах жорсткої конкуренції та обмежених ресурсів з урахуванням непередбачуваності зовнішнього середовища відповідно до очікувань громади та бізнесу. Зокрема, консультантами надаються такі послуги територіального консалтингу, як: стратегічне планування розвитку територій; підвищення інвестиційної привабливості регіону (міст, районів); програми енергоефективності, екологізації економіки регіону; розвиток інформаційних технологій; програми підвищення фінансової стійкості підприємств регіону; оцінювання та навчання персоналу. При цьому формами надання послуг (продукту консалтингу) є: аналітична (рейтинги; аналітичні звіти; прогнози; маркетингові дослідження); методологічна (методологія проведення експертизи, прогнозування, побудови рейтингів, проведення маркетингових досліджень, формування систем соціально-економічних показників);

консультативна (консультування з питань оподаткування, інвестування, інформатизації; юридичних та ін. питань); навчальна (підготовка аналітиків інвестиційної сфери, фахівців з юридичних питань, з питань оцінки підприємства та ін.); організаційна підтримка та науково-методичне забезпечення процесу прийняття управлінських рішень.

Слід зазначити, що принципово важливим моментом для органів публічної влади є така організація консалтингової роботи, яка відбуватиметься на проектній основі, тобто передбачатиме створення проектної команди з розподілом прав доступу до конфіденційної інформації. Крім того, необхідною є й оперативна взаємодія між всіма зацікавленими потенційними учасниками консалтингового процесу, яка є дещо ускладненою внаслідок обмеженості інформації як для органів місцевого самоврядування щодо факту існування консалтингових організацій, їх консультаційних можливостей, накопиченого досвіду та досягнутих результатів, так і для самої консалтингової організації щодо наявності конфіденційності економічних показників діяльності суб'єктів господарювання регіону.

Таким чином, використання консалтингу як інституційного механізму удосконалення інвестиційної діяльності в регіоні обумовлює нові параметри участі органів влади в управлінні регіоном, зумовлює необхідність забезпечення інформаційної відкритості всіх учасників інвестиційного процесу. У цілому такий підхід сприятиме підвищенню рівня інвестиційної привабливості як регіонів, так і країни.

Список використаних джерел

1. Доклад о мировых инвестициях 2020 «Международное производство после пандемии». Основные тезисы и обзор. Конференция Организации Объединенных Наций по торговле и развитию ЮНКТАД. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_overview_ru.pdf
2. Запатрина И.В. Есть ли перспективы у консалтинга в Украине. *Теория и практика управления*. 2004. С. 50 – 55.
3. Молодцов О. Варто розглядати громадські організації як суб'єкти муніципального консалтингу. Тези виступів учасників конференції

- «Взаємодія громадянського суспільства та влади на місцевому рівні». URL: <https://www.parliament.org.ua/upload/docs/Tezy%20uchasnykiv.pdf>
4. Охріменко О. О., Кухарук А. Д. Міжнародний консалтинг: навч. посіб. Київ : НТУУ «КПІ». 2016. 184 с.
5. Kipping M. From Racket to Riches: The Management Consultancy Business in Historical and Comparative Perspective. Oxford: Oxford University Press. 2012.
6. Macdonald S. Babes and Sucklings: Management Consultants and Novice Clients. *European Management Journal*. 2006. 24/6, 411–421.
7. Муніципальний консалтинг як інституціональний механізм впровадження інноваційних практик. URL: <https://ukreferat.com/chapters/samovryad/munitsipalnij-konsalting-yak-institutsionalnij-mehanizm-vprovadzheniya-innovatsijnih-praktik-referat.html>.
8. Борщевський В. В., Коваль І. В. Роль консалтингу в інституційному забезпеченні інноваційного розвитку регіональних економік. *Наукові праці НДФІ*. 2012. № 4 (61). С. 4-9. URL: http://npndfi.org.ua/docs/NP_12_04_004_uk.pdf.
9. Консалтингове забезпечення управлінських економіко-екологічних рішень на регіональному рівні: монографія // За заг. ред. д.е.н., професора А.І. Ковальова. Одеса: ФОП Гуляєва В.М. 2017. 190 с.
10. Муніципальний консалтинг. URL: <https://management.kharkov.ua/>
11. Особливості становлення і розвитку консультаційного бізнесу в Україні. URL: <http://polka-knig.com.ua/article.php?book=547&article=27858>.

Шевчук І.Б., д.е.н., професор,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

МОДЕЛЬ ПОВОЄННОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Наприкінці 2021 р. Bloomberg назвав десять найбільших ризиків для світової економіки у 2022 р., які виникнуть через появу нових штамів, інфляцію та геополітичну напруженість. Зокрема це нові мутації коронавірусу (поява важкого штаму призведе до збитків для світової економіки через карантини та локдауни); інфляція у США

(у 2021 р. знецінення долара США становило 7% попри очікуваних 2%); політика ФРС; просідання ринків, які розвиваються (інфляція і дії ФРС можуть спровокувати відтік капіталів); проблеми Китаю (зростання економіки Китаю лише на 3%, а не на 5,7% як прогнозувалося може запустити «ефект доміно» у світовій економіці); нестабільність у Європі; проблеми Brexit (ймовірна торгова війна між ЄС і Британією); згортання екстрених стимулів (згортання урядами програм підтримки населення та бізнесу); зростання цін на їжу (такої ситуації не було з 2011 р.); геополітика (третя світова війна наддержав) [1]. Однак домінуючим ризиком для світової економіки у 2022 р. стала війна в Україні, із загостренням якої перебіг низки світових економічних процесів постає перед все більш похмурими та невизначеними перспективами.

Щодо самої України та стану національної економіки, то НБУ в Інфляційному звіті робить досить обережні прогнози і то виходячи з того, що Збройні сили України і надалі успішно протистоятимуть російським окупантам. Від цього значно покращиться безпекова ситуація в країні, що у перспективі дозволить повноцінно запрацювати портам Чорного моря, поступово скоротити НБУ друк коштів для фінансування видатків бюджету, уряду все більше використовувати традиційні джерела наповнення бюджету тощо.

Перші місяці війни були надзвичайно складними: багато бізнесів зупинилися або суттєво скоротили виробництво, а деякі були повністю знищені фізично; зменшилися інвестиції в економіку; призупинилися нові проекти; скоротилися витрати населення на непершочергові товари та послуги. Спостерігалось стрімке падіння економіки: зниження ВВП України у I кварталі 2022 р. становило більше, ніж на 15%, а у II кварталі 2022 р. – близько 40%. Для стабілізації ситуації Урядом було вжито низку заходів. З часом населення та бізнес пристосувалися до діяльності в умовах війни. Частина людей, що виїхали на початку війни за кордон, повернулися в Україну. Все це є добрими ознаками для початку відновлення економіки. Хоч не швидкими темпами, бо знищено та пошкоджено багато підприємств та інфраструктурних об'єктів, але такі відновлення економічної діяльності (рис. 1).

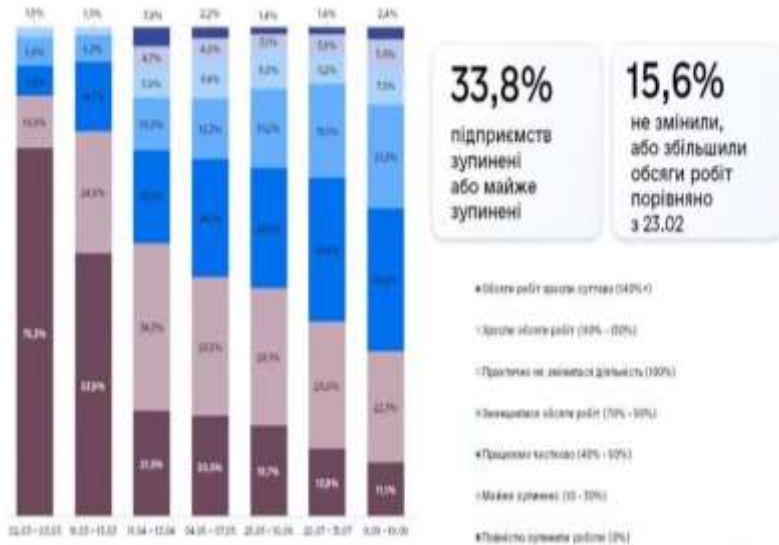

Рис. 1. Стан бізнесу в Україні на кінець вересня 2022 р.

Джерело: [6]

Так, Центром розвитку інновацій, Офісом з розвитку підприємництва та експорту, національний проект Дія.Бізнес спільно з Advanter Group за підтримки Європейського Союзу та в межах Ініціативи для відновлення економіки, розвитку підприємництва та експорту України було проведено дослідження стану та потреб українського бізнесу під час воєнного стану (у період 9-19 вересня 2022 р. опитано 863 власники та CEO підприємств МСБ) [6], згідно якого в середині березня 78% всіх підприємств в Україні повністю або майже зупинили свою діяльність, а на кінець вересня цей показник вже становив 33,8%. При цьому, 15,6% підприємств змогли зберегти або навіть збільшити обсяги робіт, а 11,5% – не бачать можливості для перезапуску бізнесу, який зупинився (у березні таких підприємств було 15,1%).

Проте ситуація щодо стану бізнесу відрізняється у регіональному зрізі (рис. 2). На Сході України показник підприємств, які повністю або майже припинили діяльність, перевищує середній по Україні, та становить 63,6%, а на Півдні – понад 39% підприємств. При цьому, підприємств, які очікують отримати прибуток на рівні 2021 р.

і щорічно зростатиме приблизно на 5-6%. Крім того, через надвисокі ціни на енергоносії та продовольство, в т.ч. і через вторгнення росії в Україну, посилилися інфляційні процеси в світі та Україні. За оцінками НБУ, наприкінці 2022 р. рівень інфляції в Україні становитиме 30%, яка поступово щороку знижуватиметься і у 2024 р. вже становитиме менше 10% (хоча у 2022 р. її рівень ще буде 21%). Унаслідок війни і скорочення виробництва багато українців залишилися без роботи. Стрімко зріс рівень безробіття в Україні – до 35% у II кварталі 2022 р. На кінець року експерти прогнозують – 29%. Завдяки відновленню економіки безробіття хоча повільно, але скорочуватиметься: 27% – у 2023 р., 18% – у 2024 р. [5].

Дійсно, війна створює досить високий рівень невизначеності щодо подальшого розвитку подій в Україні. Можливим є як песимістичний, так і оптимістичний сценарій розвитку. Якщо бойові дії триватимуть довше, то економічне відновлення може розпочатися не раніше 2024 р. Натомість, якщо території України будуть звільнені та буде швидко узгоджено план відновлення України із західними партнерами, які його реалізацію підтримають ще й фінансово, то економічне зростання та зниження інфляції буде значно швидшим.

Очевидним при цьому є те, що національна економіка вже не може в подальшому розвиватися по тій моделі, яка була до лютого 2022 р. В умовах сильного стресу виникає необхідність переходу від ринкової економіки до воєнної економіки. Адже, війна це не тільки битва збройних сил, а й економічне змагання між державами щодо того хто зможе закупити більше зброї, краще налагодить постачання для армії і загалом має більші резерви. Війна – це великі витрати, тому має бути запроваджена надійна модель фінансування, яка підтримуватиме високі темпи воєнної економіки. За оцінками експертів, Україні для підтримки воєнних дій та економіки потрібно щонайменше 5-7 млрд доларів США (близько 40-50% місячного довоєнного ВВП) [2]. Наразі Україні має потужну гуманітарну, фінансову та військову підтримку з боку союзників. Однак іноземна допомога не може бути постійним джерелом фінансування військових витрат, тому вітчизняна економіка має працювати та наповнювати державний бюджет.

При цьому, як зазначає Б. Данилишин, пріоритетними

напрямами поточної державної економічної політики мають бути: по-перше, відродження виробничого потенціалу економіки та створення робочих місць; а по-друге, заходи зміцнення платіжного балансу країни та валютної стабільності. Задля створення робочих місць у стратегії структурної перебудови України мають бути враховані наступні напрями [3]:

- локалізація та імпортозаміщення;
- виробництво озброєнь, воєнна конверсія промисловості;
- енергетична безпека;
- логістика та транспортна інфраструктура економіки;
- націоналізація та фінансова санація підприємств стратегічного значення, яким загрожує банкрутство.

Важливо відмітити, що створення робочих місць буде одним із стимулів для повернення в Україну людей, які були вимушені її покинути через бойові дії.

Але перш за все вище політичне керівництво держави повинне подбати про армію та її озброєння. Військові витрати України мають не зменшуватися, а зростати. Тому мілітаризація України вимагає вирішення наступних завдань [4]:

- збільшення частки оборонних витрат у мирний час принаймні до 6% від ВВП;
- збільшення ВВП принаймні до 1 трлн доларів США протягом 20-25 рр.;
- зміна структури оборонних витрат, щоб забезпечити асиметричну відповідь на російську загрозу;
- отримання постійної військової допомоги від США у мирний час, хоча б на рівні Ізраїлю (3-4 млрд доларів США щороку).

Мова не йде про те, що економіка України повинна бути суто воєнною. Ключовою цінністю нової економіки України має бути те, що вона повинна бути еластичною та спрямованою на загальний добробут і стійкість. А тому повинна включати ще й такі підвиди економік як:

- економіка вражень – модель економіки за якої основним товаром є емоції та враження, які споживач отримує після придбання товарів та послуг й готовий сплачувати більше в подальшому;

- економіка зв'язків – різновид економіки при функціонуванні якої центральне місце відводиться цінності, створеній за рахунок побудови взаємовідносин та ділових зв'язків, а не матеріальних активів;
- креативна економіка – особливий сектор економіки, який разом з економічними вигодами створює нематеріальні цінності та забезпечує сталий розвиток, орієнтований на людину. Ключовою її цінністю є інтелектуальний капітал. Нові ідеї, а не гроші та технології приносять успіх. Креативна економіка дає нове життя виробництву, послугам, торгівлі та сфері розваг. Вона змінює середовище, в якому люди хочуть жити, працювати та вчитися;
- економіка спільної участі, або спільного використання – базується вона на шерингу, тобто спільному використанні товарів і послуг, а не на володінні ними. Створює передумови для більш ефективного використання тих продуктів, які надаються в оренду чи користування. Тим більше, що сучасному поколінню цікавіше більше користуватися, ніж володіти. Ключовими напрямками для розвитку є подорожі, фінанси, пошук персоналу, потокова передача музики та відео, спільне використання автомобілів;
- економіка пластмас – орієнтована на повторне використання та переробку пластмасових відходів. До 2029 р. країни-члени ЄС будуть зобов'язані збирати 90% пластикових пляшок для вторинного перероблення. Світовий ринок перероблення пластмас, за очікуваннями експертів має зростати на 7% щорічно. Вторинна сировина набуватиме все більшого і більшого значення для промисловості;
- цифрова економіка – система економічних відносин, за якої виробництво, продаж та постачання продуктів й послуг, здійснення ділових операцій на ринку реалізуються завдяки цифровим технологіям та через комп'ютерні мережі;
- «срібна» економіка – частина економіки, що стосується потреб громадян похилого віку. Працюючі пенсіонери іноді здатні більше витратити, ніж молодь. Тим більше, що війна та пов'язані із нею міграційні процеси кардинально змінили

ринок праці в Україні.

Отже, перебудова економіки під нові реалії має стати ключовим фундаментом для перемоги України. На заміну економіці «білих комірців» має прийти реальна економіка, яка винагороджуватиме працю освічених, компетентних, фахових працівників, враховуватиме інформаційно-технологічні тренди сучасного суспільства, та, найголовніше, створюватиме належне підґрунтя для воєнно-економічне та військово-технічне забезпечення безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Bloomberg назвав 10 найбільших економічних ризиків 2022 року. URL: <https://mind.ua/news/20234260-bloomberg-nazvav-10-najbilshih-ekonomichnih-rizikiv-2022-roku>.
2. Городніченко Ю. Воєнна економіка: аналітика, економіка. URL: https://voxukraine.org/voyenna-ekonomika/?fbclid=IwAR1oYXLLH9-TkeflZzARU_ZA1DI-_7suoqoRkuBfsz4CuyzYW9bv5mr8MQg.
3. Данилишин Б. Якими мають бути стратегічні напрями відбудови національної економіки. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/1/691022/>.
4. Новіков В. Логіка побудови нової України URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/10/690224/>.
5. Просто про економіку (за матеріалами Інфляційного звіту за липень 2022 року). URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/prosto-pro-ekonomiku-za-materialami-inflyatsiyного-zvitu-za-lipen-2022-roku>.
6. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування у вересні. URL: https://dia.dp.gov.ua/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovakh-vijni-rezultati-opituvannya-u-veresni/?fbclid=IwAR33n2HrAJTc-JLvTfn-YaT6OmrUC-0cj-JOxRZChmQXgHrgLqtN6h_IKLg.

Гавриляк А. С., к.т.н., доцент,
Гавриляк С.А., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Національний університет «Львівська політехніка»,
Україна

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЖИТЛОВОМУ БУДІВНИЦТВІ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

З початку війни на території України кардинально змінилась сфера будівництва та нерухомості. В північних, східних і південних областях України велика частина житлових фондів знищена повністю або частково. Населення вимушено стали внутрішніми або зовнішніми переселенцями.

У післявоєнний період даній категорії людей не буде куди повернутись. Тому перед державою постає питання де розселити та забезпечити нормальними умовами проживання дану категорію людей. Національна економіка у післявоєнний період перебуватиме в стагнації, що позначиться на інвестиційній діяльності. Вже зараз керівництво країни у співпраці з міжнародними партнерами шукають джерела інвестування та найкращі рішення для майбутньої відбудови зруйнованих війною об'єктів інфраструктури та житлових будинків. При цьому ці рішення мають бути побудовані на найкращих світових практиках та принципах прозорості та рівнодоступності. Країна має якісно трансформуватись у найбільш короткі строки [1]. Тому регулювання розвитку інвестиційної діяльності в житловому будівництві буде пріоритетним в після воєнний період.

Встановлення умов здійснення інвестиційної діяльності полягає у визначенні правовими нормами правил здійснення інвестиційної діяльності та окремих інвестиційних операцій, правового становища суб'єктів інвестиційної діяльності, правового режиму інвестицій як майнових цінностей, порядку укладання та виконання інвестиційних договорів, відповідальності за порушення правил здійснення інвестиційної діяльності [2].

Інвестиційна діяльність, як і інші господарські діяльності потребують державного регулювання.

Державне регулювання інвестиційної діяльності потребує системного підходу до вибору методів та притаманних їм засобів впливу держави на суб'єкти інвестиційної діяльності.

За формами впливу методи державного регулювання інвестиційної діяльності можна поділити на дві групи: методи прямого та непрямого впливу. Методи прямого впливу безпосередньо діють на функціонування суб'єктів інвестиційної діяльності. Такий безпосередній вплив здійснюється за допомогою інструментів (засобів) адміністративно-правового характеру, які регламентують діяльність суб'єктів інвестиційної діяльності, та економічних інструментів прямого впливу. Методи непрямого впливу – це методи, які регламентують поведінку суб'єктів інвестиційної діяльності не прямо, а опосередковано, через створення певного економічного середовища, яке змушує їх діяти в потрібному державі напрямі. До методів непрямого впливу належать інструменти фіскальної, бюджетної, грошово-кредитної, та інших напрямів інвестиційної політики, а також методи морального переконування. [3]

Державне регулювання інвестиційної діяльності в житловому будівництві полягає в застосуванні правових норм, фінансово-економічних механізмів (іпотечне кредитування), політики ціноутворення та проведення контролю інвестиційних програм, тощо.

Існує декілька форм інвестування в житлове будівництво, а саме: приватні, державні, іноземні та змішані інвестиції.

Роль державного регулювання в розвитку інвестиційної діяльності в житловому будівництві залежить від взаємовідносин між суб'єктами інвестиційної діяльності та обраної форми фінансування та політики держави у сфері житлового будівництва.

Держава має виступати у якості суб'єкту законотворчості; гаранта інвестиційної діяльності; інвестора або державного замовника; контролера та кредитора [4].

До суб'єктів інвестиційної діяльності в житловому будівництві слід віднести:

- Державні органи влади та інституції (державна інспекція архітектури та містобудування України (ДІАМ)), які формують законодавчу базу з інвестиційної сфери і проводять ліцензування

інвестиційної діяльності та здійснюють контроль за використанням інвестицій.

- Національний банк України, який встановлює законодавчу базу у сфері грошового обігу, формує валютний курс та процентні ставки за іпотечними кредитами, що безпосередньо впливає на інвестиційний клімат.

- Центральні та місцеві органи виконавчої влади, які забезпечують виділення земельних ділянок під забудову житла, створення сприятливого інвестиційного клімату для інвесторів у вирішенні соціальних проблем (будівництво житла для малозабезпечених сімей), контролюють дотримання державних будівельних норм.

- Інвестори. В якості інвесторів можуть виступати як юридичні та фізичні особи, які мають кошти та бажання вкладати їх у житлове будівництво. При цьому фізичні та юридичні особи можуть бути як з України та і з іноземних країн. Також інвесторами може виступати держава через різні соціальні програми в сфері житлового будівництва.

- Генпідрядні організації, як виконавці будівельно-монтажних робіт зі спорудження житла, які шляхом офіційних торгів-тендерів виграють лоти на їх виконання.

Слід звернути увагу суб'єктам інвестиційної діяльності на впроваджені енергоощадних технологій при зведенні житла в післявоєнний період, що дасть змогу значно зменшити газову залежність, що позитивно вплине як на бізнес так і на окремих громадян.

В довоєнний період інвестування в житлове будівництво здійснювали безпосередньо самі громадяни. Роль держави в даній сфері зводилась до законотворчої, нормативно правової діяльності, які включали в себе створення законів, постанов, указів, сертифікації, ліцензування, експертизи, антимонопольні заходи та умови використання землі.

При цьому практично відсутня чітка державна політика у сфері стимулювання інвестиційно – будівельної діяльності, як у виробничому, так і в невиробничому будівництві, особливо в житловому [4].

До основних недоліків державного регулювання інвестиційної діяльності в житловому будівництві в Україні слід віднести:

- велика кількість законодавчих актів, які постійно зазнають змін;
- відсутність чіткого тлумачення правового механізму залучення недержавних інвестицій (державно-приватне партнерство);
- суперечливість тлумачень деяких положень нормативно-правових документів;
- недосконалий податковий кодекс України в частині адміністрування податків;
- поганий інвестиційний клімат, в тому числі через воєнний стан;
- наявність прогалин в законодавстві з питань захисту прав власності;
- наявність «сірих схем» при виділенні земельних ділянок під забудову;
- недостатня участь держави в залученні високих технологій та інновацій;
- обмежене фінансування державою програми «доступне житло».

Створення відповідно до ринкових засад механізму взаємодії інвестора й органів державної влади в управлінні інвестиційним процесом дасть змогу залучити якомога більше інвестиційних ресурсів в економіку країни.

При цьому не слід забувати, що створення одного робочого місця в будівництві забезпечує створення від п'яти до семи робочих місць в інших галузях економіки, тому інвестувавши в будівництво держава прискорить відбудову всієї економіки в післявоєнний період.

В подальшому необхідно усунути вище перераховані недоліки, посилити роль державного регулювання в розвитку інвестиційної діяльності в житловому будівництві через стимулювання інвестицій та активізацію ролі держави як інвестора, замовника та гаранта інвестиційного процесу.

Список використаних джерел

1. Стор Фаренюк, директор фонду енергоефективності. Як відновити зруйновані багатоповерхівки та зробити їх енергоефективними. - Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/28/689757/>
2. Поєдинок В. В., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України «Форми та засоби державного регулювання інвестиційної діяльності» – Режим доступу: <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2011/10/39.pdf>
3. Бойчук Р. П. Форми, методи та інструменти державного регулювання інвестиційної діяльності [Електронний ресурс] / Р. П. Бойчук // Право та інноваційне суспільство : електрон. наук. вид. – 2016. – №2 (7). – Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Voichuk7.pdf>.
4. Прохорова В., Мушнікова С. Державне регулювання інвестиційної діяльності житлового будівництва: ризик - превентивний підхід. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія : Економіка. 2021. Т 10, № 20. – Режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/15761/1/Prokhorova.pdf>
5. Басенко К. О., аспірантка кафедри Економічної теорії, Чернігівський державний інститут економіки і управління «Регулювання інвестиційних процесів в будівництві в контексті вітчизняного і світового досвіду». – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1636>
6. Руденко О. А. «Особливості державного регулювання інвестиційної діяльності в Україні О. А. Руденко» (Черкаський державний технологічний університет) – Режим доступу: <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/155>

Гринчишин Я.М., к.е.н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ЕФЕКТИВНА СИСТЕМА ВРЕГУЛЮВАННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Стабільність внутрішньополітичної ситуації після завершення військової агресії Російської Федерації, євроінтеграційні процеси та прискорення реформ в країні сприятимуть підвищеному інтересу від іноземних інвесторів [1]. Надання Україні статусу кандидата у члени Європейського Союзу створює передумови для першочергового та відносно швидкого усунення причин, що стримували надходження іноземних інвестицій. Створення сприятливого інвестиційного клімату вимагатиме і вдосконалення чинного законодавства, що регулює питання вирішення неплатоспроможності підприємств, які перебувають у стані банкрутства або його загрози.

В умовах постійних змін та ускладнення середовища функціонування підприємств значна їх кількість опиняється в кризовому стані, виходом з якого може бути банкрутство або фінансове оздоровлення. Ліквідація фінансово неспроможних господарюючих суб'єктів, що не мають перспектив розвитку і не відповідають наявній системі економічних відносин, є необхідним елементом функціонування ринкової економіки. Банкрутство, як норма підприємницького життя, змушує суб'єктів господарювання ефективніше керувати, краще думати, правильно діяти. Мобілізуючи власників (менеджерів) на більш обачне ставлення до управління підприємством, банкрутство підприємств забезпечує здатність ринкового господарства до постійного відновлення рівноваги і на мікро-, і на макрорівні.

Однак, ефективна роль інституту банкрутства, як складового елементу економічної системи, може бути забезпечена лише відповідною правовою базою цього процесу та якісною процедурою її імплементації. Система банкрутства та ліквідації підприємств впливає на ведення бізнесу суб'єктами підприємницької діяльності поряд із

такими складовими державного регулювання економіки, як оподаткування, кредитування, реєстрація підприємств, захист інвесторів тощо. За оцінками Світового банку, Україна за легкістю ведення бізнесу займає 64-е місце, а за ефективністю процедури врегулювання неплатоспроможності підприємств – 146-е місце зі 190 країн світу [2]. Необхідно також додати, що позиція України в рейтингу «Doing Business» за критерієм «Врегулювання неплатоспроможності» впродовж останніх 14-ти років майже не змінилася.

Місце країни в рейтингу за якістю ліквідації підприємств «Doing Business», що проводиться Світовим банком, визначається трьома параметрами: коефіцієнтом відшкодувань вимог кредиторів, тривалістю процедури банкрутства, вартістю процедури ліквідації (табл. 1). В Україні дуже низький показник відшкодування вимог кредиторів: в середньому вдається відшкодувати 9% вимог кредиторів, тоді як у країнах Європи та Центральної Азії – 38,5%, а у країнах-членах Організації з економічного співробітництва та розвитку (з високим рівнем доходу) – 70,2%. На процедури, пов'язані з банкрутством, в Україні витрачається 40,5% загальної вартості майна боржника, а у країнах Європи та Центральної Азії – 13,3%, у розвинених країнах-членах Організації з економічного співробітництва та розвитку – 9,2%. Процес відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом триває в Україні 2,9 року, що на 1,2 року довше, ніж у країнах-членах ОЕСР. Довготривала процедура банкрутства не сприяє швидкому поверненню заморожених у неплатоспроможних підприємствах активів до продуктивних виробників. Водночас у 90% випадків процедура банкрутства призводить до ліквідації підприємств, тоді як в інших країнах цей показник становить 15-40%.

Таблиця 1

Основні кількісні параметри процедур банкрутства в Україні та інших країнах

Країни	Частка витрат на закриття підприємства у вартості майна боржника, %	Частка відшкодувань вимог кредиторів, %	Тривалість процедури банкрутства, роки
Україна	40,5	9	2,9
Країни Європи та Центральної Азії	13,3	38,5	2,3
Країни ОЕСР з високим доходом	9,3	70,2	1,7

Джерело: [2]

В Україні умови та порядок відновлення платоспроможності боржника - юридичної особи або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів регламентується Кодексом України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року, який замінив раніше діючий закон «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Кодекс) [3]. Незважаючи на певні переваги порівняно із застарілим законом, не всі норми кодексу до кінця врегульовані або однозначні. Тому показник міцності системи неплатоспроможності, що розраховується в рейтингу «Doing Business», становить лише 8,5 при можливому максимальному значенні 16 [2].

Незважаючи на певний позитивний вплив банкрутства, як інструменту усунення з ринку неефективно функціонуючих господарських суб'єктів, дане явище не позбавлене негативних наслідків. До них можна віднести, насамперед, зменшення надходжень до бюджетів різних рівнів і позабюджетних фондів, збільшення фінансових ризиків в контрагентів (постачальників і покупців), скорочення кількості робочих місць і збільшення рівня безробіття. Тому, враховуючи негативні економічні та соціальні наслідки

банкрутства, вирішення проблем неплатоспроможності з допомогою процедур фінансового оздоровлення кризових підприємств в багатьох країнах стає все більш актуальним порівняно з ліквідацією.

У світовій практиці основним засобом виведення підприємства з фінансової кризи і запобігання банкрутству є реструктуризація. В Україні аналогом процедури фінансового оздоровлення кризових підприємств є процедури санації. Санація може проводитися як до, так і під час провадження справи про банкрутство. Фінансове оздоровлення підприємства-боржника у багатьох випадках є набагато вигіднішим для кредиторів, ніж його ліквідація, оскільки це означає збереження робочих місць і, в принципі, можливість безперервного виконання контрактів, а отже, має, безперечно, позитивне соціальне та економічне значення.

Враховуючи важливість попереджувальних заходів в антикризовому менеджменті підприємств, Європейським Союзом у 2014 році була прийнята Директива про загальні превентивні заходи щодо реструктуризації, звільнення від сплати заборгованості та дискваліфікацію, а також про заходи щодо підвищення ефективності процедур реструктуризації, неплатоспроможності та погашення заборгованості (далі – Директива) [4]. Завданням цієї директиви стала гармонізація законодавства держав-членів ЄС у сфері корпоративної неплатоспроможності, встановлення на всій території ЄС концептуальних основ для запобігання ліквідації підприємств, які є життєздатними, але опинилися у фінансовій кризі. Директивою визначено основні принципи проведення превентивної реструктуризації: раннє звернення, мінімальна участь суду, збереження контролю боржника за своїм бізнесом, мораторій на судові рішення, обов'язковість плану реструктуризації для всіх кредиторів, захист нового фінансування, врахування особливостей діяльності малих і середніх підприємств, підвищення ефективності процедур щодо реструктуризації і моніторинг процедур.

Директива широко враховує особливості функціонування суб'єктів малого і середнього бізнесу, насамперед обмеженість ресурсів для здійснення реструктуризаційних процедур, що вигідно відрізняє її від Кодексу. Процес розроблення і прийняття Директиви стимулював реформи законодавства, що регламентує проведення

реструктуризації кризових підприємств, в багатьох європейських країнах. Наприклад, у Польщі 5 травня 2015 року було прийнято «Закон про реструктуризацію», який передбачає використання чотирьох видів процедур: затвердження угоди між боржником і кредиторами; прискорена процедура укладення угоди; процедура укладення угоди; запровадження санації [5].

В цілому пріоритетом Директиви є сприяння продовженню економічної діяльності боржника, а не задоволення вимог кредиторів. Кодекс, навпаки, на перше місце ставить не відновлення платоспроможності, а задоволення вимог кредиторів [3]. Таким чином, українське законодавство більше стимулює боржників до ліквідації, ніж до фінансового оздоровлення.

Отже, враховуючи європейський вектор розвитку України, необхідність покращення інвестиційного клімату, доцільно вдосконалити національне законодавство про неплатоспроможність на основі положень Директиви. Вдосконалення якості оздоровчих процедур кризових суб'єктів повинно відбуватися з врахуванням досвіду імплементації Директиви іншими країнами, а також певних суперечливих моментів, що виявлені і розкриті в науковій літературі.

Список використаних джерел

1. Марусяк Н., Ратушняк Д., Кулько К. Роль прямих іноземних інвестицій в діяльності національних підприємств. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-45> (дата звернення 4.10.2022).
2. Economy Profile of Ukraine. Doing Business 2020 Indicators. URL: <https://archive.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/u/ukraine/UKR.pdf> (дата звернення 4.10.2022).
3. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення 4.10.2022).
4. Directive 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending. URL: <https://eur->

lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:32019L1023. (дата звернення 4.10.2022).

5. Prawo restrukturyzacyjne. Ustawazdnia 15 maja 2015 r. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20150000978> (дата звернення 4.10.2022).

Грудзевич У.Я., к.е.н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ЛІКВІДНІСТЬ ТА ПРИБУТКОВІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Питання стабільності та фінансової стійкості банківської системи України нерозривно пов'язані з дослідженням таких показників як капітал, ліквідність, прибутковість, ризики банків і особливої важливості вони набувають на сучасному етапі. Дилема ліквідності-прибутковості виникла в довоєнний період, якому передував період коронокризи, коли банки України довели свою спроможність працювати з доволі високими показниками як ліквідності, так і прибутковості. Саме доволі високий запас стійкості забезпечив функціонування банківської системи України на сучасному етапі. Перед війною Національний банк України впровадив ряд нововведень стосовно капіталізації банківської системи, впровадження коефіцієнта чистого стабільного фінансування, розрахунку операційного ризику і далі ефективно впроваджує інструменти регулювання банківської діяльності.

Практично у перші дні війни Національний банк України впровадив ряд заходів, з метою безперебійної роботи банків та мінімізації впливу коштів з рахунків клієнтів банків. Серед них слід зазначити наступні [1]:

- незначно обмежено зняття клієнтами готівкових коштів (в обсязі 100 000 грн в день, не враховуючи виплати заробітної плати та соціальних виплат);

- розширено можливості підкріплення банків готівкою;
- запроваджене бланкове рефінансування (без обмежень за сумою терміном до 1 року з можливістю пролонгації на 1 рік).

Для забезпечення стійкості фінустанов було заборонено виплату дивідендів за 2021 рік; внесено зміни до правил оцінки банками кредитного ризику для коректного відображення «кредитних канікул», що банки пропонують клієнтам.

У лютому 2022 року були ліквідовані АТ «Міжнародний резервний банк» і ПАТ «Промінвестбанк» – дочірні банки російських фінансових корпорацій з державним капіталом. За даними НБУ на початок року вони володіли 2% чистих активів банківського сектору.

У квітні 2022 року, набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб», згідно якого впродовж дії воєнного стану в Україні та 3 місяців з дня його припинення чи скасування Фонд гарантування вкладів відшкодовує кожному вкладнику банку кошти в повному розмірі вкладу, включаючи відсотки, нараховані станом на кінець дня, що передує дню початку виведення банку з ринку. Після завершення тримісячного періоду з дня припинення чи скасування воєнного стану в Україні Фонд гарантуватиме відшкодування коштів в розмірі вкладу, включаючи відсотки, але не більше 600 тисяч гривень, незалежно від кількості рахунків в одному банку [3]. До того розмір гарантованого відшкодування становив 200 тис грн.

Даним Законом передбачено, що АТ «Ощадбанк» стає учасником системи гарантування вкладів фізичних осіб. Вище вказані заходи дали змогу підтримати довіру населення до банківської системи і не допустили відтоку коштів з банків

Ще одним важливим кроком з точки зору збільшення заощаджень у банках став дозвіл на купівлю населенням іноземної валюти (на суму еквівалентну 50000 грн, а згодом дозволено купівлю валюти на суму еквівалентну 100000 грн) з подальшим розміщенням її на депозит, строком 3 та більше місяців.[2]

Крім того, Національний банк пом'якшив ряд нормативів роботи комерційних банків, що дозволило, стабілізувати їх роботу, стимулювати змінити власні бізнес-моделі, а також сконцентрувати наявні ресурси на користь кредитування важливих для української економіки галузей за підтримки держави, зокрема на фінансуванні сільськогосподарських підприємств, що дало провести посівну та зібрати врожай.

Аналізуючи динамку показників ліквідності та прибутковості банківської системи України, слід зупинитись на наступних моментах (табл 1):

Таблиця 1

Динаміка показників ліквідності та прибутковості банківської системи України

Показники	01.01.2022	01.02.2022	01.04.2022	01.06.2022	01.09.2022
	2	2	2	2	2
Кількість діючих банків	71	71	69	69	68
LCR _{вв} середнє значення по банківській системі, %	464,06	463,25	н/д	614,64	1101,17
LCR _{ів} , середнє значення по банківській системі, %	381,11	587,39	н/д	1062,74	657,13
NSFR середнє значення по банківській системі,%	222,23	222,92	н/д	198,11	186,72
Прибутковість активів, %	4,09	4,20	-0.03	-0,16	0,25
Прибутковість капіталу,%	35,08	33,31	-0.25	-1,37	2,31

Складено за даними НБУ [3]

1. Тривалий період до 2019 р. для оцінки ліквідності банківської системи використовували нормативи миттєвої (Н4),

поточної (Н5) та короткострокової ліквідності (Н6). Фактичні значення даних нормативів суттєво перевищували нормативні, що свідчило про надлишок ліквідних коштів у банківській системі. У 2019, імплементуючи вимоги Базеля III у практичну діяльність, впроваджено розрахунок коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR), який розраховують як за всіма валютами, так і за іноземною валютою, що у подальшому привело до того, що НБУ ліквідував Н4 та Н5, а при впровадженні NSFR-у березні 2022 припинили розрахунок Н6. Станом на початок 2022 року найвищі значення LCR та NSFR спостерігались у таких банків:

- LCR_{вв}, Норматив коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (не менше 100 %): АТ «Альпарі Банк» - 4 854,95%, АТ «БТА Банк» - 3 294,35%, АТ «Український банк реконструкції та розвитку» - 1 235,5123. Середнє значення по банківській системі становило 464,06%
- LCR_{ів}, Норматив коефіцієнта покриття ліквідністю в іноземній валюті (не менше 100 %): АТ «Банк траст-капітал» - 3 796,78%, АТ «Альпарі Банк» - 2 058,04%, Полікомбанк-821,63%. Середнє значення по банківській системі - 381,11%
- NSFR (не менше 90 %) АТ «Банк Авангард» - 1 123,23%, АТ «СЕБ корпоративний Банк» - 762,01%, АТ «Дойче Банк ДБУ» - 708,92%. Середнє значення по банківській системі - 222,23

Впродовж 2022 року ліквідність банків залишалась доволі високою і більшість з банків, які вказані вище зберегли показники ліквідності. Зокрема, станом на 01.10.2022 року у Альпарі-банк LCR_{вв} досягнув 45731,75%, LCR_{ів} - 8 084,49% у БТА банку LCR_{вв} - 3 314,05%. Понад 1000% LCR_{вв} досяг у таких банків як АТ «ОКСІ Банк», АТ «Кредит Європа Банк», АТ «Український банк реконструкції та розвитку», АТ «Банк Траст капітал». У той же час найнижчі значення LCR_{вв} у АБ «Укргазбанк» – 122,36%, АТ «Банк Авангард» - 113,56%

Зазначимо досить високі показники LCR в іноземній валюті спостерігаються в таких банків: АТ «Банк Траст-капітал», ПрАТ «Банк Фамільний», Полікомбанк, АТ «Кредитвест Банк», у яких даний показник в декілька разів вищий від нормативного.

Стосовно дотримання банками коефіцієнта чистого стабільного фінансування, то станом на 01.10. 2022 року всі діючі банки дотримуються цього показника, найвищі значення зафіксовано у таких банків, як АТ «Альпарі Банк»- 723,86%, ПрАТ «Банк Фамільний» -698,75%, АТ «СЕБ корпоративний банк» - 678,21%.

Середні показники LCR_{вв}- по банківській системі України станом на 01. 10. 2022 - 1092,86% (по групі ощадних банків - 429,76%), LCR_{ів} -614, 28% (по групі ощадних банків 317,88%), NSFR 196,33% (по групі ощадних банків 136,96%). Порівнюючи ці дані з показниками на початок року спостерігаємо зниження ліквідності за показником NSFR, та зростання коефіцієнтів покриття ліквідністю.

2. Бланковим кредитуванням у перші дні війни скористалися 29 банків, найгарячіша фаза звернень банків до регулятора спостерігалася в кінці лютого - першій декаді березня, тоді заборгованість по бланкових кредитах становила 25 млрд грн, липні заборгованість значно скоротилась та становила близько 250 млн грн. Це ще раз підтверджує відсутність проблеми з ліквідністю у вітчизняних банків

3. Прибуток банків станом на початок 2022 року був рекордним, у порівнянні з даними минулих років - 77 530 млн грн. Проте, у перші ж місяці він суттєво скоротився і банківська система була збитковою впродовж березня-червня 2022 р. Найбільші збитки спостерігались у квітні 2022 року -7 426 млн грн, починаючи з липня ситуація вирівнялась, станом на серпень чистий прибуток становив 8 434 млн. грн. Загалом, станом на 01.09.2022 року залишаються збитковими 25 банків. Найвищі прибутки отримали: Приватбанк – 14 145,5 млн грн (це на 24% менше за прибуток, який він отримав за відповідний період минулого року). Проте, на Приватбанк досі припадає близько 60% прибутку всіх банків України. Друге місце за величиною отриманого прибутку посідає Ощадбанк – 2 341,3 млн грн.

Зі зменшенням прибутків знизилась і показники прибутковості активів та прибутковості капіталу, зокрема у порівнянні з даними на початок року прибутковість капіталу знизилась у 15,19 раза, а прибутковість активів у 16,36 раза.

Загалом основні показники ліквідності до 1 року та прибутковості банків, зазнали зниження в перші місяці війни. Проте,

досить високий рівень короткострокової ліквідності був тим чинником, який дозволив банківській системі і надалі функціонувати стабільно без суттєвих втрат, а зростання показників прибутку та прибутковості в останні місяці дає підстави стверджувати що ті збитки, які були завдані у перші дні війни банківська система зможе подолати.

Список використаних джерел

1. Постанова Правління Національного банку України «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» від 24 лютого 2022 року м. Київ № 18 URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_18
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб» від 1 квітня 2022 року № 2180-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2180-20#Text>
3. Офіційний сайт Національного банку України / Наглядова статистика URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>

Дудинець Л.А., к.е.н, доцент,

Голуб Р.Р., к.е.н, доцент,

**Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна**

ВІДНОВЛЕННЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Глибока економічна та фінансова кризи, що обумовлені війною росії проти України, матимуть суттєві негативні та довготривалі наслідки для фінансового сектору. Хоча банківська система успішно протистояла викликам війни завдяки значному запасу міцності, своєчасній реакції Національного банку України, усе ж війна суттєво вплине на її функціонування.

Щорічне стрес-тестування та вимоги до покриття операційного ризику капіталом підготували банківський сектор до

протистояння навіть до таких суттєвих загроз, як війна. Банки підійшли до кризи операційно стійкими та ефективними, зі значним запасом капіталу та ліквідності, із заздалегідь розробленими планами дій на випадок несприятливих подій та з високим рівнем довіри клієнтів [1].

Про швидку адаптацію, гнучкість та якість роботи банків в умовах війни говорять і показники фінансових результатів. Якщо у квітні банки задекларували близько 7,3 мільярда збитку, а загальний збиток банківського сектора за чотири місяці 2022 року сягнув рекордної за час війни позначки – 7,426 мільярда гривень збитку, то уже за підсумками травня банки скоротили збитки до 1,3 мільярда гривень, а за результатами червня – 4,6 млрд гривень загального збитку. Однак уточнимо, що більшість банків усе-таки залишаються прибутковими. Станом на 1 липня 2022 року з 68 платоспроможних банків 47 банків отримали чистий прибуток у розмірі 10 мільярдів гривень. Тоді як 21 банк продемонстрував збиток 14,6 мільярда гривень. Додамо, що у 2 кварталі 44% прибутку прибуткових банків прийшлося на державний «ПриватБанк» [1].

Якщо українська банківська система від першого дня широкомасштабної війни працювала стабільно, клієнти зберігали довіру до банків, обсяги гривневих коштів на рахунках клієнтів, перш за все населення, та вкладів бізнесу в іноземній валюті, зростали в перші тижні після початку війни, то згодом це зростання припинилося. Ліквідність банківського сектору наразі не викликає занепокоєнь, проте банки мають зберігати консервативні підходи й припускати, що ризик ліквідності все ще може реалізуватися.

У цьому аспекті уже позитивно вплинуло різке підняття Національним банком України облікової ставки, що спонукало банки підняти ставки за депозитами, аби збільшити привабливість гривневих заощаджень. Це має посилити стійкість банківського фондування. Очікується й зростання доходності ОВДП. У такому разі виникне стійкий ринковий попит на боргові папери уряду, що зменшить потребу в емісійному фінансуванні дефіциту бюджету.

З метою утримання коштів на рахунках із 13 квітня 2022 року в Україні запровадили 100% державні гарантії на вклади фізичних осіб (і ФОП) у банках-учасниках (69 банків) Фонду гарантування фізосіб на

час дії воєнного стану та протягом 3 місяців після його скасування. Потім максимальна сума гарантованого відшкодування для вкладників банків України становитиме 600 тис. грн.

Оскільки падіння економічної активності матиме тривалий негативний вплив на доходи бізнесу та населення, якість кредитного портфеля банків може суттєво погіршитися. Втрати від реалізації кредитного ризику лише зростатимуть. Ще у своєму червневому звіті про фінансову стабільність НБУ заявив, що до 20% компаній-позичальників можуть до кінця 2022 року стати неплатоспроможними. Банки поступово визнають кредитні збитки та відображають вплив негативних подій – втрату доходів, руйнування активів та заставного майна, погіршення платоспроможності позичальників – на якість портфеля.

Національний банк спонукає банки оцінювати кредитні збитки своєчасно, повною мірою відображати вплив негативних подій на якість активів і за можливості проводити виважені реструктуризації, які сприятимуть нормалізації боргового навантаження позичальників та підвищать стійкість банківського сектору. Для роздрібних клієнтів та представників мікро-, малого та середнього бізнесу банки запроваджують кредитні канікули, пролонгують картки, знижують тарифи. Після стабілізації макроумов НБУ проведе оцінку якості активів, установить необхідний рівень капіталу установ та визначить достатній строк для його відновлення. [2].

Фактор війни також призведе до зменшення попиту на послуги фінансового сектору. Кредитний попит населення та бізнесу під час війни уже значно послабився, як і ризик-апетит банків до надання нових кредитів. Зростає лише гривневе корпоративне кредитування, яке переважно забезпечено програмами державної підтримки. Наприклад, українська влада 18 березня перезапустила популярну програму для бізнесу «Доступні кредити 5-7-9%». На час воєнного стану і ще місяць після його завершення ставка за кредитами встановлена на рівні 0%. А відсотки за тих, хто хоче вести бізнес, платить держава. Після воєнного стану процентна ставка буде не більше 5%. За цією програмою у 2022 році представники агросектору залучили майже 51,4 млрд гривень.

Слабкий фінансовий стан юридичних та фізичних осіб стримуватиме активне банківське кредитування в післявоєнний період, тому урядові програми часткової компенсації процентної ставки та часткового гарантування кредитів мають зберегтися.

Відновлення сегменту незабезпеченого споживчого кредитування відбудеться значно швидше, але його темпи будуть значно нижчі від довоєнного рівня. Існує велика загроза того, що іпотечне кредитування на певний час буде повністю призупинено. Для його відновлення також потрібно буде надання державної підтримки. Перша така програма уже запрацювала з 1 жовтня 2022 р. Іпотека під 3% річних буде надаватися українським військовослужбовцям, правоохоронцям, педагогам, медикам та науковцям за підтримки уряду.

Пригнічений попит на банківські послуги обмежує комісійні доходи банків. Чистий комісійний дохід скоротився за березень – червень на 35% р/р порівняно із зростанням на 15% р/р у січні-лютому.

Погіршення якості кредитного портфеля та зниження попиту на запозичення (насамперед – з боку корпоративних клієнтів) спричинить зниження прибутковості банківського сектору.

Щоб зберегти операційну ефективність, банки мають пристосувати свої бізнес-моделі до роботи в кризових умовах, а також належним чином відображати фінансові показники для збереження фінансової стійкості банківського сектору.

Ще однією проблемою в умовах війни є забезпечення кіберзахисту у банківській системі. Держспецзв'язку повідомляє, що з початку агресії 24 лютого російські хакери скоїли 796 кібератак на українські держресурси. Загарбники не оминули жодну сферу – атакували і фінансовий сектор – за цей період було виявлено більше півсотні кібервтручань у галузі. Найбільший кібернапад стався і на два найбільші державні банки – «ПриватБанк» і «Ощадбанк». Менше доби знадобилося, аби відбити ці DoS-атаки. Разом з тим, жодна хакерська група не була здатна повністю підірвати роботу банківської системи, адже кожен банк має свою банкоматну систему та мережу.

У серпні НБУ унормував питання організації та забезпечення кіберзахисту в банківській системі України. Було встановлено вимоги

щодо заходів зі забезпечення кіберзахисту об'єктів критичної інформінфраструктури. Регулятор визначив [3]:

- основні засади функціонування системи кіберзахисту;
- принципи забезпечення інформаційного обміну між Центром кіберзахисту Національного банку і банками України;
- вимоги щодо заходів із забезпечення кіберзахисту об'єктів критичної інформаційної інфраструктури;
- вимоги щодо проведення незалежного аудиту інформаційної безпеки банків.

В цілому, українська банківська система має високий рівень захисту від кібератак, але чим тривалішою буде війна, тим більше загроз для стабільності банківської системи.

Українська армія постійно відвоює у ворога свої території. Звісно, на раніше окупованих територіях є пошкоджені банківські установи. Тому пріоритетом банків на звільнених територіях є відновлення роботи відділень. Завданням банків є робота над оцінкою завданих збитків, щоби потім звернутися до міжнародних судів за компенсацією від країни-агресора.

Список використаних джерел

1. Сім досягнень банківської системи України за час повномасштабної війни з рф. URL: <https://ua.news/ua/money/sem-dostyzhenyj-bankovskoj-systemy-ukrayny-za-vremya-polnomasshtabnoj-vojny-s-rf>
2. Банки у II кварталі підвищили ліквідність та операційну прибутковість в умовах воєнного стану – Огляд банківського сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-u-ii-kvartali-pidvischili-likvidnist-ta-operatsiynu-pributkovist-v-umovah-voyennogo-stanu--oglyad-bankivskogo-sektoru>
3. Положення про організацію кіберзахисту в банківській системі України. Постанова НБУ № 178 від 12 серпня 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_12082022_178

Євтух Л.Б., к.е.н., доцент
Тимощук М.Р., к.е.н., доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

СПІВУЧАСТЬ БАНКІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ У ФІНАНСОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В Україні банківські установи, порівняно з іншими фінансовими посередниками, традиційно були більш капіталізовані, разом з тим, внаслідок існування правового поля яке сприяло формуванню банкоцентричної фінансової системи, банки зуміли сконцентрувати в своїх руках надання як банківських, так і супутніх фінансових послуг, охопити практично усі види професійної діяльності на фондовому ринку, за винятком організації торгівлі цінними паперами та управління активами інституційних інвесторів. Банки активно застосовують і впроваджують інноваційні технології, що створює більше можливостей для клієнтів вчасно і якісно отримувати необхідні послуги. Як зазначають фахівці, банки таким чином перетворюються на фінансові супермаркети [1].

Сучасний стан економіки, в умовах повномасштабної війни росії проти України, яскраво засвідчує, наскільки важливою є стабільна робота банківської системи країни, можливість забезпечувати розрахунки між суб'єктами господарювання, надавати кредити, гарантувати повернення заощаджень вкладникам, сприяти уповільненню валютним коливанням та інфляційним процесам і запобігати дестабілізації у фінансовій сфері.

Масштабні руйнування інфраструктури, житла, нерухомості, виробничих приміщень суб'єктів господарювання потребують відновлення, а значить і пошуку фінансових ресурсів. Банківські установи є насамперед комерційними установами, вони повинні діяти в інтересах їх власників та вкладників, не допускати надміру ризикову діяльність, тому використання їх ресурсів є платним і не завжди прийнятними. Проте, завдяки функціонуванню державних програм, в які вбудовані механізми участі держави у фінансуванні пріоритетних напрямів економіки, банківські кредити стають більш привабливими і

доступними для позичальників, оскільки позичальники стають для банків надійнішими, здатними оплачувати кредит.

На сьогодні банківська система налічує 68 банківських установи, 4 з них (АТ КБ «ПриватБанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк», АБ «УКРГАЗБАНК») відносяться до групи банків з державною часткою (94,9409% акцій АБ «УКРГАЗБАНК» належить державі, інші банки – 100% у державній власності). Разом з тим, вони за оцінками НБУ є системно важливими, тобто їх діяльність впливає на стабільність усієї банківської системи. Загалом, у березні 2022 року НБУ було визначено системно важливими 14 банків [2], та частка власного капіталу державних банків у банківській системі на 01.08.2022 р. сягала майже половину (48%) власного капіталу усіх банків.

Очевидно, держава забезпечуючи відновлення економіки в першу чергу має опиратись на банки з державною часткою.

7 травня 2022 року Кабінетом Міністрів України (у даному випадку це вищий орган управління у згаданих державних банках) було схвалено Основні (стратегічні) напрями діяльності банків державного сектору на період дії воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки. У рамках стратегічних напрямів було зазначено:

- у період воєнного стану є неактуальним та недоцільним досягнення очікуваних у мирний період показників діяльності банків державного сектору, визначених Засадами стратегічного реформування державного банківського сектору (стратегічних принципів) у редакції від 02 вересня 2020 року, а також виконання ключових показників діяльності, визначених стратегіями розвитку кожного з банків державного сектору;

- місія банків державного сектору в період воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки полягає в активній участі в забезпеченні фінансової стабільності України, підтримці та стабільності функціонування банківської системи, забезпеченні фінансування пріоритетних галузей економіки та безперервного функціонування підприємств (об'єктів) критичної інфраструктури, в тому числі таких, що знаходяться в державній власності;

• однією зі стратегічних цілей у період дії воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки є забезпечення фінансової підтримки пріоритетних галузей економіки та підприємств (об'єктів) критичної інфраструктури [3].

Вище зазначеним розпорядженням КМУ [3] визначені такі пріоритетні напрями фінансування в діяльності банків державного сектору:

- суб'єкти підприємницької діяльності, які постраждали внаслідок збройної агресії російської федерації проти України та/або для запобігання ними такої агресії, зокрема з метою задоволення потреб Збройних Сил України;
- аграрний сектор економіки з метою продовольчого забезпечення та суміжні галузі, які забезпечують функціонування сільськогосподарських підприємств;
- підприємства (об'єкти) критичної інфраструктури;
- підприємства харчової промисловості, продуктового рітейлу та суміжних галузей;
- інфраструктурні проекти та транспортно-логістичної інфраструктури та проектів, пов'язаних із розвитком нових логістичних рішень;
- підтримка релокації підприємств, що знаходились у місцях активних бойових дій;- проектів з розвитку виробничих потужностей для заміщення продукції, що імпортувалась з росії та білорусі [3].

Банки з державною часткою в умовах повномасштабної війни продовжували кредитувати, але, за винятком АТ КБ «ПриватБанк», за сім місяців 2022 року зазнали збитків, табл. 1.

Таблиця 1

Окремі показники діяльності банків державного сектору, тис грн

	Власний капітал	Прибуток/(збиток) після оподаткування		Кредити та заборгованість клієнтів	
	на 01.08.2022	на 01.01.2022	на 01.08.2022	на 01.01.2022	на 01.08.2022
АТ КБ «ПриватБанк»	76 281 172	35 050 411	10 934 433	70 193 030	76 314 769
АТ «Ощадбанк»	21 138 981	1 055 378	-503 488	74 754 086	82 799 378
АТ «Укресімбанк»	9 219 375	2 728 417	-3 303 300	69 330 616	89 433 898
АБ «УКРГАЗБАНК»	7 928 534	3 771 007	-3 540 552	55 889 683	73 091 652

Джерело: Складено за даними НБУ [4]

Зростання залишків за кредитами значною мірою спричинене участю банків в державних програмах кредитування. Державні банки пропонують кредити для представників мікро, малого та середнього бізнесу, ними розроблені окремі продукти для аграріїв; популярними є партнерські програми задля кредитування купівлі продукції визначених підприємств, кредитування за рахунок коштів міжнародних установ, кредитування ОСББ, кредити на релокацію бізнесу. Також цікавими є партнерські програми державних банків з міськими, районними і обласними адміністраціями, для представників мікро, малого та середнього бізнесу, що передбачають часткову компенсацію відсотків за отриманими кредитами за рахунок коштів місцевих бюджетів. Для прикладу, АТ «Ощадбанк» попри існуючі економічні умови активно продовжує працювати у напрямі збільшення кредитного портфеля мікро, малого та середнього бізнесу, співпрацює з різними міжнародними організаціями (Європейський інвестиційний банк, Європейський інвестиційний фонд, Фонд розвитку підприємництва, WNISEF), бере участь у державних програмах фінансування (в рамках підтримки клієнтів АПК, ОСББ, фінансування муніципалітетів, програми «Доступні кредити 5-7-9%»), партнерських програмах придбання сільгосптехніки та обладнання [5].

Найбільш популярною (впроваджується понад 40 банками) на сьогодні є урядова програма «Доступні кредити 5-7-9%» [6] розроблена у відповідності до Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам мікропідприємництва та малого підприємництва, затв. Постановою Кабінету Міністрів України № 28 від 24 січня 2020 року. Основні умови кредитування: ставка від 0% річних в залежності від цілі; строк кредиту до 5 років; разова комісія 0,5% від суми кредиту; річний дохід позичальника не більше 50 млн євро; сума позики – до 60 млн грн.; власний внесок позичальника не менше 15%. Позичальниками можуть бути резиденти України, діючі підприємства, що здійснюють прибуткову діяльність понад 12 місяців та річний дохід яких становить не більше 50 млн євро сумарно з групою пов'язаних контрагентів, агро виробники та підприємства, юридичні особи, що планують релокацію; юридичні особи, що потребують пільгового фінансування для підтримки бізнесу за державними програмами.

Отже, механізми фінансування відновлення економіки України існують і державні банки активно задіяні в таких процесах. Це, звичайно, дозволить підтримати економіку країни в умовах війни та більш плавно забезпечити її відтворення у післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Лапішко, З., Євтух, Л. (2022). Перспективи діяльності фінансових супермаркетів в умовах цифрової трансформації в Україні. Економіка та суспільство, (40). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-70> // <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/40>
2. Національний банк України : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/>
3. Основні (стратегічні) напрями діяльності банків державного сектору на період дії воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки. Схвалено: Розпорядження КМУ № 356-р від 7 травня 2022 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D0%9D%D0%B0%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BC.pdf>
4. Балансові звіти банків. Згруповані балансові залишки (у розрізі банків) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>
5. АТ «Державний ощадний банк України» : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.oschadbank.ua/>
6. Програма «Доступні кредити 5-7-9%». Затв. протоколом засідання Ради Фонду розвитку підприємництва від 4 травня 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bdf.gov.ua/dostupni-kredit-5-7-9_approved_04.05.2020.pdf

Західна О.Р., к.е.н., доцент,
Буняк Н.М., студент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

МІЖБЮДЖЕТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Бюджетне регулювання міжбюджетних відносин є вагомим інструментом збалансування бюджетної системи. Регулювання міжбюджетних відносин набуває особливої актуальності в умовах економічних перетворень, оскільки відіграє важливу роль у формуванні бюджетної політики та організації бюджетного процесу. Крім цього результативність міжбюджетних відносин є ваговою передумовою стабілізації соціально-економічних процесів.

Важливу роль у процесі формування бюджетної політики, організації бюджетного процесу та збалансуванні бюджетів різних ланок відіграє міжбюджетне регулювання. Метою міжбюджетного регулювання є перерозподіл фінансових ресурсів між бюджетами для забезпечення відповідності повноважень на здійснення видатків, що закріплені в законодавчих актах за відповідними бюджетами та фінансовими ресурсами, які необхідні для того, щоб забезпечити їх виконання [1, с. 16].

Основою фінансового забезпечення є бюджетне забезпечення органів місцевого самоврядування. Після прийняття ряду законодавчих змін до структури розподілу податків на національному рівні органи місцевого самоврядування отримали розширений перелік податкових надходжень. Крім цього відповідні органи можуть залучати кредитні ресурси для фінансового розвитку своєї громади.

В результаті чого, територіальні громади перейшли на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом і стали повноцінними суб'єктами бюджетного процесу. Це дозволяє органам місцевого самоврядування отримувати такі міжбюджетні трансферти: базову дотацію; реверсну дотацію; освітню субвенцію; медичну субвенцію; інші субвенції, без зарахування цих коштів до районного чи обласного бюджетів [4].

Децентралізаційні процеси у сфері міжбюджетних відносин зумовили формування основної системи горизонтального вирівнювання для згладжування об'єктивно наявних бюджетних дисбалансів. Децентралізація, яка передбачає делегування владних повноважень на місцевий рівень, призводить до вищої ефективності публічного управління на нижчих рівнях та дозволяє більше враховувати інтереси та запити громадян. В умовах бюджетної децентралізації вагомими завданнями стає забезпечення взаємоузгодженості напрямків розвитку системи розподілу дохідних та видаткових повноважень щодо стратегічних напрямків фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування при розв'язанні питань місцевого значення [3, с. 174].

Проте рівень власних та закріплених за місцевим бюджетом податкових надходжень, що є основним джерелом фінансового забезпечення виконання органами місцевого самоврядування покладених на них функцій не сприяє реалізації принципу соціальної справедливості.

В Україні частка видатків місцевих бюджетів у зведеному бюджеті в середньому за 2018-2021 роки складає 36,28%, при цьому за 2018-2019 роки 42,81%, а за 2020-2021 роки – 29,75%. Найбільша частка видатків місцевих бюджетів припадає на освіту, соціальний захист та соціальне забезпечення, охорону здоров'я, що відповідає стратегічним пріоритетам розбудови в Україні соціально орієнтованої ринкової економіки.

Разом з цим протягом останніх років спостерігається тенденція щодо зменшення видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, охорону здоров'я у видатковій частині місцевих бюджетів. Зокрема, частка видатків на освіту в загальній структурі в середньому за 2018-2021 роки складає 37,59%, при цьому за 2018-2019 роки 31,49%, а за 2020-2021 роки – 43,70%; частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в загальній структурі в середньому за 2018-2021 роки складає 13,63%, при цьому за 2018-2019 роки 22,17%, а за 2020-2021 роки – 5,09%; частка видатків на охорону здоров'я в загальній структурі в середньому за 2018-2021 роки складає 12,37%, при цьому за 2018-2019 роки 16,33%, а за 2020-2021 роки – 8,42% [2, с. 121-122].

У 2021 році до загального фонду місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) надійшло 351 875,9 млн гривень. Приріст надходжень до загального фонду 2020 року склав 21,3% або 61 891,8 млн гривень. Обсяг надходжень податку на доходи фізичних осіб склав 212 173,1 млн гривень. Приріст надходжень ПДФО до 2020 року становив 19,4% або 34405,4 млн гривень.

Надходження плати за землю склали 35 268,3 млн грн, збільшення надходжень проти 2020 року становить 12,0%, або 3 791,0 млн гривень. Фактичні надходження податку на нерухоме майно за 2021 рік склали 7821,0 млн грн, приріст надходжень порівняно з 2020 роком становить 35,8%, або на 2 062,1 млн грн більше. Надходження єдиного податку склали 46 198,0 млн грн, збільшення надходжень проти 2020 року становить 21,7%, або на 8 244,6 млн грн більше [4].

В результаті регіональних відмінностей у соціально-економічному розвитку та дохідній спроможності місцевих бюджетів в умовах децентралізації управління шляхом передавання значних функцій держави на місцевий рівень спостерігається недостатність обсягу власних та закріплених доходів місцевих бюджетів для фінансування виконання повноважень органів місцевого самоврядування. Тому при розробці бюджетної політики застосовують такий інструмент бюджетного механізму, як міжбюджетні трансфerti.

У 2020 році до загального фонду місцевих бюджетів надійшло 135,9 млрд грн трансфертів, що на 44,4% менше ніж в 2019 році. Причиною цього є те, що у 2020 році з місцевих бюджетів не здійснювались окремі видатки, пов'язані з реалізацією державних програм соціального захисту, обсяг яких у 2019 році склав 78,3 млрд грн, у тому числі: субвенція на виплату допомог сім'ям з дітьми та малозабезпеченим сім'ям – 54,9 млрд грн; на надання пільг та субсидій населенню на оплату житлово-комунальних послуг та енергоносіїв – 21,6 млрд грн; на надання пільг та житлових субсидій населенню на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу – 1,8 млрд грн.

Крім цього, у 2020 р. обсяг додаткової дотації на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я склав 7,9 млрд грн, що на 7,0 млрд грн менше від обсягу 2019 році (14,9 млрд грн); у зв'язку з продовженням медичної

реформи і збільшення видатків за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення, обсяг медичної субвенції місцевим бюджетам склав лише 14,6 млрд грн, що на 41,5 млрд грн менше від обсягу 2019 році (56,1 млрд грн); не надавалася субвенція на формування інфраструктури ОТГ, тоді як у 2019 році її сума склала 2,1 млрд грн; обсяг субвенції на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій склав 1,7 млрд грн, що на 1,3 млрд грн менше від обсягу 2019 році (3,0 млрд грн) [5, с. 79-83].

Частка власних надходжень та міжбюджетних трансфертів у дохідній частині державного та місцевих бюджетів показано в таблиці 1.

Таблиця 1

Частка власних надходжень та міжбюджетних трансфертів у дохідній частині державного та місцевих бюджетів України, %

Показники	2018	2019	2020	2021
місцеві бюджети				
частка власних надходжень	46,85	53,56	66,03	65,09
частка міжбюджетних трансфертів	53,15	46,44	33,97	34,91
державний бюджет				
частка власних надходжень	99,21	99,01	99,01	99,03
частка міжбюджетних трансфертів	0,79	0,99	0,99	0,97

Джерело: [2, с. 120-121]

У 2021 році заплановано надання субвенції на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій обсягом 6 млрд грн (в 3,5 рази більше у порівнянні з 2020 роком) за рахунок зменшення на 4,86 млрд грн видатків державного фонду регіонального розвитку. Внаслідок цього виникли ризики суттєвого недофінансування розпочатих у попередні роки проектів, які фінансувалися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку.

Основним джерелом формування власних та закріплених доходів місцевих бюджетів є податкові надходження. У доходах місцевих бюджетів найбільшу питому вагу займають надходження від

сплати податку на доходи фізичних осіб, що становлять 60,5% від суми доходів загального фонду; плата за землю – 12,6%; єдиний податок – 14,4%.

Проте після початку повномасштабної війни, внаслідок чого знищено багато населених пунктів, виробництв та робочих місць ситуація погіршилася. Парламентом та КМУ було прийнято низку змін до законодавства, в результаті чого це вдарило по доходах відповідних органів місцевого самоврядування. Наприклад, запровадження добровільної сплати єдиного податку, по всій території України, що є вагомим джерелом надходжень, для платників єдиного податку. В результаті склалася ситуація, коли на західній Країні підприємці працюють в повному обсязі, але податок не сплачують. Загалом втрати місцевих бюджетів, внаслідок змін законодавства складають 50-60 млрд гривень. Загалом впродовж війни уряд вніс понад 160 змін до бюджетно-податкового законодавства.

Не дивлячись на це, відповідно до бюджетної декларації 2022-2024 роки, бюджетна політика в частині міжбюджетних відносин спрямовується на: підвищення ефективності механізму міжбюджетного регулювання; повноцінне впровадження середньострокового бюджетного планування у бюджетний процес на місцевому рівні; підвищити рівень результативності використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів; зміцнення фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування.

З метою досягнення поставлених цілей визначається необхідність посилити процес децентралізації з одночасним підвищенням рівня відповідальності органів місцевого самоврядування, створити фінансові передумови для зміцнення фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування, зменшення частки міжбюджетних трансфертів в дохідній частині місцевих бюджетів; розробка нових підходів щодо здійснення горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів; удосконалення інструментарію прогнозування показників місцевих бюджетів.

Отже, за останні кілька років спостерігається тенденція до зменшення частини міжбюджетних трансфертів у дохідній частині місцевих бюджетів. Водночас частка видатків місцевих бюджетів у

зведеному бюджеті в середньому за 2018-2021 роки складає 36,28% при цьому за 2018-2019 роки 42,81%, а за 2020-2021 роки – 29,75%. Проте найбільша частка видатків припадає на освіту, соціальний захист та соціальне забезпечення та охорону здоров'я. У 2021 році до загального фонду місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) надійшло 351 875,9 млн гривень. Приріст надходжень до загального фонду 2020 року склав 21,3% або 61 891,8 млн гривень. Проте через війну з росією відбувся спад доходів, спостерігається значне скорочення дохідної частини місцевих бюджетів громад, на території яких безпосередньо ведуться бойові дії.

Доходи місцевих бюджетів в умовах трансформації фінансово-бюджетних відносин вимагають вдосконалення та забезпечення їх стабільності для здійснення публічних видатків та виконання повноважень органами місцевого самоврядування. Це в свою чергу вимагає нових форм та методів планування видатків, зборів та обов'язкових платежів, пошук дієвих інструментів міжбюджетного регулювання на всіх стадіях бюджетного процесу.

Для зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів варто вжити наступні заходи:

1. перерозподілити частину надходжень з державного до місцевих бюджетів;
2. запровадити автоматичну систему індексів розміру податків з жорсткими ставками (передусім, стосовно єдиного податку);
3. дотримання цільового та ефективного витрачання коштів місцевих бюджетів, особливо із бюджету розвитку;
4. необхідно активно залучати інвестиції в інтелектуальний розвиток, тобто підвищити кваліфікацію діючих кадрів.

Список використаних джерел

1. Вінницька О. А. Міжбюджетні трансферти - основа міжбюджетного регулювання. Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали V Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ. 2018. С. 16–18. URL: <http://194.44.12.92:8080/xmlui/handle/123456789/3379> (дата звернення: 08.11.2022).

2. Макогон В. Д. Напрямки розвитку системи міжбюджетних відносин в умовах децентралізації. Економічний вісник університету. № 53. Київ, 2022. С. 117–124. URL: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-53-117-124> (дата звернення: 08.11.2022).
3. Рошило В. Шляхи реформування системи міжбюджетних відносин у контексті децентралізації бюджетної системи України. Вісник Чернівецького торговельно - економічного інституту. Економічні науки. 2020. Т. 77-78, № 1-2. С. 170–182. URL: <http://rps.chteiknteu.cv.ua:8585/jspui/handle/123456789/976> (дата звернення: 08.11.2022).
4. Сенищ П. М., Фугело П. М. Фінансово-бюджетна підтримка соціально-економічного територіальних громад розвитку в умовах війни. Економіка та суспільство. 2022. № 31. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-89> (дата звернення: 08.11.2022).
5. Лободіна З., Корнацька Р., Нечепоренко В. Міжбюджетні трансфери як фінансовий інструмент зменшення диспропорцій та активізації регіонального розвитку. Галицький економічний вісник. 2022. Т. 74, № 1. С. 76–89. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/38689> (дата звернення: 08.11.2022).

Західна О.Р., к.е.н., доцент,

Петрів М.В., студентка,

Львівський національний університет імені Івана Франка
Україна

ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Бюджетна система є надзвичайно важливою ланкою фінансової системи держави. Зважаючи на те, що її ефективне регулювання має суттєвий вплив на функціонування і навіть життєздатність будь-якої країни світу, законодавство про бюджетні відносини має бути чітким, продуманим і розробленим з урахуванням результатів в галузі правовідносин і світової практики. Організація бюджетного процесу в

Україні регламентується Бюджетним кодексом України, рішеннями Верховної Ради України, місцевих рад та місцевих виконавчих органів. Основним письмовим законодавчим актом в Україні, що регулює бюджетні відносини, є Бюджетний кодекс, який визначає правові основи функціонування бюджетної системи в Україні, її принципи, основи бюджетного процесу та міжбюджетних відносин, а також відповідальність за порушення бюджетної системи. Загалом ним врегульовані практично всі бюджетні питання у державі для забезпечення її життєдіяльності та успішного розвитку.

Але, на жаль, війна російської федерації проти України, яка почалася в 2014 році і увійшла у відкриту збройну фазу в 2022 році, це змінила. Зокрема, 24 лютого 2022 року в Україні ввели воєнний стан, тому всі процеси в державі, в тому числі бюджетні, мали бути переведені та підлаштовані під нього [1].

Серед змін в Бюджетному кодексі потрібно відзначити такі важливі зміни як:

- дозволено можливість перевищувати обсяг резервного фонду бюджету понад 1%;
- стаття 55 Кодексу (Захищені видатки) перестала застосовуватись;
- надається право передавати кошти із спеціального до загального фонду;
- вимога щодо обов'язкової публікації звіту місцевих бюджетів скасована;
- дозволено скеровувати залишки субвенцій на Територіальну оборону та захист населення;
- не здійснюються реверсні дотації до Державного бюджету з місцевих бюджетів та тимчасово окупованих територій [2].

Вказані зміни у бюджетному процесі свідчать про поширення повноважень органам влади на місцях щодо бюджетного регулювання та спрощення процедури бюджетного контролю.

Щодо нормативно-правових документів Кабінету Міністрів України щодо бюджетних процедур в умовах воєнного стану необхідно зазначити такі:

- Постанова від 11 березня 2022 р. № 252, в якій визначено особливості виконання місцевих бюджетів;

- Постанова № 169 від 28 лютого 2022 р. про спрощення проведення публічних закупівель;
- Постанова № 267 від 13 березня 2022 р. щодо спрощення затвердження фінансових документів та ін. [3]

Основними видами доходів Державного бюджету України зазвичай були надходження від розвитку ІТ-технологій, експорту продукції аграрної галузі та розвитку металургійної галузі. З початком повномасштабного вторгнення доходи від приватних підприємств призупинилися, як і від інших суб'єктів, які є платниками податків. За даними Міністерства фінансів України у 2022 році планували зібрати 405 млрд. грн ПДВ, 76 млрд. грн. акцизу (алкоголь, сигарети, енергоносії) та 37,5 млрд. грн. мита. Загалом лише непрямі податки з імпортованих товарів повинні були становити майже 520 млрд. грн. – 40% від усіх доходів бюджету. Проте, за березень до бюджету надійшли тільки 7 млрд. грн. що становить лише 5 частину очікуваних 39 млрд. грн.

Також, внаслідок закриття багатьох підприємств, знищення складів та промислових потужностей склалась досить складна ситуація з податками. Тому для отримання надходжень уряд зобов'язав достроково переказати прибутки Національного банку України та державних підприємств, що призвело до виконання плану доходів бюджету за березень 2022 року на 93%.

Суттєвий потік доходів до Державного бюджету складається з запозичень, а саме держава отримує гроші від випуску військових облігацій, ставки за якими на період війни складають 11% річних, що дозволило залучити до доходів бюджету 27,7 млрд. грн.

Друге джерело – запозичення від міжнародних фінансових організацій та Європейського Союзу. За перші три місяці 2022 року держава отримала пільгових кредитів в еквіваленті 96,7 млрд грн, зокрема 41,3 млрд грн (\$1,4 млрд) від Міжнародного валютного фонду та 19,5 млрд грн (600 млн євро) від Єврокомісії.

Третім джерелом запозичень є – гранти та безкоштовна допомога Урядів інших країн. У результаті уряд Італії надав Україні 110 мільйонів євро та 500 мільйонів доларів від США.

Фінансова система України підтримується країнами світу не лише за рахунок прямих надходжень до бюджету, а й за рахунок

фінансування біженців, тимчасово переміщених осіб, транспорту, утримання, працевлаштування тощо. Надходження бюджетів усіх рівнів спрямовуються на фінансування оборони, виплату пенсій, заробітної плати працівникам бюджетної сфери, оплату комунальних послуг, закупівлю енергоносіїв і ліків, погашення державного боргу. Міністерство фінансів визначило, що періодичні та захисні видатки не повністю виконані, а план видатків виконано на 67,8%. (4)

Також 15 серпня 2022 Верховна Рада України схвалила зміни до державного бюджету України на 2022, якими збільшила видатки загального фонду держбюджету на 270,2 млрд грн з метою зміцнення обороноздатності за рахунок здійснення додаткових внутрішніх запозичень, збільшивши їх з 523,9 млрд грн до 794,1 млрд гривень.

Додаткові видатки загального фонду державного бюджету будуть тепер спрямовані на:

- національну безпеку та оборону – 269,5 млрд грн;
- мобілізаційну підготовку галузей національної економіки України – 10,3 млн грн;
- поповнення резервного фонду державного бюджету – 715,7 млн гривень [5].

За прогнозами Світового банку, до кінця 2022 року виробництво в Україні впаде на 45,1%, а рівень бідності зросте до 19,8% з 1,8% у 2021 році. Ці прогнози вказують на те, що очікується різке скорочення бюджетних надходжень, головним чином податкових.

Експорт країни зазнав значних втрат через закриття або знищення підприємств, складських будівель і скорочення орних земель. Усе це негативно вплине на загальний ВВП, виконання державного бюджету, призведе до збільшення видатків на соціальне забезпечення та оборону, значного падіння рівня інвестицій та зростання безробіття.

Проте, незважаючи на втрати та ризики, ділова активність поступово покращується, а вітчизняна економіка адаптується до воєнного стану. Активно розробляються національні та міжнародні плани відбудови об'єктів, сіл, міст і цілих країн [6].

Отже, в складних сучасних умовах військових дій і введення воєнного стану забезпечення ефективної організації та здійснення

бюджетного процесу в Україні є критично важливими завданнями уряду країни. Президент України, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України та інші органи виконавчої влади постійно приймають ланцюг швидких та ефективних рішень, які змінюють бюджетне законодавство та є цілеспрямованими на оборону територій і населення держави, а також на плідне функціонування бюджетної галузі під час війни.

Список використаних джерел

1. Воротіна Н.В. Особливості правового регулювання бюджетних відносин в Україні в умовах воєнного стану. URL: <https://instzak.com/index.php/journal/article/view/1991/1867>
2. Здійснення бюджетного процесу під час війни. Бей С.О. URL: <file:///C:/Users/1/Downloads/6.pdf>
3. Офіційний сайт КМУ: <https://www.kmu.gov.ua/npasearch>
4. [Ярослав Вінокуров](#). Що з державними фінансами та чи вистачить Україні грошей. Роз'яснення. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/5/685230/>
5. Верховна Рада збільшила видатки держбюджету на зміцнення обороноздатності на 270,2 млрд грн. Офіційний портал Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/news/verkhovna-rada-zbilshila-vidatki-derzhbiudzh-etu-na-zmitsnennia-oboronozdatnosti-na-2702-mlrd-grn-3563>
6. Канева Тетяна, Галабурда Анна. Бюджетна політика держави в умовах воєнного стану. URL: <http://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/1349/1291>

Західна О.Р., к.е.н., доцент,
Юсковець І.М., студентка,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Державний бюджет відіграє важливу роль у суспільному житті, оскільки впливає на соціальну та економічну сфери. Державний бюджет — це централізований фонд грошових коштів, що знаходиться в розпорядженні уряду для фінансування державного апарату, збройних сил і виконання соціально-економічних функцій. За рахунок надходжень на безповоротній основі формуються надходження до державного бюджету, якими розпоряджається законодавство України. Якщо говорити про видатки, то ці кошти спрямовуються на виконання програм і заходів, передбачених Законом про державний бюджет. Необхідність вивчення доходів і витрат є одним із найважливіших аспектів прийняття ефективних управлінських рішень у фінансовій сфері. Завдяки бюджету, згідно з українською конституцією, держава повинна спрямовувати свої фінансові ресурси на важливі сфери економічного та соціального розвитку.

Із 24 лютого економіка нашої країни призупинилася. Через це сьогодні режим роботи державних фінансів у воєнний час докорінно відрізняється від звичайного. В цих умовах дуже важливо забезпечити оперативне, безперервне та гідне виконання держбюджету.

На початок 2022 року Держбюджет України отримав 208,4 млрд грн, що на 64,9 млрд. грн. (45,2%) більше, ніж у цей період 2021 р. Касові видатки Держбюджету України рівні 183 млрд грн, що на 18,7 млрд. грн.(11,4%) більше, ніж цей період 2021.

Станом на вересень 2022 р. доходи загального фонду державного бюджету надійшли у сумі 1251,8 млрд грн, що становить 75,12 % річного уточненого плану. Зокрема, у структурі цих доходів найбільшими за обсягом були надходження від: гранти, подарунки, що надійшли до бюджетів усіх рівнів (320,1 млрд грн, або 48385,43 % річного плану), податку на додану вартість (170,9 млрд грн, або 39,8% уточненого річного плану), податку на прибуток підприємств (88,2

млрд грн, або 51,82% річного плану), частини прибутку державних підприємств та дивідендів на державну частку (45,8 млрд грн, або 40,5 % річного плану), податку на доходи фізичних осіб та військового збору (104,2 млрд грн, або 69,5% річного плану), рентної плати за користування надрами (61,2 млрд грн, або 93,06 % річного плану) [1] (рис.1).

Рис.1. Структура бюджету за доходами

**складено авторами на основі даних [1]*

Що стосується видатків держбюджету, то за I квартал 2022 р. касові видатки загального фонду державного бюджету проведені у сумі 1746,8 млрд грн, або 63,23 % уточненого плану на вересень 2022р. Унаслідок військового вторгнення Російської Федерації на територію України Урядом негайно були вжиті першочергові заходи щодо переорієнтування державного бюджету на військові цілі та здійснення найнеобхідніших соціальних видатків, спрямованих на підтримку життєдіяльності населення. Зокрема, видатки державного бюджету збільшено передусім на реалізацію заходів щодо підвищення обороноздатності і безпеки держави [1].

У структурі видатків лівова частка грошей іде на такі потреби: загальнодержавні функції – 136,9 млрд. грн. (61,73%); оборона – 700,6 млрд. грн. (77,1%); громадський порядок, безпека, судова влада – 256,2 млрд.грн. (65,76%); економічна діяльність – 39,2 млрд. грн. (12,55%);

охорона природи – 2,8 млрд. грн. (49,59%); охорона здоров'я – 127,5 млрд. грн. (64,04%); духовний та фізичний розвиток – 7,5 млрд. грн. (60,67%); освіта – 40,5 млрд. грн. (59,55%); соціальний захист та соціальне забезпечення – 312,7 млрд. грн. (71,42%); міжбюджетні трансферти – 102,6 млрд. грн. (58,55%) [1].

Після того, як росія вторглася в нашу країну, уряд вжив заходів щодо перерозподілу коштів, в першу чергу на національну безпеку та оборону та введення воєнного стану. По-друге, здійснюються видатки загального фонду: погашення державного та місцевого боргу, виконання гарантійних зобов'язань; виплату пенсій, допомог; соціальне забезпечення, придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів; придбання питної води та продуктів харчування; охорону здоров'я населення; послуги та енергоносії; експлуатаційні послуги, пов'язані з утриманням будинків і споруд та прибудинкових територій; обслуговування установок з біоочищення господарсько-побутових стічних вод; усунення аварій в житловому фонді, бюджетних установах і т. д. [2]. Частина бюджету спрямовується на здійснення заходів із вшанування загиблих захисників України, виготовлення відомчих нагород (крім обладнання відділу ветеранів), збір та узагальнення інформації про бойовий подвиг захисників України [5].

Гроші, що є на рахунках місцевих бюджетів використовують на заходи територіальної оборони, задоволення продовольчих потреб для громадян, їхню евакуацію/переміщення із місцевості, де ведуться бойові дії, та небезпечних територій у безпечні місця. Кошти витратять на оплату послуг транспортування, пального, мастила, на облаштування місць розміщення населення, що залишили дім через бойові дії і т. д. Доходи місцевих бюджетів становлять 67,48% річного уточненого плану, а видатки проведені у 50,82%.

Що стосується платежів з погашення державного боргу, то за січень-вересень 2022 року вони склали 342,8 млрд грн (95,6% плану), платежі з обслуговування – 113,2 млрд грн (79,8% плану) [3]. Згідно даних, можна побачити, що борг зростає за рік майже вдвічі, адже країна щомісяця витрачає 230-250 млрд грн. Близько половини з цієї суми ідуть на оборону. Власних надходжень держави наразі не вистачає, аби покрити навіть військові видатки, не кажучи про соціальну сферу,

освіту й медицину. У вересні надходження від податкових та митних платежів становили 83,6 млрд грн, видатки – 233,1 млрд грн. З них 106 млрд грн – зарплати військовослужбовцям. Кошти, яких не вистачає, компенсують західні партнери. Частину вони надають у формі грантів (у вересні – 72,5 млрд грн), але переважно – кредитують. Як наслідок, Україна щомісяця збільшує борг на десятки мільярдів гривень.

Якщо говорити за прогноз виконання Держбюджету на наступний рік, то можна сказати, що тенденції за доходами та видатками бюджету значною мірою залежатимуть від тривалості та перебігу війни. Вітчизняна економіка поступово адаптується до воєнного стану. Поліпшується ділова активність – щоправда, її дещо пригальмувала криза з пальним. Помірна інфляція, зумовлена тим самим зростанням цін на пальне, сприятиме номінальному наповненню бюджету (передусім коштом ПДВ). Першочерговим завданням зараз є пошук джерел наповнення бюджету України. Виконання цього завдання залежатиме від швидкості відновлення вітчизняної економіки - як важкої промисловості, так і малого й середнього бізнесу [4].

В умовах, що складаються на теперішній час необхідно вживати заходи, які підвищать ефективність державних видатків:

- 1) порівняти заплановані та фактичні витрати - перенаправити весь невикористаний контент туди, де він найбільш потрібний;
- 2) переглянути всі бюджетні плани - перенаправити кошти на купівлю вкрай необхідних товарів і послуг;
- 3) проаналізувати структуру видатків для кожної бюджетної цілі – оцінити можливі ризики та проаналізувати використання видатків;
- 4) міністерства та відомства повинні подати пропозиції щодо використання статей видатків.

Наразі ВР дозволила уряду під час воєнного стану не розголошувати інформацію щодо виконання державного бюджету, скасувала необхідність складання Бюджетної декларації, прогнозів місцевих бюджетів, а також перерозподіляти кошти між загальним і спецфондом держбюджету без змін до закону про держбюджет.

Список використаних джерел

1. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 01.11.2022).
2. Децентралізація. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану. / URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14654> (дата звернення: 01.11.2022).
3. Мінфін: У жовтні 2022 року до загального фонду державного бюджету надійшло 72,8 млрд гривень. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-u-zhovtni-2022-roku-do-zagalnogo-fondu-derzhavnogo-byudzhetu-nadijshlo-728-mlrd-griven> (дата звернення: 01.11.2022).
4. Державний борг України перевищить 100% ВВП. Що це означає? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/25/692991/> (дата звернення: 01.11.2022).
5. Кабінет міністрів України. Постанова від 19.03.2022 р. №319 / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/319-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.11.2022).
6. Що з держфінансами та чи вистачить Україні грошей. Пояснення. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/5/685230/> (дата звернення: 01.11.2022).

Зеленко В.А., к.е.н., доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Зеленко Н.М., к.е.н., доцент
Національний університет «Львівська Політехніка»,
Україна

ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: АДАПТАЦІЯ ДОСВІДУ США

Пенсійне забезпечення у сучасних умовах відіграє провідну роль у соціальному житті суспільства. Ця сфера діяльності потребує застосування нових управлінських підходів з метою її постійного

вдосконалення задля також вирішення соціальних, економічних, фінансових та нормативних проблем. Пенсійне забезпечення – це одне із головних джерел доходу непрацездатних громадян похилого віку. Для непрацездатних пенсіонерів ця виплата є основою матеріального забезпечення та існування.

Ми переживаємо безпрецедентні часи. Пандемія коронавірусу, ринкові потрясіння, економічний спад, війна з російським агресором – все це викликає почуття незахищеності у більшості населення, а також суттєве зниження рівня доходу, особливо старших осіб. Тому вкрай важливо мати надійні механізми управління системою соціального захисту для громадян, в т.ч. і пенсійну систему, що забезпечує належний рівень доходів відповідно до міжнародних стандартів праці та прав людини.

Дослідження приділимо саме Сполученим Штатам Америки, адже ця країна славиться не лише високим рівнем заробітної плати, але й гідним пенсійним забезпеченням. Дуже часто доводиться чути про те, яке комфортне життя в американських пенсіонерів, які з виходом на пенсію подорожують світом, задовольняють свої потреби на доволі високому рівні.

Зазначимо, що кількість пенсіонерів в США на сьогодні становить трохи більше 43 млн осіб, а це майже 13 % від загальної чисельності населення (*Пенсія та пенсійна система в США, 2022*). В Україні ж за останні 10 років на майже 3 млн осіб зменшилася кількість пенсіонерів і станом на 1 січня 2022 року вона становила 10 841 117 осіб, що становить 25 % усього населення. Наприкінці 2022 року сама цифра одержувачів міняється постійно, що пов'язано із вимушеним переміщенням частини пенсіонерів закордон, та те, що частина із таких громадян і надалі перебуває на окупованих територіях країни.

За показниками на початок року, в Україні співвідношення працюючих і пенсіонерів – один до одного (на одного пенсіонера в Україні припадало 1,1 працюючий), що не дозволяє забезпечити гідний рівень пенсійних виплат. У США на одного пенсіонера припадає 2,6 працюючих і це створює передумови для гарантування достойних пенсій громадянам.

Вік виходу на пенсію в США - 67 років, але цей вік не є межею. При цьому можна вийти і раніше, проте тоді виплати будуть меншими. Достроково вийти на пенсію можна в 62 роки. При цьому соціальна пенсія становитиме лише 70-80% від нарахованих щомісячних виплат - в залежності від віку і місця служби. За пізній вихід на пенсію, а це 70 років, щомісячні виплати збільшуються на 24%. Але якщо пенсіонер йде ще пізніше, він повинен почати виводити кошти, накопичені на пенсійному рахунку. Це стосується і державної частини пенсії, і накопичувальної. В іншому випадку з цих коштів буде стягуватися податок. Настільки пізній вік виходу на пенсію в США обумовлений постійним зростанням тривалості життя, який спостерігався аж до 2016 року. До кінця 2017 тривалість життя незначно скоротилася: до 78,6 року з 78,7 року раніше, як впливає з даних, опублікованих на сайті національного центру медичної статистики США (NCHS) (*Як працює пенсійна система в США, 2022*).

Згідно з даними Національного центру статистики охорони здоров'я CDC, тривалість життя всього населення США 2021 року знизилася до 77,8 років, тобто до показника 2006 року.

Щодо України, то у 2022 році (з 1 січня по 31 грудня) право вийти на пенсію матимуть люди яким 60 років. За останні 30 років тривалість життя в Україні зросла. Водночас за статистикою, жінки живуть довше за чоловіків. Як повідомляє Державна служба статистики, для чоловіків середня тривалість склала 66 років, а для жінок 76 років. Середня очікувана тривалість життя в Україні у 2020 році склала 72,01 років (*Яка середня тривалість життя в Україні, 2021*).

Аналізуючи пенсійні виплати відмітимо, що середній розмір пенсії в США становить 1 300-1 400 доларів. Найменше отримують ті, у кого взагалі немає трудового стажу – трохи більше ніж 300 доларів (*Пенсія та пенсійна система в США, 2022*).

Особи, які недовго працювали офіційно, отримують приблизно 600 доларів. Пенсія середнього класу становить 750-800, кваліфіковані працівники можуть розраховувати на 1 500 доларів. Наведені суми означають, що виплата буде залишатися на такому рівні. В країні встановлено нижню межу допомоги, менше якого не може бути ні в одного громадянина. За нарахуванням пенсій можна судити про те, які

професії для Сполучених Штатів є особливо цінними. Так, вищі за середній розмір пенсійні виплати у вчителів, пожежників, а також військовослужбовців та поліцейських.

В Україні ж станом на 1 квітня 2022 року середній розмір пенсії становив 4370,45 грн.

Щодо мінімальних виплат, то мінімальна пенсія в Америці у 2022 році становить 733 долари або 1100 доларів в місяць на сімейну пару. Якщо розмір пенсії менший цього показника, держава доплачує пенсіонеру різницю (*Пенсія та пенсійна система в США, 2022*).

Мінімальний розмір пенсії в Україні за наявності у чоловіків 35 років, а у жінок 30 років страхового стажу встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, з 1 липня 2022 р. це 2027 грн

На становлення пенсійної системи США вплинуло те, що у цій країні є доволі специфічний світогляд у більшості громадян: американці надають свободі одне з найважливіших значень. Причому свободі індивідуальній, а не колективній. Так, коли у ХХ сторіччі були введені комплексні системи оподаткування, то для багатьох це розцінювалося як посягання на їхню власну свободу. Кожна реформа в соціальній сфері й понині проходить із доволі великим соціальним напруженням, оскільки часто люди вважають, що влада бере їхні гроші та ділиться з ким сама хоче – люди ж хочуть ділитися грошима з нужденними на власний розсуд, а не через федерального посередника (*Пенсійна система США: вільний визначити власну пенсію, 2018*).

Перші сто років існування США американці «працювали, поки жили, і жили, поки працювали». Поняття пенсії як такого не було в принципі. Зміни почалися після Індустріальної Революції, коли роботодавцям було набагато вигідніше замінювати старих працівників молодими, і вони почали пропонувати своїм робітникам поступитися місцем в обмін на певні грошові привілеї.

У 1970-х – 1980-х рр. ця популярна схема, несучи на собі ризики – збільшення тривалості життя або збільшення відсотка пенсіонерів по відношенню до працездатного населення, – почала витіснятися новим планом, більш відомим як 401(к) (який зараз домінує в США). Цей план передбачає накопичення добровільних внесків працівника (та пропорційний внесок від роботодавця на додаток) до утримання

податків, які зберігаються у вигляді акцій та облігацій. Якщо ж та чи інша компанія не пропонує такого накопичувального плану, кожен громадянин має можливість відкрити власний індивідуальний рахунок та заощаджувати собі на старість. Хоча в країні паралельно існує ще декілька схем, цей план став в США домінуючим (*Пенсійна система США: вільний визначити власну пенсію, 2018*).

Основна роздінка нового підходу – люди можуть оптимізувати та розподілити протягом свого життя не тільки доходи, але й своє податкове навантаження. У чому ж полягала різниця у системі організаційно-фінансових відносин між старою та новою домінуючими системами? Вони є кардинально протилежними. Стара система прив'язувалася до робочого стажу та точкою відліку мала або фінальну зарплатню, або ж усереднену. Крім того, основний контроль над функціонуванням апаратів встановлення, накопичення та виплат пенсій мав роботодавець. Новий підхід переніс міру відповідальності більше на працівників та змінив саму природу “пенсійних грошей”: в новій системі вони бралися не з внесків роботодавця та не з певного фонду, а накопичувалися індивідуально.

У США в результаті реформи всі працюючі громадяни мають право як на єдину пенсію із солідарної системи, так і на додаткову – із солідарної системи або з індивідуального накопичувального рахунку. Компенсаційна додаткова виплата забезпечується лише тим громадянам, які робили внески до солідарної пенсійної системи, що існувала до початку реформи.

За структурою управління пенсійна система США є трирівневою.

Щодо публічного управління у пенсійній системі США, то у ній створена високоавтоматизована система збору пенсійних внесків і ведення персоналізованого обліку індивідуальних внесків і заробітку. Перерахування всіх внесків і подання інформації здійснюється в електронному вигляді або через електронну мережу. В минулі роки існувала можливість подання даних на паперових носіях з їх подальшим скануванням, але зараз це заборонено. Вся система працює у режимі реального часу, тобто 24 години на добу. Відтак усі національні бази даних мають можливість негайно відображати нову інформацію. Найближчим часом США планує скасувати подання

даних навіть на магнітних носіях для того, щоб вся система працювала виключно через Інтернет (*Пенсійна система США: вільний визначити власну пенсію, 2018*).

Пенсійна система України в сучасному вигляді діє з 2004 року та формально складається з трьох рівнів пенсійного забезпечення. Передбачається, що пенсійні виплати майбутнім пенсіонерам будуть формуватися з трьох незалежних джерел, що дозволить збалансувати пенсійну систему та підвищити рівень життя українців у похилому віці (*Пенсійна система України, 2021*). Щодо публічного управління реформуванням пенсійної системи України, то здебільшого виділяють такі три основні рівні.

Перший рівень – *солідарна система (Пенсійний фонд України)*. Відрахування із заробітної плати у вигляді єдиного соціального внеску (ЄСВ), що складає 22%, надходять до ПФУ та відразу перерозподіляються та виплачуються нинішнім пенсіонерам.

На сьогоднішній день солідарна система не може забезпечити достойний рівень пенсії, в першу чергу, через демографічні причини, а саме, через старіння населення України – постійне збільшення кількості пенсіонерів та зменшення кількості працюючих людей. Тих коштів, що надходять до пенсійного фонду не вистачає для покриття виплат пенсіонерам. Для покриття дефіциту ПФУ щороку з держбюджету виділяються значні фінансові ресурси.

Другий рівень – *обов'язкова накопичувальна система*. Наразі даний рівень ще не працює - концепція та параметри його запуску наразі активно обговорюються серед учасників ринку, профільних державних органів та народних депутатів.

Введення другого рівня дозволить: урізноманітнити джерела одержання пенсії та забезпечити прийнятний її рівень; посилити залежність розміру пенсії від трудового вкладу особи; успадковувати кошти, обліковані на накопичувальному пенсійному рахунку, родичам померлої застрахованої особи; створити потужне джерело інвестиційних ресурсів для зростання національної економіки.

Третій рівень – *система добровільного недержавного пенсійного забезпечення*. Система добровільного недержавного пенсійного забезпечення представлена недержавними пенсійними фондами (НПФ), яких в Україні налічуються близько 60. Пенсійні

внески до НПФ здійснюються вкладником на добровільних засадах, кошти обліковуються на індивідуальному пенсійному рахунку, на них нараховується інвестиційний дохід. По досягненні пенсійного віку (за 10 років до офіційно встановленого пенсійного віку в Україні) учасник фонду отримує додаткову недержавну пенсію, що не залежить від стажу або державної пенсії. Приймати участь в цьому рівні можуть як фізичні особи, здійснюючі внески за себе, своїх рідних та дітей, так і юридичні особи, піклуючись про майбутню пенсію своїх робітників. Здійснюючі такі внески і фізичні, і юридичні особи мають можливість отримувати податкові пільги, однак розвиток цього рівня в Україні є незначним (*Пенсійна система України, 2021*).

Слід врахувати той факт, що війна суттєво погіршила і ще більше погіршить у недалекому майбутньому основні параметри солідарної пенсійної системи. Демографічне навантаження тільки збільшиться, оскільки: 1) частина економічно активного населення виїхала закордон і якась його частина потенційно може не повернутись найближчим часом (влаштувавши своє життя там); б) багато чоловіків молодого покоління гине або отримує травми, що призводять до інвалідності (що також зменшить кількість платників ЄСВ); 3) кількість новонароджених дітей суттєво скоротилась і невідомо скільки часу потрібно, щоб вийти на показники довоєнного часу (а це відкладене демоекономічне навантаження). Усе це вимагає прийняття рішень щодо активного розвитку інших рівнів пенсійного забезпечення, що хоча б частково дозволить гарантування належний рівень доходу українців у старості.

Відтак, дослідження засвідчило, що Сполучені Штати Америки — країна-лідер з пенсійного забезпечення, яка гарантує своїм пенсіонерам гідний рівень проживання у старості. Можливість отримувати не лише державну пенсію, а й накопичувальну та недержавну дозволяє багатьом людям планувати розподіл своїх накопичень та до досягнення пенсійного віку мати вже значний фінансовий капітал.

Для України є дуже важливим врахування міжнародних практик розвитку мультирівневих пенсійних систем, що після відновлення соціально-економічного зростання забезпечить перспективу для громадян при досягненні старості.

Список використаних джерел

1. Пенсія та пенсійна система в США. (2022). URL: <https://migrant.biz.ua/ssha/zhittya-ssha/pensiia-v-ssha.html>
2. Михно, О.А. (2022). Як працює пенсійна система в США. URL: <https://www.forumdaily.com/uk/kak-rabotaet-pensionnaya-sistema-v-ssha/>
3. Войтюк, Т.В. (2021). Яка середня тривалість життя в Україні. Дані Держстату. URL: <https://suspilne.media/133692-aka-seredna-trivalist-zitta-v-ukraini-dani-derzstatu/>
4. Пенсійна система України. (2021). URL: <https://otppension.com.ua/pension-system-of-ukraine>
5. Кадук, Т.Р. (2018). Пенсійна система США: вільний визначити власну пенсію. URL: <https://cost.ua/160-pensions-us/>

Клепанчук О.Ю., к.е.н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна
ORCID ID 0000-0001-7764-614X

ВНУТРІШНІЙ РИНОК УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННИХ ДІЙ

Реалії сьогодення диктують свої умови для формування внутрішнього ринку України в період ведення на території воєнних дій. І саме складне питання стоїть щоб зробити усе можливе для підтримки економіки Держави. А це можна зробити лише коли збережеться бізнес, та буде на плаву внутрішній ринок, як невід’ємна складова.

Україна продовжує здійснювати платежі за держборгом, щоб уникнути, у першу чергу, дефолту. В даний час потрібно прикласти багато зусиль для відновлення роботи вітчизняного бізнесу в усіх можливих формах. Не варто розраховувати лише на західну підтримку, адже все залежить саме від нас. З початку військової агресії росії в Україні пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше 533 заклади освіти, 300 дитячих садочків, 196 медичних закладів, 129

заводів та підприємств. Міністерстві наголосили, що близько 30% українських підприємств повністю припинили діяльність, 45% частково працюють. Зупинка роботи підприємств через активні бойові дії на території більшості міст, через пошкодження або знищення цілих заводів та об'єктів інфраструктури створили величезний дефіцит в українському бюджеті.[1]

Зараз вкрай важливо підтримувати українські національні та локальні підприємства (з кінцевим бенефіціарним власником в Україні), зокрема місцевий бізнес та сервіси, які працюють у регіонах де не має бойових дій. Сотні новостворених чи релокованих підприємств потребують збуту власної продукції та послуг – наш патріотичний обов'язок підтримати їх гривнею. Малі та середні підприємства завжди були, є та будуть основою економіки, тим паче у воєнний час. Решту бізнес зробить сам.[1]

В рамках проекту «Торговельна політика і практика в Україні», який впроваджувався за фінансової підтримки Уряду Швеції, ІЕД підготував серію із 6 інформаційних відеороликів, які описують механізми захисту бізнесом своїх інтересів у рамках Світової організації торгівлі (СОТ). СОТ об'єднує 162 країни та встановлює спільні правила торговельної політики для всіх держав-членів організації. Завдяки підготовленим матеріалам підприємці зможуть дізнатись, як максимально скористатись перевагами членства України в цій організації: захищати свій бізнес від недобросовісної конкуренції, отримувати детальну інформацію про умови доступу на ринки інших країн, використовувати механізм врегулювання суперечок СОТ. [2]

Відповідно до Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі є оперативним органом державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Діяльність Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі регулюється положеннями статті 5 Закону України "Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту". Відповідно до Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі є оперативним органом державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності Вона підготувала інструменти тоговельного захисту. На разі компетентними

органими виступають Міністерство економічного розвитку та торгівлі України яке відповідає за проведення розслідувань; збирає та аналізує всю необхідну інформацію; проводить консультації та слухання із заінтересованими сторонам та Державна фіскальна служба, яка допомагає своєю статистичною інформацією, забезпечує застосування торговельних заходів. Ці органи тісно взаємопов'язані з Міжвідомчою комісією з міжнародної торгівлі, яка в свою чергу приймає рішення про:

- порушення розслідувань;
- позитивні або негативні висновки стосовно наявності демпінгу/нелегітимної субсидії/зростаючого імпорту;
- позитивні або негативні висновки щодо наявності шкоди, визначення причинно-наслідкового зв'язку;
- застосування заходів торговельного захисту.[3]

Не менш важливим напрямком для підтримки є суттєве зменшення адміністративного та податкового навантаження на бізнес що дозволить залишати більше коштів в обороті та мати ресурс на подолання викликів, які зараз виникають. 24 березня 2022 року Верховна Рада ухвалила чергові зміни до законодавства для спрощення частини бюрократичних процедур на період дії правового режиму воєнного стану.

Було підтримано цей законопроект 7190, який повністю звільнив від оподаткування ввезення транспортних засобів громадянами. Звільнено від акцизного податку та ПДВ ввезення транспортних засобів суб'єктами спрощеної системи.[4]

Україна ставить перед собою амбітну мету: пройти шлях від кандидата до членства в ЄС за два роки. І ще до отримання членства забезпечити повну інтеграцію у внутрішні ринки ЄС.

Отже нинішня ситуація в країні є найскладнішою, але Україна не одна у цій війні. Підтримка з боку союзників України є надзвичайно важливою не лише для існування країни, але й для майбутнього світового порядку та безпеки. Економічна та військова допомога Україні – найкраща інвестиція в мир.

Список використаних джерел

1. Економічна правда URL <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/15/685810/>
2. Міністерство закордонних справ України URL <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/svitova-organizaciya-torgivli-sot>
3. Міністерство економічного розвитку та торгівлі України URL file:///C:/Users/Windows%207/Downloads/Презентація_USAID.pdf
4. Державна податкова служба України <https://tax.gov.ua>

Куліш І.М., к.держ.упр., с.н.с.,
**Державна установа «Інститут регіональних досліджень
ім. М.І. Долишнього НАН України»,
Україна**

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ПОСТВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

З 2014 р. в Україні внаслідок воєнних дій забруднено понад 180 тис. кв. км земель, серед них населені пункти та сільськогосподарські угіддя.

Крім того, від війни постраждало понад 20 % природоохоронних територій України, збитки лише цього типу оцінюються у 1,35 трлн грн. Через лісові пожежі, внаслідок горіння нафтопродуктів і загоряння промислових об'єктів у повітря потрапляють небезпечні речовини. Починаючи з 24 лютого 2022р. кількість таких викидів перевищила 67 млн тонн. Для порівняння: у 2021 та 2020 роках вони склали лише 2,2 млн тон на рік. Загалом в Україні вже постраждало 3 млн га лісів (деякі з них втрачені назавжди), це майже третина лісового фонду нашої держави [1].

У зоні ризику опинились 2,9 млн га Смарагдової мережі – території, що є значною частиною природоохоронної мережі Європи, що охороняється у межах законодавства ЄС та Ради Європи. Майже 0,6 млн га водно-болотних угідь міжнародного значення, що входять

до 16 об'єктів охорони Рамсарської конвенції перебувають під загрозою [2].

Близько 20 % територій України перебувають під тимчасовою окупацією або на них ведуться бойові дії, це означає наявність масштабного забруднення, до основних видів належать:

- уламки металоконструкцій, будівель та споруд;
- витоки паливно-мастильних речовин;
- продукти згорання;
- шкідливі речовини біологічного та хімічного походження;
- боєприпаси, що не вибухнули та невикористані, вибухонебезпечні речовини.

Остання група є найбільш небезпечною.

Російські окупанти щодня випускають по українських позиціях та населених пунктах від 40 до 50 тисяч артилерійських снарядів всіх типів та калібрів [3], з них близько 10 % не вибухає, частина потрапляє у лісові території та лісосмуги. Крім того, під час відступу російські війська мінують території, у т.ч. лісові, встановлюють велику кількість розтяжок, пасток. Тому відвідування лісів в регіонах, де відбувались або досі тривають бойові дії, у окупованих та звільнених областях, становить небезпеку.

Серед найбільше постраждалих регіонів: Чернігівщина – приблизно 400 тисяч гектарів, Сумщина – 290 тисяч, Луганщина – 200 тисяч, Київщина, Житомирщина та Харківщина – 120-160 тисяч гектарів [4].

До припинення бойових дій неможливо у повному об'ємі визначити усі втрати навколишнього середовища. Спеціалісти вказують різні суми, необхідні на відновлення знищеної екології, але, зважаючи на те, що різних ускладнюючих ситуацію чинників дуже багато, наприклад, ніхто не враховує втрачені потенційні прибутки від діяльності, пов'язаної із сільським господарством та туризмом, є підстави припускати, що кінцеві суми значно перевищать початкові.

Після закінчення холодної війни міністерство оборони США закрило, з подальшим перепрофілюванням, близько 100 великих військових баз та багато менших. Незалежно від кінцевої мети, з якою планувалось використовувати ці землі, усі об'єкти проходили процес

відновлення навколишнього середовища задля безпечного використання. Було виявлено велику кількість боєприпасів, що не вибухнули (unexploded ordnance (UXO)): артилерійські снаряди, бомби, ракети, ручні гранати тощо. Для оцінки загальної вартості робіт із знешкодження, у США була розроблена спеціальна програма Remedial Action Cost Engineering Requirements (RACER), що у залежності від складності очистки визначала необхідність використання одного з альтернативних протоколів. Найдорожчий з них оцінювався у 1,1 млрд доларів, найдешевший – 35 млн доларів. У середньому, для однієї земельної ділянки вартість визначалась у межах 84-120 млн доларів [5].

Орієнтуючись на існуючі у світі напрацювання у цій сфері, перед тим, як розпочати відновлення навколишнього середовища України, необхідно буде підготувати території. Це означає, що в першу чергу потрібно буде здійснити наступні дії:

1) Очистити район бойових дій:

- від боєприпасів, що є у відкритому доступі (на позиціях, у покинутих чи зіпсованих транспортних засобах);
- від боєприпасів, що знаходяться на землі (артилерійські снаряди, бомби, протитанкові міни тощо).

2) Очистити території від касетних боєприпасів, що заборонені міжнародними конвенціями, але використовуються російськими військами (ракетною артилерією).

3) Провести розмінування протипіхотних мін, що заборонені міжнародними конвенціями, але використовуються російськими військами.

4) Провести розмінування протитанкових мін, що становлять суттєву проблему для сільського господарства.

Для того, щоб розпочати очистку територій, спочатку доведеться провести складну підготовчу діяльність, зокрема, обстежити та облікувати забруднені боєприпасами, вибухонебезпечними та отруйними речовинами площі, з цією метою застосовують: пробні зондування, історичні, документальні, картографічні та інші дослідження, опитування очевидців тощо. Ця діяльність регламентується «Міжнародними стандартами протимінної діяльності IMAS» розробленими Службою ООН з питань протимінної

діяльності.

Міжнародні стандарти для програм у сфері гуманітарного розмінування були вперше запропоновані робочими групами на міжнародній технічній конференції, що проходила у Данії, у липні 1996 р. Тоді були встановлені критерії для всіх аспектів процесу розмінування, рекомендовані стандарти й узгоджене нове універсальне визначення поняття «розмінування». Наприкінці 1996 року принципи, запропоновані у Данії, були розвинені робочою групою під керівництвом ООН і з'явилися «Міжнародні стандарти для проведення операцій з гуманітарного розмінування» (1997 р.). З того часу сфера застосування стандартів була розширена з метою включення інших елементів протимінної діяльності та відображення змін, внесених до операційних процедур, практики і норм. Ці стандарти були перероблені і перейменовані на Міжнародні стандарти протимінної діяльності (МСПМД (IMAS)) [6, с. 4]. Увесь пакет IMAS складається із 40 керівництв, і їх усіх необхідно буде дотримуватись під час процедури очищення територій.

Про повномасштабну очистку земель України говорити ще рано, однак, з метою забезпечення сільськогосподарським виробникам доступу до збору врожаю, лише у Чернігівській області працювали 70 піротехніків та 27 одиниць спеціальної техніки. Було виявлено та вилучено (знешкоджено) понад 36 тис. одиниць вибухонебезпечних предметів, обстежено більше 37 тис. га територій Чернігівського, Ніжинського та Прилуцького районів [7]. Однак ці роботи стосувались тільки полів, а очистити доведеться усі регіони. Повне знешкодження вимагатиме прикладення набагато більших зусиль та техніки, тому, на жаль, сьогодні трапляються випадки ураження аграріїв та пошкодження/знищення сільськогосподарської техніки внаслідок наїзду на протитанкові міни, що масово встановлюються російською стороною на полях України.

Загалом, на майбутнє можна прогнозувати великі матеріальні та трудові витрати, адже для очищення тільки земель сільськогосподарського призначення (їх площа становить 25 тис. кв. км), із врахуванням залучення усіх наявних ресурсів, орієнтовно необхідно близько 10 млн людино-днів (при 8-годинному робочому

дні); витратити на людино-день, включаючи техніку, – 200 євро. Таким чином, вартість розмінування сільськогосподарських площ України становитиме понад 2 млрд євро.

Список використаних джерел

1. Міжнародний день запобігання експлуатації навколишнього середовища під час війни та збройних конфліктів. Рахункова палата. 06.11.2022.
<https://www.facebook.com/photo?fbid=463112225924605&set=a.265372909031872>.
2. Зруйноване довкілля і виснаженні агресором природні ресурси. WWF-Україна. 06.11.2022.
<https://www.facebook.com/wwfukraine/posts/pfbid0zqS4n7wgWoxYe7DTTyL8BpfXuXLqmPdHZVyoLWZ6mb1zWtXciX9DEkYvTUw3RpJl>
3. Подоляк розповів, скільки снарядів окупанти щодня випускають по Україні. Слово і діло. 27.08.2022.
<https://www.slovoidilo.ua/2022/08/27/novyna/bezpeka/podolyak-rozpoviv-skilky-snaryadiv-okupanty-shhodnya-vypuskayut-po-ukrayini>
4. Як бойові дії впливають на екосистеми, та чи зможе природа відновитися самостійно. 18.09.2022. <https://shotam.info/viyna-ne-zakinchuietsia-na-linii-frontu-yak-boyovi-dii-vplyvaiut-na-ekosystemy-ta-chy-zmozhe-pryroda-vidnovytysia-samostiyno/>
5. Gibson J. MacDonald, Mendez C. The Cost of Cleaning Up Unexploded Ordnance. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2005.
https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB9124.html.
6. МСМПД (IMAS) 01.10. Керівництво по застосуванню Міжнародних стандартів протимінної діяльності (МСПМД). Друге видання 01 січня 2003 р. Поправка 8, червень 2013 р. Служба ООН з питань протимінної діяльності (UNMAS, ЮНМАС). New York. 28 с.
7. Волинські сапери розмінують Чернігівщину. Конкурент. 30.07.2022. <https://konkurent.ua/publication/101158/volinski-saperi-rozminovuut-chernigivsчину-foto/>.

Петик Л.О., к.е.н., доцент,
Білас Д.Я., студент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ВІТЧИЗНЯНІ КРЕДИТНІ ПРОГРАМИ ЯК ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початку повномасштабного російського вторгнення життя українців зазнало вагомих змін у багатьох аспектах. Сфера вітчизняного бізнесу не стала винятком: трансформації спіткали низку приватних організацій та підприємств. Роль основного двигуна, що спонукав структуру бізнесу до певних перетворень, відіграла, насамперед, її актуальна проблематика, основні складові чинники якої подано на рис. 1.

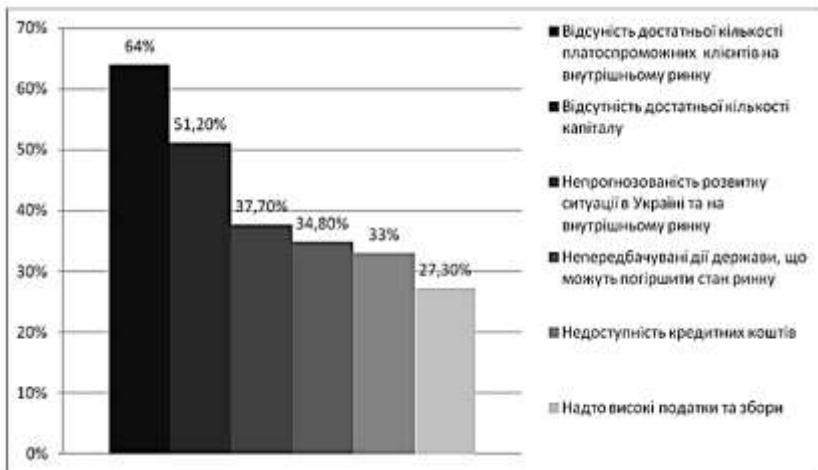

Рис. 1. Чинники, що стають на заваді розвитку бізнесу під час війни

Складено на основі даних [1]

Як можна помітити з графіка, найбільшою проблемою, що не дає вітчизняному бізнесу потужно розвиватися на даному етапі є недостатня кількість платоспроможних клієнтів на внутрішньому

ринку – за цей пункт проголосувало аж 64% підприємців! Другу й третю сходинку посідають брак капіталу і неспроможність спрогнозувати ситуацію в Україні та на її внутрішньому ринку відповідно. Значна частка підприємців вважають непередбачувані дії держави, які в перспективі можуть призвести до погіршення стану ринку, вагомим чинником, що діє на противагу розвитку бізнесу. І, безумовно, важливими моментами, які, на мою думку, переважно визначають негативний хід бізнес-зростання, є надто високі податки та збори і недоступність кредитних коштів для обслуговування потреб бізнесу.

Аби подолати недоліки у розвитку бізнесу в умовах воєнного стану, державою були запропоновані певні допоміжні програми та ініціативи. Серед них:

✓ державна допомога з розвитку підприємництва та експорту, що залучила платоспроможних покупців з-за кордону, компенсуючи недостатню їх кількість на внутрішньому ринку і зарадила непрогнозованості розвитку ситуації в Україні та на внутрішньому ринку зокрема;

✓ бронювання ключового персоналу від призову, що посприяло збереженню ресурсу робочої сили як капіталу, який схилився до скорочення;

✓ допомога держави у релокації бізнесу, включення товарів до переліку критичного імпорту, фінансування експорту через ЕКА і страхування експорту, що стало в нагоді при вирішенні питання непередбачуваності дій держави, які здатні спровокувати погіршення стану ринку;

✓ прийняті Верховною Радою України податкові зміни, втілені у Законах «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» від 03.03.2022 р. № 2118-IX [2], «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2120-IX [3], «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії

воєнного стану» від 24.03.2022 р. 2142-IX [4], що дали змогу врегулювати вкрай високі податки та збори;

✓ спеціальні кредитні програми, що пропонують підприємцям фінансову підтримку з боку держави. Саме за їх рахунок, як в прямому, так і в переносному значенні, вдалося вирішити проблему нестачі доступних коштів для кредитування бізнесу.

Оскільки тематика цієї роботи пов'язана саме з особливими кредитними пропозиціями для допомоги підприємствам, то пропоную звернути увагу на заключний пункт вищезгаданого переліку і розглянути його більш детально.

Аби внести свій вклад у підтримку бізнесу, держава запровадила виняткову кредитну програму «5-7-9%». Проект надає змогу вітчизняним підприємствам отримати кредит на суму до 60 млн грн під 0% на період воєнного стану та місяць після його завершення. Натомість, опісля завершення вищевказаного терміну і до кінця строку кредиту процентна ставка становитиме 5% річних.

Як свідчить Перша віце-прем'єр-міністр – Міністр економіки України Юлія Свириденко: «строк кредитування за програмою «Доступні кредити «5-7-9%» залежатиме від цільового призначення коштів. На реалізацію інвестиційного проекту та на рефінансування заборгованості кредит надається щонайбільше на 5 років. Для фінансування оборотного капіталу – на 3 роки.» [5].

До цілей кредитування входять інвестиційний кредит на придбання основних засобів та кредит на поповнення обігових коштів для здійснення підприємницької діяльності.

Визначним моментом є те, що «уряд також розширив перелік інструментів, які дозволять банкам надавати кредити в рамках програми «5-7-9%» у випадку нестачі забезпечення.» [5]. Експортно-кредитне агентство буде спроможне страхувати кредити підприємців-експортерів, що, в свою чергу, значно спростить їм доступ до недорогого фінансування. Це означає, що «відтепер кредит зможе одержати будь-яка українська компанія (де кінцевими бенефіціарами з часткою понад 50% є українці). Водночас, не зможуть взяти кредит підприємства, учасником або кінцевим бенефіціаром яких є громадяни держави-агресора або ж особи, що належали до терористичних організацій. Крім того, обмеження розміру допустимої державної

допомоги, який може отримати підприємець, не буде застосовуватись у період дії воєнного стану.» [5].

Наступним проявом державної допомоги бізнесу стали державні гарантії на портфельній основі, рішення про надання яких Уряд прийняв 27 березня 2022 року. Державні гарантії для забезпечення часткового виконання боргових зобов'язань за портфелем кредитів банків-кредиторів надаються суб'єктам господарювання мікропідприємництва, малого та/або середнього підприємництва [6].

Портфель кредитів здатний вмщати кредити, які надаються на фінансування інвестиційних проєктів чи цілей та на рефінансування заборгованості за іншими кредитами (у тому числі кредити за програмою «5-7-9%»); надаються суб'єктам мікро-, малого та середнього підприємництва, які займаються веденням своєї господарської діяльності більш, як 1 рік та які не є банкрутами та/або проти яких не порушено справи про банкрутство; надаються на діяльність, що не є забороненою законодавством; оформлені у національній українській валюті на термін від 1 до 10 років у сумі не перевищуючи 100 млн грн, за ставкою не більше 6% та додаткове забезпечення за якими надається позичальниками в розмірі не більше 60% від суми кредиту, беручи до уваги коефіцієнти ліквідності НБУ.

Як вказано у додатку до постанови Кабінету Міністрів України від 27.03.2022 р. № 374, до надання у 2022 році державних гарантій на портфельній основі допущено 17 банків-кредиторів, серед яких найширший граничний обсяг державних гарантій на портфельній основі присвоєно АТ КБ “ПриватБанк” у розмірі 5 650 000 000 грн; натомість найвужчий – АТ “АСВІО БАНК”, що становить 40 000 000 грн [7].

Ще одним кроком підтримки українського бізнесу з боку держави є трансформаційні дії у кредитуванні аграріїв. Уряд погодив зміни щодо надання фінансової державної підтримки аграріям під час посівної. Кредитування виробників сільськогосподарських товарів є вагомим чинником у робочому процесі з валовою продукцією сільського господарства. Як відомо із загальноприйнятого досвіду, навесні кожного року аграріям стабільно необхідне додаткове фінансування для посівного періоду. У 2022-му проблема ще більше

загострюється, адже окрім браку коштів, сільськогосподарські працівники не спроможні відправити зібраний торік товар на експорт через блокування країною-агресором портової інфраструктури України. Наслідком цього є криза ліквідності обігових коштів у аграрному секторі. Щоб вирішити це питання, Міністерство аграрної політики під погодженням Уряду запропонувало ввести постанову «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України щодо забезпечення кредитної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам» [8]. Як результат, малі й середні аграрні виробники, з оборотом не більше, ніж 20 млн євро на рік, що є еквівалентом підприємства, яке обробляє до 10 000 га, матимуть змогу одержати компенсацію відсоткової ставки за залученими кредитами. При цьому, максимальна сума кредиту не повинна перевищувати 50 млн грн. Термін дії кредиту охоплює 6 місяців. Максимальний розмір державної гарантії за портфельними кредитами становить до 80%. Кредитування можливе під час дії воєнного стану, а також за умови, що суб'єкт підприємництва повинен бути сільськогосподарським товаровиробником у значенні, наведеному в Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України» [9].

Нововведені зміни у сфері кредитування мають на меті забезпечення необхідною матеріальною допомогою представників багатьох спрямувань в галузі бізнесу. Діяльність цих трансформацій залучає в процес вагому кількість коштів, їх поява спричинена прямими потребами суспільства, а деякі з них навіть є безпосереднім втіленням ідеї споживача. Це дає підставу вважати, що кредитні програми, запроваджені внаслідок повномасштабного російського вторгнення, мають значну вагу у напрямку взаємодії Уряду з приватними підприємництвом і відіграють роль потужних фінансових інструментів державної підтримки бізнесу в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. «Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування у вересні» Дія Бізнес: офіційний державний вебпортал. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-u-veresni>

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 р. № 2118-IX. Верховна Рада України: Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. Верховна Рада України: Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2142-IX. Верховна Рада України: Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text>
5. «Уряд надає можливість отримати кредит до 60 млн грн будь-якому українському підприємству під 0% на час воєнного стану за Програмою «5-7-9%»» Урядовий портал: Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-nadaye-mozhliivst-otrimati-kredit-do-60-mln-grn-bud-yakomu-ukrayinskomu-pidpriyemstvu-pid-0-na-chas-voyennogo-stanu-za-programoyu-5-7-9>
6. Про надання державних гарантій на портфельній основі у 2022 році: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.03.2022 р. № 374. Верховна Рада України: Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-2022-%D0%BF#Text>
7. Додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 р. № 374
8. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України щодо забезпечення кредитної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.02.2022 р. № 98. Верховна Рада України: Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/98-2022-%D0%BF#Text>

9. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV (Редакція станом на 07.05.2022). Верховна Рада України: Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>

Попович Д.В., к.е.н., доцент,
Тишковець М.М., студент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ В ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У сучасних глобалізаційних та інтеграційних процесах розвитку економіки країни, пріоритетним завданням кожної компанії, в тому числі і страхової, є дотримання фінансової безпеки як головного постулату розвитку бізнесу та країни в цілому.

Комплексний підхід до забезпечення фінансової безпеки страхових компаній передбачає з'ясування сутності поняття «фінансова безпека страхової компанії».

Фінансова безпека страхової компанії – це стан захищеності головного та пріоритетних фінансових інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз. Вона характеризується збалансованістю системи фінансових показників, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз і дає змогу своєчасно та в повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання, а також забезпечує ефективний розвиток страхової організації в поточному та наступних періодах. Для страхової організації, у зв'язку з необхідністю забезпечення страхового захисту, головним фінансовим інтересом є максимізація ринкової вартості страховика, але за умови, що примноження капіталу власників страхової компанії має відбуватися з одночасним задоволенням потреб страхувальників [1].

Щоб визначити сучасний стан фінансової безпеки вітчизняних страхових компаній, проаналізуємо фінансову безпеку на страховому ринку України.

Варто зазначити, що сучасний страховий ринок розвивається нестабільно. Страхові компанії України в останні роки функціонують в умовах інституційних змін, що реалізуються через набрання чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» № 79-ІХ від 12.09.2019 р. [2]. Основними новаціями на страховому ринку України стали зміна регулятора з Нацкомфінпослуг на Національний банк України та зміна порядку ліцензування страхової діяльності.

Для розрахунку стану фінансової безпеки страхового ринку використаємо її індикатори (табл. 1).

Таблиця 1
Індикатори фінансової безпеки страхового ринку України за 2017-2020 рр.

№ з/п	Показник	Рік			
		2017	2018	2019	2020
1	Показник проникнення страхування, %	1,46	1,39	1,33	1,08
2	Показник щільності страхування, дол. США	38,35	42,82	48,64	39,99
3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	6,71	7,91	6,91	5,93
4	Рівень страхових виплат, %	24,26	26,06	27,05	32,88
5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	7,82	6,07	6,22	8,09
6	Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страховиків у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %	21,3	15	13,9	17,9

**Джерело: розраховано на основі [3,4]*

Перший індикатор – «частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій». Це найбільш важливий показник, що дає оцінку впливу страхування на соціально-економічний розвиток країни. Станом на кінець 2020 року він становив 1,08% при нормі в 8-12%. Також спостерігається тенденція до зменшення цього показника протягом останніх років (в період з 2017 по 2020 роки він зменшився на 0,38%). Це вказує на те, що вплив страхового ринку на розвиток економіки України є досить низьким та продовжує падати.

При розрахунку індикатора «щільності страхування» бачимо, що у період з 2017 по 2019 рр. відбувалось поступове його зростання. Проте вже у 2020 році цей показник впав на 8,65 дол. США в порівнянні з попереднім роком. Також спостерігаємо, що він не перетнув мінімальну межу в 140 дол. США. Отже, рівень споживання страхових послуг в Україні знаходиться на вкрай низькому рівні.

Аналізуючи наступний індикатор фінансової безпеки, простежуємо аналогічну тенденцію. Так «частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій» також не перевищує встановленого ліміту в розмірі 30% і є в 5 разів меншою від мінімуму та надалі поступово зменшується. Це дає можливість зробити висновки про наднизький рівень соціальної захищеності населення в Україні.

«Рівень страхових виплат» є показником, що впливає на довіру споживачів до страхових продуктів, які пропонуються на ринку. З даних табл. 1 спостерігаємо, що даний індикатор має позитивну тенденцію до зростання, а станом на кінець 2020 року становить уже 32,88%, перевищивши ліміт на 2,88%. Це могло бути наслідком збільшення відшкодувань із страхування автотранспортних засобів та окремих видів страхування майна.

Наступним важливим індикатором економічної безпеки страхового ринку є «частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам». Спостерігаємо зростання цього показника в період з 2018 по 2020 роки на 2,02%, після чого він склав 8,09%, що є в межах норми (не більше 25%).

Останнім індикатором, який ми розглянемо, буде «частка надходжень страхових премій трьох найбільших страховиків у

загальному обсязі надходжень страхових премій». Простежується падіння цього показника з 2017 по 2019 роки, проте у 2020 році він збільшився на 4% в порівнянні з попереднім роком та склав 17,9% при нормі в 10-30%. Це свідчить про те, що загальний рівень монополізації страхового ринку на сьогоднішній день є допустимим. Проте, ринок страхування життя характеризується незначною монополією, що вимагає вжиття відповідних антимонопольних заходів.

Незважаючи на наявні проблеми фінансової безпеки на страховому ринку, в Україні є всі можливості для його подальшого динамічного розвитку, зростання ринкової капіталізації, збільшення обсягів страхових операцій та зацікавленості іноземних інвесторів.

Таким чином, усунення негативних факторів у сфері страхування сприятиме стабільному розвитку національної економіки та стимулюванню інтеграції України в регіональні та світові страхові ринки. Для усунення негативних факторів на страховому ринку України необхідно запровадити заходи, які підвищать рівень фінансової безпеки страховиків.

Однією з основних проблем, яка становить загрозу фінансово-економічній безпеці страховика в умовах розвитку цифрової економіки є інформаційні ризики. Зважаючи на неминучість розширення меж інформатизації та діджиталізації фінансових відносин, страховим компаніям необхідно у стратегіях своєї діяльності передбачити потребу впровадження системи управління інформаційною безпекою, що зумовлено стратегічним завданням мінімізації ризиків витоку конфіденційної інформації та протидії виникненню зовнішніх і внутрішніх корпоративних конфліктів, започаткованих на основі інсайдерських відомостей [5].

Важливим стратегічним аспектом для страхових компаній у процесі забезпечення їх фінансово-економічної безпеки є формування збалансованих страхових портфелів. Найбільш прийнятним для потреб стратегічного забезпечення фінансово-економічної безпеки, на нашу думку, є диверсифікований страховий портфель, який характеризується оптимальним рівнем доходності, ризиковості та фінансової надійності.

Стратегія діяльності та розвитку будь-якої страхової компанії в умовах конкуренції має передбачати необхідність розширення

переліку страхових послуг. Так, вітчизняним компаніям варто звернути увагу на такий продукт, як кібер-страхування, що набуває популярності у Європі. Кібер-атаки можуть призвести до втрати корпоративних даних і клієнтської бази (що для страхових компаній має важливе значення у процесі отримання страхових платежів), втрати об'єктів інтелектуальної власності тощо. Тому кібер-безпека та захист від несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації суб'єкта господарювання є досить актуальними завданнями для управлінського персоналу страхової компанії [5]. Особливого значення страхування кібер-ризиків набуває в сучасних умовах, враховуючи велику кількість кібер-атак, що проводяться з боку росії на об'єкти критичної інфраструктури України та наших союзників.

Забезпечення фінансової безпеки страхових компаній також передбачає проведення таких заходів:

- підвищення за рахунок коштів іноземних інвесторів рівня капіталізації та місткості вітчизняних страхових компаній;
- залучення інвестицій у розвиток страхової інфраструктури;
- підвищення якості страхових послуг і зниження витрат, що виникають у процесі їх надання;
- підвищення рівня страхової культури та якості життя населення;
- встановлення підвищених вимог щодо страхових компаній, що реалізують свою діяльність з іноземним капіталом;
- забезпечення політичної стабільності в країні та створення нормативно-правової бази, яка б відповідала міжнародним стандартам;
- сприяння розвитку страхового ринку та вдосконалення порядку ліцензування діяльності страховиків, дотримання вимог до джерел формування статутного капіталу та фінансового становища засновників;
- розробка державних цільових програм науково-дослідних робіт у сфері страхування та підготовки висококваліфікованих спеціалістів для страхового ринку;
- удосконалення системи оподаткування страховиків та операцій перестраховування у перестраховиків-нерезидентів [6].

Отже, рівень фінансової безпеки вітчизняних страхових компаній та страхового ринку в цілому є досить низьким, так як

страхові компанії України функціонують останні роки в умовах інституційних змін, а останнім часом і в умовах воєнного стану в країні. Покращення фінансової безпеки у сфері страхування сприятиме стабільному розвитку національної економіки та стимулюванню інтеграції України в регіональні та світові страхові ринки. З цією метою страховики повинні запровадити наступні заходи: забезпечити управління фінансовою безпекою, розширити перелік страхових послуг за рахунок страхування від кібер-атак, сформувані збалансовані страхові портфелі тощо.

Список використаних джерел

1. Юдіна С. В., Григор'єва Н. М., Чуприна О. Г. Механізм забезпечення фінансової безпеки страхової компанії. *Економіка і суспільство*. 2018. № 17. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/17_ukr/92.pdf (дата звернення: 03.11.2022).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 44, ст.277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-20#Text> (дата звернення: 04.11.2022).
3. Показники діяльності страхових компаній. *Офіційний сайт НБУ*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 04.11.2022).
4. Статистична інформація. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 04.11.2022).
5. Гончаренко А. С., Зачосова Н. В., Коваль О. В. Стратегічні аспекти забезпечення фінансово-економічної безпеки страхових компаній у контексті розвитку конкурентоспроможного ринку страхових послуг. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. 2020. Серія Економічні науки (№ 2). С. 160-168. URL: http://eprints.cdu.edu.ua/4035/1/visnik2020-2_160-168.pdf (дата звернення: 05.11.2022).
6. Ситник Н. С., Кравцова О. В. Оцінка фінансової безпеки страхового ринку в сучасних умовах. *Бізнес Інформ*. 2019. № 10. С. 219-225. URL: business-inform-2019-10_0-pages-219_225.pdf (дата звернення: 05.11.2022).

Попович Д.В., к.е.н., доцент,
Шутко А.М., студентка,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ВИКОРИСТАННЯ СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ ПРИ УПРАВЛІННІ СТРАХОВИМ БІЗНЕСОМ

Непевність та зміни у вітчизняній та світовій економіці, зокрема на страхових ринках у поєднанні із фінансовими та політичними кризами, різною мірою чинять вплив на страхові ринки. Це в свою чергу обумовлює необхідність модифікації методів і стандартів здійснення нагляду за страховою діяльністю та моніторингу платоспроможності вітчизняних компаній. В цій площині підкреслюється роль швидкої і повної ідентифікації фінансових ризиків в діяльності страховиків та їх адекватного управління. Дієвим способом аналізу та оцінки впливу фінансових ризиків на діяльність страхових компаній є стрес-тестування. В такому контексті його можна розглядати як складову індивідуальної системи корпоративного управління або як елемент механізму державного нагляду [1].

Стрес-тестування – це метод ризик-менеджменту, на основі якого здійснюється оцінка потенційного впливу змін ризику на фінансовий стан страховика та його діяльність на базі ймовірності настання можливої події.

Стрес-тестування, як спосіб оцінки фінансового стану страхової компанії і її ризиків актуальне для страхових організацій і забезпечує:

- можливість виявлення слабких місць існуючої бізнес-моделі;
- поліпшення корпоративного управління;
- розвиток необхідної стратегії попередження і пом'якшення ризиків;
- моніторинг адекватності резервів [2].

Варто зазначити, що на сьогоднішній день стрес-тестування широко застосовуються в зарубіжних країнах, а також воно законодавчо закріплене і в Україні. Зокрема, чинним

розпорядженням Нацкомфінпослуг (регулятор страхового ринку до 01.07.2020 р.) «Про затвердження вимог щодо регулярного проведення стрес-тестування страховиками та розкриття інформації щодо ключових ризиків» визначено такі стресові події:

- підвищення обмінного курсу на 25%;
- зниження обмінного курсу на 25%;
- зниження ринкових цін на нерухомість на 25%;
- збільшення загальної сум виплат за обов'язковим страхуванням цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів на 30%;
- збільшення суми виплат за медичним страхуванням на 40%;
- збільшення витрат пов'язаних з обслуговуванням договорів медичного страхування на 10%.

Виходячи з економічної сутності терміну «стрес-тестування» та переліку стрес-подій для страхової організації, можна виділити основні завдання здійснення цього процесу (рис. 1).

Рис. 1. Ключові завдання стрес-тестування страховика*

**Джерело: розроблено авторами за даними [3].*

У той же час у стрес-тестування є деякі недоліки:

- моделювання нескінченного числа сценаріїв;
- комбінації ризиків можуть не поєднуватися на практиці;
- сценарії статичні, часовий лаг після кризових явищ може не враховуватися [2].

Отже, як інструмент управління ризиками, стрес-тестування повинно використовуватися страховими компаніями для виявлення ризиків або подій, які навряд чи відбудуться в їх фінансовому становищі, але допоможуть визначити суму збитків від таких ризиків або подій і оцінити, чи може страхова організація покрити їх за свій рахунок.

Список використаних джерел

1. Клапків Л. Стрес-тестування як інструмент оцінки ризику у страхових товариствах. *Наука молода*. 2014. № 21. С. 148-155. URL: <http://naukamolodaj.wunu.edu.ua/index.php/nmj/article/view/93> (дата звернення: 03.11.2022).
2. Дорошенко Н. О., Загорська Д. М., Суй І. Ризики страхової компанії: класифікація та методи аналізу. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2018. Вип. 94. С. 82-89. URL: <https://periodicals.karazin.ua/economy/article/view/12224> (дата звернення: 03.11.2022).
3. Ачкасова С. А. Методичні підходи до розробки стрес-тесту як інструменту оцінки стресостійкості страхових компаній. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2010. №1. С. 27-34. URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/9388/1/14> (дата звернення: 03.11.2022).

Сідельник О.П., к.е.н., доцент,
В'язовий С. М., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
**Львівський національний університет імені Івана
Франка,
Україна**

ПРІОРИТЕТНОСТІ Й ТЕНДЕНЦІЇ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Інноваційна роль у формуванні безготівкової економіки належить фінтех компаніям, стрімкий розвиток яких спостерігаємо сьогодні, за якими найпрогресивніші технологічні проекти у сфері фінансів, передовсім у банківській системі. Такі інноваційні технології ґрунтуються на інноваціях у сфері біометрії, штучного інтелекту, криптографії, хмарних обчислень, блок-чейну, що в свою чергу є рушієм розвитку цифрової економіки, яка в умовах глобалізації відіграє досить важливу роль в розвитку країн, і її найголовнішим фактором є інформація та знання, а також шляхи доступу до них.

Цифрова економіка – це не просто окрема галузь, а віртуальне середовище, яке доповнює нашу реальність. В теперішній час все частіше цифрова економіка тісно переплітається з традиційною економікою, що робить їх розмежування складнішим, ніж здається. Основними продуктами цифрової економіки, як і в традиційній економіці – є ті ж самі товари і послуги, що надаються за допомогою комп'ютерних технологій і цифрових систем, для прикладу – Інтернет. Головна перевага цифрової системи – це підвищення доступності для простих користувачів до ринків товарів чи послуг, а не лише для великих компаній, також зниження витрат, підвищення конкурентоспроможності і ефективності.

В Міжнародній організації OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development) разом з вченим Томасом Мезенбургом виокремлюють три основні компоненти, які притаманні цифровій економіці [2]:

підтримуюча інфраструктура (апаратне та програмне забезпечення, телекомунікації, мережі та ін.);

електронний бізнес або e-business бізнес (ведення господарської діяльності та будь-яких інших бізнес-процесів через комп'ютерні мережі);

електронна комерція або e-commerce (дистрибуція товарів через Інтернет).

Підтримуюча (цифрова) інфраструктура – інфраструктура, що сформована з певного комплексу технологій, продуктів, а також процесів, які покликані забезпечувати обчислювальні, телекомунікаційні та мережеві можливості електронної взаємодії. Підтримуюча інфраструктура є основою цифрової економіки. Розрізняють опорні (тверді) та сервісні (м'які) підтримуючі інфраструктури [0].

Опорні (тверді) інфраструктури [3]:

інфраструктура кібербезпеки;

інфраструктура супутникового зв'язку;

мобільна інфраструктура зв'язку та широкосмугового доступу (3G, 4G, 5G);

обчислювальна інфраструктура (т. з. хмарна, або віртуалізована, інфраструктура);

радіоінфраструктура (LoRaWan тощо) для проєктів Інтернету речей (сенсори, датчики тощо);

радіоінфраструктура (насамперед Wi-Fi на рівні міст, селищ, різних закладів туристичних об'єктів тощо.);

фіксована інфраструктура широкосмугового доступу до Інтернету.

Сервісна (м'яка) інфраструктура [3]:

e-комерції та e-бізнесу (e-contract, e-invoicing, e-logistics);

відкритих даних;

геоінформаційна (прив'язки цифрових даних до просторових об'єктів);

державних послуг (e-government);

життєзабезпечення (цифрові медичні, освітянські, транспортні, логістичні та інші системи, системи громадської безпеки);

ідентифікації та довіри (citizen ID, Bank ID, mobile ID);

інтероперабельності (API, стандарти європейської ISA);

промислові цифрові інфраструктури (Індустрія 4.0);

транзакційно-процесингова (онлайн-платежі, інструменти cashless, сервіси fintech).

Характерною особливістю цифрової економіки є її зв'язок з економікою на вимогу (on-demand economy), відповідно передбачається не тільки продажем товарів і послуг, а отриманням доступу до них саме тоді, коли це потрібно. Замовлення отримуються онлайн, а їх виконуються – офлайн. Переваги такої економіки це: можливість отримання необхідної послуги чи товару з високою швидкістю; зменшення вартості для кінцевого споживача завдяки зниженню кількості посередників; спрощення системи комунікації постачальників товарів і послуг з користувачами [0]

Є низка особливостей, які стають помітнішими в цифровій економіці та які потенційно актуальні з податкової точки зору. Хоча ці особливості можуть не бути присутніми одночасно у будь-якому конкретному бізнесі, вони все частіше характеризують сучасну економіку. До таких особливих характеристик відносять:

- 1) Мобільність стосовно (i) нематеріальних активів, на які в значній мірі покладається цифрова економіка, (ii) користувачів та (iii) ділових функцій;
- 2) Довіра до даних;
- 3) Мережеві ефекти, зрозумілі з урахуванням участі користувачів, інтеграція та синергія;
- 4) Використання багатосторонніх бізнес-моделей, за яких дві сторони ринку можуть знаходитися в різних юрисдикціях;
- 5) Тенденція до монополії чи олігополії в певних бізнес-моделях, що значною мірою покладається на ефекти мережі;
- 6) Волатильність через низькі бар'єри для входу та технологію, що швидко розвивається.

Місце України серед світової спільноти стосовно рівня цифровізації її економіки можна прослідкувати за відповідними міжнародними рейтингами. Але здійснення повноцінного аналізу та підведення коректних підсумків щодо позиції України в світі за рівнем цифровізації не завжди є можливим, позаяк потрібно враховувати такі чинники, як недостатній розвиток методології та недосконалість механізму збору та аналізу даних, а також відсутність України серед досліджуваних країн у певних індексах. Тому за даних умов вважаємо

за доцільне здійснювати аналіз позицій України безпосередньо у кожному досліджуваному індексі. Зауважимо, що деякі із світових індексів, якими можна характеризувати рівень цифровізації через відсутність чітко визначеної методології перестали розраховувати, а деякі розраховуються і публікуються досі.

Індекс, що допомагає проаналізувати й оцінити здатність країн до прийняття та дослідження цифрових технологій, що приводять до трансформації в урядовій практиці і суспільстві загалом - індекс світової цифрової конкурентоспроможності (IMD World Digital Competitiveness Index – WDCI). Рейтинги світової цифрової конкурентоспроможності IMD (WDC) розраховують для 63 країн з достатньо розвиненим цифровим середовищем. Важливим вже є сам факт включення України до кола 63 країн, для яких здійснюють таку оцінку. Динаміку рейтингу України та його зміни відносно найнижчої позиції представлено на рис. 1.8. Зауважмо, що в зв'язку з повномасштабною агресією РФ на територію України, індекс WDCI для України у 2022 році не розраховувався.

Рис.1. Динаміка рейтингу індексу світової цифрової конкурентоспроможності України за 2015-2021 роки

Джерело: розроблено автором за [5]

З поданого рисунка бачимо, що немає чітко вираженої тенденції, проте з 2018 року по 2019 рік Україна втрачала позиції в рейтингу. Протягом досліджуваного періоду найкращу, 54-у позицію Україна займала у 2021 році.

Проаналізовані міжнародні індекси дають чітке уявлення про наявність в Україні всіх можливостей для розвитку цифрової економіки, проте, позиція України далеко не втішна, особливо за сьогоденного військового стану, тому якщо розглядати розвиток цифрової економіки в Україні з позиції міжнародних порівнянь, то можна дійти до висновку, що даний тип економіки розвивається повільно, країна фінансово до нього не готова, проте, в Україні у післявоєнний період необхідно у повному масштабі зосередити на даній сфері.

Список використаних джерел

1. Дянів Р.П. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера. – Київ:, 2002. – 704 с.
2. The Concept of a ‘Digital Economy’ [Electronic resource]. – Access mode: <http://odec.org.uk/theconcept-of-a-digital-economy/> – Title from the screen.
3. Україна 2030Е – країна з розвинутою економікою [Електронний ресурс]- Режим доступу: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoju.html>
4. Особливості цифрової економіки в Україні та у світі / Т. І. Батракова, А. В. Кузнецова // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. - 2018. - № 2. - С. 84-89. - Режим доступу: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/623580.pdf>
5. The IMD World Digital Competitiveness Ranking [Електронний ресурс]- Режим доступу: <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-digital-competitiveness-rankings-2021>.

Слобода Л.Я., к.е.н., доцент,
Коваль-Ігнатишина В.М., студентка,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Сьогодні банкам доводиться функціонувати у доволі складних умовах, викликаних коронакризою, політичною нестабільністю та війною. Крім цього діяльність обтяжують певні недоліки у фінансовій системі, саме тому аналіз формування власного капіталу є актуальним питанням, що впливає на успішність та результативність діяльності банків.

Для дослідження тенденцій формування власного капіталу комерційних банків варто розглянути кількість банків, що функціонують в Україні. Сьогодні спостерігається зменшення кількості банків, зареєстрованих в Україні, в тому числі і банків з іноземним капіталом. Так, станом на 01.01.2022 р. в Україні зареєстровано 71 діючий комерційний банк, тоді як станом на 01.01.2018 р. їх діяло 82 (рис. 1).

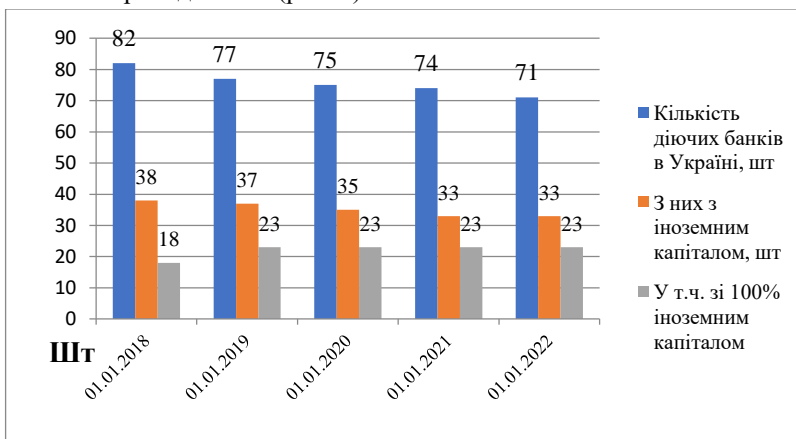

Рис. 1. Динаміка кількості діючих в Україні банків протягом 2018–2022 рр*

Джерело: складено автором за даними [1].

Станом на 01.08.2022 р. у Державному реєстрі банків зареєстровано тільки 68 діючий банк, що на 14 банків менше порівняно з 01.01.2018 роком. Кількість банків за участю іноземного капіталу, які діяли в Україні, зменшилась на вісім банків і становила 30 банків, з яких 22 банки – зі 100% іноземним капіталом. Таким чином повномасштабна війна на території України вплинула в першу чергу на кількість діючих банків в Україні, деякі з них просто вийшли з ринку надання банківських послуг.

У формуванні ресурсів комерційних банків значна частка належить залученим фінансовим ресурсам. Тому доцільно розглянути динаміку ресурсного потенціалу банків України протягом 2018-2022 рр.

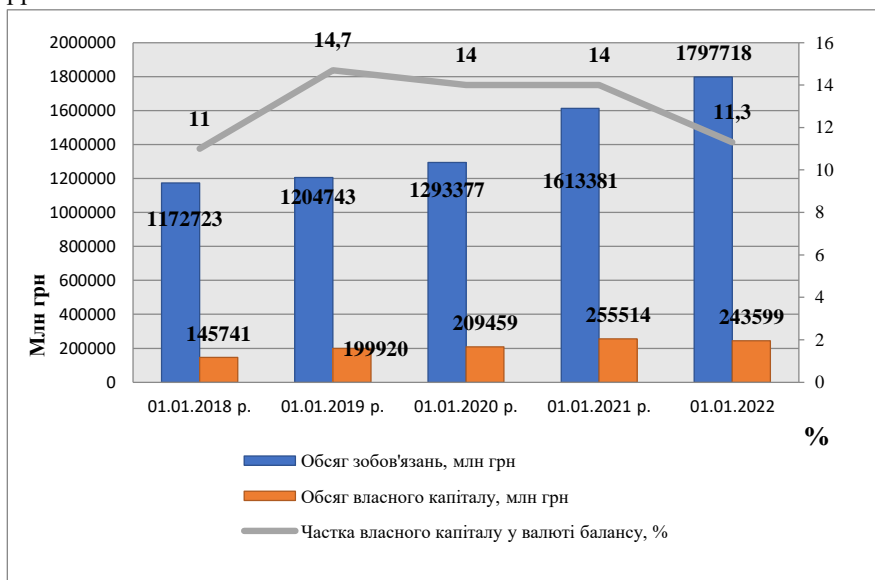

Рис. 2. Динаміка ресурсного потенціалу банків України протягом 2018-2022 рр*

Джерело: складено автором за даними [1].

Дані рисунку 2 свідчать про збільшення власного капіталу банку протягом 2018-2022 рр. на 97858 млн. грн (67%). Частка

власного капіталу у валюті балансу коливалася від 11 до 14,7 % у 2018-2022 рр.

Обсяг зобов'язань збільшувався завдяки суттєвій девальвації національної валюти та станом на 2022 р. складав 1797718 млн. грн, що на 624995 млн. грн. більше порівняно з 2018 роком. Для того, щоб розглянути сучасний стан розвитку власного капіталу банків України, варто здійснити динамічно-структурний аналіз основних показників, які характеризують власний потенціал банківських установ.

Можна зазначити, що за аналізований період розмір власного капіталу і надалі продовжує бути меншим за статутний капітал, що пояснюється значними збитками банківської системи України.

Як показує аналіз, неоптимальна структура власного капіталу банківських установ, що проявляється в домінуванні в ній показника статутного капіталу, розмір якого перевищує суму власного капіталу. Суттєве збільшення незареєстрованого статутного капіталу у 2019 році на 1112227 тис грн зумовлено націоналізацією Приватбанку та резервуванням його недіючих кредитів. Цей фактор вплинув і на рекордний збиток банківського сектору, що відображено непокритим збитком на суму 378 603 780 тис. грн. Сукупно власний капітал за 5 років збільшився на 93364 млн грн, тобто зріс у 1,6 разів. Станом на 1 серпня 2022 року власний капітал по банках України за НБУ склав 239105 млн. грн.

Упродовж всіх проаналізованих років у власному капіталі вітчизняних банків спостерігається непокритий збиток. Це є негативним явищем, однак необхідно зазначити, що непокритий збиток з кожним роком зменшується. Таким чином у 2021 році даний показник мав найменше значення – 289 669 968 тис грн. Показник емісійних різниць банків тримається майже на одному рівні. Резерви переоцінки у 2018 і 2019 роках мали тенденцію до збільшення, що і пояснює збільшення власного капіталу у 2019 році.

Структура власного капіталу банків України та його динаміка за 2018-2022 роки наведена у табл.1.

Таблиця 1

**Структура власного капіталу банківських установ України
за період 2018-2022 рр., тис. грн.**

Показники	2018	2019	2020	2021	Абсолютне відхилення (+,-) 2021/2020	01.08.2022
Усього власного капіталу	145 741 248	199 920 612	209 459 609	255 514 064	+46054455	239 105 089
Статутний капітал	467 441 700	468 669 706	479 336 963	481 423 858	+2086895	406 250 528
у % до власного капіталу	320,7	234,4	228,8	188,4	-	169,9
Емісійні різниці	14 092 509	14 095 175	14 208 116	14 820 653	+612837	14 544 657
Незарєстрований статутний капітал	930 230	2 042 457	595 041	111 225	-483816	190 419
Інший додатковий капітал	6 377 309	-117 558	-45 810	441 668	+487478	-15 790
Резерви та інші фонди банку	19 151 245	21 716 034	25 426 311	33 348 590	+7922639	36 066 741
Резерви переоцінки	16 352 035	21 472 364	19 061 181	15 038 038	-4023143	12 517 369
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	378 603 780	-327957567	-329122192	-289669968	+39452224	-230 448 835

Джерело: складено автором за даними [1].

Як наслідок, рівень капіталізації банківської системи України не відповідає масштабу завдань, що стоять перед нею (у першу чергу – забезпечення безумовного збереження заощаджень населення та коштів юридичних осіб і відновлення кредитування реального сектору економіки).

Для оцінки достатності капіталу банку, Національним банком, зокрема, Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні [40], затверджені відповідні нормативи капіталу комерційного банку. А саме:

- мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1);
- достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2).

Розглянемо значення цих показників протягом аналізованого періоду (рис.3).

Ураховуючи нормативні значення проаналізованих показників, можна сказати, що в цілому протягом 2018–2022 рр. по банківській системі України виконувалися всі вимоги.

Дані показники свідчать, що значення нормативу достатності регулятивного капіталу залишається істотно вищим за мінімальні вимоги і на кінець 2022 року становить 17,1 %, за нормативом не менше 10%. Показник зменшився порівняно з 2021 роком, що є негативним явищем, оскільки свідчить про збільшення ризику неспроможності банківським установам здійснювати виплати за своїми зобов'язаннями та про неефективне використання свого капіталу банківськими установами. Свого піку цей показник досягнув у 2020 році та сягнув позначки 21,98 %.

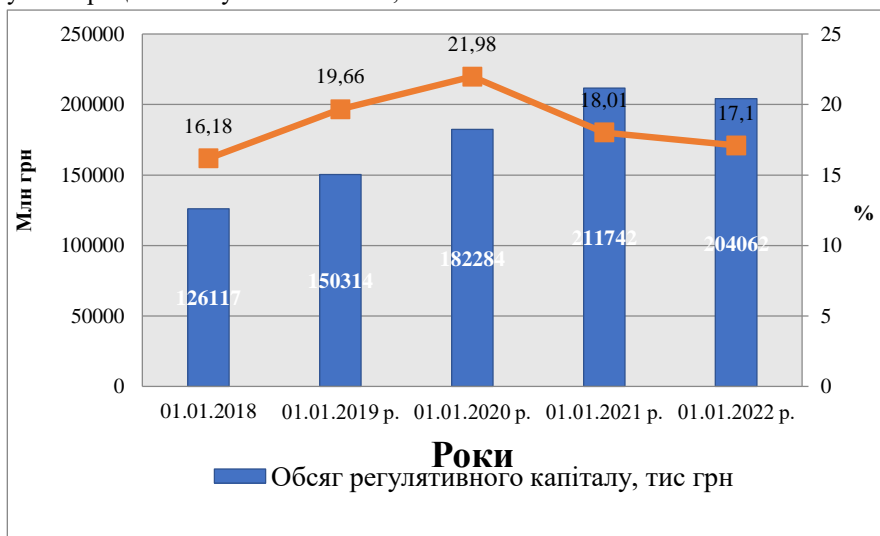

Рис. 3. Динаміка регулятивного капіталу та нормативу достатності регулятивного капіталу банків України за 2018-2022 рр.*

Джерело: складено автором за даними [1].

Регулятивний капітал з кожним роком зростає (не враховуючи змін під час війни в Україні), що є позитивною тенденцією, оскільки він один із важливіших показників діяльності банків, який

призначений для покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі діяльності, а також для забезпечення захисту вкладників, фінансової стійкості і стабільної діяльності банків.

У надзвичайно тяжких умовах сьогодення значно загострилися проблеми формування та використання банківських власних ресурсів. Зокрема, основними з яких є [2]: збільшення непокритого збитку банку; неефективна політика банків щодо формування резервних фондів банківської установи; зростання рівня недовіри до банківської системи; низький обсяг власного капіталу; зниження активності банків на вітчизняному та міжбанківському ринках; розвиток тіньового ринку.

Таким чином, базові засади формування власного капіталу банків у сучасних умовах потребують глибокого переосмислення. Це стосується заходів участі держави в капіталізації банків, регламентації умов залучення іноземних інвестицій у банківський сектор, адекватного врахування фінансових ризиків при оптимізації структури власного капіталу [3].

Отже, проведений аналіз показав, що сучасний розвиток банківської системи супроводжується негативними тенденціями та поглибленням банківської кризи в країні. Протягом останніх 5-и років спостерігалось значне зменшення кількості банків в Україні, з 82 до 68, що свідчить про можливість кризи неплатоспроможності банків та недостаню капіталізацію вітчизняної банківської системи. Аналіз засвідчив, що за період 2018-2022 рр. спостерігається збільшення обсягу власного капіталу, статутного капіталу, регулятивного капіталу, значення достатності регулятивного капіталу (H2). Проте, розмір власного капіталу і надалі продовжує бути меншим за статутний капітал, що пояснюється значними збитками банківської системи України.

Список використаних джерел

1. Національний банк України. Офіційний сайт. Основні показники діяльності банків України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>

2. Блащук-Дев'яткіна Н. З., Беднарчук В. В., Коваль-Ігнатишина В. М. Управління власною ресурсною базою АТ АКБ «ЛьВІВ». *Modern Economics*. 2022. № 34(2022). С. 6-12. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/management-of-own-resource-base/>
3. Слобода Л.Я., Фостяк В.В. Управління власним капіталом банків за економічної нестабільності: досвід України та зарубіжних країн. *Інвестиції: практика та досвід*. №21. 2011. С.25-31. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21CO M=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ipd_2011_21_9

Стадник Ю.А., к.е.н., доцент

Руда І.І., к.е.н., доцент

**Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна**

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНИХ ВТРАТ УКРАЇНИ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Від військового вторгнення Російської федерації втрат зазнали всі без винятку складові національної безпеки. В першу чергу це втрати цивільних осіб та військових. Важких втрат зазнає і економіка країни. Збройна агресія Російської федерації актуалізував загрози та виклики для економічного суверенітету України: порушення економічного та митного простору держави; експропріація державної власності, власності фізичних та юридичних осіб на окупованих територіях, майнові втрати внаслідок бойових дій; створення перешкод для сталого економічного розвитку; створення фізичних перешкод для здійснення фінансово-господарської діяльності на внутрішньому й зовнішніх ринках; порушення функціонування об'єктів національної критичної інфраструктури через справляння фізичного, економічного та інформаційного впливу; використання економічної залежності для отримання політичного контролю тощо.

У світі існують різні методики, що дозволяють провести

кількісну оцінку втрат від ведення бойових дій. Проте існуючі методики дозволяють оцінити втрати лише після завершення бойових дій або ж за окремими складовими національної безпеки. В умовах продовження бойових дій та обмеженості статистичних даних проведення ґрунтового економетричного аналізу даних є неможливим. Тому прогнозування економічних показників здійснюється шляхом аналізу поточних тенденцій, оцінки очікувань на найближчий прогнозний період та сценарного прогнозування на короткостроковий період.

При оцінці втрат української економіки від військової агресії доцільно застосовувати метод стратегічного аналізу – GAP-аналізу. GAP-аналіз передбачає розрахунок і порівняння очікуваних, тактичних та бажаних показників. Очікувані показники втілюють перспективні можливості, що відображаються у величинах, які отримуються шляхом перенесення досягнутих за попередній період тенденцій на майбутнє. Розрахунок цих показників здійснюється за допомогою екстраполяції тренду на основі припущення, що досягнуті тенденції розвитку матимуть місце в майбутньому. Тактичні показники прогнозують здатність отримати результати, які можуть бути досягнуті під впливом військових дій.

Втрати ВВП від ведення військових дій є предметом обговорення урядовців, представників міжнародних фінансових організацій. Зазначимо, що досі немає єдиного підходу до вимірювання падіння рівня ВВП у 2022 р. Так, група Світового банку у своєму огляді «Перспективи світової економіки» прогнозує скорочення ВВП України у 2022 р. на тлі війни приблизно на 45% (The World Bank, 2022). Міжнародний валютний фонд прогнозує падіння економіки України у 2022 р. на 35% (International Monetary Fund, 2022). Український уряд прогнозує падіння валового внутрішнього продукту України через повномасштабну війну Росії проти України у 2022 році в межах від 30 до 50%. Українська інвестиційна компанія Dragon Capital очікує падіння ВВП України в 2022 році до 30% (Dragon Capital, 2022). Кожна згадана вище інституція користується власною методикою прогнозування, тому і отримані результати так різняться. Проте війна триває. Тому будь-які прогнози, зроблені на цьому етапі розвитку подій, не можна вважати точними.

При оцінці можливих обсягів падіння ВВП доцільно враховувати регіональну структуру його формування із врахуванням територій, що перебувають під окупацією. Проведений аналіз засвідчив, що на території, що були окупованими та на даний момент перебувають під окупацією припадає близько третини від загального обсягу виробництва ВВП. Беручи до уваги регіональну структуру виробництва ВВП та враховуючи розірвання виробничих ланцюгів, збутових схем та логістичних зв'язків, вважаємо, що очікуваний обсяг падіння ВВП буде наближеним до прогнозів Міжнародного валютного фонду і становитиме 35%.

Після кризи 2014-2015 рр., пов'язаної із анексією Криму та окупацією частини Донецької та Луганської областей, у 2017-2019 рр. в Україні сформувалась основа для подальшого якісного економічного зростання. Загальна ситуація, яка склалася в економіці наприкінці 2019 р., свідчила про поступове формування підґрунтя для подальшого поступального економічного розвитку. Втім, у 2020 році Україна, як і все людство, зіштовхнулося із безпрецедентною з точки зору світової економічної історії ситуацією – пандемією COVID-19. Здійснені урядом заходи дали свої результати, що проявилось у вигляді зростання реального ВВП до 4% у 2021р. Економічна ситуація в країні станом на кінець 2021 р. мала тенденцію до поступового відновлення, що дало можливість Уряду прогнозувати зростання ВВП на рівні 3,8% у 2022 р. та 4,7% у 2023 р. (таблиця 1). Однак, війна внесла свої корективи, і тепер доцільно розраховувати втрати від військових дій на території нашої держави.

Таблиця 1

Реальні та прогнозні дані ВВП в Україні упродовж 2019-2023 рр.

	Темпи зростання реального ВВП, %			Прогнозний рівень ВВП, млн. дол. США		Очікувані втрати ВВП від війни, млн. дол. США	
	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2022 р.	2023 р.	2022 р.	2023 р.
<i>Прогноз уряду України</i>							
Без врахування війни	4,1	3,8	4,7	204586,2	214201,8	106 038	113 584
З врахуванням впливу війни	3,4	-50,0	2,1	98548,27	100617,8		
<i>IMF</i>							
Без врахування війни	4,2	3,4	3,6	208713,9	216227,6	77 511	82 269
З врахуванням впливу війни	3,4	-35,00	...	131203,2	133958,4		
<i>World Bank</i>							
Без врахування війни	3,8	3,4	3,1	208113,4	214564,9	98 053	102 194
З врахуванням впливу війни	3,4	-45,1	2,1	110060	112371,2		

За методикою GAP-аналізу на першому етапі розраховуються очікувані показники задля виявлення невідповідностей між обсягами «мирного» ВВП, прогнозованих без військових дій, та обсягами ВВП в умовах війни. Прогноз очікуваних показників виконується на базі прогнозів минулих років з використання даних 2021 р. як бази. З метою оцінки реальних економічних втрат показник реального ВВП України у гривнях конвертується у доларовий еквівалент за середнім річним офіційним обмінним курсом.

Після розрахунку всіх показників встановлюються розриви між показниками «мирного» ВВП та обсягами ВВП, розрахованими із врахуванням впливу війни. З метою візуалізації отриманих результатів, отримані дані представлено у вигляді графіків (рис. 1).

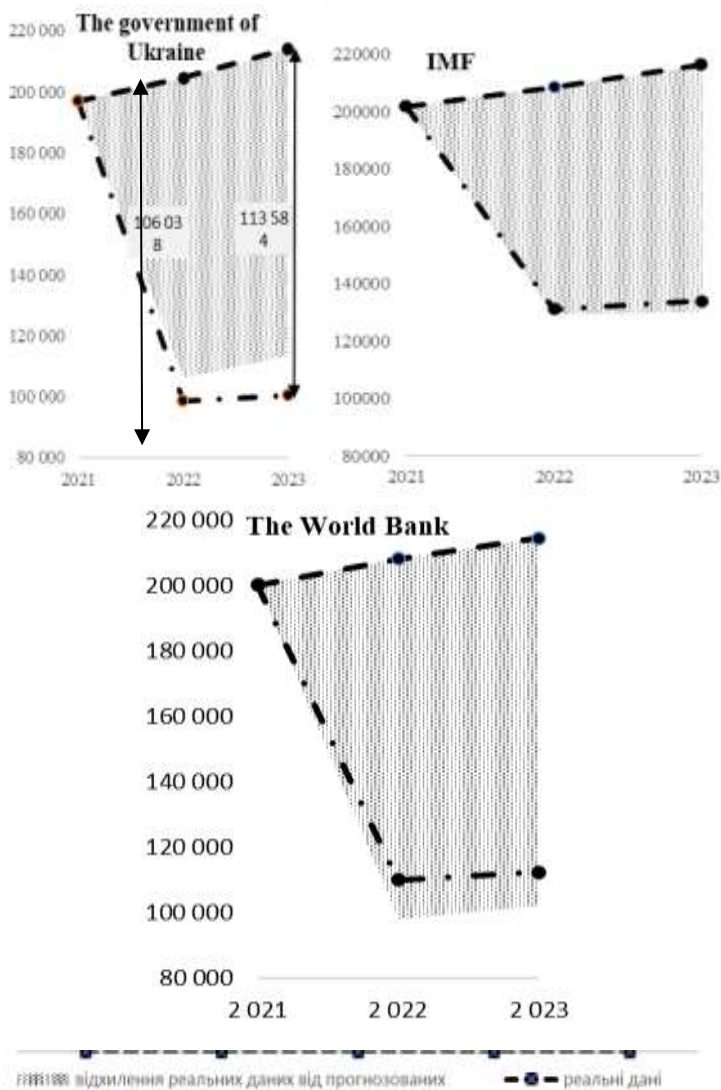

Рис. 1. Прогнозовані обсяги «мирного» та «воєнного» ВВП в Україні упродовж 2021-2023 рр., млн. дол. США

Проведений огляд існуючих прогнозів падіння ВВП у 2022 р. внаслідок прямого військової агресії проти України засвідчив їх

неузгодженість та наявність суттєвої відмінності у очікуваних обсягах падіння. Проте одне ми можемо стверджувати однозначно, що економіці країни завдано суттєвої шкоди.

Проведемо розрахунок періоду, упродовж якого Україна зможе досягти обсягу ВВП 2021 р. Задля цього шляхом екстраполяції тренду розрахуємо майбутні обсяги ВВП. Прогноз очікуваних показників виконується на базі даних минулих років. Прогноз обсягів ВВП здійснюється, виходячи із прогнозів зростання реального ВВП на 2023 р. та темпів зростання ВВП у всіх наступних роках на рівні 5% щорічно. Навіть за умови реалізації оптимістичних прогнозів досягти обсягу ВВП на рівні 2021 р. Україна зможе лише за прогнозами українського Уряду у 2036 р., МВФ – у 2032 р., групи Світового банку – у 2034 р.

Існуючі прогнозні оцінки втрат України від військової агресії істотно ризняться між собою через методичну неузгодженість розрахунків. Однозначним є висновок, що ціна російської агресії для України є високою та продовжує відчутно впливати на перспективи подальшого розвитку країни. Оцінка втрат України внаслідок війни є досить попередньою, оскільки військові дії продовжуються і обсяг збитків від пошкодження промислових та інфраструктурних об'єктів продовжує зростати.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Retrieved from <https://www.mof.gov.ua/uk>
2. Коментар Національного банку про поточний стан та перспективи економіки України.(2022) (<https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-pro-potochniy-stand-ta-perspektivi-ekonomiki-ukrayini>)
3. Thies Clifford F., Baum Christopher F. (2020). The Effect of War on Economic Growth. Cato Journal, Vol. 40, №. 1
4. Sherman Jake (2001). The economics of war the intersection of need, creed and greed. A Conference Report Woodrow Wilson International Center for Scholars Washington, D.C. Retrieved from <https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/econofwar.pdf>

Сташин А.В., к.е.н., доцент,
Закорко К.К., студентка,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

СТРАТЕГІЯ ПІСЛЯВОЄННОГО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Повномасштабна російська агресія стала глобальним викликом сучасності для України та причиною реструктуризації економічної системи. Більшість сфер господарювання були вимушені адаптуватись до сучасних непрогнозованих умов воєнного стану. А впродовж всього періоду ведення активних бойових дій наша країна зазнає втрат: людських та фінансових ресурсів, потужностей, інфраструктури, рівня конкурентоспроможності.

Проте, враховуючи всі негативні наслідки, війна надала декілька нових можливостей для України, а саме переорієнтація на нові ринки, зниження залежності від країни-агресора та пошук надійних торговельних партнерів. Тому основне завдання, що стоїть перед представниками влади – формування стратегії післявоєнного відновлення національної економіки, що забезпечить поступовий вихід країни з кризи. Для цього необхідно врахувати:

- змінив структурі людських ресурсів (витік значної частини населення закордон, рівень безробіття, зменшення робочої сили та її нерівномірний розподіл по регіонах);
- масштаби втрат (виробничі потужності, житловий фонд, фінансові ресурси та інше);
- обмеженість джерел залучення фінансових ресурсів в контексті підтримки післявоєнних процесів стабілізації економічного середовища країни (зниження активності вітчизняних підприємств, банкрутство чи ліквідація компаній, дестабілізація світової економіки).

За попередніми оцінками Міністерства економіки України поточний рік став найскладнішим для національної економіки. Найбільший шок від військових дій з боку країни-агресора виявлено в березні 2022 року. З використанням непрямих методів розрахунку та інструментів моделювання на базі поведінкових показників

економічних суб'єктів було оцінено падіння ВВП в межах 47-50%, однак у вересні цей показник опустився до 35% [$\pm 2\%$]. Загалом, за підсумками перших трьох кварталів 2022 року падіння ВВП в Україні оцінюється на рівні 30% [1].

Окреслені вище процеси вплинули на ключові показники: реальний ВВП, індекс споживчих цін, сальдо поточного рахунку, міжнародні резерви (таблиця 1).

Аналізуючи дані таблиці, можна стверджувати, що падіння реального ВВП за 8 місяців російської військової агресії становить 34,9 в. п., також спостерігається пришвидшення інфляції (до 24.6% р/р), що й надалі зумовлювалося наслідками війни (порушення ланцюгів постачання, руйнування виробництв, скорочення пропозиції товарів та послуг, збільшення виробничих витрат) [2].

Таблиця 1
Поточні та прогнозні макроекономічні показники України (2021-2024 рр.)

Показники	2021	2022	Абсолютне відхилення 2022/2021	2023 (прогнозовані показники)	2024 (прогнозовані показники)
Реальний ВВП, %	3,4	-31,5	-34,9	4	5,2
ІСЦ, %	10	30	20	20,8	9,4
Базовий ІСЦ, %	7,9	24,5	16,6	13,3	3
Сальдо поточного рахунку, млрд \$	-3,2	6,8	10	-8	-5,1
Міжнародний резерв, млрд \$	30,9	26	-4,9	21,7	27,4

Джерело: розроблено авторами за даними [2]

Спираючись на наведені показники, експерти НБУ висунули декілька припущень щодо майбутнього стану національної економіки (2023-2024 роки). Зокрема, будь-яка стратегія післявоєнної відбудови буде виправданою за умови розгортання наступних подій:

- відновлення функціонування українських портів у 2023 році;
- сповільнення темпів інфляції;

- активна міжнародна фінансова підтримка;
- вибір стратегії активної економічної політики.

Відтак першочерговим завданням зміцнення економіки та держави взагалі має стати політика реального імпортозаміщення, формування власної промисловості, перехід на наступний індустріальний рівень розвитку цивілізації. При цьому економіка має бути багатокладною, і враховувати абсолютно реальні загрози з боку найнебезпечнішого сусіда [3, с. 40].

Для повноцінного досягнення прагнень стабілізувати економічну ситуацію та створити умови відновлення роботи бізнесу необхідно спиратись на декілька векторів, що допоможуть реалізувати визначену мету:

- 1) відновлення: за 12 місяців з моменту завершення війни відновити безпечне середовище для комфортного життя людей та ведення бізнесу в Україні;
- 2) зростання: забезпечити зростання ВВП України з \$200 млрд у 2021 році до \$500 млрд у 2032 році та подальшу здатність економіки генерувати високі темпи економічного зростання;
- 3) Європейська інтеграція: досягти повної відповідності економічному критерію членства в Європейському Союзі та стати повноправним членом ЄС. Максимально поглибити економічні відносини з державами «Великої сімки» поза межами ЄС [4, с. 10].

При правильному підборі економічних інструментів для реформації та корегування результатів, можна говорити про перші кроки до післявоєнної економічної відбудови. Дотримуючись визначеної стратегії за умови зниження темпів загроз на початку 2023 року, цілком реально отримати наступні результати впродовж декількох наступних років:

- підтримка та активізація бізнес-середовища, збільшення обсягів виробництва шляхом впровадження модернізованих технологій;
- відбудова знищених виробничих та інфраструктурних потужностей;

- залучення іноземних інвестицій у вигляді донорських проєктів відновлення, впровадження прозорих механізмів здійснення закупівель;
- збереження та створення нових робочих місць, зниження рівня безробіття;
- підписання договору про приєднання України до Європейського Союзу.

Отже, в умовах повномасштабного російського вторгнення відбулась дестабілізація як української так і міжнародної економіки. Це відобразилось на найважливіших макроекономічних показниках: занепад реального ВВП, швидкі темпи інфляційних процесів, сповільнення бізнес активності. Відповідно, найважливішим завданням для влади нашої країни є розроблення оптимальної стратегії та тактики післявоєнної відбудови. Досягнення майбутніх пріоритетів України має відбуватись на основі комплементарного об'єднання структурних та фундаментальних факторів розвитку. Це, в свою чергу, сприятиме довгостроковому стійкому і сталому розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Падіння ВВП України за 9 місяців 2022 року оцінюється на рівні 30%. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4725f89d-00a3-4d63-941e-4dac3018ab07&title=PadinniaVvpUkrainiZa9-Misiatsiv2022-RokuOtsiniutsiaNaRivni30->
2. Інфляційний звіт (жовтень 2022). Офіційний сайт Національного Банку України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Inflation_Report_for_Experts_pr_2022-Q4.pdf?v=4
3. Ватаманюк-Зелінська У. З., Закорко К. К. Реструктуризація національної економіки в умовах повномасштабної російської агресії. Проблеми та перспективи розвитку науки, освіти та суспільства в XXI столітті: зб. тез доп. міжнар. наук.-пр. конф. Полтава: ЦФЕНД, 2022. С. 39-42.
4. Проєкт плану відновлення України. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf>

Татарин Н.Б., к.е.н., доцент,
Чорний Р.В., студент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ. ЧИ ГОТОВІ БАНКИ КРЕДИТУВАТИ?

Глибока економічна та фінансова кризи, обумовлені повномасштабною війною росії проти України, матимуть суттєві негативні та довготривалі наслідки для фінансового сектору. Проте банки успішно протистоять викликам війни завдяки значному запасу міцності, своєчасній реакції НБУ та рокам спільної роботи над реформою сектору.

Важливо пам'ятати, що банки – це також бізнес. Часто забуваємо, що банкам теж треба заробляти. Тому зараз кредитування йтиме у ті галузі, де держава надаватиме часткові або повні гарантії кредиту, компенсацію відсотків. Це передусім сільське господарство, логістика, експортні галузі. Тут кредитування не належить до кризових рівнів, воно буде на тому рівні, щоб підтримувати економіку, і це переважно обігові кошти. Якщо йдеться про інвестиційне кредитування, то не варто очікувати швидкого відновлення.

Зважаючи на очікуваний масштаб реалізації фінансових ризиків та втрати банками капіталу, Національний банк тимчасово перейшов до політики регуляторного послаблення. НБУ не буде застосовати заходи впливу, якщо фінустанови порушуватимуть вимоги до достатності капіталу через негативні наслідки війни. Водночас НБУ вимагатиме прозорого та достовірного відображення фінансового стану банків та небанківських фінансових установ. Це дасть змогу впровадити реалістичний графік відновлення фінансового сектору після перемоги у війні.

Облікова ставка під час війни погано працює як монетарний інструмент. Основний монетарний інструмент зараз – це адміністративні обмеження, обмеження як на валютному ринку, так і обмеження на роботу банків. Банківська система впоралася із шоком початку війни, банки вже повертають рефінансування НБУ, йде приплив коштів населення до банківської системи. Навіть банки в

регіонах, де йдуть активні бойові дії, працюють безперебійно. Ліквідність – ключовий та єдиний показник банків під час активної фази війни.

В банків достатньо коштів, аби активно кредитувати бізнес. НБУ значно спростив діяльність банків на початку війни. Натомість банки повинні чесно відображати у своїх показниках реальний фінансовий стан. Якби не були збитки за результатами війни, їх не можна приховувати через прикрашання звітності.

Банки це теж бізнес, який має заробляти. Банки кредитують і кредитуватимуть ті бізнеси, які мають шанси на успіх, або ті бізнеси, які підтримуватиме держава за допомогою своїх програм. Після війни НБУ повернеться до звичної монетарної політики: режиму інфляційного таргетування, гнучкого обмінного курсу, буде крок за кроком скасовувати адміністративні обмеження.

Зважаючи на очікуваний масштаб реалізації фінансових ризиків та втрати банками капіталу, Національний банк тимчасово перейшов до політики регуляторного послаблення. НБУ не буде застосовувати заходи впливу, якщо фінустанови порушуватимуть вимоги до достатності капіталу через негативні наслідки війни. Водночас НБУ вимагатиме прозорого та достовірного відображення фінансового стану банків та небанківських фінансових установ. Це дасть змогу впровадити реалістичний графік відновлення фінансового сектору після перемоги у війні.

НБУ надав банкам інструменти для запровадження кредитних канікул, зокрема не враховувати прострочки за кредитами під час оцінювання кредитного ризику. Регулятор не може розглядати кожен випадок окремо. Банки самостійно вирішують ці питання і пропонують кредитні канікули своїм боржникам, хто їх справді потребує. З іншого боку, у Західній Україні багато бізнесів продовжують функціонувати на довоєнному рівні. На нашу думку, вони мають підтримувати банківську систему і продовжувати обслуговувати свої кредити.

Національний банк на початку війни запровадив бланкове рефінансування – інструмент націлено на боротьбу з відпливом вкладів населення та бізнесу. Точніше це нівелювання відпливу вкладів, який спостерігався впродовж першого тижня. Однак уже зараз

проблеми з ліквідністю банків немає. Бланкове рефінансування банки майже не використовують і активно повертають кредити, які вони брали в першій і другий тижні війни.

Кредитний попит населення та бізнесу під час війни значно послабився, як і ризик-апетит банків до надання нових позик. Зростає лише гривнєве корпоративне кредитування. Це зростання переважно забезпечено програмами державної підтримки. Слабкий фінансовий стан бізнесу та населення стримуватиме активне банківське кредитування в післявоєнний період, тож урядові програми часткової компенсації процентної ставки та часткового гарантування кредитів мають зберегтися. Відновлення сегменту незабезпеченого споживчого кредитування відбудеться швидше, але темпи будуть дуже далекі від довоєнного рівня. Іпотечне кредитування на певний час буде повністю призупинено. Для його відновлення також варто скористатися програмами підтримки.

Кредитний попит населення та бізнесу під час війни значно послабився, як і ризик-апетит банків до надання нових позик. Зростає лише гривнєве корпоративне кредитування. Це зростання переважно забезпечено програмами державної підтримки. Слабкий фінансовий стан бізнесу та населення стримуватиме активне банківське кредитування в післявоєнний період, тож урядові програми часткової компенсації процентної ставки та часткового гарантування кредитів мають зберегтися. Відновлення сегменту незабезпеченого споживчого кредитування відбудеться швидше, але темпи будуть дуже далекі від довоєнного рівня. Іпотечне кредитування на певний час буде повністю призупинено. Для його відновлення також варто скористатися програмами підтримки.

Небанківські фінансові установи виявилися менш готовими до викликів війни порівняно з банками і гірше впоралися з операційними ризиками. Проте в усіх сегментах небанківського фінансового ринку залишаються компанії, що й надалі безперервно надають якісні послуги. Національний банк дає змогу учасникам ринку відновитися, не застосовуючи заходи впливу за низку порушень. Водночас НБФУ повинні мобілізувати власні ресурси для відновлення та зберігати прозорість у відображенні фінансового стану.

Найголовнішим результатом поточного року можна вважати те, що фінансова система України в сучасних воєнних умовах є інституційно спроможною, забезпечує грошовий обіг, не допустила паніку на фінансових ринках, як це сталося у 2014 році. Попри обстріли всієї території країни й те, що на значних територіях відбувалися воєнні дії з окупацією міст та сіл, незважаючи на майже 11 млн внутрішньо переміщених осіб, з яких понад 4 млн виїхали за кордон, фінансова система забезпечує безперебійну грошову підтримку. У тому числі – стосовно розрахунків за кордоном гривневими пластиковими картами, що були емітовані українськими банками. А пенсійна система виконує свої зобов'язання перед літніми людьми. Розрахункова палата безперебійно обслуговує міжбанківський грошовий обіг.

Макроекономічна ситуація непроста: темпи інфляції в березні зросли до 13,7% проти 10% за результатами січня. Але НБУ, враховуючи попередні помилки, залишив облікову ставку на рівні 10%, що не можна не вітати. Вдалими можна вважати обмеження, що їх НБУ запровадив на валютному ринку, але які не спричинили панічних наслідків у вигляді втечі від національної валюти. І хоча в мирний час це заборонено, схему фінансування дефіциту бюджету через купівлю «військових облігацій» Нацбанку можна вважати виправданою.

За прогнозами різних фінансових інституцій, інфляція у 2022 році очікується на рівні 20%, що є теж не такою страшною цифрою – після 2014 року було і гірше. Як і очікувалося на початку квітня, має місце відновлення бізнесу у відносно спокійних регіонах, налагодження логістики експортно-імпортних потоків. Слід відзначити вчасне рішення і позитивний вплив на ситуацію щодо державних гарантій на банківські депозити.

Найголовнішим результатом в поточному році можна вважати те, що фінансова система України в сучасних воєнних умовах є інституційно спроможною, забезпечує грошовий обіг, не допустила паніку на фінансових ринках, як це сталося у 2014 році. Попри обстріли всієї території країни й те, що на значних територіях відбувалися воєнні дії з окупацією міст та сіл, незважаючи на майже 11 млн внутрішньо переміщених осіб, з яких понад 4 млн виїхали за

кордон, фінансова система забезпечує безперебійну грошову підтримку. У тому числі – стосовно розрахунків за кордоном гривневими пластиковими картами, що були емітовані українськими банками. А пенсійна система виконує свої зобов'язання перед літніми людьми. Розрахункова палата безперебійно обслуговує міжбанківський грошовий обіг.

Макроекономічна ситуація непроста: темпи інфляції в березні зросли до 13,7% проти 10% за результатами січня. Але НБУ, враховуючи попередні помилки, залишив облікову ставку на рівні 10%, що не можна не вітати. Вдалими можна вважати обмеження, що їх НБУ запровадив на валютному ринку, але які не спричинили панічних наслідків у вигляді втечі від національної валюти. І хоча в мирний час це заборонено, схему фінансування дефіциту бюджету через купівлю «військових облігацій» Нацбанку можна вважати виправданою. За прогнозами різних фінансових інституцій, інфляція у 2022 році очікується на рівні 20%, що є теж не такою страшною цифрою – після 2014 року було і гірше. Як і очіувалося на початку квітня, має місце відновлення бізнесу у відносно спокійних регіонах, налагодження логістики експортно-імпортних потоків. Слід відзначити вчасне рішення і позитивний вплив на ситуацію щодо державних гарантій на банківські депозити.

Отже, зважаючи на очікуваний масштаб реалізації фінансових ризиків та втрати банками капіталу, Національний банк тимчасово перейшов до політики регуляторного послаблення. НБУ не буде застосовувати заходи впливу, якщо фінустанови порушуватимуть вимоги до достатності капіталу через негативні наслідки війни. Водночас НБУ вимагатиме прозорого та достовірного відображення фінансового стану банків та небанківських фінансових установ. Це дасть змогу впровадити реалістичний графік відновлення фінансового сектору після перемоги у війні.

Фостяк В.В., к.е.н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ПЕРСПЕКТИВИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ У 2023 РОЦІ

На сучасному етапі розвитку економіки нашої держави через демографічну кризу і старіння населення весь час зростає навантаження на Пенсійний фонд України (ПФУ). Вже не перший рік бюджет ПФУ є дефіцитним, уряд вимушений збільшувати обсяги коштів на його покриття, що, у свою чергу, створює додаткове навантаження на Державний бюджет і ускладнює можливості забезпечення належного рівня життя населення. Ще більшого навантаження на бюджет додають військові дії, які зараз займають дуже вагомую статтю витрат державного бюджету.

Головним завданням уряду у воєнний період є гарантування стабільного соціального захисту населення, складовим елементом якого є пенсійне забезпечення. На сьогоднішній день, у 2022 році в Україні діє однорівнева солідарна система пенсійного забезпечення для населення. Планується запуск другого рівня пенсійного забезпечення у 2023 році і матиме кілька етапів.

Прийняти участь у накопичувальному рівні пенсійної системи зможе працездатне населення віком менше 55 років. Мінсоцполітики нараховує працездатного населення приблизно 8 млн. в Україні у 2021 році. Для тих кому більше 55 років залишаться ті ж самі відрахування роботодавцем до державного бюджету 22% соціального внеску. Пенсійна реформа стосуватиметься лише працевлаштованих осіб, ФОПів та самозайнятих осіб.

За даними Мінфіну, розмір відрахувань до накопичувального пенсійного фонду поступово збільшуватиметься:

- у 2023 році – **1%**
- у 2024 році він становитиме **1,5%**,
- у 2025 році – **2%**.

Розмір сплати ЄСВ до соціальних фондів зменшуватиметься до 20,5% та 20% відповідно.

У 2022 році кількість самостійних внесків до недержавних пенсійних фондів фізичних осіб збільшилась на 17 % (така ж тенденція зростання вже впродовж 5 років від 14 до 18%). На нашу думку, зростання зберігатиметься і до кінця 2022 року, оскільки нові виклики під час пандемії та війна показали, що населення має орієнтуватись на довгострокові заощадження. За даними ООН, Україна входить в топ-15 країн світу з найшвидшими темпами скорочення населення і прогнозує зменшення чисельності населення України до 2050 р. на 28%, водночас частка осіб віком 60 років і старше зросте до 32%.

Переваги недержавного пенсійного забезпечення:

- самостійне планування пенсії та її розмір (внесок у деяких недержавних пенсійних фондах починається від 100 чи 500 грн.)
- самостійно визначаєте розмір та періодичність внесків(раз у місяць, раз у рік або всю суму одноразово)
- немає обов'язкових платежів чи штрафів
- всі накопичені кошти – ваша приватна власність, що переходить у спадок
- право на податкову знижку дозволяє повернути сплачений ПДФО від суми внесків за рік(якщо ви офіційно працюєте)
- можливість переведення накопичень в інший фонд, не рідше ніж раз у півроку
- відкритість інформації: онлайн доступ до власного рахунку, SMS розсилки, щорічні виписки(це залежить від фонду)
- щомісячні звіти про інвестиційну діяльність фонду
- ще дуже важливий кінцевий бенефіціар і прозорість власності фонду.

На сьогоднішній день в Україні 57 недержавних пенсійних фондів. Можливість індивідуалізації процесу накопичення коштів на потреби пенсійного забезпечення, підвищення розміру середньої пенсії в державі та часткового розв'язання проблеми необхідності здійснення значних бюджетних витрат на фінансування дефіцитного Пенсійного фонду України визначає перспективність розвитку НПФ в межах національної пенсійної системи [1]. Понад 68,9% від загальної кількості НПФ на кінець третього кварталу 2022 року зареєстровані у місті Києві.

Необхідно відзначити наявність значного рівня нерівномірності та централізації розподілу НПФ по регіонах України. Це пов'язано з історичними особливостями розвитку та існування значних відмінностей у соціально-економічному розвитку різних областей нашої держави. Заходами, що значно розширяють географію та підвищують результативність функціонування мережі НПФ є наступні:

- створення Державного фонду гарантування частини пенсійних внесків населення до НПФ;
- підвищення рівня прозорості діяльності НПФ та посилення захисту прав їх учасників;
- удосконалення та осучаснення загальних положень, затверджених у законодавстві, щодо управління ризиками проведення активної інформаційно-роз'яснювальної роботи та зацікавлення населення щодо участі в системі НПЗ;
- скасування оподаткування виплат з НПФ при досягненні пенсійного віку учасниками таких фондів;
- затвердження податкових пільг для юридичних осіб, що засновуватимуть НПФ із загальною кількістю учасників, що перевищує 2000 осіб;
- забезпечення загального розвитку фінансового ринку України для розширення фінансових інструментів, у які можуть інвестувати НПФ з метою більшої диверсифікації вкладень та підвищення їх прибутковості [2];
- знизити вартість на адміністративне управління недержавними пенсійними фондами, маємо в Україні один з найвищих показників.

Як зазначає В. Корнеєв, одними з головних причин активного розвитку фінансової діяльності та інвестиційних операцій недержавними пенсійними фондам можуть стати «щонайменше чотири причини, які сприятимуть їх динамічному розвитку:

- а) прогресуючий розвиток фінансового ринку;
- б) сегментація попиту клієнтів і диверсифікація спектру фінансових продуктів;
- в) потреби інвестиційного розміщення заощаджень домашніх господарств з вищим рівнем очікуваного доходу;

д) поглиблення регулятивних вимог щодо надання фінансових послуг у різних сферах [3;4 с. 6]

Впровадження окреслених рекомендацій забезпечить активізацію процесу акумулювання додаткових та збільшення уже сформованих фондів фінансових ресурсів Н ПФ, гідний рівень життя громадян на пенсії; сприятиме підвищенню фінансової стійкості пенсійної системи та поживленню соціально-економічного розвитку держави в цілому. Враховуючи, що з пенсійною реформою прийшло чимало змін в нарахуванні пенсії та умов її призначення, не всі матимуть право отримувати пенсії за віком від держави. Зокрема, з 1 січня 2018 року право на пенсію за віком в 60 років мають ті громадяни, у яких є 25 років страхового стажу. Мінімальний страховий стаж, необхідний для визначення права, щорічно буде збільшуватися на 1 рік, поки не складе 35 років у 2028 році. Саме недержані пенсійні фонди стануть гарною альтернативою громадян для впевненості та забезпечення своєї старості

Список використаних джерел

1. Офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2147095-dani-pro-serednij-rozmir-pensiyi-standom-na-01-07-2021/> (дата звернення: 1.10.2022)
2. Марич М., Шупер А. Перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. - «Економіка та суспільство». – Випуск 31.-. 2021 с. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/681/654>
3. Корнеев В. В. Страхування і недержавне пенсійне забезпечення як ресурсо кумулятивні сегменти вітчизняного фінансового ринку. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 13. С. 6-12
4. Офіційний веб-сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/#tab-5> (дата звернення: 28.09.2022).

Шот А.П., к.е.н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ БІЗНЕСУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну вітчизняна економіка перебуває у шоковому стані. Війна перекреслила прогрес, якого було досягнуто упродовж останніх років. За словами аналітиків, зростання української економіки в період з 2016-го до 2021 років забезпечило відновлення ВВП до рівня, який країна мала до анексії Росією Криму у 2014 році.

Варто зазначити, що економіка України падає не так стрімко, як прогнозували економісти на початку війни. За перші дев'ять місяців поточного року український ВВП скоротився на 30%, про свідчать попередні дані Міністерства економіки країни. Це означає, що найбільш песимістичні прогнози, що звучали навесні (до 45% падіння), вже не повинні реалізуватись і поточний консенсус-прогноз падіння за підсумками 2022 року складе близько 33%. За дослідженнями та розрахунками Національного банку України, за умови зниження безпекових ризиків зростання української економіки може відновитися вже у 2023 році.

З початком військової агресії бізнес активно підтримував нашу армію і бюджет України, хоча сам перебував у надскладних умовах. Так за даними ДПС України [1] у січні – липні поточного року надходження (сальдо) до зведеного бюджету по платежах, що контролюються ДПС, становлять - 625,4 млрд грн. Це на 102,5 млрд грн, або на 19,6% більше, ніж у січні-липні 2021 року.

До державного бюджету надійшло 418,1 млрд грн, що на 79,1 млрд грн, або на 23,3% більше відповідного періоду минулого року. До місцевих бюджетів сплачено 207,3 млрд грн., а це на 23,4 млрд грн, або на 12,7% більше січня – липня 2021 року.

Надходження до загального фонду державного бюджету у січні-липні 2022 року становили 415,6 млрд грн, що на 25,7%, або на 85,1 млрд грн більше аналогічного періоду минулого року. Щодо ЄСВ,

то у січні – липні 2022 року надходження склали 224,3 млрд грн, що на 30,0 млрд грн, або 15,4% більше ніж у січні – липні 2021 року.

Отже, платники податків продовжують підтримувати нашу державу у складний воєнний час, сумлінно перераховуючи податки до бюджету. Завдяки їх активній громадянській позиції та патріотизму бюджет стабільно отримує такі необхідні кошти для ЗСУ та соціальних виплат.

Для підтримки бізнесу Урядом України було запроваджено ряд преференцій. Так згідно із Законом № 2120-IX від 15 березня 2022 р. “Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану” [2], тимчасово, з 1 квітня 2022 р. до припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану на території України, внесені певні зміни щодо єдиного податку : ФОПи 1-2 груп мають право не сплачувати ЄП; Декларація платника єдиного податку не заповнюється за період, в якому ЄП не сплачувався; ставка ЄП для 2 групи ФОП - 2%, тощо. Крім цього Законами № 2118-IX від 03.03.2022 р.[3] та № 2120-IX від 15.03.2022р., до Закону “Про застосування реєстраторів розрахункових операцій” внесені доповнення про те, що тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного стану на території України, санкції за порушення вимог Закону №2118-IX не застосовуються, крім санкцій за порушення порядку здійснення розрахункових операцій при продажу підакцизних товарів.

Також, платникам 2-4 груп, відповідно до постанови КМУ № 1336[4], дозволено, якщо виконуються певні умови, замість РРО/ПРРО використовувати розрахункові книжки та книги обліку розрахункових операцій (РК та КОРО) при продажу товарів (крім підакцизних) на території сіл та селищ.

На сьогодні є певні особливості і у нарахуванні та сплаті ЄСВ. Згідно із вищезазначеним Законом № 2120-IX тимчасово, з 1 березня 2022 року та протягом 12 місяців після припинення або скасування воєнного стану наступні особи мають право не нараховувати і не сплачувати ЄСВ: за себе ФОПи, у тому числі ті, які обрали спрощену систему оподаткування; особи, які провадять незалежну професійну діяльність; члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню на інших підставах.

Також вищезазначеними особами розрахунок ЄСВ у складі податкової декларації не заповнюється за період, в якому ЄСВ не сплачувався. Також за цей період не нараховується пеня і встановлено мораторій на проведення документальних перевірок правильності нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску.

Отже, підтримка та розвиток бізнесу забезпечують не тільки наповнення бюджету, а також сприяють створенню нових робочих місць, зменшення рівня безробіття (на сьогодні на одну вакансію претендує 8 безробітних). Ті підприємці, які навіть під час війни готові розпочинати чи розвивати власну справу, створювати нові робочі місця і наймати людей, отримують фінансову підтримку від держави у вигляді грантів (наприклад, гранти до кількох мільйонів на розвиток переробних підприємств, закладки садів, теплиць тощо).

В результаті вжитих заходів в економіці країни спостерігаються позитивні зміни. Так, наприклад, у березні-травні 2022 року реєстрація нового бізнесу вже наблизилася до 54% від довоєнного аналогічного періоду. Загалом за період відновлення (з квітня) темп реєстрації нового бізнесу в умовах війни становив 85% до відповідного періоду 2020 року та 63% до відповідного періоду 2021 року (рис.1).

Темп реєстрації нових ФОПів упродовж всього періоду війни демонструє позитивну динаміку. Зокрема, з 01.03.2022 року по 31.07.2022 року було зареєстровано 68176 ФОПів, з них у липні 2022 року - 19289. За 5 місяців війни було зареєстровано 11 891 юридична особа. Найбільше в червні - 3263. Натомість темп реєстрації нових юридичних осіб у липні 2022 року щодо попереднього місяця сповільнився на 6,5% *рис.2[5]*.

На сьогодні очевидним є той факт, що не усі законодавчі зміни є позитивними і можна використати на практиці. Дискусійною зміною стала можливість усім підприємствам з оборотом до 10 млрд грн перейти на спрощену систему оподаткування зі сплатою 2% від обороту замість податку на прибуток (18%) та ПДВ (20%), та дозвіл ФОПам третьої групи на спрощеній системі отримали можливість сплачувати 2% від доходів замість 5%. Також з квітня 2022 р. переходити на цю систему дозволили й компаніям з понад 10 млрд грн річного доходу, за винятком тих, хто працював у галузях азартних

ігор, обміну валюти, виробництва й торгівлі підакцизними товарами, видобутку, виробництва й реалізації дорогоцінних металів і каміння, діяльності з управління підприємствами, надання послуг пошти та зв'язку.

Порівняння кількості реєстрацій бізнесу у 2020, 2021 і 2022рр.

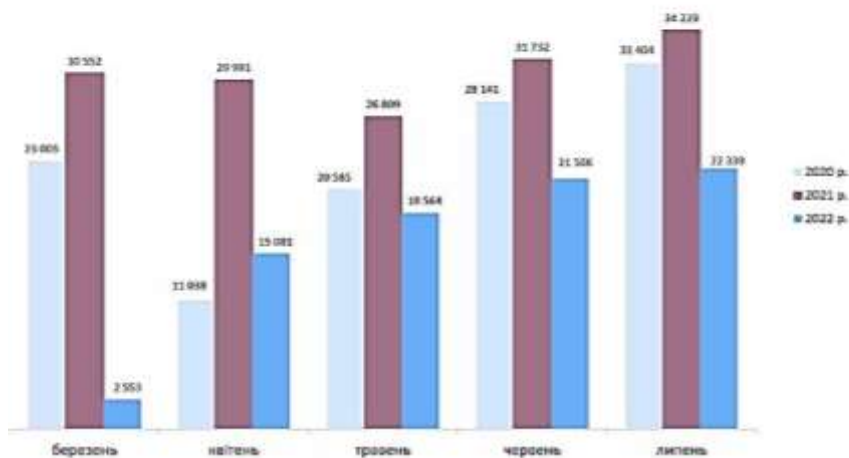

Рис. 1. Динаміка реєстрації бізнесу в Україні за 2020-2022 рр.[5]

Очевидно, що таке рішення знизило податкові платежі тоді, коли в цьому не було необхідності, адже підприємства, які зазнали збитків, і так не платили б податок на прибуток, а розширювати спрощену систему на всіх у довгостроковій перспективі шкідливо і для бюджету, і для розвитку бізнесу.

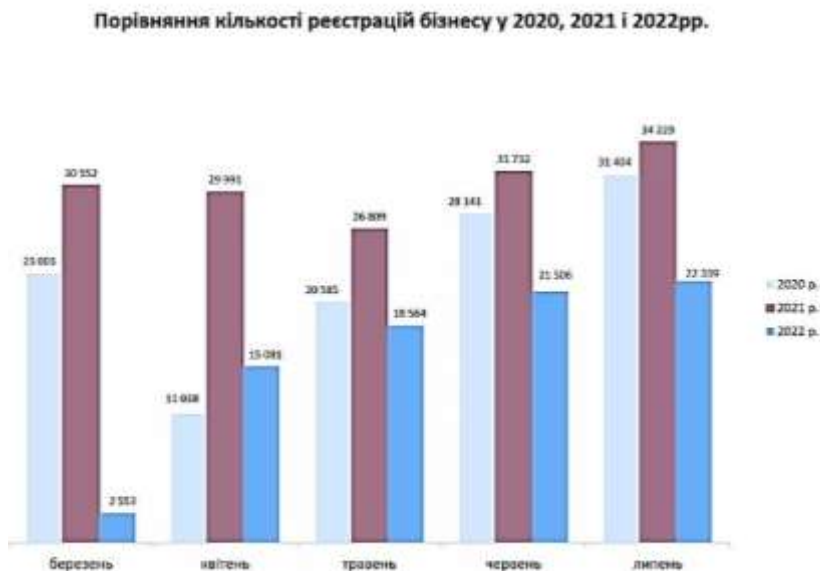

Рис. 2. Динаміка реєстрації бізнесу (ФОП та юридичних осіб) у 2020-2022 рр. [5]

Таким чином в результаті цілеспрямованих дій Уряду щодо підтримки бізнесу в умовах воєнного стану спостерігається певна позитивна динаміка щодо кількості та темпів реєстрації бізнесу, а це дає впевненість у тому, що його ефективна діяльність забезпечуватиме надходження до бюджету, сприятиме зайнятості та відродження економіки країни.

Список використаних джерел

1. Електронний ресурс. Режим доступу: URL: <https://tax.gov.ua/media-sentr/novini/602243.html>.
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. №2120-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>.
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та

подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 р. № 2118-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>.

4. Про забезпечення реалізації статті 10 Закону України Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг : Постанова КМУ від 23.08.2000 р. № 1336. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1336-2000-%D0%BF#Text>.

5. Дніпропетровське інвестиційне агентство. Український бізнес в умовах війни аналітика стану за п'ять місяців. 2022. URL: <https://dia.dp.gov.ua/ukra%D1%97niskij-biznes-v-umovax-vijni-analitika-stanu-za-pyat-misyaciv/>.

**Васьків О.М.,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна**

ПОВОЄННИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ: СИЛЬНІ ТА СЛАБКІ СТОРОНИ

Сьогодні українська економіка стикнулася з небаченим за всю свою історію шоком. Повномасштабне військове вторгнення північних сусідів завдало потужного удару по всіх ланках економічної системи нашої держави. Знизилося виробництво основних видів продукції, зокрема тієї, що становить основу експортного потенціалу України. Крім того, заблоковані порти, а відтак і лівова частка зовнішньої торгівлі. Нищиться транспортно-логістична, соціальна, маркетингова та інженерна інфраструктура цілих регіонів. Відбувається відтік кадрів за кордон та їх часткова передислокація на захід держави, що тимчасово викидає з активного економічного життя сотні тисяч, або й мільйони людей.

Все це ставить під загрозу можливість надійного та довготривалого закріплення успіхів Збройних сил України на фронтах нинішньої війни. Адже загальновідомим є той факт, що без надійного економічного тилу досягати військових перемог доволі складно, а

забезпечити стійке повоєнне зростання – фактично неможливо. Тому сьогодні вітчизняна економіка дедалі очевидніше стає одним з пріоритетних фронтів, який визначатиме як подальший перебіг військових дій, так і спроможність нашої держави успішно відбудовуватись після їх закінчення [1, 4].

Важливим елементом ефективної відбудови післявоєнної економіки є адекватне сильне політичне лідерство людей, готових відстоювати національні інтереси України.

План відновлення України був представлений українським урядом на конференції в Лугано 4-5 липня 2022 року, який можна охарактеризувати як всеохопний і детальний документ, що відображає основні напрями відновлення зруйнованої після війни економіки, чітко розділяє кожний напрямок та комплекс ініціатив по ньому і містить супроводжувальні заходи, включно із законодавчими змінами з 15 національних програм. Ці програми значною мірою відповідають основним потребам країни як у воєнний, так і післявоєнний період [2, 3].

Дані Національної програми наведені в табл. 1 та порівнюються з відповідними програмами Пріоритетної програми реконструкції для Боснії та Герцеговини (1997 р.) [3, 4].

Як стверджує авторка, позитивним аспектом Плану відновлення України є те, що він представляє собою потенційну синергію на шляху до інтеграції в ЄС. У Плані належним чином висвітлені завдання щодо інтеграції в ЄС, синхронізації українського законодавства із Копенгагенськими критеріями та забезпечення взаємного доступу до ринків. Післявоєнна відбудова розглядається як інструмент досягнення відповідності України правилам та стандартам ЄС [3].

Таблиця 1

Порівняння Національних програм України і секторальних програм та проектів Боснії і Герцеговини (БГ)

	Національні програми України	Проекти і програми Боснії і Герцеговини
1а.	Забезпечення доступу до "екстреного фінансування"	Екстрене відновлення
	---	Екстрене відновлення ферм і сільгоспугідь
1б.	Забезпечення доступу до фінансування з конкуренто-спроможною вартістю капіталу	Гарантії для рестарту промисловості Фонд Боснійських підприємств Рятівний мікро-бізнес, місцева ініціатива
2.	Розвиток секторів економіки з доданою вартістю	Банк мікро-фінансування (IFC) Трастовий фонд MIGA Реформа державних фінансів Реформа банківського сектору
3.	Зміцнення оборони і безпеки	Розмінування територій
4.	Прагнення до інтеграції в ЄС	---
5.	Відбудова чистого і захищеного середовища	Очищення води, термінові роботи та усунення твердих відходів Постачання деревини/ Лісове господарство
6.	Підвищення стійкості інтегрованої енергетичної системи	Екстрена реконструкція систем опалення Екстрена реконструкція електростанцій Екстрена реконструкція газорозподільчої системи
7.	Поліпшення бізнес-середовища	Урядові послуги
8.	Усунення вузьких місць у логістиці з ЄС	Реконструкція транспортних шляхів Реконструкція транспортних шляхів II Екстрена реабілітація телекомунікацій
9.	Модернізація житла регіонів	Ремонт житлового фонду
10.	Модернізація соціальної інфраструктури	Екстрена реконструкція сектору освіти
11.	Забезпечення цільової та ефективної соціальної політики	Реабілітація постраждалих від воєнних дій Екстрена демобілізація та реінтеграція Громадські роботи і зайнятість
12.	Розвиток системи освіти	Реконструкція сектору освіти II
13.	Модернізація системи охорони здоров'я	Важливі медичні послуги
14.	Розвиток систем культури та спорту	---
15.	Забезпечення макрофінансової стабільності	---

Ще однією перевагою Плану відновлення є обґрунтоване визначення екстрених дій та відповідна оцінка потреб у фінансуванні на 2022 рік. Окрім забезпечення першочергових військових потреб, Уряд виділяє такі нагальні проекти: накопичення газових резервів у сховищах, усунення вузьких місць у залізничному, автомобільному та

дунайському шляхах експорту в/через ЄС, відновлення зруйнованої соціальної інфраструктури, залучення джерел фінансування державного бюджету, забезпечення критичного фінансування у воєнний час для МСП, надання сільськогосподарським виробникам недорогого фінансування та можливостей для зберігання продукції тощо [3, 4].

Дослідження показали, що істотними недоліками цієї програми є нечіткість і слабкість її компонентів. Насправді, мало що пропонується відносно тих заходів стимулювання, які застосовувалися до початку війни. Наприклад, залучення нових депозитів до банків чи зміцнення банківського капіталу, навряд чи, мотивуватиме банки до активного кредитування бізнесу.

Підсумовуючи вище викладене, варто зазначити, що окреслені проблеми та протиріччя національного Плану відновлення потребують широкого обговорення та врахування в процесі подальшого опрацювання плану для того, аби отримати до впровадження цілісний та якісно підготований документ.

Список використаних джерел

1. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання: веб-сайт. URL: <https://www.prostir.ua/?news=ekonomika-vijny-ta-povojennyj-ekonomichnyj-rozvytok-ukrajiny-problemy-priorytety-zavdannya>
2. Данилишин Б. Поствоєнна економіка переможця: веб-сайт. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/postvojenna-ekonomika-peremozhetsja.html>
3. Богдан Т. План відновлення України: сильні та слабкі сторони: веб-сайт. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.html
4. 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України: веб-сайт. URL: https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pislya.html

Александрова В.О., студентка,
Богів П.Є., здобувач наукового степеня доктора філософії,
Науковий керівник: к.е.н., доцент **Сташишин А.В.**,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ ТА ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ЗАСОБИ ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Війна із зовнішнім агресором – це завжди боротьба за політичну та економічну незалежність країни. Враховуючи невизначеність війни в Україні, відновлення національних компаній та інвестицій є запорукою економічної стабільності держави та її здатності ефективно протистояти агресору.

З початку війни Україна була в центрі уваги цілого світу. І хоча Збройні сили завойовують нашу землю, підприємства повинні зберігати власний фронт, мобілізуючи спільноту міжнародних справ. Малі та середні підприємства є основою економіки України, створюючи 60% ВВП, що забезпечує 79% робочих місць. Це соціально-економічна основа, без якої інноваційна економіка не може розвиватися.

Для підтримки бізнесу в Україні під час війни уряд випустив декілька програм: податкові пільги (звільнення від сплати ЄСВ; звільнення від виплат екологічних та земельних податків на період війни для підприємств, які розташовані у зоні бойових дій); скасування перевірок щодо податків для бізнесу тощо. Крім вже запроваджених заходів важливим елементом ефективною підтримки та відбудови бізнесу в Україні є світовий досвід країн в умовах форс-мажорних обставин, зокрема:

1. Розширення доступу до капіталу для підприємств через взаємодію між урядом країни та міжнародними кредитними організаціями; співпрацю приватних підприємств країни, інституційних інвесторів, комерційних банків;

2. Розширення доступу підприємств до програм навчальної та консультативної підтримки [1]. Адаптація світового досвіду підтримки бізнесу до сучасної української реальності буде сприяти повоєнному відновленню та довгостроковому розвитку економіки України.

Також, задля заохочення бізнесу варто розробити мобілізаційно-партнерські завдання – бізнес має стати державним партнером на шляху до перемоги. Особлива увага повинна бути приділена експортно-орієнтованому бізнесу задля підвищення експорту, зростання валютних надходжень до України. Для стимулювання економіки під час війни, необхідно реформувати податкову систему з метою спрощення всіх економічно важливих процедур. Багато в цьому контексті вже зроблено, завдяки ініціативам Президента, Уряду та НБУ. Окрім того, важливим є максимальна цифровізація процесів та залучення електронних сервісів. **Надзвичайно важливим завданням є залучення до роботи максимальної кількості працездатного населення.** На сьогоднішній час, значна кількість громадян, які не служать в ЗСУ або ТРО, займаються волонтерством або є внутрішньо переміщеними особами без місця роботи. Усі ці люди можуть сьогодні працювати на економіку країни – для цього потрібно проводити активну мобілізаційну кампанію на зразок запису до ТРО. У цьому контексті дуже важливо підкреслити, що українці мають долучатися до робочого процесу, не звертаючи уваги на свою кваліфікацію чи освіту [5].

У той же час, треба уникати створення монополістичних приватних компаній на основі угод державно-приватного співробітництва, тому що це лише посилить олігархів, або створить нових з числа бізнесменів, близьких до влади. Крім активної діяльності отримання фінансової допомоги від міжнародних інституцій та держав, потрібно активно використовувати інструмент воєнних бондів, дозволяючи інвестувати у них закордонним юридичним та фізичним особам. Пріоритет тим підприємствам, які зможуть забезпечити обороноздатність, необхідні для роботи критичної інфраструктури та продовольчої безпеки, а також невеликим виробництвам.

Особливу увагу слід приділити малому і середньому бізнесу та підготувати спеціальний пакет з кредитування, субсидій та податкових стимулів. Невеликі компанії є більш гнучкими та швидше реагують на зміну умов, їх легше евакуювати, а також створити логістичні ланцюжки. Доцільно запровадити єдиний спосіб отримання бюджетної допомоги цільовим групам підприємств (наприклад переміщеним,

новоствореним), яка буде фінансуватися за рахунок розміщення державних цільових військових облігацій чи спеціального фонду міжнародної допомоги на відновлення країни. Ці форми співпраці будуть корисними і після закінчення бойових дій в контексті відновлення інфраструктурних об'єктів, коли будуть функціонувати фінансові ринки [5].

Крім цього, важливими є стартапи для відбудови економіки. Їх головним завданням є пошук здатних до масштабування бізнес-ідей, орієнтація на розширення ринків. Малий бізнес спрямований на самостійну організованість, працюючи на місцевих чи регіональних ринках, з першого дня приносячи прибутки. Спільним для таких підприємств є проблема інвестиційних ресурсів на етапі становлення. Стартапи - це досить ефективний засіб збереження економіки та її майбутнього розквіту шляхом реалізації новітніх ідей та розвитку малого та середнього бізнесу. Інноваційні проекти, які щодня генерують сотні нових та революційних ідей, забезпечують великі прибутки (за умови їх успішної реалізації) та задають тенденції розвитку бізнесу. В Україні є декілька успішних стартапів, які допомагають боротися з окупантами на усіх фронтах та підтримувати економічну стійкість:

- Play for Ukraine. Граючи в онлайн-ігри можна блокувати сайти ворога. Цей стартап допомагає українській армії боротися з агресором, тим самим залучаючи українців до безпечної допомоги [3]

- Tech Startup school - створюють самохідні мобільні установки для потреб військових з метою розвідки. Вони керуються дистанційно з пультів, і це дозволяє вчасно виявити противника, спостерігати за його діями, розвідувати місцевість, здійснювати пошук із застосуванням засобів радіолокаційної, оптико-електронної, звукової, геофізичної розвідки.

За попередніми даними, для відбудови України після війни необхідно щонайменше 565 млрд. доларів [4]. Тому саме підприємницька ініціатива, інноваційні стартапи будуть відігравати значну роль у відновленні економіки нашої держави.

Отже, враховуючи важкі умови, у яких живе Україна під час війни, важливо акцентувати увагу на можливостях відновлення повноцінного функціонування економіки держави. Важливу роль в

цьому процесі відіграють стартапи та бізнес. В умовах війни бізнес повинен стати пліч-о-пліч з державою для перемоги над ворогом, а держава має створити для цього всі необхідні умови. Тому, для забезпечення ефективного повоєнного відновлення та довгострокового зростання української економіки, частина міжнародної фінансової допомоги має бути спрямована на підтримку малого та середнього бізнесу в Україні.

Список використаних джерел

1. Economic's: Михайло Кухар про економіку воєнного стану. Ланет.TV. URL.: <http://https://www.youtube.com/watch?v=xadApzYUJrU> (дата звернення 04.11.2022).
2. Денис Шмигаль: Уряд сформував пакет рішень, які мають підтримати український бізнес під час війни : Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України, від 07 березня 2022 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-shmigal-uryad-sformuvav-paket-rishen-yakimayut-pidtrimati-ukrayinskij-biznes-pid-chas-vijni>
3. Дядюра А. Не стартапами єдиними, або Чому Україні слід закласти базовий фундамент малого бізнесу? URL: <https://lexinform.com.ua/v-ukraini/nestartapamy-yedynymy-abo-chomu-ukrayini-slid-zaklasty-bazovuj-fundament-maloglobiznesu/> (дата звернення 01.11.2022р.).
4. На відновлення України після війни наразі потрібно 565 млрд доларів. URL: https://zaxid.net/na_vidnovlennya_ukrayini_pislya_viyni_narazi_potribno_565_mlrd_dolariv__shmigal_n1538519 (дата звернення 07.11.2022р.)
5. Шляхи підтримки малого та середнього бізнесу: світовий досвід для України. URL: https://lb.ua/blog/hanna_yatsenko/522440_shlyahi_pidtrimki_malogo_sered_nogo.html

Бацман І.В., студентка,
Науковий керівник: д.е.н., професор **Ситник Н.С.**,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

НАПРЯМКИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

На даний час Україна перебуває в дуже складній ситуації. Через збройну агресію країни-окупанта Україна зазнає непоправних втрат усіх сфер діяльності, в тому числі значних збитків економіки.

З кожним днем спостерігаються нові пошкодження виробничих, соціальних та інфраструктурних об'єктів, житла і неможливо передбачити, які ще руйнування будуть надалі. Люди змушені емігрувати на більш безпечні території та отримувати захист від інших держав, що негативно впливає на економіку нашої країни, адже громадяни не мають можливості споживати і виробляти продукти і послуги, сплачувати податки тощо. Компанії, які здійснювали свою діяльність на території України змушені зупинити виробництво внаслідок фінансових витрат та високих ризиків, а як наслідок зростає рівень безробіття. Державний бюджет України виснажується через потребу державного фінансування соціальних виплат для населення та фінансування збройних сил України.

Тому органи влади повинні швидко реагувати на подібні виклики за допомогою економічних стимулів та державної підтримки.

Наразі держава робить певні заходи для стабілізації економіки в умовах воєнного стану, зокрема прийнято законодавчі зміни для підтримки вітчизняного бізнесу та відновлення економіки, насамперед до них відноситься:

- зниження податкового навантаження;
- спрощення і поліпшення податкових правил на період дії воєнного стану;
- скасовано багато перевірок і дозвільних документів;
- вжито дії для переходу економіки до першочергового забезпечення обороноздатності держави та соціального захисту громадян;

- запущено програму щодо тимчасового переміщення підприємств з постраждалих регіонів (релокація);
- спрямовану на збереження виробничого і трудового потенціалу;
- перезапуску наявних дієздатних потужностей і створення нових робочих місць [1].

Варто також враховувати всі зміни та думати про майбутнє нашої країни та відповідно публічно акцентувати бачення влади щодо етапів її відновлення, довгострокових шляхів розвитку та гармонізації з курсом європейської інтеграції. Все це потребує формування чіткої концепції щодо відбудови України і відновлення вітчизняної економіки та розроблення стратегічного плану з реалізації такої концепції. При підготовці таких документів належить врахувати найкращі історичні зразки планів розвитку економік у повоєнний час, опрацювати дослідження щодо трансформації економіки від сировинної до високотехнологічної, залучивши широке коло провідних вітчизняних і міжнародних експертів, громадських діячів, науковців і політиків [1].

Верховна Рада України 19 жовтня 2022 року прийняла у другому читанні проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» щодо створення фонду ліквідації наслідків збройної агресії [2].

Законом передбачено спрямування коштів фонду ліквідації наслідків збройної агресії у складі спеціального фонду державного бюджету, зокрема, на: будівництво, капремонт громадських будівель (які були зруйновані або пошкоджені внаслідок збройної агресії росії) і захисних споруд цивільного захисту; будівництво, реконструкцію, капремонт об'єктів критичної інфраструктури, пов'язаних з наданням послуг водо-, тепло-, електро- і газопостачання; розроблення проектно-кошторисної документації для об'єктів, зруйнованих внаслідок збройної агресії росії; закупівлю шкільних автобусів, спецтранспорту для закладів охорони здоров'я та комунальних підприємств з благоустрою територій; придбання житлових приміщень для громадян України, відповідні об'єкти нерухомого майна яких знищено; закупівлю медичного обладнання та устаткування для закладів охорони здоров'я, які постраждали від воєнних дій; закупівлю

комп'ютерного та мультимедійного обладнання (яке було знищено, пошкоджено або викрадено) для закладів освіти, що знаходяться на територіях, які постраждали внаслідок збройної агресії [2].

За оцінками Національного банку, економіка поступово відновлюватиметься, однак національний ВВП України скоротиться у 2022 році на 25-35%, таким чином недоотримання коштів сягне позначки від 1,3 до 1,9 трильйонів гривень – значно більше, ніж річний довоєнний державний бюджет [3].

Скорочення ВВП України очікується за усіма складовими. Зокрема, приватне споживання знизиться, зважаючи на вимушений виїзд багатьох громадян з країни, зростання рівня безробіття, зменшення доходів та економію на другорядних витратах. Через суттєву невизначеність та високі ризики значно скоротиться й інвестиційна активність.

Порівнюючи із довоєнним періодом, через зменшення споживання та інвестицій іде скорочення імпорту. Також зазнає втрат і експорт продукції, що зумовлено припинення діяльності підприємств, зменшення посівних площ та проблеми із ефективним проведенням сільськогосподарських робіт, що спричинені воєнними діями, блокадою морських портів, проблемами із наявності пального та добрив. Проте дієздатні підприємства зберігають запаси продукції на складах для подальшого їх експорту, коли буде можливість це зробити.

Для відновлення та розвитку економіки, після закінчення війни, Україна має пройти досить складний шлях, тому що завдання, які стоять перед країною несуть собою великий об'єм роботи та вирішуватимуться в умовах дефіциту ресурсів. Щоб справитися із економічними проблемами та відновити державу потрібна допомога світової спільноти. Варто у повоєнний період, в першу чергу, здійснити пошук та залучення різних ресурсів, які будуть використані, аби відновити економіку, створити нові виробничі та науково-освітні потужності. Всі ці завдання лежатимуть перед владою, громадськими організаціями, волонтерами та іншими учасниками суспільних процесів і завдяки їхній роботі це допоможе вивести економіку країну на новий рівень.

Групою незалежних міжнародних і вітчизняних експертів викладено своє бачення плану відбудови України, що надає

можливість модернізувати країну та забезпечити її майбутнє. Дане дослідження базується на досвіді повоєнного відновлення (план Маршалла, об'єднання Німеччини, реконструкція Іраку, Афганістану) та досвіді відновлення після стихійних лих, проте більш конкретні кроки з відновлення можуть бути розроблені тоді, коли буде більше інформації про результати війни. До принципів міжнародної допомоги для відбудови України можна віднести:

- Україна рухається до вступу до Євросоюзу. В рамках програми Україна має відбудовувати свої інституції та інфраструктуру таким чином, щоб стати повноправним членом ЄС;

- Україна є "власником" програми реконструкції (відбудова має проводитися в інтересах України та її громадян, а не донорів);

- допомога в надходженні іноземного капіталу і технологій (відбудова виробничих потужностей, житла, шкіл, лікарень має відбуватися з урахуванням передових технологій);

- допомога має переважно надаватися у вигляді грантів, а не кредитів (нерозумно навантажувати зруйновану війною країну додатковими боргами);

- відбудова має виходити з принципу майбутнього без вуглецевого сліду (відбудову потрібно проводити з використанням новітніх технологій, з мінімальною залежністю від викопного палива, проекти будівель чи інфраструктури мають враховувати енергоефективність) [4].

Щоб відновити економіку та зменшити ризики варто виокремити орієнтовні галузеві напрями програми післявоєнної відбудови економіки, до яких можуть відноситися:

- відновлення безпечного середовища для виробничої діяльності та проживання людей (розмінування та обеззараження територій, утилізація боєприпасів тощо);

- першочергова гуманітарна допомога (надання притулку, продовольства, медикаментів і медичних послуг, палива);

- відбудова критичної інфраструктури (транспортні шляхи, водопостачання, електромережі, тепломережі);

- відбудова виробничих об'єктів, сприяння залученню іноземних інвестицій і сучасних промислових технологій;

- відбудова житлового фонду та соціальної інфраструктури (медичні, освітні, реабілітаційні заклади, а також соціальні послуги);
- технічна допомога на посилення спроможності органів влади реалізовувати проекти відбудови країни, підтримку розвитку громадянського суспільства, інституційні реформи, посилення верховенства права;
- розв'язання проблеми боргового навантаження (отримати достатні обсяги дешевого рефінансування боргу або здійснити його реструктуризацію);
- посилення обороноздатності країни, розвиток вітчизняного воєнно-промислового комплексу [5].

Досвід країн, що пережили війну, показує, що ефективне економічне відновлення неможливе без затвердження попередніх політичних рішень на законодавчому рівні, що базуватимуться на національному патріотизмі щодо ідентифікації необхідної моделі розвитку, геополітичній доцільності та відстоюванні національних інтересів країни. В Україні для відновлення економіки необхідно реалізувати наступні послідовні етапи та заходи:

- створення та реалізація стратегії відновлення та розвитку територій, які перебували під окупацією або були пошкоджені в результаті ракетних обстрілів;
- забезпечення зайнятості населення, підвищення ефективності та продуктивності праці;
- відновлення зруйнованої інфраструктури;
- відновлення та контроль за ринком нерухомості;
- підтримку цінової стабільності та зміцнення національної валюти;
- запобігання корупції та розробка економічних заходів боротьби з нею;
- розробка оптимальної соціальної політики та її дотримання;
- забезпечення стійких напрямів для зростання доходів населення та споживання;
- підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів та послуг на зовнішніх ринках, та підтримка галузей з боку держави.

Підсумовуючи можна виділити, що описанні вище проблеми та подальші напрямки дій відновлення економіки та країни загалом,

потребують широкого обговорення та змін в процесі подальшого опрацювання. Тоді це мінімізує ризики та допоможе якнайшвидше повернутися до попереднього мирного життя одразу ж після перемоги нашої країни.

Список використаних джерел

1. Комітет з питань бюджету підтримує розпочату владою роботу щодо підготовки плану відбудови України. *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221919.html> (дата звернення: 03.11.2022).
2. Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2022 рік": Закон України від 18.10.2022 р. *Верховна Рада України*. 2022. 19 жовтня.
3. Коментар Національного банку про поточний стан та перспективи економіки України. *Національний Банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalno-banku-pro-potochniy-stand-ta-perspektivi-ekonomiki-ukrayini>
4. Шанс на краще життя: яким може бути план відбудови України. *Економічна правда* : веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/11/685537/> (дата звернення: 03.11.2022).
5. Поствоєнна економіка переможця. *ZN,UA* : веб-сайт. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/postvojen-na-ekonomika-peremozhtsja.html> (дата звернення: 03.11.2022).
6. Фінансовий менеджмент: навчальний посібник / [Ситник Н.С., Сташишин А.В., Гукалюк А.Ф., Західна О.Р., Сич О.А., Шушкова Ю.В.] ; за заг. ред. Н. С. Ситник.-Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. – 845 с. <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/Finansovyy-menedzhment-dodatky-2.pdf>

Голич М.І., студентка,
Науковий керівник: к.політ.н. Подвірна Н.С.,
Львівський національний університет імені Івана
Франка,
Україна

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

Криза є однією з форм розвитку економіки, адже під час такої проблеми усуваються застарілі техніка і технологія, організація виробництва і праці, відкривається простір для зростання й утвердження нового. Але одночасно з подоланням віджитого звісно ж виникає спад виробництва, зростає безробіття, знижуються доходи населення, і це негативно позначається на умовах життя людей.

На час проголошення Акту про незалежність, Україна володіла всім необхідним (загальним обсягом природних ресурсів, науковим та виробничим потенціалом, високоякісними трудовими ресурсами) для перетворення в одну з високорозвинених багатих держав світу.

Україна пройшла великий шлях долаючи кризи, враховуючи останні події, війна росії проти України завдала масштабних збитків українській економіці.

Вартість відбудови України та її економіки сягає понад 349 мільярдів доларів США. Про це ідеться у новому звіті, підготовленому Світовим банком, Єврокомісією та українським урядом. За понад вісім місяців від початку вторгнення росії, Україна зазнала значних руйнувань. Сумним є той факт, що наслідки вторгнення відчуватимуться упродовж кількох поколінь, бо багато втратили найрідніших, було розділено й переміщено сім'ї, порушено розвиток людського потенціалу, знищено культурну спадщину, а позитивна траєкторія розвитку економіки й рівня бідності змінилася до негативної [1].

У першу чергу, прямі збитки були завдані житловому комплексу, транспорту, торгівлі та промисловості України, і вони сягають понад 97 мільярдів доларів США. А збитки, які спричинені порушенням економічних потоків та ланцюгів виробництва, оцінюються у 252 мільярди доларів. Дані дослідження звертають увагу на масштаби викликів, з якими Україна стикається, намагаючись

відновити свою економіку та водночас давати відсіч російській агресії, яка не припиняється.

Оцінки збитків України у війні, зроблені Світовим банком, було оприлюднено одночасно з даними Держстату, згідно з якими у другому кварталі поточного року ВВП України впав на 37 відсотків у порівнянні з другим кварталом минулого року [2].

У доповіді Світового банку підкреслюється, що попри критичну важливість поетапного підходу до реконструкції протягом кількох років у короткостроковій перспективі Україна потребує щонайменше 105 мільярдів доларів для відновлення соціальної інфраструктури, зокрема, шкіл та лікарень, відновлення транспортних зв'язків та підготовки до можливої нестачі енергії цієї зими [1].

Цінним є продовження України отримувати підтримку міжнародної спільноти для забезпечення щоденних оперативних витрат, незважаючи на інфляційний тиск та енергетичну кризу, яка спричинила економічні проблеми в усьому світі, уряди різних країн об'єдналися для підтримки України.

Важливо розпочинати процес відбудови країни тепер, незважаючи на те, що війна ще триває, адже відновлення й реконструкція коштуватимуть набагато дорожче, якщо допустити руйнування закладів, що надають послуги.

Хочу зазначити, що корупційна складова бюджету за різними оцінками складає від 20 до 40%. У будь-якому випадку, відмова від неї дозволяє створити профіцитний бюджет, яка має бути ліквідована шляхом вжиття таких заходів [3]:

- запровадити ефективне антикорупційне законодавство;
- запровадити максимальні покарання за економічні злочини, корупцію та завдання збитків державі в особливо великих розмірах;
- забезпечити прозорість бюджетного процесу, проведення державних закупівель на умовах реальної конкуренції, громадський контроль за використанням бюджетних коштів;
- обмежити можливості «ручного» розподілу бюджетних коштів, галузевих та регіональних дотацій;
- легалізувати лобістську діяльність.

Стратегічною умовою виходу України з нинішньої кризи є підтримка українського виробника та розвиток внутрішнього ринку і попиту. З цієї точки зору необхідно оцінювати усі рекомендації МВФ.

Уряд має вживати додаткових заходів для подолання бюджетного дефіциту шляхом детінізації економіки та стимулювання бізнесу [4, с. 327-335]:

- спростити умови для самозайнятості та розвитку малого бізнесу;
- сприяти виробництву конкурентної національної продукції;
- зменшити податкове навантаження на заробітну плату;
- розпочати перехід до накопичувальної пенсійної системи, яка спонукатиме працівників робити більші пенсійні внески;
- спростити адміністрування податків та ліквідувати корупційні схеми в адмініструванні ПДВ;
- спростити дозвільну систему для ведення бізнесу, мінімізувати можливості тиску податкових та контролюючих органів на бізнес.

Обмежувальні та дисциплінарні заходи:

- ліквідувати офшорні і трансфертні схеми уникнення оподаткування, укласти міжнародні угоди про обмін податковою інформацією із країнами, які належать до офшорних зон;
- збільшити обсяги безготівкових розрахунків;
- ліквідувати приватні монополії, якщо їхня частка на національному або регіональному ринку перевищує 25%;
- забезпечити невідворотність покарання за ухилення від сплати податків;
- забезпечити проведення держзакупівель на умовах реальної конкуренції та громадський контроль за використанням бюджетних коштів.

Для недопущення зловживань монопольним становищем необхідно:

- посилити антимонопольне законодавства та ефективність дій регулятора;
- контролювати дотримання вимог антикорупційного законодавства менеджментом стратегічно важливих підприємств.

Надзвичайним викликам має відповідати надзвичайна політика та надзвичайна підтримка з боку міжнародних партнерів України. Уряд має мобілізувати більше ресурсів для покращення свого фіскального становища, щоб країна могла фінансувати величезні військові видатки та забезпечувати основні державні видатки в зруйнованій війною економіці. Фіскальний дефіцит становить близько 5 млрд дол на місяць, або біля 30% довоєнного місячного ВВП.

Метою повинно стати збільшення податкових надходжень до бюджету. Наприклад, шляхом закриття лазівок, запровадження нових податків, підвищення податкових ставок, трансформації податків на більш прогресивні [5].

Дефіцит, що залишився, має фінансуватися переважно за рахунок немонетарних засобів, за рахунок зовнішньої допомоги, та якщо цього не достатньо – коштом випущених облігацій внутрішньої державної позики.

Міністерству фінансів слід пропонувати облігації в усьому діапазоні кривої дохідності за ставками, наближеними до ринкових, з набагато меншим опором на сеньйораж, тобто "друк" коштів Національним банком.

Контроль і підвищення ефективності невійськових витрат є критично важливими для підтримки стабільності державних фінансів.

Хочу підкреслити, що іноземна військова допомога залишається життєво необхідною, але союзники України повинні суттєво збільшити обсяги економічної допомоги та прискорити її надходження, щоб послабити бюджетні обмеження України та забезпечити вирішення внутрішніх і зовнішніх економічних дисбалансів у короткостроковій перспективі.

Щоб уникнути економічної катастрофи, союзники України повинні переказати більші суми допомоги, також, слід розширити базу донорів, включивши в неї не лише уряди, але й корпоративний сектор, неурядові організації, а також бізнес, який суттєво допомагає Україні.

Велика залежність від друкування грошей для фінансування державного дефіциту була неминучою на початку війни, але якщо нинішня залежність від грошового фінансування збережеться, інфляція, яка вже перевищує 20%, може легко зрости значно вище [6].

Метою має бути відносно низька інфляція. У час національної мобілізації основна відповідальність за досягнення цінової стабільності лягає на фінансові органи, які можуть сильно вплинути на інфляцію за допомогою інструментів, які вони обирають для залучення ресурсів із внутрішнього приватного сектора.

Уряд має прагнути наростити національні заощадження, а не покладатися на монетарне фінансування центрального банку. Разом із фінансовими органами центральний банк має запровадити гнучку систему для підтримки макроекономічної стабільності. Кероване плавання обмінного курсу відповідає цій меті.

Варто реагувати на зовнішні дисбаланси з поєднанням суворого контролю за відпливом капіталу, обмежень на імпорт і певної гнучкості обмінного курсу. Йдеться, наприклад, про вищі податки на імпорт і обов'язковий перелік критично важливого імпорту. Перелічене є необхідним, аби уникнути загрози внутрішній макроекономічній стабільності з боку величезних фінансових потреб. За умови радикального обмеження вибору для потенційних інвестицій, жорсткіший контроль над капіталом також допоможе уряду мобілізувати більше ресурсів на внутрішньому ринку капіталу за нижчою ціною. Важливим також є повне припинення виплат зовнішнього боргу [6].

Необхідно забезпечити економічно ефективні рішення, які не перевантажуватимуть спроможність держави, не загострюючи існуючі проблеми (наприклад, корупцію) або заохочуючи неоподатковувану діяльність на чорному ринку. Даний елемент є критичним, адже війна є масовим потрясінням перерозподілу. Економіка сходу України значною мірою зруйнована, адже одні з найбільших металургійних заводів були в Маріуполі, тоді як захід країни постраждав менше.

Велика різниця існує також між секторами виробництва. Наприклад, російські ракети знищили всі великі нафтопереробні заводи, але ІТ-сектор залишається сильним. Внаслідок російського вторгнення економічна діяльність в низці секторів і регіонах України наразі практично відсутня. Вивільнені ресурси мають бути використані всюди, і урядова політика має сприяти цьому широкомасштабному перерозподілу [7].

Не зважаючи на нашу героїчну боротьбу, перед Україною також все ще стоїть незліченна кількість викликів, які потрібно подолати. Ми маємо змінити систему управління держави, що не вдалось зробити у 1991, 2004 та 2014 роках. Ми маємо створити потужну економіку, маємо стати повноцінним стратегічним гравцем на геополітичній арені, тому що за роки незалежності ми так і не стали суб'єктом міжнародних відносин.

Так, ми зробили важливий ціннісний вибір, але не створили механізми, які дають рухатись державі вперед. Зараз перед нами відкрито багато можливостей. Але, поки що шлях лише один: зробити рішучий стрибок у економіку 21 сторіччя, створити чітку стратегію зовнішньої політики і все ж таки – перемогти цю війну.

Список використаних джерел

1. Салліван А. Як війна вплинула на економіку України [Електронний ресурс] / Артур Салліван. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dw.com/uk/ak-vijna-vplinula-na-ekonomiku-ukraini/a-63093916>.IMF
2. International Monetary Fund [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.imf.org/en/Countries>
3. Тіньова економіка в Україні [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://cutt.ly/HFrSKsJ>
4. Мунько А.Ю., Трещов М.М. Україна в світі: соціально-економічний вимір. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Дніпро : ДДУВС, 2020. № 2. С. 327 – 335
5. Довоєнні податки та мита повертаються. Які пільги хоче порізати уряд і чому? [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/05/31/687634/>
6. Тривала війна стає все більш вірогідною. Яка економічна політика потрібна Україні? [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/08/14/690382/>
7. Які підприємства найбільше постраждали від російських окупантів. Список активів [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/08/14/690382/>

Головач М.Ю., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА ЙОГО ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННИХ РЕАЛІЙ ТА В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Без побудови країни з розвинутою економікою, спроможною задовольнити соціальні та матеріальні потреби її громадян не відбудеться становлення української державності як європейської країни. Адже економічні інтереси є частиною національних інтересів держави. Після перемоги над ворогом на полі бою, Україні необхідно буде його перемогти і на економічному фронті. Оскільки, від моменту незалежності і до тепер Росія всіляко намагається притиснути незалежність української економіки. Це зокрема демонструється і розвитком ринку цінних паперів в Україні.

Історія українського ринку цінних паперів тягнеться з моменту прийняття Закону України «Про цінні папери і фондову біржу» та Закону України «Про господарські товариства». Цей період можна віднести до умовного створення ринку цінних паперів в Україні (1991 – 1994 роки). Наступним етапом було становлення державних регуляторів ринку цінних паперів в Україні в період 1995 – 2000 років. Третім етапом варто виділити період росту та досягнення свого пікового об'єму в проміжку 2001 – 2007 рік. І останнім етапом, наразі, є його стагнація, яка розпочалась з поглинання іноземним капіталом (з 2008 року по теперішній час).

Окрім стагнації, ще однією проблемою ринку цінних паперів є те, що більшість угод щодо цінних паперів укладається поза біржою. Це свідчить про наявність неорганізованого ринку цінних паперів, який, до слова, є більшим ніж організований ринок цінних паперів. Така обставина абсолютно відсутня в країнах Східної Європи, які мають набагато розвинутіші економіки в порівнянні з Україною. Окрім того, така ситуація породжує ряд проблем: відсутність механізму встановлення справедливої ціни, відсутність прав дрібних акціонерів

щодо продажу акцій за ринковими цінами, виникнення тінювих схем реалізації цінних паперів.

Така ситуація породжує слабку оцінку іноземним інвестором показників українського ринку цінних паперів. І, як наслідок, нерезиденти за часту проводили тільки спекулятивні короткострокові операції (купівля-продаж облігацій внутрішньої державної позики), які пагубно впливають на фінансову безпеку держави. До цього додаються політичні суперечки, відсутність єдиного напрямку в державній політиці, розв'язана агресивна війна Росією з 2014 року. Ці всі обставини не дають потенційному інвестору розглянути український ринок цінних паперів як стабільне та перспективне місце для вкладення довгострокових активів.

Після перемоги над окупантом державному апарату України необхідно буде привернути значну увагу на регулюванні ринку цінних паперів так, щоб відбулось зосередження цінних паперів саме на організованому ринку, оскільки це сприятиме його розвитку та забезпеченню фінансової безпеки ринку цінних паперів. Важливо підкреслити, що прозорий та ліквідний ринок цінних паперів є інвестиційно привабливим, а це збільшує зростання обсягу угод з цінними паперами, що в свою чергу дає додаткові надходження до державного бюджету.

З досвіду роботи ринків цінних паперів розвинених економік, показником успішної інвестиції на ринку цінних паперів є проходження емітентом процедури лістингу. В Україні була відсутня прозора законодавча база для регулювання діяльності акціонерних товариств аж до 2008 року. Проте, 17 вересня 2008 року було прийнято Закон України «Про акціонерні товариства», який, зокрема, встановлював вимогу до акціонерних товариств про проходження процедури лістингу та перебування в біржовому реєстрі на одній фондовій біржі. Враховуючи все це, 2008 рік можна однозначно назвати моментом розбудови ринку цінних паперів. Чому важливо на це звертати увагу. До прийняття згаданого закону, акції були лише інструментом поділу капіталу. Окрім того, проходження процедури лістингу дуже ускладнює ведення чорнової фінансової звітності, що в свою чергу робить більш прозорим інформацію про компанію і як наслідок це може слугувати позитивним сигналом для інвестора про

перспективність або не перспективність акцій. Ці та інші зміни, такі як відкритий продаж невеликих пакетів акцій, виплата дивідендів є позитивними зрушеннями, які необхідні Україні.

Зараз варто згадати про не менш важливий елемент здорового ринку цінних паперів, а саме організаторів торгів. Адже вони втілюють функції ринку, основною з яких є формування ціни на вільний капітал. В Україні діє достатня кількість фондових бірж, проте лише 2 є основними, які займають більше 90% всього ринку - Фондова біржа «ПФТС» та Фондова біржа «Перспектива». Цікавою є історія біржі ПФТС. До 2008 року вона була реально єдиним організатором торгів на ринку цінних паперів в Україні. Саме це, мабуть, привернуло увагу Московської міжбанківської валютної біржі, яка в грудні 2009 року придбала 51% акцій біржі ПФТС²⁹. На щастя, станом на зараз найбільшим пакетом акцій даної біржі володіє не окупантська компанія, а Китайська товарна біржа Bohai Commodity Exchange (BOCE, Гонконг) (BOCE - найбільша спотова товарна біржа Китаю)³⁰.

Збільшення конкуренції, поява сильних гравців на український ринок цінних паперів сприятиме зменшенню ціни на послуги біржі, створенню зрозумілих та застосовних правил гри. Проте, зі сторони держави не можна буде допускати безконтрольного проникнення іноземного капіталу (особливо ворожого, як це відбулось в 2009 році), оскільки такі дії, при всьому потенціалі, призведуть до того, що Український ринок цінних паперів і надалі залишиться аутсайдером.

Що ж до глобального післявоєнного відновлення України варто зазначити, що влада та економісти в пошуках моделі «Плану Маршала для України». Проте, створюючи такий план необхідно враховувати політичні, культурні, економічні особливості України. Звісно, що досвід країн, які через це пройшли корисний, але не визначальний. Історія знає багато прикладів післявоєнного відновлення країн. Після завершення Другої світової війни сталося

²⁹ Московська валютна біржа купила найбільшу фондову біржу України. Режим доступу: https://vgolos.ua/news/moskovska-valyutna-birzha-kupyla-najbilshu-fondovu-birzhu-ukrayiny_54785.html

³⁰ Китайська товарна біржа Bohai Commodity Exchange придбала пакет акцій АТ "Фондова біржа ПФТС" у розмірі 49,9% статутного капіталу. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2855114-kitajci-kupili-50-ukrainskoi-fondovoi-birzi.html>

близько тридцяти повномасштабних війн та більше двох сотень локальних військових конфліктів³¹. Кожному прикладу відновлення можна повчитись, але кожна ситуація була унікальною та залежала від трудових та природних ресурсів, геополітичних факторів, економічних та соціальних обставин³². Проте, їх всіх об'єднувала зовнішня підтримка та можливість вчасно та правильно використати надані можливості.

Президент України Володимир Зеленський заявив про необхідність виробити чітке розуміння сталого розвитку економіки після війни, назвавши при цьому низку пріоритетів:

- комфортне та вільне середовище з точки зору податків та адміністративних умов для малого та середнього бізнесу;
- цифровізація, безпека, судова, антикорупційна та інші реформи.

На його думку, йдеться не лише про обсяг роботи, а й про переосмислення того, як розвиватиметься країна надалі, які галузі можуть стати основою зростання після війни, які рішення та ресурси необхідні для того, щоб збільшити рівень переробки в Україні та «не торгувати сировиною, як це було раніше». «Гроші – це не фундамент для розвитку країни. Ідеї, люди – ось фундамент», – наголосив він³³.

Такі заяви Президента означають, що вже зараз має почати створюватись стратегія розвитку України в економічному плані в післявоєнній перспективі. Ця стратегія має орієнтуватись на лібералізацію та дерегуляцію законодавства, усунення накопичених за роки незалежності монополій. Зокрема експерти з цього приводу вказують: «Після закінчення війни можливостей для будь-якого бізнесу буде багато. Дуже важливо, щоб Україна мала орієнтир на розвиток країни через підтримку малого бізнесу, бо якщо фокус буде,

³¹ ua Дорослий погляд на світ. 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України, Ярослав Железняк[Електронний Ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/ENzRI8Q>.

³² Зайцева Л.М. Оцінка сталості розвитку економіки регіону // Управління сучасним містом. – 2001. – № 1-3(1). – С. 31-36, Петкова Л.О. Економічне зростання в Україні: регіональний вимір. – Черкаси: ЧДТУ, 20094. – 271 с.

³³ Ukraïner – Як відбудувати країну після війни. Володимир Зеленський. Режим доступу: <https://ukrainer.net/vidbudova/>

на великі корпорації та монополістів, то повернути українців із за кордону, буде вкрай важко»³⁴.

Звісно, що Україна після закінчення війни з Росією не зможе претендувати на світове економічне лідерство, а ринок цінних паперів не почне рости на фоні воєнних дій на території України. Навпаки, національна економіка потребуватиме значних зовнішніх надходжень для її відновлення, проте саме ринок цінних паперів і рішення прийняті регулятором будуть відігравати значну роль в ефективності їх залучення та використання.

Саме від поміркованості рішень регулятора, їх передбачуваності та зрозумілості, вчасності, належного балансу між стимулюючими та обмежувальними заходами буде залежати залучення фінансових ресурсів для підтримки та відновлення національної економіки та інфраструктури. Нажаль, фондовий ринок стикнувся з не завжди обґрунтованими та жорсткими обмеженнями щодо інструментарію та діяльності в цілому. Ринок цінних паперів Росії зараз знищують санкції, а в Україні йому завдає шкоди діяльність національного регулятора.

Регуляторна політика в частині обмежувальних заходів позбавляє учасників можливості належно функціонувати, залучати та використовувати інвестиції, допомагати державі в умовах війни. Для зовнішнього інвестора інвестиції через цінні папери є більш звичними. Тому якнайшвидше необхідно розблокувати ринки цінних паперів та не контрастувати в економічному патріотизмі з позицією Президента України та Кабінету Міністрів України.

На останок варто зазначити, що навіть за найбільш сприятливих умов, весь державний апарат маючи всі інструменти для зростання економіки має їх перш за все ефективно використати. Оскільки ефективність цих дій прямо визначить, чи країна досягне успіхів, чи приєднається до ряду країн таких як Ірак та Афганістан.

³⁴ Електронний ресурс: Громадський простір. Ірина Куропась «Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання». Режим доступу: <http://surl.li/bzqbt>.

Гурей І.І.,
Національний університет «Львівська політехніка»,
Україна

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Впродовж останніх років багато підприємств України стикнулися з проблемою забезпечення належної економічної ефективності їх діяльності. Ця проблема особливо загострилася у періоди пандемії та широкомасштабних військових дій, які розпочалися на території України. Вирішення зазначеної проблеми потребує розроблення та реалізації комплексу організаційно-економічних та техніко-технологічних заходів, сприяння яким обов'язково повинні надавати органи державної влади та місцевого самоврядування.

Оскільки значна частина заходів з відбудови фінансово-економічної системи України у післявоєнний період матиме інвестиційний характер, важливу роль у процесі такої відбудови повинні зіграти формування та реалізація інвестиційного потенціалу суб'єктів господарювання.

Варто відзначити, що питання оцінювання, формування та реалізації інвестиційного потенціалу підприємств знаходиться у центрі уваги багатьох науковців. Вченими, зокрема, визначено сутність понять інвестиційного потенціалу [1] та інвестиційної привабливості підприємств [2], встановлено характерні риси інвестиційного потенціалу суб'єктів підприємництва [3], описано його теоретико-методичні основи [4]. Окрема увага у науковій літературі приділяється також і питанням формування інвестиційного потенціалу підприємств [5] та його подальшому розвитку [6], а також особливостям оцінювання цього потенціалу [7] та обґрунтуванню рішень, що впливають на його величину [8]. Окрім того, науковцями встановлено чинники, які визначають рівень інвестиційних можливостей підприємств. До цих чинників належать, зокрема, ризикованість інвестиційної діяльності, необхідність провадити широкомасштабні

програми з інноваційного оновлення техніко-технологічної бази суб'єктів господарювання [9] тощо.

Зазначимо, що вітчизняні підприємства часто не приділяють належної уваги інноваційній складовій свого розвитку [10]. Посилення цієї складової потребує, зокрема, розроблення та впровадження у діяльність підприємств науково обґрунтованих методичних підходів до оцінювання та подолання перешкод, які постають на шляху інноваційного розвитку економічних суб'єктів [11], зокрема на засадах модернізації виробництва [12].

Успішна реалізація завдань інноваційного розвитку залежить від утворення та функціонування ефективної системи управління процесом його інвестування. Результативність інноваційної діяльності підприємств визначається, насамперед, наявністю необхідних внутрішніх і зовнішніх джерел інвестування інновацій, можливістю їхньої мобілізації, зацікавленістю інвестора у підтримці інноваційного розвитку [13]. Виникає необхідність у поглибленні теоретичних засад і формуванні нових наукових підходів до інвестиційного забезпечення інновацій та розробки практичних основ для їх ефективної реалізації, що визначає актуальність даної проблематики та її практичну значущість.

Таким чином, інвестиційний потенціал підприємств може бути поділений на дві частини, а саме: потенціал інвестування у реалізацію заходів не інноваційного характеру (зокрема, у розширення обсягів виробництва традиційних видів продукції) та потенціал інвестування у реалізацію заходів з інноваційного розвитку підприємств (зокрема, у розроблення та впровадження інноваційних видів продукції та технологічних процесів).

Не дивлячись на значну кількість наукових праць, присвячених формуванню, оцінюванню та розвитку інвестиційного потенціалу суб'єктів підприємництва, питання ролі органів державної влади у реалізації інвестиційного потенціалу підприємств на теперішній час не є повністю вирішеним.

Очевидно, що державне регулювання процесу реалізації інвестиційного потенціалу підприємств повинно передбачати вплив на певні чинники цього потенціалу. Так, у праці [14] її автори виділяють п'ять груп таких чинників, а саме: фактори, які характеризують

організаційно-технічний рівень виробництва; фактори, які характеризують фінансовий стан підприємства; фактори, що зумовлені галузевими особливостями підприємства; фактори, що характеризують перспективи розвитку суб'єкта господарювання; фактори, що описують параметри продукції підприємства. При цьому чинники впливу на інвестиційний потенціал підприємства поділяються також на внутрішні (зокрема, до них належать фактори, які характеризують організаційно-технічний рівень виробництва) та зовнішні (для прикладу, до них належить еластичність попиту за ціною на продукцію підприємства). Окрім того, виділяються первинні та вторинні чинники впливу на величину інвестиційного потенціалу компаній. Перша група чинників справляє безпосередній вплив на цю величину (зокрема, це стосується факторів, що описують параметри продукції підприємства). Стосовно вторинних чинників, то вони впливають на інвестиційний потенціал підприємств опосередковано, тобто через дію первинних факторів. Зокрема, вторинними чинниками формування інвестиційного потенціалу підприємств є їхні галузеві особливості.

Розглядаючи чинники, які справляють вплив на процес реалізації інвестиційного потенціалу економічних суб'єктів, видається доцільним поділити ці чинники на ті, які сприяють зазначеному процесу, та ті, які йому перешкоджають. Стосовно другої групи чинників, то до них належать різноманітні перешкоди на шляху до реалізації інвестиційного потенціалу суб'єктів підприємництва. Зокрема, до цих перешкод варто віднести такі:

1) інформаційні бар'єри. Ці бар'єри викликані, з одного боку, відсутністю у власників, менеджерів та фахівців підприємств належних обсягів повної, точної та актуальної інформації про шляхи реалізації наявного інвестиційного потенціалу цих підприємств, а, з іншого боку, відсутністю у потенційних інвесторів даних про такі підприємства як можливі об'єкти інвестування;

2) організаційні бар'єри. Ці бар'єри викликані відсутністю дієвих організаційних механізмів реалізації інвестиційного потенціалу підприємств. Зокрема, це стосується недосконалості існуючих організаційних структур підприємств з точки зору управління їх інвестиційною діяльністю;

3) фінансові бар'єри. Ці бар'єри зумовлені відсутністю у суб'єктів господарювання належних обсягів власних фінансових ресурсів, необхідних для реалізації свого інвестиційного потенціалу, та (або) низькою доступністю зовнішніх джерел фінансових ресурсів;

4) економічні бар'єри. Ці бар'єри зумовлені недостатнім рівнем економічної ефективності інвестиційних проєктів, здійснення яких відбуватиметься у процесі реалізації наявного інвестиційного потенціалу підприємств.

Базуючись на запропонованому групуванні видів бар'єрів на шляху до реалізації наявного у підприємств інвестиційного потенціалу, можливо виділити відповідні заходи державного сприяння подоланню цих бар'єрів. Зокрема, до таких заходів варто віднести розроблення системи забезпечення необхідною інформацією про інвестиційний потенціал підприємств та регіонів, розроблення організаційних механізмів реалізації цього потенціалу, надання підприємствам пільгових державних кредитів тощо.

Список використаних джерел

1. Єпіфанова І. Ю., Бардадин О. А. Сутність інвестиційного потенціалу підприємства // Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 14. С. 39–42.
2. Євась Т. В., Соколовський В. С. Інвестиційна привабливість підприємства та фактори, що на неї впливають // Подільський науковий вісник. 2017. № 2. С. 61–64.
3. Бережна І. Ю. Теоретико-економічні підходи до обґрунтування змісту інвестиційного потенціалу // Держава та регіони. 2010. № 6. С. 253–258.
4. Ворсовський О. Л. Теоретико-методичні основи інвестиційного потенціалу підприємств // Інвестиції: практика та досвід. 2007. № 15. С. 8–11.
5. Заїка С. О. Інвестиційний потенціал підприємства та варіанти його формування // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Випуск 13(1). С. 89–91.
6. Гараєв М. В. Інвестиційний потенціал підприємств залізничного транспорту: формування та розвиток // Економіка та держава. 2019. № 7. С. 96–99.

7. Кучерук Т. Ю., Вовк О. М. Економічне обґрунтування комплексної оцінки інвестиційного потенціалу авіапідприємства. // Економіка. Фінанси. Право. 2008. №3. С. 11–15.
8. Ларка Л. С. Обґрунтування господарських рішень, що впливають на інвестиційну привабливість підприємства // Вісник НТУ «Харківський політехнічний інститут». 2017. № 46. С. 100–103.
9. Амоша О. І., Булєєв І. П., Шевцова Г. З. Інноваційне оновлення техніко-технологічної бази промислового виробництва на синергетичних засадах: теорія і практика // Економіка промисловості. 2007. № 1(36). С. 3–9.
10. Волощук Л. О. Методичні засади та проблеми оцінювання інтелектуальної складової інноваційного розвитку промислового підприємства // Економічний аналіз/ 2014. № 18 (2). С. 87–94.
11. Геєць В. М. Бар'єри на шляху розвитку промисловості на інноваційній основі та можливості їх подолання // Економіка України. 2015. № 1. С. 4–25.
12. Касич А. О. Модернізація як стратегічне завдання розвитку промисловості України // Бізнес Інформ. 2016. № 7. С. 67–72.
13. Міценко Н. Г., Міщук А. І. Розвиток підприємства на основі інформаційного та інноваційного потенціалу // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2016. № 4 (236). С. 191–204.
14. Ємельянов О. Ю., Петрушка Т. О., Симак А. В. Інвестиційний потенціал підприємств: сутність, чинники формування та методи оцінювання // Інфраструктура ринку. 2021. № 60. С. 87–91.

Іванейко О. Я., студентка,
Науковий керівник: д.е.н., професор **Ситник Н.С.**
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: РЕЗЕРВИ, НАПОВНЕННЯ ТА ПРІОРИТЕТИ ФІНАНСУВАННЯ

З початком повномасштабного вторгнення росії місцеві бюджети неочікувано демонструють позитивну динаміку та результати. Згідно з даними Державної податкової служби, за перші дев'ять місяців 2022 року до місцевих бюджетів надійшло більше податків, ніж за аналогічний період минулого року.

Місцеві бюджети з 24 лютого показали досить хороші результати виконання, в особливості у порівняно безпечних регіонах. Проте і зведений показник виконання дохідної частини місцевих бюджетів по країні є кращим, ніж цього очікували. Податків надійшло навіть більше, ніж минулого року: за дев'ять місяців до місцевих бюджетів сплачено 393,91 млрд грн, при показнику 385,87 млрд. грн за аналогічний періоду 2021 року, що на 8,04 млрд грн більше, при найнижчому показнику за 2020 рік у 336,425 млрд. грн. Для аналізу ми взяли до уваги фактичні дані за період із січня по вересень 2022 року у порівнянні до 2021 та 2020 років. Аналіз цих даних дозволить побачити тенденції: чи то відсутності проблем із надходженнями у відносно безпечних областях, зростання надходжень від податку на доходи фізичних осіб через виплати військовослужбовцям, чи то можливе скорочення єдиного податку, у зв'язку з можливістю його не сплачувати частині платників або сплачувати за меншою ставкою.

Бюджетним кодексом України визначено, що доходи бюджету – це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ)[4]. Основну частину, а це в залежності від області (близько 60-70%) становлять податкові надходження до місцевих бюджетів, іншу суттєву частину (від 20-30%) становлять офіційні трансферти від органів державного

управління. За січень-вересень 2022 року вони становили 275,439 млрд грн та 102,363 млрд. грн відповідно. І це на 31,2 млрд. грн більше податкових надходжень та 18,5 млрд. грн менше субвенцій ніж минулого року, що безумовно є позитивною динамікою. Нижче наведена порівняльна таблиця надходжень до місцевих бюджетів по областях за останні три роки у період з січня по вересень.

Таблиця 1
Надходження місцевих бюджетів у січні-вересні 2022 року в порівнянні до аналогічного періоду 2021 року, в розрізі областей, млрд грн

Область	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Вінницька	13,912	14,19	15,108
Волинська	9,131	9,514	10,193
Дніпропетровська	32,665	40,272	42,356
Донецька	17,386	19,128	15,331
Житомирська	10,637	11,5	12,380
Закарпатська	10,122	10,5	11,564
Запорізька	15,643	17,469	14,838
Івано-Франківська	10,858	11,566	12,674
Київська	20,309	21,7	21,548
Кіровоградська	8,387	8,876	9,072
Луганська	6,111	6,488	5,067
Львівська	21,623	23,839	28,49
м. Київ	42,114	49,88	49,743
Миколаївська	9,878	10,15	11,316
Одеська	21,897	23,234	24,457
Полтавська	14,06	16,378	17,726
Рівненська	9,751	10,573	11,156
Сумська	8,815	9,36	9,376
Тернопільська	7,814	9,179	8,967
Харківська	23,166	25,957	22,949
Херсонська	8,441	9,07	6,051
Хмельницька	10,398	11,133	12,243
Черкаська	9,993	10,931	11,511
Чернівецька	6,646	7,1	7,618
Чернігівська	8,707	9,031	8,946

**Джерело: портал OpenBudget [1]*

Проаналізувавши показник можна помітити, що загальна картина по надходженнях у 2022 році, враховуючи війну, краща ніж у довоєнний період, і тим паче ніж у 2020 році. Проте все не так однозначно: у дев'ятьох областях відбувся спад надходжень, а у решті чотирнадцяти – зростання. Найбільше “зменшились” податкові доходи у областях, котрі частково під окупацією, або суттєво постраждали від бойових дій, серед них: у Херсонська область (-3,02 млрд. грн), Харківська область (-3,08 млрд. грн), Луганська область (-1,421 млрд. грн), та інші. Натомість, через релокацію багатьох підприємств місцеві бюджети Львівщини отримали рекордно на 4,651 млрд грн більше, ніж за аналогічний період 2021 року. Як бачимо у 2020 році показники надходжень загалом були на найнижчому рівні серед всіх трьох останніх років, саме так вплинула пандемія коронавірусу, до якої економіка України, як і всього світу, була не готова.

Трошки інша ситуація з конкретно податковими надходження, насамперед місцеві податки, надходять у меншому обсязі, ніж очікувалось. Якщо не враховувати ПДФО то лише 4 області отримали більше надходжень до місцевих бюджетів, ніж за аналогічний період минулого року – Дніпропетровська, Івано-Франківська, Львівська та Полтавська. На Луганщині “втрати” становили 75%, Херсонщині – 65%, Запоріжжі та Донеччині – близько 47%, що пов'язано з активними бойовими діями та окупацією росією великої частини цих областей.

Основним чинником зниження податкових надходжень є війна та її наслідки – зменшення кількості мешканців громад через міграцію до західних областей та за кордон, зниження ділової активності великого та малого бізнесу, суттєве зниження купівельної спроможності населення. Також на доходи місцевих бюджетів вплинули зміни до законодавства у відповідь на нові виклики, серед яких нульова ставка акцизу з пального, яка почала діяти з середини березня, а частка цього податку раніше надходила до бюджетів громад (для порівняння: за січень-вересень 2021 року до місцевих бюджетів надійшло 7,12 млрд грн акцизного податку з виробленого в Україні та з ввезеного на митну територію України пального). Для окремих громад цей вид доходів був доволі вагомим. Змінилися також умови сплати єдиного податку: окремим категоріям дозволили не платити, а

бізнесу дозволили перейти на особливі умови оподаткування за ставкою 2%. Такою можливістю здебільше скористались у областях, де ведуться (чи велися) бойові дії. А от у відносно безпечних регіонах платники продовжували платити за старими правилами з різних причин (хтось із патріотичних міркувань, а хтось побоюючись необхідності потім доплачувати за період несплати). В результаті єдиного податку надійшло менше на 1,3 млрд. грн (на 9%) [2].

У зв'язку з повномасштабним вторгненням росії ми розуміємо що повинні бути варіанти резервів наповнення місцевих бюджетів. Серед усіх можливих ми виокремили декілька основних варіантів:

- розширення податкової бази шляхом активізації спільної роботи по забезпеченню офіційного оформлення найманих працівників, залученню заробітних плат до оподаткування, роботі з роботодавцями, які виплачують заробітну плату в розмірі, нижчому за мінімальний, або ж мають заборгованість із виплати заробітної плати;

- працевлаштування ВПО, створення нових робочих місць, в тому числі шляхом релокації підприємств, залучення інвесторів;

- усунення недоліків в управлінні комунальними підприємствами і виведення їх із збитковості;

- більш ефективне управління земельними ресурсами, зокрема перегляд діючих договорів оренди, проведення інвентаризації, системне ведення обліку земель, своєчасний перегляд орендної плати, формування бази даних платників податків плати за землю тощо;

- встановлення податків на нерухомість, запровадження туристичного збору та збору за паркування, там де його ще немає, податку за лісові землі [3].

Варто усвідомлювати, що подання декларації про майновий стан і доходи – це конституційний обов'язок кожного громадянина, а сплачені податки з отриманих доходів дають можливість своєчасно фінансувати програми соціального спрямування.

У разі наявності рішення про виділення коштів з резервного фонду потрібно зазначити основні дані, котрі зображені на рис. 1:

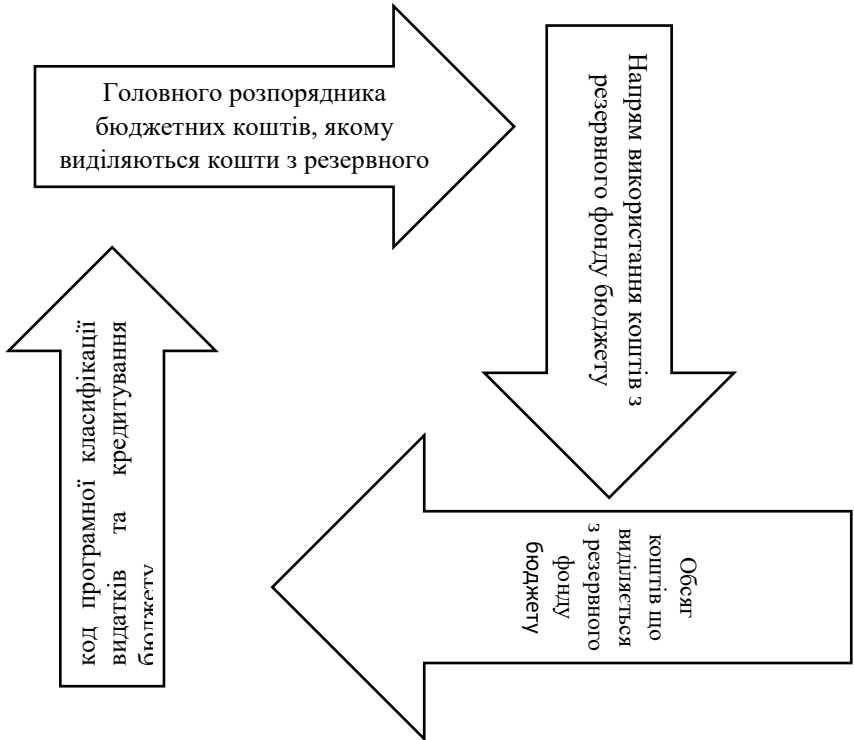

Рис. 1 Умови виділення коштів з резервного фонду

Пріоритетним видатком у 2022 році, звісно, став видаток на оборону та правопорядок. Проте на місцевих рівнях це освіта (159,35 млрд. грн, або 52,15%), загальнодержавні функції, зокрема це видатки на вищі органи державного управління, органи місцевої влади та місцевого самоврядування, фінансова та зовнішньополітична діяльність (31,052 млрд. грн або 10,16%), економічна діяльність, 90% від якої становить транспортна та інша економічна діяльність (30,185 млрд. грн або 9,98%).

Області нашої країни зазнали різного, проте суттєвого рівня впливу через війну з росією. Тому і наслідки для місцевих бюджетів різняться: чим даліше від лінії фронту, тим кращі показники виконання місцевих бюджетів. Надходження з ПДФО, які цього року

зросли через збільшення кількості військових та їх винагороди, частково компенсували втрати з інших джерел. Проте ризики для фінансової системи місцевих бюджетів залишаються досить високими – як з точки зору самого ПДФО, так і з точки зору нових викликів, наприкладі важкої зими та енергетичних проблем через масові атаки ворожої країни, а отже, виникненню потреби спрямовувати кошти на дорого вартісний ремонт енергоресурсів та/або на пошук та впровадження альтернатив.

Можна зробити висновок, що місцевим радам та їхнім виконавчим органам потрібно активізувати співпрацю з міжнародними партнерами та фондами, щоб отримати додатковий фінансовий ресурс. А Уряду у своїх прогнозах фінансових показників та під час розрахунку бюджетних трансфертів при підготовці Державного бюджету на 2023 рік слід мати на увазі можливість підвищеної потреби місцевих бюджетів у дотаціях та субвенціях, або ж скорочених витратах.

Список використаних джерел:

1. Структура бюджетної системи України URL: <https://openbudget.gov.ua/budget-literacy/budget-system/structure?type=tree>
2. Місцеві бюджети – що з виконанням за перші три місяці повномасштабної війни. Юлія маркуц. Ліна Задорожня. URL:<https://voxukraine.org/mistsevi-byudzhety-shho-z-vykonannyam-za-pershi-try-misyatsi-povnomasshtabnoyi-vijny/>
3. Наповнення місцевих бюджетів під час воєнного стану. Виявлення резервів та залучення додаткових джерел фінансування URL:<https://pivdenukraine.com.ua/2022/07/10/napovnennya-miscevix-byudzhativ-pid-chas-voennogo-stanu-viyavlennya-rezerviv-ta-zaluchennya-dodatkovix-dzherel-finansuvannya/>
4. Фінанси об'єднаних територіальних громад: навчальний посібник / [Ситник Н. С., Стасишин А. В., Західна О. Р. та ін.]; за заг. ред. Н. С. Ситник. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. – 536 с.

Коханський Б.С., здобувач наукового ступеня доктор філософії,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського»,
Україна

РОЛЬ СУВЕРЕННИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ФОНДІВ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕНІ КУВЕЙТУ

Повоєнна відбудова постає непростим викликом для будь-якої країни, що постраждала від війни на її території. Пошук джерел фінансування на реконструкцію об'єктів та відновлення економіки є одним із ключових факторів, від яких залежить доля країни на довгі роки вперед. Одним із таких джерел фінансування можуть виступати суверенні інвестиційні фонди держави. Практику використання фінансів суверенних інвестиційних фондів для повоєнного відновлення країни можна проаналізувати на прикладі відбудови Кувейту після війни у Перській затоці.

Вторгнення Іраку в Кувейт відбулось у період з 2 по 4 серпня 1990 року. Воно стало першим епізодом війни в Перській затоці 1990-1991 рр. Територію Кувейту було повністю окуповано іракськими військами. В плани тодішньої влади Іраку входила анексія Кувейту з подальшим включенням його в склад Іраку.

Як результат воєнної операції «Буря в пустелі» Кувейт було звільнено від окупації. Операція проходила з 17 січня по 28 лютого 1990 року. Іракські війська, що відступали, вдавалися до підпалу нафтових свердловин, що спричинило руйнівні наслідки для нафтовидобувного сектору економіки Кувейту.

Згідно з підрахунками уряду Кувейту, сума збитків від війни в Персидській затоці для цієї країни склала близько 65 мільярдів доларів США [1]. Економіка країни через цю війну зазнала руйнівного впливу. У 1989 році довоєнний ВВП Кувейту становив 24,31 мільярди доларів США,, а у повоєнному 1991 році він склав лише 11,01 мільярдів доларів США [2]. Іракськими військами фактично шляхом підпалу було зруйновано нафтовидобувну галузь економіки Кувейту. Остання пожежа було погашена лише 6 листопада 1991 року - через 9 місяців після звільнення Кувейту від загарбників. Загальна кількість нафтових

свердловин, що було підпалено, оцінюється в межах 730 до 750 одиниць. Окрім підпалу свердловин, при відступі іракських військ в Перську затоку було викинуто від 10 до 11 мільйонів барелів нафти з кувейтських резервів. В умовах руйнації нафтовидобувної інфраструктури, яка була основним джерелом доходів Кувейту, країна шукала джерела фінансування на повоєнне відновлення. Одним з основних ресурсів фінансових надходжень стали Суверенні Інвестиційні Фонди Кувейту (далі – СІФК).

Ще у 1953 році, за 7 років до здобуття Кувейтом незалежності, вже було засновано перший кувейтський СІФ - Kuwait Investment Board (KIB) зі штаб-квартирою у Лондоні. Зауважимо, що видобуток нафти є ключовою галуззю економіки Кувейту. Оскільки економіка Кувейту дуже залежала від цін на нафту і при сприятливій кон'юнктурі мала профіцит бюджету, для країни доволі важливим стало питання диверсифікації доходів, а саме - отримання доходів від сфер, мало пов'язаних з ринком нафти. Суверенні інвестиційні фонди дали можливість Кувейту інвестувати профіцитні кошти з бюджету у ненафтові сектори економіки.

Суверенні інвестиційні фонди, відомі також як фонди суверенного добробуту – це державні інвестиційні фонди, засновані на базі публічних фінансів держави, часто отриманих із надлишкових резервів країни. СІФ частіше за все зустрічаються у країнах-експортерах природних ресурсів.

Сьогодні суверенними інвестиційними фондами Кувейту керує Kuwait Investment Authority (надалі - KIA). KIA було утворено в 1982 році на базі вже існуючих у Кувейті СІФ Kuwait General Reserve Fund і Kuwait Future Generations Fund. KIA підпорядковується Міністерству фінансів Кувейту.

Кувейтське законодавство забороняє розголошувати подробиці діяльності СІФ цієї країни, і багато експертів зазначає цю непрозорість як один з основних недоліків у KIA. Проте, можна приблизно розрахувати мінімальну вартість активів під управлінням СІФ KIA: у 1989 році від 35 до 40 мільярдів доларів США на основі розрахунків щорічних внесків і нижнього порогу розрахунку прибутку на капітал у 2% річних. Варто зазначити, що ці цифри - лише приблизна оцінка мінімальної вартості активів під управлінням KIA, і

реальна цифра могла бути значно більшою. На повоєнну реконструкцію Кувейту було виділено приблизно 40-50 мільярдів доларів США з портфеля іноземних інвестицій КІА [3, с. 81]. Це дало нагоду оперативно стабілізувати банківський сектор, відбудувати значну частину зруйнованої інфраструктури та за кілька років відновити рівень видобутку нафти в Кувейті. Своєчасна стабілізація банківського сектору дозволила запобігти банкрутства найбільших Кувейтських банків, що втягнуло би країну у затяжну економічну рецесію. Уряд Кувейту викупив безнадійні кредити вітчизняних банків на суму в 20 мільярдів доларів США в 11 місцевих банків та інвестиційних компаній в обмін на облігації. Кошти для викупу безнадійних заборгованостей задля стабілізації банківського сектору були взяті з СІФ КІА. Банківська система Кувейту пережила кризу і змогла й надалі кредитувати бізнес і громадян. Доступ до кредитних коштів був дуже важливий для відновлення зруйнованого під час війни господарства та заснування нового бізнесу в країні.

Масштабна відбудова нафтодобувної індустрії дала Кувейту нагоду відновити свої експортні надходження та наповнювати бюджет профіцитним коштом у подальші роки. Для подальшого економічного розвитку країни було важливо відновити активи під управлінням СІФ. Цю задачу вдалось реалізувати завдяки повноцінному поверненню до обсягів експорту нафтових продуктів. Інфраструктура Кувейту також була відбудована у розумні строки. Описані вище фактори сприяли швидкому економічному відновленню країни. Забезпечити довоєнний рівень ВВП на душу населення Кувейту вдалося наприкінці 1992 року, а згодом цей рівень було перевищено. У період з 1994 по 2008 рік реальний ВВП Кувейту зростав у середньому на 5,2% на рік [2]. Ще одним фактором, який сприяв економічному зростанню, стало те, що, на відміну від позик іноземних держав або міжнародних фінансових установ, відновлення за рахунок коштів СІФ не потребує виплат відсотків по кредитах у подальші роки, за рахунок чого все більше коштів може бути реінвестовано в економіку країни. Звісно, самі фінансові резерви СІФ також потребують наповнення, але країна може це робити лише з профіцитних коштів у бюджеті, без стримування економічного розвитку.

Отже, як показав досвід Кувейту, екстрене фінансування держави на післявоєнне відновлення може бути ефективно здійснене через СІФ. Адже, на відміну від міжнародних кредитних установ, для отримання коштів з СІФ державі не потрібно чекати багато часу на проходження процедур схвалення та обговорення фінансових траншів, оскільки СІФ знаходяться під управлінням держави. Завдяки своєчасному фінансуванню програми відновлення країни, Кувейту вдалося оговтатись від наслідків масштабної війни і відновити свою економіку. Пожежі у нафтових свердловинах Кувейту було погашено, банківський сектор - врятовано від хвилі банкрутств, пошкоджену або зруйновану інфраструктуру - відбудовано. Наявність у Кувейту суверенних інвестиційних фондів зі значною кількістю цінних активів під їх управлінням стало ключовим фактором такого швидкого і ефективного повоєнного відновлення цієї країни після війни у Перській затоці.

Приклад Кувейту продемонстрував, що суверенні інвестиційні фонди можуть виступати доволі надійним і ефективним джерелом фінансування післявоєнної відбудови. Однак зауважимо, що на даний момент в Україні не було засновано жодного суверенного інвестиційного фонду. За останнє десятиліття СІФ почали з'являтися у багатьох країнах, і застосування подібної практики в Україні відкрило би багато нових можливостей у майбутньому.

Заснування власного СІФ стало би дуже корисним для України, адже тоді держава мала би доступ до коштів на випадок необхідності швидкого отримання фінансів. Особливо це може стати в нагоді у кризових ситуаціях, де державі необхідно рятувати банківський сектор країни від краху, а економіку - від поглиблення кризи. Але для наповнення фінансових резервів СІФ для придбання активів під управління треба виділяти кошти з бюджету протягом багатьох років, а іноді - навіть й десятиліть. Кувейт спрямовував кошти у свої СІФ ще з 1953 року - за 37 років до вторгнення Іраку. До того ж, наповнення фінансових резервів СІФ часто відбувається з профіциту державного бюджету, а це явище є доволі рідкісним для України. Навряд Україна може дозволити собі заснування СІФ саме зараз, проте це можна розглядати як перспективу на майбутнє. До того ж, економіка України значно залежить від світових цін на метали та

сільськогосподарські товари. Вітчизняний СІФ дав би нагоду диверсифікувати джерела надходжень шляхом інвестування у галузі, не пов'язані з ринками металу та сільського господарства.

Список використаних джерел

1. Central Bank of Kuwait. 2011. QUARTERLY SPECIAL EDITION / офіційний веб-портал. URL: <https://www.cbk.gov.kw/en/statistics-and-publication/archived-publications/quarterly-special-edition>
2. World Bank Group. GDP of Kuwait / офіційний веб-портал. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.МКТР.CD?locations=KW>
3. Al-'Ibrāhīm ,Y., Al-Kawāz, A., Arraḥmānī I. . Arabian Economies and the Invasion of the Iraqi Regime of the State of Kuwait: The effects, the policies, and the Arabic economic cooperation. Kuwait-city : The Arab Planning Institute, 1992, 118 pp.

Ломонос Р.І., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Забаштанський М.М., д.е.н., професор,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Україна

РОЛЬ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У ВІДНОВЛЕННІ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

Більше восьми місяців триває героїчне протистояння нашої країни від російської агресії. Неможливість реалізації окупантами намічених планів, щодо швидкого просування територією України, завдяки героїчному протистоянню наших Збройних сил та населення, звели нанівець їх намагання. Саме тому, російські окупанти взялися фізично знищувати інфраструктуру країни, з метою зменшення супротиву шляхом створення на території нашої держави максимально неможливих умов для функціонування реального сектору економіки, життєдіяльності населення. Саме спричинення максимальної втрати інфраструктурного потенціалу країни, стало ключовою метою російських окупантів. Сукупність цих факторів спричинило вирішення

країною надзвичайно важливого завдання спрямованого на пошуку відповідних механізмів не лише захисту та збереження, але також і інноваційного відновлення інфраструктури нашої країни.

За неостаточними даними, в Україні зруйновано або захоплено щонайменше 388 підприємств, 43,7 тисячі сільськогосподарської техніки, 1991 магазин, 511 адмінбудівель, 18 цивільних аеропортів, 105,2 тисячі легкових авто, 764 дитсадки, 634 культурні споруд, 27 торгових центрів, 28 нафтобаз, і це число динамічно зростає. Прямі збитки через руйнування інфраструктури вже становлять 31,6 млрд доларів.

За оцінками експертів, загальна сума потреб у відновленні зруйнованих активів становить 185 млрд доларів або майже 5,4 трлн грн. 40% цієї суми потрібні для відновлення житлового фонду — 75,3 млрд. Ще 42,3 млрд потрібно для відновлення інфраструктури України [6].

Відновлення інфраструктури стане головним завданням для України на наступні роки, а державне-приватне партнерство є одним із найзручніших способів реалізації цього плану.

“В умовах, коли ворог завдає значних руйнувань нашої інфраструктурі, залучення інвестицій у її відновлення є пріоритетом для країни. Такі проекти передбачають довготривале співробітництво та взяття довгострокових зобов’язань від сторін. Раніше держава була позбавлена такої можливості, оскільки діяв принцип трирічного бюджетного планування”, - зазначив заступник Міністра економіки України Олександр Грибан [3].

За цих умов, саме державно-приватне партнерство (ДПП) виступає одним з сучасних механізмів пошуку джерел фінансового забезпечення інноваційного відновлення інфраструктури країни, що діє через партнерство органів влади та одним або декількома приватними підприємствами. Взаємодія державного та приватного сектору заснована на договорі співробітництва між органами державної влади та приватними підприємствами, при якому ресурси обох сторін об’єднуються з розподілом відповідальності та відшкодувань для довгострокової співпраці на вигідних умовах між ними, та спрямована на створення нових або відновлення вже

існуючих об'єктів, які потребують фінансування та експлуатації цих об'єктів[5].

Всесвітній банк під ДПП розуміє середньострокові або довгострокові угоди між державною і приватною стороною, в рамках яких ряд послуг передаються зі сфери відповідальності державного сектора приватній стороні [7].

Державно-приватне партнерство в Україні за останні кілька років стало одним із найбільш перспективних інструментів залучення інвестицій. Було проведено ряд успішних реформ та нововведень щодо приведення у відповідність діючого законодавства в сфері ДПП до міжнародних стандартів та практик [2].

Головна перевага такого варіанту інфраструктурного відновлення України у розділенні можливостей, які країна буде використовувати: від допомоги з міжнародних фондів до роботи з приватними інвесторами. Це дасть можливість пришвидшити весь процес, адже бізнеси будуть зацікавлені в швидкій реалізації проєктів та отриманні коштів.

Нацрада з відновлення України пропонує реформувати законодавство і відповідні зміни до Бюджетного кодексу України, які були розроблені Міністерством економіки, підписав Президент України Володимир Зеленський. Внесення запропонованих змін до Бюджетного кодексу України дозволять:

– залучити приватний бізнес до реалізації масштабних проєктів на умовах ДПП, у тому числі концесії. Це сприятиме модернізації наявної та створенню нової інфраструктури у воєнний та післявоєнний час для соціальної, транспортної, енергетичної, житлово-комунальної сфери та наданню громадянам якісних послуг;

– додати впевненості приватним партнерам (концесіонерам) у виконанні державою своїх зобов'язань та функціонуванні механізму ДПП (концесії) [3].

Як ми знаємо в Україні вже працює механізм державно-приватного партнерства, проте він потребує удосконалення, з урахуванням наявних викликів, які постали перед нашою країною. З огляду на те, що потреба у додатковому фінансуванні назріла вже зараз, на початку липня група народних обранців зареєструвала у Верховній Раді відповідний законопроект №7508, направлений на

вдосконалення механізму залучення приватних інвестицій з використанням механізму ДПП для пришвидшення відновлення зруйнованої війною інфраструктури і будівництва нових об'єктів, пов'язаних з післявоєнною перебудовою економіки України.

Законопроект містить поправки, направлені на пристосування механізмів ДПП для «відновлення та розбудови» зруйнованої інфраструктури. Нормативним актом передбачається внесення концептуальних змін до законів України «Про державне-приватне партнерство» та «Про концесію».

Запровадження нових концептуальних підходів значно розширює доступність, масштаби та сфери застосування ДПП. Передусім йдеться про адаптацію до задач з якнайшвидшого відновлення економіки – проекти ДПП можна буде реалізовувати масово, швидше, дешевше, у нових сферах та із залученням менших ресурсів[1,4].

Врегулювання бюджетних відносин під час реалізації договорів, укладених в рамках державно-приватного партнерства, є важливим кроком для ефективного залучення інвестицій в бюджет держави.

Список використаних джерел

1. Забаштанський М.М. Концесійні відносини: фінансові детермінанти розвитку в Україні: [монографія] / М.М. Забаштанський. – Київ: Кондор-видавництво, 2016. – 382 с.
2. Новікова І. Державно-приватне партнерство дозволяє реалізувати соціально-важливі інфраструктурні проекти. Відділ зв'язків з громадськістю та засобами масової інформації Міністерства економіки України URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=736d034d-3e85-43c3-b49f-7d5f88bceaa1&title=DerzhavnoprivatnePartnerstvoDozvoliaRealizuvatiSotsialnovazhliiviInfrastrukturniProekti-IrinaNovikova> (дата звернення: 24.09.2022).
3. Панченко К. Як колаборація бізнесу та держави допоможе відновлювати Україну. Економічна правда URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/19/689341/> (дата звернення: 24.09.2022).

4. Підгайний А. Краще разом: як війна змінює правила державно-приватного партнерства URL: <https://mind.ua/openmind/20244236-krashche-razom-yak-vijna-zminyue-pravila-derzhavno-privatnogo-partnerstva> (дата звернення: 24.09.2022).
5. Полякова О.М., Липська Т.І., Кучинська О.М. Державно-приватне партнерство як елемент механізму розвитку транспортної інфраструктури України. Економічний вестник Національного горного університету. 2020. Вып.№2 (70). С. 44-52.
6. Прямі збитки від війни оцінюються в більш ніж 108 млрд доларів – KSE. Слово і діло. Аналітичний портал. URL:<https://www.slovoidilo.ua/2022/08/02/novyna/finansy/pryami-zbytky-vijny-oczynyuyutsya-bilsh-nizh-108-mlrd-dolariv-kse> (дата звернення: 24.09.2022).
7. White Paper. Управління місцевою культурною спадщиною в Україні: огляд державної політики, джерел та моделей фінансування URL:<https://reherit.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/White-Paper-Management-of-Local-Cultural-Heritage-in-Ukraine-State-Policy-Review-Sources-and-Funding-Models-1.pdf> (дата звернення: 24.09.2022).

Ломонос Р.І., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Чередниченко І.С., здобувач наукового ступеня доктора
філософії,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Україна)

ОЦІНКА ФАКТОРІВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПРОЦЕСІ ДІАГНОСТУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Тісний зв'язок національної економіки з глобальною економічною системою вимагає постійної оцінки факторів зовнішнього середовища, які в умовах стрімкого розвитку фінансових технологій та поглибленої співпраці з міжнародними фінансовими організаціями формують нові загрози фінансовій безпеці країни [4, с.33]. В умовах воєнного стану, в якому зараз знаходиться наша країна, питання оцінки факторів зовнішнього середовища фінансової безпеки

держави набувають ще більш актуального значення, оскільки оборона країни, армія, функціонування органів оборони та захисту, спирається на достатнє та стабільне фінансове забезпечення, як вітчизняне, так і з залученням міжнародної допомоги.

Фінансова безпека країни, згідно зі слушною думкою різних науковців [2-3,5,10,12,14, 8] є системним поняттям, тому, на наш погляд, цілком обґрунтовано, що більшість з них розглядають її як такий стан банківської, боргової, бюджетної, валютної, грошово-кредитної підсистем та небанківського фінансового сектору, який характеризується стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників, здатністю створювати необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни [9].

Вчені приходять до висновку, що до складових фінансової безпеки країни слід віднести: бюджетну безпеку, податкову безпеку, боргову, фінансову безпеку банківської системи, валютну безпеку, грошово-кредитну безпеку, інвестиційну безпеку, фінансову безпеку страхового та фондового ринку [11, с. 230], а також доповнюється безпекою грошового обігу та безпекою фондового ринку [6, с. 156; с. 228], що уточнює зміст поняття, але потребує обґрунтування складу і визначення вказаних видів.

Стратегією економічної безпеки України на період до 2025 року, що затверджена Указом Президента України від 11.08.2021 [13]. У цьому документі стан фінансової безпеки, як і інших видів, надається через аналіз загроз стабільності фінансовому розвитку та механізму їх подолання. Отже, законодавець розглядає фінансову безпеку, як стан організації фінансової системи, яка забезпечується передбаченням загроз і встановленням завдань по їх подоланню.

У Методичних рекомендаціях, затверджених наказом № 1277 Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р., визначається перелік основних індикаторів стану фінансової безпеки України, їхні порогові значення, а також алгоритм розрахунку інтегрального індексу фінансової безпеки. Таких індикаторів (показників) стану фінансової безпеки методичними рекомендаціями передбачено 32. Розрахунок інтегрального індексу фінансової безпеки здійснюється за допомогою вагових коефіцієнтів, які визначено шляхом експертного оцінювання [9].

Вкрай негативно позначається на забезпеченні фінансової безпеки нагромадження державної заборгованості, яка виступає джерелом наповнення дохідної частини бюджету з метою покриття його дефіциту та надає можливість зміцнити фінансовий стан країни і уникнути розкручування інфляції, але іншого, крім зовнішнього фінансування дефіциту бюджету в умовах війни Україна не має. Проте, незважаючи на низку переваг, державний борг як джерело додаткових фінансових ресурсів за умов спрямування запозичень на задоволення поточних витрат зумовлює перманентний бюджетний дефіцит та його зростання, що надалі призводить до зниження видатків у зв'язку з необхідністю обслуговування й погашення боргових зобов'язань, зниження рівня життя населення, зниження рівня довіри до уряду з боку інвесторів і зростання відсоткових ставок, втрати фінансової незалежності та банкрутства країни як позичальника.

Адже, сьогодні суттєвий потік доходів до Державного бюджету складається з запозичень, а саме держава отримує гроші від випуску військових облигацій, ставки за якими на період війни складають 11% річних, що дозволило залучити до доходів бюджету 27,7 млрд. грн. Другим джерелом є – запозичення від міжнародних фінансових організацій та ЄС. За перші три місяці 2022 року держава отримала пільгових кредитів на суму, еквівалентну 96,7 млрд грн., зокрема, від МВФ – 41,3 млрд грн (1,4 млрд. дол.), від Єврокомісії – 19,5 млрд грн (600 млн євро). А третім джерелом запозичень є – гранти та безкоштовна допомога Урядів інших країн. Так, Уряд Італії надав Україні 110 млн євро, а від США – 500 млн. дол. [1]. Фінансова система України отримує підтримку країн світу не тільки від прямих надходжень до бюджету, а також за рахунок фінансування біженців, тим-часово переміщених осіб, витрат на їх перевезення, утримання, працевлаштування тощо. Доходи бюджетів всіх рівнів спрямовуються на фінансування оборони, виплату пенсій, заробітної плати працівникам бюджетної сфери, оплату комунальних послуг, закупівлю енергоносіїв і ліків та обслуговування державного боргу. Міністерство фінансів визначило, що не фінансуються у повному обсязі поточні та захищені видатки, а план видатків виконано на 67,8% [1].

Не менш вагомою загрозою фінансовій безпеці країни є втручання у національну фінансову сферу міжнародних фінансових

організацій. Ця загроза впливає із попередньої. Значна залежність держави від іноземних кредиторів і нагромаджений зовнішній борг підвищують ризик у фінансовій сфері і для економіки країни, особливо у ракурсі нав'язування економічних програм і меморандумів, розроблених цими організаціями. [7].

Важливим індикатором впливу зовнішнього середовища на фінансову безпеку країни виступає курс національної грошової одиниці та ступінь її конвертованості. Так валютний курс, здійснюючи вплив на торговельний і платіжний баланс, рівень зовнішньої заборгованості та темпи інфляції, створює загрозу економічній безпеці, зокрема її фінансовій складовій.

Отже, на сьогодні особливо важливо приділяти достатній рівень уваги оцінці факторів зовнішнього середовища у процесі діагностики фінансової безпеки України, що дозволить забезпечити не лише стійкість економічної системи держави, але і виступить основою її національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Вінокуров Я. Що з державними фінансами та вистачить Україні грошей? Роз'яснення. Економічна правда. 5.04.2022 URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/5/685230/>. (дата звернення: 26.09.2022).
2. Геєць В.М. Моделивання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова та ін.; за ред. Гейця В.М. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.
3. Забаштанський М.М., Роговий А.В., Забаштанська Т.В. Економічна безпека держави в умовах трансформаційних змін туристичної галузі України / М.М. Забаштанський // Фаховий збірник наукових праць Проблеми системного підходу в економіці. – № 4(72). – 2019. С. 50-55.
4. Івашко О. А. Фінансова безпека України в умовах кризових явищ в економіці. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки : журнал. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. № 2. С. 61-65.
5. Койло В. В. Формування фінансової безпеки України під впливом залучення кредитних ресурсів міжнародних фінансових організацій:

дисертація ... канд. екон. наук, спец.: 08.00.08. Суми : СумДУ, 2018. 305 с.

6. Кульпінський С. Роль фінансової безпеки України в поглибленні інтеграційних стосунків з європейськими країнами / С. Кульпінський // Фінансова консультація. – 2000. – № 5. – С. 34-38.

7. Марченко О.М., Пушак Я.Я., Ревак І.О. Фі-нансова безпека держави: навч. посібник. Львів, 2020. 356 с.
URL:http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2964/1/FinansovaBezpeka30-04_2020.pdf. (дата звернення: 26.09.2022).

8. Мелих О.Ю. Фінансова безпека держави: сутність, критерії оцінки та превентивні заходи зміцнення / О. Мелих // Економічний аналіз. – 2013. – Випуск 12 (Частина 2). – С. 266 – 273.

9. Полторак А. С., Паламарчук В. Ю., Кредитування здобуття вищої освіти як фактор зміцнення рівня фінансової безпеки України. Modern Economics. 2019. № 16(2019). С. 135-144.
URL:[https://doi.org/10.31521/modecon.V16\(2019\)-20](https://doi.org/10.31521/modecon.V16(2019)-20). (дата звернення: 26.09.2022).

10. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. №1277: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (дата звернення: 26.09.2022).

11. П'ятницька Г.Т., Федулова І.В. Фінансова безпека країни та підприємства: визначення, взаємозв'язок і ризику забезпечення. Ефективна економіка. № 7. 2020.

12. Романів В.В. Дорошенко Н.О. Фінансова безпека України. Економіка, управління та адміністрування. 2019. №4 (90). С. 230-235
URL: <file:///C:/Users/HP/Downloads/193108-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-430261-1-10-20200127.pdf>. (дата звернення: 26.09.2022).

13. Семеног А.Ю. Сутність та значення фінансової безпеки держави / А.Ю. Семеног, А.В. Хомутенко, В.Ю. Барвінок // Науковий вісник Херсонського державно Вип. 29, Ч. 2. С. 117-120.

14. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025. Указ Президента України від 11.08.2021. № 347/2021. Урядовий кур'єр від

13.08.2021.

№

156

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>.

(дата

звернення: 26.09.2022).

15. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: [монографія] В.Т. Шлемко, І.Ф. Білько. К.: НІСД, 1997. 144 с.

Лужняк О.М., студентка,
Науковий керівник: к.е.н., доцент **Пікулик О.І.**,
Львівський національний університет імені Івана Франка
Україна

ІННОВАЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Війна змінила всі правила та норми, поставила перед нами нові виклики та спровокувала цілий ряд криз, які серйозно ускладнюють функціонування держави. І не в останню чергу це стосується органів місцевого самоврядування, на які покладена відповідальність із забезпечення потреб населення громад.

Перед нашою країною уже зараз, а тим більше після війни, постане надзвичайно складна і масштабна робота. Україна вже ніколи не буде такою, якою була раніше. Відновити економіку попередніх десятиліть неможливо, і в тому здебільшого й немає потреби: вона будувалася в інший час, іншими ресурсами й за іншими технологіями. В післявоєнній Україні економіка буде іншою. Якою ж? Відбудеться трансформація до зовсім іншої України, яка матиме і свою оборону, і свою високотехнологічну економіку, і навіть житловий сектор не потрібно відбудовувати за панельним принципом, коли потрапляння ворожої ракети в одну точку споруди складає її, як картковий будинок. «Розумним» будинком керує електроніка та штучний інтелект, а укриття в кожному будинку надають можливість людям комфортно відпочивати й навіть не переривати роботу у своїх компаніях в режимі онлайн. Тож, якщо будувати, то, очевидно, так.

Занадто висока ціна, яку платить Україна за право бути незалежною державою, змушує всіх змінитись – і українців, і світ. Змінюючись разом, ми змінимо й українську економіку. Відновлення економіки має відбуватися на основі розробки комплексу заходів у різних сферах господарської діяльності країни, спрямованих на відновлення її конкурентоспроможності, налагодження виробництва, підвищення рівня життя людей і внутрішнього та зовнішнього попиту на основі інноваційних підходів й технологій.

Для того щоб програма відбудови не перетворилася на повільний бюрократичний механізм, вона повинна мати якісну структуру управління.

Іншим важливим аспектом програми післявоєнної відбудови України має бути її чіткий вектор на європейську інтеграцію. Україна спільно з міжнародними партнерами повинна розробити план конвергенції її економіки, фінальною точкою якого має бути надання повноправного членства України в Європейському Союзі.

Принциповими у програмі післявоєнної відбудови мають бути безповоротність (грантовість) переважної частини міжнародної допомоги та акцент програми на безпосередньому відновленні виробничих потужностей і робочих місць, а не на створенні умов для ринкового залучення інвестицій. Грантовий характер відбудови України забезпечить боргову стійкість майбутньої економіки та не пригнічуватиме вкрай необхідного економічного зростання. У плані Маршалла для Європи було 91% грантів, у плані відбудови Боснії і Герцеговини — 81%. Кредитну допомогу варто спрямовувати виключно на самоокупні інвестиційні проекти [1].

Війна спричиняє значний вплив на економіку та характер її розвитку (див. рис.1.). Більшість таких змін є вкрай негативними, бо вони призводять до кризових явищ та погіршення макроекономічних основних показників.

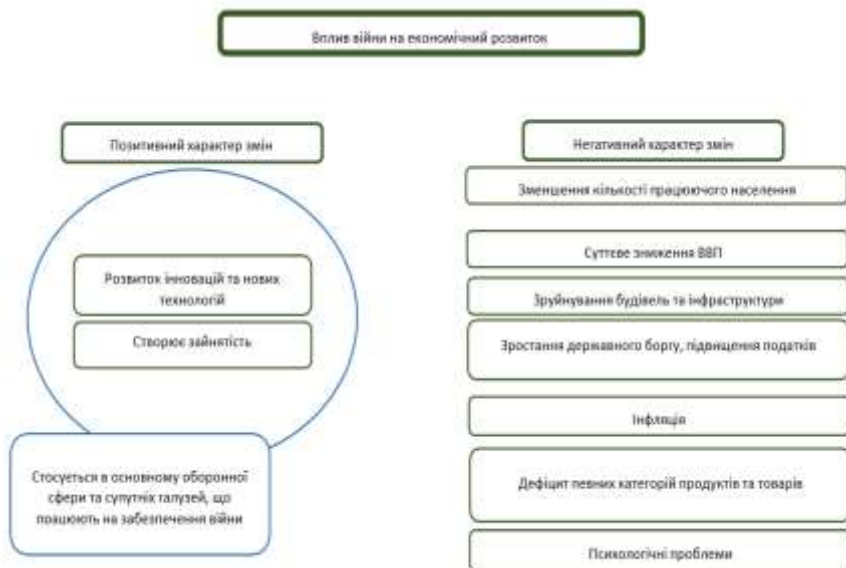

Рис.1. Вплив війни на економіку [2].

Основні етапи відбудови соціально-економічної системи України у післявоєнний період повинні включати декілька стадій.

Нульова стадія – «Мінімізація збитків». На цій стадії дії відрізнятимуться за регіонами.

- Регіони на лінії фронту: гуманітарна допомога (продукти, пальне, ліки), технічна допомога в евакуації виробництва (де це можливо чи доцільно), технічна допомога в урядовому плануванні, логістична підтримка, щоб забезпечити зв'язок цих регіонів з рештою.

- Відносно безпечні регіони: технічна підтримка переміщених підприємств, програми зайнятості для переміщених осіб, технічна підтримка логістики та цифрової мобільності, підтримка транспортних коридорів для ввезення гуманітарної допомоги та для українського експорту, будівництво житла.

- Глибокий тил: СЕЗ для українських підприємств у сусідніх країнах, віртуальні економічні зони для ІТ-компаній в Україні, підтримка транспортних коридорів для ввезення гуманітарної

допомоги і для експорту, будівництво житла, мобілізація потенційних учасників першої стадії серед міжнародних виконавців [3].

Під час цієї стадії можна почати створення агенції з відновлення країни: визначити керівництво, наглядові органи, організаційну структуру та головні процеси так, щоб вона могла почати роботу одразу після закінчення війни.

Гроші для відновлення можуть надати уряди, міжнародні інституції, приватні компанії та фізичні особи. Також джерелами коштів можуть стати конфісковані російські активи і частка поточних доходів рф від нафти та газу.

Перша стадія відновлення – «Швидка відповідь». Вона буде зосереджена на наданні гуманітарної допомоги та відновленні критичної інфраструктури. На цьому етапі потрібно наростити постачання гуманітарної допомоги, щоб покрити негайні потреби, уникнути голоду та попередити подальший відплив людей з України. Оскільки багато житла в Україні зруйновано чи значно пошкоджено, перші транші допомоги мають передбачати надання тимчасового житла – намети, збірні будинки, системи опалення та інше. Передбачається, що в цей період рятувальні служби в Україні та країнах-союзниках долучаться до відновлення критичної інфраструктури, такої як ЛЕП, вишки мобільного зв'язку, Інтернет, водопостачання та каналізація, порти, залізничні колії тощо [3].

Друга стадія відновлення – «Швидке відновлення інфраструктури та економіки» – увага зосередиться на поверненні державної політики до стабільного стану. Тут будуть потрібні значні інвестиції в житло й інфраструктуру, соціальна підтримка, підтримка зайнятості. На цій стадії збережеться певне втручання держави в роботу ринків, зокрема, у розподіл кредитів. Вони, перш за все, надаватимуться підприємствам, які зможуть швидко налагодити (відновити) виробництво та експорт [3].

Крім цього, на цьому етапі також необхідно заохочувати ринкові механізми розподілу ресурсів. Ціни потрібно поступово лібералізувати, щоб уникнути дефіциту та заохотити компанії розвивати виробництво. Важливо також на цьому етапі подолати дефіцит житла. Наприклад, після Другої Світової війни на це знадобилося понад 10 років. Цю проблему легше вирішити з

сучасними технологіями збірних будинків, які пізніше можна буде приватизувати. Доступ до дитсадків та шкіл – це також ключовий фактор повернення людей до складу робочої сили.

Третя стадія відновлення – «Фундамент для довготривалого зростання». Основою успіху України у довгостроковому періоді є залучення іноземного капіталу та технологій, щоб радикально модернізувати країну [3].

По-перше, це інституційні реформи. На цьому етапі відбудови, на шляху до вступу до ЄС, потрібно закласти фундамент швидкого та стійкого зростання, тобто наблизити законодавство та дизайн інституцій до європейських. Це означає нарешті закінчити судову реформу та реформу держслужби, розвивати ринки енергії та землі, інфраструктуру, продовжувати приватизацію.

По-друге, це якісна соціальна інфраструктура, яка дозволить повернути українських біженців та ВПО до попередніх місць проживання. Тому критично необхідно відбудувати будинки, школи, лікарні. Йдеться про високоякісне житло у привабливих зелених мікрорайонах з близько розташованими послугами, такими як крамниці, ресторани, дитячі садочки та громадський транспорт.

По-третє, це заохочення припливу іноземного капіталу й технологій.

Оскільки спершу інвестори не будуть впевнені у безпеці своїх інвестицій в Україні, їм можуть знадобитися сильніші стимули. Наприклад, уряди та міжнародні інституції (ЄІБ, ЄБРР, СБ тощо) можуть надавати субсидію (зниження податків, субсидовані кредити, доступ до експортно-імпортних кредитів) фірмам, які інвестують в Україну.

Україна є країною, багатою природними ресурсами. Підвищення ефективності використання природно-ресурсного потенціалу економіки, формування виробництв з високим ступенем переробки корисних копалин чи сільськогосподарської продукції – це не лише шлях до якісних зрушень у структурі економіки і підвищення рівня її технологічного укладу, але й вагомий внесок у формування потужних виробничих кластерів національної економіки із значною кількістю робочих місць (включаючи суміжні та допоміжні галузі), що дозволить розв'язати проблему зайнятості населення.

За даними НАН України, найбільш перспективними галузями української економіки, які здатні забезпечити потужний економічний ефект при відповідній їх технологічній модернізації є:

- ✓ атомна енергетика, в тому числі створення елементів ядерного паливного циклу з використанням покладів урану і цирконію;
- ✓ титанове виробництво;
- ✓ літійове виробництво;
- ✓ алюмінієве виробництво;
- ✓ чорна металургія;
- ✓ важке енергомашинобудування;
- ✓ фармацевтична промисловість та виробництво медичної техніки;
- ✓ новітні нафтохімічні виробництва виготовлення органічних продуктів;
- ✓ виробництво синтетичних рідких палив (бензин, дизельне пальне тощо);
- ✓ аграрна селекція та генетика [4].

Енергетична безпека української економіки є питанням оборонної ваги і має розв'язуватися за активної участі держави. Актуальні напрями тут — збільшення видобутку власної вуглецевої сировини, будівництво підприємств з переробки вуглеводнів, розвиток логістичної інфраструктури постачання енергоносіїв.

Питання розвитку транспортних коридорів завжди було актуальним питанням для України. Початок воєнних дій кардинально змінив транспортну карту української зовнішньої торгівлі, що вимагає перебудови транспортної інфраструктури під потреби максимального задоволення експортного потенціалу української економіки, а також відповідати потребам оборонного комплексу. Спрощення процедур проходження прикордонно-митного контролю (в т.ч. завдяки взаємним міждержавним угодам, як наприклад між Україною та Польщею) також можна віднести до заходів, що сприяють збільшенню товарно-транспортних операцій.

Аграрний сектор України безумовно має великий потенціал для розвитку. Підвищення ступеня переробки аграрної сировини – ключовий напрям його стратегічної модернізації. Підприємства аграрного сектора є достатньо конкурентними виробниками і могли б

самостійно розширювати свій виробничий потенціал, здійснювати інвестиції в переробні потужності. Однак, звуження ринків збуту та висока вартість виробничих ресурсів змушує аграріїв активно користуватися інструментами державної кредитної підтримки.

Інституційна зрілість – важливий компонент успішної ринкової економіки. Верховенство права, мінімізація корупції та сильна демократія розширюють можливості широкомасштабного залучення приватних внутрішніх та зовнішніх інвестицій. Тому інституційні реформи в системі державного управління слід продовжувати. Однак варто зрозуміти, що їх значимість в ослабленій війною економіці є вторинною по відношенню до прямих державних стимулів [5].

Таким чином, орієнтовні галузеві напрями програми післявоєнної відбудови економіки включають в себе:

- відновлення безпекового середовища для виробничої діяльності та проживання людей (розмінування та обеззараження територій, утилізація боєприпасів тощо);
- першочергова гуманітарна допомога (надання притулку, продовольства, медикаментів і медичних послуг, палива);
- відбудова критичної інфраструктури (транспортні шляхи, водопостачання, електромережі, тепломережі);
- відбудова виробничих об'єктів, сприяння залученню іноземних інвестицій і сучасних промислових технологій;
- відбудова житлового фонду та соціальної інфраструктури (медичні, освітні, реабілітаційні заклади, а також соціальні послуги);
- технічна допомога на посилення спроможності органів влади реалізовувати проєкти відбудови країни, підтримку розвитку громадянського суспільства, інституційні реформи, посилення верховенства права;
- посилення обороноздатності країни, розвиток вітчизняного ВПК [6].

Отже, необхідно розглянути концепцію інноваційної трансформації України до нової структури економіки та нових її якісних характеристик, що забезпечуватиме високий рівень добробуту населення (внаслідок створення високотехнологічних продуктів з

високою доданою вартістю, розширення експорту цієї продукції у міжнародній кооперації праці тощо). Зокрема, йдеться про розбудову «міст майбутнього», нову філософію якості й безпеки життя людини, що включає цифровізацію та кібербезпеку, екологію й енергетичну безпеку, цивільну і військову інфраструктуру, транспортну логістику, аграрну інженерію і продовольчу безпеку, медичну інженерію, низку інших напрямів, які формують інфраструктуру повоєнної трансформації. Водночас така економіка має гарантувати високий рівень національної безпеки. Війна показує, що в ній перемагають не тільки військові на полі бою, а й інженери та вчені своїми розробками в галузі електроніки, інформаційних технологій, системної інженерії, нових матеріалів і багатьох інших високотехнологічних напрямів.

Знищуючи наші підприємства й інфраструктуру, руйнуючи житлові масиви, освітні й наукові заклади, ворог сподівався назавжди закрити для нас можливість бути на одному рівні із розвинутими країнами Європи і світу. Не вийде! Перемога у війні забезпечить успіх та перемогу й у відновленні країни.

Список використаних джерел

1. Pettinger T. Economic impact of war. Economics Help. // <https://www.economicshelp.org/blog/2180/economics/economic-impact-of-war/>
2. Ukrainer – Як відбудувати країну після війни. Володимир Зеленський. // <https://ukrainer.net/vidbudova/>
3. Аналітичний портал «Економічне відновлення України після війни» // <http://surl.li/bzqji>
4. Відродження українського бізнесу в умовах війни: аналітика за 2 місяці. Дія. Бізнес - Головна сторінка // <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/vidrodzenna-ukrainskogobiznesu-v-umovah-vijni-analitika-za-2-misaci>
5. Економічна правда. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. Економічна правда. // <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/>
6. Електронний ресурс: Громадський простір. Ірина Куропась «Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання» // <http://surl.li/bzqbt>

Марголич Р.І., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Національний університет «Львівська політехніка»,
Україна

ІНДУСТРІАЛЬНІ ПАРКИ: ПРОБЛЕМА ЗАКОНОДАВЧОГО ТЛУМАЧЕННЯ

Історія виникнення індустріальних або технологічних парків (ці поняття іноді вживаються як синоніми) починається ще на початку ХХ ст. в США та Англії. На той час в парку зазвичай виготовлялись автомобілі, нафтопродукти, товари текстильної промисловості. У сучасній англомовній економічній літературі переважно використовуються такі терміни, як промислова нерухомість, торгова нерухомість, фабрична нерухомість або сфери зайнятості.

Дослідники виділяють кілька поколінь розвитку індустріальних парків, яким загалом понад 100 років:

- до 1970-х років вони склались переважно виключно з виробничих потужностей підприємств;
- в період 1975-1985 років офісні будівлі почали витісняти цехи з індустріальних парків;
- з кінця 1980-х років все більше площ стало відводитись під будівлі, обладнання та устаткування ІТ індустрії;
- індустріальні парки останньої, четвертої генерації більшою мірою зорієнтовані на розвиток додаткових консультативних сервісів і публічних просторів на територіях індустріальних парків. Адже динаміку економічного зростання на сучасному етапі глобалізації все більше визначають інноваційні і сервісні компанії, частка яких в економіці стрімко зростає одночасно з посиленням конкуренції.

В Україні діяльність індустріальних парків регулюється профільним законом, який набув чинності ще 2012 р. [1]. За час його дії в нього було внесено лише 6 змін, що свідчить про недостатню увагу з боку Верховної Ради України до цього важливого інноваційного механізму економіки. Згідно положеннями Закону України «Про індустріальні парки», вони створюються на термін не менше ніж 30 років, якими мають управляти спеціальні керуючі компанії. Перші 12 індустріальних парків були внесені в Реєстр індустріальних парків Мінекономіки в 2014 році [2]. Але залучення

великих інвестицій через даний механізм та поживлення економічної активності підприємств та установ так і не відбулося.

Проте ця тема в Україні знов стала актуальною у вересні 2018 року. До порядку денного Верховної Ради було включено два законопроекти щодо їхньої підтримки. В них пропонувались зміни до Податкового і Митного кодексів, а саме: встановлення низки пільг, в тому числі безмитний імпорт обладнання і матеріалів для учасників і керуючих компаній новостворених індустриальних парків. Для отримання пільг учасниками індустриальних парків вони мають відповідати наступним критеріям:

- працевлаштувати більше 30 людей з зарплатою вище трьох мінімальних;
- основною діяльністю має бути переробне виробництво.

В пояснювальній записці до одного із законопроектів (2554а-д) наводилися приклади країн, де начебто створення індустриальних парків в ХХ столітті сприяло економічному зростанню, зокрема згадувалися Китай і Туреччина. Але чи дійсно інвестори обрали ці країни через появу індустриальних парків, чи ж головний фокус уваги зосереджувався на покращенні в них економічного і політичного клімату?

Верховна Рада повернулася до розгляду питання про індустриальні парки в Україні лише в червні 2022 року. Було внесено чергові зміни в уже існуючий закон.

В Україні, згідно з опитуваннями потенційних інвесторів, проведеним Європейською бізнес асоціацією, головним бар'єром на шляху залучення інвестицій, насамперед іноземних, постають корупція, недовіра до судів, неврегульованість національного законодавства, а не високі податкові і митні платежі [4]. До того ж, подібну державну підтримку в країнах, що розвиваються, зазвичай отримують не тільки нові галузі, але й вже існуючі – через кращі фінансові і організаційні можливості. В Україні такого комплексного підходу до діяльності індустриальних парків не спостерігалось, принаймні, до початку повномасштабної агресії Росії. Тому це ніяк не можна назвати підтримкою інновацій.

До того ж інвестиційна привабливість значною мірою залежить від чіткого тлумачення основних положень законодавства, розуміння сутності й змісту основних понять. Це стосується не тільки законодавчої, нормативно-правової діяльності держави, але й наукового та медійного дискурсів. Зокрема, деяких інформаційних повідомленнях законопроекти помилково називали "законами на підтримку технопарків".

Індустріальні парки, технопарки, наукові парки і бізнес-інкубатори часто плутають, хоча це різні форми сприяння бізнесу.

Інкубатор – це форма допомоги бізнесу на стадії його утворення. Це може бути як виробництво, так і послуги. В Україні є як приватні бізнес-інкубатори, так і невеликі подібні організації при вишах.

Індустріальні парки – це облаштовані майданчики для розміщення промислових підприємств.

Технопарки і наукові парки – це більше про концентрацію наукових знань і фінансових ресурсів задля розвитку інновацій. Саме тому вони тяжіють до університетів та інших наукових установ. В Україні вони також існують. Перелік з 16 таких парків визначено Законом Про спеціальний режим інвестиційної діяльності [2]. Ними “опікується” Міністерство освіти та науки (МОН) України, але не дуже вдало. Наприклад, сторінка на сайті МОН, присвячена технопаркам, востаннє оновлювалась в 2010 році, а їх діяльність є надто бюрократизована.

В Україні всі ці форми сприяння бізнесу перебувають або в зародковому, або в занедбаному стані і практично не генерують інноваційних рішень. А технопаркам і науковим паркам не вистачає, насамперед, самостійності в прийнятті рішень, прозорих механізмів фінансування і кооперації з місцевою владою і бізнес-спільнотою.

Хотілось би звернути увагу, яку форму розвитку інновацій обрали в Німеччині – найбільшій економіці ЄС. Два відомі терміни щодо підприємництва походять з Німеччини:

- *Mittelstand* – в перекладі “середній клас” – великий прошарок успішних малих і середніх сімейних фірм, які є скелетом німецької економіки;

- “Hiddenchampions” або “Приховані чемпіони” – вузькоспеціалізовані компанії, бренди яких маловідомі широкому загалу, але які займають перші місця в світі за обсягами виробництва певної інноваційної продукції.

Досвід Німеччини полягає у створенні кластерів. Це майданчики для співпраці місцевих гравців: університетів, бізнес-структур, стартапів, місцевої влади, громадських організацій тощо. Локалізація виступає важливим принципом кластеру, але головним в їхній діяльності є наявність ефективних, гнучких й прозорих горизонтальних зв'язків між усіма зацікавленими сторонами.

Втіленням кластеризації є так звані “технопарки”, які діють при великих університетах. Завдяки цьому економіка Німеччини є інклюзивною та інноваційною.

Формуються кластери при університетах в Німеччині в декілька етапів:

0 етап. Формування потенціалу. Для цього у студентів має бути усвідомлення, що створити власний продукт – це реально. Тому співпраця між бізнесом і університетами як науковими центрами дуже важлива. Зазвичай у Німеччині вона має форму “студентського консалтингу”: місцева компанія приходиться до вишу з певною конкретною проблемою; далі група з 5-6 студентів досліджує цю проблему і за декілька місяців намагається її вирішити. Таким чином, відбувається колаборація з бізнесом як на рівні університет-підприємство, так і на рівні студент-відділ.

1 етап. Створення інновацій. Типовий “технопарк” при німецькому університеті - це будівля з великою кількістю приміщень, які можуть орендувати студентські команди і під час, і після закінчення навчання. Перші півроку оренда є безкоштовною. На цьому етапі розробляється продукт, а технопарк допомагає залучити венчурне фінансування.

2 етап. Формалізація і масштабування. Цей етап може тривати 5-7 років. Орендна плата становить певну частку від ринкової ставки, приблизно 50-60%. Стартап починає отримувати визнання і укладає перші комерційні контракти. В цей час “технопарк” надає безкоштовну правову, податкову і організаційну підтримку новоствореній компанії.

Додатковою перевагою є зв'язок з університетом. Це створює креативну атмосферу, що позитивно впливає на розвиток проекту.

3 етап. Після восьми років пільгової оренди і підтримки з боку “технопарку” бізнес переходить на загальні умови. Орендна плата стає ринковою, і стартап або продовжує співробітництво з “технопарком”, що вигідно обом, або полишає його. Якщо продукт успішний, його або купує велика корпорація, або компанія розвиває його самостійно і стає повноцінним гравцем на ринку.

Механізм фінансування підтримки технопарків у Німеччині працює як на національному, так і на федеральному рівні. Кожен технопарк при університеті має групу радників, в яку входять представники вишу, місцеві урядовці і представники бізнесу. Вони і вирішують, хто орендуватиме приміщення за пільговими умовами, і як розподіляти фінансування. Крім того, університети також залучають приватне фінансування.

Кластери вигідні усім: університетам, які мають зв'язок з реальною економікою і можуть передавати знання і розробки; стартапам, які отримують консультування і підтримку для створення власного бізнесу; державі, яка таким чином сприяє інноваційному розвитку економіки і середнього класу; місцевим спільнотам, які утримують в себе креативний клас та інновації. Саме через “технопарки” Німеччина заохочує створення нових інноваційних бізнесів.

Отже, індустріальні парки можуть стати ще однією формою ведення бізнесу і допомагати залучати інвестиції. Але їх основною функцією має стати надання зручного виробничого майданчика для розміщення компаній, які вже вийшли на ринок і не потребують митних і податкових пільг. Адже зараз, під час війни в країні, спустошувати бюджетний ресурс таким преференціям - не на часі.

Тому, за сучасних умов недоцільно та неефективно спрямовувати ресурси держави на створення нових інноваційних компаній і відповідної інфраструктури для них. Для запуску цього процесу треба “реанімувати” теперішні техно- і наукові парки і об'єднати їх у вигляді академічно-бізнесових кластерів. Зі свого боку, індустріальні парки, як окрема організаційно-правова форма, мають

керуватись бізнес-логікою, обираючи гнучкі форми співпраці з такими кластерами.

Першими кроками можуть стати лібералізація існуючого законодавства щодо наукових і технопарків: надання кластерам при університетах автономності у прийнятті рішень, розробка прозорих механізмів розподілу державного фінансування і залучення приватного, а також надання консультативної підтримки з боку Міністерства економіки та міністерства освіти і науки України всім зацікавленим сторонам: місцевому самоврядуванню, закладам вищої та професійно-технічної освіти, бізнесу, індустріальним паркам, іноземним інвесторам тощо.

Список використаних джерел

1. Про індустріальні парки. Закон України від 21.06.2012. № 5018-VI. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2013. № 22. ст. 212 (із змінами і доповненнями, станом на 01.11.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text>
2. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків. Закон України від 16.07.99. № 991-XIV. Відомості Верховної Ради (ВВР). 1999. № 40. ст. 363 (із змінами і доповненнями, станом на 01.11.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14#Text>
3. Про наукові парки. Закон України від 25.06 2009 № 1563-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2009, № 51, ст.757. (із змінами і доповненнями, станом на 01.11.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1563-17#Text>
4. Томаш Фіала. Пріоритети для Парламенту та КМУ. Опитування бізнес-інвесторів. Європейська бізнес асоціація ЕВА. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/CMU_macro_survey.pdf

Прицак Я.М., студент,
Науковий керівник: к.е.н., доцент **Смолінська С.Д.,**
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Повномасштабна війна внесла свої корективи в економіку України, початок 2022 року виявився дуже складним для країни. Однак там, де не ведуться бойові дії український народ старається піднімати нашу економіку всіма можливостями, але на Сході та Півдні України це зараз робити не можливо, тому після Перемоги потрібний довгий час для відновлення. Велика війна завдала відчутного удару по економіці України. Лише на третій місяць повномасштабного вторгнення загальні збитки сягнули 100 млрд доларів, що дорівнює 50 % від загальної суми ВВП 2021 року.

Станом на початок квітня понад 50% українців втратили роботу. Насамперед це стосується працівників великих старопромислових підприємств, розташованих у південно-східному регіоні України.

Загальні втрати від транспортної блокади, зокрема морських торговельних портів (які забезпечували до 65% міжнародної торгівлі України, передусім за рахунок металургійної та аграрної продукції) становитимуть орієнтовно 3-5 млрд доларів щомісяця (і це ще без врахування пошкодження об'єктів інфраструктури внаслідок системних бомбардувань).

Існує єдиний шанс обрати та реалізувати стратегію відновлення та розвитку України. Помилка, в свою чергу, призведе до розчарування зовнішніх партнерів, до падіння духу всередині, та, як наслідок, до тотальної стагнації.[2]

Крім того, актуальність даної статті побудована на ідеї, що первинною має бути безпека, стратегія безпеки, а потім решта питань державного будівництва та розвитку. Економічна галузь має відповісти на питання: яка стратегія відбудови України відповідає національним економічним безпековим інтересам? Що саме для України важливіше: відновлення, відбудова або перебудова? Яка суб'єктна нова роль у України має почати розбудовуватись: нішова, безблокова, бутікова

економіка або світова глибока спеціалізація та інтеграція? Які конкурентні переваги Україна має нарощувати та які прогалини закрити самостійно або у взаємодії зі світом?

Людство, на жаль, накопичило певний досвід повоєнного розвитку. Деякі країни, такі як Північна Корея, зробили це дуже ефективно, проте не швидко і не з першої спроби. Німеччина явила світу «німецьке економічне повоєнне диво», хоча і втратила на певний час суб'єктність у багатьох сферах на користь США. Деякі країни, наприклад Ізраїль та Японія, також створили «економічне диво», кожна країна своїм власним чином, проте із безумовною допомогою США.

Із початком повномасштабного вторгнення низка країн світу (як-от Канада, США, Австралія, Велика Британія та ін.) заморозили закордонні активи російських банків, олігархів та бізнесів, що підтримують та/або фінансують діяльність Кремлівського режиму. Загальна сума складає близько 1 трлн доларів, з яких близько 300 млрд доларів становлять активи Центрального банку Росії. Суми збільшуватимуть у майбутньому, зокрема за рахунок продажів підсанкційної закордонної власності Росії. Ці кошти планують використати для відновлення України.

Також загальна стратегія відновлення та розвитку країни має відповідати завданням, необхідним для вступу в ЄС, адже 23 червня 2022 року Україна нарешті отримала цей бажаний статус кандидата. А низку програм і стратегій, пов'язаних із повоєнною відбудовою України повинен координувати єдиний центр, діяльність якого, в свою чергу, потрібно моніторити, залучаючи міжнародних партнерів та експертів.

З боку України надважливо буде забезпечити прозорість витрачання наданих іноземних коштів, підтримувати той високий рівень довіри, який встановився між владою України та керівництвом ЄС, не спалювати її через корупцію та нецільове використання коштів. Бо від цього, без перебільшення, залежатиме доля Української держави — перспектива її вступу до ЄС, продовження діалогу з європейськими партнерами на рівних без комплексу меншовартості, одержання широкої підтримки та всілякої допомоги у відновленні. [5]

У погоні за скорішою перемогою, за відновленням, відбудовою багато експертів поверхово вивчають досвід минулих років, інших країн. Проте, війна все ще триває і буде у різному вигляді ще тривати, допоки світ не стабілізує відносини, не встановить нові цілі та правила. Отже, зараз нові умови, нові часи і зміни у «епоку змін» лише вводять у резонанс більшість рухів у різних сферах.[6]

Для України буде величезною, не виправною помилкою розробити і почати реалізовувати невірний план повоєнного відновлення. Більш того, відмова від ідеї, що війна ніколи не скінчиться, може ввести в оману і Україну, і суспільство; отже, повоєнний план – це має бути план для воєнного часу, перерви воєнного часу та певного мирного часу.

Жодна попередня успішна історія інших країн не може напряму братися як готовий інструмент, проте має дослідитися і, щонайменше, зафіксуватися у вигляді висновків та можливостей для використання.[3]

Відновлення та відбудова – багатомірювальні процеси і не можуть бути описані в межах даної статті, проте має буди повністю викладена у державній цільовій програмі.

Відновлення та відбудова – це категорії про процеси зовнішні та внутрішні, про психологію, про соціологію, про екологію та клімат, про економіку та безпеку, про відносини, про виробництво та споживання, про виробництво, розподіл, дистрибуцію, про інвестицію, модернізацію, право тощо. Дане дослідження обмежується канвою та рекомендаціями.[7]

Складно не погодитись із класифікацією головних напрямків відновлення Центру економічних та політичних досліджень, що анонсовані у роботі «Нарис про відбудову України»:

а) трансформація системи аналізу державних ресурсів: ключова зміна системи управління;

б) посилення військового силового блоку та ВПК;

в) відновлення критичної інфраструктури (дороги, електропостачання, газ, вода);

г) забезпечення продовольчої та паливної безпеки;

д) відновлення та будівництво житла, промислових об'єктів (людям треба давати роботу, економіку треба відновлювати);

е) стимулювання та підтримка експорту.[1]

Крім того, пропонується певна цензура, із чим складно не погодитись:

- Збереження обмежень у політичній сфері. У тому числі режим призупинення та ліквідації партій та рухів, що несуть небезпеку інтересам України.

- Збереження контролю над інформаційним полем. Частково можливе послаблення сьогодення «єдиного марафону». Проте контроль за медіа залишається. Власники обмежені у прийнятті управлінських рішень .

- Дещо спірним є запропонована методологія деолігархізації методом домовленості з ФПГ «політика для політиків, а держава за це підтримає...».

- Максимальне стимулювання ділової активності громадян, роботи малого та середнього бізнесу – зменшення податкового навантаження, кількості та обсягу адміністративних процедур.[7]

Війна показала, що соціальні програми вимірювання рівня добробуту, порівняння ВВП, індексів виробництва, споживання тощо не мають значення, якщо країна не має та не реалізовує безпекову стратегію. Безпеку фізичну, територіальну, культурну, енергетичну, біологічну, кліматологічну, медичну, культурологічну і так далі.[3]

Отже, можна зробити такі висновки:

1. Видатки на оборону є головним засобом забезпечення соціального захисту громадян.

2. Потрібен перегляд балансу потреб держави та громадян, відмова від патерналізму та

підняття на новий рівень громадянської свідомості та відповідальності на користь інтересів держави. Звичайно, що громадський контроль за здоровий глузд мають пріоритет у цьому процесі.

3. Без взаємодії із країнами світу, без інтеграції з економіками США, ЕС, Китаю, Африканських країн відновлення швидким буди не може.

4. Нова стратегія відновлення має бути орієнтована на всебічну підтримку технологічних, наукомістких та високомаржинальних галузей.

5. Держані замовлення, державні виробничі монополії та конгломерати – величезна підтримка для хиткої економіки на 5–10 перших років. Після цього має бути роздержавлення та демонополізація.

6. Аграрний сегмент може бути базою для регулювання зайнятості та збалансованості торговельних відносин

7. Демонополізація комерційних структур заради технологічного оновлення.

8. Максимізація зайнятості.

9. Дотації та соціальні ініціативи держави у вигляді надання можливостей працювати і гнучких режимах та в гнучких податкових умовах.

10. Ефективність використання допомоги світу має втілюватись в щонайменше 10-12%щорічного приросту ВВП.

Відбудова інфраструктури України та повернення її громадян до нормального життя - процес тривалий, непростий, але цілком реальний. Уже зараз українці згуртовані та мають потужну підтримку від світової спільноти. Вивчення наявних досвідів повоєнної відбудови європейських країн допоможе більш осмислено взятися за облаштування благоустрою країни. Важливо, що цей процес розпочався вже — під час перебігу російсько-української війни. І він продовжуватиметься після перемоги України, адже українці рішуче налаштовані розбудувати свою державу, долаючи всі загрози.

Список використаних джерел

1. Нариси про відбудову України // Центр політичних та економічних досліджень, квітень 2022. URL: <https://voxukraine.org/wp-content/uploads/2022/04/Reconstruction>

2. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання // Громадський простір. – 13.04.22: веб-сайт.URL: <https://www.prostir.ua/?news=ekonomika-vijny-ta-povojennyj-ekonomichnyj-rozvytok-ukrajiny-problemy-priorytety-zavdannya>

3. Німецьке економічне диво: як країна вийшла з безодні кризи – вражаюча історія // 24 канал. – 14.05.22: веб-сайт.URL:

https://24tv.ua/nimetske-ekonomichne-divo-yak-krayina-viyshla-bezodni-krizi-vrazhayucha_n1343523

4. Новіков В. Яка модель для відновлення економіки після війни влаштує Україну // Українська правда. – 16 березня 2022 р.: веб-сайт.URL: <https://www.pravda.com.ua/authors/5ef49844e5039/>

5. 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України: веб-сайт.URL:

https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspi_hu_pislya.html

6. Слово і діло. Економічний портал // Економічне відновлення України після війни: у Раді презентували план: веб-сайт.URL:

<https://www.slovoidilo.ua/2022/04/26/novyna/ekonomika/analitky-prohnozuyut-vidnovlennya-ekonomiky-rosiyi-10-rokiv-ukrayiny-5>

7. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою // Український інститут майбутнього: веб-сайт.URL:

<https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-ne-vtratyty-svij-shans-staty-sylnoyu-derzhavoyu/>

Стаднюк Х.А., студентка,

Науковий керівник: к.е.н., доцент **Смолінська С. Д.**,

**Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна**

ВІДБУДОВА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: НАПРЯМИ, ВАЖЕЛІ ТА ІНСТИТУТИ

Розвиток економіки під час війни та відбудова після її завершення вимагає точного плану з боку країни та його якісного виконання для досягнення прогресивних змін, що безпосередньо стосуються питання майбутнього України як сильного європейського партнера. Найбільшими перешкодами в цьому напрямку зараз є стрімке зниження її виробничого та трудового потенціалу, а також актуальна проблема здешевіння національної валюти.

Слід констатувати, що повоєнний економічний бум в Україні можливий лише в тому разі, якщо заходи економічної політики

держави реалізовуватимуться в руслі чіткої та послідовної стратегії, спрямованої на дерегуляцію економіки та створення сприятливого інвестиційного клімату [1].

За оцінками НБУ, поточний рівень безробіття оцінюється у 35% від кількості робочої сили, а реальний ВВП становить лише 60% від попереднього року. У той же час дефіцит платіжного балансу за 6 місяців поточного року становив 8,1 млрд дол., а девальвація обмінного курсу гривні в річному вимірі – 35% [2].

Важливими завданнями економічної політики на даному етапі є:

- нарощення виробничого потенціалу і забезпечення населення новими робочими місцями, що також збереже трудовий потенціал;
- підтримання платіжного балансу і стабільності гривні.

Важливо також забезпечити розвиток ВПК, технологій подвійного призначення, оптимізації видобування та користування природними ресурсами.

Необхідно зазначити, що для реалізації вищезазначених пунктів можливе використання наступних інструментів:

- активні інвестиції у нові робочі місця тих видів діяльності, що мають великий попит;
- державно-приватне партнерство;
- заохочення та підтримка бізнесу з боку держави;
- державні гарантії за кредитами і компенсація кредитних процентних ставок;
- націоналізація інвестиційно привабливого бізнесу, перед межею банкрутства;
- убезпечення виробництва;
- забезпечення ефективної логістики та покращення транспортної інфраструктури;
- забезпечення енергопостачання.

Вкладення в розвиток ВПК та товарів подвійного призначення повинне бути першочерговим завданням, а особливо в розрізі ракетної техніки, переносних комплексів, безпілотної авіації, створення боєприпасів.

Також важливим аспектом є відновлення та оптимізація промислових об'єктів, що створюють робочі місця та попит на супутні послуги.

Необхідно наголосити, що Україна має потужний потенціал забезпечення природними ресурсами. Найбільш економічно вигідними сферами розвитку є атомна енергетика, титанове виробництво, літєве, алюмінієве виробництво, чорна металургія, важке енергомашинобудування, фармацевтика, нафтохімічні, виробництво синтетичних рідких палив, аграрна сфера тощо.

Важливим напрямком також є енергетична незалежність та убезпечення за рахунок збільшення видобутку власного вугілля, його переробки та вирішення питання логістики.

Необхідно вказати, що початок воєнних дій кардинально змінив транспортну карту української зовнішньої торгівлі, що вимагає перебудови транспортної інфраструктури під потреби максимального задоволення експортного потенціалу української економіки, а також відповідати потребам оборонного комплексу. Спрощення процедур проходження прикордонно-митного контролю (в т.ч. завдяки взаємним міждержавним угодам, як наприклад між Україною та Польщею) також можна віднести до заходів, що сприяють збільшенню товарно-транспортних операцій.

Важливим заходом є зміцнення платіжного балансу. За період воєнного часу дефіцит платіжного балансу досяг 4,5 млрд дол, а всього з початку року — 8,1 млрд дол.

Основними причинами погіршення стану платіжного балансу стали: зупинка підприємств через війну; обмеження морських торговельних шляхів експорту; звуження ринків збуту; збільшення потреб економіки в імпорті цивільних та воєнних товарів; збільшення обсягів виведення валюти за кордон біженцями з України; затримки валютної виручки експортерів; закриття зовнішніх ринків капіталу для українських емітентів; інші канали виведення іноземної валюти з країни (наприклад банки за червень-липень збільшили свої чисті зовнішні активи на 3,5 млрд дол., в т.ч. напередодні девальвації гривні – на 1,8 млрд дол.) [2].

Важливо згадати про заходи зі зміцнення платіжного балансу.

1. Адміністративні охоплюють збільшення обмежень та моніторингу руху капіталів, операціями з іноземною валютою та імпортом. Вони мають тимчасовий характер.

2. Структурні удосконалюють процеси імпортозаміщення і локалізації виробництва, розвитку логістичного і транспортного напрямків.

Необхідно наголосити, що через фактор формування попиту та пропозиції іноземної валюти неринковими чинниками, накладаються певні обмеження на рух капіталів та спостерігається фіксований обмінний курс. До його позитивних наслідків можна віднести легке прогнозування бізнес-процесів, усталеність боргової позиції, зменшення чутливості економіки до змін потоків капіталів.

Якщо говорити про відновлення економіки в післявоєнний період, то передовим завданням є набуття Україною гарантій безпеки, без чого приватні інвестиції зменшаться, а економічна діяльність притупиться.

Тому до основних завдань у післявоєнний період віднесемо:

- відновлення зруйнованого майна та інфраструктури;
- стрімке відновлення економічної діяльності;
- заохочення повернення біженців, внутрішньо-переміщених осіб тощо;

Найбільш вагомими джерелами фінансування післявоєнної відбудови України повинні стати репарації від країни-агресора та допомога міжнародної спільноти. У формуванні пулу міжнародної допомоги для відбудови України ключову роль мають відіграти ЄС, уряди країн-партнерів і міжнародні інститути – Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, ін. [3].

Можливим є сценарій утворення Трастового фонду солідарності з Україною. Він нагромаджуватиме та координуватиме міжнародну підтримку, переважно у формі грантів, що забезпечить усунення небезпеки боргової кризи та продукування економічне зростання в Україні.

Також рушійним важелем післявоєнної відбудови буде посилення процесів євроінтеграції, що спостерігається і зараз через

заходи української дипломатії для набуття державою статусу кандидата на вступ до ЄС. Відповідно, можлива необхідність модифікації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

В історичному контексті з кінця 1990-х років ЄС для постконфліктної реконструкції балканських країн та їх перед-вступної підготовки використовував такі програми як "PHARE", "OBNOVA", "SAPARD", "CARDS", а також ресурси Європейського інвестиційного банку та ЄБРР. Ці програми покликані були посилити співробітництво балканських країн із ЄС та створити підґрунтя для їх членства у структурах ЄС. Реалізація таких програм була невід'ємним елементом Угод цих країн про стабілізацію та асоціацію з ЄС [3].

З 2007 року ЄС запровадив Інструмент допомоги перед вступом – Instrument for Pre-Accession.

Інструмент спрямований на розвиток інституцій, активізацію регіональної співпраці, покращення якості людського капіталу, розвиток транспортної інфраструктури, захист навколишнього середовища та активізацію механізмів економічного розвитку в країнах-кандидатах за моделлю ЄС.

Для розробки збалансованого плану реконструкції надзвичайно важливо дотримуватися певних поетапних або послідовних заходів.

На першому етапі (від кількох місяців до року) основна робота має бути зосереджена на відновленні інфраструктури, соціальних об'єктів та наданні гуманітарної допомоги.

Зокрема, будуть відремонтовані та відбудовані дороги, мости, залізничні колії, вокзали, електромережі та підстанції, системи водопостачання та водовідведення, ферми та сільськогосподарські угіддя, житлові будинки, школи, лікарні та адміністративні будівлі.

На другому етапі, який триватиме кілька років, акцент буде зміщено на закладення основ для сталого економічного зростання з поступовим скороченням масштабів заходів допомоги в секторах соціальної та критичної інфраструктури.

Тут основні зусилля будуть спрямовані на створення робочих місць і постійного джерела доходу.

Відбудова економіки повинна проходити за такими пунктами:

- відбудова фізичної інфраструктури, відновлення природного ресурсу та житлового фонду;
- матеріальна та моральна допомога постраждалим;
- забезпечення нових робочих місць через допомогу малим і середнім підприємствам;
- підвищення обороноздатності;
- вдосконалення апаратів та важелів державного управління.

На II етапі відбудови України міжнародна допомога має спрямовуватися на підтримку промисловості та впровадження сучасних технологій.

При цьому малі та середні підприємства (МСП) сфери послуг також можуть відіграти суттєву роль у забезпеченні зайнятості та генеруванні доходів.

Але для активізації економічної діяльності Програма реконструкції повинна включати фінансово-кредитні механізми підтримки промислових підприємств і МСП [3].

Отже, можна зробити висновки, що план відновлення економіки України після війни має брати за основу активну цільову державну політику забезпечення робочими місцями і орієнтуватися на такі напрямки:

- локалізація та імпортозаміщення;
- виробництво зброї та військова трансформація промисловості;
- енергетична безпека;
- логістика і транспортна інфраструктура економіки;
- націоналізація та фінансова реструктуризація стратегічно важливих підприємств, що перебувають на межі банкрутства
- поглиблена євроінтеграція.

Запуск нових виробничих потужностей ефективно закріплює пропозицію фінансування за новою доданою вартістю та відповідними податковими надходженнями. Це особливо важливо в контексті збільшення фінансування викидів в економіці.

Збільшення продуктивного обігу грошей в економіці та зростання конкурентоспроможного виробництва мінімізує ризик валютних криз та інфляційних спіралей.

Створення робочих місць також є стимулом для тих, хто був змушений покинути Україну через військові дії, повернутися в країну.

Список використаних джерел

1. Борщевський В. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання [Електронний ресурс] / Борщевський В., Куропась І., Микита О. // Громадський простір. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.prostir.ua/?news=ekonomika-vijny-ta-povojennyj-ekonomichnyj-rozvytok-ukrajiny-problemy-priorityty-zavdannya>.
2. Данилишин Б. Якими мають бути стратегічні напрями відбудови національної економіки [Електронний ресурс] / Данилишин Б. // Економічна правда. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/1/691022/>.
3. Богдан Т. Відбудова економіки: напрямки, важелі, інститути [Електронний ресурс] / Богдан Т. // Економічна правда. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/25/686208/>.

Фелісеєв В.А., студент,
Науковий керівник: к.е.н, доцент **Ясіновська І.Ф.,**
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ДІЛОВА АКТИВНІСТЬ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ: ОЦІНКА, ПРОБЛЕМИ, НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В сучасних умовах головним завданням будь-яких суб'єктів господарювання є забезпечення якомога більшої ефективності функціонування підприємства, що покращить як розвиток самого суб'єкта господарювання, так і національної економіки в цілому. Кризові явища та нестабільність економічного стану змушують підприємства приймати управлінські рішення, які є найбільш раціональні та ефективні для забезпечення стійкого положення на ринку. Для того, щоб забезпечити такий результат, який би забезпечив економічний розвиток суб'єкта господарювання в такий економічних

умовах, потрібно знайти найбільш оптимальне поєднання наявних ресурсів підприємства та обсягу благ, що виробляється за їх рахунок.

Саме таке завдання поставлено перед українською економікою в сучасних реаліях. Останні кілька років Україна перебуває в особливо нестійкому економічному середовищі, що зумовлене рядом факторів, спричинений як нестійким економічним становищем у світі, так і переліком факторів у національній економіці, а саме політичних, фінансових, соціально-демографічних, екологічних та інших. Економічна криза, пандемія, а згодом і початок військових дій змушують щодня стикатися з вимушеними заходами, які повинні забезпечувати безперервне ефективне функціонування економіки. Тому і суб'єкти господарювання змушені безупинно пристосовуватися до нових економічних реалій, визначати найбільш ефективні напрями розвитку бізнесу, досліджувати та покращувати такі інструменти діяльності підприємства які за мінімального рівня ризику та найбільш ефективного вкладання ресурсів забезпечувати найбільш стійку позицію на ринку, підтримування рівня фінансової незалежності на досить високому рівні з одночасним забезпеченням виконання тактичних та стратегічних завдань підприємства, поставлених при його створенні.

Дослідженням та вивченням проблем ділової активності як комплексної характеристики ефективності функціонування підприємств займалася низка вітчизняних та зарубіжних вчених. Вагому увагу питанням сутності ділової активності підприємства та удосконалення методики її фінансового аналізу приділено у працях, як відомих зарубіжних так і вітчизняних науковців, а саме таких як О. М. Анісімова, Є. Ю. Антипенко, Ю. А. Брігхем, В. В. Варавка, М. П. Войнаренко, О. А. Гарасюк, О. О. Горошанська, Б. Є. Грабовецький, О. А. Гринькевич, М. Ю. Ігнатенко, Н. Б. Кашена, Г. І. Кіндрацька, Л. О. Коваленко, Р. О. Костирко та ін [1].

Термін “ділова активність” почав використовуватися у вітчизняній обліково-аналітичній літературі порівняно недавно у зв'язку з впровадженням широко відомих у різних країнах світу методик аналізу фінансової звітності на основі системи аналітичних коефіцієнтів. У контексті аналізу фінансово-господарської діяльності цей термін розуміють вужче – як поточна виробнича й комерційна

діяльність підприємства. У цьому випадку словосполучення “ділова активність” являє собою, можливо, не цілком вдалий переклад англomовного терміну “business activity”, який якраз і характеризує відповідну групу коефіцієнтів з системи показників оцінки фінансового стану суб’єктів підприємницької діяльності. За Гарасюк О.А. ділова активність підприємства – це комплексна характеристика, яка втілює різні аспекти діяльності підприємства і визначається такими критеріями, як місце підприємства на ринку, репутація, інноваційно-інвестиційна діяльність, конкурентоспроможність. Заїкіна О.О. визначає дану категорію як весь спектр зусиль, спрямованих на просування підприємства на ринках продукції, праці, капіталу [2].

Підсумувавши дослідження науковців [3], можна зробити певні висновки про визначення терміну «ділова активність». Ділова активність – це комплексна характеристика ефективності зовнішньої та внутрішньої діяльності підприємства, яка побудована на основі його кількісних та якісних показників та відображає ефективність використання всіх наявних ресурсів (фінансових, матеріальних, нематеріальних, трудових), позицію на ринку, його імідж та економічний потенціал підприємства.

Оцінка ділової активності передбачає визначення результативності діяльності суб’єкта господарювання шляхом застосування комплексної оцінки ефективності використання виробничих і фінансових ресурсів, що формують оптимальне співвідношення темпів зростання основних показників, а також зумовлюють проміжні та кінцеві результати діяльності. Аналіз ділової активності підприємства здійснюється шляхом розрахунку таких основних показників (коефіцієнтів) [4]:

- коефіцієнт оборотності активів;
- коефіцієнт оборотності власного капіталу;
- коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості;
- коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості;
- тривалість обертів дебіторської та кредиторської заборгованостей;
- коефіцієнт оборотності матеріальних запасів;
- коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддачі);
- період обороту чистого робочого капіталу.

Нижче наведено розрахунок основних показників оцінки рівня ділової активності промислових підприємств України в довоєнний період згідно даних Державної служби статистики України (див. табл. 1).

Таблиця 1
Основні показники ділової активності промислових підприємств України за 2016-2020 р.

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	Тенденція
Коефіцієнт оборотності активів	0,83	0,90	0,95	0,89	0,87	Зростання
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	4,38	5,13	5,04	3,55	4,11	Зменшення
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	2,33	2,42	2,66	2,72	2,51	Зростання
Тривалість обертів дебіторської заборгованості	155	149	136	133	143	Зменшення
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	2,21	2,39	2,47	2,47	2,39	Зростання
Тривалість обертів кредиторської заборгованості	163	151	146	146	151	Зменшення
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	4,28	4,50	4,67	4,80	4,99	Зростання

Джерело: [5]

Проаналізувавши наведені показники, можна зробити висновок про позитивну тенденцію зростання рівня ділової активності. Зростання рівня оборотності активів свідчить про ефективне використання активів та про більшу кількість проданих товарів і послуг за досліджуваний період на кожен гривню використаних активів. Також це означає прискорення кругообігу засобів

підприємства, частіше здійснюється виробничий цикл, який має окупність та дає прибуток. Високі значення коефіцієнта оборотності власного капіталу свідчать про ефективне використання капіталу власників. Значення коефіцієнта вказує на те, скільки товарів та послуг було продано на кожну гривню залучених від власників коштів. Позитивна тенденція показника оборотності дебіторської заборгованості в середньому свідчить про прискорення сплати заборгованості підприємствам, скорочення комерційного кредиту, що надається підприємством своїм контрагентам. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості тримається приблизно на одному рівні, помічається незначне зростання.

Формування ділової активності є складним процесом, який реалізується на багатьох етапах функціонування підприємства. В цей процес залучаються не тільки кількісні показники, але і якісні. Аналізуючи проблеми формування ділової активності підприємства, можна виділити декілька основних груп факторів впливу:

- економічні (події, які впливають на національну економіку, економічний потенціал підприємств);
- соціальні (кадрові проблеми підприємства, формування попиту на продукцію, зниження купівельної спроможності населення та психологічні фактори);
- організаційні (раціональна побудова організаційної та управлінської структури підприємств, ефективність прийняття управлінських рішень);
- методичні (актуальність сучасної методики оцінювання ділової активності підприємства);
- нормативно-правові (відсутність законодавства, яке б регулювало ділову активність підприємства).

Проте в сучасних реаліях основною проблемою забезпечення ділової активності промислових підприємств є військові дії, які спричинені українсько-російською війною та перешкоджають роботі підприємств. За місяць війни український бізнес втратив більше, ніж за два роки пандемії. Обсяг завданої шкоди та довгострокові наслідки оцінити важко, адже бойові дії на території країни тривають. Згідно оцінки Національного банку України, внаслідок бойових дій економіка втрачає близько 50% ВВП, яке б потенційно могло б бути вироблене.

Не враховуючи витрат від руйнування, щодня втрачається понад 50 млрд грн. Згідно оцінки МВФ дані втрати сягають близько 35% ВВП. Чимало підприємств опинилися в районах активних бойових дій і змушені були евакуюватися в більш безпечні регіони або припинити роботу. Всі фактори в сукупності також вплинуть і на рівень ділової активності промислових підприємств. Тому після закінчення військових дій підтримка промислових підприємств стане необхідністю.

Згідно опитування підприємств Європейською Бізнес Асоціацією, необхідними державними заходами для швидкого відновлення роботи підприємств є:

- зменшення податкового навантаження, введення стимулюючої податкової політики;
- фінансова допомога банків (кредитування за мінімальними ставками);
- фінансова допомога міжнародних фондів;
- повне перезавантаження системи вищої освіти, актуалізація профілів, за якими держава навчає студентів;
- викорінення корупції;
- програми підтримки малого та середнього бізнесу;
- створення нової структури економіки, перехід від сировинно-аграрного типу економіки до технологічного.

Також Міністерство економіки, провідні експерти та бізнес-асоціації працюють над планом економічного відновлення України і готові залучати громадський сектор до формування цього документу [6]. План базується на дев'яти основних принципах, які повинні забезпечувати відновлення та розвиток всіх провідних галузей економіки: зовнішня торгівля, логістика, переробна промисловість, енергетика, видобувна промисловість та інші. Для втілення в життя масштабних проектів потрібно розвивати партнерство з країнами Великої сімки та ЄС в режимі трансферу технологій і доступу до фінансових ресурсів. Одним із ключових підходів може стати надання державами гарантій своїм компаніям для інвестування в Україну.

Висновки. Ділова активність є економічною категорією, яка дозволяє оцінити ефективність та економічний потенціал підприємства за допомогою системи якісних та кількісних показників. Сучасна

економічна криза, спричинена військовими діями, спричинила зниження рівня ділової активності промислових підприємств України. Для оптимізації поточної економічної ситуації підприємства потребують підтримки як від державних органів, так і від іноземних інвесторів. Дана тема є актуальна в сучасних реаліях та потребує подальшого вивчення.

Список використаних джерел

1. Воронко Р. М. Аналіз ділової активності в системі управління розвитком підприємства. Підприємництво і торгівля : збірник наукових праць. 2018. № 23. С. 64-69.
2. Приймак С. В. Ділова активність як фактор зростання економічного потенціалу підприємства. Збірник тез звітної наукової конференції Львівського національного університету імені Івана Франка за 2017 рік (електронне видання): Львів, ЛНУ ім. І. Франка, 2018. С. 121-125.
3. Ткаченко Є.Ю., Зінченко В.В. Поняття ділової активності підприємства та напрями її підвищення. Біоекономіка як ключовий фактор розвитку виробництва та екологізації промислового регіону : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (26-27 листопада 2020 року, м. Запоріжжя). Запоріжжя : Наук. ред. Н.Г. Метеленко. 2020. С.272-275.
4. Ніка Х.В, Петренко О.П. Оцінка ділової активності підприємства. The 4th International scientific and practical conference «Modern research in world science» (July 10-12, 2022) Львів, 2022. С.954-958.
5. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів господарювання» за 2020 рік. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 11.10.2022).
6. План економічного відновлення України. Інформаційне управління офіційного вебпорталу парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/222325.html> (дата звернення: 11.10.2022).

Особливості організації освіти та навчання на тимчасово окупованих територіях

Peculiarities of the organization of education and training in the temporarily occupied territories y

Dr hab. Lubiarsz M., prof. KUL
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Wydział Nauk Przyrodniczych i Technicznych
Instytut Matematyki, Informatyki i Architektury Krajobrazu
Katedra Ochrony Środowiska Przyrodniczego i Krajobrazu,
Poland

**NOWOCZESNE METODY DYDAKTYCZNE STOSOWANE
W KATOLICKIM UNIWERSYTECIE LUBELSKIM JANA PAWŁA
II POZWALAJĄCE KSZTAŁTOWAĆ WRAŻLIWOŚĆ
STUDENTÓW NA POTRZEBY SPOŁECZEŃSTWA**

Wstęp

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II jest uczelnią publiczną, która ma ponad sto lat. Tradycja akademicka zobowiązuje uczelnię do dbania nie tylko o jakość prac naukowo-badawczych, ale także odpowiedni poziom dydaktyki i nauczania. Z tego powodu Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II podejmuje liczne wyzwania mające na celu podniesienie jakości procesu kształcenia.

W trosce o jakość pracy dydaktycznej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II, z inicjatywy prorektor KUL prof. Ewy Trzaskowskiej, powołano Centrum Dydaktyki Akademickiej. Centrum to odpowiada za wprowadzanie nowoczesnych metod dydaktycznych do procesu kształcenia. Nowoczesne metody dydaktyczne pozwalają nie tylko zdobywać wiedzę, ale także kształtować postawy młodych ludzi.

Różnorodne przyczyny wpływają na potrzebę zmiany myślenia o sposobie kształcenia młodych ludzi. Globalizacja, rozwój technologii, cyfryzacja społeczeństwa czy szybki tryb życia to tylko niektóre z nich (Chaberek-Karwacka 2015). Jednak w warunkach Polski w ostatnim czasie istotnym czynnikiem, który także wywala zmianę myślenia o szkolnictwie wyższym jest wojna w Ukrainie. Wojna, która istotnie zmienia oblicze Europy, przemodelowuje rzeczywistość, stawia ważne pytania o jakość współczesnych społeczeństw. Ten konflikt zbrojny silnie wpływa na życie wielu ludzi w Ukrainie i całej Europie, jest też ogromnym kryzysem humanitarnym (Ukrainian Catholic University 2022).

Próbując odpowiedzieć na współczesne wyzwania związane z edukacją wyższą w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II w

ostatnim latach rozpoczęto wdrażanie wielu nowych rozwiązań i metod, takich jak service-learning czy tutoring.

Service-learning

Service-learning to „nauka poprzez służbę” lub „nauka przez zaangażowanie” (Gołębiowska i in. 2022). Ta idea kształcenia jest wdrażana na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II w ramach projektu UNISERVITATE. Jest to projekt międzynarodowy, w którym uczestniczą uniwersytety katolickie z całego świata. Nasza uczelnia współpracuje w grupie roboczej z Catholic University of Eichstätt-Ingolstadt, Bethlehem University i Ukrainian Catholic University we Lwowie.

Realizacja projektu UNISERVITATE rozpoczęła się na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II w 2021 roku. Celem projektu jest wdrożenie service-learning, która łączy nauczanie akademickie ze służbą społeczeństwu. W ramach projektu powstała grupa robocza składająca się z nauczycieli akademickich i pracowników administracji. Grupa ta służy pomocą wszystkim nauczycielom, którzy chcą wdrożyć service-learning do swoich zajęć. Ponadto w ramach projektu UNISERVITATE czterech nauczycieli ukończyło kurs "Development of Service-Learning Projects" prowadzony przez CLAYSS The Latin American Centre for Service Learning.

Należy podkreślić, że realizacja projektu UNISERVITATE i wdrażanie service-learning do dydaktyki doskonale wpisuje się w misję naszego uniwersytetu, która zawarta jest w Strategii Rozwoju Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II na lata 2020-2025 (2020). W ramach realizacji projektu udało się wdrożyć ideę service-learning na różnych kierunkach studiów, ale należy podkreślić, że niektórzy nauczyciele już wcześniej prowadzili zajęcia dydaktyczne połączone ze służbą społeczeństwu.

Service-learning ma wiele definicji. Może być rozumiany jako koncepcja pedagogiczna lub filozoficzna, czasem jako ruch społeczny (Brozmanová Gregorová et al. 2019). Jednak należy pamiętać, że wdrożenie projektów service-learning do edukacji ma na celu zrozumienie potrzeb społeczności lokalnej. Taki projekt powinien być koordynowany przez szkołę lub uczelnię i jednoznacznie powiązany z programem nauczania. Ale

wdrożenie service-learning do kształcenia szkolnego i akademickiego również na celu rozwijanie społecznej i obywatelskiej odpowiedzialności uczniów i studentów (Brozmanová Gregorová i in. 2019). Jak piszą Regina i Ferrara (2017):

“service-learning projects involve educational as well as specific social intervention”

(projekty service-learning obejmują zarówno edukację, jak i konkretną działalność społeczną).

Zajęcia prowadzone z zastosowaniem service-learning pozwalają studentom zdobyć wiedzę i umiejętności, ale studenci także aktywnie współpracują ze społecznością lokalną. Współpraca ta ma na celu rozwiązanie realnych problemów istotnych dla lokalnej społeczności (Regina i Ferrara 2017). W projekcie service-learning należy także zaplanować czas na refleksję, która powinna dotyczyć zarówno przebiegu projektu, jak i jego wyników. Warto podkreślić, że efekty realizacji projektu dotyczą nie tylko społeczności lokalnej, dla której rozwiązano konkretny problem. Rezultaty dotyczą także studentów, którzy zdobyli nową wiedzę i umiejętności, a przede wszystkim kompetencje. I nad tymi wszystkimi elementami należy pochylić się w ramach refleksji (Brozmanová-Gregorová et al. 2019).

Aby projekty service-learning stały się częścią edukacji uczniów, musimy stosować różne narzędzia i metody pracy. Narzędzia i strategie działania powinny być dobierane w zależności od etapu realizacji projektu service-learning, jego charakteru, a także realizowanego celu (Regina i Ferrara 2017).

Doskonałym przykładem znaczenia service-learning w budowaniu świadomego społeczeństwa jest panel dyskusyjny "Service Learning for Recovery of Ukraine", który odbył się w ramach realizacji projektu UNISERVITATE. Panel został zorganizowany przez Ukrainian Catholic University we Lwowie i odbył się 30 listopada 2022 roku (Ukrainian Catholic University 2022). W panelu uczestniczyli również pracownicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Wnioski ze spotkania jednoznacznie wskazują, że projekty service-learning mogą być ważną częścią działań na rzecz odbudowy Ukrainy po zakończeniu wojny, ale także w jej trakcie.

Tutoring

Tutoring to indywidualna praca tutora z podopiecznym, która pozwala młodemu człowiekowi rozwijać się zgodnie z jego predyspozycjami. Jest to proces długotrwały i niewątpliwie oparty o dialog pomiędzy tutorem, a podopiecznym. Student może doskonalić się nie tylko w kontekście określonego obszaru wiedzy, ale również ma możliwość dostrzeżenia i rozwoju swoich talentów (Czekierda 2018). Wynika to z podstawowego założenia, że tutoring jest procesem rozwoju podopiecznego jako osoby (Szala 2018).

Tutoring przybiera różne formy, ale najczęściej rozróżnia się tutoring rozwojowy i akademicki lub naukowy. Cechą wspólną tych dwóch rodzajów tutoringów jest oparcie na relacji mistrz – uczeń oraz integralne spojrzenie na człowieka (Czekierda 2018). Warto jednak podkreślić, że tutoring nie jest mentoringiem ani coachingiem, choć niektóre elementy zbliżają do siebie te formy edukacji spersonalizowanej (Czekierda 2018, Dziedziczak-Foltyn i in.2020).

W październiku 2022 roku na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II na pierwszym roku wszystkich kierunków studiów rozpoczęły się zajęcia wprowadzające w ideę tutoringów. Studenci uczestniczący w tych warsztatach poznają podstawy tutoringów, a także dowiadują się jak mogą z niego skorzystać na dalszych etapach kształcenia w naszym uniwersytecie. Ponadto rozwijają swoje umiejętności i kompetencje poprzez tutoring rozwojowy. Choć tutoring jest przede wszystkim metodą pracy indywidualnej, pozwala również na pracę w małej grupie. I właśnie taką formę przyjmują warsztaty z tutoringów dla studentów pierwszego roku.

Należy podkreślić, że tutoring naukowy w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II został wdrożony jakiś czas temu przez kilku nauczycieli akademickich, którzy uczestniczyli w projekcie Ministerstwa Edukacji i Nauki „Mistrzowie dydaktyki”. Celem tego projektu było wypracowanie rozwiązań w zakresie szkolenia tutorów w warunkach szkolnictwa wyższego w Polsce oraz stworzenie podstaw kształcenia z wykorzystaniem tutoringów. Projekt był realizowany we współpracy z wiodącymi uczelniami zagranicznymi (Brudlak i in. 2019). W chwili obecnej kolejni nauczyciele z naszego uniwersytetu uczestniczą w szkoleniach, aby uzyskać certyfikat tutora.

Podsumowanie

Service-learning to idea pracy dydaktycznej zakładająca kształcenie i rozwój studentów poprzez działania na rzecz lokalnej społeczności. Podstawą są projekty realizowane w ramach programu studiów, a dotyczące rozwiązywania realnych problemów. Jest to możliwe dzięki współpracy studentów i członków lokalnej społeczności (Gołębiowska i in. 2022). Tutoring zaś nakierowany jest na budowanie relacji mistrz – uczeń, co nie wyklucza jego znaczenia w kształtowaniu właściwych postaw i kompetencji społecznych studentów, gdyż w tutoringiu istotną rolę odgrywa refleksja nad wartościami i ich znaczeniem w życiu człowieka (Czekierda 2018).

Globalne i lokalne problemy obserwowane we współczesnym świecie stawiają wiele wyzwań przed szkolnictwem zarówno na poziomie szkół podstawowych, ponadpodstawowych jak i uczelni wyższych. Wydaje się, że odpowiedzią może być zmiana sposobu myślenia o procesie edukacji, w którym poza wiedzą powinno znaleźć się miejsce na wartości, czy ideały. Również przemodelowanie sposobów pracy dydaktycznej, czy wprowadzanie nowych metod pracy dydaktycznej może okazać się pomocne. W tym kontekście warto zauważyć, że ideę service-learning i tutoring łączy rozwój osoby poprzez zwrócenie uwagi na wartości, kształtowanie postaw i wrażliwości młodych ludzi, czy zwiększenie ich otwartości na innych ludzi. Przede wszystkim zaś wspólnym mianownikiem service-learning i tutoring jest refleksja.

References

1. Brozmanová-Gregorová A., Bariaková Z., Kubišová L., Svidroňová M.M., Šolcová J. 2019. Report from mapping of the educational situation in the Central and Eastern European region with focus on service-learning. CLAYSS Centro Latinoamericano de Aprendizaje y Servicio Solidario – Matej Bel University, Buenos Aires
2. Brozmanová-Gregorová A., Matulayová T., Tkadlcíková L., Vodsedalek V., Rusu A.S. et al. 2020. Service-Learning for Teachers in Higher Education Institutions. Belianum
3. Brudlak J., Gotlib J., Koziółek R., Uriasz J. 2019. Model tutoring. Projekt: „Mistrzowie dydaktyki”, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa

4. Chaberek-Karwacka G. 2015. E-learning jako narzędzie osiągnięcia efektów kształcenia w zakresie wiedzy, umiejętności i kompetencji miękkich. [W:] Bolałek J., Szymczak E., Sadoń-Osowiecka T. (red.) Dobre zwyczaje akademickie w naukach przyrodniczych. Wyd. Libron, Kraków
5. Czekerda P. 2018. Czym jest tutoring. [W:] Czekerda P., Fingas B., Szala M. (red.) Tutoring. Teoria, praktyka, studia przypadków. Wolters Kluwer. Warszawa
6. Dziedziczak-Foltyn A., Karpińska-Musiał B., Sarnat-Ciastko A. 2020. Tutoring drogą do doskonałości akademickiej. Impuls, Kraków
7. Gołębiowska M., Józwiak B., Kwiatkowski G., Czerniak J., Kamiński J. 2022. Laboratorium Design Thinking. Kurs design thinking dla nauczycieli akademickich nauk społecznych. Wyd. KUL, Lublin
8. Regina C., Ferrara C. 2017. Service-Learning in Central and Eastern Europe Handbook for Engaged Teachers and Students. CLAYSS Centro Latinoamericano de Aprendizaje y Servicio Solidario, Buenos Aires
9. Strategia Rozwoju Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II na lata 2020-2025. 2020. online: https://bip.kul.lublin.pl/files/1658/akty_prawne_2020/11_zal._strategia_rozwoju_kul.pdf, [access: November 30, 2022]
10. Ukrainian Catholic University. 2022. Service Learning for Recovery of Ukraine. online: <https://ucu.edu.ua/en/events/service-learning-for-recovery-of-ukraine/> [access: December 1, 2022]

**Комышан Анатолії,
Сеhedа Тетіана,
Kharkiv National University named after V. N. Karazin,
Ukraine**

PROBLEMS OF STUDENTS' EDUCATION IN MILITARY CONDITIONS

In connection with the reorganization of the modern education system and the forced transition to a distance (remote) form of education due to the situation in the country, there was an urgent need to improve the quality of the provision of educational services in institutions of higher

education (HEIs). Moreover, important aspects for determining the correct orientation in the selection of teaching methods in the online format are the interaction between the teacher and students during classes, students among themselves, and students' independent work in the course of preparation for the training and at the execution of various tasks. Not secondary priorities are the judgments of students themselves regarding their own independent work and the work of a scientific and pedagogical worker (SPW) concerning its organization in the educational discipline [2].

Today, higher education institutions are faced with new realities of teaching and must quickly and imperceptibly create organizational and pedagogical conditions for the use of the digital environment in teaching.

The key role in this problem belongs to the SPWs, who should not only possess modern technologies in study, but must also provide a correct step-by-step transition to such a form of education for students who also found themselves in the new situation and have to get used to the new rather unusual conditions in a short period of time of education, to find motivation to study in rather difficult conditions, even in the absence of face-to-face contact with the SPW [1].

Based on the presented, the main purpose of the report is to form an idea about the essence, content and condition of the student's problem in the educational environment in the conditions of online (distance) learning. For objective analysis of the current problems and contradictions among future specialists in the field of education, an anonymous survey was conducted, which dealt with actual problems and challenges, the organization of independent work and the influence of the remote format on productivity and the motivational component during various types of classes.

The obtained results allow us to identify the existing problems of students in the modern educational environment. Thus, 59,3% of the surveyed students claim that they lack motivation in the learning process, another 37% complain about the lack of previously provided and received knowledge. Every 4th student (25,9%) needs clear requirements, instructions and recommendations, etc., on mastering the content of education and carrying out different kinds of tasks on educational subjects. Indicators of insufficient number of information sources and platforms to solve all tasks of independent work have the same indicator among students'

answers (22,2%). And the less important problems in terms of students are the lack of practical skills of work in the online format (11,1%), or the motivation to spend time on low-rated works (3,7%). Among the surveyed students, only 3,7% of students are satisfied with the conditions of distance learning in their educational environment, what indicates the relevance of the topic we have studied and the need for its further solution, from the point of view of methodical support of the student's independent work by scientific and pedagogical workers in the process of mastering educational disciplines in the conditions of online-learning and regarding the implementation of learning technology, what should be built on the basis of active and interactive methods of SPWs` learning.

Taking into account the high level of the estimated indicator of students' organization of their independent work (48,1%), it is appropriate to talk about the not absolutely critical impact of remote education on the productivity of students of higher education and their preparation for classes. Moreover, in our opinion, with a competent approach to the organization of educational and cognitive activities of students by scientific and pedagogical workers, this form of education may have a more positive effect on the quality of learning content, on self-organization and development of future specialists with higher education.

The opinions of students regarding the choice of a more convenient form of education were divided, as for online training and offline training, approximately the same at 37%, and the rest support a mixed opinion, what, in our opinion, indicates a different vision of the students in the organization of the educational process. This belongs to the personal factor, that is connected with the desire of the corresponding part of students to receive live communication in constant contact with the SPWs and the motivation to listen carefully in classes and try to understand the presented material.

A third of the students answered unanimously to the question about the advantages of face-to-face education over distance education. The need for communication with groupmates indicates the lack of adaptability of the methodology of group, collective or/and pair activities. Although we believe that this approach allows students to socialize and take a break from gadgets, what is quite important for 55,6% of the surveyed students. 37% of students identified the need for personal communication with the SPW. In

their opinion, this contributes to the development of not only creativity, sociability, and curiosity, but also socialization, since this is the only way to not only acquire knowledge, but also to do it more efficiently.

A large part of the students recognize that they are interested in learning and it also contributes to the effectiveness of educational and learning activities of a clear program of their step-by-step actions, defined in the informational and methodical support, and an open assessment, what is well-known, agreed upon and prescribed (59,3%)

Currently, the creation of SPW conditions for the formation and development of students' perseverance and responsibility (37%) and work in synergy with fellow students (37%) satisfies quite a large number of students. For their part, 29,6% of students answered that mastering cognitive actions and theoretical knowledge, as well as knowledge, abilities and skills to organize and build successful and effective work is facilitated by the presence of practical classes that involve the preparation of team projects by students with a presentation. This approach, in their opinion, will help, along with the level of quality of learning a certain dose of educational material, to gain experience of work in a team, socialize and develop leadership qualities.

It should be noted that the formation of leadership qualities in practical types of classes from the educational disciplines "Pedagogy and teaching methods" and "Pedagogy" is carried out with the help of interactive homework, during which the material is mastered imperceptibly (25,9% of anonymously surveyed students think so). Also, it is important to create a special educational atmosphere to attract students to the learning process. According to our observations and obtained data, when using "interactivity" – presentations, cinquains, "microphones" and other methods (77,8%), to a greater extent, curiosity and awareness of a certain topic is formed among students. And the teacher's openness during lectures (59,3%) and the use of cognitive approaches, during which only important information remains (55,6%), create the illusion of a face-to-face educational environment and form only a correct understanding of the subject being studied. At the same time, far from the last place is occupied when a scientific and pedagogical worker does not limit the evaluation position of higher education seekers.

Therefore, the independent work of students in the conditions of remote learning requires changes and the introduction of a new methodology in higher education institutions, what, in our opinion, would contribute, on the one hand, to the adequate adaptation of students to new conditions, and on the other hand, to the high-quality assimilation of the content of education. Moreover, the key figure in this is the SPW: his understanding, introspection and analysis of the situation, readiness for changes.

References

1. Ignatyuk O. A., Komyshan A. I., Bykova M. V. Peculiarities of professional training of higher education students of pedagogical specialties in conditions of extraordinary distance learning (on the example of classical and technical universities). *Scientific notes of the Department of Pedagogy*. Issue 47. 2020. P. 33–42.
2. Competency approach in higher education: theory and practice: monograph. In general ed. O. A. Zhukova, A. I. Komyshan. Kharkiv: V. N. Karazin KhNU, 2021. 264 p.

Вихристюк М.С., студентка,

Науковий керівник: д.держ. упр., доцент **Антонова О.Р.**,

**Льотна академія Національного авіаційного університету,
Україна**

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОЛАБОРАЦІОНІЗМ: ОСВІТЯНСЬКИЙ ВИМІР

Країни, території яких перебували (або знаходяться досі) під окупацією, неодмінно стикаються з проблемою взаємодії своїх громадян з окупантами, сприяння діяльності окупантам на окупованій території тощо. Відповідне явище зазвичай пов'язують із колабораціонізмом, історичні витоки якого сягають давнини, при тому, що з позиції наукової розробленості воно почало активно досліджуватись лише після та в контексті Другої світової війни [1].

Востаннє проблема колабораціонізму на теренах України піднімалася фахівцями в контексті подій Другої світової війни. Сьогодні, проводячи очевидні паралелі, українська наукова спільнота поступово повертається до вивчення відповідних питань, актуальність яких щороку посилюється у сфері права. Їх предмет насамперед утворює здійснена Російською Федерацією (далі – росія) окупація частини території України та наслідки тимчасового відчуження цієї території.

Одним із таких наслідків є виникнення колабораціонізму та пов'язаних або подібних із ним явищ, що зумовлюється єдиною причиною – війною росії, через яку Україна, починаючи з 2014 року тимчасово втратила територіальну цілісність.

Основними чинниками, що вплинули на відносну поширеність колабораціоністської поведінки на окупованих територіях, слід систематизувати на такі: зовнішні чинники – тривала та спланована підготовка до окупації; внутрішні чинники – особливості суспільно-політичного розвитку довоєнної України; історичні та ідеологічні чинники – пострадянський спадок і прихильність до ідеології «русского міра» [1].

Саме ці чинники відбилися на поведінці освітян-колаборантів, які, за повідомленням поліції, намагалися викладати в школах на тимчасово окупованих територіях за російськими програмами. Відповідно, станом на 16 вересня 2022 року, в Україні було відкрито 19 кримінальних проваджень щодо такої діяльності працівників освіти [2].

Відгуком на таку поведінку освітян-колаборантів, Верховною Радою України було прийнято Закон № 2108-IX, яким доповнено ст.111–1 «Колабораційна діяльність» розділу 1 особливої частини Кримінального кодексу «Злочини проти основ національної безпеки» (далі – КК України) [3].

Хоча Кримінальне законодавство до цього часу мало низку норм, порушення яких тягне відповідальність за злочини проти основ національної безпеки, законодавець, бажаючи полегшити юридичну кваліфікацію злочинних діянь, вирішив внести до Українського законодавства нове поняття – колабораційна діяльність.

Згідно зі статтею 111–1 КК України, до переліку дій, які називають колабораційною діяльністю й за які загрожує кримінальна відповідальність, належать [3]: 1) публічне заперечення збройної агресії росії проти України; 2) добровільне обіймання посади в органах влади, створених на тимчасово окупованій території; 3) пропаганда в закладах освіти задля сприяння збройній агресії проти України, а також упродовження стандартів освіти держави-агресора в закладах освіти; 4) передача матеріальних ресурсів окупаційним військам та / або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території; 5) добровільне зайняття керівних посад у незаконних органах влади або добровільне обрання до таких органів, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів / референдумів, публічні заклики до їхнього проведення на тимчасово окупованій території; 6) організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності в співпраці з окупантами, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та / або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах; 7) добровільне зайняття посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також добровільна участь у незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях чи надання їм допомоги у веденні бойових дій проти ЗСУ та інших військових формувань, утворених за законами України; 8) вчинення дій або ухвалення рішень, що призвели до загибелі людей або інших тяжких наслідків особами, які добровільно очолили керівні посади в органах влади окупантів, організували заходи політичного характеру на підтримку держави-агресора, добровільно обіймали посади в незаконних судових та правоохоронних органах, а також незаконних збройних та воєнізованих формуваннях.

Враховуючи зазначене вище, «колабораціонізм» – це співпраця громадян держави із ворогом для забезпечення інтересів ворога та заподіяння шкоди власній державі; **«колаборанти-працівники освіти» – це особи, які на професійній основі**

займаються пропагандою в закладах освіти задля сприяння збройній агресії проти України, а також упродовження стандартів освіти держави-агресора в закладах освіти.

Така пропаганда, за визначенням О. Колтик, є публічним зверненням до певної групи людей або необмеженого кола осіб, висловлене у письмовій, усній або іншій доступній формі [4]. Тобто, пропаганда у закладах освіти сприяє збройній агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України чи уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України.

В Енциклопедичному словнику поняття колабораціонізму трактується з точки зору кримінальної відповідальності за колабораційну пропаганду, за яке може бути притягнута не лише педагогічний працівник. Також, не обов'язково публічне звернення може бути зроблено під час уроку (пари), перед дітьми, учнями, студентами чи слухачами. Це може бути навіть на педраді чи батьківських зборах. При цьому, не обов'язково таке публічне звернення повинно бути виокремленим текстом, воно може бути приховано у доповіді, лекції, тощо [5]. Тут важливо розуміти, що місце вчинення стосується не усіх закладів освіти, а лише навчальних. Якщо в Статуті (Положенні) закладу освіти не зазначено, що цей заклад є навчальним, особу не може бути притягнуто до кримінальної відповідальності саме за цією статтею КК України [5]. Також зазначено, що за порушення закону передбачено різні види покарання від позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років до виправних робіт та арештів (на строк до 6 місяців до 3 років).

Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі

на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років [3].

Слід також зазначити, що вироків за цією частиною статті 111-1 КК України (пропаганда в закладах освіти та впровадження стандартів освіти держави-агресора.) до цього часу не було, тому практика здійснення правосуддя за цією статтею є новою.

Список використаних джерел

1. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти) : наук. нарис / Є.О. Письменський. – Сєверодонецьк, 2020. – 121 с.
2. Кримінальна відповідальність освітян-колаборантів. Юридичний інтернет ресурс «Протокол». Режим доступу: URL: https://protocol.ua/ua/osvityan_kolaborantiv_budut_sadgati (дата перегляду: 22.10.2022).
3. Кримінальний кодекс України, Закон від 05.04.2001 № 2341-III/ Відомості Верховної Ради України. Режим доступу: URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата перегляду: 22.10.2022).
4. О. **Колтик**. Підходи до визначення поняття «Пропаганда» Режим доступу: URL <https://labipt.com/approaches-to-the-definition-of-propaganda/> (дата перегляду: 22.10.2022).
5. С. І. Грабовський. Колабораціонізм // Енциклопедія Сучасної України : енциклопедія [електронна версія] / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. Т. 14. URL: <https://esu.com.ua/article-4446> (дата перегляду: 22.10.2022).
6. Антонова О. Р. Роль держави у забезпеченні безпеки та захисту прав людини і громадянина в умовах воєнного стану. *Державна Служба України: сучасні виклики та перспективи повоєнної трансформації*: зб. тез щоріч. міжнар. круглого столу (Київ, 17 черв. 2022 р.), Київ. 2022, с. 109-111.
7. Антонова О. Р. Особливості застосування міжнародних санкцій для зміцнення міжнародної безпеки у сфері освіти і науки засобами державного управління і права. *Публічне управління та*

адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15-28 квітня 2022 р.; р Т. 2. К. : ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. С. 90–94

8. Антонова О. Р. Суб'єкти здійснення контролю за виконанням сімейної політики та захисту інтересів сімей в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток: елект. наук.-фах. видання.* Дніпро. 2018. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua>. 2018 (дата звернення : 20.10.2022).

Фолюш М.Т., студентка,
Науковий керівник: к.е.н., доцент Пак Н.Т.,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Освіта, а отже, і педагоги, мають важливе значення для становлення Української держави. У доктрині геноциду проти України, оприлюдненій державним російським інформаційним агентством, зазначається, що "необхідно здійснити перевиховання населення шляхом запровадження цензури, репресій та придушення проукраїнських державних позицій в освіті та культурі, вилучення навчально-методичних матеріалів та заборони всіх навчальних програм з українським змістом". Саме тому освітяни швидко відчували "російський мир".

На окупованих територіях України окупаційна влада одразу оголосила про перехід на російськомовну програму навчання. Водночас зі шкільних та церковних бібліотек почали вилучати україномовні книги, в т. ч. підручники з історії України. Наприклад, окупаційні війська вилучили зі шкіл Луганської області близько 22000 підручників з історії України та вивезли їх у невідомому напрямку. У Маріуполі окупанти пішли далі і спалили всі книги у бібліотеці храму Петра Могили.

Метою цих заходів є формування нового сприйняття дійсності та історії на окупованих територіях. Ця нова реальність базується не на правді, а на вигадках та ілюзіях російської державної пропаганди. У цій реальності Росія не постане агресором, який напав на Україну, зруйнував Маріуполь, вчинив злочини в Бучі та Ірпені. Росія хоче бути визволителем, а не агресором. Саме таку думку нав'язує пропаганда мешканцям окупованих територій. І починається це зі школи. Росіяни намагаються організувати освітній процес російською мовою за так званими освітніми стандартами та навчальними програмами "лнр" та "днр", зокрема, всі дисципліни, визначені державними стандартами, такі як українська мова, українська література та історія України, є виключені з освітнього процесу. Навпаки, вони запроваджують дисципліни, які сприяють розпалюванню агресії та ненависті до України.

Окупантам потрібні були лояльні освітяни, але їх було дуже мало. Більшість директорів шкіл та вчителів, які залишилися на окупованих територіях, не захотіли співпрацювати з росіянами. У цьому контексті росіяни почали вдаватися до своїх спеціалізованих методів тиску, залякування та викрадення освітян, які відмовлялися співпрацювати. Так, на початку травня у Бердянську окупанти викрали Ольгу Ніколаєву, яка викладала українську мову та літературу у школі №3. Наприкінці серпня у Новій Каховці Херсонської області, яка тимчасово перебувала під окупацією, російські силовики викрали Оксану Якубову та Ірину Дубас, які відповідали за ліцей № 2 та № 3. Наразі місцезнаходження цих людей невідоме. І таких випадків чимало. У Маріуполі, значною мірою зруйнованому місті на межі гуманітарної катастрофи, окупаційні війська погрожують вчителям, які не співпрацюють з ними, та обмежують їхній доступ до "гуманітарної" допомоги.

Однак такі методи не дали бажаних результатів. На окупованих територіях кількість шкіл, що відкриваються у новому навчальному році, є низькою, а кількість учнів, які їх відвідують – мізерною. "Лише 10% шкіл у Запорізькій області пропонують навчання. Водночас, наповнюваність цих шкіл є низькою – до 15%" (А. Ашурбеков).

Аналогічна тенденція спостерігається і в Херсонській області. Про це повідомив заступник голови Херсонської обласної ради Ю. Соболевський: "1 вересня на окупованій Херсонщині все пішло не за планом росіян. Вони намагалися залучити до співпраці якомога більше вчителів та переконати батьків віддати своїх дітей на зомбування "руському міру", але все марно. Кількість шкіл, відкритих за російською програмою, мінімальна, і дітей майже немає".

Зрозумівши, що залякування освітян не є ефективним, окупаційні війська почали чинити тиск на батьків, які не бажають, щоб їхні діти відвідували окуповані Росією школи. У школах, де вже зараз намагаються руйнувати особистості українських дітей також чинять психологічний тиск. Гірше за це може бути лише фізичне насильство.

Голова Херсонської обласної військової адміністрації Я. Янушевич повідомив, що триває залякування батьків, які не віддають своїх дітей до захоплених шкіл та дитсадків. Мешканцям погрожували штрафами та конфіскацією майна, а тим, хто привів своїх дітей на так звані навчання, пропонували по 4 тис. рублів (1,2 тис. грн.) за кожного школяра. Але мало хто цього хоче", Аскад Ашрубєков зазначив, що Росія запровадила трирівневу систему санкцій у Запорізькій області та Маріуполі: 1) попередження; 2) штраф у розмірі 40000 рублів (12000 грн.); 3) позбавлення батьківських прав.

У Маріуполі вчителі-колаборанти також надсилали батькам повідомлення з погрозами через Viber. Радник міського голови Маріуполя Петро Андрющенко зазначає, що колаборанти змушені вдаватися до таких заходів через рекордно низьку кількість дітей у школах окупованого міста. "Освітняни, які пішли на співпрацю з окупантами, розсилають масові повідомлення батькам, прямо попереджаючи їх про те, що їхні діти будуть примусово розлучені з сім'ями, якщо вони не будуть проживати в місті та відвідувати школи окупантів. "Відбувається черговий злочин проти людяності", - сказав Андрющенко.

За словами Аскада Ашрубєкова, за таких обставин деякі батьки змушені віддавати своїх дітей до шкіл, відкритих росіянами. При цьому він зазначає, що деякі з цих дітей паралельно навчаються дистанційно в українських школах". Це дуже важливо, оскільки українська влада закликала батьків, які залишилися на окупованих

територіях, якщо вони не можуть виїхати через тиск чи інші обставини, у будь-якому випадку залишити онлайн-навчання в українських школах. "Українські школи дають цим дітям шанс на майбутнє",- вважає народний депутат.

Водночас, за словами народного депутата, українська влада наголошує, що участь в організованій окупантом офлайн-освіта може бути небезпечною для життя і здоров'я дітей. Російські війська часто тримають склади зброї в школах, і дуже ймовірно, що це буде спровоковано російськими військовими, які звинувачують у цьому українських військових.

Не знайшовши достатньої кількості колаборантів, окупаційна влада направила на окуповані території кримських та російських вчителів, які навчали українських дітей за російською програмою. Точна кількість невідома, але не менше кількох сотень; на початку вересня мер Мелітополя Іван Федоров заявив, що окупаційні війська завезли понад 500 російських вчителів. Ще 80 вчителів з південних регіонів Росії поїхали працювати на окуповані українські землі, повідомляє проєкт Радіо Свобода "Кавказ. Реаліі" з посиланням на дані профспілки "Профспілка працівників освіти".

Слід також зазначити, що окрім запрошених викладачів, окупанти також покладаються на вчителів-колаборантів. Для них Росія ініціювала процес "переатестації" з метою "покращення" їх знань. Такі курси особливо актуальні для вчителів історії. Наприклад, за тиждень до українського контрнаступу, вчителів з Харківської області вивозили на курси до Курської області Росії.

Українців на окупованих територіях чекає русифікація. Окупантам важливо, щоб вони перестали ідентифікувати себе з Україною і стали росіянами. Адже чим більше українців стануть росіянами, тим менше буде українців. І чим менше українців, тим слабший опір на окупованих територіях. Така логіка дій Росії.

І школи є для РФ інструментом реалізації цієї стратегії в довгостроковій перспективі. Окупаційні війська планують викладати дітям усі предмети російською мовою, за російською навчальною програмою, де, за необхідності, їм будуть викладати частини минулого України, наприклад, історію Київської Русі. У програмі будуть названі героями історичні постаті, які боролися проти націоналізації України,

такі як Петро I та Володимир Ленін. Натомість такі важливі постаті в українській історії, як Іван Мазепа та Симон Петлюра, зображуються негативно, а такі постаті, як Іван Франко та Василь Стус, взагалі зникають зі шкільної програми.

Крім того, аналіз аналогічних ситуацій у минулому дозволяє припустити, що таким чином окупаційні війська мають намір "виховувати" свої збройні сили для подальшої війни з Україною. Для реалізації такого сценарію Росія мобілізує українців з раніше окупованих Донецької та Луганської областей, а також Криму.

Разом з тим, поведінка Росії на окупованих територіях схожа не лише на її практику в анексованому Криму та раніше окупованих Донецькій і Луганській областях, але й на радянську політику, яку вона проводила в західних областях України, окупованих нею після Другої світової війни. Цю схожість відзначив український історик та журналіст Вахтан Кіпіані. "На окуповані території російські масово завозять учителів. Не так важливо, який предмет вони будуть викладати. Їхнє завдання - робити українських дітей російськими, солдатами армії РФ - це вже бачимо в Криму і Донбасі. Це повторюється історія 1940-х. Советизація західних регіонів України якраз відбувалась зокрема через вчительок і викладачів вишів (поцікавтесь, скільки предметів у львівських інститутів, наприклад, викладали російською аж до перестройки)", - написав Капіані.

Незважаючи на труднощі, Україні вдалося організувати освітній процес на тимчасово окупованих територіях. Наразі за українськими програмами можна навчатися на тимчасово окупованих територіях дистанційно в онлайн-форматі, екстерном або ж у форматі сімейного навчання. Офлайн-навчання в українських програмах поки що неможливе. З цих трьох варіантів найбільшою популярністю користується онлайн-освіта, досвід організації якої, у зв'язку з пандемією COVID-19, українські освітяни вже мають.

У Херсонській області, наприклад, 95 загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватимуть освітній процес дистанційно. Про це заявила начальник управління освіти і науки Херсонської обласної державної адміністрації Тетяна Юшко на щорічній обласній педагогічній конференції, яка відбулася 30 серпня. За її словами, від батьків надійшло 44500 заяв на впровадження дистанційного навчання

на окупованих територіях. Багато з них знаходяться на підконтрольних Україні територіях та за кордоном. Однак деякі з них залишаються на тимчасово окупованих територіях.

Вона також наголосила на важливості для України підтримки зв'язку з українськими школярами на окупованих територіях. "Наше завдання – не втратити жодної дитини де б вона територіально не перебувала: на підконтрольній території України, за кордоном чи на окупованих територіях. Ситуація, що склалася, докорінно змінює функціонування шкіл. Тепер її головна мета — під тиском ворожої навали дати дитині підтримку та опору, а також відновити спілкування між дітьми", - зазначила Тетяна Юшко.

Близько 100 тисяч українських школярів на тимчасово окупованих територіях навчаються в онлайн форматі у понад тисячі шкіл. Про це повідомив Міністр освіти і науки Сергій Шкарлет. Він подякував батькам та учням з тимчасово окупованих територій, які обрали українську освіту, незважаючи на тиск та примус з боку самопроголошеної окупаційної влади до навчання за російськими стандартами. Крім того, близько 10 тисяч українських шкіл наразі надають освітні послуги внутрішньо переміщеним учням.

У наказі МОН від 28.03.2022 р. № 274 "Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні" зазначається, що у разі відсутності результатів річного оцінювання після завершення навчання за освітньою програмою закладу освіти учень має право до початку нового навчального року пройти річне оцінювання. Учні 1–10 класів можуть бути не переведені на наступний рік навчання та залишені для повторного здобуття загальної середньої освіти у тому самому класі на підставі письмової заяви одного з їхніх батьків чи інших законних представників.

"З окупованих територій евакуйовані всі вищі навчальні заклади. Те, що роблять окупаційні війська, створюючи фейкові університети, є одним з елементів гібридної війни. Як показує досвід, ті, хто приходить сюди зі зброєю, як правило, не мають вищої і навіть професійно-технічної освіти, а лише середню. Фальшивий диплом про вищу освіту дійсний десь за Уралом, а це непевна перспектива", - заявив Андрій Вітренко, перший заступник Міністра освіти і науки.

Міністерство освіти і науки, культури, спорту, науки і технологій разом з профільними міністерствами, парламентарями та освітянами напрацювали рішення, щоб надати абітурієнтам з тимчасово окупованих територій можливість отримати ліцензію в безпечних умовах.

Українські випускники, які були змушені покинути свою країну через війну та виявили бажання вступити до українських навчальних закладів, склали НМТ у 58 містах 32 країн світу. У результаті в іспитах взяли участь 214388 осіб, з яких 23038 склали іспити за кордоном. За словами представників МОН, діти продемонстрували високі знання під час тестування: понад 10000 учасників ЗНО отримали 200 балів хоча б з одного предмета, а майже 600 абітурієнтів - по 200 балів з кожного з трьох предметів.

Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій повідомило, що надасть можливість внутрішньо переміщеним особам та студентам, які проживають в особливо небезпечних районах, перевестися та навчатися за рахунок державного бюджету. У Мінреінтеграції підкреслили, що це також стосуватиметься здобувачів фахової передвищої та вищої освіти, які вступили до навчальних закладів на комерційній основі у попередніх роках. Зокрема, дія постанови поширюється на студентів, які вимушено перебувають на тимчасово окупованих територіях.

Вимушена міграція у період воєнного стану

Forced migration during martial law

**prof. UJ dr hab. Dorota Dąbek,
Faculty of Law and Administration of the Jagiellonian
University in Krakow, Poland
Judge of the Supreme Administrative Court
ORCID: 0000-0001-8460-8272**

**dr Paweł Dąbek
Faculty of Real-Estate Law and Tax Law of the Krakow
University of Economics.
Judge of the Voivodship Administrative Court in Krakow,
Poland
ORCID:0000-0002-8384-9354**

**PECULIARITIES OF THE CONTEMPORARY PARADIGM OF
PUBLIC BENEFIT BASED ON THE EXAMPLE OF BENEFITS FOR
ENSURING ACCOMMODATION AND FOOD TO UKRAINIAN
REFUGEES**

In the nowadays global discussion about the future of public administration, there is a popular opinion that the public sector should mimic business methods and techniques of management as much as possible. The reason behind this opinion is that if those techniques prove successful in the private sector, then they will also prove successful in managing public organizations. This approach directly influences a change in the paradigm of public legal benefit, modifying its way of realization, and consequently significantly limiting public legal benefits of an individual. Therefore, it is important to reflect on whether a transformation of the model of managing a country in this way is really appropriate.

Changes that are currently taking place in the paradigm of the public law benefits are stressed and realized by people through the way of managing of the big organizational and financial challenge that the Polish administration was faced with because of the war in Ukraine after the Russian attack on 24 February 2022. Traditional public law benefit of an individual towards the state, coming from the legal interest that the individual is entitled to, is executed by the states' organs directly or indirectly, meaning by public decentralized legal entities, which the state

entrusts an administering function, i.e. territorial self-government. Enormity of challenges, that the migration crisis brought in the beginning of 2022 turned out to be crushing for the organizational possibilities of Polish public entities. After the initial period of chaos, during which help was provided almost exclusively by private entities, with time the territorial self-government started joining them in organizing and providing help, doing this alone (without the national governments' help), financing it also from their own budgets. Only later the state joined organizing and financing help. The first step in this direction was an urgent adoption of law of 12.03.2022 about help to Ukrainian citizens in relation to the military conflict in this country's territory³⁵ (hereinafter referred to as law on help to Ukrainian refugees), which up to now has been amended 14 times already, and its further amendments are already at the final stage of drafting and are supposed to enter into force before the end of the year.

The law envisages different forms of execution of public tasks related to help to Ukrainian refugees coming to Poland, and gave this task to public entities, including self-government units. This diversity of types and forms of help and procedure of delivering it has a goal of the best usage of strengths and means for effective and optimal help delivery to those in need, starting with various types of social aid benefits, family benefits, family support, organization of school system, medical aid for people without security insurance so far in Poland etc.

One of very interesting forms of help to Ukrainian refugees, from the theoretical point of view, is envisaged in art. 13 (1) law on help to Ukrainian refugees- a benefit for ensuring accommodation and food to Ukrainian citizens. This article envisages that "every entity, especially a natural person who has a household, who ensures, at their own cost, to Ukrainian citizens, accommodation and food as referred to in art. 1 (1), can obtain, upon their request, a monetary benefit because of it, but not for longer than 120 days since the day of the arrival of the Ukrainian citizen in the Republic of Poland. The payment period can be prolonged in special cases.

The solution envisaged in this article turned out to be indispensable, because the Polish public administration faced with such a big number of

³⁵ Dz.U.2022 poz. 583

refugees proved to be inefficient, unable to fulfill the tasks its bearing in an efficient manner. This solution is an example of nowadays clearly visible tendency in administrative law to privatize public tasks i.e. hand over public tasks from public administration to the hands of private entities, ensuring financing of those tasks from public funds. In this case the public task of helping refugees is supposed to be executed by a private entity, which is supposed to obtain funding from the state for this task. The municipality's (gmina) tasks which are in question here are so called tasks delegated from the government administration to the municipality. Financial means designated for completing these tasks should therefore be ensured by public administration, in this particular case by voivode (wojewoda).

Maximum amount of this financial benefit, conditions of its awarding and prolonging its awarding were established by the government through a regulation (executive act)³⁶, with regard to a number of Ukrainian citizens incoming to the Republic of Poland, state of the civil population and a perspective of termination of the military actions in Ukraine, as well as humanitarian reasons, and taking into consideration the current situation of the state's budget and the state of public finances. According to §3 (1) the benefit is due for the period of actual provision, on the person's own cost, accommodation and food to Ukrainian citizens, but no longer than for 120 days³⁷ since the day of the arrival of the Ukrainian citizen at the Republic of Poland's territory and it is post-paid. The application is considered within one month since it is submitted in the municipality or a municipal legal entity.

On the basis of this mechanism of tasks fulfillment by the public administration a question is raised first about what are its legal consequences for the entity that has a public law entitlement to receive help, i.e. does the hand over of the public task to execute by a private entity influence the range of the public law entitlement of the beneficiary, its execution method and control?

³⁶ Now it is the act called Rozporządzenie Rady Ministrów z 4 maja 2022 r. w sprawie maksymalnej wysokości świadczenia pieniężnego przysługującego z tytułu zapewnienia zakwaterowania i wyżywienia obywatelom Ukrainy oraz warunków przyznawania tego świadczenia i przedłużania jego wypłaty, Uz. U. 2022, poz. 1020, which replaced one terminated on 14 May 2022 r. regulation from 15.03.2022 r. with the same title.

³⁷ In the beginning it was 60 days

The presented mechanism of handing over a public task to fulfill by a private entity is an example of “privatization of public tasks” described in the doctrine as “a constructive process in relation to the manner of fulfilling public tasks by non-public entities taking over the tasks voluntarily, and conducting them in a higher, general interest, not in an individual interest”³⁸. Does it however lead to (or maybe should it lead to) a reduction of public administration’s task, because a privatized task turns into a service delivered by a private entity³⁹? Is it therefore a justified doctrinal view that “fulfillment of tasks by non-public entities takes place in forms and methods envisaged in the civil (private) law?”⁴⁰ This way an entity which has a public law entitlement coming from its status as party to the proceedings, equipped in numerous procedural entitlements and legal instruments to protect their rights, would become in fact only a service recipient. Their legal position towards the public administration would therefore change significantly.

It seems that it should be concluded that a public task remains a public task as long as generally binding legal rules state that legal responsibility for its fulfillment rests on a specific organ of public administration⁴¹. It seems that such a concept of privatization of public tasks is the only admissible one to ensure a proper level of protection of an individual in a relationship with the state and a proper fulfillment of state’s public tasks towards an individual. This especially relates to the sector of public administration entrusted with provision of services, which has a goal of ensuring basic living conditions. From the point of view of an individual, a phenomenon of privatization of tasks is therefore especially controversial in this sector.

Therefore, it would be good to establish that privatization of public tasks means only handing over of the public tasks to the hands of a private

³⁸ L. Zacharko, Poglądy doktryny nt. prywatyzacji zadań publicznych gminy, [w:] Jednostka wobec działań administracji publicznej. Międzynarodowa Konferencja Naukowa Olszanica 21-23 maja 2001 r., red. E. Ura, Rzeszów 2001, s. 485

³⁹ A. Błaś, Administracja publiczna w obliczu globalizacji, AUW No 2342, „Przegląd Prawa i Administracji” 2002, t. L, s. 65

⁴⁰ L. Zacharko, Poglądy doktryny nt. prywatyzacji zadań publicznych gminy, [w:] Jednostka wobec działań administracji publicznej. Międzynarodowa Konferencja Naukowa Olszanica 21-23 maja 2001 r., red. E. Ura, Rzeszów 2001, s. 485

⁴¹ S. Biernat, Prywatyzacja zadań publicznych. Problematyka prawna, Warszawa–Kraków 1994, s. 30

entity but does not mean that the public entity is no longer responsible for the task's execution. This is the way in which we should classify an organ's entitlement to control the task's execution by the private entity envisaged in the law on help to Ukrainian refugees. It has been envisaged that a municipality (or social welfare center) can make the funds allocation or a benefit payment dependent on the results of a verification of the conditions of accommodation and food, conducted by authorized employees of a municipality or the municipality's legal person (art. 3 (3) of the regulation). Therefore, it should be concluded that an administrative entity has a right (even a duty) to control the execution of the public task handed over to the private entity, because a sole handing over of the public task to the private entity does not exempt the administrative entity from a responsibility for its execution.

The mechanism of "privatization" of a public task envisaged in law on help to Ukrainian refugees would therefore be analogous, construction-wise, to the mechanism of delegation by public administration of tasks with which it is entrusted by law to non-public entities by contract regulated in law of 24 April 2003 on public benefit activity and voluntary work⁴². Delegating the fulfillment of a public task in a procedure described in this law does not exempt the public administration from responsibility for it⁴³. This is the case in the analyzed example of the task of provision of shelter and food to a refugee. Therefore, the mechanism in the law on help to Ukrainian refugees does not mean a privatization of this task *sensu stricto*, in the sense of its "de-publification"⁴⁴. This task remains a public task, the only change is the form of its fulfillment, i.e. it stops being fulfilled directly by a self-government's entity, and starts being fulfilled by a private entity to which this task was "delegated".

Therefore, it should be concluded that there is only privatisation of the form of fulfillment of the public task, but this task does not become a

⁴² J.t. Dz. U. z 2022 r., poz. 1327

⁴³ Compare art. 17 of this law and art. 221 ust. 3 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych; A. Miruć, *Administracja świadcząca w Polsce jako główny obszar działania administracji publicznej*, [w:] *Samorząd terytorialny w Polsce i w Europie. Doświadczenia i dylematy dalszego rozwoju*, red. J. Sługocki, Bydgoszcz 2009, s. 221

⁴⁴ Introduced by S. Biernat division of privatization of public tasks *sensu stricto* oraz *sensu largo*, S. Biernat, *Prywatyzacja zadań publicznych. Problematyka prawna*, Warszawa–Kraków 1994, s. 30

“non-public” task. Moreover, it is confirmed by the fact that such types of tasks, identical in their substance, are simultaneously fulfilled by private entities, from outside of the public administration system, as well as by the administration itself. For self-governments’ organs also directly fulfill public tasks of providing shelter and food for Ukrainian refugees.

To properly guarantee an individual the realization of its public law entitlements, we should not allow a complete “de-publification” of such types of tasks. Indeed the law allows for delegating public tasks to non-public entities, but the socio-political responsibility of the state for the citizens requires fulfillment of these types of tasks in legal administrative forms, not in civil (private) legal forms. For it ensures the beneficiaries of the state’s aid a better legal situation.

Based on the mechanism of financing of this public task there is another question that arises: about the legal character of the monetary benefit paid by the municipality to the private entity, which gave shelter and food to a refugee at his own cost, and who subsequently (because the benefit is post-paid, i.e. after the help is granted), turns to the administrative organ to get the costs refunded. It turns out that this benefit has a civil-law character, not administrative-law. In cases concerning benefits for ensuring accommodation and food to Ukrainian citizens the Code of Administrative Procedure and the Civil Code are not applicable and administrative decisions are not issued. Potential disputes which would arise in these cases between the entities ensuring housing and food and a municipality will be adjudicated by common courts.

Therefore, an entity, which by providing help to a refugee and at the same time relieving the state from the public task that it bears, and bearing concrete costs in the process, will be left only with a judicial way of pursuing claims for those actions i.e. filing a lawsuit to a civil court for a benefit. It needs to be stressed that conducting a civil proceeding in front of a common court is far from an administrative and judicial-administrative proceeding, putting a weight of much higher responsibilities on the claimant in comparison to those of a party in an administrative proceeding and an applicant in a judicial-administrative proceedings, starting from the need to pay a relatively high amount of initiation fee, without which the court proceeding will not start, by bearing the burden of proof, evidence preclusion etc. According to art 187 § 1 of 17 November 1964- Code of

Civil Procedure⁴⁵, a lawsuit needs to include two obligatory elements, i.e. the claim and its justification. The correct way to formulate a lawsuit requires knowledge of the law, which further relates to the need of bearing additional costs for a professional attorney.

Therefore, is such a mechanism of state's financing of public tasks executed by private entities correct? Doesn't the country, by creating such mechanism, put an unnecessary burden on a private entity, which voluntarily, actively joined the process of administering, and relieved the administration, which is organizationally unable to single-handedly fulfill its public law obligations?

The rules on financing tasks connected to helping Ukrainian citizens in relation to the war in the country's territory bring many more of such doubts. Another example constitutes the rules on including in the tax-deductible costs the donations and unpaid services made between 24 February 2022 and 31 December 2022 for the purposes related to combating the effects of military actions in the Ukrainian territory. According to art. 38 CIT law⁴⁶ and analogous in its content art. 52zf PIT law⁴⁷, a tax-deductible cost in case of donations and unpaid services are only donations or unpaid services to the benefit of organizations included in art. 3 (2) and (3) law of 24 April 2003 on public benefit activity and voluntary work (or equal organizations), self-government organs, voivodes, Government Strategic Reserves Organization and medical entities. Therefore, such donations and services which were indeed realized with the goal connected with combatting the effects of military actions in Ukrainian territory, but not through those, enumeratively listed entities will not qualify as expenses and costs for purchase and production of a product of the donation for tax deductible costs. In particular, for example, donations or other unpaid services delivered for private entities supporting refugees by e.g. providing them shelter and food.

Such financial mechanisms may, unfortunately, discourage private entities to actively participate in the process of administering and ruin the desired idea of cooperation.

⁴⁵ T.j. Dz.U. z 2021, poz. 1805.

⁴⁶ Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, t.j. Dz. U. z 2021, poz. 1880.

⁴⁷ Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, t.j. Dz. U. z 2021, poz. 1128.

Andrii Gukaliuk, PhD (Economic Sciences), Associate Professor
Ivan Franko National University of Lviv,
Ukraine

MIGRATION CHALLENGES IN THE CONDITIONS OF WAR IN UKRAINE

The Russian invasion of Ukraine in February 2022 caused a regional crisis of forced displacement. More than eight months after the start of the war, many Ukrainians are still outside their country. Some are still forcibly moved, while others — especially those living in eastern Ukraine — are forcibly moved to Russia. Some refugees have returned to Ukraine, but for how long is not yet known.

In October 2022, the UN listed 7.6 million Ukrainian refugees across Europe, including 2.85 million in Russia — many of the latter were sent there by the Russian occupiers and were subjected to a "filtering" process with credible reports of war crimes, including evidence of execution and torture. About 4.2 million Ukrainian refugees have registered for the EU's temporary protection program or other national programs. Next, 3.1 million returned to Ukraine as of June 2022, when the UN also noted 6.9 million internally displaced persons. In general, almost a third of Ukrainians were displaced. Another 13 million are stuck in Ukraine due to hostilities, impassable routes or lack of resources for movement. [1]

In terms of per capita, the largest number of Ukrainian refugees is in Central and Eastern Europe. Officially, measuring solely based on the number of visas issued, the Czech Republic accepts the largest number of refugees (43 per 1000 inhabitants). Poland and Estonia have a comparable number of refugees relative to their respective populations, and Moldova, although not technically part of the EU, currently has nearly 100,000 refugees in its territory, according to official UN data. This influx was greatly facilitated by the EU temporary protection regime for Ukrainians, which ensures the right to work, health care, education, asylum and financial support for up to three years. The EU diaspora also helped Ukrainian, including 1.4 million in Poland, 250,000 in Italy and more elsewhere.

The scale and speed of the influx and the large number of returnees are unprecedented, even if world experience shows that "refugees never

stop returning completely". The multiplicity of returnees is due to a quiet border area, a large number of divided families, as men aged 18-60 are not allowed to leave Ukraine, and faith in re-entry into the EU. Ukrainian resistance and the departure of Russians from cities such as Kyiv and other cities also mattered.

The current crisis in Ukraine has caused the largest influx of refugees into OECD countries since World War II. In March 2022, the UN estimated that almost one Ukrainian child became a refugee per second. [4] By the end of March, this resulted in more than two million children. This extraordinary number poses serious problems for schools in refugee host countries that, in addition to needing ongoing education, are also likely to suffer trauma caused by the war. Specifically, the problem of support falls on educators in host countries who may not be trained to teach children who do not speak the language of instruction and who may need trauma counselling.

To understand the socioeconomic characteristics and needs of Ukrainian refugees, the EBRD, in partnership with a public policy research and advisory company, conducted an online survey from June 14 to July 8, 2022, which covered more than 2600 Ukrainians in 27 European countries. The survey included questions about the origin of people, the reasons for leaving Ukraine, their current status in the labour market, their country of destination and the difficulties faced in the country of current residence (respondents were covered using a "social media sample").

The data show that the vast majority of respondents are women (82%) and married (53%). This differs from the demographic characteristics of previous groups of refugees in European countries, who were predominantly young, unmarried and male. 35% of the survey participants lived in Poland, followed by Germany, Spain, the Czech Republic, France and Italy. When asked about the reasons for choosing their current location, respondents mostly refer to previous connections (i.e., having family or friends in their destination country). On the eve of the war, more than a million citizens of Ukraine already lived in the EU, mainly in Italy (236 thousand), the Czech Republic (163 thousand), Poland (145 thousand), Germany (135 thousand), and Spain (105 thousand).

The available data on Ukrainian refugees show not only that among them a higher proportion has a higher education than among other groups of

refugees, but also that they also have higher education than the Ukrainian population as a whole. For example, among the working-age population of Ukraine in 2020, 56% of women and 43% of men had higher education. A survey of Ukrainian refugees conducted in Germany by the Federal Ministry of the Interior and the public found that among all adults surveyed, 73% had higher education (OECD 2022).

Safety, shelter, food and medical needs have long been recognized as the basic needs of refugees. For students, continuing their studies is a critical need. This can provide a sense of routine and security in a time of uncertainty and chaos. Academic support is often not enough to provide refugee students with what they need to realize their potential. Given the very traumatic experiences they may have encountered (OECD, 2019), refugee students are likely to need emotional support and may also benefit from trauma counselling. Refugee students also need help to integrate into the host society, as many of them can become permanent residents. Students from the host country play a role in facilitating the involvement of refugee students, but they may need guidance. Teachers can be role models for both their refugee students and students from the host country in learning how to effectively interact with each other. This involves learning social and emotional skills in addition to academic learning.

Consequences of migration processes for Ukraine:

- leaching of intellectual human capital and labour. For example, with an outflow rate for educational migration of 4.63, which is similar to other European countries, only 10-20% plan to return to Ukraine, according to the survey. This situation leads to a shortage of skilled workers, a decrease in scientific activity and a decrease in scientific discoveries. Such processes are also the reason for the decline in the country's investment attractiveness and the competitiveness of Ukrainian goods on the international market; The number of able-bodied population in Ukraine will be reduced to 10 million people. The goal of the EU migration policy is not to gather as many refugees as possible, but to select the most active and able-bodied. To do this, some countries are doing everything possible to identify such people and offer them jobs. Ukrainian migrants, unlike the same immigrants from Asia, Africa and Latin America, in Europe, the USA and Canada, are received much warmer and more sincerely. In our opinion, this is due to many positive indicators – a high level of education of

Ukrainians, their proper upbringing, natural tolerance, knowledge of foreign languages, diligence, openness to communication, willingness to share their skills (professional, culinary, household), etc.

- the departure of people to work on labour-intensive goods, instead of high-tech or capital-intensive ones, leads to a decrease in the status of Ukrainian workers for foreigners and, in general, a kind of degradation of the population, when work in the scientific sector in Ukraine is considered, for example, less prestigious than working as a maid abroad. Everything goes to the point that in the XXI century, migrants will be as popular a resource as oil or gas. Refugees from the Middle East or Africa are not the best option, they are difficult to assimilate and train. Another thing is migrants from Ukraine. According to Polish researchers, 76% of Ukrainian refugees in Poland have higher education (in this case, the quality of the Ukrainian diploma does not matter, higher education is a marker that a person can master the language and learn a new profession).

- one of the unobvious negative consequences of internal migration in Ukraine is the disappearance of villages due to the movement of Ukrainians to cities;

- emigration of the Ukrainian population also leads to a decrease in the budget of Ukraine, for example, at the expense of taxes, while contributing to the increase and development of recipient countries. For example, in Poland, over the past few years, the contribution of the labour force of Ukrainians has provided up to 13% of the growth of the latter's economy; Ukraine will lose about \$ 60 billion annually if it does not return its migrants. Reducing the number of people will lead to a decrease in consumer spending, and therefore to a narrowing of the domestic market, and a limitation of GDP growth – we will not grow by more than 2% per year. Crises in the labour market and the pension system are inevitable (by 2050, almost a third of the population in Ukraine will be over 60 years old);

- the increase in the number of immigrants within the country is the reason for the decrease in the number of affordable housing, especially in the hottest destinations, for example, Kyiv, Lviv, Odesa;

- the emergence of social conflicts, and civil strife on national, religious, cultural and other grounds at the expense of immigrants and refugees;

- changes in the cost of living, for example, the increase in rent in cities to which there is an active migration [5];
- increased competition between immigrants and Ukrainians in the labour market.

According to the results of a survey of people who left Ukraine at the beginning of a full-scale invasion and are now returning to Ukraine conducted by the sociological service of the Razumkov Centre in Zakarpattia region, among the respondents who left, almost two-thirds (63.4%) were with children, while among returning respondents with children less than half (44.8%). This may mean that people with children are more likely to stay abroad for a long period, as children went to local schools and could partially integrate into local communities [6].

More mobile groups of the population are less likely to return to Ukraine, in particular, those who had higher education, spoke foreign languages, had a high level of income, those who planned to emigrate before February 24, 2022, and those who seasonally or permanently worked abroad.

Those who do not lose touch with Ukraine are more likely to return. Therefore, it is important to develop policies and make decisions that would allow it to be preserved. Now, this is happening in particular due to the possibility of distance learning in educational institutions in Ukraine. After the end of a full-scale war and the stabilization of the security situation, there will be a need to create opportunities for return, especially in matters of housing and employment. People whose homes have been damaged or destroyed will likely have fewer reasons to return. This increases the importance of implementing policies that will make it possible to obtain comfortable housing for long-term use, in particular through affordable rental tools. In addition, the longer refugees stay abroad, the more likely they are to find a job and start their career development in a new place. To encourage people to return to Ukraine, it will be necessary to develop policies to create jobs for those who plan to return.

References

1. Ukrainian refugees: Challenges in a welcoming Europe // https://www.brookings.edu/blog/future-development/2022/10/14/ukrainian-refugees-challenges-in-a-welcoming-europe/#_ftn1

2. How the war in Ukraine is changing Europe's demography // <https://www.economist.com/international/2022/04/30/how-the-war-in-ukraine-is-changing-europes-demography>
 3. Ukraine war creating a child refugee almost every second: UNICEF // <https://news.un.org/en/story/2022/03/1113942>
 4. OECD (2022), "The Potential Contribution of Ukrainian Refugees to the Labour Force in European Host Countries", OECD Policy Responses on the Impacts of the War in Ukraine, OECD Publishing.
 5. Дмитрук Б., Чудаєва І. Еміграційні процеси в Україні: мотивації, тенденції та наслідки для країни. Економіка та держава. 2018. № 1. С. 4–10.
 6. Настрої та оцінки українських біженців, що повертаються на Батьківщину (квітень–травень 2022р.) <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-shcho-povertaiutsia-na-batkivshchynu>
 7. War, conflict, and forced migration // <https://cepr.org/voxeu/columns/war-conflict-and-forced-migration>
- UNESCO Institute for Statistics website. Режим доступу: <http://uis.unesco.org/en/home>

Andrii Stasyshyn, PhD (Economic Science), Associate Professor
Markian Oliskevych, Software Developer, Eleks
Ivan Franko National University of Lviv,
Ukraine

SYSTEM DYNAMIC APPROACH FOR MIGRATION PROBLEMS INVESTIGATION

System dynamics modelling is based on technique of simulation for strategic and policy modeling by means feedback systems theory [3]. A methodology of system dynamic investigation include the computer simulation for solving, analyzing and discussing complicated problems. It is conducted in order to empower manager' development and improvement of industrial processes understanding. Therefore, it is widely used in public administration.

System dynamics research of migration processes take into account theory, empirical investigation, data analysis, sensitivity tests to be able deeply understand the dynamics of migration [1], to estimate the risks, to empirically test the different hypotheses and to develop the government policy related to labor market development, emigration and as a result to financial stability of economy.

The investigation include the variety of economical and mathematic methods for evaluation of dynamics that involve the maximum likelihood method, optimization and control theory, dynamic programming, building of relationships that correspond to model structure and causes of behavior, eigenvalue approach, decision making analysis, decision trees.

System dynamic methods are analytically proved and compatible with control theory and econometrics approaches. However, it has several its own distinctive features. System dynamic approach focuses on endogenous explanations of structure and dynamics that emerge endogenously from the relationships between the units and variables of the system taking into account some boundary of the model that distinguish it from exogenous inputs and correlation approach [3].

The basic mathematical representation of system dynamic model based on computer simulation can be described by a first-order system of differential equations

$$\frac{d}{dt}\psi(t) = g(\psi, a), \quad (1)$$

where function $g(\psi, a)$ can be linear or nonlinear, ψ is a vector of system variables that describes stocks, a is a vector of parameters. Simulations are conducted by calculation of stock and flow variables values in discrete dt intervals that can be small enough to derive almost continuous behaviors. Every stock variable is derived from its previous values and its changes that are defined by net flow $\psi'(t)$:

$$\psi(t) = \psi(t - dt) + \psi'(t - dt) \times dt. \quad (2)$$

The aim of constructing of the system dynamic migration model is to delve in understanding of the endogenous structure and causes of migration processes in Ukraine as well as relationships and interaction with other structural variables and parameters of the systems in order to conduct and implement the useful policy and improve the decision. For effective

government policy making and public administration it is vital to understand the system structure and important causal links. Therefore, it is crucial to identify underlying problem, to develop correct hypothesis and to perform verification and validation tests.

Migration processes in Ukraine had to meet big challenges in the past [4] and received enormous huge push due to the war. Based on Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine investigation, the research shows that the number of refugees from Ukraine caused by the war overreached three million people [2]. However, there is a constant risk of substantial expansion of this number. The inevitable migration deprivation is closely related to the military and economic factors pressure.

The goal of our model is to investigate the migration issue and to discover the sources of these problems. Primary based on different theoretical instruments approaches, a system dynamics approach evolved a combination of the several theoretical hypotheses and arguments in one causal loop diagram.

Constructing a unified theoretical framework based on the SD perspective will significantly contribute to an understanding of the underlying structure behind the rapid growth of emigration from Ukraine. On the other hand, it will provide an understanding of the fundamentals of the underlying feedback structure that drive migration phenomena in general. The causal loop diagram that is showed in Fig. 1 consolidates the SD views of the different theoretical arguments discussed above.

A synthesis of the discussed theoretical arguments demonstrates the complementarities of different migration theories in explaining migration. The feedback perspective of migration makes it clear that the causes and consequences of migration are linked through a feedback structure responsible for shaping the migratory behavior [5]. The system dynamic approach shows how a number of theories of international migration from which various hypotheses have been identified can be mapped into one unified theoretical framework.

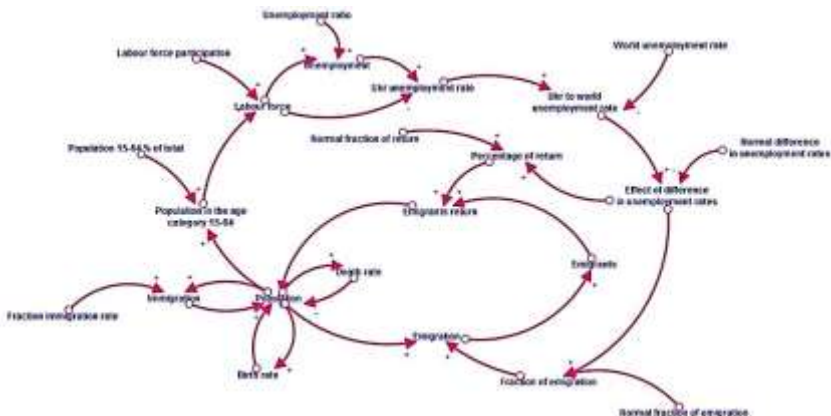

Fig. 1. Causal loop diagram of migration processes structural model

The system dynamic approach arise from a conceptualization face to an empirical face in order that provide testing and validation the set of theoretical hypotheses against real statistical data. Conduction a system dynamic computer simulation model is one of the building block with calibration, verification and forecasting of the theoretical issues, developing government policy and implementing decisions. Modeling of the theoretical framework for migration problems will provide an explanation and understanding of the emerging Ukrainian migratory patterns and help to find the way for exploring policy options that may contribute to its regulating. In addition, the system dynamic model will provide a basis for exploring both quantitative and qualitative analysis of the real data against the theoretical framework.

References:

1. Hnatkivsky B. (2015). Labour Migration and its Impact on Ukraine’s Economic Development. *International Business and Global Economy*, Vol. 34, pp. 103–111.
2. Libanova, E., Pozniak O., Tsymbal, O. (2022). Scale and Consequences of Forced Migration of the Population of Ukraine as a Result of Armed

Aggression of the Russian Federation. Demography and Social Economy, Vol. 48(2), pp. 37–57.

3. Sterman J. (2000). Business Dynamics: Systems Thinking and Modeling for a Complex World. Irwin McGraw-Hill. New York, 982 p.

4. Shnyrkov, O., Mazurenko, V. Stakanov, R. (2021). Labour Migration from Ukraine under the Global Economic Turbulence. Baltic Journal of Economic Studies, Publishing house "Baltija Publishing", Vol. 7(2).

5. Tado, J. (2022). Big (Crisis) Data in Refugee and Migration Studies – Case Study of Ukrainian Refugees. Comparative Southeast European Studies, De Gruyter, Vol. 70(3), September, pp. 540-553.

Бульба В.Г., д.держ.упр., професор,
Оробей В.В., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
**Навчально-науковий інститут
Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В.Н.
Каразіна,
Україна**

ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОЇ АТАКИ НА ОБ'ЄКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: ПОПЕРЕДНІ ВИСНОВКИ

Соціальна інфраструктура є життєво необхідною складовою для забезпечення нормального життя людей. В основу її побудови «покладено комплексно-блочний принцип, згідно з яким виділено функціональні блоки: дошкільні установи, народна освіта, наука, охорона здоров'я, спорт, туризм» [1]. Пізніше до складу соціальної інфраструктури стали відносити екологічний функціональний блок, головною задачею якого є здійснення контролю за станом довкілля та продовольчою безпекою. Сучасну соціальну інфраструктуру у загальному вигляді поділяють дві групи: соціально-побутову та соціально-культурну. Перша група представлена такими компонентами, як житлово-комунальне господарство, підприємства

торгівлі, харчування та побутового обслуговування населення, підприємства пасажирського транспорту та зв'язку. Її головним завданням є задоволення потреб людини у належних умовах життя. Соціально-культурна інфраструктура охоплює охорону здоров'я, туризм, фізичну культуру та спорт, соціальне забезпечення, освіту, культуру та мистецтво тощо. Головним завданням цієї групи є відтворення духовних, інтелектуальних і фізичних властивостей особистості, формування її як економічно-активної, що відповідає вимогам суспільства до якості робочої сили.

У мирному житті розвиток соціальної інфраструктури тісно пов'язаний із вирішенням соціальних і економічних завдань. Однак сьогодні, в умовах воєнного стану, проголошеного в Україні внаслідок воєнної агресії з боку російської федерації, повноцінне функціонування об'єктів соціальної інфраструктури пов'язано, окрім зазначених, із вирішенням військово-політичних і безпекових завдань. Внаслідок активних бойових дій на території країни українці вимушене виїжджати до інших більш безпечних районів України або за кордон. Сьогодні, навіть ті райони, які вже звільнені від військ російського агресора, є здебільшого депресивними, оскільки зруйнована або пошкоджена виробнича, транспортна та соціальна інфраструктура, зокрема повністю зруйнована або пошкоджена значна частина житлових будинків приватного сектора на значній частині території країни. Також під ракетний обстріл і бомбардування попадають об'єкти критичної інфраструктури, які мають забезпечувати нормальну життєдіяльність людини на певній території. Останнім часом саме ці об'єкти стають головною мішенню ворога, який прагне спричинити на території України гуманітарну катастрофу.

Слід зазначити, що до критичної інфраструктури відносяться об'єкти, які надають життєво важливі послуги населенню. Так, відповідно до затвердженого переліку секторів (підсекторів) критичної інфраструктури держави відносять певний набір основних послуг, зокрема:

- у паливно-енергетичному секторі такі підсектори:
 - електроенергетика – виробництво та розподіл електричної енергії, управління системами передачі та енергопостачання;

- газова промисловість – видобуток, передача (транзит) та розподіл газу, експлуатація газотранспортної системи;
- ядерна енергетика – виробництво електричної енергії на атомних станціях, їх експлуатація;
- в інформаційний секторі:
 - інформаційні технології – надання хмарних послуг, у тому числі зберігання та обробки даних у центрах обробки даних та/або хмарних сховищах, здійснення хмарних обчислень; забезпечення функціонування систем електронного урядування; надання електронних довірчих послуг; розповсюдження ефірного цифрового наземного мовлення з використанням радіочастотного спектра в трьох та більше областях країни тощо;
 - електронні комунікації – забезпечення функціонування точок обміну Інтернет-трафіком (IXP); адміністрування адресного простору українського сегмента Інтернету, у тому числі надання послуг з підтримки та адміністрування систем доменних імен (DNS) в Інтернеті; адміністрування та ведення реєстрів доменних імен верхнього рівня в Інтернеті, у тому числі домену.UA;
- у системі життєзабезпечення:
 - комунальні послуги – постачання теплової енергії, гарячої води, централізоване водовідведення, поводження з побутовими відходами;
 - у харчовій промисловості та агропромисловому комплексі – виробництво та переробка сільськогосподарської та/або харчової продукції; експлуатація великих зрошувальних систем, каналів та ін.;
 - в охороні здоров'я – надання екстреної медичної допомоги, послуг стаціонарного та амбулаторного лікування та інших медичних послуг, контроль за інфекційними захворюваннями та/або епідеміями тощо;
- у транспорті й пошті:
 - авіаційний транспорт – управління повітряним рухом, авіаперевезення, забезпечення роботи аеропортів та ін.;
 - автомобільний та міський транспорт – автобусні, міські перевезення, технічне обслуговування транспортної

інфраструктури, служби контролю трафіку, функціонування інтелектуальних транспортних систем;

—залізничний транспорт – пасажирські і вантажні залізничні перевезення, забезпечення роботи вокзалів та вузлових станцій тощо;

—морський та річковий транспорт – контроль і управління судноплавством, операції на внутрішньому, морському або прибережному пасажирському та вантажному транспорті та ін.;

—поштовий зв'язок – надання послуг поштового зв'язку;

— у цивільному захисті населення та територій – система екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112, аварійне і екстрене оповіщення населення, ліквідація і аварійне відновлення, організація і координація порятунку жителів і майна;

— у фінансовому секторі – планування, виконання та моніторинг виконання бюджетів, розрахунково-касове обслуговування розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, здійснення контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів тощо [2].

Отже, всі перелічені послуги є життєво важливими для людини і суспільства, збої, порушення, переривання в їх наданні призводять до виникнення негативних наслідків для національної безпеки. Одним із таких наслідків і є вимушена міграція.

За поточний період війни в Україні можна виділити два потоки вимушеної міграції. Перший – 24 лютого – початок російсько-української війни, коли українці, рятуючись від активних бойових дій, виїжджали зі своїх домівок на більш безпечні території. Це був наймасовіший етап. За перший місяць війни виїхало понад 10 млн людей, з них близько 4 млн виїхало за кордон. Другий розпочався після наймасштабнішої за період війни атаки на енергетичну систему України. 10 жовтня 2022 р. десятки російських ракет влучили в об'єкти енергетичної інфраструктури в 11 областях України і місті Києві, внаслідок чого було порушено електропостачання по всій країні. У восьми регіонах виникли проблеми з водопостачанням. Державна і місцева влада разом з відповідними відомствами й службами розпочала

оперативне відновлення пошкоджених об'єктів. Впродовж двох діб енергетичну систему країни було відновлено. Однак, атаки на енергетичну інфраструктуру України з боку російської федерації не припиняються і сьогодні українська влада заявляє, що рівень пошкодження української енергосистеми досяг близько 40 %. Постраждали гідроелектростанції, теплові електростанції та електроцентралі. Тож, внаслідок таких атак і зникнення електроенергії у домівках, а у деяких містечках зараз діє жорсткий графік віялових відключень електроенергії (досягає до 12 годин з розривами на добу), почався новий етап вимушеної міграції. Він не є масовим і відбувається дуже повільно, але люди, особливо які мають маленьких дітей, інваліди, люди похилого віку, починають виїжджати з місця постійного або тимчасового проживання/перебування до тих місць, де є електро- та теплопостачання.

Розуміючи, що удари по енергетичній інфраструктурі можуть вплинути на рішення українців щодо переміщення, аналітичний центр міжнародної компанії з працевлаштування Gremi Personal проводить опитування населення з метою здійснення моніторингу зміни настроїв громадян. Опитування проводилось серед жителів Вінницької, Дніпропетровської, Житомирської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Львівської, Харківської областей – регіони, які найбільш постраждали від обстрілів критичної інфраструктури. В анкетуванні взяли участь 1250 жінок віком від 18 до 65 років. Результати опитування показали, що більшість жінок (67 %), незважаючи на обставини, залишається в межах України. 20 % планують переїзд за кордон лише в тому випадку, якщо проблеми з опаленням, світлом і водою будуть довготривалими. Лише 13 % вже зараз планують переїзд [3]. Причому слід відмітити, що українці, які на даний час знаходяться за кордоном, шукають лише сезонну роботу саме тому, що планують весною повернутися до дому. І дійсно, щодня близько 20 тис. українців перетинають кордон Польщі і повертаються до дому. Це свідчить про те, що міграційний процес, спричинений війною, на деякий час призупинився, він не став масовим. Однак, міграційні потоки, спричинені пошуком гідного заробітку, продовжуються. Українці зацікавлені трудовою міграцією в країни ЄС, США, Канаду і Великобританію. Сьогодні українцям практично нічого не заважає

здійснити свою мрію й інтегруватися в іншу країну, але відтік людського капіталу буде занадто відчутним для економіки України після війни.

Список використаних джерел

1. Савченко О. В., Ольшевський В. Й., Барановська І. В., Тетіор О. Н., Ковалів І. Р., Стегній О. Г., Куценко В. І. Інфраструктура // Енциклопедія Сучасної України: енциклопедія [електронна версія] / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. Т. 11. URL: <https://esu.com.ua/article-12489> (дата перегляду: 05.11.2022).
2. Деякі питання об'єктів критичної інфраструктури : постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 р. № 1109. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1109-2020-%D0%BF#Text>.
3. Як вплинули удари по енергетичній інфраструктурі на рішення українців залишитися на зиму в Україні – опитування. Gremi Personal. URL: <https://gremi-personal.com.ua/ua/yak-vplinuли-udari-po-energetichnij-infrastrukturi-na-rishennya-ukrainciv-zalishatisya-na-zimu-v-ukraini-opituvannya/>.

Возняк Г.В., д.е.н., ст.н.с.,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Коваль В.М., голова Підберізцівської ТГ,
Україна

ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, ВИКЛИКИ ТА ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ

Широкомасштабна російсько-українська війна, яка розпочалась 24 лютого 2022 року спровокувала безпрецедентні наслідки для економічного поступу України, серед яких: втрата людського капіталу та масштабний перерозподіл трудових ресурсів всередині країни, посилення загрози продовольчій безпеці та фінансовій стійкості країни, зупинка діяльності підприємств та підприємств-гігантів в зоні бойових дій, руйнування китичної інфраструктури та житлового фонду, блокада морських портів, втрата доходів та засобів до існування домогосподарств і це далеко не вичерпний перелік. На цьому фоні особливої актуальності набуває багатоаспектна проблема масової міграції населення, вимушеного переміщення людей з власних домівок через посилення гарячої фази війни (внутрішньо переміщених осіб), втрату помешкання, безпекові ризики тощо. Слід визнати, що за масштабами, широтою охоплення та кількісними показниками існуюча міграційна криза не має аналогів в сучасній історії. Така ситуація, без перебільшення, є катастрофічною та несе в собі загрозу як економіці, так і національній безпеці України загалом.

Так, як свідчать дані Агентства ООН у справах біженців, станом на вересень 2022 року кількість українців, які через війну переїхали за межі України, наприклад, до Європи склала 7 мільйонів, з них 4 мільйони звернулись за тимчасовим притулком [1]. Серед країн Європи для отримання тимчасового притулку найчастіше наші громадяни реєструються в Польщі, Німеччині, Чехії, Іспанії, Болгарії та Італії. Ключовими потребами українців, які тікають від війни за кордоном є: фінансове забезпечення (44%), доступ до роботи (30%), безпечне місце проживання (24%).

Що стосується переміщення населення в межах України, то згідно звіту МОМ [2], станом на 23.08.2022 року кількість населення,

яке вимушено покинуло свої домівки в межах України (ВПО) склала 6.97 млн осіб, що на 700 тис більше, порівняно із червнем поточного року. Серед регіонів, які вирізняються найбільшою кількістю прийнятих осіб слід виокремити: Дніпропетровську, Київську, Запорізьку, Харківську та Львівську області. За оперативними даними, станом на червень, частка ВПО, які прибули зі східних областей, становила більше половини (55%) від загальної кількості, з південних областей — 13%. Водночас частка ВПО з Києва та північних областей суттєво зменшилася порівняно з першим місяцем повномасштабної війни та становить 16%. Логічно, що під кінець літа кількість ВПО з південного макрорегіону суттєво зросла (майже на чверть, порівняно із червнем 2022 року), що обумовлено посиленням військової агресії з боку Росії. Серед опитаних порядку 29% обмірковують можливість подальшого переїзду. І лише 10% по всій країні має наміри інтегруватися у новому місці перебування. Цікаво відзначити, що переселенці із східного макрорегіону мають наміри інтегруватися у нинішню громаду (16%), натомість кияни (89%) планують повернутися додому. Найбільш активно переїжджали люди з дітьми від 1 до 17 років та ті, хто має хронічні хвороби. Поміж усіх опитаних 50% мають дітей (48% з них мають одну дитину, 37% — двоє дітей). Зазначимо, що серед ключових потреб людей (а дослідження свідчать, що ті, хто переїхав у межах України, мають більші потреби, аніж ті, які переїхали за кордон), які змінили місце проживання є: фінансова підтримка (71%), ліки і медичні послуги (9%), доступ до освіти (9%), наявність роботи (39%), продуктів харчування (28%), безпечне місце проживання (29%), житло (26%). Безпека в населеному пункті і, навпаки, її відсутність залишаються найбільшим драйвером (58%) та відповідно бар'єром до повернення в Україну тих, хто виїхав за кордон (62%). В динаміці за останні хвили зменшується вагомість таких драйверів, як наявність оплачуваної роботи та житла в Україні, водночас поступово росте вагомість відновлення бізнесу в Україні. Плюс знижується вага бар'єрів, пов'язаних з відсутністю роботи в Україні та наявністю кращих умов життя в країні поточного перебування [3].

Як бачимо, наведена статистика не втішає, ба більше, скорочення населення обумовлює значні ризики для подальшого

поступу країни. Окрім того, потрібно визнати, що міграційна криза не нова для України, водночас нинішня проблема внутрішньої міграції (на відміну від 2014 р.) вирізняється низкою особливостей, серед яких: високий рівень невизначеності (тривають бойові дії, посилюються безпекові ризики, а, отже, важко прогнозувати наслідки, в т. ч. реінтеграції); посилення соціальної вразливості; послаблення економічної стійкості ВПО (фінансової, соціальної, продовольчої); незаконне вивезення людей в РФ; висока імовірність зовнішньої міграції (в силу лояльної політики європейських країн щодо підтримки українців); посилення проблем соціально-психологічної адаптації ВПО (виникнення конфліктних ситуацій з мешканцями громад, послаблення стресостійкості тощо).

Зазначені процеси обумовлюють нові та поглиблюють уже існуючі виклики як для приймаючих громад, так і для тих громад, з яких відбувається відтік людей, а тому наслідки таких тенденцій слід враховувати при коригуванні національних та місцевих політик.

Проблеми внутрішньої вимушеної міграції, а також інтеграції ВПО у приймаючий соціум та їхньої адаптації до нових умов життя перебувають у фокусі підвищеної уваги у світовому та вітчизняному науковому просторі. Такі вітчизняні науковці, як Лібанова Е.М., Макарова О.В., Грішнова О.А., Черенько Л.М., Полякова С.В., Реут А.Г., та ін. досліджували проблеми вимушеної міграції через призму поширення бідності та соціальної нерівності серед ВПО. Результатами іноземних досліджень переважно був регіональний моніторинг потреб ВПО з країн, які потерпають від військових дій, у проекції забезпечення їхнього соціального захисту та надання тимчасового притулку. Науковці Львівської школи регіоналістики (Садова У.Я., Семів Л.К., Васильців Т.Г., Мульска О.П. і ін.) провели низку досліджень міграційних процесів, їх причин і наслідків впливу на просторовий розвиток, внутрішніх вимушених переміщень у 2014-2015 рр.

Попри це існуюча міграційна криза, обумовлена агресивною війною росії проти України, загострила нові виклики та проблеми, які потребують додаткового обговорення, вирішення та реагування. Проведені дослідження дають підстави стверджувати, що найбільш болюча проблема, з якою стикнулися українці в зоні бойових дій -

втрата житла. Через війну мільйони українців залишилися без даху над головою. За даними обласних військових адміністрацій, з 24 лютого по 18 жовтня 2022 року на доступних для підрахунку територіях зафіксовано майже 160 тис пошкоджених або зруйнованих об'єктів. З них 60% – із ступенем руйнування понад 50%. Серед пошкоджених об'єктів нерухомості переважають житлові приміщення – понад 142 тис. З них понад 54 тис – із ступенем руйнування до 50%, 88 тис – 50-100% [4]. Попри обіцянки та намагання держави розв'язати проблему забезпечення житлом ВПО до кінця року (в тому числі через будівництво нового та викуп існуючого житла), питання і далі потребує вирішення і основна причина – брак коштів.

Інша проблема, в контексті підтримки ВПО пов'язана із недосконалістю обліку, а отже і неможливістю забезпечення якісної і вчасної допомоги. Попри те, що питання обліку ВПО, рівно як і процедура їх реєстрації для України не є новими, а починаючи із березня 2022 року Уряд вноормував підходи до реєстрації (через портал «Дія»), реальна ситуація із зареєстрованими ВПО не відповідає фактичним даним. Справа в тому, що чоловіки, які змінили місце проживання, часто-густо не реєструються як ВПО, оскільки після цього їм потрібно стати на облік у військкоматах, а мобілізуватися готові не всі. Є і такі родини, які не готові реєструватися через низьку (на їх думку) підтримку від держави чи наявність заощаджень. Справедливості заради, слід визнати, що є і такі особи, які не реєструються, бо очікують невдовзі повернутися в свої домівки, тобто чисто психологічний чинник. До слова, за даними Міністерства соціальної політики, станом на вересень 2022 року кількість зареєстрованих ВПО склала 4,6 млн осіб, при 6,9 млн ВПО на цей час. Варто вказати і на те, що дана проблема має і інший ракурс, адже доступ до реєстру ВПО мають, зазвичай, міста і райони, а на рівні територіальних громад інформацію вводять вручну, через програмне забезпечення «Соціальна громада», яке не дуже добре синхронізовано із головним реєстром.

Варто, також, наголосити на проблемі інтеграції ВПО до життя у нових громадах, адже вона набуває неабиякої значущості, особливо якщо врахувати потенційний вплив на розвиток територій у середньо та довгостроковій перспективі. Попри підтримку та

позитивне сприйняття переселенців в нових громадах (про що свідчать експертні дослідження), ВПО все ще стикаються з низкою викликів та проблем (погіршення фінансового становища, дефіцит житла, конкуренція за життєво необхідні ресурси у громадах, складнощі із працевлаштуванням, «дискримінація як чужинців» і ін.), які потребують негайного вирішення (не чекаючи завершення бойових дій). За таких умов актуалізується потреба посилення інтеграції ВПО до життя у нових громадах, вдосконалення інструментів підтримки інтеграції ВПО, напрацювання заходів стимулювання їх самореалізації, нівелювання негативних наслідків як для ВПО, так і ТГ, які їх приймають.

Викладене вище дає підстави стверджувати, що масова міграція населення з місця постійного проживання обумовлює низку негативних тенденцій та наслідків для економіки країни (правда, наразі важко судити про ступінь впливу, позаяк військові дії тривають і міграційні процеси продовжуються), а саме: а) втрата постійної роботи і погіршення ділової активності суттєво погіршують внутрішнє споживання, а відтак і обсяги виробництва товарів і послуг. Довідково, Світовий Банк прогнозує скорочення приватного споживання до кінця року до позначки -50% до рівня минулого року; б) скорочення податкових надходжень до бюджетів різних рівнів з одночасним зростанням соціальних видатків (в т.ч. через розширення програм для підтримки ВПО); в) падіння економіки і т.д.

Зрозуміло, що міграційна криза, обумовлена наслідками російсько-української війни потребує реагування та впровадження низки дієвих заходів чи навіть антикризової політики. В цьому сенсі, як нам видається, першочергового значення набувають питання визначення чітких пріоритетів стабілізації економічної політики в умовах війни та сповільнення міграційних процесів. Окрім безпекових та базових потреб людей, пріоритетом номер один має бути питання створення умов для повернення українських людей додому! Повинно бути чітке розуміння, що люди – це найважливіша цінність, ресурс розвитку суспільства та фундамент нації. Без усвідомлення цього неможлива відбудова та відновлення України. Варто наголосити на ще одному аспекті міграційної проблеми і чому конче необхідно повернути наших людей додому: справа в тому, що більшість наших

мігрантів – жінки і діти, і якщо не подбати про їх повернення, то немичою буде демографічна катастрофа і «втрата мізків».

Вирішення житлової проблеми ВПО можна шляхом компенсації вартості оренди житла чи видача цільових сертифікатів на придбання житла. Основною підтримкою ВПО має стати сприяння їх працевлаштуванню та самореалізації, адже зрозуміло, що власних ресурсів надовго не вистачить, долати виклики, обумовлені війною, потрібно ще довгий час, а це створює додаткове навантаження на бюджет (і місцевий і державний). За таких умов держава повинна бути драйвером економіки і маяком для бізнесу.

Список використаних джерел

1. Operational data portal. Ukraine refugee situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> .
2. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 8. 17-23 серпня 2022 року. URL: <https://displacement.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-8-17-23?close=true> ;
3. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни росії проти України – дев'ята хвиля дослідження. URL: https://gradus.app/documents/295/Gradus_EU_wave_9_UA.pdf
4. 2.4 мільйона українців втратили домівки за час війни. Що з обіцянним житлом від держави? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/11/7/693516/>

Грень Л.М., д.держ.упр., професор,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
Україна

НАДАННЯ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У період воєнного стану громадяни, які проживали на небезпечних територіях, змушені були мігрувати в інші міста і населені пункти України, набувши статусу внутрішньо переміщених осіб. У Ст. 1. Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщена особа (ВПО) визначається як «громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру».

Окремі положення Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» приведено законодавцем у відповідність до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», прийнятим 18 липня 2022 року (проект [№7449](#)). Відповідно до Закону, передбачено застосування у статті 6 та 9-2 загального формулювання «тимчасово окупована Російською Федерацією територія України» замість чинних «тимчасово окупована територія Автономній Республіці Крим та міста Севастополь» і «тимчасово окуповані території у Донецькій та Луганській областях», що сприятиме у єдиному підході до всіх внутрішньо переміщених осіб (ВПО) незалежно від території, на якій вони проживали та яка вважається тимчасово окупованою відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Забезпечення прав і свобод внутрішньо

переміщених осіб (ВПО) визначають закони і постанови Кабінету Міністрів України:

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»;
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 №509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб»;
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 №332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам»;
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 №535 «Про затвердження Порядку використання коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб для надання одноразової грошової допомоги постраждалим особам та внутрішньо переміщеним особам»;
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.2016 №365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам»;
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2014 №637 «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам».

Внутрішньо переміщені особи користуються тими ж правами і свободами відповідно до Конституції, законів та міжнародних договорів України, як і інші громадяни України, що постійно проживають в Україні. Забороняється їх дискримінація при здійсненні ними будь-яких прав і свобод на підставі, що вони є внутрішньо переміщеними особами (ст.14 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»).

ВПО має право на: єдність родини; сприяння органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права у пошуку та возз'єднанні членів сімей, які втратили зв'язок внаслідок внутрішнього переміщення; інформацію про долю та місце знаходження зниклих членів сім'ї та близьких родичів; безпечні умови життя і здоров'я; достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров'я на території її покинутого місця проживання, а також місця її тимчасового поселення, стану інфраструктури, довкілля, забезпечення її прав і

свобод; створення належних умов для її постійного чи тимчасового проживання; оплату вартості комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу в місцях компактного поселення ВПО (містечках із збірних модулів, гуртожитках, оздоровчих таборах, будинках відпочинку, санаторіях, пансіонатах, готелях тощо) за відповідними тарифами, встановленими на такі послуги та товари для населення; забезпечення органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права можливості безоплатного тимчасового проживання (за умови оплати особою вартості комунальних послуг) протягом 6 місяців з моменту взяття на облік внутрішньо переміщеної особи; для багатодітних сімей, осіб з інвалідністю, осіб похилого віку цей термін може бути продовжено; сприяння у переміщенні її рухомого майна; сприяння у поверненні на попереднє місце проживання; відпустку без збереження заробітної плати тривалістю, визначеною у заяві, але не більше 90 календарних днів, без зарахування часу перебування у відпустці до стажу роботи, що дає право на щорічну основну відпустку (у період дії воєнного стану); забезпечення лікарськими засобами у випадках та порядку, визначених законодавством; надання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я; влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади; отримання соціальних та адміністративних послуг за місцем перебування; проведення державної реєстрації актів цивільного стану, внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання за місцем перебування; безкоштовний проїзд для добровільного повернення до свого покинутого постійного місця проживання у всіх видах громадського транспорту у разі зникнення обставин, що спричинили таке переміщення; отримання гуманітарної та благодійної допомоги; інші права, визначені Конституцією та законами України. **Обов'язки ВПО:** дотримуватися Конституції та законів України, інших актів законодавства; повідомляти про зміну місця проживання структурний підрозділ з питань соціального захисту населення районних, районних у місті Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад за новим місцем проживання протягом 10 днів з дня прибуття до нового місця проживання. У разі добровільного повернення до

покинутого постійного місця проживання ВПО зобов'язана повідомити про це структурний підрозділ з питань соціального захисту населення районних, районних у місті Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад за місцем отримання довідки не пізніше як за 3 дні до дня від'їзду; у разі виявлення подання внутрішньо переміщеною особою завідомо неправдивих відомостей для отримання довідки про взяття на облік, відшкодувати фактичні витрати, понесені за рахунок державного та місцевих бюджетів у результаті реалізації прав, передбачених Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Внутрішньо переміщена особа зобов'язана виконувати інші обов'язки, визначені Конституцією та законами України.

Для взятої на облік внутрішньо переміщеної особи (ВПО) реалізація прав на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, на отримання соціальних послуг здійснюється відповідно до законодавства України. Суттєво збільшилась через воєнне вторгнення кількість внутрішньо переміщених осіб, 79 районних управлінь соцзахисту вимушено припинили свою роботу на тимчасово окупованих територіях, збільшилось і навантаження на працівників управлінь соціального захисту населення (УСЗН) та ЦНАП. Тому завдання з централізованого нарахування державних допомог, пільг, субсидій покладено на ДП «Інформаційно-обчислювальний центр Мінсоцполітики України». За словами заступника Міністра соціальної політики України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації, «саме задля вирішення проблемних питань по виплатах для внутрішньо переміщених осіб Мінсоцполітики запроваджує централізацію призначення, нарахування та виплати в ЄІССС».

Для вирішення цього питання, Мінсоцполітики підключило до дослідно-промислової експлуатації ЄІССС Житомирську, Рівненську та Вінницьку області, які надають зворотній зв'язок по роботі системи та пропозиції щодо покращень її функціоналу. Відбувається

підключення до системи співробітників управлінь соцзахисту з інших областей для остаточного впровадження цієї послуги. Загальними перевагами впровадження централізації призначення, нарахування та виплати в ЄІСС є: спрощення роботи співробітників управлінь соцзахисту населення з документами внутрішньо переміщених осіб (більшість призначень буде в автоматичному режимі); дозволить людям швидше отримати довідку ВПО; забезпечення максимальної інформаційної взаємодії з державними реєстрами, що знизить можливість помилок та неточностей при призначенні та скоротить час на підтвердження інформації.

Централізована послуга полегшить роботу співробітникам УСЗН при призначенні допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, а саме: в автоматичному режимі відкриватимуться особові рахунки; завдяки реалізованим обмінам перевірка документів буде також автоматичною; електронні справи буде значно зручніше передавати із управління в управління в регіоні та між ними.

Впровадження централізованого призначення, нарахування та виплати для ВПО в ЄІСС дозволить людям: зручно та більш швидко отримати послуги; легко перейти на обслуговування від одного до іншого управління соцзахисту у разі зміни місця фактичного перебування; виправити помилкові чи некоректні дані у заяві на отримання довідки ВПО; з'ясувати та усунути причину затримки допомоги на проживання.

Водночас для держави та управлінь соціального захисту населення впровадження ЄІСС це: безпечний та коректний обмін інформацією, даними з Дією при подачі заяви на допомогу для ВПО; всі зміни, внесені співробітниками управлінь соцзахисту населення, автоматично фіксуються в системі; швидка та автоматична верифікація; paperless – створюються та передаються електронні справи замість паперових; автоматизована взаємодія з банками, які здійснюють виплату допомоги ВПО; всі персональні дані зберігаються на центральному рівні, тож втрата або несанкціоноване використання цих даних, зокрема, на місцевому рівні в разі бойових дій чи окупації, неможливе.

Ситник Н.С., д.е.н., професор,
Святенко А.С., студент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Події сьогоднішнього дня, повномасштабна війна, внесли свої негативні корективи майже для всіх галузей економіки по території України. Але у тих регіонах де не було бойових дій економічна активність відновлюється. Проте економічна активність надто впала у східних і південних областях. У цих регіонах більшість підприємств припинили роботу, так як були пошкоджені чи зруйновані. Значна частина людей втратила робочі місця, лише невелика частина переміщених людей можуть працювати віддалено. Внутрішньо переміщені особи опинились у ситуації повної або часткової втрати доходу, або під загрозою його втрати в майбутньому. Вочевидь, кількість українців, що втратили роботу, впливає як на економіку країни загалом, так і на ділову активність зокрема.

Протягом першого місяця повномасштабної війни з України виїхали 3,6 млн. людей. Ще близько 6,5 млн., за оцінками Міжнародної організації з міграції, покинули місце свого постійного проживання і переїхали в межах країни. У перші дні до прикордонних пунктів пропуску до країн Євросоюзу, з якими межує Україна, насамперед до Польщі, утворилися кілометрові черги. Кожного дня кордон перетинали до 150 тис. людей. Не менші затори утворилися і на виїздах із великих міст, що зазнали бомбардувань в перші дні [1].

Слід зауважити, що *проблема міграції, це не нова проблема для України.* У 2017 році Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України та багато експертів били на сполох, *відносно даних, які показували – щомісяця 100 тисяч українців виїждять за кордон.* Трудові мігранти щороку перерахували до України мільярди гривень. Так тільки з 2018 по 2021 рік включно ними було перераховано \$54 млрд (за даними НБУ), що склало кожного року в середньому 8,3% від ВВП України, що є надзвичайно суттєвим показником. Разом з тим, як

було зазначено багатьма науковцями, які займаються питаннями трудової міграції українців – проблема міграції, зокрема трудової міграції громадян України, яка набула масового характеру, призводить до дестабілізації політичних та економічних процесів в країні [2].

Відтік населення з постійних місць проживання і втрата постійної роботи суттєво впливає на споживання в середині країни і відповідно на обсяги виробництва товарів та послуг. Розвиток економіки в умовах воєнного часу потребує чіткої державної стратегії, де успіх залежить від злагодженості і системності державної економічної політики та її націленості на конкретні показники якісних змін.

За даними Світового Банку скорочення приватного споживання до кінця поточного року прогнозується на рівні -50% від показників минулого року. Це явище, а також обмеження можливостей експорту продукції з України, негативно впливають на інвестиційний клімат. Рівень прямих іноземних інвестицій в Україну сьогодні складає 0%.

Скорочуються податкові надходження до державного бюджету і одночасно збільшуються видатки щодо додаткових соціальних витрат. Наприклад, розмір виплат щодо тимчасово переміщених осіб сягає більше ніж 14 млрд. грн. щомісяця [3].

Банки підійшли до кризи зі значним запасом капіталу та ліквідності, операційно стійкими та ефективними, мали плани дій на випадок несприятливих подій. Довіра вкладників до банків збереглася: обсяги коштів на рахунках населення та бізнесу зросли в перші тижні після початку війни. Однак, нині зростання вкладів призупинилося. Попри те, що ліквідність банківського сектору наразі не викликає занепокоєнь, ризик ліквідності все ще може реалізуватися під час війни, тож ігнорувати його не можна. Навіть під час війни банки продовжують кредитувати, проте збільшення фінансування потребують лише окремі підприємства та галузі, зокрема сільське господарство. Зважаючи на невизначеність макроекономічних умов та фінансового стану позичальників, масове кредитування бізнесу зараз є можливим лише у разі розширення програм державної підтримки.

Небанківські фінансові установи гірше, ніж банки, впоралися з операційним ризиком, однак в усіх сегментах залишаються робітники, що надалі безперервно надають якісні послуги [4].

Розглянемо діяльність підприємств в умовах війни:

– Підприємства промисловості погіршили оцінки економічних перспектив через втрати виробничих та енергетичних потужностей: секторальний індекс у жовтні становив 45.8 порівняно з 47.1 у вересні. Респонденти погіршили очікування щодо обсягу нових замовлень на продукцію, в тому числі експортних, а також прогнозують зменшення обсягів запасів сировини, матеріалів та залишків готової продукції.

– Підприємства сектору будівництва другий місяць поспіль мали найстриманіші серед усіх секторів економіки оцінки щодо своєї діяльності: секторальний індекс становив 38.2 (у вересні – 41.0). Посилилися очікування щодо зменшення обсягів будівництва, нових замовлень, закупівлі сировини та матеріалів.

– Підприємства торгівлі в жовтні незначно погіршили оцінки своєї економічної діяльності, однак все ще перебувають найближче до нейтрального рівня: секторальний індекс становив 48.9 порівняно з 49.9 у вересні. Респонденти дещо погіршили оцінки щодо обсягу товарообороту, стримано оцінили обсяги закупівлі товарів для продажу, зазначили зменшення їх залишків.

– Підприємства сфери послуг також послабили власні очікування, зважаючи на подальше пошкодження транспортної, енергетичної інфраструктури та зниження доходів населення: секторальний індекс знизився до 42.2 із 43.4 у вересні. Респонденти посилили очікування щодо зменшення обсягів наданих послуг, обсягів нових замовлень та послуг у процесі виконання [5].

Щодо інфляції, основними чинниками її зростання, звичайно ж, залишаються наслідки повномасштабної війни росії проти України. Серед них:

- порушення ланцюгів постачання;
- руйнування виробництв;
- скорочення пропозиції товарів та послуг;
- подальше руйнування енергетичних потужностей;
- зниження реальних доходів населення

- збільшення витрат бізнесу.

Все це стримує відновлення економіки та зумовлює погіршення очікувань підприємств усіх секторів. Про це свідчить індекс очікувань ділової активності (ЮДА), який Національний банк розраховує щомісяця, за виключенням вимушеної перерви в березні – травні цього року. У жовтні 2022 року ЮДА знизився до 44.9 із 46.1 у вересні.

Подальше зростання інфляції у світі теж позначалося на цінах в Україні. Споживча інфляція в Україні становила до 24,6% р/р у вересні, а базова інфляція перевищила 20% р/р. За попередніми оцінками Національного банку, прискорення інфляції триває й у жовтні.

За оцінками НБУ, поточний рівень безробіття оцінюється у 35% від кількості робочої сили, а реальний ВВП становить лише 60% від попереднього року.

У той же час дефіцит платіжного балансу за 6 місяців поточного року становив 8,1 млрд. дол., а девальвація обмінного курсу гривні в річному вимірі – 35%.

За прогнозами НБУ значний масштаб втрат робочої сили та виробничих потужностей, високі світові ціни на енергоносії та суттєві потреби в імпорті на етапі повоєнного відновлення гальмуватимуть поживлення економіки. За таких умов темпи зростання ВВП України в наступні роки будуть стриманими – на рівні 4–5%.

Національний банк очікує, що темпи зростання цін почнуть сповільнюватися з наступного року завдяки поступовому налагодженню логістики та виробництва, зниженню світової інфляції та помірно жорстким монетарним умовам.

Міжнародна фінансова допомога та поживлення експорту сприяли нарощуванню валютних надходжень в Україну. З початку повномасштабного вторгнення обсяги офіційного фінансування сягнули близько 23 млрд. дол. США.

Подальша співпраця з міжнародними партнерами залишається важливим чинником підтримання функціонування економіки в умовах повномасштабної війни та післявоєнного відновлення. Міжнародна підтримка також дасть змогу Національному банку утримувати золотовалютні резерви на

достатньому рівні, забезпечувати контрольованість очікувань та макрофінансову стабільність.

Для відновлення економіки важливе саме працездатне населення, яке трудитиметься, сплачуватиме податки та витратиме зароблені гроші саме в Україні. Як зазначав у своїй публікації на «Економічній Правді» Хосе Мігель Гузман, за результатами дослідження, профінансованого Радою ЄС, залежно від тривалості війни населення України може скоротитися на 24-33%. У першу чергу йдеться про дітей і населення працездатного, продуктивного віку. На тлі того, що частина людей працездатного віку не повернеться в Україну, може виникнути нестача задіяних у повоєнній відбудові. Ухвалюючи рішення про інвестиції, іноземці зважають саме на кількість населення, демографічні перспективи. Тож повернення тих 6 млн., серед яких як мінімум третина жінки, а третина діти, вкрай важливе для розвитку нашої економіки та її перспектив [6].

Отже, беручи до уваги, що як війна, так і міграція ще триває, сказати наскільки негативний вплив має міграція на економіку нашої держави точно неможливо.

Якщо в майбутньому тимчасово переселені українці не повернуться це буде значною проблемою для нашої держави. Тому що, українці, які не повернуться з вимушеної міграції не будуть в майбутньому вносити свою частку в розвиток України. На даний час, країна змушена займатися збереженням власного існування. Та й активне повернення біженців зараз, не має жодного сенсу ні економічного, ні етичного.

Для того, щоб зберегти державу, потрібно впровадити ефективну антикризову економічну політику. Тому, що найголовнішим пріоритетом економічної політики воєнного стану і після закінчення має бути забезпечення першочергових потреб населення і створення умов для повернення людей додому, тобто забезпечення повсякденних потреб людей – житла, їжі, води, тепла, світла, палива тощо.

Для пришвидшення відновлення фінансової системи після війни потрібна прозорість у діяльності банків та небанківських фінансових установ. Маючи достатньо інформації про розвиток, НБУ зможе забезпечити фінансову стабільність.

Список використаних джерел

1. Філіпчук Л., Сирбу О. Вимушена міграція і війна в Україні. *Cedos* : веб-сайт. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migraciya-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznya-10-chervnya-2022/>
2. Буряченко О. Відновлення України через діалог усіх українців світу. *УКРИНФОРМ*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3605567-vidnovlenna-ukraini-cerez-dialog-usih-ukrainciv-svitu-obednavsis-zrobiti-nemozlive-vsuperec-usomu.html>
3. Стародубов О. Міграційна криза – масштаб, економічні наслідки і шляхи подолання. *Українська правда*: веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/2/7361562/>
4. Звіт про фінансову стабільність. Національний банк України: веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report>
5. Бізнес погіршив очікування щодо ділової активності. Національний банк України: веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/biznes-pogirshiv-ochikuvannya-schodo-dilovoyi-aktivnosti--cherez-uskladnennya-bezpekovoyi-situatsiyi--dani-opituvannya-pidpriyemstv-u-jovtni>
6. Алексеев В., Децик О. Повернути втрачене. Чим Україні загрожує зменшення населення? *LB.ua*: веб-сайт. URL: https://lb.ua/economics/2022/09/22/530166_povernuti_vtrachene_chim_ukraini.html
7. Ситник Н.С., Стасишин А.В., Гукалюк А.Ф., Західна О.Р., Сич О.А., Шушкова Ю.В. Фінансовий менеджмент: навчальний посібник; за заг. ред. Н. С. Ситник.-Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. – 845 с. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/Finans_menedzhment28_11_3.pdf

Лашук О.С., к.держ.упр.,
Вареник Є.С., студент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Україна

АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Відкрите вторгнення Російської Федерації в Україну, яке переросло в тотальну війну, призвело до жахливих руйнувань українських міст і селищ, руйнування важливої інфраструктури в багатьох громадах і регіонах, вимушеного переміщення мільйонів людей та значних змін у демографічна ситуація. в різних регіонах. Діяльність муніципалітетів територіальної громади в складних умовах війни, безкорислива допомога громад та регіонів найбільш постраждалим районам показали правильність попередньої політики у сфері децентралізації та регіонального розвитку.

Станом на кінець жовтня 2022 року значна частина української території є окупованою, на значній частині проходять активні бойові дії, звільнені території частково заміновані.

Як видно із карти на рис. 1, від частина Харківської області до Миколаєва окупована велика смуга української території, повністю втрачені порти на Азовському морі, заблоковані українські порти на Чорному морі. Ворог намагається знищити всі можливості для українського експорту морським шляхом, який є основним експортним шляхом української продукції, особливо продовольства. Альтернативні варіанти доставки не задовольняють ваші потреби в короткостроковій перспективі.

У відповідності до статистики Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) станом на 19 липня 2022 року з України **виїхало 9 567 033 особи**. Транскордонні переміщення, які можуть носити маятниковий характер, і не можуть вважатись підтвердженням стійкого повернення – **3 793 403 особи**.

Рис.1. Карта станом на 28.10.2022 року

**складено автором на основі [1]*

Виходячи з аналізу даних Міжнародної організації з міграції (МОМ), приблизна кількість громадян, які знаходились за межами України станом на 24 лютого 2022 року може бути **не менше 2 млн осіб**.

За даними Міністерства оборони України в країні мобілізовано **понад 1 млн осіб**.

Виходячи з вищенаведених даних, **більше 20 млн громадян України** з тих чи інших причин переїхали зі своїх місць постійного перебування або перебувають на тимчасово окупованих територіях. Більша частина з вимушено переміщених осіб, мобілізованих або мешканців ТОТ є працездатними громадянами, які втратили свою довоєнну роботу.

За різними аналітичними даними, у зв'язку з війною, роботу втратили **від 5 млн до 15 млн** працездатних громадян України. Розрахувати рівень безробіття під час гарячої фази війни практично

неможливо але навіть при "найоптимістичнішому" сценарії це в декілька разів більше ніж в ковідному 2020 році.

Рис.2 Оцінка кількості біженців з України в країнах Європи

*складено автором на основі [3]

За даними ООН з 24 лютого до 30 вересня з України виїхало 13,4 млн осіб, а повернулося – 6,3 млн осіб. Значною залишається і кількість внутрішньо переміщених осіб – за даними Міжнародної організації міграції, майже 7 млн осіб наприкінці серпня, з них зареєстровано як ВПО 3,2 млн осіб.

Як свідчить міжнародний досвід, чим довше відсутні умови для повернення, тим менше людей повернеться на своє попереднє місце проживання, якщо такі умови настануть. Тому з високою ймовірністю можна припустити, що значна частина з тих, хто зареєструвався як ВПО за новим місцем проживання можуть не повернутись у місця звідки вони виїхали і це суттєво вплине на систему розселення в Україні та розміщення продуктивних сил в українських регіонах.

Рис. 3 Кількість ВПО за регіонами, станом на кінець вересня 2022 року

**складено автором на основі [4]*

Найбільше людей виїхало з Харкова та Харківської області, Києва та Київської області (понад 200 тисяч осіб на місто і область) а також Донецької (понад 500 тисяч), понад 100 тисяч осіб виїхало з Запорізької, Херсонської, Миколаївської, Дніпропетровської, Луганської областей. Якщо щодо Києва та Київської області є досить високі очікування повернення, то щодо інших областей такі очікування не є надто оптимістичними.

Як видно із малюнка 3, в західних областях України, частка офіційно зареєстрованих ВПО складає понад 10% від всього наявного населення областей. Розселення ВПО в межах області також є дуже нерівномірним. Це створює додаткове навантаження на інфраструктуру та, частково, створює напругу в громаді.

Очевидно, що кількість безробітних українців впливає як на національну економіку загалом, так і на ділову активність зокрема.

У ситуації війни як громадяни, так і підприємства впадають у сильний шок. Переміщення населення з постійних поселень і втрата

роботи на повний робочий день матиме великий вплив на центральне споживання і, як наслідок, виробництво товарів і послуг.

За даними Світового банку, очікується, що падіння приватного споживання на кінець цього року складе - 50% порівняно з показником минулого року. Це явище та обмеження можливостей експорту з України негативно впливають на інвестиційне середовище. Сьогодні рівень прямих іноземних інвестицій в Україну становить 0%.

Зменшуються податкові надходження до державного бюджету, збільшуються видатки на додаткові соціальні витрати. Наприклад, виплати тимчасово переміщеним особам становлять понад 14 млрд грн. щомісяця.

В умовах війни та імміграційної кризи майже неможливо спрогнозувати співвідношення податкових надходжень до ВВП на найближчі рік-два.

Міграційна криза ставить перед країнами багато викликів і вимагає впровадження ефективної економічної політики реагування на кризу.

Необхідно чітко визначити пріоритети стабілізації економічної ситуації та якщо не зірвати, то уповільнити міграційний процес.

Головним пріоритетом економічної політики воєнного стану має бути забезпечення основних потреб населення протягом не менше одного року після війни та створення умов для повернення людей додому. Окрім проблем безпеки, це забезпечення щоденних потреб людей: житло, їжа, вода, тепло, світло та паливо.

По-перше, країні надається значна міжнародна підтримка з боку партнерів. Уряд повинен забезпечити швидкий розподіл і ефективне використання цієї допомоги для стабілізації економічних процесів і покращення бізнес-середовища. Це передбачає проведення збалансованої тарифної політики та усунення регуляторних перешкод для «доступу» підприємств до такої підтримки.

На жаль, перед війною були проблеми з використанням такої підтримки. Зокрема, кошти, виділені Європейським інвестиційним банком та іншими донорськими установами, наприклад, не завжди ефективно обробляються урядами та досягають своїх кінцевих бенефіціарів. Усунення цієї практики може покращити показники

приватного споживання та покращити показники виробництва товарів і послуг у короткостроковій перспективі.

По-друге, держава має забезпечувати виконання державного замовлення. Збалансоване використання державних замовлень може покращити економічну ситуацію під час війни та має стати відправною точкою для економічного відновлення після припинення вогню.

На початку вторгнення в Російську Федерацію національні резервні сили практично не мали керівництва. Активізація Держрезерву позитивно вплине на стабілізацію цін на сировинні товари та уповільнить інфляційний процес.

З огляду на це Україна, як кандидат на членство в ЄС, має об'єднати зусилля з іншими державами-членами ЄС і забезпечити захист прав примусово виселених громадян України (боротьба з дискримінацією, соціальний захист тощо). держави під час війни, а також зосереджується на внутрішньо-економічних питаннях. Це зменшить відтік громадян з України та створить основу для повернення наших людей у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Мапа окупованих територій України онлайн URL: <https://deepstatemap.live/>
2. Стародубов О. Міграційна криза – масштаб, економічні наслідки і шляхи подолання. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/2/7361562/>
3. Журнал Фрбс Україна. URL: <https://forbes.ua/>
4. Міністерство соціальної політики України. Внутрішньо переміщені особи. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>
5. Риндзак О. Т. Державна міграційна політика в контексті пріоритетів національної безпеки України // Економіка України. 2016. № 12. С. 72-81.

Перетятко Л.А., к.е.н., доцент,
**Львівський державний університет безпеки
життєдіяльності,
Україна**

ВПЛИВ МІГРАЦІЇ НА РИНОК ПРАЦІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Для української економіки війна значно обмежила трудовий ресурс. Йдеться і про непоправні втрати, загибель та інвалідність тисяч наших співвітчизників, і про тимчасову втрату мільйонів робочих рук, бо люди вимушені утікати від війни.

З початку війни, за даними ООН нашу країну залишили майже 7 мільйонів людей, близько 4 мільйонів українців зареєструвались для тимчасового проживання в країнах ЄС. Відтоді хоча частина громадян повернулися додому, експерти оцінюють ці тимчасові втрати трудового ресурсу щонайменше у 5 мільйонів людей.

Війна спричинила глибокий спад економічної активності та міграцію, у прифронтових регіонах значна частина населення втратила роботу. Рівень безробіття значно зріс й унаслідок вибуття частини населення з робочої сили перш за все через те, що вимушені мігранти, як у межах країни, так і за кордоном, часто не вважали пошук роботи як основний пріоритет. За оцінками Нацбанку рівень безробіття сягнув 35%, саме через війну мільйони українців втратили роботу. За прогнозами регулятора, якби мігранти залишилися в Україні та активно шукали роботу, рівень безробіття зріс би, ще більше. Стримувала нарощення безробіття також мобілізація до лав захисників України.

Станом на початок серпня за даними Державної служби зайнятості в Україні офіційно зареєстровано лише 293 тис. безробітних, що на 7% менше, ніж було станом на 24 лютого.

Попри війну та економічну кризу, ринок праці в Україні продовжує відновлюватися повільними темпами: кількість вакансій збільшується, але залишається в рази меншою, порівнюючи з довоєнним періодом.

На економічному фронті зусилля держави мають бути спрямовані на вирішення проблеми безробіття, оскільки українці без

роботи не зможуть забезпечувати себе і свої сім'ї, так – як фінансова подушка є у дуже небагатьох і в мирний час, а з врахуванням того, що війна продовжується вже більше півроку, будь – які заощадження давно витратились.

Стимулювати працевлаштування максимально більшої частини населення в інтересах держави, оскільки замість витрачання значних коштів на допомогу з безробіття можна буде отримати до дефіцитного бюджету надходження у вигляді податків.

З початку війни, дійсно центральна та муніципальна влада намагаються стимулювати працевлаштування українців і допомогти тимчасово безробітним.

Важливою новацією стала програма компенсації витрат на оплату праці внутрішньо переміщеним особам (ВПО), яка передбачає надання роботодавцям 6,5 тис.грн за кожного працевлаштованого вимушеного переселенця. Учасники програми отримують таку допомогу впродовж 2-ох місяців. Розробка спеціальної Державної програми відновлення економіки, зокрема відновлення інфраструктури, передусім соціального спрямування, та житлового фонду, зокрема залучення іноземних інвестицій для забезпечення житлом постраждалих громадян, особливо у регіонах Східної України. Підтримка розвитку місцевої економіки є надважливим фактором для того, щоб люди й надалі мали можливість забезпечувати себе. Розвиток економіки має здійснюватися з урахуванням фактору концентрації трудових ресурсів України, що склалась в умовах військових дій, (трудод - дефіцитних східних та центральних регіонах та трудо- надлишкових західних регіонах).

Одним із важливих кроків держави було ухвалення Верховною Радою закону про нестандартні форми зайнятості (фріланс), згідно з яким працівник зможе поєднувати легально роботу на кількох роботах і матиме базові соціальні гарантії.

Влада вже зараз, за висновками аналітиків має думати над стратегією повоєнного повернення українців на Батьківщину та залучення у майбутньому іноземного трудового ресурсу. Бо без припливу робочої сили, навіть некваліфікованої, ми програємо світову конкуренцію. І тому вже зараз потрібно розробляти відповідні стратегії, комунікувати з людьми та міжнародними партнерами.

Пропорція громадян, які повернуться в Україну і які захочуть залишитися за кордоном буде залежати від того, як наш Уряд скористається міжнародною технічною допомогою, грошовою підтримкою від партнерів та створить правильну систему нових робочих місць та модель правильної реінтеграційної політики.

Ключовим фактором для реінтеграції різних груп населення, які постраждали від війни є створення робочих місць. Це сприятиме розвитку економіки, підвищуючи тим саме купівельну спроможність населення, також буде надійним інструментом подолання бідності.

Вирішення проблеми дефіциту робочих місць у період війни та післявоєнного відновлення має стати наскрізним питанням соціальної політики, оскільки сприяння гідній праці є складним завданням, враховуючи соціально – економічний та військово – політичний стан у якому перебуває Україна.

Війна призвела до втрати значної кількості кваліфікованої робочої сили не лише через міграцію до сусідніх країн, але й через загибель (серед, яких вчителі, медики, юристи, інженери журналісти та ін.). Ця кількість жертв може продовжувати зростати навіть після завершення війни, через велику кількість вибухонебезпечних предметів.

Стабілізація ринку праці у післявоєнний період є вкрай важливим завданням, зважаючи на появу різних груп населення, які постраждали від збройного конфлікту, у т.ч. внутрішньо переміщених осіб, серед яких діти та жінки, люди з обмеженими можливостями. Специфічні потреби цих груп мають бути враховані при плануванні та впровадженні стійких процесів реінтеграції, включаючи працевлаштування. Важливою має стати розробка ефективної системи управління ринком праці (механізмів та інструментів її реалізації), з урахуванням питань освіти, розвитку спеціальних навичок, а також підвищення рівня соціального захисту та безпеки.

Повернення українців додому має стати основним лейтмотивом спільної післявоєнної політики України та ЄС. На сьогодні ж ситуація з міграцією є катастрофічною і без перебільшення несе в собі загрозу національній безпеці України.

Міграційна криза створює низку викликів перед державою і вимагає впровадження ефективної антикризової економічної політики.

Необхідно визначитись чітко з пріоритетами для стабілізації економічної ситуації і якщо не зупинки, то уповільнення міграційних процесів.

Основним пріоритетом економічної політики воєнного стану і щонайменше рік після війни має бути забезпечення першочергових потреб населення і створення умов для повернення людей додому.

В сьогоденних умовах для вирішення першочергових проблем населення, держава має виконувати функцію основного драйвера економіки. Ми повинні розуміти, що відновлення і відбудова післявоєнної України буде складний і тривалий процес. Оскільки, потрібно не просто відновити все зруйноване окупантами, а створити нову основу для нашого життя, для України – безпечну, зручну, сучасну та безбар'єрну. А для цього потрібні колосальні інвестиції, нові технології, передовий досвід, нові інституції та нові підходи. Але, перш за все для відновлення та розвитку країни потрібен фундамент, а фундаментом нації завжди були люди.

Список використаних джерел

- 1.Олексій Стародубов. Міграційна криза – масштаб, економічні наслідки і шляхи подолання <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/2/7361562/>.
2. Україна без українця. Як міграційна криза вплине на тих, хто залишився. <https://finance.liga.net/ua/ekonomika/article/ukraina-bez-ukraintsa-kak-migratsionnyy-krizis-povliyaet-na-ostavshihhsya>.
3. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3605567-vidnovlenna-ukraini-cerez-dialog-usih-ukrainciv-svitu-obednavsis-zrobiti-nemozlive-vsuperec-usomu.html>.

Петрик О.Л., к.держ.упр., доцент,
Одинцов О.С., здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Національний університет «Чернігівська Політехніка»,
Україна

ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕНЬ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Актуальність публікації викликана тим, що внаслідок війни велика кількість населення вимушені виїхати з місць свого постійного проживання. Переміщення мільйонів людей і великий вплив трудових ресурсів із професіями та рівнем кваліфікації, що не завжди відповідають потребам певного регіону, створює відповідно велику напругу на ринку праці в приймаючих територіях. У інших регіонах спостерігається відтік людей. Деякі громадяни взагалі покинули межі країни і вже почали поступово асимілюватися в країнах перебування. Серед них багато висококваліфікованих молодих або середнього віку спеціалістів, нехватка яких буде відчутною для країни особливо в післявоєнний період. Так 76 відсотків жінок, що виїхали за кордон, мають вищу або незакінчену вищу освіту [1]. Значна втрата виробничих потужностей через знищення чи пошкодження, проблеми з логістикою у сфері торгівлі, зниження попиту на товари та послуги стали причиною дисбалансу між попитом та пропозицією на ринку праці, призвели до зміни структури ринку праці та наповненості фахівцями в регіональному розрізі. Все це збільшило обсяг тіньової зайнятості, і в подальшому може зберегтися динаміка на ще більшу її тінізацію. Багато людей вимушені погоджуватися на роботу без оформлення у вигляді підробітку, що призводить до втрати ними стажу та до обмежень їх соціальних прав, зокрема права на відпустку чи лікарняний, тощо.

Станом на 9 червня 2022 року за межами країни перебувало 6,5 млн. українців. Серед них найбільше осіб працездатного віку. У результаті дискусії проведеної центром соціально-економічних досліджень CASE, виявлено, що емігранти, які покинули країну після 24 лютого 2022 року поділяються на дві групи. До першої входять ті, які покинули межі країни через загрозу життю. Ця група становить 85-90 відсотків емігрантів. Інша група складається з осіб, що намагаються

отримати легальний статус і роботу за кордоном, користуючись лібералізацією законодавства західних країн щодо українців [2]. До країн ЄС виїхало багато фахівців сфери послуг, такі як косметологи, перукарі, майстри манікюру. Деякі вже створили там свій бізнес. Не лише наймані працівники, а й представники малого та середнього бізнесу стали біженцями до країн Європи. Переважну кількість біженців складають жінки: за соціологічним опитуванням центру Разумкова, що проводилося на пунктах пропуску через державний кордон на Закарпатті, це – 83%. Найбільше жінок від 30 до 39 років – 37%. 26% жінок - від 40 до 49 років [1]. Президент Всеукраїнської асоціації компаній з міжнародного працевлаштування Василь Воскобойник розповідає, що у нас жакхлива ситуація з надходженнями до бюджету, ми живемо на гроші, які дає нам Захід. Він зазначає, що після війни багато чоловіків поїдуть з країни до жінок, які вже встигнуть адаптуватися в інших країнах, що буде суттєво впливати на економічний розвиток держави [3].

За даними Міжнародної організації з міграції внутрішньо переміщених осіб у країні станом на початок червня налічувалося більше 7 млн. осіб [4]. До центральної України, навіть до невеликих містечок виїхали люди з Донецької, Луганської, Харківської та Дніпропетровської областей [1].

Світовий Банк публікує дані, згідно яких скорочення приватного споживання до кінця 2022 року впаде на 50 відсотків [4]. На фоні війни, що, на жаль, досі триває, скорочення надходжень до бюджету, нульовому рівні інвестицій та збільшення видатків, матимуть місце ще більші проблеми в економіці і ще більша міграційна криза. Не зважаючи на те, що відбувається поступове відновлення економіки деокупованих територій та поживлення ділової активності, діяльність багатьох підприємств ще не активізовано. Залишається високий рівень безробіття: втратили роботу 64% внутрішньо переміщених осіб, пошуками роботи наразі займаються 52% із них. Це результати дослідження, проведеного у травні МОМ [5]. Ці люди готові працювати на низько кваліфікованій роботі з низькою заробітною платою та готові прийняти умови, які порушують їх трудові права, та працювати нелегально, без оформлення.

Держава робить кроки як для соціального захисту мігрантів, так і для захисту їх трудових прав. Відповідні зміни та доповнення вносяться у законодавство, як для полегшення оформлень документів, так і для заохочення роботодавців у прийнятті на роботу внутрішньо переміщених осіб.

Через війну загострилась проблема ідентифікації громадян, які втратили документи. Держава для її вирішення вжила необхідні заходи, запровадивши «Документ та відновлення в порталі «Дія» цифрових документів. Так з 15 липня ВПО мають можливість без наявності паспорта реєструватись, ставати на облік та отримувати державну допомогу. Підставою служить довідка, отримана від Державної міграційної служби чи через додаток «Дія» [6]. Крім цього 21 жовтня 2022 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Деякі питання реалізації актів законодавства у сфері міграції в умовах воєнного стану», якою встановлено, що паспорти громадян України, строк дії яких закінчився в період дії воєнного стану, та паспорти, до яких треба було клеїти фотокартку при досягненні 25 чи 45-річного віку є документами, що посвідчують особу, за умови якщо термін вклеювання фотокартки настав у період воєнного стану [7].

ВПО, яка звільнилася з роботи та не має документів щодо звільнення, стажу, та періодів трудової діяльності, реєструється як безробітна та отримує допомогу по безробіттю. Крім того внутрішньо переміщена особа, що не має документів, без виконання вимог, виконання яких необхідно за звичайної процедури для отриманні статусу безробітного, отримує цей статус. За спрощеною процедурою здійснюється реєстрація ВПО фізичної особи-підприємця та юридичної особи. Це можна зробити на підставі довідки про взяття на облік ВПО у територіальному органі, що знаходиться за місцем проживання такої особи. У разі припинення підприємницької діяльності, ВПО може звернутись у відповідний територіальний орган за місцем фактичного проживання, де за її заявою за спрощеною процедурою на підставі довідки взяття на облік ВПО буде здійснено процедуру припинення. ВПО, яка не мала можливості відповідно до пункту 1 статті 36, статей 38, 39 Кодексу законів про працю України припинити трудовий договір на підставі неможливості продовження виконання своїх обов'язків за таким трудовим договором, має право

припинити цей договір, звернувшись до центру зайнятості за місцем фактичного проживання. Першочерговість працевлаштування на вакантні місця центрами зайнятості надається внутрішньо перемішеним особам [8].

Зростає частка тіньового сектору в сфері зайнятості. Задля заощадження на податках, роботодавці, які опинилися в тяжкій ситуації через війну, вдаються до напівлегального або нелегального працевлаштування працівників. Урядом було запроваджено спеціальну програму з метою стимулювання роботодавців брати на роботу ВПО задля більш швидкої їх адаптації та зменшення нелегальної зайнятості даної категорії осіб. Станом на 13 жовтня 2022 року держава компенсувала за працевлаштування понад 13,2 тис. внутрішньо перемішених осіб 147 млн. грн. роботодавцям за програмою, яку було запроваджено з квітня місяця 2022 року [9].

Розпорядження КМУ від 25.03.2022 № 246-р «Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію» надає змогу за сприяння державних і місцевих органів влади, а також, за наявності логістичної можливості, що виключає надмірну загрозу для водіїв та залізничників, на безоплатний переїзд підприємств, переміщення та розселення працівників, підбору для розміщення виробництва відповідних площ та підбору персоналу у місцях нового розміщення. Це дає крім іншого можливість перемішеним особам не залишитись без роботи, бо в територіальному розрізі зараз західні області є дуже перенаселеними і не в змозі забезпечити роботою всіх людей, що вимушено переїхали туди через війну [7].

Війна продовжується, тож точно оцінити масштаби втрат у сфері зайнятості не можливо. За оцінками МОП вже за перші три місяці повномасштабного вторгнення було втрачено 30% робочих місць порівняно з довоєнним часом. При подальшій ескалації, яка, як ми бачимо, продовжується, втрати у сфері зайнятості збільшаться до 43,5% [1].

Є сфери економіки, зайнятість у яких зросла. Так Юрій Гусев, голова концерну «Укроборонпром» зазначив, що підприємством ще в

перші місяці після 24 лютого були найняті більше тисячі працівників, щоб забезпечити потреби армії [10]. Перспективними в подальшому галузях економіки будуть будівництво і робота в сфері благоустрою.

Отож можемо зробити висновки, що міграційна криза вимагає від держави впровадження ефективної політики у сфері зайнятості, захисту ВПО та економіки загалом. Така політика повинна бути направленою не лише на ВПО, але й на вимушених переселенців за межами країни. За прогнозами фахівців після закінчення війни та скасування воєнного стану через складну економічну ситуацію багато чоловіків виїдуть за кордон для возз'єднання сімей, а не їх сім'ї повернуться в Україну, що спричинить значний відтік трудових ресурсів. Тому одним із пріоритетів даної політики повинно стати створення умов повернення українців в країну в післявоєнний період.

Уже стає зрозумілим, що окрім вирішення питання забезпечення населення всім необхідним, як то їжею, водою, житлом, електрикою тощо, державі потрібно буде боротися з наслідками руйнації інфраструктури, відбудовувати підприємства, житло. Можливо долучати ВПО до праці пов'язаної з такою відбудовою: це забезпечить зайнятість і соціальний захист таких осіб та сприятиме поживленню економіки й скорішій відбудові України.

Для покращення економічної ситуації під час війни та відновлення економіки після неї уряд повинен забезпечити збалансоване розміщення держзамовлення. Дипломатичним шляхом держава повинна сприяти співпраці підприємств України з підприємствами інших країн світу. Потрібно вже зараз вести перемовини щодо міжнародної допомоги державі та її громадянам у відновленні економіки та недопущенні гуманітарної кризи в країні.

Державі з залученням відповідних фахівців потрібно розробити спеціальні програми відновлення економіки, житлового фонду, інфраструктурних об'єктів. Перерозподілу робочої сили між регіонами та секторами економіки. Програми, що сприятимуть інвестиціям, поверненню українців з-за кордону та не допущенню сплеску міграції у післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Пищуліна О., Маркевич К. РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ: основні тенденції та напрями стабілізації: аналітична записка / Razumkov centre. Київ. 2022. С. 17-18. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>
2. Міграційна криза: чи повернуться українці додому? Ціна держави. URL: <https://cost.ua/migratsijna-kryza-chy-povernutsya-ukrayintsi-dodomu-2/>
3. Після закінчення війни міграційні процеси в Україні посилюватимуться, - експерт із міжнародного працевлаштування Воскобойник: стаття / espresso.tv. URL: <https://espresso.tv/pislya-zakinchennya-viyni-migratsiyni-protsesi-v-ukraini-posilyuvatimutsya-ekspert-iz-mizhnarodnogo-pratsevlashtuvannya-voskoboynik>
4. Стародубов О. Міграційна криза – масштаб, економічні наслідки і шляхи подолання: стаття / Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/2/7361562/>
5. Вимушена міграція і війна в Україні (24 березня — 10 червня 2022): стаття / Gedos. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznya-10-cherwnya-2022/>
6. Як ВПО можуть реєструватись та отримувати допомогу від держави без наявності паспорта - важлива новела законодавства: стаття / Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15229>
7. Рішення уряду. Урядовий портал. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npasearch>.
8. Пільги і гарантії внутрішньо переміщеної особи: стаття / wiki.legalaid.gov.ua. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>
9. Підприємцям компенсували 147 мільйонів за працевлаштування понад 13 тисяч переселенців: стаття / Мінфін. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/10/13/93831842/>
10. Савицький О. Вплив війни: що відбувається на українському ринку праці: стаття / Медіакомпанія DW. URL: <https://www.dw.com/uk/try-misiatsi-viiny-shcho-vidbuvaetsia-na-ukrainskomu-rynku-pratsi-a-62052011/a-62052011>

Старух А.І., к.е.н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна

МІГРАЦІЯ ІТ-СПЕЦІАЛІСТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Повномасштабна війна торкнулася всіх, не оминула й ІТ-спільноту. Українська ІТ-галузь за роки існування змогла завоювати увагу і зацікавленість з боку роботодавців далеко за межами України. Формула успіху тут доволі проста – гарна підготовка спеціалістів, їхня сумлінність і працьовитість та незавищені зарплатні очікування порівняно з програмістами зі США, Великої Британії, та Західної Європи.

Україна, без сумніву, надзвичайно успішна у швидкому, якісному і результативному розвитку ІТ-галузі. Вітчизняні програмісти не просто заповнили собою світовий ринок, а стали бажаними кандидатами на співбесідах у багатьох компаніях – від стартапів до мастодонтів розробки.

Однак війна внесла корективи у красиву картинку. Складні часи наздогнали і ІТ-галузь, яка традиційно вважається чи не найбільш високооплачуваною та перспективною. До того ж у спільноті менеджменту ІТ-компаній все частіше говорять про необхідність дозволити програмістам виїжджати за кордон і одночасно застерігають – це загрожує економіці і може стати необоротним потоком ІТ-еміграції.

Зараз Україна входить у топ-30 країн з найкращими айтішниками світу, тож наші розробники неабияк звикли до уваги рекрутерів. Проте з приходом в Україну війни ситуація на ринку і в ІТ-спільноті змінилася. Українські компанії терміново перелаштували процеси, перенесли або тимчасово зачинили офіси, перейшовши на віддалену роботу. Разом з тим у березні кількість вакансій різко впала і почала зростати лише з червня.

У перший місяць весни на популярному сервісі ІТ-вакансій Djinni розміщувалися лише 10 тисяч вакансій – у 2,5 рази менше за мідл-показник грудня 2021 року.

Ще один не менш важливий момент це те, що в Україні 75% ІТ-спеціалістів – це чоловіки, чий середній вік 30-35 років, тобто їм

заборонено виїжджати за кордон протягом воєнного стану. У травні урядовці дещо послабили заборону, дозволивши перетинати кордон військоскобов'язаним спортсменам, залізничникам і водіям. Але не айтівцям. Однак іноді фізична присутність програмістів необхідна за кордоном – приміром, під час розробки антивірусних програм або якщо потрібно мати фізичний доступ до пристроїв.

Наприкінці березня DOU.UA [опитали](#) майже 7 тисяч ІТ-спеціалістів щодо того, як змінилося їхнє життя з початком повномасштабної війни. 60% респондентів були змушені покинути свої домівки.

Зокрема, 46% ІТ-спеціалістів переїхали в безпечніше місце саме в Україні.

Рис. 1. Переїзди ІТ-спеціалістів

Переїзди торкнулися ІТ-спеціалістів з усієї країни. Найчастіше переїжджали спеціалісти з Харкова (87% респондентів) і Чернігова (89%), а також з Києва (80%). Помітно рідше із Сум — лише 56% опитаних виїхали з міста після початку війни. Близько половини фахівців залишили Одесу, Миколаїв, Херсон, Запоріжжя. Значну

витримку демонструють айтівці з Дніпра: від початку війни лише 38% з них вирушили в безпечніші місця.

Найчастіше ІТ-спеціалісти переїжджали у Львівську область — туди з початком війни релокувалися 11% всіх опитаних айтівців, або 23% тих, хто переїхав у межах України. На другому місці — Івано-Франківська область (сюди мігрували 6% українських ІТ-спеціалістів) та Закарпаття (9%).

За кордон відправилися 14%. Більшість — у Польщу. Серед інших країн, куди айтівці виїжджали після початку війни, лідирує Польща (сюди прибули 35% тих, хто виїхав за кордон). Наступна за популярністю — Німеччина (10%).

Попри це, за результатами дослідження, яке було проведене Асоціацією ІТ Ukraine, 52% компаній зберегли 100% своїх контрактів, 32% компаній — 90–99% контрактів. Лише 16% компаній втратили 10% і більше контрактів.

До того ж і людських ресурсів у компаніях сьогодні 95% від довоєнної кількості. Більшість зберегла клієнтів і контракти попри всі побоювання. Компанії докладають чимало комунікативних зусиль для цього. Багато клієнтів ставляться з розумінням до умов, в яких опинилися українські ІТ-фахівці.

На сьогодні ІТ-галузь стійка. Про це свідчить найбільше число експорту послуг за перший квартал 2022 року (2 мільярди доларів), кількість податків від ІТ-компаній до бюджету (222 мільйона гривень щомісячно) та допомога у волонтерстві (806 мільйонів гривень з 24 лютого).

Найважче зараз компаніям, для яких внутрішній ринок був головним. Але вже зараз вони повертаються до роботи та відновлюють активність як в Україні, так і на закордонних ринках.

Зважаючи на це, у Міністерстві цифрової трансформації заявили, що хочуть дати українському ІТ-ринку мільярди, щоб Україна перестала бути «аутсорс-країною». Це певним чином пов'язане і з профілактикою еміграційних настроїв серед ІТ-спеціалістів.

До 2025 року у Мінцифри хочуть втілити проєкт під назвою «Діджиталізація», який вирішено було поділити на три етапи: задачі воєнного часу у 2022 році; відновлення у 2023–2025 роках; модернізація у 2026–2032 роках. Для цієї мети відомство орієнтовно

витратить 69 млрд грн. Більше половини цих грошей, за планами Мінцифри, піде на підтримку вітчизняних стартапів.

Це потрібно для того, щоб українські програмісти працювали на український ринок і українські ІТ-продукти, а не на іноземні.

Вітчизняні ІТ зростали і укріпилися на аутсорсі. Практично половина українських айті-хабів [розробляє](#) продукти для неукраїнських замовників. У Мінцифри звісно знають про це і націлені на амбітні плани – на капіталізацію України шляхом розвитку українських стартапів, де українці виконуватимуть завдання для українських замовників.

У Мінцифри кажуть, що хотіли б, аби до 2032 року в Україні було 6000 стартапів. Це не надто багато, але і цей показник, суттєвий. Станом на зараз їх трохи більше ніж півтори тисячі. Аби досягнути цілей, озвучених цифровим відомством, потрібно зробити перш за все просту річ – виділити дотації технологічним компаніям для їхніх розробок ще з ранніх етапів.

Список використаних джерел

1. Міграція ІТ-спеціалістів під час війни: хто куди переїхав і чи готові вертатися. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/war-migration-map-summer/>
2. Куди переїхали ІТ-спеціалісти через війну. Карта міграції. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/war-migration-map/>
3. Рекордний ріст індустрії, роль айтівців у війні та оптимістичні прогнози на рік — квартальний звіт Асоціації ІТ Ukraine. URL: <https://dou.ua/lenta/news/research-of-the-association-it-ukraine/>
4. Що відбувається в українському ІТ під час війни: нові вакансії, замовлення та ризики відкритих кордонів/ URL: <https://psm7.com/uk/technology/uspixi-i-bil-it-galuzi-ukra%D1%97ni-pid-chas-vijni-yak-z-vakansiyami-i-zamovlenniyami-i-shho-robotimut-programisti-koli-vidkriyut-kordoni.html>
5. Міністерство та комітет цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/>

Шостак В.В., студентка,
Науковий керівник: д.держ.упр., доцент **Антонова О.Р.**,
Льотна академія Національного авіаційного університету,
Україна

ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Військова агресія Російської Федерації (далі – росія) проти України змусила мільйони громадян змінити своє місце проживання та переселитися в інші регіони нашої держави. Це спричинило появу не тільки нового суб'єкта права соціального забезпечення – внутрішньо переміщеної особи, а й нових викликів для держави щодо правого регулювання соціального забезпечення цієї категорії осіб.

За останні півстоліття історія Європи та світу пережила чимало потужних міграційних криз: афганська криза (1979-1989) спричинила появу понад 6 мільйонів біженців та мігрантів; венесуельська криза (2013-2019) – 3 мільйонів; сирійська криза (2019-2020) – майже 3 мільйонів [1].

За оцінками Міжнародної організації з міграції, за перший місяць повномасштабної війни росії з Україною, кількість внутрішньо переміщених осіб становила 6,48 млн осіб, або 14,7% від загальної чисельності населення [2]. Вже через пів місяця, за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, свої домівки покинули 11,4 мільйона українців [3].

Нині, Міжнародна організація з міграції провела дев'ятий раунд експрес-репрезентативних оцінок чисельності населення України (з 17 по 26 вересня 2022 року). За результатами проведеної оцінки, кількість внутрішньо переміщених осіб становить 6,24 мільйона осіб [4].

Зокрема, цією особою є правоздатна фізична особа, яка внаслідок свого галузевого правового статусу виступає носієм відповідних прав і обов'язків, передбачених загальним та спеціальним законодавством.

В чинних за радянських часів актах законодавства застосовувалися дещо інакші терміни, як «переселені», «виселені», «евакуйовані», «переміщені» без визначення цих понять. Їх зміст

розкривався не у нормативно-правових актах, а у словниках за ознаками: масовий характер; вимушена зміна місця проживання через фізичний та психологічний тиск; створення умов та обставин, які змушували мешканців залишати своє постійне місце проживання. Під час таких переселень, за історичними фактами, порушувалися права і свободи зазначених осіб, що виявлялося у відсутності перед усе соціального захисту. Грошові виплати та пільги надавалися частково, а житлове, медичне й побутове забезпечення практично не здійснювалося [5]. Це свідчить про те, що примусові переселення у той час були одним із засобів досягнення радянською владою політичної та економічної вигоди, а права внутрішньо переміщених осіб порушувалися або обмежувалися.

Нині, Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією, законами України та міжнародними договорами щодо захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні. Підтвердженням цьому є прийнята Кабінетом Міністрів України постанова «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» від 20 березня 2022 року № 332 [6].

У зазначеній постанові визначений порядок виплати допомоги внутрішньо переміщеним особам. Зокрема, щомісячно надається допомога внутрішньо переміщеним особам:

1) відомості про яких включено до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб;

2) які перемістилися з тимчасово окупованої території України, території територіальних громад що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні);

3) у яких житло зруйноване або непридатне для проживання внаслідок пошкодження і які подали до 20 травня 2022 р. заявку на відшкодування відповідних втрат, зокрема через Єдиний державний веб-портал електронних послуг, або за умови подання документального підтвердження від органів місцевого самоврядування факту пошкодження/знищення нерухомого майна внаслідок бойових

дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією росії.

Крім виплати допомоги на проживання, внутрішньо переміщеним особам гарантовано право на , безоплатну вторинну правову допомогу, у тому числі на захист, представництво особистих інтересів у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, складання процесуальних документів. Також громадяни України, які претендують на взяття на облік внутрішньо переміщених осіб, мають право вільно представляти свої інтереси з питань отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб в органах юстиції [7].

Поряд з державою, внутрішньо переміщеним особам активно надає допомогу недержавний сектор – численні волонтерські організації. Такі як «Українська волонтерська служба», «Карітас», «Платформа ТЮ», «Право на захист». Їх допомога полягає у:

- наданні гуманітарної, юридичної і психологічної допомоги;
- організації соціальної їдальні;
- забезпечення транспортними засобами;
- наданні послуг неформальної освіти.

В Кіровоградській області також діють програми (проекти), втілені громадськими організаціями для допомоги внутрішньо переміщеним особам:

1) Програма розширення можливостей жіночого підприємництва (Естонська рада у справах біженців у співпраці із Запорізьким благодійним фондом «Єдність за майбутнє» та Естонська організація «Гараж 48» запрошують жінок в Україні втілити свої мрії щодо бізнесу та стати підприємницею);

2) Програма допомоги для внутрішньо переміщених осіб (З червня 2022 року Запорізьким благодійним фондом «Єдність за майбутнє» запроваджено нову програму допомоги для внутрішньо переміщених осіб. В рамках програми надається багатоцільова грошова допомога для найбільш вразливих верств населення серед внутрішньо переміщених осіб, які проживають у Полтавській, Черкаській та Кіровоградській областях);

3) Спільний з Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) засновано проєкт щодо додаткових заходів соціальної підтримки найбільш вразливих категорій населення;

4) Проєкт «СПІЛЬНО. Точки зустрічі» (На базі координаційних штабів для внутрішньо переміщених осіб у м. Кропивницькому створені точки для підлітків та їхніх родин для отримання базової гуманітарної допомоги, соціоемоційної підтримки, індивідуальних та групових психологічних консультацій) та інші.

Список використаних джерел

1. Найважчі міграційні кризи у світі за останні роки. Слово і діло. 11 листопада 2021 року. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/11/11/infografika/svit/najvazhchi-mihraczijni-kryzy-sviti-ostanni-roky> (дата звернення: 20.10.2022).
2. Опитування загального населення: Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Раунд 1, 9-16 березня 2022 р. URL: <https://displacement.iom.int/reports/opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-1-16-bereznja-2022> (дата звернення: 20.10.2022).
3. Дані Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 20.10.2022).
4. Опитування загального населення: Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Раунд 9, 17 - 26 вересня 2022 р. URL: <https://displacement.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/> (дата звернення: 20.10.2022).
5. Басова І.С. Внутрішньо переміщені особи в Україні: історично-правовий аспект. Альманах права. 2017. Вип. 8. С. 296-301.
6. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 1, ст.1
7. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 51, ст.577.
8. Антонова О. Р. Усиновлення дитини, біологічні батьки якої з'явилися після оголошення їх судом померлими: нормативно-правовий аспект. Вісник післядипломної освіти. Вип. 17(46) «Серія

«Соціальні та поведінкові науки». Київ. 2021. С. 143-156. URL : http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/17_46_2021/social/Bulletin_17_46_Social_and_behavioral_sciences_Antonova.pdf (Кат. «Б») (дата звернення: 20.10.2022).

9. Антонова О. Р. Органи місцевого самоврядування та громадськість у формуванні і реалізації сімейної політики в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток: елект. наук.-фах. видання*. Дніпропетровськ. 2017. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/> (дата звернення: 20.10.2022).

Загальнотеоретичні та

правові аспекти публічного управління

General theoretical and

legal aspects of public administration

Дзвінчук Д.І., Петренко В.П. Парно-категоріальний аналіз лідерства в публічному управлінні людськими ресурсами соціально-економічних систем	7
Апанасенко К.І. Щодо превентивного захисту прав та інтересів у сфері містобудування	11
Бобровська О. Ю. Розширення переліку основних детермінант відтворення економіки України у післявоєнний період	19
Бульба В.Г., Світлична Т.В. Теоретичні аспекти становлення соціального партнерства в системі публічного управління	25
Бурак В.Я., Бек Ю.Б. Адміністративний договір в системі джерел права	30
Капленко Г.В. Державна споживча політика	34
Качмар В.М. З історії вітчизняного публічного управління: деякі аспекти діяльності державних повітових комісарів у Західноукраїнській Народній Республіці	39
Комарницька Г.О., Станасюк О.А. Цифрова трансформація публічного управління	45
Михайловська О.В., Пономаренко О.С. Досконала екологічна політика як запорука мінімізації сучасних ризиків	50
Попело О.В. Державне управління регіональним розвитком в умовах цифрової трансформації	53
Поступна О.В., Степанко О.В. Правове регулювання сфери вищої освіти в умовах російсько-української війни	58
Шушкова Ю.В., Чепіль Ю.Б. Управління корпорацією: права й обов'язки посадових осіб	65
Бобко Л.О. Теоретико-правові засади розвитку електронного врядування в Україні	70

Герасименко О.В. Особливості надання адміністративних послуг в публічному управлінні	77
Зубар І.В. Формування державної політики розвитку земельних відносин в Україні у відповідності до концепції сталого розвитку	84
Колосовська І.І. Специфіка формування соціальної концепції публічного управління в контексті сучасних викликів та реалій	90
Котельницький Н. А. Праці Н. Волк-Карачевського як візія земської ліберальної фронди північної України на проблеми державного управління та місцевого самоврядування у Російській імперії(80 рр. XIX ст.)	94
Онищук Ю.В. Досвід країн ЄС у реалізації реформи децентралізації влади та перспективи його використання в Україні	98
Пак Н.Т. Громадський контроль діяльності органів публічної влади	103
Подвірна Н.С. Інститут старости: досвід країн ЄС	109
Пономаренко С.І., Михайловський І.М. Комунікаційний процес в системі публічного управління	117
Цигилик Н.В. Виклики для публічного управління та адміністрування України у ВАНІ-світі та способи протидії	120
Цісінська О.Б. Основні аспекти публічного управління в сучасному стані держави	124
Бондаренко Л.І. Організаційно-управлінські імперативи відбудови України в післявоєнний період	130
Волошин В.О. Правовий аспект державної інвестиційної політики України	135
Єременко В.В. (Науковий керівник к.е.н., доцент Пак Н.Т.) Професіоналізація публічної служби	140
Капітоненко О. Важливі питання розвитку територіальних громад в Україні	144
Корпан А.В. (Науковий керівник: к.політ.н. Подвірна Н.С.) Порівняльна характеристика соціального та традиційного бізнесу в Україні	146

Максак В.І.	
Процеси демократизації українського суспільства	151
Матвєєва Л. В.	
Важливість пасіонарності для розвитку системи публічного управління	154
Намазова Ю.І.	
Урахування проблеми ґендерної професійної сегрегації при формуванні державної ґендерної політики	157
Пилипенко М.М.	
Ґенеза формування механізмів публічного управління інноваційним розвитком АПК	161
Сабат В.І.	
Передумови реформування систем місцевого самоврядування в скандинавських країнах Європи	165
Саєвич Р.В.	
Управління потенціалом розвитку територіальних громад в сучасних умовах	172
Сташишин Р.О.	
(Науковий керівник: д.е.н., доцент Капленко Г.В.)	
Соціальне партнерство в Україні: використання зарубіжного досвіду і можливості вирішення	177

Публічне управління та адміністрування у воєнний час

Public management and administration in wartime

Iwona Niżnik-Dobosz, Piotr Dobosz	
Metoda regulacji uprawnień publicznoprawnych na przykładzie ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa	185
Marek Solski	
Management of the potential of enterprises in the conditions of changes	199
Kateryna Vaskivska	
Modernization of technologies for management of social and economic development of territories	203
Бурик З.М.	
Забезпечення інформаційної безпеки у військовий час	208
Васьківська К.В.	
Адміністрування підприємницької діяльності територіальних громад в умовах війни	216

Олійченко І.М., Дітковська М.Ю.	
Концепція розумного міста і пріоритети сучасних процесів цифровізації у військовий час	221
Васьківський Ю.П.	
Свобода ЗМІ в Україні в умовах війни	225
Вітер О.М., Килин О.В.	
Особливості публічного управління в умовах воєнного стану	229
Дзяна Г.О., Дзяний Р.Б.	
Гуманізаційний аспект трансформації стилю діяльності органів публічної влади в сучасних умовах	233
Західна О. Р., Верзун І.А.	
Військові облигації і їх значення у формуванні доходів бюджету України	238
Костишин Е.І., Нагірняк М.Я.	
Організаційно-правовий механізм державної політики соціального захисту учасників бойових дій в Україні в умовах воєнного стану	243
Маліновська О.Я.	
Особливості діяльності українського бізнесу під час воєнного стану	248
Мицишин О.Я.	
Система освіти Львівщини. Сучасні методи аналізу і прийняття рішень	253
Подвірна Н.С., Мучичко К.Ю.	
Публічне управління в умовах війни: виклики системи вищої освіти України	258
Приймак С.В., Байдалка С.О.	
Особливості публічного управління в умовах сьогодення	263
Решота О.А.	
Проблеми реалізації електронного врядування та надання публічних електронних послуг в Україні в сучасних умовах	268
Серняк О.І., Калинчук Н.Л.	
Побудова кризових комунікацій органів місцевого самоврядування у військовий час	273
Табачук А.Я.	
Сталий розвиток: виклики та загрози в умовах воєнного часу	277
Юрків Р.Р.	
Концептуалізація фінансового регулювання інноваційно-інвестиційних процесів в Україні	283
Ярошович В.І.	
Особливості реалізації заходів державної політики цивільного захисту населення у період воєнного часу	287
Галімух Ю.О.	
Імперативи публічного характеру управління розвитку прикордонних територій	292

Федченко О.	
Громадські ініціативи як механізм організації благодійної допомоги в умовах воєнного стану	297
Гаврецька І.І.	
(Науковий керівник: к.е.н., доцент Західна О.Р.)	
Управління ресурсним забезпеченням місцевих бюджетів	301
Гончар В.Д.	
(Науковий керівник: к.е.н., доцент Пак Н.Т.)	
Робота органів місцевого самоврядування під час воєнного стану ...	306
Гончаров А.В.	
(Науковий керівник: к.е.н., доцент Герасименко О.В.)	
Публічне управління та адміністрування у військовий час	314
Дерев'яно В.А.	
(Науковий керівник: к.держ.упр., доцент Решота О.А.)	
Особливості надання публічних послуг у військовий час	318
Дідич О.Р.	
Державно – приватне партнерство у забезпеченні національної безпеки в умовах повномасштабного вторгнення	322
Католик М.А.	
Публічне адміністрування у військовий час – нові можливості розвитку е-послуг	328
Коваленко С.В.	
Месенджер як альтернативна форма офіційного інформування та оповіщення в громаді	333
Конопля Я.Ю.	
Державне регулювання питання охорони земель в Україні в умовах воєнного стану: основні зміни до законодавства	335
Корнієнко М.О.	
(Науковий керівник: к.політ.н. Подвірна Н.С.)	
Аналіз публічного управління в Україні: виклики воєнного стану	343
Маркушин О.Г.	
Відбудова інфраструктури територіальних громад – одне з важливіших завдань в Україні	349
Михайлюк М.В.	
(Науковий керівник: к.е.н, доцент Смолінська С.Д.)	
Функціонування банківської системи України в умовах воєнного стану	354
Наумко М.М.	
Розвиток національного спротиву в умовах повномасштабного вторгнення в Україну	358

Патеруха Н.Г. Інноваційні управління поствоєнної економіки	363
Радзієвська Г.Р. (Науковий керівник: доктор філософії Дзюрах Ю.М.) Публічне управління у сфері освіти на Львівщині в умовах війни	369
Сташишин С.А., Іванус Ю.А. (Науковий керівник: д.е.н., доцент Капленко Г.В.) Реформування публічного управління в Україні: проблеми довоєнного та вектори післявоєнного періоду	374
Страхніцький Я.О. Державна політика у сфері захисту критичної інфраструктури в умовах військового стану в Україні	383
Таранюк О.Д. (Науковий керівник: к.е.н., доцент Пак Н.Т.) Загальна характеристика публічного управління та адміністрування в умовах війни	388
Хорошенко М.В. Сучасні соціальні аспекти ефективності галузі охорони здоров'я в контексті благополуччя українського суспільства	390
Шебуренков О.О. Кроскордонний вплив як чинник трансформації державної політики	397
Юсковець І.М. (Науковий керівник: к.держ.упр., доцент Решота О.А.) Розвиток бізнес-комунікацій підприємств в умовах змін	405

Національна, міжнародна, воєнна,
кібербезпека України та Європи

National, international, military, and
cyber security of Ukraine and Europe

Остап'як В.І. Стратегія протистояння у війні між Україною і Росією	412
Шведун В.О., Рубан А.В. Забезпечення інформаційної безпеки у контексті військової організації держави	416
Ганущин С.Н. Здійснення державного управління під впливом суспільних цінностей	419
Кульчій І.О. Забезпечення кібербезпеки органів державної влади України	423
Дубик В.Я., Якімець І.А. Проблеми боротьби з контрабандою в умовах війни	426

Задорожна А.В., Гнатів Н.М.	
Кібербезпека як чинник національної безпеки України	431
Мартин О.М.	
Національна економічна безпека України: загрози в умовах військового стану	437
Бірюков В.В.	
Сучасні загрози і ризики в екологічній сфері та актуальні завдання щодо вирішення	442
Васильків Б.Л.	
Значення ІТ-армії у безпеці України під час війни	447
Гриненко І.І.	
"Відкритість – захищеність" як головна дилема цифровізації органів публічного врядування України	452
Новомлинець А.О. (Науковий керівник: к.ю.н., доцент Іваньков І.В.)	
Особливості кібербезпеки під час збройної агресії	458
Пронюк Ю.Н.	
Економічні аспекти розвитку країн трансформаційного типу в сучасному контексті національної безпеки	463
Солдатенко А.О. (Науковий керівник: д.держ.упр., доцент Антонова О.Р.)	
Кібербезпека у сфері повітряного транспорту: проблеми і напрями удосконалення	469
Співак С.Є. (Науковий керівник: д.держ.упр., доцент Антонова О.Р.)	
Кібербезпека України: безпечний кіберпростір авіаційної галузі	473

Політика ЄС щодо України:
сучасні виклики та реалії

EU policy towards Ukraine:
modern challenges and realities

Власюк Н.І.	
Основні напрями політики ЄС щодо України у військовий час	480
Гончарук С.М., Приймак С.В.	
Концептуальні підходи до гармонізації обліку і аудиту в контексті вступу України до Євросоюзу	485
Сновидович І.Г.	
Професійний розвиток та європейська інтеграція як запорука успіху для молодих фахівців	492
Пак Н.Т., Данько В.О.	
Вступ України до ЄС: переваги для громадян та бізнесу	497

Карпин С.І. (Науковий керівник: к.е.н., доцент Зеленко В.А.) Соціальний діалог: проблема досягнення стандартів Євросоюзу	504
Клімовська А.О. (Науковий керівник: д.держ.упр., доцент Антонова О.Р.) Інтеграція України до Європейського Союзу: досвід міжнародного співробітництва Льотної академії Національного авіаційного університету м. Кропивницького	512
Капленко Г.В., Прокоп'як С.Р. Роль східного партнерства в умовах посилення російської агресії проти України	516
Туркоцьо Н.І. 2022 – переломний рік зміни політики Євросоюзу до України	521
Федченко С.В. Роль і місце місцевого самоврядування в управлінні розвитком фізкультури і спорту: європейський досвід для України	526
Цвілій Ю.О. Стратегічний розвиток бізнесу в Україні в контексті сучасної політики Європейського Союзу	531
Цюник С.І. (Науковий керівник: к.е.н., доцент Смолінська С.Д.) Роль Європейського Союзу в підтримці фінансової безпеки України в умовах війни	536

Міжнародна співпраця України у военний та повоєнний час

International cooperation of Ukraine in war and post-war times

Іваницька О.М. Забезпечення участі України в міжнародній співпраці щодо автоматичного обміну податковою інформацією	542
Петрик О.Л., Степаненко А. С. Міжнародна фінансова допомога Україні під час війни	547
Колісник Д.Р. (Науковий керівник: д.держ.упр., доцент Антонова О.Р.) Україна – НАТО: регулювання співробітництва у військовій сфері	551

Стратегічні пріоритети розвитку дипломатії
та публічного управління

Strategic priorities for the development of diplomacy
and public administration

Ткаленко Наталія	
Hybrid conflicts as a major threat to national security	557
Карпінський Б.А.	
Управлінська стратегіологія публічного партнерства у SMART-урбаністиці на засадах державотворчого патріотизму нації	560
Кушинська Л.А.	
Прогалини законодавства та зловживання повноваженнями на прикладі Довженко-центру	568

Сучасні стратегії регіоналізації
в умовах російсько-української війни

Modern strategies of regionalization
in the conditions of the Russian-Ukrainian war

Бутко М.П., Рассказов О.І.	
Сучасні стратегії регіоналізації в умовах російсько-української війни	575
Бутко М.П., Трейтяк О.В., Харченко Ю.П., Агафошина М.П.	
Методологічна конструкція імплементації фінансової децентралізації у практику модернізації процесів регіонального менеджменту	579
Лашук О.С., Мостіпан Н.В.	
Вплив військових дій на розвиток регіонів України	585
Нагорнюк О.П.	
Публічне управління стратегією енергетичної безпеки в умовах російсько-української війни	590
Пікулик О.І.	
Переваги кластерного розвитку для економіки регіону та країни	592
Смолінська С.Д., Ясіновська І.Ф.	
Стратегічні напрями регіонального розвитку в умовах воєнного стану	599
Сташишин А.В.	
Європейський досвід регіонального управління: уроки для України	604
Харченко Ю.П.	
Безпекові виклики для регіонального розвитку	609

Бондаренко Д.М. Обґрунтування вибору пріоритетних галузей розвитку промисловості України в післявоєнний період	613
Юрченко І.М. (Науковий керівник: к.е.н., доцент Смолінська С.Д.) Вплив війни на фінансово-економічне становище України	618

Відбудова фінансово-економічної системи України у післявоєнний період

Reconstruction of the financial and economic system of Ukraine in the post-war period

Pavlov O.I., Pavlova I.O., Pavlov Oleksandr- junior The process of formation of the rural-urban inclusive environment as an object of public administration	624
Sloboda Larysa How inflation affects fintech business in 2022 economic recession	628
Herasymenko Alina Perspective directions of development of bank lending to industrial enterprises	633
Вовчак О.Д., Меда Н.С. Оптимізація управління особистими фінансами та його цифровізація	640
Ватаманюк-Зелінська У.З., Шеремета Л.М. Стимулювання підприємницької діяльності в період воєнного та повоєнного стану в Україні	643
Комарницька Г.О., Устименко М.В. Шляхи вдосконалення інвестиційної політики розвитку регіонів під час військового стану	648
Назаркевич І.Б. Діджиталізація як трансформаційний чинник фінансово-економічної системи України	655
Пшик Б.І., Адамик М.С. Фонди розвитку громад як потенційне джерело фінансування процесів післявоєнної відбудови економіки України	659
Рудевська В.І., Стахович І.О. Роль банків з державною участю в процесі відновлення реального сектору економіки та об'єктів критичної інфраструктури в Україні	667
Ситник Н.С., Беднарчук В.В. Проблеми забезпечення бюджетної безпеки України та напрями її зміцнення	674
Ситник Н.С., Біда М.С. Міжнародна фінансова допомога Україні в умовах воєнного часу	679

Ситник Н.С., Іванків В.О.	
Бізнес України в умовах воєнного стану	683
Тяжкороб І.В.	
Консалтинг в інвестиційному розвитку регіону	688
Шевчук І.Б.	
Модель повоєнної економічної відбудови України	694
Гавриляк С.А.	
Державне регулювання інвестиційної діяльності в житловому будівництві у післявоєнний період	702
Гринчишин Я.М.	
Ефективна система врегулювання неплатоспроможності підприємств як чинник розвитку інвестиційного ринку України в післявоєнний період	707
Грудзевич У.Я.	
Ліквідність та прибутковість банківської системи України у воєнний час	712
Дудинець Л.А., Голуб Р.Р.	
Відновлення банківського сектору України у повоєнний період	717
Євтух Л.Б., Тимошук М.Р.	
Співучасть банків державного сектору у фінансовому забезпеченні відновлення економіки України	722
Західна О.Р., Буняк Н.М.	
Міжбюджетне регулювання України в сучасних реаліях	727
Західна О.Р., Петрів М.В.	
Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану	733
Західна О.Р., Юсковець І.М.	
Виконання державного бюджету в умовах воєнного стану	738
Зеленко В.А., Зеленко Н.М.	
Основні виклики функціонування національної пенсійної системи України: адаптація досвіду США	742
Клепанчук О.Ю.	
Внутрішній ринок України в період воєнних дій	749
Куліш І.М.	
Завдання для публічного управління у сфері поствоєнного відновлення територій України	752
Петик Л.О., Білас Д.Я.	
Вітчизняні кредитні програми як фінансовий інструмент державної підтримки бізнесу в умовах воєнного стану	757
Попович Д.В., Тишковець М.М.	
Забезпечення фінансової безпеки страхової компанії в процесі інтеграції економіки України	763
Попович Д.В., Шутко А.М.	
Використання стрес-тестування при управлінні страховим бізнесом	769

Сідельник О.П., В'язовий С.М.	
Пріоритетності й тенденції подальшого розвитку цифрової економіки в Україні	772
Слобода Л.Я., Коваль-Ігнатишина В.М.	
Тенденції формування власного капіталу банків України в умовах фінансової кризи	777
Стадник Ю.А., Руда І.І.	
Оцінка економічних втрат України від військової агресії	783
Стасишин А. В., Загорко К.К.	
Стратегія післявоєнного економічного відновлення України	789
Татарин Н.Б., Чорний Р.В.	
Фінансова система України в умовах війни. Чи готові банки кредитувати?	793
Фостяк В.В.	
Перспективи недержавного пенсійного забезпечення в Україні у 2023 році	798
Шот А.П.	
Умови забезпечення функціонування бізнесу в період воєнного стану в Україні	802
Васьків О.М.	
Повоєнний економічний розвиток України: сильні та слабкі сторони	807
Александрова В.О.	
(Науковий керівник: к.е.н., доцент Стасишин А.В.)	
Підтримка бізнесу та інвестиції як засоби відбудови економіки України	811
Бацман І.В.	
(Науковий керівник: д.е.н., професор Ситник Н.С.)	
Напрямки відновлення економіки України у післявоєнний період	815
Голич М.І.	
(Науковий керівник: к.політ.н. Подвірна Н.С.)	
Шляхи подолання економічної кризи в Україні	821
Головач М.Ю.	
Становлення національного ринку цінних паперів та його діяльність в умовах воєнних реалій та в післявоєнний період	827
Гурей І.І.	
Державне регулювання реалізації інвестиційного потенціалу підприємств як інструмент відбудови економіки України у післявоєнний період	832
Іванейко О. Я.	
(Науковий керівник: д.е.н., професор Ситник Н.С.)	
Місцеві бюджети в умовах воєнного стану: резерви, наповнення та пріоритети фінансування	837

Коханський Б.С.	
Роль суверенних інвестиційних фондів у повоєнному відновленні Кувейту	843
Ломонос Р.І., Забаштанський М.М.	
Роль державно-приватного партнерства у відновленні інфраструктурного потенціалу країни	847
Ломонос Р.І., Чередниченко І.С.	
Оцінка факторів зовнішнього середовища у процесі діагностування фінансової безпеки країни	851
Лужняк О.М.	
(Науковий керівник: к.е.н., доцент Пікулик О.І.)	
Інноваційна трансформація України у післявоєнний період	856
Марголич Р.І.	
Індустріальні парки: проблема законодавчого тлумачення	864
Пріцак Я.М.	
(Науковий керівник: к.е.н., доцент Смолінська С.Д.)	
Фінансово-економічне відновлення України у післявоєнний період ..	870
Стаднюк Х.А.	
(Науковий керівник: к.е.н., доцент Смолінська С. Д.)	
Відбудова фінансово-економічної системи України: напрями, важелі та інститути	875
Фелісеєв В.А.	
(Науковий керівник: к.е.н, доцент Ясіновська І.Ф.)	
Ділова активність промислових підприємств України: оцінка, проблеми, напрями забезпечення	881

Особливості організації освіти та

навчання на тимчасово окупованих територіях

Peculiarities of the organization of education and training in the temporarily occupied territories

Lubiarz M.	
Nowoczesne metody dydaktyczne stosowane w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II pozwalające kształtować wrażliwość studentów na potrzeby społeczeństwa	889
Anatolii Komyshan, Tetiana Seheda	
Problems of students' education in military conditions	894
Вихристюк М.С.	
(Науковий керівник: д.держ.упр., доцент Антонова О.Р.)	
Відповідальність за колабораціонізм: освітянський вимір	898
Фолюш М.Т.	
(Науковий керівник: к.е.н., доцент Пак Н.Т.)	
Освітній процес на тимчасово окупованих територіях	903

Вимушена міграція
у період воєнного стану

Forced migration during martial law

Dorota Dąbek, Paweł Dąbek

Peculiarities of the contemporary paradigm of public benefit based on the example of benefits for ensuring accommodation and food to ukrainian refugees 911

Andrii Gukaliuk

Migration challenges in the conditions of war in Ukraine 918

Andrii Stasyshyn, Markian Oliskevych

System dynamic approach for migration problems investigation 923

Бульба В.Г., Оробей В.В.

Вимушена міграція українських громадян внаслідок військової атаки на об'єкти соціальної інфраструктури: попередні висновки 927

Возняк Г.В., Коваль В.М.

Вимушена міграція в умовах війни в Україні: проблеми, виклики та економічні наслідки 933

Грень Л.М.

Надання допомоги внутрішньо переміщеним особам: нормативно-правовий аспект 939

Ситник Н.С., Святенко А.С.

Вимушена міграція та її вплив на фінансово-економічний розвиток України у період воєнного стану 944

Лашук О.С., Вареник Є.С.

Аналіз показників міграції населення в умовах війни 950

Перетятко Л.А.

Вплив міграції на ринок праці під час війни 956

Петрик О.Л., Одинцов О.С.

Запобігання порушень трудового законодавства щодо вимушених мігрантів 960

Старух А.І.

Міграція ІТ-спеціалістів під час війни 966

Шостак В.В.

(Науковий керівник: д.держ.упр., доцент Антонова О.Р.)

Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального забезпечення 970